بعون صناع مکین و مکان فضل خلاق زمین و آسمان

M.A.LIBRARY, A.M.U.
PE3978

هر دو جلد

مطلب الفارسی

بمقام کانپور

در مطبع نامی منشی نولکشور طبع مزین مطبوع جهان گردید

فہرست کتب

اطلاع - اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ
کی مہر جسکے مساعدہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیٹل پیج کی مین صفحہ جو سادہ ہین انمین
بعض کتب طب فارسی و اردو وغیرہ کی درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہے اس فن کی اور بھی کتب جو دہ کارخانہ سے قدردانون کو آگاہی ذریعہ ہو

کتب طب فارسی

اکسیر اعظم - چار جلد مین جامع کلیات و معالجات طب ہے مولفہ حکیم محمد اعظم خان مخاطب بہ حکیم اعلم جہان
ملخص فصول بقراطی - مشہور کتاب بقراط کی جسکی تلخیص مولوی غلام حسین نے فرمائی -
خلاصۃ التجارب مجربات طبیہ حکیم علوی خان مرحوم و حکیم بہاء الدین
ایضاً - مطبوعہ جدید -
مجربات اکبری - مبحثی تصنیف حکیم محمد اکبر خان مرحوم و حکیم بہاء الدین
تکشیف الحکمت - مصنفہ حکیم سلیم الدین خان
کفایہ منصوری - مع رسالہ چوب چینی مشہور
کتاب معالجہ و تشریح مین مصنفہ حکیم منصور بن حکیم محمد
ضیاء الابصار - مصنفہ حکیم محمود خان
مجربات رضائی - معالجہ امراض ضعف باہ و مثانہ
بین مولفہ حکیم سید رضا حسین -
دستور العلاج - مصنفہ حکیم سلطان علی خراسانی
میزان الطب - مبحثی مشہور کتاب طب کی ہے مع رسالہ ذیل تصانیف مختلف
۱- میزان الطب مبحثی مصنفہ حکیم محمد اکبر زمانی - ۲- رسالہ دلائل النبض
۳- رسالہ دلائل البول - ۴- رسالہ بحران مع جدول ایام بحران
انیس الاطبا - مصنفہ مولوی محمد صادق علی یہ کتاب
علم طب کے مشتاقون کی بڑی بجار آمد اور نفع بخش ہے
مطب علوی خان - نسخہ نادر و مستحن کا مجموعہ حکیم علوی خان

مفرح القلوب - مصنفہ حکیم محمد اکبر ارزانی
عجالۂ نافعہ - مصنفہ حکیم محمد شریف خان -
ام الصنایع - غریب رسالہ ہے جادی تراکیب جملہ بجات طبیہ تصنیف حکیم
ارمان اللہ فیروز جنگ عبدالنور الدین محمد جہانگیر بادشاہ غازی
مطب یوسفی - مع مجموعہ چند رسائل ذیل - ۱- رسالہ مضر
۲- رسالہ قارورہ ۳- رسالہ ستہ ضروریہ ۴- رسالہ مقدمات
۵- رسالہ ماکول و مشروب - ۶- قصیدہ در حفظ صحت - ۷- رسالہ
زاد غریب - غربا اور مسافرین کے لیے نادر نسخے
تدابیر معالجہ ہر موسم کی رعایت سے کوڑی کی دوا لاکھون کا فائدہ
بخشتی ہے حکیم صادق علیخان خلف حکیم شریف خان -
قرابادین قادری تصنیف حکیم محمد اکبر ارزانی
علاج الابدان رسالہ غریب المفاد حسین
علاج امراض انسانی کا خود انسان مین موجود ہے مندرجہ ذیل کتب
طبیہ ثابت کیا ہے مولفہ حکیم مولوی عبدالحق صاحب
کنز الاسرار - معالجات اسرار طب کا مبداء ظہور ہے
تصنیف حکیم ہادی حسن مراد آبادی -
مسیح الحذاقت - تصنیف حکیم قدرت احمد
رسالہ جنۃ الواقیہ لسہام الامراض الوبائیہ
خاص امراض وبائی کا علاج اور اسکی اسباب و علامات کا
بیان تصنیف حکیم سید فضل علی المخاطب بشفاء الدولہ
رموز الحکمت - مصنفہ مولوی رجب علی مدرس اول فارسی

علاج الامراض - مولفہ حکیم محمد شریف خان مع ستہ ضروریہ وغیرہ
رسالہ ارادۃ الطریق لطالب مناہج التحقیق -
تحقیقات طب کی بطور مباحثہ ڈاکٹری و یونانی لکھو
رسالہ دافع المضرۃ و نافع البریہ - فی احکام التذریہ للصحا
النفساء و لصفۃ تنقیحات تخمۃ یعنی ہیضہ کا بیان ہے اور اسکا علاج

طب اردو بہ علاج النساء

تشریح الاسباب - مؤلف مظہر العلوم
مع نقشہ بروج فلکی حکیم غلام غوث آلہی بخش
رسالہ زبدۃ المفردات - تالیف حکیم بارق مؤلفہ حکیم سید حسین علی
زبدۃ الحکمت - فصول اربعہ مین روزمرہ جزوی کے
احوال کا بیان ہے مولفہ حکیم سید قمر علی تیس متعلقہ
مفید الاجسام مع فوائد عجیبہ ہر قسم امراض کے
نسخے مولفہ سید فضل علی نیٹو ڈاکٹر -
علاج الغربا - اسکی کوریون کی دو اقسام کا علاج کرتا ہے
قانون عترت - عموماً ہر قسم تپ کا علاج و خصوصاً تپ
و تپ مزمن کا - مصنفہ حکیم عترت حسین -
تحفۃ الاطبا - اسمیں بھی مولفہ حکیم سید حسین خیرآبادی -
قرابادین شفائی - اردو مترجمہ حکیم محمد ہادی حسین خان مراد آبادی
قرابادین کالی - فارسی مصنفہ حکیم محمد اکرام خان اردو مترجمہ
حکیم محمد ہادی حسین خان مراد آبادی
انیس الاطبا - اردو تالیف حکیم مولوی محمد صادق علی نامی حکیم

فہرست ابواب و فصول طب اکبر ہر دو جلد کامل

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۳	**باب در امراض سر**
۴	فصل در صداع
〃	قسم اول در صداع سافج
۶	قسم دوم در صداع مادی
۸	قسم سوم در صداع شرکی
۱۰	قسم چہارم در صداع ضعف دماغی
〃	قسم پنجم در صداع قوت حس دماغی
۱۱	قسم ششم در صداع یبسی
〃	قسم ہفتم در صداع عرضی
〃	قسم ہشتم در صداع ورمی
〃	قسم نہم در صداع جماعی
〃	قسم دہم در صداع شرابی
۱۲	قسم یازدہم در صداع ضربی و سقطی
〃	قسم دوازدہم در صداع بیضی
۱۳	قسم سیزدہم در صداع سحابی
〃	قسم چہاردہم در صداع شمسی
۱۴	قسم پانزدہم در صداع مدی
〃	قسم شانزدہم در صداع دودی
〃	قسم ہفدہم در صداع ثوم غرب
۱۵	قسم ہیجدہم در صداع کہ پس از خواب پدید آید
〃	قسم نوزدہم در صداع کہ آنرا شقیقہ گویند
〃	فصل در سام
۱۶	قسم اول در قرانطیس
۱۷	قسم دوم در قرانطیس خالص
〃	قسم سوم در سرسام سوداوی
〃	قسم چہارم در سرسام بلغمی

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۱۹	فصل در ماشرا
〃	فصل در سدر و دوار
۱۹	قسم اول در سدر
۲۰	قسم دوم در دوار
۲۲	ترکیب مارالبین
۲۴	فصل در سبات و آن خوابیست طویل
۲۵	فصل در سہر و آن بیداری و بخوابیست
۲۶	فصل در سبات سہر و سہر سباتی
〃	بیان علامات ردیہ
۲۷	فصل در جمود ای در باطل شدن حس و حرکت
〃	فصل در نسیان
۲۸	قسم اول در فساد ذکر
〃	قسم دوم در فساد فکر
۲۹	قسم سوم در فساد تخیل
۳۰	فصل در مالیخولیا یعنی اختلال ظن و فکر
〃	قسم اول در مرہ سودا یا سودای طبعی
۳۲	قسم دوم مرہ سودا در سر متمکن باشد
۳۳	قسم سوم در مالیخولیای مراقی
۳۴	فصل در انواع دیوانگیہا
〃	قسم اول در قطب
۳۵	قسم دوم در مانیای جنون سبعی
〃	قسم سوم در دوار الکلب
〃	قسم چہارم در صبارای جنون مفرط
۳۶	اختلاط العقل والهذیان
〃	فصل در رعونت و حمق
〃	فصل در عشق
۳۷	فصل در کابوس

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
〃	قسم اول آنکہ سبب بیش صاعد بخارات بود
〃	قسم دوم آنکہ سبب کابوس رسیدن سردی باشد
۳۷	فصل در صرع
۴۳	فصل در سکتہ
۴۴	قسم اول در سکتہ استلائی
۴۵	قسم دوم در سکتہ انقباضی
〃	فصل در استرخاء و فالج
۴۹	فصل در تشنج
〃	قسم اول در ریحی
〃	قسم دوم در امتلا
۵۰	قسم سوم در تشنج یابس
۵۲	فصل در تمدد و کزاز
۵۳	فصل در رعشہ
〃	نوع اول آنکہ از ضعف قوت محرکہ افتد
۵۴	نوع دوم آنکہ از ضعف آلہ حرکت افتد
〃	نوع سوم آنکہ از ضعف قوت و از ضعف آلت افتد
۵۵	فصل در رعد
۵۶	قسم اول در لقوہ تشنجی
۵۷	قسم دوم در لقوہ استرخائی
۶۰	فصل در زکام و نزلہ
۶۲	نوع اول در صفراوی
〃	نوع دوم در دموی
〃	نوع سوم در بلغمی
〃	نوع چہارم در سوداوی
۶۳	فصل در عصابہ و آن جعبیست کہ در نزلہ بر دماغ عارض شود
〃	فصل در مرض دماغی
〃	**باب در امراض چشم**

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۶۵	فصل در امراض طبقہ
〃	قسم اول در ورم طبقۂ صلبیہ
۶۶	قسم دوم در یبوست
〃	قسم سوم در ماتوی شدن طبقۂ صلبیہ والتوا
〃	قسم چہارم در استرخا کہ بصلبیہ عارض شود
〃	فصل در اعلال طبقۂ مشیمیہ
〃	فصل در اعلال طبقۂ شبکیہ
۶۸	فصل در اعلال رطوبت زجاجیہ
۶۹	فصل در اعلال رطوبت جلیدیہ
〃	قسم اول بیماریہائیکہ در جلیدیہ افتد
۷۰	قسم دوم در مرضی کہ بجلیدیہ است
〃	فصل در اعلال طبقۂ عنکبوتیہ
〃	قسم اول در بیان مرضی کہ عارض شود درین طبقہ
〃	قسم دوم در بیماری کہ مخصوص درہمین طبقہ افتد
۷۱	فصل در اعلال رطوبت بیضیہ
〃	قسم اول در ازدیاد حجم
〃	قسم سوم در کدورت وغلظت
۷۲	فصل در اعلال طبقۂ عنبیہ
〃	قسم اول در قرحہ
〃	قسم دوم در امتلاء عنبیہ
۷۳	قسم چہارم وپنجم کہ آن التیاع وضیق ست
〃	فصل در اعلال طبقہ
〃	قسم اول در خشونت ودرشتی
〃	قسم دوم در نقوء القرنیہ
۷۴	قسم سوم در شقاق کہ در قرنیہ افتد
〃	قسم چہارم در شقاق کہ در قرنیہ افتد
〃	قسم پنجم وششم کہ آن وقوع قرحہ وبیاض ست
〃	قسم ہفتم در سرطان قرنیہ
〃	قسم ہشتم در ثبور قرنیہ
〃	قسم نہم آنکہ بہم در زیر قرنیہ حاصل شود

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۷۴	فصل در اعلال طبقۂ ملتحمہ
۷۵	قسم اول در رمد
۷۶	قسم دوم در طرفہ
۷۷	قسم سوم در ظفرہ
۷۸	قسم چہارم در سبل
۷۹	قسم پنجم در انتفاخ ملتحمہ
۸۰	قسم ششم از امراض ملتحمہ
〃	قسم نہم در ثؤلولہ کہ بر ملتحمہ پدید آید
〃	فصل در دمعہ
۸۱	فصل در بواسیر
〃	فصل در کمنہ
۸۲	فصل در قذے
〃	قسم اول در آفتے
〃	قسم دوم در افتادن جانور در چشم
〃	فصل در ضربہ کہ بر چشم افتد
۸۳	قسم اول در قرحۂ قرنیہ
〃	قسم دوم در قرحہ کہ باطن قرنیہ افتد
۸۴	فصل در بیاض
۸۵	فصل در حول
۸۶	نوع اول در اینچہ حول بکودکان افتد
〃	نوع دوم در حول کہ ببزرگان افتد
〃	فصل در غشاء
۸۷	فصل در حبر
〃	فصل در التیاع وانتشار
۸۸	قسم اول در التیاع عصبہ
〃	قسم دوم در التیاع ثقبہ
〃	قسم سوم در انتشار
〃	فصل در ضیق
۸۹	فصل در تخیلات
۹۱	فصل در نزول الماء
۹۵	فصل در زرقہ
〃	فصل در ضعف بصر

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۹۷	فصل در ذہاب بصر
۹۸	فصل در خفش
〃	فصل در تبور
〃	فصل در سل العین
〃	قسم اول در سل العین
۹۹	قسم دوم سل العین
〃	فصل در حجوظا
〃	فصل در بعض العین عن الشعاع
〃	فصل در کمنہ
۱۰۰	فصل در استرخا
〃	فصل در التصاق الجفنین
〃	فصل در شتره
۱۰۱	فصل در شناق
۱۰۳	فصل در انشقار الاہداب
۱۰۴	فصل در حبب الاجفان
۱۰۵	فصل در برد
〃	فصل در صلابت الاجفان وغلظہا
۱۰۶	فصل در سلاق
〃	فصل در قمل الاجفان
〃	فصل در شعیرہ
۱۰۷	فصل در ثؤلولۃ الاجفان
〃	فصل در تجعر
〃	فصل در قروح الجفن
〃	فصل در تہیج وانتفاخ
〃	فصل در کدکد
〃	فصل در ثؤلول
〃	فصل در شرے
〃	فصل در نملہ
۱۰۸	فصل در سعفۂ پلک
〃	فصل در سلعہ
〃	فصل در کبوسہ
〃	فصل در غروب

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
۱۰۹	فصل در حکه اماق و اجفان
〃	فصل در غده
〃	**باب در امراض گوش**
〃	فصل اول در وجع الاذن
۱۱۲	فصل در طرش
۱۱۴	فصل در طنین و دوی
۱۱۵	در انفجار و برآمدن خون از گوش
〃	فصل در انکسار الاذن
۱۱۶	فصل در انقلاع
〃	فصل در اورام
〃	فصل در صراحت و شقاق پیچ گوش
〃	فصل در حکه الاذن
〃	فصل در بیچیدن و منفجر شدن گوش از آواز بای توپ
〃	فصل اول در خشم
۱۱۸	فصل در فساد شم
〃	قسم اول آنکه حاشم روائح به بینی را که بوکند
۱۱۹	قسم دوم آنکه از یک چیز بوها مختلفه شنیده شود
〃	قسم سوم یعنی بوی بد را شامه حس کند
〃	فصل در شور بینی
〃	فصل در قروح بینی
〃	فصل در رعاف
۳۰	فصل در بخر الانف
〃	فصل در رض الانف
۱۲۱	فصل در عطاس
〃	فصل در جفاف الانف
〃	فصل در حکه الانف
〃	فصل در تدبیر آوردن چیزی که به بینی اندر ماند
۱۲۲	**باب در امراض زبان**
〃	فصل در ورم لسان و اماس
〃	فصل در ابتلای ذوق و فساد آن

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
〃	فصل در ثقل اللسان
〃	فصل در عظم اللسان
〃	فصل در استرخاء اللسان
۱۲۴	فصل در صفدع
۳۴	فصل در شقاق اللسان
〃	فصل در جفاف اللسان
〃	فصل در حرقة اللسان
〃	فصل در حکة اللسان
〃	فصل در تقشر
۱۲۵	فصل در قلاع
〃	فصل در اکلة الفم
〃	فصل در کثرت اللعاب و سیلان آن از دهن
〃	فصل در بخر الفم
۱۲۶	فصل در ورم الحنک
〃	**باب در امراض لب**
〃	فصل در بیاض الشفة
۱۲۷	فصل در تشقق و تقشر و جفاف لب
〃	فصل در اختلاج الشفة
〃	فصل در تقلص شفتین
〃	فصل در بواسیر لب
۱۲۸	فصل در آماس لب
〃	فصل در شور لب
〃	فصل در قروح لب
〃	فصل اندر سوء مزاج سانج
〃	فصل در اکلة
〃	**باب در اسنان و لثه**
〃	فصل در وجع الاسنان
۱۳۰	فصل در خرس دندان
〃	فصل در ذهاب ناور الاسنان
۱۳۱	فصل در تاکل و تفتت دندان
〃	فصل در حفر

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
〃	فصل در تغیر رنگ دندان
۱۳۲	فصل در تحرک و جنبیدن و افتادن دندان
〃	فصل در تدبیر دندان کرد کمان
۱۳۳	قسم اول آنکه جرم در وزیاد و شود
〃	قسم دوم آنکه از زیاد در طول دندان پدید آید
〃	فصل حکة الاسنان
۱۳۳	فصل در حصر یرالاسنان فی النوم
〃	فصل در ورم لثه
۱۳۴	فصل در لثه دامیه
〃	فصل در قرحة ناصور در لثه افتد
〃	فصل در نقصان و استرخاء
〃	**باب در امراض حلق و مری و قصبة الریه**
〃	فصل در ورم لهات
۱۳۶	فصل در خناق
〃	قسم اول در انواع تین و فصلهای خارج حلق که متصل بان باشد
۱۳۸	قسم دوم آنکه مسمی بست بخناق
۱۳۹	قسم سوم آنکه مسمی بست بدبحه
۱۴۰	قسم چهارم آنکه سببش ورم اعضای گلو نباشد
〃	فصل در شور حارة محرقة
۱۴۱	فصل در تغلق الریه
〃	فصل در ماج الابره
۱۴۲	فصل در تشبث خار و ماندن طعام
〃	فصل در انسلاق المری
〃	فصل در استرخا
〃	فصل در حکاک المری
〃	فصل در اختلاج و ارتعاش قصبة الریه
۱۴۳	فصل در تدبیر کسی که در آب غرق شود
〃	فصل در تدبیر مخنوق بوسیله
〃	فصل در عسر البلع
〃	فصل در ورم المری
۱۴۴	فصل در قروح المری
〃	فصل در تمزق الغشاء المری

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۶۵	فصل در امراض طبقہ
〃	قسم اول در ورم طبقۂ صلبیہ
۶۶	قسم دوم در یبوست
〃	قسم سوم در ماتوی شدن طبقۂ صلبیہ بالتوا
〃	قسم چہارم در استرخا کہ بصلبیہ عارض شود
〃	فصل در اعلال طبقۂ عضلیہ
〃	فصل در اعلال طبقۂ شبکیہ
۶۸	فصل در اعلال رطوبت زجاجیہ
۶۹	فصل در اعلال رطوبت جلیدیہ
〃	قسم اول بیمار یہائیکہ در جلیدیہ افتد
۷۰	قسم دوم در مرضی کہ بجلیدیہ است
〃	فصل در اعلال طبقۂ عنکبوتیہ
〃	قسم اول در بیان مرضی کہ عارض شود درین طبقہ
〃	قسم دوم در بیماری کہ مخصوص در رہین طبقہ افتد
۷۱	فصل در اعلال رطوبت بیضیہ
〃	قسم اول در از دیاد حجم
〃	قسم سوم در کدورت و غلظت
۷۲	فصل در اعلال طبقۂ عنبیہ
〃	قسم اول در قرحہ
〃	قسم دوم در امتلاء عنبیہ
۷۳	قسم چہارم و پنجم کہ آن التیاع و ضیق ست
〃	فصل در اعلال طبقہ
〃	قسم اول در خشونت و درشتی
〃	قسم دوم در نقوب القرنیہ
۷۴	قسم سوم در شقاق کہ در قرنیہ افتد
〃	قسم چہارم در شقاق کہ در قرنیہ افتد
〃	قسم پنجم و ششم کہ آن وقوع قرحہ و بیاض ست
〃	قسم ہفتم در سرطان قرنیہ
〃	قسم ہشتم در شبور قرنیہ
〃	قسم نہم آنکہ یرقان در قرنیہ حاصل شود

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۷۴	فصل در اعلال طبقۂ ملتحمہ
۷۵	قسم اول در رمد
۷۶	قسم دوم در طرفہ
۷۷	قسم سوم در ظفرہ
۷۸	قسم چہارم در سبل
۷۹	قسم پنجم در انتفاخ ملتحمہ
۸۰	قسم ششم از امراض ملتحمہ
〃	قسم نہم در تومۂ کہ بر ملتحمہ پدید آید
〃	فصل در دمعہ
۸۱	فصل در جوانتین
〃	فصل در کمنہ
۸۲	فصل در قذے
〃	قسم اول در آفتے
〃	قسم دوم در افتادن جانور در چشم
〃	فصل در ضربہ کہ بر چشم افتد
۸۳	قسم اول در قرحۂ قرنیہ
〃	قسم دوم در قرحہ کہ باطن قرنیہ افتد
۸۴	فصل در بیاض
۸۵	فصل در حول
۸۶	نوع اول در آنچہ حول بکودکان افتد
〃	نوع دوم در حول کہ ببزرگان افتد
〃	فصل در غشاء
۸۷	فصل در حبر
〃	فصل در التیاع و انتشار
۸۸	قسم دول در التیاع عصبہ
〃	قسم دوم در التیاع ثقبہ
〃	قسم سوم در انتشار
〃	فصل در ضیق
۸۹	فصل در تخیلات
۹۱	فصل در نزول الماء
۹۵	فصل در زرقہ
〃	فصل در ضعف بصر

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۹۷	فصل در ذہاب بصر
۹۸	فصل در خفش
〃	فصل در تمور
〃	فصل در سل العین
〃	قسم اول در سل العین
۹۹	قسم دوم سل العین
〃	فصل در حوظا
〃	فصل در بعض العین عن الشعاع
〃	فصل در کمنہ
۱۰۰	فصل در استرخا
〃	فصل در التصاق الجفنین
〃	فصل در شتره
۱۰۱	فصل در شرناق
۱۰۳	فصل در انتشار الاہداب
۱۰۴	فصل در جرب الاجفان
۱۰۵	فصل در برد
〃	فصل در صلابت الاجفان و غلظہا
۱۰۶	فصل در سلاق
〃	فصل در قمل الاجفان
〃	فصل در شعیرہ
۱۰۷	فصل در لثۃ الاجفان
〃	فصل در تحجر
〃	فصل در قروح الجفن
〃	فصل در تہیج و انتفاخ
〃	فصل در کہ کد
〃	فصل در ثولول
〃	فصل در شرے
〃	فصل در نملہ
۱۱۲	فصل در سعفۂ پلک
〃	فصل در سلعہ
〃	فصل در کبوسہ
〃	فصل در غرب

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
۱۰۹	فصل در حکة اماق واجفان
〃	فصل در غده
〃	**باب در امراض گوش**
〃	فصل اول در وجع الاذن
۱۱۳	فصل در طرش
۱۱۴	فصل در طنین ودوی
۱۱۵	در انفجار و برآمدن خون از گوش
〃	فصل در انکسار الاذن
۱۱۶	فصل در انقلاع
〃	فصل در اورام
〃	فصل در جراحت وشقاق پنج گوش
〃	فصل در حکة الاذن
〃	فصل در رنجیدن وتنفر شدن گوش از آواز آها قویه
〃	فصل اول در خشم
۱۱۸	فصل در فساد شم
〃	قسم اول آنکه حاشم روائح بدرنگ را لحه بوکند
۱۱۹	قسم دوم آنکه از یک چیز بوهای مختلف شنیده شود
〃	قسم سوم معنی بویها را شامه حس کند
〃	فصل در ثبور منخرین
〃	فصل در قروح منخرین
〃	فصل در رعاف
۱۲۰	فصل در بخر الانف
〃	فصل در رض الانف
۱۲۱	فصل در عطاس
〃	فصل در جفاف الانف
〃	فصل در حکة الانف
〃	فصل در تدبیر آوردن چیزی که بمنخرین اندرماند
۱۲۲	**باب در امراض زبان**
〃	فصل در ورم لسان والماس
〃	فصل در ابتلای ذوق وفساد آن

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
〃	فصل در ثقل اللسان
〃	فصل در عظم اللسان
〃	فصل در استرخاء اللسان
۱۲۴	فصل در صفدع
۲۴	فصل در شقاق اللسان
〃	فصل در جفاف اللسان
〃	فصل در حرقة اللسان
〃	فصل در حکة اللسان
〃	فصل در تقشر
۱۲۵	فصل در قلاع
〃	فصل در اکلة الفم
〃	فصل در کثرت اللعاب وسیلان آن از دهن
〃	فصل در بخر الفم
۱۲۶	فصل در ورم الحنک
〃	**باب در امراض لب**
〃	فصل در بیاض الشفة
۱۲۷	فصل در تشقق وتقشر وجفاف لب
〃	فصل در اختلاج الشفة
〃	فصل در تقلص شفتین
〃	فصل در بواسیر لب
۱۲۸	فصل در آماس لب
〃	فصل در ثبور لب
〃	فصل در قروح لب
〃	فصل اندر سوء مزاج سائج
〃	فصل در اکلة
〃	**باب در اسنان ولثه**
〃	فصل در وجع الاسنان
۱۳۰	فصل در خرس دندان
〃	فصل در قلع اسنان
۱۳۱	فصل در تاکل وتفتت دندان
〃	فصل در حفر

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
〃	فصل در تغیر رنگ دندان
۱۳۲	فصل در تحرک وجنبیدن وافتادن دندان
〃	فصل در تدبیر دندان کرم وکان
۱۳۳	قسم اول آنکه حجم در وزیاده شود
〃	قسم دوم آنکه از وزیاده طول دندان پدید آید
〃	فصل در لثة الاسنان
۱۳۳	فصل در حر یر الاسنان فی اللثوم
〃	فصل در ورم لثه
۱۳۴	فصل در لثه واسیه
〃	فصل در قرحة ناصور در لثه افتد
〃	فصل در نقصان واسترخا
〃	**باب در امراض حلق ومری وقصبة الریه**
〃	فصل در ورم لهات
۱۳۶	فصل در خناق
〃	قسم اول در نوازعین وعضلهای خارج حلق که تحریک آن بارادت باشد
۱۳۸	قسم دوم آنکه مسمی بست بخناق
۱۳۹	قسم سوم آنکه مسمی بست بدیجه
۱۴۰	قسم چهارم آنکه سببش ورم اعضای مذکور نباشد
〃	فصل در ثبور حارة محرقه
۱۴۱	فصل در تعلق ریوحه
〃	فصل در ماج الابره
۱۴۲	فصل در نشبث خار ودر ماندن طعام
〃	فصل در انطباق المری
〃	فصل در استرخا
〃	فصل در حکاک المری
〃	فصل در اختلاج وارتعاش قصبة الریه
۱۴۳	فصل در تدبیر کسی که در آب غرق شود
〃	فصل در تدبیر مخنوق بوسق
〃	فصل در عسر البلع
〃	فصل در ورم المری
۱۴۴	فصل در تقریح المری
〃	فصل در تفرق اتصال المری

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
〃	فصل در فساد الصوت
〃	قسم اول در تغیر و بطلان آواز
〃	قسم دوم در گرفتگی آواز
۱۴۵	قسم سوم اندر آواز لرزان
〃	قسم چهارم آواز تیره و تاریک
〃	قسم پنجم اندر آواز باریک
۱۴۶	فصل اندر شناختن احوال نفس بر وجه کلی
〃	فصل اندر آنکه نفس ناطبیعی چند گونه است
۱۴۸	فصل اندر ربو
۱۵۱	فصل در انتصاب النفس
〃	فصل در سعال
〃	قسم اول آنکه سوء مزاج گرم سانج
۱۵۲	قسم دوم آنکه خون صفراوی اندریه حاصل شود
〃	قسم سوم آنکه چیز رقیق گرم پیوسته فرو آید
〃	قسم چهارم آنکه سوء مزاج بارد سانج
۱۵۳	قسم پنجم آنکه ماده از سر فرود آید
〃	قسم ششم آنکه رطوبت شش سینه باعث سعال بود
〃	قسم هفتم آنکه یبوست و حرارت شش مجال شود
〃	قسم ششم آنکه عارض شود خشونت در شش بسبب غبار دود خان
〃	قسم نهم آنکه جراحت قصبه یا قرحه شش وسینه است
〃	قسم دهم آنکه اندر شش ثبرات پدید آید
۱۵۴	قسم یازدهم آنکه بمشارکت معده افتد
〃	فصل در نفث الدم
〃	قسم اول آنکه از اجزای دهن چون لثه و غیره خون برآید
〃	قسم دوم آنکه از منخرین حلق آویزد
〃	قسم سوم آنکه از لهات و کام برآید
〃	قسم چهارم آنکه برآید خون از حنجره و قصبه ریه
〃	قسم پنجم آنکه خون از ششش برآید
۱۵۵	قسم ششم آنکه خون از سینه آید
〃	قسم هفتم آنکه بیرون آید خون از مری معده
۱۵۶	فصل در نفث المده
〃	فصل در آماس شش

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
〃	قسم اول در ذات الریه
۱۵۸	قسم دوم آنکه ماده بلغم ساده یعنی بی عفونت بود
〃	قسم سوم آنکه آماس صلب باشد
〃	فصل در سل
۱۶۱	فصل در اختفان و بند شدن مده دریم در سینه
〃	فصل در آماس سینه
۱۶۲	مقالهٔ اول در ذات الجنب خالص
۱۶۴	مقالهٔ دوم در ذات الجنب غیر خالص
〃	مقالهٔ سوم در خافقه
〃	مقالهٔ چهارم در شوصه
۱۶۶	مقالهٔ پنجم در ذات الصدر و ذات العرض
〃	مقالهٔ ششم در برسام
۱۶۷	فصل در جمیع الصدر
〃	**باب اندر امراض قلب یعنی دل**
۱۶۸	فصل اندر سوء مزاج قلب
〃	قسم اول گرم باشد
〃	قسم دوم آنکه سوء مزاج دل سرد باشد
〃	قسم دوم آنکه سوء مزاج دل یابس باشد
۱۶۹	قسم چهارم آنکه سوء مزاج دل تر باشد
〃	فصل در خفقان
〃	قسم اول اندر سوء مزاج سانج
〃	قسم دوم خون در بدن افزاید
〃	قسم سوم آنکه صفرا موجب خفقان باشد
۱۷۰	قسم چهارم آنکه ماده سلیم باعث خفقان گردد
〃	قسم پنجم آنکه سودا در رگهای دل حاصل شود
〃	قسم ششم آنکه خون کثیر یا منی بسیار از بند آید
〃	قسم هفتم آنکه حس دل زکی و قوی شود
۱۷۱	قسم هشتم اندر خفقان
〃	فصل اندر غشی
〃	قسم اول اندر غشی امتلائی
〃	قسم دوم اندر غشی استفراغی
〃	قسم سوم اندر غشی

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
۱۷۲	قسم چهارم آنکه غشی از سوء مزاج سانج که در دل افتد
〃	قسم پنجم اندر غشی که سببش آماس دل بود
〃	قسم ششم اندر غشی مشارکی
۱۷۵	فصل در علت دخانیه
〃	فصل در ورم اذنی القلب
〃	فصل در ضغطة القلب
۱۷۵	فصل در تقشر القلب
۱۷۶	فصل در قذف القلب
〃	فصل در احتوای الرطوبات
〃	فصل در جذب القلب
〃	**باب در امراض ثدی یعنی پستان**
〃	فصل اول اندر قلت اللبن
〃	قسم اول بکمی شیر کر از کمی خون باشد
〃	قسم دوم بکمی شیر کر از بسیاری خون باشد
۱۷۷	قسم سوم بکمی شیر که از فساد خون باشد
〃	فصل در کثرت اللبن
۱۷۸	فصل در ادرام و تمدد
〃	فصل اندر سخت شدن پستان
〃	فصل اندر شدن کوفته شدن پستان
〃	فصل اندر دبیله که بر پستان پدید آید
۱۷۹	فصل اندر تدبیر که پستان بزرگ نشود
〃	**باب در امراض معده**
〃	فصل اندر سوء مزاج معده
〃	قسم اول اندر سانج
〃	قسم دوم اندر سوء مزاج حار صفراوی
۱۸۰	قسم اول اندر سوء مزاج حار رطب
۱۸۱	قسم چهارم اندر سوء مزاج حار یابس
〃	قسم پنجم اندر حار رطب
〃	قسم ششم اندر سوء مزاج بارد سانج
	قسم هفتم اندر سوء مزاج بارد یابس سانج

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
۱۸۴	قسم هشتم اندر بارد یابس
"	قسم نهم اندر بارد و رطب سابق
"	قسم دهم اندر بارد و رطب که بادهٔ بلغمی زائد باشد
"	قسم یازدهم اندر سوء مزاج یابس سابق
"	فصل در وجع المعده
"	قسم اول آنکه سوء مزاج در معده افتد
"	قسم دوم آنکه آماس و قروح در معده
"	قسم سوم آنکه متولد شود
"	فصل در ضعف اعظم و سوء الهضم و تخمه
۱۸۵	قسم اول آنکه سوء مزاج ساذج بیش باشد
"	قسم دوم از قسم اخلاط فاسده در معده
"	قسم سوم آنکه جرم معده ضعیف شود
"	فصل در نقصان و بطلان شهوت طعام
"	قسم اول اندر ضعف شهوت
۱۹۰	قسم دوم آنکه سوء مزاج سرد ساده مفرط البرودة عارض شود
"	قسم سوم آنکه غلظ مرار یا مالیخولیا در معده حاصل آید
"	قسم چهارم آنکه بلغم رقیق کثیر المقدار در معده حاصل شود
"	قسم پنجم آنکه غلظ عفن در معده گرد آید
"	قسم ششم آنکه بدن ممتلی شود
"	قسم هفتم آنکه پوست بدن درشت شود
"	قسم هشتم آنکه جگر ضعیف شود
۱۹۰	قسم نهم آنکه منفذ کبد بین پشت و فم معده بسته شود
"	قسم دهم آنکه حس فم معده باطل شود
"	قسم یازدهم در اکراب متفرقه
۱۹۲	فصل اندر قیء و شهوت
"	فصل اندر شهوت کلبی
۱۹۳	قسم اول آنکه سوداء یا بلغم غیر مفرط در معده متولد شود
۱۹۴	قسم دوم آنکه سودا با بلغم معده بشیر میزند
"	قسم سوم آنکه سوء مزاج گرم در معده و جمیع احشا افتد
۱۹۵	قسم چهارم آنکه غلظ بلغمی دماغ بفم معده میریزد
"	فصل اندر وجع البطن
"	قسم اول آنکه سوء مزاج بارد مفرط در جمیع اجزای فم معده شود

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
۱۹۵	قسم دوم آنکه بلغم غلیظ مالح بفم معده حاوی شود
"	قسم سوم آنکه غلظ رقیق بلغمی یا صفراوی در فم معده شود
۱۹۶	فصل اندر رجوع الغشی
"	فصل اندر غطش
"	قسم اول آنکه غلظ مالح غلیظ شود
"	قسم دوم آنکه حرارت در معده افتد
"	قسم سوم آنکه عارض شود حرارت در معده و پوشش دل
"	قسم چهارم آنکه حادث شود ورم در جگر
"	قسم پنجم آنکه سوء مزاج گرم یابس اندر جگر افتد
"	قسم ششم آنکه واقع شود سده در جگر
"	قسم هفتم آنکه سوء مزاج گرم در گرده افتد
۱۹۷	قسم هشتم آنکه عارض شود تشنگی
"	قسم نهم آنکه اسهال مفرط از اده یا مسلة اتفاق افتد
"	قسم دهم آنکه گوشت اضعی معده خورده شود
"	قسم یازدهم آنکه قرحه خورده شود
"	قسم دوازدهم آنکه چیزی غلیظ مالح خورده شود
"	قسم سیزدهم آنکه خوردن بر دفع تعطش شود
"	فصل اندر دوم
"	قسم اول و دوم آنکه از خون بود
۱۹۸	قسم سوم از بلغم باشد
"	قسم چهارم آنکه از سودا بود
"	فصل در دبیلة المعده
۱۹۹	فصل اندر قروح و ثبور
"	فصل اندر لغوة
۲۰۰	فصل اندر حبشا
"	فصل اندر تثاؤب
-	فصل اندر تمطی
"	فصل اندر قی و غثیان و تقلب النفس
۲۰۱	قسم اول آنکه صفرا اندر معده متولد شود
"	قسم دوم آنکه بلغم در معده تولد کند
"	قسم سوم آنکه سودا در معده تولد کند
"	قسم چهارم آنکه اخلاط مذکوره در معده متولد نشود

صفحه	مضمون یعنی نام امراض
۲۰۲	قسم پنجم آنکه ماده از تمام بدن متغیر شده بر معده ریزد
"	قسم ششم آنکه غذا و غذا باعث قی و غثیان گردد
"	قسم هفتم آنکه سوء مزاج ضعف معده دانند
"	قسم هشتم آنکه بر سبیل بحران افتد
"	قسم نهم آنکه سوء معده باعث این حالات شود
"	فصل اندر قی دائمه
-	قسم اول آنکه صفرا در معده یا معده بشکافد
"	قسم دوم آنکه بیگبه با سوراخ آنتی رسد
۲۰۳	فصل اندر [illegible]
۲۰۴	فصل اندر نوان
"	قسم اول آنکه اخلاط فاسده از معده و یا از اخلاط فاسده [illegible]
"	قسم دوم آنکه بر فم معده یا در جگر یا در طحال خراج خیزد
"	قسم سوم آنکه رطوبت زائده مقاله شود
"	قسم چهارم آنکه دوم کبد غلیظ خورده شود
"	قسم پنجم آنکه سوء مزاج سرد اندر معده افتد
"	قسم ششم اندر فواق که از ورم جگر افتد
۲۰۵	قسم هفتم آنکه [illegible] باعث فواق شود
"	قسم هشتم آنکه [illegible] عارض شود
"	فصل اندر انقلاب معده
"	فصل اندر تمدد معده
"	قسم اول آنکه یا ده گرم صفراوی اندر معده [illegible]
۲۰۶	قسم دوم آنکه [illegible]
"	فصل اندر [illegible]
"	فصل اندر [illegible]
"	فصل اندر [illegible]
"	فصل اندر [illegible]
"	فصل اندر [illegible]
۲۰۷	قسم اول اندر [illegible]
-	قسم دوم اندر [illegible]
"	فصل [illegible]
"	فصل [illegible]
"	[illegible]
۲۰۸	قسم دوم [illegible]

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۲۰۸	فصل اندر ارب وخفقہ
〃	قسم اول آنکہ سوء مزاج بارد رطب بسیار در معدہ گرد آید
〃	قسم دوم آنکہ بلغم بسیار در معدہ گرد آید
〃	قسم سوم آنکہ رطوبات لزجہ بر سطح معدہ ملتزق گردد
۲۰۹	قسم چہارم آنکہ مرہ صفرا بر معدہ ریزد
〃	قسم پنجم آنکہ سودا بسیار از سپرز بر فم معدہ ریزد
〃	قسم ششم آنکہ در طبقہ داخلیہ معدہ دانہا بشود یا قروح پیدا گردد
〃	قسم ہفتم آنکہ بواسیر فرو آیند
۲۱۰	قسم ہشتم آنکہ از رداءت تدبیر غذا سبب علت بود
۲۱۱	قسم نہم آنکہ امتلاء بدن از عروق و قلت تحلیل سبب مرض باشد
〃	قسم دہم آنکہ جگر ضعیف شود
〃	قسم یازدہم اندر اسہال معدی
〃	قسم دوازدہم اندر ذرب
۲۱۲	قسم سیزدہم در زرب
〃	قسم چہاردہم آنکہ تشریح دو نیم سہ پاره بدریابند
۲۱۳	**جلد دوم طب اکبر فارسی**
۲۱۴	**باب اندر امراض کبد**
۲۱۵	فصل اندر سوء مزاج جگر
〃	قسم اول گرم بود
〃	قسم دوم آنکہ سوء مزاج سرد بود
〃	قسم سوم آنکہ سوء مزاج خشک بود
۲۱۶	قسم چہارم آنکہ سوء مزاج رطب بود
〃	فصل در ضخامت الکبد
۲۱۷	فصل در سدۂ کبد
۲۱۸	فصل در سدۂ ماساریقا
〃	فصل در نفخۃ الکبد
〃	فصل اندر وجع الکبد
〃	فصل در شرقہ
۲۱۹	فصل در ورم الکبد
〃	قسم اول در ورم دموی
〃	قسم دوم در صفراوی
〃	قسم سوم در بلغمی

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۲۲۰	قسم چہارم در ورم جگر سوداوی
۲۲۱	قسم پنجم در ورم جگر
〃	فصل در ورم عضلات
〃	فصل در دبیلۂ کبد
۲۲۲	فصل در تبشر سطح کبد
〃	فصل در تفقہ الکبد
〃	فصل در حصاۃ الکبد
۲۲۳	فصل در تصغیر الکبد
〃	فصل در قیام الکبد
۲۲۵	فصل در سوء القنیہ
۲۲۶	فصل در استسقا
〃	قسم اول در لحمی
۲۲۷	قسم دوم در زقی
۲۲۹	قسم سوم در طبلی
〃	قسم چہارم در استسقای طبلی
۲۳۰	قسم پنجم در ضبط استسقاء
〃	**باب در بیماری سپرز و در امراض طحال**
〃	فصل در ریقان
〃	قسم اول در یرقان اصفر
۲۳۳	قسم دوم در یرقان اسود
〃	فصل در ہر امراض متعلقہ بطحال
۲۳۵	قسم اول اندر ورم الطحال
〃	قسم دوم اندر تقیح الطحال
۲۳۶	قسم سوم اندر صلابۃ الطحال
۲۳۷	قسم چہارم اندر نفخۃ الطحال
〃	قسم پنجم اندر حجارۃ الطحال
۲۳۸	**باب در امراض امعا**
۲۳۹	فصل اندر تشریح الامعا
۲۴۰	فصل اندر اسہال خون
〃	قسم اول اندر اسہال دموی صفوی
۲۴۱	قسم دوم اندر سحج
۲۴۲	فصل اندر برآمدن ده وریم از نفس امعا

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۲۴۳	فصل اندر زحیر
〃	قسم اول آنکہ رطوبت بشود لزج بر امعاء مستقیم آید
〃	قسم دوم آنکہ مادۂ صفراوی نیز زحیر آرد
۲۴۴	قسم سوم اندر زحیر
〃	قسم چہارم زبل خشک در امعاء دقاق بند شود
〃	قسم پنجم آنکہ سودا بسیار در مقعد رسد
۲۴۵	قسم ششم آنکہ سودا در مقعد و امعاء عارض گردد
〃	قسم ہفتم آنکہ در خلوص معدہ و امعاء ترشی خورده شود
〃	فصل اندر مغص
〃	قسم اول آنکہ باد غلیظ در امعا محتقن شود
〃	قسم دوم آنکہ صفرا بر امعا آید
〃	قسم سوم آنکہ سوء مزاج گرم ساده در امعا افتد
〃	قسم چہارم آنکہ بلغم لزج رقیق شود بر امعا آید
〃	قسم پنجم آنکہ خلط خام غلیظ بلغم در امعا چسپد
〃	قسم ششم آنکہ زبل خشک در روده بند شود
〃	قسم ہفتم آنکہ ورم در امعا عارض شود
〃	قسم ہشتم آنکہ حیات وجع القرح باعث مغص شود
۲۴۶	قسم نہم اندر مغص
〃	فصل اندر نفخ و قراقر امعا
〃	فصل اندر قولنج
〃	قسم اول آنکہ بلغم غلیظ زجاجی مختلط شود
۲۴۷	قسم دوم آنکہ باد غلیظ در مقعد روده ملتبسه شود
۲۴۸	قسم سوم در قولنج ریحی
〃	قسم چہارم در قولنج التوائی و تشنجی
۲۴۹	قسم پنجم اندر قولنج تخلی
۲۵۱	قسم ششم اندر قولنج صفراوی
〃	قسم ہفتم آنکہ بمشارکت عضوی پدید آید
〃	فصل اندر دیدان
〃	قسم اول آنکہ مسمی ست بحیات
۲۵۲	قسم دوم آنکہ عریض باشند
〃	قسم سوم آنکہ مستدیر الہیئت باشند
۲۵۳	**باب اندر امراض مقعد**

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۲۵۳	فصل اندر بواسیر
〃	قسم اول آنکہ بر سر گہا متعقد قروحی پدید آید از خون غلیظ سودا وی
۲۵۵	قسم دوم آنکہ مسمی بہ بچ البواسیر
〃	فصل اندر ادرام مقعد
〃	قسم اول اندر ورم گرم
۲۵۶	قسم دوم در ورم سرد مقعد
〃	فصل اندر شقاق مقعد
〃	فصل اندر استرخای شرج
۲۵۷	فصل اندر خروج المقعد
〃	فصل اندر قروح المقعد
۲۵۸	**باب در امراض کلیہ**
〃	فصل اندر سوء مزاج کلیہ
〃	قسم اول در سوء مزاج حار ساذج
〃	قسم دوم در سوء مزاج حار و مدی
〃	قسم سوم در سوء مزاج حار صفراوی
〃	فصل اندر ہزال الکلیہ
۲۵۹	فصل اندر ضعف الکلیہ
〃	فصل اندر ریح الکلیہ
〃	فصل اندر دجہ الکلیہ
۲۶۰	فصل اندر ورم الکلیہ
〃	نوع اول آنکہ گرم بود
〃	نوع دوم آنکہ ورم بارد بلغمی بود
۲۶۱	نوع سوم آنکہ ورم گردہ صلب سوداوی باشد
〃	فصل اندر قروح کلیہ
۲۶۲	فصل اندر حرب الکلیہ
〃	فصل اندر ذیابیطس
〃	قسم اول آنکہ سوء مزاج گرم مفرط در گردہ افتد
۲۶۳	قسم دوم آنکہ سوء مزاج بر تمام بدن یا بر گردہ فقط مستولی شود
〃	فصل اندر حصاۃ و رمل
۲۶۵	فصل اندر اورام مثانہ
〃	قسم اول آنکہ حار بود
۲۶۶	قسم دوم آنکہ از مادہ بلغم بر طب عارض شود

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۲۶۶	قسم آنکہ ورم صلب در مثانہ ظاہر شود
〃	فصل اندر قروح مثانہ
〃	فصل اندر حرب مثانہ
〃	فصل اندر جمود و بستن خون در مثانہ
۲۶۷	فصل اندر وجع مثانہ
〃	نوع اول آنکہ گرم باشد
〃	نوع دوم آنکہ سوء مزاج سرد باشد
〃	فصل اندر قلع المثانہ
۲۶۸	فصل اندر حصاۃ المثانہ
۲۶۸	فصل اندر انفتاح دریچ مثانہ
〃	فصل اندر حرقت و سوزش بول
〃	فصل اندر احتباس البول
۲۷۱	فصل اندر تقطیر البول
〃	قسم اول بول حدت پذیرد
〃	قسم دوم آنکہ قوت ماسکہ ضعیف شود
۲۷۲	قسم سوم آنکہ ورم باحصاۃ بارد ولزجہ فہند
〃	فصل اندر سلس البول
〃	فصل اندر بول کردن در فراموشی
〃	فصل اندر بول الدم
۲۷۳	**باب اندر امراض کہ بمزاج مخصوصہ**
〃	فصل اول در نقصان ماہ
۲۷۶	فصل موجبات قضیب و بیان آنچہ بر کیفیت واقعات
〃	جماع و بیان آنکہ مضرت کہ از کثرت جماع حاصل شود
〃	قسم اول در بزرگ کردن قضیب
〃	قسم دوم در تندبر و کیفیت جماع
۲۷۷	قسم سوم در تدارک مضرت کہ از جماع پدید آید
〃	فصل اندر سرعت انزال
۲۷۸	فصل در کثرت شہوت جماع
۲۷۹	فصل در کثرت ورود منی و مذی و دوسے
۲۸۰	فصل اندر منی الدم
〃	فصل اندر کثرت احتلام
۱۸۱	فصل اندر فرسیموسس

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۲۸۱	فصل اندر خدیلیہ
〃	فصل اندر ایبہ
۲۸۲	فصل اندر ادرام انثیین
〃	فصل در تعظیم الانثیین
۲۸۳	فصل اندر عاقولنا
〃	فصل اندر وجع
〃	فصل اندر ارتفاع کہ انثیین و قضیب افتد
〃	فصل اندر دوالی صفن و صلابت او
〃	فصل اندر استرخاء الصفن
〃	فصل اندر قروح قضیب و حوالی آن
۲۸۴	فصل اندر حکہ و خارش
〃	فصل در ادرام قضیب
〃	فصل در شقاق قضیب
〃	فصل در ثالیل و ثمور صلب
۲۸۵	فصل در اعوجاج قضیب
〃	**باب در امراض شقاق و ثرب و ناسور**
〃	فصل در قیل
۲۸۶	فصل اندر تتوالسہ
۲۸۸	**باب اندر بیماریہائے زبان مخصوصہ و در رحم افتد**
〃	فصل اندر عقر
۲۹۱	فصل اندر علامات حمل
۲۹۵	فصل اندر رجا
۲۹۶	فصل اندر کثرت حلمث
۲۹۸	فصل اندر قروح و جراحت
۲۹۹	فصل اندر شقاق رحم
〃	فصل اندر حکہ و خارش
〃	فصل اندر بواسیر رحم
〃	فصل اندر ثمور رحم
۳۰۰	فصل اندر ثالیل رحم
〃	فصل اندر ناصور رحم
〃	فصل اندر سیلان رحم
〃	فصل اندر سیلان منی از رحم

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۳۰۰	فصل در استسقاء طبلی
۳۰۱	فصل اندر ربح
	فصل اندر نفخ رحم
۳۰۲	فصل اندر سیلان الرحم
″	فصل اندر ادرار رحم
۳۰۳	فصل اندر سرطان رحم
۳۰۴	فصل اندر دبیلۂ رحم
″	فصل اندر انشقاق رحم
۳۰۵	فصل اندر ورم ران آب در رحم
″	فصل اندر نفخ رحم
۳۰۶	**باب اندر امراض کہ از پشت طراق پیدا آید**
″	فصل اندر حدبہ
″	فصل اندر وجع ظہر
۳۰۷	فصل اندر وجع خاصرہ
″	فصل اندر وجع المفاصل
۳۱۳	فصل اندر داء الفیل
۳۱۴	فصل اندر وجع العقب
″	**باب اندر حمیات**
۳۱۵	فصل اندر حمی
۳۳۰	فصل اندر حمیات خاطیہ
۳۳۳	فصل اندر حمی دق
۳۴۶	فصل اندر محرقہ بحران
۳۴۹	فصل در ورم و خور و اکلہ
۳۵۸	فصل اندر امراض کہ بدلون جلد تعلق دارد
۳۶۳	فصل اندر تشقق اطراف و وجع و شقاق
۳۶۳	فصل اندر داء الشعلب
۳۶۷	فصل در آفات اندرون قوۃ شعر
″	
″	

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۳۷۰	فصل اندر تشقق
″	فصل اندر شیب
۳۷۱	فصل اندر محافظت شعر
″	فصل اندر تطویل شعر
″	فصل اندر انبات شعر
″	فصل اندر حلق شعر
۳۷۷	فصل در منع انبات موی
″	فصل اندر تجعید شعر
″	فصل در ترقیق شعر
″	فصل در تسبیط شعر
″	فصل اندر تبدید شعر
″	فصل در شیر و تحمیر و تبییض شعر
″	**باب اندر امراض اظافیر**
″	فصل در برص الاظفار
″	فصل در صفرۃ الاظفار
″	فصل اندر وجع الاظفار
″	فصل اندر جذام و تقصف الاظفار
۳۷۸	فصل در تقلع الاظفار
″	فصل اندر انشقاق و خارش الاظفار
″	فصل در رض الاظفار
″	فصل در ظفیرہ
″	**باب اندر امراض متفرقہ**
″	فصل در قمل و صیبان
۳۷۹	فصل در کثرت عرق
۳۸۰	فصل در عرق المرے
″	فصل اندر ہزال

صفحہ	مضمون یعنی نام امراض
۳۸۱	فصل در تشنج جلد سر
″	فصل در تشنج جلد چہرہ
″	فصل در تقلیم اراس
۳۸۲	فصل در انتفاخ و حکہ اصابع
″	فصل در تقرح القطاط و جرثقا
″	فصل در صناع
۳۸۳	فصل در سوختن از آتش تاب گرم و روغن گرم
۳۸۴	فصل فی الجراحات
۳۸۴	فصل فی الجراحات
۳۸۵	فصل اندر جراحت مرکب
۳۸۶	فصل اندر جراحت اعصاب و جراحت العضلہ
۳۸۷	فصل شد الوسط
۳۸۸	فصل فی نشوب الفصل الشوک و غیرہا
″	فصل فی القروح
۳۹۱	فصل اندر سقطہ و فرہ
″	فصل در تدبیر کسی کہ از چوب و غیرہ زدہ باشند
″	فصل فی الکسر و الخلع الرئی و الوہن و الوہے
۳۹۸	فصل اندر بیان ادویۂ سمیہ و سموم مع معالجات و معالجات
۴۰۳	فصل در معالجہ گزیدن مار و جانوران دیگر زہر دار
۴۰۴	فصل اندر معالجہ گزیدن حیوانات
۴۰۶	فصل در طرد الہوام
″	فصل آخر در ضبط منافع
۴۰۹	خاتمہ کتاب
″	باب اول در ادویۂ مرکبہ
۴۱۱	باب دوم در لغات مصطلحہ
۴۱۲	قطعہ تاریخ طبع
۴۱۳	خاتمہ طبع و شمار طب اکبر جلد اول و دوم
″	
″	

به عون صنایع مکین و مکان فضل خلاق زمین و آسمان

جلد اول

مطلب الفقرا

بمقام کانپور

در مطبع منشی نولکشور بطبع مزین مطبوع جهان گردید

بسم الله الرحمن الرحیم

صحیح ترین کلامیکه شام ناطقهٔ دانش آئین را که آئینهٔ ادراک محسوسات و معقولات است آویختم گذارش آن تقدیم نام و ستایش بیهمال حضرتی است که دایرهٔ بدیهیات و نظریات بانشار نسیم ادای آن رحمت دوام حاصل آید سپاس و ستایش حکیم علی الاطلاق است که حرکت سریعهٔ نبض افلاک از حرارت نگاهداری شوق ربوبیت او و مدبر الوهیت استحقاق که از اجزای اجرام علوی و اجسام سفلی عجون انسانی از اختیارات بدیعت او جلت حکمته و علت کلمته عالی ترین جواهر اصلوات صحت آیات و والا ترین لآلی تحیات مسرت سمات نثار جناب فرادیس انتساب سزاوار درگاه نبوت و نایب مسندی که تمامون شنای علیلان صورت و معنی را صاحب و دارو ی جانست و وجودیکه استعانت نام نامی و اسم سامی وی در ظاهر و باطن باعث امن و امان علیهم الصلوة افضلها و من التحیات اکملها عافیه که در ترکیب کلمهٔ طیبه که معجون حیاتست فاصیلی نهاده که اگر بقدر ذره مرض ضلالت بخواص ارادت یکبار ش نیز بان نهد مواد فاسدهٔ شرک خفی و اخلاط مارده که علی بغتة بیرون جهند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء بارگاه رسالتش من ازل الازل الی ابد الآباد مورد اشعهٔ شموس رحمت بیکران و مطرح انوار بدور برکت بیپایان باد من الله المالک و علی آله و اصحابه کذالک ولیء ادای مراسم عبودیت یگانهٔ دولی سوز جل جلاله دلیل از ابراز مراتب فدویت سید عالم افروز عم نوالهٔ طراز زندهٔ این مقاصد شرف نگارندهٔ این مطالب شگرف ذره اصغر محمد اکبر عرف محمد ارزانی ابن میرجانی محمد مقیم چنین تقریر می نماید که این منزوی زاویهٔ خمول بعد از تصحیح عقائد دینیه و اکتساب علوم متداوله یقینه چون از علم ابدان نیز بهره یافت و بر عادیشان این نوع عالی که علمیست بس شریف و فنیست بس لطیف و کدام شرافت به ازین باشد که موضوعش بدن انسان ست که مصداق مصدوقهٔ ولقد کرمنا بنی آدم اوست آگاهی حاصل نموده شد نیز طبیعت در مساحت این هنر جلالان زموده خواست که درین دو هر فیست هست خانسخه جامع افواد فائده ترتیب دهد بعد ملاحظهٔ کتب طبیه و صحف حکمیه بظهور آمد که هر چند رسائل معتبره هذا الفن اسباب و علامات امراض مع الکلیات مذکور ست لیکن چنانچه در کتاب فیض انتساب شرح اسباب و علامات و معالجات مستوفی مسطور گردیده در غیر آن نیست بنا بر طلبهٔ خاطر خیر بخت که آن مجموعهٔ کثیر النفع که در کمال متانت و اعتبار ست جهت عموم افاده و استفاده

بلسان فارسی از زبان عربی مترجم ساخته شود و ترک بعضی دلائل زوائد اولی و انسب ست و فوائد دیگر که ایراد آنها را در بعضی مواضع از قبیل لوازم
باشد از قانون دقادی و اقسرائی و سدیدی و موجز و ذخیره و کفایه مجابه و غیر آن مندرج نموده آید احسن و انسب ست بتوفیق ایزد متعال همچنان
از کتم عدم بمنصهٔ ظهور جلوه گر شود و بی علت از آنست که اگر از اعداد حروف شرح اسباب علامات اعداد حروف علت که واو و الف دیا ست جدا
سازند تاریخ ختم این نسخه میشود و انجام این مختصر صحت فرجام نهگامیکه بادشاه دین بعد از فتح بیجاپور آباد دکن یعنی قلمرو دکن رباح خون آلوده بمالت
عالیه نور اکه معجون کش مغز سر خلاف گزینان بی دین و بی دینان کفر آئین توان گفت و تیغ خمیده نصرت آمود اجابر حشمت قاهره خویش که برای
مرگ کفر فجره و جام حیات آشام اجل توان خواند در آب دریای کشته فروش ست داد هوالراجی الی شفاعة النبی الحجازی ابوالمظفر محی الدین
محمد عالمگیر جاور بادشاه غازی و این بسبب مناسبت نام احقر به طب اکبر موسوم گشت و مرجو از مطالعه نهایان و معمول از ملاحظه فرمایان
آنکه اگر در نفس معنی یا بر چهرهٔ الفاظ سقمی از عدم اتیان خاهر شود تا صحیح نیابند قلم بر صحت روا ندارند و از آنکه معرفت مرض هر عضو موقوف معرفت
تشریح آن عضو ست در بحث هر عضو تشریح نیز مندرج یافته علی سبیل الاختصار و در لعابی آنکه حل لغت هم گردیده بحر الحقی و الاظهار را لآن
تشریح ذی بیان العلل من الاراء و المتعلمین فی اقتباسها و صیانتها عن الخطاء من سبب الناس

باب دوم در امراض سر

و آن بیست از پوست و گوشت و غشاء و جوهر دماغ و شبکه که محیط جوهر دماغ ست و عظم و شرائین و اعصاب و اما قوی که از اجزای ذاتیه نیست اکنون بذکر آنکه
عظم سر جمله هفت قطعه است چهار مانند دیوار قایم ست از هر جوانب و اعلی و اسفل و یکی مسطح ست که آنرا قاعدهٔ دماغ گویند و بمناسبت هفت
که آنرا قحف خوانند و دماغ بکسر اول مغز بهمت و آن جوهر نرم تحتانی شبیه بزنگ مبدء اعصاب نخاع نخاعی ست و از اعضای رئیسه است و مرکب
از پوست و گوشت و غشاء و جوهر دماغ و شبکه که محیط جوهر دماغ ست و مظهر و شرائین و اعصاب و اما قوی که از اجزای ذاتیه نیست اکنون بذکر آنکه
عظم سر جمله هفت قطعه است چهار مانند دیوار قایم ست از هر جوانب و اعلی و اسفل و یکی مسطح ست که آنرا قاعدهٔ دماغ گویند و بمناسبت هفت
که آنرا قحف خوانند و دماغ بکسر اول مغز بهمت و آن جوهر نرم تحتانی شبیه بزنگ مبدء اعصاب نخاع نخاعی ست و از اعضای رئیسه است و مرکب
از فخ و آورده و شرائین و اعشیه و اما اعصاب که از وی رسته است مانند شاخها مانند مرتب گفته است و از اجزاء خاصه ذاتیه و هر دماغ نیست و شکل وی
مثلث مخروطی ست که قاعدهٔ او مقدم سر ست و راس وی در مؤخر سر و مقدم دماغ نرم ست از هر دو نیست اعصاب حس ست و مؤخر دماغ
سخت ست نسبت بمقدم زیرا که اعصاب حرکت ست و دماغ از طرف پیشانی تا پس سر من جهت العرض سه قسم میشود و هر واحد را
بطن دماغ گویند و اوسع بطون بطن مقدم ست و زیر بطون اوسط و تحت این ست که آنرا مؤخر گویند و فضلات دماغ آنجا جمع میشود و بهنگ
فرو می آیند و مجموع دماغ من حیث الاصل از اول ایام تا آخر در بخش ست و غشاها و تجاویف ها هر یکی جدا ست و مراد از بطون شبیه
همین سه بطون ست چنانچه در سکته گفته آید و نخاع چیست مشابه جوهر دماغ و خلیفهٔ اوست در نباله مانند در فقرات منعقد رسته تا بعصعص
استخوان نشستگاه است فرو آمده است و او نیز همچون بطون دماغ دو بخش ست لکن جدائی این بخشها از یکدیگر محسوس نیست زیرا که
امتیازی ندارد و از غایت مماس و تنجاع را سه غشا رست باید دانست که آفریدگار تعالی از تنجاع مقابل هر اندامی از میان هر دو مهره دو عصب
روانیده است یکی از راست و یکی از چپ اما از مهرهٔ فرودترین عصعص عصب فرمانند پیچ برآمده است و مراد از این اعصاب باندامی پیوسته
چنانچه گفته آید عصب دو نوع ست نوعی از دماغ رسته است و آن هفت زوج ست که حواس ظاهر و باطن و حرکت همهٔ اعضای عالی که سر
گردنست ازوی حاصل میشود دگر جاید روی که در وی تصرف اوست با تنجاعی ست و نوعی از تنجاع رسته است و آن سی و یک زوج ست و
فروی حس و حرکت اعضا که ما تحت عنق است بدینها حاصلست دگر وی که حس وی ازین قسمت عنقی است منتشع عصبانی از پشت
و نفع وی حفظ شکل اعضاست و استواری و اشتراک آن با دیگری و فائدت حس و اعضای تدبیر الحس چون جگر و سپرز اما غشا که در
سر ست پنج ست یکی خارج محف و دوم باطن وی و این غشا نسبت بغشا روحی که ما تحت این غشاست دو حاوی و مماس

جوہر دماغ ست سخت مصلب غشای صومی مذکورہ مانند تزاید غضون بر ہم افتادہ است و دو غشاء دیگر تحت و واقع مفروش ست و تمام این
قلب لورده در باب کبد و روح نفسانی در حیات مذکور ست فائدہ اعضا عبارتست از اجسام غلیظہ معدودہ کہ حاصل عیشہ ادا استراح
اخلاط و آن مفرد ست و مرکب مفرد بسیط را گویند یعنی متشابہ الاجزاء و آن آنست کہ ہر جزوی در اسم و حد کل خود را شریک باشد و عضو مفرد
دو قسم ست عظم غضروف عصب و تر عضلہ رباط شریان ورید غشاء این ہفت قسم ست از منی متکون شود و قسم ہم لحم ست اما لحم و سمین قسمی از
لحم ست و این ہر سہ از خون متکون گردد اما شحم و نظر از فضلات ست کما صرح بہ المحققون و جامد مکیست نہ مفرد و اگرچہ عضلہ نیز مولف از لیفات عصب
و تر شحم ہای رباط ست و غلل آن از گوشت پرست لیکن عادت اطباء چنین اجرا یافتہ کہ از اعضاء مفرده می شمرند و مرکب آنہ مفرد ست
و اعضاء مرکبہ را آلیہ نیز گویند و ہر یک از مفرد و مرکب بحسب تقریب کہ خواہیا نت در خاتمہ ہر لفظ مذکور و ترکیبی متعارف چون معاجین و
جوہا مانند آن کہ در وصف واقع ست اشارہ داده و شرح ما لا بد الاحتیاج نزدیک یافتہ گردد فصل صلاح در سر اگویند کہ متعارف و
مشہور ست و سبب صلاح وقوع سوء مزاج مختلف یا تغیر فی الفعال ست در اعضاء حساسہ سر و اعضاء سر ہمہ در ی حس ست مگر جوہر دماغ
و عظم و این مرض بحسب اختلاف سبب و خصوصیت علاج منقسم بیشتر اقسام ج مادی و مشارکی تضعف دماغی و قوت حس و مانعی و مقرح
و نسیمی و ورمی و جاعی و دماغی و شرابی و متقطی و عنبی و عنبی و بحرانی و رشحی و سدی و دودی و تنفرغری و عقب نوعی و شقیقی امارت
در مادی داخل ست زیرا کہ مادہ ہم بہ اختلاط اطلاق می آمد و ہم بہ یچ و معنی سوء مزاج مختلف و مستدعی ورود و ارد مذکور ست و اگرچہ ورم
نوعی از سوء مزاج مادی ست اما از آنکہ میان ہر دو آن آنست کہ مادہ آماس در فضل اجزاء عضو پراگندہ و جای یافتہ باشد
و اجزاء عضو در ہم کشیدہ علاحدہ ذکر یافتہ قسم اول در صداع سادج یعنی آنکہ از جرد تغیر مزاج عارض شود بی توسط مادہ و این بر دو
نوع ست یکی آنکہ حار بود موجبش یا اسباب خارجیہ ست یا داخلیہ اما آنچہ اسباب خارجیہ بود چون ملاقات حرارت آفتاب و آتش
علامت وی تقدم سبب و حرارت ملمس سر و اعتدال بول و براز و خشکی خیاشم و عطش و زردی و عدم ثقل و تمدد سر و چیزہای سرد
منتفع شدن علاج آنست کہ تبدیل و تبرید ہوا کند و در مساکن بارد و رطب سکونت ورزند و بطیوبات بارده چون معتدل و بنفشہ
و گلاب و کافور جایگاہ را بیالایند و بنفشہ و کافور و سیب بوئیدہ و اگر از ین تدبیر تسکین نیابد چیزیکہ بالفعل و بالقوہ سرد باشد چون روغن گل
بآب سرد آمیختہ و روغن بنفشہ و خیلو فرد کند و در بینی سرد ساخته بسر ریزند و ہر چہ از اشیاء مانعہ بر ظاہر عضو ریزند باد را آن را
تحلل گوید و این ریختن تحلیل و اگر ریختن باد را نباشد بلکہ اندک اندک ریزند آنرا سکوب گویند و آنجا کہ سبب قوی بود سر کہ و
گلاب در روغن گل بریا فوخ یعنی تارک سر استعمال کنند بطریقیکہ گفتہ شود و در عمل آوردن ادویہ موضعیہ شدید البرد انگاہ رخصت
کہ بخارات کمتر باشند زیرا کہ اگر بخارات بسیار باشند لازم ست کہ در نفوذ روغن بالبونہ مقدار ثلث بیفزایند تا از مضرت حبس اشیاء
بارده کہ باعث احتقان انجرہ و عدم تحلیل ست ایمن باشد و کذلک در بنادق و حصی و صبی کہ شدید تبرید ممتنع ست ہمین رعایت مرعی
دارند و تا حاجتی قوی نیفتد سر کہ را کار نفرمایند خاصۃ بر موضع سر کہ اجتناب آن از استعمال مبردات خصوصا از سر کہ من الواجبات ست
قال جالینوس لا ینبغی ان یبرد موضع الراس فانہ یضر بمنشاء العصب و طریق استعمال سر کہ و غیرہ بر بافوخ آنست کہ
موے آنجا بتراشند دار قعدہ و یعنی بلندی پس سر تا حاجبین احاطہ کنند از خمیر یا مانند آن و ادویہ را در احاطہ
بر سانند و زمانی شالیستہ بدارند و تفریق سر چنین ست و تقدیر ترکیبش بحسب احتیاج است مثلا اگر تبرید با اعتدال

مطلوب باشد سرکه چهارم حصه روغن گیرند و الا موافق مائیت مساوی روغن یا زیاده بران بکار برند و این صفتها موقوف
بر رای طبیب حاذق است و باید که سرکه بسیار کهنه نبود و روغن گل در آفتاب ترتیب داده باشند نه بر آتش و یکسال بروی نگذشته
باشد و گلاب که خوشبوترین اقسام بود مقدارش آنست که بر مقدار سرکه و روغن غالب باشد و تخصیص وضع دوا بر تارک از انست
که استخوان این محل نرم است و رقیق و الیفها درین موضع دراز و کلیل ست باین دو سبب اثر دوا بسرعت نافذ میشود **صنعت**
روغن گل سرخ برگ گل در شیشه کنند و در آفتاب آویزند یکروز و روز دیگر روغن کنجد بران اندازند و تا که بوی گل و روغن اثر کند در آفتاب
آویخته دارند و از یاسمین نرگس و سداب و بابونه و جز آن همین سازند و باشد که بجوشند **بیان** اغذیه مناسبه این مرض هر چه بارد در
طب و نافع ست چون مزورده که ترتیب داده باشند از شیر و ماش و کدو و اسفاناخ و کشنیز تر و شیره مغز بادام و مزورده که ساخته باشند
از عدس مقشر و سرکه و شکر و شیره بادام و مزورده عبارتست از شوربا جات گوشت و آنچه از اسباب خلیه بود چون تناول اشیاء
حاره مانند جابه و فلفل و ضاره دماغ مثل خمر و تمر و سیر و پیاز علی التقدیم سبب ست و تغیر حواس و سوء فکر و کمی خواب و قلق دهد خشونت
یعنی اقصی اصل بینی و قلق عبارتست از انتقال علیل از شکلی بشکلی ساعة بعد ساعة **علاج** نیلوفر و صندل و حضض و عاقیا و
قدری کافور در آب خیار و کدو و کاهو و کشنیز تر و گلاب و روغن گل آمیخته بر سر طلا کنند و قرص انزروت طلا کردن در
تبرید دماغ اثری تمام دارد و شراب نیلوفر و بنفشه و عناب و تمرهندی و قرص که از مغز تخم خیارین و مغز کدو و کشنیز
و کشنیز خشک و طباشیر و تخم کاهو و تخم خرفه و ترنجبین ساخته باشند بنوشند و عصارات بارد چون شیره کاهو و خرفه و بید بر سر زنند
و روغنهای سرد که قابض نباشند بمالند و روغن بید اذهن گویند و روغن مالیدن راتهین و استعمال محذرات چون بیروج و
بیخ تفاح و افیون و احتراز ورزند مگر عند الضرورت زیرا که اشیاء محذره بر سر بکار بستن موجب ظلمت بصر و دیگر آفات است و
باشد که هلاک سازد کما قال الطبری انی رایت طبیبا میرد هذا الصداع بالخل و الافیون و الکافور و کان بامرأة حاملة فاسقطت الجنین
و اسکتت و هلکت بعد اثنین و سبعین **صنعت قرص انزروت** انزروت و اقاقیا و حضض و درد نیلوفر و عاقیا و
تخم کاهو بلعاب اسبغول اقراص سازند و با کشنیز طلا نمایند **بیان** اغذیه موافقه این علت مار الشعیر و مزورده که ساخته باشند
از ماش و کدو و خیار و اسفاناخ و کشنیز تر و اگر مانعی نباشد مزورده را از تمرهندی یا انار ترش یا نیشوق ترش کنند که بغایت مفیدست
و باید دانست که در امراض حاره مار الشعیر موافقتی تمام دارد بهر آنکه سرد ست و منضج اخلاط و مستفرغ اخلاط محرقه و منقی معده و
سهل النفوذ در بدن و لذیذ و معتدل اغذار و مسکن عطش و با وجود این همه خصائل مهیج اخلاط فاسده نیست و در معده زیادتی
و نفخ نمی آرد خاصة اگر شعیر جید بود و علامت جیدی وی آنست که هنگام پختن منتفخ شود و متعفن نگردد و آب آن سرخ
رنگ برآید و فربهی شعیر نیز از نشان جودت ست در اکثر طریق پختن آنست که شعیر جید مقشر در آب شیرین و صاف
با آتش ملائم بپزند و کف برگیرند تا که پخته شود پس آب آن صاف ساخته بکار برند و در موازنه آب حکما را اختلافست بعضی گفته اند
ده چند شعیر باید و بعد بعض بست و چهار چند ست قال الشیخ اجود مار الشعیر ان یکون المار قدر عشرین شکرجه و
الشعیر سکرجة واحدة و اما اتفاق جمهور بر چهار ده چند ست دوم آنکه بارد بود و سبش نیز خارجی ست یا داخلی اما انچه
خارجی ست ملاقات هوای سرد ست و مصادفت برف و در آب سرد غوطه خوردن و باشد که نزول در سیاه

۴ بخش سوم گل ... و اسفاناخ ... سلق ... ۵ ... ۱۱ ... ۱۲ ... ۱۳ ... ۱۴ ... ۱۵ ... ۱۶ ... ۱۷ ... ۱۸ ... ۱۹ ... ۲۰ ... ۲۱ ... ۲۲ ... ۲۳ ... ۲۴ ... ۲۵ ... ۲۶ ... ۲۷ ... ۲۸ ... ۲۹ ... ۳۰ ... ۳۱ ... ۳۲ ... ۳۳ ... ۳۴ ... ۳۵ ... ۳۶ ... ۳۷ ... ۳۸ ... ۳۹ ... ۴۰ ... ۴۱ ... ۴۲ ... ۴۳ ... ۴۴ ... ۴۵ ... ۴۶ ... ۴۷ ... ۴۸ ... ۴۹ ... ۵۰ ... ۵۱ ... ۵۲ ... ۵۳ ... ۵۴ ... ۵۵ ... ۵۶ ... ۵۷ ... ۵۸ ... ۵۹ ... ۶۰ ... ۶۱ ... ۶۲ ... ۶۳ ... ۶۴ ... ۶۵ ... ۶۶ ... ۶۷ ... ۶۸ ... ۶۹ ... ۷۰ ... ۷۱ ... ۷۲ ... ۷۳ ... ۷۴ ... ۷۵ ... ۷۶ ... ۷۷ ... ۷۸ ... ۷۹ ... ۸۰ ... ۸۱ ... ۸۲ ... ۸۳ ... ۸۴ ... ۸۵ ... ۸۶ ... ۸۷ ... ۸۸ ... ۸۹ ... ۹۰ ... ۹۱ ... ۹۲ ... ۹۳ ... ۹۴ ... ۹۵ ... ۹۶ ... ۹۷ ... ۹۸ ... ۹۹ ... ۱۰۰ ... ۱۰۱ ... ۱۰۲ ... ۱۰۳ ... ۱۰۴ ... ۱۰۵ ... ۱۰۶ ... ۱۰۷ ... ۱۰۸ ... ۱۰۹ ... ۱۱۰ ... ۱۱۱ ... ۱۱۲ ... ۱۱۳ ... ۱۱۴ ... ۱۱۵ ... ۱۱۶ ... ۱۱۷ ... ۱۱۸ ... ۱۱۹ ... ۱۲۰ ... ۱۲۱ ... ۱۲۲ ... ۱۲۳ ... ۱۲۴ ... ۱۲۵ ... ۱۲۶ ... ۱۲۷ ... ۱۲۸ ... ۱۲۹ ... ۱۳۰ ... ۱۳۱ ... ۱۳۲ ... ۱۳۳ ... ۱۳۴ ... ۱۳۵ ... ۱۳۶ ... ۱۳۷ ... ۱۳۸ ... ۱۳۹ ... ۱۴۰ ... ۱۴۱ ... ۱۴۲ ... ۱۴۳ ... ۱۴۴ ... ۱۴۵ ... ۱۴۶ ... ۱۴۷ ... ۱۴۸ ... ۱۴۹ ... ۱۵۰ ... ۱۵۱ ... ۱۵۲ ... ۱۵۳ ... ۱۵۴ ... ۱۵۵ ... ۱۵۶ ... ۱۵۷ ... ۱۵۸ ... ۱۵۹ ... ۱۶۰ ... ۱۶۱ ... ۱۶۲ ... ۱۶۳ ... ۱۶۴ ... ۱۶۵ ... ۱۶۶ ... ۱۶۷ ... ۱۶۸ ... ۱۶۹ ... ۱۷۰ ... ۱۷۱ ... ۱۷۲ ... ۱۷۳ ... ۱۷۴ ... ۱۷۵ ... ۱۷۶ ... ۱۷۷ ... ۱۷۸ ... ۱۷۹ ... ۱۸۰ ... ۱۸۱ ... ۱۸۲ ... ۱۸۳ ... ۱۸۴ ... ۱۸۵ ... ۱۸۶ ... ۱۸۷ ... ۱۸۸ ... ۱۸۹ ... ۱۹۰ ... ۱۹۱ ... ۱۹۲ ... ۱۹۳ ... ۱۹۴ ... ۱۹۵ ... ۱۹۶ ... ۱۹۷ ... ۱۹۸ ... ۱۹۹ ... ۲۰۰ ... ۲۰۱ ... ۲۰۲ ... ۲۰۳ ... ۲۰۴ ... ۲۰۵ ... ۲۰۶ ... ۲۰۷ ... ۲۰۸ ... ۲۰۹ ... ۲۱۰ ... ۲۱۱ ... ۲۱۲ ... ۲۱۳ ... ۲۱۴ ... ۲۱۵ ... ۲۱۶ ... ۲۱۷ ... ۲۱۸ ... ۲۱۹ ... ۲۲۰ ... ۲۲۱ ... ۲۲۲ ... ۲۲۳ ... ۲۲۴ ... ۲۲۵ ... ۲۲۶ ... ۲۲۷ ... ۲۲۸ ... ۲۲۹ ... ۲۳۰ ... ۲۳۱ ... ۲۳۲ ... ۲۳۳ ... ۲۳۴ ... ۲۳۵ ... ۲۳۶ ... ۲۳۷ ... ۲۳۸ ... ۲۳۹ ... ۲۴۰ ... ۲۴۱ ... ۲۴۲ ... ۲۴۳ ... ۲۴۴ ... ۲۴۵ ... ۲۴۶ ... ۲۴۷ ... ۲۴۸ ... ۲۴۹ ... ۲۵۰ ... ۲۵۱ ... ۲۵۲ ... ۲۵۳ ... ۲۵۴ ... ۲۵۵ ... ۲۵۶ ... ۲۵۷ ... ۲۵۸ ... ۲۵۹ ... ۲۶۰ ... ۲۶۱ ... ۲۶۲ ... ۲۶۳ ... ۲۶۴ ... ۲۶۵ ... ۲۶۶ ... ۲۶۷ ... ۲۶۸ ... ۲۶۹ ... ۲۷۰ ... ۲۷۱ ... ۲۷۲ ... ۲۷۳ ... ۲۷۴ ... ۲۷۵ ... ۲۷۶ ... ۲۷۷ ... ۲۷۸ ... ۲۷۹ ... ۲۸۰ ... ۲۸۱ ... ۲۸۲ ... ۲۸۳ ... ۲۸۴ ... ۲۸۵ ... ۲۸۶ ... ۲۸۷ ... ۲۸۸ ... ۲۸۹ ... ۲۹۰ ... ۲۹۱ ... ۲۹۲ ... ۲۹۳ ... ۲۹۴ ... ۲۹۵ ... ۲۹۶ ... ۲۹۷ ... ۲۹۸ ... ۲۹۹ ... ۳۰۰ ... ۳۰۱ ... ۳۰۲ ... ۳۰۳ ... ۳۰۴ ... ۳۰۵ ... ۳۰۶ ... ۳۰۷ ... ۳۰۸ ... ۳۰۹ ... ۳۱۰ ... ۳۱۱ ... ۳۱۲ ... ۳۱۳ ... ۳۱۴ ... ۳۱۵ ... ۳۱۶ ... ۳۱۷ ... ۳۱۸ ... ۳۱۹ ... ۳۲۰ ... ۳۲۱ ... ۳۲۲ ... ۳۲۳ ... ۳۲۴ ... ۳۲۵ ... ۳۲۶ ... ۳۲۷ ... ۳۲۸ ... ۳۲۹ ... ۳۳۰ ... ۳۳۱ ... ۳۳۲ ... ۳۳۳ ... ۳۳۴ ... ۳۳۵ ... ۳۳۶ ... ۳۳۷ ... ۳۳۸ ... ۳۳۹ ... ۳۴۰ ... ۳۴۱ ... ۳۴۲ ... ۳۴۳ ... ۳۴۴ ... ۳۴۵ ... ۳۴۶ ... ۳۴۷ ... ۳۴۸ ... ۳۴۹ ... ۳۵۰ ... ۳۵۱ ... ۳۵۲ ... ۳۵۳ ... ۳۵۴ ... ۳۵۵ ... ۳۵۶ ... ۳۵۷ ... ۳۵۸ ... ۳۵۹ ... ۳۶۰ ... ۳۶۱ ... ۳۶۲ ... ۳۶۳ ... ۳۶۴ ... ۳۶۵ ... ۳۶۶ ... ۳۶۷ ... ۳۶۸ ... ۳۶۹ ... ۳۷۰ ... ۳۷۱ ... ۳۷۲ ... ۳۷۳ ... ۳۷۴ ... ۳۷۵ ... ۳۷۶ ... ۳۷۷ ... ۳۷۸ ... ۳۷۹ ... ۳۸۰ ... ۳۸۱ ... ۳۸۲ ... ۳۸۳ ... ۳۸۴ ... ۳۸۵ ... ۳۸۶ ... ۳۸۷ ... ۳۸۸ ... ۳۸۹ ... ۳۹۰ ... ۳۹۱ ... ۳۹۲ ... ۳۹۳ ... ۳۹۴ ... ۳۹۵ ... ۳۹۶ ... ۳۹۷ ... ۳۹۸ ... ۳۹۹ ... ۴۰۰ ... ۴۰۱ ... ۴۰۲ ... ۴۰۳ ... ۴۰۴ ... ۴۰۵ ... ۴۰۶ ... ۴۰۷ ... ۴۰۸ ... ۴۰۹ ... ۴۱۰ ... ۴۱۱ ... ۴۱۲ ... ۴۱۳ ... ۴۱۴ ... ۴۱۵ ... ۴۱۶ ... ۴۱۷ ... ۴۱۸ ... ۴۱۹ ... ۴۲۰ ... ۴۲۱ ... ۴۲۲ ... ۴۲۳ ... ۴۲۴ ... ۴۲۵ ... ۴۲۶ ... ۴۲۷ ... ۴۲۸ ... ۴۲۹ ... ۴۳۰ ... ۴۳۱ ... ۴۳۲ ... ۴۳۳ ... ۴۳۴ ... ۴۳۵ ... ۴۳۶ ... ۴۳۷ ... ۴۳۸ ... ۴۳۹ ... ۴۴۰ ... ۴۴۱ ... ۴۴۲ ... ۴۴۳ ... ۴۴۴ ... ۴۴۵ ... ۴۴۶ ... ۴۴۷ ... ۴۴۸ ... ۴۴۹ ... ۴۵۰ ... ۴۵۱ ... ۴۵۲ ... ۴۵۳ ... ۴۵۴ ... ۴۵۵ ... ۴۵۶ ... ۴۵۷ ... ۴۵۸ ... ۴۵۹ ... ۴۶۰ ... ۴۶۱ ... ۴۶۲ ... ۴۶۳ ... ۴۶۴ ... ۴۶۵ ... ۴۶۶ ... ۴۶۷ ... ۴۶۸ ... ۴۶۹ ... ۴۷۰ ... ۴۷۱ ... ۴۷۲ ... ۴۷۳ ... ۴۷۴ ... ۴۷۵ ... ۴۷۶ ... ۴۷۷ ... ۴۷۸ ... ۴۷۹ ... ۴۸۰ ... ۴۸۱ ... ۴۸۲ ... ۴۸۳ ... ۴۸۴ ... ۴۸۵ ... ۴۸۶ ... ۴۸۷ ... ۴۸۸ ... ۴۸۹ ... ۴۹۰ ... ۴۹۱ ... ۴۹۲ ... ۴۹۳ ... ۴۹۴ ... ۴۹۵ ... ۴۹۶ ... ۴۹۷ ... ۴۹۸ ... ۴۹۹ ... ۵۰۰ ... ۵۰۱ ... ۵۰۲ ... ۵۰۳ ... ۵۰۴ ... ۵۰۵ ... ۵۰۶ ... ۵۰۷ ... ۵۰۸ ... ۵۰۹ ... ۵۱۰ ... ۵۱۱ ... ۵۱۲ ... ۵۱۳ ... ۵۱۴ ... ۵۱۵ ... ۵۱۶ ... ۵۱۷ ... ۵۱۸ ... ۵۱۹ ... ۵۲۰ ... ۵۲۱ ... ۵۲۲ ... ۵۲۳ ... ۵۲۴ ... ۵۲۵ ... ۵۲۶ ... ۵۲۷ ... ۵۲۸ ... ۵۲۹ ... ۵۳۰ ... ۵۳۱ ... ۵۳۲ ... ۵۳۳ ... ۵۳۴ ... ۵۳۵ ... ۵۳۶ ... ۵۳۷ ... ۵۳۸ ... ۵۳۹ ... ۵۴۰ ... ۵۴۱ ... ۵۴۲ ... ۵۴۳ ... ۵۴۴ ... ۵۴۵ ... ۵۴۶ ... ۵۴۷ ... ۵۴۸ ... ۵۴۹ ... ۵۵۰ ... ۵۵۱ ... ۵۵۲ ... ۵۵۳ ... ۵۵۴ ... ۵۵۵ ... ۵۵۶ ... ۵۵۷ ... ۵۵۸ ... ۵۵۹ ... ۵۶۰ ... ۵۶۱ ... ۵۶۲ ... ۵۶۳ ... ۵۶۴ ... ۵۶۵ ... ۵۶۶ ... ۵۶۷ ... ۵۶۸ ... ۵۶۹ ... ۵۷۰ ... ۵۷۱ ... ۵۷۲ ... ۵۷۳ ... ۵۷۴ ... ۵۷۵ ... ۵۷۶ ... ۵۷۷ ... ۵۷۸ ... ۵۷۹ ... ۵۸۰ ... ۵۸۱ ... ۵۸۲ ... ۵۸۳ ... ۵۸۴ ... ۵۸۵ ... ۵۸۶ ... ۵۸۷ ... ۵۸۸ ... ۵۸۹ ... ۵۹۰ ... ۵۹۱ ... ۵۹۲ ... ۵۹۳ ... ۵۹۴ ... ۵۹۵ ... ۵۹۶ ... ۵۹۷ ... ۵۹۸ ... ۵۹۹ ... ۶۰۰ ... ۶۰۱ ... ۶۰۲ ... ۶۰۳ ... ۶۰۴ ... ۶۰۵ ... ۶۰۶ ... ۶۰۷ ... ۶۰۸ ... ۶۰۹ ... ۶۱۰ ... ۶۱۱ ... ۶۱۲ ... ۶۱۳ ... ۶۱۴ ... ۶۱۵ ... ۶۱۶ ... ۶۱۷ ... ۶۱۸ ... ۶۱۹ ... ۶۲۰ ... ۶۲۱ ... ۶۲۲ ... ۶۲۳ ... ۶۲۴ ... ۶۲۵ ... ۶۲۶ ... ۶۲۷ ... ۶۲۸ ... ۶۲۹ ... ۶۳۰ ... ۶۳۱ ... ۶۳۲ ... ۶۳۳ ... ۶۳۴ ... ۶۳۵ ... ۶۳۶ ... ۶۳۷ ... ۶۳۸ ... ۶۳۹ ... ۶۴۰ ... ۶۴۱ ... ۶۴۲ ... ۶۴۳ ... ۶۴۴ ... ۶۴۵ ... ۶۴۶ ... ۶۴۷ ... ۶۴۸ ... ۶۴۹ ... ۶۵۰ ... ۶۵۱ ... ۶۵۲ ... ۶۵۳ ... ۶۵۴ ... ۶۵۵ ... ۶۵۶ ... ۶۵۷ ... ۶۵۸ ... ۶۵۹ ... ۶۶۰ ... ۶۶۱ ... ۶۶۲ ... ۶۶۳ ... ۶۶۴ ... ۶۶۵ ... ۶۶۶ ... ۶۶۷ ... ۶۶۸ ... ۶۶۹ ... ۶۷۰ ... ۶۷۱ ... ۶۷۲ ... ۶۷۳ ... ۶۷۴ ... ۶۷۵ ... ۶۷۶ ... ۶۷۷ ... ۶۷۸ ... ۶۷۹ ... ۶۸۰ ... ۶۸۱ ... ۶۸۲ ... ۶۸۳ ... ۶۸۴ ... ۶۸۵ ... ۶۸۶ ... ۶۸۷ ... ۶۸۸ ... ۶۸۹ ... ۶۹۰ ... ۶۹۱ ... ۶۹۲ ... ۶۹۳ ... ۶۹۴ ... ۶۹۵ ... ۶۹۶ ... ۶۹۷ ... ۶۹۸ ... ۶۹۹ ... ۷۰۰ ... ۷۰۱ ... ۷۰۲ ... ۷۰۳ ... ۷۰۴ ... ۷۰۵ ... ۷۰۶ ... ۷۰۷ ... ۷۰۸ ... ۷۰۹ ... ۷۱۰ ... ۷۱۱ ... ۷۱۲ ... ۷۱۳ ... ۷۱۴ ... ۷۱۵ ... ۷۱۶ ... ۷۱۷ ... ۷۱۸ ... ۷۱۹ ... ۷۲۰ ... ۷۲۱ ... ۷۲۲ ... ۷۲۳ ... ۷۲۴ ... ۷۲۵ ... ۷۲۶ ... ۷۲۷ ... ۷۲۸ ... ۷۲۹ ... ۷۳۰ ... ۷۳۱ ... ۷۳۲ ... ۷۳۳ ... ۷۳۴ ... ۷۳۵ ... ۷۳۶ ... ۷۳۷ ... ۷۳۸ ... ۷۳۹ ... ۷۴۰ ... ۷۴۱ ... ۷۴۲ ... ۷۴۳ ... ۷۴۴ ... ۷۴۵ ... ۷۴۶ ... ۷۴۷ ... ۷۴۸ ... ۷۴۹ ... ۷۵۰ ... ۷۵۱ ... ۷۵۲ ... ۷۵۳ ... ۷۵۴ ... ۷۵۵ ... ۷۵۶ ... ۷۵۷ ... ۷۵۸ ... ۷۵۹ ... ۷۶۰ ... ۷۶۱ ... ۷۶۲ ... ۷۶۳ ... ۷۶۴ ... ۷۶۵ ... ۷۶۶ ... ۷۶۷ ... ۷۶۸ ... ۷۶۹ ... ۷۷۰ ... ۷۷۱ ... ۷۷۲ ... ۷۷۳ ... ۷۷۴ ... ۷۷۵ ... ۷۷۶ ... ۷۷۷ ... ۷۷۸ ... ۷۷۹ ... ۷۸۰ ... ۷۸۱ ... ۷۸۲ ... ۷۸۳ ... ۷۸۴ ... ۷۸۵ ... ۷۸۶ ... ۷۸۷ ... ۷۸۸ ... ۷۸۹ ... ۷۹۰ ... ۷۹۱ ... ۷۹۲ ... ۷۹۳ ... ۷۹۴ ... ۷۹۵ ... ۷۹۶ ... ۷۹۷ ... ۷۹۸ ... ۷۹۹ ... ۸۰۰ ... ۸۰۱ ... ۸۰۲ ... ۸۰۳ ... ۸۰۴ ... ۸۰۵ ... ۸۰۶ ... ۸۰۷ ... ۸۰۸ ... ۸۰۹ ... ۸۱۰ ... ۸۱۱ ... ۸۱۲ ... ۸۱۳ ... ۸۱۴ ... ۸۱۵ ... ۸۱۶ ... ۸۱۷ ... ۸۱۸ ... ۸۱۹ ... ۸۲۰ ... ۸۲۱ ... ۸۲۲ ... ۸۲۳ ... ۸۲۴ ... ۸۲۵ ... ۸۲۶ ... ۸۲۷ ... ۸۲۸ ... ۸۲۹ ... ۸۳۰ ... ۸۳۱ ... ۸۳۲ ... ۸۳۳ ... ۸۳۴ ... ۸۳۵ ... ۸۳۶ ... ۸۳۷ ... ۸۳۸ ... ۸۳۹ ... ۸۴۰ ... ۸۴۱ ... ۸۴۲ ... ۸۴۳ ... ۸۴۴ ... ۸۴۵ ... ۸۴۶ ... ۸۴۷ ... ۸۴۸ ... ۸۴۹ ... ۸۵۰ ... ۸۵۱ ... ۸۵۲ ... ۸۵۳ ... ۸۵۴ ... ۸۵۵ ... ۸۵۶ ... ۸۵۷ ... ۸۵۸ ... ۸۵۹ ... ۸۶۰ ... ۸۶۱ ... ۸۶۲ ... ۸۶۳ ... ۸۶۴ ... ۸۶۵ ... ۸۶۶ ... ۸۶۷ ... ۸۶۸ ... ۸۶۹ ... ۸۷۰ ... ۸۷۱ ... ۸۷۲ ... ۸۷۳ ... ۸۷۴ ... ۸۷۵ ... ۸۷۶ ... ۸۷۷ ... ۸۷۸ ... ۸۷۹ ... ۸۸۰ ... ۸۸۱ ... ۸۸۲ ... ۸۸۳ ... ۸۸۴ ... ۸۸۵ ... ۸۸۶ ... ۸۸۷ ... ۸۸۸ ... ۸۸۹ ... ۸۹۰ ... ۸۹۱ ... ۸۹۲ ... ۸۹۳ ... ۸۹۴ ... ۸۹۵ ... ۸۹۶ ... ۸۹۷ ... ۸۹۸ ... ۸۹۹ ... ۹۰۰ ... ۹۰۱ ... ۹۰۲ ... ۹۰۳ ... ۹۰۴ ... ۹۰۵ ... ۹۰۶ ... ۹۰۷ ... ۹۰۸ ... ۹۰۹ ... ۹۱۰ ... ۹۱۱ ... ۹۱۲ ... ۹۱۳ ... ۹۱۴ ... ۹۱۵ ... ۹۱۶ ... ۹۱۷ ... ۹۱۸ ... ۹۱۹ ... ۹۲۰ ... ۹۲۱ ... ۹۲۲ ... ۹۲۳ ... ۹۲۴ ... ۹۲۵ ... ۹۲۶ ... ۹۲۷ ... ۹۲۸ ... ۹۲۹ ... ۹۳۰ ... ۹۳۱ ... ۹۳۲ ... ۹۳۳ ... ۹۳۴ ... ۹۳۵ ... ۹۳۶ ... ۹۳۷ ... ۹۳۸ ... ۹۳۹ ... ۹۴۰ ... ۹۴۱ ... ۹۴۲ ... ۹۴۳ ... ۹۴۴ ... ۹۴۵ ... ۹۴۶ ... ۹۴۷ ... ۹۴۸ ... ۹۴۹ ... ۹۵۰ ... ۹۵۱ ... ۹۵۲ ... ۹۵۳ ... ۹۵۴ ... ۹۵۵ ... ۹۵۶ ... ۹۵۷ ... ۹۵۸ ... ۹۵۹ ... ۹۶۰ ... ۹۶۱ ... ۹۶۲ ... ۹۶۳ ... ۹۶۴ ... ۹۶۵ ... ۹۶۶ ... ۹۶۷ ... ۹۶۸ ... ۹۶۹ ... ۹۷۰ ... ۹۷۱ ... ۹۷۲ ... ۹۷۳ ... ۹۷۴ ... ۹۷۵ ... ۹۷۶ ... ۹۷۷ ... ۹۷۸ ... ۹۷۹ ... ۹۸۰ ... ۹۸۱ ... ۹۸۲ ... ۹۸۳ ... ۹۸۴ ... ۹۸۵ ... ۹۸۶ ... ۹۸۷ ... ۹۸۸ ... ۹۸۹ ... ۹۹۰ ... ۹۹۱ ... ۹۹۲ ... ۹۹۳ ... ۹۹۴ ... ۹۹۵ ... ۹۹۶ ... ۹۹۷ ... ۹۹۸ ... ۹۹۹ ... ۱۰۰۰

حمایت موجب این صداع گردد و حمایت جمع حمة است وحمة بالفتح والتشدید عیون حاره را گویند چون چشمهٔ کبریتی و نطرونی و بورقی و ملحی و مانند آن اما وجه حدوث صداع بار دازاغتسال در آبهای مذکوره آنست که میاه مذکوره بواسطهٔ حرارت ذاتی متحلل میکنند مسام بدن او از جهت تناسب جذب مینمایند حرارت باطن را بسبب تحلل و انجذاب بالضرور تحلیل می پزیرد و حرارت بدن سر و میشود پس دماغ که مزاج سرد دارد و مقابل عضو مشارکة الاعضا یعنی معده است متاذی میگردد و بایدانی که مسمی است بصداع و علامت این صداع وجود ما تقدم سبب بست و میل و جمع آن پس سر استلذاذ ببوار حاره و دیدن آفتاب و نار و خبطه که حالتیست مانند حیرت و بیهوشی و تبلد حواس نیز از نشان این مرض است و اما علاج این صداع خبط گویند علاج بتسخین سر تکمید و انکباب باستحمام بکار برند و روغنهای گرم چون روغن سوسن و یاسمین و مرزنجوش نیگرم بمالند و اگر اسفنج یا صوف بروغنهای مذکوره تر کرده بر تارک گذارند بهتر باشد و بطبیخ بنفشه و پیتان و تخم خطمی و تخم کتان و انجیر و تر تخمین آمیخته طبیخ را ملائم کنند و تقلیل غذا نمایند و نخود آب یا کبک با تیهو زیره و دارچینی تناول فرمایند و تکمید رسانیدن گرمی ست بر عضو بطریقی که معروف ست و آن رطبست و یابس تکمید رطب آنست که مثانهٔ حیوانی بآب گرم یا بطبیخ پر کنند پس آن مثانه را بر عضو معلول نهند تا که گرم باشد یا خرقه یا اسفنج در آب یا در طبیخ تر کرده بر عضو گذارند و این عمل اول اقویست و تکمید یابس آنست که خرقهٔ کثیر المقدار یا چیزی دیگر چون بنگ و مانند آن در دست گیرند و بر آتش گرم همی کنند و بر عضو همی نهند یا ادویهٔ خشک گرم کرده و در خرقه گرم گرفته عضو را گرم نمایند و انچه بر تکمید بکار می برند درین مرض دو علتی بارد نمک ست و نخاله یعنی سبوس و گاورس و ریگ و انکباب آنست که بر بخار آب مانند آن میهنا یا بادیگر ادویهٔ مسخنه جوش داده باشند سرنگون دارند و انچه داخلیت نوشیدن آب شدید البرد ست و مانند آن هر چه برودت قوی داشته باشد بالفعل والقوه علامت این مقارنت سبب ست و برد ملمس و از رسیدن گرمی و پوشیدن سر نفع یافتن علاج طبیخ بابونه و اکلیل و نعنام و مرزنجوش و صعتر و فوتنج و شیح ارمنی بر سر ریزند گرم گرم بحسب برداشت طبیعت و ایضا برین طبخ انکباب کنند و نسرین و سوسن و مشک و عنبر و عود و نرگس و یاسمین و زعفران و مانند آن از طیبات حاره و بوی خوش و چند بید بستر و حب الفار و قسط کباب در آب سداب و گلاب آمیخته ضماد نمایند و از مندیلی کثیف سر پیچیده دارند هنگام انکباب اما سوء المزاج رطب سادج و یابس سادج باعث الم نمی تواند شد بالذات علی المذهب الاصح قسم دوم در صداع مادی یعنی خلطی و ریحی و خلط نسبی ست رطب سیال که حاصل میشود از اول استحاله غذا و غذا آنست که جزو بدن تواند شد اکنون بدانکه غذائی که دارو بدن میشود تا آنوقت که جزو تمام اعضا گردد و در اجبار استحالات لاحقه میشود هر استحاله را نضج گویند و در هر یک خلاصه و فضله از یکدیگر متمیز شود و خلاصه جهت تغذیه محفوظ ماند و فضله بطریق اسهال یا ادرار بول یا عرق یا دمع و جز آن مندفع شود و مفهم اول نزد جمهور ازان زمان ست که در مضغ می آید که در معده قرار گیرد و مشابه کشک غلیظ شود و این را کیلوس گویند و درین استحاله از صورت نوعیه نمی برآید زیرا که طعم غذا باقی میباشد و بعرفه المعنی و مفهم دوم در کبد ست و آن عبارت ست از استحاله و اخلاط و مفهم سوم در عروق ست و آن کنایه است از استحاله اخلاط با عضا بحسب مزاج فقط چهارم در اعضا راست و آن مراد ست از استحاله رطوبت و مادهٔ که مشابه اعضا شود باعتبار هیات و صورت و این هر سه مفهم را کیموس گویند و درین مختصر همین قدر پسند افتاد و خلط چهار ست

دم وصفرا وبلغم وسودا دم یعنی خون گرم وتر ست وصفرا یعنی تلخه گرم وخشک ست وبلغم سرد وتر ست وسودا گرم وخشک ست واراد
از خشکی صفرا وسودا خشکی بالقوه است نه بالفعل **علامت** صداع وموی سرخی چشم در روی ست وهیج وجه را جفان و
عظم نبض وغلظ بول وحدوث ثقل عظیم وضربان در سر وکثرت نعاس وبینکی **علاج** رگ قیفال زنند وبر ساق حجامت
مع الشرط کنند وشرط پاکی زدن راگویند ومطبوخ عناب وآلو وبیشوق وسپستان وتمر هندی وبنفشه وشاهتره کر
ترنجبین دوان آمیخته باشند طبع را ملائم سازند وشربتهای مطبوخ نون چون شراب عناب ونیلوفر آلو بنوشند وپس از تنقیه
آرد وجو وطحلب وبصاره بیدانه کی سرکه آمیخته طلا کنند وعصاره کاهو وخرفه وکدو وبارزغن گل وشیر زنان یارنوده در بینی
کشند استنشاق همین ست واگر این را تسعیط کنند یعنی در بینی چکانند اقوی باشد وآب خیارو کاهو وکشنیز تر در روغن گل وبید
سرکه در شقیقه گلو کشاده ریزند وبجنبانند وهر ساعت بوبند لخلوخ انیست **بیان** اغذیه مزورات عامه که از آلو وزرد آلو
سازند یا از تمر هندی وانه کی شکر یا عدس مقشر وآب انار ترش یا آب غوره یا از ماش مقشر واسفاناخ وکدو وآب نارنج
همه مفید ست اما آنجا که سعال بود بر بار الشعیر اقتصار در زند وگرد ترشی نگرد **علامت** صداع صفراوی شدت حرارت
ملمس وخشکی کف خیاشیم یعنی منخرین وتلخی دهان وبیخوابی وتشنگی وسرعت نبض وصفرت وصفائی بول وصفرت روی بود **علاج**
بهتر تنقیه صفرا ملیله زرد وکابلی وآلو وزبیب وعناب واصل السوس وتمر هندی وبنفشه وسپستان بجوشانند وترنجبین و
فلوس خیارشنبر وران حل کرده ببالایند وبنوشند واگر بجای ترنجبین شیر خشت کنند بهتر باشد وپس از تنقیه بهر تبدیل
مزاج اطلیه وسعوط ولخلوخ وجز آن از تدابیر مبرده که در موی ذکر یافته بکار برند وسبوس گندم وخطمی وبنفشه آب جوشانند
وپاشویه کنند وهر چه در موی گفته شد از اغذیه تناول کنند وباید دانست که در صفراوی در تبرید بیشتر کوشند ودر موی
در تسخیل **علامت** صداع بلغمی گرانی سر ست وکدورت حواس وبسیاری خواب بودت ملمس ورطوبت منخرین ودهن
ودیر ماندن مرض وبطوء نبض وبیاض وغلظ بول اما غلظ بول را دو سبب ست یکی آنکه ماده کثرت پذیرد وخود بخود مندفع
گردد دوم آنکه از دفع طبیعت باشد انچه از کثرت بود نشان وی آنست که بول مشابه منی بود وبرنگ صاف باشد وانچه
از دفع طبیعت بود نشان وی آنست که در روزهای بحران افتد وپس ازان خفت وراحت روی دهد **علاج** بهر نضج ماده
مادر الاصول ومنضجات بلغم چون بادیان واصل السوس وگلقند ومانند آن بنوشند وپس از ظهور نضج ایارج یا سقرطل
مسهل بسقمونیا وشحم حنظل تقویت بدهند تا بدن پاک شود وبعد ایارجات وشبیارات که مخصوص در تنقیه سر اند
بکار برند صنعت حبی که در تنقیه سر مخصوص ست تدبیر آنست که از هر یک بسبب احتیاج
بگیرند وکوفته بیخته با عسل آمیخته نخود مقدار حبها سازند وموافق در کار بندند صفت حب شبیار صبر مصطکی تربد غاریقون
ملح هندی انیسون با عسل یا آب برگ انرج یا آب فقط حب سازند ووقت خسپیدن بخورند ولهذا الشبیار مسمی ست وامثالها
برای تنقیه سر از ایارج وسکنجبین با از خردل وعاقرقرحا ومرزنجوش وصعتر که در عسل ومرے آمیخته باشند غرغره
کنند وپس از تنقیه سر تبدیل مزاج نمایند باضمده ومطولات وشمومات وکماداتی که در بارد سافع ذکر یافته
وبابونه وشبت واکلیل الملک بجوشانند وسر بشویند وطبیخ سداب وبابونه ومرزنجوش وپودینه در روغنهاے گرم در بینی

قوله ان کان الخ

گوش چکانند واین را تقطیر گویند واورا تقطیر را قطور و تدبیر عطسه آوردن کنند واورا عطسه آور ندرا عطوس گویند واین دو
طریق ست یکی آنکه چند بید ستر و فرفیون در آب چقندر یا آب زنجبوش حل ساخته در بینی چکانند دوم آنکه کندش و تربد و چند بید ستر با یک
سائیده در خریطه کنند و هرگاه عطسه آوردن خواهند ببویند و غذا همان کرد بار دسانج گفته شد و نخود آب و شیره قرطم کرباسی
خشکرانه گویند اولی تر علامت صداع سوداوی ثقل سر ست و خشکی آن و کمودت و تیرگی رنگ و بیخوابی و وقت و بطور نبض و
بیاض رفت بول و این تا انگاه است که ماده خام باشد زیرا که بعد از نضج تمام بول سیاه و غلیظ القوام میبود و جفاف تمام بدن نیز
از علامت این قسم ست اگر سودا در بدن منتشر باشد باید دانست که ثقل سر در صداع سوداوی نسبت بلغمی کمتر مینما شد
علاج هر نضج ماده بطبیخ دو سطوخودوس و زبیب و گاوزبان و بادرنجبویه و آلوبخارا و افتیمون و ترنجبین آمیخته بنوشند و الا یخفی علیک
ان السودا الطبعی المنضج و بعضی نضج صفرا در سه روز و نضج بلغم در ده روز و نضج سودا در پانزده روز مقرر کرده اند لیکن در همه حال
و بجمیع محال راست نمی آید کما هو ظاهر بهر تقدیر هرگاه ماده بخته شود و ظهور آن از سیاهی و غلیظی بول پدید آید تنقیه کنند باید جلاب
و مطبوخ افتیمون و باین حب بگمارند افتیمون و بسفایج و غاریقون و اسطوخودوس و ایارج و تربد در آب بادیان حب سازند و بقدر
احتیاج بدهند پس از تنقیه تمام بهر تبدیل مزاج و اکلیل الملک مرزنجوش بارو عنبر گل یاسمین آمیخته ضماد کنند و بطبیخ بابونه و اکلیل الملک
و صعتر و شیخ و گاوزبان و برگ چغندر و تخاله بسرشویند و نرگس عنبر و مشک مانند آن ببویند و روغنهای گرم و تر چون روغن بابونه
و نرگس و مرزنجوش بارو غنهای سرد چون روغن بنفشه و نیلوفر مرکب ساخته بمالند و اگر سودا طبعی باشد بهر تبدیل هر چه فعیل اخراج
و سیل برودت داشته باشد بکار برند و اگر سودا احتراقی بود دست از تسخین کوتاه دارند و بیارد و رطوبت تبدیل کوشند
بیان اغذیه بیض نمیرشت و ماکیان و تیهو و دراج که همراه نخود و نخته باشند موافق باشد و پس از اکل غذا چون یکساعت
بگذرد و جوارشات معتدل مفرح خورند بهر تجوید مهضم و بعد از خوردن طعام اضطجاع بر پهلوی چپ لازم دارند زیرا که این عمل بواسطه
اشتمال جگر بر معده معاون مهضم ست و ترک ریاضات واجب شمارند اگر سودا احتراقی باشد غذا رتر نیز بجب آن باید
علامت صداع ریحی آنست که درد متنقل بود و در تمدد محسوس شود و ثقل و در گوش دوی عارض گردد علاج
بهر تحلیل ریاح غلیظه که در سر محتقن ست طبیخ بشیخ و برنجاسف و صعتر و مرزنجوش و رازیانه بسر سرینند نیکو و سداب تر و
مرزنجوش در رازیانه ببویند و پلفل و چند بید ستر عطسه آرند قال البقراط العطاس یشفی الصداع الکائن من ریح غلیظة و
صبر و کندش و زعفران و فلفل ابیض و سک آب مرزنجوش حل کرده در بینی چکانند و بمسهلات بلغم طبع را ملائم
سازند تا ماده که مولد ریح باشد مستفرغ شود و گوشت ماکیان همراه نخود و کمون و دارچینی و آب مغز قرطم پخته تناول کنند
و از چیزهای بادانگیز پرهیزند قسم سوم در صداع شرکی و آن مشتمل ست بدانچه از معده بود یا از رحم یا از کلیه
یا از ساق یا از قدم و یا از عضد و یا از ساعد و یا از عقب دکف و یا ساعد و کف یا از کبد یا از طحال یا از حجاب حاجز یا
از مراق یا از صلب نوع اول در صداع که بسبب معده عارض شود باید دانست که هرگاه سوء مزاج ساذج در
معده لاحق شود یا مجتمع گردد اختلاط در وی باشد که صداع حادث شود و بسبب مشارکت که فیما بین معده و
دماغ ست اما انچه از سوء مزاج ساذج بود علامتش غلبه صداع ست در شکم سیری و خفت آن در شکم تهی لیکن

در سوء مزاج مانع طارگاه باشد که در حالت گرسنگی و شکم تهی هم مشتعل شود بواسطه استیلای حرارت و دیگر علامات سوء مزاج حار
و امراض معده مفصل ذکر یافته اند مطالعه نمایند **علاج** اصلاح حال و تبدیل مزاج معده کنند بسبب حرارت و برودت
چیزهائی که در باب معده مضبوط است و انچه از اجتماع ماده بود علامتش نیز از نشان آن نادر بوده پوشیده نیست
مثلاً اگر صفرا در معده گرد آید علامتش عشیان ست و زردی چشم و تلخی دهن و چیدش معده و تشنگی و پس از قی صفراوی تسکین
یافتن **علاج** قی کنند سکنجبین و آب گرم نوشند و پس از ان در تطفیه و به تسکین حرارت سر و معده کوشند و اینها هر عضو را
بمقویات قوت دهند مقویات سر در صداع صفراوی بالا مذکور شده و مقویات معده ربوب قابضه است چون رب به و غوره
و انار و نرگس و اگر تبرید و قبض بیشتر مطلوب باشد طباشیر و گل سرخ و گل ارمنی باریک ساخته در ربوب آمیزند و رب آنست که
از چیزی مائیه کشند فقط و بجوشانند بی امتزاج چیزی دیگر تا بح آید و گاه باشد که چون بنصف آید یا ربع همچندان قند
آمیزند و باز جوش دهند تا غلیظ شود و اگر بلغم در معده مجتمع گردد علامتش نفخ معده است و تقدم تخمه و کثرت لعاب و تنوع
و پس از قی بلغمی راحت یافتن و آروغ ترش آمدن و آروغ را تبازی جشاء گویند **علاج** قی کنند بطبیخ
شبت و فجل و اصل السوس و سکنجبین عسلی و بعد از اسهال حب یارج تناول نمایند و پس از تنقیه قوت دهند معده را
بتلطیف تدبیر و خوردن جوارشات گرم و اگر سودا در معده جمع آید علامتش حرقت معده است و کثرت اشتها و به قی
سوداوی خفت یافتن **علاج** نضج ماده کنند افتیمون و مانند آن پس از نضج تنقیه ماده نمایند بمنقیات سوداء
صفت حبی که در اخراج سودا مخصوص ست و کثیر النفع بلیله سیاه بسفائج اسطوخودوس افتیمون غاریقون مجبر
لاجورد مغسول سقمونیا از هر یک مقدار مناسب بگیرند و بآب بادرنجبویه جهاسازند و بسبب حال بدهند و سقمونیا که بیارسی محمودة
گویند بی اصلاح بکار نبرند اصلاح و اصلاحش آنست که بگیرند سیب یا بهی و اندرون آن کاوا کنند و سقمونیا را در لته کتان
بسته در وی گذارند و باقی کاوا که از اجزاء مستخرجه پرسازند پس آنرا در خمیر گیرند و در تنور نهند تا که خمیر سرخ شود
بعده برآورده بکار برند و این سیب و این به نیز مسهلی ست قوی و بآب بهی صلابه کردن و با یارج فیقرا یا
کردن نیز از اصلاح ست و اگر محموده را با بنفشه صلابه کنند کار مشوی کند و از دیگر اصلاح مستغنی سازد و طریق
اصلاحش بسیار ست و درین مختصر همین قدر کفایت رفت و اگر ریاح در معده متولد شود علامتش تقدم وجع معده
و تکون صداع میتکون وجع معده و باطعمه نفاخ ضرر یافتن و در تنقل بودن و از تارک سر تبدار نمودن و این
علامت اخیره در سائر اقسام صداع که بشرکت معده باشد یافته میشود لمحاذات الیافوخ بالمعدة **علاج** تحلیل نفخ کنند
و مادهٔ آنرا که بلغم ست مستفرغ سازند و معده را تقویت دهند بعد استفراغ انچه در بلغم گفته شد استعمال فرمایند و بعد تحلیل
و تقویت کمونی و قوقنجی و مانند آن تناول نمایند و بسیار باشد که تحلیل و تقویت از استفراغ بی نیاز سازد و اگر ضعف
فم معده سبب صداع شود علامتش آنست که در شکم تهی و پس از بیدار شدن از خواب شب صداع از یا پدید آید **علاج**
هر صباح نان در آب غوره یا ریباس یا سماق یا انار دانه تر کنند و لقمه چند بخورند و لا یخفی ان القوابض المذکورة
تقوی المعدة و تسکن الابخرة و تقمع الصفراء و هر گاه مزاج معده با وجود ضعف سرد باشد نان پس از تر کردن حموضات با نیسون کمون

و با تخم و روغن عنبر و روغن گل و عود و قرفه بمالانند و تناول کنند حتی تحصیل القبض مع التشخین و آنچه در استعمال موضعات نافع باشد چون
سعال و جبه آن لقمه را در جلاب که از تمر هندی و آب شیرین و گلاب ساخته باشند تر کرده خورند **نوع دوم** در صداع که بمشارکت رحم و کلیتین و ساقین و
عضدین و یدین و کبد و طحال و حجاب حاجز و مراق و صلب حادث شود سبب این وقوع آفتی است در عضوی ازین اعضا بسبب
مشارکت یا بواسطهٔ ارتفاع بخارات صداع لاحق گشتن و هر یک را علامات است مثلاً آنچه از رحم بود علامتش لزوم وجع است
در مقدم سر بلکه در وسط یا فوق و آنچه از کلیتین بود علامتش لزوم وجع است در مؤخر سر و آنچه از طحال بود علامتش وجود وجع است در یسار
سر و آنچه از کبد بود علامتش حضور وجع است در یمین سر و آنچه از حجاب حاجز بود علامتش آنست که وجع در وسط سر بود مائل بقدام و بیان
حجاب حاجز در امراض سینیه خواهد آمد و آنچه از مراق بود پیدا شود وجع در قدام رأس یک ناصیه و مراق در امراض صفاق گفته شود
و آنچه از صلب بود پیدا شود وجع در مؤخر ترین اجزاء سر و بهمین فرق می کنند در صلبی و در کلیتی و آنچه از ساقین و قدمین و یدین بود
علامتش آنست که محسوس شود بتعلیل چیزی موروثه مانند ازین مواضع متحرک میشود و بجانب بالا متصاعد میگردد و علامات کردن جمیع
اقسام شرکی مذکوره عام باشد آنست که نخستین ظاهر شود آفت در عضو ازین اعضاء و بعد آن لاحق شود صداع **علاج** آنچه کلیتین
و ساقین بود فصد ساقین کنند و برساق محاجم نهند و بحجامة المتخیقون بدن را پاک نمایند و هنگام صداع پاچها را از بن ران تا کف پا
ببندند و کف پا را بروغن خیری بمالند و پاشویه کردن صداع صفراوی مذکور یافته استعمال نمایند و آنچه از بدن بود بهر تنقیه بدن حسب
المتخیقون باید و بهر تنقیه نفس عضو جایگیکه مبدأ حرکت بخار باشد حجامت نمایند و هنگام هیجان صداع باز و برنبذند و آنچه دیگر اعضا را بود
علاج هر یک بتقویت و تنقیه آن عضو است چنانچه در جایگاه خویش ضبط یافته و این مبحث در صرع شرکی نیز ذکر یافته است مع فوائد زائد
قسم چهارم در صداع ضعف دماغی علامتش کدورت حواس ست و ظهور آفت در افعال دماغیه و حرکات ارادیه
و درین قسم ادنی سبب چون تصاعد ابخرهٔ غلیظه مبهم غذا و استماع اصوات و شنیدن روایحات غیر قویه موجب صداع
می گردد و در افعال دماغیه فکر ست و تخیل و تذکر **علاج** بهر تقویت دماغ ماکیان و تیهو با نخود پخته و بزعفران و گلاب
و دارچینی خوشبو ساخته تناول کنند و قرنفل و گلاب سازند و روغن گل بمالند و بوی عنبر گلاب بویند و اگر سوء مزاج ساذج
نیز یا بود تبدیل مزاج کنند بدانچه بالا مفصل گفته اند و اگر سوء مزاج مادی مع الضعف مرکب باشد تنقیه را بر تقویت مقدم
دارند **قسم پنجم** در صداع قوت حس دماغی علامتش سرعت انفعال ست از ادنی سبب محسوس با وجود ذکا حس و سلامت
افعال دماغیه و درین قسم بحبت پاک بودن از فضول رمص و وسخ و فحاطه و مانند آن هیچ نمیباشد **علاج** در تکدر ساختن حس کوشند و پنهان
باشد که اکثر ع در رؤس باشعیر پخته تناول کنند و هریسه خصوصاً از گوشت گاو و بنایت مفید ست اما اگر با ضعف ضعیف باشد بزودی بقول
بارد و چون برگ کاهو و خرفه و کشنیز تر قناعت ورزند و گاه باشد که ازین تدابیر مقصود حاصل نشود باستعمال مخدرات حاجت آید برای
تکاثف حس و بهر این کار نوشیدن شراب خشخاش و مانند آن بهر چه مخدر بود و مانون طبع باشد نافع ست و باشد که بفلونیا احتیاج افتد و طلا
ساختن کاهو و قشر خشخاش و لبلوب و بنه بیخ و برگ قنب در آب تفاح سود مند ست اما دوبیه مخدره طلا کردن گاه باشد که بانتشار عضو
انجامد چنانچه بالا در حکایت طبری ذکر یافت بهر تقدیر اگر ضرورتی قوی افتد قدری ازین استعمال نمایند و افراط
نکنند و آنجا که پس از استعمال مخدرات احوال متغیر شود و حواس نقصان پذیرد مدبیرش آنست که بزودی آب نگیرم

کثیر المقدار بر سر نیامد و دست از استعمال محذرات باز دارند **قسم ششم** در صداع بیسی یعنی خوابی و این را صداع خمه گویند تسمیه
باسم عرضه علامتش آنست که پس از استفراغ کثیر یا پس از بیداری مفرط پس از غم عارض شود و استفراغ خواه از سر باشد فقط
چون نزله و رعاف و تجلب رطوبات بلغمی و مانند آن و خواه از سائر بدن باشد چون قی و جماع و اسهال و فصد و ادرار و
گذالک برآمدن خون از بیگر محل و باشد که جمیع مفرط و انقطاع مادهٔ غذا بواسطهٔ تحلیل رطوبات بدن موجب این صداع گردد
بی آنکه استفراغی کرده شود و ترازی گفته که این صداع بزنان بیشتر عارض گردد و گفته اند که وحبش کثرت اخراج خون نفاس
و حیض **علاج** اغذیهٔ مرطبه جلیه کیموس چون کشک شیر و ماکیان فربه و حریره که ساخته باشند از نشاسته و روغن بادام و
ماء اللحم که ترتیب داده باشند از گوشت بزغاله شیر خواره تناول کنند و روغنهای رطب مثل روغن بادام و کنجد بر سر و بدن مالند و
روغن بنفشه و کدو و نیلوفر و بنی چکانند و مغز ساق گاو و بیضه ماکیان و تمیو استعمال نمایند **قسم هفتم** در صداع عرضی که تابع حمیات
و علامتش آنست که چون تب آید صداع عارض شود و چون تب زایل گردد آن نیز زوال پذیرد **علاج** این علاج تب است
و عند الشدة بجنب است در تسکین کوشند بدانچه ذکر یافته **قسم هشتم** در صداع ورمی بدانکه انچه از متورم شدن دماغ و
آغشیهٔ داخلی عارض شود آن را سرسام گویند و سرسام به تفصیل علحده گفته خواهد شد انشاء الله تعالی و انچه از ورم
غشاء مخیل محفف و پوست سر واقع شود علاجش زوال سبب ست چنانچه بارها ذکر یافته و خواهد یافت **قسم نهم** در صداع جماعی
یعنی صداعی که عقب جماع عارض شود و این بر سه نوع ست یکی آنکه از کثرت استفراغ لاحق گردد و استفراغ ممکن بدترین
استفراغ ست و قوی تر ست از استفراغ دیگر رطوبات و این نوع صنفی ست از بیسی که مسمی است بخفه و علامتش تقدم
افراط جماع ست خاصة اگر بدن لاغر و ضعیف بود زیرا که مضرت جماع در تن آسوده کمتر پدید می آید **علاج** این نوع همان ست
که در بیسی گفته شد و ایضاً آب شیرین اندک گرم غسل کردن و روغن بنفشه در بینی کشیدن و شیر گاو نوشیدن مفید ست
دوم آنکه از ارتفاع بخارات عارض شود زیرا که حرکات جماع مهیج بخارات ست و علامتش امتلاء بدن ست و سائر علامات
اخلاط **علاج** تنقیهٔ بدن کنند بسبب خلط و پس از تنقیه تقویت دهند سر را تا قبول نکند بخارات را **سوم** آنکه اعصاب
متبادی گردند از حرکات جماع و بدان سبب دماغ متالم شود و در وسر پدید آید و بیش ضعف اعصاب ست و این بجوانان
قوی الاعصاب عارض نمی گردد و علامتش آنست که بعد از جماع بدن بلرزد و ظاهر شود ضعف در حرکات و در یابد
که دماغ وی منقبض می گردد و کشیده میشود اما اگر ضعف در مقدم دماغ بود کشیده میگردد و دماغ بخلف و اگر ضعف
بخلف باشد کشیده شود بقدام و باشد اذیت دماغ در انقباض وی بسکته و موت انجامد **علاج** بهر تقویت سر که
صدار اعصاب ست چند بید بیشتر در روغن قسط آمیخته بمالند و گوشت بره بمصالحه خوشبو ساخته و مانند آن اغذیهٔ مطیبه
تناول کنند و روائح طیبه بویند **قسم دهم** در صداع شرابی بدانکه شراب صرف بسیار نوشیدن خاصة اگر کهنه و غلیظ
و کدر بود و بواسطهٔ خمار موجب درد سر میگردد **فائده** فضله شراب مشروبه که منهضم نشود و در معده بماند و بخار وی
مرتقی شود بسوی دماغ و صداع آرد و خمار این باشد و علامتش آنست که بعد از نوشیدن شراب پدید آید پس
اگر رطوبت با فضله مختلط بود عارض میگردد در سر گرانی عظیم خاصة آنجا که مزاج سر بارد رطب بود اگر صفراء

۱۱

بادی ممتزج باشد لاحق میگردد قی وتهوع دروی مخمور وقع علیه التهوع ثم قذف خلطا وبال مثله ثم تشبر لسانه وقمه وماث
واخر مازال تهوع حتی بدیع لسانه وتورم ثم رعف مات علاج تاکه بقایای شراب از معده دور شود سکنجبین وطبیخ شبت بنوشند وقی
کنند مرة بعد مرة وبهر اسهال چیزی که جامع بود در استفراغ بلغم وصفرا تناول نمایند مثلاً محرودی مزاج آب انار بن قدری سکنجبین
یا کرده بکار برند وسرد مزاج ایارج فیقرا لسقمونیا تقویت داده استعمال نمایند وآنجاکه از قی واسهال نفعی مترتب نشود بواسطه فوران
فضله وتابر آمدن آن بتمامه تهوع وغثیان مشتد گردد قدری طعام ملائم بخورند پس از ساعتی قی کنند تامادهٔ ردیه باطعام
مختلط گشته بیرون آید وتقویت دهند معده را باشربه که مطفیهٔ حرارت ومقویهٔ معده ومقطعهٔ بخارات باشند چون
شراب انار وسیب وبهی وغوره باب سرد ممزوج ساخته وبهر این کار غذائی که از کشک شیر وقدری سنبل الطیب سازند
بهترین چیزهاست خاصته اگر اندکی آب غوره یا لیمو وقدری نمک درین فقاعی آمیزند وبهر تقویت سر در ابتدا سر که و
روغن گل وگلاب طلا نمایند ودر انتها بر روغن بابونه وسوسن بگیرم نمایند وبواسطهٔ جذب بخارات از سر در همه حال بابونه و
وقدری نمک بجوشانند وباشویه سازند وبهر دو قدم را بمالند قال الرازی کان رجل بصداع فدلک رجلاه یوما ولیلة وانما قبر
قسم یازدهم در صداع ضربی وسقطی وموجب الم از ضربه وسقطه یا مجرد اذیت ونکایت ست که لاحق شود بجائی که
بر تحف مکوفه ست یا ورم که عارض گردد در جوهر دماغ یا در اغشیه یا انشقاق که حادث شود در دماغ یا در حجب داخلی
یا در غشائی که محلل ست از خارج یا کسر که عارض گردد در عظم سر وبدان سبب اغشیه متمدد گردند یا تزعزع که لاحق شود دماغ را
وسقطه وضربه که موجب تزعزع دماغ گردد مهلک ست فی الاکثر علاج هرگاه ضربه یا سقطه بر سر رسد وبکسر و
انشقاق نه انجامیده باشد وبترسند که از شدت وجع ورم حادث خواهد شد بزودی رگ قیفال یا اکحل گشایند اگر ثانیه
نبود وبهر تسکین وجع وتبرید وتقویت سر اطراف آس وآرد جو وگل ارمنی ومامیثا وارد عدس وصندل
در آب لسان الحمل در روغن گل آمیخته ضماد نمایند ورو غن گل درین حالت بغایت مفید ست مالیدن ودر ضماد
آمیختن زیرا که مسکن وجع ست ومقوی سر واگر قدری سرکه بار روغن گل آمیزند بهتر باشد زیرا که لطیف ست تا داخل تحف
سرایت می نماید امادر استعمال سرکه انگاه رخصت ست که وجع شدید نبود والبته بطبیخ عناب وخیارشنبر طبخ ملائم کنند تامادهٔ
از دماغ باز دارد وحقنهٔ لینه درین باب بغایت مفید ست وهرگاه تب ظاهر شود واختلاط عقل پدید آید نشان تورم
دماغ باشد درین حالت لازم ست که اشیاء شدید القبض ضماد نمایند چون طرفه پوست انار وجوز السرو دقاق وکندر وگل سرخ
تامانع از دیاد ورم گردد وبعلاج سرسام توجه نمایند وهرگاه ضربه یا سقطه بانشقاق انجامد اگر شقاق در ان غشاء بود که
محلل تحف ست علاج جراحت بجا آرند پس از تبدیل سوء مزاج واگر شقاق در اغشیهٔ داخلی بود علاجش
متعسر ست خاصته اگر در حجابی باشد که مانیخس نام دارد واگر شقاق در جوهر دماغ افتد علاج اعسر ست وعلت
اصعب وخطر عظیم وبالجمله طریق علاج همان ست که ذکر یافته وعلاج کسر عظم در آخر کتاب یاد کرده شود
قسم دوازدهم در صداع مبقی واین صداعیست عسر الانقلاع شدید الصعوبت که مانند بضعه یعنی خود سلاح
بر تمام اجزاء سر محیط باشد ولهذا ابقی وخود به گویند ودر ماهیت وحد این صداع حکما را اختلاف ست وانچه

شیخ بوعلی سینا مقرر کرده انیست و هو صداع مشتمل لابث ثابت مرین بهیج صوبة کل ساعة لادنی شئ حتی ان صاحبه ینفض
الصوت والضور والمخالطة مع الناس ویحب الوحدة والظلمة والراقة والاستقرار ویحس کل ساعة کان رسله بطریق بطرقة او یجذب
جذبا او یشق شقا واین صداع راشش سبب یکی بخارات غلیظه که از اخلاط جدا شده بر دماغ برایند و زیر غشاء که محلل فحف ست یا زیر
آن دو غشاء که داخل فحف اند و محیط جوهر دماغ محتبس شوند و اخلاط که بخارات ازوی جدا شود یا در دسر میاشد فقط یا در دیگر اعضا
دوم اخلاط ردیه که محتبس شوند در امکنهٔ مذکوره سوم فلغمونی که در نفس دماغ عارض گردد چهارم حمرهٔ دماغ پنجم ورم بارد که در اجزاء
اندرونی سر پدید آید ششم ریح غلیظ که در اغشیهٔ مذکوره بند گردد و این صداع را عموما و خصوصا پنج علامت ست یکی آنکه بادنی
سبب چون از حرکت خفیف و شرب خمر و تناول منجرات و ملاقات مسخنان و استماع اصوات اشتداد پذیرد صداع دوم آنکه بیمار
از روشنائی متنفر باشد و تاریکی و تنهائی و راحت و سکون دوست دارد و هنگام شدت وجع چشم نتواند کشود سوم آنکه در اصول
چشم وجع و تمدد محسوس شود و این وقتی است که سبب در حجاب داخلی بود چهارم آنکه وجه متمدد بود و رنگ روی متغیر
و چون دست بر سر نهند تمادی شود و این انگاه است که ماده در حجاب محلل فحف باشد و از تغیر رنگ روی استدلال
توان کرد بر نوعیت خلط پنجم آنکه ضربان نباشد در سر و این بر تقدیری ست که سبب صداع احتقان انجره تحت الغشاء بود فقط
علاج بعد تعقل سبب و معرفت غلبهٔ مستفرغ سازند خلط غالب را و پس از تنقیه تقویت دهند سر را بحسب واجب
نشان غلبه بر خلط مکرر ذکر یافته و این صداع مقدمهٔ نزول الماء ست **قسم سیزدهم** در صداع بحرانی یعنی
صداعی که در روز بحران واقع شود و این در امراض حارهٔ عفنه بیشتر باشد و علامتش وقوع آنست در ایام بحرانی
و باشد که بول سفید و رقیق بود **علاج** باری دهند طبیعت را بر دفع ماده بحسب میل ماده و قوت طبیعت مثلا اگر
صداع مع الغشیان و تقلب النفس و دوار بود قی کنند بسکنجبین و آب گرم یا بطبیخ اصل السوس و
اصل الخیار و چقندر و اگر در شکم قراقر و نفخ بود و پوست شکم سوزان و مضطرب باشد طبع را ملائم نمایند به نقوع
آلو و عناب و سپستان و زبیب دانه بیرون کرده و تمرهندی و شیر خشت باشراب آلو یا تمرهندی یا شراب
ورد مکرر بآب سرد یار کرده و اگر بهر تلمین عناب و سپستان و آلو و برگ چقندر و کشک شعیر و نیلوفر و بنفشه و بنفشج
بجوشانند و تر بجبین و روغن کنجد مرکب ساخته حقنه کنند بهتر باشد و اگر علیل پیش چشم شعاع و سرخی و خیالات
سرخ یا زرد همی بیند بر عناب آورده کوشند و تدبیرش آنست که باطن بینی را بچیزی درشت بخراشند و سر که بر سنگ
گرم یا خشت گرم بریزند و بخار که از و متصاعد شود در بینی کشند و اشیاء سرخ پوسته در نظر دارند اگر مقصود حاصل
شود فبها و الا فو تنج بری و فقاح اذخر و کندش باریک بسایند و در مرارهٔ ثور یعنی زهرهٔ گاو نر بسرشند و فتیله دران
آلوده در بینی دارند و اگر علیل در کلیه و زیر اضلاع پشت ثقل محسوس کند تدبیر او را بول کنند و آن آنست که شیرهٔ تخم
خربزه و خیار با سکنجبین یا با شراب بنفشه ممزوج ساخته بنوشند **قسم چهاردهم** در صداع سمی یعنی انچه از روائح فرابل و
مستنقعات و از بوئیدن اشیاء گرم عارض شود خواه آن چیز خوشبو بود چون مشک و مانند آن خواه بدبو باشد چون
مرد حلیت و مانند آن **علاج** انچه از طیوبات حاره عارض شود اگر موجب ضرر حرارت فجر دبود فقط کافور و طیوبات

سرد چون بنفشه و نیلوفر بوئیند و اگر حرارت مع الیبوسته باشد روغن بنفشه و نیلوفر و مانند آن استنشاق نمایند و انچه
از منتنات حاره حادث گردد طیوبات که مضاد مزاج آن منتن باشد استعمال نمایند مثلا اگر شئی منتن یعنی بدبو یا لبوب و نیلوفر
و بنفشه بوئیند و اگر رطب باشد کافور و صندل و کذلک در استنشاق ادهان هر چه مضاد سبب بود و در تنطیل انچه صلاحیت
داشته باشد بکار برند و تقویت دهند سر را بچیزهای موافقه که بارها ذکر یافته و انچه از روائح مزابل و مستنقعات حادث
گردد علاجش آنست که استحمام نمایند و آب نیگرم بسیار بر سر ریزند و سر که بوئیند و فتیله بسرکه تر کرده در منخرین درآرند و
روائح طیبه چارد بار بوئیدن بحسب حال مناسب ست خصوصا اگر بیمار پیر بود بشنیدن بوئیدن اشیاء گرم نفع یابد و خوان بعکس آن
فائده ضرر بوئیدن ادویه حاره طیبه بود یا منتن بمجرد کیفیت ست و ضرر انچه مزابل و مستنقعات و حیوانات
منتنه لعفونت و غلظت و ثقل مزاجه زیرا که انچه از این اشیا منفصل میگردند در غایت غلظت و ثقل میباشند و چون در
دماغ حاصل میشوند بثقل خویش ثقل میسازند دماغ را و گاه باشد که از شدت مزاجه مودی گردند بتشنج دماغ و تقلص جائی که
موضوع ست بر دماغ و مستنقعات عبارت ست از جلود رطبه منتنه و باغان **قسم پانزدهم** در صداع سدی باید دانست
گاه باشد که در آورده جوهر دماغ یا در شرائین آن یا در آورده صحب که داخل بطون اند یا در شرائین آن اخلاط غلیظه
محتبس شود و باعث صداع گردد و علامتش امتلا و ثقل و تمدد وجه و سرست و تقدم راحت و سکون و کثرت اکل و ترک یا قلت
و استحمام شاید بودن **علاج** طبیخ زد فاوحاشا و بسفایج و افتیمون و جلنجبین آمیخته بنوشند تا که خلط غلیظ لطیف شود
و تقطیع پذیرد بعده ایارجات و شبیارات خورند تا خلط مذکور مستفرغ گردد **قسم شانزدهم** در صداع دودی و تولد
دود در دماغ نادر الوقوع ست و محل تولدش مقدم دماغ ست و بعضی اطبا هندی گویند که در نواحی سرقریب بجانب
دماغ بیشتر متولد میشوند و شیخ الرئیس این قول را جائز داشته و سبب تولد کرمان درین محل کثرت اجتماع مواد غلیظه
متعفنه است درین جایگاه علامتش آنست که در دماغ خارش شدید پدید آید و از بینی بوی بد آید و چون مرض متحرک
شود یا سر را فقط حرکت دهد صداع زیاده شود زیرا که حرکت بحرکت می آرد کرمان را و حرکت کرمان موجب اشتداد وجع میگردد
علاج حبوب منقیه دماغ تناول کنند تا مادهٔ متعفنه که مبدء ایشان ست مستفرغ شود پس زان ایارج فیقرا و دیگر ادویه
که در قتل دیدان مخصوص اند چون عصاره برگ شفتالو و عصاره بیخ توت و طبیخ افسنتین و شیح ارمنی در بینی چکانند
و بعده منقیات دماغ استعمال نمایند و بعد ازان اگر ببو بینی باقی باشد در اصلاح کوشند بدانچه در منتن الالفت گفته آید
قسم هفدهم در صداع تزعزعی یعنی انچه از تزعزع دماغ حادث شود و تزعزع بالزام المعجمتین حرکت را گویند
و تزعزع را دو سبب ست یکی هزلت عظیم که از ملاعجه حاصل شود زیرا که هزشده دماغ را بحرکت می آرد دوم آنکه چیزی
بر سر رسد که دماغ متحرک سازد چون ضربه و سقط و صدمه و تزعزع دماغ آنست که در اتصال اجزایش تفرق
افتد و وضع بعض اجزاء متغیر شود و از جائی متمدد دماغ و از جانب دیگر مستر خی و گاه باشد که بسبب شدت
تزعزع اغشیه گسسته شوند و بعض اجزاء دماغ متصدع گردند و درین صورت لایرجی ان یعیش العلیل
علامت تزعزع دماغ تقدم سبب ست چون ملاعجه و تقطر و در اعصاب و عروق که در دماغ متصل اند تمدد

پدید آمدن وحالتی مانند سدر لاحق شدن وباشد که ساکته افتد وگاه باشد که همه بویها بیک رائحه مشموم گردند **علاج** هر انارکه مادهٔ
رگ باسلیق یا اکمل زنند وطبخ را ملائم کنند عند الحمی بخیار شنبر وشیرهٔ کاسنی وبقفهٔ لیمنه وعند عدم الحمی بحقنهٔ عادیه وحب قرقا
وپس ازان بهر تعدیل وتقویت اگر تپ دورم باشد صندل وفوفل وگل ارمنی زراوند وطحلب وآردجو وآرد باقلی ضماد کنند
واگر تپ نبود ودر سردرم نباشد گلنار وعدس وپوست انار وگل سرخ وآش رقصب الزریره وشب یمانی ضماد سازند وبوهای
وخوشبو بوئیدن وروغن گل وبنفشه باشیر زنان آمیخته وقدرے حضض دران حل کرده وبینی گوش چکانیدن
مفیدست وکثیر النفع **قسم هیجدهم** درصداع که پس از خواب پدید آید وعلاجش تنقیهٔ خلط غالب ست وخاکستر سر بریده
بر پیشانی وهر دو صدغ نهادن سودمند وخاکستر چوب انجیر با سرکه وبی سرکه طلا کردن مفید **قسم نوزدهم** درصداع
که از شقیقه گویند تتمیه له باسم محله واین وجعی ست که بیک شق نیز عارض میشود در طول واین را دو سبب یکی آنکه
بخارات از نبع بدن یا از عضوی مرتفع شوند ودر شق سر بسبب ضعف آن شق جمع شوند دوم آنکه اخلاط یا ریح حاصل شود
دران شق واخلاط عام ست حاره بوند یا باردة ومادهٔ این مرض اکثر در شرائین بود علامتش ظاهر ست لزوم وی در یک
شق وضربان شرائین از خواص علامات انیست وآنکه اگر شرائین را از دست منضغط سازند بنوعی که از جهیدن بایستد
وجع ساکن شود **علاج** هرچه در صداع مطلق گفته شد از تنقیه وتعدیل بحسب خلط استعمال نمایند وآنجا که مادهٔ حار بود نیلوفر
وبنفشه وبرگ خطمی وکاهو وگل سرخ بجوشانند وبر شق علیل ریزند وتخم کاهو وخیار وپوست بیخ تفاح وانیون وامثالها
طلا کنند وآنجا که مادهٔ بارد باشد شیخ بابونه وشیح وصعتر وشبت بر سر ریزند وحنا با سرکه وشمع آمیخته وثافسیا یعنی ضمغ سداب
بری وپوست بیخ کبر وخشخاش وفرفیون بشراب ریحانی بار کرده طلا سازند وعند شدة الحاجة بر شرائین جهنده
لازق افیون بچسپانند تا آنرا از ضربان که موجب وجع ست باز دارد **صفت آن** دم الاخوین زعفران
صمغ عربی افیون در سفیدهٔ بیضه سرشته وبر کاغذ نشاده بر شرائین جهنده صدغین بچسپانند **نوع دیگر** تخم
کاهو وتخم بنج ومرد افیون وکثیرا با سرکه آمیخته بطریق مذکور بچسپانند ونسخهٔ دیگر در شقیقه عین گفته خواهد شد
ودر استعمال محذرات صماء اکمن ولیری نشاید کرد چنانچه بالا گفته شده است وهرگاه در تسکین وجع هیچ تدبیر سود ندهد
نگرند آن دو رگ را که بر صدغین وخلف اذنین واقع اند هرکدام از اینها که سخت جهنده بود ومنتفخ باشد آنرا قطع
نمایند که مسلک بخار همان ست وپس از قطع داغ وهند تا خون بایستد زیرا که حاجت شرائین متعسر الالتیام ست باید دانست
که قطع رگهای پس گوش منع تناسل میکند چنانچه در باه در کیفیت تولید منی گفته آید **فصل** در سرسام وآن
عبارت ست از تورم نفس دماغ یا آن دو حجاب که داخل قحف اند مسمی بصلب ولین خواه ورم در یک غشا بود
یا در هر دو وخواه در بعض هر واحد باشد یا در بعض هر دو لیکن در اکثر حجب مذکور از انجام متورم گردند که بمقدم
دماغ متصل ست یا از انجا که میل بتوسط دارد وعام ست که ورم گرم بود یا سرد اما بعضی سرسام را بورم گرم مخصوص ساخته اند وقومی بر انند که جرم دماغ قبول ورم نمیکند وحجت این قوم مع جوابی که شیخ در روانیها
گفته در مطولات مذکور ست وسرسام اسمی است مرکب از لفظ فارسی که سر ست واز کلمهٔ یونانی که سام ست بمعنی

ورم اکنون بدانکه سرسام وموی راعلی الاطلاق فرانیطس گویند اگرچه در لغت یونان بجز سرسام نیز اطلاق میکنند وصفراوی را فرانیطس خالص ولبغمی را اگر غش وسوداوی نامی ندارد ورم نفس دماغ را اگر سبش خون صرف بود فلغمونی گویند واین بیشتر از خون مستعفن عارض شود واگر سبش خون صفراوی محض باشد حمر دخامند وبری که خاص بتجویف شرائین دماغ افتد از خون غلیظ غالبا وشقاقلوس خوانند ویوشیده نیست تا ماده لطیف نبود اغشیه نافذ نمی گردد زیراکه ماده غلیظ در جرم صلب سرایت نمی کند پس معلوم شد که اغشیه دماغ متورم نمی شود مگر از صفرا یا از خون صفراوی بخلاف جوهر دماغ که متورم می گردد از هر ماده اگر مخالف مزاج وی باشد فی الفور واگر مشاکل مزاج وی بود چون بلغم بتدریج زیراکه ماده نرم غلیظ در جسم نرم وارم فی الفور گذر نتواند کرد واما علامات ورم نفس دماغ عظم وموجبیت نبض ست وقوت حرارت اگر ماده حار بود ودر قعر چشم ثقل ووجع محسوس شدن وگاه باشد که آماس اندر همه اجزاء دماغ افتد درین حالت جمیع افعال وی باطل میگردند ونجات کمتر متوقع ست اگرچه ورم بعض آن نیز خالی از رداءت نیست در چار روز بقتل میرساند واگر چهارم روز بگذشت امید نجات بیشتر ست وعلامات ورم غشاء صلب که مماس باطن قحف ست آنست که نبض صلب منشاری بود ووجع در نفس جمجمه محسوس شود وعلامت ورم غشاء لین که مماس جوهر دماغ ست آنست که نبض صلب موجی بود ودر اعراض اغشیه بغایت صعب باشد خصوصا در ورم غشاء لین وهرگاه ورم مشتمل شود در اغشیه ودماغ لا یعیش العلیل وعلامت آماس تقدم دماغ آنست که بچار چشم گشاده دارد ودست بپیش چشم همی جنباند گویا مگس میگیرند یا میگردد وجامه ودیوار از دست بمالد وعلامت آماس سایر دماغ آنست که بجای سخن بیهشانه بسیار گوید وگاه باشد که بی مراد اندک اندک بول جدا شود وتمیز باطل گردد وعلامت آماس خرد دماغ آنست که هرچه بگوید فراموش کند چنانچه گاه باشد که معوله طلب کند تا بول کند چون پیش آرند فراموش کرده باشد وهرگاه آماس اندر همه اجزاء دماغ باشد آنچه نشانها یکجا ظاهر شود واز انکه سرسام بسبب ماده وخصوصیت موضع باسمی مخصوص ست هریک بقسمی علیحده بیان کرده شود

قسم اول در فرانیطس وهو بالقاف ومعناش در لغت یونان هذیان ست وچونکه هذیان از لوازم این قسم ست تسمیه باسم العرفل مسمی گشت وعلامت سرسام دموی تپ دائمی ست وگرانی سر ودوران وشدت سرخی چشم وروی وهذیان مع الضحک وخشونت زبان وعظم نبض وسیلان اشک واز روشنائی متنفر بودن واز بینی خون برآمدن وسیلان دموع علامت روی ست خصوصا اگر از یک چشم برآید **علاج** در ابتداء یعنی دو سه روز از شروع فصد تعیفال ودیگر گماکنند بحسب اقتضاء حاجت وخون موافق قوت علیل بگیرند وبرساق محاجم نهند مع الشرط وبطبیخ فواکه وشراب آلو وتمرهندی طبخ بکشانند واگر درین طبیخ یا اشربه تبرنجبین آمیزند بهتر باشد وبهر اینکار حقنه لینه که فلوس خیارشنبر در وی حل کرده باشند مفید ست وبهر تبرید دماغ سرکه ورد وغن گل وگلاب برسر گذارند کما وصفناه وبنفشه ونیلوفر ببویند وبآب کدو وخیار وکشنیز تر وسرکه ورد وغن گل تخلیط سازند وباشوبه استعمال نمایند وآنجا که بیخوابی باشد قدری شراب خشخاش توان داد ومیانهای روز شربتی از نبات وگلاب عرق بید مناسب بود ودر فصد وتلیین اهمال جائز ندارند ودر خون برآوردن افراط کنند خاصة اگر بهار چیزی از غذا تناوند خورد تا طبیعت بسبب قوت خون با وجود عدم اعتناء بر دفع مرض قادر باشد **بیان اغذیه** برماء الشعیر اکتفا کنند بشرطیکه قوت قوی بود ومنتهی مرض نزدیک باشد

فرانیطس خالص ولبغمی را اگر غش وسوداوی نامی ندارد ورم نفس دماغ را اگر سبش خون صرف بود فلغمونی گویند واین بیشتر از خون مستعفن عارض شود واگر سبش خون صفراوی محض باشد حمر دخامند وبری که خاص بتجویف شرائین دماغ افتد از خون غلیظ غالبا وشقاقلوس خوانند ویوشیده نیست تا ماده لطیف نبود اغشیه نافذ نمی گردد زیراکه ماده غلیظ در جرم صلب سرایت نمی کند پس معلوم شد که اغشیه دماغ متورم نمی شود مگر از صفرا یا از خون صفراوی بخلاف جوهر دماغ که متورم می گردد از هر ماده اگر مخالف مزاج وی باشد فی الفور واگر مشاکل مزاج وی بود چون بلغم بتدریج زیراکه ماده نرم غلیظ در جسم نرم وارم فی الفور گذر نتواند کرد واما علامات ورم نفس دماغ عظم وموجبیت نبض ست وقوت حرارت اگر ماده حار بود ودر قعر چشم ثقل ووجع محسوس شدن وگاه باشد که آماس اندر همه اجزاء دماغ افتد درین حالت جمیع افعال وی باطل میگردند ونجات کمتر متوقع ست اگرچه ورم بعض آن نیز خالی از رداءت نیست در چار روز بقتل میرساند واگر چهارم روز بگذشت امید نجات بیشتر ست وعلامات ورم غشاء صلب که مماس باطن قحف ست آنست که نبض صلب منشاری بود ووجع در نفس جمجمه محسوس شود وعلامت ورم غشاء لین که مماس جوهر دماغ ست آنست که نبض صلب موجی بود ودر اعراض اغشیه بغایت صعب باشد خصوصا در ورم غشاء لین وهرگاه ورم مشتمل شود در اغشیه ودماغ لا یعیش العلیل وعلامت آماس تقدم دماغ آنست که بچار چشم گشاده دارد ودست بپیش چشم همی جنباند گویا مگس میگیرند یا میگردد وجامه ودیوار از دست بمالد وعلامت آماس سایر دماغ آنست که بجای سخن بیهشانه بسیار گوید وگاه باشد که بی مراد اندک اندک بول جدا شود وتمیز باطل گردد وعلامت آماس خرد دماغ آنست که هرچه بگوید فراموش کند چنانچه گاه باشد که معوله طلب کند تا بول کند چون پیش آرند فراموش کرده باشد وهرگاه آماس اندر همه اجزاء دماغ باشد آنچه نشانها یکجا ظاهر شود واز انکه سرسام بسبب ماده وخصوصیت موضع باسمی مخصوص ست هریک بقسمی علیحده بیان کرده شود

قسم اول در فرانیطس وهو بالقاف ومعناش در لغت یونان هذیان ست وچونکه هذیان از لوازم این قسم ست تسمیه باسم العرفل مسمی گشت وعلامت سرسام دموی تپ دائمی ست وگرانی سر ودوران وشدت سرخی چشم وروی وهذیان مع الضحک وخشونت زبان وعظم نبض وسیلان اشک واز روشنائی متنفر بودن واز بینی خون برآمدن وسیلان دموع علامت روی ست خصوصا اگر از یک چشم برآید **علاج** در ابتداء یعنی دو سه روز از شروع فصد تعیفال ودیگر گماکنند بحسب اقتضاء حاجت وخون موافق قوت علیل بگیرند وبرساق محاجم نهند مع الشرط وبطبیخ فواکه وشراب آلو وتمرهندی طبخ بکشانند واگر درین طبیخ یا اشربه تبرنجبین آمیزند بهتر باشد وبهر اینکار حقنه لینه که فلوس خیارشنبر در وی حل کرده باشند مفید ست وبهر تبرید دماغ سرکه ورد وغن گل وگلاب برسر گذارند کما وصفناه وبنفشه ونیلوفر ببویند وبآب کدو وخیار وکشنیز تر وسرکه ورد وغن گل تخلیط سازند وباشوبه استعمال نمایند وآنجا که بیخوابی باشد قدری شراب خشخاش توان داد ومیانهای روز شربتی از نبات وگلاب عرق بید مناسب بود ودر فصد وتلیین اهمال جائز ندارند ودر خون برآوردن افراط کنند خاصة اگر بهار چیزی از غذا تناوند خورد تا طبیعت بسبب قوت خون با وجود عدم اعتناء بر دفع مرض قادر باشد **بیان اغذیه** برماء الشعیر اکتفا کنند بشرطیکه قوت قوی بود ومنتهی مرض نزدیک باشد

دانجا که قوت ضعیف بود منتی بعید باشد مزوره از شعیر و ماش مقشر و کدو و اسفاناخ تناول فرمایند باشیره بادام بارکرده

قسم دوم در قرانیطس خالص و این آنست که سبش صفرا خالص بود و علامتش شدت حرارت تپ ست و سبکی سر و بیداری و خشکی منخرین و چشم و صفرت وجه و زبان و سرعت نبض و کثرت هذیان و غضب و بدخلقی و فساد عقل و اضطراب علاج بنقوع تمرهندی و عناب و آلو و نیشوق و سپستان و تربخبین و شیر خشت طبع را ملائم کنند و حقنه لینه مفیدست و بهتر بدید و ترطیب آب انار شیرین یا آب انار میخوش و گلاب و آب کدو و آب تربز بنوشند و سرکه و روغن گل و پوست کدو و خیار عنب الثعلب و بید برتر بزند و اگر بیداری مفرط بود تخم کاهو و پوست خشخاش و اندک بابونه در ادویه تطویل جفرایند و بشراب خشخاش میل نمایند و نگذارند در تبرید و ترطیب کوشند بدانچه بار باذکر یافته و خواهد یافت و عند السعال و عدم آن و عند شدت العطش مراعات مرعی دارند شربا و اکلا و درین قسم از افراط تبرید و ترطیب نترسند بخلاف دموی که دران چندان دلیری نشاید فائده بابونه در فصول برای مقاومت خشخاش ست نه بهر نفع دیگر از انست که قلیل المقدار می اندازند تا مضرت نکند و مصلح خشخاش باشد طریقه گرفتن آب سیوه ها دانه های انار بمالند و آب بستانند و خیار را بکوبند و بفشرند و تربز را نیز بریزند بنوک کارد یا مانند آن اندرونش همی زنند و آبی که حاصل شود بستانند و کیفیت برآوردن آب کدو که مارالقرع گویند آنست که کدو نرم و شیرین را در خمیر آرد جو بگیرند و در تنور نهند تا که پخته شود پس برآورند و صاف کرده آب وی بستانند و بعضی بالای خمیر که بهم پای یک انگشت ضماد کرده باشند گل نیز ضماد می سازند و آرد جو بهترست و آن آب بهر مناسبه کار توان بست و نقوع آنست که ادویه را در آب تر کنند و آب بنوشند بی آنکه جوش دهند قسم سوم در سام سودا وی و علامتش هذیان ست و فزع و خوف و گریستن و بیدار بودن و دماغ و زبان و لهاة خشک شدن و زوال عقل و کثرت تنفس بنوعی که گویا گلوی وی خفه میکند و ایضا چشمها کشاده باشند و بلکه برهم نزنند و برد و مرور تغیر شدید پدید آید و صداع خفیف و تپ نیم لازم بود و نبض صغیر و صلب و مختلف باشد علاج گاوزبان و بنفشه و برگ بادرنجبویه و سپستان بجوشانند و تربخبین آمیخته بدهند تا که ماده پخته شود و بعد از تمام نضج بجبوب و حقنه منقیه سودا و بدن را پاک کنانند و بهر ترطیب با را شیر و جهت تقطیع و تلطیف سکنجبین که بسیار ترش نبود بکار برند بشرطی که سرفه نباشد و بعد از تنقیه تمام مغز تخم کدو و تخم بطیخ و نیلوفر و بنفشه با شیر و خشخاش آمیخته بر سر ضماد سازند و طبیخ بابونه و تمام گل سرخ و اکلیل و برگ خشخاش و برگ چقندر بر سر ریزند و روغن بنفشه و کدو و نیلوفر بابونه بر سر بمالند و شیر و خشخاش بر سر دهند صفت حب منقی سودا افتیمون بسفایج غاریقون شحم حنظل سقمونیا حجر لاجورد معسول حب بلسان از هر یک بحسب تقاضا بگیرند و بآب کاسنی حب کنند و حب دیگر در صداع شرکی ذکر یافته و طریق شستن حجر لاجورد آنست که آب صلایه کنند تا که باریک شود پس بالکنند تا فرو نشیند بعد ه آب از وی دور کنند و بکار برند و باشد که دو بار یا سه بار بشویند آب جدید و سائر ادویه مجربه و اقلیمیا و خبث الحدید را همین سان معسول نمایند صفة حقنه افتیمون بلیله سیاه و بلیله کابلی و سنا و شاهتره و با درنجبویه و گاوزبان و زبیب دانه بیرون کرده و بسفایج و شعیر مقشر جمله را بجوشانند و بیالایند و شکر سرخ و آب خیارشنبر در روغن بادام شیرین آمیخته حقنه کنند قسم چهارم در سر سام بلغمی که لثیر غس گویند لتمیته که باسم لازمه زیرا که

ترجمه بیشتر غش نسیان ست ونسیان لازم ست درین سرسام ومادهٔ این علت اکثر گذرگاه دماغ باشد وگاه باشد که بر سبیل
تشریح دماغ سرایت کند اما در اغشیه هرگز نرود چنانچه بالا مذکور شد وعلامتش نرم دائمی ست وثقل حواس وبیاض زبان و
کثرت تنادب واختلاط عقل وعسر حرکت خصوصاً حرکت اجفان وزبان وکسلمند شدن بر سخن گفتن وبه تکلف جواب دادن وبه
سبات اکثری مبتلا بودن واین حالت مابین خواب وبیداری که جهت خواب غالب باشد علاج جهت تفتیح بیخ را زیانه وتخمه
کرفس وانیسون وزبیب وبیخ اذخر اسطوخودوس بجوشانند وشکنجبین عسلی وشکنجبین عنصلی در وی آمیخته بدهند پس از تفتیح
تنقیهٔ بدن کنند بحبوب حقنهٔ موافقه وشیافات ودر ابتدای مرض یعنی قبل از انکه دو روز بگذرد سرکه وگلاب ودهن گل بر
سر طلا سازند وپس از دو روز اندکی چند بید ستر در طلاء مذکور بیفزایند وچون مرض بانتهاء رسد محللات صرف ضماد نمایند
بی امتزاج روادع مثل چند بید ستر وغاقر قرحا ونوشادر وحاشا وزنگار آن باب نمام یا آب مرزنجوش یا رنجوده وقدری سرکه وعنصل و
زیت افزوده وهرگاه مرض بانحطاط افتد بهر تحریک وتسکین دماغ وتحلیل مادهٔ مابقی عطسه آورند بکندش وچند بید ستر
صفت حب منقی بلغم صبر تربد شحم حنظل سقمونیا غاریقون مصطگی بآب رازیانه حب سازند صفت حقنهٔ مخرج بلغم بیخ
کرفس بیخ کبر بیخ رازیانه نوشادر بیخ قنطوریون بیخ اذخر جمله بجوشانند وبیالایند وشیرهٔ مغز قرطم ومری وشکر شرخ وشحم حنظل و
سقمونیا وملح هندی وبورهٔ ارمنی افزوده حقنه کنند نوعیست از سرسام که آنرا اسقاقلوس گویند بالسین المهمله والقاف الفلسین
واین در ینجا عبارتست از ورم گرم که مادهٔ اش خون غلیظ باشد ودر تجویف شرائین دماغ حادث گردد خاصته واین صعب ترین اقسام
سرسامست در سه روز کار باتمام میرساند اگر بحسب تقدیر قدیر از سه روز تجاوز نماید امید ست که بصحت گراید ومعنی سقاقلوس فی الحقیقه در لغت
یونان صورت عضو واطلاق حس عضوست چنانچه در آخر کتاب خواهد آمد لیکن در ینجا بر سبیل مجاز اطلاق کنند ومقدمهٔ سقاقلوس
را غانغرایا گویند یعنی در ابتدا غانغرایا گویند وپس از انکه عوارض مشتد شوند وحس بالکل باطل شود سقاقلوس خوانند
وجالینوس میگوید که این هر دو لفظ مترادف اند وعلامت وعلاج این ورم که درین محل واقع شود چون علامت وعلاج
سرسام وموی ست مگر آنکه عوارض سقاقلوس بغایت شدید می باشد وگفته اند که تا سه روز نگذرد دست بعلاج نکنند و
علامت وعلاج سقاقلوس که در اعضاء دیگر افتد در فصل اورام گفته شود نوعیست از سرسام که انرا اجره گویند وعلامتش
آنست که بیمار چنان پندارد که در سری آتش افروخته است وبیقرار بود وملمس وجه سرد باشد ورنگ زرد شود ووجه سردی ظاهر
وآنست که طبیعت بر آمقاومت موذی بباطن رجوع می کند وتبع وی خون نیز از ظاهر ببباطن میگراید وحرارت پوشیده میشود
پس ملمس سردی نماید وباشد که قوبا در دماغ پیدا آید وعلامتش قریب بجمره است ووجود حکه وخارش در دماغ علاج
رگ قیفال درگ پیشانی ورگ ارنبه یعنی سر بینی ورگ زبان که دو بالای زبان واقع اند ودو زیر زبان بگشایند
بحسب قوت وحاجت یک یک یا دو یا یکی بعد دیگری بی توقف یا مع توقف وپس از فصد طبع را ملایم کنند
بدانچه در سرسام وموی وصفراوی گفته شد واطلیه ونطولات وشمومات وهمه انچه در سرسام صفراوی ست استعمال
نمایند واز اغذیه ببرمارا لشیر اقتصار فرمایند فائده کودکان را این علت بسیار افتد وعلامتش آن باشد که تارک سر جگاه
مغز ست فرو نشیند وچشمها فرو روند وگونچک تر گردند وبشرهٔ او خشک نماید ودرین حالت علاج وی آن ست

که سپیدهٔ بیضهٔ مرغ بارد و غن گل بهم برزنند و سرد کرده بر تارک سر گذارند و هر ساعت که گرم شود بردارند و دیگر نهند و آب برگ خرفه و کشنیز تر و آب کدو فشارده و آب کاهو بار و غن گل همچنین بر نهند **نوعیست** از سرسام که آنرا فلغمونی گویند و این آماس بیشتر از خون سیاه واقع شود و بسیار باشد که از صعوبت آماس در زهای سر از هم باز شود و شبکهٔ دماغ اندر کشیده گردد و علامتش آنست که چشم و روی بغایت سرخ بود و درد صعب باشد بنحوی که گویا می شگافند و باشد که کنه از تولد کند یا غشیان پدید آید **علاج** این همان ست که در حمره گفته شد و هر یک از فلغمونی و حمره و استسقا قاوس در باب اورام بمقالهٔ مستقله گفته آید **سرسام** حقیقی همان ست که در وی ورم در دماغ یا در اغشیهٔ عارض شود و غیر حقیقی آنست که در وی ورم نباشد در دماغ لیکن اعراض همچون اعراض ورم پدید آیند چنانچه در برسام و حمیات و جز آن بیشود لهذا برسام را در اعراض جنب ضبط نمودیم **فصل** در ماشرا لفظ سریانی ست و فی الحقیقه قسمی ست از فلغمونی که هرگاه در اجزاء خارجیهٔ سر و در جبههٔ الف و حوالی عیون ورم حادث گردد بدین نام خوانند و باشد که ورم بزرگ شود و در اعضاء داخلیهٔ سر چون دماغ و حجب داخلیهٔ مختف متعدی گردد و باشد که فرو آید و رم تا سینه و باز و مشتمل شود و بسبب عموم ورم در اعضاء داخلیه سر اعراض نیز اشتداد می پذیرد و از غایت تمدد کار بدانجا میرسد که سر بشگافد و علاجش چون علاج سرسام دموی ست و بهر جذب خون از باطن بسوی ظاهر نگریستن بر اشیاء سرخ مفید و باقی علامات و علاج مع فوائد دیگر در باب اورام گفته شود و مادهٔ ماشرا خون حادست که با صفراء مختلط باشد لهذا گفته اند که قریب ست بحمرهٔ غیر خالص **فصل** در سدر و دوار سدر بفتح سین و سکون دال مهمله ظلمت و تاریکی که عارض شود بعبارت راهنگام برخاستن و باشد که مهیا شود علیل بر سقوط و نادر باشد که ساقط شود و احساس ثقل عظیم در سر و حدوث طنین در هر دو گوش نیز از نشان انیست و گاه باشد که بزوال عقل انجامد و معنی سدر تغیر ست لهذا باسم لازم مسمی گشته لان التغیر لازم فیه و هو مقدمة الدوار و دوار آنست که آدمی خود را و دماغ خود را و جمله اشیاء را متخیل کند که در دور و گشت ست پس نتواند ثابت ماند استاده یا نشسته بلکه ساقط شود و بیفتد و قلت و کثرت و لزوم و سرعت و مفارقت این حالت بسبب کمی و بیشی سبب ست ازان ست که عند ضعف ماده دوار نیز خفیف بیاشد و تا حرکت قوی نیفتد عارض نمی گردد کما هو ظاهر من احوالهم اکنون بدانکه جالینوس در دوار و سدر فرق نمی کند و رازی میگوید که چون دوار شدت شود بنوعی که به سقوط انجامد سدر گویند و باید دانست که سدر و دوار چون مزمن شود خاصته در سر خوف ست که صرع یا سکته آرد و گاه باشد که چون صداع زائل شود دوار افتد و بالعکس و از انکه سدر علی الاصح مقدمهٔ دوار ست ذکر دی قبل از دوار باین فقیر الیق نموده و این فصل را بدو قسم نهاد **قسم اول** در سدر و سبب کلی سدر آنست که روح نفسانی در اداعیهٔ دماغ و رگهای دی بر مجری طبعی نافذ نتواند شد پس بالضرور دماغ سرد شود و مخدر گردد و سبب امتناع نفوذ روح در دماغ از مسالک طبعی آن بنحوی که سدر آرد دو است یکی آنکه خلط بارد غلیظ محتبس شود در بعض منافذ روح پس هرگاه از اسباب مسخنه چون ملاقات آفتاب و آتش و پوشیدن سر بجامه های پنبه دار و مانند آن سرگرم شود خلط مذکور نیز سخونت می گیرد و در بعضی اجزاء مستعدهٔ وی مستحیل میشود به بخار و باعث این مرض میگردد و هذا النوع مسمی ست بسدر حدری لمشابهته من الحذر و علامات اجتماع خلط بارد در دماغ در مبحث صداع و غیر آن مفصل مذکور ست و هیچ فرق نیست

در اخلاط غلیظه و رقیقه من حیث العلامات آنکه کثرت ثقل از لوازم خلط غلیظ است **علاج** نخستین تنقیه تمام بدن کنند علی سبیل التدریج بحقنهای قویه و مطبوخهای منقیه بلغم و حکم بتدریج بهر آنست که تا غشی نیفتد و قوت نرود و پس از تنقیه عام بهر تنقیه عضو خاص که دماغ ست ایارجات و حبوب و غاغر و عطوسات و شمومات و سعوطات و نطولات که در اثیر غسل مذکور است استعمال نمایند **دوم** آنکه ضربه یا سقطه بر سر رسد و حدوث سدر از ضربه و سقطه که باعث امتناع نفوذ روح تواند شد نیز بر دو وجه است یکی آنکه حجابهای دماغ متالم شوند و بدان سبب قوای دماغیه منقبض گردند و از تصرف باز مانند پس آدمی مبهوت شود و تا بقای آن کیفیت حس و حرکت از وی معدوم گردد **دوم** آنکه دران جایگاه سده افتد و وقوع سده از سقطه و ضربه بهیچ که سدر آرد نیز بر دو قسم ست یکی آنکه دماغ از خوف ایذا و الم فرار جوید و در ذات خود منقبض شود **دوم** آنکه طبیعت بهر دفع الم متوجه آنجانب شود و اخلاط نیز بتبع وی بدانصوب میل کنند خواه بورم انجامد یا نه و هر چونکه باشد بواسطه انسداد بعض مسالک روح نفسانی سدر می افتد و هذا النوع مسمی ست بسدر مولم و علامت هر سبب بارها ذکر یافته و در دو در نیز بتفصیل گفته شود **علاج** منجذب سازند ماده را از دماغ بجانب مخالف بفصد و حجامت و اسهال بحسب احتیاج و بهر تقویت عضو و روح و تحلیل ماده روغن گل گرم کنند و بر سر نهند بنوعی که در صداع گفته شد اگر شمع را در روغن گل بگدازند و بر سر نهند روا باشد و باید که سر را از آفتاب و غبار و مانند آن محفوظ دارند تا عطسه نیفتد زیرا که عطسه دماغ را بحرکت می آرد و حرکت دماغ باین کیفیت درین حالت موجب غشی ست از شدت الم **فائده** سدر که از صداع بارد یا حار افتد سببش نیز اگر حب دماغ ست و این سدر نمی افتد مگر ضعیف الدماغ را علاجش همان ست که بنوع صداع مناسب بود و باید دانست که سدر از جهت سقوط و از جهت سکون افعال اراده یه دماغیه مشابه بشود بصرع اما فرق آنست که در سدر تشنج نمیباشد و ایضا از حرکات مضطربه چنانچه در صرع میباشد معرای بود **قسم دوم** در دوا و سبب کلی دوا آنست که روح اندر تجاویف و گذرهای رگهای و شریانهای دماغ بسبب از اسباب بجنبید و بگردد و میوج کند و هرگاه روح باصره اندر معدن خود بگردد چنان نماید که عالم گرداو میگردد و اما اسباب جزئیه بسیار ست یکی آنکه از اخلاط رقیقه بارده یا حاره در بطون دماغ یا در رگهای وی حاصل شود علی سبیل الاستقرار پس هرگاه به سببی خلط مذکور متحرک شود بحرکت غیر طبیعیه روح نفسانی نیز در مقابل وی بهر مقاومت متحرک میگردد و بحرکت طبیعیه که مضاد حرکت خلط ست پس بواسطه وقوع مدافعت فیما بین الحرکتین المتضادتین لاحق میشود حرکت دوریه در روح فقط لان الروح للطافته یرتفع حرکته مستدیرا کما نه یلتوی علی نفسه و باشد که اگرچه خلط بر جای خود متمکن بود اما بموجبی بخار ازو جدا شود و به نحوی که در ریح گفته آید دوار آرد **دوم** آنکه ریاح غلیظه یا کثیره علی سبیل الرسوخ در بطون یا عروق دماغ گرد آید و هنگام حرکتش چنانچه گفته شد بالا در روح نیز همان حرکت افتد پس هر دو متحرک شوند بحرکت دوریه لان الریح ایضا للطافتها ترتفع ملتویا علی نفسها مثل الروح بخلاف الخلط **سوم** آنکه اخلاط غلیظه علی سبیل الاستقرار حاصل شود در عروق مستدیره که گرداگرد دماغ ست و بدان سبب روح بر مسلک طبیعی نافذ نشود و بدانجا رسیده باز گردد و دور زند و مثال این آنست که باد را کوه یا دیوار یا جای دیگر پیش آید در وی حرکت دوریه افتد و باشد که بباعثی بخار ازین اخلاط منبعث شود و دور آرد و ظاهر ست که هرگاه چیزی در دماغ دور کند روح فقط بود یا مع الریح بسبب دوران روح نسبتی که فیما بین باصره و

مزیات سست متغیر میگردد پس همه چیز گردنده مینماید و چشم تاریک میشود چهارم آنکه اخلاط و ریاح در دماغ راسخ نباشد بلکه
ایشان عضوی دیگر باشد چون معده و رحم و کلیه جز آن پس بسببی از اسباب بخارات ازین اخلاط و ریاح بنفسها متصاعد
شود بسوی دماغ و دوار آرد و از آنکه مادهٔ دوار یا در نفس دماغ راسخ میباشد یا در عضوی دیگر و این دوار بدو نوع بیان کنیم
نوع اول آنکه ماده در نفس دماغ باشد و این نوع بحسب سبب برشش وجه است یکی آنکه آن ماده بلغم باشد و علامتش آنست که چون
سر اگر می رسد دوار ساکن شود و باقی علامات از صداع بلغمی جویند دوم آنکه سودا باشد و علامتش کثرت فکر ست و خاموشی مفرط و ضعف
نبض و دیگر علامات از صداع سوداوی توان یافت باید دانست که کثرت فکر و طول خاموشی انگاه است که سوداوی صفراوی نبود و ضعف نفس را
و سبب میباشد یا ضعف قوت یا فرط صلابت شرائین اما درین مرض فرط صلابت سبب است سوم آنکه خون بود و علامتش آنست که بسرعت
دوار بکشاید نسبت بدوار بلغمی و سوداوی و دیگر علامات صداع دموی پیدا باشد چهارم آنکه صفرا باشد و علامتش مبرد ات
نفع یافتن ست و دوار بسرعت کشادن و انچه در صداع صفراوی گفته شده ظاهر بودن پنجم آنکه ریاح بارده باشد و پوشیده
نیست که از اخلاط بارده ریاح بارده خیزد و از اخلاط ریاح حاره منبعث گردد و علامت ریح از هر خلطی که باشد همان است که دران
خلط بیان یافته سوای ثقل که در ریحی نمی باشد ششم آنکه ریح حار بود و علامتش همان ست که در اخلاط ذکر یافته و ایضاً عطسه
بسیار و خشکی بینی و هنگام دوار عرق خفیف بر سر آمدن و مانند مضر عیان بر زمین افتادن ازنشان نیست و این نوع دوار اگرچه بواسطهٔ
لطافت سبب دیر نمی ماند و از همه اقسام زودتر می کشاید لیکن بشدت تمام میشود و کدام شدت زیاده برین خواهد بود که بسقوط انجامد
علاج در بلغمی و سوداوی در یحی بار نخستین در نضج مادهٔ کوشند بحسب سبب پس بهر تنقیهٔ بدن و دماغ حقنه و حبوب
و غراغر منقیه که در صداع بلغمی و سوداوی مذکور ست استعمال نمایند و ایضاً بواسطهٔ تحلیل ریاح مشک و غالیه و
نمام و یاسمین بویند و بکنند و جند بیدستر عطسه آورند و فلفل ابیض و صبر و زعفران و جند بیدستر در آب مرزنجوش
و روغن بنفشه آمیخته در بینی چکانند و عاقرقرحا و خردل و قرنفل با آب نمام و سرکهٔ عنصل یا رکرده طلا کنند و بر بخار
طبیخ بابونه و برسپاسف و ورق غار و اکلیل و شبت سرنگون دارند و در دموی رگ قیفال و بر ساق حجامت کنند
و بهر تطفیه لعاب اسپغول و شراب عناب و آش جو و طفتیل و مزورات ترش و هر چه مانند آن در صداع ذکر یافته
تناول نمایند و در صفراوی بالطبیخ هلیله و شاهتره که فلوس خیار شنبر و تر بنجبین یا شیر خشت آمیخته باشند طبیخ ملائم کنند
و هر چه در صداع صفراوی گفته شد استعمال نمایند و در ریحی حار بحسب مادهٔ آن ریح در تنقیه کوشند مثلاً اگر آثار خون
ظاهر شود رگ قیفال زنند پس بتطفیه و تلیین متوجه شوند و اگر نشان صفرا پیدا باشد بمطبوخ مذکور طبیخ بکشایند و
کذلک از شمومات و نطولات و اطلیه و غیر ذلک هر چه در صداع حار مذکور ست استعمال نمایند **نوع دوم** در دوار
که مادهٔ وی در معده و یا رحم و یا مثانه یا کلیتین یا رجلین یا ساقین یا فخذین یا مراق یا شرائین یا دواجین باشد و بخاری
که از دل یا از جگر یا از طحال برخیزد مسلک وی رگها و شریانها باشد که پس گوش و گردن ست و این نوع دوم مشتمل ست
بر چهار صنف **صنف اول** در آنکه مستقر مادهٔ معده باشد و این صنف بحسب اختلاف مواد بر چهار وجه است
یکی آنکه اخلاط بارده جمع شوند در معده و علامتش آنست که ابتدا کند صداع هنگام دوار از مقدم سر تا

صداع و مشتهی نافع ۱۱۲ مفردات هندی ۱۱۳
قولنج طفیلی آن عدس مشترک در سرکه جوشانیده با شد ۱۱۴ قولنج در دوار کماده وی در معده و اخراج آن دشوار باشد
صفرا باشد علامت آن عدم اشتها و خفقان و قی صفرا و الم در سر معده علاج آن قی نمایند بکشنیز و آب گرم
و دیر از قی آبغوره و یا انار ترش و یا بی یا زهره خطائی و گلاب استعمال نمایند و این سوزش بکشنیز خشک کوفته و تخم سفید آنچه نیم مثقال بر زنند بخورند و غذا نخورده و اسفاناج فرخ کرده و آب انار
ترش دستان آب انبه ترش هندی باشد ۱۱۵ قولنج دوار کلیتین اگر ادوار کلیتین را دریابد یا دیر نمی باشد یا کلیتین اگر ادوار کلیتین را دریابد یا دیر نمی باشد
مثانه و گرده و یا بای دوار کلیتین اگر ادوار کلیتین را دریابد یا دیر نمی باشد
باشد علامت آنها احساس بوجود بخار و رقت زبان صنعو علاج آنها اصلاح آن عضو و تقویت دماغ
باطریق در فصل خواهد آمد ۱۱۶

یا فوخ رسد و باشد که اگر ماده کثیر بود تا موخر سر متجاوز گردد و باقی علامات نوعا نوعا از انچه در سوء مزاج معده ذکر خواهد یافت
و بالا نیز ذکر یافته پوشیده نیست **علاج** هلیله کابلی و انیسون و بیخ بادیان و بیخ کرفس و ترنجبد و قنطوریون دقیق و سنا و حشیش
غافث هر شصت دوا را بگیرند و هر چه کوفتنی ست بکوبند و جمله را بجوشانند و صاف نمایند و مغز جب قرطم و شکم سرخ و روغن بید انجیر
و صبر سقوطری درین طبخ بیفزایند و حقنه کنند و کذلک بحسب احتیاج ورقی و شرب مطبوخات مسهله بکوشند و پس از
تنقیه تقویت دهند معده را بادویه جات و بهر تجدید هضم بکار برند اطریفلات و جوارشات حار دوم آنکه ریاح بارده متولد شوند
در معده از اخلاط بارده و علامتش علامات آن اخلاط ست و باشد که متنوع آید و لیکن از فضول هیچ برنمی آید زیرا که مواد بسبب
مقعر بودن در معده مستحبج نمی شود بالقذف و باشد که وجع تمددی عارض شود اما این انگاه است که مقدار ریح نسبت از فضای
جوف معده افزون بود **علاج** این علاج اخلاط بارده است لیکن از انکه اخلاط ریحی ست در منقیات و مقویات واجب ست که چیزهای
بادشکن یار کنند و نافع ترین اشیا در کسر ریح شراب ست که در وی کمون و صعتر جوشیده باشند **سوم** آنکه اخلاط حاره مرتبه
جمع آیند در معده و علامتش هیجان دوار ست در شکم تهی و سکون آن در سیری و سائر علامات صفراوی که در معده گفته شود پیدا
بودن **علاج** سکنجبین و آب گرم بنوشند و قی کنند بطبیخ هلیله یا ماء الجبن یا نقیع آلو و آب انارین که باشم وی باشد طبع را ملائم نمایند
صفت طبیخ هلیله هلیله زرد آلو نیفوق سپستان تمر هندی تخم کاسنی هر شش دار و بپزند و صاف نمایند و ترنجبین یا سکنجبین
بدهند و اگر سقمونیا بهر تقویت مطبوخ سردار و سازند بهتر عمل کند و سردار آنست که چیزی بالای مطبوخ یا نقوع
یا جلاب بیامیزند و بنوشند و صفت ماء الجبن بر قول رازی آنست که شیر بز شوخ جوان صحیح که چهل روز از زائیدن
گذشته باشد و بعید العهد از ولادت نیز نباشد و او را روزی چند خیار و کشنیز تر و برگ کاهو و برگ اسپغول بچرانند و وقت
شام شیر او بدوشند و در دیگ سنگین یا گلین سبک بجوشند پس از آتش فرو گیرند و بر سر دو طل شیر ثلث رطل سکنجبین صادق
الحموضت یا آب غوره انگور ریزند و بجوب تر درخت انجیر که پوستش کنده باشند و سرش کوفته بجوشانند تا که بنبذ
و در کر پاس سفت اندازند و بیاویزند و تا آب صاف ازان چکد پس انگاه این آب را بجوشند تا کف آرد و کف
برگیرند پس چون کف منقطع شود صاف سازند و با سکنجبین یا بی سکنجبین بیاشامند و بر **قول** امین الدوله ابن التلمیذ
صفتش آنست که هر روز پنج رطل شیر بز موصوف بگیرند تازه پس گرم کنند و یک درم بنیر مایه دران حل نمایند و بگذارند
تا که بسته شود پس از کار و خطوط کنند طولا و عرضا و دو درم نمک اندرانی باریک ساخته بران پاشند چون
بگذارد در کر پاس آویزند تا آب ازان روان شود پس کتان باز نبیل برگ خرما صاف سازند و یک رطل و نیم
ازان بستانند و یکاوقیه سکنجبین دران اندازند و با تلش نرم بپزند و کف میگیرند تا که آب فقط بی جبنیه بماند پس
صاف ساخته بنوشند و طریق نوشیدن آنست که سه کرت بنوشند و در هر یک مرتبه یک ساعت فاصله دهند و بعد
هر خوردن صد قدم بگردند و بعضی گویند که در یک و نیم ساعت سه کرت کردن بنوشند و بعضی تحریک بجوب انجیر لازم
دانند و باید دانست که اگر بز هم نر سنگاو و بدل آن باشد از شیر گاو و ماء الجبن توان ساخت و از دیگر شیرها نیز لیکن بهتر
شیر بز ست لان لبن الماعز اکثر مائیة و اوفر طوبة و دهنیة و هو المقصود و التحریک بخشب التین یعین فی التسلیین

چهارم آنکه ریاح اخلاط حاره متولد شوند در معده و علامتش علامات اخلاط حاره است و ظهور خلش در معده و وجع در نافث بخر و وجع خواه بارو غ بود خواه بانقلاب راحت یافتن **علاج** تنقیهٔ معده کنند بامطبوخ بلیلهٔ مذکوره بی آنکه سقمونیا در وی آمیزند **صنف دوم** در آنکه فضله در شرائین که بر صد غین اند یا در شرائین که پس گوش اند یا دران دو شریان که مسمی بسبابیتهٔ اند جمع شود و از انجا صعود نماید و دوار آرد و علامتش تمدد و امتلاء و انتفاخ و ضربان عروق مذکوره است چون عروق مذکوره از دست منضغط سازند یا دوار قابض بر آنها طلا نمایند دوار ساکن شود پس اگر منع آن فضله دل یا جگر یا سپرز بود و باوجود نه العلامات آفت عضوی ازین اعضا شاهد حال وی است و هریک در جایگاه خود مذکور ست بدان رجوع نمایند **علاج** نخست بدانند که مادهٔ بخار کدام خلط ست پس باستفراغ آن خلط مشغول شوند و آنجا که ماده در جگر بود نقصان افعال و نی الم و آفت حوالی وی انچه در باب وی گفته شود گواهی دهد اگر ماده بجانب مقعر بود باستفراغ کوشند اگر ماده بطرف محدب شود باد را رد توجه نمایند و علامت میل ماده بجای ازین دو جانب در باب جگر بتفصیل مذکور ست و انجا که ماده در دل بود پس از استفراغ شراب سیب و مفرحات دهنده و آنجا که ماده در سپرز بود رگ اسیلم زنند از دست چپ و اضمدهٔ محلله بر سپرز نهند و بمعالجهٔ هر عضو مأوف متوجه گردند و پس از تنقیه خواه ماده درین اعضا بوده باشد خواه در عروق فقط اگر دوار زائل شد فهو المقصود و اگر باقی باشد تفحص کنند تا مسلک فضله کدام رگ ست و آن از انتفاخ و شدت ضربان وی توان دانست پس اگر مسلکیت در عروق صد غین یا عروق خلف اذنین متحقق شود قطع کنند این رگها را هر کدام که منتفخ شود و بعد از قطع داغ دهند چنانچه در صداع مکرر ذکر یافته مع علت داغ و بیان قطع عروق خلف اذنین که مودی میشود بقطع تناسل و اگر مسلکیت در عروق سبابیتهٔ بتحقیق یا بدست از قطع و داغ کوتاه دارند و عروق سبابیتهٔ آن دو شریان غائر اند که مانند دو احبین یکی از یمین حلق و دیگری از یسارش صاعد شده است سبابیته ازان گویند که هرگاه رطوبت غرویه بتوسط رگهای مذکوره متصاعد میشود سوی دماغ سبابت یعنی خواب می آید **صنف سوم** در آنکه حاصل شود فضله در دو احبین و موجب دوار شود و علامتش آنست که نخستین دو احبین منتفخ شوند و ممتد گردند پس دوار حادث و دو احبین آن دو رگ دریده باند که هر دو طرف حلق اند متصل بگردن **علاج** رگهای مذکوره را فصد کنند و پس ازان اگر دوار زائل نشود و مادهٔ وی در جگر باشد بتنقیهٔ جگر کوشند بنحوی که بالا ذکر یافته **صنف چهارم** از انکه مستقر مادهٔ رحم یا مثانه یا کلیتین یا رجلین یا ساقین یا فخذین یا مراق باشد علامتش آنست که نخستین در عضوی از اعضاء مذکوره آفت پدید آید و پس ازان دوار عارض گردد و ایضاً در یابد بیمار که از موضعی ازین مواضع چیزی متحرک شده صاعد میگردد پس دوار افتد و علامات آفات هر عضو در جایگاه خویش مذکور ست و التباس طمث و اختناق رحم باعث بیشتر میشود بر دوار و باید دانست که مادهٔ رحم و مثانه و کلیتین و مراق گرم میباشد در اکثر امر و مادهٔ رجلین سرد لبعد هما عن منبع الحرارة **علاج** بمعالجهٔ عضو مأوف توجه کنند و از عضو مذکور جذب مواد نمایند بطرف مخالف سر بفصد و اسهال و حقنه و دلک و غیر آن برحسب واجب و تقویت دهند سر و دماغ را تا قبول نکند فضله را و گاه باشد که ضربه و سقطه بر سر و بدان سبب روح نفسانی متحرک شود و دوار افتد و حرکت روح نفسانی از وقوع سقطه یا ضربه بحرکت آب میماند که هرگاه چیزی گران در آب می افتد یا چیزی سبکی در آب نهند آن آب متحرک می شود و

گردمی آید و متموج میگردد و کذلک روح مذکور متموج می گردد و بحرکت دوری و علامتش ظاهر است علاج بمعالجه ضربه و سقطه
توجه نمایند و هرگاه بعد زوال الم دوار باقی باشد توان دانست که سوء مزاج در دماغ لاحق گشته پس بحسب آن سوء مزاج که آثار وی
ظاهر باشند معالجه کنند و گاه باشد که سوء مزاج مختلف سانج عارض شود در دماغ بیکبارگی بدان سبب از موذی ناطبعی مخالف شود و
مضطرب گردد روح و متحرک شود بحرکت دوگونه یی توسط محرک جسمانی که بخار یا ریح باشد و معنی سوء مزاج مختلف عنقریب می آید علامتش
سبکی دماغ ست و حدوث دوار بغتة بعد ملاقات برودت یا حرارت و عام ست که حرارت و برودت خارجی باشد یا داخلی چنانچه در صداع سانج گفته شد
علاج بعد تحقیق سبب معالجه کنند بدانچه ضد سبب باشد و آن بتفصیل در صداع سانج مذکور ست و گاه باشد که چون آدمی سر بگرداند یا قرص کند
روح وی متحرک شود و این بدان ماند که پنجان پر آب حرکت دهند و اگرچه پنجان ساکن شود اما آبی که در رویست تا دیر متحرک باشد که چون
آدمی در چیزیکه سریع الدور باشد بسیار بنگرد و پس روح باصره از نظاره آن هیئات گردانی پذیرد و هیئات دوار مدتی بماند و هرچه چند محسوس قوی
تر و قویتر بدن ضعیف تر اثر محسوس اندر آلت حس قوی تر باشد و بیشتر علاج اگر دوار باقی ماند بازالهٔ سوء المزاج متوجه گردند کما ذکر ناد گاه باشد
که ضعف قلب محبث سدر و دوار گردد کما یظهر فی المناقشین علاج بهر تقویت دل شراب حماض و لیمو و صندل و سیب و مفرحات مناسبه مزاج و
اغذیهٔ لطیفه موافقه تناول کنند فائده در اسباب دوار سوء مزاج مختلف ذکر یافته است عنقریب پس بیان آن لازم آمد بباید دانست که اطباء سوء
مزاج را منقسم ساخته اند به مختلف و مستوی و در تفسیر آن اختلاف ست جالینوس میگوید که مستوی آنست که در جمیع بدن عام باشد و مختلف آنست
که بعضوی مخصوص بود شیخ گفته است که مزاجی که در جوهر عضو مستقر شود و در حکم مزاج اصلی گردد مستوی باشد و المختلف مالا یکون
کذلک ان است که مستوی مولم نباشد الا علی الطلب المقاومة بینه و بین الطبیعة بخلاف مختلف که مولم و موجع ست بوجود المقاومة و تحقیق این
کلام آنست که مزاج عرضی که عارض شود در عضو و آن عضو را استعداد رجوع بسوء مزاج طبیعی بسهولت بیشتر نباشد وی را مستوی و متفق گویند و
مثال آن برص ست و مزاج عرضی که باوی در اعضا استعداد رجوع بمزاج اصلی بسهولت باقی باشد آنرا مختلف خوانند و مثال وی حمی عفنیه است
فصل در مسببات دان خوابی ست طویل نا طبیعی غرق مفرط که بدشواری بیدار شود و صاحبش مریض باشد سبب یکی آنکه سوء مزاج بارد مفرط ساذج
عارض شود در دماغ و علامتش آنست که نبض صلب و متفاوت بود و رنگ بدن و چشم بشیری گراید و تقدم ملاقات سردی سر یا تقدم تناول یا استعمال ادویهٔ مخدرات
شاهد باشد و در وجنه تبخ پدید نیاید علاج بر تبدیل مزاج طبخ ریاحین چاره و شراب سرد نیز و روغن بان و قسط و خدبید بستر یا کرده بالند و خدبید بستر و
غصل و بیخ و عاقرقرحا با سرکه ممزوج ساخته ضماد کنند و دواالمسک مشروط بلیوس بلیغ نمایند و بچهٔ مرغ که باب نخورده و روغن جوز و خردل
پخته باشند تناول فرمایند و آنچه ادویهٔ مخدره موجب تبدار کردی گوشند بفاد زهر مناسبه هریک که در آخر کتاب خواهد آمد دوم آنکه جمع شود
رطوبت خام در مقدم دماغ و علامتش آنست که بیمار در مقدم سر درد حرکت اجفان و عیون گرانی محسوس کند و آب غلیظ در اکثر اوقات از منخرین
سائل شود و زبان برطوبت لزجه آلوده بود علاج نخستین تنقیهٔ دماغ کنند بجوب و حقنه که در لیتر عنس ذکر یافته و پس از تنقیه
تبدیل مزاج نمایند بدانچه در قسم اول که بارد ساذج ست گفته شد سوم آنکه بخارات رطبه ردیه مرتفع شوند جانب دماغ و این
قسم نمیشود مگر در حمیات خاصه در حمی ملغمیه و علامتش آنست تقدم وجود حمی ست علاج در معالجه تپ کوشند و برای تقویت دماغ روغن
گل سرخ و گلاب در سر که بر تارک سر گذارند و برای جذب مواد پاشویه بکار دارند و کف پایها را بمالند از چیزهای درشت و اطراف
یعنی دست و پا بر بندند و تحریک عطاس نیز مفید ست چهارم آنکه واقع شود ضربه بر صد غین و بدان سبب عصب حس کوفته شود

پنجم آنکه قحف شکسته شود و بقطعه یا ضربه بدان سبب دماغ منضغط و فشارده گردد و علامت هر واحد تقدم سبب و علاجش علاج ضربه و کسر
چنانچه در صداع مفصلی و فصلی گفته شده و در آخر کتاب گفته خواهد شد ششم آنکه متصاعد شوند بخارات از معده بجانب دماغ و سبات آرند مثالش خواب
مستی و خواب تخمه است و علامتش تقدم سدر و دوار و هیولی خیالات پیش چشم ست و در حالت خلو معده از سبات خفت یا فتن مفتم آنکه مرتفع
شوند ابخره از ربه یا صدر و علامتش وجود علامات ذات الریه ذات صدر ست چون ضیق نفس و سعال و مشارکت نبض هشتم آنکه متولد شوند در دماغ
یا مجتمع شوند و منی یا خون میغ یا نقاس رحم پس ازاسقاط رحم متصاعد گردند ابخره سبات آرند و علامتش وجود سبب و آفت آن عضو شاهد بود بر
آن باید دانست که گاه باشد که حادث گردد سبات بجهة ذاتیت که لاحق شود بدماغ از مشارکت در غذائیت اعضا و گاه بی آنکه متصاعد شوند بخارات از آن
اعضاء علاج در سبات عضو معلول کوشند چنانچه هر یک محل خود مذکور ست و آنچه سبب تقیح یابد سر را باید که بار با ذکر یافته هفتم آنکه خون در بدن سبات
شود و بسبات انجامد و علامات امتلاء خون بار با ذکر یافته علاج رگ اکحل و قیفال زنند و بعد از فصد بر ساق حجامت کنند تا دماغ فرو ننشیند
و فصد صافن نیز مسود مندست و تدبیر که در سر سام و موی مذکور ست همه دریغا بکار آید لیکن بر طبیب واجب ست تا بحسب مشاهده در زیادت و نقصان تصرف
کند دهم آنکه بسبب رنجی در ریاضتی و حرکتی عنیف یا بسبب استفراغی مفرط گوهر روح تحلیل پذیرد و بواسطه بسیاری تحلیل از منبعث شدن در
تن عاجز آید پس بطبیعت آسایش جوید و روح نفسانی از کار فرمودن آنتهای حس و حرکت باز ایستد چندانکه روح حیوانی مدد یابد
و آنچه از وی تحلیل رفته باشد باز آید و علامتش تقدم اسباب محلله ست و بتدریج در سبات افتادن علاج محرری مزاج را مامیثا اللحم در گلاب
و آب سیب آمیخته بدهند و مثروذلیوس با همچند طباشیر یا رکرده در شراب سیب یا انار ممزوج ساخته مفید ست و بوئیدن صندل و گلاب سود مند
و بالجمله بعلاج غشی رجوع نمایند و مبرودی و مرطوبی مزاج را مثروذلیوس اندر ماء العسل یا اندر رعیه یا اندر شراب انگوری دهند و ماء اللحم در شراب نیز
توان داد فائده در سبات و غشی فرق آنست که نبض خداوند سبات قوی باشد در اکثر وقت نبض تندرستان ماند و نبض صاحب غشی ضعیف باشد
و بقیاس با نبض مسبوت صلب بود و در غشی رنگ بصفرت میگراید و رنگ مسبوت بحال باشد و گاه باشد که بسبزی گراید چنانچه در قسم اول گفته شد
و فرق در سبات و سکته آنست که خداوند سبات را بجهد بیدار توان کرد و حرکت او چون حرکت خفتگان باشد و حواس او اگرچه کند باشد
لیکن چیزی بر جای بود بخلاف مسکوت که حس و حرکت وی بجملگی رفته باشد فائده جلیله هرگاه که اندر دماغ آفتی باشد آب سرد خوردن بدان
مضمضه کردن زیان دارد فصل در سهر و آن بیداری و بیخوابی مفرط را گویند و این مرض با سهم لازم همی ست و اسباب وی بسیار
ست یکی سوء مزاج یابس سادج که عارض شود در دماغ و خشک سازد آنرا و علامتش آنست که سر و حواس سبک شود و چشم و زبان و بینی خشک
گردد و ملمس گرم نماید و شدت و طول سهر بسبب تمکن خشکی دماغ ست علاج همگی در ترطیب دماغ کوشند مثلاً طبیخ بنفشه و نیلوفر و برگ
کاهو و کشنیز تر و بیخ و پوست خشخاش و شعیر بر سر ریزند و طبیخ کله و پاچه و امعاء بره همین عمل دارد و در هلیله اربع نطول بیشتر
از یک شعیر فصل باید نهاد و بنفشه و نیلوفر بپوشند و از آب برگ کاهو و کشنیز تر و شیره خشخاش و روغن نیلوفر لخلخه سازند و روغن
تخم کدو و شیر دختران بر سر دوشند و در بینی و گوش چکانند و گوشت بچه مرغ یا بچه کبوتر با برغاله که هر واحد با کدو و اسفاناخ و برگ
کاهو و شیره تخم خشخاش پخته باشند تناول کنند و بعد هضم غذا غسل باب شیرین نیگرم و دعت و سکون در موضع رطب نشست
ماندن لازم شمارند و از چیزهای خشکی افزا احتراز ورزیدن واجب انگارند دوم سوء مزاج حار یابس سادج که عارض
شود در دماغ و این نوع بغایت شدید باشد و علامتش سبکی و خشکی دماغ ست و سوزش و حرقت و شدت تشنگی

علاج تدابیر مرطبه که در یابس سابق ذکر یافته با مبردات امتزاج نموده استعمال نمایند سوم سوء مزاج یابس سوداوی که عارض شود در دماغ چهارم سوء مزاج حار یابس صفراوی که لاحق گردد بدماغ و علامت و علاج هر واحد بار با ذکر یافته پس از تنقیه سودا یا صفرا در تدبیر ترطیب کوشند بنحوی که گذشت پنجم رطوبت بورقیه که حاصل شود در دماغ و این رطوبتی ست که حرارت دران اثر کرده باشد اثری ناطبیعی بر سبیل نضج پس پیدا شدن دران رطوبت نوعی از احتراق و مرارت و عفونت علامتش آنست که در منخرین و در عینین رطوبت بیشتری معهود چرک ظاهر باشد و در رئه ثقل محسوس شود و علیل از خواب بسرعت بیدار گردد و جهند و بر خیزد علاج هر صباح در طبخ بنج بادیان و بنج مک و گاو زبان و گلقند یا رکوده بنوشند تا که نضج پدید آید و پس از ظهور نضج تمام مستفرغ سازند خلط را با یارج وجب شبیار و بعد از تنقیه روغن بانفشه و اقحوان بر سر و بینی و سعوط ضماد و ماکیان فربه و گوشت بزغاله که شوربا طریق پخته باشند اسفاناخ و کدو آمیخته تناول کنند و از چیزهای تند و ترش و شور اجتناب واجب شمارند ششم جمع یا امتلای تن از اخلاط باسوء هضم یا عفنها و المهاوفکر یای مشوشه که بسهر انجامد و علامت هر یک موجود سبب و علاج شش ازالهٔ سبب بقدر امکان مابقی ست بمبدلات مناسبه مفتم آماس سوداوی چون سرطان و مانند آن که اندر حوالی دماغ پدید آید هشتم طعامهای بادانگیز که بخار بر سر دهد و بدان سبب غوغای بهای شوریده بیند و اندر خواب تبر سد پس بیدار شود و از انکه در نوم خوف لاحق گشته باشد میل بخواب کند و علامت و علاج هر یک بحسب سبب مثلاً در انچه سبش طعمه نفاخه بود تبدیل غذا کنند و ایاره و فیقرا و حب شبیار بکار برند و در انچه سبش سرطان بود کار مشکل ست تدبیر سرطان و سائر اورام ذکر یافته است از انجا جویند و گاه باشد که سپری سبب گردد و این ادویه و حبوب یکی شوربا رطوبت پیران دوم آنکه گویند دماغ پیران بقیاس گوهر دماغ جوانان خشک باشد و علامتش انتفاء علامات دیگر اقسام و علاجش متعسر ست فی الجمله بر شبانگاه طبیخ بابونه و کشک جو بر سر ریزند و روغن بابونه و روغن اقحوان در بینی کشند و اندر طعامهای وی قدری کاسنی یا تخم او داخل کنند فصل پنجاه و پنج در بیان خیالهاکه همه مسهوریان را مفید ست وقت شب طراف بیمار بر بندند و بی تکیه بنشانند و چراغ مقابل وی دارند و جماعه بسیار حاضر آیند و حکایتها و افسانها در میان آرند و علیل را بینکی زدن ندهند تا که عاجز آید پس یکبارگی چراغ سرد کنند و مردم کنار گیرند دکف دست و پای وی را بروغن مناسبه بمالند و هر چه مانع خواب باشد چون آواز و حرکت دور دارند و اگر در مکان بعید آسیا گردانند مفید آید درین هنگام فصل در سبات سهری و سهر سباتی و این مرضی مسمی ست باسم عرضیین لازمین زیرا که معنی سبات خواب سست معنی سهر بیداری و بیداری را ارق نیز گویند و مرض مذکور از ترکیب صفرا و بلغم حادث میگردد و آنجا که بلغم غالب باشد سبات گویند و انجا که صفرا غالب بود سهر سباتی خوانند قال الله تعالی لقرشی هو آلم یورم دماغی من بلغم و صفرا و بهر تقدیر علامت سبات سهری آنست که گاهی خواب مفرط باشد و گاهی بیداری طویل از زمان طویل و غالب و اطول بود بر زبان بیداری و جود ثقل دل و سائر اعراض بیشتر غش نشان نیست و علامت سهر سباتی آنست که گاهی بیداری مفرط باشد و گاهی خواب طویل از زمان بیداری غالب و اطول بود بر زمان خواب و جود ثقل و بیحالی و سائر اعراض قدری از نشان نیست و بدانکه بعضی مردم باشند که در تن ایشان خلطی بد باشد لیکن تا بیدار و نشسته ماند آن خلط آرمیده بود و هر گاه بخفتند و قصد خواب کنند حرارت غریزی از اندرون تن بهضم و پرانیدن اخلاط متوجه شود لیکن قوت حرارت بدان کار وفا نه نماید چرا که خلط را بجنباند و بخارها برانگیزد و انچه مذکور شد بدماغ برآیند و آدمی زود بیدار شود و هر چند قصد خواب کند در خواب نشود و از غنودن راحت نیابد و این هم نوعیست از سباتی و کیفیت مذکور خشک مزاجان را بیشتر افتد بیان علامات رد یه این دو مرض بر پشت افتاده ماندن و خوردن آب و طعام فراموش کردن و هنگام شرب آب بقصد فرو بردن بنحوی که قدری آب در قصبه شش در آمده ضرر آرد و باقی که در فضای حلق مانده باشد از راه بینی برآید این علامت سخت بد

باشد و باید دانست گاه باشد که بول و براز گرفته شود و نفس تنگی کند و احوال او با حوال اختناق رحم ماند و بینهما فرق آنست که در علت بیمار تکلیف بسخن گفتن و جواب دادن توان کرد و در حال اختناق رحم این تکلیف نه توان کرد و ایضا چهرهٔ بیمار بر حال خود میباشد بخلاف این مرض که رنگ وجه متغیر میشود بحسب غلظ و مرض مذکور بوجود علامات صفراوی مفارق ست لیکن عنس را و بوجود علامات بلغم قرانیطس فائدهٔ گاه باشد که بطریق ندرت در مقدار بلغم و صفرا مساوی باشد و در معهود زمان خراب طبعی مساوی میبود بزمان بیماری طبعی گذشته گیرا عراض علاج تدبیر مشترک آنست که اگر ممکن باشد نخست فصد کنند و بر ساق حجامت نمایند تا ماده از دماغ فرود آید زیرا که اخراج خون استفراغ کلی ست پس نگویند که اگر بلغم غالب باشد استفراغ بار حاجت و غاریقون و ترید و مانند آن کنند و اگر صفرا غالب بود مطبوخ هلیله و معجون خیارشنبر و سقمونیا مستفرغ سازند بالجمله معالجهٔ عنس و قرانیطس مرکب ست و بحسب مساوات و قلت و کثرت خلط کاهیده و افزوده بکار باید بست و پس از تنقیه تبدیل مزاج نمایند باطلیه و شمومات و نطولات و غیر ذلک بحسب واجب و تقاضای مشاهدهٔ صائب و آنجا که سبب علت امتلا و طعام باشد و معلوم شود که طعامهای غلیظ بسیار خورده است اول قی کنند معده را پاک سازند و غذا باز گیرند و آنجا که سبب مرض امتلا و شراب و مستی متواتر باشد هیچ علاج نباید کرد تا مستی زایل شود پس بعلاج مشغول شوند و این مقدمه در سبات نیز بنحاطر باید داشت فصل در جمود کلشوص و اخذه و مدرکه و قاطوخس و منیمی ست اکنون بدانکه جمود آنست که حس و حرکت آدمی یکبارگی فرو گرفته شود چنانکه اگر استاده باشد یا نشسته یا خفته یا اندر صنعی و اندر مرض واقع شود آدمی بر همان حالت بماند چشمها باز کرده اگر منفتوح باشد و چشمها فراز کرده اگر پوشیده باشد و شخوص جمود آنست که در وی چشمها کشاده باشد و معنی شخوص همین ست و از انکه جمود و فقه می افتد اخذه و مدرکه نامند و جمود را بزبان یونانیان قاطوخس خوانند و معنی قاطوخس استمساک ست و مادهٔ او مرض خلط سوداویست که در بطن موخر دماغ مسدود شونده در جوهر دماغ لیکن بسبب مشارکت آفت بهمه اجزاء دماغ میرسد تا بحدیکه حس و حرکات جمله باطل میشود و علامت این علت آنست که بغتة واقع شود و طویل از عدم تنفس و عدم حرکات بماند و فرق در جمود و سبات آنست که سبات هرگز بدان حد نرسد که منع تنفس کند و ایضا مسبوق بمغوض الغین میباشد بخلاف جمود که در اکثر مفتوح العین میشود و ایضا تقدم نوم ثقیل که بتدریج با استغراق انجامد از نشان سبات ست بخلاف جمود که فجاءة می افتد و ایضا در سبات نبض لین میباشد و در جمود طبعی و صلب میشود را تکلیف سخن کردن و جواب دادن توان کرد مگر بندرت چنانچه در سکته اشعار خواهیم کرد بخلاف جمود که هرگز این تکلیفات نه توان کرد و فرق در جمود و سکته آنست که در حالق مجموع هیچ چیز داخل نتوان کرد بخلاف مسکوت و ایضا مسکوت بر پشت افتاده میباشد بخلاف مجمود که مخصوص بوضعی نیست چنانچه بالاضطجاع یافته شود و الجمود استدامتها بالسکتة و فرق در جمود و سرسام بارد آنست که در جمود تپ نمیباشد بخلاف سرسام که در وی تپ لازم ست و فرق میان جمود و سکته آنست که در سکته عضل بیحرکت ماند و حرکات باطل شود علاج بهر تنقیهٔ دماغ سکته کنند باد و یه مخرج سودا و در حقنه که عایت مزاج بیمار سرمای دارند مثل اگر قوی مزاج بوده باشد حقنه از افتیمون و بسفایج و هلیلهٔ کابلی و غاریقون و مانند آن سازند والا از سپوس گندم و برگ چغندر آب تنها طبخ او بدو نهادن روغن کنجد و قدری بوره و شحم حنظل یا رکرده استعمال نمایند و پس از افاقت اگر قوت مساعدت کند مستفرغ سازند مادهٔ او را بجهاد یا رجهاد و مطبوخهای مخرج سودا و اگر علیل ضعیف باشد بعد از افاقت بحقنهٔ لینه اقتصار در زند و درین مرض با بونه و زوفا خشک و اکلیل و شبت باسر که عنصل یا رکرده بر موخر سر ضماد کردن مفید ست قبل از افاقت و بعد از ان و کذلک روغنهای گرم چون روغن خیری و سداب و مرزنجوش قدری حنا بدیشتر آمیخته مالیدن سودمند و چون علت اندر انحطاط انت گلنگبین عسلی بدهند و بجای آب بر ماء العسل قصار و زند و انچه بدین لائق باشد و اگر بسبب استفراغ یا بسبب تنقیهٔ حقنه بخوابی بدید آید پس از افاقت روغن بنفشه نیم گرم بر سر نهند و از بابونه و شبت و اکلیل الملک و گل سرخ و تخم کاهو و پوست خشخاش نطول سازند فصل در بیان آن عبارتست از دو نوع

فساد در ذکر یا فکر یا تخیل و آن بر چند قسم است **قسم اول** در فساد ذکر همان چنین باشد که همه حسها بسلامت باشند هر چه بینند و بشنوند و هر چه
دست شنود لیکن هر چه دیده و شنیده زود تر فراموش کند و این بر دو وجه است یکی آنکه حفظ باطل شود و معدوم گردد دوم آنکه حفظ نقصان پذیرد
و فساد ذکر را دو سبب است یکی بردوبت مستولی شدن بر موخر دماغ که محل حفظ است پس هر چه در وی منطبع شود محفوظ نگردد زیرا که حفظ دائما
بیوست معتدل است و آن بسبب استیلای طوبت بحال نماند و بطلان و نقصان حفظ بسبب قوت و ضعف سبب است و علامتش بسیاری خواب و گرانی سر خصوصا
در موخر و انبعاث و میلان بطوبت دائما **علاج** از بهر تنقیه دماغ استعمال کنند حقنه عادیه که در وی قنطوریون دقیق و مقل و تخم خطمی و جاوشیر و بورق
باشد و اگر حقنه کفایت نکند ایارج فیقرا و مطبوخات منقیه دماغ چون شونیز و عاقرقرحا و عسل آمیخته غرغره کردن و ترید و جندبیدستر
بار یک سائیده در بینی دمیدن که عطسه آرد بغایت مفید است در تنقیه دماغ لیکن بعد از حقنه و مشروبات مسهله بکار باید بست پس از تنقیه تمام بر استعمال مزاج
بورق و خردل و جندبیدستر و سداب و باضرداسا سه که عنصل و ردعن سوسن یا کرده بر موخر سر طلا کنند و ردعن سوسن قرصی جندبیدستر سائیده مالند
و معاجین چاره که در ین بلاد رواج باشد تناول نمایند و این معجون در ین مرض بغایت مفید است **صفت آن** بلاد و یک قیه صبر شصت مثقال
تمار یقون بست و چهار مثقال سلیخه دوچ و زراوند مدحرج و زعفران و دارچینی و مصطگی از هر یک شش مثقال فیتون یک قیه عسل بقدر احتیاج
معجون سازند چاشنی هم هست **فائده** سرکه عنصل و سکبین کار زشت کند عنصل و عسل ساخته باشند در ین علت خیلی سود مند است دوم آنکه بردو بس مفرط
مستولی بود بر موخر دماغ بحیثیتی که از شدت صلابت شمع ماننده گرداند آنگاه پس هیچ چیز منطبع نشود در وی و این نوع نسبت بنوع اول قلیل الوقوع است
و علامتش بیحوابی دوام است احتباس خفاف و خشکی در موخر دماغ و آنکه مریض بصعوبت سخن گوید و آنهم سریع و پی در پی و باشد که حالتی عارض شود
که گویا گلوی وی خفه میکند یا سروی بطرف عقب فرا هم کشند **علاج** برای ترطیب و تسخین استفیدج که ارگوشت ماکیان و چوزه های طیور بر شکر
ساخته باشند تناول کنند و مغز بادام شیرین در روغن بادام بوته بر موخر سر بمالند و بطبیخ رو بس و طبخ بابونه و تخم کتان و
بنفشه فطول سازند و باشد که بردو سه نوع باعث شود بر فساد ذکر و علامتش میان هر دو نوع مذکوره باشد و کذا علاجش **قسم دوم** در فساد فکر
و آن آنست که هر چه بفکر آید فاسد باشد یا بر تفکر اشیاء قدرت نبود یعنی هر چه از مقدمات جزئیه که از معلومات در ذکر حاصل میشود و کلیه که در عقل
فعال مستحصل میگردد و ازان معلومات جزئیه قوت متفکره این مقدمه را ترتیب تواند داد و فساد فکر را چهار سبب است یکی آنکه بردوبت
مستولی شود بر اوسط دماغ که محل فکر است پس سرد شود و کثیف و غلیظ گردد و روحی که دران است و فکر فاسد شود زیرا که روح که از اوسط دماغ
بموخر حرکت میکند و باز از موخر با وسط راجع می شود همین حرکت بفکر مسمی است و ظاهر است که حرکت طبیعی بحرارت طبیعی تمام باشد
از انست که مزاج این بطن نسبت بطن مقدم و موخر مائل بحرارت است پس گاه گاه عارضی حرارت فاسد گردد ازین بطن بضرر در فکر آفت می افتد
و بطلان و نقصان فکر بکثرت و خفت سبب دوم آنکه بردمع الیس مستولی میگردد بر بطن وسط سوم آنکه بردمفرط سانج غالب آید بر بطن
مذکور چهارم استیلای حرارت مفرطه بر دماغ که معجز شود بفساد فکر زیرا که حرکت روح نفسانی در منصوبات مشوش میگردد و علامت و علاج
بحسب سبب چه در فساد ذکر و چه در دیگر امراض دماغیه تعریج ذکر یافته است موافق آن بکار برند و پوشیده نیست که در ین قسم وضع اطلیه و مروحات
مناسب بر موضع علت که وسط دماغ است باید نمود و احساس بعضی آثار ازین موضع توان فرمود مثلا اگر سبب علت بردوبت باشد ثقل در وسط سر
محسوس شود و کذا که بیبوسی حرارت حال کند و اسپاسها و تراعات در مزاج در زیادت و ساذجیت بارها ذکر یافته بحسب آثار آن هر دو احد که بود بکار برند
فائده فساد ذکر اگرچه [illegible] آنرا فراموشی گویند در ین جا داخلی ندارد لیکن ازانکه استنباط

نتایج از مقدمات خامسه و امتیاز مسائل الدوی بفکر فاسد نتوان نمود بطریق مجاز در اقسام نسیان شمرده شد و جمهور فساد فکر که در تدبیر منزل و اهل اخلاق و امانیا سبها باشد عمق گویند و انچه در علوم و مسائل دقیقه بود بلادت نامند **قسم سوم در فساد تخیل** و آن بر دو وجه است یکی آنکه حادث شود نقصان و ضعف در امور متخیله دوم آنکه باطل شود خیال بالکل و امور متخیله یعنی فعل خیال آنست که ضبط و نگاه دارد صورتهای محسوسه که حس مشترک درک کرده باشد و آن صورت در حس مذکور مجتمع گشته باشد و ایضاً چون محسوسات از حواس غائب شوند استحضار صور تها بهمان کیفیت تواند نمود اما علامت نقصان فعل خیال آنست که آدمی خواب که بتازی رویا گویند کمتر بیند و اگر بیند چون بیدار شود کمتر یاد ماند و کذلک در ضبط صور محسوسات قاصر باشد و علامت ابطلان آنست که خواب هرگز دیده نشود و اصلاً اگر دیده شود هرگز یاد نماند و صور محسوسات را بالجمله غیبوبت فراموش کند مثلاً سخن میکنند و همین که از دهن برآید فراموش میکند که چه گفتم و کذلک چیزهای می بیند و همین که از نظر غائب شد فراموش میکند که چه دیدم **فائدہ** در ابتدای نظر فرق در حافظه و خیال کمتر مشهود میگردد بنا علیه تصریح می نماید که کار حافظه آنست که حفظ کند معنی جزئیه محسوسات را که متادی شده است بسوی او از وهم یا از متخیله بخلاف صور آن محسوسات و معانی کلیه آن زیرا که خزینهٔ معانی کلیه عقل فعال ست و نفس ناطقه مدرک آن معانی ست و کار خیال ضبط صور محسوسات ست کما مضی و اسباب علامات و علاج این قسم همان ست که در نقصان ذکر گفته شد مگر آنکه فساد تخیل اکثر از یبوست واقع میشود و فساد ذکر اکثر از رطوبت می افتد و وضع اطلیه و استعمال مرّوخات و نطولات و غیر آن بر موضع علت باید کرد که مقدم سرست و نوعیت از فساد تخیل که خیال کند انسان چیزی را که موجود نباشد یا بیند چیزی را که وجود ندارد در خارج مثلاً تصور کند صورتی که نصفش انسان ست و نیمهٔ باقی فرس یا اثبات کند آدمی را که بی سرست یا دو سر دارد و قس علی هذا و این فساد از بطلان و نقصان نیست بلکه از قبیل تشویش ست و سببش آنست که سوء مزاج حار سادج یا صفراوی مستولی شود بر مقدم دماغ از انست که مقدم سرگرم میماند و منخرین خشک میشوند و الوان و نیران متخیل میگردند و فرق در سادج و مادی بارها ذکر یافته **علاج** در سادج هر صباح برای تبدیل مزاج شربت بنفشه و نیلوفر در گلاب و عرق بید و آب مرو یا کرده نوشند و اطلیه و ادهان و نطولات که در سر سام صفراوی گفته شد بکار برند بر مقدم سر و در مادی نخستین تنقیه بحقنهٔ لینه و مطبوخ هلیله و مانند آن و پس از تنقیه بهر تبدیل کوشند **فائدہ** قوت نفسانی از دماغ منبعث میشود بواسطهٔ اعصاب در جمیع بدن منتشر می گردد و افاضت حس و حرکت می کند باذن الله تعالی و این قوت بر دو قسم ست مدرکه و محرکه قسم اول در مدرکه و آن نیز بر دو قسم ست یکی آنکه مدرکه امور ظاهر باشد و آنرا حواس ظاهره گویند و وی پنجست باصره ثانیه ذائقه سامعه لامسه دوم مدرک امور باطنی ست و آنرا حواس باطنه گویند و وی هم پنج ست و در اینجا مقصود بیان همین پنج حواس ست اصلا و تفصیل حواس ظاهری که چندان اخفا هم ندارد نه پرداخت بدانکه قوت اول از حواس باطنه حس مشترک ست و آن قوتی ست که هر چه در حواس حس ظاهره مدرک میشود در وی منطبع می گردد و از این جهتش مشترک گویند محل و مقدم بطن اول دماغ ست قوت دوم خیال و او خزانهٔ حس مشترک ست زیرا که هر چه در یابد بدو سپارد و محل او موخر بطن اول حاصل آنکه هر دو قوت در بطن مقدم ست و فعل خیال در امور تخیلیه ضبط یافت و قوت سوم متخیله است و او را متصرفه گویند باعتبار آنکه تصرف میکنند در صور محسوسه که در خیال موجود ست و این تصرف یا بترکیب بود همچون تصور انسانی بی سر یا بتفصیل جدا کردن باشد چون تصور انسانی بی سه چنانچه در نوعی از فساد تخیل گفته شد و این تصرفات باعتبار استخدام وهم ست مر وی را در صور معانی جزئیه متخیله زیرا که اگر تصرف

این قوت با طاعت عقل باشد باستخدام نفس ناطقه مر این قوت را آنرا مفکره گویند و باستخدام نفس ناطقه قوت مذکوره متصور نمیشود مگر در انسان
پس مفکره نباشد مگر در انسان و معنی فکر در فساد گفته شد و موضع این قوت ما بین موضع وهم و خیال است قوت چهارم وهم است و آن قوتی است که
ادراک معانی جزئیه کند که به محسوسات متعلق ست مثل صداقت صدیق و عداوت عدو از انست که بمجرد دیدن گرگ میگریزد و بموانسات می آمیزد
و محل او آخر بطن اوسط ست قوت پنجم حافظه است و آن قوتیست که معانی که متوهمه یا متفکره آنرا ادراک کرده باشد نگهدارد و آنرا متذکره نیز گویند
باعتبار آنکه چیز های فراموش شده یاد آرد و او خزانهٔ متخیله و متوهمه است و محل او بطن موخر دماغ ست و مذکور بطون و دماغ در ابتدا باب تشریح نیز
گفته شد قسم دوم در محرکه و آن نیز بر دو قسم ست باعثه فاعله باعثهٔ شهوانیست و مخصوص شهوانی آنست که باعث شود بتحریک جهته نافعی و
مخصوص آنست که باعث شود بر تحریک جهته دفع مضرتی و این منفعت و مضرت اعم ست که فی الواقع بود یا بحسب ظن باشد اما فاعله
قوتیست که در عضب نفوذ کند تا بواسطهٔ او عضل منتشج مستر خی شود به قبض و بسط و آن اعضا متحرک گردد و فاعله مطیع و تابع باعثه است

فصل در مالیخولیا و آن آنست که مضمون و افکار بر مجرای طبیعی نماند و این علت نمی شود مگر در سوداوی مزاج و باید دانست که
بعضی طبیبان نام این مرض مالنخولیا می گویند باثبات نون بعد لام اول اما اشهر بیاست و یونانیان خداوندان این علت را مالیخولیا میگویند
و بدانکه سبب کلی این مرض آنست که آفت در دماغ لاحق میشود و بدان سبب افعال قوتهای دماغی باطل شود یا ناقص گردد یا مضطرب
بحسب ضعف و قوت سبب اسباب جزئیه سوداست یا مرهٔ سودا و آن سودا از طبیعی ست که از احتراق هر خلط پیدا شود اکنون بدانکه مالیخولیا
بحسب محل سبب منقسم میشود به قسمت کلی بسه قسم قسم اول آنکه از مرهٔ سودا یا سودا طبیعی تمام بدن ممتلی باشد مگر سر پس بخارات مظلمه
از بدن باسوی دماغ متصاعد شوند و باعث مرض گردند و مراد از طبیعی آنست که محترق نباشد والا باعتبار آنکه زائد بر انست که بماند تواند
نا طبیعی گفت و ظاهر آنست که تا زائد بر مقدار طبیعی نباشد هیچ خلطی که بود موجب مرض نمیگردد و علامت این قسم کلیه گرانی و ثخافت بدنست
و تقدم ادمان اغذیهٔ مولد سودا چون نمک شور و سمک مالح و باد نجان و مانند آن و ایضاً صلابت و اختلاف نبض و تقدم کدورت و تغیر
نشان انیست و باشد که لون بدن نیز مائل بسیاهی کند و قارورهٔ صاف برآید و صفائی قارورهٔ قبل از نضج ست اما پس نضج لا یخلو عن السواد
و این قسم اعظم ترین اقسام ست لعدم خصوصیة المادة بعضو و احدا ما علامات جزئیه بحسب سبب مثلاً اختلاط ذهن و خنده و فرح و سرعت
چشمها و انتظار رگها و عظم و سرعت نبض و بودن رنگ بدن کمد مائل بحمرت از نشان سوداست و با وجود این اگر علیل جوان
باشد و در استفراغات خون محتاج انقطاع افتد و تقدم تدابیر مسخنه کمر طبه گواهی دهد تاکید می کند بر احتراق خون و هم فکر و ترس و فزع
و گریه و تخیلات رديه و حب وحدت از نشان سوداست که از احتراق سودا طبیعی حاصل شود و قید احتراق بسودا طبیعی ازان نمود که احتراق
سودا غیر طبیعی بجنون می انجامد و حدت شدید و سوء خلق و بدزبانی و نحوه ها و اضطراب و بیداری و قلت سکون و کثرت غضب و حرارت
ملمس بدن و صفرت لون و نگریستن مانند درندگان و وقوع جنون از نشان سوداست که از احتراق صفرا حاصل شود و تقدم تدابیر حاره
یابسه نیز از شواهد انیست **فائده** جنون که درین محل واقع ست عبارتست از اخلاط رديه مع التوثب و توثب برجستن و از پهلو به پهلو گشتن را
گویند و کسل و سکون و قلت حرارت ملمس از نشان سوداست که از احتراق بلغم حاصل شود و مراد از احتراق اخلاط آنست که در ذات آن خلط سخونت
افتد پس بخه لطیف ست به تحلیل رود و بخه کثیف ست باقی ماند سودا غیر طبیعی همین ست اگرچه خلط محترق سودا باشد کما قالوا کل خلط یحترق
یصیر سودا غیر طبیعی **علاج** در دموی فصد اکحل و باسلیق کنند و اگر احتباس طمث سبب مالیخولیا دموی باشد رگ صافن نیز زنند

و سر و زجلابی از بنفشه و نیلوفر و گاوزبان هریک سه درم عناب هفت دانه پستان بست دانه نبات ده درم تناول کنند و پس از نضج و تلطیف خلط مستفرغ سازند ماده را بطبیخ افتیمون و پس از تنقیه تمام توسع نمایند در اغذیه اشربه و فواکه مرطبه بتعاهد هر چند مرطب شیر بز بسرد و شیرین و بطبیخ بنفشه و نیلوفر و برگ کاهو و شیر نیم کوفته و پوست خشخاش و درود بابونه آبزن ساختن در روغن بنفشه و نیلوفر و کدو و مانند آن دنبه کشیدن و بر بدن مالیدن سودمند است اغذیه بدانکه از اغذیه گوشت قرایح و ماکیان فربه بزغاله اسفناخ و روغن بادام و مغزوی مانند آن همه مفید است بحسب احتیاج بکار برند و بالجمله در تناول طعامهای چرب شیرین یا لطیف و لذیذ راغب باشند و نان میده که تبازی خبز سمید گویند مفید است و از اشربه فالوذجات ثقیله با روغن بادام و شکر آمیخته موافق است و کذلک شوخ گاودار و نوشکرات بطبیخ هندی و خیارزرد راز و انگور شیرین و سیب شیرین و خربزه مناسب است و نیکوترین تدابیر ترک ریاضات و دعت و سکون در زیدن صفت مطبوخ افتیمون هلیله کابلی اسطوخودوس منقی یعنی از دانه پاک کرده از هریک ده درم شاهتره بسفایج سنا از هریک پنج درم انچه کوفتنی ست بکوبند پس در سه رطل آب بجوشانند چون نیم رطل آرند فرو آرند و همدران ساعت که فرو آرند ده درم افتیمون بیندازند و بگذارند تا سرد شود پس بیالایند و یک درم غاریقون دو درم صبر باریک ساخته در وی آمیزند و بشکر شیرین ساخته بنوشند و در صفراوی نخستین بهر ترطیب مطبوخ اجزاء مرطبه دهند و پس از حصول ترطیب مستفرغ سازند ماده موجبه را بماء الجبن و باین مطبوخ که ذکر یابد و سائر تدابیر مرطبه که بارها ذکر یافته از اغذیه و بقول و استحمام و تمریخ بکار برند و بعد از تنقیه تمام تبدیل مزاج نمایند بچیزهای مبرد و مرطب و ترک ریاضت گیرند و راحت و سکون و استماع غنا لازم دارند صفت مطبوخ مذکور هلیله زرد مرسندی شاهتره از هریک ده درم آلو بست عدد پستان پنجاه عدد گل سرخ تخم کاسنی از هریک پنج درم انچه کوفتنی ست بکوبند و در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل بماند پس فرو آرند و فی الفور ده درم افتیمون در وی آمیزند و بگذارند تا سرد شود پس بیالایند و یک دانگ سقمونیا و یک درم مغسول و یک درم تربد تقویت داده و هشت درم ترنجبین با شیر خشت یا نبات شیرین ساخته بنوشند طریق شستن صبر بگیرند صبر سقوطری یک رطل و بکوبند و از غربال بیزند پس فسفتین روی سنبل الطیب و قصب الذریره و دارچینی سلیخه و عود بلسان و حب بلسان و اذخر و اسارون و مصطگی از هریک سه درم بستانند و در دو رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید پس بیالایند و صبر را در هاون سنگین با طبیخ مذکور صلایه کنند تا باریک شود و در ظرفی نهند که آب بعلو نشود و اجزاء درشت جدا سازند و بار دیگر بطبیخ مذکور صلایه کنند و هر چند صلایه بیشتر کنند بهتر باشد زیرا که قوت طبخ خوب ترکیب خواهد کرد پس باز در ظرف نهند که راسب شود صبر یعنی تهنشین گردد و آب وی آهسته آهسته بیرون اندازند تا صبر بماند پس صبر را خشک سازند سه درم زعفران سائیده باوی آمیزند و نگهدارند و عند الحاجة بقدر احتیاج دراده و یه آمیزند و مغسول النسبت بغیر مغسول النفع ست و الا اگر غیر مغسول بکار برند اسهال بیشتر کند و در سودا وی هر روز ماء الاصول دهند یا جلابی که از گاوزبان و نیلوفر و بنفشه هریک سه درم بالنگوه ده درم گلقند ده مثقال ساخته باشند بنوشند تا کار نضج پدید آید و اگر خلط غلیظ زیادتی باشد و قدرت را مقدم دارند و پس از ظهور نضج مستفرغ سازند ماده را به مطبوخ افتیمون و ایارجات و بآن حب که در استفراغ سودا مخصوص ست فرو در صداع شرکی ضبط یافته اما در این مرض باجزاء حب مذکوره ایارج فیقرا و اسطوخودوس نیز آمیزند و باید که استفراغ بدفعات و برفق کنند تا هم ماده متاصل شود و هم قوت ضعیف نگردد زیرا که ماده سودا بسهولت مندفع نمیگردد کما هو ظاهر من ارضیتها و در استعمال ایارجات ابتدا به ضعف العمل کنند مثلاً نخستین ایارج فیقرا بکار برند و پس زان بحسب احتیاج ایارج جالینوس و ایارج روفس و ایارج لوغاذیا صفت ماء الاصول که در بنجا

بکار آید پنج راز یانه پنج کاستی پنج مهک بسفایج گاوزبان بادرنجبویه ملیله کابلی از هریک بقدر احتیاج بگیرند و بجوشانند چنانچه گفته شد پس فرود
آرند و بطریق مذکور افتیمون آمیزند و بر نجبین شیرین ساخته بنوشند و بعد از تغییر بر ترکیب کوشند با غذیه مرطبه و استحمام و تمریخ و تطمیل و اشربه مفرحه
و ماء الجبن بغایت مفید است و باید که پس از تنقیه تقویت دهند دل و دماغ را بمفرحات موافقه تقویت دماغ بهتر است که قبول نکند تجارات مطلبه را اگر
تجارات از ماده باقی متصاعد شوند و تقویت دل بهتر آنست که مالیخولیای بتشرکت قلب میشود قال الشیخ لا عجب ان یکون مبدأ المالیخولیا من القلب
و امکان استحکامه فی الدماغ فانه یمکن ان یفسد فراج القلب او لا فیتبعه الدماغ او یفسد فراج الدماغ اولا فیتبعه القلب و یفسد فراج روحه فیفسد
ما یفیده منه الی الدماغ و یعین علی فساده لان الروح الدماغی متصل بالروح القلبی و من جوهره پس لازم ست که در سائر اصناف خصوصا درین و تقویت
قلب و دماغ کوشند تا خوف و فزع و غم زائل شود پس اگر فراج گرم بود بهر تقویت هر چه در خفقان گرم گفته شود بکار برند و اگر فراج میرباشد
انوش دارد و دوار المسک دهند صفت انوش دارد که رازی وضع کرده بمفرح مسلمی ست گل سرخ شش درم سعد پنج درم قرنفل
مصطگی سنبل الطیب اسارون از هریک سه درم قرفه زنجبیل زعفران از هریک دو درم قاقله بسباسه زبوا از هریک یک درم آمله یک رطل آب جوشانند
تا بسه رطل آید پس بمالایند و نصف رطل عسل دروی آمیزند و باز بجوشانند تا غلیظ شود پس فرو آرند و او دو به باریک ساخته دران ریزند و بجوشند یک نیم
آرند تا مختلط شود و بعد از دو ماه استعمال نمایند و نهاد دوار یفرح و حسن اللون و یجود الهضم و یطیب بالشیب و باید دانست که عسل درین ترکیب همین نیم رطل
ست پس ما بعضی اطبا قند و عسل بالمناصفه یا قند صرف یا عسل صرف بحسب تقاضای وقت می آمیزند هر از دیاد لذت لکن تمر قندی
در قرابادین خود هم نصف رطل فرموده است صفت دوار المسک زرنباد درونج زعفران از هریک سفته کهربا از هریک ده درم
ابریشم خام بهمنین سنبل سازج قاقله از هریک پنج درم اشنه دار فلفل زنجبیل از هریک چهار درم مشک دو درم کوفته بخته و شهد معجون کنند
صفت ماء الجبن شیر بز رطلی بجوشانند و در حالت جوشانیدن فرو گیرند دو یک قبه سکنجبین ساده یا افتیمونی بزودی بریزند و بهم زنند
پس صافی کنند و بنوشند و در دوار مفصل مذکور شده طریقه ماء الجبن و در بلغمی پس از شربت منضجات و ظهور نضج مستفرغ سازند و ادویه این
مطبوخ هلیله کابلی شاهتره از هریک ده درم سنا هفت درم بسفایج و بالنگو از هریک سه درم جمله را بجوشانند و بطریق معهوده درم
افتیمون دروی آمیزند و پس از سرد شدن بمالایند و یک درم تربد و یک درم غاریقون باریک ساخته دروی آمیزند و شکر شیرین سازند
و بقدر احتیاج و بحسب مشاهده حب اطمخیقون بلع کنند و بالای وی مطبوخ مذکور بنوشند و بر استحمام مداومت نمایند و روغن نارد ین را روغن
زنبق بر بدن بمالند و گوشت چوزه مرغ و تیهو و بچه بیش یکساله و نخود آب با شیره لب لقمه تناول فرمایند و پس از تنقیه تمام این مفرح نافع
مفرح نافع للمالیخولیا البلغمی صفت آن بالنگو پوست ترنج قرنفل مصطگی قرفه دارچینی جوز بوا
قاقله نارمشک بهمن سفید زرنباد درونج زعفران تخم بادروج فرنجمشک از هریک دو درم مشک خالص از همه یک درم مجموع
سحق کنند و هلیله کابلی چهل عدد و آمله سی عدد و نیم کوفته در سه رطل آب جوشانند تا بر طلی آید پس صافی کنند و بیک رطل عسل بقوام
آرند و از آتش فرود آرند و او دویه مسحوقه آمیزند و گاه گاه موازنه یک مثقال تناول نمایند و بعضی پوست هلیله پنجاه درم و آمله مقشر نقیا
و پنج درم گفته اند و بجای عسل ترنجبین قسم دوم مره سوداء در سه متمکن باشد فقط بدون آنکه در تمام بدن منتشر بود
لیکن می تواند که با وجود متمکن بودن در دماغ چیزی ازان در بعض بدن نیز تعلق گیرد و این قسم مالیخولیا بدترین اصناف ست
و در اکثر هم دقیق الفکر که لیل و نهار در حل مسائل علمیه مصروف میباشند عارض میشود لهذا قال رومس قد عرض هذا المرض لکثیر

من الفلاسفة كالافلاطون ونظرائه وقال البطري قد رايت جماعة الافاضل تفردوا بالقسم وتركوا الاشتغال بغير العلوم ولزموا مجانبة الناس
فاحترقت اخلاطهم وحدث بهم المالنخوليا منهم الفارابي وغيره كثير من الناس علامت اين قسم آنست كه آدمي مفرط الفكر دائم الوسواس بود وپيوسته بطرف
زمين برشي واحدي نگريسته باشد وسر وروي لاغر بود وباقي جسد معتدل اللحم باشد وچشمها فرو رفته باشد ونبض بطيء وصفير وصلب ومختلف
بود وقارورة رقيق وصاف وقبل از حدوث مرض بيداري وافراط فكر ودر آفتاب گشتن خصوصاً سر برهنه واغذيه حاره ضاره دماغ چون سير
پياز وگندنا بسيار خوردن اتفاق باشد علاج اگر در خون امتلاء ريابند نخستين رگ قيفال زنند پس بنگرند كه خون سياه صرف ست يا
مائل بسرخي يا سرخ صرف آنجا كه سياه باشد ببندند تا كه رنگ خون متغير نگردد ويا بترسند كه ضعف خواهد افتاد وخون مذكور دلالت ميكند بر آنكه
مادهٔ محترقه باوجود ممكن بودن در دماغ منبسط شده است در بدن هم وآنجا كه سياه مائل بسرخي بود بقدر اعتدال بيرون آرند وافراط نكنند
وآنجا كه خون سرخ وصاف برآيد توان دانست كه مادهٔ در عروق دماغ ست وچيزي ازان در بدن منبسط نگشته پس عرض قيفال رگ پيشاني زنند تا
مادهٔ از نفس عضو بطريق اسهل بدفع گردد ونفضه صالحه اولي از فصد قيفال ست درانجا كه استفراغ مع الاماله مطلوب بود خاصة در نساء اگر احتباس طمث سبب
باشد وبايد كه بعد از فصد استفراغ كنند خلط غالب را مطبوخاً وجهاً كه در نوراني خلط بود ودر قسم اول مفصل ذكر يافته ليكن تا ترتيب دماغ وخلط نكرده باشند
مسهل ندهند زيرا كه مادهٔ بسيوست نخواهد برآمد اما تدبير طبيب آنست كه اسفيد باجات كه از گوشت ماكيان فربه وبزغاله ويره وسمك رضراضي
ساخته باشند وفالوذجات كه از نشاسته وشكر وخشخاش ورو غن بادام ترتيب داده باشند تناول كنند ولتغريق سر نمايند بروغنهاء مرطبه
نيمگرم وطريق وصداع گفته شد وغايت اشرتطيب آنست كه در سوراخ بيني تري ظاهر شود وايضاً طبيخ شعير مقشر ومنفشه وبنفشه ونيلوفر وبرگ كاهو بريشم
ومغز تخم كدو وشعير وتخم بطيخ هندي وزهر نيلوفر ومنفشه باشير دختران يار كرده برسر ضماد كنند واشربهٔ مرطبه كه بارها ذكر يافته بنوشند وآب شيرين
در حمام معتدل غسل كنند ودر رواضع سرد تر بنشينند ودر ياحين بارد رطب وگلاب بسيار بوييد وخواب بيشتر نمايند وبهر حيلهٔ نيك كه ميسر آيد
وهر چه مضر باشد چون رياضت وفكر وجماع ومانند آن ترك فرمايند وپس از تنقيه باز در ترطيب كوشند تا زائل شود از دماغ پيوست كه از
استفراغ لاحق گشته باشد قسم سوم در مالنخوليا مراقي وآن آنست كه خلط حاد سوداوي جمع شود در معده يا در ماساريقا يا در مراق
يا در طحال پس متصاعد شوند بخارات مظلمه از هر عضوي كه محل مادهٔ باشد وبدماغ رسند ومحدث اين مرض گردند وازانكه مادهٔ مذكور در
عضوي از اعضاء مذكور كه تمكن ميگيرد نفخ در مراق واجب ميكند بلفظ مراق منسوب ساختند وبجهة لزوم نفخ مالنخوليا را نافخه ونفخه مراقيه نيز گويند
مراق به تشديد القاف غشاء مستبطن را گويند كه از خارج بروي احشا كشيده شده است وگاهي لفظ مراق بر پوست شكم اطلاق كنند چنانچه
در امراض صفاق گفته آيد واحشاء اعضاء اندرون شكم را گويند چون معده وكبد وماساريقا وطحال وامعاء واين قسم بسبب تعلق مادهٔ
با عضاء متنوع مشتمل بچهار نوع يكي آنكه مادهٔ در معده باشد ومادهٔ مذكور در اكثر پيدا ميكند ودم در قعر معده خصوصاً ودم بارد وهم اختلافي كه در سبب
اجتماع اين مادهٔ واقع ست مابين الاطباء از فوق اطناب بيان نكرده دوم آنكه مادهٔ در ماساريقا حاصل شود وموجب آن گردد سوم آنكه در طحال حاصل
شود وپيدا كند در طحال ودم ياسده چهارم آنكه در مراق جمع شود ولو بسعة حرارت باطن متراكم گردد وبسوزد خواه متورم سازد مراق را يا نه پس تصاعد
شوند از وي بخارات سياه وبدماغ رسيده تاريك سازند روح نفساني را وبدين سبب فزع وغم بفزايد وبالا گفته شد كه مادهٔ در هر عضوي كه تمكن يابد
بخارات مظلمه از انجا بسوي دماغ مرتفع ميگردند ومحدث مرض ميشوند اكنون بدانكه علامت اين قسم آنست كه آروغ ترش وسوخته بسيار آيد و
باشد كه بسبب غلبهٔ بادآروغ نيايد وباوجود كثرت اكل بدن او بهر گمتر رسد ودر معده ومراق وجع وحرقت وتمدد ظاهر شود وسينه تنگي كند

فهرست
جزو اول
از
اغراض

خالي از تپش وتشنگي ست از براي آنكه گرانباري
گرم وتري پس خالي از تپش وتشنگي خوبي وبعضي
علما گفته اند كه ماساريقا باشد از نفخه
سوداوي غليظ كه در مراق ويا فم معده ايست
ازان بخارات سوداوي صعود ي نمود ي بر خرد وبر دماغ
رود واين را مالنخوليا ي مراقي گويند
منتخبا للطيب

وارد دهن لعاب بسیار برآید و تکلم تنفخ نماید و غائط نرم شود و مابین هر دو شانه درد کند و گرسنگی کاذب و شهوت کاذب مفرط بود و تقاعد نجارات احساس کند بمقدار و اقیاد و هنگام احساس تقاعد آنچه در یابد که حک و لهات عند ملاقات نجارات سوخته میشود پس آنچه مبدأ او طحال بود و با وجود علامتهای مذکوره گواهی میدهد عظم طحال بر مبدئیت وی و آنچه از ورم معده باشد بسبب نفخ و ورم دلائل حرارت و برودت نمی دهد و عطش و قی مرار با انتفاع آنها شاهد حال و لیست و کذلک سلعه با سار یقا از آنچه در ذرب گفته شود پوشیده نماند و بودن علامات مشترک دلیل اشتراک ست و خصوصیته علامات کلیه مذکوره و نابودن علامات مبدئیت عضو دیگر گواه صادق ست بر آنکه ماده در نفس مراق ست خاصة اگر ورم فاحش شود و افعال معده سالم بود علاج در جمله سر به چهل و زیاکم و بیش بحسب تقاضای مزاج رگ باسلیق زنند بشرطی که خون غالب باشد و مانعی قوی نبود بقدر حاجت و قوت برآرند و باید که فشتر فراغ زنند تا خون غلیظ مستخرج شود و این قاعده در سائر امراض سوداوی که واجب الفصد بود یاد دارند و اگر باین قسم حرارتی باشد جلابی از نیلوفر و تخم کاسنی و عنب الثعلب و ترنجبین و نبات بنوشند و شراب منفشه و شراب خشخاش معتدل و غذا ماء الشعیر یا ماش مقشر یا مغز بادام و اگر حرارت نباشد بهر تقویت احشا طبیخ جنجبین فقط خورند و اگر در جلاب بالنگو و گاؤزبان و رازیانه یارکرده دهند بهتر باشد و چوزه مرغ و زرده بیضه مرغ و مانند آن که سریع الهضم و قلیل الفضول و جید الکیموس بود غذا سازند بشرطی که در عضوی ورم نباشد و باید دانست که در انجا که ماده در معده یا در ما سار یقا یا در مراق بود عند الاحتیاج مستعمل سازند ماده انچیزهای ملائم که باحشا نافع بود چون خاویشیر شنبر و طبیخ بادرنجبویه گاؤزبان و فتیلوه و انیسونین ها کرده و گفته اند که افسنتین بغایت مفید ست در یالیخولیا مراقی و کذلک شراب وی در انجا که ماده در طحال بود فقط بهر اسهال دو یه قویه دهند زیرا که اسهال ضعیف ماده طحال منتقل شده در معده یا دیگر اعضای آویزد و مستخرج نمیگردد پس واجب ست که تنقیه طحال با دویه قویه کنند تا ماده را ماندن ندهد در عضو دیگر که موجب آفت دیگر ست اما باید دانست که ماده در معده و مراق و ما سار یقا باشد بفصد مستخرج باید کرد و مسهل نباید پرداخت مگر عند الاحتیاج و آن آنست که مشاهده واجب کند که ماده متعفن خواهد شد یا در تمام بدن منتشر خواهد گشت پس در نصوص تنقیه با سهال دهند چنانچه میگردد اما قی در سائر اصناف ممتنع ست و ضررش از نفع بیشتر کما سبق لانحی مگر کسی را که قی بآسانی شود و ماده در فضای معده باشد **فائده** اگر ماده بلاورم در مراق بود در روغن گل و سنبل و مصطگی نیگرم بر جایگاه معده خصوصا بر فم معده مالیدن و به نخالهٔ گرم تکمید دادن و بطبیخ با بونه و اکلیل الملک و برگ ترنج نطول ساختن در تحلیل ریاح سود مند ست و تکمید رطب بنسبت به تکمید یابس مفیدتر ست لحصول التربیب در التحلیل و کذلک در هر عضوی که ماده باشد در تنقیه و تقویت آن عضو به نهجی که در جایگاه خویش ضبط یافته است توجه نمایند و باید دانست که اختلاف احوال مالیخولیا یا بحسب مادهٔ بود یا بحسب امتزاج خلط دیگر با خلط سودا مثلا اگر ماده در اجزاء میانه دماغ باشد که محل تمییز و تفکر ست خرد و تمییز باطل شود و قول و فعل او در همه اوقات با آفت باشد و اگر ماده در اجزاء پیشین دماغ بود که محل خیال ست خیالهای باطل نماید و اگر ماده وی در همه اجزاء دماغ باشد خیال و اندیشه او قول و فعل همه تباه باشد اما اختلاف بحسب امتزاج خلط دیگر چنان باشد که اگر صفرا با سودا مرکب شود خداوند علت خشمناک و تند خو شود و اگر بلغم بیامیزد یا سودا خداوندش کسلان و آرمیده باشد و بارها گفته شد که سودا از احتراق هر خلطی که حاصل شود بکیفیت آن خلط متکیف می باشد و آثار و علامات آن بدان شاهد ست **فصل** در انواع دیوانگیها و امنیه از قبیل مالیخولیا ست و این فصل را بحسب اقسام دیوانگی که چهار ست بچهار قسم بیان نمائیم **قسم اول** در قطرب و علامتش آنست که بیمار بغایت ترش روی باشد و در یکجا بیش از یک ساعت قرار نگیرد و دائم متردد و بیهوده گردان باشد و از مردم گمان برد که در قصد کشتن من اند و بدان سبب روزانه در مقابر و مواضع ویران پوشیده بماند و شبانگاه بیرون آید و بعضی خداوندان قطرب نمی ترسند لیکن بغایت

ترش رود و متاسف و زرد رنگ و زبان خشک و مفرط الحرارة میباشد و باشد که بر مردم حمله کنند و در صحرا مانند چهارپایان بهر چهار دست و پا بگردند و گاهی بر هر دو ساق اعتراض بسبب مشی در چه پیدا میشود که اندمال نمیگردد و پا بیا بواسطه شب گردی تمام خراشیده میشود از علاقات عالم وسنگ اکنون بدانکه در وجه تسمیه اینمرض اطبا را اختلاف است شیخ میفرماید که قطرب جانوریست خرد همچون پشه که بر سر آب میرود و حرکتها زودی میکند راستا و چپا و پس و پیش بی ترتیب و بی معنی و هر ساعت خوطه میزند پس ظاهر میشود و چونکه مبتلا باین علت بهمین سان حرکات متحرک میباشد مرض مذکور بقطرب مسمی شده و گفته اند قطرب ذئب امعط را گویند یعنی گرگ ریزنده موی را از انکه صاحب این علت بر مردم حمله میکنند و بهیئت چهارپایان میگردد و چون گرگان آواز میدهد بدین نام مسمی گشت از انست که ذئب و علة الذئب نیز ش گویند و در وجه تسمیه چیزی دیگر هم گفته اند و در اینجا بهمین قدر بسند افتاد علاج خون برآرند اگر واجب باشد بعد از تمام نضج مستفرغ سازند ماده را مطبوخ افتیمون و مانند آن و پس از تنقیه تعدیل مزاج نمایند بمقبولات ادهان مبرد و مرطب دیگر تدابیر برد در رطوبت افزا ذکر یافته و باید که در ترطیب مبالغه کنند و از اغذیه هر چه لطیف و مناسب باشد تناول نمایند و بهر انقطاع فکر بکلی خوابیدن و حیلها دافع الفکر بکار بستن واجب است و شیخ رحمه الله میگوید هرگاه بهیچ علاج سود ندهد باید که بر سر و روی وی بزنند و در تارک سر داغ دهند که این عمل متقنه بسیار ذوقوت نفسانی و بهوش می آرد علیل را قسم دوم در مانیا و مانیا در لغت یونانیان جنون سبعی را گویند و رازی میگوید که بعضی متاخرین ترجمه مانیا بجنون ها ج کرده اند و علامتش آنست که مانند دوگان باشد هر چه پیش آید بدرد و همیشه قصد آن کند که اندر مردم افتد نظر او بنظر آدمیان نماند بلکه مشابه بنظر دوگان باشد قسم سوم در دوار الکلب و این نوعیست از مانیا که چون خداوند مانیا گاهی بدخوئی کند و گاهی مهربانی نماید و چاپلوسی کند مانند سگان بدین نام خوانند و وجه تسمیه بدوار الکلب بهر آنست که چون مریض مذکور کسی را بگزد بقبل میرساند مانند سگ دیوانه و باید دانست که مادهٔ علت مانیا بخار صفرا سوخته باشد که اندر دماغ گردآید یا بخار سودا سوخته اینچنین از احتراق سودا بود نشان وی آنست که صاحبش متفکر و خاموش باشد و احیانا اگر بسخن آید چندان بگوید که سامع را از وی خلاصی ممکن نبود و چون بتعب آید دیر فرو نشیند و بدن لاغر شود و رنگ آن بسیاهی گراید و اینچه از احتراق صفرا بود نشان وی آنست که مفرط الاضطراب باشد و بسرعت بشرارت آید و همچنان باز بسرعت شرارت زائل میگردد و غم و هم و ضجر از نشان انیست و ضجر قلق را گویند که از غم واقع می شود فرق درین مرض و در وسواس دماغ آنست که در وسواس دماغ لزوم حمی شرط است بخلاف اینکه بی تب پیدا باشد علاج بعد از نضج و ترطیب تنقیه بدن کنند بحسب سبب بعد از تنقیه نیز دست از مرطبات باز ندارند و اگر و عذاقر و پس از تنقیه لازم است که تقویت دماغ را بمفرحات مناسبه اغذیه موافقه قسم چهارم در صبار او این لفظ سریانی ست بمعنی جنون مفرط و بدان مینماید که گویا مانیا با قرانطس مرکب ست و علامتش آنست که ابتدا کند بیبداری مفرط و علیل مضطرب الحال و سراسیمه باشد و از خوف ترسیده بیدار شود و نفس متواتر بود و جواب مطابق سوال نگوید و فراموشکار باشد و در چشم سرخی و گرانی محسوس شود و چنان نماید که گویا چیزی در چشم افتاده است و اشک بی اراده بیرون آید و قاروره سپید و رقیق باشد و گاه باشد که بول بازگرفته شود و دست اندر نهاد زند و بمال و اما انچه بعقلی نماند گفت که چه میباشد و گاه باشد که براندام لرزه افتد علاج بهر جذب ماده از سر و بواسطه منع بقاعد الخبره هر چه در سر سام صفراوی مذکور ست بکار بندکن در ترطیب بیشتر کوشند و بستن اطراف واجب دانند و نفع بستن اطراف بسیار ست یکی آنکه از اضطراب که باعث از دیاد سبب ست محفوظ ماند دوم آنکه ماده از دماغ منجذب شود سوم آنکه خود را

یا دیگری را هلاک نسازد وقال البطری روایت رجلین فی بجا انفسهما و رجالا و نساء ابطرستان والله اعلم یعلقون انفسهم من الاشجار فصل اختلاط العقل
والمذیان قسمی از مالیخولیاست و آن آفتی ست که حادث شود در افعال فکر بسبب تغیر و تشویش مزبور بسبب اطلاق و نقصان و هذا لا یکون الا من الحرارة
و این فصل موافق مبدء علت منقسم میشود بسه قسم اول آنکه مبدء علت دماغ باشد و این بر شش نوع ست یکی آنکه اجزاء دماغ خاصة بطن اوسطش
که محل فکر ست ممتلی شود از مره سودا و علامتش آنست که علیل مغموم بود و فاسد الظن چنانچه در مالیخولیا ذکر یافته دوم آنکه ممتلی شود از مره صفرا
و علامتش سبعیة ست که اقدام تهور را گویند یعنی شجاعت مفرط سوم آنکه ممتلی شود دماغ از سودا در موی و علامتش طرب و ضحک ست و انتفاخ
رگها چهارم آنکه ممتلی شود دماغ از مره صفرا و علامتش التهاب ست و اضطراب و دردسر و حمیره و حرارت ظاهر شدن و رنگ بدن زرد بودن
پنجم آنکه ممتلی شود از بلغم عفن جاد و علامتش انتظار مع البرز ثة ست و آنکه علیل هر لحظه ابروی خود را از دست بالا کند و سرگران باشد
ششم آنکه حرارت دیوست سازج در دماغ افتد و محدث اختلاط و هذیان شود و علامتش خشکی و یبسی دماغ ست و لزوم بیداری و علامات
سوداوی نابودن قسم دوم آنکه مبدء علت دماغ نبود بلکه معده یا مراق یا رحم یا ادعیه منی یا غیر آن باشد علی سبیل الخصوصیة پس متادی شود ضرر
از عضو اولی این اعضا بسوی دماغ و موجب اختلاط گردد و باعث مضرت یا مجرد اتصال کیفیة رديه ست از عضو مأوف بدماغ یا تصاعد ابخره
حاره و علامت این قسم تقدم آفتی ست در عضو پس اختلاط عارض گشتن و علاجش آن عضو ست سوم آنکه بخارات حاده از تمام بدن منبعث
شوند و در دماغ حادث گشته اختلاط آرند چنانچه در حمیات لازمه پدید می آید و علامتش تقدم حمی و علاجش علاج حمی فصل در رعونت و حمق
که نوعی از مالیخولیاست و آن آنست که افعال فکریه در اشیاء عملیه چون تدبیر منزل و اختلاط مردم و مانند آن باطل شود یا ناقص
از انست که خداوند این علت کارها میکند بحاصل مانند کودکان و تخیلش در اشیاء متعارف و آسان سلیم میباشد و در غایات بیهوده و ابنیه فرض را
دو سبب ست یکی آنکه برودت تنها یا مع الیبس عارض شود در بطن اوسط دماغ که محل فکر ست دوم آنکه مادهٔ بلغم حاصل شود در تجاویف ادعیهٔ بطن مذکور انچه از بردت
یا برودت مع الیبس باشد علامتش خشکی بینی ست و بیخوابی و با ستحمام و بر نخستین آب گرم بر سر نفع یافتن و تقدم اسباب دو یبس شاهد بودن علاج
بهر تسخین و ترطیب گوشت ماکیان فربه و اسفیدباجات بدارچینی و دولنجان خوشبو ساخته تناول کنند و حلویات معتدله و فالوذجات بروغن
بادام آمیخته بغایت مفیدست و روغن خیری و بابونه بروسط سر مالیدن و طبخ خشانیش رطب جائز نخستین سودمند و انچه از بلغم بود علامت و
علاجش چون علامت و علاج نسیان ست که سببش فساد فکر باشد و موجب بنیان فکر بود و بلغم بود فصل در عشق و آن مشتق ست که از عشقه که
نوعیست از نبلاب و از شان ویست که چون بر درخت پیچد آنرا خشک گرداند و از انکه اینمرض نیز خداوند خود را خشک میکند باین نام میخوانند و
اینمرضیست که مردم آنرا بر خویشتن میکشند و پس از استحکام مشابه بشود به مالیخولیا از لزوم غم و حب وحدت و سکوت و قلت مباشرت اعمال و معنی
بر خویشتن کشیدن آنست که آدمی بر استحسان بعض صور فکر بسیار کند و خود را بر دیدن وی مائل سازد خواه معشوق در نفس الامر باشد یا نه
و گاه باشد که از زیادشهوت باعث کثرت فکر جماع و دیدن صاحب جمال شود و هر چونکه باشد هر گاه که دائم الفکر ماند خون می سوزد
و سودا میگردد و سبب استحکام می گیرد و علامت عشق آنست که آدمی خاموش و سرنگون ماند و هر چه پیشنهاد یابند فراموش کنند و
چشمها غائر بوند و حرکت بسیار کنند و خشک باشند مگر هنگام گریستن و چنان نماید که گویا پیوسته بجانب چیزی لذیذی نگرد
از غایت حب و از صحبت مردم متنفر بود و تنهائی دوست دارد و اختلاف نبض و تنفس صعداء نیز از نشان انیست خاصة اگر معشوق
بنیند علم وی شود و کمی و بسیی آثار بسبب قوت و ضعف سبب و تنفس صعداء نفس صعداء در اگویند علاج در ترطیب مزاج و بدن کوشند

صفت آن

انرا بجالینوس دوم رو عن زنبق یا گند انوذخر و بنفشه و دیگر بر آب آنها بزنند و آنرا بدان تازند و دیگر بخورش و نطولی بگذارد و بدهند تا آب

کردد بطون دماغ و مجاری اعصاب حادث گردد پس روح نفسانی بر مجری طبیعی نافذ نشود و بر اعضا و اعصاب تشنج گردند و پوشیده نیست که اگر سدد نبودی در افعال آمتهای حس و حرکت آفت نیامدی و تشنج نکردی و اگر سدهٔ تام بودی حس و حرکت جملگی باطل شدی کما ایشارہ فی الشکل و بنا تشنج نیفتادی اکنون بدانکه اگرچه آفت صرع مخصوص بمقدم دماغ ست لیکن بسبب مجاورت اجزاء دیگر نیز سالم نمی ماند و ظاهر ست که اگر اجزاء دیگر آفت متجاوز نمی شد افعال قوت متخیره و حفظ و غیر ذلک باطل نمیگشت و شدت و خفت صرع بحسب سبب ست لهذا صاحب ذخیره مینویسد که بسیار باشد که شخصی را صرع افتد و از ان بیرون آید و تشنجی محسوس نباشد برای قلت و عدم رداءت قوت سبب باید دانست که اسباب تشنج مطلقا سه ست یکی امتلاء دوم خشکی سوم انقباض اما تشنج صرع از خشکی نیست زیرا که تشنج خشک دفعةً نمی افتد بلکه بتدریج واقع میشود و آنجا که خشکی بدان حد رسد که دماغ را تشنج سازد دیر زود آثار پیشین باشد پس متحقق شد که سبب تشنج صرعی یا امتلاء ست یا انقباض دماغ بسبب قوت حس یا گرفتن از بخاری یا کیفیتی سمیه ناپسندیده و از انکه گاه باشد که ماده در نفس دماغ متمکن باشد و سببی از اسباب بعض آن متحرک و منبسط شود یا بخارات ازوی منبعث گردند و موجب امتلاء مجاری شوند پس بواسطهٔ حدوث سدهٔ غیر تامه صرع پدید آید و گاه باشد که تمکن ماده در عضوی دیگر باشد پس بخارات متصاعد شوند سوی دماغ و بواسطهٔ کیفیت رديهٔ خویش باعث سدد گردند علی سبیل الانقباض یا بواسطهٔ کثرت کمیت خود مدرث سدد شوند علی سبیل الامتلاء و گاه باشد که ماده هیچ نبود لیکن بواسطهٔ آنکه حیوانی زهرناک چون کژدم و زنبور و مانند آن زخمی زند عضو یه نحوی که زهر او اندر عصب آن عضو اثر کند و تاثیر زهر بمشارکت عصب بدماغ رسد و دماغ متنفر شود و خویشتن را فراهم آرد تا اثر سم کمتر رسد بالضرور بسبب انقباض دماغ تشنج و صرع پدید آید یا آنکه ماده ضعیف بود اما حس دماغ قوی باشد از کیفیات رديه زود منفعل شود و منقبض گردد الرابع که این فصل را بسه قسم بیان کنم **قسم اول** در آنکه سبب ارعلت دماغ باشد فقط و این بر چهار نوع ست یکی آنکه خلط فاعل بلغم بود و علامتش کدورت و کندی حواس است و ثقل راس و هنگام صرع کف در دهن بسیار آمدن و کثرت بزاق و فحاطه و ترهل بدن و بیاض لون و برودت مزاج و عسر حرکت نیز از موبدات وجود بلغم ست **علاج** بعد از نضج تنقیهٔ بدن کنند بمسهلات قویه که در اخراج بلغم مخصوص اند چون حب یاره دغاریقون و اصطمخیقون و صبر و معجون سیسالیوس و این حب در تنقیهٔ دماغ بغایت مفید ست صبر و تربد و غاریقون وحب الغیل و شحم حنظل و سقمونیا بقدر حاجت بگیرند و در عسل حب سازند و بدهند و پس از استعمال مسهلات و حقنجات فلفل و جند بیدستر بار یک ساییده در بینی دمند تا مادهٔ مانده مستاصل شود و هر صباح ریاضت معتدل فرمایند و بدن را بمالند بنحوی که در مالیدن دست را اعلی با سفل آرند و ابتدا از اطراف کنند پس سر را نیز همچنین بمالند و از امتلاء تخمه و لبنیات و عجنیات و منجرات و فواکه اطبای الاخذار چون سیب و هر چه بطوء الانحدار بود چون شلغم و ترب و مانند آن احتراز ورزند و سرما و گرما و جماع بسیار و نظر در آب روان و نشستن در ماهتاب و در جایگاه بلند و مکث در حمام و مشی و سواری خصوصاً اسپ دوانیدن و در چیزهای براق و در دوا آب نگریستن سایر مصروعیان را مضرست و نیکوترین غذا در بلغمی نخود آب ست که با گوشت دراج و تیهو و ماکیان و آهو بچه پخته باشد و در رقت صرع حلتیت و ماالعسل جوشانیده در حلق ریختن سود مندست **صفت** معجون سیسالیوس عاقرقرحا اسطوخودوس سیسالیوس از هر یک ده درم غاریقون پنج درم قرفا نا حلتیت زراوند مدحرج عود بلسان وحب بلسان از هر یک دو نیم درم جمله را بکوبند و بسکنجبین عنصلی بسرشند بقدر حاجت و باید که قرفا نا تازه و تر باشد و حلتیت طیب بود و در صرع بلغمی مزمن ایارج هرمس و بلادری صغیر کثیر النفع ست دوم آنکه سودا بود و علامتش حفقان و اختلاج قلب ست و ترشی طعم کف دهن که اگر از بدگویند و باشد که اگر کف بر زمین افتد از غایت حدت و ترشی آن

بزمین

زین بجوشد چنانچه از سرکه میجوشد و تقدم ظنون کاذبه و تخیلات و افکار فاسده و کثرت وسواس نیز از نشان نیست و کذلک قحل و فارغی بدن و بسیاری اشتها اگر داده منتشر شود در بدن با وجود تمکنش در دماغ و این نوع بنسبت بلغمی بدتر است زیرا که بلغم مناسب مزاج دماغ است و هرچه مناسب بود قابل المضرة باشد **علاج** پس از نضج مستفرغ ماند ماده را بطبیخ افتیمون و حبهای مخرج سودا و پس از تنقیه بهر تقویت سر عنبر و گلاب بوینید و بهر تجویید غذا اسفیدباجات دسمه که از گوشت قرایح و ماکیان فربه و گوشت بره ساخته باشند تناول کنند و اسفیدباج شوربا است که گوشت و پیاز اصل دران نباشد و صفت آن بروجه است **قسم سوم** آنکه خون بود اما باید دانست که خون سیاه نادر باشد که بصرع انجامد مانند صفرا اما خون سوداوی و بلغمی مانند سوداوی و بلغم اکثر است که محدث صرع شود و علامت غلبهٔ خون در سر بارها ذکر یافته شد مثلا رو و چشمین ممتلی شوند و روی سرخ شود و ممتلی گردد خاصه هنگام شروع صرع و گاه باشد که بهمدران وقت خون از بینی برآید اما تقدم اوجاع مختلفه در سر و دوام ثقل در سر لزوم سدر و دوار اگرچه معده خالی و سبک شود طبع بر عادت اجابت کند از علامات صرع دماغی ست و کذلک از نشان این قسم ست که اگرچه صرع بگشاید اما اگر دیر آفت لازم بود و عقل ناقص شود و اعراض بحسب مادهٔ پیدا باشند **علاج** فصد صافن کنند و بر ساق حجامت نهند و تقلیل غذا نمایند اما اگر ماده در تمام بدن باشد با وجود تمکنش در دماغ توان دانست از اعراض متلازمهٔ بدن پس درین هنگام اگر مشاهده واجب بخشد سخت از زیر دست قیفال بگشایند یکبار یا از یکدست بحسب تقاضای حال چهار و پانزده قوت خون برآرند و اگر فصد مصروع در فصل بهار اتفاق افتد نکو باشد و آنچه دماغ ضعیف نباشد و ایمن باشد از وقوع سردی در دماغ میتواند اگر محذور احتیاج پس از چند روز زرگ زیر زبان زنند یا بر تفاح حجامت کنند و آنچه فصد واجب بود و کرده نگشاد یکهفته آسایش دهند پس بر سر مال کنند و بعد ازان اگر حاجت آید رگ صافن زنند یا بره و ساق حجامت نهند پس نگاه دارند اگر هنوز اندرتن علامتهای امتلا رخون یابند از پس هر استفراغی یکهفته آسایش دهند و قوت دل و دماغ را مراعات کنند باز باستفراغ مشغول شوند تا که ماده که مسکن دماغ ست متاصل شود چهارم آنکه صفراوی بود و صرع دماغی از صفرا دانند و علامتش آنست که اخلاط عقل و سرشت بمقدار ردی التهاب دران وقت بشدت باشد و قی آید و روی و چشم زرد شود صرع بزودی کشاید و تشنج کمتر بود و باشد که تشنج محسوس نشود از غایت لطافت مادهٔ چنانچه بالا گفته شد **علاج** بهر استفراغ صفرا شربت آلو و تمرهندی با آب سرد آمیخته بنوشند و بهر تبدیل مزاج شمومات و سعوطات و اطلیهٔ سبزه مطبوخه استعمال نمایند و شیر دختران بر سر و شنند و آنجا که دراعضا تشنج پدید آید روغن و آب نگیرم بر بدن بمالند هم وقت نوبت و هم بعد آن و این عمل بهر ازالهٔ تشنج در سائر اصناف صرع بکار برند **فائده** روش میگوید هرگاه در صرع دماغی بر سر پیشانی برص پدید آید نشان تحلیل مادهٔ صرع باشد **قسم دوم** در آنکه ماده در عضوی دیگر بود چون معده و طحال و مراق و جگر و رحم و امعاء و حلبین و مانند آن که در صداع شرح ضبط افتاده است پس بخارات بارد از مادهٔ مذکور مرتفع شود و بدماغ برآید صرع آرد و این قسم مشتمل ست بر چند نوع **نوع اول** در صرع معدی یعنی آنچه مبدا و علت معده باشد و باید دانست که هرگاه معده از اخلاط فاسده سوداویه یا بلغمیه یا صفراویه ممتلی باشد بخارات ازان انحلال متصاعد شوند سوی دماغ پس گاه باشد که دماغ بمجرد کیفیت ردیه انجره متاذی و متشنج شود و بدان مجاری روح بسته گردند و پوشیده نماند که تاراجات قیء نباشد تشنج دماغ نمیگرداند آنجا که حس دماغ قوی تر بود که ادنی رداءت کفایت میکند فلا یخفی که رداءت بخارات بحسب مادهٔ اوست و گاه باشد که بکثرت کمیت انجرهٔ غلیظه که سده واجب میکند متاذی و متشنج گردد دماغ و هر چونکه باشد صرع می افتد و باید دانست که تحدید انجرهٔ غلیظه بهر نست که بخارات لطیفه موجب سده نمی توانند شد خصوصا در مبدا حرکات اراویه که تا سبب قوی نبود هرگز بالغ نفوذ روح از مسلک طبیعی و نمیتوانند شد و عام ست که انجرهٔ مرتفعه فی حد ذاته غلیظ بود باشد یا پس از تصاعد از برودت مفرطهٔ دماغ غلظت کسب کنند و آنجا که بخارات صفرا مسده آرد

بکیست اورین قبیل خوانند بدینرا که در وی نخامد ذاتی دخلی ندارد و کما هو ظاهر من لطافته ما و تنها از آنست که صرع صفراوی نادر افتد اکنون آنکه علامات
اندر همه انواع صرع لازم باشد نه است یکی آنکه زبان مصروع زرد بود و رگهای زیر زبان سبز دوم آنکه هر وقت که دل تنگ شود و اندک خشمی پدید آید سر گران
گردد سوم آنکه هنگام قرب نوبت زبان گران تر شود چهارم آنکه خوابهای شوریده بسیار نماید پنجم آنکه فراموشی و بد دلی و از هر چیز ترسیدن عارض گردد
ششم آنکه کف در دهن آید هفتم اندیشهای فاسد همچون خیالات و مالیخولیا هشتم تنگی دل نهم از کارهای حقیر خشم صعب گرفتن بنا حق دهم آمدن پس آنچه
مخصوص بصرع دماغیست گفته شد و آنچه بحسب تعلق ماده در عضو دیگر مخصوص گفته شود اما علامات که بصرع مادی مخصوص است شش است یکی اختلاج
و خفقان معده دوم لزوم لذع و رعشه در معده خاصه هنگام گرسنگی سوم هنگام نوبت دواجین متمدد گردند و نخرین متشنج شوند و چنان نماید
که گویا گلوی وی خفه میشود و باشد که نعره زند و باشد که براز یا بول یا منی بیرون آید چهارم آنکه پس از قی صرع سبک شود پنجم آنکه امتلا و تخمه باعث
ازدیاد صرع شود مثلا اشدت آرد یا پیش از نوبت آرد و تا دیر دارد و اما این علامات وقتی متحقق میشود که خلطی که در معده است محدث صرع بر ذات
نبود بلکه بکثرت کمیت باشد زیرا که در آنجا که خلط ردی محدث صرع بر ذات بود اکثر است که در خواه گرسنگی صرع می فزاید و ظاهر است که در حالت
تهی کیفیت ردیه بطریق اسهل بدماغ میرسد بواسطه فقدان مانعی از آنست که اگر بر امتلا کل بهم اتفاق افتد کمتر مضرت کند ششم آنکه بسیار باشد
که مجرد استعمال اغذیه موافقه مناسبه استیصال صرع مستغنی سازد از دیگر دوا و این خواص علامات آنست که خلط فاعل محدث صرع بر ذات است
نه بکمیت و دیگر علامات که بر نوعیت خلط فاعل مشاهده بود بارها ذکر یافته **علاج** اگر مشاهده واجب کند نخستین فصد اکحل و باسلیق زنند
فصد استفراغ کلی است و بحسب نوع ماده در تنقیه وی کوشند بقی و اسهال اما قی در صرع معدی بغایت سودمند است اکنون بدانکه حبها و مطبوخهای مسهله
عبارات مذکور شده و بحسب آن هر چه مناسب نوع خلط بود بکار برند اما بهر قی اگر خلط بلغمی بود آب شبت و سکنجبین عسلی آمیخته بنوشند و قی کنند
و اگر سوداوی بود ترب را اشگافته خربق سیاه در وی پر کنند پس آن ترب را بجوشانند یا خربق را در سکنجبین نمایند بعده آن ترب را بخورند و سکنجبین عسلی
با آب بسیار گرم عقب وی بنوشند و مدد کنند که قی شود و اگر صفراوی بود آب تخم شبت و آب خیار بزه و تخم خبازی بستانند و اندکی نمک در وی میزنند با سکنجبین
آمیخته بنوشند و قی کنند و اگر آب گرم نیز داخل نمایند بهتر باشد و بعد از حصول تنقیه تقویت دهند معده را تا باز قبول نکند ماده را بتقویت بحسب هر خلط
ضماد بلغمی گل سرخ مصطکی قنا را کند یعنی اجزا صغار کند و عود هندی و سنبل الطیب هر پنج دارو را باریک ساخته در گلاب آمیخته بر معده ضماد کنند
و تریاق اربعه و جوارشهای گرم و گلقند بخورند و مطبخات و گوشت طیور مناسبه با دارچینی خوشبو ساخته تناول نمایند و در سوداوی صندل و گلاب ضماد کنند و آنچه
برای بلغمی گفته شد نیز مفید است و گوشت بره شیر خوار و چوزه مرغ با ماش و مغز بادام و اسفاناخ پخته تناول کنند و در صفراوی برگ کاهو
خرفه و اطراف بید در سرکه پخته ضماد نمایند و رب بهی طباشیر و کشنیز خشک یا کرده بنوشند و نان در آب انار تر کرده و گوشت بزغاله بتمر هندی ترش ساخته
و بکشنیز خشک خوشبو کرده تناول کنند و صرع معده که سببش رداءت کیفیت اخلاط بود گفته شد که در شکم تهی اشتداد میکند علاجش همان است که در صرع دماغی
خوانی یعنی سببی ذکر یافته **نوع دوم** در صرع طحال و علامتش نفخ و صلابت و وجع طحال است **نوع سوم** در صرع مراقی و علامتش آروغ ترش است
و نفخ شکم و وقوع سوزش و اضطراب مراق و بر آمدن طعام غیر منهضم در قی **نوع چهارم** در صرع که ماده اش در اوعیه منی یا رحم بود سببش احتباس
طمث یا احتباس منی است زیرا که هر گاه فضول طمثیه یا منویه در رحم یا در اوعیه منی جمع شود بکیفیت ردیه مستحیل گردد و بخارات از وی متصاعد شوند سوی دماغ و
صرع می آرند و علامتش احتباس حیض است و مدتی بجماع و استفراغ اتفاق نیفتادن و اندر زهار و پیچولهای ران وجع اندر گردد و پشت وجع و ثقل
احساس نمودن و صرع رحمی زنان حامله را بسیار افتد پس از وضع حمل بگشاید **علاج** هر چه در فصل مرض طحال و در مالیخولیا مراقی و در اختناق الرحم

و اقتباس ملت مذکور ست علاج این هر سه نوع بحسب سبب همچنان ست موافق آن در تنقیه و تقویت عضو ماؤن بکوشند و انچه از اجتماع
منی بود علاجش جماع و بول و باران تخم در صرع کبدی و علامتش از احوال جگر طلب کنند پس اگر آثار حرارت مگر محسوس شود و علاجش آنست که بتسکین حرارت
دکشا دسده دمن دو نهار چه در باب وی مضبوط ست استعمال نمایند دکز لک اگر اعراض بلغم پیدا بود و سردی جگر ظاهر شود مسهل بالاصل
باید کشود و بهتر تبدیل هر چه در محل خود گفته شود استعمال باید نمود نوع ششم در صرع سعالی باید دانست که گاه باشد که در رودهٔ کرمها متولد گردد و بگاه
رو بجنبیدن خصیه از ان جایگاه بدماغ برآید و صرع برآرد و علامت و علاجش همان ست که در فصل پیدان آید نوع هفتم در صرع اطرافی یعنی انکه مادهٔ وی در پای
یا دست باشد پس بخار ریحی از انجا بسوی دماغ متصاعد گردد و صرع آرد و باحداث انقباض و تشنج در دماغ و سبب تولد ریح درین عضو انست که مادهٔ معاف
در بعضی رگهای این عضو بچسبد پس روح حیوانی درمان جایگاه نافذ نتواند شد و بواسطهٔ ماندن روح از مادهٔ مذکوره و خون که درمان جایگاه است ریح بارد
متولد شود و باشد که بمرور زمان سردی مادهٔ بدان حد رسد که بالفعل بارد شود و مانند ابدان موتی پس وی آن مادهٔ تجاوز کند از عضو ماؤنه و توسط اصاب بدماغ
رسد و طریقت اکه در بطون دماغ ست غلیظ سازد بدان سبب مجاری روح نفسانی ضیق افتد و صرع واقع شود و میتواند که موجب سبع و فقط شود و مادهٔ موجبهٔ انچه
شد بلکه بسبب استکراه و تغیر از کیفیت سمیت مادهٔ منقبض و منعصر شود دماغ و بدان سبب مجاری روح سده افتد و صرع حادث گردد پس آدمی در صرع بیاند تا که از
حرارت وجودی و توجه طبیعت بر ودت و غلظت از رطوبت زائل شود و اثر کیفیت ردیهٔ منقضی گردد و بباید دانست که اطالت و کثرت زمان صرع بحسب سبب شدت
عنف کثرت مادهٔ و قوت سبب گاه باشد که در اندک مدت صرع افتد و پیش از نیم ساعت یا یکساعت فرصت ندهد ایشان حالت نباشد همچنانکه بکشاید باز ظهور نماید
صرعی که بدین افراط باشد نجات از وی محال ست رعاف خفت مادهٔ و منعف سبب باشد که ماهها در صحت باشد و علامت صرع اطرافی انست که
خداوند علت را خبر باشد که چیزی چون باد سرد از ان موضع حرکت کرده بجانب دماغ بری آید آهسته آهسته عضو ابعد و عضو و هنگام نوبت چشمها کشاده باشد و پیراهن
نماید و رنگ رای سیاه شود و انگشتان دست و پا منقلب گردند و در هیکل اعضا تند دپدید آید و ایضاً تند یک بنوبت فازه و خمیازه بسیار آید و بول زود زود
بیاید قال جالینوس ان صبیا اصابته هذه العلة من وجع ساقه فاخبرنی بحین شبه بهمام بارده بتصاعدات دماغه و ایضاً قال رایت من المصروعین من یحس بارتفاع
شی بارد من اجسامه رجله حتی روض ان رجلا کانت به هذه العلة من مشط یده و کان یقول کان بدی مدفون فی الثلج بالجمله درین زمان هم بسیار
مشاهده افتاد علاج هنگام نوبت بر تراز ان موضع بعصابه ببندند بنحوی مستحکم تاریخ و کیفیت ردیه را مر تفع شدن ندهد چون بستن عضو مذکور بعصابه
و بهتر ازالهٔ برودت فعلی گرمی رساند عضو ماؤن را بآتش یا ادویه که بالقوه مسخن باشند چون عاقرقرحا و شیطرج و مانند ان و فرمیون در دهن بلسان
ضماد کنند بران جایگاه داغ گرم کرده ضماد کنند بهتر باشد زیرا که اثر حرارت فعلی قوی تر ست از انچه بتسخین بالقوه کند و ایضاً باید که در آب گرم زعفران
یا بونه آمیزند و آن عضو را در وی غرق دارند و آب را سرد شدن ندهند یا آنکه آتش در زیر وی دارند یا بتجدید آب گرم کنند هرگاه که بسردی مائل شود
اما در وقت غیر نوبت تدبیر آنست که تنقیه بلیغ کنند بدفعات و بهر تسخین و تقویت دماغ سکنجبین عنصلی و شراب اسطوخودوس بنوشند و سداب و
مشک و عنبر ببویند و روغن فوتنج و مانند آن بمالند پس از تنقیهٔ بدن و تقویت دماغ بهر تسخین عضو مذکور ضرول چند بیشتر و فلفل با عسل یا
کرفطا کنند بران و روغن بلیدخیر و سداب خیری و قسط بمالند پس اگر مقصود حاصل شود و فهو المراد و گرنه داغ دهند بران عضو با عسل بلادر و خردع
حمام و شیرانجیر و کیکنج ضماد کنند تا که قرحها فتد و داغ یا قرحه را نغز شدن ندهند مدتی تا مادهٔ فاسد علی سبیل الترشح از نفس عضو مستقر
می شده باشد و ایضاً قبل از انکه داغ یا وضع ادویه مقرح کرده باشند بر عضو مستقر المادهٔ حجامت کردن مع الشرط بودیا بلا شرط
نفع تمام دارد و خصوصاً هنگام نوبت و تدبیر آنکه قرحه یا داغ مندمل نشود النسب قطعهٔ سرب بروی بسته دارند و حیلهائی دیگر نیز بسیار ست

دمرعی کہ مادۂ وی محفوظ دیگر باشد چون مدین وصلب مانند آن علاجش از انکہ گفتہ شد پوشیدہ نیست قسم سوم در صرع کہ سبش لسع عقرب
و زنبور بود یا قوت حس دماغ باشد واین قسم بر دو نوع ست نوع اول در صرع لسعی وعلامتش حدوث صرع ست عقب وقوع لسع علاج
ہر چہ در دفع مضرت حیوانات لاسعہ گفتہ شود بکار برند وایضاً اگر دو درم تخم بادیان دوازدہ درم گلقند بکوبند وصافی نمایند و یکمثقال تریاق
اربعہ روی حل کردہ بدہند سود دہد بصفت تریاق اربعہ جنطیانہ رومی حب الغار مکی زراوند طویل ہر چہار مساوی بستانند وکوفتہ بختہ بعسل
بسرشند نوع دوم در صرع قوت حس دماغی باید دانست بسیار باشد کہ شخصی را حس دماغی قوی و تیز باشد وبدان سبب کیفیتہای بد زود در یابد وسخت تحریر
شود و فوشتین را منقبض سازد پس تشنج وصرع پدید آید وعلامتش از صداع قوت حس دماغی توان یافتہ علاج شراب خشخاش وطعامہای لزج
کنند چون کلہ پاچہ وگوشت گوسالہ وماہی تازہ تناول کنند واندر طعامہای او تخم خشخاش وتخم کاہو در افگنند اکنون بدانکہ نوعیست از صرع
کہ آنرا اپوناتیان اپیلیپسیا گویند ترجمۂ وی تشنج مانع حرکت ست واین بدترین وقاتل ترین اصناف ست وعلامتش آنست کہ حادث میشود
از تشنج جمیع اعضا بدان بخلاف باقی اقسام کہ در آنہا تشنج تابع صرع ست علاج غلط فاعل این مرض یا بلغم بود یا سودا بحسب وی در ازالۂ آن
کوشند وبدانکہ از التشنج بنوعی کہ در باب وی آید توجہ نمایند ونوعیست از صرع کہ آنرا صبیانی وام الصبیان وریح الصبیان ام الشیاطین وقمع
الصبیان گویند وبدانکہ الطبارا در تحقیق لفظ وتعریف ام الصبیان اختلافست رازی میگوید صرع ست کہ با تشنج مرحمہ یا بلا تشنجیہ عارض شود و
در دلہا سپید پیدا شود وبعضی برنند کہ نوعیست از صرع کہ چون بکودکان لاحق شود بدین اسامی خوانند وحکیم ابو الفتح در مفتاح مینویسد کہ ام الصبیان
مطلق صرع را گویند واز انکہ وقوع وی در صبیان بیشتر ست بدین نام مسمی گشتہ وسبب کثرت وقوع صرع بصبیان نابالغ آنست کہ دماغ
ایشان رطوبات سیبا شد در اصل خلقت پس گاہ باشد کہ ہم اندر رحم پاک شود وگاہ باشد کہ از ولادت بقروح راس وام پاک گردد پس اگر تنقیۂ این
رطوبات فضلیہ خلقیہ در رحم اتفاق افتد ونعوذ باللہ بعد از ولادت بخروج ام وقروح در سر ضرورست کہ صرع واقع شود و ہمچنین صرع بسیار باشد کہ بی علاج
برسیدن وقت بلوغ خود بخود زائل شود بشرطیکہ سوء تدبیر نرفتہ باشد از انست کہ بعضی گفتہ اند کہ صرع شیر خوارہ را علاج نکنند تا اگر حادث شدہ
در تنقیۂ آن رطوبت جہد کنند می شاید بچیزی کہ در خوردی بود وظاہرست کہ با انتظار ہنگام بلوغ کودک را در مرض داشتن خلاف درایت ست
لیکن چندین توقف ضرورت نیست زیرا کہ بسیار باشد کہ آن رطوبت واجب التنقیہ در رحم یا بعد از ولادت بسبب قروح وام قلت پذیرفتہ باشد
واندکی از انکہ باقی ماندہ باشد صرع آرد و در اندک مدت بجہت بی رطوبت مانع خود بخود منقضی شود و باید دانست کہ صاحب این علامات نفوذ
است کہ ام الصبیان کودکان را عارض نمیشود مگر باعی وحرارت مزاج وزائل میشود باستعمال سردیات ولہذا آنرا در صرع صفراوی شمرده و
علاج واحد بیان کردہ اکنون بدانکہ ہر صرعی کہ بکودکان افتد بدین نام خوانند ولازم نیست کہ کودکان را بجز صرع صفراوی دیگر نیفتد زیرا کہ بعضی
جہال ہمین ظن کہ صرع کودک خرد بام الصبیان مسمی ست وعلاج این متحدست بعلاج صفرا سوء ابتر پدید چیزہای دیگر استعمال نمیکنند وہلاک
میسازند واین معنی خطا محض ست بلکہ باید کہ استدلال باعراض کنند وبحسب سبب در معالجہ وی کوشند مثلاً اگر آثار صفرا پیدا بود
در قسم اول در صرع صفراوی مذکور ست بکار برند وایضاً چیزہای سرد وتر در بینی چکانند وشیر بزد وشند وشیر مادر بغایت نیک ست و در جایگاہ
شیر بدار ند واگر علامات بلغم ظاہر شود واین بسیار افتد اینجا در صرع بلغمی ست استعمال نمایند وہر چونکہ باشد باید اینہا در معالجہ شریک سازند
از مباشرت باشوہر باز دارند وہر چہ مضر بود چون آواز عدو تفنگ ومانند آن کودک را از استماع آن محفوظ دارند وکذلک چیزہای دیگر کہ موجب
خلیان صرع بود باشد فائدہ قیا دایرا فلاد مرض کاہنی نیز از اسماء صرع ست وصرع صبیانی را قانون نیز گویند معنی قیا بطلان

حس و حرکت ست و ما را فلسا مشتق ست از اسم پریقلس و مغناش ام الصبیان ست و وجه تسمیه صرع بکاهنی اطبا را اختلاف ست قال ابو بکر الطبری

وابو الفرج لان من المصروعین من یتکهن ویخبر بالکائنات کالکهان وقال الفاضل العلامة انطاکی یعلان الکهنة کانوا یعالجونه بالکیمیا ناد

هو الذکر من عود الصلیب ومعنی قاذون بهلی ثبت **بیان** تدبیر جامع النفع که در سائر اصناف بکار برند هنگام نوبت باید دانست که مصروع

زبان می خاید پس باید که کروشه دوخته باشند از کرباس نرم و پنبه اندران نهاده هرگاه صرع پدید آید آن کروشه را اندر دهان او نهند تا زبان

او خائیده نشود و دهانش کشاده ماند و ایضا انگوزه و جندبیدستر نرم بسایند و بنجبین عسلی بسرشند و در حلق او چکانند و ایضا کندش و فربق

سپیده و شحم حنظل و عصاره قثاء الحمار و بلیله بشویند و زنجبیل و مرو فرفیون و جندبیدستر هر چه ازین ادویه بهم رسد بیامیزند و بسایند و در بینی

مالند و عود فادانا در بینی دود کنند و اگر بسایند و در بینی دمند روا باشد و این همه بهر آنست که زود تر بافاقت آید و عود فادانا که عود الصلیب باشد بیرون

بار و بستن مفید ست سائر مصروعیان را خاصه اگر تر بهم رسد و بوئیدن سداب اندر حالت صرع و بیرون آن مفید ست و کذلک بچیزهای متخن که

در صداع یاد کرده است تکمید سر کردن موجب افاقت ست **فائده** بعضی طبیبان گفته اند که اگر عاقر قرحا بکوبند و در بینی مصروع دمند اگر

عطسه کند امید بهبودن توان داشت و بعضی گفته اند که صرعی که پس از رسیدن آدمی بهست پنج سال پدید آید و شخص ازائل شود غالبا اگر مزاج

دماغ بد باشد بالجمله صرع مرضی ست مزمن و سجاده جمیع مسلمانان را در حفظ خود دارد و از جمیع **بیان** چیزها که در همه انواع صرع مضرست

اند رچیزهای سریع الحرکة و براق و گردان نگریستن و بجای بلند برآمدن و اندر گرمابه و مهبط باد مقام کردن و سرما سرد و گرمای گرم و جماع

بسیار و خواندن بسیار و رودیدن و اسب تاختن و شیرینیهای سخت شیرین و طعامهای سخت چرب و شراب کهن و نبوذ مستی و آواز بربط و رعد

و طعامهای غلیظ و گوشت جانوران بزرگ و شلغم و کرنب و گندنا و ترب و سیر و پیاز و باقلی و عدس و جمله تره ها زیان دارد و جز لوبنه اما کرفس عصرا

خاصیتی ست که صرع را بجنباند و غسل کردن بآب گرم دماغ را سست کند و ماده را بجنباند آب سرد اخلاط بیفشارد و همه میوهای تر و شیرین

همه جانوران و هر چه از شیر سازند نامواقی ست و هر چه بخار انگیزد و چون پلپل و غردانیان کارست و اخلاط بدماغ برآرد اما دارچینی و نیسون و کرویا

مفید ست اخلاط را از دماغ فرو آرد و از رگها باد را بیرون آرد و بوی گوگرد و قیر و قطران و بوی سوخته نامناسب ست و خفتن بروز سخت بد باشد

خاصة اگر بسیار خسپد و بر استلقا خسپیدن و بخوابی سفرط نیز مضرست و اگر بار زدن پیش مصروع دود کنند صرع بجنباند و اگر گوشت بز بسیار خورند هم

آن باشد که صرع تولد کند و اگر پوست بز بخوشتن اندر کشد و در آب شود صرع بجنباند و چیزهای خشم آور و غم آور خصوصا اگر قحم باشد بدست

ضرر دارد و بعضی اطبا در کاهو دکشنیز رخصت داده اند اما شیخ میگوید و انا لا احمدها **فصل** در سکته و آن علتی ست که ناگاه فقد و بیکبار راه قوت

حس و حرکت که از دماغ باندامها آید بسته شود و سائر بدن بیکار شود و حاسهای جملگی باطل گردد و از حرکات جز حرکت دم زدن دیگر نماند و بیمار

پشت باز افتاده بوده باشد که حرکت دم زدن نیز محسوس نشود و مسکوت مشابه شود بمرده و فرق در مسکوت دعوتی با خر این فصل بتفصیل گفته آید

دانا نکه سکوت لازم این مرض ست لیکنه مسمی گشته و باید دانست که سبب کلی این علت آنست که بیکبارگی در جملگی بطون شریفه دماغ

سده افتد تام و کامل و مراد از بطون شریفه فضائی ست که داخل مخ ست و پوشیده نماند فضائیکه داخل تجویف ست و فضائیکه داخل م

جالینوس بر سه واحد این فضا را لفظا بطون اطلاق میکنند اما فضا را داخل مخی که مابین اقسام ثلثه دماغ ست مخصوص ست بطون اول و سبب سده دو چیز ست

یکی آنکه دماغ و تجاویف و مسالک وی ممتلی شود از مادهٔ بلغم یا غون یا سودا اما صفرا بدون قرم سبب استلاء دماغ بحیثیتی که سکته آرد هرگز نمیتواند شد

دوم آنکه دماغ منقبض گردد از رسیدن سرمای شدید بسر یا از الم و وجع مفرط و ضربه غیر متورم یا از بخار فاسد یا از کیفیت رديه چنانچه در صرع گفته آمد

اما انقباض دماغ که مودی بسکته شود انقباض کامل است که از شدت فراهم شدن دماغ مجاری روح تمام مسدود میشود و کذلک امتلا زیرا که اگر سده ناقص بودی سکته نیفتادی و سهولت و علت صعبی بجهت ضعف و قوت سبب بقراط میگوید آنست اذا کانت قویة لم تبرا و اذا کانت ضعیفة لم یسهل علاجها نشان صعبی و سهولت آن دشواری و آسانی دم زدن است اما پدید آمدن کف در دهن علامت عاجزی قوت باشد و آنرا که علت صعب تر بود نکف آرد زخر خر کند و دم زدن و شرحی که کلبق او ریزد از بینی بیرون شود زود هلاک گردد و جالینوس گفته نه هر که بفتد و حس و حرکت او باطل شود اندر سکته باشد بلکه ممکن است که اندر سبات بود و فرق در سکته و سبات و سکته وجود در جمود مربوط است و ایضا تقدم آنرا سکته که دوار و طنین و خبرات شاهد حال و بیست و هر کرا در تمام بدن اختلاج افتد پس او را سکته زود هلاک شود اکنون سکته را بحسب سبب جنسیه که دو است بدو قسم بیان کنیم امتلائی و انقباضی **قسم اول** در سکته امتلائی و این بر سه نوع ست نوع اول آنکه آماس دماغ سبب سکته بنجامد یا زبود یا چاره و علامت و علاج این از فصل سرسام باید جست و باید دانست که در سکته و رمی ناگاه تمی افتد بختین اعراض سرسام زیرا که بعد می آید بعده سکته می افتد مثلا قرا نطیس و بثیر غشی شود و سکته و باشد که بسبب دوم سقط یا ضربه باشد و بالجمله سقطه و رمی بی شبهتی باشد و تقدم سرسام یا سقط و ضربه موجب شاهد حال نیست نوع دوم آنکه یاده بسیار غلیظ اندر تجویف دماغ افتد و اگرچه آماس کند اما راه فرو آمدن قوت حس و حرکت بندد و این از بلغم اکثر ست از سودا اما نوع سوم آنکه خون در بدن غالب باشد و رگها و شریانهای همه تن پر شوند و تجاویف و شرایین دماغ ممتلی گردند نبضی که راه برآمدن قوت روح حیوانی از دل بسوی دماغ و راه فرو آمدن قوت روح نفسانی از دماغ بسوی اندامها بسته شود و حرکت شریانها فرو ایستد و دم زدن باطل گردد و همه اندام سرد شود و سکته افتد و بعضی این را خناق قلبی گویند بدانکه اگرچه علامات و علاج بحسب سبب باز نمودیم اما در اینجا نیز گفته می آید مثلا اگر ماده بلغمی شود علامتش ترهل بدن ست و بیاض او و کثرت بزاق اما بودن تحلیل یعنی خرد نشان صعبی مرض ست و علاج این برد و رطوبت یکی آنکه در الوقت کنند دوم آنکه بعد از افاقت بکار برند اما آنچه در الوقت کنند آنست که نخستین ماده را بشیافات و حقنه منجذب سازند پس دماغ گرمی رسانند و گاه باشد که قبل از حقنه بهتر تلطیف خلط نخستین مطلوب شود و تدبیر نخستین دماغ آنست که مشک و سداب و قرنفل بویند کندش و فلفل و جندبیدستر باریک سائیده در بینی دمند و نطول نا بسته استعمال نمایند و تکمید یا بسه یا ربلب بکار برند و اگر موی سر بسترند و جندبیدستر و فرول هر دو بسایند و با سرکه گرم کرده طلا کنند دماغ را گرم کند و نیکوتر این تدابیر آنست که تطعه خمر گرم کرده یا خشت گرم کرده بر سر نهند یا کلاه خمر بپوشانند و تخته آهن فوب گرم کرده بالای گلاه گذارند و در نخستین مرطبات بیشتر کوشند و میبجات قی استعمال نمایند یعنی پر مرغ بروغن چرب کنند و در ایار یج فیقرا آلوده بحلق اندر کنند تا قی آید اگرچه قی نیاید بینی خالی از نفض نخواهد بود و تا که روغن سوسن میسر آید پر مرغ بروغن دیگر چرب نه کنند که بغایت مضیدست و قی در سکته بلغمی سود مند ترین اشیاست خاصة اگر در فم معده امتلا بود و روغنهای حاره چون روغن سداب و سوسن و مانند آن که با موم مرکب ساخته باشند گرما گرم بر بهره های گردن و بهره های پشت بمالند و تریاق کبیر و مثروذ لیطوس در حلق ریزند با عسل ممزوج ساخته بهر حیله که توانند و اگر تریاق و مثروذ لیطوس حاضر نباشد در بلغم را زیانه و انیسون و کمون بلخبین حل کنند و در حلق ریزند صفت حقنه حاشا و شبت و برنجاسف و قنطوریون و سداب یا لبن بیدانجیر نیم کوفته و تخم کرفس جمله را بجوشانند و صافی نمایند پس شکر سرخ و مری و روغن زیت بیامیزند مقل و ترید دلوره ارمنی و شحم حنظل و بعضی نا سردار و نمودند حقنه کنند اما تدبیر پس از افاقت آنست که تا روز چهارم یا هفتم یا چهاردهم نگذرد بحسب ضعف و قوت ماده هرگز در تغذیه توجه نکنند لیکن بهر نضج هر روز طلایی از انیسون و زراوند و گاوزبان هر یک سه درم و گلنگبین دو درم توان داد و غذا نخود آب یا کبک یا تیهو باید ساخت زیره و دارچینی مانند آن یاد کرده محرز کریا میگوید حاجت است را اندر سکته دفالج و لقوه سخت سود مند یافتم با مداد و

شبانگاه مقدار یک یا قلی اندر شراب حل کرده بدهند و انچه بدان تنقیه ماده کنند پس از گذشتن روز چهارم یا پنجم یا چهاردهم یا بحبات و جهات
ملائم باشد و آنکه مکرر زکریا فته و باید کرد در هفته یا دو بار تنقیه ماده نمایند موافق قوت و مزاج علیل پس از ان قوت نابست و چهار روز همین تدبیر باید نمود و بعد
هر ماه اندرو روغن بید انجیر یا مازالاصول دهند و بعلاج فالج جمع نمایند و پوشیده نیست که در اغلب امر سکته اگر بکشاید بالقوه فالج متقل میگردد و کذلک بسیار باشد که ماده
فالج بسکته انجامد و هر گز اسبب تباهی خون بفصد بسیار حاجت آید و فصد راحت باید بیهم باشد که اگر در فصد تاخیری رود فالج یا سکته پدید آید لهذا گفته اند که اگر
باسکته ملتبی نشان غلبه خون نیز ظاهر باشد فصد را مقدم باید داشت بر همه تدابیر و اگر ماده خون بود که در بدن غالب آمده باشد چنانکه گفته شد علامتش آنست که رنگ
روی و سرخ مائل بکبودت بود مشابه باآنکه گلوی کسی را خفه کرده باشند و در پیشانی عرق آید و دو چین و گرهای متلی نمایند و نفس بغیر خره باو باید دانست که سکته دموی چون بکشاید
بفالج منتقل نمیگردد الا نادرا و اما خلاص المسکوت منه الا باخراج الدم علاج اگر بحبات متوقع باشد در حال از هر دو دست رگ قیفال زنند و خون بسیار بگیرند و اگر
مشاهده واجب کنند رگهای گردن که آنرا وداجین گویند نیز بکشایند پس بساق حجامت کنند یا کی زده و پس از فصد و حجامت بستن و مالیدن اطراف
صواب باشد و سکنجبین و آب گرم غرغره کردن سود مند و حقنه معتدل استعمال نمودن مفید و بعد ازین تدابیر بهر تقویت سر روغن گل و بابونه و سرکه
بر سر مهند پس اگر باز حقنه معتدله استعمال نمایند تا ماده مابقی مستفرغ شود بهتر باشد و چون سکته بکشاید در تلطیف تدبیر کوشند و در جلاب و کشکاب افتصار
دارند و بتدریج بگوشت تیهو و دراج و مرغ مقوی جگر دادند طبیعت را و اگر ماده سودا بود علامت و علاج آن از باب صرع و من دونها بجویند و کذلک
نشان ترکیب هر خلط از نشان هر واحد ظاهر است و کذا علاجه قسم دوم در سکته انقباضی و علامت و علاج آن بحسب سبب است و در اول این فصل
تعداد اسباب نموده شد و در فصل گابوس بیان اسباب سودی خواهد شد بانقباض دماغ بتفصیل ذکر یافته فائده از انکه گاه باشد که مسکوت مشابه
میشود بمرده جالینوس میگوید که صاحب سکته را تا هفتاد و دو ساعت دفن نشاید کرد اکنون بیان میکنیم علاماتی که فارق باشد در موت و حیات مسکوت
کالموتی و آن اقسام ست یکی انکه چشم ندف زده که در نهایت ملائمت باشد مانند پر باریک از پر بلبلیک پرهای کبوتر هر چه ازین هر دو میسر آید بدانند و مقابل سوراخ
بینی گذارند اگر متحرک شود و پشم یا پر علامت حیات باشد زیرا که تنفس مسکوت دلالت نمیکند اما این عمل نیکو باید کرد که شائبه حرکت نمیماند از تنفس مردم
دیگر یا از باد نباشد دوم انکه در ظرف که بغایت رقیق الجرم باشد آب اندازند پس آن ظرف را بر سینه نهند و به تعمق نظر بنگرند اگر نفس باقی ست در
آب حرکت محسوس خواهد شد سوم انکه خصیتین و مابین حالب اصلیل و زیر زبان و اندرون دو بر مائل بجانب خلف شرسوفی واقع ست که تا التقای
حیات متحرک ست پس بنا خن سبابه انگشت بر بن شرایین نهند و تفحص کنند که متحرک ست یا نه چهارم انکه اگر حدقه روشن و برونق نمایند و پس از ندکی
باشد پنجم آنکه در جایگاه روشن چشم وی کشاده نظر کنند که اگر در سیاهی چشم صورت ناظر منعکس شئ زنده است و کذلک در جایگاه تاریک چراغ
روشن کنند و مقابل چشم آرند اگر عکس آن در چشم ظاهر شود زنده است اما هر گاه که جسد تعفن پذیرد محتاج باستدلال نیست لانه قد مات فصل در استرخا
و فالج استرخا آنست که عضلها و وترها سست شوند و عضوی که حرکت آن بدان عضلها باشد بیکار گردد و یعنی حرکت مخرج آن عضو برود و حس او نیز
زائل شود و بطلان یا نقصان حرکت و حس بحسب قلت و کثرت سبب و ممکن ست که حس برجای باشد و حرکت باطل گردد بدانکه آفت
اندر آله حرکت افتاده باشد نه اندر آله حس بدانکه گاه باشد که سبب در شعبه از شعبهای عصب افتد که بآن شعبه تعلق داشته باشد مسترخی گردد
و باقی اندام بسلامت باشد مثلا خنجره یا مری یا زبان یا ثانه یا معاء مستقیم یا انگشتهای یا انگشتنای یا جزوی از اجزای اعضای مسترخی شود و حال
انکه باقی بدن صحیح و سالم بود و گاه باشد که بسبب اعصاب نخاعی و دماغی یک شق بدن باشد و درین حال نیمه بدن از سر تا پا مسترخی میگردد و این نوع استرخا را
اکثر متاخرین ثقات فالج گویند و فالج لفظ تازی ست زیرا که فلج تنصیف را گویند کما یقال فلجت الشی ای قسمته نصفین و گاه باشد

ف

دردهن نمایند طرق استادی ۱۲ قوله
بکار بردن عالی ستر و سرزنش را گویند ۱۲ بیان تفاوت
۱۲ قوله بحرکت و کثرت سبب ۱۲ بسبب قوی و کثرت
حرکت حس زایل شود و بالعکس ۱۲ قوله
دفعه سبب نقصان آن بود و در صورت ضعف
کرد فصل زمستان ۱۲ قوله فالج گویند فالج قوت
علاج پذیرد بلکه اگر ضعیف باشد بشدن آن مشتمل
باید دانست که علت فالج بیشتر اندر زمستان واقع
گردد اند فصل بهار نیز بسبب امتلاء حرکت
فضیحه ظاهر شود ۱۲ قوله جنبانیدن بسیار عادت شود
اندر آنکه در رعشه محصول دماغ عقلی باشد
در بسیس و دفع زلة ۱۲ قصد ۱۲

که سبب اعصاب نخاعی یک شق باشد درین حالت نیمهٔ بدن در طول مستر شی میگردد اما اعضای سر بسلامت میباشد و باشد که پوست روی حذر شود
از بهر آنکه عصب حس روی از نخاع رسته است واز مهرهٔ گردن بیرون آمده کما قال صاحب الذخیره و نزدیک بعض فالج آنست که استرخای در نصف
بدن افتد طول مع سلامتی اعضا روجه کما ذکر و آنرا که در نیمهٔ سر نیز شریک باشد فالج مع لقوه می نامند و خلع می خوانند کما قال صاحب الکامل و
گاه باشد که سبب اعصاب نخاعی هر دو شق باشد و درین صورت تمام بدن مفلوج میشود بجز اعضای سر و این نوع استرخا را یونانیان البولیقیا گویند
درین استرخا ایضا می تواند که پوست روی جیش و کما ذکرنا انفا و پوشیده نیست که هرگاه استرخا عام باشد سبب مناسبت همه اعصاب دماغی و همه
اعصاب نخاعی باشد سکته بود و ایضا باید دانست که قدما در فالج و استرخا هیچ فرق نکرده اند و علی سبیل الترادف استعمال نموده اند و سبب کلی
اندرین علت دو چیز یکی آنکه قوت روح حساسه و محرکه اندر اعصاب و عضلات که آلهٔ وی ست گذر نیابد بسبب سدهٔ که در روی افتاده باشد یا بسبب قطع
عصب دوم آنکه اگرچه سده مانع النفوذ نباشد یا مطلق سده نبوده باشد و قوتهای مذکور گذر همیکنند لیکن بعضی اعضا از اثر آن قوتها منفعل نگردند
بسبب وقوع فساد در مزاج آن اعضا موجب فساد مزاج یا گرمی ست یا سردی یا تری یا خشکی لیکن کمتر باشد که حرارت حس و حرکت را زایل کند لک
بیوست چنانچه حال مدقوق گواهی میدهد که باوجود استیلای حرارت و یبوست بر اعضای حس و حرکت برجا میباشد یا رب افراط حرارت و یبوست بجهت
باشد که مانع حس و حرکت تواند شد اما سردی صند مزاج روح ست گو هر روح را زده و کثیف کند استرخا که سبب سردی مزاج بود بیشتر از یک عضو تجاوز نکند و
علاج وی آسان باشد بضماد و روغنهای گرم زائل شود و تری آنها را آغشته کند و لیفها و عصبها را بهم نشاند و گوهر روح را غلیظ و تیره سازد و قوتها را از
فرود آمدن بعصبها و عضلها باز دارد و مزاج را باستعداد قبول سردی کند صند مزاج روح ست پس معلوم شد که سبب استرخا که اندر یک شق بدن یا اندر
اندامها افتد سده یا گسستن و بریدن عصب است و سبب سده علی العموم هفت چیز ست یکی آنکه عضوی را بربندند چنانچه مجاری عصب را راه فرود آمدن قوت حساسه
و محرکه است بسته شود و آن عضو بدان سبب بحس و حرکت گردد و این سده عارضی ست چون بند بگشایند زائل شود دوم آنکه رطوبتی غلیظ لزج اندر عصبها
افتد پس قوتها بسته شود و باید دانست که غلیظ قوام این رطوبت بدان درجه نمیباشد که در جرم عصب نافذ نتواند شد زیرا که اگر چنین بودی استرخا نیفتادی
چنانچه در فصل تشنج بتفصیل گفته آید لیکن میتواند که آنجا ماده مختلف القوام بود هم استرخا پدید آید و در بعض و هم تشنج در بعض دیگر بهر آنکه هر چه تیق بود در جرم عصب
نافذ شود و هر چه غلیظ است در طول بکاهد و در عرض بفزاید و هذا هو التشنج سوم آنکه اندر تشنج یا اندر اعضا ریگی آماس حار یا بارد پدید آید پس مادهٔ آماس
بسبب انضغاط منفذ قوتها بگیرد چهارم آنکه بر اصل عصبی سقطه یا ضربه برسد و بدان سبب عصب فشار شود و منفذ قوتها بسته گردد پنجم آنکه مهره از مهره های گردن
یا از مهره های پشت از جای بلغزد و بدان سبب منفذ قوتها بسته شود لیکن باید دانست که اگر مهره ها بر استا یا چپا میل کند سبب انسداد منفذ انضغاط عصب است
زیرا که ثقبهٔ که منفذ عصب ست بر پهلوی مهره است و چون مهره بدان جانب مائل شود عصب را از تشنج رسته است فشارده میگردد و بالضرور منفذ بسته میشود
و اگر مهره ها بپیش یا پس میل کند سبب انسداد منفذ درین صورت نمی دهد اعصاب ست نه انضغاط آن ششم آنکه عصب منقبض شود و از برکشف یا از فرط
غلظت جوهر عصب هفتم آنکه عضوی از بندگاه متخلع شود بسبب خارجی یا داخلی چون رطوبت لزجه بگیرد رباطها را که هر دو طرف عضو مفصل از وی مربوط ست
و بالضرور مفصل جدا شود و هر چونکه باشد بسبب انضغاط عصب مسلک روح بسته شود علامتها باید دانست که از اقسام استرخا انچه از گسستن عصب افتد پوشیده
تر بیاشد خاصة اگر عصب اندرون تر بود نشان فسخ عصب آنست که متصل وقوع سقطه یا ضربه یکبارگی عضوی سست شود اما انچه پس از وقوع سقطه
یا ضربه حادث شود بعد مرور زمان طویل نشان تورم عصب ست و ایضا هیچ دوا منتفع ناشدن از علامات فسخ ست و لا علاج له و استرخا در ملی از تمدد اعصاب ظهور
وجع و لزوم تپ ان دانست پس اگر ورم گرم بود وجع بیشتر بیابد با تپ گرم و تر و اگر ورم سرد بود کمتر و تپ نرم تر و کند اگر آماس صلب بود بحس و لمس توان دانست

قولہ در رد و غشاء
اگر در دماغ خود مشکل رد و فن
نشود در فن سعاب رد و فن
مشکل نیز رد و فن نشود
صفقه رد و فن نشود تفصیل
نشد چهار مشکل پیکر شد
عاقر قاقر فن نشود از هر یک
مشکل جنب سبب مشکل
در یک پیاده آب بچوشانند
تا پنجه آب صاف کنند
بشناسد و مشکل رد و فن نشود
باز دون کنند اضافه نموده
باز بچوشانند تا رد و فن باشد
و بعضی گویند بعضی جزیره

وپیش ازان دردی بوده باشد واگر ورم نرم بود نرمی تب و وجع شاهد ویست وحذر نیز یار یا باشد و در ہنگام حرکت زیادہ میشود در استرخا کہ سبش ورم گرم بود
علاج پذیر ترست و علامت استرخا سقطی وضربی وزوالی فقراتی وقطعی وقطع عصبی وجود سبب ست وایضاً خروج زائد و رجفہ مفصل احساس کردن نشان
انخلاع مفصل ست وتقعص ظہر ورقبہ وخروج صدر اگر زوال بسوی داخل بود و تحدب ظہر و رقبہ اگر زوال بسوی خارج بود از نشان زوال فقرات ست و
علامت غلیظی عصب وغلبہ خشکی کہ باسترخا انجا مد آنست کہ حرکت انبساط وانقباض ہر دو بدشواری تواند کرد و علامت آنکہ سبش مکتنف شدن عصب باشد
بواسطہ رسیدن سردی تقدم سبب وعلامت آنکہ سبش سوء مزاج سرد سازج یا تر سازج باشد آنست کہ علت بتدریج افتد وحس لمس و راحت یافتن از دلدہا
کہ عصب اگرم کند بدان گواہی دہد وکذلک انچہ کہ از ترکیب دو سبب مانند احوال وی پوشیدہ نیست مثلا نوشیدن آب شدید البرد و سیر کردن در زیر تابیدن
در آب از نشان سوء مزاج بارد رطب سازج ست جالینوس میگوید کہ مردی شکار ماہی میکرد پس بسبب آن مواضع کہ بر و بر و شانہ ہست سرد شد و اعصاب
شانہ مسترخی گشت و بول و براز بی ارادہ بیرون می آید و علامت استرخا رطوبی کہ سبش بالغم بود آنست کہ حرکت وحس ہر دو باطل شود یکبارگی افتد
بی وقوع سقطہ وضربہ وقطع وقار دورہ سپید مائل بکبودی وغلیظ الاقوام بود و استرخا رطوبی بیشتر افتد و بہ فالج میگراید یعنی باسترخا مزمن کہ دراول امر
بدن افتد و علامت استرخا دموی آنست کہ رگہا ممتلی باشد و نبض قوی رنگ چشم وردی بران گواہی دہد و استرخا کہ از پس قولنج وصرع وسکتہ و اختناق الرحم
افتد علامتش وقوع استرخاست عقب این امراض واین را استرخا بحرانی گویند و علاج قولنج بسیار باشد کہ مودی شود باسترخا و تخلع منکبین و در کمر قال
صاحب الکامل قد رایت قوما کان بہم قولنج شدید الالم فاتخلع منہم المنکبان ومنہم من قلع منکباہ و رکباہ منہم من تعطل حرکۃ کتفہ دیوسقس میگوید کہ در زمان
من بمردم بسیار علت قولنج افتاد و ہر کدام کہ خلاص یافت اطراف وی مسترخی شدہ بود علاج استرخا بر عضو پوشیدہ نیست واسترخا زبان و حنجرہ و مری و
مثانہ و مقعد مستقیم ہر یک جایگاہ خود گفتہ شود اما نشان استرخا مثانہ و مقعد مستقیم آنست کہ بول و براز بی ارادہ بیرون آید گاہ باشد کہ قوۃ دافعہ باطل شود
و ہیچ دفع نتواند کرد و باید دانست کہ ہر عضو مسترخی بر نگ خویش بود و لاغر تر و کوچک تر نبود نشان امید واری باشد کذا قال الرازی اذا کان العضو
المفلوج شدید الہزال اصعب فالعلاج لہ واکان خصبا علی لون البدن یعالج علاج اگر فالج بلغمی بود در ابتدا بہیچ علاج قوی مشغول نباید شد شرباً بحسب
ضعف وقوت سبب تا روز چہارم یا ہفتم یا چہاردہم نگذرد کما قال ابن سہل المسیحی المفلوج شیئا من الادویۃ القویۃ الی الرابع او السابع او
الرابع عشر الا فی روایۃ یسقی الادویۃ المسہلۃ فی اول الامر کثیرا ما یدفنہا لکن رخصت ست کہ حقنہ نیز اندرابتدا بعمل آرند ولازم نیست کہ چیزی مادہ را
لطیف کند چون انیسون وتخم شبت ونانخواہ وتخم کرفس وبیخ رازیانہ وبیخ کرفس وبیخ اذخر وبیخ مہ وبیخ کبر در آب بجوشانند و طبخ وی صاف نمودہ
وکلنگبین در وی حل کنند و ہر صباح بنوشند و پس از نضج و تلطیف و مرور روز چہارم یا ہفتم یا چہاردہم در شراب ادویہ مسہلہ اقدام نمایند و آنچہ بایکبارگی آید حب شتر ست
و حب شبطرج و مانند آن وقی کردن نیز مفید ست و بعد از تنقیہ ضماد و عصابہ بر دو عضو گرم کہ محل مقوی اعصاب ست چون روغن خروع و نارویں و قسط و شبت و مانند
آن بمالند و گاہ گاہ جند بیدستر و عاقرقرحا نیز بایں روغنہا بیامیزند و کذلک پس از تنقیہ بہر تبدیل مزاج تریاق کبیر شرود یطوس و کلکلانج و مانند آن دادن صواب
ست و اگر تریاق و معاجین دیگر حاضر نباشد سکنجبین یا جاوشیر ہر چہ ہم رسد اندر ماء العسل حل کنند و مقدار یک باقلی بنوشند و خوردن و طلا کردن لگذہ بغایت
مفید ست خاصۃ اگر سردی غالب باشد بامداد و شبانگاہ با ماء العسل بدہند کہ زود نفع کند و بعضی گفتہ اند کہ ہر روز یک مثقال ایارج فیقرا و نیم مثقال
فلفل گرد بسرشند با عسل و بدہند و آب ندہند تا اندر معدہ دیر بماند و اثر بتیز کند و ہر شب نیم مثقال فلفل و جند بیدستر وقت خواب دہند
و محمد زکریا گفتہ ست کہ اندر علاج فالج اعتماد بران باید کرد کہ ہر تنقیہ استفراغ کنند بحب قوقایا تا مادہ کمتر کند و ہر روز جوارش
بلاذر دہند با ایارج ہر مس تا مزاج بگرداند و روغن قسط بمالند تا اعصاب را گرم کند و این ہمہ کہ گفتہ شد وقتی ست کہ فالج با حرارت

مزاج نبود زیرا که اگر نفس وسال وعمر وقوت مساعد باشد خاصة آنجا که بیمار حامی البدن و احمر اللون و جوان بود که آغاز علاج بفصد کند بهر آنکه خون مرکب
الزم بخلاط است و رعال کمتر شود و بسکی حامل آید بهتر تقتیل لکن آنجا که مادة بلغم صرف بود و احمر اللون و حرارت گرمی در بدن باشد اما بتقلیل رطوبت فصد خواهند کرد و نزاوا
اقتت کم پیش از فصد یک ساعت یک شربت تریاق یا شرود دیطوس یا خبز مبنیا یا انقروبا اندر شراب کهن یا اندر ماء العسل حل کرده بدهند پس فصد کنند و آنجا
گرمی در مزاج بود فصد کنند یا نکنند لیکن واجب است که نخستین در تسکین حرارت کوشند مثلا بنجبین بنوشند و زیرباج تناول کنند در روغن گل در آنجا که پخته پرهیز نبود و پس
از انکه حرارت زائل شود بعلاج فالج توجه نمایند کما قال الشیخ اذا اجتمع الفالج والحمی فدع فالفالج والسکنجبین مع السکنجبین نعم الدواء فی هذا الوقت قال جالینوس اذا
سالت الطوبات من الدماغ الی الاعصاب فی الفالج وللقوة اعصب حرارة فی المواضع وقد یحمی مزاج الجانب السلیم فقط وقال الشیخ قد یعرض للشق السلیم ان یکون مشتعلا
کانه فی نار والآخر المفلوج کانه فی ثلج و آنکه یک شق مفلوج سرد بود و شق سلیم گرم باشد و وجه دارد یکی روح نفسانی بواسطه انسداد یک شق بدان که
مفلوج است انچه درین شق نافذ میشد نیز بجانب شق سلیم مندفع گردد و بدین سبب شق سلیم گرم شود دوم آنکه باشد که شق مفلوج سبب وقوع ضعف در
وی نتواند جذب خون نمودن پس ناضر و بقیه وی نیز بجانب شق سلیم متنزع شود و روح نیز بتبعیت کند لانه حامله و حال آنکه بعید نیست که استعمال ادویه
مسخنه که بدان علاج می کنند درین معنی مهدیشود و پوشیده نیست که اثر دوا در جانب صحیح بالضرور بیشتر است **فائده** تا گرسنگی صادق نشود غذا نخورند و
تا تشنگی سخت پدید نیاید آب ننوشند و اگر بجای آب سر که العسل قفقار و رزند بهتر باشد و از اغذیه هر چه لطیف و مناسب بود تناول کنند مثلا قدری
نان با ماء العسل یا رکرده و آنجا که قوت ضعیف بود کبنشک بریان کرده و تیهو و دراج و تدرو و مرغ بچه و مانند آن توان داد و شراب بغایت مضرست
زیرا که مادة العصبها فرود آرد و نیز در معده وی ترش و سرکه گردد و سرکه بدترین اشیاست اعصاب را و در ابتدا ممکن در تقلیل غذا کوشند و
باندکی آب گوشت بازپرورد اچینی بسازند و آنجا که حرارت در بدن باشد بهتر از زیرباج هیچ نیست زیرا که هم حرارت را فرو می نشاند و هم بلغم را قطع میکند **صفت**
زیرباج که در نیجا و در انجا که حرارت بود بکار آید بگیرند پیاز سفید یک عدد و ابازیر مناسبه قدری پس قطع کنند و بکوبند و در روغن بادام شیرین یا ان
کنند تا پخته شود پس قدری آب که توان خورد بالای وی آمیزند و بجوش دهند و بعد اندکی سرکه و شکر و قدری آبکامه بیفزایند و به قلیلی زیره و کشنیز
خشک خشنبو ساخته تناول کنند و مغز خرگوش بریان کرده خداوندان عشه و فالج را سودار و چلغوزه با عسل نخاصیت مفید ست **صفت** حبی که در پاک کردن
اعضا هیچ دارو برابر این نیست بگیرند صبر و شحم حنظل از هر یک ده درم فربیون پنج درم مقل ده درم حب کنند چنانچه رسم ست و نخستین مرتبه دوازده
قیراط دهند و یکهفته دیگر بگذارند و هفته دوم بیست و پنج قیراط و باز هفته دیگر بمهلت دهند و هفته سوم بست و چهار قیراط دهند و همچنین یک هفته
فردی گذارند و برین اندازه می افزایند تا بسی و شش قیراط رسد **صفت** حبی که محمد زکریا میگوید منفعت این بزرگ است و زود اثر کند بگیرند
انگوزه و جندبیدستر و شحم حنظل و قنطوریون باریک از هر یک نیم درم مقل چندانکه دارو بدان حب کنند و این جمله یک شربت باشد و از پس
استفراغ مجمه آتش بر سر باد عضلها نمادن و اندر گرمابه خشتک و ریگ گرم و اندر آب گوگرد و آب یاشستن و ریاضت کردن و گرسنه بودن
و صیحه زدن و بآواز بلند قرآن خواندن و بآبکامه خردل غرغره کردن همه مفیدست **صفت** حقنه که قبل از استفراغ و بعد آن بعجل توان آورد
بگیرند شبت و مرزنجوش و اکلیل الملک و جندبیدستر و حلبه و بیدانجیر و بیخ مهک و قنطوریون باریک و جمله را در آب بجوشانند و صافی نمایند پس
اصل و بکامه و زیت کمنه و شحم حنظل افزوده حقنه کنند و باید دانست که هیچ آب گرم بر عضو مفلوج نشاید ریخت جز آب دریا و آب معدن گوگرد بهر آنکه
آب شیرین چون گرم بود مادة را منتشر تر کند و عصبها را نرم نماید و بسیار باشد که آب سرد عضو مسترخی را قوی تر کند بهر آنکه مادة رقیق باشد
چون سردی آب بدو رسد فرا هم آید و این ما سویه گوید بسیار دیدم که مفلوج را استعمال افتاد و فالج زائل شده و اگر استرخا سبب آن شده نفصد کنند

و دیگر تدابیر بحسب احتیاج بکار برند قال شارح الاسباب هذه امور را الابحاث اى وقوع الاسترخاء عن الدم و اگر استرخا بسبب قطع عصب لا علاج دارد
اگر استرخا بسبب ورم گرم واقع شود فصد کنند اگر مانعی نبود و در ابتدا اقرص و صندل و اقاقیا و ماميثا و مانند آن هرچه رادع باشد آب عنب الثعلب یا برگ خرفه و نحو آن
و در بزر ایت چیزی که رادع و مخلل هر دو داشته باشد چون آرد جو آب کشنیز تر و روغن گل آمیخته و در انتها تا انحطاط ضمادات محلله چون بابونه و برگ کرنب
با روغن آس و شمع مصطکی آمیخته استعمال نمایند و محل استعمال این ضماد موضع ورم است نه عضو مسترخی و اگر ورم سرد سبب استرخا باشد باید که بر عضو متورم حب الغار
و میعه یابسه و مرو جو زالسرو زعفران و جند بیدستر و شب یمانی و روغن قسط کشت و در گداخته باشند بیامیزند و استعمال نمایند و اگر سبب استرخا سقطه
ضربه بود و تفسخ و قطع عصب انجامیده باشد باید که بعد تنقیه بدن فصد کنند و مسهل دهند و ادویه محلله و مقویه چون مرو جاوشیر و جند بیدستر و فرفیون با شمع
و روغن گل آمیخته بر جائیکه سقطه یا ضربه رسیده باشد بپاشند و حکما استعمال ادویه محلله بعد از آن کرده اند که اطلاع بر ورم حاصل نشود و در انتها جالینوس حکایت
میکند که مردی از مرکبی افتاد و صلب وی بر زمین رسید و سرد و پای وی مسترخی گشت پس اطبا خواستند که دوا بر پای وی نهند و من منع نمودم و بر موضع وقوع
سقطه استعمال دوا فرمودم و ورم ساکن گشت و مرد خلاصی یافت و اگر زوال فقار سبب استرخا شود علاجش رد فقار است و کذلک بعلاج خلع متوجه شدن
آنچه از خلع مفصل یا شکر انجامد و اگر سوء مزاج مانع باعث این مرض بود علاج تبدیل مزاج عضو است هر وجهی که مناسب آید محمد زکریا میگوید مفلوج را دیدم که سبب
فالج او روزه داشتن و حرارت بسیار بود و او را الجی فقراد اندر رنجی عظیم بدو رسید پس نگر بار برند و تدبیر های فرطب بیش گرفتند شفا یافت و علاج
استرخا زبان و حنجره و مری همان است که در فصل خود گفته شود و علاج استرخا بحرانی آنست که روغنهای معتدل الحرارة چون روغن نرگس و سوسن و بابونه و
بار دین بمالند و کذلک چیزی که مقوی عضو و مانع انصباب ماده بود چون بابونه و اکلیل الملک و مرزنجوش آب کاسنی و مانند آن که قدری تبرید دارد باشند آمیخته
بمالند مفید است و روغن نارجیل خوردن و مالیدن مجرب است صفت حب منتن کبیر که فالج و لقوه و نقرس و وجع مفاصل بارد و بلغمی را مفید است ایارج دو درم
شحم حنظل و شبرم و قنطوریون دقیق و ماهی زهره از هر یک پنج درم فرفیون دو درم و نصف جند بیدستر سکبینج زنجبیل و حلتیت و سکبینج و جاوشیر و خردل و فلفل از
هر یک درم با آب یا هرچه مناسب باشد حب بازند و اقدر احتیاج به بند صفت حب منتن صغیر بار دکر در ایام گرما و گرم مزاجان تقی ان داشحم حنظل ربع درم سقمونیا ثلث درم
سکنجبین و بزیدان ماهی زهره از هر یک نصف درم و این جمله یک شربت است صفت حب اطریفل ترید دو درم صبر سقوطری بیست درم زنجبیل و خردل سفید و
ملح هندی و شیطرج از هر یک دو درم و از فلفل سماق و زیره از هر یک یک درم فانیذ چهار درم کوفته و بیخته بآب کرنب یا بجیزی دیگر حب سازند شربت سه درم
فصل در تشنج مسمی ست باسم لازم و آن آنست که در عصب آفتی میرسد و بدان سبب عضلات بسوی مبادی خود متحرک شوند پس عضو بجانبی کشیده گردد
و انبساط تمام نیابد بشرطی که سبب قوی بود و باشد و آنجا که سبب ضعیف باشد عضو بی علاج بهیئت خود راجع میشود بسرعت چنانچه در تثاؤب میشود دیگر در وی
کذلک در صرع و از آنکه گاه باشد که ابخره ریاحیه تشنج آرد و گاه امتلاء عصب از خلط و گاه خالی شدن عصبها و عضلها از رطوبت بسبب غلبه یبوست و گاه
رسیدن رنجی بعصب چنانکه مانند باغ بی آنکه امتلا و خشکی را در وی دخلی باشد موجب تشنج باشد لازم آمد که تشنج را چهار قسم بیان کنیم **قسم اول** در ریحی که مسمی است
بعقال و علامتش آنست که ناگاه دفعة واقع شود و باز بسرعت مفارقت کند و تثاؤب از این قبیل است کما قال التثاؤب تشنج یحدث فی عضلات
الفک من الابخرة ریاحیة سریعة التحلیل **علاج** اگر بسبب غلظ الجزء تشنج بسرعت مفارقت نکند بهر تحلیل ابخره ریاحیه روغنهای محلل گرم بمالند
قسم دوم در امتلائی که تشنج رطب نیز گویند و این از بلغم غلیظ بیشتر افتد و طریق حدوثش از بلغم یا سوا چنان است که مواد مذکوره در فرج اعصاب در
آید و سبب امتلا ممتد سازد و در عرض بیفزاید بالضرورت عصب در طول نقصان گیرد و در عرض بیفزاید و تقاص عبارت از همین و ظاهرست که هرگاه عصب متقلص شود
عضو یکه بدان عصب پیوسته است منبسط نمیتواند شد **فائده** ماده بلغمی که در عصب نافذ شود و تشنج آرد و استرخا از لزوم وی نیست زیرا که تا ماده

دریم عصب و جوهر لیفها و عضل نافذ نمیشود و عضو مسترخی نمیشود بخلاف تشنج که در حدوث وی وقوع ماده در خلل عصب کفایت کند لیکن اگر ماده مختلف
القوام بود ممکن است که هم تشنج افتد و هم استرخا اما طریق حدوث تشنج از خون چنان است که عضله بیا باشد ماده در میان لیفهای عصب درآید و فرو در لیحانی کند و بدان سبب
پهنای عصب زیاده شود و طولش ناقص گردد و میتواند که بطریق ندرت صفرا نیز بهیج خون تشنج امتلائی آرد و تشنجی که از پس تپ گرم پدید آید بواسطه آنکه ماده که از حرارت
تپ گداخته شده باشد به عصبها و عضلها فرود آید نیز از انواع امتلائیست بخلاف آنکه عقب تپ گرم بواسطه افنا و رطوبت اصلی افتد که از انواع تشنج یابس است
علامات آنچه از بلغم افتد نشان وی آنست که یکبارگی عارض شود فتشنج و ثقل و کسل و خصوصا عند الحرکة و تمدد جلد و عرض نبض و غلیظی قاروره و سپیدی رنگ
بدن و ترهل گوشت و نرمی و سردی ملمس و نابودن تشنگی و بسیاری خواب و سستی اعصاب باشد و ایضا تقدم تدابیر مولد بلغم از شواهد است و آنچه از سودا افتد نشان
که بارها ذکر یافته گواه وی است و آنچه از ورم دموی افتد یا احیانا از ورم صفراوی آثار اورام مذکور از وجود ثقل در وجع و درد موی و ضربان حرقت
و من جمله از لوازم جنس و ورم پوشیده نیست و آنچه از پس تپ گرم افتد بواسطه سیلان ماده تپ در عصبها نشان وی تقدم تپ گرم است و آثار دیگر اسباب چیزی ظاهر
نبودن و فرق درین و در آنچه از پس تپ بواسطه فنا رطوبت افتد آنست که تشنج خشک بتدریج می افتد خاصة آنچه سببش فنا رطوبت بود و حال بشره بران
گواهی دهد که روز ببردند و زبان هست علاج در بلغمی نخستین بهر نضج ماده هر صباح ماء الاصول و سند یا سکنجبین یار کرده و بعد از نضج تنقیه بلغم کنند با یارج فیقرا
و مانند آن که در امراض فالج ذکر یافته اما باید که استفراغ بتدریج و بدفعات کنند بادویه که سخت قوی نباشد و حکم بتدریج استفراغ در سایر امراض برای
آنست که اعصاب را عروق نیست تا ماده بعنف جذب دواء دفعة بیرون آید بلکه ماده عصب بسبیل ترشح مستفرغ میشود پس واجبست که استفراغ نیز
بتدریج کنند تا هم ماده بسبیل ترشح دفعة بعد دفعة بیرون همی آید و قوت نیز بجای باشد و پس از تنقیه روغنهای گرم چون روغن قسط و سداب یا این بمالند
و گاه گاه جند بیدستر و فرفیون و عاقرقرحا اگر درین روغنها بسایند بهتر عمل کند و غذا اجتناب ضماسی و تنت به نهجی که بالا ذکر یافته است و آنچه از سودا
نیز بعد از نضج تنقیه کنند و بعد از تنقیه ترطیب و منضجات و منقیات سودا بارها ذکر یافته و در آنچه سببش ورم عصب بود و آنچه در استرخا و رمی گفته شد در جمیع
اورام اعصاب گفته آید بکار برند و علاجات هر خلط در استفراغ و تطلیه مرعی دارند و در آنچه از پس تپ گرم بسببی که گفته شد واقع شود قی و اسهال کفایت کند
و این نوع اسهل تر باشد قسم سوم در تشنج یابس که استفراغی نیز گویند و علامت این قسم لاغری و باریکی عضو متشنج است و اسباب مجففه چون استفراغات عنیفه
و تعب و بیداری و گرسنگی مفرط و تپهای محرق نخستین اتفاق افتاده و ایضا نشان این قسم است که بتدریج افتد و چون بر عضو متشنج روغن بمالند زود
خشک شود بخلاف امتلائی که دفعة واقع میشود و عضو بسرعت روغن جذب نمیکند و از آنکه ماده رطوبت اصلی نیست نشود و دماغ و اعصاب سخت
نگردد و تشنج یابس یکی افتد گفته اند که لا تیرا الا فی الصبیان فی الشبان الندرة و لطول الزمان علاج در ترطیب بدن کوشند و بیشتر عنایت بسوی عضو ماوف
مصروف دارند و آنچنان باشد که شیر خر و شیر بز تازه با ماء الشعیر و لعاب بهدانه با شراب بنفشه و شراب نیلوفر انداخته و روغن تخم کدو و روغن بادام شیرین یار
کرده بنوشند هرچه از پنها میسر آید و با آنچه بره و بزغاله با اسفاناخ و کدو و روغن بادام پخته باشند تناول کنند و سمک رضراضی و حسو با کار از لعاب گندم و شکر سپید و روغن بادام
ساخته باشند بهمه مفید و در آبزن نشستن و قیروطی مرطب بر بدن خصوصا بر عضو متشنج مالیدن سودمند و کذلک نطولات و ضمادات اما ادویه که نطول
سازند بنفشه است و برگ کاهو و شعیر مقشر و برگ خطمی و برگ بید و کدو و نیلوفر و ادویه که از ان ضماد سازند بنفشه خشک ساختة و خطمی آرد جو با لعاب اسبغول و روغن کدو
یار کرده و صفت قیروطی بگیرند مغز ساق گاو و پیه ماکیان و موم سپید در روغن بنفشه بگدازند پس شیر زنان مخترد با بیامیزند و بمالند اما آنجا که تپ باشد نوشیدن
شیر و خوردن با آنچه نشاید و در استعمال ادویه موضعیه نیز احتیاط بباید بالجمله آنچه در دق گفته آید مناسب این نوع است و تدبیر طبیب بهر وجه که میسر آید مطلوب است و
اگر مریض کودک باشد دایه را دهند و روغنها و ضمادها بر اندام طفل بکار برند ازنچه امتلائی و چه یبسی قسم چهارم در تشنجی که سببش رسیدن ایذا بود

بعصب یا بدماغ بی آنکه امتلا و یبوست و ریح را در وی مدخل باشد و آنچنان باشد که بر جرم عصب از داخل یا خارج المی رسد و بدان سبب عصب نفرت کند

دیگر بنزد مبداء خود و مجتمع شود در ذات خود برای دفع موذی پس تشنج افتد عام است که رسیدن ایذا بر عصب بی واسطه و بی مشارکت عضو دیگر بود چون

رسیدن نیش موذی بر عصب یا قطع عصب یا لذع خلط و مانند آن و یا بمشارکت عضو دیگر و از تاذی دماغ بود و این همه مفصل گفته آید اکنون بدانکه این قسم

بر دو نوع یکی آنکه عضله یا عصب بریده شود به نهجی که علاقه باقی باشد زیرا که انقطاع تام موجب استرخاست نه تشنج دوم آنکه خلط حاد لذاع یا اکال در عصب افتد و بدین سبب

عصب فرار کند بمبداء خود سوم آنکه بر عصب گزند رسد از نیش کژدم و رتیلا و زنبور و مانند آن و از کیفیت سمیه اش مبداء عصاب که دماغ است متضرر

شود و بالضرورت عصب کند و رجوع بمبداء نماید و تشنج پدید آید چهارم آنکه ادویه سمیه چون افیون و شوکران و مانند آن خوردن اتفاق افتد و حدوث

تشنج از شرب اینها یا بسبب منجمد و کثیف شدن رطوبت است یا بکیفیت سمیه که متضرر سازد دماغ و اعصاب را قال الشارح و هذا ای الافیون و الشوکران

مع انهما یوجبان التشنج باجماد الرطوبة و تکثیفها لهما کیفیة سمیة منافرة للبدن و یتاذی منها العصب تاذیا شدیدا فیتقبض فی ذاته و یفر کو مبداء پنجم آنکه

سردی شدید داخلی یا خارجی بعصب رسد و بدان سبب عصب مجتمع و منقبض شود و تشنج افتد ششم آنکه قی زنجاری اتفاق افتد و بسبب لذع و سمیت

ماده فم معده متاذی شود و منقبض گردد و بر سبیل تشنج پس در عضوی که متصل و مجاور عصب ویست تشنج پدید آید بسبب مشارکت هفتم آنکه خلط مراری منصب

شود بر فم معده که قوی الحس بود پس از شدت لذع وی در عضو مشارک تشنج پدید آید بطریقی که در قی خلط زنجاری گفته شد هشتم آنکه علت معده موجب

تشنج اعضائی که فیما بین آن اعضا و معده مناسبتی باشد از انست که در بعضی گاه باشد که عضله ساق و ساعد متشنج شود زیرا که مابین اطراف و معده مناسبت

و مشارکت ست کما صرح بها جالینوس فی اغلوقن و لهذا سردی شوند اطراف بسردی معده و گرم میگردد معده بگرم کردن اطراف نهم آنکه

عارض شود علت در رحم یا مثانه یا ادویه منی و بسبب مشارکت دماغ متضرر شود و تشنج پدید آید و چه بتضرر دماغ از علت این اعضا بار ها ذکر یافته

دهم آنکه کرمهای شکم موجب تشنج شوند و چه حد وثش یا انیست که روده بالواسطه لذع و ایذای دیدان متشنج گردند پس عصبی که مشارک ویست

نیز متشنج شود و در عضوی که آن عصب بدو پیوسته است ضرر بدید آید یا آنکه ابخره متعفنه از دیدان مرتفع شوند بسوی معده و دماغ

و بنفسه متشنج شوند و خود را در هم کشند علامتهای نشان قطع تقدم وقوع ویست و نشان خلط لذاع و اکال وجود وجع لاذع و حکاک ست

در آن و نشان لسع و شرب افیون و شوکران که تشنج جبلی را گویند در شدید و قی زنگاری تقدم سببست و نشان ریختن صفرا بمعده

ظهور صفراست در قی و بودن غثیان و حرقت در معده و نشان امراض معده و رحم و اعضای عصبیه وجود آفت ست در آن عضو و نشان دیدان

برآمدن وی از امعا و احیانا و دیگر آثار هر یک در محل خود ذکر یافته علاج در ازاله و منع سبب موذی کوشند مثلا در آنچه از قطع عصب بود بر جنسی که در

اورام و تفرق اتصال عصب گفته خواهد شد بکار برند و در آنچه از خلط حاد و لذاع بود استفراغ خلط کنند و تبریه عضو با ضمده و نطولات و ادهان و جز

آن و آنچه از لسع و شرب ادویه سمیه بود هر چه در فصل واقع السموم گفته آید بعمل آرند و هر چه در فصل جرح نیز گفته شده و در آنچه از برد شدید بود در تضمید

و نطولها و کمادهای گرم بعمل آرند و هر چه سعوط و ضرر سرما در آخر کتاب گفته آید استعمال نمایند و در آنچه از قی زنجاری و انصباب صفرا بود معده بشستن

ماده را پاک کنند اگر باقی باشد ملطفات و مسکنات دهند و لعاب و هر تقویت فم معده هر چه در باب قی گفته شود بکار برند و قی زنگاری تنها

مهلک است چه جای آنکه موجب شود تشنج را و در آنچه علت معده موجب تشنج گردد در آن کوشند که غذا از معده بر آید و بسیار باشد که اگر غذا و سکون

لذع مقتضی شود بزوال تشنج لهذا این نوع را سهل العلاج و سریع البرء گفته اند و کذلک هر عضوی که بسبب مشارکت باعث تشنج بوده باشد بتدبیر

آن عضو که محل خود مضبوط است توجه نمایند و بر عضو متشنج روغنهای مناسب بمالند و در آنچه از دیدان بود قتل و اخراج دیدان کفایت کند

٥١

فائدة در صرع گفته شد که تشنج صرعی یا از استلا افتد یا از انقباض اما پیوست را در وی مدخلی نیست لیکن باید دانست که در تشنج صرعی ماده در نفس عصب نشیند یا عصب را عرض بگیرد بدان سبب تشنج افتد زیرا که اگر چنین بودی تشنج پدید نیامدی بلکه استلا یا انقباض دماغ که هست عصاب است موجب تشنج میگردد و تشنجی که ترس عظیم یا غم عظیم واقع شود و جنس آنست که عند خوف و غم روح باطن راجع میشود و بتبعیت وی عضلها منقلص میگردند و تشنج پدیدی آید و این تشنج کمتر اتفاق افتد

فصل در تمدد و گزاز باید دانست که تمدد عبارت ست از تشنج شدن عصب از هر دو جانب از آنست که عضو متمدد در راست میماند و بجانبی نمیگردد و گویا تمدد مرکب ست از دو تشنج کما قال لبقراط التمدد مرکب من التشنج الخلفی و القدامی و لهذا تمدد از تشنج بسیط بدتر ست زیرا که طبیعت احتمال منهم تعصب نتواند کرد و بر روز چهارم بحران میشود و تا شدن بحران خطر هم دارد کما قال لبقراط من اصابه تمدد فانه یهلک فی اربعة ایام فان جاز ها برأ و باید دانست که تمدد باین حیثیت که منع میکند انقباض را چنانچه تشنج منع میکند انبساط را ضد تشنج ست و باین جهت که چنانچه تشنج از استلا و استفراغ داد یت می افتد این نیز واقع شود بهمان اسباب مشارک لیست اگرچه من حیث بعض الاسباب نیز مباینت دارد اما اسباب تمدد و گزاز بسیار ست یکی آنکه رطوبت بارده در میان لیفهای عصب در آید و منجمد شود و بدان سبب عضو منقبض و منعطف نتواند شد و حال آنکه در طول نقصانی راه نیافته باشد و انجماد رطوبت در لیف عصب عام ست که یا بنفسها باشد یا بمعاونت سبرود داخلی یا خارجی داخلی چون شرب افیون و آب شدید البرود مانند آن و خارجی چون ملاقات برف و هوای سرد و آب سرد و وضع محذرات و گاه باشد که رطوبت اندر میان لیفهای عصب و عضله گذر یابد چنانکه هم بر شکل لیفها بدر از بگذرد و اندر میانها جای کمتر گیرد و هیچ مادهٔ استرخا پس بدان سبب اندر درازی عضله نقصانی پدید نیاید اما فرق درین تمدد و استرخا آنست که مادهٔ استرخا تر هر قیق باشد و عصب را آغشته کند و هیچگاه از رقت نمی برآید و مادهٔ تمدد پس از ماندشدن در میان لیفها سببی لازم ست که صلابت و فشردگی پذیرد و بسبب صلبی و فشردگی حرکتهای عضو بطلان گیرد و گاه باشد که مادهٔ تمدد غلیظ نباشد و عضله جای تنگ گرفته باشد لیکن نزدیک عضله رسیده باشد که هم بانجا بفشرد و صلب شود و حرکت انقباض را باطل کند دوم آنکه ماده در اصل مبدأ عصب است پس عصب آن ماده را از خلف خود بجانب خلاف مبدأ که مقتضای طول ست دفع کند و بدان سبب همبران حالت جا ماند و نتواند منقبض گشت سوم آنکه بسبب تخی و الی رسد و بدان سبب عصب تنفر از عن موضع الالم در طول هزار کند بر سبیل تقلص و هم باز آمدن و این نوع عارض نمیشود مگر از قی مفرط یا از گزیدن حیوانات زیان کار یا از زخمی که بر عصب رسد اما در قی بهر آنکه هرگاه مادهٔ لذاع بحرکت قی بسوی معده ریزد و هم معده از وی متاذی شود عصب که مشارک ست بجانب خلاف گریزند و کذلک هر سببی که باعث ایلام عصب گردد و عصب از آن موضع بجانب دیگر فرار میکند چهارم آنکه بسوختگی غالبه کند پس طوبتهای اصلی که اندر میان لیفهای عصاب و عضلات ست بتحلیل خرج شود و بالضرورة بنای عصب و عضله را هم آبرود و طول بفزاید و بدان سبب راه فرود آمدن قوت محرکه بسته شود و فرق در تشنج یا بس و تمدد یا بس آنست که اندر تشنج یا بس درازی و پنای عضله هر دو کمتر میشود و اندر تمدد یا بس پنای عضله کمتر میشود و درازی از آنست که تشنج خشک خطرناک تر از تمدد خشک ست و بداکه از انواع تمدد بعضی باشد که بیش غلیظ و ماده وی قوی باشد و آن عسر بود و بعضی از اسباب نجیف افتد مثلاً بسیار باشد که شخصی چیزی گران بردارد و یا بر زمین سخت خسپد بدان سبب عضله وی کشیده گردد یا عضله شود و یکساعت یا بیشتر بران شکل بماند و هر چه از این اقسام افتد از جمله تمدد بشمرند لیکن مهل باشد پنجم آنکه باد غلیظ محمد و موجب این مرض گردد و التمدد الریحی یکون صعبا عسر العلاج بخلاف التشنج الریحی ششم آنکه عضوی بسوزد یا مجروح شود و بدان سبب عضله از خوف ایذا که عند الانبساط و الانقباض لاحق میشود نتواند متحرک گشت و همبران شکل بماند **فائدة** اندر بشیر حالها تمدد و گزاز و تشنج از در دخالی نباشد و سبب وزورین آنست که مادهٔ اندر میان لیفها افتد و حرکت انقباض آن را بفشارد و بدان سبب درد قولنج کند و بدانکه لفظ گزاز گاهی اطلاق می کنند بر هر تشنجی که ابتدا کند از عضلات ترقوه یعنی چنبر گردن پس متمدد سازد آنرا طولا بقدام یا بخلف یا بهر دو جهت و گاهی اطلاق میکنند بر هر تمددی در هر عضوی که باشد و بدین تقدیر گزاز مترادف تمدد ست

وگاهی اطلاق میکنند بر سر تمددی که بیش انجماد رطوبات و عصب بود بدین تقدیر یکدیگر عام و تشنج اعرض و علامتهای تمدد و گزاز بجسب هر سبب از رطوبت
بود یا یبوست یا ورم یا اذی تمام در تشنج مذکور ست مع علاج مگر آنکه در علاج این مرض نسبت بعلاج تشنج مبادرت کنند کما قال التشنج اولی بان یبادر الی
علاجه من التشنج لان الگزاز موذ خانق قاتل اما این وقتی ست که سبب قوی باشد اکنون بیان می کنم علامات متقدمه که مخصوص به تمدد و استرخا
بسیار ست یکی آنکه عضلهای قفا و پشت همه سخت شوند دوم آنکه انتلاج در همه اندام پدید آید و زبان گرانی کند سوم آنکه آب دهان و شربت بدشواری
فرو برده شود و اندر همه تن خارش پدید آید و هر چند بخارند از خارید ن لذت نیابد و نیز همه مقدمه گزاز باشد اما نشانها که پس از وقوع عارض شود انست که روی
و چشم خداوند گزاز بردی خداوند خناق ماند روی سرخ و چشمها بر خاسته و باشد که چشمها زود زود بر هم زند و نیز وقتی ست که گزاز بقدام بوده باشد که رنگ روی
سیاه یا سبز نماید و این نگاه است که امتلاء دماغ و عروق سر و تراکم مواد فیها بدان حد رسد که منافس را بند کند زیرا که درین صورت بواسطه انقدام حرارت
غریزی و ترویح مستولی میشود سردی بر رطوبات و عارض میشود تکاثف و انقباض در جلد پس اگر اجزاء شفه که موجب بیاض و حمرت بتمامه تحلل
مستحیل شود عارض میشود کمودت و سواد در لون و اگر اکثر مستحیل شود و بعضی باقی باشد لاحق میگردد خضرت و گاه باشد که تمدد در عضلهای روی افتد و بیمار
خندان نماید و گاه باشد که تمدد در عضلهای متانه افتد و بول محتبس شود و گاه باشد که عضلهای متانه بر وجهی متمدد گردند که قوت ماسکه باطل شود و بول را نتوان داشت
و گاه باشد که عضلهای متانه چنان کشیده شود که بعضی رگها بگسلد یا سرگین کنا داده گردد و بول خون شود و گاه باشد که معاء مستقیم عضله مقعد بر شکلی کشیده شود که
ثفل را نتوان داشت و گاه باشد که بعضی را بسبب سردی و فشردگی قوی افتد و درین مرض اندر بیشتر حالها بول همچون آب کفک باشد و گاه باشد که عضلهای
عضلها بیمار یا کشیده گی پیچیده شود چنانکه از جامه خواب بیرون افتد و بالا گفته شد که علامتهای تمدد استلائی بعینه همچون علامتهای تشنج استلائی و دور نباشد و
هیچ انواع گزاز از بنجوایی و دژ خاصه از بودن در میان دو کتف خالی نباشد و سائر اعراض که گفته شد بطور هر واحد از ان بحسب وقوع تمدد ست کما لا یخفی
تنبیه از انکه تمدد در اکثر امراض سردی و فشردگی افتد ضماد با زوغنها که اندرین نوع بکار دارند باید که میل بر ترمی و گرمی داشته باشد و اگر عرق کند تکثیف بعنف
و بریدن وی سرد شدن ندهند و باقی تدابیر از باب تشنج بجویند که مستوفی ذکر یافته **فصل** در رعشه و آن در لغت رعده و اهتزاز ست یعنی لرزه و علت مذکور
مسمی ست باسم لازم و واقع نمیشود مگر در اعضای مرکبه که آلت حرکت ست و رعشه در دست بیشتر افتد پا در سر و در دیگر اعضا کمتر افتد. و وجه
کثرت وقوع رعشه در یدین در مطول مذکور ست و فرق در رعشه و اختلاج آنست که حرکت در اختلاج ظاهر میشود در هر حالت یعنی خواه عضو ساکن بود خواه متحرک بخلاف
رعشه که در حالت سکون ظاهر نمیشود مر او را از سکون ساکن بودن عضو ست بر مستقر نه سکون بی اعتماد که در رعشه نیز می افتد اکنون بدانکه سبب کلی از دین مرض
سه نوع ست یکی ضعیفی قوت محرکه دوم ضعیفی آلت حرکت سوم ضعیفی هر دو و بیکی از این علت را بحسب سبب بسه نوع بیان کنم **نوع اول** انکه از
ضعف قوت محرکه افتد و این بر دو گونه ست یکی آنکه بیمار بآن از پس بیمارها افتد و کسانی که جماع بسیار کنند خاصه بر امتلاء معده دوم آنکه از اعراض منقسمه
افتد چون از هیبت پادشاه و از ترس عظیم که از جایگاه بلند فرو نگریستن یا بر سر دیوار ی رفتن یا من دو نها افتد و از شادی عظیم و خشم صعب و خجالت مفرط و امثال
شود و نیز بسبب عاجزی یا تشویش قوت محرکه رعشه می آرند اما باید دانست که ضعف قوت ست و خجالت و غضب و فرح مشوش نظام حرکات قوت
حیوانیه و ظاهر ست که قوت نفسانیه تابع قوت حیوانیه است لیکن غضب آنزمان موجب تشویش حرکت قوت میتواند شد که با فزع مختلط باشد والا غضب تنها
رعشه نمی آرد زیرا که ضعف را در غضب دخلی نیست بلکه مشعر بر قوت قلب ست از انست که در غضب با فزع مرکب نباشد رنگ وی سرخ میباشد و در بیضه با فزع مرکب زرد
میباشد **فامد** غضب و فرح گاه باشد که بی مرکب شدن با عارضی دیگر رعشه آرد و این وقتی ست که اضطراب قوی در روح افتد و بدان حرکات وی مختلف شود پس
نظام حرکات قوت مشوش گردد و گاه باشد که غضب و فرح و فزع اگرچه بمراد بود در روح اضطرابی نیفتد و یا عارضی دیگر مرکب نشود و

اما رعشه آرد و این انگاه است که زیر پوست رطوبت فضلیه بود زیرا که هرگاه از حرارت عضب و فرح آن رطوبت بگدازد و از آن جایگاه بیرون آید و عضلها را بر
رعشه پدید آید و رعشه که بعضی جوانان را در هنگام قریب جماع افتد از این قبیل ست **علاج** آنچه از پس بیماریها افتد پس از آنکه سبب بیشتر دل و دماغ مشغول شوند و آنچه از
از پس جماع افتد تدبیرش ترک جماع ست خاصةً بر امتلا پس از آن بر تقویت هرچه در باب قوت باه تدارک ضعف گفته شود بکار برند و آنچه از اعراض نفسانیه افتد
تدبیرش آنست که هرچه تسکین از آن حاصل آید بعمل آرند بد لجوئی و امیدواری و تحقیر و مانند آن هرچه شایسته آن سبب باشد و آنچه هنگام قرب جماع
افتد تدبیرش تنقیه خلط فزونی ست **نوع دوم** آنکه از ضعف آلهٔ حرکت افتد و این بر سه گونه است یکی آنکه سوء مزاج بارد عارض شود بعصب بدان سبب عصب
از روح متاثر نشود و چنانچه باید دسترخی گردد و عصب باسترخا رغیر تام زیرا که درین صورت قوت محرکه اعضا را جذب میتواند کرد باعلی ما به سبب آنکه ضعیف شود
داشت پس آن عضو بسبب ثقل طبیعی متسفل میگردد و بالضرور در حرکت جاذبه قوت محرکه و در حرکت متسفله عضو واقع میشود حرکت متضاده هم رعشه بخلاف فالج که
استرخا تام ست و قوت محرکه بر جذب اعضا قدرت ندارد و رعشه پدید نمی آید تا که قوت بر جذب اعضا قادر نباشد مع ضعفها عن الامساک و از قبیل
سوء مزاج بارد ست رعشه که پیران و مشائخان را افتد و رعشه که از افراط نوشیدن آب بغایت سرد و از نوشیدن در غیر وقت واقع شود و نوشیدن
آب در غیر وقت آنست که در حالت ناشتا یا بر ریاضت یا بعد حمام خاصةً اگر ممتلی باشد اتفاق افتد و رعشه که از بسیاری شرب شراب حادث گردد قال شارح
الاسباب والعلامات الاکثار منه بل من جمیع الاغذیه حارة کانت او باردة یبرد المزاج باطفاء الحرارة الغریزیة واخمادها وغمرها کالحطب الکثیر علی النار القلیل
فی ضعف العصب والروح والقوة عن تحریک الاعضاء علی المجری الطبیعی ویحدث الرعشة والاسترخاء وغیرهما من العلل الباردة و در صدر
این امراض از شرب شراب کثیر وجوه دیگر نیز بیان کرده خوفاً عن التطویل ضبط آن نه نمود دوم آنکه از امتلا و ناگوار بیدن طعام و ریاضت ناکردن اندر عصب
افتد غیر تام از اخلاط غلیظه لزوجه و بدان سبب قوت محرکه تا به منافذ شود قدری که نفوذ کند عضو را ببالا کشد و از آنکه قلیل المقدار باشد نتواند حفظ نمود
بالضرور عضو بثقل طبیعی خود و ثقل خلط غلیظه که در انجا متمکن ست پیوسته مائل بسفل بود و از این دو حرکت متضاده رعشه پدید آید و علامات سوء مزاج
بارد و سده اعصاب در فالج ذکر یافته است **علاج** آنچه بسبب خلط بود مستفرغ سازند ماده را بتدریج و رفق مثلاً بختنین بار الاصول دهند بعده حب شحم
و بعده ایارجات و تدبیر رفق استفراغ در امراض ما سبق بنهج مستقیم گفته شده است نیز نقد سید احتراز از ادویه قویه و استفراغ قویه ضروری ست
لما قالوا یجب الاحتراز فی الرعشة عن الادویة والاستفراغ القوی لان کل هذه تحلیل القوة و تضعفها و یزید فی الرعشة و این حکم در سائر امراض
عصبیه ست چنانکه بالا بارها ذکر یافته و مالیدن روغن قسط و روغن زنبق و در طبیخ ضباع یعنی کفتار ان و ارنب یعنی خرگوش نشستن و در طبیخ بیار
اسپ نیز گویند ضماد کردن و بمیاه حمات غسل نمودن و عضو را جنبش کردن و مالیدن همه مفید ست فان هذه کلها تجلب الی الموضع دما کثیرا و تجعله قریبة
الی الحرکة و معنی میاه حمات در صداع سافح گفته شده و آنچه از سوء مزاج بارد بود به تبدیل مزاج هرچه در مادی ست بکار برند مگر تنقیه که این نوع محتاج بآن
نیست لخلوه عن المادة اما آنچه از شراب بود تدبیرش آنست که یکبارگی دست از خوردن باز دارند و روغن گل با مورد یا اندکی سرکه آمیخته بر سر نهند
اغذیه هرچه خون را غلیظ کند تناول کنند چون کرنب عدس و مانند آن و مغز خرگوش هر بیان کرده اندرین علت سود دارد سوم آنکه خشکی غلبه کند بر عصب
و بدان سبب در حرکت فرمانبرداری نکند چنانچه باید و علامت این تقدم اسباب مجففه است و لاغری عضو و تقشف عضله وی شاهد بودن و ایضاً از نشان این قسم
ست که بر زودی خشک شود و با وجود آن در ان عضو گرمی نبخشد اما توان دانست که تا خشکی بنهایت درجه نشود موجب رعشه نمیگردد بدلیل ان المدقوق مع غلبة
الجفاف علیه لا یرتعش الا فی الانتهاء **علاج** در ترطیب کوشند بدانچه در تشنج یابس گفته است **نوع سوم** آنکه از ضعف قوت و از ضعف آلت افتد و این
چنان باشد که عصب متاذی شود از اسباب خارجیه یا داخلیه خارجیه چون برد شدید و افتادن زخم یا گزیدن حیوان زهردار و سوختن عضو و داخلیه

۵۴

چون خلطی نهایت سرد یا نهایت گرم و مزاجی گرد آید و عصب با مشابهی سازد و از این اسباب هم اندر قوهٔ وهم اندر آلت ضعف تولد کند و علامت این وجود آلت
ست وهمچنین در اعراض اسباب بود و علاج پس از ازالهٔ سبب تمام ارکان اثر مابقی وی کنند بچیزهای مناسبه مثلاً اگر سبب سر سیدن سرما بود در روغن زیت
عاقرقرحا حلتیت و جند بیدستر یارکرده بر عضو بمالند و آنچه از احتراق و سوختن اندلعاب اسپغول سپیدهٔ بیضه در روغنهای سرد بدان جانشند و باقی در فصل
احتراق گفته آید و آنچه از بسیج حیوانات افتد تدبیرش در آخر کتاب گفته آید و آنچه از حصول خلط بود از بدن پاک کنند و کذلک بحسب سبب هر چه بایست بود
باشد بعمل آرند و بدانکه رعشه که بجانب چپ افتد عسر باشد و کذلک رعشه پیران که از پیری افتد فائده آنچه از جهت لرزیدن سر آزموده اند اینست که یکدرم
اسطوخودوس با یک درم ایارج فیقرا جب کرده بدهند و اگر دو درم اسطوخودوس تنها اندر ماء العسل دهند موافق باشد از بهره روز یکدرم و با یک نیم درم بحسب قوت
حب قمح تا یاد دادن مفید ست و در آنچه نرمن باشد جند بیدستر اندر ماء العسل سود مند ست فائده مفرترین آبها در رعشه آب باران ست و از موجبات این مرض بسیار
گرگ زدن ست و موجبات دیگر بالا ذکر شد و تحذر ذکر یا گفته که هرگاه خداوند مصروع را سیر بلرزیدن آید باید دانست که در دماغ وی آماس ست والله اعلم

فصل در خدر و این لفظ تازی ست یعنی نتور و از انکه نتور لازم این مرض ست باسم لازم مسمی گشته و جمهور اطبا را تا خرین چنین تعریف کرده اند
علتی ست که حادث میشود در حس لمس پس اگر سبب قوی باشد حس بالکل باطل میشود و الا ناقص میگردد بحسب نقصان سبب و در اکثر امر درین علت حرکت عضو مخدر
بر حال طبیعی نمیماند لیکن آنجا که سبب ضعیف بوده باشد حرکت از حال خویش نگردد زیرا که عصبها که آلت حس ست دیگر ست و عصبها که از ان حرکت ست دیگر و ایضاً
آنجا که سبب قوی بود بسبب انسداد منفذ قوت حس منفذ قوت حرکت نیز مسدود می گردد تا استحکام نگرفته است خدر یا رعشه پیدا شود پس از استحکام معاً او شاید
عیشود بسیاری از متقدمین خدر را فقدان حس مخصوص شمرده اند و گاه باشد که از خدر رعشه مراد دارند علی سبیل التراوف لهذا قال الشیخ لفظ الخدر یستعمل فی
الکتب استعمالاً مختلفاً و ایضاً قال الخدر ذاد ام فی عضو دلم یزله الا استفراغ و عقب و ارا فاند زبسکته اما احساس حرکت شبیه بحرکت مور چه و مانند آن
خلش سوزن در عضو مخدر نمیشود مگر در آنجا که سبب هیولانی مزاج بارد کثیف باشد مثلاً و عصب بود از خون چنانکه گفته آید در علامات آن اکنون بدانکه سبب کلی ضرر آنست
که قوت حساسه زنافذ شدن در اعضا باز ماند تمامه یا بتعصب فاسباب جزئیه وی هشت ست یکی آنکه عصبی منضغط و فشارده شود یا پیچیده گردد چنانکه
کسی بر پاشنه ما در بزمانی طویل و چون خواهد که بزخمهای او خفته باشد و آنچه از کسر و خلع و ربط عضو بود ازین قبیل ست علاج در ازاله سبب کوشند
مثلاً در جالوس بر یک هیئت تغیر کنند و عضو را بآهستگی مائل بالا نمایند و در کسر خلع تبدیر وی بدانچه گفته خواهد شد در باب وی مشغول شوند و
در ربط رابط را بکشایند پس آهستگی بمالند دوم آنکه در عصب دافتد از خلط غلیظ خام بارد یا عصب از فضل رطوبی مائی متشرب شود و مستر خی گردد و
منطبع شود و درین هر دو صورت قوت حسیه از سلوک طبیعی باز میماند و علامت این همان ست که در فالج گفته شد سوم آنکه بسبب خون کثیر المقدار بر عضو
ریزد و بدان سبب سده افتد و خدر عارض شود علامتش آنست که رنگ عضو سرخ مائل بسیاهی بود علاج فصد کنند و تقلیل غذا نمایند آنچه موجب انصباب
خون و ضع عضو بود بهیئتی واحد تا زمان طویل در اکثر حال تغیر هیئت کفایت کند و باید دانست که سده مخدره از سوداکثر افتد و از صفرا نادر و در
چهارم آنکه از خارج سرما مفرط بعضوی رسد و مزاج او را تباه کند و جرم وی را غلیظ سازد و بدالنسبب بخ کما ینبغی نافذ نشود و پوشیده نیست که سرما
بارد کاشف مجمد داخلی بود یا خارجی جوهر عصب را در اکثر حال تغیر هیئت کفایت کند بسبب آنکه اجتماع اجزایش از انست که لمس بای نسبت بدست و جلد یافته نسبت بجلد ساق
مخدر مخلوق ست و علامت سوء مزاج بارد تقدم سبب و خمود غلظ و کثافت و صلابت و عصب بگرمی تنفع شدن و در عضو حرکتی تشبیه بدبیب نمل
احساس کردن **علاج** بهر تلیین و نرمی عصب روغنهای گرم بمالند و آب بتگرم بریزند و بهر تبدیل مزاج عصب اضداد و تطلیات مستحکمه استعمال
کنند و عضو را بسمانه ببندی که سرخ شود پس آنگاه خشکی غلبه کند و بدالنسبب اجزاء عصب مجتمع شود و لیفها بهم پیوندد زیرا که هرگاه رطوبات

قوله علاج تا آخر فصل در نسخه نیست و در بعضی نسخ بعد از فصل آمده

اسهال دادن بعد از استفراغ بسیار و بعد از استعمال ادویه مسهله قوی و بعد از استعمال ادویه مسهله قوی و بعد از استعمال ادویه مسهله قوی

فصل در خدر و این لفظ تازی ست یعنی نتور و از انکه نتور لازم این مرض ست باسم لازم مسمی گشته و جمهور اطبا را تا خرین چنین تعریف کرده اند

که از ان میان لیفها ملوو پست بسبب خشکی معدوم گردد و بجهت ضرورت خلا لیفها با هم می پیوندد پس بالضرور مسالک مسدود میشوند و مانع نفوذ روح میگردد
علامات و علاجش چون علامات و علاج تشنج یا پس ست و بدانکه جالینوس میگوید گاه باشد که خداوند مزاج خشک از روی گرم خورد پس خشکی زیاده شود و
بدان سبب از سر انگشتان او خدر پدید آید و برزمی آید و بتدریج اندامها دیگر متعدی گردد و ازین قبیل ست خدر که اندر پنهای محرقه و حاده بسبب تحلیل رطوبتهای
اصلی و غلبه خشکی اندر دست و پا پدید آید ششم آنکه زهر سرد چون افیون یا گرم چون پیش خورده شود و بدالنسب خدر را نفذ و ظاهر که مزاج روح از سم متغیر میگردد
و بدانسبب بتشنجی میانجامد اعضا روح ست مفقود میگردد پس اعضا از اثر وی متاثر میگردند و با وجود این زهر سرد از جمله مغلظات روح ست ببرودت هفتم آنکه
زخم حیوانی اهریمن یا بر عصب بسد خواه سرد چون لبلاب خواه گرم چون لسع عقرب حدوث خدر از وقوع لسع بهمان سبب ست که در انچه از شرب سم افتد گفته شد
علاج تریاق فاروق دهند که جامع النفع ست در هر سم و در آخر کتاب تدبیر بحسب هر سم مذکور ست بدان رجوع نمایند فائده سکی ست که آزار ماهی
رعاده گویند از خواص او آنست که هر که او بدست گیرد حس دست او باطل گردد بلکه میگویند که اگر در دام ماهی گیر افتد در حال دست او پاخدر شود و زود دام
نگاه نتواند داشت هشتم آنکه قوه حیوانی ضعیف شود و بدانسبب حس از اطراف ناقص گردد و این در حال غشی و در حال مرگ اتفاق افتد فائده هر گاه سبب استیلا باشد
و ماده اندرون باشد و مانع بود حس و حرکت همه تن باطل میشود همان روز بیمار هلاک میسازد و باشد که آفت اندر تشنج بود پس نقصان حس و حرکت باندازه سبب اندر همه تن یا اندر یک
تیمه پدید آید و حس اندامهای دیگر بسلامت باشد گاه باشد که سبب اندر یک شاخ بود از عصبی از هر یک مهره بیرون آید از مهره گردن یا از مهره های پشت پس آفت
اندر یک عضو که بدو پیوسته باشد پدید آید و بدانکه خدر علتی چون متحکم شود و بفالج می انجامد چنانکه بالا گفته شد و گاه باشد که ذات الجنب و ذات الریه و سرسام سر دهند
و آسترخا گرایند و بسیاری خدر بمقدمه صرع یا مقدمه سکته یا مقدمه تشنج باشد اللهم احفظنا و سائر المومنین من جمیع آفاتک فصل در لقوه و آن علتی
ست که اندر عضلهای روی افتد و چشم و ابرو و پوست پیشانی و لبها کوژه شود و از هیئت طبیعی بگردد پس لبها کما ینبغی با هم نپیوندد و آدمی از مکیدن و مضغ
عاجز باشد و ایضا اگر نفوذ روح از یک جانب بر آید نه مستوی چنانچه بتواند اطفای سراج نمود و بلکه ما بر چشم نیز علی ما ینبغی منطبق نشود و این همه که گفته شد روحی ست
که علت در یک شق وجه بود و این بیشتر افتد اما گاه باشد که علت در هر دو شق وجه بود چنانکه جمیع شعبها ی هر دو جانب ادراکی گردد درین هنگام هیچ کجی در روی ظاهر نمی شود
و لیکن در انطباق اجفان فتور می افتد و دیگر اعراض متقدمه وجود بیشتر ازان میباشد که در یکی انجا بود حکی الرازی ان هذا اجتمع و الحال الجموع فحدث به لقوه
لم یتوجع منها فه و لکن عسر علیه طباق احد عینیه و لم یمکنه اطباق الثانیة قطعا بدانکه لقوه بر دو قسم ست تشنجی و استرخائی و این فصل ابد و قسم بیان کنیم قسم اول در لقوه
تشنجی و این بر سه وجه ست یکی آنکه عضلها که حرکت این اندامها بدان سمت از رطوبتی غلیظ بارد کرا ز دماغ بسوی آن آید مستولی گردد پس چنانی که وی زیاده شود
و در ازکم و بدین سبب اندامها کشیده میشود و از نهاد خویش برگردد دوم آنکه عضله گردن بیاماسد و خناق آرد و بدانسبب اوتاد و عضلهای وی کشیده شود و لقوه
پدید آید هر آنکه یعنی اوتاد و عضلهای روی از جهت گردن راست باشد و این نوع لقوه اندر لبها پدید آید و بسبب آنکه تنها در لب پدید آید از تشنج معلوم گردد و گاه باشد
که آماس عضله گردن بفالج انجامد بسبب فشردن منفذ اعصاب که مجری قوه حس و حرکت ست و از اکثر آماس عضله گردن گاه بلقوه انجامد و گاه بفالج از اسباب مشترکه
شمرده اند دوم آنکه بیوست و خشکی غلبه کند و بدانسبب طوباتی نیست شوند دماغ و نخاع و اعصاب بسوزد و بریان گردد و لقوه پدید آید و این نوع اندر آخر بیماریهای گرم
و تبهای محرقه و نزدیک مرگ افتد و باشد که استفراغهای مفرط نیز لقوه تشنجی آرد و باحداث بیوست و فناء رطوبت و علامت لقوه تشنجی آنست که پوست
پیشانی آن شق که علیل باشد صلب و تر نجیده شود و بیالا کشیده گردد بنوعی که عضلات و تشنج پیشانی آن شق ناپیدا شود و در پوست سر یا در ناحیه
گردن تشنج پدید آید و آب از دهان کمتر بر آید و پوشیدن چشم که بجانب شق سلیم ست متعذر شود و اندرین نوع صداع بیشتر باشد و با وجود این حاسها
بر حال خویش بماند و در حواس کندی ظاهر نشود و انچه از آماس عضله گردن افتد تقدم آماس آن شاهد حال بیست فائده در تشنج یا پس قلت

بیماران

ریق و بزاق ظاهر است اما در استلاء بهر آنکه ماده غلیظ و خام است هیچ چیز منجذب نمیتواند در بزاق غلیان ماده استرخا که رقیق است نه اینست البته وی برآید
بزاق علاج انچه در تشنج یابس یا استلائی است تدبیر این نوع لقوه بحسب همچنان است و ایضا در لقوه تشنجی خواهش بیشتر بود خواه استلا کمید بمادات
مرخیه چون خرفه آب گرم ترکرده و مشانات بر وغنها پر کرده و بدین بروغنها نیگرم بغایت مفید است و باقی علاج لقوه تشنجی که بحسب استلا بود بعینه همان است
که در لقوه بسبب خالی گفته شود و لذا تقبیل لا باس ان لم تمیز بینهما فان العلاج متشابه غالبا آنست که تا چهار روز یا هفت روز دندگذرد و بیمار را علاج نجنبانند لیکن اگر
طبع خشک بود روز دوم بحقنه نرم طبع را توان کشود و اگر با لقوه علامتها که مقدمه سکته بود همی بیند باید شتافت و بحقنه تیز یا مسهل قوی استفراغ باید کرد
بی تمهل و این ضابطه گور استرخا نیز بیاید داشت و فوائد دیگر در قسم استرخا گفته آید در لقوه تشنجی و استلائی نیز ملحوظ دارند و امر متوقف علاج با لقوه
تا چهار روز در انجاست که علت ضعیف بود و توقف تا هفت روز در آن موضع که علت قوی باشد و با لقوه ثقل سر و بدن و کدورت حواس را بود نه توقف
استفراغ بهر آنست که ماده لقوه باقی تشنج بود یا استرخا فی حد ذاته ناضج و سارست لهذا دفعه واقع میشود و با وجود آن در هنگام ابتدا بواسطه عدم نضج که غیر مستعد پیاشد
تاثیر و دوار اگر اراده احرکت دهند نتواند که ماده نه برآید و بسوی دل ریزد و فجاة هلاک سازد بسوی شقی از دماغ ریزد و بفالج انجامد یا بسوی بطون شریفه دماغ توجه کند و

سکته آرد یا متوهم شود احساب علامات گفته است اللقوة کثیرا ما یندر بهذه الامراض ای السکتة و الفالج فینبغی ان یبدأ بتلطیف الخلط و اعداد الاستفراغ
چنانکه گفته آید در انجا که آماس عضله گردن سبب لقوه شود هر چه مناسب حال آماس بود بکار برند قسم دوم در لقوه استرخائی و این چنان باشد که عصبها عضلها یکجانب
بسبب طوبتی رقیق که از دماغ فرود آید تر و آغشته و سست شود و مجاری روح مسدود گردد و بدان سبب حرکت آن اندام سست شود و اندامها فرو آویخته گردد لکن لقوه
تشنجی بشیر باشد و استرخائی کمتر و علامت این آنست که گوشه دهان مسترخی و ضعیف الحرکات گردد و پوست جبهه وی و عضلهای آنطرف تر نجیده نباشد بلکه
نرم بود و بلکی زیر بن چشم آن سمت فرود آمده تر باشد چنانکه پلک بالا بوی نرسد و اشک از آن چشم سائل بود و حواس کند و مکدر باشند خصوص ذائقه و اگرچه فرق در تشنجی و
استرخائی اظهر من الشمس است لکن هر زیادتی تحقیق فرق دیگر نوشته می آید و آن آنست که جالینوس میگوید در رنی ست که بر بیان کام گذرد و جدائی هر همه استخوانهای
روی بدان ست و از اندرون دهان غشا تنک پوشیده است و این در زبان غشا بیکدیگر پیوسته است پس گاه لقوه استرخائی پدید آید در هر شقی که استرخا بود غشا کام همان
طرف مسترخی و آویخته و متغیر اللون و ذوی رطوبة بینماید و دیگر بسلامت بر حال خویش بیاشد و طریقه دیدنش آنست که طبیب انگشت بر زبان بفشرند تا
زبان فربه تر نشیند پس در کام او نظر کند اگر در غشا جائی استرخا انچه گفته شد پیدا باشد حکم کند که لقوا استرخائی ست و اگر غشا بحال خویش بود و دیگر اعراض که در تشنجی گفته شد
از تر نجیدگی پوست پیشانی و من و نهاظاهر باشد حکم نماید که لقوه تشنجی ست و ایضا در استرخائی پلک قطعا حرکت نمیکند و در تشنجی حرکت میکند اگر علیل جهد کند لکن بالک
دو می منطبق نمیتواند شد علاج تا روز چهارم یا هفتم درگذرد از اده و یه بجز ما را الاصول ثم با شنجبین بزوری یا عنصلی یا شنجبین آمیخته باشند هیچ ندهند و از اغذیه
هر چه لطیف و معتدل در تری و خشکی بود چون نخود آب و عن زیت مانند آن اختیار کنند و هر چند کار آب طعام خورد را باز دارد بهتر باشد و ایضا از انچه طوبة اگرم کند
چون نگبین و کبوتر بچه و مانند آن دست کشیده دارند خصوص در تشنجی اما ما را العسل باک نیست هم از اول روز میتوان داد لان حرارته تکسیر با لما را لیکن
ما را العسل که تا چهار روز میدهند ساده باشد یعنی با دویه حار ممزوج نباید کرد و از غرغره و عطسه آمدن نیز تا انقضای آن ایام و قبل از تنقیه اجتناب
واجب دانند زیرا که غرغره و عطسه ماده دیگر را بموضع علت کشد و ماده را که آنجا باشد دفع نتواند کرد و کذلک همه ادویه تیز اند در ابتدا سخت زیانکار است
بهر آنکه هر لطیف تر باشد از ماده تحلیل کند و باقی را لحافظ و عسر سازد پس اولی تر آنست که صبر کنند تا ماده که بموضع علت سیل کرده است تمکن پذیرد در این اثنا
جگر بدان مشغول نباید بود که ماده مدد نیابد و قوت برجا ماند و بعد از ان که ایام معهوده در گذرد و ماده نضج یافته باشد بتنقیه بدن استعمال نمایند جوب و
ادویه جات که در فالج ذکر یافته است و این همه بر یکدیگر عطف کنند چنانچه در ابواب گذشته بکرات ذکر یافته و پس از انکه از تنقیه بدن خاطر جمع شود بتنقیه

حاشیه

فصل هفدهم در مرهمها و سعوطها و نطولها و کاوندها و تضمیدها را کار فرمایند که بنهایت پر اثر است اما تا چیلیه روز نگذارند و احوط آنست که سعوط را اجمل نباتی

صفت مرهم غرغره مرزنجوش و صعتر و خاکشیر و خولنجان و بیخ کبر و صبر تازه و زرنباد هر یک جزوی بکوبند و بیخته با عسل آمیخته غرغره کنند و

ایارج فیقرا با مار لعسل آمیخته غرغره کردن همین حکم دارد صفت سعوط مراره گرگ و بازی با عصاره اصل السوس تر آمیخته در بینی چکانند زهره گرگ را

گلنگ با شیر زنان همین حکم دارد و کذلک زهره باشق و گرگ سعوط و عصاره مرزنجوش چندروز نگفته اند اگر دو درم آب مرزنجوش و دانگی سکبنج و روی سوده با نیم درم

روغن زیت آمیخته اندر بینی چکانند در مدت پنج روز لقوه زائل شود صفت تنطیل تکمیدی سداب و صعتر و بادیان و بیخ و ورق غار و دفلی و بابونه و اکلیل الملک

و مرزنجوش با نند آن بجوشانند و استعمال نمایند لکزاز را بکلی زایل گرداند و اگر بوی بدش نفع دارد و فربه بدست و تکمیدی و جاوشیر و مقل و بوئیدن این چیزها و لطوخ و

نرود آوردن نخم ازدواج اشتهام دارد و کذلک اکل مصطکی و علک البطم و مضغ حنا بیدن فائده اگر بریق و نمار باشد و صاحب تجربه میگوید که ترتیب صواب آنست

که چون چهار روز بگذرد و یک اشتمال ایارج فیقرا بر سبیل شبیار بخورد پس از یکهفته حقنه کند تا استعمال نماید و خداوند علت اندر خانه نشیند که بسیار

روشن نباشد بلکه مائل بتاریکی باشد و اندر آئینه چینی نگاه همیکند فائده اندرین آنست که آئینه چینی سخت روشن نبود و اندر خانه تاریک تکلف باید

کرد تا صورت اندر وی دیده شود و دیدن بتکلف هیئت انداعم در وی راست کرده و پیوسته و وارونه اندر ذهن باید داشت که خللی مفید است و علاجهائی که

طبیبان هندوستان آزموده اند و منفعت آن بسیاست آنست که گوشت حیوان چون بز و باده و گورخر و گاو کوهی بپزند و از استخوان جدا کرده بکوبند با روغن

زیت آمیخته بر سر گردن و کفه او نهند و گوشت آهو اندرین باب نفعی ندارد و باید که پیوسته روی را بسرکه بشویند و می مالند خاصه ابرو و پیشانی را و اگر در سرکه پیاز

لطف چون جاشاور و فاوانیا و مصطکی بپزند بهتر باشد و همچنین سرکه در بینی کشیدن نیز مفید است زیرا که رطوبتها از راه بینی فرو آورد و خردل در سرکه

سائیدن و طلا کردن نیز سود مند است و کذلک اگر مرزنجوش و نیلوفر اسفند و قیصوم و سداب با درسرکه بپزند با نشر یا شیر و سرکه بخار آن دارند و بدانکه در لقوه

گشنیز تخت عضلها را نرم باید کرد پس تحلیل مادّه مشغول باید شد و همچنین گویند که یاسیگوید کرانه قرابادین قدیم تمامی مدّه که خداوند لقوه را اندر خانه تاریک نشاند تا بینائی

روشنائی نبیند و هیچگاه از آن جایگاه بر آمدن ندهند و احتیاط کنند تا باد نرسد و هیچ میوان و میوه تر نخورد و هر بامداد لقمه تا ناشتا غرغره کند

پس طلا فرماید کرد و هر هفت روز یک بامداد ناشتا اندر بینی او از انجانب که چشم سرد تر توان نهاد بست و یکقطره روغن جوز بار روغن حبة الخضرا نیکو گرم کرده اندر

چکانند بتعاریق و اندر جانب دیگر شش قطره پس بابونه و صعتر و پودنه و فتی اندر آفتابه سرسته بپزند و آب آن اندر طشتی اندازند و سر بهاربر نجار روی دارند و گلیمی

اندر سر کشند تا عرق کند و صبر کنند تا عرق بسیار بیرون آید پس عرق از روی پاک کنند و سر و روی بخرقه درشت نجار زند تا سرخ شود پس روغن جوز

بار روغن حبة الخضرا گرم کرده اندر سر و روی و منخرین و پس گردن و بمالند و یکساعت آسایش دهند و باز آفتابه گرم کنند و سر بنجار روی دارند چنانکه گفته شد تا

عرق نشف کنند و روغن بمالند و باز یکساعت آسایش دهند و باز بعمل آرند چنانچه اندر یک روز ده بار این عمل کرده شود پس هر هفت روز یک روز همچنین کنند

و هر چند پس پگاه بدین علاج یک نشود دانست که علاج پذیر نیست و الفیا محمد زکریا میگوید که طعام از وی باز گیرند تا تن گرم شود و رگها تهی گردد و سر و روی

به نجار آفتابه دارد که یاد کرده شد در روغن قسط یا روغن سداب یا روغن حبة الخضرا اندر سر گردن بمالند گرم کرده و اگر تپ آید باک ندارند و جالینوس میگوید

اگر فصل بیابند تا هیچون خبار شود پس با روغن طلا کنند هیچ دارد اندرین باب برابر نیست و اعتماد اندر علاج این علت بشیر بر غرغره و سعوط است و آنچه از

استعمال ادویه سعوط بدماغ الی سر در روغن بنفشه و شیر تازه و شیر زنان باندکی شکر اندر بینی چکانند و بر مقدم سر نهند و اندر نیمروز گرم کردن بحمام

نکوهیده است و مجبره پس گردن نهادن مادّه از دماغ بیرون آرد و بیاراد اگر بجای آب با عسل دهند بهتر باشد و خائیدن مرقل نیز نافع است فائده طلا اختلاف

کرده اند از انکه در جانب مائل علت است یا در غیر مائل و هر یکی برای خود دلیل می آرد و لیکن حق آنست که در لقوه تشنجی مورد مادّه غیر مائل است

دشق مائل صحیح امادر استرخائی گاه باشد که جانب مائل صحیح بود و جانب غیر مائل مورد علت و گاه بالعکس بود کذا قال شارح الاسباب و ازنشانها که بدان معلوم شود که آفت در کدام جانب است یکی آنست که بطلان یا نقصان حس یکجانب و حدوث اختلاج دران شق گواهی دهد دوم آنکه اگر شق علیل را بدست راست کنند و بشکل طبیعی آرند شق دومی بی تکلف راست شود و بشکل و هیئت طبیعی گردد بدانکه لقوه که بجانب چپ افتد عسر تر باشد و نشان بد یدآمدن لقوه آنست که سخت در استخوان روی در دید یدآید و حس پوست روی نقصان گیرد و اختلاج در یک نیمه روی بسیار افتد و قال الرازی فی الحاوی الکبیر ان اللقوة ربما امتدت ستة اشهر لا یرجی برءها و باید دانست که گاه باشد که مادهٔ لقوه مختلف الاقوام بود پس اگر رقیق است استرخا آرد و اگر غلیظ است تشنج و درین صورت یکجانب روی مسترخی میگردد و جانب دومی تشنج پس یک شق علامات استرخا پیدا باشد و در شق دیگر نشانهای تشنج فائدهٔ محمد زکریا میگوید هر که لقوه باشد از حجامت اندر علت لقوه افتد و میگوید که دو مرد را دیدم اندر یک روز حجامت کردند هر دو پیش از حجامت تخم مرغ خورده بودند هر دو را بسا نروز لقوه پدید آمد و هم او میگوید که مردی حجامت کرد پس ازان گرسنگی کشیدن را علت لقوه پدید آمد دو دهان وروی او کژ نشد و جز آن نبود که چشم بر هم تمام نمی‌توانست نهاد و دیگر چشم بر هم نهادن بدشخواری میکرد گاه آب خوردی از دهان او میریخت و سبب آنکه روی او کژ نشد آن بود که علت اندر هر دو جانب بود و هم او گفته بسیار دیدم که لخنت لقوه پدید آمد پس سکته فرو گرفت دیگر میگوید بسیار باشد که خداوند لقوه در چهار روز هلاک شود و از اگر از چهارم بگذرد از خطر سکته بیرون آید و هر لقوه که اندر روی ما زائل نشود در از کشد و هر چه بیش ماه بگذرد زوال آن عسر باشد فصل دوم اختلاج یعنی پریدن عضو و آن حرکتی ست غیر اختیاری که حادث شود در عضوی از بدن چون قلب معده و عضلات و کبد طحال و اعصاب عروق و رحم و مانند آن هر عضوی که بسیط و منقبض تواند شد بخلاف رعشه که مانند تشنج واقع نمیشود مگر در اعضای الیکه متحرک بالاراده چون دست و پای سر و از نشان جمله حرکات اختلاجی ست که سریع و متواتر باشد بسرعت ساکن شود لکن اگر سبب قوی بود میتواند که ساکن شود و باختلاج گردد باختلاج بی سکون زمانی طویل تکث کند و هر چونکه باشد حرکت عضو مختلج مخصوص بجهتی نیست هر جهت متحرک میگردد مائل بفوق بخلاف رعشه که دران پیوسته عضو مائل بسافل میباشد و حرکت قوی و سکون داخلی ندارد و ایضاً رعشه در حالت سکون قرار ظاهر نمیشود بخلاف اختلاج که در حرکت و سکون متساوی ممکن الوقوع ست و سبب موجبهٔ این علت باد غلیظ بخاری ست که از استحالهٔ رطوبت غلیظ حاصل شود پس بسبب غلظت و سبب مانع بودن گوشت که بالای وی باشد خاصه اگر بر ظاهر بدن و مکشف مستولی بود نتواند برآمد از مسام پس قوت دافعه در دفع وی کوشد و بنهاتی دافع افتد و اضطراب بواسطهٔ اضطراب وی عضو مختلج شود تا که بحرارت مادهٔ حرکت باد غلیظ تلطیف و تحلیل نپذیرد و دلیل برآنکه از باد ست آنست که زود بگذرد و تحلیل پذیرد و دلیل بر آنکه غلیظ ست آنست که در امزجهٔ سرد و در ادویهٔ و ابدان سرد از اسباب وی فراچون آب سرد نوشیدن و دران غسل کردن بسیار افتد و باید دانست که هر چه بغایت نرم ست چون نباتی و هر چه بغایت سخت ست چون استخوان اختلاج در وی نیفتد زیرا که باد اندر ایشان عضو باز داشته نگردد بنوعیکه متوجع کند و اختلاج آرد و بسیار باشد که اعراض نفسیه چون خشم و شادی و غم سبب اختلاج شود بسبب آنکه روح متحرک گردد و حرکت روح مادهٔ را تحلیل کند و از تحلیل ماده باد متولد شود غلیظ الاقوام و باد غلیظ بادی باشد که اندر نجاویف اندامها مانده باشد و کثیف گشته همچو هوا که در جای بند ماند و بجنبد لکن بدانکه اختلاج دائم دلالت دردی مقدم نکند باشد و در جمله دلیل مقدمهٔ سکته یا تشنج و دیگر علتها نباشد مگر مقدمهٔ مالیخولیا و صرع و در زیر سر سهلو با مقدمهٔ آماس حجاب حاجز و سینه باشد و اختلاج لگن بی مقدمهٔ نباشد و در ابتدا لقوه و صرع البته نباشد علاج اختلاج نخست از هر چه مادهٔ سبب آن زیاده کند پرهیز کند چون آب یخ و طعامهای سرد و باد ناک و باستلا و شبانگاه خوردن و شراب با فراط الا شیدان و مانند آن پس آن موضع را بخرقه درشت بمالند یا بنمک گرم تمهید کنند و بعد از بر روغنهای گرم چون روغن بابونه و خیری و قسط و فربیون تدهین نمایند بترتیب یعنی ابتدا باضعف کنند و چون ازوی نفع نشود اقوی ازان بکار برند حاصل آنکه تا که مقصود از روغن بابونه برآید قسط را کار نه فرمایند و تا که از قسط مطلب حاصل شود به فربیون توجه ننمایند و باید که هر بار بعد از گلنگبین عسلی با تخم بادیان بدهند و تلطیف تدبیر کنند

واز آنجا می باید بخود آب بشوید یا کنجشک کبوتر بچه یا مانند آن که با صعتر و دامینی در نیزه و کرد یا پخته باشند تناول کنند و آب یا گرم برده و شبانه انداخته تکمید کردن مفید ست
و اگر آب دریا نباشد نمک آب بجای او باشد و اگر از این تدابیر زائل نشود مسهلهای کبیر که در باب فالج مذکور ست علاج کنند و بعضی گفته اند که با سنگ بید آن موضع را بحجره در شست تا بالند
روغن جوز بطلا کنند و اختلاج زائل شود و باید دانست که اگر ضعیف باشد بعلاج دور مکنید که ممکن باشد که منتظر اوفتی التشخیص بود **فصل** در فیحج که بتازی اللوی نیز گویند و این علتی
باشد که آدمی خود را همی بپیچد و همی بازد و تمطی و تثاوب بود و رنگ روی و چشم سرخ گردد و سبب آنست که شخصی چند روز شراب و طعام زیاده خورد و ریاضت کمتر کند و بدان سبب تن او
ممتلی شود و بادها و بخارها اندر رگها و عضلهای جمع آید پس اندر خویشتن اعیاء و ماندگی یابد و فیحج لفظ تازی ست معرب پیچ یعنی بادی گردانیده **علاج** بر وی مادهٔ
خونی و صفراوی را مستفرغ سازند و اندر بیشتر حالها مهر دری مزاج را آب سرد آسایش و بدین امتلا اشربا بود یا غسل بهر آنکه آب سرد اخلاط را از جوشیدن فرو نشاند و
کشنیز خشک کوفته با شکر سفوف کردن همین فعل کند و آنجا که ماده بخارها و بادها بیشتر و غلیظ تر باشد و مزاج سرد بود فیحج پرورده و ناپرورده خوردن سود دارد و بادها را تحلیل
کند و گرفتن رگها سباتی بنوعی که سبات و غشی آرد فریاد این مرض ست بهر آنکه از این رگها گذر روح ست هرگاه آنرا بگیرند روح جمع شود و چون بگشایند روح یکبارگی حمله
آرد و بخارها که بدماغ نهاده باشد تحلیل کند و طریق گرفتن این رگها حامیان و مزینان میدانند لیکن این عمل خالی از خطر نیست لهذا گفته اند اگر بگیرند دست بر
رگ و بگشا پداشت و زود تر از آنکه مردم طاقت حبس نفس داشته باشد و گذارند و الا خطر بزرگ باشد **فصل** در زکام و نزله بدانکه عند الجمهور ماده که از دو بطن مقدم دماغ
بسوی بینی فرود آید مسمی ست بزکام و آنچه بسوی حلق آید موسوم ست به نزله و بعضی اطبا نزله المخصوص داشته اند بماده که بسوی صدر و ریه ریزد و بعضی آنرا که بجانب
بینی فرود آید و رقیق بود و منفذ بینی را بگیرد زکام گویند و باقی همه را نزله خوانند و از آنکه مبدا هر علت واحد ست متفقند اگرچه مختلف بود بهر دو با هم مشترک اند و نسبت این علت با
دماغ همچون نسبت تب ست با معده زیرا که همچنانکه در ضعف معده غذا نیک گوارد و بدان سبب رطوبتها که در معده گرد آید پس قوت دافعه معده آنرا دفع کند همچنان هرگاه رطوبت
بسیار بجانب دماغ بر آید و دماغ آنرا نتواند گوارید قوت دافعه دماغ آنرا ناگوارده دفع کند و اسباب جزئیه این مرض پنج ست یکی از خارج حرارتی فرو رسی بدماغ رسد
و رطوبتها که اندر وی باشد بگدازد و بچکاند و به بینی و حلق فرو افگند و این چنان باشد که در آفتاب یا در گرمابه نزدیک آتش توقفی افتد یا در فصل تابستان
در خانهٔ گرم که هوای بیرونی در وی گذارند شود یا چیزی گرم چون مشک و عنبر و سعد و زعفران و مانند آن بویند و روغنهای گرم بر سر مالند تا بدین
اسباب رطوبتها بچکند و به بینی یا حلق فرود آیند و ظاهر ست که هرگاه سر گرم شود رطوبات که در وی ست تحلیل یابد و مستفرغ گردد و بجهت ضرورت خلا در بدل آن
فضله دیگر از بدن بسوی وی منجذب میشود کما یجذب الدهن الی النار و علامت این قسم تقدم سبب و حدت و سرخی در هر دو چشم و خارش و سوزش در بینی و هر زکامی
که از گرمی باشد چون تب آید افزون تر گردد **علاج** فصد کنند و مسهل دهند اگر بدن ممتلی بوده تا ماده بدان سبب از متقاعد شدن باز ماند و بجهت تسکین
خارش و لذع و بجهت آنکه تحلیل رطوبات جلد را کثیف نکند و مسام را نبندد نسازد و بدین سبب زکام بیفزاید اهتمام نمایند به آب نیم گرم و اطلیه تسکین کنند و بر دماغ
روغنهای سرد چون روغن بنفشه و نیلوفر و کدو و استنشاق فرمایند و آنجا که مرض بر کشد در منع سیلان کوشند به تبخیر کافور و تبخیر نخاله که در سرکه کرده باشند
و طریق تبخیر کافور آنست که آبگینه بر افگر نهند و کافور بر آبگینه پاشند و بخار وی در بینی کشند و از آنکه کافور مفرط التبرید ست تبخیر او رطوبات حار را خشک میکند و
افسرده میسازد و بدین سبب سیلان باز میماند و کذالک نخاله منقوع فی الخل که بر جمره نهند و بخار وی در بینی کشند همین عمل کند **فائده** جاییکه در جمیع
اقسام زکام بباید دانست که اصل اندر علاج زکام گرم بود یا سرد آنست که ماده را بپزند و نخستین باده آنست که قوام او اعتدال گیرد یعنی آنچه گرم و
رقیق بود غلیظ تر شود تا بحد اعتدال رسد و آنچه سرد و غلیظ بود رقیق شود تا باعتدال باز آید مثلا در زکام گرم و رقیق آش جو دهند عناب و سپستان و بنفشه
و تخم خشخاش در وی پخته و شراب خشخاش بنهایت مفید ست و از روز نخست تا مدت سه روز هیچ شراب ندهند بجز کشکاب که بدان
شده و تا زکام زائل نشود از خوردن گوشت محترز باید بود و بر مزوره که از ماش مقشر و اسفاناخ و حریره که از آب سبوس گندم و آرد باقلی

٦٠

و نشاسته و کتیرا و بر روغن بادام و شکر ساخته باشند اقتصار باید نمود و مغز خیار و بادرنگ و مغز بادام در روغن بادام و سکنجبین مخصوص گردانند گاو باشد مناسب
و زکام گرم است و اگر ماده سخت بسیار گرم باشد فصد … باید کرد و اگر بدان بسیاری و گرمی نبود بعد از سه روز فصد کنند تا ماده نضج یافته باشد و زکام گرم بود
سر و بر پشت باز نخسپند تا ماده بسینه فرو نریزد و صواب آنست که بالین بلند کنند و روی بر بالش نهاده خسپند تا ماده بر دماغ میل کند و بسینه نریزد اندر
اول زکام عطسه زیان دارد و اگر عطسه آید باز باید داشت چنانچه در فصل وی گفته آید و اگر چه زکام گرم بود سر پوشیده باید داشت و از هوای خنک باید
شمالی پرهیز کردن و اگر تشنگی باشد آب سرد کرده به برف و یخ بسیار نشاید خورد و کمتر باید خفت و در روز بهیچ وجه خفتن نشاید که … از پس طعام
اندر اول زکام مضر است مگر آنجا که ماده رقیق و اندک باشد سود دارد بهر آنکه آنچه رقیق بود تحلیل پذیرد و باقی غلیظ و عسر گردد و اما اندر آخر زکام بغایت سودمند
زیرا که ماده پخته را زودتر بگذارد و دفع کند و آنرا که زکام بسیار افتد اندر حالت تندرستی گرمابه و عرق آوردن سودمند است بهر آنکه طبیعت … که
سبب زکام … بعرق خارج شود و بدین سبب گرمابه در حال تندرستی سببی … از اسباب منع زکام لیکن بشرط آنکه طعام ناخورده اندر شود و … بیرون آید و چون
سر دارند و … و شانه کردن مسام را بگشاید و ماده … باز دارد و در زکام حار اگر مسهل حاجت آید از بنفشه و عناب و سپستان و تخم خطمی و خیارشنبر و …
شیرخشت جلابی سازند و بدهند و از آنجا که ماده زکام بحلق فرو ریزد و خواهند که باز دارند غرغره نمایند به آب عنب الثعلب و آب انار و اگر بچیزی قوی تر حاجت آید تخم
خشخاش و پوست های او در آب جوش دهند و بدان غرغره کنند صفت شراب خشخاش تخم خشخاش نیم من اندر چهار من آب یک شبانروز تر دارند پس نیم کوفته … از آن آب نیم
… بدست بمالند و بپالایند و شکر یک من … و اگر ماده تیزتر و گرم باشد قدری پوست خشخاش با تخم یار کنند و اگر خشخاش تر … آید صد عدد بگیرند
با پوست نیم کوفته کنند و اندر هفت من آب باران تر کنند یک شبانروز پس بپزند تا نیمه آید … بمالند و بپالایند و یک من شکر و یک من سپستان نیز افکنند و بقوام آرند
شربت … درم … یا قوزه گویند … را بپارسی … دوم آنکه حرارت مزاج دماغ … آنکه از خارج مدد یابد … زکام شود
سرد و سبب یکی آنکه هرگاه دماغ گرم شود رطوبات را بخود کشد … دوم آنکه هر اندامیکه … از سوء مزاج … آید ضعیف … حادث
شود و از این سبب هضم و تحلیل … عاجز آید پس چونکه باشد هرگاه رطوبات فضولی در دماغ گرد آید قوت دافعه … در دفع وی … شده …
جمیع بدن حرارت بود و ابخره متصاعد شود و حرارت مزاج دماغ اعانت کند علامتش همان است که در قسم اول گفته شد … نبض … قاروره …
علاج هرچه در اول گفته شد از تنقیه و تبدیل مزاج در … نیز همانست سوم آنکه از خارج سردی به سر رسد و آنچنان باشد که زمانی طویل در هوای سرد یا آب
سرد … بدارد یا از پس ریاضت و گرمابه از پس آنکه کاری کرده باشد که وجود گرم شده باشد و مسام گشاده سر برهنه کند یا از گرمابه سر ناپوشیده بهوای … بیرون آید …
اسباب مسام بسته شود و ظاهر است هرگاه پوست سر درشت شود و مسام بسته گردد ابخره محتبسه که تحلیل میرفت … راه نایافتن و تحلیل ناشدن متراکم میگردند و
رطوبات گشته بسوی منخرین یا حلق فرو میریزد چنانچه ابخره که از قرع بسوی انبیق متصاعد شود و رطوبات شده فرو ریزد و ایضا چون بسبب مزاج بارد دماغ سرد شود ضعیف
میگردد و غذای مقرری خود را نیز هضم نمیتواند نمود پس … آن فضول را دفع میکند علی سبیل الفضله و علامتش تقدم اسباب مذکور است و باید دانست که در زکام سرد …
اسباب غلبه … بود … و روی … باشد … بحلق فرود آید … سفید باشد و اگر … زکام زود رهائی یابد و عدم تغیر رنگ …
احساس ثقل … بسبب … علاج تکمید کنند … گرم … تفتیح مسام و تنقیه فضول حمام در آیند
و بچیزی که مسام بگشاید و ماده … سیلان چیزی که دماغ را گرم کند و سده را بگشاید … نیز در سر کرد
آتش … بخار وی … چهارم آنکه برودت مزاج دماغ … سبب این مرض شود … زکام … در قسم ثالث گفته شد
علامتش کلال حواس است و ثقل سر و کسل بدن و بچیز گرم نفع یافتن … بخصوص … ظاهر بودن علاج تسخین …

بلادت وطلوعات وشمومات مناسب باقی تدبیر همانست که در قسم ثالث ذکر رفت و باید دانست که در اکثر امر دو سبب از اسباب داخلی و خارجی جمع باشد تا زکام و نزله ۵
تولد کند و زکام که از جمع دو سبب بود قوی‌تر باشد و ضد او زکام سودا را از اغذیه سبوس آب باشد و تخم کتان بریان کرده و کوفته و با سکنجبین سرشته و قدری فلفل با وی
آمیخته و حریرهٔ گندم و مانند آن بدهند و کبوتر بچه و گنجشک بریان نیز رخصت ست پنجم آنکه تمام بدن ممتلی بود و با وجود آن از بدن بخارات متصاعد شود و امتلاء دماغ بیفزاید
پس زکام و نزله پدید آید و اگرچه ضمن اقسام اربعه انواع تقریباً بادی نیز ذکر یافته است این قسم جداگانه باز بیان کردن اطالت محض می‌نماید ولیکن تبعیت صاحب اسباب و علامات
و قول ازین پسند نیفتاد و البته خالی از بعض فوائد هم نیست چنانچه مشهود می‌شود و این قسم را بحسب اقسام ماده به چهار نوع نهاده‌اند **نوع اول** در صفراوی و علامتش
آنست که صداع و سوزش سر و چشم و سیلان اشک و تلخی دهان و عطش پیدا شود و رطوبت که از بینی بیرون می‌آید رقیق و زرد رنگ و سوزان باشد گویا آتش ست
که سوراخ بینی را می‌سوزد **علاجش** باستفراغ ماده در دیار الفوا که خیارشنبر و ترنجبین بارکرده بنوشند و بهر تنقیح خلط انکباب کنند بر طبیخ بابونه و بنفشه و خطمی و برگ کاهو و
پوست خشخاش و آنچه ماده رقیق بود شراب خشخاش منضج نیست بسبب تغلیظ آنرا از انحدار باز می‌دارد ولیکن گاه باشد که احتیاج سیلان باقی بود و شراب خشخاش
داده شود و باین سبب مصفات شده [illegible] در این صورت تدبیر کنند که سده بگشاید و دماغ را قوت دهد و بخارات دفع
و باد جو دان در دماغ گرمی بسیار نیارد [illegible] و عنبر تبخیر کنند و بعد از آن [illegible] ماء الشعیر موافق‌ترین اغذیه است و آنچه در قسم اول
گفته شد هم مفید **نوع دوم** در دموی و علامتش سرخی چشم ست و ثقل رأس و کدورت حواس [illegible] و ورم در روی و دغدغه و خارش
عارض شدن قرحه در بینی و [illegible] و آنچه از بینی فرود آید برنگ گل سرخ [illegible] **علاجش** فصد قیفال کنند و بچیزهای مناسب طبع اکتفا نمایند ماء
الشعیر بنوشند و هرگاه تغلیظ مطلوب شود شراب عناب و شراب خشخاش توان داد و هرگاه از استعمال مغلظات یا از استعمال آن بسبب دیگر ماده سیلان باز ماند با وجود
احتیاج سیلان تبخیر کنند بانچه در صفراوی گفته شد و از آنکه ماده خون بنسبت صفرا غلیظ‌تر ست باید که بهر تنضیج [illegible] سنبل [illegible] و تخم [illegible] و انکباب بر طبیخ بابونه ۶۲
و اکلیل و مرزنجوش از جمله منضجات و مفتحات ست **نوع سیوم** در بلغمی این سالم‌ترین انواع ست زیراکه مزاج خلط ملائم مزاج دماغ ست و هر مرضی که مناسب مزاج
عضو ماؤف بود خطرش کمتر ست بهر آنکه دلالت می‌کند بر ضعف سبب علامتش گرانی سر ست و کدورت حواس و رطوبت دهن [illegible] قرحه آن نیاید
و هنگام تناول غذا از بان بگیرد و درین نوع تغیر شدید در کلام می‌شود [illegible] تصفیه و تحسین [illegible] بشرطیکه [illegible] گاه در روی بلغم غلیظ
لزج بند شود و تکلم [illegible] متعذر میگردد **علاجش** تلیین طبع بزوفا و اصل السوس [illegible] بجوشانند [illegible] بنوشند و از اغذیه بر حریره که از سبوس
گندم و مغز بادام و عسل ساخته باشند اقتصار ورزند و عوض آب جلاب بنوشند لان الماء [illegible] المادة [illegible] التنضیج [illegible] و اگر احتیاج [illegible] منضج [illegible]
شبت بابونه و قیصوم و صعتر و اکلیل انکباب کنند و در قسم [illegible] ذکر یافته [illegible] بکار برند [illegible] سنبل [illegible]
سندروس حراق تبخیر کنند [illegible] تخم اسپند [illegible] و حراق تخفیف [illegible] قال الشیخ فی الاسباب الحراق ای حراق الخرق او الصوف
او الثوب الذی یسمی صبغ ارضه و هو الثوب الاحمر الذی یکون بالعراق بخراسان **نوع چهارم** در سوداوی و [illegible] کمتر ست و اگر حادث شود از
سایر انواع بدتر و علامتش احساس خشکی ست بهر چشم و ثقل صداع و در سر و در بینی قرحه [illegible] عفونت
آمدن **علاجش** طبیخ بنفشه و خطمی و برگ کاهو و برگ کدو انکباب کنند و ایضاً طبیخ مذکور بمقدم سر بریزند و ماء الشعیر که در وی خشخاش پخته باشند و حریره که از
نشاسته و شکر و روغن بادام ساخته باشند تناول کنند و اگر [illegible] شکر [illegible] کنند و باقی تدابیر چنانچه مناسب حال بود از آنچه بارها مذکور گشته
معمول دارند **تتمه** بدانکه ماده زکام و نزله بعضی گرم و رقیق بود و بعضی سرد و غلیظ اما بعض رقیق و تیز و سوزان و تلخ بود و بعضی ترش یا غلیظ بعضی شور بود و بعضی
ناخوش طعم و بعضی بی مزه و باید دانست که در امر این مرض غفلت و مهلت روا ندارند بهر آنکه اگر زود پخته نشود و زائل نگردد سبب بیماریهای بسیار گردد چون
امراض

امراض گوش و چشم و بینی و حناق و در معده کلب و ذرب و سحج و ذات الجنب و شوصه و اسهال دماغی و قولنج و مانند آن بر آنکه هر اندامی که بر او آید درمان موضع
هر علتی که مخصوص بآن موضع بود و مادهٔ نازله تقاضا کند متولد میگردد باشد که قوت دافعهٔ دماغ ضعیف بود یا منفذها که مدفع مادهٔ باشد و خلطی غلیظ اندر
ماند پس بخارها در طبقها که اندر دماغ محصور شود اگر اندر تجویف و منفذ دماغ بوده باشد بسیار باشد میتواند که سکته آرد و اگر کمتر باشد صداع و اگر اندر رگهای
دماغ بوده باشد و قلیل المقدار بود صداع و شقیقه آرد و اگر بسیار باشد و محترق گشته مالیخولیا و اگر گاهی بر دماغ یا بفضاء دماغ اندر باشد سام و سبات و نمایا آرد و
اگر اندر رگهای ممر دماغ بود صدر و دوار آرد و همه آنگفته اند که تا مادهٔ در دماغ بود نزله را بند کنند و اگر بند شود بکشایند گفته آمد **فصل** در عصاره آن و جهتی که در محل ابرو
عارض شود مائل بعضلهٔ جبهه و بلغم باق دعام ست که بهر دو ابرو واقع گردد و یا در یک ابرو و از آنکه این محل بستن عصابه ست در دند کور را بحرکت مشتمل بودن بر این موضع
نیز عصابه بکار خواهند و این عمامت بر دو قسم ست یکی آنکه احاطت بجاریه گرم از بدن متصاعد شوند و بواسطهٔ کثافت جلد انسداد مسام در این جایگاه محتقن گردند لهذا
عقب سیمن یا شمالی سر و عقب غسل کردن یا آب سرد اکثر افتد و علامتش ظهور وجع ست در این موضع و آنکه علیل یک پهلو نتواند برداشت همیشه بر روی افتاده بود و چشم
نتواند گردانید و پندارد که همین زمان پیشانی می طرقد از شدت تمدد **علاج** بچیزهای خشن اندرون بینی بخارند تا عارن کند و ماده از اقرب موضع بر آید اگر
رعاف نیاید برگ قیفال زنند و سرکه دکافور بیویند و ساق پا و کف پا بالند و از غذیه مزورات که از سرکه و شکر ساخته باشند بیشتر تناول کنند و کذلک الشعیر باقی تدابیر
موقوف بر رای طبیب ست چه مناسب بکند دوم آنکه سوء مزاج گرم سامج در موضع و چشم افتد پس این جایگاه دردپدید آید و آنچنان بود که شخصی در آفتاب گرم بسیار گردد و سر و
شقیقه در حوالی سر سر بنهد کند یا آب بر سر اندازد و به سبب مسام سر مسدود شود حرارت محتقن بماند چنانچه در باب صداع و زکام نیز ذکر یافته است و علامت این قسم عصابه
آنست که وجع بمجرد شروع طلوع ظاهر شود و همچنانکه آفتاب گرم شود بیفزاید و چون آفتاب بنزدیک آید این نیز کمی پذیرد تا که شب افتد پس تمام شب اثری از آن نبود **علاج** در بریدن تفتیح
کنند کافور و روغن گل حلکرده در بینی چکانند **فصل** در مرض دماغی کثیر الوقوع که عمی ست بخش و آن آنست که آدمی در دماغ خارشی یابد بی صداع و بی الم چون سر خارش
بیفشارند یا چیزی گران بر سر وی زنند یا آب گرم بر سر ملمایند و بهتر آنست که بخار لطیف رقیق متخلل حریف لذاع قلیل المقدار متصاعد شود و بسوی دماغ و بضعیف خود
نتواند صداع آورد پس بطریق دماغ گرد آید و لذع کند مانند بخارات حرب که در مسام لذع آرد و باید دانست که همین انچه چون منعکس شعر دو بحرق مدفع گردد حکه آرد یا بجهت
یا بسبب رقت و غلظت خویش **علاج** از آنکه ماده آنچنین بخار نمیباشد مگر غلظ حادهٔ لذاع حریف پس سزاوار آنست که بخشنین بهر تبدیل مزیح اخلاط در تبرید و
تلطیف کوشند مثلاً ماء الجبن و ماء الجبن و لعاب اهلیل و لعاب تخم مرو یا شراب خشخاش و شراب بنفشه آمیخته بنوشند و آب خربزه کند و مفید ست و شیر بز با شکر
آمیخته قوش کند که کاهو و اسفاناخ در وی پخته باشند هم سود مند ست و اگر از این قدر مقصود نیابد طبیخ بلیله و تمر هندی و انشتین و افتیمون یا بعضی از شاهتره و که بشکر شیرین ساخته باشند
طبیخ را ملائم کنند و هر چه ماده را بادرار دفع کند و قوی باشد نوشانند و اگر اخلاط بادرا دفع گردد و اگر احتیاج بفصد باشد و حال علیل و مشاهده طبیب تقاضا کند بکنند و پس
از استفراغ بمرتبدیل مزاج باز با طلیه و نطولات و روغنها سر در توجه نمایند **باب در امراض چشم** باید دانست که چشم از اعضای شریفه است و در وی اعصاب بسیار
شرائین و آورده متفرق شده اند و آن مرکب ست بهفت طبقه و سه رطوبت چنانچه هر واحد بجهت تبیین مع التشریح بفصل علیحده بیان کرده شود **فائده** فرح
خاصهٔ چشم گرم و ترست و اگر چه چنین بود مزاج خاصهٔ نباشد اما نشان گرمی چشم آنست که سریع الحرکة بود و رگهای وی ظاهر باشد و رنگ وی بسرخی گراید و بلمس گرم
نماید و نشان سردی همه خلاف این باشد و نشان تری آنست که رمص بسیار کند و خشک بسیار آید و رنگ باشد و نشان خشکی چشم آنست که کوچک باشد و اشک و رمص
نبود و در زود رفته باشد و بلمس صلب نماید و باید دانست که گرمی و تری چشم از دیگر گرمی و تری دیگر اعضا بیشتر ست گرمی تری چشم سیاه فروان زیبه نماید و لهذا
نزول الماء در چشم سیاه بیشتر افتد و کذلک دیگر علتها که بدش بسیار بخار باشد و چشم شما معتدل باشد اکنون بدانکه اگرچه باعتبار اسباب جزئیه سائر اقسام
امراض چشم بعلاجی مخصوص ست لیکن باعتبار اصول مختصرست و چهار بخش چنانچه بخشین جالا گفته شود و بعد از ان بیماری هر طبقه و هر رطوبت را

فصل دیگر بیان باید داد از چهار جنس یکی سوء مزاج ساذج ست دوم با ماده سوم تفرق الاتصال چون جراحتها و ریشها و ماسها چهارم جایها که ترکیب اجزای چشم اندرو چون
حولی و بیرون خواستن چشم و مانند آن **علاج** نیز بر چهار جنس ست یکی تبدیل مزاج ساده دوم تنقیه ماده سوم تدبیر تفرق الاتصال چهارم اصلاح هیئت چشم و زایل کردن آفت
که در ترکیب اجزای چشم افتد اما تبدیل مزاج ساذج بدارو ها کنند که ضد مزاج غریب بود و مثلا اگر گرم بود آب عنب الثعلب و آب کاسنی و آب کاهو و گلاب و سپیده تخم مرغ و مانند
آن استعمال نمایند و اگر سرد بود مشک و مامیران و وج و فلفل و مانند آن بکار برند و اگر تر بود علاج وی به توتیا و اقلیمیا و مانند آن کنند و اگر خشک بود در تدبیر وی بشیر و مغز بادام
سوده و سپیده تخم مرغ و لعاب اسپغول و مانند آن نمایند و در اغذیه و اشربه نیز بحسب همین رعایت مرعی دارند **فایده** بدانکه استفراغ ماده چشم بر هفت
وجه توان کرد یکی آنکه طعام و شراب کمتر و سبکتر و سوده تر دهند و از اشیاء بد گوهر و بخار انگیز پرهیز دوم آنکه اگر تن ممتلی باشد نخست تن را از خلط بد پاک
سوم آنکه دماغ را بادویه منقیه پاک نمایند و حجامت کردن و رگ قیفال و رگهای که اندر سرست گشادن اندرین باب مفید ست چهارم آنکه ماده را از راه بینی
فرو کشند بعطسه آوردن تا از چشم باز گردد بهر آنکه نزدیک ترین راه انیست و بدانکه اگرچه استعمال عطوسات در تنقیه چشم اثر تمام دارد اما نخست تن را
پاک کنند تا ماده قرار نگیرد بدین علاج مشغول نباشند که مضرست پنجم آنکه رگ گوشه چشم بگشایند ششم آنکه بچیزهای مدمع یعنی اشک آور ماده را از چشم فرو پالایند و در
استعمال مدمعات و فصد رگ چشم نیز تقدم تنقیه شرط ست تا از ضرر ایمن باشند اما آنجا که بدن پاک باشد هیچ ضرر ندارد هفتم آنکه اگر ماده از عضوی بچشم می آید آن عضو را
از آن ماده پاک کنند و بتدبیر آن عضو مشغول گردند **علاج تفرق الاتصال** بدارو ها کنند که تری کمتر و خشکی ضعیف بیفزاید و سوزاننده نباشد چون سرشک
زعفران و توتیا و اسفیداج و شادنج عدسی و صبر و مانند آن و بهر آنکه سردی و تری مزاج او به مزاج چشم سخت مانند ست چشم را زیان دارد هرچند که مخالف
و سخت ازین نوع ست که یاد کرده آید سود دارد زیرا که مزاج چشم گرم و تر ست بدین سبب بیشتر حال داروی تری فزا چشم را زیان دارد و هر داروی که بخشکی تری کمتر
کند و سوزاننده نباشد چشم را قوت دهد و هر عضوی که قوت یابد ماده بیماری را قبول نکند و بسلامت ماند و این جمله بر گسست اکثر علاجهای چشم بکار باید داشت
تدبیر اصلاح آوردن هیئت چشم و زایل کردن آفت که اندر ترکیب اجزای چشم افتد بعضی بدوا استفراغ بود و بعضی بانواع حیلها که هر یک در جایگاه خویش یاد کرده
آید **فایده** قانون علاج چشم آنست که نخستین نظر کنند تا اگر در چشم هیچ آماسی یا صداعی هست یا نه اگر آماس یا صداع باشد نگاه کنند تا ماده وی
کدام ست و علامتهای کدام خلط ظاهر ست و الغبا (؟) بنگرند تا ماده اندر تمام بدن ست یا در سر ست فقط پس اگر اندر همه تن باشد نخست استفراغ عام کنند
بحسب خلط پس باستفراغ خاص که تنقیه دماغ ست متوجه شوند بعد از تنقیه عضو خاص بالخاص که چشم ست مشغول شوند و هیچ وجه پیش از استفراغ کلی
دست بچشم نبرند و داروهای محلل بر چشم استعمال نکنند آنجا که آماس یا صداع صعب بود یا درد چشم و اگر چنین نکنند رنج زیادت شود و خطاهای بزرگ حاصل
آید و تدبیر بحسب سبب اگرچه تفصیل گفته خواهد شد لیکن در اینجا نیز اجمالا گفته می آید مثلا آنجا که ماده در چشم رطوبتی غلیظ یا ماده بادناک باشد نخستین تنقیه
عام کنند بمسهلات مناسب پس از آن بحب ایارج و حب صبر و حب قوقایا دماغ را پاک سازند بعده باقی از بالا فرو کشند و چشم را بآب جلبه (؟) تازه بشویند و چون
بینند که تن پاک شد و ماده نخستین آغاز ید داروی موافق در چشم کنند دیگر باره بکار برند و آنجا که ماده رطوبتی رقیق با خون یا به صفرا آمیخته بود نخست فصد کنند هر رگی
را که مشاهده واجب کند بعده مسهل پس آنکه ماده از سر فرو کشند و آنجا که ماده ریحی بود گرمابه و چیزهای محلل سود دارد و آنجا که ماده خونی بود فصد کفایت کند و باشد که خون
غلیظ تر بود و رگهای چشم ازوی ممتلی گردند اگرچه فصد کرده شد اما پر ... رگها بر حال خود باشد و در چنین محل استحمام نمودن و عقب آن طعام لطیف خوردن و ...
... و ایارج فیقرا و حب قوقایا تناول نمودن سود مند و شیاف احمر لین (؟) و ضماد محلل نهادن و خون غلیظ را رقیق کند و کسی که بر شرب مامون رغبت باشد بدانکه اگر مقدار
... عقب حمام دماغ را گرم کند و سده ها بگشاید و خون را لطیف کند اما روح را غلیظ سازد و نورانیت وی ظلمانیت مبدل گرداند و
باید دانست که گاه باشد که در چشم آماس ظاهر نباشد لیکن ... پیوسته در چشم می آید و منفعت علاج ظاهر نشود در این صورت واجبست که تفحص کنند تا ماده از سر یا ...

قحف دماغ می آید از دردن قحف پس بحسب آن تدبیر کنند مثلاً انچه از بیرون قحف آید علامتش سرخی چشم و رودی و گرمی سر و پیشانی و بیرون گمانی سر علاج
رگهای سر بگشایند و شرایین مصلح ببرند و داغ نهند و اضمدهٔ مقویه نیز مفیدست و انچه از درون قحف آید علامتش عدقه بینی و خارش چشم و بینی ست و عطسها بسیار آمدن
علاج داغ را پاک کنند بقصد و اسهال و دیگر تدابیر سفیه و داغ و هر چه در فصل سبل گفته شود در اینجا مفیدست **تنبیه علیله** انچه که در رد علامتهای صواب که ذکر شود و در رجال توشین
از طریق تعدد برنیاید گشت بهر انکه ممکن باشد که ماده تخت و غلیظ و عسر باشد و مدتی دران باید تا آن ماده لطیف شود و تحلیل پذیرد **فائده** اندر تدبیر محافظت چشم تا دردست
باشد و رد مند نگردد و آن آنست که از هر چه مضر بود احتراز کنند و انچه نافع ست استعمال نمایند اما شیا ریا نگار چشم انیست ملاقات گرد و دود و باد و بخار گرم و
مفرط بسیار گرسنه ماند در چیزهای روشن و خشان نگریستن و برپشت بار خفتن و مشی بسیار و طعمهٔ پر شور نخایید و بدگوار و هر چه پردار بسوی دماغ بخار و تیز بود چون
گند و سیر و پیاز و مانند آن قبض طبیعت و گرما بسیار و رگ زدن و حجامت کردن و بسیار خفتن باید بود بسیار و پیوسته نظر بیک جانب داشتن و دمی که چشم بر هم نزند و نمک بسیار خوردن
و برامتداد خفتن و شبانگاه طعام خوردن و جماع مفرط کردن و شراب تیره و غلیظ و هر چه فم معده را بر نجاند چشم را و تیزی بصر را سخت زیان دارد نگذارد که
باد و دخ و شبت و زیتون رسیده و ماهی تازه ست و دیدن نقشهای خرد و خواندن خط باریک نیز مضرست الا گاه گاه بر سبیل ریاضت باشد مفیدست و انچه چشم را
مفیدست انست که سر را در آب شیرین صاف فرو برند پس چشم در بگشایند و چشم را بآب دریان و آب زنجوش پرورده اند رکشیدن بحر اتیر کند و چشم را قوت دهد بر دوام و
و آب دریان را بسیار در کشیدن موزندست **فصل** در امراض طبقه صلبیه و طبقه مذکور از اطراف غشا صلب دماغ که بعصبه مجوفه متصل ست ناشی شده است و بعضی ازینها
این را از طبقه نخی شمارند و از غشای انگارند و برین تقدیر عدد طبقات شش باشد دانا که طبقه مذکور مورد درم و پیوست و التواء و استرخاست این فصل را
بچهار قسم بیان کنیم **قسم اول** در درم طبقه صلبیه و عام ست که درم خاص همان طبقه بود یا بمشارکت دیگر طبقات افتد و در جمله علامات درم این طبقه انست
که چشم بیرون آمده نماید و الم در عمق چشم محسوس شود پس اگر مادهٔ درم خون بود تمدد و حمرت شاهد بود و ایضاً مدرک نمیشود که در کدام موضع چشم ست و اگر مادهٔ درم
عنصر ابود احراق و لهیب شاهد بود و اگر مادهٔ بلغم بود ثقل و استرخا رابک شاهد بود و مادهٔ درم هر خلطی که باشد محفوظ و الم از درم طبقه صلبیه است **علاج** در درم سوی
رگ قیفال زنند و بهر تقدیر طبیخ اشیا زخفیفه چون بنفشه و نیلوفر و خطمی و خباز بیتان و شعیر نکوفته و روغن کنجد و شکر مرغ یا کرده مقنه کنند و طبیخ خباز بیتان و
اکوه نیلوفر و خطمی و کشنیز خشک و تخم بین آمیخته نوشند بعده از انکه مادهٔ آن بریش باز آید و اثر نضوان ناک شود شیاف ابیض و طبیخ صافی کشنیز خشک و عنب الثعلب
در چشم چکانند **صفت** شیاف مذکور که در اینجا بکار آید بگیرند نشاسته و صمغ عربی و کتیرا از هر یک دو درم اسفیدباج شش درم افیون ثلث درم کوفته بیخته با سپیدهٔ بیضه
بسرشند و شیاف سازند **فائده** تا که مادهٔ از بریش نالیده شیاف مذکور بکار نبرند زیرا که درین هنگام استعمال مغریات موجب خاست درصفراوی بخستین طبیخ مطبوخ
که در دعوی ذکر یافته ملائم کنند پس ازان شعیر قشور و حب سفرجل شیرین غیر مقشور و چشم نیز نکوفته و قدری انزروت بنوعی که گفته آید بجوشانند و آب صافی آن در چشم
ریزند طریق بخستین او دیه مذکور چنان ست که در ظرفی خرد او دیه را نهند و آب شیرین بر ایشان اندازند پس بار بندگی بزرگ آن ظرف را بر آب کنند و آنظرف خرد را درین دیگ نهند
میان آب بحدی که لایق بود پس زیر دیگ آتش افروزند تا نیک بخته شود و قوت او دیه بتمامه منفصل گردد و بلعاب باید دانست که انزروت قلیل المقدار باشد زیرا که
بسیاری انزروت گاه باشد که سبب جلاء چشم را صلاح کند و از نافع ترین چیزها در درم صلبیه صفراوی آنست که شحم انار و اطراف کاسنی بکوبند و روغن گل آمیخته بر چشم ضماد کنند
و در بلغمی بعد از نضج و تفتیه ماده روغن بنفشه و مشک آب دفادر بینی چکانند و مرد مشو نیز بریان و زعفران باریک سایخته بپوشند تا عطسه آید دیگی تدابیر مذکوره بهر انست
که رطوبات زائل شوند و دماغ پاک گردد و باید دانست که مادهٔ علتی که معروف به صدع بفتحه و جاب باطنی دماغ که مسمی به تاخیس جمع آید و بسبب اتصال که
فیما بین صلبیه ما خیمست در صلبیه پدید آید و نشان آنست با وجود احساس الم در عمق چشم و حفوظ آن سرخی در چشم ظاهر نباشد و نابودن سرخی بهر انست که ماده
در چشم نیست و تدبیر این از سداع بفتحه باید جست **قسم دوم** در پیوست طبقه صلبیه عارض شود علامتش آنست که ماده در عمق چشم ورد محسوس شود چنان نماید

که چشم بیمار گشتن تشنج شود علاج بعد ترطیب مزاج بدن و دماغ و چشم از اغذیه و اشربه هر چه مرطب بود اختیار کنند و شیر زن بر سر و شستن و در بینی چکانند و روغن بنفشه در بینی
چکانیدن نهایت مفید است و باید که چشم بسته دارند تا که خشکی زیاده نگردد و بعد آنکه حرکت و ملاقات هوا موجب خشونت و تحلیل است **قسم سوم** در ملتوی شدن طبقه جلیدیه التواء
و پیچیدن این طبقه را دو سبب است یکی آنکه بواسطه مصادفت ملاقات سمائم چشم خشک شود و رطوبت زجاجیه که مابین رطوبت جلیدیه و طبقه شبکیه است بضرورت تخلل آنکه در جلیدیه
و شبکیه و مشیمیه و صلبیه از انکه صلبیه پر خود فضای ندارد تا که بدان جانب راجع شود و ملتوی نگردد بلکه ملاقی استخوان ناچار مائل بسوی دیگر گردد و بحرکت التواء دوم آنکه چشم را سخت
بسته باشند و از شدت سختی بستن بیمار طبقات و رطوبات آن بجنبش شوند و بدیگر بر زیر و پست تکیه کنند تا که نوبت صلبیه رسد پس صلبیه بیطلق گرفته شود در هم پیچیده و علامت التواء طبقه
مذکور آنست که بیمار انسان و هر دو چشم خود حالتی شبیه بالتواء عینین الی جهة الجوانب مع ذلک در جهتی که مائل شده است چشم از آن جهت الم تمددی حس کند **علاج**
اگر سبب التواء مصادفت سمائم بود یا ربط شدید در ترطیب مزاج باید کوشید اکلاً و شرباً و نطولاً و استحماماً و تمریخاً و طلاءً و سعوطاً و تقطیراً **فائده** ترطیب در نوع اول
ظاهر است که برای دفع یبوست است که از سمائم عارض گشته اما در آنچه بربط شدید سبب شد امر ترطیب این است که بواسطه ارخا و تلیین طبقات و رطوبات بر حالت طبیعی بسهولت
باز آیند **قسم چهارم** در انتشار که صلبیه عارض شود بواسطه وقوع رطوبت ورمی و عام گو سوء مزاج رطب در این طبقه واقع گردد ساذج بود یا مادی و علامتش آنست که بیمار اندازه
که چشمهای وی بسوی اسفل خواهد برآمد و باشد که بسبب ضعف و انتشار عصابه که چشم نظر بر سقف متسع شود پس اگر سوء مزاج ساذج باشد تا بودن الم شاهد است و اگر مادی باشد
الم لازم است و شدت و خفت الم بحسب کثرت و قلت ماده است **علاج** بعد از تنقیه بدن و دماغ کنند بحبوب و ایارجات مناسب و بعد تنقیه بلطف عضو غرغره موافقه استعمال نمایند و
منقطه و اطریفل که صمغ در ضمن صنوبر است در چشم و بر ان ترکیب ساخته همی خایند و از اغذیه قلایا و مطجنات و گوشت طیور و ماننده آن هر چه نافع بود اختیار
کنند و در مادی خواه سبب انتشار خون بود خواه بلغم نخستین فصد کنند بعده منضجات و مسهلات بکار برند **فائده** در مادی نفع فصد ظاهر است اما در بلغمی اگر مزاج و قوت و سن و فصل
مساعد بود نیز فصد عظیم النفع است زیرا که خون اکثر اخلاط بلغم نیز بغیر آن میشود و فصد لهذا فصد را استفراغ کلی گویند و حال آنکه مطلوب تخفیف بدن از آن استفراغ اسباب
مینویسد که العلیل من الامتلاء طبا باردون بالفصد فی ابتداء الفالج و امر بتقدیم فصد این چنین امراض بهر آنست که بسبب بر آمدن خون رگها وسعت پذیرند و پس از آنکه
تنقیه بدو کنند بسبب وسعت رگها تحریک مواد و استخراج آن بآسانی باشد **فصل** در اعلال طبقه مشیمیه بدانکه یافتگی این طبقه از اطراف غشاء
رقیق دماغی و از اورده و شرائین واقع است و مشیمیه از آن گویند که اشتمال وی بر شبکیه چون اشتمال مشیمیه است بر جنین و گفته اند که تسمیه
این جهت تشبیهی است که با مشیمیه دارد از کثرت عروق و شرائین و چون طبقه مذکور کثیر الاوراد است و منفذ غذای دیگر طبقات و رطوبات امراض
دموی درین بسیار افتد و باشد که در وی فسادی افتد و بدان سبب مزاج جلیدیه فاسد گردد زیرا که شبکیه غذا از مشیمیه اخذ میکند و نصیبه خویش گرفته و باقی را
صافی کرده بزجاجیه میرساند و زجاجیه غذای خود گرفته و باقی را صافی نموده بجلیدیه میرساند پس اگر در مشیمیه فسادی باشد غذا که از آنجا می آید نیز فاسد خواهد
و بسیار باشد که مشیمیه متورم شود و بدان سبب عصبه مجوفه منضغط گردد و پس در بصارت ضعف پدید آید علامات بودن علت درین طبقه آنست که در موخر چشم یعنی در اقصای
وی سرخی پدید آید و در عمق چشم در جایگاه مشیمیه الم محسوس گردد **علاج** فصد کنند و بر مواضع مناسبه حجامه نهند یا کی زده بچیزهای ملائم طبع را بگشایند و از برگ لسان الحمل
و برگ اسپغول و برگ عنب الثعلب آب ستانند و با هم کرده نیک بجوشانند پس حل کنند و در وی حضض و قلیلی از شیاف ابیض و در چشم چکانند و طلی که آنرا بپارسی [illegible] گویند و
اسپغول اندکی سرکه در روغن گل سرشته بر چشم ضماد کنند **فائده** شیاف ابیض در تسکین حدت خون مثل است لیکن بغایت اندک باید تا که مضرت نرسد زیرا که
بسیار وی خون را خام میکند و در مسام می چسپاند از آنست که قبل از تنقیه استعمال وی نهی است چنانچه بالا گفته شد **فصل** در اعلال طبقه شبکیه طبقه شبکیه
از اطراف عصبه مجوفه ناشی شده و بر زجاجیه و جلیدیه را و ارا آنها مشتمل گشته تا آن حد که مابین جلیدیه و عنبیه واقع است و از آنکه اشتمال وی بدین
دو رطوبت مانند احتواء شبکه است بر صید بشبکیه مسمی گشته و گفته اند که شبکیه از آن گویند که بسیار از غشاء رقیق درین طبقه نافذ شده اند مانند نسج

شبکیه منتسج گردیده و بعضی اطبا و برا از طبقات نمی شمارند زیرا که نزد ایشان طبقه آنست که در بنا و دارد چیزی را که بران منطبق شده است و شبکیه لیس کذلک پس طبقات
نزد ایشان نیز شش باشند و در امراض چشم علتی صعبتر از اعتلال این طبقه نیست بمرد و سبب یکی آنکه قوت دوا تا این موضع نرسید متعسر است خواه از داخل استعمال کنند
خواه از خارج و دوم آنکه طبقه مذکور ذکی الحس است و گداز و شریانیها بسیار دارد و بدین سبب هوا و بروی میزند و هم در وی بیشتر می آرد حال آنکه بجلیدیه قرنیه بعضیه مجوفه
که مجری روح و نور است متصل واقع شده امین خوان بود که مضرت آفت این طبقه بجلیدیه و عصبیه مجوفه متعدی شود امراضی که باین طبقه مخصوص اند پنج است یکی یرقان کدر چشم ظاهر
و با سیلان اشک باشد و قسم سیلان اشک آنست که یرقانی که با سیلان اشک بود بشش طبقه ملتحمه است فقط بخلاف آنکه با سیلان اشک بود که ماده بسوی شبکیه میباشد
و وجه سیلان آنست که قدری از صفرا بر طبقه شبکیه میریزد و طبقه مذکور چونکه ذکی الحس است بغایت متادی میشود و آن صفرا را بسوی جلیدیه میفرستد چنانکه میفرستد عذارا
و از انجا مترشح میگردد و صفرا بر طبقات دیگر پس همه طبقات را متلون میگرداند و با شک بیرون می آید علاج فصد قیفال کنند اگر احتیاج باشد پس مطبوخ هلیله طبع را
نرم سازند و بعد از نقیه شیاف ابهل و شیر و خرحاکره در چشم چکانند و سپیده بیضه مرغ و روغن گل بر چشم ضماد کنند چون حدت دافع ماده تسکین یابد
بهر تحلیل ما بقی را انگبار بنمایند بطبیخ بنفشه و خطمی و بابونه و اکلیل الملک و دم سه ده که در آورده این طبقه واقع شوند و بدین سبب از جلیدیه جلیدیه غذا منقطع گردد دیر اگر نخستین غذا
از شبکیه شبکیه میرسد از شبکیه بجلیدیه جلیدیه بیش گاه در شبکیه سده و افتد از طوبات مذکوره غذا منقطع گردد بالضروره علامت وقوع سده در این طبقه آنست که چشمها فرو اندر رود و خشک
باشد و طوبت در چشم ظاهر نبود و در یابد بسیار در چشم الی علاج رگ زنند و در اصل طبیعت و تفتیح سده کنجبین بر وی دمانند آن نبوشند و بهر گاه شد بکشاید چشم باصلاح آید برای ازاله
بیوست ما بقی مرطبات در چشم چکانند و در ترطیب سیاه بدان کوشند تا که چشم بحالت اصلی باز آید اما قبل از انفتاح سده ترطیب صرف نفعی ندارد بلکه گاه باشد که بسبب از دیاد امتلاء عروق
و تمدد آنها سودی میشود و اخیر عظیم و علامه سوم شبکیه آنست که دهن رگی از رگهای متصل شبکیه بشکند و خون بسیار از ان رگ برآید و بر ملتحمه ریزد و عنبیه و قرنیه بجهان
از ریزش سالم بود و بدان سبب ملتحمه متورم شود بحدی که سپیدی را بپوشد ظاهر است که اگر ماده در قرنیه و عنبیه هم بود سیاهی و سپیدی بیاض حد قرنیه پوشیده گردد
مذکور را بجهان ریزد فقط و یکپاره یک پاره بود و بحسب ریزش خون بیاض سپید پس چشم کشودن متعذر گردد و گاه باشد که ماده هم بر ملتحمه ریزد و هم بر اجفان و درم هم اندر ملتحمه پدید
آید و هم اندر اجفان از انکه سبب این مرض در شبکیه است و در اعتلال این طبقه شرده دانند باعتبار مظهریت بعضی از امراض ملتحمه و بعضی از امراض اجفان بتعداد
می کنند لیکن اگر سبب این ورم انفجار عروق قریق بود که متصل ست بملتحمه یا بجفن در نصیورت بشبکیه هیچ خصوصیتی ندارد و باید دانست که ورم مذکور اگر بکودکان عارض
شود در دیخ گویند و اگر بزرگان را لاحق گردد دیخ خوانند و این مرض بکودکان بسیار افتد علاج ورم سفیدی چشم نشان بودن ماده است در ملتحمه و انتفاخ اجفان و انقلاب
وی بسوی خارج نشان بودن ماده است در اجفان و انتفاخ اجفان گاهی بدان حد میرسد که پلک بر هم نتوان زد و چشم نتوان دید و گاه باشد که پلک از اندرون بر قدر
خون بسیار از و برآید و گاه باشد که شور در پلک پدید آید آنجا که ماده گرم بود علاج فصد قیفال کنند اگر لازم بود و عقب سر با هر دو کتف حجامت نمایند
و بعد اخراج خون اگر مانعی نباشد طبخ را بمطبوخ هلیله و تمر هندی و ترنجبین نرم سازند و استفراغ بدفعات باید کرد بجهت حفظ قوت و تقلیل
غذا فرمایند بغایت و از اول روز تا روز سوم بلکه چهارم شیر دختران در چشم چکانند و پوست بیرون انجیر خشک و شحم انار یا پوست انار و برگ کاسنی
یا تخم او تنها یا مجموع کوفته بر روغن گل سرشته بر چشم گذارند و بعد سوم یا چهارم روز شیافی که از ذرور ملکا یا ساخته باشند در شیر مادر لعابه اسپغول یا بهدانه
حل ساخته بر چشم پلک نهند و پس از یکهفته ذرور اصفر صغیر و شیاف احمرین و ذرور نیمه بکار برند و چون با نحطاط افتد اصفر کبیر استعمال کنند
و آنرا که پلک لرزش شود و چشم گشادن متعذر باشد و این تدابیر سود ندهد بر وی ذرور اغبر بعمل آرند و ذرور اغبر بر پلک نباید پاشید یعنی بجد قبر نسازند
و آنجا که در آخر علت پلک بنارد پلک را بگردانند و بشیاف آهسته بخارند صفت ذرور ملکا یا از زروت بشیر خشک پوده نشاسته صمغ عربی بنا بقه
هر چهار برابر کوفته بحریر بخیته بکار برند دیگر قوتیر از اول از زروت مدبره دو دم نبات سه دم کف دریا نیم دم ذرور نیمه آنست که ذرور ملکا یا

اسفر صفیر مساوی بهم آمیزند و نوعی ست از ورم که نادر الوقوع است آنست که آدمی در چشم خشکی باید و ضربان شدید که بی مادّه باشد و مع ذلک سرخی و تماس هیچ نباشد لکن
پوست مراد چنان نماید که سوخته است **علاج** در ترطیب مزاج بدن و چشم کوشند و آنچه را از دماغ باز دارند علة چهارم که مسمّی ست بصداع حقیقی معین و این
مرضیست که در عمق چشم ضربان شود و وجع مسلّی یا خفاغط باشد و ضربان گاه لازم باشد و گاه نه همچو شقیقه سر و این وجع را سه سبب ست یکی آنکه در رگهائی که شبکیه
متصل ست سده افتد پس خون در آنجا بایستد شود و بخار روی حاد از وجد اشود و طبع جهت دفع آن بجانب شقیقه سر و ح ازان شریانها را بحرکت آرد و بعنف و ایذا هوا
الضربان **علاج** برای تنقیه حب یاره دهند و بر صدغین زلو چسپانند تا خون بمکد دوم آنکه خون گرم شود بخار گرم از وجد گردد و ضربان آرد کما ذکرناه **علاج**
علت تبرید حرارت خون بمرورات استعمال کنند و اگر ممکن باشد خون نیز کشند سوم آنکه فضله در شرائین گرد آید پس بخاری ازان فضله باطراف شرائین برآید که شبکیه رسد
و صداع حاد آرد و بعضی گویند هرگاه فضله شبکیه رسد شقیقه سر و ضربان صدغین می آرد و ظاهر ست که اگر مادّه مذکور بسیار باشد شقیقه سر را شقیقه چشم لازم میباشد **فائده**
فضله که شرائین گرد آید از دو وجه بیرون نیست یکی آنکه فضله غذا اول بود که در شرائین آید دوم آنکه از آورده مادّه فضلی بطریق شعبی که میان آورده و شرائین ست در شرائین آید
علاج آنچه در شقیقه سر گفته شد بعینه علاج اینست یعنی رگ زنند و اگر واجب بود مسهل دهند و تبرشریان نمایند و طریق تبرو میان شرائین که آنرا تبر باید کرد در شقیقه
سر گذشت باید که در علاج این مرض اهمال نکنند و در تبر نیز مبادرت نمایند تا مودی نگردد بآفات عظیم کما قال الشیخ و ربما ادی ذلک الی زوال العقل او الانتشار الی
الدماغ لیفیضه فیجب المبادرة فی التبر و ترک الاهمال فی العلاج **صفت** قطوری که در دور اساکن کند و حرارت دفع نماید و ماده را دفع سازد بگیرند آب عصی الراعی
و سیاه مایتاوه حضض و بلیله من کل واحد نصف مثقال بهم آمیخته بجوشانند و روغن گل بر وی آمیخته در چشم چکانند و آنچه ضربان بغایت رنج آرد لزاق الصدغین بر صدغین ضماد
کنند **صفت آن** تخم کاهو و تخم کاسنی از هر یک دو درم حضض سه درم انیون نیم درم جمله را بسایند و بلعاب اسفرزل بسرشند و بر دو خرقه که هر یک بمقدار دو درم
بود طلا نمایند و بر صدغین چسپانند و بگذارند تا خشک شود و نیم آنست که درین طبقه تفرق الاتصال افتد پس آنچه در روی مخصوص ست در جمیع اجزای چشم منتشر گردد و بر طوبات مختلط شود
پس بصارت یکبارگی معدوم گردد و این مرض را انتشار النور فی جمیع اجزاء العین نامند و لاعلاج **فصل** در اعلال رطوبت زجاجیه و زجاجیه رطوبتی ست صافی غایة الصفا
مفید رنگ مانند سرخی مائل مانند آبگینه گداخته و لهذا بزجاجیه مسمّی ست و این رطوبت بر نصف موخر جلیدیه تا آنجا که اعظم دائره جلیدیه ست مشتمل گشته است
تا ابلاغ غذا به جلیدیه بتوسط وی باشد و بیماریهای این رطوبت اصعب ترین بیماریهای چشم ست از روی علاج بعد وصول اثر دوای داخلی بود یا خارجی و هر تغیر
اطلاع بر مرض این رطوبت بدانکه رطوبت مذکور مختص ست بدو مرض یکی آنکه غذا نتواند رسید مر این رطوبت را و اسباب نارسیدن غذا دو سبب یکی آنکه در رگهائی
که مجاری غذا ست سده افتد دوم آنکه در رگهای مذکور خشکی واقع شود بواسطه کثرت استفراغ یا کثرت صوم یا ترک طعام و مانند آن هر چه موجب فنای رطوبت بود
و علامت این مرض آنست که مریض نتواند صدقه گردانیدن و پندارد که در قدحه خار یا گریزه افتاده است و بر جشیمه آفتاب چشم گشادن نتواند و هر دو چشم در غرور و اند و آنکه در چشم
نماند مگر آنچه از سده بود که در بخار بواسطه امتلاء عروق گاه باشد که در چشم اشک همی آید بغیر ترطیب گاه باشد که متغیر شود و بر دو گوش وی چیزی شبیه بهمهمه و طنین
می نماید گرد و موج و انفجار چیزی در گوش و تغیر طعم دهن از خواص علم غذا ست که بسبب سده بود بخلاف آنکه بسبب یبوست باشد که باجفاف و غیر و تغیر طعم دهن
و از آفات سده هیچ ظاهر نباشد **علاج** اگر سبب عدم غذا سده بود بسبب مادّه مسدده در سهال و تفتیح کوشند مثلاً آنجا که مادّه بارد بود بمطبوخ بادیان و بیخ اذخر
افسنتین تخم کشوث همراه شراب دهند و آنجا که مادّه حار بود بمطبوخ تخم کاسنی و بیخ مهکد و عنب الثعلب و بنفشه همراه سکنجبین یا ده دهند و بلوطن
سده ناشی از مواد رات ست باید که بهر حصول ترطیب گل خبازی و برگ خطمی با سپیدی بیضه و روغن بنفشه یا روغن گل بر چشم ضماد کنند و شیاف اسفیذ در
شیر و خر حل نموده در چشم کشند و روغن بنفشه در بینی چکانند و اگر سبب عدم غذا یبوست باشد و ظاهر عروق هیچ غایت به ترطیب مصروف دارند مثلاً شیر زنان بر سر دو شند
و در اغذیه لطیفه توسع کنند و روغن بلوط در بینی چکانند و بر سر مالیدن سود مند ست و دوم مرضی ست که چشم بغیر ورم بزرگ شود و در بعض در حرکت چشم بطور سهاس کند

و چنان پندارد که چشم منفع میگردد از داخل بسوی خارج و برآمدن و بزرگ شدن چشم که بدین وجه باشد مسمی است بخوظ راد و سبب یکی آنکه رگهائی که مجاری این رطوبت است وسیع و فراخ گردد و بدان سبب غذا بیشتر از مقدار سند و رطوبت مذکور سیل و ترشد از جای خود بالضرورة خارج مندفع میشود و از قبیل حجوظ استسقاء ست خجوظی که هنگام اختناق و غضب و صیحه و قی و خلق و جز آن که حقنفس کند عارض شود و علامت وی برآمدن اشک غلیظ ست که اندک لزوجت داشته باشد دوم آنکه طبقاتی که حوالی این رطوبت ست بواسطه کثرت غذا فربه گردند چنانچه در زنان پدید می آید عند احتباس حیض که بسبب حمل باشد یا بدون آن و این قسم آخر از اعراض شدید نیست و تعداد این نوع از اعراض نه حاجیه مورد بحث ست لانه عام لجمیع طبقات یعنی علاج جهت تنقیه سر فصد و حجامت فرمایند و بمشروبات و حقنجات مسهل طبع را یکبار یا چند و بعد تنقیه عام برای تنقیه خاص چشم چیزی که تکنده و سوزنده مادهٔ چشم و فروآرنده اشک باشد در چشم کشند چون هلیله و دار فلفل و آب پیاز و آب بادیان و آب گرفس و شیاف سماق و بدانند که تقلیل غذا نفع المعالجات ست لقطع مدد المادة و ایضاً حجوظ را در امراض چشم بفصل جداگانه خواهد شد ان شاء الله تعالی

فصل دوم در اعلال رطوبت جلیدیه و این رطوبت اشرف اجزاء چشم ست زیرا که تعلق تعقیق بصارت بدو ست و باقی اجزاء همه خادم او هستند لهذا در سطح واقع شده تا در پناه باشد و از آنکه او را مدد و صافی ست چون برف جلیدیه نامند و چون گرد و شکل ست بر دیده خوانند جلیدیه بر وزن ثالثه و باید دانست که مقدم جلیدیه پنهان و منقطع ست و موخر او طویل و دراز تقعر تقرط قدامش آنکه وقوع اشباح در عصبیه مجوفه موقع بزرگ باشد و مرئی خرد را نیز نصیبی افزون فائده طول موخرش آنست که اشباح در عصبیه مجوفه بمندام اندر کبود و پوشیده نماند امراضی که درین رطوبت بمشارکت افتد بسیار ست لیکن مخصوص بدان یک مرض ست پس فصل نیز بدو قسم تحریر یابد

قسم اول بیماریهائی که در جلیدیه افتد بمشارکت و این بر چهار نوع ست **نوع اول** آنکه تغیر در وضع رطوبت افتد و وی بر شش صنف ست بسبب میلان رطوبت بجهتی از جهات ستهٔ صنف اول آنکه رطوبت بخلف میل کند یعنی در غور و در سبب او یا نقصان رطوبت زجاجیه یا نرسیدن غذا بجلیدیه بواسطه وقوع سد در شبکیه هر دو احدی زینها به محل خود نکرده شد صنف دوم آنکه رطوبت بقدام مائل شود و برون گراید و این حجوظ و برآمدن از دو حال خارج نیست یا آنکه زجاجیه بمثل شود و بیرون میل کند چنانچه در زجاجیه گریافته یا آنکه عضلات که حافظ علائق و بند مستر خی شوند بالضرورة چشم بروز نماید و خاصه وی آنست که عظم و بزرگی هیچ ندارد بخلاف حجوظ که از استیلاء اجابه افتد که عظم لازم و بیست **علاج** حجوظ استرخائی از آنچه در استرخاء مطلق ست تدارک توان کرد و اصناف اربعهٔ باقیه که اول آن نه زوال جلیدیه ست بعین ثانی آن پیدا و ثالث او بفوق و رابع بأسفل بر دو طریق ست آنچه مائل بعین و بسیار ست در وی هر چیز عرضی ترمی نماید از آن که بهست آنچه باعلی و اسفل میل کند یعنی رطوبت یک چشم بفوق گراید و از آن ثانی بحالت یا کی بحال خود باشد و دیگر بفوق یا تحت میل کند درین صورت هر چیز اید چشم بنگرد و آنچیزی دو نماید و آنرا حول گویند صاحب را حول و این حجوظ را بیان خواهد یافت **نوع دوم** واقع بود تغیر در کیفیت این رطوبت و این نوع بر سه صنف ست یکی آنکه لون رطوبت جلیدیه متغیر شود و بحسب لون خلط غالب مبتلا گردد و بسرخی یا زردی یا بسپیدی یا بسیاهی و در تبرض مرئی متلون بود بهمان رنگ که رطوبت بدان رنگین گشته دوم آنکه مستولی شود یا میوست برین رطوبت بشارت زجاجیه این در کرده شد سوم آنکه جاوت شود و خشونت در جلیدیه پدید آید و این رطوبت خشن نگردد تا آنکه نخستین در عصبیه مجوفه خشونت نیفتد زیرا که عصبیه مذکور محتوی ست بر جلیدیه متصله علی النصف منها و خشونت عصبیه آنست که خلط الذاع قباض حریف یا بس از بطون دماغ بسوی عصبیه متوجه شود و به لذع و حرقت نخستین اشک آور و دیده را بواسطه نقصان این رطوبت و عصبیه خشونت پدید آید و خشونت عصبیه بخشونت جلیدیه گراید بدانکه این عصبیه در اصل خلقت نرم و صاف مخلوق شده است بهر دو سبب یکی آنکه اشکال اضواء و الوان بلطافت منطبع شوند دوم آنکه نور که ازین عصبیه بسوی جلیدیه می آید بی تغیر و تعسر همی برآید متصلا و مستقیما و علامت خشونت جلیدیه آنست که در بصارت ضعف پدید آید و چون حدقه را بگرداند مرئی در حدقه خشونت در نشستی همی یابد بواسطه احتکاک وی بعنکبوتیه و گفته اند گاه باشد که عنکبوتیه متفرق شود و بشکافد بسبب حدت مادهٔ این را ندارک نتوان کرد **علاج** تنقیه سر کنند بچیزهای متوسط الحرارت چون افشتین و دردمصطکی و صبر و بهر تبدیل مزاج و ازالهٔ خشونت اغذیه موافقه اختیار کنند و روغن بنفشه و شیر دختر و سپیدهٔ بیضهٔ مرغ در بینی ریزند و در فائده بروغن گل مادر دیده کرده

ہمارے ہاں سے ہر قسم کی ادویات خالص اور مناسب نرخ پر دستیاب ہیں
شفاخانہ حکیم محمد اسحاق

بر چشم سند و هر چه مقابله او و به متوسط الحرارت هر آن گزیده اند که شدید الحرارت حدت ماده می افزاید و اشیاء بارد اجزاء چشم را منقبض میسازد و روح باصره را کثیف
و غلیظ میگرداند هر چه متوسط الحرارت ست درین مرض سود مند بود بالفعل **فائده** وجه ضعف باصره درین مرض آنست که جلیدیه سطح و مستوی و صاف مخلوق شده است
تا که اشعهٔ مرئیات کما ینبغی منطبع گردد پس هر گاه این رطوبت از اوصاف مذکوره بگردد و بسبب غشونت بعضی اجزاء وی منخفض گردند و بعضی بگیرد مرتفع در اشعهٔ
بالضرور آفت می افتد و باکثر وجوه ضعیف میشود **نوع سوم** آنکه واقع شود تغیر هیئت و شکل این رطوبت بسبب اعضاء مجاوره مثلاً خشونتی در حالیق یا در طبقات چشم و در
پدید آید بسبب ضیق مکان که در هم واجب میکند جلیدیه تمامه یا بعض اجزاء وی بحسب درم مجاوره منضغط گردد و بعض اجزایش بر بعض منتظم شود بنوعی که بیمار ازین ضغط
آگاهی یابد از نرمی مکرر را ضغط گویند و علامتش آنست که بیمار در جلیدیه وجع شدید ضاغط محسوس کند و نتواند چشم را بحرکت دادن چشم بر چیزی پراشکار بود و علاجش چون
علاج درم چشم چنانچه در رسالهٔ آیندهٔ انشاء الله تعالی گاه باشد که جلیدیه متفرق شود بواسطهٔ تفرق الاتصال که در نهاد جلیدیه فتد از مادهٔ حاده که بر وی ریزش کند **نوع چهارم**
آنکه واقع میشود تغیر در کمیت این رطوبت و این بر دو وجه است یکی آنکه جلیدیه از مقدار خود بزرگ تر شود و سببش امتلاء جهت اوعلاوی است که سائر رطوبات خود را از
آنچه باید بیشتر آید و جوش آنست که هر گاه جلیدیه بزرگ شود روح باصره متفرق میگردد و در وی پوشیده میشود بواسطهٔ تحفظ اجزاء این رطوبت پس بالضرور محسوسات خود بضعف
زیرا که روح بر حجمی طبیعی نمیتواند بر آمد علاجش تقلیل غذا و تقیهٔ وجود سبب دوم آنکه جلیدیه بحد و کرد و از مقدار خود علامتش آنست که مرئیات بزرگ تر از مقادیر نمایند و جوشش آنکه
عند تصغیر این رطوبت روح مجتمع میگردد و بقوت بیرون میشود و بدان سبب هر چیز را بیشتر از مقدار وی می بیند لیکن هر گاه رطوبت مسطور بغایت خرد شود واجب میکند ضعف بصر
قسم دوم در مرضی که مخصوص بجلیدیه ست و این آنست که درین رطوبت جفاف دیبوست واقع شود فقط و بواسطهٔ کدورت که بیوست واجب میکند شعاع منطبع نمیشود چنانکه باید و
باید دانست که این بیوست بدان درجه نیست که موجب خشونت گردد لهذا از آنا خشونت درین مرض هیچ نمیباشد مگر همین مقدار که در انطباع اشعهٔ مرئی افتد و این را
دو سبب یکی آنکه در همه بدن خشکی واقع شود بواسطهٔ کثرت صوم یا کثرت استفراغ و علاج وی ترطیب مزاج و بدن ست بتوسیع اغذیه و استعمال اشربه و مروحات حمام
و ترک ریاضت و جوع و جماع و هر چه مخلل بود دوم آنکه حاصل شود خشکی در چشم فقط بواسطهٔ سفر کردن در گرما و ملاقات غبار دائماً و علاج وی ترطیب دماغ و
چشم ست خاصةً مثلاً العبه الیان در بینی و چشم بچکانند و بنفشه و نیلوفر ببویند و بر سر و پیشانی روغنهای مرطب بمالند و دیگر تدابیر مرطبه بکار برند **فصل** در اعلال
طبقهٔ عنکبوتیه و این طبقه از کناره شبکیه متة ست و شاخهای باریک از طبقهٔ مشیمیه باین طبقه آمیخته است و طبقهٔ مذکور میان رطوبت جلیدیه و بیضیه جا خرست و عنکبوتیه
بر آن گویند که از فرط رقت بنسج عنکبوت مینماید و فائدهٔ رقتش آنکه بالغ بصارت نشود زیرا که عنکبوتیه بر نصف ظاهر جلیدیه یا رطوبت شیشه ای است اگر کثیف الجرم میبود
بصارت را منع مینمود و بدانکه بعضی اطبا این طبقه را از جزء شبکیه می شمارند و طبقهٔ علیحده بحساب نمیدارند و شبکیه را نیز درین تقدیر طبقات پنج باشند و بیماریهای این طبقه
بر دو قسم ست یکی آنکه بمشارکت دیگر طبقات بود دوم آنکه مخصوص همین طبقه باشد **قسم اول** در بیان مرضی که عارض شود درین طبقه و در سائر طبقات بمشارکت
آن رهم ست که درین طبقه افتد و دیگر طبقات را نیز متورم سازد و علامت تورم این طبقه غایت رقت بصر ست و ضعف آن و نشان آنکه طبقات دیگر در ورم مشارکت اند آنست
که بصارت منضغط شود و در نصف روشنائی بیشتر روی بیشتر بیند و چنان پندارد که پلکهای چشم با سفل کشیده میگردد **علاج** استفراغ ماده کنند
و تحلیل ورم نمایند بدانچه در فصل مذکور آید **قسم دوم** در بیماری که مخصوص بهمین طبقه افتد بی مشارکت طبقهٔ دیگر و آن تشنج و تقلص ست که درین طبقه
افتد و علامتش آنست که بصارت ضعیف شود و چشم اختلاج کند و در یابد بیمار در چشم که گویا خاری میخلد یا چیزی چشم را میکشد و بصارت در حالت
گرسنگی و در روشنائی آفتاب و در وقت نیم روز زیادت گردد و عقب خوردن غذا و در مواضع سایه دار و هنگام شب قوت پذیرد **علاج** اگر تشنج از بسیار
بود سر بر ترطیب مزاج شیر دختر و روغن بنفشه در روغن کدو و در بینی چکانند و بر سیاه مرطبهٔ مرخیه چون آب بنفشه و برگ خطمی و برگ کدو
و برگ کنجد انکباب کنند و سائر تدابیر مرطبه که بارها ذکر یافته بعمل آرند و اگر تشنج از امتلاء بود ادرار بجات خورند و غرغره محفقه استعمال کنند

دلیل از تنفیه کحل یعنی تنگ آورنده در چشم گشت **فصل دوم** در اعلال رطوبت بغیضه این رطوبت مشابه بسپید بیضیه است الونا و صفاد قوا الا ان بیضیه سمی گشته و منفعت خلفت

این رطوبت بیش از می جلید یکیست که در شناسائی قرنیه بتدبیر واقع شوند بر جلیدیه زیرا ذات و بیوست اضوای قرنیه هوا گرم محفوظ ماند این رطوبت باسرع می افتد یکی زیادتی

حجم دوم نقصان آن سوم کدورت و غلظت و این هر سه بر سه قسم بیان کنم **قسم اول** در زیادی حجم و مضرت افزونی این ظاهر است که اگرچه نزدیکی اندک بود اما بجهت نقصان

شفافیت که خلط اجزا واجب میکنید در انطباع اشباح بر جلیدیه تصوری می افتد و در بر آمدن شعاع بر مجری طبیعی فتوری راه میابد چه آنکه از زیادی حجم بیشتر باشد کدورتی

صورت بصارت طایل میشود و ظلمت پدید گیرد و جلیدیت فیما بین اشباح و جلیدیه بمثابه آب عمیق است که مانع بصارت میشود و علامت افزونی این رطوبت آنست

که مریض چون سر بجنباند در پیش روی خود خیال کند که دریا ایستاده است و در حالت پری معده و عقب خواب ضعف در بصارت غالب بود و هنگام گرسنگی و دیر زمانه روز

انقدر ضعف نباشد و ایضا مبتلا باین مرض چیزهای بعید را بنسبت باشیاء قریب زود تر می جنبند و دهش آنست که روح بسبب کثرت این رطوبت کثیف میگردد و بدین سبب تا که دیر تر

حرکت نکند غلظت وی تلطیف و قوام وی اعتدال نمیگیرد و دهش آنست که مریض قریبا بالا استقصا نمی تواند دید زیرا که در ابصار محسوسات قریبه روح را چندان

حرکت نیست که غلظت وی لطیف گردد **علاج** نخستین تنقیه بدن کنند بمطبوخ سازج و بعد بر حقنه سر حب الا یاره دهند و انجامه جوشانیده و عسل روی آمیخته بفرمایند

تا غرغره کنند و دیگر غرغره که مناسب حال بود نیز استعمال نمایند از اغذیه لطف بود بکار برند **قسم دوم** در نقصان رطوبت بغیضه و مضرت نقصانش عند غایت

النقصان ابصار بدین بست و عند نقصان ضعیف وقوع ضعف در بصارت **فایده** نوری که از دماغ بسوی بیضه می آید و درین رطوبت جمع میگردد تا که انطباع اشباح بر جلیدیه

فعل باصره باتمام رسد و هرگاه که درین رطوبت نقصان افتد نوری که بسوی این می آید جمع نمیتواند شد و در ثقبه زود تر میگذرد و منتشر میگردد پس اگر نقصان

بدرجه کمال ست بواسطه سرعت خروج فعل بصارت بالکل باطل میشود و اگر نقصان کمتر ست در فعل باصره ضعف پدید می آید و علامت نقصان این مرض سرخود بجنبانند

در پیش چشم خیال کند که گوی یا چاه و مغاک واقع ست و دهش آنست که هرگاه این رطوبت ناقص واقع میگردد ما بین وی و عنکبوتیه فضائی حاصل میشود و آن

فضا در بصارت مانند چاه و حفره بنماید و این دلیل مورد بحث ست از چند وجه چنانچه در شرح اسباب ذکر یافته است و ایضا شارح اسباب بینماید که حق

آنست که هرگاه بغیضه ناقص میشود عارض میگردد و بیرا اجتماع از پیش و این از دو حال بیرون نیست یکی آنکه اجتماع در جمیع اجزای رطوبت مذکوره واقع

شود و در مقبوضیت بصارت بالکل زائل میگردد و هیچ چیز دیده نمیشود و اصلا دوم آنکه اجتماع عام نبود بلکه در بعضی اجزا دیده افتد این نیز بر دو وجه ست یکی آنکه در یک موضع دیده باشد

و دوم آنکه در مواضع مختلفه افتد پس اگر اجتماع اجزای رطوبت بموضع مخصوص مرئی هر چیز که بود یعنی قطع تاریکی همی بیند و اگر اجتماع در اجزای رطوبت بمواضع مختلفه باشد

بحسب اختلاف اجتماع در هر چیز که بصر مشاهده میکند این کیفیات عند کدورت این رطوبت نیز عارض شود چنانچه در نزدال الما گفته آید اما اجتماع اجزای چیز

دیگر ست و شکدوت چیزی دیگر اما از آنکه اجتماع اجزای رطوبت بیوست منجر میشود کوچکی چشم و در خواب مشاهده افتادن از لوازم اجتماع اجزای این رطوبت ست و باین نیز فرق

میتوان کرد بینهما اگرچه فرق دیگر هم بسیار ست **علاج** در خصب و فربهی بدن کوشند و هر چیز که مزیل یبوست و باعث رطوبت بود بکار برند و آنچنان باشد که اغذیه

جیده تناول کنند و ریاضت و تعب بگذارند و بر حمام مرطب مداومت نمایند و شیر و خزان و سپیدی بیضه و چشم چکانند و بنفشه و نیلوفر بیویند و بر سر و غذاهای

مرطب چرب دارند بالجمله هر چیز که ترطیب و مداغ کند بکار برند **قسم سوم** در کدورت و غلظت رطوبت بیضیه و مضرتش وقوع آفت ست در فعل بصارت پس اگر کدورت

اندک مایه باشد اشیای بعیده هرگز بنظر نمی در آیند و چیزهای قریبه نیز کماهی بالا استقصا محسوس نمیگردد و اگر کدورت و غلظت بشدت بود از دو جهه بیرون نیست

یکی آنکه کدورت تمام باشد در جمیع اجزای رطوبت و درین حالت بصارت بتمامه زائل میشود دوم آنکه کدورت در بعضی اجزای این رطوبت

افتد و این رطوبت بر چهار وجه است یکی آنکه وسط رطوبت که محاذی و مقابل ثقبه عنبیه است تکدر بشود زیاده از قدر ثقبه یا مقدر

ثقبه و درین صورت نیز بصارت بالکل باطل میگردد و بعضی اطبا رهبن را نزدال الما گویند دوم وسط رطوبت که محاذی ثقبه است کمتر از

مقدار ثقبه عنبیه گردد چنانچه حوالی ثقبه آثار ماند بحالت خود باشد و درین حالت هرچیز بشکل الوسط بنماید سوم آنکه اجزاء رطوبت که محاذی ثقبه است مکدر شود یعنی کم
صفا بحالت خود بود و آنکه درو بقعه معرا باشد و درین صورت اجسام کثیره باریک دیده نمیشود بلکه علیحده علیحده یکی بعد دیگری محسوس میگردند چهارم آنکه
کدورت اجزاء رطوبت متفرق بود و درین صورت بیشتر ردی خود تخییل میکنند که پشه و موی و مگس و غیر آن همی گردد چنانچه در نزول الماء تخییل میگردد و فرق در کدورت
بیضیه در نزول الماء آنست که الوان آنها مختلف بود و همیشه بتدریج در ابصار کدورت می فزاید تا آب بتمامه فرود آید بخلاف کدورت که دائما سپید رنگ می باشد و اگرچه
آن الوان میکند آفت عظیم واجب نمی کند و کدورت همراه یک حال ثابت میباشد و این مرض بمنزله ستر نزول الماء است و فیه بحث و علاج کدورت نمایان ست علاج تلطیف و تدبیر کننده
همه آنچه در مقدمه نزول مفید است درین بکار برند بحسب احتیاج و بیان کدورت این رطوبت در باب ضعف نیز گفته خواهد شد **فصل** در اعلال طبقه عنبیه و این طبقه غلیظ الجرم
و نرم القوام و در وسط این طبقه مقابل جلیدیه ثقبه واقع ست مانند ثقبه که در انگور پیدا می آید چون او را از خوشه جدا کنند و وجه تسمیه وی بعنبیه همین تشبیه است از رنگ
طبیعی آن نزد جالینوس آسمان گون ست و نزد ارسطو سیاه و بعضی اطبا این طبقه را از اجزاء مشیمیه می شمرند و طبقه برأسه محسوب نمیدارند و شبکیه و عنکبوتیه و ملتحمه را نیز و بدین تقدیر همگی
طبقات سه عدد در شمار می آرند و باید دانست که ظاهر عنبیه صلب ست بر آنکه مماس قرنیه است از بیرون طرف و باطنش نرم و ملائم و زود خمل و خشونت واقع ست مانند اسفنج و از این طرف
بیضیه متصل ست منفعت خمل وی سه است یکی آنکه چون آب نازل شود تا دیر آن آب باید شکار در زیر خمل نهان کند و خمل آن آب ابدا رد و محاذی ثقبه آمدن نه
بشبکیه مانع نباشد دوم آنکه فضله که بچشم ریزد در خمل باستد و بر ثقبه نتواند رسید سوم آنکه رطوبت بیضیه که مماس این طرف ست بسبب خمل بر جا خود متوقف باشد و سیال
نگردد و این طبقه مختص ست به پنج مرض یکی قرحه دوم اتساع سوم زوال چهارم اتساع پنجم ضیق و هر یک بقسم علیحده بیان کرده شود **قسم اول** در قرحه که درین طبقه پدید آید و
علامتش آنست که نخستین در مقابل سیاهی چشم تیره نمایان شود و رنگ فرق در تیره این و در بثره قرنیه آنست که بثره قرنیه سفید بنماید زیرا که قرنیه در اصل
سپید و بمعنی این تلون بعنبیه است که تحت قرنیه است پس هرگاه در قرنیه بثره افتد بسبب کثافت که بثره واجب میکند در قرنیه رنگ عنبیه پوشیده میگردد و قرحه
برنگ سفید نمایان میشود و آنکه بر عنبیه سیاهی چشم در رنگ شده است بقرحه ملتحمه نیز فارق ست و باید دانست قرحه که در عنبیه افتد گاه باشد که همچنان تحلیل پذیرد
الی آنکه قرحه شود و گاه باشد که آن بثره بزرگ شود و ممتد گردد و بدان حد رسد که قرنیه را بشگافد و عنبیه بیرون آید بیان قرحه علیحده کرده شود و گاه باشد که آن بثره منفجر گردد
و عنبیه متخرق شود پس آنچه از عنبیه سائل شود و سیلان واجب میکند سه علت یکی آنکه نور بعد متجمع نمیشود و بسبب منتشر گردد دوم آنکه در روح تفرق نمی شود سوم آنکه جلیدیه
خشکی را تابع گردد چنانچه در نقصان بیضیه گفته شد **قسم دوم** در اتساع عنبیه باید دانست گاه باشد که طبقه مذکور بسبب استیلاء رطوبت ممتلی شود بحدی که قریب باشد که حدقه
متسع و فراخ گردد و گاه باشد که فراخ شود و کما صح التشنج و گاه باشد که بسبب باد تحجم متورم و فرق درین علت و ورم آنست که درین مرض الم و حمرت نمیباشد زیرا که
این امتلا بسبب سمن و فربهی است و بدانکه این مرض غیر نزول الماء است زیرا که فی الحقیقه اتساع نیست کما ذهب الیه الجمهور و بالفرض اگر اتساع مسلم داریم کما جوزه
البعض پس گوئیم که این اتساع در ثقبه است در عصب نیست و اتساع که به نزول الماء مخصوص ست اتساع عصبه مجوفه است چنانچه بیان خواهد یافت و علامت امتلاء
این طبقه آنست که بصر ضعیف شود و یک چشم کلان تر از دیگر نماید و حالتی شبیه تمدد در چشم یافته شود و اما العلاج یک چشم زیاده تر از دوم می نگاه آنکه امتلاء در یک چشم
بود یا در هر دو باشد اما در یکی بیشتر از دیگر بود و علاج استفراغ کنند بحبوب ایارجات و غراغر و جز آن و از اطعمه غلیظه طعام چون گوشت گاو و بیش فربه و مانند آن
پرهیز نمایند و پس از تنقیه بحصول التقلیل بر استلا چیزی که رطوبت چشم کم کند و تحلیل کند در چشم کشند تا ماده باقی از تنفس عضو پاک شود و آنچه بدین کار آید آب بادیان است
و عسل و حلتیت و فلفل و سکبینج و اشق و مانند آن **قسم سوم** در زوال عنبیه و این را دو سبب یکی آنکه درین طبقه یا در طبقات مجاوره ورم پدید آید
دوم بدین سبب طبقه مذکور از موضع خود زائل شود و علامتش آنست که چشم گران شود و درد کند و اشک آرد و بواسطه زوال ثقبه از محاذات جلیدیه
هر چیز غیر مستقیم بنظر در آید و به سبب جحوظ مقله و عظم مقدار چشم که ورم واجب می کند ملک با هم نه پیوندد و ایضا در چشم چنان نماید که گویا قرنیه

و بعضی گفته‌اند که آنکه بر حالت خود صاف و شفاف است حدقه دوم مکدر گشته پس اگر زوال بجانب یمین بود ظاهر شود که کدورت در یسار قرنیه و اگر بالعکس بود در آن باشد

علاج مسهل مناسب دهند و اگر واجب باشد فصد کنند و پس از تنقیه بدن برای دفع ماده از نفس عضو چیزی که مفتح سدد باشد و بیان آن چیزها در امتلاء این طبقه کرده شد

و چشم کشنده از خارج نیز در زوال حدقه و ازاله زوال کوشند تدبیرش آنست که قطعه اسرب را بگیرند و مانند خانه چشم از وی خود مانند بسازند و در وسط حقیقی آن خرد

سوراخ کنند پس آن را خوب ارفاده چسپند بنهجی که سوراخ آن خود محاذی آن کشاده باشند و از بر نیاده بندند پس آن منقوب الوسط بر چشم بندند و مقصود آنست که چشم به شکل طبیعی باز دائما

زیادتی چشم باصلاح آید و ایضا چشم از دیدن مختلف الکات که موجب انجذاب او است محفوظ مانند بچه چون سوراخ آنست که بسیار از آن سوراخ نگریستن خواهد و این خالی

از تکلف نیست چون مدتی بتکلف نگریستن عادت شود چشم بالضرورة باصلاح می آید بر شکل طبیعی خویش میگراید و سبب مقدم در زوال طبقه جز که آنست که قرنیه منعقد پذیرد و

این سبب نیز زوال گیرد و نتو القرنیه در فصل آینده گفته می آید قسم چهارم و پنجم که آن اتساع و ضیق ست برای آنکه زوائد فصول مستقله ذکر خواهد یافت بعد ذکر اعلال

طبقات **فصل** در اعلال طبقه قرنیه و این طبقه ایست صلب و شفاف مانند شاخ سفید که بغایت باریک و تنک باشد و هذا قرنیه گویند و طبقه کور از اطراف صلبیه ناشی شده است و

طبقات و طبقات آن ملتحم است و دیگر گشته بر مجاز و از آنست که درجانه نفاذ و اجهار نور افرقه است چون منتقبه شاخ ظاهر نکاکر کسی را آفات رسد ملاحتی تو یا دیگر اجزای چشم کم محتاج

محفوظ مانند و میتوان که تسمیه وی به قرنیه بدین تشبیه باشد یعنی چنانچه شاخ باقی تو ها دارد این طبقه نیز وی طبقات و اجزا بر قرنیه که محاذی حدقه است تربا اجزا

است تمام صحات زیراکه از بین نگاه قرنیه با ملتحمه پیوسته است بالای وی چیزی نگذارد که در سبب آفات خارجی پناه وی باشد مثل این طبقه ملتحمه و جلیدیه چون حال آنکه بنسبت تدبیل است

این نسبت تمامی چراغ یعنی با وجود آنکه آفات خارجی را باز میدارد ما در بروز نور هیچ منع نمیکند از شفافیت خود و بعضی این طبقه را نیز علیحده نمی شمرند چون عنبیه و جلیدیه و

ملتحمه و از اجزای صلبیه محسوب دانند و بکی طبقات چشم معدود و شمار می آرند و امراضی که مختص این طبقه است نه قسم است خشونت و تشقق و قرحه و بیاض و سرطان

و بثره و دکن و مده و شفاق نیز بر دو قسم ست زیرا که بر قسم تلحیه بیان کنیم قسم اول خشونت و درشتی که قرنیه عارض شود و این مرض را سبب یکی آنکه بیوست و خشکی عارض گردد

و بین ببدان سبب رطوبتی که خلل عضو را مملو داشته بود ناقص و سطح و بیرا ضیافت منعدم شود پس در سطح اختلاف افتد بعوام لقع و منخفض شدن اجزای وی خشونت

ظاهر که بهر رفتن صفا و صقالت در تبدیل اضواء و اشباح نتور راه بیابد دوم آنکه خلط تیز باشد بدین طبقه رسد و سبب حدت و یلوحت سطح طبقه را بجزاند چنانچه در جرب

جلد را مبخزاند سوم آنکه مزاج این طبقه متغیر شود باستعمال ادویه حاره اکاله و علامت خشونت این طبقه آنست که بهنگام پوشیدن و کشادن چشم پندارد که پلک بالا

وی بر چیزی درشت می گذرد و سبب ابتدائی که حرکت پلک واجب کند اشک بیرون می آید و خشکی و جفاف که سبب و اصله خشونت ست بدیگران نیز نماید از هر سبب

که باتفاق ممد این طبقه شده باشد **علاج** از هر سبب باشد بهر تبدیل مزاج مرطبات استعمال کنند تا که خشونت زائل شود و لذاع تسکین یابد پس اگر خلط لاذع

یا حریف سبب بود دانه بنفشه بجوشانند و در طبیخ آن فلوس خیارشنبر و ترنجبین حل کرده بدبیند تا ماده مستفرغ شود و مخ الاسرب در چشم کشند که در امتلاء مذکور شد

قرنیه خاصیتی عجیب دارد خاصه اگر بروغن بنفشه ممزوج باشد و طریق گرفتن مخ الاسرب آنست که قطعه اسرب بکف دست دیا بر چیزی بمالند تا سیاهی بیرون آید

پس آن سیاهی که چرک اسرب است مراد از همین ست در چشم کشند و اندکی روغن بنفشه ممزوج ساخته و ایضا بر الملاحی و قرنیه لعاب بهدانه همراه کثیرا با روغن بنفشه در چشم

کشیدن سود مند و خون کبوتر بچه بچکانیدن مفید و طریق خون کبوتر بچه گرفتن آنست که پر بازوی وی بکنند و خونی که از آن بر آید در چشم بچکانند یا رگی از رگهای

زیر بازوی آن بگشایند و خون آنرا بکار برند **قسم دوم** در نتو القرنیه و نتو بلند آمدن ست باید دانست که گاه باشد که قرنیه از ملتحمه بلند تر شود و نتوی که علاوه آن

نماید چنانچه ملتحمه و قرنیه علوی پذیرد و در ریح و فرق در نتو و نتو این طبقه در نتو گنبد آید و سبب آن مرض آنست که مادۀ رطبی در زیر این طبقه در آید و طبقه انتفاخ از علاج

و طبقه بلند نماید **علاج** نخستین تنقیه بدن کنند از خلط غلیظ لزج و پس از تنقیه بهتر تنقیه فضل اشیاء محلله چون حلبه و زعفران و اصفر و شیاف احمر در چشم کشند

و تا به ها گرم روی بشویند و بر بخار وی نگون دارند **قسم سوم** تشقق که در قرنیه افتد شوخی که هر جا تو تنگی افتد شوند از حرکت و تحنیبیر نیر آن بی

در زوال ... و مسهل ادویه ... سرفه در ... طلق و مسهل ...

و این علت بسی ست بلو سرخ بیان بفصل علاجش خواهد آمد **قسم چهارم** در شقاقی که در قرنیه افتد منجمی قشر ظاهری بشگافد پس باقی قوامی وی بیرون آیند و غشیه بحال خود باشد و علامتش ظاهر ست و تدبیرش همان که در بلو سرخ گفته اند **قسم پنجم و ششم** که آن وقوع قرحه و بیاض ست طبقه بفصل گفته آید **قسم هفتم** در سلان قرنیه یعنی ورم صلب بسبب سودا و صفراوی درین طبقه افتد و علامت آن آنست که وجع بشدت بود و در رگهای چشم تمدد پدید آید و رنگ ورم میل بسیاهی و کمودت نماید و تخشن شدید که تا صدغین منتهی شود پیدا باشد غالبا هنگام گرفتن شدید یتبعه ایضا در سر نخوه دارد و از روی طعام نشود و اگرچه بیمرض علاج پذیر نیست اما از تدبیری که مسکن الم و موقف مرض بود دست باید داشت تا آفات عظیم پیدا نشود و تدبیر آنست که فصد کنند بقدر قوت خون برآرند و طبیخ راسنا را لحبن و سکنجبین افتیمونی نرم دارند هر گاه که اورا بسوزش کند در غلبه نماید شیاف بعضی یا سپیدبنه آمیخته در چشم ریخته در بر گرفتن خطمی و خبازی و عنب الثعلب کوفته یا روغن بنفشه ممزوج ساخته ضماد کنند و هنگام ادویه عادی بکار نبرند کما قال الشارح فی هذا البحث و ایاک و استعمال الادویه الحادة فانها تثیر وجعا لا یطاق **قسم ششم** در شرح قرنیه بدانکه گاه باشد که در قشور اربعه این طبقه ماده منتشر گردد پس سطح ظاهر بشیر نماید لعوال این شبور بسبب رطوبتی که ماده موضع حصول آن مختلف بیشتر از روی لون و طعم و سایر اعراض مثلا اگر ماده اندک بود و شیر وجع کمتر باشد و اگر ماده بشیر و عادبود وجع بشدت بیشتر باشد و خطر بشیر از اما اختلاف در موضع حصول چنان ست که شبره که در زیر قشر ظاهری باشد صافی و سیاه بینما بخلاف شبرات که در قشر ثانی و ثالث پدید آید که بواسطه منع ادراک عنبیه الیچه تحت قشر ثالث ست سپید بنماید و آنچه تحت قشر ثانی ست در بیاض سواد متوسط بینما و قال صاحب التذکرة الشبرة التی تکون فی القشرة الاولی تکون سوداء بسبب عدم النور الخارج منها و التی فی الثالثة تکون بیضاء لقرب النور الخارج منها و التی فی الثانیة تکون متوسطا لتوسط النور عندها و باید دانست شبره که در ظاهر قرنیه بود در محاذی تقبه نباشد اسلم ست بر آنکه اگر بواسطه کثرت یا حدت ماده منجر بخرق بود از آنکه قشر ظاهر قرنیه نسبت بقشور دیگر وی سخت تر ست قبول خرق نمیکند مگر در خریف و بعد از نقوه شدن اگر محاذی تقبه نبوده باشد اثری مانع بصارت نمیشود بخلاف آنکه قشور دیگر بود که انجرار آنها قبول خرق بشیر میکنند بواسطه آنکه جرم انها بدان سختی و شبره که محاذی تقبه باشد در هر قشری که بود در دی ست زیرا که چون اندمال پذیرد اثری منع بصارت میکند و ایضا شبرات که در غیر قشر ظاهری افتد چون با لحاق انجماد اجتماع کنند تنویه عنبیه **علاج** تدبیر این مرض از باب ورام و قروح بحسب حال بجویند از تقلیل و جذب ماده باسفل فصد و اسهال در ابتدای راد عات بکار برند و در انتهاء شیاف ابهلیج که در دی کند باشد در چشم کشند و در انحطاط شیاف اعمر لیس استعمال کنند **فائده** فرق در تنویه قرنیه دو شبرات وی آنست که تنویه سخت و مستحکم میباشد و در زیر میل فرو نمی نشیند بخلاف شبره که در زیر میل فرو نشیند و از دمعه و ضربان خالی نمی باشد **قسم نهم** آنکه ریم در زیر قرنیه حاصل شود و این را کمون المدة تحت القرنیه گویند و علت مذکور را سه سبب ست یکی آنکه در این طبقه قرحه افتد و منفجر شود و تا ریم بیرون آید پس آن ریم همان جا بماند دوم آنکه ورم شدید واقع شود و فضله وی تحلیل نا پذیرفته مستحیل گردد بریم و ریحا بالیته سوم آنکه صداع شدید حادث گردد پس طبیعت فضله بدین جانب فرستد و آن در این جایگاه ساکن شود و ریم گردد و شکل این ریم بمشابهه شکل نطفه می نماید و حال وی مختلف ست بعضی چنان باشد که موضع قلیل از قرنیه درگیرد و بعضی چنان باشد که موضع کثیر از قرنیه درگیرد و بعضی باشد که همه سیاهی چشم را مشتمل گردد و تباهی رساند **علاج** هر چند بنضج و تحلیل باعتدال کند بکار برند مثلا در ورم اصفر در شیر دختر یا در آب جلبه یا در آب تخم کتان مخلوط کرده در چشم کشند و با آب جلبه و کلیل ساعت بعد ساعت بآب نیم گرم تکمید چشم کنند و در تنقیه و تحلیل همه مارا قرشیا و اقلیمیا فضه باریک ساخته در چشم پر کنند نظیر ندارد و بدانکه هر گاه این ریم بر تحلیل نیاید بدستکاری متوجه گردند و طریقش آنست که قرنیه را از طرف اکلیل بنقبی که باین کار مخصوص ست بشگافند باید که شق عمیق نکنند تا آسیب سد پس بین شق سعت آورده مداوا بیرون آرند و بعد بعلاج قروح چشم رجوع نمایند اما تا حاجتی قوی نباشد و آن ریم منع ابصار نکند دست از دستکاری کشیده دارند **صفت** ذرور اصفر بگیرند از روت مر بی وده درم صبر عنصران و حضض از هر یک دو درم مروارید کوفته و بمر یمنیه دلین و غیر آن گرفته شده استعمال کنند **فصل در اعلال** طبقه ملتحمه و این حجابی ست عضروفی صلب شفیف غلیظ الجرم مختلط بعضلات که مقله را متحرک میدارند و طبقه مذکوره بگرفت سفیده چشم ست از شاخهای غشاء ملتحمه بالای قعف و بر پوست سر واقع ست ناشی شده ست و اندر پیش چشم بسطر گشته

و بمالغه از چشم پوشیده مگر ترشحی اگر داگرد ه استوار شده است و التحام پذیرفته لهذا التحمه گویند **فائده** انچه از مشابهت این طبقه از غشا صلب فوق الفحف گفته شد بر طبق
قول لقبراط است و رازی گفته لهذا چون ورم ملتحمه بشدت باشد متجاوز میگردد گرد اگرد چشم حتی که برخساره و سیله بار حجاب الشی روی برانند که از غشا صلب که داخل
قحف ناشی شده است باستدلال آنکه رمد شدید منتادی میگردد بتغیر ذهن و هذا لیس بشی لان الم الغشاء الخارجی ایضا یغیر الذهن بسائر الحواس لمجاورة الدماغ کما انشاء الصداع الحادث عن الضربة و بعضی این را نیز از الطبقات می شمرند مع شکلیه طبقات نزد ایشان چهار است و بسیاری که درین طبقه افتد چهارده است بعضی محقق و اکثر غیر محقق
و تفصیل امراض این طبقه آنچه چون رمد و ظفره و طرفه و سبل و انتفاخ و حشاه و حکه و دقه و قرحه و الیقی درجایگاه خویش بفصول علیحده ذکر خواهد یافت و درین مبحث
حصول مطالب بحیثیت مصنف لپسند نیفتاد تا آنکه سروی از مقصود فرو گذاشته نیافته **قسم اول** در رمد و آن عبارتست از ورم ملتحمه و رمد حقیقی همین است زیرا که گاه
باشد که لفظ رمد از روی مجاز اطلاق کنند بر سرخی بلا ورم که عارض شود چشم را بسبب غبار و دخان و گرمی آفتاب و مانند آن و باید دانست که شیخ رحمة الله علیه و تابعین و بر انند
که ورم ملتحمه گرم بود یا سرد آنرا رمد گویند بخلاف قدما که این لفظ را بورم گرم این طبقه مخصوص میداشتند و بدوم سرد این طبقه لفظ تکدر اطلاق میکردند و اصطلاح
اطبا اما باعتبار اشتهار بر بی که چشم را بسبب طلاق رمد بر آن کنند و این مرض را به رمد مسمی است کما یقال رمد الرجل اذا هاجت عینه و رمد بسبب که از خون یا بلغم یا از صفرا یا
از بلغم یا از سودا یا از ریح پس پنج نوع بیان کنیم **نوع اول** در رمد دموی و علامتش آنست که چشم بغایت متورم و منتفخ و ممتد بود و چرک بسیار آید و گاهی ممتلی
باشد و در صدغین ضربان پدید آید و سایر علامات خون بران گواهی دهد **علاج** نخستین فصد کنند از هر جانبی که رمد بود و اگر فصد مانع بود بر نقره حجامت نمایند و بعد از
اخراج خون مطبوخ هلیله و آلو و شاهتره و تمرهندی طبع را ملائم سازند و بعد از تنقیه شیاف ابیض در سفیده بیضه یا در لعاب حلبه یا در شیر دختر حل کرده در چشم کشند اما
را آب بکار نبرند بر آنکه همچنان استعمال شیاف مذکور و سائر مفرحات قبل از تنقیه بدن و سر مضر است زیرا که گاه باشد که مودی شود از شدت امتداد به تمزق و انشقاق
تامل کما قال صاحب الذخیرة طبیعی و رمد قبل از استفراغ ادویه موضعیه استعمال نماید جنایتی عظیم کرده باشد و همچنان در ابتدای آن رمد بر چشم رسانیدن نیز ممنوع است
زیرا که ماده را خام میدارد و حجب چشم را کثیف میسازد و مضر عصبست و دیگر ضرر بسیار دارد و ایضا بعد از تنقیه برای تقویت چشم و ردع مواد صندل و حضض و اقاقیا
با آب کشنیز تر ضماد سازند و از اغذیه هر چه شیرین و ترش بود احتیاط نماید چون انار و انبر باریس و تمرهندی با شکر آمیخته و مانند آن برای این اقسام غذا مطفی چون آش تنقیه
نماید و بهر آنکه طبقه ملتحمه عصبانی است و عصب را هیچ چیز مضر تر از ترشی نیست **نوع دوم** در رمد صفراوی علامت وی آنست که ورم و انتفاخ و تمدد و حمره و ثقل این اشک
نسبت بدموی کمتر باشد اما وجع والتهاب و نخس بیشتر میبود و باید دانست که اشک در حالت صحت گرم میباشد زیرا که منضج است و در رمد شدید بارد و غیر منضج است
علاج رمد صفراوی طبع را مطبوخ هلیله که در رمد دموی ذکر یافت ملائم کنند و عصارات بارده چون شیره کاسنی و بقله و برگ عنب الثعلب و کشنیز تر بر چشم ضماد کنند و کذا
اسفغول با شیر دختر و سپیدی بیضه در چشم چکانند و چند استعداد وجع شیاف کافوری و شیاف زیتونی در چشم کشند **فائده** هر مرضی که با درد و وجع بود نخستین بتسکین درد
توجه کنند زیرا که وجع موجب ضعف و قوت عضو با اشتغال طبیعت جذب مواد است و این همه صورتهای از دیاد مرض است اما راحت کردن استعمال مخدرات بهر تسکین
وجع وجه رخصت نیست زیرا که ادمان تحذیر یافت می انجامد کما قال جالینوس فی حیلة البرء اعرف قوم لمالج علیهم الاطبا رمد بالمخدرات کثر بهیج ابصارهم بعد
الی الحالة الطبیعیة لکنهم منذ ذلک الوقت بدت بهم ظلمة فی ابصارهم فلما طال بهم الزمان نزل فی العین بعضهم الما واصاب بعضهم حول البصر و بعضهم سبل العین **نوع سوم** در رمد
بلغمی علامتش آنست که انتفاخ و ثقل بیشتر میباشد و چرک و اشک بسیار آید و در رمد خواب هر دو پلک بهم ملتزق و پیوسته گردد و سرخی کمتر باشد **علاج** بعد از نضج و تنقیه دماغ
حبوب ایارجات دهند و بهر ردع و تحلیل صبر و حضض و مر و اقاقیا و زعفران با گلاب آمیخته بر پیشانی و بر پشت پلک ضماد کنند قال جالینوس الصبر نافع من اورام
العین لانه یمنع ما یتحلب و یحلل ما حصل بهر نضج و تحلیل لعاب حلبه منقول لعاب تخم کتان در چشم ریزند و بعد از آن چون روز دوم یا سوم بگذرد بحسب ابتدای مرض
فرو رابیض در چشم بکنند و امر توقف استعمال ذرور برای آنست که رفق و قوی التحلیل است و استعمال محللات خاصه اگر قوی باشد جائز نیست در ابتدای امر مگر بعد انتها

و طریق غسل چنانکه گفته است که حلبه و آب نیم گرم بدارند و بادو پاشند و بعد ازان آب بیرون ندانند و آب گرم بسته چند تن حلبه با آمیزند و بجوشانند تا که اصفیا شد

و بعد ازان لعاب بیاشامند بریزد **صفت** در ربیعی زعفران بیاشامند و لعاب بیاشامند و شیر خر یا شیر دختر بسرشند و بر روی چشم ترفا نهاده شود که بسر شدن قریب باشد

بگذارند تا که از رمد بران تخفیف شود پس آن را نزدیکتر و ازین نزد و شتیلج شیر و از نشاسته باهم آمیزند و سحق کنند باریک با گرد التصاق اجفان و کثرت حرکت قدری

تیز و چینی نبات سری بفیزایند بعضی نزرود چنان میکنند که با شیر بیاشامند و آفتاب خشک میکنند تا که پس اجل کریمی نمایند هنگام خشک شدن احتیاط بباید

و رمد که از رطوبت باشد در پوشیدن باید **نوع چهارم** در رمد سوداوی و کمال این نوع را مدیاس میگویند علامتش آنست که چشم خشک و گران کم و الوان و دوش کند

نباشد و باشد که سرخ گردد و باشد که بعض حرق ندرت و از ججه تیز حرکت پدید آید مدکور که اکثر با صداع باشد اگر غالب سودا وی بود

علاج ترتیب غذا و نقیه جسد بهلیله کابلی و مویز منقی باشد تناول فرمایند ما الشعیر بنوشند و طبیخ بنفشه و نیلوفر و برگ خطمی و گل بنفشه پیش از مقدم سر بریزند و

همبرن طبیخ آب بتابند و آب گرم در آنند و روغن بنفشه شیر تازه در بینی کشند و لعاب حلبه و آب آن در چشم چکانند و بابونه بنفشه و تخم کتان با روغن بنفشه و نیلوفر

ابزن چشم ضماد کنند و شیاف دینار چون تکمیل فرمایند و بعد از ترطیب ... استفراغات و محللات لازم دانند که تنقیه قبل از ترطیب موجب

صفت شیاف دینار چون اسفیداج و قلیمیا هر یک دو درم افیون یک درم کتیرا یک درم نشاسته یک درم جمله را با کوبند

شیاف سازند **نوع پنجم** در رمد ریحی و علامتش آنست که چشم ممتد بود و گرانی و اشک بیچ باشد و گاه باشد که بسبب جمع سرخی پدید آید **علاج**

بابونه و اکلیل و مرزنجوش بر چشم ریزند و بسبوس جاورس تکمید سازند و استعمال محلله بکار برند باید دانست آگاه باشد که بلغم از اسباب ... چون ...

دیگر نیستی بسوی چیزهای سخت روشن مانند آفتاب و ... نگاه کردن ... تو عیب زرد مجازی ... گویند ...

امری باکه دوست بعلاج کنند خود بخود سه چهار روز زائل میگردد چون بسبب منقطع شده باشند انگفته اند که در علاج وی ... زائل شود ... گردند

که سبب قطع سبب و پس چون قطع سبب کفایت نکنند و بعلاج آرند و علامت ... اسباب و سرخی اندک و حرقت قلیل در چشم ظاهر بود

علاج اگر در سه یا چهار روز زائل نشود و حال آنکه سبب منقطع شده باشد فصد کنند ... طبیخ ...

و در آن حل کرده بنوشند و شیاف ابیض در چشم اندازند **فائده** ...

... کردی خوف التصاق اجفان ... شیاف ابیض ... با شیر دختر ... در چشم ...

تا بعد ... و پاک شدن آن ... در ... چشم ... تا از التصاق محفوظ ماند ...

انواع الرمد ... النوع و در التصاق ... چون چشم بغایت سرخ شود ...

ملتصق شود و چون ... **قسم دوم** ...

... بر چشم رسد ...

از غایت امتلا و ... سوم آنکه خون جوش زند و بسبب ...

... شدید و ...

... علاج شوند ... محتاج بعلاج ... **علاج** ...

...

... در چشم چکانند ... زرده تخم مرغ آلوده بر چشم نهند و ببندند ...

٧٦

در رایشد اخون باذروی کبوتر که گرم بود در چشم انداز ند واگر بهر شیاف گل ارمنی و طین احمر چنین تمود بیاد در آب مکر ده در چشم مذکور آمیزند بهتر باشد اما چون مرض در تحلل

بهر تحلیل کنند و مرداسنگ و زعفران و خون مذکور آمیزند بلکه اگر غایت تحلیل مطلوب باشد زنگار سبز و احمر و خون باذروی کبوتر مخلوط نموده در چشم ریزند و سوزانند

بجر کند وبرگ عنب الثعلب نیز بپزند و تمدر زدن کا طبر زد بهم کوفته در چشم نماد کنند و لطبیخ صعتر و ذربا کس نماید در معالجه آنکه محتاج معالجه باشد تا دانی انداز ندبا

گر آن خون منجمد شود و برگز تحلیل نپذیرد و قیح منعقد باقی ماند و گاه باشد که اجزاء مجاوره آن متعفن شود و قرحه گردد و متعدی گردد در سائر اجزاء چشم قسم سوم در ظفره نوع مجمع

ظاهر منجمد ظفره و سکون نیز آمده و مشهور همین است نزد اطبا زیرا که ظفره را مشابه کرده اند در بیاض و صلابت وآن الت کبفارسی ناخنه میگویند وآن یا زاید عصبانی که ملتحمه بر آید و اکثر

از ملتحم اکبر که جانب حقی است ابتدا میکند و باشد که از موق اصغر یا از هر دو جانب یا از هر جانبی مبتدی گردد احوال وی مختلف است گاهی مدتی فر و ایستاده متوقف میگردد و گاهی

بسیار متجاوز میگردد تا بر قرنیه متجاوز میگردد و ظفره منتشر شود و بدانکه ظفره چهار نوع است اول آنکه رقیق بود و همچون غشا واز جانب یمین یا یسار و یا از فوق یا از تحت ملتحمه ناشی شود

بر بدن آی تا بدایت او مخصوص بموق بود و آنکه این نوع بجانبی معین خصوصیتی ندارد و اشتباه به سبل است فرق بیان کردن بینهما لازم آمد و آن انست که سبل از جمیع اطراف

چشم ناشی میشود و منتهی الاستدارت بر حوالی قرنیه مشتمل میگردد بخلاف ظفره که پیش از یکجانب متعدی میگردد و دیگر با استدارت منتهی نمیگردد ایضا جرم ظفره از انجا که ناشی میشود اگر معدود بود

مانند بیخ و طرف ثانی وی متسع و منبسط شود مانند فرع بخلاف سبل در اصل و فرع وی چنین امتیازی نیست علاج فصد قیفال کنند و به استعمال ایارج دهند و بعد تنقیه

بهر تحلیل وی شیاف دینارچون و شیاف زنجار چون میلیقون اکبر در چشم کشند و کحل بدین شیاف بعد استحکام و تلیین ظفره باید کرد تا بسبب آن می از اثر دوا المانی متفعل گردد صفت

شیاف دینارچون که از شیاف اسود نیز گویند کحل زنجار و نوشادر از هر یکی یکدرم و نصف قلقطار و دو درم اشق و سکنجبین و دار فلفل از هر یکی نیم درم و اشق و سکنجبین را در شراب کهنه

بگذارند و باقی اجزا کوفته و بخته با دی بسرشند و شیاف سازند صفت شیاف دینارچون که در ینجا بکار آید شنجرف و صبغ زنگار احمر کند شکر طبرزد و اشق از هر یک

یکجزو و مرو زعفران و عروق که بفارسی زرد چوب گویند از هر یکی ربع جزو جمله را کوفته و بخته با آب بسرشند و از آنکه رنگ این شیاف برنگ دینار یعنی زرد مینماید بدین

نام مسمی گشته نوع دوم آنکه ظفره آن است از همه باقی اکثر معروف است بود متبدی شود و بکناره قرنیه که حد سواد رسیده غلیظ گردد و بایستد و این نوع را اکثر در همین جا

واقف میباشد و بسواد متجاوز نمیگردد لهذا گفته اند تا که خوف تعدی وی بر قرنیه متیقن نشود دست بعلاج نکنند و براه دنی اذیتی که دارد صابر باشند و بهر آنکه استعمال

ادویه ی تحلیل قوت باصره را ضعیف میسازد و این قدر محلل با بدل اسفید رهم غلیظ را بگذارد و حال آنکه وجود وی مانع ابصار نیست لیکن اگر دانند که بر قرنیه متعدی

میشود کحل در نوع اول گفته شد بکار بردن رخصت است تا به سبب آن بر قرنیه منع ابصار نماید نوع سوم آنست که قدر را در رنگ و باصره را متضرر سازد البته علاج وی کشط

یعنی تراشیده برداشتن و سلخ یعنی کشط است طریق و سلخ آنست که ظفره را بقدر از ملتحمه جدا کنند پس تحت وی سیت با اصل بتیشه دراندازند و مستاصل سازند

تا هیچ جزو ظفره باقی نماند و متعلق ملتحمه پس آنرا بریده بردارند و هنگام قطع احتیاط ورزند تا لحمه موق یعنی گوشه چشم بریده نشود زیرا اگر لحمه منقطع گردد دمعه در چشم

شود و با جبر نشود پس یسیل گردد و چشم کور شود پس بکمال واجب است که ظفره را از لحمه باز شناسند از قطع وی باز تواند ماند و فرق آنست که ظفره سپید عصبانی و صلب باشد

و لحمه سرخ و صالح بود و اگر ظفره نیز سرخ بود اما سرخی وی سرخی لحمه نباشد و حکم باستیصال یعنی مبالغه در آنکه جزوی از ظفره باقی نماند بهر آنست که اگر قدری باقی ماند خوف است

که باز عود کند باید دانست که این نوع ظفره بر دو وجه است یکی آنکه با ملتحمه پیوسته نباشد بلکه ممتاز و جدا بود دوم آنکه با نرق چسپان باشد و حاصل آنکه آنچه ممتاز بود نشتر با آسانی برداشته

می گردد از ممتاز است . بلا تکلیف اما آنچه ملازق باشد تدبیر جدا کردن آن آنست که نخستین موضعی از جانب ناخنه قطع کنند تا در آوردن آن را که ظفره را از ملتحمه جدا

نماید خلل نشود پس سبت و ارند بانهی که سخت تیز نباشد بر بندد و این همه قوانین برفق برداشتن و جدا کردن ظفره کار کمال الحاذق پوشیده نیست فایده بعد از کشط نمک

در زیره نرم سایند و آب بی در چشم چکانند تا داغ شود پس زرده بیضه مرغ بر روغن گل آمیخته بر پشت چشم نهند تا سوزش بنشاند و بفرمایند تا هر وقت حدقه را بجنبانند

تا بر ملتحمه ملتعق نگردد و دیگر روز بگشایند و آب زیره و نمک خاییده اند بچکانند و از پس روزها بلقیون و شیاف زنگاری و غیر آن می کشند تا بیخ ناخنه را پاک کنند و سپید باشد

نوع دوم ... صفت شیاف ... فایده ...

را نکنند و از ملتحمه تمام گشته بتوان کرد و درین نوع صحیح آنست که هرچه منبسط شود آن را کشط کنند و ببرند و باقی را که بماند با سلیقون [illegible] را که [illegible] بر ملتحمه [illegible] چشم اندر کنند از پس [illegible]

اما چون خواهند که کشط کنند نخستین [illegible] پاک کنند [illegible] تا [illegible] نوع چهارم ظفره آنست که نادر افتد و [illegible] ذی اظفاره و لطانه [illegible] از طرف طبقه

ملتحمه بروید بنوعی که سستی که میباشد ملتحمه را و لطانه وی در حجاب که محیط چشم ست یعنی طبقه صلبیه مربوط میباشند زیرا که اطراف طبقه صلبیه در درون منقلب گشته بر

بیرون در آمده است و درین موضع که مبدا این ظفره است ظاهر شده و لهذا گفته اند که درین نوع متعرض بجدید نشوند زیرا که صلبیه منقطع خواهد شد و قطع صلبیه پیدا کند که از

ولا یخفی ان [illegible] من الامراض المادة التی فی الرابع بالبرء [illegible] قسم چهارم در سبل و این علتی ست که رگهای چشم سرخ و ممتلی گردد از خون غلیظ و بخارات

کثیفه و اندر چشم خارش پدید آید و این مرض باعتبار محل موضع بر دو گونه است یکی آنکه ماده در رگهای باطن ملتحمه گرد آید و بدان سبب رگهای مذکور منتفخ و ممتلی سرخ

گردد و بجای آن غشا چون نسج خام پدید آید و از آنکه رگهای مذکور از داخل تحت رویده [illegible] و درین نوع در دماغ حرقت و ضربان پیدا آید و بعضی [illegible] در قعر

چشم [illegible] و دیگر آنکه ماده در رگهای ظاهر ملتحمه که از خارج تحت ناشی شده حاصل [illegible] بدین سبب این رگها سرخ و ممتلی و خارش نماید [illegible] طبقه قرنیه نیز غشا چون دود

[illegible] درین نوع آنکه رگهای [illegible] از خارج تحت رویده [illegible] لازم میباشد [illegible] کنند [illegible]

[illegible] بسوی خویش کشند چنان [illegible] که رگهای سبل [illegible] ملتحمه [illegible] بسوی آفتاب و چراغ [illegible] باید دانست که [illegible] سبل [illegible]

[illegible] قسمت [illegible] بیان کرده می آید **نوع اول** در سبل [illegible] نشان وی آنست که اشک [illegible] بالا [illegible] ماده [illegible] نوع

بیشتر در رگهای باطنه میبود چنانچه در قسم نخستین گفته آمدیم ضربان قعر عیون [illegible] از لوازم است و درین نوع علاج بلقط نتوان کرد [illegible] رگهای [illegible]

باطن ملتحمه [illegible] و غیر ممکن ست **نوع دوم** در سبل یابس و علامت وی آنست که بجز غشا سبل چیزی دیگر از سیلان دمع و رطوبت [illegible] ظاهر نباشد

[illegible] درین نوع غلظت ماده است نه [illegible] **علاج** [illegible] تنقیه [illegible] رگ قیفال زنند [illegible] مانند آن طبخ [illegible] کنند [illegible]

ماده [illegible] لازم دارند [illegible] اکحال [illegible] چون باسلیقون مانند آن در چشم کشند بشرطی که مانع نباشد و در استعمال کحل رقت و غلظت ملاحظه باید داشت

[illegible] اگر سبل رقیق بود شیاف [illegible] گون [illegible] دارد قوی تر بکار [illegible] و چون سبل یابس بود قبل از اکحال [illegible] حمام [illegible] و دیگر

تدبیر [illegible] گفته شد بکار برند تا [illegible] سبل [illegible] گرم [illegible] استعمال نمایند [illegible] چشم

[illegible] بر پشت چشم [illegible] شیاف [illegible]

[illegible] بکار باید داشت چون

[illegible] و گوشت [illegible] اقسام سبل ممنوع است [illegible]

[illegible] باشد [illegible] آنست [illegible]

[illegible] **نوع سوم** در سبل [illegible] مانع آید

[illegible] تمام باشد [illegible] درجه

[illegible] **علاج**

[illegible] کنند [illegible]

[illegible]

[illegible] با سلیقون

مولی است یعنی دوای مرکبات **صفت شیاف دیارجون** سبل رقیق را بردار دو عروق یعنی زرد چوبه و شاذنج مغسول و بسر شیاف مانیا سر چیا و ساوی الوزن بستانند
بشیاف کنند **صفت شیاف سماق** کهبل و رسد اسود از هر یک سماق چندانکه خواهند دو اندر آب صافی تر کنند و ترشی او بستانند و صافی کنند و در آفتاب گذارند
بنحوی که گرد و غبار نرسد تا که غلیظ شود شیاف توان ساخت پس شیاف سازند و بکار دارند و طریق لفظ آنست که کحال اثر رگهای سبل را کشط کند یعنی سطح چشم بلند کشد
پس عروق را قطع کند و حیله بر داشتن و جدا کردن گهای مذکور بر دو وجه است یکی آنکه رشته های سماق را کثیر المقدار بستون باریک بر این رگها در آرد پس سر دو کناره رشته ها
گرفته بالای کشند تا همگی رشته خاسته شوند دوم آنکه بصبانیر گهای بر دار در هر نوع هر چه پنبه بکشند و چون فارغ شود دگر بگذارند گر رگی باقی مانده است آنرا نیز بر دارند و مانند آنرا
باقی نماند و پس آن نقطه نمک زیره بمالند و آبی در چشم چکانند و بفرمایند تا هر ساعت چشم را اندر پلک هم گیرد و اندک تا پاک ملتصق نشود و بر زده نخم مرغ و روغن گل منبه پاکیزه آلوده
بر پشت چشم نهند و بر فلاده و بعصابه ببندند و روز دیگر گل سرخ در آب بجوشانند و چشم او بشویند و میل بر روغن گل چرب نموده اندر چشم بگردانند تا گر مداند
که پلک بر ملتحمه رسته است انگشت فرو برند و دیگر بار ده آب زیره و نمک اندر چکانند و باید که تا سه روز آب زیره و نمک مصنوع همی چکانند خواه پلک بر ملتحمه رسته باشد یا نه و بعد از سه روز
باسلیقون و مانند آن استعمال کنند تا بیخ سبل پاک شود و اگر ریشی پدید آید بعلاج آن مشغول شوند پس بعلاج سبل باز آیند **فائدهٔ** صنایر جمع صنارهٔ است و صنارهٔ
بضم و تشدید آتی آهنی ست بر شکل مغزل که سرش معوج باشد مانند آنکی که از دوک ریسیدن ریسمان ریسند راگویند و نوعی ست از سبل که در اکثر
اوقات بر عقب بثر گرم لاحق همیشود و بواسطهٔ آنکه در معالجه ریشه افراط کنند باستعمال ادویهٔ حاده بدالنسب خون غلیظ گردد و جلد کثیف شود و مسام بسته شوند مادهٔ رطوبت باز ماند و
بالضرور در جسم وی تحلیل پذیرد لیکن گهای منفتح گردند و علامتش آنست که ملتحمه سرخ باشد بغیر تورم و بر سطح وی رگهای سرخ متملی گردند دائم باشد و اشک پیاپی علاج نکنند
و طبع را ملائم سازند پس اگر مدت بیشتر از غلظت بود شیاف بغیض بکار برند الا ناچار است استعمال چیزیکه غلیظ را لطیف کند و مادهٔ را مستفرغ سازد و چون احمرین و رشتی و
زور و مادی **صفت زور و مادی** بگیرند مامیران چینی یک درم توتیای کرمانی پرورده شیخ سوخته پرورده توبال مشک ششتر سرطان حضانی پرورده از هر یکی
چهار درم هر یکرا کوفته بخیته بکار برند سبل رجرب دو معه سه دوار دو کسی را که با سبل نجره دهد شیاف اسود کهشیاف دریغ گویند سه دانگ ورگ سپیدابی ورگ گوشت چشم
زدودن غایت مفید **صفت شیاف اسود** که با سبل سود دهد بگیرند اقاقیای مغسول و صمغ عربی هر یکی از این دو درم مس بخیته پنج درم سرانجون هر یکی از این دو درم زنجبیل کوفته
بخیته با آب بسرشند و شیاف سازند **قسم پنجم** در انتفاخ ملتحمه و انتفاخ لفظ تازی ست فارسی او بر دمیده شدن و ما سبدق و قاتن اسباب و علامات در این مبحث مینویسد که
الانتفاخ ورم بارد یعرض العین مع حکة فی الاکثر و تحقیق آنست که اطلاق ورم بر انتفاخ بر سبیل مجاز ست والا نه در ورم انتفاخ فرق معین کرده اند و اگر
نه چنان بودی امتیاز انتفاخ ملتحمه از مدنزد متاخرین وجهی نداشت و این علت بحسب سبب بر چهار نوع بیان کرده شود یکی آنکه سبش ریح بود و علامت او دیگر است
ناگاه پدید آید و هیچ گرانی نکند و سخت اندر گوشهٔ چشم که جانب بینی ست سوزش مانند آنکه از گزیدن پشه یا گس شیشه ظاهر گردد و خاز از حرقت تمیز خارش اندک بسیار
و زمان آن همچون آماس باشد و شبیری اندر تابستان بجوانان افتد **علاج** تار و زدوم و سوم نگذارد صبوا آنست که دست بعلاج نیز ند بر آنکه مادهٔ ریح زود تحلیل
پذیرد خود بخود و اگر در این مدت تحلیل نیابد تلطیف تدبیر کنند و تاب گرم چشم را بشویند و آنچه تسکین لذع و حکه مطلوب باشد و هنوز ابتدا باشد شیاف ابیض
که در وی افیون نباشد و زور و اصفر استعمال باید کرد و بمرور مادهٔ صبر و شیاف مامیثا و اکلیل الملک و صندل و فوفل مانند آن بر پشت چشم طلا کنند و در آخر امر
زور و اصفر صغیر یا احمرین در چشم استعمال نمایند و صبر و حضض و عفران را بآب جنب الثعلب سحل کرده طلا سازند و اغذیه مجففه تناول نمایند و منفخات نگذارند
و بر شب اگر اصباح انتفاخ اطریفل کشنیزی بکار برند دوم آنکه سبش لذع بود و علامت وی آنست که گرانی کند بنسبت بریحی سردتر باشد و چون عنز کنند اثر تمزر را
از زمانی طویل بدارد و بسرعت رایح نشود **علاج** بر تفیه بلغم ایاج و هند و سکنجبین با آب گرم غرغره کنند یا به منجیق و فلوس خیارشنبر با طبیخ هادیان پس از
تفیه نخستین احمرین در چشم کشند و بعد از آن زور اصفر و شیاف احمر حاد هم مرکب ساخته استعمال نمایند **صفت شیاف احمر حاد** شاذنج

زاج سوخته هر یک از این دو یک درم و تخم ترنج و زعفران و فلفل هر یک از این نیم درم کوفته بیخته به آب صمغ شیاف سازند سوم آنکه سببش رطوبت مالح بود و علامت

وی آنست که درد و ضربان و خارش بیش بود و رنگ سرخ نباشد و چون این علت مزمن گردد و مفارقت نکند مجرب مواظبت نماید علاج بهر استفراغ ماده بطبیخ

هلیله و ایارج فیقرا بکار برند و پس از تنقیه در چشم کنند کحل ... و ... و چون ... مواضع ... تمام ... بطبیخ بابونه و اکلیل الملک و مرزنجوش ... نمایند و بار دیگر

با ... تقویت دماغ ... باشند و پس از تنقیه در چشم کنند و شیاف ... چهارم آنکه سببش سودا بود و علامت وی آنست که انتفاخ سخت بود ... و بشدت باشد ... و رنگ

آن ... و ... باشد ... جهارم آنکه سببش سودا بود ... و علامت وی آنست ... پس ... این انتفاخ کمتر شود ... و اگر

ازین نباشد که تمرد و واجب کند آن را زیرا که ماده بارد ... شدید واجب میکند خاصه که سرطانی بود و ازین شان ... ابطال حس ... در رنگ این ... سبب ... سود ... در

... که چشم ... بیشتر ... بعد ... مرض ... متعدی گردد و این مرض بعد ... عطسه ... بیشتر ... علاج بعد از نضج ... ماده

از ... و ... تحلیل ... و ... استعمال نمایند و بهر تحلیل و تلیین اخلاط سوداوی

منقیات سودا دهند و پس از تنقیه ... در چشم کنند و ... هر چند ... اطلیه ... سوداوی مخصوص استعمال نمایند ...

استحمام نفع تمام دارد و قبل از تنقیه بود و یا بعد آن **قسم ششم** از امراض ملتحمه آنست که ملتحمه سخت شود و بی تورم و بدون انتفاخ چشم بسبب صلابت ...

... مذکوره ... سرخ و خشک باشد و چون از خواب برخیزد چشم دشوار تواند گشاد و گاه باشد که اندر گوشه چشم اندکی رمص خشک گرد آید و آن را ...

گویند **علاج** سخت طبع را ملائم کنند و پیوسته در گرمابه ... و بخار آب گرم دارند ... به آب گرم تر کرده بر چشم گذارند و آب گرم در چشم ... و ...

با روغن گل ... بر پشت ... گذارند و از طعامهای ... و ... بپرهیزند و بر ... روغن ... سر ... بعد از تنقیه ... تلیین ... و ... آب ...

و شیاف احمر لین ... در چشم کشند **قسم هفتم** ... ملتحمه سبب ... خارش ... بطبع ... بود ... که ... سخت شوری ... رنگ ...

... باشد ... سرخ شود و ... خارش ... **علاج** طبع را نرم کنند و ... به گرمابه ... و طعامهای ... و از تیز و شور بپرهیزند و

... که اشک آرد در چشم کشند **قسم هشتم** درد و ... شور ... که ... ملتحمه ... از نواحی ماق اکبر یا اصغر و گاه باشد که ...

... و ... ظاهر شود و گاه باشد که این علت ... شود ... رنگ ... سبب ماده مختلف بود مثلا اگر ماده دموی بود ... سرخ رنگ

... بود و سپید رنگ ... و در این علامات ... فرق ... و ... سرخ ... آنست ... که ... ملتحمه ...

... **علاج** در دموی رگ قیفال زنند و در بلغمی ... بطبیخ ... و حب ... دهند و پس از تنقیه اگر باقی باشد ...

سپید اگر سرخ باشد شیاف ... در چشم کشند و اگر سپید بود شیاف احمر لین بکار برند و چون مدت دراز گردد ... تیز استعمال نمایند ... **صفت**

... بکار باید بست و پس ... شیاف ... استعمال نمایند

شیاف احمر لین شادنج مغسول ... درم صمغ عربی کتیرا از هر یک پنج درم ... سوخته ... مروارید ... سفیده رصاص ... از هر یک ... درم افیون زعفران از هر یک

نیم درم ... کوفته بیخته به آب ... شیاف سازند **صفت** شیاف ... کندر ... انزروت از هر یک پنج درم ... زعفران ... درم بلعاب ... شیاف

سازند و باید دانست ... باشد که ماده ... چشم ... و ... **قسم نهم** ...

... گوشتی باشد ... سرخ ... نزدیک گوشه چشم ... که از سوی بینی ... سرخ از گوشه ... باشد ... **علاج**

... تنقیه ... باسهال تن پاک کنند و ... باید داد تا ماده پاک شود ... این علت بسیار ...

... باشد ... اندر زیر رگها که از گوشه ... پیوسته است ... چون ناخنه ...

اندر ... چند بار ... مرغ ... چشم نهند ... روغن ... بکار برند **فصل** در دمعه ... این علتی است که پیوسته ...

چشم تر باشد و حال آنکه آفتی دیگر چون ... یا جرب یا ... انقلاب ... نشود و گاه باشد که دمعه ... اشک ...

گاه باشد که این علت مفرط شده دو سبب کند بیاض در حدقه و دیگر امراض نیز چون سلاق و مانند آن و گاه باشد که حدوث تا کامل اشتداد ابداً دفعه دو مرض مذکور

دو قسم است یکی آنکه مادرزاد و دوم آنکه عارضی باشد مادرزاد را علاج اما عارضی علاج پذیرست مگر آنکه بسبب قطع گوشه چشم بود بغایت که این نیز بالاخره دفعه بسبب

باقسام متنوعه بیان کنم **قسم اول** در دمعه که بسبب استحالت کاری پدید آید که اندر بیرون ظفره کرده باشد از گوشت گوشه چشم یا لحمی باظفره نیز پدید آید و این وقتی

علاج پذیرد که گوشت گوشه چشم اندک بریده باشد و بیشتر نماند اما گوشت گوشه تمامه بریده شده دیا بیشتر هرگز دوا نفعی پذیرد **علاج** چشم کشند دزد را صفر و شیاف زعفران

و همین حکم ست صبر و کندر و مانیثا و جز آن هر چه بر دیاند گوشت را و منقبض سازد عصفر را خشک گرداند طریقت **صفت شیاف زعفران** زعفران سنبل الطیب

از هر یک دو درم مازو فلفل یکدرم فاغل ابیض دانگی دنیم نوشادنیم درم مازو سه درم کافور نیم دانگ جمله بهفت دار روست کوفته بخیه با گلاب شیاف سازند **قسم دوم**

دمعه که بسبب امتلا سر و چشم بود از ماده و حال آنکه قوت ماسکه و هاضمه و منضجه ضعیف باشد **علاج** بتنقیه دماغ مسهل دهند اگر حدس دانند فصد نمایند پس از تنقیه

قوتیای هندی مغسول و دیگر کحلهائی که صالح این کار بود در چشم کشند **صفت** کحلی که در دمعه امتلائی را سود دهد و حافظ صحت چشم قوتیای هندی دو مثقال

مسادی بسایند و با آب عنوزه یا آب سماق بسایند و خشک نمایند **قسم سوم** در دمعه که بسبب گرمی چشم و دماغ باشد و علامت وی آنست که حرکتهای چشم بسیار بود و اندوه

شود و اشک گرم رقیق بود پس اگر مادی بود آثار امتلا که غلظت و پر دی سرخی رگهای چشم ست ظاهر باشد **قسم چهارم** در دمعه که بسبب سردی مزاج چشم و دماغ باشد

و این بر دو وجه ست یکی آنکه مادی بود و این از قبیل امتلائی ست دوم آنکه سادج بود و طریق حدوث دمعه از سردی بی ماده چنان ست که سردی از خارج بر سر

و بدنبال طبقات چشم افشرده شوند و طرماب منقبض گردد و اشک بیرون آید چنانچه در ایام سرمای شدید خاصه وقت صبح مشاهده میشود نقل البطری عن ابی ماهر انه قال سیلان

الدمع فی الهواء البارد انما هو بحرارة مزاج العین لان الهواء البارد الغلیظ اذا اصاب العین الحارة تحیل و تقبض فینبغی ان یکون علاجه تسکین الحرارة و تلیین

ایضاً از قبیل دمعه که عصارتی از چشم مفرط فهمند زیرا که عند ضحک کثیر افضیه سوء مثانیه متسع میشوند و اعصاب اینها متمدد میگردند پس بالضروره طبقات چشم منفتح

میشوند و طرماب افشرده میگردند و فروتی آن بانشک بیرون آید **علاج** انچه از قبیل امتلائی ست حار بود یا بارد تنقیه باید نمود و باقی را زوال سبب کافی ست

صفت سعوط که دمعه گرم را سود دهد بگیرند شانه مغسول و قوتیای مغسول از هر یک درم مرداسنگ بسذ از هر یک نیم درم شیاف مانیثا و صبر از یک دانگی

و نیم جمله بهفت دار روست کوفته بحریر بخیه استعمال نمایند **صفت سعوط** که دمعه سرد را که باتری مزاج بود مفید ست پیل یکدرم ملح هندی یکدرم فلفل دو درم کف دریا نیم

سر حنظل بهدانه ها جمله نیم دانگ کوفته بحریر بخیه استعمال نمایند با سلیقون روغنی خداوند مزاج عرور اسود مندست **صفت** دوائی که ضعیف عضلهای

چشم را سود دهد بگیرند استخوان بلیله زرد سوخته و نمک هندی مازو هر سه یکسان بکوبند و بیزند و بکار برند **فصل** سوم در بیان علتی ست که در هر اندک زمانی

قطرات اشک متقاطر شوند و منقطع گردند قال البطری لاصل ذلک یسمی بالیونانیین دبش آنست که پلک بالا قدری غلظت پذیرد و در باطن پلک مذکور تتوء فروتی

پدید آید پس گاه آن تتوء بلحمه یا به پلک زیرین رسد بواسطه اصطکاک کرتو واجب میکند اشک بیرون آید و حال این مرض بحسب تغیرات بدنی مختلف میباشد

مثلاً عند امتلاء بدن از مواد و پری معده از طعام و شراب عند بیداری کشیدن غلظت از دیاد پذیرد و کایت او فزون میگردد و هنگام شکم تهی و اعتدال نوم

خفتی دران حاصل میشود اما هرگاه غلظت جفن بغایت خفیف بود و تتوء باطن بنهایت اندک باشد چنانچه بسبب اصطکاک نتواند شد و نخالت پیچ اشک

و هر چند مرض مذکور باعتبار سبب جمله از امراض جفان ست اما ذکری بعد دمعه بمناسبتی که دمعه را بالیونانیین دبروزاشک السب نمود **علاج** تنقیه بدان کند

و از اغذیه غلیظ بخار انگیز پرهیز دهند و در قلت غذا و تجویع بهضم کوشند و او و یه محلله چون مانیثا و مروزعفران بر پلک ضماد کنند و تکمید نمایند و پس از تنقیه

مدمعات و محالات رطوبات چون با سلیقون و شیاف احمر در چشم کشند **فصل** دیگر بکنه باید دانست که این لفظ در سه موضع مختلف المعانی باشتراک لفظی

لفظی اطلاق یافته است یکی آنکه در پلک گرانی پدید آید بسبب غلیظ و صاحبش چون سبیدار شود که در چشم وی ریگ یا خاک افتاده است و این از

امراض یک ست و همانجا گفته آید دوم آنکه ریم پس ملتحمه و قرنیه جمع آید و این در امراض قرنیه گفته شد اما معنی سوم که در اینجا مراد است از امراض ملتحمه می رند اشناخت

که لاحق شود چشم را حالتی شبیه به خشک که بواسطه ارتفاع بخارات سودائیه باصره ضعیف گردد و مبصرات چنان نماید که گویا در میان پرده دود اند و از لوازم این مرض است که

رنگ طبقات تغیر پذیرد و تیرگی و کدورت و در حرکات چشم ثقل و بطوء پیدا آید و مریض چنان دریابد که گویا چشمها از موضع اصلی بزرگتر شده است و عظیم الحجم گشته و

خارش چشم لازم باشد و هرگاه به آب گرم بشویند خارش تسکین یابد و جهت حال آن علت و سبب مذکور آنست که بخارات سوداوی فاسد الکیفیت که شدید الحرارت نباشد

متراکم شوند و زیر طبقات چشم گرد آیند و بند نمایند علاج بهر استفراغ ماده ایارجات و طبیخ افتیمون دهند و غرغره کنند و در کلبه در چشم اندازند و طبیخ حلبه و اکلیل

و بابونه و مانند آن هر چه ملطف بود چشم را تکمید نمایند صفت ذرور که ... دار فلفل و مامیران از هر یک دو دانگ صبر سقوطری دانگی و نیم هلیله زرد ...

... از هر یک یک درم جمله صفت ادویه کوفته و بیخته ... استعمال نمایند و گاه باشد که با آب بادیان بسرشند و عند الحاجت بکار برند فصل در قذی یعنی

افتادن چیزی چون خار و خاشاک در چشم و بیان افتادن حیوان در چشم و این فصل بر دو قسم گفته قسم اول در قذی و طریق شناختن وی آنست که هرگاه بعد از

ملاقات غبار و باد و غیره در چشم افتد و اشک بسیار همی آید فی الحال تا که پیش از این هیچ آشوبی در چشم نبوده باشد توان دانست که جسمی غریب در چشم افتاده علاج

چشم را به آب گرم بشویند و از مالیدن چشم را احتراز واجب دانند و شیر زنان نیز بچکانند پس اگر دود و غبار است به همین تدبیر زائل شود والا پلک بگردانند و در

عمق چشم و در پیچ پلک تفحص کنند اگر محسوس شود به میل بردارند یا قطعه از پنبه بر وی گذارند و ساعتی همچنان بدارند تا قذی بدین پنبه بیاویزد پس بیکبارگی

بیرون آرند و آنچه بالاتر بود و در ملتحمه یا در باطن پلک ... نکرده باشد بیار بچکانند یا از سر پارچه که موجب باشد به سهولت می برآید اما آنچه غائص در طبقه ... گرده

نبرآید باید ... را باریک بسایند و در چشم بریزند و زمانی بدارند تا که قذی در ... آویزد و از موضع خود جدا گردد پس پنبه بردارند و بسیار ... تا که قذی ... معلوم شود

و چون پاره ... بانگشت ... از درون پلک بچسپاند بیرون آید و آنجا که چیزی درشت چون پاره از سر خوشه گندم و یا جو یا ریزه از شیشه و مانند آن

... کند آنرا آلتی که مخصوص باین کار است برگیرند و هر حیله که بر آمدن ممکن باشد باید بر آورد و در ابتداء آن شیر زنان یا سپیده بیضه تخم مرغ باید چکانید

تا از مضرت ایمن باشند قسم دوم در افتادن جانور در چشم باید دانست که حیوانی ست ... مانند ... خرد تر از آن که دو بازوی باریک دارد و هرگاه در چشم

افتد بر حدقه می آویزد و ... میکند و ... عارض میگردد و الم شدید و لذع در چشم و سرخی میگیرد و طریق بر آوردن وی بر دو وجه است یکی آنکه

طین فارسی باریک ساخته و چشم پر کنند و یک ساعت بسته دارند تا که آن حیوان با طین بیاویزد پس آن را بخرقه یا پنبه بیرون آرند دوم آنکه نخستین

چشم را آب گرم ... کنند تا سرخی شود پس بگیرند میل سوراخدار که در وی اضلاع بود و بتوسط آن در چشم بمکند بقوت تا که آن جانور از آن مکان زائل شود

پس ... سواد با اضلاع میل بهیچ ملائم می خارند تا که آن جانور بیرون آید فائده طین فارسی گلی ست که بدان سر می شویند بفارسی گل سرشوی می گویند

و این سه نوع میباشد سپید مائل بسبزی و سرخی و آنچه مائل بسرخی ست بهترین اقسام ست فصل در ضربه که بر چشم افتد و بسبب آن حمرت یا ورم پیدا آید

علاج ضربه فصد کنند و منقوعات خفیفه و ماء الفواکه طبع را ملائم کنند و اگر احتیاج باشد حجامت نیز بکار فرمایند و پس از تنقیه بهر تسکین الم سپیده بیضه

مع زردی در روغن گل آمیخته بر چشم نهند و بعد از آن که ماده رجوع یابد و درد ساکن شود و سرخی زائل گردد اما کبودی در چشم باقی ماند باید که کشنیز و ...

و سنگ ... و زرنیخ طلا سازند تا که کبودی دور شود و سنگ فلفل عبارت ست از سنگی که در فلفل یابند و باید دانست که ... الاتصال که بر ملتحمه افتد از تیغ یا

از سنگ یا غیر آن تدبیرش نیز فصد ست و اسهال تا ماده ... و آنرا که خون آمده باشد خون از وی پاک کنند ... مغسول ... اندکی کافور بر وی

بپاشند و سخت بربندند و آنرا اگر خون بر آمده نباشد توتیای پرورده ... کنند و زرده تخم مرغ بر پشت چشم نهند و در ابتدا فصد و مسهل کنند تا که ...

... شود و گوش بدارند تا که ... چشم از وی نه آلاید ... علاج قروح ... چشم جمع نباید کرد فصل در قروح العین باید دانست که قروح در سائر طبقات

ممکن الوقوع است را نچه در ملتحمه و قرنیه و عنبیه امتد بنظر می آید و علامات مخصوصه او بخلاف آنکه در دیگر طبقات افتد که در حس نمی آید مگر آنوقت که مدة جوش زند و طبقات بالا را شکافته و از رطوبات نافذ گشته بظاهر آید لیکن در ابتدا قبل از انکه بدین جوش زند و بظاهر گراید هیچ آثار ریا فته نمیشود مگر انقدر که در مفرط و فساد منکر رنج میدهد و طبیب میداند که رمدست و از انکه سبب آن اخلاط حادهٔ محرقه اند است که در طبقات درآمده تفرق الاتصال او رد شدت تخس و خلش و ضربان و وجع مفرط و کثرت دمعه از لوازم قرحه سائر طبقات است اکنون علامات که در قرحهٔ ملتحمه و عنبیه و قرنیه مخصوص است بیان کرده شود اما علامات قرحهٔ ملتحمه آنست که در سپیدی چشم نقطهٔ سرخ پدید آید و اگر سرخی در همه سپیدی عام بود موضعی مخصوص سرخ تر از دیگر اجزا روی نماید و با وجود این آثار دیگر که از لوازم قروح یافته شد باشد و قرحهٔ ملتحمه که غائر نبود کمی است بدیده و علامت قرحهٔ عنبیه آنست که مقابل سیاهی چشم نقطهٔ سرخ که بر گهای سرخ منتشج باشد پدید آید پس اگر این با دیگر آنکه وردی الکیفیه بوده باشد قرنیه را می شکافد و اگر از کثرت و رداوت خالی بود تحلیل می پذیرد بالا شرق و علامت قرحهٔ قرنیه آنست که در سیاهی چشم نقطهٔ سپید پدید آید و وجه تمیز قرحهٔ قرنیه از سپیدی سطح بارز آمدن آنست بصدمه از دیدن بعبارت عنبیه تحت آنست و قرنیه بلون آن نماید و نیز سیاهی این طبقه بهفت نوع ست و از این هفت چهار آنست که بر سطح ظاهر قرنیه پدید آید و سه آنکه در باطن آن افتد یعنی در عمق قرنیه و این را بدو قسم بیان کنم **قسم اول** در قرحه قرنیه که بر سطح ظاهری افتد بود و اطلاق قرحه بر آنها در سطح ظاهری باشد برای جالینوس و تابعان او ست دلالة بعضی از متقدمین چون کنا فیون بر بیش سطح قرنیه لفظ خشونت و جرب اطلاق کرده اند و حنین بن اسحاق میگوید که بینها اختلاف در عمق نیست بلکه در کم ست زیرا که خشونت و جرب از جنس خلال فرد تفرق الاتصال که در اجتماع تشابه یعنی وردی چیزی که جلد آنرا خشن کند پس کسی را که بر وردی اطلاق قرحه جایز داشته است قائل عرفا بینها للعین مخطی نتوان گفت و باید دانست که این قسم مشتمل ست بر چهار صنف یکی آنکه بنظر ظاهر سیاهی و نقطه سپید پدید آید مانند دانهٔ دخان و این را بتازی قتام گویند و بیونانی اخلیوس یعنی تمام عبارت از تاریکی دوم آنکه بسبب نخستین عمیق تر و سپید تر بود اما در وسعت کمتر باشد یعنی موضع سیاه و وانگیرد و این را بتازی سحاب و بیونانی قاتالیون گویند و ترجمه هر دو ابر ست سوم آنکه بر کناره سیاهی پدید آید قدری از ملتحمه فرا گیرد و این را بتازی اکلیل و بیونانی از نیون گویند یعنی صاحب و رنگ زیرا که بیشتر از این قرحه بر سیاهی بیاشد و اندکی بر سپیدی و انچه بر سیاهی ست سفیدی نماید لکونه مائلا عن البصار الحنبیه و انچه بر سپیدی ست سرخ بیاشد بلکه طوق سیاهی چشم را بتازی اکلیل السوداء گویند و بیونانی ارغامون چهارم آنکه بر سیاهی چشم مانند شعر و صوف سپید پدید آید گویا که قطع خرد صوف ست و این را بتازی صوفی گویند و اخراتی نیز خوانند و در یونانی ابی قماو و هیقاد و مانامند ترجمه اینها شبیه است و ترجمه هیقاد و ما اخراتی **قسم دوم** در قرحه که بباطن قرنیه افتد و این بر سه گونه است یکی آنکه عمیق و صافی اللون بود و در خردی بگاور سرخ ماند و شبیه شکه آرد و این را بونانیان لوتوپون گویند و ترجمه وی جب بسم العیم یعنی مغاکی عظیم و عمیق دوم آنکه بنسبت لوتوپون فراخ تر بود و در عمق کمتر و این را حافره گویند و بیونانی لکوما یعنی عمیق و در ذخیره می نویسد که این را فلغموصا گویند یعنی مولم و در دناک سوم آنکه چیزی بسیار کرده شبیه بشیتر آرد و اگر مدت او دراز گردد و طرفهای چشم ازوی بیالاید و نزدیعضی دبلیه همین ست و این قرحه نیز بهمان اسم مسمی ست که صنف چهارم از قسم اول گذاشته یعنی اخراتی و ابی قوما و هیقاد و مانوعی ست از قرحهٔ ساده و غربه که از بین تمام خارج ست و آنرا ذات العروق گویند و معرفت او آنست که رگهای سیاه دارد و در هر موضع که چشم می برآید شعبهای رگهای منتشج پدید می آید بمثال شبکه و این قرحه فراهم میگیرد و اکثر طبقات را منتقل میشود و بعلة لا یصلح یعنی مبدء این علت شبکیه است **فایده** سالم ترین قروح آنست که در ملتحمه بود و الم و قلق و دمعه کمتر داشته باشد و بسیار بر تمییز چشم قادر بود و انچه چنین نبود بدست خلفه اگر دمعه مقابل نرم باشد **علاج** هرگاه از این علامتها که یاد کرده آمد اثری پدید آید در حال ابتدا بند و فصد فیقال کنند و باندازهٔ قوت خون برآرند و در هر هفته یا نزدیکتر ازان هم از فیقال قدری خون برآوردن لازم دارند و بمطبوخ بلیله و تمر هندی و خیارشنبر و مانند آن طبع را ملائم کنند و اگر مطبوخ بلیله بقدری ایارج تقویت دهند صواب باشد و اسهال نیز بدفعات باید کرد و در انجا که قرحه بجانب گوشه که سوی بینی ست نزدیک تر باشد و وقت خواب چنان باید خوابید که آن طرف بلند ماند تا ریم در گوشهٔ چشم جمع نشود آنرا مسوزاند و اگر گوشه که سوی گوش ست نزدیک تر بود

چنان باید خواسید که این گوشه بر بالین باشد تا ریم بی‌بالاید و آواز بلند دقی و عطسه و بر بالین پست داشتن و اغذیهٔ غلیظ خوردن یا کار است الیها محترز باشند
و اگر قرحه قوی و ماده گرم و سوزان بود یا درد باشد بشیاف بیض در سپید و بعقیه یا در شیر زنان حل کرده در چشم همی کشند و شیر تنها چکانیدن نیز منفعت دارد اگر قرحه روی نشود
جلاب بنفشه و ماء الجبن و ماء الکرفس و ماء الکلیل و امثال این در چشم چکانند تا که ریم زود ریم کند و پس از انکه ریم جا شود و بهر بار پاک شدن قرحه شیاف آبیار رود و در اثر روت استعمال
نمایند و اگر ماده غلیظ بوده باشد و بدالتسبب مستفرغ نشود باید که آب جامه مغسول و غسل نکار برند تا ریم که رقیق و تنک بود بآسانی تواند برآمد و بعد از انکه قرحه پاک شد
شیاف کنه رو مانند آن که مفاک قرحه را پر کند و گوشت بر دیاند استعمال فرمایند پس از انکه قرحه پر شود و شیاف احمر لین باید کشید و از پس از شیاف اغبر اگر حاجت
آید پس زهر شیاف و سرمها شیاف اخضر کشیدن صواب باشد و اگر از قرحه اثری بماند بعد از نقرشدن انچه بر و باب آثار قروح و بعد مخصوص است بعمل آرند و اگر قرحه بانبد شود
و مورسج کرد علاج بدار و ها باید کرد که قابض و قوت دهنده باشد و درشتی نفزاید **صفت ذرور انزروت** نشاسته شش درم انزروت دو درم بنفشه صاف
از هر یک دو درم این هر سه یک ساخته دیگر بر بخیه استعمال نمایند **فصل** در بیاض یعنی سپیدی که بر سیاهی چشم افتد این بر دو گونه است یکی آنکه بظاهر قرنیه بود و رقیق باشد
این قسم را ابر گویند و غمام خوانند و سحاب نامند دوم آنکه در قعر قرنیه افتد و غلیظ باشد این قسم آسی نامند و بخر بیاض و باید دانست که امراض را سبب است یکی آنکه نخستین قرحه افتد بوسط
پیوست سندن چشم زمانی طویل و بخیین فضول رویه بروی و تحلیل نا رفتن آن بسبب ضعف اگر چه قرحه نغر شود اما بیاض باقی باشد و این نوع از علاج زوال تام نمی پذیرد
مقدار اثر قرحه متمکن بیود لان القرنیه اذا تفرقیت فی اتصال لم تندمل ندما الا حقیقا بل متی اثر الالتحام فیها کمانی الجلد والطبع فی ازالته ذلک الاثر دوم آنکه بدسر موجب
بیاض شود و چنان باشد که در علاج خطا افتد و بسبب تغلیظ ماده و عدم تحلیل و بواسطهٔ ایلام ملتفات کثرت انطباق فضول بسیار حاصل شود و بیاض بخاید سوم آنکه شقیقه
و صلاح موم محدث بیاض شود و بسبب اجتماع فضول این نوع نیز پوشیده ماندن چشم است زیرا که در صداع موم پوشیده داشتن چشم خوش می آید و هر گاه چنین باشد
فضول که بحرکت انطباقی و التقاطی تحلیل یافته از تحلیل باز نماند و مجتمع میگردد **علاج** اگر سبب باقی باشد مخنثین و ازالهٔ سبب کوشند انچه مناسب حال بود و
الا بتعرض فی حدقه الته نه بقصد جاحت دارو نه باسهال مگر آنجا که ترسند که بسبب استعمال ادویهای تیز زوانیده حرارتی بفزاید و ماده جذب کنند که در ینجا بر سبیل استفراغ نصد
و اسهال صواب باشد اما بعد زوال سبب اگر بیاض خفیف بود عصارهٔ شقاقل النعمان تنها و عصاره قنطوریون با عسل بر دارند و بسیار باشد که بیاض رقیق بزبان
برخیزد و این چنان باشد که شکر بانگشت زبان نهند تا زبان درشت شود پس دیده را بزبان بمالند هر بار اندو این کس پرهیز کند و اگر بیاض غلیظ بود داروهای قوی تر بکار برند
چون مس سوخته و بوره و نوشادر و فلفل اندرانی بکف در یاوزند و مسک و زعفران و صفیر و کبریت و نعل بر تلطیف و تلیین فضول از استعمال ذرور بجام رند و بر دیده بنجاب آب گرم انگبین
کنند و چشم کشاده دارند تا که روی سخ شود و عرق کند و عقب آن دوا بکار برند تا نفع بیشتر دهد اما آنجا که خوف جذب مواد قبل از تنقیه دست بعلاج زنهار نبرند
ذرور مسک یعنی آنکه در وی مشک می افتد و این بیاری ذرور مشکین نیز گویند طبرزد بحری و دست برنجن آبل گرفته زیاد سرگین سوسمار و سنگدان جدی کبیار
خمیازی گویند و توتیای البصری و پوست بیضه شتر مرغ و سپیده از زیره و توبال مس آبگینه شامی و مروارید نا سفته و عقیق سوخته و سنبر نوکه کاردیران کنند و از پیل
و سفال رنگین و اقلیمیای زرد و توتیای هندی و بن مرجان و عین تیمولیا و مس سوخته و توتیای کرمانی و محموده از هر یک دو درم اندر نسخهٔ دیگر یکدرم نوشته سلخ اندرانی و بوره
اندرانی از هر یک چهار دانگ مرقشیثا و شنگرف یعنی پس افگنده شنگرف از هر یک نیم درم کف آبگینه دو درم مشک دو دانگ همه انرم کنند چون غبار و سکار بر بندعد و دارو
بست و هشت **نسخهٔ دیگر** سرگین سوسمار سه درم قنطوریون پنج درم مروارید سه درم زنگار یکدرم اسد سه درم نطرون دو درم شنه نیم درم پوست بیضه شتر مرغ سوخته سه درم توتیای
هندی دو درم زنیم مشک دو حبه عدد او دیده بهست و از جمله داروها آزموده سرگین خطاف مست با نگبین سرشته بچشم اندر کشند و پوست خایه مرغ مکلس و شکر طبرزد هر دو مساوی الوزن بسایند
صفت ترم صغیر پوست بیضه هر قدر که دانند بستانند و در آب شیرین تر کنند و آن ظرف را در آفتاب نهند تا که آن آب بدبو شود پس آنرا بهاستگی

در آب بدبو پدید نیاید پس آن مشور برآورد و خشک کنند و باریک بسایند و بانگر باید کرده استعمال نماید صفت ذرور کبیر که در قرنیه ترتیب کرده [illegible] ذکر یافت

[illegible] سوخته و [illegible] سوخته شیح کف دریا [illegible] اقلیمیا نقره [illegible] یک جزء [illegible] جزء

[illegible] صفت [illegible] اشیح [illegible]

[illegible] از این جمله صفت [illegible] استعمال نماید

[illegible] **فصل** در سرشح باید دانست که [illegible] قرنیه [illegible] یا [illegible] یا جراحت [illegible]

نام عام سرشح است [illegible] لکن نزدیک اهل صنعت نام این [illegible] باشد مثلاً اگر برآمدن عنبیه مقدار سر [illegible] بود [illegible] راس النمل

گویند اگر از این مقدار [illegible] بیشتر باشند [illegible] زیاده [illegible] انطباق کنند [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] بدانکه راس النمله [illegible] آنست که [illegible] عنبیه [illegible]

[illegible] عنبیه [illegible] نمایند ایضاً [illegible] نشان [illegible] سرشح است که [illegible] چشم [illegible]

و بران [illegible] باید دانست که [illegible]

[illegible] آنست که [illegible]

[illegible] از لوازم است علاج [illegible]

[illegible]

[illegible] انزروت [illegible] اقلیمیا نقره [illegible] سوخته [illegible]

[illegible] صفت [illegible]

[illegible] چشم [illegible]

[illegible] **فصل** [illegible]

[illegible] آنست [illegible]

[illegible] چشم [illegible] اللون [illegible]

[illegible] باید دانست که [illegible] دماغ [illegible]

[illegible] عصب [illegible] المجوف گویند [illegible]

[illegible] عصب [illegible]

[illegible] المجمع النور گویند [illegible]

[illegible] چشم [illegible]

۸۵ [illegible]

و چشم چپ دید آمده ولب بر دو وریتی فراخ تر شده و آنچه گوید در رطوبت جلیدیه که موضع بصر است ندیده و آنچه از آلت عصبیه است بجانب راست چپ بجانب چپ گشته اند قول جالینوس است
و درست همین و آنچه دیگران گفته اند که عصب راست بچشم چپ آید و عصب چپ بچشم راست نزد جمهور علما اعتبار ندارد و بدانکه از جمله منافع مجمع النور یکی آنست که هر دو چشم را یک
موضع بود که چیزی آنچه دیده باشد آنجا باز رسانند تا یک صورت نماید و این محل که چیز آنجا باز میرسد از هر دو چشم مجمع النور است و نیز هرگاه که حدقه یک چشم بر تر آید و دیگری فروتر رود
یکی برتر و فروتر شود و دو یک را دو بیند و یک چشم و شخص یکی را دو بیند این از سر آنست که هر دو عصب مجمع النور اند گذشته است راست و چپ و یکی بالای دیگر گشته باشد بدین السبب در شکل تجویف که مجمع النور است فتور افتد
سبب آنکه اعصاب که بهم پیوسته است و همچنان باشد که چیز مجمع النور از دو جا بر سنگ یا یک عصب از جای بلند تر چیزی آرد و عصب دیگر از جای فروتر بدین سبب یکی را دو می نماید سبب
احولی اکنون مطلب بیان کنیم بدانکه احول بر دو قسم است یکی آنکه مولودی بود و او را علاج نه دوم آنکه حادث بود و حول حادثی باعتبار آنکه بکودکان افتد و اکثر و گاه باشد که بزرگان را نیز
واقع گردد و آن بر دو نوع است **نوع اول** در آنچه حول بکودکان افتد و این را سبب یکی آنکه صرع افتد و بدان سبب فشار دماغ ممتد و منقبض شود و طبقات چشم و عصبه مجوفه نیز
منجذب گردد و چشم ببالا یا فرو میل کند و هر چند صرع زائل شود این هیئت در چشم باقی ماند دوم آنکه دایه در خوابانیدن و شیر دادن تدبیری نا ملائم بکار برد مثلاً پیوسته
بر یک جانب بخواباند و هم بر آن نهج شیر دهد و به سبب نگریستن طفل بسوی دایه از جانب واحد تا زمانی طویل همین هیئت در چشم وی تمکن گیرد سوم آنکه آواز بلند و یا شمع
آن که یکبارگی در حرکت آرد و طفل را اتفاق افتد و بدان سبب بدان جانب بنگرد و به سبب طول نظر چشم بهمان جهت منقلب شود تا بدان جانب نگرد راحت یابد و چون بخلاف
آن نگریستن خواهد بواسطه تمدد اعصاب و اغشیه که موجب الم سخت و دشواری است نماید و بالضرور همان شکل بماند **علاج** تدبیری که چشم باصلاح آرد بکار برند و مهلت در علاج روا
ندارند زیرا که اعضای طفل بسبب نرمی زودتر علاج پذیر و قدیم تر آنست که پیراهن کوشند که طفل بتکلف خلاف جهتی که بدان جهت چشم مائل شده بنگرد مثلاً چیزی سرخ رنگ
بنمایند بطرفی که چشم را بدان طرف مائل خواهند کرد زیرا که چیزی سرخ کودکان را خوش می آید پس اگر چشم بجانب ماق اصغر که طرف گوش است مائل شود به بینی نزدیک
ماق اکبر باید چیزی سرخ بچسبانند تا کودک پیوسته بسوی وی نگریستن عادت کند بخواهش تمام و علی هذا القیاس هر طرف که مائل شود بجانب مخالف وی چیزی سرخ بیاویزند و طریق
دیگر آنست که بر وجه جبر دو پوشند و در مقابل حدقه بر قدر اشکاف سازند پس بروی آن طفل چراغ بر فروزند تا بسبب تکلف نگریستن چشم صلاح پذیرد و آنچه صاحب [illegible]
نگریستن در آئینه چینی بر حالت اصلی راجع میشود و باید که دایه را اغذیه لطیفه دهند تا حرارت غریزی و طبیعت قوت گیرد و عضو آرامش کند و اگر از صرع سبب حول بود دوا باغذیه بکار
انگیز از دایه دور دارند و از جماع باز داشتن لازم شمارند **نوع دوم** در حولی که به بزرگان افتد و این را سبب یکی آنکه عضله از عضلات محرکه مقله متشنج شود پس منقلب گردد
و بدان جهت میل کند و سبب این تشنج اگر یبوست بود علامتش آنست که عقب امراض حاده و تب و تطعیل افتد و علاجش ترطیبات [illegible] و غمهای که در تشنج یابسی گفته شد و شیر
دختر و شیره در چشم چکانیدن سود مند و اگر سبب این تشنج رطوبت بود که عضلات را ممتلی سازد و در عرض بکشد و علامتش علامت تشنج امتلائی است و این عقب صرع بیشتر افتد
علاج آنچه در تشنج امتلائی گفته شد از استفراغ یا ایارجات و غراغر و تلطیف تدبیر بکار برند دوم آنکه عضله از عضلات مذکوره مسترخی شود پس مقله مائل شود بسمت مخالف
عضله مسترخیه علاجش علاج استرخا ذکر یافته در امراض سر سوم آنکه طبقات و رطوبات از جایگاه خود زائل شود بسبب ریاح غلیظه عسر التحلیل که بکثرت حرکات مختلفه طبقات و رطوبات
را بجنبانند و از جایگاه وی بطفره اندک جنبشی مائل سازد و علامتش آنست که چشم متحرک شود بحرکت اختلاجیه باشد که گاه سائل شود **علاج** نخستین ایارجات و حبوب بدهند تا رطوبات
مولد ریاح را از دماغ پاک سازد و بهر تحلیل ریاح آب گرم تکمید کنند و [illegible] آب بابونه ضماد نمایند و اگر ماده در معده بود و از آنجا باد بخار بدماغ بر آید موجب بعض گردد در تنقیه
معده کوشند بقی و اسهال و بخارات گرم باد را بشکنند و گاه باشد که موجب زوال طبقات و رطوبات از موضعش فضول غلیظه بخاریه باشد که در عروق حاصل شود و شبکیه بسوی بیرون گردد و شبکیه
از جای خود بیرون آید و زجاجیه را مزاحمت سازد و زجاجیه جلیدیه را مزاحمت کند و انجا بلغزاند **فصل در عشا** یعنی شبکوری و آن آنست که هنگام شب باصره معطل شود
بحدی که ستاره را نتواند دید و در روز بحال آید چون آفتاب بغروب نزدیک آید ضعف در مبصرات پیدا شود و بعضی گویند که چون شبکوره بدان درجه باشد که روشنی
در هوا ابر نیز نتواند دید سمی است به عشا و این مرض را سبب یکی آنکه روح باصره غلیظ شود بسبب بخارات غلیظه خواه بخارات در دماغ متولد شده خواه از معده

دماغ مرتقی گردند و فرق بینهما آنست که انچه از دماغ بود بر یک حالت قائم میباشد و تغیر نمی پذیرد بخلاف انچه از معده بود که در سبکی معده خفت میپذیرد و در ثقلا
فزونی دوم آنکه بسبب از اسباب اجزاء چشم رطوبت افزون حاصل گردد و در رطوبت بعینیه خلطی پدید آید و علت درین هر دو آنست که دماغ نسبت بدماغ اشرف کرم لطیف است
بسبب قرب آفتاب بعینیه غلیظی روح و بعینیه رطوبت چشم لطیف همی پذیرد و دایره باصره بحال خود میباشد و از انکه هوای شب سرد و تر بود غلیظ ست عادت میکند و اوبخار
باصره او فعل بازمیماند دوم آنکه چون آفتاب بدو دان افتاد و ذوب آفتاب قوت روح باصره را تحلیل کند پس انچه غلیظ تر باشد بماند و چون شب بگذرد و اضافت هوای
شب در غلیظی روح بفزاید و هیچ چیز نماید و تقدم سبب آنست که مشهود و بر سبب دلالت میکند و باید دانست که شکر بری بیشتر در دماغ بزرگ چشم رسیاه چشم را افتد علاج انچه از تقیه
مادهٔ مطلوب بود استفراغ بایارجات و غاغر کنند و بمرطبیخ بخارات و طوبات بطفل و کندس و جندبیدستر و عبرعلسه آورند و بطبیخ بادیان شبت و بابونه و قیصوم و برنجبوش
تمام سعداب انکباب نمایند اگر جگر تمیس باشد کی تخم بادیان و دارفلفل یار کرده در ریگ بزر همراه قاب و برنجاری سرنگون دارند بغایت سود دهد و اگر جگر را برآتش بریان سازند و بر
بخار روی انکباب نمایند همین عمل کند در طعام مریض حلتیت و قوبخ و حرذل و صعتر و انجدان بسیار اندازند و جگر بز صحرائی که بتازی تیس گویند یا جگر گاو بر آتش گذارند
قلقل کوفته مع بادیان بروی نهند تا رطوبت جگر او به مذکوره جذب کند پس آن دوا را از وی جگر بردارند و باریک ساخته بدارند و در چشم کشند سریع ماند قال شارح الاسباب
غرز الدار فلفل و الوج فی کبد التیس مشوی و اکتحل بالصدید الذی یخرج منها یبرا العشاء و هذا علاج عجیب فوق الوصف و ذکر اکه خون غلبه کند رگ قیفال رگ گوشهٔ
چشم زدن سود دارد و ذکر اکه غلظت روح باصره سبب بیمار شود در آفتاب موجب مرض شده باشد تدبیرش ترطیب مع التسخین بمرطبات حاد ذکر اغذیه مغلظه پرهیزیدن و هرچه از نافذات
بود گزیدن فصل در جهر که بیماری نزکوری راگویند و این چند شب کوری ست یعنی در روز روشن هیچ دیدنی نشود و در شب روز نا بیمی تواند دید و سبب جهر آنست که روح
باصره او غایت رقیق بود و قلیل اگردد و بدان سبب انکه گرمی آفتاب بدو تحلیل میکند در روز فعل بصارت باطل شود و هرگاه شب آید با ابر بواسطهٔ سردی روح جمع شود و باصره
بحال آید و بعضی حکما گویند که سبب جهر غلظ تیزست که در دماغ حاصل شود و به تیزی خود روح نفسانی را فاسد گرداند پس گرمی روز در گرمی وی افزاید فعل باصره باطل
می سازد علاج در ترطیب دماغ یاری دهند خارجا و باطنا مثلا شیر خران در روغن بنفشه و روغن کدو در بینی چکانند و آب ریباس و شراب نیلوفر و شراب بنفشه
و مانند آن بنوشند و در آب سرد غوطه زنند و اندرون آب چشم بکشایند و بهر تغلیظ روح اغذیه مغلظه که از خون غلیظ پیدا شود تناول فرمایند چون هریسه و کله
پاچه و گوشت گاو و دنان که بر تابچه باشد و مانند آنها فصل در اتساع و انتشار حکما را در اطلاق این هر دو لفظ اختلاف ست یعنی اتساع را بکشاده شدن عصبه مجوفه مخصوص
دارند و انتشار را باتساع ثقبه عنبیه و بعضی برعکس اطلاق کنند و از کلام قدما ما بین هر دو لفظ ترادف مستفاد میگردد و اما انچه در دو مبحث مذکور قرار یافته و مطابق لغت ست
آنست که اتساع قرص ست و انتشار عرض و بعینیه ست که ترادف این هر دو نزد قدما جهت لزوم انتشار باشد مر اتساع را زیرا که هرگاه در عصبه مجوفه از زنا و اصول خود که
آن بودن جوف وی ست بمقداری که سوزن باریک بدان تواند در آید کشاده تر شود یا ثقبه عنبیه از مقدار مقدر خود فراخ تر گردد لازم ست که در نور مجوف بر اگندگی
افتد و پوشیده نمیست که کشادن اتساع و پراگنده شدن را انتشار خوانند و باید دانست که اگر عصب از آفت اتساع محفوظ باشد ثقبه نقط صنع بود اما اتساع ثقبه کی
تا اکلیل که حد فاصل ست ما بین ملتحمه و قرنیه نرسیده بود بصارت بالکل باطل نشود لیکن هرگاه اتساع در عصبه باشد یا فراخی ثقبه عنبیه تا اکلیل رسد بصارت باطل
می گردد و تمامه و فرق در میان اتساع عصبه و اتساع ثقبه کی تا اکلیل رسد آنست که در اتساع عصبه پراگندگی نور اندر اجزاء چشم پیدا میباشد و در فراخ شدن
ثقبه پراگندگی نور در اجزاء چشم ظاهر نمی شود بحدی که اگر شخصی صاحب بصارت باشد و بسوی این چنین چشم نظر کند پندارد که تمام چشم سیاه گشته ست و انمودن
نور در اجزاء چشم عند اتساع ثقبه بر آنست که نور بتمامه بالاستقامت از ثقبه بیرون می آید و بعد ازان منتشر می گردد و ظاهر ست که چون نور از ثقبه بیرون آید
در اجزاء چشم پراگندگی ظاهر نشود بخلاف عصبه که عند اتساع وی نور راهم اندر اجزاء چشم پراگندگی می افتد بدان که از ثقبه راست بیرون
آید لهذا انتشار نور در اجزاء چشم ظاهر شود از علامات اتساع عصبه و انتشار که سبب قطع اتصال شبکیه افتد در وی نیز بصارت بالکل میرود چنانچه در

قسم اول در اتساع عنبیه [illegible] این فصل از این قسم بیان کنیم [illegible] در عصبه [illegible] که انتشار شبکیه [illegible] آن است که انتشار [illegible] شبکیه و [illegible] و فرق در میان [illegible] گذشت

علامات وی بیان کرده شد [illegible] اما انتشار عصبی [illegible] صلب [illegible] یا عقب سام یا [illegible] شود [illegible] آن که خلط غلیظ یا بخارات حاده غلیظه

[illegible] که شود و متسع سازد [illegible] باشد که با اتساع [illegible] اتساع [illegible] و اتساع عصبه [illegible] **ایضاً** اصلاح [illegible] ممکن نیست [illegible]

و [illegible] و بالجمله آنچه در ابتدا [illegible] **قسم دوم** در اتساع [illegible] و این را پنج سبب یکی از خارج باشد چون ضربه یا لطمه که بر چشم افتد به سبب

[illegible] عنبیه به سوی اطراف کشیده [illegible] متسع شود و این نوع [illegible] **علاج** رگ قیفال [illegible] و بر ساقین حجامت کنند [illegible]

[illegible] غلیظ [illegible] در چشم چکانند [illegible]

[illegible] که در [illegible] تحلیل [illegible] و تحلیل [illegible] چشم [illegible]

دوم آنکه از باطن یا چون خلط غلیظ یا بخارات حاده [illegible] که متسع [illegible] تنقیه [illegible] اتساع [illegible] و این نوع [illegible]

شدید [illegible] یا اشر [illegible] این عنوان [illegible] باشد [illegible] اتساع عنبیه [illegible] گفته [illegible] اسهال [illegible] انتشار [illegible]

[illegible] اتساع العنبیه [illegible] **علاج** [illegible] مرض [illegible] کنند و مسهلات قویه [illegible]

سازند [illegible] عصبه [illegible] شیاف مرارات در چشم [illegible] ابصارت [illegible] چون عصبه متسع گردد [illegible]

[illegible] **صفت شیاف مرارات** زهره کلنگ زهره ماهی [illegible] زهره [illegible]

زهره [illegible] زهره [illegible] و از مجموع [illegible] درم [illegible] حنظل و [illegible] یک [illegible] درم [illegible]

[illegible] شیاف [illegible] سوم آنکه رطوبت بیضیه [illegible] افزاید و عنبیه را [illegible] متسع گرداند سوی اتساع و این نوع [illegible] چهارم آنکه عنبیه

شود [illegible] اجزای وی [illegible] اطراف آن [illegible] و ورم [illegible] امراض طبقات [illegible] علاج و [illegible] پنجم آنکه در عنبیه [illegible]

شود [illegible] اطراف [illegible] شود [illegible] و این نوع [illegible] طبقه [illegible]

[illegible] گردد [illegible] در [illegible] ریاضت [illegible] و علاج [illegible]

[illegible] باید دانست که این قسم [illegible] قال [illegible] جمیع [illegible] فی العنبیه من الاورام [illegible]

[illegible] **قسم سوم** در انتشار [illegible] تفرق الاتصال [illegible] عارض شود [illegible]

[illegible] **فصل** [illegible] ضیق و آن تنگ شدن ثقبه عنبیه است [illegible] اسباب ضیق [illegible]

[illegible] بسیار [illegible] که ضیق بر دو گونه است یکی آنکه در اصل آفرینش تنگ آمده باشد [illegible]

[illegible] دوم آنکه عارضی بود [illegible] ضعف در ابصارت [illegible]

[illegible] ضیق [illegible] اسباب [illegible] ضیق [illegible] باشد [illegible]

یکی آنکه [illegible] رطوبت [illegible] عنبیه [illegible] تنگ گردد [illegible]

[illegible] **علاج** [illegible] در آب [illegible]

[illegible] شیاف زعفران در چشم [illegible] **صفت آن** [illegible] زعفران [illegible] از هر یک [illegible] درم اخلاط زعفران چهار درم [illegible]

[illegible] شیاف سازند و در دیگر نسخه [illegible] افزوده اند **صفت اخلاط زعفران** بگیرند زعفران و شیاف [illegible]

و صبر و مرو فناست و صمغ عربی از هر یک یک جزو و هر شب کوفته بیخته بهم آمیخته بکار دارند دوم آنکه بسبب غلبهٔ خشکی طبقهٔ عنبیه تشنج و پژمرده شود و بدین سبب تنگ گردد
یا آنکه ثقبه بجهت تنگی بسته شود و تدبیر مقدم و علامتهای خشکی گواه وی است علاج بهر ترطیب شیر زنان بر سر بدوشند و روغنهای مرطب در بینی و گوش چکانند و آنچه در آب بپزند
و لعاب اسپغول بر سر نهند و غذا چرب و نرم خورند و بهر عذب باده سر و زبان کوتاه مالیدن و گاه گاه چیزی چیزی گرم خوردن و طلا کردن و دیگر بافتن و در آبزن نشستن صاف نیم
گرم نشستن و در آبزن صافی باز کردن سخت موافق باشد سوم آنکه رطوبت بیضیه کمتر شود و مدد عنبیه از وی باز افتد و بدین سبب ژولیده گردد و این نوع بمشایخ و از پس سالهای گرم
بسیار افتد علامتش آنست که چشم کوچک شود و نشانهای خشکی پیدا بود و تدبیرهای مقدم بر آن دلالت کنند و خداوند علت از اشخاص اشباح ببیند یعنی از شخص هر شئ شکل و رنگ
و لیکن سایه ببیند و تصور کند علاج وی همان که در ضیق که بسبب یبس عنبیه بود گفته آمدیم از استعمال مرطبات چهارم آنکه کیموس صلب غلیظ اندر ثقبه گرد آید و آنجا بند و یفشرد و علامتش
آنست که طبیب ثقبه نتواند دید علاج وی استفراغ و تنقیهٔ دماغ است مع مراعات ترطیب که کیموس صلب قابل برآوردن نیست **فائده** بدانکه اطبا را اختلاف است که آنکه رطوبت سبب
عنبیه سبب ضیق باشد بعضی برآنند که درین صورت بجهت انبساط عبارت کرد لازم ضیق طبیعی است و بتحقیق نمیرسد چنانچه شارح اسباب درین بحث از بیان اختلافات و مناظرات
نمیتوان کرد و الشیخ عدل عن ذلک و قال و اسبابه الیبس من القرنیة و تحبسها فتنقبض الثقبة و حیث الضیق السدة و اما رطوبة محدودة للقرنیة من الجوانب الی الوسط فیضایق الثقبة
و اما یبس شدید من البیضیة فیقل و لیساعد الطبقة الی العصر و اجتماع المخالف بحال الحجاب ظاهر است که هرگاه قرنیه بسبب رطوبت یا یبوست منقبض و مجتمع شود بجنبش
که مجتمع و متحد سازد عنبیه را ثقبه وی فراهم می آید و چون اجتماع اجزاء قرنیه بمرتبه باشد که طبقهٔ عنبیه که زیر وی است بتبعیت خود مجتمع گرداند لازم است که در قرنیه کما
در غضون یعنی شکنج پیدا آید کما یعرض المشایخ فی اواخر اعمارهم و پوشیده نیست که عدم شفافیت قرنیه منع میکند نفوذ نور را و شعاع را از منطبع شدن بر جلیدیه چنانچه
باید باز میدارد و درینحالت هر چیز را که مریض می بیند چنانکه در ابر و دود است و بدانچه ضعف یبوست قلت بیضیه بالاتفاق سبب ضیق ثقبه است کما لا یخفی و نزد
اعقل اجتماع قرنیه سبب ضیق است ضیق را و درین محل قول صاحب ذخیرهٔ خوارزمشاهی مقدم داشته رطوبت و یبوست عنبیه را نیز از اسباب ضیق شمرده تغیر قوام وی را
که از رطوبت یا یبوست حادث عارض میشود سبب باصره میدانند چنانچه بعضی اطبا نیز برین رفته اند و هر که درین مقوله نظر دارد مراد از نظر شبهی نظر است و آنجا که سبب ضیق اجتماع قرنیه نیز
باشد اشعار شفافیه و اجتماع اجزاء آن شاهد و لیست و اما آنچه در باب اعلال طبقات ذکر یافته تدارک توان کرد و بجهت سبب وی نیز دران محل مشهور ضبط یافته و آن
مانن اسبابست علامات بیان اسباب تعیین نموده و بیکی محدود و ابحاث است بیان آن سزاوار ندیده آنچه اتفاق اطبا بوده در نگارش آورده

فصل در تخیلات

و آن آنکه بعضی از خیالات متصور است بنزول الماء و ذکر آن قبل از نزول الماء سابق نموده خیالات آنست که در هوا اشکال مقلوبه دیده شود و تلون اشکال بسبب الوان امور موهومه
است چنانچه بیان می باید اکنون بدانکه سبب کلی این علت چهار است یکی آنکه باصره بغایت قوی شود و نفس ذرات خرد و غبار خفیف که در هوا موجود است و بدیگران نمی نماید وی
حس کند و کذلک بخارهای غذائیه که بدن از وی خالی نیست بسبب قوت حس تواند دید و علامت وی آنست که در فعل حس از هیچ وجه قصوری نباشد و باصره و سایر
حواس قوی بود و چون اغذیهٔ غلیظه کدر تناول کنند خیال کمتر شود و این قسم فی الحقیقت مرض نیست و انما یدفع لتشویش الحس دوم آنکه در طبقات آفتی افتد مثلاً
حادث شود و در قرنیه آثار از جدری یا مد یا بر و اگرچه آثار مذکور از غایت صغر در چشم نمیاید اما بسبب ابطال شفافیت از باطن طبقه در نور مبصر خلل کرده شود
لیس بالصور و بمقدار سیئت اشکال آثار که مثلث بود یا مربع یا مسدس و می تخیل کند و علامتش تقدم اسباب مذکوره است و آنکه مدتی ثابت باشد و با فتن دیگر انجامد و بحسب اغذیه
ازدیاد و نقصان نپذیرد سوم آنکه عارضه در رطوبت لاحق شود و این بر چهار گونه است یکی آنکه جوهر رطوبت بیضیه بدانسبب تخیلات شود دوم آنکه سوء مزاج بارد رطب
عارض شود در اجزای چشم رطوبت و شفافیت آنها متغیر سازد سوم آنکه حرارت قوی در رطوبت افتد بنوعی که رطوبت را بجوشد پس بسبب غلیان متخلل شود یبوست یا رطوبت
و در عدم شفافیت قوام وی ازدیاد گردد چهارم آنکه برودت و یبوست بهم جمع شده بکشف و زیل شفافیت رطوبت شود و علامات این قسم آنست که تقدم اسباب گواهی دهد مثلاً نخستین بدگرم
یا بسبب سر و تر طیب یا ضعف الفاق افتاده باشد چنانچه در امراض رطوبت با مفصل بیان کردیم و بالجمله این قسم بحدس یافته می شود فائده اگر قرنیه صیقل صافی

بوده باشد و اثر خشونت بر قرنیه پدید نبود و با وجود این بودن خیالی ثابت بی آنکه از دیاد و نقصان پذیرد یا بصری عظیم موجود باشد و علامت این نوع ست آنست که سبب خارجی باعث تخیلات شود و این بر دو گونه است یکی آنکه متمکن نباشد و چون حاصل گردد بسرعت تحلیل یابد خاصه اگر سبب مذکور لطیف و سریع الزوال باشد و این جنس بخارات ست که متصاعد شود از تهم بدن یا از معده یا از دماغ و باعث تصاعد انچه یا تبادل اغذیه منجوه ست یا بحران یاقی یا غضب و مانند آن هر چه سبب تصاعد بود و علامت این قسم آنست که اسباب موجبه گوناگونی هر خیال مخصوص بیک چشم نباشد و بر یک حال ثابت نبود بلکه بسبب تغییر سبب گاهی زائد شود و گاهی ناقص گردد دوم آنکه متمکن بود و این مقدمه نزول الماست و علامتش آنست که سببی دیگر پیدا نباشد که در رت ضعف و بصارت بتدریج می فزاید تا که اگر تدارک کرده نشود آبی و دیگر علامات و فرق که خیالات مذکوره نزول الماء را از ان فرق توان کرد در فصل نزول الماء بتفصیل گفته آید مع فوائد جدیده انشاء الله تعالی پوشیده نماند اگرچه معالجه این مرض بحسب سبب و اعلال طبقات و طوبات گفته شد و تدبیر آنکه مذکر نزول ست در نزول گفته خواهد شد اما حبث سانی در این فصل نیز اسباب ثلاثه جزئیه و برامع علاج در معرض بیان آورده شد اسباب جزئیه بسیار ست یکی آنکه خلط سوداوی در شرائین حاصل شود پس مرتفع گردد از وی بخار سبوی دماغ و بارد آمیزد و ترقی گشته منشعب گردد و علامتش آنست که آدمی تخیل کند که سطوحهای دور پیش روی وی می آید و چون بلند تر شود منشعب میگردد علاج تخستین این از خلط مذکور بدانچه مناسب ست پاک کنند به ترتیبی قانونی که در امراض سوداویه ضبط یافته پس اگر ببقیه نشود و شریان صدغین یا شریان پس گوش بر بندپس داغ کنند و داغ ها دان بدان آنکه بر بندنیز بمقصود می رساند چنانچه در مقدمه نزول گفته آید و پس از قطع داغ نیز از تنقیه سوداغافل نباشد زیرا که بعضی شرائین هیچ منفی واقع اند که قطع و داغ آنها ممکن نیست پس اگر احیانا ماده بوده باشد می تواند که از این شرائین خفیه متصاعد شود و طریق داغ شرائین مع منافع و مضار در شقیقه مذکور ست دوم آنکه شرائین از خون گرم ممتلی شوند پس هم منضغط گردند و بخارات سخ از وی برخیزد و با روح آمیزد و علامتش آنست که ضعیف بود و گاه گاه چون زبانه های آتش متخیل شود علاج فصد کنند و خون کثیر المقدار برآرند و پس از فصد طبیخ را بچیزهای سطفی خون نرم سازند و از انچه خون افزاید چون گذشت و شیرینی و بسیار خوردن بپرهیزند و در علاج این قسم مهلت روا ندارند بهر آنکه گاه باشد که خون مذکور در بهره و تجویف قلب افتد و غشی آرد پس خناق و موت دگاه باشد که خون کمتر در تجویف دماغ افتد و سکته آرد پس واجب آمد که در معالجه عجلت کنند و ایضا قبل از فصد مسهل ندهند و خون کمتر نه برآرند تا تحریک ماده و ذوبان مستفرغ شدن وی چنانچه باید بدین آفات نه انجامد سوم آنکه رطوبت بلغمی که شیرین و صافی باشد در معده حاصل شود پس در مقدم دماغ یا در حوالی چشم گرد آید و هرگاه آدمی عطسه زند یا چشم بمالد در ماده باز گردد مذکور حرکت افتد و بخارات بحسب این ماده از وی جدا گردد پس متخیل شود که چیزهای سفید ذی تعاریج فرو می آیند و بالا روند تا که اثر خلس عطسه فرکعین در وی ست این خیال همی نماید علاج قی کنند و معده و دماغ را با یارجات و غرغره پاک سازند و بهر اصلاح غذا گوشت ماکیان یا خود پخته و بدا چینی خوشبو ساخته تناول کنند چهارم آنکه سببی از اسباب که در اسباب کلیه خیالات در همین فصل ضبط یافته بعض اجزاء رطوبت بهنیه بگدرد شود اما از جانب پهلوانه از وسط و علامتش آنست که بخار بجانب راست یا چپ بحسب تکدر اجزاء رطوبت تخیل کند آدمی که شخصی ایستاده است و باشد که بگمان آنکه در نفس الامر است بجانب آن جانب شود و پوشیده نیست که این خیال لازم میباشد تا که درست رطوبت زائل شود علاج استفراغ ماده کنند و اصلاح غذا نمایند و چیزهائی که رطوبت را جلا دهد چون کحلهای مذکوره و غیاث مرارات در چشم کشند و انچه مادی نبود محتاج باستفراغ نیست تعدیل کفایت میکند پنجم آنکه خلطی از اخلاط در دماغ حاصل شود و بسببی چیزی از جرم آن خلط یا بخار او بر طبقات ریزد و قتا بعد وقت پس در وقت ریزش آن خلط یا بخار تخیل کند انسان آنرا که چیزی در خارج از محل بلند پیش روی وی همی افتد و باشد که از این خیال ناگهانی بترسد و استدلال بر خلط موجب از رنگ خیال توان کرد علاج تخست تنقیه ماده کنند و از فصد و اسهال وقتی بدانچه مناسب حال مریض بود و بعد تنقیه شربت خشخاش دهند تا ماده را غلیظ کند و از ریختن بر چشم باز دارد و آنچه که در تغلیظ و قبض ماده دماغ تر سند که آفتی دیگر خواهد شد باید که ماده را از طریق بینی فرو آرند بتدابیر مناسبه مدتی همین سان ماده از طریق بینی برآمدن دهند تا که ماده از راه چشم باز ایستد بی مضرت و نوعی ست از خیالات که شی واحد از مسافت بعید خیال کثیر نماید و جنبش که شظایای رطوبت مابین بصر و مبصر حائل شود و هر شظیه بحسب قبض و خویش از جرم مبصر در پوشد به سبب فرح

بجلد

وحل کی فیما بین شظایا یک جنبه بسیار نماید و فیه بحث لان شظایا رالرطوبت کما تستر احاذا ها من المبصرات اذا کان ملرئی قریبا بعید کذلک تستر اذا کان ملرئی قریبا علاج
منفیه سرد سعده کنند از همه خلطات پرهیز ند و جماع و شنجاری ترک نمایند **فائده** در اقسام دیگر از خیلات که بهر تعلق دارد چنانچه نمودن بزرگتر و عکس آن نمودن از
قریب بسبب بعید و عکس آن چون از اقسام ضعف بصارت است در فصل ضعف بصارت گفته آید **فصل در نزول الماء** باید دانست که اطبا را درین مرض اقوال است لیکن مختار
شیخ و تابعان او آنست که رطوبتی غریبه است که از سفرود می آید و در ثقبه عنبیه فرو ایستد یا بین طبقه قرنیه و رطوبت بیضیه و از آنکه این ثقبه منفذ نیست که خروج شعاع و دخول
اشباح بدو دست بگاه که رطوبت مذکور آن منفذ را بندد بسبب انسداد اجزای منفذ افساد بصارت می نماید مثلا اگر تمام ثقبه را در گیرد بصارت بتمامه زائل شود و اگر در بعض اجزا
نشود و بعضی زان خالی باشد از جهت مکشوف توان دید احوال این مختلف گاه ها باشد گر اگر ثقبه در گیرد و وسط او خالی باشد پس چیزی را که بتمرق هوا حیه منگبرد و وسط آن چیز دیده شود
بدان قطار آن گاه وسط را در گیرد و هوالی آن مکشوف باشد و در خیالت بالمواجه وسط مرئیات دیده شود لیکن بانقلاب جبه قوه نمایان گردد و بحسب ذات جهت مکشوف ثقبه بالمرئیات
و گاه این رطوبت بار قیق بود و درین صورت اگر چه تمام ثقبه را پوشد لیکن بسبب رقت مانع البصر نخواهد آفتاب و چراغ و دیگر اجسام نوری الضوء را نتواند شد اما آنهم مع ضعف این قسم را
رقیق منتشر گویند و انچه بالینوگفته که سبب با غلیظ شدن بضیه است مراد ش آنست که بضیه از رطوبت غلیظ و غریبه و باید پس آن رطوبت بر سبیل ترشح اندک اندک از ثقبه
عنبیه بیرون آید و بر عنبیه بر قرنیه بایستد نه آنکه گوهر ثقبه بگی غلیظ شود و از بر وتی که بدو رسد بفیشر و کما زعمه بعض الاطبا **اشتباه** احمد فرخ گفته که نزول سه قسم است
یکی آنکه فرود آید و بایستد آب میان عنبیه و عنکبوتیه پس باطل کند بصارت را ظاهر شود در صدقه کدورت لون اسب کابغام و لا علاج له دوم آنکه متوقف شود میان
قرنیه و عنبیه هم لم مقصود عند ناسوم آنکه در عصبیه مجوفه فرود آید درین نوع در قه هیچ کدورتی نمی ماند اگر بماند بغایت اندک باشد نشان او سهمان بست که در سده عصبیه گفته
آید لیکن فی الکل الماء الاسود لا یعالج و بدانکه نزول آب را شش سبب بست یکی آنکه سقطه یا ضربه بسر سر و دماغ را بجنبش آرد منجی که پاره از رطوبات که در بطون دماغ مختفی اند جدا
شود و قدری ازان در عصبیه مجوفه مندفع گردد بجانب چشم فرود آید پس گاه باشد که در عصبیه بماند و این سده عصبیه نه نزولی که مصطلح ماست گاه باشد که از عصبیه بر آمده در ثقبه عنبیه
بطریق که ضبط یافته است متوقف بود و بدا هوالماء و گاه باشد که هم اندر عصبیه بماند و هم در ثقبه باید سده عصبیه با نزول مرکب شود و فرق فیما بین سده عصبیه و نزول الماء گفته آید
و نزول که سبش سقطه یا ضربه باشد یکبارگی واقع میشود دوم آنکه بدن از کیموسات غلیظ ممتلی شود و بخارات ازان رطوبات کیموسیه جدا شده در ثقبه حال آید بتدریج و چون اجزاء
نازیه ازین نبی ر مفارقت کند و برودت غالب شود بصورت بخار یه بصورت رطوبت غلیظ متحیل گردد و منع ابصار کند سوم آنکه صداع صعب مزمن لاحق میشود و از شدت الم اخلاط
در جوش آرد و اعضاء شریفه ممارض پس قدری از رطوبات فاسده بسوی چشم فرود آید از شرائین و عصبیه مجوفه چهارم آنکه قی مفرط اتفاق افتد و به جهت اتساع و مجاری
و حرکات مضطربه اخلاط قدری از رطوبات بسوی چشم مائل شود و هذا ایضا یحدث بغته پنجم آنکه سرمای صعب سوء مزاج باعث انهرض شود چنانکه گفته شد برف
سرگرفتا رشود عارض گردد ششم آنکه روح باصره ضعیف شود و این بیران باشد که بیماریهای دراز کشیده باشد عارض گردد بلا شک تحقیق هر سبب از تقدم و تاخر
و انچه دفعة افتد از علامات فارقه مستغنی ست اما آنکه بتدریج افتد بیان آثار ابتدائیت آن واجب ست تا قبل از انکه سنجکام گیرد و تدارک کرده شود علامات ابتدا نزول الماء
آنست که خیالات چون پشه و مگس و موی و شعاع و مانند آن بحسب اختلاف اسباب پیش نظر همی آید و از انکه گاه باشد که این خیالات مقدمه نزول بود الا نادر است دیگر که در فصل
تخیلات اسباب مذکور ست بسیار افتد لازم آمد که برای کمال توضیح مبحث نیز فرق فیما بین خیالات منذره نزول و غیر آن نموده آید فرق فیما بینهم از پنج وجه است
یکی آنکه خیالات منذره در اکثر امر در یک چشم می افتد اما تصدیق برین علامت وقتی توان کرد که با وجود آن در طبقات و طوبات از آفات دیگر شامه نباشد چنانچه در خیالات
گفته آمدیم دوم آنکه از نشان خیالات منذره است که گردر هر دو چشم واقع شود لازم باشد که در ابتدائیت قلت و کثرت تفاوتی داشته باشد یعنی در هر دو یا افتد یک
در یکی چون عارض شود پس از زمانی در چشم دوم واقع گردد و در یک چشم خیال بیشتر بود و در دوم کمتر سوم آنکه خیال در تهی و پری معده هیچ تفاوتی نکند
و کدورت چشم هیچ سته بتدریج در ترقی باشد و چیزهای بخار نشان وقتی سود ندهد و اعمال یا جات و جوب سعله تا کاده موجبه استحصال سازد نقصی نه بخشد

چهارم آنکه رنگ [illegible] خالی از تغیر باشد و پس از سه چهار ماه تغیر فاحش ظاهر نماید پس طبیب را واجب است که خیال نزول را از خیال [illegible] بشناسد و اندمال قرحه [illegible]
[illegible] و ساتر که [illegible] آفات طبقات و رطوبات واجب کند و هر یک اعلال طبقات و رطوبات مخصوصه [illegible] نمایند تا رنگ [illegible] چنانچه شاید [illegible]
نیست که خیالات که از اندمال قرحه [illegible] بشکل [illegible] زیادتی پنجم آنکه خیالات نزول [illegible] از شش ماه نمی گذرد که ابطال ابصارت می نماید چون از شش ماه
گذشت [illegible] محفوظ باشد قال صاحب الاقسرائی [illegible] التوفیقیة [illegible] عسر فی معرفة ان الخیالات لیست [illegible] بالماء [illegible] یعرف بالتجربة والمشاهدة علاج تا که در ابتدا است
[illegible] تنقیه [illegible] و در این اشیا [illegible] تنقیح نیز لازم دارند یعنی [illegible] نکنند و در استعمال منضجات [illegible] رعایت مزاج علیل و قوت او واجب [illegible]
بسبب [illegible] ادویه حاره مضرتی دیگر [illegible] قوت قوی بود [illegible] الادویة [illegible] هندو [illegible] طعام [illegible] گوشت
[illegible] تدریج و قلیه خشک [illegible] آن [illegible] طعام [illegible] زنجبیل [illegible] آنجا [illegible] تنقیه کامل [illegible]
[illegible] بلطف [illegible] چشم [illegible] شیاف [illegible] گفته که [illegible] الکحل اگر [illegible] چشم باشند [illegible] آب [illegible] محفوظ دارد و تغیر [illegible]
[illegible] باید که کثیر المقدار سازند تا بسبب عظم [illegible] مقدار [illegible] کند و بسبب [illegible] ماده را از دماغ [illegible] آنجا که [illegible]
[illegible] نفعی بود [illegible] است اگر چه در این مرض مفید است لیکن خالی از خطر هم نیست [illegible] حرکت عنیف [illegible] بدان سبب
[illegible] آب [illegible] چشم [illegible] آنجا که [illegible] اخلاط [illegible] باشد و تنقیه [illegible] ندارد و شیخ در قانون [illegible] رگ [illegible] گوش کشادن
[illegible] اکنون [illegible] نوشته شد [illegible] در ابتدا [illegible] نزول [illegible] استعمال [illegible] و اجتناب مضرات خالی از [illegible] نیست
باشد [illegible] آب فرود آید صواب آنست که بلا تامل [illegible] گرم کرده [illegible] مخصوص [illegible] داغ [illegible]
[illegible] متعارف است [illegible] لازم است [illegible] دست نگذارند و [illegible] لازم باشند تا ماده [illegible]
[illegible] داغ [illegible] متوجه چشم نگردد و واجب است که [illegible] مذکور از فصد [illegible] حجامت [illegible] داغ [illegible] اگر [illegible] گرم [illegible]
الدم [illegible] لازم [illegible] فصد اجازت دهند کذا قال الشیخ فی القانون [illegible] نزول تام شود [illegible] ابصارت [illegible] باطل [illegible] علاج وی قدح است لیکن [illegible]
که قابلیت قدح دارد [illegible] قابلیت [illegible] اگر قابلیت [illegible] سده [illegible] قدح [illegible] سده کنند [illegible]
سده [illegible] علامات و علاج و فرق فیما بین نزول الماء [illegible] خواهم گفت [illegible] قابل قدح [illegible]
پس قدح کنند قال صاحب الاسباب والعلامات کلما [illegible] من جنس [illegible] القدح [illegible] قابلیت قدح دارد [illegible] معتدل الرقت بود و چون [illegible]
[illegible] مستطیل شعاع مانند [illegible] چشم [illegible] پراگندگی و انتشار [illegible] محسوس گردد [illegible] قابل قدح [illegible]
غیر قابل قدح [illegible] و هر یکی باعتبار تفاوت الوان و قوام [illegible] چنانچه [illegible]
[illegible] سیماب [illegible] این قسم [illegible] آنست که [illegible] قطعه گچ نماید [illegible] حرکت [illegible] چون چشم [illegible]
[illegible] آسمان [illegible] گویند و این [illegible] متحرک [illegible]
[illegible] لهذا قال الشارح [illegible] القدح [illegible] منتشر [illegible] استکمال نگیرد [illegible] غلظت [illegible]
[illegible] ضعیف و گاه باشد که ضعف قوت باصره کم شود و گاه باشد که زیاده گردد و این نوع [illegible] قدح [illegible] ششم [illegible] هفتم [illegible] هشتم [illegible]
[illegible] دهم [illegible] یازدهم ازرق دوازدهم [illegible] غیر قابل القدح [illegible] لطیف غذا کنند [illegible] گوشت [illegible]
[illegible] و ماهی [illegible] ماهی [illegible] آب [illegible] لهذا [illegible] طبیبان

می خواهند که آب و تر جمع شود مریض را ماهی میخورانند و ایضاً باید که کحلهای ملطفه چون شیاف مرارات مانند آن در چشم همی کشند و این تدبیر گفته شد برای سهل اجناس اگر قیق منتشر که اصلاح وی برخلاف این تدبیر باشد مثلاً در رقیق منتشر لازم است که مغلظات دهند ماهی خورند تا که آب بقوام معتدل آید یا پوشیده نیست که از اقسام مزبوره بعضی تر و بعضی خشک است و در اصلاح پذیرد و بعضی پذیرد بحدی که نظر بنفسه اقتضا و چه بسیار متداول و معاینه بر مریض آسان نماید و باشد که بعضی هرگز اصلاح نپذیرد بکما ینبغی ظاهر عند اصحاب التجربة و طریق قمع چنان باشد که بعضی که نگاه کنند تا هیچ مانع نیست کدام باز دارد و چون صداع و زکام و سعال و غیر آن اگر از این موانع چیزی باشد نخست علاج باید کرد و قتی و مانع را منتفی و بسهال پاک کردن آنرو زکه قمع کنند روزی باید کرد و کدام بود و هو معتدل شمالی تا پس مریض را در موضع روشن که سایه دار بود بر بالشی نرم بنشانند و بفرمایند که تا هر دو دیده را بسته بازنهد و ستمار ابر ساق و رهم گذارند و خویشتن را گرد و کنند و کمال مقابل وی بر کرسی بنشیند تا از مریض بلندتر باشد و اگر چشم دوم صحیح و سالم بود آنرا برفاده معتدل و عصابه نیمه بستی نیک و بین دو فائده است یکی بیمار را که طبیب را فائده بسیار است که اگر دیگر چشم بسته نباشد حرکت کند و چشم دوم را نیز در حرکت آرد و بدان سبب حرکت قمع و شخوار شود فائده طبیب آنست که چون آب گشاده گردد و خواهد که از بیمار نشانهای چیزی حاضر بیند و خبر دهد تهمت آن نباشد که چشم دیگری همی بیند اکنون بدانکه بر گاه بطریق مذکور بیمار نشست شخصی را بفرماید تا از پس پشت او شود و هم بباید دست گرفته گاه گاه در کمال بدست خویش پاک کند و بردارد و چشم تمام بگشاید و بیمار را گوید که تا قصد نظر بر طبیب کند و نبهی که مبادا بسوی گوشه چشم باشد که جانب بینی است و این گوشه را ماق گویند پس طبیب نباید که بر موضع که قمع خواهد کرد نهاده ایشان کند بر آسمان کاریکی آنکه تا صبر کردن بیمار بر درد بیازماید دوم آنکه بنگرد که نشان بر ابر ثقبه عنبیه است یا نه آنکه مهمت بگرد شه چشم باید که سوی گوشه است برابر ثقبه باید چنانچه اندکی بر ثقبه بود و فرو تر نشاید سوم آنکه اگر از دو تا اهمیت نشان نکند میتواند که چون طرف حادی بر چشم نهاده خواهند بنگاند سبب تا بودن نشان که تا بعضی توان داشت عکوز را حاکم است از روی التحمه فرو تر نشان بیش نشان در جانب مقطوع گیرد و اگر چشم راست باید مهمت دست چپ گیرد و اگر چشم چپ باید مهمت دست راست گیرد و باید که مهمت که تیز دست بر موضع نشان کرده نهند و بقوت تمام بروی اعتماد و عمر کند تا که ملتحمه نگاشته شود و در این هنگام از ابهام و سبابه دست دوم پلکهای چشم و چشم را نگاهدارند تا بیمار دیده را نتواند گردانید و آنجا که ملتحمه بغایت نرم باشد و بسبب رطوبت وی او مهمت نگاشته نشود باید که از موضع مدور راس آن جایگاه را نخستین بنگاند پس مهمت در آورد و هر جا که باشد پس اگر ندانند مهمت نگاه کند تا مهمت را از پس قرنیه نبیند و مهمت را تا بر ثقبه ما اگر مقداری کمتر از نیم جو اند گذرد روا باشد و اگر بیشتر گذرد نیک نباشد و موضع قمع ریش گردد و پس چون مهمت بر ابر ثقبه آید دنبال مهمت بین ابهام انگشت بر سان آنکه کمی از کار بر آساید بیمار را بشارت دهد تا قوی دل بود و بسیار باشد که اندرین وقت بیمار را قی آید بنابر آن روز باید که هیچ نخورد و باشد اگر منش گشتن آغاز کند شراب غوره اندکی با نان بدو لیان یا شراب نا رسیده بدهند تا ساکن شود و اگر ساکن نشود در چشم پنبه پاک را در چشم او نهند و اندر دهند با هستگی و میدانی گرم و گرد و ان نزدیک چشم بیرد و بسان آنکه کمی بیاشامد و م بکشد هم صواب باشد و مقصود از بن آسایش چشم است پس چون درد چشم سبک شود و غثیان اگر آمده باشد فرو نشیند مهمت را با هستگی بگردانند باز پس قرنیه بینند اگر مهمت بالای آنست پیش نبال مهمت را آهستگی بگردانند اندکی باز فرو و آب را بسر مهمت فرو نشاند آهسته آهسته تا که آب فرو نشیند و مهمت بر اندکشاید مهمت را از نای صلاح همچنان بدارد و بعد از آنکه از تمکن وی خاطر جمع شود مهمت را از روی ثقبه کنار کند و بفرودی بیرون نیارد تا اگر دیگر باره آب عاوده کند باز فرو نشاند زیرا که اگر مهمت بر آورده باشد و آب عاوده کند بسبب تکرار و آوردن مهمت در دو چشم بفزاید پس لازم است که تا از تمکن آب جمعیت نشود در بر آوردن مهمت زودی نکنند و بسیار باشد که حمل عنبیه لنج باشد و بدانسبب آب را شخوار جذب نکند و باشد که آب غلیظ تر یا رقیق تر باشد بدانسبب شخوار فرو نشود و بسیار باشد که یکبار خیال فرو نشیند که هرگز خوف اعاده دردی نباشد که عسری بنشیند کند و بازمی آید و گاهی اندیل کند بدان موضع که باید بر دوخته اند اگر چنین بود و رنج بسیار دهد مهمت را چنان بدارد و تیزی مهمت بر گوشه چشم قوت کند تا اندکی خون بر آرد و آب را بآن خون قوت فرو نشاند و باشد که بی قصد طبیب اندکی خون بباید پاک نمایند داشت و آب عسر را بآنقدر خون توان فرو نشاند تا قوت خون آب را در حمل بسوزد و نیست کند و نفع دیگر نشاندن با آب آنست که اگر خون را کبن کند و آنجا که لفگ و علت طرفه پدید آید و تحلیل شخوار دهد باید که آب فرو نشاندن آب بیمار

چهارم آنکه رنگ عدسه خالی از تغیر باشد بود پس از سه چهار ماه تغیر فاحش ظاهر شود پس طبیب باید که خیال نزولی از خیال کائن از علتی جز آب جدا کند و مثال قرص لاقرنی بیند ...

بیرون آنکه در بینک و سایر کدورات که از آفات طبقات و رطوبات واجب است کنند و هرگاه اعلال طبقات و رطوبات مستبعد است باشد تا آنکه آن معنی مقصود حیا آنچه شاید بنر و اید بنویسید

نیست که خیالات از انزال قرح و رشیا اند و رنگ شکل او سیاهی کمی زیادتی بچشم آنکه خیالات نزول مثل آن از شش ماهی گذرند که ابطال بصارت می شود اما چون از شش ماه

گذشت از آفت ماه محفوظ اند و قال صاحب الاقرابادین التونیت تستدشمر فی معرفة ان الخیالات لیست نزولا بالماء امر اکثر ما یعرف بالتجربة انطاولة علاج تا که در ابتدا

نیست و هر تنقیه بتکرار حاجت احتیاج ادهند بر سبیل شیاف و در بیان انضاد اغاثت نضج نیز لازم اند یعنی بی نضج مکنند و در استعمال مضجات و مسهلات رعایت مزاج علیل و قوت او واجب است تا

سبب افراط ادویه حاره مضرتی دیگر نرساند و اگر قوت قوی بود مسهل تجویز کنند و الا در تنقیه بکیاب الایارج فیقرا با طبیخ قنطوریون دهند و از غذا طعام خشک و گوشت

کبک و تدرو و قلیه خشک و نان خشکار و مانند آن اختیار نمایند و از طعام اوراق و نفخ و غلیظ نگاه دارند و بعد از تنقیه کامل چیزی

جلی و ملطف بچشم کشند چون شیاف مرارت با سلیقون و مانند آن گفته که بیرون الکحل اگر در چشم بمانند و تکرار کنند آب مجموع دارد و تغیر کند و کثیر بسیاری سیمرغ معجون

بر گشنیز آنچه از حرارت بجا رسد باید که کثیر المقدار سازند تا به سبب شمع مقدار در معده لبث کند و سبب تنگی در معده ماده را از دماغ بود حیه بحس تقوی زیرد آورد و دواکه از اقرا

انفخین هی بود از قبیل ایارج تقویت دهد انفحه سرد و گرم باید دانست که عطوسات اگرچه درین مرض مفید است لیکن خالی از خطر هم نیست که حرکت عنیفه رو بدان سبب

نفیست که آب نزول در چشم میرد از آنجا که فوران اخلاط سبب خود باشد و تنقیه بحسب خواص ش و بوقوع پیوسته مضایقه ندارد و شیخ در قانون نوشته که رگ پیش گوش کشادن

مفید است اکنون باید که هر چه نوشته شد تدبیر آن است که در ابتدا کار مسیر باشد به فضل الهی اکثر علی از در نزول بی هنگام از آنکه استعمال مسهلات و اجتناب مضرات خالی از نفع نیست بلکه گاه

باشد که سود دهد با وجود آنکه بار بار پیکان آب فرود آید صواب در این است که بلا تامل شریان صدغ را به آهنی گرم کرده که بهر این کار مخصوص است به داغ دهند و آنکه بهتر کنند و این عمل را

جهت ایشان نسیان نافع است و در بعض بار شنیده و متعارف است که به تجربه رسیده ما لازم است که پیش از دست نگذارند و تلیین طبع لازم باشد تا فایده وی بخشد پیش از این دیگر را

که شخصی واقع اند و دماغ آنها ضعیف است مسلک و مساحة متوجه چشم نگردد و واجب که در هنگام علاج قدح به جا از قصد و حجامت و مضغ و غرغره و نهار انگبین بود پیش نرود اما اگر جوان گرم مزاج گرم

الدم بااحتیاج فصد لازم دانند بتوانند که بر فصد اجابت بت و همکذا قال الشیخ فی القانون اما هرگاه نزول تمام شود و حیله بصارت باطل سازد علاج وی قدح است لیکن بخصوص

که قابلیت قدح دارد یا نه و با وجود آن باعصبه مجوفه مرکبیت یا نه اگر قابلیت دارد و در سده نبود در قدح رخصت است و اگر قابلیت دارد و با سده باشد اول تفتیح سده کنند و پس از تفتیح

سده قدح نمایند و بیان سده عصبه مع علامات و علاج و فرق فیما بین نزول الماء که با سده بود و بی سده باشد در آخر این فصل خواهم گفت اما آنچه قابل قدح نباشد حسن تدبیر قابل قدح سازند

پس قدح کنند و قال صاحب الاسباب والعلامات کلما امکن ان تصیر من جنس ما یقدح تحسن تدبیره آنچه قابلیت قدح دارد آن است که بسبیل فی معتدل الرقت بود و چون بجانبی غمز نمایند

روشنائی مستطیل شعاع مانند حس کند که از چشم بر می آید و هرگاه چشم مایف را بمالند پراگندگی و انتشار در اجزای آب کورش محسوس گردد و آنچه چنین نباشد قابل قدح نبود و اقسام

غیر قابل قدح بسیار است و هر یکی باعتبار تفاوت رنگ و قوام نامی سمی است چنانچه یکی غمامی و آن رطوبتی شبیه با بر سیاه که متحرک نشود و دوم زیبقی و آن رطوبت مستدیر شفاف

سیماب گونه این قسم منتشر و متفرق و متحرک میشود سوم جصی و آن آن است که مانند قطعه گچ نماید و لقمه را ستبر سازد و حرکت نکند و چون چشم بر روی را بپوشند و بکشایند در ذات آب

تحرکی هیچ تغیری پدید نیاید چهارم آنکه آسمان گونی و آن آن است که رنگ آن شبیه بود به رنگی که آن را آسمان گون گویند و این آب اکثر متحرک نمیشود و از آنکه بجهد و شدت حرارت خویش رطوبت بیضیه را

بخار گرداند و اصلاح آن متعذر است لهذا قال الشیخ والنجح فیه القدح بخیم منتشر رقیق که استکمال نگیرد و استحکام نه پذیرد و غلظت و اعتدال پیدا نکند و در این قسم صاحب مرض

نتواند که بی ضعیف و گاه باشد که ضعف قوت باصره کم شود و گاه باشد که زیاده گردد و این نوع تا که اعتدال نگیرد قدح نمی پذیرد قسم ششم زجاجی است هفتم اصفر هشتم اخضر

اصفر و نهم احمر دهم یا زدهم ازرق و دوازدهم اسود و تدبیری که غیر قابل به قابل قدح کنند آن است که تلطیف غذا کنند و کمتر خورند و از اطعمه غلیظه چون گوشت گاو و پنیر و عدس و مانند آن و خوردن آن

شب جماع و نبات و استحمام و از بیاز و گندنا و بادروج و ماهی پرهیز نمایند خصوصا ماهی الحاصل ... است که هر چند آب غلظت آن یابد می رسد لهذا هر گاه طبیبان

می خواهند که آب و تر جمع شود مریض را ماهی میخورانند و الیقا باید که کحلهای لطیفه چون شیاف مرارات ماند آن در چشم همی کشند و این تدبیر گفته شد برای بسیار اجناس اگر قریق منتشر که اصلاح وی برخلاف این تدبیر باشد مثلا در قریق منتشر لازم است که مغلطات بدهند تا هی خورند تا کلاب تعوام معتدل آید یا پوشیده نیست که از اقسام مزبوره بعضی موجب اصلاح پذیرد و بعضی نپذیرد بحدی که نظر نفید اتمام و پرهیز متطاوله معالجه بر مریض آسان نماید و باشد که بعضی هرگز اصلاح نپذیرد کما هو ظاهر عند اصحاب التجربه طریق قدح چنان باشد که بعضی گفته اند تا زمان بازدارد چون صداع و زکام و سعال و غیر آن از این موانع چیزی باشد نخست علاج باید کرد و قدح را تعجیل و اهمال باک نیست آنروز که قدح کنند روزی باید کرد که ابر و باد نبود و هوا معتدل و شمالی باشد پس مریض را در موضع روشن که سایه دار بود بر بالشی نرم بنشانند و بفرمایند که تا هر دو را بسته دارند و دستها را بر ساق درهم گذارند و خویشتن را گوکنند و کمال مقابل وی بر کرسی بنشیند تا از مریض بلندتر باشد و اگر چشم دوم صحیح و سالم بود آنرا بر فاده معتدل و عصابه نیکو بندند و بستنی نیک در این وقت فائده است یکی بیمار را و یکی طبیب را فائده بیمار آنست که اگر دیگر چشم بسته نباشد حرکت کند و چشم دوم را نیز در حرکت آرد و بدان سبب حرکت قدح دشوار شود فائده طبیب آنست که چون آب فرو گردد و خواهد که از بیمار نشانهای چیزی حاضر پرسد و اخبر دهد تهمت آن نباشد که چشم دیگری همی بیند اکنون بدانکه هر گاه بطریق مذکور بیمار نشست شخصی را بفرمایند تا از پس پشت او شود و سر او بدست گرفته نگاه دارد و کمال بدست خویش پاکیزه لای او بردارد و چشم تمام بگشاید و بیمار را گویند که تا قصد نظر طبیب نیکو نبیند نگاه دارد بسوی گوشه چشم باشد که جانب بینی ست و این گوشه لماق اگر گویند پس طبیب نباید که بر موضع که قدح خواهد کرد نهاده نشان کند برای آنکه یکی آنکه تا صبر کردن بیمار بر درد بیازماید دوم آنکه بنگرد که نشان بر ثقبه عنبلیت یا نه زیرا که مهمت گاه گاه چشم بایکه سوی گوشست برابر ثقبه باید چنانچه اندکی بر ثقبه بود و فرو ننشاید دوم آنکه اگر از دو نشان تهمت نشان نکند میتواند که چون طرف حادی بر چشم نهاده خواهند بنگی ندهد بسبب بودن نشان که تا بعد توان داشت حادر را جای مهمت از وی انتخاب فرو نفرستد پیش نشان را در جای عقد گیرد و اگر چشم راست باید مهمت در راست چپ گیرد و اگر چشم چپ باید مهمت در دست راست گیرد و در طرف مهمت که تیزست بر موضع نشان کرده نهند و بقوت تمام بر وی اعتماد و عزم کند تا که ملتحمه تنگانه شود و درین هنگام انا بهم و سبابه دست دوم پلکهای چشم را چشم بدارند تا بیمار دیده را نتواند گردانید و آنچه ملتحمه بنابت نرم باشد و بسبب رخاوت وی او مهمت تنگانه نشود باید که از موضع عدسه را اس آن جایگاه را نخستین بنگاند پس مهمت در آورد و هر چونکه باشد پس اگر زمان دهند مهمت نگاه کند تا مهمت را از پس ترنیه نبیند و مهمت را تا بر ثقبه بیاورد اگر مقداری کمتر از نیم جو اندک اندک فرو باشد اگر بیشتر گردد نیک نباشد و موضع قدح ترش گردد و پس چون مهمت بر ثقبه آید دنبال مهمت برین ابهام افگند بر سان آنکه کسی زکار را بسازد بیمار را بشارت دهد تا هی دانع دهد و بسیار باشد که اندرین وقت بیمار را قی آید بنابت آن روز باید که هیچ نخورد باشد اگر منش گشتن آغاز کند شراب غرده اندکی با شراب ریوان یا شراب انار بدهند تا ساکن شود و اگر تکین در چشم پنبه پاک را در چشم او نهند و اندر وقت بآهستگی دست فرو گیرد و از آن نزدیک چشم بر دو بسان آنکه کسی نیاشامد و هم بگشاید و هم صواب باشد و مقصود از این آسایش چشم ست پس چون درد چشم سبک شود و غثیان اگر آمده باشد فرو نشیند مهمت را بآهستگی بگردانند یا از پس ترنیه بنبیند اگر مهمت بالای آنست پیش دنبال مهمت را بآهستگی بگیرد اندکی بزیر آورد و آب را بر مهمت فرو نشاند آهسته آهسته تا که آب فرو نشیند و تل عنبلیه را اندک شاید مهمت را از نای اصابع همچنان بدارد و بعد از آنکه از تمکن وی خاطر جمع شود دست مهمت را از وی نقبه کنار کند و بزودی بیرون نیارد تا اگر دیگر باره آب عاده کند باز فرو نشاند زیرا که اگر مهمت بر آورده باشد و آب عاده کند بسبب تکبر و اور دن مهمت در چشم بفزاید پس لازم ست که تا از تمکن آب جمعیت نشود در بر آوردن مهمت زودی نکنند و بسیار باشد که خمل عنبلیه نرم باشد و بدان سبب آب باشد و دشوار جذب کند و باشد که آب غلیظ تر یا رقیق تر باشد بدان سبب دشخوار فرود شود و بسیار باشد که یکبار جنان فرو نشیند که هرگز خوف اعاده درد نباشد که بسری بنشیند و بازی آید و گاهی اوصیل نکند بدان بدان موضع که باید بر دطند افتاده اگر چنین بود و رنج بسیار دهد مهمت را چنان بدارد و تیزی مهمت بر گوشه چشم تو شکند تا اندکی خون برآرد و آب را بآن خون آلوده فرو نشاند و باشد که بی قصد طبیعت اندکی خون باید باک نیاید داشت و آب عنبر را با اندک خون توان فرو نشاند تا قوت خون آب را در خمل بسوزد و نیست کند و نفع دیگر نشاندن با آب آنست که اگر خون را کبن کند و آنجا که لفظ و علت طرفه پدید آید و تحلیل شخوارد و باید که آب فرو نشاندن آب بیمار

تنقیح کند و اوداج حلق نیز از بینی و آب بیرون آید تا بدین حرکت آب فرو سو میل کند و فرو باز بر دارد شود پس از فرو نشاندن آب مدتی با آهستگی بپیچد بیرون آورد و در آن ره مرهم

بر سپیدهٔ بیضه با دهن گل بیامیزند و بر پشت چشم نهند و سنگ زیر آن نهند و آب خالص روی در چشم بریزند و بر چشم راست بر بندند اگر ظاهر گشته چشم خوردن بیند نمک کوفته بر وی گذارند و نهاده

ببندند و بسیار او را بخوابانند تا آب تاریک شود و گویند تا بر قفا باز خسبد و پیچ نجنبد کان افتاده باشد و هیچ حرکت نکند و سخن نگوید برای احتیاج بر اصلاح کفایت کند و از عطسه بر فرو خورد و اگر

دارو و بر سینه گرم و چربی بجز از آنچه نرم بود بخورد و باید که در تا نصف ماه نکند و اگر عطسه خواهد آمد بینی را بسته باید تا عطسه نکند و اگر سرفه خواهد آمد اندکی جلاب و دهن بادام تنقیح

کند و طعام او سخت اندک باید و چیزی که آرد تا سیدی بود زیرا که ... باشد و نخورد زیرا که خاییدن آن را بجنبد و در دم آرد و در دم اگر خواهد که چشم بگشاید روا باشد

نهاده با برق بردارند و بینه بگذارند ... چشم بدان بشوید و باید که آبی هیچ است بر چشم ... چشم را هیچ ... دست بر چشم نهاده نکشاید و باز بینه سپید و بیضه مرغ بر کنند و بر پشت

چشم نهند و بر نهاده و عصابه ببندند اما اگر در سوم بگشاید بهتر است و اگر در سوم بگشاید و فرو دوده باشند تا گل سرخ اندر آب جوشیده چشم بدان آب شوید و بسیار راست

بخوابانند و پشت با بالش بازنهاده و گرد او بالشها نهند چنانکه ... و بالش باشد که بدان اعتماد کند و آسوده باشد و هیچ حرکت نکند و مقنعه سیاه بر روی او آویخته دارد

و اگر خواهد که بگشاید پنج مشغول باشد بر سیاه اندر چشم کشد تا روشنائی ... و آب سعادت کند ... تا آسیب گرم ... کرده هست یا نه اگر نباشد باز سه هفته بجا آرد و بر

در این بزودی پیوسته باشد ... خواهد که آب نزول ... باشد باید که تپش در ... بیرون آید اگر ... باز ... بردارند و خوف نکنند و سه هفته بگذرانند

یک طرف تیز ... از آن ... چون ... باشد که چون ... بیرون ... زیر ... باطن ... مثقال

آب مذکور ... چشم ... بر و شل ... آید ... بیلی کسان ... بعضی طبیبان آب را از چشم بیرون آورند ... بیرون کشند

است که ... باید که ... خطر عظیم است آن است که اگر آب غلیظ باشد رطوبت بیضیه با خوش بیرون کشند

لهذا متعرض بیان این طریق نشدیم **صفت حب الذهب** صبر دو درم ... درم ... از هر یک دو درم ... زعفران نیم درم هلیله زرد

پنج درم ... نیم ... درم ... از ... مختار اند ... متعلقه ... خواهد

در نزلات ... خواهد ... خواهد جا ... نقص ... **صفت مطبوخ** فطریون باریک که ...

... نیم ... بیست درم ... درم ... بیرون کرده بست درم ... چهار دار ... دو ... پنجاه درم

آب ... پنجاه درم ... باز آید ... و اگر ... بیامیزند ... **صفت معجون** که در ابتدا سود دارد و مجرب است ... و ... زنجبیل

... مساوی ... کوفته ... شربت ... یک مثقال با ... سود دارد ... گوشت ...

... بیان ... حرارت ... چشم ... کشیدن ...

و ... چشم ... سود دارد و قال الشیخ ... الحرف ... بیان ... این دو قسم است یکی

... نزول ... باشد ... آب پاک ... چشم ... باید و با وجود ... معطل شد ... باز ... عبارت

... فرق ... سده ... چشم ... سده که ... باشد ... آماس ...

... سازد ... رطوبات ... الزول ... لازم است ... آید تا

... نزول ... سده ... نزول ... در نزول ...

... سده ... فرق ... کنند ... اگر بیمار ... چشم ... باشد ... نزول در یک چشم بود

... هر دو ... سده ... فرق ... لهذا ... فرق

نبود انشان سده عصبیه بشنوایی فرق کلی نیست بهر آنکه گاه باشد که سده نباشد اما از انکه آب شدید الخلطت بود اندرو دیت استماع حدقه بالغ آید که بتجویف غلیظ بود که روح را
بدین جانب مایل نماید نظاهر است که موجب استماع ثقبه عند تغمیض چشم دوم اندفاع روح چشم منقبضه است بجانب چشم منفتحه و چون غلظت آب بالغ اندفاع روح شود که
ثقبه فراخی میافت استدلال بر وجود سده عصبیه عدم استماع ثقبه قطعی نباشد لذا اصلا بدید در انست که چون خواهند که قدح کنند نخستین دماغ را پاک سازند و مفتحات سده بکمارند
تا اگر بالعرض سده باز آمل شود و قدح سود دهد و احیانا اگر کرم اجابل نزول الماء را که با سده بود بی آنکه سده زائل کند قدح کرد آب از ثقبه در نمود و با وجود آن بصارت
نگسلد توان دانست که در عصبیه واقع ست خاطر جمع باید داشت و پس از مدتی که تحلیل را تتفیه توان کرد انچه در ماده سده عصبیه بگویم بافتتاح سده جوع باید کرد بالبصارت
بکشاید **علاج** نخست بحجب قایا رایاج فیقرا و مانند آن استفراغ کنند و رگ گوشه چشم زنند و زلوچه بر صدغ چسپانند دماده سوی قدم فرو کشند **فصل در رزقه**
آن بر دو نوع ست یکی اصلی دوم حادث و رزقه اصلیه یا هفت بسبب یکی کثرت روح باصره دوم صفای نورانیت آن سوم عظم طبقه جلدیه چهارم نحوت جلدیه پنجم قلت رطوبت بجلیه ششم
صفای رطوبت بجلیه هفتم قلت سواد بجلیه و رزقه حادثه را سبب بیست یکی تنور رطوبت جلدیه خواه از سبب تنور جلدیه فرد انی زجاجیه بود یا دوم طبقه صلبیه شیشه یکی نظاهر ست
که چون زجاجیه شود یا دو طبقات مذکور دوم افتد جلیدیه بمنفذ ضط میگردد و بیرون سو میگراید و بدان سبب رنگ حدقه از رزق مینماید و الا یخفی ان اقرب لطبیعة الاخراج
بفصل افعله عظمها و فصل اعظم و تنوری دی آنست که رنگ عنبیه بمحض میسازد و علاج مثل علاج مذکور در اعلال طبقات و رطوبات ذکر کردیم الا بحسب احتیاج از انجا تفحص کنند
نیکو زین نامبر برای رزقی که بسبب تنور جلیدیه بود بسبب یابوستی تنور زجاجیه بآنست که اگر مزاج سرد بود در روغن بادام و روغن بید انچه بر روغن غار در بینی چکانند
و انچیزهای مناسب چون شنانیز و دارفلفل و زنجبیل و زبد البحر و بلیله زرد در چشم اگر مزاج گرم بود چیزهای سرد در بینی چکانند چون صمغ عربی و سائر روغنهای بارد
و **اینما** سرمه سیاه و توتیا و طباشیر در چشم کشند لان هذه الاشیاء تجفیف الرطوبات و تشفها اما جدا نکه روغن گل در بینی چکانیدن خواه سبب مرض بود خواه بود
خواه حرارت سود مند ست دوم آنکه مزاج طبقه عنبیه متغیر شود از رطوبت غلیظه دیان سبب سیاهی دی چنانچه سبب نخامه دلالت میکند بر ین حال صبیان زیرا که می بینیم که اکثر
کودکان قبل از نهوض و رسیدن بلوغ بسبب غلبه رطوبات وی آن ازرق چشم پیدا شده و هرگاه بالغ میشوند و حرارت قوی میگیرد و بعض رطوبات مذکوره
تحلیل می یابند و ما بقی پخته میگردند بسبب صلابت عذار رنگ حدقه سیاه میشود و این نوع علی ما ذکره الاسکندر فی اکثر اوقات بطی العین فرق بین
و در رزقی که از ما رازرق میباشد آنست که بر رقه نزول الماء در ماب بصر و زوال وی بقدح در ابتدا نمودن خیالات شاهد میباشد اکنون بدانکه علاج رزقه مذکوره
که از اسباب قسم اول چیزی پیدا نمود **علاج** با یاد رجات قویه چون ایارج جالینوس و ایارج لوغادیا استفراغ کنند و غرغره های که دماغ را پاک سازد استعمال نمایند
و بمستحثات عطسه زند و بهترین بل مزاج معجونهای گرم دهند و زعفران بار یک سائیده در چشم کشند و باید دانست که روغن زعفران کشوده حدقه مخصوص است از رقت
وی از هر سبب که باشد لک اگر میل را در خلطه تر فرو دارند و زدایش چشم کشند و وصفت این گفته اند که حدقه گربه را سیاه سازد سوم آنکه رطوبات منضجه مسخنه باصفیه ست رود
بدان سبب رقه را نماید دلالت میکند بر وی حال نهایت که چون رطوبت آن تحلیل می یابد بخشکی می گراید سپید در روی غالب میشود و بهمین وجه است که چشمهای سپیران
و بیماران که بحاره خشکی مبتلا باشد بواسطه تحلیل رطوبت اصلیه و آنها ست ازرق میشود دانکه این نوع رنگ نزدیک متغیر میسازد و ابطال العبارت میکند این را
هم در اقسام نزول الماء می شمرند اگرچه فی الحقیقت جفاف ست چنانچه انتفاخ البطن را در استقسا طبلی تعداد میکنند هرچند البطن از آب شائبه ندارد و فرق میان این
نوع رزقه و رزقی که از نزول الماء بود آنست که درین نوع خیالات نمی باشد و قدح سود ندهد و الفصال اعنی چشم از لوازم و خشکی ست **علاج**
مورث ترهیب کوشند بهر وجه که ممکن باشد **فصل در ضعف بصر** و آن عبارت ست از انکه در فعل ابصار خلل راه یابد مثلا هر چیز را چنانچه که بست بالا ستقصا
نتواند دید یا از مسافت دور که باصره سالم تا آنجا کار می کند نتواند دریافت اگرچه از قریب کما هو بر سر چیز مطلع شود یا در ابصار خطا کند چنانچه چیزی
بزرگ را خرد و بنید خرد را بزرگ و سیاه را سبز و سبز را سیاه و دراز را کوتاه را دراز راست را مسطح و مسطح را راست و قس علیه و منشا ضعف باصره گویند ضعف باصره

و بعد دو قسم است یکی آنکه سوء مزاج بارد رطب باشد در روح باصره و اخلاط سازد و اخلاط را غلیظ گرداند پس بسبب غلظت روح و آلات ابصار تغیر پدید آید ضعف بصر لازم آید علامتش

آنست که [illegible] ثقیل و کدر از چشم پیدا آید و گاهی چیزی کدر گرد آید و حجم چشم نسبت بحالت صحت بزرگتر نماید و در وقت شدت تاریکی باشد و عقب اکل و نوم این حالت زیاده گردد

و ضعف بصر پیدا آید که دربن قسم بسبب کدورت روح باصره و دیگر آلات باصره حقیقت بصر بالاستقصا ادراک نمیشود و از خارج چیزیکه در تعریف و در تفصیل درست خطا کند

و می نماید و [illegible] که چشم بصر کم بیند پس اگر کدورت در مقابل ثقبه باشد فقط باید دانست که در جهت باصره اگر در سائر اجزا در قرنیه نماید آنکه در تقرنیه باشد

علاج تنقیه بدن و دماغ بحبوب مسهله و غرغره کنند و روغن مصطکی بچکانند پس از تنقیه بالتقون مسک و زرد و شیاف کبیر در چشم کشند دوم آنکه سوء مزاج

بارد یابس باشد و علامتش آنست که در جسم چشم نقصانی پدید آید نسبت بحالت صحت و آثار البرودت بحال رطوبات و نقص الاجزاء و الفضا و دیر حرکت چشم و سوء

ازین قسم است علاج تبرید و ترطیب و گوشت بره و مرغ فربه خورند و آب نخود و دوا جینی بخته و روغن بان و یاسمین در بینی بچکانند و بطبیخ [illegible]

و هم اکتحال کنند و شیاف و اخضر در چشم کشند صفت شیاف اخضر پلپل دارچینی قسط هندی از هر یک پنج درم فلفل سپید صمغ عربی از هر یک سه درم

زعفران یک درم تلبیچ اورویست کوفته بخته شیاف سازند صفت شیاف اخضر [illegible] سه درم قلقطار سوخته شش درم [illegible]

زنگار صبر صمغ از هر یک یک درم [illegible] سیم درم اشق [illegible] ازین دست اشق را در آب حل کرده باقی اجزا کوفته بخته در وی سرشته شیاف سازند سوم آن

سوء مزاج حار یابس ضعیف تر و پیشتر است که جرم رطوبات را در حرارت سوزانند و چشم از آن متغیر شود بالضرر آلات بصر متغیر میشود و بر نگ گرگون میگردد و

علامتش آنست که چشم منقبض و گرم نماید علاج فصد کنند از قیفال و بطبیخ بنفشه طبع را نرم سازند و از چیز های گرم و تیز و از جماع پرهیز کنند

و ساعات تعب به پرهیزند پس از تنقیه تمام بدن تنقیه بنفس عضو چیزی که بلعاب بود در چشم کشند چون مرهمی و اشیاف صفت مرهمی تو تیای مغسول

و آنچه بر رو نهند و شیاف اخضر ... اطلا و ضماد چند ... استعمال نمایند و انجه چیز های دیگر همراه توتیا مرکب که نفع کند چهارم آنکه سوء مزاج گرم

شدید باشد اعضای بصر را گرم کند رطوبات را خشک سازد پس ... شود و ادراک از دور نتواند دید و علامتش آنست که چشم لاغر شده و در گوی رود و رطوبت

کمتر آید و حالت تشنگی و در وقت گرمی و عقب صعف بصر غالب آید ... علاج ... چشم به آنچه مزاج را ... سازد

وروغن شیر بدن چون روغن بنفشه و نیلوفر ... در بینی بچکانند و روغن بادام شیرین در چشم اندازند و شیر زنان در چشم دوشند و ... آب ... سودمند باید

فائده مزاج ... آنست که رطوبت پیشتر کند ... کمتر ... آنکه در چشم ... و ... معده ... از وی ... علامتش آنست که

لازم نبود ... حالت ... تشنگی ... شود و البته علاج تنقیه معده کنند اگر امتلی بود و ... آنکه حرارت ...

و ... بسبب ... اصلاح ... رطوبات ... نقصان ... قسم مخصوص ...

معدوم ممکن نیست این نوع را علاج گفته اند لیکن بهر آنکه زیاده نشود دست از علاج باز ندارند و علاجش آنست که تنقیه دماغ کنند پس از تنقیه گاهی ... و ...

با ... چشم ... و گاهی ... روغن ... تا چشم ... قوت ... فائده ...

... مخصوص ... بسبب ... و ... خارج ...

... که انتقال ... یا از ... و ... دماغ ... در چشم ...

... جمیع بدن ... خشکی ... در دماغ پدید کنند و ...

... چشم ... دماغ خشک ... در چشم ... خشک میگردد ... میشود ...

... یا ... چیزی ... اگر ... باشد ... چشم ... سوم آنکه ... سبب ...

۴

ورشب خوابی مداومت کنند بدین سبب استلاء سوء هضم و فساد تبخیر رطوبات در بدن پیدا گردد و حبیبا کند بسیار و دعلاج این قسم ضعف آنست که بسیار خشم با هم [illegible]

نظر او کنند کواکب آسمان است گاه بستن سوی زمین و بستی در روشن بود دلالتی بکند بر ابی اکثر اشیا یکون باختلاط الاجزاء الغلیظة الارضیة و هی بالطبع میل الی اسفل لیکون الحسن شدکه در [illegible]

احلام امانچه سبب فرط امتلاء باشد تقدم وی بران شاهد است علاج آنجا که امتلاء سبب باشد استفراغ مطبوخ افتیمون و غار یقون کنند و هر چه مضر بود بگذارند و آنجا که جماع سبب بود در

ترکیب شده و ترک جماع کنند و از سایر مستفرغات بپرهیزند و حال آنکه علاج بحسب سبب باید کرد تر طب بود یا تجفیف و تفتیح و آنکه جلیدیه با ضعف بود و سبب ترکیب این رطوبت [illegible]

است که از دماغ سیلان کنند و قدری از آن بر جلیدیه فرو ریزد و علامتش آنست که جلیدیه بکدر می شود تا بیاد رگ چشم سیاه گردد و تحقیق آنکه شبیه محسوس است در وی منطبع شود لیکن با وجود

این علت از زوال لطافت و اشتباه چیز بنماید و چون نقیه متواکرده شود در رطوبت روشن گردد و ظلمت مکم شود علاج استفراغ سودا کنند و تلطیف تدبیر نمایند بیان کدورت جلیدیه [illegible]

تفصیل گفته آمد و هم آنکه پیش است بعینه خود در چشم خرد نماید از مسافت قریبه بعید و قریب مسافت بهر آن کرده ایم که باید دانست که چیزی بزرگ خرد نماید در حال طبیعی سبب آنست که عصب

شود و تنگ گردد در ضیق و انضغاط عصبه مسببی که سبب یکی ورم و دوم سده و سوم جفاف و ظاهر است که چون عصبه تنگ گردد نور به قدر طبیعی بر آید پس که سبب ضیق منفذ و ضیق [illegible]

در بالفعل و هر چه شی از مقدار خود خرد تر می نماید و فرق آنکه وقت ابصار ضیق ثقبه عنبیه یا ضیق عصبه آنست که در وقت ثقبه سبب ضیق ثقبه باشد در وی هر چیز مقدار خود [illegible]

روح باصره در ثقبه سبب ضیق مکان حرکت کثیف و قلیل الحجم است لیکن پس از انتقال شدن بموضع التقای عصبتین کم می شود و مقدار طبیعی باز می آید [illegible]

هر چیز کم مقدار خود نماید علاج اگر ضیق عصبه بیبوست باشد تفتیح منضغط سازد و عصبه و تجویف وی سده شود [illegible] اگر ضیق رطوبت بود و تجویف

سبب شدت و قتقیه متوجه گردند و علاج آنکه رطوبت مذکوره تحلیل داده شود و آنچه کج باشد اگر ماده رطوبی بلغم و چیکه بسرّ ماده عصب [illegible] منطبق مگرد

تجفیف که مجری عصب را بکل مسدود نشود زیرا که اگر سبب سده شود واجب بیاید که مجی چنانچه در آخر زوال [illegible] گفته شد و اگر رطوبت ... اجزا [illegible]

ضیق مجری عصب نماید هم آنکه خرد و بزرگ نماید که بغایت قریب بود و نه بغایت بعید باز زیرا که چیزی که بغایت قریب باشد [illegible] بزرگ می نماید [illegible]

بچشم آنچه چنان سبب معاوم می شود که دست بر چشم بست و سبب آن چیزی صغیر که از مسافت متوسط آنست که چشم رشتهٔ شفاف چون آب بلور و زجاج و شفاف حائل شود

ما بین بصر و مبصرات ادب السبب چشم منعطف شود و جسم آن جسم بر آن انعطاف نور وقوت پذیرفتن آن از اجتماع اجزای متفرقه بزرگ شد و ازین سبب ستاره ها در ایام ابر بروی

بزرگ می نماید در این هم در تحت آب و خط زیر بلور صافی و کلان محسوس می شوند امداد ضعف بصر توسل جستن کرده اند علاج ... سده ... تا رطوبات که باعث مرض

زائل شود پس نشان بری باکی ... چشم اکتحال بچیزی چون بالیقون و مانند آن در چشم کشند تا جسم چنانکه ... تحلیل ... آنکه از مکان بعید که در ایام

ازان مسافت باصره کم فهم سعید است دون ابو حسن آن سامش توان کرد و ضعف [illegible] شود اما هیچ از نزدیک منظوری پدید نیاید و سبب آنست که روح باصره تحلیل و رقیق باشد و کج

سبب تا مکان بعید حرکت نمی تواند کرد با ستقلال و استکمال متفرق می شود پس فعل وی ضعیف و نقصانی است ازین المرض عسر علاج سهر ترطیب بدن و داشت

بره و مرغاله و ماکیان و فربه و بعضی میرشت تناول کنند و آب شیرین نیم گرم بدن بشویند و استحمام نمایند و روغنهای مرطب چون روغن بنفشه و نیلوفر و کدو بر سر مالند [illegible]

کند و چیزی که نشاسته و زاج بود و از جهت آنکه از مکان بعید و موضع قریب باید و سبب آنست که روح باصره با بخارات آمیخته باشد و چون که در حرکت آید بخارات [illegible]

تحلیل یابد و بدان سبب باصره بالاستقصا تواند دید علاج استفراغ ایارج دهند و چیزهای رطوبت افزا ترک نمایند و کحل روشنائی در چشم کشند [illegible]

اسباب خیالات ضبط نموده اند و آنکه با ضعف مبصره مناسبت داشت فقیر اعتقد در فصل ضعف شمرده چنانچه در خیالات نیز ابما بر بن رفته

فصل در ذهاب بصر

ذهاب بصر بیستن ست و مطلب ... که ... طعام در روی پنهان کنند و این علت بر دو قسم است یکی آنکه در موضع تاریک مانند آدمی نه بیند و بروشنائی تنگ ... ...

که در روشنائی متفرق می شوند و تحلیل می روند و تحلیل پذیرند و بالضرور ... انتشار سبب لطیف بحالت کثیف شود و نور غلیظ گردد و ایضا اجتماع رطوبت غلیظه و غلظ رطوبات [illegible]

الکا ثف طبقات و مجاری نور مسدود شود و گاه باشد که باجتماع فضول رطوبت بعضی غلیظه و مکدره ساده گردد و منع ... نماید دوم آنکه شخص ... ملتوی ... مانند آنکه در تاریک نه بیند

از امتداد شعاع روشنائی یکبار به بیرون آید و بالسبب نور چشم که جوهر باصره روشنی است تقویت یابد شود تا بموضع خارج بیامیزد پس بواسطه قوت اندفاع نور ثقبه متسع گردد و چون در ثقبه اتساع افتد
نور منتشر شود و الضیاء روشنائی آفتاب سلب می کند نور بصر را که ضعیف باشد چنانچه سلب نماید نور چراغ را آفتاب قلت و ضعف و **علاج** آنجا که تکدر نور یا سده مجاری یا سودا
سبب باشد باکتحال بالطف چون باسلیقون و شیاف مرارات مانند آن و چشم گشاد و از اغذیه معاجین هرچه الطف باشد استعمال نمایند و آنجا که بر آمدن از تاریکی بغتة سبب باشد
تدبیرش آنست که بصوء آفتاب ننگرد و برقع نگین گو آسمانگون بود بر چهره خود بسته دارد و اسرب بسوهان زده بر آن ذرور بچشم کند و تجوید غذا نماید و شبانگاه طعام نخورد و
صوم و جماع پرهیزد **فصل در خفش** الاطبا را در اطلاق این لفظ اختلاف است بعضی گویند که چون طبقه قرنیه و عنبیه در اصل خلقت رقیق باشد یا رطوبت بیضیه در اصل خلقت کمتر بود بدان سبب
شعاع آفتاب بضوء در وی نافذ شود و این مرض را خفش خوانند و گفته اند لا یکون الا مولوداً مع الانسان علامتش آنست که در روز روشن باصره ضعیف شود و هنگام غروب
و روز ابر و هیچ فتوری نبوده باصره قوی شود و گاه باشد که سببش ضعف بود پس اگر چه در روز روشن باشد اما در سایه بتواند دید لیکن شعاع ضعیف گردد و بجهت ضیق ثقبه چشم ولد الکلب [illegible]
و هم بدین علت شب پره را خفاش گویند و معنی خفش در لغت صغر چشم است **علاج** اصلاح خفش ممکن نیست لیکن بعلاج طبقات تا قوت دید چشم را بگریستن بر روشنائی اگر دخان و عطن
ببند و چشم را بشویند می شاید و اعتقاد [illegible] دخان و دخان زدن [illegible] تقلیل [illegible] است اکثر اطبا میگویند که خفش آنست که با ضعف باصره نداوت و تری در طبقات پدید
و این تدارک نتوان کرد علاجی موافق [illegible] آنست که نخست تنقیه بدن کنند و پس از آن تنقیه سر نمایند و پس از تنقیه بر تقویت چشم و تخفیف رطوبات بالای طبقات و ذباب
و تیای هندی و سرمه اصفهانی و خاکستر سرگین در چشم کشند **فصل در عشوه** و آن عبارتست از کلال و ضعف که عارض شود باصره را بسبب دیر نگریستن بسوی برف و به
روشنائی غالب و این مرض گاه باشد که باصره بالکل باطل شود و هیچ چیز دیده نشود و گاه باشد که بدین حد نرسد لیکن اشیاء بعیده را نتواند دید یا بسبب ضعف نور آن از نزدیک
نتواند دید و هر رنگی که بیند تخیل کند که بر وی اسپیدی هست این بهر آنکه بسبب ادامت نظر بسپیدی در متخیله وی بیاض مستقر و راسخ شده باشد پس هر چه ببیند پندارد که بر وی
بیاض هست و وجه حدوثش [illegible] شیخ گفته [illegible] آنست که چیزهای سپید بضوء ساطعه بشدت لطافت خویش روح باصره را [illegible] تفرق [illegible]
از [illegible] تمادی ایام [illegible] این کیفیت راسخ شود و الضیاء در خیال [illegible] اگر چه از نگریستن آن اشیا باز می ماند اما مضرت وی در [illegible]
باقی است [illegible] **علاج** خرقه سیاه بر وجه آویزند یا جامه سیاه پوشند و عصابه سیاه زیر چشم ببندند [illegible] و نیکوترین تدبیر آنست
که چیزی که [illegible] سیاه [illegible] استعمال کنند [illegible] و بسبب [illegible] از دیدن اشیا مانع نماید و ایضاً بهر غلظت
[illegible] غلظت روح [illegible]
[illegible] تا از نظر بر برف کردن [illegible]
آنست که [illegible] و [illegible] در فصل [illegible]
بسبب [illegible] **علاج** [illegible]
در آب [illegible] اگر نحاس یعنی مس گرم کرده
[illegible] **فصل در سبل العین** سبل در لغت [illegible] گویند
و [illegible] باصره بالکل معطل گردد اما بدانکه ضعیف
[illegible] احکام آخر بدو قسم بیان
قسم اول [illegible] **علاج**
[illegible] **قسم دوم**

در سل العین کہ جوانان افتد و بقبول الوقوع اما بدانکہ علت مذکور چون بجوانان افتد در اکثر امور دیگر چشم باشد و ما در افتد کہ در ہر دو چشم یا افتد زیرا کہ سبب این قصاری طوبات اصلی است
امری غریبست قولہ یخیی ان الطبیعۃ بادن خالقہا یحامی عن الاشرف بالاشرف یحامی بالدماغ عن القلب یحامی بالکبد عن الدماغ یحامی بالعروق عن الکبد یحامی بالجلد عن العروق
کہ ہر دو چشم معا حادث گردد یا مرض مادہ فی موضعہ کنون بدانکہ سبب این قسم اکثر است کہ در زجاجیہ یا جلیدیہ یا بیضیہ پیوست افتد سبب جدوشیوست بسیار است یکی آنکہ استفراغ
واقع نرسیدہ باشد دوم آنکہ مادہ طویل غلیظ نباید چنانچہ در بعضی مزاجہا مشاہدہ میشود سوم آنکہ در عروق شیمیا یا شکیہ سدہ افتد و بالسبب غذا بدو نتواند رسید چہارم آنکہ دوی چشم
ضعیف عاجز شود از اعتدا چنانچہ عارض میشود از استعمال مخدرات زیرا کہ مخدر بسبب برودت مجمد فرو میراند قوت غاذیہ را کذا قال جالینوس شیخ حیلۃ ابدان کثیر امن الناس
عاجم الاطباء فی ادجاع العین بالرافیون وغیرہ من المخدرات فلما طال اللعبم الزمان صاب بعضہم جنون الصبر وبعضہم سل العین اگر چہ این قسم ذکر کردہ ایم اما برای تذکرہ
اعادہ نمودیم **علاج** آنجا کہ سبب مرض سدہ باشد در استفراغ و تفتیح سدہ کوشند و بعد از تطییب مزاج جمیع بدن بر کنند و آنجا کہ سدہ نبود در ترطیب و مبالغہ نمایند و در استفراغ
و تفتیح احتراز فرمایند **فصل در بخور** اگر چہ در اعلال ناجیہ جلیدیہ مقداری ازین بیان کردہ ایم اکنون در اینجا جہت تکثیر فوائد ذکری کنیم بر اسہ بدانکہ این مرض را سبب بسیار است
یکی آنکہ مادہ بلغمی یا خلطی در اجزاء چشم در آید و بدالسبب مقلہ متمدد و منتفخ شدہ بیرون سر کرد آید و علامتش آنست کہ مع تحوط و تورم مقلہ عظم در حجم چشم پیدا باشد اگر خلطی بود متقل
محبوس بود **علاج** بحسب مادہ مسہلہ در تنقیہ کوشند بحقنہ و سعالات و عطسہا و حجامت پس از تنقیہ چیزی کہ اشک آرد و قابض مسدد باشد در چشم کشند تا چشم را قوت دہد و از نزول و قبول مادہ باز دارد
و انچہ بدین کار آید شیاف سماق بدین نسخہ **صفت آن** سماق در آب بجوشانند و صاف نمایند و آب صاف را بپزند تا کہ بقوام آید پس بتاسند سفیدہ از زیر یک جزو کافور ربع جزو
و کتیرا سدس جزو در آب بقوام بسرشند و شیاف سازند دوم آنکہ بسبب اسباب ضاغط منضغط شود مقلہ بسوی خارج و اسباب ضاغط گوشتی مست و صداع شدید وقتی و صیاح و نعرہ
و طلق شدید و تحجر و ہر چہ موجب تحجر باشد علامت این وجود تقدم سبب و تمددی کہ چشم را از خلف بسوی خارج دفع کند احساس کردن بدانکہ گرمادہ تمیز دہد تا دفاع معاون بود
عظم در چشم پدید نیاید **علاج** اگر از آنکہ بکفایت نکنند و ہر چہ سبب نائل شدہ باشد و تحوط باقی بود باید کہ قطع اسرب و خرط پرازیمق سر بدہ در نہادہ نہند و بر چشم استوار بندند و نوشانند
تا مرض بر فقاہی خیز د اطلیہ قابضہ چون قشور انار و اقاقیا و کلیرق و عصارہ لحیۃ الثیس بر چشم نہند و برای تقویت و جمع و قبض اجزاء چشم آب اصل السوس و عصارہ روی
بنوشند و اگر اشیای قابضہ چون جلنار و برگ زیتون و برگ خشخاش در آب بجوشانند پس آن آب را سرد نمودہ روی بدان شویند قبض بیشتر کند و نفع اسرع میرساند
سوم آنکہ علاقہ مقلہ و عضلات کہ حافظ آن علائق مست مسترخی شود و علاجش آنست کہ عظم در چشم نباشد زیرا کہ از ہتلا خالی مست و در باطن تمدد شدید نبود زیرا کہ از منضغط
داخلی کہ معاون بروجع باشد معراست لیکن باید کہ حاقب باقلق بود یعنی بحرکات مضطربہ غیر اختیاریہ متحرک شود زیرا کہ ارتباط مقلہ را از قلق و حرکات مضطربہ محفوظ
میدارد و مسترخی گشتہ است **علاج** بہر استفراغ طبیات مرخیہ یا رطبات کبار و مبتدہ و غراغر و شمومات و تحورات کہ در امراض سرگفتہ شد بکار بندپس از تنقیہ خشتہ تمر ہندی منقوعہ
و در رو جلنار و کندر و سنبل بر چشم استعمال نمایند تا بسبب قبض اجزاء مستعد خیز پذیرد و استوار کند **فصل در تبغض لعین عن الشعاع** یعنی نگریستن بر شعاع
خوش نیاید و این علت را دو سبب بیش نیست یکی آنکہ روح باصرہ گرم شدہ مشتعل گردد پس از حرارت روشنائی شعاع و اشتعال آن دوی بغیر آید و بدالسبب از مردم دیدن متنفر نماید و این
مندرست بقرابطیس و علاجش آنست کہ اثنا قسم دوم ہیچ نباشد **علاج** در ترطیب و تبرید کوشند و معمات نمایند تا مودی نگردد بافت عظیم دوم آنکہ در چشم عارضہ حادث شود
چون رمد و سبل غلیظ یا در پیاک آفتی طارق گردد چون جرب پس بسبب این عارضہ دیدن شعاع خوش نیاید و علامت آن مبعد و سبب و علاجش از الہ آن **فصل در**
کمنہ عربی منوب بجفان مست و تحقیق این لفظ کہ مشترک مست در سہ معنی یاد کردہ شد اما انچہ در اینجا مراد مست آنست کہ چون آدمی از خواب بیدار شود پندارد کہ در ہر دو
چشم وی ریگ مست و خاک و بیش آنست کہ از بخار غلیظ دخانی کہ بدیدہ آید و بخارات غلیظہ در طبقات چشم محتبس شوند و عدم الہضوم این کیفیت بجہت آنست کہ در حالت
بیداری بواسطہ کشادن و بستن پلک و نگریستن بجہات و روشنائی روز بخارات تحلیل می پذیرند و چون خواب واسطہ فقدان اسباب محللہ تجاویف جمع میشوند پس از انتباہ احساس میشود
گویا کہ دیگ خماندہ است و اجزاء زمانی بسبب تنقیہ بیداری تحلیل می یابد انچہ مجتمع شدہ تعدا جہر موافق مزاج مرض بود مواد منجدہ را منقمع سازند و پس از تنقیہ عام برای

... چشم ... بکار ... جادو ... بمرور ... بعضی رطوبات ... پلک ... در حالت ... نگاه

... بعضی ... بکنند یعنی ... بجادو ... موقوف دارند ... اگر اصلاح ... **فصل در شعر خار الجفن** ... گاه

پلک مدخل شود ... پلک را ... آید و با آنکه شعر خار ... پلک ... **علاج** نخستین تنقیه بدن کنند ...

بعد گشنیز ... در جایگاه ... شود ... بر پلک ... پیشانی ... صبر و اقاقیا و ماميثا و زعفران ... گرم ... رشته ضماد کنند ...

کنند عصفور و قوت ... ایضاً ... پلک ... و اگر بعد این علاج پلک بر وضع ... شود تشمیر کنند یعنی پلک را قطع نمایند و طریق تشمیر آنست که پلک بالا

از ... و کثرت شعر خار بقدر که مطلوب بود ... پلک را ... یعنی در موضعی که شعر خار بیشتر بود از آن جایگاه پلک را بیشتر ببرند و از آنجا

کمتر بود کمتر ... روز ... زیره ... در چشم بچکانند روز سوم یا چهارم رشته ها را بمقراض ببرند و برآورند ...

و این تدبیر ... **فائده** اندرون ... بیمار ...

در آفتاب بنشیند ... مقابل آفتاب ... ظاهر شوند ... برای ... مخصوص ...

مناسبت می بود ... آنست که رطوبت ... چشم ... شعر خار ... فالج و لقوه بود و بیانش ذکر یافته گاه

باشد ... پلک ... بریده شود ... پیشانی بسبب ... پلک ... الملک و قطع طرف

... **فصل در التصاق الجفنین** یعنی برهم رستن و بهم پیوستن هر دو پلک باید دانست

گاه باشد التصاق ... گاه باشد که ... هر دو پلک ... ملتصق شود و گاه ... پلک ... ملتصق گردد و این ...

... یکی آنکه ... چشم ... گردد ... پس چون ... شود ... دوم ...

... پلک ... بمتصل ... سوم آنکه ... واجب بود ...

... پس ... **علاج** تدبیر این ... پلک ... کنند و پلک ...

و موضع ... برهم ... پلک ... باید داشت ...

... پلک ... چشم ... پلک ... ملتصق شده ... پلک ... بستگی ...

... ملتصق ... پلک ... بالا برداند ...

... باشد ... التصاق زیره و نمک ... در چشم بچکانند ... روغن گل ... میان هر دو پلک ...

و بر پشت چشم ... روغن گل ... چشم ... زیره ... نمک ...

... روغن گل ... پشت چشم ... روز سوم ... جراحت ... دیگر التصاق ...

... روغن گل ... **فائده** ... التصاق ... التصاق ...

... صاحب ... **فصل در شتره** ... حقیقت ... شتره کوتاهی پلک چشم است ... پلک ...

... پلک ... تقلص ... چشم ... کنند و خواب ... چشم ... خواب ...

... عدم انطباق ... ضعف ... یکی آنکه ...

... دوم آنکه عارض شود ... سبب ... آن ... یکی آنکه پلک بریده شود

کما فی علامات اشتر آید دوم آنکه غده در پلک پدید آید یا گوشت زائد برویده خواه آن گوشت افزونی از ناخنه بود که در آنجا باشد خواه غده و غیر آن برهنه تولید شود

سوم آنکه سلعی یا سیاه بالک پدید باشد و در حس آن عی که لیکن با اتفاق بیفتد و بجو آنکه از میان ...ر پدید آید چهارم آنکه سبل عارض شود و هنگام قطع رگی با پلک بخارج آرد اشد باشد

از اندامها بریده شود و هم این جهت گرد زیرا که سبب تشنج که از اندمال قرحه ای گردد یا بسبب گوشت اندک پلک همچنان منقلب علاج ناید گفته اند که بعد از ... پلک ... که

با بیایند که باز گردند ... محقق ... که کحال الطلاء باشد و از ... تجربیات این فن ... است علاج ... که گرد علاج در این اقسام ... دستکاری ... اما آنجا که

قطع پلک ... بر داشتن پلک ... از انکه باید بسبب ... لازم که پلک از موضع ... انگاه کنند و گذارند تا مسبل شود و چشم ... را پهن شد ... ان شق ... الحم العتیقه البوده

تا که بر دو کنار ... و میان ... گوشت ... بروید آنجا که غده یا لحم زائد بسبب ... بایک زائد دایا العباره برگیرند و برآورند ... بپرند و ... از ... مرضع ...

تا باز گوشت ... برویه چونکه باشد ... از کود خالی از ... است ... باید که پلک به سوی خارج ... به ... سبل ... باید ... اگر ... پلک ... شود ... اندمال

در انقلاب پلک تشنج ... اقسام ... باید ... علاج ... را ... پلک را از روی ... اساند ... که مذکور شد و اگر چیزی عقده ... اند ... تحلیل

ضماد ... کتان ... بروی استعمال نمایند اگر تحلیل ... اگر ... ساخته ... تحلیل ... ضماد ... اضمد ... بر ...

متادی شود تشنج گردد ... پلک ... تشنج ... عضله ... پلک ... تشنج شود و ... منتشر گردد و باید دانست که تشنج ... سبب ...

سقطه یا ضربه ... است و علاج ... سبب ... که اسباب ... کوشش نمودن ... که از امور باطنی ... تحلیل ... خواه

در عضله پلک ... سبب تشنج ... یا ... تخته ... توان ... بر طبق وی ... اگر ... پلک گران ... مثلا

پیدا شد باید دانست تشنج یا بسبب ... حادث شود ... یا ... باید دریافت که تشنج ... است علاج در مادی ... استفراغ

کنند ... تحلیل ... یا ... مرطبه ... یعنی ماده ... منتقل الی الطبیب

تحلیل ... و ... بر ... **فصل در شرناق** و آن ... فزونی ... است ... با عصب

بافته ... شود ... گوشت ... پلک ... چشم ... بگشاید ... چشم ... سجده ... از ...

پلک چشم ... میان ... انگشت افزونی ... پدید آید ... حرکت ... کند ... متحرک می باشد

و ... الفرق ... شرناق ... شقاق ... مرض ... مرطوبی مزاج ... حادث شود علاج

... تنقیه ... جهت ... گوشت ... از ... تحلیل ... ماتع ... شجار زند

... تحلیل ... علاج ... ماده ... تحلیل ... دیگر از ... تدابیر ... علاج بدستکاری کنند ... است ...

قطع ... آنکه دستکاری ... خطر خالی نیست ... اسباب ... علاج ادویه قوم ... التحلیل العبدق الحمیة فان ... السطر ... تحلیل یا لحجه

و قال علی بن عیسی عرض الرجل ... شرناق ... بالحمیة ... بالطلاء ... الاغبر ... آنجا که ... دستکاری ... نفع ... بکوید باید

موضع ... بشکافند ... مقدار ... چشم ... تا ... از ... تجاوز کنند و ... مقدار ... شود و ...

آنگاه ... کتان ... از دست ... آهستگی ... بالاسمی ... تا که ... بیرون آید ... استعمال ... کتان ... کرده در موضع

گذارند آنجا که ... مستور ... ماند ... باقی ... باید ... باقی ... از ... آورده ... شرناق ... حادث می کند

و ... شدید ... سختی می پذیرد ... را از گشادن مانع می آید و باید دانست که دستکاری ... باید آورد ... که جز ... پلک ... است ... آورده می شود خشکی

در پلک عارض ... که باید منطبق نمی شود **فائده** در هر مرضی که عارض مانع از علاج ... باشد باید ... زوال آن عرض کوشند و این قانون

دیده باشد فصل در عقده که در پلک بالا عادت شود و سبب آن خلط غلیظ سودا است که در پلک پدید آید و بواسطه تحلیل آنچه لطیف است باقی متحجر شود و لهذا العقده گفتی

است و عقده دو نوع است یکی آنکه مانند سلعه متحرک شود و از موضع خود انتقال یابد بالا و زیر و زایل شود علاج اگر این عقده ظاهر شود پوست که بر عقده است عرض

بشکافند و کناره‌های شق بصنارات گرفته از روی عقده بکشند و مسلخ بسازند تا غشائی که بر روی محیط است ظاهر شود پس آن غشا را بآهستگی بکشند تا عقده بیرون آید

و بجای هم آوردن احتیاط کنند تا غشای مذکور شکافته نشود زیرا که اگر آن غشا خاص که بر عقده محیط است شکافته شود بالاستقصا بیرون نیاید لهذا بعضی گفته اند که

پوست بالای عقده را هم در عرض بشکافند و هم در طول تا اخراج عقده سهل شود و اگر عقده غائر بود پلک را بخارج گردانند و باطن پلک را از آنجا که محل عقده است بشکافند باحتیاط

تا بیخ اگر گفته شد بیرون آرند پس بر جای آن ... دیده آب ... در چشم ... بلطف بدارند تا التصاق نیفتد دوم آنکه سخت باشد مانند سنگ ریزه و از موضع خود حرکت نکند هر آنکه از عضو جدا نشود

متفرق است لهذا اشاع اسباب گفته و بدانکه قریب من الدمل علاج تلیین عقده آب گرم ... استعمال کنند بروی ... شود ... لعاب ... تخم کتان استعمال نمایند

تا تحلیل کند پس اگر تحلیل نیابد بصواب آنست که ... باد ... جاذبه ... نکنند زیرا که در قطع وی ... دیگر ... است

تا بالاستقصا ... بر آوردن ... بی ... تا ... عود ... محدث ورم ... بعضی اطبا ... کرده اند ... تنقیه تام و قطع ماده علت

را بمقراض ... و ... دیگر ... ورم ... سوم آنکه در سطح جلد ... تشنج ... عضو ... خون

... علاج ... استفراغ لازم دارند تا ماده ... احتراز واجب شمارند ... و ... در علاج این ... متعرض

نگردند زیرا که ... از ... جراحت ... دست ... زدن ... آفت قوی

عقده ... فصل در منقلب شعر و شعر زائد ... شعر منقلب آنرا گویند که در موضع منبت مژه موی بروید و ... چشم منقلب شود پس هر ... چشم حرکت کند

منقلب ... زائد ... چشم ضعیف شود و برای قبول مواد مستعد ... و شعر زائد آنست که موی زائد در باطن پلک بروید

... مژه ... نیست یکی آنکه ... در شعر منقلب ... دوم آنکه ... خارج

منقلب ... چشم ... صاحب ... خطهای سیاه ... کند

... رطوبت عفنیه است که در پلک نزدیک مژه جمع شود اما رطوبت ...

... علاج ... استفراغ باید کرد و ماده ... را ...

تن و دماغ ... گرم مزاج ... سرد ... زرد ... طلی ... داشتن

و اگر سرد مزاج باشد ... دهان ... در ... علت ... است

... موی ... سوم داغ دادن چهارم ... مژه ... چون

... موی ... آلوده کنند ... نگاه دارند

سخت شود ... موی ...

... الزاق ... بنا ... داغ کردن

... سوزن ... داغ ...

... داغ کنند ... چشم ... داغ محفوظ ...

... موی ... چشم ... داغ ... سفید ... داغ ... آن

زایل شود و داغ دیگر کنند و لازم ... همین تدبیر بعد از نتف بکار برند و داغ مستغنی ... گوشی ... موی زاید را بکنند و جای کنده ... داغ ... سر ... حرکی ...

او داغ ... بدبو ... بی ... اعلا ... بر موضع نتف ... مانند موی اندر شبیه ... باز دارد ... کف یا با لعاب ... اسفیداج ... اطلا ... موضع موی ... اطلا کنند و دیگر

ادویه بسیار است در اینجا همین قدر بسنده شود ... خوشتر چنین با سوزن باریک ... بگیرند ... موی باریک ... کنند ... کشند ...

اندر آید ... موی حلقه بیرون باشد ... موی دیگر ... موی نیز اندر این حلقه کنند ... دوم ... موی دوم اندر حلقه ... سوزن ... افتاده ...

پس ... از باطن پلک ... موی فزونی ... برآرند ... کنند ... حلقه ... سوزن ... بیرون ... موی می کشند

تا حلقه تنگ شود ... بکشند تا موی فزونی بیرون آید اگر موی فزونی از حلقه بجهد بجای باز آید ... موی دوم ... حلقه ... نخستین ... موی باز ... کشند و دیگر

بار همان موی فزونی را اندر آن حلقه کرده بیرون کشند و احیانا اگر حاجت آید که دیگر باره سوزن زنند ... موضع نخستین نباید ... فراغ شود و موی را در فرو

... سوزن ... موضع نخستین ... هر گاه موی فزونی را باز آورده ... موی اصلی ... تا معلوم شد ... سوزن

به مالند چند بار تا فرو گرفته شود و موی اندرون بماند و این دو ختن ... **فایده** اگر بجای ... باریک ... آرند ... صاحب ...

الشعر ... فی ... الی ... ابن ... مراد از امکان آنست که موی فزونی ... تقصیر ... بدین پلک ... بکار باید

که موی بسیار باشد ... طریق آنست که بیمار ... پلک ... جیب ... پلک ... باز گردد ...

اندر کشد و سوزنها از اندرون پلک بسوی پشت پلک بیرون آرد ... میانگاه پلک ... پشت پلک ... بر دارد ...

پلک ... تقدیر ... چند ... نشان کنند پس ... احتیاط ... تا جز پوست پلک ... نشود چون ...

فارغ شد ... بسوزن ... میانگاه ... جراحت ... گوشت ... پلک ...

... دستکاری ... دیگر ... انگشت ... بر دارند ...

... تقدیر ... از پلک ... میان دو تخته ... بتخته ... پوست ... شود ...

... دستکاری ... دستکاری ... تیز ... کنند ...

... پوست پلک ... طلا کنند ... پوست ... آبی ... ادوی ... یک ساعت ... دیگر

طلا کنند ... نگاه دارند ... آید ... خشک ... اگر حاجت

... عمل رخصت ... **صفت داروی تیز** ... آهک ... یک جزو ... دو جزو ...

دو جزو ... چهار دارو ... بچه ... اگر ... کودک ... جای گاه ... موی فزونی نباشد ... خود ...

اشارت ... لیکن ... علاج ... موی ... چنانچه گفته شد ...

الزائد ... فی التحقیق ... جالینوس ... اگر ... زنند ... موی فزونی ... اطلا ...

... **فصل در انتثار الاهداب** یعنی ریختن ... سبب ... آنکه ... اصفر ... تیزی ...

چنین ... ماده ... مخصوص ... موضع ... تمام بدن ... موی تمام ... ساقط ...

... ماده ... علاج ... خلط ...

کنند ... کنند ... صنوبر ... سنبل ... دوم آنکه

۱۰۳

جاذب بدن پاک ضعیف بود بدان سبب غذا زودی بازماند بشاید دست کرد برگ مورد یا برنج تازه بلند برگ مورد یا برنج تازه تا که سبب کرده باشد و علاج انست عرق سیاه گرم و حیاتی ساده و افشنه
علاج تدبیری کنند که قوت جاذبه بازگیرد و هر چه عیب ماند بدان دفع شود بدین که چیزی نوشند که استمراء نمایند و از مستقرئات دست بدارند و مرغ بکار برند پس چیزی که استمراء نمایند مویز گرم کنند
و بر جذب غذا یاری دهند کشنده چون بادیان و رشتی صفته کمل روشنائی نماس محرق شاد نما از هر یک پنج درم فلفل دارفلفل زعفران شحم حنظل از هر یک نیم درم زنگار سبز بورد
از هر یک یک قیراط در هم خایده و آرد و بکار بندند غذا ماند نماید سوم آنکه رطوبت در بن معده کثرت گیرد و کیفیت ابدا بات مستی و سستی زیاده و نماند آزاد و سیع نماید پس باقدر
موی بردن ریزد محتبس نماند و علامات او هم بدانند شاید دست علاج بر استفراغ بلغم باید جاذب و جوب هضم و رطوبت و یاغانه و بیداری تقلیل غذا و هر چه بهر خشکی مخصوص است بعمل آرند و شیاف
معده چون آماده و خشک شد تا رطوبت بالفعل خشک پاک شود چهارم آنکه مانعی منع کند حصول غذا را بسوی اعضا و این مانع از دو بیرون نیست یکی آنکه خلط غلیظ در مسام جمع
پنج موی تا سه سانزده را گره را باد و هر یک است نماند شدن باز دارد و این را حبس الشعاب گویند علاج نگزند آن خلط غلیظ بلغم است یا سودا خون یا مره صفرا یا بسیاری کثیر که
باد رطوبت لطیفه مخالط بود و حقیقت سبب آنها از رنگ پاک توان دریافت خشک بعد از مالیدن پاک نیاید آنها هر یک را دوایست چنانچه بارها ذکر یافته پس استفراغ هر خلط توان کرد
و بعد از تنقیه لطیفه که در اشعاب است جذب نوع مفتوح است طلا نماید پس از زوال سبب منع حاصل تعدیل چیزیکه شره برد یا ندکه حال باید فرمود دوم آنکه سبب منع فضول غذا آن باشد
که مسام مسدود و بسته شود و منفذ گردد بواسطه انسداد جسد یا جراحت یا عرق نادماد حیاتیه نیه فائده چنانکه موی ابرو چشم را بینائی یاری میدهد علاج انتشار الحاجب
در این محل بیان نمودن لایق و انسب علاج ریزیدن موای پروانست که انگشت بدو بیطار روغن زیت یا روغن گنجد چرب کنند و آنرا زیر بالند بخت و بر سر طلا نمایند
موی بروید فصل دهم یاض الاهاب یعنی سفید شدن و کان سبب آن مزوج طوبت نضج باشد علاج بخست بدان از رطوبت پاک کند پس آله دشتی که آنرا تازی شقاق
گویند بار و غن یا پیه بزیا پیه خرس بسایند و بر شکرگان طلا سازند و چند روز بیایند کو بسایند و بیایند کو بسایند و طلا نمایند شرکان را سیاه کند و سرمه روشنائی بهتر
ذوگان مالیدن سود دارد و رطوبت را تحلیل کند و الله اعلم فصل دوازدهم حرب الجفان این هر چهار قسم است یکی در باطن پاک خشونت در دشتی قلیل المقدار مع حمرت
و خارش پدید آید از ماده شود و بدان سبب در چشم اشک همی آید و این قسم معروف است بحرب منبسط و در اکثر حادث میشود و بعد مدتی که علاج وی در استعمال سرد افراط
نموده باشند علاج رگ قیفال نزنند و بنقوع لهایه زرد و سکنجبین لازم کنند و پس از تنقیه بدن هر تنقیه نفس محفوظ کل روشنائی بشیاف احمرلین و قطرلین در چشم کشند اگر حرب
مذکور غلیظ و سخت بود به تدبیر مذکور زائل نشود علاج وی آنست که پس از تنقیه بر باطن پای جایگاه رعات شرط نزنند بعضی و از آنکه ماده وی شدید العمق نیست شرط
عمیق نباید زد و بر شرط خفیف اقتصار باید نمود و پس از شرط باید که آن جایگاه بخراشند مسیل خون بسیار رود و خشونت زائل شود و چون پاک شود و جرم پاک برقت اصلی خود عاید گردد و بعد گلاب
و اندکی سرکه بخار نرم اساکن کنند و از التصاق مانع آید و در چنین حرب استحمام دائمی نهایت مفید است زیرا که اعانت میدهد تحلیل خلط را و میاسکند عضو را بر تنقیه تمام قبول
اثر و اسرع و ناکه استعمال تلیین و تنقیه و ممالات خفیفه لیته میسر آید دست از شرط نراشیدن باز داشتن لازم است و عند الضرورت ناچار و امر بحکم مخصوص هر قسمی است که ماده وی
وی بر سطح غشا مجتمع نباشد فقط بلکه عمیق بود بخلاف آنکه ماده وی تکاثر نبود و رقیق باشد چنانچه دوم گفته می آید دوم آنکه در باطن پلکها زخمهای خرد و سفید پدید آید
از بخارات غلیظ ماده عفنه باشد که بخار آنها در سر اجتماع کیفیت مانعه پدید آرد تکثیف شیء و دوا نامهای این حرب شاید بجوشانده مسمی است و از نشان این است که پوست
خفیف قریب از دو آتا منقشر شود و چون زمان بپرد و در عین مهلت رود دفعه پدید آید و بقلت فساد و تعدی شیء و سهل الاحق گردد و امثال این حرب بالسبق اکثر
بتلازم الا علاج رگ قیفال نزنند و بطبیخ افتیمون استفراغ کنند و بر انفحه بطیفه اقتصار نمایند دانا که این نوع در سطح غشا بیشتر و در عمر پاک عمق ندارد باید که در این قسم حک و
خراشیدن روا ندارند الا بقدر قال صاحب الاسباب حک الخرق الصفاق و فساد المخن و الیفا در این نوع قبل از انکه تنقیه کرده شود شیافات بغایت حاد استعمال
نمودن ممنوع است و بعد از تنقیه نیز تا حال از نرفته است کما قال الشارح فی هذا النوع و الشیافات لحد تهاتز یدفی الوجع و تکثر جلب المواد الیها فیحدث من ذلک
الالتهاب شدید او قرحة و تضعف العلاج پس صواب انست که هرگاه استعمال شیافات حاد اتفاق افتد عقب وی بر رود نفسی نیز استعمال نمایند تا حرارتی که از دو اگرم

عارض شده باشد شکمین بلغم و مزاج اعتدال پذیرد و این فایده اگر جا بیابد باید داشت فایدهٔ سوم عدم تعفن مادهٔ این نوع و غور یک جهت آنست که صدرت وی از انجره حادهٔ آن انجره مذکور بغوبنیوند بالطبع بخلاف اخلاط غلیظ از آنست که درین نوع جرم یک غلیظ و اگنده نمیباشد و انماهی للطافة السبب **صفت** برودة منضجی گل بنفشه کشنیز بریان کرده صمغ وکتیرا از هریک یک درم نشاسته سه درم جمله پنج درست کوفته بخیته پنج نوبت در شربت بریزند یعنی در شربت شبنم و در سایه خشک کنند بهمچنان پنج کرت بکنند و بسایند و در حریر سبز بندند و نگهدارند و بردو عبارت از آنست که او دیه چشم را و در چیزی ذوی رائیت بپرورند تا هم گاه قوت دهد همچون صفت دانهٔ انجیر باشد و حبس وی بر بعضی علتها دو بود و مستند بیرا الاسافل محمود الراس شکم الهند المعروف است یعنی دیوانیان این را مقدیسین گویند و سوقوسین لغت الیشان تین بست یعنی انجیر دایی سرافیون گوید یعنی از ان نامند که چنانچه جوف انجیر تشقق میباشد عند عروض این حرب یک نیز تشقق هم میباشد و بخیه پیدا می آید و بعضی در رده بتسمیه تشقق دیرا تشقق پوست انجیر مشابه دانند بالجمله این نوع بدترین اقسام باسق و از احتراق خون فاسد عارض گردد و قال الشارح فی شتره لانه اکثر خشونة واشد صلابة وغلظا واطول رقدة وادوم وجودا فی البدان **علاج** رگ قیفال زنند و بهر استفراغ مطبخ افتیمون و هندبا زانکه غلیظ باشد و کفیر استفراغ بدنوات متوالیه بایه کرده و بعد از تنقیه تمام بر اکحال و شیاف احمر جاده ملاوست نمایند و شکم بلوزد و بالتی کرارده گویند بنرشند باشگی تا منبت شود کرم هیچ بار آید پس بر کیلی خراشیده شود یعنی شیاف ابار و فرنج اکحال فرمایند تا حرارت بنشاند و قرحه را که از اثر حک حاصل شده مندمل سازد و رده آنست منبع طبخ شده کرم بهمچو سرنیا باشد چهارم آنکه سیاه بود و بوی خشک لیشه پیدا باشد این قسم بدترین اقسام ثلثه است و بسهولت منقلع نمیشود و خامه اگر زمین گردد و سبب این قسم مادهٔ سوداوی است که متعفن بوده و رنجها فساد آرد و یونانیان این قسم را طولوسین گویند و ترجمهٔ وی محبت **علاج** منقیات سوداء تنقیه بدن کنند پس بکبوبا یا حاقنه دماغ را پاک سازند و لطیفه مدبر مقرر نمایند و به برگ انجیر یا ماهیسالیه که برای تاریک چک ثبت گشته مرعی دارند **فصل در بردو** این رطوبتی ست غلیظ که در یک گردآید و غلیظ شود و بفشردن نگردد گل یعنی ژاله و تگرگ را تبازی برگویند و این علت بیشتر سرطان را پدید آرد و از انکه مادهٔ این از کیفیت حرارت غریزی دانه فاضلیت گاهی در میکند و گاهی نخارد و بون بخارند خلیل احتمال دارد یا **علاج** بهر نفیه مادهٔ متحجره را جابه و قلم کنان قطر سازند و داشق و مانیخ و عنه نمع بطم و سرکه عنصرالریت گداخته ضماد نمایند و اگر از این تدبیر خلیل نیابد بتکاری کنند و آنچنان باشد که مبضع در عرض یک شنگله و بنعرضه میل برد و ابرون آرند بر یکه در عضو نبضت بلکه متبری و دست و پس از اخراج این بال فرود و اصفر استعمال نمایند و اگر شنگله نیفتد میل گاه و ابرون آرند و بعد دو روز بر همین نهج کنند و آنچه بر دو در باطن یک باشد یک باز گردانند و از پنبه شنگله بر دارند و شیم باب گرم بشویند **فصل در حمدة الاجفان و علاجها** سبب بالاجفان آنست که حرکت یک در انتفاع تقسیض بتخواری و بعسرت باشد و وجع و حرقت پیدا بود این را اجفا گویند غلظ الاجفان آنست که در باطن یک یا هر دو حادث شود بنحوی که تو هم گردد که حرکت و چون یک منقلب سازند پنج ظاهر نماید و غلظت مخصوص بیک یک بخلاف ضلاله که در یک یک یا هر دو یک یا بیشتر یا کمتر افتد و سبب این مرض تجارات غلیظه است که در ان جانب جمع میباشد و در احداث غلظت مائل بر طوبت بود و معدا ازانست و اگر نخیان بود وی سلاق واجب بود وی اشیاء محدث اسباب این مرض چهار یکی آنکه حرکت بیشی و ماندن آن مسام کشاده شده و عرق بیرون آید پس هوای سرد یا آب سرد بکار برد باجفان رسد بدان سبب بحرکت و لطافت پذیرفته بود و غرم میلان سوی ظاهر کرده مجتمع شود و در زیر پوست در تحلیل میلان باز ماند و لا یخفی ان الابرودة الفعلی تسد المسام دوم آنکه از خواب بیدار شدن باعث این گردد و این چنان باشد که بخار اتی که بحرکت بیداری تحلیل میافت و حالت نوم بسطت اعدم تحلیل کثرت گیرد و بسبب سرمقصا عد شود در ین جایگاه محتقن گردد و غلظ شبیه های سازگرد و از انجه غلظت و در مسام کثافت بیشتر حاصل میشود سوم آنکه مادهٔ بحرکت موقوی گردد و غلظ و آنچنان باشد که از مادهٔ واجزای لطیفه دقیقه اندک تحلیل بود و کثیفه بالطبع باقی ماند چهارم آنکه مادهٔ رقیقه گردد با غیر ض مثلا علاج وی که نضج اطلیه بارده و نیاید بر یک یا مادهٔ غلیظ کند مسام را کثیف سازد **علاج** نخستین مطبوخات منضجهٔ مادهٔ غلیظ را نضج دهد پس استفراغ نمایند بمطبوخ افتیمون و بلیله کابلی و بستیل و تلیسین تا رقیق مادهٔ و تفتیح مسام با بونه و اکلیل و خشخاش و برگ خطمی بجوشانند و بر بخار وی سرنگون دارند و بعد از تنقیه چشم را از دست بمالند و لا یخفی ان الدلک بسبب الحرارة یفتح المسام و یحلل المادة و البخارات الغلیظة المحتقنة فی الاجفان

و دلالت کند [illegible] بسیاری چون چشم های مانند سبکی پدید می آید و از غلبه ی [illegible] الاجفان [illegible] قال صاحب الاسباب [illegible]

[illegible] و چون چنین باشد [illegible] است و [illegible] تنقیه [illegible] ببرد [illegible] تحلیل [illegible] اشیاء [illegible] مرطبه [illegible] سر [illegible] مرطبه بکار باید بست [illegible]

فصل در سلاق و او سطبر گشتن و سرخ شدن پلک است خاصه کناره های پلک که بغایت سطبر میشود و از آنکه ماده ی این علت یا حریف بود یا مالح بورقی [illegible]

لوازم وی است و چون مدتی بر آید و تدارک نکنند مژگان بریزد و کناره پلک که بتازی اشفار الاجفان و منابت الاهداب گویند بسوزد و متقرح شود و فساد وی در چشم [illegible]

تعدی کند و مرض مذکور در اکثر عقب [illegible] حادث گردد و بواسطه افراط استعمال مبردات و این را بدو قسم بیان کنیم یکی آنکه متعدی بود و خفیف بود [illegible] آثار خراش پیدا باشد [illegible]

پلک چشم [illegible] و حمرت قلیل پیدا آید **علاج** از آنجا که ماده هنوز خفیف است بر استفراغ ما الفواکه و مانند آن کافی [illegible] تنقیح ماده باید که سماق در گلاب [illegible] کنند و ساعت

[illegible] چشم [illegible] گشته و پارچه [illegible] بر پلک [illegible] و وقت شب [illegible] و برگ [illegible] روغن گل خام [illegible] بر پلک ضماد نمایند یا بیاض بیضه با روغن گل [illegible]

[illegible] مانند بر پلک گذارند و هر صباح [illegible] نمایند [illegible] تحلیل ماده و فصل [illegible] دوم آنکه [illegible] شود و غلیظ گردد و حمرت [illegible] **علاج** [illegible]

[illegible] نمایند [illegible] یا کاهل [illegible] طبیخ [illegible] سردار [illegible] ساخته و پس از تنقیه [illegible] استعمال نمایند [illegible] گرم [illegible]

[illegible] و [illegible] تنقیه [illegible] ماده [illegible] سازند [illegible] تحلیل و جلا [illegible] شود [illegible]

[illegible] سازند [illegible] متقرح گردد [illegible] استعمال نمایند [illegible] و اسفیداج [illegible] شیافات مذکور در آب [illegible]

[illegible] استعمال [illegible] ماده [illegible] تحلیل [illegible] **فصل در قمل الاجفان** [illegible]

و در مژگان [illegible] و این بر [illegible] گونه است یکی آنکه [illegible] و سفید باشد و در بن مژگان پدید آید و این را بتازی جیبان گویند دوم آنکه بزرگ شود و رنگ او بسرخی مایل بود

یا بنفش [illegible] و این را [illegible] گویند [illegible] انسان [illegible] پاهای بسیار [illegible] باشد [illegible] گویند و گروهی قمل خوانند [illegible] قمل فرق [illegible] سوم آنکه [illegible]

[illegible] باشد و پاهای وی [illegible] بود [illegible] خوانند [illegible] ماده این مرض [illegible] است [illegible] طبیعت [illegible] کنند

[illegible] طبیعت [illegible] ماده [illegible] الفضول [illegible] باید [illegible] ماده بلغمی

[illegible] کیفیت [illegible] حرارت [illegible] و این کیفیت [illegible] است [illegible]

[illegible] خون [illegible] طبیعت [illegible] باشد [illegible] حرارت عزیزی یا غریبی [illegible] کند آن [illegible]

و چون [illegible] بسیار [illegible] **علاج** بدن را از ماده بد پاک باید کرد پس [illegible] قوقا یا

[illegible] صبر [illegible] باشند [illegible] توان کرد که [illegible] ماده [illegible] یافته با [illegible]

تنقیه [illegible] چشم [illegible] پلک [illegible] پس از غسل [illegible]

[illegible] استعمال نمایند [illegible] آلوده [illegible] **نوع دیگر**

[illegible] گذارند تا [illegible] سیماب [illegible] بر آن [illegible] و در چشم کشند [illegible] قمل را بکشد [illegible]

[illegible] **فصل در شعیره** آن ورمی است در از مشابه بشکل شعیر که در کناره پلک حادث میشود

و این بر دو گونه است یکی آنکه [illegible] بود و ماده وی فضله غلیظ [illegible] دموی است دوم آنکه رنگش سرخ بود و [illegible] و این را [illegible] خوانند و ماده وی

[illegible] **علاج** [illegible] کنند و [illegible] گرسنگی کشند و تقلیل غذا نمایند و از شب [illegible] باز مانند و در ابتدا [illegible] گل [illegible]

[illegible] استعمال نمایند و این **علاج** در هر دو نوع مشترک است اما نوع اول [illegible] محتاج

بشکاری گردد و دستکاری این چنان باشد که خون باریخ برکند خاصه با بعارض بردارند و خون دیدار یک ساعت بنهند بوده در دراصفهان پرنمایند

فصل در قوتهٔ الاجفان و آن گوشت پارهٔ سرخ مایل بسیاهی گرزم باشد و ما بحیه او در برگل قوت ولثه است بقوتهٔ مذکوره در دراکثر بواطن پلک اسفل متعلق میباشد و گاه باشد که در پلک بالا اکثر گاه باشد که خون سرخ یا سیاه ازدی بیالاید و گاه باشد که عمیا بود و سبب این مرض خون فاسد محترق ست **علاج** رگ زنند و مسهل خورند بعده اعلم است که باهن بردارند لازم اسلم عافیة من لاد و به الحاد و طریق قطع آنست که قوتهٔ را بضماره بردارند بمقراض قطع کنند و در ساعت استیصال نمایند تا عود نکند و پس از قطع مستیصال بآب نمک فیره فائیده دردی چکانند مگر استیصال ممکن نبود باید که پلک را بکشند و در چشم خمیر برکنند پس لوبه جاد بر بقایای قوتهٔ زنند و در ساعت بدارند تا آن موضع سیاه شود پس روحها سازده چند کرت بشیر تازه بشویند تا چشم را آسایش دهد و نکات دوا دردی بازدارد و دوا دیه جاد چون زرا وند طویل و فلفل و نخاره و بهمه بآنی و مرتک کند و روغن شاه و شیاف اصفر و سفائی زنجبی برانند که پس از آنکه پاره قطع کنند ادویه مذکوره استعمال نمایند تا آن فروانی را نخورند و قوتهٔ را لشکر و اهن بخارند و در و اصفر و شیاف احمر بروی گذارند مرهم سپیدان نیکند تا که مستوصل شود **فصل در تحجر** و آن فضلهٔ غلیظ سودا ویست که در اجفان منجمد و متحجر شود و اده دی از فضلهٔ سر و غلیظ تر باشد **علاج** استفراغ بحسب یاره کنند و مغز استخوان گوسفاله و موم و روغن بنفشه طلا نمایند تا اده متحجر را نرم سازد پس بمرهم و اغلیون استعمال فرمایند تا غلیل شود و اگر بدین تحلیل نیابد پلک را بگیرد از زند و آن موضع را بآبات آهنی گداده در الراس باشد بشگافند و بناخن بفشرند تا فضله بیرون آید و اگر از عود مرض تبرسند کاره تیج را بقراض برگیرند تا الخام دیر تر پذیرد و بعد از سب باد مدنی بیالاید و بمامه صفه پاک شود **فصل در قروح الجفن** و حدوث قرحه در پلک یا از اسباب بادیه است یعنی خارجیه یا از دوم مادر که مجتمع شود و تقرح گردد **علاج** نشستین عدس پوست انار و پوست پسته و سماق بسزند و ضماد نمایند بعد از سقوط خشکریشه برمندل شان زردی بفیه یا زعفران یا شیاف کندر یا شیاف اصطفطیقان مرکب ساخته استعمال نمایند **صفت شیاف اصطفطیقان اقلیمیا** ذهب فلفل افیون زعفران از هریک دو درم نشاسته سپیدی بوره کافوری زنجبیح احمر از هریک یکدرم صمغ عربی شیاف مائیا انزروت از هریک چهار درم ذاره دارد ست کوفته بیخته بآب بادیان بسرشند و شیاف سازند و بکار برند **فصل در تبیح و انتفاخ اجفان** تبیح دو مریحی ست که ریح در و مداخل جوهر عضو بود و این علت را سبب یکی ضعیف احشاء نفوذ قوتهای آن از هضم طعام او دوم بسیاری اخلاط بلغمی و تقصیر و تجزر حرارت غریزی از نضج و هضم آن سوم الماس گرم از جنس فاغنون **علاج** آنرا که ضعیف احشا سبب باشد تقویت احشا معتمول باید شد و آنرا که بسیاری بلغم سبب بود تدبیر تلطیف باید کرد و استفراغ بلغم کردن و الهریفل بزرگ خوردن و صبر بسرکه حل کرده طلا نمودن و بسرکه و آب نیگرم هم آمیخته پاک داشتن و اسفیج یا خرقه باب گرم تر کرده بر چشم نهادن و آنرا که فضلهٔ سبب باشد فصد قیفال باید کرد و شیاف مائیا و صندل باب کاسنی سوده طلا باید نمود و عذر المنوع من الانتفاع مجاز **فصل در کدة** و آن دری ست صلب که اندر پلک سفلی تولد کند و بدان ماند که دنبلی خواهد بر یا هست و عامه آنرا که گویند و دنبل نیز خوانند و فی الحقیقت قسمی ست از تحجر فلان که گفته شد **فصل در ثولول** که بر پلک اندر و سبب آن خلط سرد و سودا ویست **علاج** تن را از خلط سوداوی پاک کنند و ذروریت لسنجی بمالند بر ثولول چندانکه مکشوف شود نیز و شکر سنگ لبسایند و بسر که سرشته طلا نمایند و اگر بدین علاج تحلیل نپذیرد آنرا بمنقاش یعنی موچنه برگیرند و بناخن بردارند و اگر خون اندک گیرد بختی نگذارند برود پس آن جراحت را بآک برگیرند تا خون باز ایستد **فصل در شری** که بر پلک پدید آید و علامت وی آنست که پلک را کرده چون بخاراد آماس گردد و بدان ماند که زنبور یا غیر آن حیوانی دیگر گزیده است و سبب این علت غلبهٔ خون ست یا غلبهٔ صفرا **علاج** رگ زنند و مطبوخ ملهایه و تمرهندی و مانند آن طبیخ را نرم کنند و اصلاح غذا نمایند و چشم را بآب خورده بشویند و شادنه عدسی بکشند **فصل در نملة** که بر پلک پدید آید و آن شره های کوچک و سوزان ست که اندک مایه آماس کند و ریش گردد و همین باز شود و سبب آن صفراوی سوخته است و چون بر پلک پدید آید قرنگلان ریزیدن می گیرد و کن رد پلک بدان می ماند که سطح قدوز نگ **علاج** باستفراغ و تسکین مشغول باید بود پس شیاف مائیا و زعفران و خضض و مرهلا باید نمود و شیاف احمر این باید کشید تا باقی ماده را تحلیل کند

فصل در پلک علامتش آنست که در بن گمان چون بسته پدید آید که ریش شود و هم گند پس درست گردد و باشد که فرگمان برزد آنجا که عفونت سودا و برآمدن بخار و خیم سبب شود که پلک سفته غیر سیاه شود و آنجا که عفونت بلغم و برآمدن بخار وی سبب لختی سرخی بود **علاج** نخست بدن را از مواد فاسد پاک سازند پس شیاف احمر یا شیاف زنجبیل بکشند و پوست سای از برش بسوزانند و با روغن آمیزند و طلا سازند و آنچه کهن گشته باشد بمنفع مفرح دهند یا شکر بخایند و سخاک که جلاب و سرکه و شنبلید بکشند **فصل در سلعه** که بر پلک پدید آید آن جسمی است غروی از پوست و گوشت جدا و در وی اغشائیست خرایطه مانند **علاج** پس تنقیه بدن و شکاری باید کرد و آنچنان باشد که پوست پلک را بنیشتگانند برفق تا مرتفع اغشای سلعه نرمند شود باید کرد تا سلعه نشناسی و بیرون آید درست و تمام آنجا که یقینی داند بر وجهی گاو داروی تیز بپوشانند تا تمام بیرون شود و اگر نشناسی او مجرب شود و طبعی از وی بیرون آید علاج گردد و سلعه ساده شود **فائده** تناول شوکران و شوکی و سلعه مخصوص بیک عضو نیست بتجارب در آخر کتاب در امراض غیر مخصوصه بعضو احمد ضبط خواهد یافت اما در این محل نیز بیان کردیم بر آنکه بعضی تدابیر این امراض که در این موضع افتد ذکر کنیم و مخصوص بعین گردانیم

فصل در کبودی و سبزی که بر پلک پدید آید بسبب زخم **علاج** اگر جراحت باقی باشد و مانع نبود فصد کنند و مسهل دهند و مندل محرره سنگ جلاب سوده طلا کنند تا جراحت زائل شود پس سنگ مغفل سوده طلا کنند و سفالی او به هم سودن و طلا کردن مفیدست و کبودی زائل نماید و تخم ترب کوفته با آب سوده طلا کردن اثر کبودی دور نماید بتفصیل در آخر کتاب مذکورست **فصل در غرب** باید دانست هر گاه که در گوشه چشم که بجانب بینی ست درم عارض شود ناصور گردد این ناصور را غرب گویند و ماده که در این موضع جمع شود مختلف الاحوال ست گاه باشد که بسوی بینی بگشاید از منفذی که میان چشم و بینی ست از راه بینی بیرون آید و گاه باشد که در پوست پلک بگشاید و خفروف پلک بتباه کند و هر وقت که انگشت بر پلک نهند ریم بیرون آید و بسیار باشد که استخوان را اندر زیر گوشت تباه کند و بپوساند و نوعی ست از غرب که نگندد با درد بود و بعضی از کثرت چشم بپوشد و رمد باشد و گاه باشد که از امتلای مادهٔ فاسد در چشم نیز پدید آید **علاج** نخست تنقیه بدن و مسهل قوی دادن و بعد از آن ماده را بداروهای لطیف غذا نمودن چنانچه قاعدهٔ علاج قروح ست و پس از تنقیهٔ بدن شبانگاه غرب بگشایند و باید که قبل از استعمال شیاف ناصور را از ریم و گوشت فاسده پاک سازند شیاف ریم را بدینگونه برداند و گوشت فاسد را قطع نمایند و قطع بر دو گونه ست یکی آهن دوم بعد از آنکه غار نبود و از یکبار جدا شدن گوشت فاسد را قطع با آهن کنند و آنجا که غار نبود بی قطع مرهم بخار استعمال نمایند و فی الجمله گوشت فاسد جدا نشده شیاف غرب بکار برند هیچ سود ندارد و هرگاه از این سود حاصل نشود داغ باید داد و طریق داغ آنست که گیرند آلت داغ که خرد و مدور الراس باشد آنرا در آتش نهند چون سرخ شود بر چشم او گذارند بر فجات تا که گوشت فاسد تمامه سوخته شود و ریم و رطوبت دو تخمه خشک گردد و واجب است که هنگام داغ خمیر برف سود کرده یا غرقه سرکه در چشم نهند تا گرمی داغ چشم نرساند و مطلق الرای دیگر بهتر از این حال آنست که آرد سمیر یا مانند آن قمع سازند یعنی از یک طرف آنرا که مقدم و هموار بود بر محل معهود گذارند و از پس که تباری آنرا گویند گداخته در قمع ریزند و چار چندان صبر کنند که داغ بچشم نرسد و چون داغ بدین طریق بکنند زخم بزودی بهتر شود و این طریق را ستوده اند بهتر آنکه از موضع مخصوص عمداً زخمی کنند داغ و پس از داغ زهره که باشد بر هم نهند علاج استعمال نمایند تا مندمل شود و تسکین حاصل آید **صفت شیاف غرب** صبر کندر دانه مر زرنباد هر دم الاخرین جلنار کحل شب یمانی از هر یک یک حصه زنگار پنج حصه جمله هفت دارو ست کوفته بخیسه شیاف سازند و وقت حاجت در آب جلکده سه قطره بچکانند و در سر انگ مدتی صباح همچنین میکنند تا که مطلوب حاصل شود **قرص مخفی** تا که در هم نگردد سنگ مکرده با مایشاوز عفران و مر و صبر صدف سوخته اگر حاضر باشد جمله را حل کنند با آب طلخشقوق یا با آب کاسنی و گفته اند که نامیت تا ش آهنست که گرد او را بنشانند و در غرب نمند زائل کند و منفعت این علاج آنست که آماس را باز گرداند و باطل کند و اگر باز نگردد دارو دی تیز ضماد نمایند چون کرسنه کوفته با عسل مرشته و کندر و سرگین کبوتر سرشته ذراح سوده و سکبنج بسرکه حل کرده و منفعت این علاج آنست که بپزند و نرم کند و بگذارد که بپوسد و شود و استخوان را تباه کند اما چون پخته شد مرهم سوده و مورد خشک سوده و مانند آن بسوراخ غرب فرو کنند تا خشک کند و اگر زنگار بسایند و پلیته ساخته فرو نمند سود دارد و این ادویه اگر چه اول نمی زاند اما چون چند بار بکار برند و باری خوی کند مغرت نمی رساند

و خلوص و عبیر مرتبه هم سائیده طلا کردن عمل زعفران مقدار چهار مثقال و برگ سداب یا بابونه یا پنبه کهنه زرد و فرو شند صوف تر با آب سماق اندرچکانیدن سود دارد
و مجرب است که هر وقت که پنبه یا دار و فرو خواهند کرد اول او را لفت از مغز اندام هر چه اندروی باشد بیرون آید و با شراب انگوری قابض تشویه دهند پس آنگاه فرو کنند
باشد بیرون نیاید و روز یا سه روز مهلت دهند تا گرد آید پس انبساط دهند و بشویند دوا و اندرنشنده هرگاه سرد پخته شود و دیر بر نیاید محمل بکنند و با خمیر یا با شیر نان
یا شیر خر شیر دهند که عزان در نگفتند و به عرب نخسته تازه شود و بکشاید زنان همیشه کی کنند سود و با آنکه ستر شیر بهادن عرب بجای آید و صواب آنست که اسپرمیل عنبره او را بهتر
پیش از پنبه بهاد او کرده و به میل بچند و فرو نشنده و او را خشک نشده باز دوا پس فتح مثانه او را و چشم را بعضا با بیست و ساعتی ساکن باید نشست پنبه کهنه او را زده و او را گذشته و بعد از فتح چیز با
کمار **فصل در حکه اماق و جفان** یعنی خارش گوشه های چشم و پاک سبب حکه رطوبت مالیخولیا بود و نیه است حکه او را بود و نیه است زرد عضد و بود و زرد آن است که خارش
عضلات او بی شرو ابتدا بدید می آید و بعدی باشد که بقروح انجامد **علاج** حکاکی کنند و بعد از عفن گل آمیزند و ضماد کنند و گشنیز و چشم کشند تا رطوبت مستفرغ سازد و اگر عضلات
حاصل شود فصد باید الاتعدیل تدبیر کنند یعنی از طعمه گرد شت بزغاله و حملان تازه زنان پاکیزه اقتصار نمایند و از فواکه اما انجیر و مویز تفکه فرمایند و نیکی در جلاب کنند و بشنند استعمال
نکلوات و اغذیه شیر و این همه از آنست که ماده مستفرغ میباشد و دفع و حدت تسکین باید و پس حصول ترطیب نکنند اگر رطوبت غالب و مزمنست فصد کنند و اگر خلط دیگر باشد
بحسب آن مستفرغات بدیشان فقیه نقص عضو نمانند بکشیدن با سلیقون **کحل عزیزی صفت کحل عزیزی** مرتبه اصفهانی سوخته نیخ درم اقلیمیا سه طلا بالغه
شاذنه محمدی مغسول توتیای مندی مسحوق خشه از هر یک درم اسپست مایند زرد سنگ بندی فلفل دراز فلفل نوشادر سقطری حضض کی عفران عاقرحی از هر یک
زنجبیل نیم درم کافور نیم دانگ مشک سه حبه قرنفل دو دانگ جمله نوزده دارو دست کنند تا یکچون غبار شود **فصل در عمل** کردن گوشت چشم قرحه گاهگاه
چشم که سوی بینی ست زیادت شود باز اطراف آن زائده گویند مقرنش است که فصله باکه از چشم برخی اشک پیالا یاند گوشه باز دارد و بدان غیب لب کند و گاه الزانبات علم
ابصار نماید **علاج** خلط غالب بدن مستفرغ سازند پس از ان مرهم زنگار یا شیاف زنگاری بروی استعمال نمایند پس اگر فانی شد فصد باید الا بسیل قطع و قطع ع سازند
باید که پس از قطع افزونی و آنرا بر حالت اصلی استعمال دارند تا دمعه منقطع و صواب نیست بر اعضا قطع ذرور اصفر باشند تا باقی را بخورد و هر آوند از قطع
زرده بضعفه بر دو عن گل آمیخته طلا نمایند و هر هم مندمل سازند **شیاف زنگار** صنع عربی سپیده از زنگار از هر یک درم هر سه را بسایند با آب سداب بسرشند و شیاف سازند
باب پنجم امراض گوش وی عضویست عفروی مرکب از گشت و عصب حساس و منفعتش آنست که هوای متموج در و جمع شود و در نفخه عظیم جهت نفوذ کند در
چون مصادم عصبه گردد و مانع سفر و شش مدت و قوت سامعه و بیست ادراک اصوات حاصل آید و این باب مشتمل ست بر سه **فصل اول** در وجع الاذن
یعنی در گوش وی بحسب سبب او قسمیست **قسم اول** آنکه سبب او خارجست یا از زنار یا تجاسازی مفارقت نکرده باد گوش ساکن شود و بسبب تعدد عنف الم گردد
و علامتش آنست که وجع ناخوش شود گوش و چشم سرخ باشد و بسیار احساس کند گویا شکه آتش از گوش بسوی می آید و خشکی لب و شکه یا سی مازه گوید و بیند
این قسم ست بر چهار گونه است یکی ماده در سه و بود و از ابخره یا بخره یا مجموعه اعلاما او ان از بوده است که فرمعده بسوزد و تشنگی شدید پدید آید و باب بسیار
نوشیدن خفت رو نماید و چشم پر اشک باشد **علاج** اگر مشاهده واجب کند رگ با سلیق زنند و بقدر حاجت خون بیرون آرند و شربت بنفشه یا سیب خوش و بیاله
سرده تناول فرمایند و ایضا اسپرمیل عنبره و منع اقتصاد انجیره شرشی که از خشخاش و تخم کاهو و کشنیز خشک ساخته باشند بنوشند و بر اسپرمیل عضلات و بند
انجیره و روغن گل در سه چند سر که بپزند تا کاروغن بماند پس در گوش چکانند و اگر در نشئه بسته باشد و هم تنقیح و عشی و احتمال طبیعی باشد و باید که انبوان در سر چکانند و
بچکانند و دو انجاج صندل و مانیا را در گلاب با آب کاهو سائیده طلا نمایند **فاسده** و تغلیظ انبوان و شیر الزام نکنند که دوام وی گرانی گوش می آرد **ایضا**
انبوان و در روغن گل حل کرده بسرنج یا که بسبب غلظت و هن بعید نیست که انبوان در بین موضع چسپد و بدان سبب دفنیتر گردد و نخالف شیر که در وی نهایت
جلایه و غسالیه ست و نسبت جزئین شدید التکمین ست **اما** گفتن ارخاد و هم آنکه شی در ایام گرما اتفاق افتد و بدان سبب رطوبات دماغ گرم شوند و اخیره

از منافذ را گرفته و چون اجزای ناریه از آن ابخره که وی با نفشال آرد و نیز رودی بخارات مذکور مستحیل بریاح گردند در گوش ساکن شوند علامتش آنست که در سر و گوش درد
و چشم ورم روی بسبب حرارت می یابد بسیار و صداع و بینی خشک شود و گریه بیقراری و عطش پیدا باشد و چون آب سرد مضمضه کنند در عوارض خفت پدید آید بخلاف آنکه سببش در معده
بود که تا آب سرد نوشد تخفیف کامل نشود و تخفیف از مضمضه درین نوع سبب آنست که حرارت در اعضای سر محصور فقط و ایضا تقدم سمائم شاهد وی است علاج
روغن گل در سرکه چند بسرکه بخته بچکانند و خرقه ها سرد کرده بر گوش گذارند و در ترطیب تبرید دماغ کوشند باطلیه و نطولات و سعوطات و غیر آن چنانچه در صداع حراری
ضبط یافته سوم آنکه بملاقات آب گرم یا آب چشمه های گرم بر گوش بسبب حدت ریاح حار شود و جهه حدوث ریاح از انصباب آبهای مذکوره بر گوش یا از غوطه زدن در آن آبها
همان است که در ملاقات سمائم گفته شد خصوصا آب چشمه های گرم که بسیار حماة گویند چون کبریتی و نفطی و ملحی بخاصیت سر را گرم میکنند و حرارت فعلیه و برای احداث ریاح
معاونت می نمایند و علامتش آنست که تقدم سبب گواهی دهد و سر سبک باشد و دیگر نشانه های سرگرمی بشدت نبود و حضر سر را بسط آن دکنند **فائده** سبکی سر علامتی است
مشترک سایر اقسام ریاحیه **علاج** بعد ازاله مواد اگر واجب دانند فصد کنند و ساقها بربندند و کف پا بمالند و بعد از ابخره و تسکین حرارت روغنهای سرد چون روغن بنفشه
و نیلوفر و بید و تخم کدو در گوش ریزند و بینی چکانند بالجمله در ترطیب دماغ کوشند بشربا و طلا چهارم آنکه بسبب ادویه حاره محدث ریاح شود و لتنوار بها الاخلاط و الرطوبات علامتش
تقدم سبب **علاج** فصد کنند و طبع نرم دارند و چیزها که ضد آن ادویه و مشعیه بود بطلا نمایند **قسم دوم** آنکه ریاح بارده در صماخ متمکن شود و برای برآمدن مخلص
نیابد و وجع پیدا کند و باز مذکور بحسب اختلاف موضع و سبب به پنج گونه است یکی آنکه از معده بسوی گوش مرتقی شود و ماده در معده قائم باشد و علامتش آنست که غثیان
پدید آید و دهن پر آب باشد و صداع نسبت بدانچه از ریاح حار افتد کمتر بود و چون آب گرم بریزند استراحت حاصل آید **علاج** تنقیه معده کنند پس از آن روغنهای گرم چون روغن سداب
و بیدانجیر در گوش بچکانند و اگر روغنهای مذکور در آب پیاز و سداب مدبر سازند یعنی بپزند عمل بیشتر و اکثر تسخین و تحلیل ریاح زیاده تر مطلوب باشد جند بیدستر و فرفیون نیز در روغنها
بیامیزند و بچکانند دوم آنکه فضول بارده که در سر باشد حرارت ضعیف در روی اثر کند و بدان سبب ریاح بارده از آن فضول جدا شود و بسوی گوش آمده سکونت گیرد و درد کند
و علامتش آنست که دردی و طنین پیدا شود و سر گران باشد و صداع ریخه دارد **علاج** تنقیه دماغ کنند بایارج و غرغره و تنشیق و تنقیه چیزی که بهر تقطیر در صداع گفته شد
درینجا نیز بچکانند در گوش سوم آنکه بملاقات سرما و بادهای سرد مسام سر تنگ شوند و جلد کثیف گردد و بدان سبب ابخره متحلله بدن درینجا محتقن شود و متراکم گردد و متعاند به آمده
و بجهت برودت دماغ برودت کسب کند و اجزای ناریه تمام از وی مفارق شود پس آن ابخره مستحیل بریاح بارده شوند و خاصه اگر ابخره مذکور نفسها بارده بوده باشد چون ابخره ...
متوهین و از آنجا بجانب گوش فرا آمده محدث الم گردند و علامتش آنست که تقدم ملاقات هوای بارده گواهی دهد و **ایضا** در گوش در یابد بسیار چیزی شبیه
بحرکت باد و وجع درین قسم بصورت تمددی باشد که بکشد عضو را باطراف بعنف چنانچه واجب می کند ریاح حاره لطیفه که مقدار وی زیاده تر از تجویف عضو باشد
بلکه وجع درین صورت بدان میماند که گویا چیزی را بسختی در گوش در می آرند و بسبب تداخل وجع تمددی واجب کند **علاج** بهر تسخین روغنهای گرم
بمالند و بطبیخ شبت و بابونه و ورق غار و مرزنجوش و تمام و قیصوم و اکلیل الملک نطول سازند و در حمام بر طاس گرم گوش بدارند و بخار طبیخ
مذکور در گوش رسانند و خردل بکوبند و در روغنهای گرم آمیخته و فتیله ساخته در گوش نهند و به طبیخ ادویه نطول یا آنچه که در زیت شیرین
ترکرده باشند تکمید کنند چهارم آنکه ریختن آب سرد بر سر یا غوطه زدن در وی بطریقی که در ملاقات هوای بارده گفته شد باعث وجود ریاح
بارد شود و بدان سبب در گوش پدید آید علامتش تقدم سبب و در معرض سرد پیدا بودن بی حرکت سر شعر باشد **علاج** روغنهای
گرم بر سر بمالند خاصه بر موخر و **ایضا** در گوش بچکانند پنجم آنکه از وضع ادویه بارده در گوش باعث تولد ریاح شود و علامتش تقدم سبب
علاجش چیزهای ضد آن ادویه بود استعمال نمایند **قسم سوم** در وجع الاذن که سببش سوء مزاج حار ساذج یا صفراوی باشد و علامتش آنست
که ردی و سرگرم باشد و صداع پدید آید و هوای بارد استراحت شود پس اگر ساذج است گرانی نیز باشد و اگر مادی است گرانی باشد اما خفیف

فائده دیگر

۱۱۰

اضافه اصفرا و عرقست دین نوع نسبت بدموی بیشتر بود و گرانی کمتر بود **علاج** ملینات ابطن مهذه و شیاف ابهیل و روغنهای سرد در گوش چکانند و ماهیا
دارد و جوارصندل و کافور با آب کشنیز تر و کاهو ضماد نمایند **فائده** تلیین در صفراوی جهت مادر دو نوع ماده است اما در سانج بیشتر است که ماده را بصورت شدید
دهد و بدان سبب از حدوث ورم محفوظ ماند **قسم پنجم** در وجع الاذن که سبش سوء مزاج بارد سانج یا بلغمی بود علامتش آنست که تقدم تدابیر سرد گواهی دهد
و یا در گوش سوزش نباشد و حمرت نباشد و بچربا ئی گرم مخاصمه اگر گرم بالفعل باشد انتفاع حاصل آید پس اگر مادی ست گرانی باشد در سر گوش و خواب بسیار
آید و سوراخ بینی تر بود **علاج** در مادی تنقیه و ماع کنند بجبها و یا رجها و پس از تنقیه روغنهای گرم چون تربد و قسط و نارو بن و زنبق در گوش چکانند و پنبه
محلل چون طبیخ بابونه و شبت و مرزنجوش و عاقرقرحا تکمید نمایند و در سانج احتیاج تنقیه و وضع محللات نیست مسخنات و محللات کفایت کند **فائده** روغن
زنبق آنست که روغن کنجد را با سمن آبفش تربب کنند **قسم ششم** در وجع الاذن که سبش ورم گوش بود و این بر دو نوع ست یکی آنکه ورم گرم بود دوم آنکه سرد باشد
نوع اول در وجع الاذن که از ورم گرم افتد و علامت وی آنست که درد ضربان بشدت باشد و سر و جبهه گران بود و تمدد و لب بخه دارد وی سنگی
باشد و این ورم بر دو گونه است یکی آنکه در قشبه بود و اعضای خارج از قشبه باشد و این وجع سبس می در آید از انکه از دماغ و اعصاب فکی الحس بسبب وجع بشدت میباشد و
سمنه القفا و ورم عصبه سمع را نیز با کی میکند و این نوع خطیر کثیر ندارد **علاج** از استعمال ادویات احتراز کنند و ماده را بموضع ورم منجذب سازند اگرچه
بموضع خاصم بود پس از آن بر برگ سپند و روغن زرد کاکنده بوده پنبه بر موضع ماسند تا تحلیل کند اگر از ابتدا درد سخت بود خرقه را در آب شیرین بگیرند تر کنند و اگر درد
بشدت بود نمک گرم کرده بنهند دوم آنکه ورم داخل قشبه افتد بسبب آن ورم عصبه سمع نیز مشوم شود و این نوع تا که بتفیح نرسد بصعوبت بود و شدید الخطرست و وجع مفرط
واجب میکند بحدی که از کثرت درد غشی و فتور عقل می آرد و بسیار باشد که بسرسام انجامد و گاه باشد که در مدت دو روز هلاک سازد و خاصه اگر مریض جوان بود **علامات** این نوع که در درون
قشبه باشد آنست که سمع گران بود و در تصدیق متکلم متوانند بتمام الفهم گوش درد بشدت باشد و قشر الجلد دقت در باید مریض صوتی منقطع و باشد که بواسطه ضعف و ماغ و
ضعف ساکنه سایر اعضا تشنج کامل شود و از بینی یا دهن بیرون آید و باید دانست که در این نوع تپ لازم نباشد بخلاف آن ورم که خارج قشبه بود که در وی غیر باشد گاهی نیم
علاج نصد کنند و طبیخ رازیانه و شیاف آبفش در گوش چکانند و نرد کتر کیبی ست مشهور و از ترکیبات حنین بن اسحق ست طلا نمایند با آب کشنیز و آب
عنب الثعلب و آب کاسنی یا مرده و شیر از پستان در گوش دوشند و این همه تدابیر تسکین وجع ست پس اگر تسکین یافت فبها المراد و گرنه لعابات منضجه چون لعاب تخم
کتان و مانند آن در گوش چکانند تا که منتفخ شود و ریم برآید و در آکل گردد **صفت نرد** صندلین ماشیا گل ارمنی مضض اهلیلج بوش در نهند بر نهند ملیم
کاغذ زباده دار دست از هر یک قدری مناسب بگیرند و با بعضی عصارات بارده بسرشند و بناوق برمثقال نرد یعنی سر یار یک و پنج گنده و باید که شش پهلو سازند
که عند حاجت نرد ی سالم شود **فائده** ورم گرم یا خونی ست یا صفراوی و علامت هر یک بسبب دی شاید ست چنانچه ذکر یافته **نوع دوم** در وجع الاذن
که از ورم بارد افتد و این ورم یا در اجزاء خارجیه گوش پیدا باشد یا در صماخ یا هم در خارج و هم در سانج هر چونکه باشد عصبه سمع را از وگزندی نیست زیرا که غشاء نازک گوش
بغایت صلب مخلوق ست و هر غشاء و ماغی بروی محیط آمده و ماده بانجم غایظ ممکن نیست که در این غشا نافذ شود و حال آنکه طبیعت نیز این معنی نخواهد بلکه پیوسته
ازالهٔ عوارضات ست باذن خالقها و علامت این ورم آنست که گرانی و تمدد پیدا بود و ضربان و شدت وجع و در سر و خبث نفس و تب که از علامات ماده حارست
هیچ نباشد **علاج** بعد تنقیه ایارجات و جمهاد هندو غیره فرمایند در روغن شبت و تربد گوش چکانند و اشیاء محلله چون آرد حلبه و بابونه و راتینج در شمع و زیت
آمیخته ضماد نمایند و بدانکه ورم سوداوی را نیز همینسان تدارک کنند و از انکه این ورم صلب قیبا شد در تلیین وی معاونت نمایند با ضمده مناسبه
قسم هفتم در وجع الاذن که از قروح گوش عارض شود و علامتش تقدم قروح ست و برآمدن ریم **علاج** اگر قرحه حدیث العهد بود مرهم ابیض
بر روغن گل حل کرده بچکانند و نخستین باید که قرحه را از ریم پاک سازند تا اثر ادویه بدان مفید آید و طریق پاک کردن آنست که پنبه کهنه را در اصل آلوده

فوائد و منافع گلاب خاصیت آن تقویت دل و دماغ و مفرح و مسکن و مقوی و مبرد و مطیب و مصلح و مرطب و مدر و ملین و مسهل و مقوی باه و مقوی اعضا و مقوی حافظه و مقوی حواس و مقوی حرارت غریزی و مقوی حرارت معده و مقوی حرارت کبد و مقوی حرارت قلب و مقوی حرارت دماغ و مقوی حرارت جگر و مقوی حرارت طحال و مقوی حرارت کلیه و مقوی حرارت مثانه و مقوی حرارت رحم و مقوی حرارت مقعد و مقوی حرارت ذکر و مقوی حرارت انثیین و مقوی حرارت ثدیین و مقوی حرارت رحم و مقوی حرارت مقعد و مقوی حرارت ذکر و مقوی حرارت انثیین و مقوی حرارت ثدیین

گوش شود تا مریض بداند که سیلان مرض او منقطع شده و در وی کراز از برودت دوم الاذن نکند و عصاره یعنی انیسون ساخته باشند فایده آنرا دارد و استعمال نمایند

صفت مریم ابیض بگیرند سفیده صاص یک حصه شمع یک حصه روغن گل یا روغن کنجد دو حصه شمع را در روغن بگدازند و بپسایند و در داوان اندازند و داند کردن

صفت مریم اصفر بگیرند زرده بیضه صاص یک حصه شمع یک حصه روغن گل یا روغن کنجد دو حصه شمع را در روغن بگدازند و بپسایند و در داوان اندازند و داند کردن

صفت مریم بالسلیقون کبیر بگیرند سلیقون کبیر و مریم احمر و مریم مصری هر یک سه درم صبر و کندر هر یک یک درم خبث الحدید استعمال نمایند

صفت مریم بالسلیقون صغیر بگیرند سلیقون کبیر و مریم مصری هر یک سه درم صبر و کندر هر یک یک درم خبث الحدید استعمال نمایند

صفت حل خبث الحدید بگیرند خبث الحدید را در سرکه تند بیندازند یک ماه بیاویزند پس بردارند و خشک کنند و بکار برند

نوع دیگر خبث الحدید را بکوبند و با سرکه بشویند و خشک کنند و همچنین هفت نوبت بشویند و خشک کنند بعد از سرکه کهنه بپزند تا قوام عسل آید پس بردارند و چند قطره در گوش بچکانند

قسم ششم در وجع الاذن که تولد دیدان در گوش عارض شود و این را دو سبب یکی آنکه ماده غلیظ در گوش متعفن شود و عفونت پذیرد و علامت آن آنست که نیش و خلش و غلیان در گوش محسوس شود و احیانا گمان کند که دیدان در گوش او حرکت می کنند بسبب اختلاف ماده و بود که چیزی سیاه بیرون آید و دوم آنکه خارجی در گوش او افتاد و گوش را مجروح کند و علامت آن آنست که درد و خلش و غلیان محسوس شود و گاهی که آن موضع حرکت کند وجع زیاده گردد و چون ساکن گردد وجع ساکن گردد

علاج در قتل دیدان که در گوش باشد قسم اول آنکه بخار بدهند و قسم دوم آنکه بچکانند و قسم سوم آنکه بدمند و قسم چهارم آنکه بنشانند و قسم پنجم آنکه بشویند و قسم ششم آنکه بیرون آرند

قسم اول در وجع الاذن که سبب آن دیدان باشد بخار بدهند بدین طریق که سر دیگ را سوراخ کنند و نی بر آن سوراخ نهند و سر دیگ را بر سر آتش نهند و سر نی را در گوش نهند تا بخار آن در گوش رود و دیدان را بکشد و بیرون آرد

قسم دوم در قتل دیدان که در گوش باشد بچکانند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بچکانند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

قسم سوم در قتل دیدان که در گوش باشد بدمند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بدمند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

قسم چهارم در قتل دیدان که در گوش باشد بنشانند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بنشانند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

قسم پنجم در قتل دیدان که در گوش باشد بشویند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بشویند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

قسم ششم در وجع الاذن که سبب آن دیدان باشد بیرون آرند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بچکانند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

صفت مریم مصری بگیرند عسل سرکه کهنه هر چهار مساوی در آب بپزند تا بقوام عسل آید پس بردارند و در گوش بچکانند

صفت مریم بالسلیقون کبیر شمع نصف رطل زفت چهار دقیه مرارا تلخ هلک الانباط از هر یک دو دقیه زیت دو رطل

صفت حل خبث الحدید خبث الحدید را در سرکه تند بیندازند یک ماه بیاویزند پس بردارند و خشک کنند

نوع دیگر خبث الحدید را بکوبند و با سرکه بشویند و خشک کنند و همچنین هفت نوبت بشویند و خشک کنند بعد از سرکه کهنه بپزند تا قوام عسل آید پس بردارند

قسم ششم در وجع الاذن که تولد دیدان در گوش عارض شود و این را دو سبب یکی آنکه ماده غلیظ در گوش متعفن شود و عفونت پذیرد و علامت آن آنست که نیش و خلش و غلیان در گوش محسوس شود و احیانا گمان کند که دیدان در گوش او حرکت می کنند بسبب اختلاف ماده و بود که چیزی سیاه بیرون آید و دوم آنکه خارجی در گوش او افتاد و گوش را مجروح کند و علامت آن آنست که درد و خلش و غلیان محسوس شود و گاهی که آن موضع حرکت کند وجع زیاده گردد و چون ساکن گردد وجع ساکن گردد

علاج در قتل دیدان که در گوش باشد قسم اول آنکه بخار بدهند و قسم دوم آنکه بچکانند و قسم سوم آنکه بدمند و قسم چهارم آنکه بنشانند و قسم پنجم آنکه بشویند و قسم ششم آنکه بیرون آرند

قسم اول در وجع الاذن که سبب آن دیدان باشد بخار بدهند بدین طریق که سر دیگ را سوراخ کنند و نی بر آن سوراخ نهند و سر دیگ را بر سر آتش نهند و سر نی را در گوش نهند تا بخار آن در گوش رود و دیدان را بکشد و بیرون آرد

قسم دوم در قتل دیدان که در گوش باشد بچکانند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بچکانند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

قسم سوم در قتل دیدان که در گوش باشد بدمند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بدمند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

قسم چهارم در قتل دیدان که در گوش باشد بنشانند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بنشانند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

قسم پنجم در قتل دیدان که در گوش باشد بشویند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بشویند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

قسم ششم در وجع الاذن که سبب آن دیدان باشد بیرون آرند بدین طریق که سرکه را با روغن بادام بیامیزند و در گوش بچکانند و سر بر بالین نهند تا دیدان بمیرند و بیرون آیند

لا علاج له و دوم علاج پذیر لیکن صعب که از وجه بیرون است یکی آنکه قوت سمع منعدم شده باشد دوم آنکه سده خلقیه قریب الحق باشد قطعا پیوست که خلقیه قوی بعلاج زوال نپذیرد و اگر [illegible]

از حال بشر مستحیل مگر باذن الله الجلیل و آن مختص بالمعجزات [illegible] طبیبان سده خلقیه در آخر این فصل گفته شود مع قسم غیر قوی که مستحیل العلاج نیست

پوشیده نیست که کر مادر زاد گنگ نیز باشد چرا که ادراک صورت و مخارج حروف و کیفیت ادای آن محال است و تلفظ مجهول محال دوم آنکه کر شدن و [illegible] موجب گنگی شود [illegible]

استیلای برودت [illegible] این نیز لا علاج است کما لا یخفی علیک سوم آنکه عصبه مفروشه در صماخ که قوت سمع در وی است [illegible] بگسلد و این نیز لا علاج است لتعذر الالتیام

چهارم آنکه بر سبیل بحران صفرا به دماغ بر آید و موجب کری شود چنانچه در انتهای امراض حاده و حمیات صفراویه عارض میگردد و علامتش [illegible] صفرا و علامات مذکوره [illegible] علاج

استفراغ ماده کنند [illegible] باشد و ادرار [illegible] تنقیه سر [illegible] و جمیع عضو [illegible] در گوش بچکانند تا حدت ماده ساکن شود و [illegible]

نافذ شدن [illegible] دواء الرمان انار ترش بستانند و دانه [illegible] بیرون آرند و قشر خالی دارند پس در [illegible] و آب [illegible] بگیرند و در آن قشر [illegible] اندازند

قدری سرکه و روغن گل و اندکی کندر نیز در آن آمیزند پس آن انار بر آتش [illegible] تا آنچه در وی است غلیظ شود و فرو آرند و قطره چند بچکانند پنجم آنکه سوء مزاج ساذج حار بود یا

یا رطب بود یا یابس و در آلات سمع افتد [illegible] کری شود و یا آنکه سوء مزاج حار قوام عصب را خشک کند و بسوزد و بدان سبب [illegible] نافذ نتواند [illegible]

سبب [illegible] و تکثیف قوام آلت سمع را کثیف بسازد و روح را از نفوذ بر مجری طبعی باز میدارد و رطب تمام عصب را سست کند و بدان سبب [illegible] اجزاء وی بر بعضی [illegible]

روح را [illegible] و یابس [illegible] می آید مانند جاری و مانع نفوذ روح سمع میگردد و علامت این قسم آنست که در عمق گوش [illegible] ثقل [illegible] و اما اگر

سوء مزاج رطب بود [illegible] باشد و آثار این سوء مزاج اربع تفصیل بیان کنیم باید دانست که اگر بارد [illegible] سردی گرمی زیادت میشود و اگر حار

بود بگرمی متضرر میشود و در هنگام گرمی آفتاب [illegible] شود و ایضا [illegible] در گوش و در حوالی آن [illegible] یابس بود [illegible] و صمم [illegible] اسباب

گواهی دهد [illegible] ضرر رساند و اگر رطب بود [illegible] فائده سوء مزاج ساذج رطب سبب کری بود

نادرست [illegible] علاج تبدیل مزاج کنند [illegible] باشربه و اغذیه [illegible] و سعوطات مناسب [illegible] ششم آنکه

اخلاط غلیظ خام [illegible] عصب [illegible] آلت سمع [illegible] بالضرورت حس زائل شود و علامت این آنست که چیزها [illegible]

[illegible] اتفاق افتاده باشد و گرانی در سر پیدا شود و هنگام سجده گرانی سر زیاده شود [illegible] علاج تنقیه دماغ کنند با ایارجات و غرغره [illegible]

[illegible] گوش بچکانند [illegible] گردن [illegible] گوش [illegible]

[illegible] فائده در گرانی گوش [illegible]

[illegible] گوش بچکانند [illegible] فائده [illegible]

[illegible] فائده [illegible] گوش [illegible]

[illegible] وقت خواب

[illegible] گوش [illegible] بیرون آید [illegible]

[illegible] استخراج [illegible] گوش [illegible] بیرون [illegible]

[illegible] چیزی دیگر چون ریگ و دانه در گوش افتد یا حیوان اندر آید [illegible] اخراج [illegible] گذشت اما اخراج سنگریزه [illegible]

چنان باشد که روغن در گوش بچکانند [illegible]

[illegible] گوش [illegible]

[illegible]

۱۱۳

[illegible]

عودی باشد مقدار تجویف آن و استعمال وی چنان باشد که سر انبوبه سمی بر ناقه در صماخ در آرند و حال آن بینبه پر کنند به نهجی که هوا داخل نماند و بعده آن عود دار

مسالک آبستگی بیرون سوکشند که جهت ضرورت خلاصات منجذب شده خواهد برآمد و هنگام این عمل باید که علیل بر سر تحسبید و سر آویزان دارد و طبیب ...

بر دهانه وی فرو نشاده به نهجی که دانند عمل میکنند و طریق دیگر آنست که از صوف میل سازند و مدتی با سرش ... بیالایند و این میل در گوش در آورند و سنگریزه ها ...

ابت ... می کشند و هنگام این عمل نیز لازم است که علیل را بر همان شکل بخسپانند که در استعمال ... گفته شد و باید که در علاج تسهیل ... انداز ... الی الاذان سوم گوشت زاید

که بیرون از دهان ... در ... یا قول حادث شود علاج اگر گوشت رسته با ثول نمایان ظاهر باشد او را بکارد و چوب ... ببرند و اگر فرو ... مذکور ... و در دن با

آن دقیق ... که نتوانند قلع کنند و پس از قطع کنند و پس از قطع فتیله ... آن ... در گوش می دارند تا عائد نشود ...

و جهت قطع ... باید که پوست گوش را بنفرون ... آب گرم بشویند و ... زنجار ... بیرون ... افزونی را بخورد و پس آنات آن ...

متورم شوند و ... بکار برند تنبیه سده خلقیه ... که در ... گوش منفذ ... آفریده نباشد دوم آنکه اگرچه منفذ باشد لیکن بگوشت ... بود ...

محکم بسته باین ... علاج و آنچه در ابتدای این فصل ... علاج ... مولودی که ... سده خلقیه ... بیان ... قسم سوم از سده خلقیه

قابل علاج ست آنست که منفذ تمام گشاده بود و لیکن بر ظاهر منفذ پوستی غشا مانند پوشیده بود و علامتش آنست که آدمی آوازهای بلند نتواند شنید اگر انگشت

منفذ ... بانگشت نتواند دریافت و تدبیر آنست که پوست را سوراخ کنند و منفذ پدید آرند و ... آلوده در این منفذ بدارند تا ... دیده

علی الحیلة در آن کوشند که منفذ ... نشود فائده اگر کودک طفل را گوش گران شود ... باید که صعتر ... و آب ... یک قطره در گوش وی بچکانند

فصل در طنین و دوی

طنین در لغت آواز طشت را گویند و در اصطلاح آوازی که بشنود آدمی از حرکت هوا و بخار باطنی ... سر ...

... این صوت ... یک ... بود طنین خوانند و اگر نرم تر و بزرگ تر باشد دوی نامند ... صادق آنست که ... خارجی ... شنید ... کبیر ... هوا

... در حرکت ... را در یا بد ... که قیاس طنین و دوی با گوش قیاس خیالهای ... با چشم و ... تشویش گویند و باید دانست که

آفت ... شنوائی باشد ابتدائی یا غیر ... بطلان و نقصان تشویش اما بطلان ... شنوائی آنست که هیچ نتواند شنید و نقصان ... آواز

آهسته و دور نتواند شنید و تشویش آنکه آوازهای ... شنود و سبب این آوازهای ... بسیار است یکی آنکه حس سمع ذکی شود ... صحیح ...

... ذکاوت در یابد ... حرکتی که ... اخلاط و ... در ... افتد و این بیماری نیست تا بر دفع تشویش معالجه کنند و علامتش آنست که در ... گرسنگی ... زیاده شود

و ... خفت باید ... علاج ... گل ... باندکی افیون اندر چکانند و باشد که

... اندکی ... روغن ... افیون ... قوت سامعه ضعیف شود ... و از ...

... حرکت ... غذا ... علاج در تعدیل مزاج کوشند ...

و ... اغذیه ... روغن گل یا روغن بادام ... در سر ... بچکانند سوم آنکه ...

... ریاح غلیظ ... حرکت ... گوش ... ساکن ... سازد

... در گوش ... باشد ... گرانی ...

یا ... اتفاق ... حرکت ... طنین ... زائل شود طنین نیز ساکن گردد اما آنچه ... اخلاط سبب ... علامتش

آنست که در گوش گرانی ... حرکت ... طنین لازم باشد ... علاج ... دماغ کنند

... در گوش بچکانند و ... سوسن و خیری در گوش ...

با اهتمام مداومت فرماید اما قبل از تنقیه و استفراغ و حرکت خفیفه و علامات امتلا و آفتاب و آتش احتراز در اجتناب مداومت سبب ششم آنکه شدت حس بسیاری قوت باعث
این مرض بود و همچنین باشد که هرگاه آدمی را غذا رسد بالضرور طبیعت سر از خود بسوی رطوبات که در بسان تنعم در بدن پراگنده است متوجه گردد و سبب تحلیل و تحریک رطوبات
مذکوره ضربان احتراز افتد و لوا حرکت این رطوبات حادث شود بخاراتی که در دماغ ساکن اند بحرکت می آیند و از آنکه سوراخ باد و خالی است و حواس از کدورت غذائی پاک است سمع کار خود
را در یابد و علامتش آنست که در حالت گرسنگی و کم تشنگی طنین ازدیاد گیرد و بسیاری فاقه او یا یافتن غذا بران گواهی دهد علاج در غذا توسع کنند و تفاریق خورند و
روغن گل و دیگر روغنهای سرد و مرطب بچکانند و گاه گاه بسر تخدیر روغن بیخ نیز در گوش چکانند تا موجب طنین نگردد سبب هفتم آنکه اضطراب و سوء المزاج گرم
اخلاط را بجوشانند و بخارات را بجنبانند و سامعه ادراک دوی نماید چنانچه بعضی بیماران را در ابتدای نوبتهای تپ افتد علاج بتدبیر سبب مشغول شوند هشتم آنکه داروی
که بخارها را بجنباند و بجانب دماغ برآرد چون فلفل و مانند آن یا طعام بخار انگیز یا هوای گوش و بخار ساکن را در حرکت آرد چون سیر و گندنا و مانند آن خورده
شود طنین آرد و این نوع در اکثر امر دیر نمی ماند مگر آنجا که تناول اشیای مذکوره دائمی افتد از روی جهالت علاج قطع سبب کنند و در تعدیل اخلاط کوشند نهم آنکه
چون شنیدن صعب بود و از دواکی از قرحه بالا بود در اندرون گوش جمع شود یا حرکت کرمها که آنجا تولد کند موجب این مرض شود و علامت هر یک شنیدنیست علاج
گر ریم سبب باشد بعلاج قرحه گوش مشغول شوند و اگر دیدان موجب باشد بقتل وی سعی نمایند و باشد که امتلای رگهای گوش سبب طنین شود چنانچه از پس مستی و خفتن بر سر طعام پدید آید
و باشد که بسبب ضعف اندر دماغ اضطرابی پدید آید یا سقطه یا ضربه بر سر رسد و دماغ را مضطرب سازد و طنین لاحق شود و هر یک را بر خود مزاج تدبیر علاج باید کرد تنبیه
طنین و دوی از دو حالت بیرون نیست یکی آنکه متعلق بدماغ و گوش بود فقط دوم آنکه بمشارکت معده و دیگر اعضا افتد اما بمشارکت معده بسیار افتد و اینها اکثر
باشد در اکثر امراض دماغ پیدا شوند بخلاف آنکه از معده و دیگر اعضا بود که دوی افزاید **فصل در انفجار و برآمدن خون از گوش** و این بر سه قسمست یکی آنکه بسبیل بحران
باشد مانند رعاف و علامتش آنست که در روزهای بحران افتد و مریض خفت آید از برآمدن آن و باید دانست که درین قسم بحرانی واجبست که تا علیل ضعیف نشود
خوف غشی پیدا نباشد بند نکنند تا مردی بآفات عظیمه نگردد دوم آنکه رگی اندرون گوش بشکافد یا بن رگ بشاید به سبب امتلا یا بسبب سقطه یا ضربه سیوم آنکه [illegible]
زیرا که از خون اصل این یا رست چون بگرد از برسام و مانند آن حادث شود علاج آنجا که امتلا سبب بود خون گرفتن فصد کنند اگر مانعی نباشد و آنجا که سقطه یا ضربه موجب باشد
[illegible] واجب و ایضا اندمال نمایند و تقاضای حال خون بیرون آید و آنجا که [illegible] سبب خون گرفتن [illegible] و در جمله انواع پس از منع سبب
حبس خون چیزهای قابض الدم در گوش چکانند مع مراعات حرارت و برودت مزاج مثلا اگر تپ باشد و حرارت بود مازو را در سرکه بجوشانند و اندکی کافور
در [illegible] بچکانند و آب لسان الحمل و آب خرفه [illegible] اقاقیا در وی [illegible] همین عمل کنند ایضا انار که ترش بود در سرکه بجوشانند و چون پخته شود آن را
بفشرند و آب وی بستانند و چند قطره بچکانند خون باز دارد و اگر در مزاج حرارت نباشد آبگندنا همراه سرکه بجوشانند و بچکانند و اگر معتدل خواهند اندکی کافور
درین آبگندنا بیفزایند ولا یخفی ان ماء الکراث یحبس الدم لانه من الکاویات **فصل در انکسار الاذن** اطلاق انکسار بر شکستن عضو غضروفی
از آنست که بعضی حکم وی حکم استخوان گردانیده اند ولکن ان یصطلح والا عند جمهور آنست که شکستن و کوفته شدن غضروف را رض گویند و شکستن
استخوان را کسر و سبب این مرض یا ضرب قویه است یا ضربه یا سقطه که بر گوش رسد علاج فصد کنند و تلیین طبع نمایند و صبر و مر [illegible] و اقاقیا در آب [illegible] ضماد سازند
از آن جانب عضو که بدان جانب منکسر و منقعر شده تا ضماد مذکور پوست را سخت کند و عضو بهیئت اصلی باز پس گرداند اگر انکسار از داخل بسوی خارج بود ضماد
خارج نهند و اگر بسوی داخل بود ضماد بجانب داخل نهند و آنجا که انکسار مع القیح بود و اجزای شکسته بشود ضماد بر دو جانب نهند تا بجا در افتد و هرگاه کار بدانجا رسد
که از موضع کسر خون مترشح گردد مرهم اندمال از صمغ بطم و کندر و زفت و شمع و سپیداج مرهم سازند و بگذارند تا که [illegible] شود و این مرض هم مخصوص بغضاریف
غضروف ست زیرا که غضروف عضوی صلب است مرهم اندمال این چنین عضو و او نیز در غایت جفاف باید تا وی را از صلابت خود نگذارد

بحالت اول باز گردند **فصل در انقلاع** یعنی برآمدن گوش از بیخ و این از آن است که جلد بیخ ورم و ورم اختلاط شود **علاج** فصد کنند و مسهل دهند
پس از آن گوش را به جای خود برند و به آهستگی و ببندند و عصابه بربندند تا سده رو نگشاید که محکم شود و اگر پس از رد آن گوش اعلام آلی باشد یا سکون جمع ریش دهند

عضو این تدبیر ریش نمایان باید زایل گردد و پیه بط بستانند و بگدازند و با آن گرم حشیش برگ آب خیار آب جزاده گرم کرده بر آن اندک ضماد کنند چنانچه گفته است **فصل در اورام بیخ گوش**
این ورم ردی است هر آن که واقع شود و است در عضوی رنج دهد که بعد عرق قبول فساد می نماید و شدید الحس است و دماغ متصل بدان است اکثر سوداوی است و بسیار و ...

عقل و باشد که از شدت الم هلاک نمایند و بغیر این است حکم جراحات که درین موضع افتد و اعظم ترین اورام که درین جایگاه واقع شود آن است که بسبیل بحران بود و آن ...
نشانه درد و سرخی و گرانی و درد صحیح ضربان لازم است و در صفراوی درد بیشتر باشد و در بلغمی نرمی ورم و گرانی و قلت حمرت و در سوداوی صلابت ورم
علاج در جمیع اقسام نخستین تنقیه بدن کنند بحسب اخلاط باسهال و فصد و لعاب استفراغ تنقیه بیرای ... در دو اشان ... ضماد و سازند اگرچه در ابتدا ...
ورادع باشد احتراز نماید بخلاف آن ورم که در جایگاه دیگر افتد که علاج وی در ابتدا رادع است بر آنکه بیخ گوش محلی است که رفع فضول دماغ بدین جا می شود پس اگر ردع ...
... از بیم خوف ... آن فضله بسوی دماغ ... پس است ... باز ... اضمحلال ... را بر روغن ... ضماد سازند و برگ ...
با روغن ... بیا لیمو ... ضماد کنند ... چون ... به ... بماند ... باز ... تا ...
... با منصوبه ... آن ... بخور ... ساکن ... تخلیل نخواهد ... گرداند ... اگر ...
چیزی ... مرهم ... آب ... استعمال ... تا ... باده ... خود ... ورم ... سوداوی ...
... **فصل در جراحت شقاق بیخ گوش** این ... گویند ... باشد ...
علاج ... گوش ... ...
... **فصل در افتادن چیزی در گوش** ... گوش ... الاذن ...
اما اگر ... گوش ... آید ... باشد ...
... **علاج** ... در گوش ...
... باز گردد ... گوش ... باشد ...
فصل در حکة الاذن سبب ... **علاج** ... باروغن ... گوش ...
... **فصل در طنین و دوی** ... **و ... گوش از آواز** ...
... آن ... سبب ...
علاج ... دماغ ... **امراض بینی** ... ...
... است ... دماغ ... دماغ ...
دماغ ... بینی ... دماغ ...
بینی ... آواز ...
... بینی ... گویند ...
فصل اول در خشم ... علاج ... آنچه ... است ...

سوء ... [illegible] ... مستفرغ شود و فایده ... [illegible]

... [illegible] ... بسبب ... [illegible]

از حد و انضاج ... [illegible] ... زیرا که سده که منع فرود آمدن فضله میکند در محلی هست که ... [illegible] ... کلام ... [illegible]

... [illegible] ... تغیر کلام ... [illegible] ... مذکور شده قال ابن

... [illegible]

... [illegible] ... سوء مزاج ... [illegible]

و علاج این قسم آنست که ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] ... عارض شود سوء مزاج در مقدم دماغ ... [illegible] ... سوء مزاج ... [illegible]

و قال الرازی ... [illegible] ... و باید دانست که در این قسم کلام ... [illegible] ... سوء مزاج ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] ... مقدم دماغ ... [illegible]

... [illegible] ... مانند آن واقع شود ... [illegible]

... [illegible] ... اگر سوء مزاج ... [illegible] ... و اگر بادی باشد ... [illegible]

... [illegible] ... اغذیه ... [illegible]

... [illegible] ... مقدم دماغ ... [illegible] ... علاج

... [illegible] فایده ... [illegible] ... سوء مزاج ... [illegible]

... [illegible] ... فصل در فساد شم ... [illegible] ... فساد و تشویش و تغیر ... [illegible] ... و این فساد بر سه قسم

قسم اول ... [illegible] ... آنکه در مقدم دماغ سوء مزاج عارض شود ... سوء مزاج گرم و خشک ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] ... سوء مزاج بارد ... [illegible] ... رائحه ... [illegible]

... [illegible] ... بالکل ... [illegible]

... [illegible] ... قسم دوم ... در مقدم دماغ ... [illegible] ... اگر این خلط

... [illegible]

... [illegible] ... رائحه ... [illegible]

... [illegible] ... اگر رائحه ... [illegible]

118

وی نماید و تری بدرگ شده خلط بارد ذکر کرده شد و اگر مرض از من در باید خلط سوداوی علاج تنقیه دماغ کنند از خلط مذکور بحب ایارج فیقرا و مانند آن قسم دوم آنکه از کثرت

بخارهای مختلف شود و سبب آن است که در طرف مقدم دماغ اختلاف واقع شود از مواد مختلفه لکیفیت علاج تنقیه دماغ کنند و تعدیل مزاج وی نمایند قسم سوم

ضعف بسیار باشد چون لنخه یعنی از دوری قسم ثالث بدو نوع است نوع اول آنکه بینی بوی خوش بر او یا بد اشیای بدبو را حس نکند و سبب این است که قوه

یا درمان در دماغ نباشد قسم سیوم آنکه از عفونت حاصل شود یا در بینی قرحه متعفنه پدید آید ابخره متعفنه از آن بالا رود و ادراک افعال از آن باز ماند

شود و اشیای متعفنه بگیرد علاج تنقیه دماغ کنند و اگر قرحه بوده باشد تدارک آن نمایند بعد از آن چیزهای خوشبو که تیز بود چون مشک و عنبر و غالیه

بیابند و در بینی چکانند نوع دوم چیزهای بدبو محسوس گردد و بویهای خوش مدرک نشوند سبب آن است که در مقدم دماغ یا در زبان در فزونی باد و در بینی یا چیزی

جمع شده باشد یا گفته شد ادراک رائحه ردی باز نایستد بالعرض و چیزهای ملایم محسوس شود زیرا که مقتضای آن است که شامه بحال لطافت نمی شود با بوی بد

شامه چون بحرکت علاج تنقیه دماغ چیزهای بدبو که گرم باشد چون جند بیدستر و سکبینج و میعه و امثال آن بکنند و بوی بد از بینی بیرون آید فایده شیخ و اطبا

وی برآنند که چیزهای خوش عطسه آورند و چیزهای بد چند بیدستر و امثال آن بدماغ رسانند که بوی در مشام بینی چکانند تا اثر کند

تا نقض کلام شیخ و تابعان و بیشتر اطبا علیه الرحمة در تطبیق این قول مختلفه چنان مقرر ساخته اند که به تحقیق قول شیخ عمل باید کرد

و مستقر شود در بیرون بینی که صاحب ساحب کرده که بوی آن را زایل فصل در بواسیر بینی گاه باشد که اندرون بینی بثره برآید از فضله بلغمی یا سوداوی

التهابی تحلیل باید و ماتقی غلیظ و متحجر شود و نفس را مزاحمت کند و گاه از فضول عطسه علاج تنقیه دماغ کنند بحب ایارج و بعد از آن روغن

آبکامه اشتیاق نمایند تا ماده تحلیل پذیرد و اگر باین تدبیر تحلیل نیابد به شرط آنکه ممکن بود مرهم اکاله چون مرهم زنجار استعمال نمایند تا بالکلیه فانی شود

اسفیداج مندمل سازند و باید که در علاج این مرض سعی بکنند و کثیر مودی میگردد فصل در قروح بینی و این سه قسم است یکی آنکه رطب بود و بیشتر

از دماغ بدین جایگاه نازل شود علاج تنقیه دماغ کنند تا ماده منقطع شود و بعد مرهمی که ساخته باشند از اسفیداج و مرداسنگ و خبث الفضه و امثال آن

گل استعمال نمایند دوم آنکه یابس باشد و این قسم اکثر الوقوع است از اخلاط محترقه حادث شود علاج موم و روغن بنفشه و روغن نیلوفر یا کتیرا در

بمالند و مرهم اسفیداج و قیروطی که از موم زرد و روغن بادام تلخ و روغن بنفشه و مغز ساق گاو ساخته باشند بمالند بعد از آن مرهم زرد استعمال نمایند سوم آنکه

روغنها بگذارند و اندکی لعاب مذکور در وی آمیزند و بنهند سوم آنکه قرحه طولانی مدتها باشد و با بثور و عفونت باشد علاج نخست تنقیه بایارج فیقرا و

علی السویه بسایند و در بینی دمند و پس از آن بسرکه انگوری و ... بشویند و مرهم زنگار بمالند تا پاک شود بعد از آن ادویه مجففه استعمال نمایند

فصل در رعاف یعنی بیرون آمدن خون از بینی و این مرض بحسب سه قسم است یکی آنکه بحرانی باشد و علامت وی آن است که در امراض حاده

گرم در روزهای بحران که ایام باحوری گویند حادث شود و این نوع رعاف را بند نشاید کرد زیرا که ماده مرض مندفع میگردد اما هرگاه سیلان خون بسیار شود و خوف سقوط

قوت باشد حبس باید کرد و تدبیر آن در اقسام آینده بتفصیل گفته آید دوم آنکه خون حدت گیرد و بسبب آن رگهای باریک که اندرون بینی واقع اند بگشاید و علامت آن

صفرا گواهی دهد و خون اندک اندک برآید و بغایت رقیق باشد علاج قبل از سقوط قوت رگ قیفال بزنند از دستی که موازی منخر سایل بود و باید که در یک بار

بسیار بیرون آرند زیرا که غرض از این جذب خون است بجانب مخالف مع بقای قوت و بعضی برآنند که فصد باید و از سر آن روز دیگر بار

بسیار باید برآورد تا که غشی افتد و ... و نوشیدن بیرون شود و ... رعاف ... و ... واجب

کردن و قتی جایز است که تدبیر دیگر سود ندهد و ... اخراج ... و بعد آن ...

بکار برند مثلا شربت گیرند و شراب ... و شراب عناب و ... و آب سرد و ... ریزند

[illegible] ... ایضا ... [illegible]

[illegible] ... فایده ... [illegible]

[illegible] ... ایضا ... [illegible]

[illegible] ... فصل در بخر الانف ... [illegible]

[illegible] ... علاج ... [illegible]

[illegible] ... فایده ... [illegible]

[illegible] ... علاج ... [illegible]

[illegible] ... فصل در ... الانف ... [illegible]

[illegible] ... علاج ... [illegible]

[illegible]

۱۲۰

بجای باد آید و بلادان جب باریک با جیده بالای چار هم چیده تا بچون فتیله شود و دیگر این فتیله بقدار جوف بینی باید بس تا فتیله مناسب برینطلا نماید
بینی گذارند و بعد از دو ساعت در آوردن فتیله اعراض بینی زائل بیرون نیز اصلاح دهد باید که تغیر شود فتیله را نهاده دارند و علاج درکوتکی عقیب شد بنظر بینی نیز استعمال
فایده اشتداد بینی بعبارت شیرین یاد فعال باشد و باشد که نفس تنگی نماید و به این سبب بسیار سعد تر شود پس بهتر است که بر فتیله بعصاص یاس زنند یا از اصل ریخته
بالای آن انبوبه یا از اصل ریشه یا چیه کاغذ نیز بطلا نموده بعمل آن نهند تا هم مطلوب حاصل شود و هم لوله باشد کاواکی انبوبه در اصل ریشه نفس بغیر حس ترسد فصل در سعوط اسل
یعنی عطسه بسیار آمدن و بعلاجه عطسه دماغ را چون سعال سینه است و چشش باسعش با خارشی یا داثایی گرچه عطسه فعل طبیعی از دماغ موجب حفظ است لیکن از دیاد آن باعث
آفتها است لهذا اشکریم گوید که بحالت عظیم رعاف شد که بالبلغ فی الحیات و مالشبها الی حد سقط القوة خصوصا در ابتدای درکلام و در ابتدای بیماری که نشاید که دماغ گرم شده و
کسی که در سینه دی ماده بسیار بود و کسی را که خون از بینی بسیار آید زیانکار تر است اما مشکبر اعطسه سعید دارد که آنرا که در سر بخاری اندک یا مادی یا خلطی خفیف باشد از
ورد دماغ ماده بسیار باشد لهذا در آخر کلام مسعود است و اگر چه ماده غلیظ و بسیار بود چون نخسته باشد و عطسه آید دلیل قوت دماغ بود و از انست که کرد که اگر عطسه بیاید که دماغ
شده باشد بهم رسانی در وقت زادن بر بیرون آوردن بچه مشیمه یاری دهد علاج هرگاه عطسه آید از حد بیرون رود و مطلوب شود خواهند که باز دارند بر وغن گل خوشبو روغن بید در بینی
کشند و آب شیرین نیم گرم بر سر ریزند و روغن نیم گرم در گوش چکانند و بناگوش مالند و عضو گرم بیاشامند بالشی نرم زرد در زیر فدا نهند دو دست و پا و چشم و کام مالند و افزایند تا بر جسته
بعلت دیگر دود و تفکر و مشغولی بهتر و صبر کردن و سیب بوئیدن باز داشتن عطسه یاری دهد لازم است که از دود و غبار و خیزان هر چیه که عطسه آید احتراز نمایند فایده اگر
کودک باشد گریه که گوسفند بر آتش بریان کنند و آب که از وی بچکد بستانند در بینی کودک آلند و بچکانند فصل در جفاف الانف یعنی خشکی بینی با سبب یکی حرارت
و یبوست خشک کند چنانچه عارض میشود در حمیات محرقه دوم یبوست مفرط که بافنای رطوبت انجامد چنانچه عارض میگردد در بیماری سوم خلطی که درو خشکی بسیار باشد
شود از حرارت مستنشق و بیش از آنسند و جمیع سطحها که از دماغ فرود می آیند آنها بسیار بند ناد و بالضرورت خشکی افتد علاج اگر از حرارت بود نشر بید بیرون است کشند و روغنهای سرد در بینی چکانند
و از اطلیه ضمیمه و اغذیه تر چه بار و مرطب بود کار برند و آنچه از یبوست باشد بهتر و طیب بطبایع استعمال نمایند در روغنهای مرطب بچکانند و شیر پستان بر پیشانی دوشند و آنچه از خلط
بود در غرغره و شموم تلیین وی کنند به تقطیر ادهان و اطلیه در بینی و بشرب مطبات تا که خلط مذکور استعداد خروج پیدا کند پس مستفرغ سازند آنرا بغراغر و نطولات و نشوقات
فصل در حکة الانف باید دانست که خارش بر دو قسم است یکی آنکه هنگام استنشاق هوا آمد حرقت لذاعه در یابد آدمی در بینی و دماغ و آن تا بیرون آید
بر آمدن اشک آسانست که از الم حرقت دماغ گرم شود در طوبات رقیق شده مستعد میگردد اما حدوث حکه باستنشاق هوای بارد آنگاه است که از اخلاط لطیفه در بطون دماغ
مجتمع شود و بخارات حاره لذاعه از وی جدا شده از راه بینی بیرون می آید پس هرگاه هوا استنشق شود و به سبب سردی هوا که در آن ایند احتقان بخارات در بینی و تجمع یابند
پیدا کند حرقت شدید و گاه باشد که ماده در دماغ شود بلکه در محل دیگر باشد و از آنجا بخارات صعود نماید حدوث حکه نماید علاج تعدیل مزاج دماغ و تنقیه کنند با کو
و شراب مسهل تنقیه نمایند آن خلط از اطبقات مناسبه پس تقیه از صندل و گلاب و روغن گل بخلط ساز کرده و بو بیند و آنچه که بخار از بدن متصاعد شود اطریفل کشنیزی ... نمایند
دوم آنکه خارش و حرقت بینی موقوف بر استنشاق هوای بارد نباشد و سبب این قسم یا ... بماند از کلام حار یا بثور یا مقدمه رعاف یا مقدمه جدری و ... از اله سبب ... کنند
تدارک کنند اما آنجا که مقدمه رعاف بود و حمرت در وجه و چشم و دمیدن چشم همچون جهیدن برق محسوس شود و رگ قیفال ... فصل در تدبیر آوردن چیزی که در بینی اندر ماند یا ...
دارو ... در آورد ... و ... چند ... دل کودک ... بر ... اندر کنند یا ... ودی کرخالی ...
نفس ... کشند ... عطسه ... بیرون افتد و علاقه ... آرد ... نیست و بعضی احتیاج ... قرار ... ادام ...
اشیای حاره احتراز اولی است فایده بیان تحلیل ورم ... هر چند مناسب این مقام بود اما ... صاحب باب ... امراض ... معمول بعد
ذکر الاختلاج و التشنج باب در امراض زبان و دهن و بیان هر یک مرض به تفصیل علیحده کرده آید و دهن که مجرای ... نخستین

[illegible]

فصل دوم لسان

و رطوبات زبان را خشک سازد پس تشنج امتلائی لاحق شود و شاید که از درازی کلام و افصاح حروف بتمامه موقوف بر اعتدال الحال و عوض زبان است و علامت این قسم آنست
که زبان را غوری تشنج شود و تقدم حمیات حاده و بحران گواهی دهد علاج هر چند از آله این مرض امکان ندارد و هر چه در تشنج امتلائی عام گفته شد لیکن آنکه تا ممکن قوی تر
ها انجام داده ست که چیزهای مرطب چون روغن بنفشه و کدو و بادام شیرین و لعاب تخم مرو و بهی و خطمی و اسپغول بکار برند و بطریق استعمال نمایند و طریق استعمال مرطبات مذکوره آنست
دهن گیرند و غرغره کنند و بر زبان مالند و بر سر ریزند و ایضاً بر گردن و قفا و پیچ گوش و کتف طلا نمایند دوم آنکه عارض شود فالج یعنی استرخای زبان و علامت این قسم آنست که حرکات
اعضا کند افتد بیکبار خشکی از دماغ سالم و بیرون آید زیرا که علت تعقد در زبان است علاج نخستین تنقیه دماغ کنند و پس از آن فلفل نوشادر و خردل و عاقرقرحا و سعتر و بوره
و نمک بر زبان بمالند و ایضاً چند والفی الطبیخ اشیای مذکوره غرغره نمایند و بر سر دو سینه و پیچ گوش و دماغ و ضماد سازند گویند سوم آنکه حادث شود استرخا در زبان
مشترکت دماغ و علامتش کدورت حواس و بلادت و استرخای زبان و سیلان لعاب پس اگر استرخا قوی شود تکلم نتواند کرد و علیل اگر استرخا ضعیف باشد در سخن تغیر و لکنت پیدا شود
علاج آنچه در فالج عام گفته شد بکار برند و بادیه و انقره زبان را بمالند و غرغره کنند چهارم آنکه رطوبت غلیظه در زبان گرد آید و محدث تشنج امتلائی بود و علاج
این قسم آنست که زبان ثقیل شود و دشواری حرکت کند بحسب اراده اما حرکت وی بغیر اراده بسوی اسفل سهل متقاومت و ثقل یا ظاهر سستی پس اگر به جهت مبدء بود نشان و
کوتاهی و سطبری زبان و اگر بجهت معدار باشد شان درازی است علاج نخستین تنقیه دماغ کنند بحب و ایارج و غرغره بقیه بسپار زبان بر تحلیل پس غرغره نمایند
بر روغن شبت و روغن بابونه و ایضاً بر قفای جائی که نشست اعصاب محرک زبان است آب گرم ریزند تا عصب نرم کند و ماده را تحلیل دهد و پس از استفراغ
مسهل سازد و داروهای محلل و ازانفس عقر و روغن شیر دو روغن بزبان بمالند و در دهن دارند پنجم آنکه حادث شود ثقل اللسان از تغیر کلام حقه سپید سام یا برسام که بسبب ورم آنجا بد
و سبب حدوث وی اهو و ورم دماغ اندفاع فضول است از دماغ بسوی اعصاب بجهت بحران علاج آنچه مزمن شود دوا نمی پذیرد کذا قال الرازی فی الفاخر
اما آنچه حدیث العهد بود و بازمان نرسیده تدبیرش آنست که بر زبان بمالند چیزی که حاد آید رد و ماده غلیظه را قطع کند چون ملح اندرانی و لوث او و در آن ششم آنکه بعضی
کوتاهی رباط که زیر زبان است سبب ثقل لسان شود و کوتاهی این رباط خلقی بود یا از اندمال قرحه که در جای آن حادث شود و این رباط گاه باشد که بطرف زبان اطلاق
شود و سر زبان به چیزی از سر زبان خالی از آن رباط شود و گاه باشد که سر زبان خالی باشد اما منبسط نتواند شد چنانچه باید و ظاهر است تا که زبان از دهن
نتواند برآید و منقلب شده تاکام نتواند رسید سخن بر وفق مراد متعسر است علاج رباط مذکور را اندکی در عرض زبان قطع کنند به مبضع و در قطع احتیاط نمایند که عمیق نشود
زیرا که اگر قطع عمیق شود شریان بگشاید و حبس خون متعسر گردد و باید دانست که قطع رباط زبان بجهت آن مشکل است که زبان از دهن برآید یا علی حنک منقلب شود و سبب
فانه یکفی فی اطلاق اللسان و پس از قطع بر حبس خون سبب کنند زاج مسحوق و مانند آن ادویه یابسه هفتم آنکه حادث شود ثقل اللسان از ورم صلب خواه از ابتدا
صلب بوده باشد و خواه منقلب شود و بعلامت و باشد که چون حرارت زبان مندمل شود و در آن جایگاه تعقد پدید آید و بدان سبب زبان گرانی کند علاج
بتامین صلابت و تعهد استعمال نماید العینه هشتم ورم دهان هشتم آنکه عصبه محرکه زبان گسسته شود و یا بواسطه ضربه یا سقطه که بر خره سر افتد و بدین سبب ثقل اللسان
پدید آید و لا علاج له **فصل در عظم اللسان** بدانکه بزرگی زبان گاه بدان حد می رسد که در دهن نمی گنجد و زبان مسترخی می شود یعنی از دهن بیرون
می آید و لذلک مسمی است بادلاع اللسان و سبب این مرض رطوبات فضلیه است که از سر بسوی زبان افتد و اجزای زبان آنرا نشف کند علاج
اگر آنجا علامت حرارت پیدا باشد و رطوبات منتشره مائیه خون بود نخستین رگ زنند بعده فصد جاحظ یا اترج و مانند آن بر مقطع و مسهل لعاب بود و چون انار
ترش و خرد آن بر زبان مالند و اگر حرارت نباشد و رطوبت منتشره رطوبت رقیقه بلغمیه بود استفراغ با ایارجات کنند پس بمالند زبان را بنمک و سرکه و زنجبیل یا نوشادر
در سرکه یا کباب آمیخته باشند **فصل در استرخاء اللسان** هر چند در اسباب ثقل استرخای زبان شمرده شد به تفصیل لاکن جهت بعضی فوائد زائد بفصل
علیحده و مستقل گفته می آید علاج تنقیه به حب قوقایا ایارج نهادن و محروق و حب اصل مانند آن غرغره کردن مفید و باشد که گشادن رگ زیر زبان حاجت آید

[illegible]

فصل در ضفدع

و آن ورمی است صلب که در زیر زبان پیدا آید و بسنگ ماند لهذا ضفدع گویند و بعضی در وجه تسمیه گفته اند که شکل وی مشابهت بر وضع

ضفدع دارد باشد بدانکه این ورم چون بزرگ شود تکلم میکند و سبب آن مرض یا ملتحم بودن زبان است یا ورمی که طبیعی وی بتحلیل و در باقی صلب شبیه باشد علاج چون

آگر خون غالب باشد مسهل اسهال نافع بود بقدر و دفعات و نمک پوست انار را دوا کند اگاله چون نوشادر روناج سوخته زنگار و بیخ سوسن مر با سرکه آمیخته بر ضفدع بمالند

و آنجا که این تدبیر کفایت نکند علاج دیگر می است باید که بعد از برآوردن ضفدع بسر که آب مضمضه کنند و جراحت اندازد تا خون نماند بعد از ان مرهم سنگاری آنرا

بصفا رساند و نگذارند بر دیوستند زیرا که قطع انسان خوف هلاک است بواسطه خون بند بهترین فوائد گاه باشد که از زیر زبان فروی پیدا آید زبر و در اندرون دهن

پر بود چون این رطوبت را تشنگانه بیرون کنند بعد از چند گاه باز متملی شود علاج وی ادویه مذکوره حاصل آید اما نیکوترین تدبیر آنست که شستن آنرا بضفدع تنگ نفند تا باز

بیالاید پس پوست آنرا که خانه رطوبت است بمقراض بردارند باحتیاط مذکور **فصل در ثقاق اللسان** و این مرض را دو سبب است یکی آنکه خشکی مفرط بدماغ مستولی شود آن مزاج

یبسی بطریق اعجاب بی زبان متعدی گردد و دیگر بسبب اجتماع اخلاط ثقاق پدید آید از انکه زبان عضویست نرم متحمل ثقاق متعسر باشد بحدیکه از خوردن باز میدارد و گشنده

ترش و نمکین الم و حرقت عارض میگردد و بشدت و علامتش تقدم بی قراری است قیاس رطوبت دماغ که بارها ذکر رفته شاید بودن علاج اسپغول قدری در دهن دارند و مالش دهند

پانچه غذا سازند از بدانجیان و قیروطی از روغن بنفشه ساخته بر زبان مالند و از اشیای ترش و نمکین پرهیز فرمایند و در اصلاح مزاج دماغ کوشند فائده ازیده انچه گذشت

باورنگ یا قطع کنند و بعضی آنرا بر بعضی مالند تا کف پیدا کند این کف بسبب رطوبت لزجه پیش ثقاق را سودمندترین اشیاء دوم آنکه اخلاط خشک در معده گردید بخارات انسان

در دهان تشنج سازد و علامتی آنست که ورم ده دماغ آید و منزه دهن بحسب همره خلط متکیف گردد و احیانا خلط مذکور در قی بیرون می آید علاج تنقیه معده کنند بدانچه گذشت

ماده بود و بستان در دهن دارند و باقی از قسم دلال خذ نمایند **فصل در بحفاق اللسان** و این بر دو قسم است یکی آنکه حرارت و یبوست سبب شود و علامتی زردی زبان و خشونت

آن و سائر علامات صفرا پیدا بودن و یبوست حقیقی همین است دو رطوبات محترقه عارض شود و علاج نعناب بهدانه تا به نیلوفر شکر آمیزند و بالمندد و دهن دارند و اگر شیره تخم کدو یا

خربزه بفزایند بهتر باشد و بعد ازه تخم خربزه و تابه تر بزه خیار با و رنگ مضمضه کردن سودمند دوم آنکه خلط بلغمی بر سطح زبان آید حرارت آنرا خشک نماید این حقیقت یبوست

لیکن از انکه رطوبت نازله بر سطح وی غلیظ گشته است بسبب وی ضعف را زبان منسوب کرده اند علامتش غرویت و لزوجت آب دهن است علاج چوب پیدستر بگلنبین یا آب خربزه تنکر کنند

پس سپیدی سوداکی آن جوبها بر زبان بمالند **فصل در حرقة اللسان** و این را چهار سبب است یکی حرارت معده دوم حرارت دماغ سوم تناول چیزهای تلخ یا تیز یا شور به

چهارم انصباب خلط مار بر زبان علاج در جمله انواع صواب آنست که چیزهای بارد چون شیره خربزه و کشنیز تر و اعناب اسپغول و بهدانه در دهن دارند و بهر لحظه تجدید کنند

و مغز تخم خیارین و بادام و مغز تخم خربزه و مغز تخم کدو بر زبان مالند اگر خلط گرم سبب باشد با اخراج وی نمایند باستعمال غرغره نوشیدن لعوقات ملینه و بدانکه حرقت زبان از حرارت

معده اکثر الوقوع است و چون چنین باشد بهر تلطیف آن نوشیدن مبردات ضروری است کدوک و انچه از حرارت دماغ بود **فصل در حکة اللسان** و سبب وی خلط

محترقه لذاعه است در زبان خواه این خلط از دماغ فرو ریزد خواه از معده یا از بدن بسوی زبان سرقی گردد و علامتی وی آنست که زبان سخ شود و آدمی از خاریدن زبان بدندان

باز نه تواند ماند و چون تاب گرم مضمضه کنند رو نماید و استراحت پدید آید علاج نخستین تنقیه خلط نمایند پس از تنقیه بهر لسکین لذع و تلیین جلد زبان ترطیب یابند و

آن بر تحلیل مضمضه کنند تاب گرم و بعد ازه بهر بهره بشهد یا اندکی شکر آنچه تمضمض نمایند و عقب آن بهر اجتماع لسکین تبرید و تلیین و تقطیع و تحلیل مضمضه فرمایند بسر که

و روغن گل و بدانکه مایه زرد خائیدن و بگرز بان مالیدن در استقراغ مواد سارکه در زبان باشد نفع تمام دارد **فصل در تقشر** که بر زبان و سقف حنک و شدقین عارض شود

پوست جدا شدن است و سقف حنک کام و شدقین هر دو طرف دهن و عمور بضم عین مهمله جمع و عمر بالفتح گوشت نیامین دندان و سبب تقشر بخار گرم

خلنده تیز است که از بدن خیزد و غشاء را که تحلل این اعضاست بسوزد و خشک کند و رطوبت را که بسبب وی است باتصال اجزای عضو فانی سازد و پس

بالضرور جدا شود و پوست باریک علامت وی آنست که چون آدمی دهن خود را یا کام خود را بگرفته بالمندد جدا شود از انها پوست تنها باریک سپید شبیه به پوست

چون ماده صفرا بود علاج رگ قیفال زنند و مضمضه به لعاب بهدانه و گل سرخ و برگ مورد [illegible] کنند و [illegible] در علاج این مرض استعمال چیزهایی است که جالی [illegible]

[illegible] فصل در بثور الفم [illegible] خون [illegible] که قدری صفراوی مختلط شود و در این مرض وجع [illegible] باشد [illegible] هشیار

باید [illegible] در علاج فصد کنند و [illegible] مطبوخ هلیله دهند و در ابتدا مضمضه نمایند به سرکه و گل سرخ و حی العالم و برگ عنب الثعلب و برگ و بیخ کاسنی و کشنیز و سماق و عدس [illegible]

جوشانیده باشند فصل در قلاع و آن قرحه‌ای است که در پوست دهان و زبان پیدا آید [illegible] تمام دهن را فرا گیرد و باشد که [illegible]

معده فرود آید [illegible] باشد جالینوس آن را قلاع [illegible] آن را به فصل علیحده ذکر کرده باید دانست که قلاع [illegible]

یکی آنکه ماده وی خون باشد و علامتش آنست که با حرارت و حمرت بود [illegible] علاج رگ قیفال یا رگهای زیر زبان [illegible] هلیله

و [illegible] و آب سماق یا سرکه و گل سرخ و [illegible] و عدس و عنب الثعلب [illegible] جوشانیده باشند مضمضه فرمایند و گل سرخ و سماق و طباشیر و کشنیز و گلنار و عدس

و کافور باریک ساخته بر قروح پاشند و اگر قروح کریه الرائحه و بدبو باشند [illegible] تا اجزای فاسد [illegible] رطوبت [illegible] خشک نمایند چون سرکه [illegible]

با شب و نمک [illegible] دوم آنکه ماده وی رطوبت [illegible] باشد [illegible] علامتش آنست [illegible]

[illegible] علاج [illegible] غرغره کنند [illegible]

[illegible] سوم آنکه ماده آن سودای [illegible] بود و این قسم بدترین اقسام [illegible]

آنست که [illegible] سیاه باشد [illegible] علاج [illegible] مطبوخ افتیمون دهند و ابتدا [illegible]

[illegible] گلنار [illegible] پوست انار و گلنار و سماق و کشنیز [illegible] جوشانیده [illegible] مضمضه نمایند فصل در

آکلة الفم و آن قرحه‌ایست [illegible] زود [illegible] منتشر شود [illegible]

[illegible] علاج [illegible] مطبوخ افتیمون [illegible]

[illegible] مضمضه نمایند و [illegible]

فاسد [illegible] پوست [illegible]

[illegible] فصل [illegible]

[illegible] سماق [illegible]

[illegible] فصل در کثرت اللعاب و سیلان وی از دهن [illegible]

و این مرض [illegible] حرارت و رطوبت [illegible] معده باشد [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] گل سرخ [illegible] کاسنی [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible]

گندم [illegible] تجربه کرده [illegible] فصل در بخر الفم [illegible]

[illegible]

دیگر تقویت رطوبات دیگر را باید ساخت و عفن گردانیده علامت این قسم آنست که تناول کثیر شود و در این قسم بسیار باشد که دندان سیاه شود و بواسطه ... اصول

بسوی دندان ... علاج ... زرد آلو ... صبح ... پیر المعده ... و سبیل الرطوبات ... شعیر در آب برف آمیخته قدری شکر افزوده تناول کردن

و خیار ... آلو ... خوردن در این مرض مفید است و باید که در اول صباح چیزی بخورند تا حرارت معده و گرسنگی تسکین شود دوم آنکه بلغم عفن در معده جمع شده بخارات

متصاعد در ... گردد علامتش آنست که از خوردن و دهن شستن سکون نگیرد و گرانی ... زیرا که سبب ... اکل ... زائل نمی پذیرد علاج قی کنند

بعد از آنکه ... طبیخ ... شبت خورده باشد ... و صبر طبیخ ... و نقیع صبر با شراب افسنتین مفید است و بعد از تنقیه زنجبیل پرورده باید خورد

و ... گلقند عسلی ... مرض ... کباب و قلیه پر مصالح و مانند آن سوم آنکه رطوبت فاسد عفن

... از سر ... بریزد ... متعفن سازد ... علامت این قسم آنست که چون ... این مرض مضمضه کنند چیزی بر ... شش

... الرائحه از ... شود ... منقطع نشود اگر چه ... ساکن شود و سبب عدم انقطاع ... آنکه رطوبات فاسده

... رطوبات ... آنکه ... باشد که رطوبت فاسد در ... دندان ... متمکن باشد ... مضمضه

بدان ... علاج ... تقویت ... قبول نکند چیزی را که از سر بسوی وی ریزد و مضمضه کنند بسرکه که در وی آس و گلنار

پخته باشند و اگر ... در سرکه ... بهتر باشد و جهت خوشبوئی دهن و تقویت ... دهن دارند صفت حب المسک قرنفل

قرنفل خولنجان ... از هر یک ... درم گل سرخ صندل ... از هر یک ... طباشیر ... مشک ... کوفته و بیخته با آب ... و گلاب حب سازند چهارم آنکه

سوء مزاج گرم ... رطوبات آن را فاسد سازد و این قسم ... خون ... علاج رگ ... طبیخ هلیله ... بسرکه ... قسم سوم

ذکر یافته ... اگر ... باشد بسبب ... بواسطه رطوبت ... علاج ... باید ... و قوت سبب ...

استعمال باید ... بسبب ... رطوبت ... بسیار باشد ... الاعتدال ... طباشیر و گل سرخ ... سبب ضعف بود

... باید ... سرکه ... ادویه استعمال نمایند پنجم آنکه رطوبت ... دندان ... متعفن سازد علاج اگر فساد

در ... باشد یعنی اجزاء دندان ... فاسد شود باید که آن دندان را منقطع سازند و بر کنند و اگر فساد در بعضی اجزا باشد اجزاء فاسده را با آهن که مخصوص

باین کار بود ... تلطیف ... بر دندان مالند ... مرض ... آس و ... و ... ورد

ساخته ... استعمال نمایند ... مرکب از مازو و پوست انار ... سیاه و صمغ عربی ... ششم آنکه ... سبب بخر ... و این عارضه در آخر سل ... آید

فصل در ورم المتکاثف و این را ... خون ... رطوبت قلیل الحرارت ... علاج رگ زنند و طبیخ هلیله و

... طبیخ ... ورد ... مضمضه کنند بسرکه که در و آس و گل سرخ و گلنار و ... جوشانیده باشند و بر کام ... طباشیر و

گل سرخ و تخم خرفه ... صمغ عربی ... کافور ... ترتیب داده باشند ... طبیخ ... تخم ... عمل کنند و تمضمض نمایند تا

... تحلیل کنند ... علاج ... سرکه ... غرغره کنند تا هم قبض و

تقویت حاصل آید و هم تقطیع و تحلیل ماده باب ... در امراض لب ... مرکب است از عصب و گوشت و عضله و شریان و ورید و فائده آن ستر دهن

حفظ ... و ... تکلم ... مزاج ... ترکیب ... و ... و

... و ... باب ... مشتمل است بر ... فصل فصل در بیاض الشفه یعنی

سفیدی ... این مرض فساد ... رطوبت ... و نقصان حرارت اعضا ... زیرا که ... ضعیف ...

نمی تواند گزاشید و دانکه لب سرخ رنگ است و دانکه قدری کبره لائق پسندیده محسوس میشود و بخلاف دیگر اعضا که تاسب قوی نباشد پسندیده نمی نماید **علاج** مستقرات بلغم
بکار برند و از لبقول و هر پسته چیزی که از دلالت باشد و بصورت پرهیز نمایند اگر بیاض مع التقشر بود و هیزانتعاش حرارت غریزی و لطیف خلط بلغمیه و رغن بادام و خیر سه
و یا سمین و غلوق و رغنی چکاندن فایده باشد که بیاض مع التقشر بود و این دلالت بکند بر یبوست سازوجه یا حرارت غریزیه نشنه که با وجود اسباب بیاض مستولی گشته و **علاج**
تقشر لفصل علیحده گفته می آید **فصل در تشقق و تقشر و جفاف لب** و سبب تشقق و جفاف لب همان است که در جفاف و شقاق زبان و تقشر می گفته آمد و کتک **علاج**
وی دنیکوترین تدبیر عمده التقشر الیدین لعاب بهدانه و خطمی و تخم کتان بر لب و غیر وطی که از پیه یا ماکیان ساخته باشد بهر جذبه ماده از اعلی یا سفل بر نشاند و مقدم الیدین رغن بنفشه سودمند
ترین چیز است و مجربترین او دیه درین عرض کنست که از دو اسفیدا ج و نشاسته و کتیرا با یکدیگر نرم دو پیه و چاپ آمیزند و بر لب نهند و باید که موضع شقاق و تقشر سازهوا نگاهدارند و هر طلاکه
بر لب نهند پوست اندرون تخم مرغ بران بچسپانند و از سیر و پیاز و نمک و گوشت آبدو اسپوز و بزو انچه سفر انگیز و پرهیز **فصل در اختلاج الشفة** و این بر چهار قسم است
یکی آنکه بشارکت قم معده افتد و دوی چنان باشد که ماده موذیه بسبب معده ریزد و بدین سبب معده گاهی بهر دفع منقبض شود و گاهی بهر استراحت منبسط گردد و دیگر آنکه سطح دهن
بسطح معده اتصال دارد و این غشا که بنیا متصل است فی نفسه صلب واقع گشته بالضرور حرکت معده با غلان لب گراید بهر آنکه جسم صلب چون بر یک طرف متحرک بود طرف اخیر بالضرور
در حرکت می آید **علاج** این قسم آنست که با غشیان و قی بود و قسم مذکور مقدمه قی ست دوم آنکه بشارکت عصب که از دماغ بر لب رسیده است عارض شود و این وقتی باشد که ماده موذیه
در دماغ گراید و بهر دفعه وی متحرک گردد دماغ بحرکت انقباضی و انبساطی بتوسط عصب اختلاج در لب پدید آید و این قسم در ابتدا القوه دمیع افتد سوم آنکه با دهنه ملتبط در این جایگاه
متولد شود و اختلاج آرد و این قسم ثلاثه اقسام در فصل اختلاج مطلق که در باب امراض سر مضبوط گفته شد قسم چهارم آنست که رگهای باریک که در لبست از خون ملی شود پس
قوی بسر دران عارض گردد و بخار منفصله دموی را مستحیل بریاح سازد و ایضا گثافت مسام آرد و ناچار آن ریاح از تحلیل باز ماند و اختلاج پیدا کند و علامات خون فاسد هر سه
علاج رگ قیفال زنند و تقلیل غذا کنند و در تنقیح مسام عفو کوشند **فصل در تقلص شفتین** و این مرض بر سه قسم است یکی آنکه مولودی بود با طفل بواسطه نقصان
ماده و این قسم در ایام طفولیت مادام که طفل در شیر ست اصلاح پذیرد بهمت نرمی اعضا و قبول وی هر تدبیر که راه طریق اصلاح آنست که لب متقلص یعنی در هم
کشیده شده راست کنند و بهیئت بالیست آرند و هم بران شکل برنشنه نهاد بست بماند دوم آنکه تشنج استفراغی تقلص گراید و **علاج** که سوم آنکه تشنج استلائی بسبب
باشد و **علاجش** استفراغ ست و روغنهای گرم مالیدن پنانچه در تشنج استلائی ذکر یافته **فصل در بواسیر لب** و این بر دو گونه است یکی آنکه ملطفی کمد اللون مقدار از انگور
خرد در لب زیرین پدید آید و سطح آن ملطفت منشق بود و درین اقسام لب بائف منقلب باشد **علاج** دوم آنکه توتک سیاه منشابه بتوت شامی در لب زیرین پدید کند درین
قسم درد نمیباشد زیرا که اندر سرطان نضج را می سیراند و حس را باطل میسازد و گاه باشد که بواسطه کثرت ماده و استحکام فساد را بب بالا نیز تعدی نماید بلکه بعضی اجزاء
روی را نیز در گیرد و سبب بواسیر لب خون سوخته است که از شعب رگها بیرون آید و درین موضع جمع شود **علاج** رگ قیفال و چار رگ زنند و مطبوخ افتیمون تنقیه نمایند
و پس از تنقیه تبخیر کنند که بواسیر سیاه رنگ ست یا احمر اللون اگر سیاه باشد بر لب نشتر زنند بمنفع تا ماده از نفس منصب یقینا مستفرغ شود و بعد از شرط سر که بمالند تا خون
منقطع گردد و تا یوم تمام الکی ۱۱ اگر سرخ بود و ست از شرط زدن باز دارند و هر گز متعرض باین نگردند زیرا که ماده وی خونی ست که از اطراف شرایین
منبعث گشته و از انکه درین هنگام شرایینها ممتلی و منتفخ می باشند که عند استعمال صدید خوف ست که شریان بریده شود و امتیاس خون متعذر گردد پس
واجب ست که درین قسم بعد از تنقیه بدن باستعمال ضماد عدس در هم مرد اسنج اقتصار ورزند صفت ضماد بگیرند عدس و بابونه و اکلیل و خطمی
اندرکب بپزند پس این ادویه مطبوخه را با فتح مبضه و پیه ماکیان بسرشند و بکار برند صفت مرهم بسنند مرد اسنج را سفیدا ج زرعفران در
شب باریک سازند و در شمع و روغن بادام آمیزند فائده هر گاه بواسیر فرمن مشدود بعلاجهای مذکور زائل نگردد تدبیر آنست که لب را در طول دو
بشگافند و کناره جراحت بقدر کفایت بدوزند پس از خیاطت بهیئت اصلی تواند آمد از مقراض قطع نمایند و بعده بدوزند یعنی که از انقلاب برآید

[illegible] ... **فصل در آماس لب** سبب آن زیادتی اخلاط است و علامات [illegible]

دگر باشد **علاج** نخستین [illegible] کنند بسبب ... اسهال ... استفراغ ... نمایند و چیزی که تحلیل کند مع القبض چون عفص ... و گلاب ...

و مانند آنها [illegible] بروغن بادام و موم ساخته باشند استعمال نمایند ... گرم نشستن مبالغه ... اشیا محلل چون ... آن ... طلا سازند ...

بضرورت بکار باید ... محلل ... گرم استعمال ... تحلیل ... خشک ... چاره نباشد ... تقلیل غذا ... لازم باید شمرد

فصل در شقوق لب سبب ... **علاج** رگ قیفال زنند ... **فصل در قروح لب** سبب ... تنقیه ...

علاج مرهم اسفیداج ... **ایضاً** ... روغن ... ساخته باشند نیز بکار برند **فصل اندر سوء مزاج ساذج**

... اگر سوء مزاج گرم باشد لبها ... سرد ... خشکی ... اگر خشک باشد ... لبها

... پوستهای باریک ... گرم ... سوء مزاج ... لب ... کند ... گفتن ... نتواند داد

علاج اندر سوء مزاج گرم ... آب کاهو یا آب ... آب کشنیز تر یا آب لسان الحمل یا آب کاسنی یا آب عصی الراعی یا گلاب ... سرد کرده بر لب نهند

و اسپغول بگلاب تر کرده ... سرد نموده طلا کنند و صندل سفید و گل ... کافور ... سوء مزاج سرد ... روغن بان ... سوده با روغن یاسمین

... روغن نرگس و روغن سوسن بر لب طلا باید کرد ... سوء مزاج خشک ... روغن بادام ... لعاب اسپغول ... لب را بر روغن

بنفشه و نیلوفر ... موم روغن ... ساخته باشند ... شقاق گفته شد ... سوء مزاج تر ... باید کرد ...

دست از تنقیه باز نباید داشت **فصل در آنکه** ... **در اسنان و لثه** ... اختلاف ...

که گوهر دندان استخوان ... عصب ... استخوان ... بنابر ... حس ... از تراشیدن

... الم ... قطع ... سوء مزاج ... اصول دندان ... ورم ... آنکه ... اتصال

تمام ... دندان ... عصب ... سردی ... گرمی ... تراشیدن ... عصب ... شده

... آنست که گوهر دندان استخوان ... عصب ... عصبها ...

... متالم نبودن ... تراشیدن متالم ... علیها ... گوهر ... استخوان ... جالینوس ... شیخ ... ابن

قول را ... شیخ ... تابعان ... اختلاف ... دندان ... استخوان ... عصب ... غذا ... خون ... گوشت

... علاج ... غذا ... **فصل در وجع الاسنان**

و این بر ... قسمست یکی آنکه از سوء مزاج گرم ساذج عارض شود و علامتش گرمی ... آب سرد در دهان ... سرخی ... ورم پدید آمدن **علاج**

سرکه و گلاب در دهان ... کافور ... روغن گل ... داشتن مفید است ... قوی ... افیون ... روغن ... سود مند

ایضاً سرکه ... دهان داشتن مفید است و اسپغول با سرکه ... بر دندان نهادن مسکن وجع است دوم آنکه ... خون ... وجع بود و علامتش

سرخی و آماس لثه ... ثقل ... سبب ... دندان ... الم ... شود و اگر ... باشد ... **علاج**

رگ قیفال زنند ... حجامت کنند ... علق ... چهار رگ ... بحسب احتیاج ... چیزهای مناسب ... مسکن ... ساذج

گفته شد بکار برند ... آب کشنیز و آب لسان الحمل در دهان داشتن ... سوم

آنکه ماده صفرا باعث وجع بود و علامتش آنست که ... باشد ... صفرا ... **علاج**

بیرون آید مصلح آن بلیله و ترنجبین خورند و بهر تسکین وجع آنچه در معالج [illegible] ذکر کرده شد [illegible] آنست که [illegible] گرم مضمضه کنند تا حرارت فعلی [illegible] نافذ شود پس [illegible] که آن
حرارت جدا شود و اثر دوی که برودت [illegible] سست شده و [illegible] چهارم آنکه سوء مزاج بارد باشد [illegible] آنست که [illegible] خوردن آب سرد و ملاقات [illegible] سرد پدید آید و علاج کنند
و دیگر [illegible] گرم در دهان ساکن شود علاج آنچه در [illegible] گفته آید از کمید و مضمضه و [illegible] بکار برند [illegible] یا پلپل با ریک ساخته بعسل آمیزند و بر بیخ دندان بمالند و در طعام [illegible]
گرم و زعفران [illegible] سوء مزاج [illegible] سوء مزاج یابس [illegible] گاه باشد که بسبب [illegible] اجزاء عضو [illegible] آنجا [illegible] توان کرد [illegible] آنکه بلغم
سبب وجع شود و علامت وی آنست که [illegible] سرد [illegible] شود و گرمی [illegible] منتفع گردد [illegible] بالقوه بود [illegible] بالفعل [illegible] حرارت [illegible] علاج [illegible]
بلغم [illegible] و [illegible] دندان خورند [illegible] بلغم [illegible] و عاقر قرحا و [illegible] بدان مضمضه کنند عاقر قرحا [illegible] و زنجبیل [illegible] و فلفل
بلرکیب [illegible] تریاق [illegible] و تریاق الاسنان [illegible] در بیخ دندان گذارند [illegible] منجذب شدن ماده از دندان [illegible] ظاهر [illegible] کنند [illegible]
[illegible] گاو [illegible] گرم کرده [illegible] گرم [illegible] ماده [illegible] متورم شود وجع ساکن گردد [illegible] واقع شود [illegible]
و آنچنان باشد که پس از خوردن طعام تا چهار ساعت [illegible] تا [illegible] طعام نخورند زیرا که اگر چنین نکنند [illegible] ماده خام [illegible] بدان موضع
منجذب شود و موجب ازدیاد وجع گردد صفت تریاق الاسنان [illegible] فلفل [illegible] افیون [illegible] سائیده [illegible] بعسل آمیزند
پس اگر ازین تدبیر درد ساکن شد فهو المراد و گرنه بران داغ دهند یا مفتتات استعمال کنند و منفعت داغ آنست که برودت مزاج زائل کند و آن عضو را
قوت دهد و تحلیل مواد [illegible] نماید [illegible] مفتتات آنست که دندان را پوسیده سازد و [illegible] سبب قوت او [illegible] ماده [illegible] تحلیل کند [illegible] داغ [illegible]
یکی آنکه از زر یا از آهن میلی سازند [illegible] بر دندان [illegible] گذارند پس آن میل را بر آتش سرخ نمایند و [illegible] بر دندان رسد [illegible] نهاده [illegible]
کنند تا که خوب داغ شود دوم آنکه گرداگرد دندان [illegible] چون روغن [illegible] دندان [illegible] روغن زیت گرم کنند [illegible]
بر گیرند [illegible] دندان [illegible] بقدری که آن [illegible] شود و این عمل [illegible] فی الفور ساکن [illegible] از مفتتات است [illegible] یعنی پوسیده ساختن آنست که
[illegible] نحاس [illegible] شیر درخت انجیر آمیزند [illegible] بدان تر کنند و بر دندان [illegible] زنجبیل [illegible] سائیده باشند [illegible] گذارند و باید که قبل از
استعمال مفتتات دندانهای دیگر را [illegible] تا [illegible] نتواند کرد [illegible] اجزاء [illegible] گویند [illegible] الطریق [illegible] شود [illegible]
[illegible] اگر [illegible] ششم آنکه بمشارکت معده افتد [illegible] باشد که معده [illegible] شود از ماده غلیظ یا حاده [illegible] در دندان پدید آید علامت وی آنست که [illegible]
شکم سیری [illegible] در دندان [illegible] کند علاج [illegible] تنقیه [illegible] حبوب [illegible] خورند و تقلیل غذا نمایند [illegible] احتراز [illegible] لازم [illegible] در طعام [illegible]
[illegible] اگر [illegible] الفاق [illegible] افیون در دندان گذارند تا غذا شود [illegible] هفتم آنکه ماده [illegible] دندانها [illegible] شود
دندان را فاسد سازد و [illegible] انکسار و انصداع [illegible] آنکه [illegible] دندان [illegible] علاج [illegible] تسکین الم [illegible] انصداع
عاقر قرحا و افیون [illegible] کنند [illegible] ساخته [illegible] شیر زنان [illegible] بر دندان [illegible] گفته شد [illegible] کنند
از اجزاء [illegible] هشتم آنکه [illegible] غلیظ [illegible] دندان [illegible] وجع [illegible] انتقال [illegible] علاج
[illegible] تنقیه [illegible] تحلیل [illegible] اگر گرم [illegible]
[illegible] فلفل [illegible] باریک ساخته و بعسل آمیزند و بر دندان بمالند [illegible] آب سرد [illegible] تناول کنند نهم آنکه
کرم [illegible] دندان [illegible] وجع پیدا کند [illegible] دندان [illegible] باشد [illegible] علاج
[illegible] گندنا و تخم [illegible] آمیزند [illegible] بر آتش [illegible] دندان [illegible]

۱۲۹

[illegible]

تا کرها بچیزی خوردنی فتند فقا که ده اند هر چند صحت دندان آید باید که چیزی را ز فا کنند تا دندان وی از آفات محفوظ اند یکی از تخمه و بسیار خوردن چیزها و از اغذیه

سریع الفساد چون شیر و ماهی و ماز سور [illegible] دوم قی کردن بسیار [illegible] کنند [illegible] چیزی [illegible] چیز سخت چون جوز و بادام و فوفل به دندان نشکنند

چهارم از خاییدن علوا و [illegible] چون ناطف و [illegible] پنجم از چیز ترش [illegible] کنند دندان چون غوره و ترشی ترنج [illegible] ششم چیز سخت سرد و سخت گرم تناول نکنند

هفتم [illegible] دندان را [illegible] هشتم چون طعام خورده باشند خلال کنند [illegible] میان دندان [illegible] لیکن اندر خلال کردن چندان

مبالغه نباید کرد [illegible] گوشت بن دندان آزرده شود [illegible] مسواک کنند و اندر مسواک کردن [illegible] مسواک که چوب نرم تلخ باید [illegible] زیتون [illegible]

دندان [illegible] بروغن چرب کنند [illegible] اگر مزاج دندان گرم بود روغن [illegible] بمالند و اگر سرد باشد روغن بان یا روغن [illegible] بهتر است [illegible] انگبین بر دندان بمالند بعده

[illegible] سوخته [illegible] بر دندان [illegible] نمک [illegible] بر دندان [illegible] کنند و ماده را

[illegible] بریان کرده و اندر سرکه [illegible] مزاج دندان خشک است

دوائی [illegible] معتدل [illegible] مزاج [illegible] گرم [illegible] سرد [illegible] مزاج [illegible] او و هم

[illegible] گلنار [illegible] دم الاخوین [illegible] برگ [illegible] پوست درخت توت [illegible] سوخته [illegible] سوخته [illegible]

[illegible]

[illegible]

فصل در ضرس دندان ما که ضرس کندی دندان را گویند [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج اگر مزاج گرم بود برگ [illegible]

[illegible] گرم [illegible] دندان [illegible]

[illegible] بر دندان [illegible]

[illegible] دندان [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible]

[illegible] فصل در [illegible] الاسنان [illegible]

[illegible] دندان [illegible]

[illegible] دندان [illegible] گرم [illegible] دندان [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] سازند و تریاق بزرگ

و روغن بلسان را بلحن بغایت مفید است و کذلک روغن قرنفل گرم کرده در دهن داشتن و ورم حرارت شدید که بدندان افتد یا بعضی از آنرا فاسد سازد [illegible] جهات

نماید تا منجر بخضرت و سیاهی گردد چنانچه در قسم اول بر آن اشارت رفت [illegible] دندان سیاه شود و درین قسم حرارت مفرط سبب شده [illegible]

جفاف است و این قسم قلیل الوقوع است و علامت آن [illegible] دندان و لمس گرم [illegible] سرخی در لثه [illegible] باشد که رنگ دندان نیز بسرخی گراید علاج [illegible] روغن گل و کافور و

صندل [illegible] بر دندان مالند [illegible] فصل در تآکل و تفتت و تثقب و تهافت و این مرض بر دو قسم است یکی آنکه رطوبت

ردیه [illegible] در جرم دندان افتد [illegible] آنرا فاسد سازد [illegible] سبب تآکل و تفتت [illegible] آنست که جرم دندان [illegible] متغیر شود [illegible]

[illegible] علاج [illegible] تقویت دندان [illegible] تآکل [illegible]

[illegible]

تآکل [illegible] باید [illegible] دندان [illegible]

[illegible] روغن زیت [illegible] اصل [illegible]

[illegible] دندان [illegible] تحلیل قوی [illegible]

[illegible] علاج [illegible] لعاب اسپغول [illegible]

و روغن [illegible] دندان [illegible] علاج [illegible] فائده [illegible]

[illegible] باستعمال ادویه مناسبه [illegible] مزاج

[illegible] فصل در حفر [illegible] سفال [illegible]

[illegible] دندان [illegible] رنگ [illegible] استدلال توان کرد

[illegible]

[illegible] دندان [illegible] باقی [illegible]

[illegible] مسواک کردن [illegible] علاج [illegible]

پس اگر حفر صلب [illegible] باشد [illegible]

[illegible] استعمال نمایند [illegible] فصل در تغییر رنگ دندان [illegible] دندان [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] دندان [illegible]

بر دندان گذارند و اگر سیاه باشد [illegible] روغن گل [illegible] استعمال نمایند [illegible] دندان [illegible] روغن [illegible]

[illegible] دندان [illegible]

[illegible]

[illegible] سیاه [illegible]

[illegible] دندان [illegible]

۱۴۳۱

فصل در تحرک و جنبیدن دندان و اقسام آن

دندان جنبیدن بر سه قسم است قسم سخت‌تر آنکه بکوبیدن عارض شود و سبب جنبش
کشاده شدن اوتار است و اوتاری تمشند بدان مجتمع اند اما در اینجا گویند که دندان در سه مرکوز است قسم دوم که بشانخ اند بواسطهٔ نقصان لثه و دندان سست و لاغری آن و اما آنکه
این نقصان از قبیل ذبول است که بسبب تحلیل رطوبت غریزیه واقع میشود درین سن لاعلاج گفته اند قسم سوم آنکه سبب جنبش نه کشادن اوتار باشد نه سن شیخوخت و پیری
بلکه امری دیگر موجب آن باشد گاهی این بر مزاج شان است یکی آنکه غذا نرسد و بدان سبب در گوشت بین دندان که ممیاد و مسکن آنست نقصان و ضعف پدید آید و علامت وی آنست که
لثه غیر طبیعی بدن دفعه پدید شود در لثه از الم و ناکل و تعفن و استرخا و فساد اثری ظاهر نبود این نوع بتازگی افتد که گرسنگی متوالیه کشیده باشند علاج لثه غذیه محفوفه پرهیز نند
و بهر تقدیر بدان دواء اغذیه مرطبه تناول کنند و بکون دندان در شکم سیری نخسپند و چیزی آب دهن بالا نند پس از حصول ترطیب بهر تقویت اصول دندان گل سرخ و طباشیر
و عدس و نمک و کزاز و مانند آن بهر چیز قابض بارد و یبوسی باریک سائیده بر اصول وی باشند دوم آنکه رطوبت رقیقهٔ لثه و عصب مسکن دندان زایل شده علامت وی آنست که لثه
مسترخی و متراخی بود و چیزهای گرم و سرد متفاوت بر دندان ناگوار باشد و هنگام تکلم کودک دندان بلرزد و بیخ دندان دریابد بهار سردی و تقاعد من سائل شود و علاج آنچه در علاج گفته شد
از تنقیه و فرآن بکار برند و بطبیخ چیزهای گرم قابض چون عاقرقرحا و پوست بیخ کبر و فلفل و سعد و شبت و ورد و سنبل مضمضه کنند ایضاً اشیای قابضه محفوفه بر لثه دندان پاشند
و بر فلک طلا نمایند سوم آنکه آماس گرم در لثه افتد و بدان سبب لثه از دندان جدا شود و علامت وی وجود درد شدت وجع و ضربان علاج بر گذارند و جامت کنند و مسهل خورانند
بسبب اجتیاج چنانچه در دوم لثه مذکور است و پس از تنقیه در ابتدا دو یه قابضه بارده چون طباشیر و پوست بلیله زرد و گلنار و سماق بر لثه مالند و با یسان الحمل غرغره مضمضه کنند
و مرهم نخطاط پیچیزهای مخلل چون آب کشنیز و روغن گل مضمضه نمایند چهارم آنکه لثه مسترخی شود و از دندان جدا گردد بواسطهٔ وقوع ضعف در لثه و قلت غذا آن چنانچه بتازگی
افتد خاتمه رطوبت مرخیه سبب وی یا علامت وی آنست که لثه سپید و محض باشد و خیان محسوس نشود که خون مردی نیست و ظاهر است که گوشت سپید و سرخی و دران بسبب خون پدید
می آید ایضاً انچه در رطوبی گفته شد این قسم را نیز علاج بهر تقویت و تولید خون صالح چون گوشت بزغاله و چوزهٔ مرغ فربه نرمدی بتناول کنند و بر آبند بسبب خون
سرد لثه چیزهای گرم چون سعد و سنبل و عود سوخته و مصطکی در رد بر لثه بمالند پنجم آنکه مادهٔ تیز اکال بر لثه ریزد و گوشت آنرا بخورد و ناقص سازد و بدان سبب در استحکام
اصول دندان فتوری راه یابد و دندان بجنبد و علامتش ظاهر است علاج بر گذارند و جامت نمایند و ارسال علق فرمایند و بهمانچه در ماینه تناول کنند و از شیر بز تازه
گوشت و هر چیزی از این نوع پرهیز نند و کند دوم الاخرین را ارساد آرد و گویند و بیخ بنفشه و مسل و سرکه غنصل آمیخته بر لثه نهند تا گوشت فاسد را فانی سازد و
را بقی را قوت دهد و از قبول فساد محفوظ دارد و اگر در لثه غفونت راه یافته باشد او دیه نیز بر استعمال نمایند چون فلفل و بابونه و بابد که در نفع این دو با بر گوشت فاسد اتفاق مفتید
و پس از دور کردن دو مضمضه کنند پنجم آنکه ضربه یا سقطه موجب تحریک شود علاج چیزهای قابض و مسدد و بارد که بارها ذکر یافته با سیک ساخته بر دندان باد شنند اگر بدین تدبیر
اصلاح نگیرد بیخ آنرا با آهن گرم کرده داغ دهند بالسلسلهٔ زرین با نقره آنرا با دندان همسایه بر بندند و بالای آن او دیه مذکور بنفشانند تا استحکام یابد فائده هرگاه فساد دکند یا
بجنبش آید دانسته نشود بتازگی دندان دیگر شود و بیخ آن مستحکم باشد باید که او دیه را استعمال نمایند تا بیخ نشست گردد و دندان بآسانی برآید زیرا که اگر دندان بیخ مستحکم را بکنند درد
عظیم تولد کند و تب و صداع و درد چشم آرد و باشد که کنارهٔ فک را بشکند و بر نهد سازد اما تدبیر تسهیل القلع که نخستین گوشت بین دندان را بمبضع بیارند پس دارو بر نهند تا فوت دارد
بزودی بیخ او بر سند اما دیه که باین کار آید نمیت بگیرند پوست درخت توت عاقرقرحا زرنباد بآفتاب نهند تا چون انگبین شود پس هر بند شبانه بر بین دندان
مالا کنند و زمانی دیگر با بلکه پوشیده دارند بخیر یا چیزهای دیگر تا اثری در دیگران متعذر نشود و نوع دیگر بستانند پوست درخت تاوت پوست بیخ کبر فلفل زرد عاقرقرحا
زرنباد چوب شبدم بیخ قنطاریون از هر یک یک مثقال همه را کوفته بیخته بسرکه سرشته سه روز نهند پس طلا نمایند نوع دیگر زیخ اخرس بسرکه پرورده بر آنجا گذارند بیخ دندان را
بزودی سست کند و دیگر سرکه همچنین بیست کنند مساوی و شیر انجیر خام هم درین با بنفشه رست و برگ انجیر نرم یک سائیده نیز نافع است **فصل اندر تدبیر دندان کودکان**
که بآسانی برآید باید که بر فک بالایی عمل بر سقف دندان روغن و مسکه و پیه با مغز ساق گاو و مغز هر آن بمالند و مغز فرگوش پخته مالیدن سود مند است

[illegible] ... بمالند ... انگشت بدان ... [illegible]

[illegible] ... دندان ... [illegible]

فصل در تزاید سن و این مشتمل است بر دو قسم **قسم اول** آنکه جرم دندان زیاده شود ... [illegible]

[illegible] ... فان ذلک لا یکون الا لنفوذ المادة فی السن و این قسم

اول بزرگ شدن است ... علاج ... [illegible]

[illegible] ... علاج ... تقویت دماغ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... علاج ... [illegible]

[illegible]

[illegible] ... علاج ... [illegible]

[illegible]

[illegible] ... **فصل در حکة الاسنان** و این را دو سبب ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... علاج ... [illegible]

[illegible] ... **فصل در تقصیر الاسنان فی النوم** ... [illegible]

[illegible]

[illegible] ... علاج ... تقویت دماغ ... [illegible]

[illegible] ... **فصل در ورم لثه** ... [illegible]

[illegible] ... علاج ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] اسهال [illegible] ضعف کنند [illegible]

[illegible] است و سرد [illegible] علاج [illegible]

[illegible] **فصل در لثه** وامیه روی آنست که از گوشت

[illegible] خون سائل شود [illegible] ضعف قوت غاذیه لثه زیرا که [illegible] از تصرف کردن در خون که بجهت لثه رسید عاجز [illegible] سیل اللعاب [illegible]

[illegible] علاج [illegible] چون [illegible] لثه کنند صفت ذرور [illegible]

[illegible]

باشد [illegible] صفت ذرور [illegible] در آتش اندازند تا چون آتش شود خاکستر [illegible] گل سرخ خشک آمیزند

[illegible] فائده [illegible]

[illegible]

آنکه خون [illegible] لثه [illegible] علاج فصد کنند و تقلیل غذا نمایند [illegible] **فصل در قرحه ناصور**

که در لثه [illegible] ناصور عبارت است از قرحه [illegible] گوشت [illegible]

[illegible] اول [illegible]

[illegible] گوشت گنده فانی شود [illegible]

[illegible] ناصور [illegible] علاج [illegible]

[illegible] گوشت فاسد [illegible]

[illegible] **فصل در نقصان و استرخاء** [illegible] تحرک الاسنان بیان کرده شد [illegible] اسباب تحرک الاسنان بیان

[illegible] گل سرخ [illegible]

[illegible] **فصل در گوشت زائد** [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

خشک سازد [illegible] **باب در امراض حلق و لهات و مری و قصبه ریه** [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

فصل در ورم لهات [illegible]

[illegible] بتحلیل [illegible] چنانچه گفته شد که بعد از [illegible] تحلیل المنضج علاج رگ زنند و بعد از آن [illegible] بسرکه و گلاب غرغره کنند و گل سرخ و صندل و کافور و

[illegible] برطلا [illegible] آنکه [illegible] با دراکی که شبیه بلجام [illegible] باین کار است [illegible] دویم آنکه صفراوی بود و علامت

وجود تلخی و التهاب و شدت [illegible] و غلبه تشنگی و خشکی دهن [illegible] علاج [illegible] طبیخ [illegible] غرغره [illegible] کنند

[illegible] سکنجبین [illegible] و آب [illegible] عنب الثعلب و کاسنی [illegible] و آب [illegible] و توت شامی [illegible] غرغره کنند و اگر [illegible]

[illegible] ماده [illegible] جهت کثرت ماده [illegible] باید [illegible] چیزی که محلل [illegible] بود [illegible] غرغره [illegible] چون لسان [illegible]

[illegible] تسکین [illegible] ماده [illegible] تحلیل [illegible] سوم آنکه بلغمی بود و علامتش [illegible] و [illegible] ماده [illegible] علاج

[illegible] بلغم [illegible] تحلیل [illegible] سکنجبین [illegible] غرغره کنند [illegible] بلغم [illegible]

[illegible] ماده [illegible] چهارم آنکه سوداوی بود و علامتش

[illegible] و تیرگی [illegible] و کام و زبان [illegible] ترش بودن علاج [illegible] سکنجبین [illegible] باید کرد و برای

تحلیل [illegible] رب السوس [illegible] و شیره [illegible] تازه و روغن بادام و لعاب حلبه [illegible] غرغره نمایند و اگر خوف آن باشد که آماس سرطانی بود چیزها [illegible]

چون آب [illegible] غرغره کنند و چیزها گرم [illegible] فایده [illegible] ورم [illegible] مختلف است

مثلاً اگر ورم [illegible] بود [illegible] و اگر آماس [illegible] فقط ورم [illegible] نامند **فصل در استرخاء اللهات**

[illegible] که ملازه دراز شود و فرو [illegible] ورم [illegible] در حلق [illegible] و چون دهن [illegible] زبان بیرون آورد [illegible] ظاهر [illegible] باشد که

استرخاء [illegible] بود [illegible] انگشت [illegible] استرخاء [illegible] سقوط اللهات نیز گویند و این مرض [illegible] مزاج گرم [illegible] و علامتش

سرخی و گرمی زبان و کام و ملازه [illegible] علاج [illegible] کنند [illegible] ورم [illegible] گفته شد [illegible] دویم آنکه سوء مزاج

سرد بلغمی و علامتش بسیاری لعاب دهن [illegible] حرارت [illegible] علاج [illegible] تحلیل [illegible] غرغره کنند و برای [illegible] رطوبت

[illegible] آب [illegible] غرغره [illegible] ملازه [illegible] نهاده [illegible]

[illegible] ملازه [illegible] گوشت [illegible] گویند [illegible]

[illegible] باید [illegible] قابض [illegible] ملازه [illegible] **صفت** آن

[illegible] بگیرند [illegible] مساوی [illegible]

[illegible] سرکه [illegible] ملازه [illegible] کوکب [illegible]

[illegible] رطوبات [illegible] ملازه [illegible] **صفت** دوائی که ملازه [illegible] باید [illegible]

[illegible] سرکه [illegible] بسیار [illegible] غلیظ [illegible] باید [illegible] گرم

[illegible] غرغره کنند [illegible] نرم شود [illegible] قابض [illegible] آمیخته باشند

[illegible] غرغره [illegible] حرارت [illegible] عنب الثعلب [illegible] غرغره کنند [illegible]

[illegible] سرخ [illegible] سفید باشد [illegible] جهت

[illegible] نمایند [illegible] شبیه [illegible]

فصل اول در قطع عروق

فصل دوم در خناق

و ماهیت ... اعتقاد صاحب ... ماده که از حرارت خالی بود نفوذ نمی‌توان کرد و علاج تخفیف نیز با آنچه ضیق را سبب قوت باشد طبع را ... باید ... و عسل یا رب عنب
سکنجبین عنصلی و آب ترب و خردل و مویزج و عاقرقرحا یا رب السوس ... و آب بادیان ... که میسر آید غرغره نماید و اندر ابتدا آنگاه که ... بالکلیه محلول سازند و آنجا که مرض
با سودا باشد ماده ... از جهت نضج و انفجار ... و در طبیخ انجیر حل کرده غرغره نماید ... در حلق ... و اگر علت
صعب بود ... زیر زبان ... و اگر ضرورت افتد فصد ... در حلق ... سازند تا ... گردد ... از آنجا ... غرغره ...
و ... قطع ماده ... ورم کشاده شود و ... بسبب استعمال ... خشونت حلق ... باید شیر تازه با روغن ... آمیخته غرغره نماید و چون علت ... با روغن سوسن آمیخته ...
بیرون ... که ... توان کشاد ... صفت حقنه حاد
بگیرند ... انجیر ... صفت رب التوت ...
... معالجه است
چهارم آنکه ورم سوداوی بود و علامتش ... و ... تمدد لازم است
لیکن در سوداوی ... از آنکه در اکثر خون سوداوی انتقال
آماس گرم متولد میشود و آماس گرم در این جایگاه ... سودا به طبع میل بسفل دارد
و ... علاج ... غلیظ القوام ... لهذا در اینجا
فصد ... طبیخ ... الجزر ...
و ... طبیخ اکلیل الملک ... و باید که ...
... روغن نرگس ... قسم دوم آنکه مسمی است بخناق
... این مرض ... این اسم را با آماس داخل حنجره اطلاق ... ماننده
... خناق ... آنکه ... در این نوع ...
دهن و خارج حلق ... کما قال بقراط ... الخناق ... فی الحلق ...
ظاهر ... الی الرابع فائده ... خناق مطلق گفته شد که
عبارت است از ... حنجره ... موضع ...
در این موضع ... آماس در حنجره ... حنجره ...
... آماس ... حنجره ... فائده ...
... آماس ... حنجره ...
... آماس حنجره ... کشاده ...
ورم ... گفته شد ... حرارت ... علاج ... قسم اول ...
... خناق ...
... حنجره ... ورم ...

یا در عضلات که متشبك ... یا در عضو که داخل حنجره است یا در عضله که میان مری و حنجره است واقع شود ... اندرون کشند زیرا که در این آلات ... مشارکت است

پس هرگاه آن ... آید ... تشنج یا یبس یا استرخائی که در عضلات ... افتد و

[illegible]

[illegible]

١٣٩

[illegible]

[illegible] بیان [illegible] اطراف [illegible] بدان [illegible] پس [illegible] که از [illegible]

[illegible] است که هرگاه آن [illegible] شود [illegible] خناق [illegible] گرم شود [illegible] اشخاص علاج [illegible] اعانت کند خناق

مطلق [illegible] گفته [illegible] بیمارستان [illegible] درم باتیج درم [illegible] حال خون [illegible] مرد که [illegible] قوت مقصود

حاصل شود و اگر چیزی [illegible] ممکن [illegible] خناق [illegible] ظاهر [illegible] شود و دیگر تمام

[illegible] ممکن [illegible] شنید که [illegible] ظاهر است که [illegible] میگردد و اندک

[illegible] چیزی [illegible] القدام [illegible] ممکن [illegible] رازی گفته است که در ابتدای [illegible] چون خناق صعب [illegible] که فصد موقوف دارند و در خناق

[illegible] خناق [illegible] ممکن [illegible] خناق اگرچه قوی بود [illegible] البتدی [illegible] ظاهر است

[illegible] خون [illegible] بسیار [illegible] صورت [illegible]

[illegible] خناق [illegible] اخراج خون [illegible] قلیل بود یا کثیر [illegible]

[illegible] الاکثر [illegible] ان اخراج المقدار [illegible] ولو کان قلیلا [illegible] اخراجه

[illegible] فی اخراج الدم [illegible] المتقدمون والیه [illegible]

[illegible] قسم چهارم آنکه [illegible] بسبب دیگر [illegible] اختناق پدید آید [illegible] این قسم [illegible] ذکری [illegible] قسم مذکوره

[illegible] که [illegible] حرکت [illegible] ظاهر است که چون حرکت [illegible]

[illegible] مانند نفس [illegible] سبب [illegible] الفقرات [illegible] النفس تنگ شود

اگرچه مجری گشاده [illegible] آنکه [illegible] اختناق گردد [illegible] بسیار پیدا شود [illegible] دم زدن دشوار گردد

پنجم آنکه [illegible] خون [illegible] دم زدن [illegible] خناق [illegible] چون [illegible]

و دیگر [illegible] آنکه [illegible] سبب خناق گردد و هر یک علامتی دارد [illegible] اگر حرکت [illegible] آدمی [illegible] اگر پیوست [illegible]

سبب [illegible] القدم [illegible] گواهی [illegible] اجتماع [illegible] خون چون سبب خناق شود از آنچه [illegible] هر یک

[illegible] پوشیده نماند [illegible] علاج [illegible] ازاله سبب [illegible] آن [illegible]

[illegible] گفته آید [illegible] استعمال لفظ خناق [illegible] اطلاق می‌کنند خناق را بر ورمی که در عضلات [illegible] حنجره

یا در باطن [illegible] یا در ظاهر [illegible] گرم [illegible] پدید آید [illegible] بعضی [illegible] که در عضلات

خارج از حنجره [illegible] خناق [illegible] خناق کلی [illegible] تقویم [illegible] صاحب [illegible] و بعضی

[illegible] هرگاه در اجزای [illegible] خارج [illegible] و بعضی [illegible] فرق نمی‌کنند

شیخ الرئیس [illegible] و ابوالفرج [illegible] اختیار کرده‌اند [illegible] فصل [illegible] که در حلق و مری و قصبه ریه پدید آید

که [illegible] مری بیشتر عارض شود [illegible] نرم [illegible] سبب [illegible] قبول مواد گرم می‌کند [illegible] قصبه ریه که در قبول مواد [illegible]

[illegible] ظهور [illegible] علامت [illegible] طعام [illegible] پدید آید [illegible] اگر طعامی [illegible]

[illegible] خورده شود [illegible] حنجره [illegible] و خوردن [illegible] شود [illegible] آواز تغییر [illegible]

[illegible]

۱۴۰

فصل در تعلق دیو پیچ بخلوت

فراوانگوی آمیزند و اشتمال کنند و چون نیم ساعت بگذرد دستار کمی پنج مثقال گل سرخ و بنفشه هریک دو مثقال سپستان سی عدد همه را در سیاله آب بجوشانند چون
نیمه آبه صاف کنند و شیرخشت تازه و شیشه داکرده پانزده مثقال دران حل کرده مخلوط نموده بنیکرم بیاشامند و بشیافه مدد کنند و چون عمل دوا آخر شود شربت قند یا گلاب آنقدر بریحان
رغبت نمایند و غذا نخود آب سازند **فصل در حبست خمار و ماندن طعام و گلو** — علاج اگر آن چیز نرم بود چون گوشت ران و استخوان مغز خورده و
تخم انبه و مانند آن بدست برگردن و مابین انگشتین باهمی زنند تا بیرون آید یا فرو رود و اگر بدین کار نکشاید تدبیر قی کنند بهر نحوی که ممکن باشد اما اگر آن چیز درشت بود چون خمار ها و استخوان
درشت و مانند آن بنگرند اگر بدین مدخل درآید جهد کنند تا آنرا باز نهند یا غیر آن تا کلی دیگر برآرند و اگر فرو رفته باشد بنظر نه درآید لعابها و سوهای نرم مرلقه دهند تا باکه بسبب قرب
آنرا بلغزانند و بجهد افگنند پس قی کنند تا باکه بیرون افتد و اولی تر آن باشد که قی بعد از آن نمایند که معده از طعام آشامیدنی پر کرده باشد و حیله دیگر آنست که قطع اسفنج
بگیرند و بر رشته طویل ذی قوت محکم بندند سر رشته بدست دارند و بفرمایند تا آن اسفنج بلع کنند و بنوشیدن آب مدد کنند تا اسفنج بند کور از ناشب منجاوز گردد و فرو تر رود پس
رشته یکبارگی برکشند تا باکه آن شئی ناشب از جا بلغزد و همراه اسفنج بیرون آید **نوع دیگر** پارچه از گوشت یا فطیر از صوف بسته و بهمان نسان بر رشته بسته و بعسل آلوده
فرو برند و زمانی شانسته صبر کنند تا که عسل از گوشت پاره یا فطیر صوف منحل شود و بعد از گرد پس رشته برکشند **نوع دیگر** پنبه خشک بر رشته بندند و نیم فشانیده فرو برند
پس رشته برکشند آنرا بجنبانند و بردارند و اگر ناشب بدین موضع نماند نه فرو رود و نه بیرون آید باید که هر روز یک درم تخم سپندان که آنرا بتازی حرمل گویند کوفته
با آب گرم بدهند و این دوا مجرب شئی ناشب را البته بر میکند و تا که بر آوردن ممکن باشد آن چیز را شب بعده نشاید افگند زیرا که در زمان دی بعده بیم هست که معده یا روده را
بخراشد اما اگر هنگام استخدام دوا که خار بنشسته بیرون آرند حلق خراشیده شود و بلعابها که بارده غرغره کنند و بر سبیل تجرع حسوهای مناسب و لعابها موافقه بنوشند و اگر هیچ
غالب نباشد امتلا بدن گواهی دهد فصد نمایند تا اده بجانب تقلیه میل نتواند کرد و در غرغره مبالغه فرمایند تا آماس تولد نکند و بجز اشیای ذی لعاب غیر جاده چیزی
نخورند تا در سبب نیفزاید **فصل در انطباق المری** بایدانست که در باطن مری عضله موضوع است علی سبیل الانبساط که مری را بمقدار معینه کشاده می دارد
و اطراف وی را بهم پیوستن نمیدهد پس هرگاه طوبتی و اده بر وی ریزد و آن عضله را مستر خی سازد و مجری مری بهم پیوندد و عضله مذکوره که در از دارد اشیای خفیفه و مایعه یا رقیق
بیدارد و باز ایستد از افعال خود و نتواند بسوی معده افگند پس ناچار هر چیه لطیف و سبک بود یا رقیق باشد چون آب و مانند آن هرگز زود نتواند فرو رفت بخلاف لقمه بزرگ
ثقیل که بفراغت فرو برود و این بهر آنست که شئی ثقیل بسبب ثقل و ضغط با لطبع متثاقل میگردد و انطباق را می کشاید و محتاج باعانت نادر نیست و شئی سبک
بنسبت ذاتی محتاج بتحریر قوی ست تا در جسم منطبقه تواند در آمد و این علت عسر البرء است بهر آنکه زوال استرخا ازین عضو کثیر الرطوبت کم طعام و شراب ست و بجهره که
پر از رطوبت بدو پیوسته است مجاورت دارد و امکان نمی نهد دیگر آنکه مریئ طفل بود زیرا که در وی هنگام از دیاد قوت و توفیر حرارت غریزی تحلیل آن رطوبات توقع دارد
علاج استفراغ داده کنند باستعمال ایارجات و غرغره منشف الرطوبت و جهت تقویت عضو طبخ انیسون و سنبل و کندر و بهمنین و مصطکی تجریع نمایند پیکرم و
زیرزنج مجمر نادی نهادن یا پاکی زده چند بید مشک و مانند آن طلا نمودن سود مند **فصل در استرخاء المجره** بدانکه عضله که مجره را می کشاید
تا جذب نسیم تواند نمود گاه باشد که بالفعل بطوبات مرفیه مسترخی شود پس منجره چنان فراز هم ماند و هوا بسوی ریه بمجذب نشود و اختناق آرد چنانچه در قسم آخر خناق
ذکر یافته علاج آنچه در انطباق المری گفته شد بعمل آرند **فصل در حکاک المری** گاه باشد که غلظ ماده یا خشونت حریف لذاع در معده حاصل آید و بخار ازوی بجانب
مری برآید و در دهن مری خارش ظهور نماید بحدی که بیمار از بر آخاریدن این جا نگاه از تنفخ و تلوی سر و گردن باز نتواند داشت علاج بتنقیه معده در طبخ شبت و بابونه و تخم ترنجبین
و مکنجبین آمیخته بنوشند و قی کنند و جهت تقطیع بلغم غلیظ بامر که غرغره کنند و برای تسکین لذع دهانه شیر تازه با شکر آمیخته تجریع نمایند و در بین مرض نوشیدن
شیر ابگرز شیرین سود مند ترین چیزها **فصل در اختلاج و ارتعاش قصبه ریه** بدانکه اختلاج بر دو عضو ست و ارتعاش بر دو عضو اما علامت اختلاج
آنست که واقع شود در کلام بجلبه و ارتجاع متواتی الدوام دوائم مابودن این حالت بعد عدم دوام زیرا که سبب اختلاج ریح بخاری غلیظ ست و پایداری و

تا زمانی که وقت سست گردد [illegible] و تحلیل گیرد تا گرفتگی آن وقت هنگام تکلم [illegible] در کلام [illegible] چون [illegible] تحلیل [illegible] کلام [illegible] وقتی که از سبب [illegible]

تا [illegible] قصبه ریه است [illegible] کلام [illegible] و ازالت آن [illegible] دائم میباشد بجهت دوام سبب [illegible] رطوبت [illegible] و [illegible]

شود [illegible] و آن که ماده [illegible] سریع التحلیل نیست [illegible] کیفیت [illegible] اصلاح [illegible]

[illegible] تمام و ارد فصل در تدبیر کسی که در آب غرق شود و چون [illegible] بیهوش شود [illegible] النفس باقی باشد

باید که [illegible] سرنگون سازند [illegible] از شکم بیرون آید [illegible] بیرون [illegible] آب [illegible] بیهوش [illegible]

[illegible] اصلاح دهد و فائده چون غریق را

نفس [illegible] الغریق لا یبقی [illegible] در این باب [illegible] بیان می نمایند که غریق و [illegible]

[illegible] فان کان ذلک من هذا

التبدیل [illegible] الکلام فی هذا المقام [illegible] قال [illegible]

[illegible] فصل در تدبیر مخنوق یعنی کسی که گلوی او را کسی خبه کرده باشد کما هو عادت

[illegible] بیهوش [illegible] النفس [illegible] باید که [illegible] زنند [illegible]

[illegible] بیهوش آید [illegible] و اگر [illegible] غرغره نمایند و اگر [illegible] علاج [illegible]

[illegible] فصل در عسر البلع و آن است که طعام و شراب [illegible] فرو توان برد [illegible] مری سست [illegible]

[illegible] مری [illegible] مزاج [illegible] گفته شد [illegible] در فم [illegible]

[illegible] و قوت [illegible]

[illegible] فصل در [illegible] عسر البلع [illegible] اندر [illegible] ورم [illegible] مزاج [illegible] تو ان کرد [illegible]

اگر مزاج مری گرم بود تشنگی [illegible] و اگر سرد بود [illegible] آب [illegible] گواهی دهد و اگر یابس بود [illegible]

این باشد و اگر [illegible] مزاج [illegible] علاج [illegible] تبدیل مزاج [illegible] کنند [illegible]

استعمال نمایند علاج [illegible] مزاج [illegible] اگر مزاج گرم بود [illegible] لعاب [illegible] کشنیز [illegible] غرغره کنند

و صندل [illegible] کشنیز [illegible] و اگر مزاج سرد بود شراب [illegible] و [illegible]

[illegible] کنند [illegible] روغن خیری [illegible] روغن [illegible] و اگر [illegible]

بود شراب [illegible] غرغره نمایند [illegible] و اگر یابس بود شراب بنفشه و نیلوفر [illegible]

[illegible] غرغره باید کرد و مغز تخم کدو [illegible] و بادام شیرین [illegible] بنفشه [illegible]

باید [illegible] روغن بنفشه [illegible] فائده موضع مری خلف قصبه ریه [illegible]

[illegible] فصل در ورم المری روی دو گونه است یکی آنکه حار بود و علامت وی تب گرم و شدت تشنگی [illegible]

[illegible] هنگام فرو بردن طعام علاج رگ [illegible] و شراب [illegible] و تخم خرفه و آب [illegible]

۱۴۳

[illegible]

علاج بهتر در فتح آواز شربت خشخاش خورند و طبیخ کوکنار و لعاب و تخم کاهو و خرفه و سرطان نهری و اندکی نشاسته و صمغ عربی آمیخته بدان نوخوره نمایند و العصفار الهندی [illegible]

مغانه بسیار استعمال نمایند تا سینه رطوبت نمهید و سوء مزاج گرم سافج که حنجره عارض شود و رطوبت آن خشک سازد و بسبب نقصان آن فتح حری تکلف شود و خشونت در آن پدید آید

سبب القسم دیگر گرفتگی در آواز ظهور نماید و این قسم بیشتر در تب گرم افتد و التهاب نفث باز نیاید و در انجا خشونت احساس کند علاج ماء الشعیر بنوشند و مغز تخم بادرنگ و رب دام و

نشاسته تناول کنند و سپیچ بیرون و طبیعی نرم بود و چون مرض حاری را مانند آن خوردن و غرغره کردن بدان نافع است سوم سوء مزاج بارد که حنجره را منقبض سازد و اجزای آن را جمع نماید

سبب القسم خشونت و کندی عارض شود و آواز متغیر گردد و علامت آنست که در سرما و هنگام زمستان بدتر شود و بسبب این قسم نیز نفث قلیل باشد و رطوبت از دهن بیاید

علاج فلفل و دارچینی و خردل و زعفران هر چهار مساوی الوزن بگیرند و با عسل بسرشند تا که معقد شود و هر صباح مقدار بندقه تناول کنند و حب خردل بپیچند و زیر زبان دارند

صفت آن بگیرند خردل و بریان و مرز و فلفل و ملین [illegible] بار یک بسازند و با عسل حب بسازند چهارم سوء مزاج که حنجره و قصبه را عارض شود و آن را خشن سازد و این اسباب بدان مستند

نمیدیکه چه شاید و در صورت لرزه پدید آید ابطال الظهور نماید بلکه بطالت فقد اکثر گرفتگی در آواز ارو و لیس باید دانست که حنجره و قصبه ریه مواد و محدث شوند اند اصلاح نظر

شده اند زیرا که هنگام تکلم امال هوا از ریه به فتح میشود و بسختی قصبه را در سینه الی انجا و دم بارد منع شده فرج حنجره میکند و در بنجا حرکت حنجره آن را آواز میگردانند بقوت کلام و زبان

ولازوه و وظایف حرفها پدید آید پس هرگاه در حنجره استر خاوه نماید بسبب قلت و کثرت استر خاء النقصان یا البطلان در صورت ظهور پذیرد و علامتش آنست که در جایگاه حنجره گرانی

احساس کنند و لیکن بغیر خشونت بود علاج آنسیون و بادیان و زیره با جوشانده و طبیخ و عسل آمیخته غرغره کنند و زنجبیل و عسل به اینها و نیز با عسل یار کرده بخورند و طبیخ

ایکرفس و بیخ بادیان و بیخ سوسن آسمانگون و بیخ [illegible] بنوشند جرعه جرعه و چاشنیه [illegible] بر گیاه و دیگر حلبه و بیخ و دارچینی که قند به با عسل آمیخته باشد و اگر الحجر [illegible]

و آب وی تجرع نمایند مفید است پنجم سوء مزاج خشک در قصبه حنجره افتد و ججابد و در رطوبت و نه به سبب آنکه تحسین حرکت کند شدید شود و علامت آن کسانی که [illegible] نقل در آواز بود بلکه

بواسطه [illegible] آواز صاف بود اما تغیر یابد و در حنجره خشونت و وجع محسوس گردد و سبب وجع تفرق الاتصال است که واجب کند بسبب اجتماع اجزای عضو و این نوع بیشتر از

ملاقات غبار و دخان حادث میشود علاج روغن بنفشه تازه و لعاب اسبغول و شکر آمیخته تجرع کنند و اسفیداج که از شیر [illegible] باشند تناول نمایند و هر صباح شیر تازه

قوی باشد [illegible] زیرا که صباح شدید باعث خشونت می نماید در حنجره و قصبه لعاب اسبغول و لعاب به ماسه که به دیه [illegible] قویه [illegible] حنجره و ماده نزول نماید و احداث دم و الم کند

و کل ذلک صورت [illegible] علاج استحمام کنند به آب نیم گرم و روغن بنفشه ببالایه که از جوار آن باشند و آنکه از شیر و نشاسته و روغن بادام تربیت یافته باشد تناول نمایند و از تخم خیار و بادام و

تخم خطمی و کثیرا و مغز [illegible] و لعاب اسپغول الحروف سازند و بلیسند و بگیرند صمغ عربی و نشاسته و کتیرا و خشخاش سفید تخم کدو و تخم [illegible] بلعاب اسپغول سرشته بازرگه نمایند [illegible]

و در دهان دارند و مقصود درین قسم از تر [illegible] تسکین خشونت و تلیین است تا خشونت زایل شود و اوقات [illegible] آبله اگر آنجا که در هم بانگ باید برید و طبیخ سازند و باید آورد تا ماده از آنجا

مستفرغ شود و بعلاج خناق رجوع باید کرد و اطرافیست که زبان خطیر را کوشید در آب پنجره و آن را امر دم و قلاع رشته گویند جوار ناسور آرد و در سقف آن نشاسته تا بسازند از گندم

قسم سوم اندر آواز لرزان که بتازی صوت المرتعش گویند و دو گونه است یکی ارتعاشی مدام و انقلاحی [illegible] ارتعاشی مدام بود و اختلاجی که گاهی بود و گاهی نی علاج آن استفراغ ماده

چون نوبادی طبیخ افتیمون حل کرده بنوشند و حقنه نیز عمل آرند و باید که مراعات شقاقل و [illegible] غرغره کنند یا طبیر الملطفه چون [illegible] انار و [illegible] شود و طعامها که [illegible]

خردل و مانند آن بکار بردن به اختیار لعل [illegible] و آبکامه و جماع کردن و بلند بانگ کردن و آواز دادن و سخن گفتن و خشم گرفتن و نشستن و دویدن و بسیار رفتن و ارسست و یا جنبا [illegible] پدید آید

که ذکر رفت و ذکر بر قفا باز خسبد و بر سینه او چیزی سنگین بمقدار طاقت برنهند و آن تخته باشد یا سر او خران باید که همین شکل خفته [illegible] سخن گفتن کند و روز به روز چیزی از جنس آن بر آن زیادت کنند

قسم چهارم آواز تیره و تاریک که بتازی الصوت الکدر المظلم گویند و این آواز باشد چون آواز زنبور که مهم باز آید و سبب آن رطوبتی سخت غلیظ که در

حنجره و قصبه نزول نماید علاج آن شربتی نفس باز گیرند و گشتن با زمین و بحر [illegible] بر سینه مالیدن و اندر گرمابه عرق آوردن و لعاب [illegible] بالملطفه بشوند و خوردن و

شراب کهنه نوشیدن سود دارد قسم پنجم اندر آواز باریک که بتازی الصوت الرقیق گویند و اسباب آن بسیار باشد و اندر آن گرمی و انواع استفراغ و جماع بسیار و سرما نیز حنجره را

۱۲۵

بیک کف دو بار بیاشامند و چون کودکان ضعیف و نزار گردند علاج آن گرمابه معتدل و روغن مالیدن معتدل لطیف زود بود و گوارش چون فودنج و فلفل مربی و مانند آن و گوشت

ماکیان و تیهو و مانند آن بیاید کرد و اگر سوء مزاج سرد سبب آن باشد چنانکه در باب لاغری گفته شد و بر این طریق استعمال باید فایده علامت کبد باید دانستن و از آن روست و تیره و ما

سینه کند و آنچه از برای رطوبت و روغن دارد باقی است و موزه مغز و تخم کتان و خرما و حلغوزه و انجیر و حلبه و مغز بادام شیرین و تلخ و شکر و ماء العسل و فانیذ و صمغ عربی و سپستان و مویز منقی

و بر رغن بادام تر کرده و ازو دارد و اگر گرم سازد بطریق اسود و اولی بسیت و انکه و بار زرد و مرکب سازد و کتیرا و ابی و سرکه عسل و از و آرد با سرد تخم کدو و مغز و تخم خیار و انگ

و مانند آن **باب اندر احوال شش و سینه** بدانکه شش که تا بارسی ریه گویند عضوی است نرم و تهلهل مرکب از گوشت و غضاریف و شعبه‌ای عصب و شریان و ورید

و عصب و ورید و شریان در شش پراکنده است و همچنین در نفس گشیده و دریه دو بخش کرده است یکی از آنکه از سوی راست و دوم از سوی چپ با قصبه ریه منقسم شده است و از نفسی بنجمه و جرم ریه بیخش است

لیکن این غشا حس اندکی دارد و بیشتر جوهر شش از گوشت سپید آمده است و فایده نیست که جذب هوا کند و از اعضا مزاج دلنمع و نرم و شریان درید که این قصبه ریه وضع یافته بدل رساند

و بیخ و بنهایت ... بخار و دخان را بنفس بیرون آرد و نفس او برای این الحکمه گوشت فایده اما ... ادروح را جان نیست که قوی زخم خود ده اندکی هوا اروح می گردد

بلکه بجهت آنکه ترکیب عضو از گرمی روح سرد از گرم هوا سینه و در مقدار خود شد زیرا که تعدیل قوام وی از نسیم حاصل آید و امتلا سینه دو بخش است هر آنکه اگر یکی را

آفت رسد بخش دوم استبلا باشد و در وی نفس که موجب زندگانی است فرو نماند و میان هر دو بخش غشا حائل است و میان این دو بخش بیچ راه نیست هر آنکه این غشا منفذ ندارد و

مری و شش و دیگر آلات که اندر فضای سینه واقع است بدین غشا بیکدیگر ارتباط دارد و مجتمع سینه او را ذات الجنب گفته آید و در این باب شش دو فصل است و دوازده **فصل اندر**

شناختن احوال نفس بر وجه کلی بدانکه آلتها فرود حنجره است و قصبه و شش و مجمع سینه و عضلها که درین اندام واقع است و باید دانست که حرکت نفس همچون

نبض است اما حرکت نبض طبیعی محض است و حرکت نفس نیز طبیعی است لیکن مردم را همه حد اختیار است یعنی اگر خواهد بگذارند و اگر خواهد تیزتر و دیرتر کند یا نفس کشیدن کم

همچنین تصرف توان کرد و نفس را حدوث سبب تغیر نفس از حال طبیعی آفتی است که در شش یا سینه افتد و آفت این هر دو عضو اندر یکی بیرون نباید فاما که در قصبه افتد یا بیشتر گشتا

اندامی اما آنچه خاص است به شش یا سینه عارض شود چهار گونه است یکی سوء مزاج ساذج بود یا دوم یا مادی سوم سده چهارم تفرق الاتصال اما سوء مزاج ساذج چنان باشد که مزاج

سینه و شش گرم تر از آن شود که باید یا سردتر یا خشک تر یا تر زیاده از مقدار مقصود و گرد دور او چنان بود که خلطی سرد یا گرم وریزد گرد آید اما مادی نیز گرم یا سرد باشد اما سده و سده

انقباض مجری با سبب ... شش و سینه گرد آمدن خلطی باشد اندر قصبه شش و رگها و رگ سینه و آن خلط یا بلغم بود یا ریم یا خون اما تفرق الاتصال چنان باشد که در

سینه یا شش ریش بود که شش یا رگی بگسلد یا بشکافد یا از خارج جراحتی رسد قوی و سرانی که سینه و شش را افتد و افتد بی سرفه نبود اگر چه بی ماده بود یا شما آفت که

به شارکت دیگر اعضا اندر سینه و شش افتد یا بشرکت دماغ بود یا بشرکت نخاع یا بشرکت دل یا بشرکت دیگر احشا چون معده و جگر و رحم و حجاب یا بشرکت امتلا و کثیره یا بشرکت

همه تن آنچه بشرکت دماغ بود اندر صرع و سکته باشد و آنچه بشرکت نخاع افتد اندر استرخا و تشنج افتد و آنچه بشرکت دل بود چنان باشد که در دل نوعی از انواع سوء مزاج یا آفتی دیگر پدید آید و آنچه

بشرکت دیگر احشا افتد هم بسبب انواع سوء مزاج و انواع آماس و تفرق الاتصال افتد و آنچه بشرکت همه تن باشد و نوبت تب افتد گاه باشد که بسبب سستی عضلها سینه فراخ گردد

و این که باشد که بیماری دراز کشیده باشد و در آن مرض تغیر شده و هنوز قوت نیافته **فصل** اندر آنکه نفس طبیعی چند گونه است یکی را عظیم گویند و آن چنان باشد که سینه و شش فراخ تر

شود تا هوا بیشتر اندر کشد و وی را سه سبب است یکی تمامی قوت دوم فرمانبرداری آلت سوم بسیار حاجت و هر گاه با خراج هوا در باید که احتیاج بیشتر بود و حرکت از سبب ضعیف شود و حرکت

انقباض قوی بود هر گاه چند سبب از اسباب بوده حرکت انبساط ضعیف بود و حرکت انقباض قوی و قال جالینوس فی تشریح الکبیر ام الحیوان صحیحاً فانا نجد کمونی نفسه اسفل الصدر فقط فاذا

تحرک مرکبه شدید الا صابته حمی حرکت العضل التی فیما بین الاضلاع فان اشتدت حاجته اکثر من ذلک حرکت اعالی الصدر و دوم را صغیر گویند و وی ضد عظیم است و اسباب این ضد اسباب

آن و هر گاه که سبب الم و آفتی آلتها فرود حرکت تمام نتوان کرد و فرود هر آن سبب صغیر شود و گاه گاه اندر میانه سبب حاجت بادر یاد کرده شود نفس عظیم زند گاه باشد که نفس

تنگ بود و با تنگی صغیر شود و هر گاه فرود صغیر متواتر گردد باشد که حرارت غریزی باطل شود اگر با صغیری متواتر شود اندر آلتهای فرود وی باشد سوم را شدید گویند

۱۴۶

و نفس خرد غلیظ باشد و قوت حیوانی تکلف می کند تا هوای دود ناک کشیده را بسیارتر بیرون کند و نسیم هوای تازه بسیارتر اندر کشد بدین سبب بیرون کردن سخت بود و این نفس فشان

بسیار [illegible] حاجت بسیار بود و قوت و آلات درست و آرام باشد این را نفس شاهق گویند [illegible] فرو بردن باید خواستن [illegible] آنست که میان و سوی سینه حرکت کند پی حرکت حجاب

پی حرکت عضلها و سینه فرو شدن [illegible] به سبب آن بسیاری حاجت باشد و این نوع در تبهای بیشتر افتد [illegible] طویل گویند و فرو بردن دراز چنان باشد که مدت حرکت انبساط درازتر

باشد تا هوای بیشتر در [illegible] کشیده گاه باشد که به سبب تنگی نفس یا به سببی [illegible] هوا دشوار گردد و به سبب آن نفس دراز شود تا اندر درازی مدت نسیم بدانه حاجت

کشیده شود [illegible] النفس گویند و این خلاف طویل باشد هرگاه نفس قصیر متواتر شود [illegible] آلات آفت است و اگر ضعف [illegible] شود و بطلان حرارت غریزی [illegible]

گویند و وی چنان باشد که هر دو حرکت انبساط و انقباض کوتاه شود [illegible] اندر گرفتن هوا اندرون تقصیر افتد و سببش بسیاری حاجت باشد [illegible] طبیعت میخواهد تا هوای

دخانی را زود بیرون کند و هوای تازه را زودتر باز آرد و گاه باشد که [illegible] آفتی که اندر آلات [illegible] یا به سبب ضعیفی که اندر قوت باشد [illegible] باز آید هرگاه اندر

نفس سریع حرکت انبساط قوی تر باشد حاجت به هوای تازه اندر سینه بیشتر باشد و هرگاه حرکت انقباض قوی تر باشد حاجت بیرون کردن هوای دود ناک بیشتر باشد [illegible] گویند و

نفس سریع [illegible] متواتر گویند و چنان باشد که مدت میان هر دو نفس کوتاه باشد و سبب آن بسیاری حاجت باشد و این از بهر

آن باشد که حاجت [illegible] کفایت نشود [illegible] بدان سبب [illegible] دم کند گاه باشد که سبب [illegible] آفتی باشد اندر آلتها که [illegible] باز دارد [illegible] تواتر باز گردد

و [illegible] متواتر [illegible] فرو بردن مانده گردد [illegible] نفس [illegible] باطل شدن حرارت غریزی [illegible]

نمناک باشد نشان تحلیل حرارت غریزی باشد [illegible] نفس مختلف گویند و اختلاف نفس [illegible] آن [illegible] گویند و این [illegible]

دم [illegible] آن گویند که حرکت انبساط یا حرکت انقباض [illegible] حرکت تمام [illegible] دم کودکان اندر میانه گریستن [illegible] النفس البکائی نیز خوانند و سبب این بسیار

حاجت [illegible] هوا [illegible] سینه [illegible] اندر آلتها آفتی باشد [illegible] هوا که [illegible] اندر

میان آسایش [illegible] هوای تازه [illegible] کشیده این نوع بیشتر اندر آماس جگر و سپرز بود و تشنج [illegible] النفس

المنخری گویند و منخری [illegible] سوراخ بینی [illegible] و این نفس چنان باشد که [illegible] بینی [illegible] ضعیفی قوت باشد یا [illegible] تنگی گذرهای دم زدن به سبب خناق

یا سببی که اندر گذرها افتاده باشد [illegible] گویند [illegible] فرق میان نفس گنده و میان آن کسی که بوی دهان او ناخوش باشد آنست که گنده نفس

در حال انقباض پدید آید و نشان آن باشد که در سینه عفونتی هست [illegible] بوی دهان ناخوش [illegible] النفس الصفیر والفسیق گویند و این چنان

باشد که [illegible] هوا [illegible] دشوار [illegible] گذر هوا تنگ است [illegible] گذرها گرفته و تنگ [illegible] به سبب دشواری دم زدن [illegible] اندر آلتها و دم زدن [illegible]

چنان باشد که خلطی غلیظ اندر گذرها افتاده باشد [illegible] هوا [illegible] اخلاط [illegible]

عسر النفس پدید آید [illegible] ذات الجنب [illegible] دشوار گردد

نوع دیگر است از انواع نفس [illegible] انقلاص الحجاب گویند و وی چنان باشد که [illegible] سوء المزاج گرم و خشک مفرط پدید آید [illegible] سینه و پهلوها [illegible] متقلص شود

[illegible] باز آید و بسوی بالا ترکشیده گردد [illegible] این نوع آنست که خداوند علت را

[illegible] لازم باشد [illegible] بیرون [illegible] اندر حلق [illegible]

شود [illegible] علاج تدبیر رطوبت [illegible] چنان باشد که هر

بامداد [illegible] روغن بادام [illegible]

شکر [illegible]

[illegible] بعضی [illegible] بادام [illegible] شیر [illegible] با روغن بادام [illegible] اجابت [illegible] شربت آب [illegible] باید کرد و

[illegible] با روغن بادام [illegible] و هر نوعی [illegible] که سبب آن حرارت [illegible] حاجت هم ازین نوع علاج باید کرد و هوای خانه و

[illegible] و خشک [illegible] و انواع دیگر [illegible] علاج ضیق النفس باید کرد [illegible] شاید و سرفه [illegible] در ابتدا

[illegible] سود دارد و اگر ماده [illegible] اگر سبب ضعیف [illegible] سینه [illegible] روغن نرگس یا روغن یاسمین بمالند و آنرا که ماده

اندر [illegible] از هر یک یک جزو [illegible] از هر یک [illegible] بسازند و هر [illegible] چهار حب یا

[illegible] فصل اندر ربو و این نفس که [illegible] و دیگر [illegible] نفس کسی که به دو

[illegible] ضیق النفس [illegible] نمی کند و هر سه [illegible] گرد سینه

و دیگران [illegible] قال الشیخ الرئیس [illegible] النفس [illegible] ضیق اولا

[illegible] النفس [illegible] ضیق النفس [illegible] و بعضی اطبا [illegible] اقسام [illegible] و هر که هم

[illegible] اقسام [illegible] ضیق النفس [illegible] اقسام [illegible] اطلاق کنند و هر سه را امتلاء

[illegible] چهارده قسم است یکی آنکه [illegible] سینه تنگ [illegible] سبب [illegible]

دوم آنکه بلغم غلیظ [illegible] اقسام [illegible] سینه و احشا

روم آنکه از سر نازل شود سوم آنکه [illegible] سینه [illegible] نفس تنگی کند و بیمار [illegible] زبان

بیرون [illegible] حرکت کند [illegible] ضیق النفس [illegible] بلغم غلیظ [illegible]

[illegible] علاج [illegible] لطیف [illegible] می دهند

چون [illegible] گرم و [illegible] غلیظ و خشک می گرداند [illegible] آنکه اگر

لطیف [illegible] غلیظ [illegible] صفت لعوق مناسب بگیرند انجیر [illegible] تخم بادیان

[illegible] بجوشانند [illegible] عسل [illegible] بریان کرده [illegible] زعفران

[illegible] سپستان [illegible] گاوزبان [illegible] سود مند است [illegible] مفرده کار آید

[illegible] مفردات [illegible] عسل [illegible] بجوشند

[illegible] سینه سود مند است [illegible] طبیخ تخم [illegible] مفید است و هر

[illegible] گرم [illegible] اگر خشک [illegible] تمام دارد

[illegible] گوشت [illegible] مرغ [illegible] طعام [illegible] بلغم افزاید

چون شیر و ماهی [illegible] صفت حب [illegible] سه درم [illegible] السوس یک درم [illegible] پنج درم [illegible] انزروت

از هر یک دو درم کوفته و بیخته [illegible] حب سازند و از یک مثقال تا دو درم توان داد و صفت حبی که در دهان گیرند و اخلاط غلیظ را

[illegible] بگیرند فلفل رب السوس و شکر [illegible] حب سازند [illegible] امراض [illegible] صرع و تشنج و وجع المفاصل

[illegible] صحت [illegible] نباید بود [illegible] گاهی [illegible] اسهال [illegible]

١٤٨

بهترین علاج ... گرم ... [illegible] ... استعمال ... و درد ... نخالة ... [illegible] ... گرداند ... [illegible]

و اگر ... سعال ... سینه ... [illegible] ... اندک ... در سینه ... [illegible] ... و در این دو نوع

قی نهایت مفید است ... سعال ... [illegible] ... سینه ... [illegible] ... آن ...

بخلاف ... [illegible] ... فایده ... [illegible] ... بعد از طعام ... آب ... [illegible]

و ... [illegible] ... اندک ... خورد ... و اگر ... آب ... عسل ... [illegible] ... طعام ... [illegible]

و اگر ... [illegible] ... عادت ... [illegible] ... سینه ... [illegible] ... معتدل ... روغن ... و اگر ... در ما

... [illegible] ... اگر ... روغن ... [illegible] ... سینه ... [illegible] ... قوی تر

کنند ... [illegible] ... طعام ... [illegible] ... طعام ... کرده

طبع را نرم دارند ... [illegible] ... سینه ... [illegible]

بنفشه و ... [illegible] ... [illegible]

و از جمله ... قوی ... [illegible] ... عسل ... [illegible] ... و اگر ...

تر ... [illegible] ... چهار درم تخم ... دو درم ... [illegible]

... [illegible] ... و ... [illegible] ... آتش ...

... [illegible] ... اگر ... [illegible] ... ذکر

فواید عظیم النفع ... [illegible] ... ماده ... سینه و دلیل ... [illegible] ... دلیل ... است ...

ماده ... [illegible] ... دلیل آنست که ماده ... [illegible] ... دلیل آنست که ماده ...

... [illegible] ... دلیل آنست که ماده ... [illegible]

... [illegible] ... ماده ... سینه ... [illegible] ... ماده ... [illegible]

و بیماران ... [illegible] ... ماده ... [illegible]

باید دانست ... مزاج ... گرم ... سرد ... [illegible] ... مزاج ... [illegible]

و مزاج ... گرم ... [illegible] ... مزاج ... مزاج ... [illegible]

ظاهر ... [illegible] ... مزاج ... سینه ... [illegible] ... گرمی مزاج ... سینه

... [illegible] ... سردی مزاج ... [illegible] ... مزاج ...

آواز ... [illegible] ... آواز ... [illegible] ... سینه ... [illegible]

... [illegible] ... مزاج ... آواز ... [illegible] ... سینه ... [illegible]

... [illegible] ... ذکر ادویه مفرده که در ... [illegible]

... [illegible] ... گرم

[illegible] سکنجبین [illegible] سپستان بریان کرده [illegible]

حاصل گردد [illegible] باقی [illegible] سکنجبین [illegible]

[illegible] آسانی برآرد و سینه را پاک کند و اینجا که ماده [illegible]

[illegible] گوشت [illegible] قسم دوم آنکه [illegible] سینه [illegible]

ودرین [illegible] نفس تنگی کند [illegible] بسیار [illegible] سکنجبین [illegible]

حاصل شود علاج [illegible] لعاب اسپغول [illegible] نیلوفر [illegible] شعیر [illegible]

[illegible] قسم سوم آنکه سوء مزاج گرم [illegible]

[illegible] علاج [illegible] چهارم آنکه [illegible] در حرارت غریزی که اصل [illegible]

جمیع قوی [illegible] نفس [illegible] در فصل [illegible]

[illegible] علاج طبیخ [illegible] روغن سوسن و نرگس [illegible] روغن [illegible]

نمایند [illegible] قسم پنجم آنکه [illegible]

علامت [illegible] علاج [illegible] شیر تازه [illegible]

[illegible] قسم ششم آنکه [illegible]

غالب [illegible] قسم [illegible]

علاج [illegible] گوشت کبوتر [illegible] صفت طبیخ [illegible] درم [illegible]

درم [illegible] استعمال [illegible]

[illegible] نفس تنگی [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible]

[illegible] صفت [illegible] درم [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] قسم [illegible]

[illegible]

150

۱۵۱

و چه باید و علاج این ضیق النفس علاج تنقیه و کند بجلب ان باشد تا دانسته شود که از امتلا یا از غیر امتلا و تجویز تنقیه که کنند و تسکین که جلب آن که باشد و شود این بدن است

مرض خناق را بود خناق تفصیل ذکر یافته فایده هر گاه اندر فصل خریف باران بسیار افتد تا بستان خشک شمالی بوده باشد اندر زمستان بیماریها سخت

سرفه بسیار افتد و چه هوای سرد سرفه را زیان دارد و دیگر کسی را که هوای گرم مقام بسیار کنند و اگر باید بسیار باشد که علت نزلات الرئه شود

بیماریهای سرفه بسیار باشد که بیماریهای خشک و نفس شود چنانکه سو مزاج سرد یا گرم که اندر جگر افتد یا استسقا یا علت معده و درونها و بوسیده شد مفهرست به تفصیل

در قسم اول گفته آمد آنرا مطالعه شود و معالجه باید پرداخت **فصل در انتصاب النفس** و بالا گفته آمده که آن نوعی است از انواع ضیق النفس و

این مرض بیمار بر پهلو و بر پشت خفتن نتوان نهادن و بار است نه نشسته و بر پا ایستاده و گردن راست نگاه دارد و بالا سو مستانه اند و در مردان می‌تواند حبس باد که غلیظ باشد و رحم

در عضوهای تنفس افتد یا از خراج عضله‌های سینه حادث شود دلالت و علاج آن بحسب سبب آن از فصل ربو توان یافت و همچنین قسم الربو و انا زدنا الذکر لتکثیر الفوائد

تنبیه مترادف و التفرقه که ربو و ضیق النفس بحسب اختلاف رأی الاطبا واقع است و ابتدای نفس ربو اشعار ربو است اکنون در اینجا اختلاف را رفع کرده ام که

شیء زائد بدانکه ربو یک لفظ است و با ربو یا ربو را ضیق النفس بر عکس کرده که گذر راهی که در آن مرطوب و تنگ گردد آنرا ضیق گوییم و در این حالت

هوا استنشاق گذر نمی‌یابد مگر اندکی اندک پس ربو امرض تا سفل می گردد و ممکن است که ربو را تعریف دهی بالا نموده آمده ایم که نیز باشد و ایضا می‌تواند که ضیق باشد

در ربو نبود و کما تشاهد فی بعض الخناق اما مقابلین مترادف نظر بخصوصیت عرض شد تعمیم اسباب طول خوانی و امید وار آنکه حال واحد است یکی از ان دیگری جدا نمی شمارند

اما ضیق الصدر آنست که اعضای منبسطه که مخصوص به نفس اند نتوانند متحرک شد چنانکه باید یعنی در انبساط ضعیف باشند **فصل در سعال** که بپارسی

سرفه گویند باید دانست که سرفه حرکتی است و حرکت اندامهاست که باد را اندر دم زدن شرکت آن چون قصبه و عضلها و جوف سینه و حجاب است بطلان انقلاع و دفع فضول است

سینه و این حرکتی است طبعی که طبیعت بدان رنج از راه این اعضا دفع میکند و سعال سرفه را چون علامت سینه و دماغ را باید دانست که اسباب کلی سرفه

چهار گونه است یکی انواع سو مزاج ساذج بود یا مادی دوم انواع آماسها و قروح و بثور که در سرفه افتد سوم آنکه چیزی نا طبیعی ناگاه آلتهای دم زدن رسد چون باد سرد

یا دوای یا غباری یا طعامی ترش یا تیز یا تحریض خورده شود یا چیزی بخلط در مجرای نفس فرو رود چنانچه بعضی اعیان در اکل طعام یا شرب شراب پدید آید سقطه

ریختن از ان قدری در مجرا چهارم آنکه آلتهای دم زدن مبتلا باشد و مشارکت همسایه یکی عضو چون معده و مری و جگر و سپرز و معالیق سرده و مشارکت

پستانها سرفه پدید آید چنانچه بسبب وقوع سرفه و اسباب جزئیه تفصیل بیان باید انشاء الله تعالی رهبر بسبب تقسیم علیحده تسطیر نمائیم **قسم اول** آنکه

سو مزاج گرم ساذج در قصبه شش یا در گوشت ریه افتد و بسبب سرفه پدید آید باید دانست که هر گاه نوعی سوء مزاج گرم یا سرد یا خشک در قصبه شش یا در گوشت آن

عارض شود اجزای شش را هوائی که بحرکت انبساط اندر می شود نا خوش آید و قوت طبیعت بسبیل دفع سو دی پیش آن هوا را باید و آنرا منقبض های دم زدن باز کشد

چنانچه دود و گرد و باشش یا بهانه آید دفع کند و از دفع او سرفه پدید آید و علامت گرمی ساذج ریه آنست که تشنگی دائم بود و چون در حلقوم خشک باشد و در سینه هیچ گرانی نبود و از ملاقات

حرارت بیفزاید و از برودت تسکین یابد و ایضا آنست علامت سو چون در هوای گرم مقام بسیار کردن و اطعمه و اشربه گرم خوردن و بوی ادویه و عطرهای گرم زیانی مستمد

شنیدن بر آن گواهی دهد و پوشیده نیست که از این اسباب سوء المزاج گرم ساده مشغول شود بر یک حالت در دماغ و آلتهای دم زدن فرق میان سوء المزاج گرم

و خشک که در شش باشد و آنچه در معده بود آنست که ضرر از سرفه گرم از هوای سرد بیشتر راحت یابد نسبت آب سرد بخلاف ضعف معده گرم که بر عکس این باشد

و بی سرفه باشد علاج تبرید تسکین حرارت مزاج بر چه سرد بود چون اسپغول و آنچه جو و بنفشه و عرق و ماشان آن بجو برند و لعوق مناسب بسپستان و صندل و کافور

و تراشه کدو و آب کشنیز و آب کاهو و گلاب آمیخته بر سینه طلا سازند و قرص طباشیر اخضر بالذات و ضعفت لعوق که در اینجا بکار آید بگیرند عناب و سپستان

و تخم خطمی بجوشانند تا نیمه آید پس صاف نموده بقند شیرین سازند به قوام آمده مغز تخم خیار و در ان اندازند و بکار برند

[illegible]

صفت [illegible] گیرند تخم خشخاش سپید [illegible] آنچه گفته شد [illegible] بانیم بیرگر [illegible] مناسب هر یک [illegible] بالسعال [illegible] قسم

بالقی و لی الاعضاء قسم دوم آنکه خون صفراوی اندر بینی حاصل شود و آنرا السلی [illegible] و از آنکه استفراغ شده و اندر [illegible] میکند در طبیعت جهت دفع اذیت [illegible]

از مرد [illegible] است که نفس [illegible] گرم بوده و در [illegible] پیدا آید و دیگر آثار [illegible] گاهی [illegible] اکثر از این قسم [illegible] جهت [illegible] گاه باشد

که قوام [illegible] اعتدال بود [illegible] باشد و چیزی اندک [illegible] علاج [illegible] پا [illegible] و قوت اشتها [illegible] ا [illegible] تعدیل و تسکین هر چه بود [illegible]

گفته [illegible] بکار برند و [illegible] گرمی [illegible] تسکین [illegible] گفتند [illegible] قسم سوم آنکه [illegible] گرم [illegible] سرد [illegible]

المزاج [illegible] و [illegible] آنست که در دماغ حرارت [illegible] هضم غذا [illegible] و آن غذا بدین گرانی کند و افزون گشته [illegible]

[illegible] شود و حال آنکه [illegible] دماغ کیفیت [illegible] کرده [illegible] لازم بود در بینی نفث باشد و هنگام [illegible]

عقب خواب [illegible] دماغ [illegible] گاهی [illegible] سرد [illegible] شود [illegible] نماید فایده [illegible] عدم نفث

جهت [illegible] قال الشارح [illegible] الا [illegible] بالمقصد اما الذی ان یمکن [illegible]

[illegible] الطین و [illegible] الرقیق الذی [illegible] الریح و [illegible] سر [illegible] زیرا که در این صورت

تحلیل [illegible] و در دماغ [illegible] آنست که هنگام خواب حرارت در باطن جمع شود [illegible] تصرف

می نماید [illegible] دفع و ایضاً [illegible] آدمی [illegible] خشخاش [illegible] گرم [illegible] اندک

[illegible] خواب [illegible] علاج [illegible] خشخاش [illegible] خشخاش و تخم [illegible] کوفته و برگ

[illegible] و تخم [illegible] گل [illegible] شود و

[illegible] تا [illegible] از این [illegible] که

[illegible] و ایضاً جهت [illegible] حب السعال [illegible] صفت حب السعال بگیرند نشاسته

[illegible] بادام [illegible] و تخم خشخاش و پوست آن و صمغ عربی و گل ارمنی از هر یک [illegible] بکوبند و بلعاب [illegible] حب سازند

[illegible] و در دهن [illegible] بادام [illegible] مرکب [illegible] کام [illegible]

[illegible] خشخاش [illegible] خشخاش [illegible] گلاب [illegible] بادام [illegible]

و روغن [illegible] خشخاش [illegible] صفت روغن [illegible] بگیرند [illegible] بسایند

[illegible] قسم چهارم آنکه [illegible] سرد [illegible] است [illegible]

و هوای گرم [illegible] فایده [illegible] علاج اگر [illegible] بهوای سرد [illegible] برف [illegible]

آب سرد [illegible] گرم می کند [illegible] نماید

و اگر [illegible] گرم [illegible]

و روغن [illegible] صفت معجون [illegible] چهار درم

زعفران سنبل الطیب [illegible] از هر یک [illegible] درم [illegible] الذریره [illegible] از هر یک [illegible] درم [illegible] چهار درم عسل [illegible]

[illegible] دوازده [illegible]

۱۵۲

فصل ... صفت لعوق نافع لعاب بلغم را ... تخم کتان مساوی بسایند با هم بیامیزند ... گویند ... تا مدت یابد
قسم پنجم آنکه ماده از سر فرود آید در سینه غلیظ تر و لزج شده محبس نفس در سعال دری است که مقعب نکام نفتد غلظ لزج بسیار شده بسیرون آید زود سینه گرانی محسوس شود علاج بهر غلظ فتح
اده بگیرند زوفا انجیر جلبه ... همه مساوی بسایند با لایه عسل آمیخته نیوشند اگر در سینه حرارت بود ... سرخس ... نمایند ترنجبین در وقت بادام داخل نموده
تناول کنند صفت معجونی که سینه را پاک کند ماده غلیظ را بسیرون زند فای خشک پودینه ... سرخس ... انجیر ... مساوی بسایند
کوفته بیخته با عسل آمیزند صفت معجونی که ماده غلیظ را پاک کند ... بالسوس نیم درم پیل زرد ... مغز بادام تلخ هر یک دو درم آنگزه یک درم جمله بیخش داده با ... عسل بسرشند
وجب کنند نوع دیگر ... بالسوس ... شکر مساوی بکوبند ... نوع دیگر ... سازند نوع دیگر ... سرفه را که بشب آرام نگیرد ... سازند ... سینه را از هر یک مساوی بسایند
افیون ... نیم حب کنند ... بوقت خفتن در بشب اندر دهان نهند ... سرفه ... باشد که رطوبت از جهاز سر بسوی شش فرو ریزد علی الدوام و تناول در جمیع حال سلول مانند
و فرق نبهاد در بعضی سعال گفته آید ... غلیظ پخته آزار گوید که ... رطوبت معتدل بود ... پخته باشد اگر بود ... زرد و ... سیاه و ... بر غلظت دارد ... بر نفخ قسم ششم آنکه
رطوبت شش ... سینه ... بسیار بود این نوع ... مزمن شود ... علامتش آنست که بلغم بسیار برآید و بطیئ ... پیه ... خاصه ... خواب ... بعد ... علاج
بهر نضج ماده طبیخ بادیان ... نرم ... زوفای خشک ... سیاوشان بجوشند ... بعد از نضج ... بلغم کوشند ... این ... اگر نیخ خشک ... تخم خبیث بجوشانند ... افتد
نموده عسل آمیزند ... نافع ... سهل ... مناسب ... نافع تر چیزها بهر سعال در این مرض ... مرهم ... است ... این لعوق ... بسیار ... بالسوس ... داشتن
و ... ساو مغز بادام تلخ از هر یک چهار درم ... تخم انجره از هر یک یک درم کوفته بیخته با عسل آمیزند و ... از ... هر یک ... داشت ... چون قلیا ... کرد ... تناول ... است
مخصوص ... پیش گیرند ... هر چه ... باقی ... بهر از قسم پنجم ... قسم ششم آنکه ... است ... حرارت ... شش ... سعال ... است که ... تنفس
در حرکت ... یا دگیر ... این چیزها ... آرام ... سوم ... بلغم ... سرفه ... تولد ... از آماس حلقوم ... سعال ... این ... سرفه از آماس جگر و دیگر اعضا ... بانگ ... باشد ... در جگر ... باد ... سرخ ... باد ... سعال
بدید آید ... سعالیق جگر ... کشیده ... شود ... سپس ... سعالیق ریه نیز کشیده گردد ... یابد ... بواسطه ... کشیدگی ... فنای ... نفخ ... زدن ... تنگ ... شود ... پس ... قوت ... بعید ... باز ... نافع ... هر
وجعت ... را ... بنیاند ... سرفه ... این ... خشک ... شد ... الم ... نمده ... آثار ... سرفه ... نفخ ... پیدا ... بود ... قسم ... هم ... آنکه ... اندر ... شش ... تبر ... نه ... پدید ... آید ... سرفه ... آرد ... شش ... خراش
که ... نیز ... بود ... این ... قسم ... سعال ... علامتی ... است ... نفخ ... سریع ... بود ... بول ... گرم ... باد ... سرد ... نفع ... بدرگردی ... رنج ... علاج ... گزارند ... دارند ... تکلف ... استعمال ... سرفه

... قسم یازدهم آنکه ... علاج ... [illegible]

... [illegible] ... خود ... [illegible]

... [illegible] ... علاج ... [illegible]

... [illegible] ... فصل در نفث الدم یعنی برآمدن خون ... [illegible]

این بر هفت قسم است قسم اول آنکه ... خون ... [illegible]

علاج ... [illegible] ... سیلان خون ... منقطع

گردد قسم دوم آنکه ... نفث الدم ... قسم سوم آنکه ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] ... خون ... [illegible]

... [illegible] ... قسم چهارم آنکه ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] ... علاج ... نفث الدم ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] ... قسم پنجم آنکه خون از شش برآید ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] ... خون از شش ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] ... خونی برآید ... [illegible]

... [illegible] ... نفث الدم ... [illegible]

... [illegible] ... خون مطلوب شود

... [illegible] ... عند الحاجت

... [illegible] ... مزاج زائل

... [illegible] ... غلیظه

تا مزد ان تا شود ... بهتر آنست که نخست ... بالا فرود آرند ... و بستن اطراف ... پس ... تا بستر ... که پر ... نکوتر ...

رگ باسلیق ... تا رسیده ... فوائد ... نمایند و گاه ... سبب بر آمدن خون ... سر رگها ... که تیز ... فرود آید ...

... رگها ... نرم سازد ... بهتر آنست که نخستین ... بالیدن اطراف ... آن پس ...

قابض ... و ... گرم ... مانند ... زیره بریان کرده ... زعفران تا قوت ... و ...

... گرم ... بیرون ... شش ... سینه ... مزاج ... خون ...

... بریان کرده ... بریان کرده ... گاه ...

... خون ... بیرون آید ...

[illegible]

۱۵۵

[illegible]

[illegible] فصل در نفث الدم و این پنج قسم

است یکی آنکه ذات الریه یا ذات الجنب [illegible]

[illegible]

[illegible] فصل در کابوس که آنرا

ذات الریه گویند [illegible]

[illegible]

فصل ذات الریه [illegible] قسم اول [illegible]

[illegible]

۱۵۶

[illegible] باشد اما اگر بخار ... چنان نباید که گویا چیزی ... گره ... [illegible] ... تشنج ... زبان خشک شود و تنگی ... باشد که

[illegible] ... از آن ... بود و ... باشد ... استنشاق ... سرد ... اعراض ... قلت ... سبب ... تنگی نفس ... [illegible]

... باشد مثلاً شدت عطش و ضربان ... حرارت و قلت گرانی ... [illegible] ... خون ... از کسب ... برخوان ... [illegible]

آثار هوا و گرم ... [illegible] ... باشد با حرارت و کمتر از حرارت خون ... گرانی ... زبان ... استنشاق ... اگر ... [illegible]

اما آنچه ... نیست ... [illegible] ... گرانی ... اندرون سینه ... باشد ... [illegible]

و میان ... [illegible] ... ضعیف ... اگر آماس ... بود ... [illegible] ... باشد که ... [illegible]

... نشان ... [illegible] ... گرانی کند اندرون سینه ... حرارت ... بود و نشان ... [illegible]

... باشد ... [illegible] ... اعراض ... [illegible]

باشد تا که ... [illegible] ... نشان ... گردن ... اعراض ... [illegible]

... [illegible] ... اگر قوت ضعیف بود ... [illegible] ... اگر این علت ... [illegible]

... [illegible] ... گرم باشد ... [illegible] ... اگر ... [illegible]

... [illegible] ... علاج ... رگ باسلیق زنند ... [illegible]

آماس ... [illegible] ... [illegible]

... [illegible] ... سینه ... [illegible] ... زبان ... [illegible] ... باشد

و اگر آماس خونی بود ... رگ صافن زنند ... اگر ورم ... [illegible] ... طریق

... [illegible] ... سینه ... [illegible] ... پهلو ... [illegible]

... [illegible] ... آماس ... [illegible] ... اگر ورم ... [illegible] ... از سینه

... [illegible] ... باسلیق ... [illegible] ... قوت ... [illegible] ... ابتدا

... [illegible] ... گوید که اگر ... [illegible]

گرم بود ... [illegible] ... اگر ... [illegible]

... آماس ... [illegible] ... باشد ... [illegible]

... [illegible] ... باشد

چون آب ... [illegible] ... [illegible]

... [illegible] ... سینه ... [illegible] ... چون آب ... [illegible]

... [illegible] ... سینه ... [illegible] ... حرارت ... [illegible]

... [illegible] ... معده ... [illegible] ... [illegible]

باشد ... [illegible] ... تنگی نفس و گرانی سینه ... [illegible] ... باشد

۱۵۷

[illegible]

[illegible] مستفرغ شود [illegible] چنانچه در نفث الدم گفته شد [illegible] آید [illegible]

[illegible] از اسباب چون خشم قوی و حرکت عنیف [illegible] و آن [illegible] در حال [illegible] علاج نفث الدم

[illegible] باید کرد قسم دوم آنکه ماده ورم بلغم باشد [illegible] بسیار کمتر بودن

[illegible] و باید دانست که هیچ آماس [illegible]

[illegible] در حال [illegible] آماس گرم [illegible] چون [illegible]

[illegible] در حال [illegible] گندم

[illegible] با روغن بادام [illegible]

[illegible] روغن بادام [illegible] نفث الدم

[illegible] فصل گفته آید قسم سوم آنکه آماس صلب باشد [illegible] آماس گرم بودن [illegible]

[illegible] تنگی نفس زیاده شود [illegible] سودا [illegible] بلغم [illegible] باشد

علامت این قسم آنست که ضیق النفس [illegible] حرارت سینه [illegible]

سودا [illegible] آماس گرم [illegible]

[illegible] دیدم که سنگی بزرگ همچون سنگ [illegible] دیدم [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

باشد که لعاب تخم کتان و خطمی با روغن بادام و شیر دختران [illegible] روغن بنفشه [illegible] تخم خطمی [illegible] سینه ضماد سازند و دیگر

تدابیر [illegible] آماس [illegible]

[illegible] سینه [illegible]

[illegible] باشد [illegible]

[illegible]

[illegible] شیر [illegible]

[illegible] آماس [illegible]

[illegible] دانسته [illegible]

تمام با حرارت و آماس [illegible] سینه [illegible] ضیق النفس [illegible]

و در نفث الدم بیان یافته [illegible] فصل [illegible] المده فی الصدر بیان

باید [illegible] سل [illegible] فی الرئه مع الدق [illegible]

[illegible] فی الرئه [illegible] الصدر [illegible] سینه [illegible] سل [illegible]

[illegible] از قروح [illegible] الدماغ [illegible] بجانب [illegible] آید

[illegible]

[illegible] از لیق پاک است خدا و ند

[illegible] سل گویند فرق در میان سل [illegible] از آنکه ماده [illegible] تیزی آن

[illegible] ذات الجنب یا ذات الصدر یا ذات الریه [illegible] سینه خون بر شش گذرد

[illegible] پارگی کسیله

[illegible] لازم باشد [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] والیضا [illegible]

[illegible]

[illegible] والیضا [illegible]

[illegible] والیضا [illegible]

[illegible]

159

[illegible] بجهت [illegible] فایده علت سل اگر علاج کرده باشد و اگر [illegible]

علت [illegible] و شیخ الرئیس [illegible] سال و کمتر [illegible] این علت باشند و این مرض [illegible] سر دو ده

[illegible] بستان [illegible] شیر [illegible] سالگی [illegible] ابتدای [illegible] و حلقوم بیرون [illegible]

[illegible] ایشان از گوشت [illegible] بیرون آمده چون [illegible] و این کسان [illegible] علاج سل [illegible]

[illegible] کنند تا [illegible] از سوی شش [illegible] فصد قیفال [illegible]

در این مرض [illegible] و دیگر علاج [illegible] حرارت [illegible] اختیار نمایند و اگر

[illegible] و نوشیدن شیر خر و شیر زنان نافع ترین اشیاست [illegible] جراحت شش آماس [illegible] امکان ندارد ولیکن

اگر علاج [illegible] دیگر از شش [illegible] علاج [illegible] که خون از

[illegible] معلوم شود که از شش [illegible] علاج کردم شفا یافتند و

[illegible] گفتم [illegible] که خون [illegible] بیرون

نماید [illegible] حرارت [illegible]

[illegible] علاج [illegible] علاج [illegible]

[illegible] آماس [illegible] اگر قوت مریض ضعیف [illegible] و اگر طبع نرم بوده

[illegible] اگر [illegible] فصد کرده باشند

[illegible] در این مرض [illegible]

شیخ الرئیس گوید [illegible] اگر [illegible]

[illegible] علاج کردیم شفا یافت [illegible] گفت

[illegible] علاج [illegible] کرده [illegible] تازه [illegible]

[illegible] اگر شیر زن [illegible]

[illegible] اگر [illegible] از وقت [illegible] چهار ماه یا پنج ماه [illegible] شیر [illegible]

[illegible] در حالی که [illegible]

[illegible] آب گرم [illegible] شیر [illegible] طبع [illegible] روز اول [illegible] ده درم شروع کنند

[illegible] درم [illegible] شیر [illegible] بعضی گفته اند که شیر [illegible]

[illegible] مریض [illegible] فرخ می گوید که چون شیر دهند باید که هیچ طعام دیگر [illegible]

شیر [illegible] آب [illegible] آب [illegible]

[illegible] شیر [illegible]

[illegible] احتیاط باید کرد [illegible]

١٦٠

[illegible]

فصل در اتقان و متقن مده و ریم و سینه

فصل در اتقان و متقن مده و ریم و سینه

تنقیه ... [illegible] ... بادمن گیرد و احتیاط کرده است از ... [illegible] ... منقلد بود که گفته اند و این سهو است که ... [illegible] ... باید و در حقیقه

بایستد و آفت دیگر نباید **فصل ورم و اسهال** که اشتباه اضلاع رحب سینه ... [illegible] ... اضلاع افتند و اطبا در اطلاق اسامی اورام این اعضا اختلاف دارند چنانچه بیان

نموده آید انا ... [illegible] ... که مستقله ذکر می باید بیع بیان مخالفت **فائده** ذات الجنب دو گونه است حقیقی و غیر حقیقی حقیقی آنست

که از اورام ... [illegible] ... غیر حقیقی آنکه باد غلیظ ... در نواحی جنب ... و فیما بین الصفاقین بند شود و ... ذات الجنب حقیقی کنند و اقسام چنانچه ... بمقاله گفته شود و ... ذات الجنب

غیر حقیقی ... تنقیه بلغم و ... نفع دارد ... الریح مع الدم **مقاله اول** در ذات الجنب خالص ... نزد اکثر اطبا که غشاء مستبطن اضلاع است یعنی پرده

میان آلات غذا و آلات نفس ... ورم شود خواه ورم در شق ایمن یا ایسر ... یعنی ... اجزای غشا ... عام باشد مسمی است

بذات الجنب ... گفته اند ... [illegible] ... در ذات الجنب ... فرق نمیکنند و از

الفاظ مترادف می شمرد و علامات ذات الجنب خالص ... گویند ... تنگی نفس ... اضلاع گویند ... ناخس پیدا

بودن ... [illegible] ... اگر ... خالص بود یا خون گرم ... گاه باشد

که بلغم ... غشا ... اگر ... گرم گردد ... ذات الجنب ... خون خالص ... تواند شد بهر آنکه در غشا و

حجاب ... اجرام ... ماده ... غلیظ ... ذات الجنب غیر خالص ... که عبارتست از ورم عضلها ... می تواند که از خون صرف متولد شود زیرا که

عضله مختلف الاجزا ... [illegible] ... و خون سودا ... ممکن است و این مقاله را باعتبار سبب چهار قسم بیان کنم **قسم اول** در ذات الجنب

خالص که از خون است علاماتش ... تحت الاضلاع ... ضیق النفس ... و قال القرشی لون النفث یدل

علی المادة فالاحمر ... الاصفر ... الاسود ... و همچنان ... استدلال توان کرد بر ...

علاج در ابتدا ... تا ماده ... رگ باسلیق زنند ... و بعد ... فصد ... تا ماده ... از نفس ... شود و اکثر بر آنند

که خون درین فصد ... چندان برآرند که در خون ... ظاهر شود یا سیاه ... پس چون ظاهر شود ... و بعضی در اخراج خون

شرط ... آنست که حال مریض ملاحظه نمایند اگر ... در خون رگ ... لیکن ... [illegible] ... و اگر ...

نداشته باشد ... [illegible] ... ظاهر شود ... زیرا که حرکت ماده ... [illegible]

خون ... از طرف مقابل زیرا که فصد مقابل باید ... ماده ... و بعد از فصد اگر مناسب

دانند طبیعت را ... نمایند ... شیرین ... و منقی ... [illegible] ... تقویت در تسهیل و

نفث مددگار است و اگر بنفشه ... یا شراب بنفشه مرکب ... باید که بنفشه ... در آب گرم و روغن بابونه ... بر پهلو ... ضماد سازند **قسم دوم**

در ذات الجنب خالص صفراوی ... آنست که ... نبض ... لازم ... [illegible] ... زرد ... علاج

هم در ابتدا از جانب مقابل وجع رگ زنند ... نرم کنند ... حرارت ... شراب ... بنفشه با لعاب اسبغول

آمیخته ... و از همه ... **فائده** تجویز فصد از جانب مقابل وجع در ابتدا آنست که خون صفراوی در بدن کثیر نیست ... سبب خوف

انجذاب ماده ... بموضع ورم کمتر است بخلاف دموی ... خون ... از جانب مقابل ... زیرا که خون در بدن بیشتر است و درین صورت

خوف انجذاب ماده ... [illegible] ... مسافت ... مخالف ... محض برای دفع خوف است

پس اگر طبیب ... ماده ... خوف انجذاب ... از طرف مقابل رگ زنند کما لا یخفی علی اهل التجربه

[illegible]

۱۶۳

باید دانست که ماده ذات الجنب از سوی صفراوی باشد نزدیک است و در بیشتر احوال چون سودا مشتاد و در معنی ظاهر شود و صفرا آمیزد تا آنگه رگ زدن ایمن تر از مسهل دادن نیز شود و اندر این وقت ممکن نیست که مسهل خوردن ... و اختلاط انجم باشد و ... آلوده کند و از آن تدبیر آن نیست که چون ذات الجنب صفراوی باشد بر موضع درد نگاه کنند اگر در روی استخوان سینه چیزی گرم در نمی برآید رگ زدن صواب باشد و اگر سوی شیر اسفیذ ... مسهل میکند مسهل ... تر بود ... سخت قوی نباشد جوب سکنجبین ... آب جو ... مانند آن
بکار برند که مانع نضج باشد و اینجا را برآمدن ... چیزی دهند که بلغم آسان برکرد و موجب نضج باشد چون شراب زوفا و مانند آن و حق آنست که منفعت این اشربه بعد از نضج بیشتر است و اگر قول ... چون برکار ... نضج سود باید که ... تا بهتر است و بعوض آب جلاب رقیق خورند ... تا مناسب آب ... مزوج
کرده اگر تشنگی بغایت باشد و دیگر ... آب ... سکنجبین که بس ترش نباشد توان داد و ... اسفراج ... بنفشه ... اندر ... آمیخته در روغن بادام
افزوده بدهند ... اگر ... کشکاب ... و سپستان و بنفشه ... با شکر و روغن بادام بدهند صواب باشد و همه تدابیر ... زاینده و پاک کننده که در باب
ذات الریه گفته آمده ام ... بسیار ... گرم ... اندر معالیق ... شود ... نفس تنگ شود و ... طبیب ... که
ذات الجنب ... که در ذات الجنب تب و سرفه و تنگی نفس ... اندر آماس جگر نیز باشد و فرق میان آنست که ... ذات الکبد ... گاه گاه ...
اندر پهلوی راست الم و گرانی همی یابد و ... ظاهر شود ... زبان ... گردد و بول ... همچون بول ... آماس اندر ... باشد ... نتوان ... است
و اگر جانب ... با تنفس تمام کشیدن دشوار بود ... گران از پهلو ... ذات الجنب ... سبب ... گرم ... باشد
خطرناک تر باشد ... اعراض صعب تر بود ... ذات الریه ... شود و تحلیل پاک گردد ... باشد ... اعراض ... ساکن بود
لیکن ... تحلیل آن ... فرق میان ذات الجنب و ذات الریه آنست که در ذات الریه ... باشد ... تنگی نفس ... ذات الجنب باشد و دیگر علامات که در
ذات الریه یاد کرده آمد ظاهر بود ... که حال ذات الجنب ... همچون حال ... باشد ... از سه نوع بیرون نیست یا به تحلیل زایل شود یا ریم کند یا صلب گردد
لیکن ابن الاسنا ... که صلب شود ... پاک شود ... از زرد ... رقیق برآمدن گیرد ... زود ... پاک خواهد شد روز چهارم
نضج ... لیل ... در ... روز ... روز دوم و سوم پدید آید ... نشان ... در هفت روز پاک شود و اگر در چهارده روز
پاک گردد ریم کند ... روز ریم پاک شود ... پدید آید ... ریم کردن ... باشد که اندر باب ... ذات الریه یاد کرده آمده است
و ... پاک شدن ... از ذات الجنب ... تا چهارده روز ... روز ... پاک شدن ... از ذات الجنب ... چهل روز باشد تا شصت روز لیکن تا
این مدت ... قوت ... تب گرم ... آماس ... پدید ... نشان ریم کردن آنست که درد سخت تر شود و نفس تنگ ... تب ... سوزان تر
و قوت ضعیف تر و زبان ... دهان خشک ... شهوت باطل گردد و ... سخن ... گفتن پدید آید و در پهلو گرانی یافته شود ... انگه ریم تمام گردد تب و درد
ساکن شود و گرانی پهلو ... زیادت گردد ... نبض ... شود ... سخت گردد ... تا ظهور این اعراض ... بعد از
... بول و غیر آن بوده باشد ... ریم کردن باشد ... چنین باشد ... ریم کردن ... بود ... خفت
... ناید ... هلاکت پدید آید و هر گاه ... اسهال ... و اعراض دیگر زوال نگیرد ... آثار ... ظاهر بود باید دانست
که آماس ریم کند و ... ذات الریه باز گردد و اگر قوت ضعیف و علامت ظاهر آید ... پاک شود و هر گاه ذات الجنب ریم کند ... ریم اندر فضای سینه افتد
بیمار چند روز ... بهتر است ... بتر شود و اگر اعراض ذات الجنب ... نفس تمام بوده باشد ساکن شود ... باید دانست که ماده بطریق
ادرار بول یا بطریق اسهال دفع خواهد شد پس اگر اندر بول ... ظاهر نشود ... باید کرد تا اندر عضلهای شکم ... حرارت و گرانی هست
اگر باشد باید دانست که ... آن ... آماس ... خواهد کرد ... اسهال ... باشد ... اندر این وقت ... فرماید و اگر

در ذات الجنب تنگی نفس باشد یا زده شود و در سینه جای گردن حرارتی اگر آن چه بدین نشان آن اگر اده بالا رفته شود و آماس خرج اندر سینه گوش خواهد کرد لیکن اگر ماده

تیز باشد و این نشانها که چیزی پدید نباید و ماده را از راه دفع گرداند و سیلاب اعراض آن ظهور نسازد به هلاک کند و اگر دافع قوی باشد از خود دفع کند به تشنج

باز گردد و گاه باشد که بسبب بسیاری ماده و ضعیفی قوت ماده اندر نگذرد و از خون باز ماند و خناق کند و گاه باشد که ماده به جای حل میل کند و خفقان و خشکی آرد و پوشیده نماند که ماده

ذات الجنب چون گشاده شود از سه حال بیرون نباشد یا بعضو دیگر اندر آید و بگذرد و پاک شود یا بدان عضو که اندر آید آنجا علتی دیگر تولد کند یا از جا بیرون نیاید و آنجا جایگاه خالی بیابد کند و آماسی

و جراحتی تولد کند اما آنچه بعضوی دیگر اندر آید و بگذرد و پاک شود آن از سه طریق بیش نیست یا بگذرد به آوردن یا بگذرد و به شش اندر آید و از آن راه پاک شود یا برگها

یا بگسلد برگ و بجوف پیوسته است بگذرد و با جوف اندر آید و با ادرار بول پاک شود و آنجا رود و اما میل کرده بطریق اسهال پاک گردد و لیکن بسیار باشد که ماده علت سخت

بسیار باشد و پیش از آنکه پخته شود طبیعت از بی طاقتی آن را دفع کردن گیرد و لیکن بسیار با کسب این دفع حرکتی قوی باشد چون حرکت تب و حرکت خشم و مانند آن

و این نوع دفع که قبل از نضج افتد ستوده نباشد بلکه با خطر باشد فایده هر گاه از اشمه و تکمیه در دفع و نشیند بلکه آن دو یا دیگر و باید که تن ممتلی است

و باستفراغ حاجت فاصد فصد یا هر گاه که فصد کرده باشد و خون بسبب چیزی بر آورده و مسهل داده و ماده باز دارد آن اعراض بیماری ساکن نشود نشان ریم کردن باشد

لیکن گر باره فصد نباید کرد به هر آنکه اگر دیگر بار فصد کنند قوت ضعیف شود و مدد حرارت خون گسسته گردد و آماس خام بماند و نضج زیاده نیابد و اگر سبب آنکه

فصد کرده شود و ماده پخته گردد و نفس تنگ پدید آید و اندر قوت ضعف بود فصد کنند و آنجا که باستفراغ حاجت افتد حقنه صواب تر و اگر قوت بیمار بر جای باشد و

از پس فصد غشی افتد یا نفس تنگ بود و باید دانست که ماده علت کمتر نشده لیکن تدبیر حقنه در این صورت لازم است و بیمار باشد که هر روز یک بار یا دو بار طبیعت اجابت کند

و از فصد باز نیاز سازد و هر گاه بینند که ماده پخته شده جهد باید کرد تا پیش از آنکه ریم گردد و بنفث پاک شود و آب گرم و کشکاب و تریاق با شکر و سکنجبین با آش مسهل خوردن و بر آن پهلو ها

خفتن یاری دهد بنفث و سینه و پهلو ها را پاک نماید و صفت ضمادی که ماده را بپزاند و درد را بنشاند بگیرند بنفشه و خطمی از هر یک یک جزو بیخ سوسن دو جزو آرد جو و آرد باقلی

از هر یک جزوی و نیم بابونه یک جزو جمله را با موم و روغن بنفشه بسرشند چنانکه مرهم است و اگر به تحلیل حاجت باشد تخم کتان زیاده کنند و پخته بسرشند و اگر حرارت

کمتر بود بجای روغن بنفشه روغن سوسن یا روغن نرگس کنند و اگر حرارت قوی باشد بعوض تخم کتان و پخته برگ نیلوفر و گل سپید و کدو و شیر زنان زیاده سازند

قسم سوم در ذات الجنب خالص سوداوی و در اول این فصل گفته شد که سودا از احتراق و عفونت سبب نگردد ذات الجنب خالص نتواند آورد و علامت

این قسم آنست که تخس و لذع در تب و بسیار شدید نبود و دهن خشک شود و تب با قوت باشد و زبان سیاه و تیرگی و درشت گردد و لثه و سر تیره شود و بصیرت بر آید

و سیاه رنگ باشد و قسم سوداوی بسبب غلظت و صلابت و بطور نضج در اکثر موردی می گردد و هلاکت علاج رگ زدن است الغرض آنچه در اقسام سابقه مذکور است

بکار برند و در موضع درد ضمادی که از برگ کرنب و بنفشه و بابونه و تخم خطمی ساخته باشند مدام نهاده دارند و برای جمع و تلیین و تسکین ماده اعانت نضج و تخفیف

وجع آب گرم تحلیل نماید و حقنه لینه طبیع را فرود آرند و باید دانست که هر گاه میل ماده با سفل باشد چنانچه بالا گفته شد تلیین از فصد انفع و ارجح است

و سبب ماده بجانبی که مائل است قسم چهارم در ذات الجنب خالص بلغمی و از تقریر سابق مفهوم شده باشد که تا دام بلغم عفونت و حرارت کسب نکند در سینه

در آمده ورم پیدا نمی تواند کرد لهذا ذات الجنب خالص از ماده سوداوی بلغم کمتر افتد و علامت این قسم وجع ثقیل است و خفت تب و قلت تخس و سپیدی نفث اما در ابتدا

اندکی مائل بسرخی میباشد بواسطه اختلاط بلغم با خون و قسم بلغمی اسلم ترین انواع است زیرا که بلغم حرارت و حدت کمتر دارد و ماده چون آن زودتر پخته شود علاج رگ زدن و هر چه

در اقسام سابقه مذکور است از تلیین و تحلیل و تنقیه و تلطیف بجهت احتیاج بکار برند اما باید که در تلطیف افراط نکنند تا ماده غلظت و خامی نیفزاید و بیمار را نفرمایند که ماء الشعیر که

قدری نخود و تخم بادیان در وی پخته باشند بنوشد و بهر تلطیف ماده و تلطیف آن شراب زوفا بنوشند مقاله دوم در ذات الجنب غیر خالص و آن را ذات الجنب

مغالطه و غیر صحیح نیز گویند و روی آنست که عضلات نیابین اضلاع واقع اند بیاماسند یا غشائی که اضلاع را از خارج در پوشیده است و محل سینه سوم شود باید دانست

صفت روغن بید انجیر [illegible] روغن [illegible] قسم چهارم آنکه [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

چون [illegible] سرد [illegible] گرم [illegible]

[illegible] انجیر [illegible] گرم [illegible]

[illegible] صفت [illegible] زعفران [illegible]

[illegible] عسل [illegible]

[illegible]

[illegible] قسم پنجم آنکه [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] صفت [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] قسم ششم آنکه [illegible]

[illegible] سعال [illegible] علاج [illegible]

[illegible] تخم [illegible]

[illegible] سعال [illegible]

[illegible]

[illegible] قسم هفتم آنکه [illegible] سعال [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] روغن [illegible]

[illegible] روغن بادام [illegible]

[illegible] روغن بادام [illegible]

[illegible]

[illegible] قسم هشتم آنکه [illegible] علاج [illegible]

175

[illegible] تجریع کنند [illegible] صفت لعوق [illegible] نفث [illegible]

سازند [illegible] صفت [illegible]

[illegible] قسم نهم آنکه جراحت [illegible] یا قرحه شش [illegible] سعال [illegible]

یا آماس [illegible] سبب سعال [illegible] در نفث الدم [illegible]

[illegible] آماس [illegible] شد [illegible] شود [illegible]

[illegible]

[illegible] قسم [illegible] آنکه از شش [illegible] آید [illegible] سعال [illegible]

[illegible] علاج [illegible] و اسهال [illegible] قسم [illegible] علاج [illegible] قسم [illegible]

[illegible] و اسهال [illegible]

[illegible] گردد [illegible] شش [illegible] سعال [illegible]

[illegible] علاج [illegible] اسهال [illegible]

[illegible] نفث الدم [illegible] خون [illegible] خون [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] قسم دوم آنکه [illegible] نفث الدم [illegible] قسم [illegible]

[illegible] نفث [illegible]

[illegible]

[illegible] قسم علاج [illegible]

[illegible] خون [illegible]

[illegible] آنکه برآید خون [illegible] جراحت [illegible] سینه [illegible]

[illegible] قصبه [illegible] قصبه [illegible]

[illegible] خون [illegible] باشد [illegible] باشد [illegible] قصبه آید [illegible]

[illegible] استخراج [illegible] علاج [illegible] مذکوره

[illegible] نفث الدم [illegible] صفت آن [illegible]

[illegible]

[illegible] قسم پنجم آنکه خون از شش برآید و این را هشت سبب است

[illegible] آنکه [illegible] آنرا

[illegible] آنکه سوء مزاج [illegible]

۱۴۱

[illegible]

[illegible] خون [illegible] علامت آنست که بیرون [illegible] باشد [illegible]

[illegible] رنگ [illegible] باشد [illegible] کثرت باشد [illegible]

[illegible] خون [illegible] رگها [illegible] حرارت [illegible] باشد [illegible]

[illegible] خون [illegible] ریزی خون [illegible] باشد [illegible] خون [illegible]

[illegible] رگ باسلیق زنند [illegible]

[illegible] الدم [illegible]

[illegible] صمغ عربی [illegible] گل ارمنی [illegible] افیون [illegible] سینه طلا سازند [illegible]

[illegible] سبب [illegible] باشد [illegible] گرم [illegible]

[illegible] تفصیل [illegible] بسبب برآمدن خون [illegible] باشد [illegible]

[illegible] اطراف [illegible]

[illegible] استعمال [illegible] سبب برآمدن خون [illegible]

[illegible]

[illegible] صمغ عربی [illegible] بریان کرده [illegible]

[illegible] خون [illegible]

[illegible] بریان کرده [illegible] خون [illegible]

[illegible] باید [illegible] النفث الدم [illegible]

[illegible] عضو [illegible] قسم [illegible]

خون از سینه آید [illegible] علامت [illegible] خون [illegible] سینه [illegible]

بقدر اندک باشد و موضع جراحت درد کند و عند الاستلقا سرفه و درد افزون شود و علاج رگ باسلیق زنند و قرص [illegible] سینه طلا نمایند

و جراحت سینه نسبت بجراحت شش قلیل الخطر است [illegible] رگهای سینه و شش [illegible]

ادرار [illegible] رگ زدن و بالیدن اطراف [illegible] سینه [illegible]

گذاشتن [illegible] گرم [illegible] گوشت [illegible] بعد [illegible]

یا شیر خر [illegible] که [illegible] زعفران [illegible]

که درین ادویه چیزها [illegible] چون گل مختوم و گل ارمنی و صمغ عربی و کتیرا و نشاسته و کهربا [illegible] بریان کرده [illegible]

و گلنار و طباشیر و سرطان [illegible] سوخته [illegible] داخل نمایند و اگر ادویه گرم [illegible] مقدار دو درم [illegible]

کوفته [illegible] قسم هفتم آنکه بیرون آید خون از مجری معده یا از جگر یا از سپرز [illegible]

علامت این قسم آنست که بیرون آید خون [illegible] باشد که در عضوی [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] صفت آن گل [illegible]

[illegible] گفته آید و در اینجا اندر سه مقصود گفته آید قسم چهارم آنکه سوء مزاج [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] گفته شد که سوء مزاج [illegible]

[illegible] فصل دوم در خفقان یعنی پاک طپیدن

[illegible] گفته آید فصل اول اندر سوء مزاج ساذج گرم دل

[illegible] خفقان شود و علامت آن نشان

[illegible] علاج [illegible]

[illegible]

[illegible] خفقان [illegible] فصد کرد و بعد از آن

[illegible]

[illegible]

[illegible] قسم سوم آنکه [illegible] خفقان شود اندر رگها [illegible] دل در آمده

[illegible] علاج [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج این دو قسم یکی [illegible]

[illegible] صفت [illegible] صندل بگیرند [illegible]

[illegible] صفت قرص کافور بگیرند [illegible] گل سرخ [illegible]

[illegible] سرطان نهری بریان

[illegible]

[illegible] صفت سفوف که دل گرم را سود دهد بگیرند گل سرخ [illegible]

صفت شراب که تشنگی و حرارت نشاند بگیرند آب انار ترش و آب آلو ترش و آب خرمای هندی و آب ترشی ترنج و آب غوره از هر یکی

[illegible] تازه [illegible] و تحویل بهوای خنک

[illegible] خفقان گرم [illegible] مقام سازد [illegible]

۱۶۹

[illegible]

این عوارض [illegible] خفقان [illegible] قسم سوم آنکه [illegible] خفقان گرم و [illegible] از آن اندک [illegible] شود [illegible]

[illegible] بسیار بیاید و اگر گاه دل [illegible] در میان [illegible] و اگر آنچه میان دل [illegible] رطوبت [illegible] باد [illegible] و آنچه [illegible] دل [illegible] گویند و درم [illegible] القلب این [illegible]

[illegible] خفقان [illegible] بیاید [illegible] دل او در میان آب افتاده است **علاج** [illegible] استفراغ

[illegible] مرکب [illegible] بایارج [illegible] و اگر [illegible] سوده یک درم [illegible] سکنجبین [illegible] سود دهد و اگر رطوبت بسیار

باشد بایارج [illegible] موافق بود [illegible] آسان شود و باید [illegible] دار المسک [illegible] چهار [illegible] گرم باید داد **صفت** [illegible] خفقان

سودا [illegible] بسفایج و [illegible] سپید [illegible] دل [illegible] خفقان [illegible] آن اگر [illegible]

[illegible] **صفت** [illegible] خفقان [illegible] سود دارد [illegible] نیم درم تخم [illegible]

نیم درم [illegible] **صفت** [illegible] خفقان [illegible] کرده [illegible]

[illegible] **صفت** دار المسک [illegible]

از هر یک [illegible] درم [illegible] زعفران [illegible] از هر یک چهار درم [illegible] از هر یک دو درم [illegible]

[illegible] **صفت** دار المسک [illegible] از هر یک [illegible] درم [illegible] نیم [illegible] سپید

[illegible] از هر یک چهار [illegible] از هر یک [illegible]

[illegible] قسم چهارم آنکه سودا [illegible] حاصل شود و خفقان آرد [illegible]

[illegible] خشونت [illegible] وحشت و فساد فکر [illegible]

علاج [illegible] سودا [illegible] **صفت**

[illegible] افتیمون [illegible] از هر یک [illegible] از دو درم تا سه درم

و اگر [illegible] سودا [illegible] استفراغ [illegible] **صفت** [illegible] افتیمون [illegible] از هر یک [illegible]

[illegible] از هر یک [illegible] چهار درم و اگر [illegible] علت سودا [illegible]

[illegible] **صفت** [illegible] سودا [illegible] افتیمون [illegible] از هر یک نیم درم [illegible]

[illegible] قسم پنجم آنکه خون [illegible] بسیار [illegible] استفراغ [illegible] افراط

عارض شود [illegible] خفقان آرد [illegible] رطوبتی که زیاده [illegible] در دل [illegible]

[illegible] قال الشیخ [illegible] ضعف [illegible] القلب [illegible]

[illegible] خفقان **علاج** [illegible] خون [illegible]

[illegible] قسم ششم آنکه [illegible] از هر اندک [illegible] سنادو [illegible]

[illegible] خفقان [illegible]

[illegible] خفقان [illegible]

[illegible] علاج [illegible] روح [illegible] دل را قوت [illegible]

[illegible] بدن [illegible] بود [illegible]

[illegible] مشارکت [illegible] و این انواع است یکی آنکه [illegible]

[illegible] دوم آنکه مشارکت [illegible] سوم آنکه مشارکت [illegible] چهارم آنکه مشارکت [illegible] پنجم آنکه [illegible]

[illegible] مشارکت [illegible] غشی [illegible] اصالت [illegible]

شود مفصل اندر غشی [illegible] چون اسباب خفقان قوی باشد

غشی آرد [illegible] تحلیل روح بود [illegible] دوم آنکه سببش [illegible] خفقان [illegible] روح باشد [illegible]

کیفیت تحلیل روح [illegible] خفقان [illegible] ضعیف شود [illegible]

تحلیل [illegible] روح [illegible] استفراغ [illegible] افراط [illegible]

بیش از آن [illegible] تحلیل [illegible] سوم آنکه [illegible]

تحلیل روح [illegible] غشی [illegible]

و بلاکت [illegible] اسباب خفقان [illegible] یکی امتلا [illegible] افراط [illegible] از شرب شراب و دوم

[illegible] اسباب خفقان [illegible]

[illegible] تقسیم [illegible] قسم [illegible] سوم آنکه سببش استفراغ [illegible]

[illegible] خارجی [illegible] غشی [illegible]

آفتی [illegible] قسم اول اندر غشی امتلائی [illegible]

[illegible] غشی [illegible] امتلائی است [illegible]

[illegible] قسم دوم اندر غشی استفراغی [illegible] استفراغ [illegible] روح است

[illegible] غشی [illegible] استفراغ [illegible] انواع است چون اسهال مفرط [illegible]

استفراغ [illegible] غشی [illegible] شدید [illegible]

[illegible] روح است [illegible] غشی [illegible]

[illegible] غشی [illegible] حرارت [illegible]

[illegible] روح [illegible] خفقان [illegible]

غشی [illegible] خفقان [illegible] روح [illegible] قسم مشارکت [illegible]

قسم سوم اندر غشی که سببش [illegible] کیفیت [illegible] دل [illegible]

[illegible] قسم مشارکت [illegible] غشی [illegible]

[illegible] کیفیت [illegible] غشی [illegible] چون [illegible]

١٦١

[illegible]

[illegible] شنیده یا دیده باشد [illegible] عشقی [illegible] خفقان عشقی [illegible]

[illegible] خفقان [illegible] بیان فرق [illegible] ضعف [illegible]

قسم چهارم آنکه عشقی از سوء مزاج سانج گردد در دل [illegible] مزاج [illegible] در دل شود [illegible]

[illegible] خفقان [illegible] اگر [illegible] عشقی [illegible]

شریان [illegible] شریان که ما بین دل [illegible] است [illegible] خفقان [illegible]

[illegible] این شریان [illegible] دیگر [illegible]

[illegible] در تمام بدن [illegible] قسم پنجم آنکه عشقی که [illegible] آماس [illegible] اندر [illegible]

[illegible] آماس [illegible] دل اگر گرم [illegible] اگر سرد [illegible]

[illegible] عشقی قلبی واگر آماس [illegible] عشقی قلبی [illegible]

[illegible] قسم ششم اندر عشقی [illegible]

[illegible] اقسام دیگر [illegible] بمشارکت [illegible]

[illegible] بمشارکت [illegible] خفقان عشقی [illegible] بمشارکت [illegible]

[illegible] دماغ [illegible]

[illegible] دل [illegible] خفقان عشقی [illegible] بمشارکت جگر [illegible]

[illegible] خون سودا [illegible] دماغ و دل [illegible] خفقان [illegible] عشقی [illegible] جگر [illegible]

[illegible] دماغ و دل چهارم آنکه خون گرم [illegible] دل [illegible] جگر [illegible]

[illegible] بمشارکت [illegible] معده [illegible]

[illegible] بدل رسد خفقان عشقی [illegible] خفقان عشقی [illegible] سوم آنکه معده [illegible]

[illegible] بمشارکت [illegible] خفقان عشقی [illegible]

[illegible] بمشارکت [illegible] دماغ [illegible] خفقان [illegible] عشقی [illegible] بمشارکت [illegible]

[illegible] دماغ [illegible] خفقان عشقی [illegible]

دماغ [illegible] دماغ [illegible]

[illegible] خفقان عشقی [illegible] دماغ [illegible] خفقان عشقی [illegible]

[illegible] اقسام عشقی [illegible] عشقی [illegible]

[illegible] عشقی [illegible] فرق [illegible] عشقی [illegible]

[illegible] تحقیق الفاظ [illegible] ضعیف [illegible]

[illegible] بیان [illegible]

از تقدم سبب پوشیده نمی ماند لیکن در جا گفته آمد که اگر سبب غشی امتلا باشد یا گمان شده بود و نبض قوی با ثقیل سبب امتلا یا گرانی [illegible] و اگر سبب غشی تحلیل روح بود نبض ضعیف

و صغیر بود و اگر سبب غشی اسهال و فرط استفراغ و سیلان خون [illegible] سبب دیگر از اسباب غشی شدید ظاهر شود و غشی شدید افتد چنانچه از ضعف معده و خفقان و تب حاد مفرط و نقاهت گفته است هر که را

غشی شدید بگیرد بار بار افتد بسببی دیگر ظاهر و پیدا نباشد و فجاة کشد بسبب ظاهر نیست که قوت حیوانی ضعیف شده یا جلوس در حمام و در کشیدن با اشکال معده ضعیف بر نهار و قلت اهتمام نماید یا مفرط

برودت بود و اینها بدو مشارکت و دل تا ناخوش شود و احساس دل قوی گردد و اگر بدر کیفیت از زیت یا برص بهر گاه بسببی از این اسباب ظاهر شود و غشی می افتد اما اگر شدت توان دانست که در شریان و در بری

یا در ابهر سده افتاده پس اگر فصد و شد او غشی باز باید و بگیرد از آنجا شد تصور گرد و اگر قوت حس الفتق لی سبب قوی پدید آید بی علاج قوی زائل شود و دید بدید آید و زند و مانکن

شود و در اکثر این غشی خفیف باشد و تا آنجا که از مشارکت با یعنی دیگر که شده و در جابیان یافته را فتح شود و تقدم سبب علامات آن بهر کی از آن مخصوص است و هر اعضا از آن رسیدن غور مخصوص علامات کلی

دیده یافته از تفصیل نقصان اکثر مسالک این شود و فایده حیلیه آن زاکه در غشی زنگ روی سبز شود و سرد گردد در بیشی از گرم گردد و سرد پا شود و استخوان نیز در حال سرد و دو تلی باید دانست که غشی

قوی تر را علاج نیست خصوصا هر گاه که از سببا اسهال یا از سبب فصد و زرد و جراحت و جز آن علامات قوتها مقدمه غشی چیزی ظاهر شود در زود تر علاج ری کوشند و نشان شروع غشی که به تدریج افتد

آن است که تخست نبض ضعیف شده و آن گیر و ذر گشاده گردد و در حرکت چشم ضعف افتد و بیشتر در چشم خیال مظلم یا خیال دیگر پدید آید و اندک عرق سرد آید و زکند و اطراف سرد شود

پس هر چه که بیشتر شود علامات قوتر گردد و با غشی افتد و شدت و خفت غشی بسبب اسباب است و هر آنکه آغاز با پس از غشی باشد و بلغش گشتن به پدید آید باید دانست که سبب آن از معده

به تحیر دوا امید علاج نیز پذیر است و اگر از اسباب مشارکت اعضا و علامات آن و از اسباب سابقه باد پیچیدن ظاهر شود توان دانست که سبب بقیه ال خاصه است و در ملاک شود و اگر

کسی را در میان رگ زدن غشی افتد با آنکه خون بسیار بیرون شود و رگ زدن عادت داشته بود و هیچگاه غشی نا افتاده باشد باید دانست که در تن او بیمار نیست و معده و دست ایشان

و کسانی باشند که رگ زدن عادت نداشته و چون رگ زدن آغاز کنند غشی پدید آید و از آن غشی نباید ترسید زیرا که عدم عادت سبب غشی شده است خاصه اگر دانند که معده قوی

و اعضا او تن بدان در تبعیت که از حرکت خون بحرکت در آمده احداث غشی نماید لهذا تجربه رسیده که این چنین کسان که در ابتدا فصد بر ایشان غشی می افتاد از بهر آنکه

فصد معتاد شده هرگز غشی نیفتاد و این غشی را که به بعضی کسان افتد در ابتدا از فصد سبب آن نیست که چون بر آمدن خون نامعتاد شده طبیعت از وقوع بهره خون خویش غیر معتاد

یکبارگی بجهت انشاد آن از راه دوست بر جا فقلت دل اری و دیگر اعضا نماند بهاند غلبه روح ر او قوی را که حجوری است از هر سو بار کشیده بجانب دل فرستاد و اجتماع

روح و سحج می افزاید هر یکی با سبب موجب غشی گردیده چنانچه بالا ذکر یافته و این از قبیل انقضاست نه استفراغی و این غشی از آنکه اندر هم طبیعت است نه از سبب نشده

در اندک زمان دور میگردد مثلا آنچه آنکه رگ زنند و قدر سه خون برآید غشی افتد و باز چنین از آنکه خون باز ایستاد ثابت شود حیث علم طبیعت بران کیفیت و چون

طبایع مختلف است در سر فرد که ابتدا الفصد کند حمل طبیعت صورت نه بندد زیرا که بعضی طبایع با وجود جهاد از امری که وارد شود مضطرب گر دند و تا بعد می باشد کما هو ظاهر

فی الناس علاج باید دانست که طبیب خداوند غشی یا در حالت غشی در یابد یا در زمانی اگر اندر حال غشی یابد تدبیر باز داشتن سبب مشغول باید شد بیاری قوت و

امداد روح و تنبیه طبیعت الا اعانت قوت دروح آنست که چیزها مناسب که مفتاد سبب با بوی او اندر حلق چکانند مثلا اگر خداوند غشی گرم مزاج بود کافور و صندل

و گلاب و فیارین سرد کرده یا اندر مشک بوی یا تا مساعدت حرارت غریزی را مدد کنند و کافور و صندل و گلاب حرارت و تب را تسکین دهد و گلاب سرد کرده در حلق چکانند و بر سینه

در روز منند آب سرد یا اندر شراب رقیق یا ماء اللحم اندر حلق چکانیدن و آب سرد بر روی زدن صواب باشد و پس از افاقت پیرا هن مصندل پوشیدن و طعام [illegible] در وضع

سرد کرده خوردن مفید است و اگر صاحب غشی سرد مزاج بود مشک و عنبر و ریحان و اطعمه که در وی عقاقیر خوشبو باشد چون خیرو او قرنفل و دار چینی و زعفران و مانند آن بویا نند

و دوا المسک با مقدار یکی طسوج مشک و در شراب گرم کرده آمیزند و در حلق چکانند و فم معده را به روغن نارد ین و مصطکی بمالند و اگر غشیان اتفاق افتد که صاحب غشی روزه

داشته باشد یا بسببی دیگر گرسنه بود شراب آنگور و در دار ند زیرا که شراب در شکم تشنج و اختلاط عقل می آرد پس اگر چنین باشد علاج آن بوی طعامها خوشبو و اند که ماء اللحم باید کرد و اگر

بسبب غشی اسهال قوی باشد یا بسببی دیگر که استفراغی آورد یا چون رگ زدن بسیار یا از جراحت بسیار خون رفتن می باید آب سرد و گلاب بر سینه او فشاند و رخت بگذارند و بوی کباب و

بسیار است [illegible] دل [illegible] ... شود [illegible] اعتدال [illegible] زبان [illegible] گرم [illegible] ابریشم و زعفران

و بهمن و زرنبا و [illegible] و بادرنجبویه و تخم [illegible] ریحان [illegible] و [illegible] آنچه [illegible] دل [illegible]

[illegible] مفرحات یاقوتی است [illegible] دل [illegible] باشد

[illegible] از جهت [illegible] بخاری [illegible] **فصل در علت خفقان** و این آنست که در بیماران

[illegible] دل [illegible] و [illegible] علاج [illegible] اصلاح

اخلاط نمایند [illegible] **فصل در ورم الحجاب و ورم القلب**

[illegible] دل [illegible] در سینه و [illegible] گوشت دل سست

[illegible] دل [illegible]

[illegible] حرارت [illegible] قوت دل

ضعیف شود [illegible] دل [illegible] گوشت

[illegible] دل [illegible]

[illegible] آدمی [illegible]

[illegible] و این بود باید

[illegible] علاج [illegible]

تحلیل [illegible] نمایند [illegible] زعفران [illegible] نمایند و تقویت

دل کوشند [illegible] گوشت دل [illegible] آفت [illegible] قوی تر است

زیرا که [illegible] دل [illegible] فساد

[illegible] دل [illegible]

[illegible] خون سیاه [illegible] دل [illegible]

[illegible] **فصل در**

ضعف القلب و این مرضیست که آدمی در یابد که دل او فشارده شود [illegible] و این علت آنست که [illegible]

بر دل [illegible] ماده [illegible] سودا [illegible]

[illegible] علاج [illegible] سودا [illegible] خون [illegible] متولد شود و تقویت نمایند

دل را [illegible] باید دانست که تریاق کبیر درین مرض نفع کثیر دارد **فصل در قشعریرة القلب** و وی آنست که احساس کند آدمی که

دل وی [illegible] سبب [illegible] مرض [illegible]

مبتلا باشند [illegible] دل [illegible] فلاسفه [illegible]

[illegible] دل [illegible]

[illegible] ١٨٥ [illegible]

فصل در قرقرهٔ القلب

فصل در استوای الرطوبات علی القلب

باب دوم امراض مادی یعنی بسپتان

فصل اول اندر قلت الدم

فصل دوم اندر کمی شیر

قسم دوم

[illegible] شیر [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] قسم سوم اندر کمی شیر که از فساد خون باشد و این دو گونه است یکی آنکه [illegible] با خون آمیزد [illegible]

[illegible] دوم آنکه سوء مزاج ساده [illegible] فساد خون [illegible]

باشد و این قسم [illegible] نوع اول فساد خون [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

نوع دوم اندر فساد خون که از سوء مزاج [illegible] پستان [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] صفت ضمادی که شیر تازه کند

[illegible] فصل دوم در کثرت اللبن او ادرار المفرط [illegible]

[illegible]

[illegible] پستان [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible]

نوع دیگر [illegible]

[illegible]

[illegible] فصل [illegible] اندر ورم [illegible] پستان [illegible] گرم [illegible] پستان [illegible]

علاج [illegible] فصل [illegible] اگر [illegible] گرم [illegible]

[illegible] روغن گل [illegible] کنند [illegible]

[illegible] ضماد [illegible] پستان نهند [illegible] کوفته [illegible] بر نهادن [illegible]

[illegible] شیر [illegible] پستان [illegible] شیر [illegible] پستان [illegible] مزاج [illegible] شیر را خشک کند خواه این

مزاج [illegible] شیر [illegible]

[illegible] مزاج گرم [illegible] علاج اگر مزاج گرم [illegible]

[illegible] پستان [illegible] روغن بنفشه طلا کنند و آب نیمگرم بر سینه و پستان ریزند [illegible]

طلا [illegible] گرم کردن [illegible] بر پستان [illegible] برگ عنب الثعلب و برگ

کاکنج کوفته ضماد کردن [illegible] صفت آن بگیرند تخم کتان و بابونه و اکلیل الملک [illegible] بسایند و با

[illegible] روغن گل [illegible] لعاب [illegible] تخم کتان [illegible] بر نهادن ضماد

[illegible] تخم کتان [illegible] بر نهادن [illegible] مزاج سرد [illegible] روغن سوسن [illegible] بر پستان نهند

[illegible] روغن [illegible] پستان [illegible] فایده

[illegible] در پستان [illegible] مزاج گرم [illegible] مزاج سرد و از ضعف

[illegible] پستان [illegible] شیر [illegible]

[illegible] علاج [illegible] پستان [illegible] شیر [illegible] پستان [illegible] تخم کتان

و بابونه [illegible] روغن [illegible] بر پستان [illegible] شیر در پستان

[illegible] ضماد کنند [illegible] روغن گاو [illegible]

[illegible] تخم کتان [illegible] بابونه [illegible] ضماد کنند [illegible]

[illegible] گرم [illegible] در این فصل [illegible] فصل چهارم

اندر سخت شدن پستان [illegible] روغن بنفشه [illegible] طلا کنند [illegible] روغن زیت [illegible] طلا نمایند

[illegible] بر نهادن [illegible]

فصل پنجم اندر کوفته شدن پستان [illegible] پستان کوفته شود [illegible] برگ سرد

[illegible] ضماد [illegible]

[illegible] فصل ششم اندر دبیله که در پستان پدید آید علاج تخم کتان [illegible] سوسن [illegible]

[illegible] روغن [illegible] ضماد کنند [illegible] اگر حاجت

[illegible] فصل هفتم

آنرا تب خوانند باب پنجم امراض معده و آن سه است مستدیر المثلیت مرکب از گوشت و عصب و عروق و شرائین و رگها منقسم شود بسه چیز مری و فم معده و قعر معده اما مری از انتهای حلق ابتدا کرده تا منقطع فم معده منتهی شود و مراد از فم تقعیر مجاور معده است و اما قعر معده آنست که طعام اول در آنجا قرار گیرد و آنرا بواب نیز گویند و اما جرم معده مرکب است از گوشت و عصب و عروق و شرائین و رگها و اعصاب و اما فم معده محل ارتکاز است و قعر معده محل استمراء و اما مری مرکب است از گوشت و عصب و عروق و شرائین و رگها و اعصاب و اما فم معده محل ارتکاز است و قعر معده محل استمراء و اما مری مرکب است از گوشت و عصب و عروق و شرائین و رگها و اعصاب

فصل اول اندر مزاج معده و دوازده قسم است قسم اول اندر سوداوی است که تشنگی و خشکی دهان و قلت شهوت طعام آرزو و رودناک پیدا باشد و طعام لطیف چون گوشت طیور و ماهی آن هر چه زود و قلیل المقدار باشد فساد پذیرد و تباه گردد و بخلاف غذای غلیظ و بار که دیرتر گوارد و تقدم سبب گواهی دهد چون طعام خوب نخورد و آب سرد بسیار خورد و گرسنه بسیار بماند و آب گرم مقام کردن علاج هر شش نهاد ربما دراز شان چون خلر بسیار و لبو و ریباس و سیب و بهی بسیار خورند و طعامهای غلیظ ترش چون فریش و کشاج که گوشت گاو و بنجه باشند تناول کنند و خمر سیب سافیه یا بلوط گاو و اگر معده ضعیف شده باشد کبابین سفرجلی و شراب انار دوشند و مانیه در شکیبه و خمر سیب یا گوشت طیور و جوزه و مرغ غذا زیاده دانند و طعام کشنیز تر و کوکنار معده گرم را نفع دهد و آن طعام آب سماق البرون نوشیدن نیز نافع است و مفید است لاته تسکین الحرارة و یجمع المعدة و باید که آب ترشه کدو در گرسنگی خورند و پوشیده نیست که کدو سرد است و معده را نیز سرد گرداند و پس باید که بعد از کدو چیزی خورند که گرم باشد و آن با صعتر سفید معده را نیز گرم کند و طعام بریان و طعام با صندل و انده کافور نخورند و آب سرد اندر شبانه روز نخورند و اگر ضرورت افتد باید که آب را بجگر و جایها بسپارند تا گرم شود و آنگه بخورند و آنچه باید که سوداوی مزاج را گرم تسکین دهد آنست که گفته اند ناکه

فصل دوم اندر بلغمی مزاج معده و آن سه است قسم اول اندر سرد مزاج است و علامت آنست که تشنگی و خشکی دهان و قلت شهوت طعام آرزو و رودناک پیدا باشد و طعام لطیف چون گوشت طیور و ماهی آن هر چه زود و قلیل المقدار باشد فساد پذیرد و تباه گردد و بخلاف غذای غلیظ و بار که دیرتر گوارد و تقدم سبب گواهی دهد چون طعام خوب نخورد و آب سرد بسیار خورد و گرسنه بسیار بماند و آب گرم مقام کردن علاج هر شش نهاد ربما دراز شان چون خلر بسیار و لبو و ریباس و سیب و بهی بسیار خورند و طعامهای غلیظ ترش چون فریش و کشاج که گوشت گاو و بنجه باشند تناول کنند و خمر سیب سافیه یا بلوط گاو و اگر معده ضعیف شده باشد کبابین سفرجلی و شراب انار دوشند و مانیه در شکیبه و خمر سیب یا گوشت طیور و جوزه و مرغ غذا زیاده دانند و طعام کشنیز تر و کوکنار معده گرم را نفع دهد و آن طعام آب سماق البرون نوشیدن نیز نافع است و مفید است لاته تسکین الحرارة و یجمع المعدة و باید که آب ترشه کدو در گرسنگی خورند و پوشیده نیست که کدو سرد است و معده را نیز سرد گرداند و پس باید که بعد از کدو چیزی خورند که گرم باشد و آن با صعتر سفید معده را نیز گرم کند و طعام بریان و طعام با صندل و انده کافور نخورند و آب سرد اندر شبانه روز نخورند و اگر ضرورت افتد باید که آب را بجگر و جایها بسپارند تا گرم شود و آنگه بخورند و آنچه باید که سوداوی مزاج را گرم تسکین دهد آنست که گفته اند ناکه

فصل سوم اندر صفراوی مزاج معده و آن سه است قسم اول اندر گرم مزاج است و علامت آنست که دهان تلخ باشد و تشنیان بیخ دهد و در رستنی یاد بر بول صفرا بیرون می آید و بعد از خوردن غذا کرم دفع دهد ناکه و تیز با بد بو چون ماهی تباه گشته یا غذای گنده شده چون مغز جوز که تباه شود و مانند آن می آید دگاه باشد که بوی زنگار دهد و این نشان از اداد حرارت است بدانکه خداوند معده گرم را زود طعام کمتر باید و طعام نرم و لیکن هرگاه سوداوی مزاج فرط باشد قوتها را ضعیفت کند

و بهر هر ... بسیار گردد و گاه آنجایست که گرم شود و ... بسیار نباشد ... که گرم شود ... و گاه ... کند ... مثل ...

... با ... گرسنگی ... اگر گرسنگی ... از ... بیرون آید ... گرمی ... طعام خورده شود ... فایده اگر معده ...

غالب بود باید که ماده ... سخت ... ست و آنجا که ماده بسیار ... لازم ... اگر ... طعام خورده شود نشان ... بیند همچنین اگر ماده ... بود ... معده و اجزا ...

از ... کرده ... طعام ... نباشد اگر ... معده ماده ... کرده ... زردی ... بیند ...

اگر ماده ... دیگر ... گواهی ... مزاج ... ماده ... غثیان ... ماده ... معده ماده ... کرده ... اگر ...

... ساکن ... دلیل ... که معده ... ماده ... کرده ... اینجا که ... ماده ... دیگر ... اگر ... باشد

... که ماده ... معده ... تشنگی ... کیفیت ماده گواهی ... تشنگی ... اگر گرمی ماده بود ...

... گرم ساکن شود فایده گاه باشد که سبب ... طبیعه که در این فصل ذکر ... طعامی ... از بوی آن ... و چون ... معده ... گرده ...

... زیادتی ... معده ... طعامی ... اگر ... چون نان ... معده ... کند باید که معده ...

و ... علاج ... نخست نگاه کنند که ماده اندر معده ... دیگر چون دماغ و جگر و سپرز ...

همچنین نگاه باید کرد که طبقات معده ... ماده اندر ... ست ... باشد ... معده ... اسهال ... اگر

مرار ماده ... دیگر ... معده ... ماده ... اندر ... معده ... اسهال ... اگر ماده ...

طعم معده ... افزون ... معده ... گرم ... ماده ... فصل

... ماده ... بیند ... فایده ... معده ... ماده ...

قبول ... گرسنگی ... طعام ...

... معده ... طعام ... معده ... ماده اندر ...

... معده ... آن معده ... طعام ... معده ...

مقوی ... فایده آنجا که ... معده ماده ... کرده ... معده ...

... ماده ... اسهال ... طعام ... غثیان ... اندر ...

... باید کرد ... سوء المزاج ... اگر ماده ... زیاده ...

اندر ... صفت آن ... درم ... گل سرخ ... درم ...

... معده ... باید ...

... باید ... درم ... باید ...

... ماده ... معده ... آید ...

... و ... رگ ... باید ... کردن ... شاهتره ... صفت ...

صفت آن ... درم گل سرخ ... درم شاهتره ... درم ...

آب ... درم ... درم ... ماده ... باشد

[illegible] که شهوت طعام [illegible] معده [illegible]

[illegible] اعتدال شهوت [illegible] هرگاه [illegible] معده [illegible]

کیفیت که آن حرارت رطوبت همراه شود [illegible] زیرا که ترکیب رطوبت [illegible]

[illegible] زیرا که چون رطوبت با حرارت [illegible] اعتدال شهوت [illegible]

[illegible] حرارت [illegible] ماده [illegible] هرگاه رطوبت [illegible] با حرارت ترکیب شود [illegible] ماده را از

[illegible] بطلان شهوت [illegible] گوییم [illegible] معده [illegible]

[illegible] معده [illegible] سبب شهوت [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

قسم چهارم اندر سوء مزاج [illegible] علاج [illegible] مزاج معده

[illegible]

[illegible]

[illegible] انسان [illegible]

[illegible] قسم پنجم اندر [illegible] طعام [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible] قسم ششم اندر سوء مزاج بارد [illegible]

[illegible]

[illegible] معده [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] حرکت [illegible] حرارت است

[illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] معده

[illegible] قسم هفتم

اندر سوء مزاج بارد یابس [illegible] علاج [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible]

۱۸۱

[illegible]

[illegible] بیرون آید [illegible] بالند [illegible] خروج [illegible] بیرون آید [illegible] از دهان [illegible] سبب [illegible] استعمال نمایند

باشد [illegible] و از داروی مسهل [illegible] قسم ششم اندر بادریاس [illegible] که با ماده [illegible] علامت [illegible] معده [illegible] تشنگی زیرا

[illegible] بواسطه اخلاط فاسد با ماده سودا [illegible] حرکت و حموضت [illegible] شکسته شود [illegible] از علامات این قسم آنست که [illegible] بیرون آید [illegible] در حق دهان ترش باشد

[illegible] دهان [illegible] علاج [illegible] معده [illegible] تبدیل مزاج نمایند [illegible] و اگر سودا غلیظ [illegible] اجسام

[illegible] کنند [illegible] فایده [illegible] زیرا که سودا ماده غلیظ است [illegible] معده

[illegible] است [illegible] معده [illegible] باید [illegible] حرارت باشد [illegible] قسم نهم اندر

بادروز [illegible] علاج [illegible] آنست که [illegible] آید [illegible] علاج [illegible] گرم [illegible] با نمک [illegible]

[illegible] تناول کنند [illegible] معده بالند قسم دهم اندر بادروز طلب که

ماده [illegible] باشد [illegible] علامت [illegible] آنکه [illegible] طعام [illegible] زیرا که [illegible] معده [illegible] آنکه [illegible]

[illegible] طبیعت [illegible] آنکه [illegible] زیرا که معده

[illegible] تشنگی [illegible] باشد [illegible] زیرا که [illegible] آنکه [illegible] انتفاع نمی‌شود

[illegible] مزاج [illegible] الفور [illegible]

[illegible] مفارقت [illegible] حرارت مفرط [illegible] سبب [illegible]

[illegible] علاج [illegible] تقطیع و تلطیف ماده

[illegible] ماده [illegible] بیرون آید

[illegible] تبدیل مزاج نمایند قسم یازدهم اندر سوء مزاج طلب ساذج و علامات [illegible] تشنگی

[illegible] طعام [illegible] معده [illegible] علاج [illegible] تبدیل مزاج [illegible]

[illegible] قسم دوازدهم اندر سوء مزاج یابس ساذج و علامات [illegible] تشنگی است

[illegible] زبان [illegible] علاج [illegible] معده [illegible] و اگر

سوء مزاج [illegible] باشد [illegible] فصل دوم

در وجع المعده [illegible] قسم اول آنکه سوء مزاج [illegible] ساذج [illegible]

[illegible] سوء مزاج [illegible] وجع معده [illegible] زیرا که [illegible] خلط [illegible]

[illegible] قسم دوم آنکه [illegible]

[illegible] قسم سوم آنکه [illegible] غلیظ [illegible] معده [illegible] معده [illegible]

[illegible] معده [illegible] وجع المعده [illegible]

[illegible] طعام [illegible] علاج [illegible]

[illegible] الفور

۱۸۳

[illegible]

[illegible] شود و قال الشیخ الامام بانه [illegible] علی الوضع [illegible] من [illegible] الی [illegible] علی [illegible]

[illegible] مجرب [illegible] سکنجبین [illegible] دیگر [illegible] گرم [illegible]

شود و پوست [illegible] کند [illegible] مع [illegible] حمل [illegible] از [illegible]

فرمایند که [illegible] نمایند [illegible] معده [illegible] ان الریاح [illegible] من المعدة [illegible] اگر سبب [illegible] باشد

[illegible] زائل شود [illegible] اگر سبب [illegible] باشد [illegible] معده [illegible] فرمایند [illegible] نمایند [illegible]

[illegible] معده [illegible] گرم [illegible]

[illegible] باشد [illegible] معده [illegible] گرم [illegible] معده [illegible] طعام [illegible]

[illegible] معده [illegible] طعام [illegible] غذا [illegible]

[illegible] ظاهر است که چون [illegible] ضعیف [illegible] طعام [illegible] معده [illegible]

[illegible] شود [illegible] طعام [illegible] گرم [illegible] معده [illegible] سبب [illegible]

[illegible] معده [illegible] طعام [illegible] معده [illegible] طبیعت [illegible]

معده [illegible] طعام [illegible] معده [illegible]

[illegible] گرم باشد [illegible] معده [illegible] سبب [illegible] معده [illegible]

[illegible] طعام [illegible] معده [illegible] طعام [illegible]

[illegible] معده [illegible] طعام [illegible] سبب [illegible]

[illegible] معده [illegible] طعام خورده شود [illegible] سودا [illegible] معده

[illegible] سودا [illegible] طبیعت [illegible] معده [illegible]

[illegible] معده [illegible] علت [illegible] طعام [illegible]

[illegible] طعام [illegible] گرم [illegible]

[illegible] تحلیل [illegible] سبب [illegible]

[illegible] گرم [illegible] تحلیل [illegible]

[illegible] طبیب [illegible]

[illegible] معده [illegible] سبب [illegible] معده [illegible]

[illegible] علاج [illegible] طعام [illegible] سبب [illegible] طعام [illegible] غذا [illegible]

[illegible] غذا [illegible] قسم پنجم [illegible]

وجع المعدة [illegible] معده [illegible] غذا [illegible]

۱۸۳

[illegible]

سبب آن [illegible] علاج آن باید علاج قسم [illegible] است که پیدا شد کی هیجان کند [illegible] و مسال [illegible] با اسهال [illegible] المعدة التي [illegible] الطعام [illegible]

الی ذهبها نهالا [illegible] کان ضعف علیها و نحو بالقی و امکان اسهالها و نحو بالاسهال علاج بهر بیان ضعف بتقویات معده دهند و اگر موجب ضعف احتماع اخلاط بود

تنقیه باید مقدم دارند و بعد آنکه اقراص کوکب [illegible] نفع تمام دارد صفت آن گیرند [illegible] و [illegible] از هر یک چهار درم افیون و زعفران

و [illegible] کوکب الارض [illegible] از هر یک پنج درم [illegible] دو توله [illegible] و تخم [illegible] و تخم کرفس از هر یک شش درم [illegible]

صمغ [illegible] آب [illegible] اقراص سازند و در سایه خشک کنند صفت قرصی که در ضعف معده [illegible] طعام [illegible] نکنند [illegible]

[illegible] انیسون و تخم کرفس از هر یک پنج درم [illegible] افیون از هر دو درم [illegible] قرص کنند [illegible] یک درم [illegible] قرص قسم

ششم اندر وجع المعدة که بهنگام [illegible] معده [illegible] طعام [illegible] گفته شد در [illegible]

بسبب [illegible] معده [illegible] و مانند [illegible] معالی معده [illegible] و محسوس شود بسبب چون طعام خورده شود و صفرا [illegible] و سکون گیرد [illegible]

صفرا [illegible] و [illegible] و منقطع شدن [illegible] علامات صفرا [illegible] بهنگام خلو معده سودا از سپرز [illegible] معده [illegible] که این سودا

ذی حدت بوده باشد یا کثیر المقدار یا فم معده [illegible] قوی الحس گشته [illegible] گردد [illegible] محسوس شود [illegible] سوزش فم معده پیدا باشد و این

سوزش [illegible] طعام زایل شود و بسیار [illegible] صفرا [illegible] سوزش آرد و فرق میان هر دو [illegible] که هر یک [illegible] توان کرد علاج آنچه سببش قلت غذا بود

[illegible] گفته آمد [illegible] و آنچه سببش صفرا باشد

[illegible] طعام [illegible] و تعدیل مزاج جگر [illegible] اگر [illegible] اگر سبب [illegible] حدت یا کثرت

[illegible] کنند و [illegible] تقویت معده [illegible] قسم هفتم اندر وجع المعدة که از

قوی شدن حس معده [illegible] چون قوی [illegible] که [illegible] مانند آن کرازان [illegible]

[illegible] قسم [illegible] انفعال معده توان شناخت علاج [illegible] قلیل المقدار نوشیدن

[illegible] خوردن [illegible] از نوشیدن آب [illegible] کیفیت [illegible] که حس معده قوی باشد [illegible] باشد

[illegible] معده [illegible] موجب [illegible]

چون [illegible] فصل سوم در ضعف الهضم و سوء الهضم و تخمه بدانکه اسباب این هر سه یکیست لیکن اینقدر فرق است که اگر سبب ضعیف

باشد ضعف الهضم آرد و اگر قوی بود تخمه و اگر متوسط باشد فساد هضم [illegible] معده طعام [illegible] و علامت و

آنست که پس از خوردن طعام [illegible] طعام [illegible] ضعیف باشد [illegible]

[illegible] طعم آن [illegible] آروغ پدید آید فایده [illegible] از قوی معده ضعیف شود [illegible] از ضعف [illegible] لیکن عادت

[illegible] ضعیف معده [illegible] گفته آید بدانکه [illegible] هرگاه [illegible]

[illegible] فایده [illegible] است که طعام هضم تمام [illegible] فاسد بود [illegible] کیفیت [illegible]

و علامت فساد هضم آنست [illegible] آروغ [illegible] سبب [illegible] می باشد

مثلا اگر سبب فساد حرارت بود [illegible] بوی [illegible] و اگر سبب فساد برودت

باشد ترشی آروغ [illegible] فایده اگر هضم [illegible] و اگر [illegible] شدت

۱۹۴

باشد و گفته اند که سبب ضعف این قوت بود و کم اشتها و بطلان آن در بعضی دیگر امراض معده افتاده باشد پس نخست که طعام در معده هضم نشود و همچنان باقی بماند یا تغییر دیگر حال نیست یا آنکه
متعفن شود یا آنکه مستحیل گردد باخلاط بد ناشایسته شود و مستحیل گردد بجوهر غریب پس اشتباه ضعف هضم نقصان هضم است و تجربه بطلان آن و مراد از نقصان و بطلان هضم آنست
که در هضم آفت افتد بسبب فاعل او که قوت هاضمه است یعنی در قوت هاضمه فتور راه یابد و بخلاف فساد هضم که عبارتست از وقوع آفت در هضم بسبب قابل و یعنی قوت هاضمه کامل
باشد لیکن با هم نتوانند شد و بدانکه اسباب ضعف هضم و تخمه و فساد هضم هر چند گونه است بحسب سبب تقسیم علیحده بیان کنیم بالا گفته شد که اسباب این همه سه گونه است قسم اول آنکه سوء
مزاج ساذج سبب باشد قسم دوم آنکه تولد اخلاط فاسده در معده یا انصباب آن از عضو دیگر سبب باشد علاج و معالجه جمیع اقسام سوء مزاج ساذج و مادی در وجع المعده
مذکور شده در اینجا نیز فرق در ساذج و مادی بیان کنیم و ظاهر است که اهم ترین امور تعرف مرض است زیرا که هر گاه مرض متحقق شود علاج سهل باشد ساده را بتبدیل و مادی را بتنقیه
و فرق میان آنست که در ساذج معده سبک باشد زیرا که ماده ندارد و اگر طعام خورده نشود مستفرغ سازند با طعام متقدم و تغییر جوهر غریبه که موجود خلط دلالت کند نیز آید دایضاً
ساذج فرم و عسر البرء میبود بخلاف مادی که در وی گرانی معده و ظهور جوهر غریبه و بار و جود قی یا کول لازم است و اسهل العلاج است زیرا که چون مادی بازمانده است بسبب ضعف هاضمه و اخراج
و دفع و تحلیل آن آسان بخصوص از معده و ساذج بسیار کلان است زیرا که تبدیل مزاج مهلت طلب است قسم سوم آنکه جرم معده ضعیف شود در بافت لیفها سست و سهل شود و وظاهر است
که افعال معده بسبیل طبیعت مستکمل نمیشود مگر بتقویت لیفهای مذکوره و در این صورت فتور در افعال معده بضرورت پدید آید و این فتور اگر قوی باشد متعسر العلاج
بلکه لا علاج گفته اند چنانچه در آخر این باب تفصیل علیحده از استرخا و تحلل و تشنج الیاف نیز گفته آید بهیئت صاحب اسباب و اینجا که ذکر کرده می شود تدبیر
آنست که در قوی نباشد علامات ضعف جرم معده آنست که عصب بسیار و اخر امراض مزمنه عارض شود و هضم و شهوت ضعیف باشد بدن لاغر و زرد و انتها انواع سوء مزاج
و انواع آن اسهال هیچ ظاهر نباشد و طعام بر معده گرانی کند مگر آنکه تناول لطیف و قلیل المقدار باشد لیکن آنجا که سبب قبولیت طعام هیچ نگوارد و هیچ غذا نیک ترتیب نشود
هرگز سود ندهد علاج هر چه قابض بود استعمال نمایند خاصه که قابض خوشبو باشد چون جوارش عود و مانند آن و منفعت اطریفل صغیر و کبیر در این مرض اکبر است و شراب سود رد بلیه
سفید آن و لوبیا اندر سنگ ان صرف خانگی سخت نافع است از گوشت جدا کنند و بیاویزند تا خشک شود و کوبند و نیم مثقال از وی با اطریفل یا شراب مورد یا سیب بنوشند و بر معده
ضماد سیب بر معده او همچنین بخاصیت سود دارد و اگر مقدار نیم درم بسایند با معجون سرشته بدهند النفع باشد و استعمال سنبل از خرد مصطکی با آب بهی سرشته بر معده نهند و روغن
ناردین بر معده بمالند و گوشت مرغ و مانند آن که دارچینی و زعفران و زیره در او افکنده باشند بخورند از سماق و آب لیمو یا رب انار رقیق سازند و مزاج تسویج اندر همه بیمارها
معده موافق است خاصه اندر این نوع و روغن مصطکی المیذ بر معده سود دارد و همچنین خوردن فائده شده و این علاج بسیار بگیرند گلنار و مصطکی از هر یک
مثقال افسنتین و صبر از هر یک دو مثقال گل سرخ پنج مثقال قرنفل و سعد و سنبل از هر یک درم زر کوفته با گلاب یا شراب طلا سازند فایده اندر سوء هضم
اسبابی که مخصوص اند بفساد هضم بود و از آنکه فساد هضم اهم الامراض و بیخ الاسقام از امر هضم قابل نباید بود و دوا و رغبات آن از دو وجه تا رکیب باید نمود چنانچه گفته آید اما اسباب
مذکوره بر سبیل کلیت گونه است یکی آفت در وارد طعام دوم سوء تدبیر در اکل و شرب سوم اراده که بالا تناول طعام اتفاق افتد اما رداءت طعام بر دو نوع است
یکی کیفیت باشد دوم کمیت بود و طعام ردی الکیفیت چند اقسام است یکی آنکه بنفسه سریع القبول با مرض فساد باشد چون لبن حامض و ماهی تازه طری دوم آنکه بسبب غلظت
بطی القبول بود مراصلاح را چون لحم جاموس سوم آنکه شدید الحرارت باشد چون عسل یا شدید البرودت بود چون کدو چهارم آنکه بد بود یا نامرغوب طبیعت بود و ظاهر است
که طعام کریه الرائحه را طبیعت انسان قبول نمیکند و غذا اگر طبع از او متنفر گردد و میل بران نماید بجهت نا مشتهی بودن معده چون به فساد می پذیرد و عام است که نامرغوب
و کریه الرائحه در غذاست آن غذا یا در صنعت که سبب سوء و بعضی انام کالانعام که مثیاز از ایشان مفقود است از درجه اعتبار ساقط اند اما رداءت کمیت
گونه است یکی آنکه خورده شود طعام زیاده بر آنکه باید و ظاهر که چون غذا بیشتر از مقدار باید بود معده از هضم وی عاجز شود و این بطلانها را نیز بیمار در آن
قلیل المقدار افتد و چون چنین باشد طعام غیر جاده بلکه غیر منهضم منحدر شود تا آنکه قوه ماسکه قوی باشد زیرا که افعال طویل در معده بدارد و حرارت غریبه را در معده فاسد شود

[illegible]

[illegible] دوم آنکه خورده شود طعام کمتر از آنکه باید با حرارت ضعیف [illegible] لطیف [illegible]

[illegible] طبیعت [illegible] طعام [illegible] معده [illegible]

[illegible] لطیف [illegible] هضم [illegible]

[illegible] فاسد [illegible] صالح [illegible] فاسد

[illegible] سوم آنکه [illegible] طعام [illegible] هضم [illegible] حرارت [illegible] معده [illegible]

[illegible] لطیف [illegible] قوت [illegible]

[illegible] طعام [illegible] الانهضام [illegible]

[illegible] طعام [illegible] معده [illegible] ضعیف

[illegible] هضم [illegible] قوت [illegible] معده [illegible]

[illegible] معده [illegible] طعام [illegible] فاسد

[illegible] طبیعت [illegible] طعام [illegible] معده [illegible]

[illegible] طعام [illegible] معده [illegible] قوت [illegible]

و بعد از تنقیه بغذای لطیف [illegible] باشد [illegible] معده [illegible]

زعفران باید کرد و [illegible] کردن و استحمام نمودن و آب گرم بر معده ریختن [illegible] اطراف در آب [illegible] تقویت معده [illegible] هضم [illegible] حرارت

در باطن اما اگر سبب فساد هضم قلت غذا باشد چنانچه در روایت [illegible] طعام گفته شد در اصلاح مزاج معده کوشند و غذا را افزون دهند [illegible] اسباب فساد هضم گفته آمدیم تدارک [illegible]

بسبب [illegible] توان کرد و تنبیه بدانکه در معده چهار قوت است جاذبه و ماسکه و هاضمه و دافعه و کمال افعال معده موقوف بر قوت این قوی است [illegible] در هر یک قوتی

[illegible] فعل معده [illegible] سبب [illegible] در یک قوت یا در بیشتر ضعیف بود [illegible] بطلان [illegible] علامت ضعف هر قوت [illegible] بیان کنیم [illegible]

که ما حصل این بیان از آنچه مذکور شد روشن است لیکن این بحث [illegible] الاصل [illegible] فواید کثیر [illegible] **مقاله اندر ضعف قوت جاذبه** بدانکه جاذبه را

[illegible] ضعیف کند گرمی و خشکی [illegible] علامت ضعف وی آنست که طعام از فم معده [illegible] گرانی [illegible] محسوس شود [illegible] و گردیدن از پهلو به پهلو و خفقان و

سدر و دوار [illegible] علاج [illegible] لطیف زود گوار چون گوشت [illegible] زعفران

و زیره [illegible] خوشبو کرده [illegible] جاذبه را قوت [illegible] طعام [illegible] اطراف [illegible] از فم معده [illegible]

مقاله اندر ضعف قوت ماسکه بدانکه [illegible] ماسکه [illegible] قوت [illegible] طعام [illegible]

[illegible] ضعیف کند [illegible] معده [illegible] طعام [illegible]

[illegible] ضعیف [illegible] قوت [illegible] طعام [illegible] معده [illegible]

ضعیف کند [illegible] طعام [illegible]

[illegible] طعام [illegible] معده [illegible] ضعیف [illegible] قوت ماسکه [illegible]

[illegible] طعام [illegible] معده [illegible] طعامی که خورده شود [illegible] معده [illegible]

۱۸۶

۱۸۶

و نشان آنکه در معده رطوبت بسیار است آنست که اگر طعام اندک خورد او را گرانی کند و اگر طعام خورده او را آروغ ترش گشت و نشان آنکه جرم معده ضعیف است آنست که از طعام

بسیار متأذی شود و این حال پدید نیاید و نشان آنکه گرم و سوء مزاج گرم بی ماده در فصل سابق مذکور شد و نشانهای دیگر یاد کرده آید علاج اگر سبب ماده گرم باشد نخست

آن ماده را از معده پاک کنند به سکنجبین و آب گرم و شراب لیمو و گلاب و اگر حاجت باشد قی فرمایند و اگر در معده گرمی بماند با آب سرد یا با آب انار و با شیر گل سرخ

و انار ترش و طباشیر بمقدار ده درم سنگ و بیخ درمنه و آب خورده و آنچه ترش سازند و برود صندل و

طباشیر و گلنار و گل سرخ بر معده ضماد کنند و اگر سوء مزاج گرم بی ماده باشد به استفراغ حاجت نباشد و تدبیر همین است و اگر سبب علت رطوبت بلغمی باشد نخست معده را

پاک کنند به قی یا به اسهال ایارج فیقرا و بعد از آن جوارش مصطکی و اطریفل کوچک و نانخواه و گلنار و گل سرخ و زعفران و مانند آن بر معده ضماد نمایند

و طعام چیزی لطیف و خوشبو سازند چون گوشت تیهو و کبک و تذرو و دراج و طیهوج و گنجشک و گوشت بریان کرده و زیره کرمانی و نانخواه و مانند آن خوشبو ساخته

صفت جوارش خوزی بگیرند هلیله کابلی و هلیله سیاه و بلیله بروغن گاو بریان کنند پس بگیرند این هلیله بریان ده درم سنگ و بریان کرده پنج درم

نانخواه و صعتر و زیره سیاه و مصطکی هر یک درم سنگ و عسل چندانکه بسرشند شربتی سه درم تا پنج درم مقاله اندر ضعیف قوت هاضمه

گرسنگی و تشنگی معتدل ... تفصیل صفت هاضمه ... باید دانست

که سوء مزاج سرد ساده بود یا با ماده ... سوء مزاج گرم ... معتدل باشد ... سوء مزاج گرم یا سرد ... مزاج خشک ...

... طعام ... بیرون نیاید ... قوت شود ... حال

... اگر ... هضم ... جگر ... استسقا ...

هضم منع ذکر ... گفته شد اکنون ... اگر گرم کند ... معده ... خفقان ... معده ... چنانست

که ... چون تمام شود ... جگر ... معده ...

و جوارش ... عسل ... گرم ... سکنجبین سفرجلی ...

فایده جالینوس ... سکنجبین سفرجلی ... معده ... گرم نباشد ... چنان باید که به

یک من سکنجبین ... زنجبیل ... مقاله اندر ضعیف قوت دافعه بدانکه دافعه ... طعام در معده ... درست

دوازده ساعت ... ضعیف دافعه ... طعام در معده ... آروغ ...

... طعام نرم و لطیف ... معده ...

و زودی انحدار طعام از معده بحسب کیفیت طعام و قوت معده ... دوازده ساعت ... نباشد

و آفت ... معده ... علاج دافعه ...

سکنجبین ...

... نضج ...

معده ...

... اسهال ...

... تشنگی غالب آید

[illegible] بیمار ... چون ... ضعیف ... علاج این علت کند ... بسیار ... [illegible]

اسهال گاه کنند و اگر چنین ضعیف باید دقیق تشنج ... سپید چون رنگ ... بر جمال باشد ... بطعام ... علاج ... اگر ... کودکان را اسهال افتد بسبب بسیار

خوردن ... ایشان ... و آنچه ... و بزرگان را افتد بخطر باشد خاصه اگر قوی تن ... و سخت گوشت باشند ... بعضی مردم ... ایشان را ... بسیار افتد

... ایشان ... پاک شود ... و دیگر ... اندر خطر باشد ... اندر تابستان بیشتر افتد

و آنچه اندر ... تیز باشد و در زمستان ... افتد ... علت این ... طعام ... لیکن از آنکه گاه ... منتقل شود ... ازین قسم بیان کنیم قسم

اول اندر سبب ... صفراویست ... ظاهرست که چون طعام از شدت حرارت معده ... کیفیت طعام ... قبول ... احتراق ... امارت

آنکه طبیعت ... دفع ... فاسد ... معده ... دفع شود و آنچه ... معده باسهال ... دفع گردد و چون طعام از معده ... بیرون ...

و ... فاسد ... جمع شده باشد ... جمع شده ... مواد ... و اگر ... ضرورت ... این قسم را چند

علامت ... آنکه ... سبب ... دوم آنکه ... سوم آنکه ... تشنگی ... باشد و هر چند آب

نوشند تسکین نشود چهارم آنکه ... آید و گاه باشد که اعراض مذکوره ... فساد ماده ... معده ... جمع ... قلق و ...

... عرق ... سرد ... اعراض ... شیر ... علاج ... کنند تا ماده فاسده که باقی

باشد ... آب گرم ... طعام فاسد ... سکنجبین با آب گرم آمیخته ... مزاج ... اصل

... آنکه ... دوم آنکه ... غذا ... از جنس غذا باشد ... زیرا که ...

... ضعف ... معده ... اما اینجا ... شوریدگی باشد ... اگر ... تیزی آن

... اسهال ضعیف بود و قوی ... گفته شد

... اسهال ... ضعف ... تسکین کوشند اگرچه دانند که قدری ماده فاسده

باقیست ... ماده فاسد ... ضعف ... تسکین ... بسیار ...

... تشنگی ... آب ... اندر ... آب ... ترش آب

سیب ... اسهال ... آب ... عود ... الرمان ... کنند

... صندل ... گلاب ... کافور ... شکم ... طلا

کنند و اسهال ... سرد ... عرق سرد ... اطراف ... آب سرد ...

... خرقه ... ساعت ... اسهال تسکین

نیابد ... اسهال ... کرده ... آب ... غشی ... عضلها

... گوش ... طاهر شود ... روغن گرم کرده ... کنند

و بر ... معده ... روغن بنفشه و موم صافی موم روغن ... روغن ... این موم روغن بر آن طلا

کنند ... عضلها ... حرکت ... باید ... غذا ... ضرورت

... علت ... علاجی ... خوردن ... خواب ... اخلاط ساکن ... خواب آید

۱۸۸

و هر چیلکه خلاب کار بود یکبار زوان است شما و طلا روشنگار بعد از آنکه هیضه ساکن شود و آنکه قوت بجای آید نخست قسم اول را بتدبیر لطیف تر و مناسب تر باید معالجه کرد قسم دوم هیضه که سببش تغیر طعام بود بهیضه وقتی و طبیعی ظاهر است که چون طعام فاسد شود و بمعده رسد و آنرا بسبب طبیعت بجوشانند و دفع کنند و دفع بر دو نوع است که اول از اسهال دافع است که در قی و اسهال با تخم ظاهر شود و قی آنرا آب دهن سیلان نماید علاج این نوع آنست که بعد از آنکه مادهٔ فاسد را بجوشانند طبیخ دهند یکدرم مهیل تراشیده و روغن بادام تازه یا روغن گاو تازه بقدر دو مثقال با آب سرد بیامیزند و بیاشامند و بعد از آن آب سرد بسیار بنوشند تا که معده را از طعام فاسد پاک کند و دو سه بار یک شود و دو سه بار یک شود تا که قوت قوی مساعدت نماید پس چون صبر مطلوب گردد و شراب بسیار سرد مسکه و بیضه و روغن بادام آرد می نماید و نقل و کباب از هر یک سیر و سنبل و مصطگی از هر یک نیم درم عود و خام چهار درم شکر سرخ بقدر همه داده با شربت یکمثقال رمانین اطراف بسیار آن در عقران و مشک و عود نرم ساخته بآب بهی آمیخته بر معده نهادن مفید و حمام فائده دارد و دیگر تدبیر قسم اول بتفصیل ذکر یافته و قرص لسن سود و مسکه بگیرند و نقل و دو درم مشک یکدرم قرنفل و دو درم راسن خشک یکدرم و نیم مصطگی و افیون و بزرج از هر یک یکدرم همه را بکوبند و قرص سازند شربت یکمثقال باید داد و بخوابانند و قدری شراب اگر بهم نفع بخشد و بعد از آن روغن بادام مفید است قسم سوم آنرا هیضه که سببش تراجع و باز گشتن طعام فاسد غیر منهضم بود از بدن بسوی معده و امعا جوانمرد هیضه سودا و بدانکه چون سودا در معده غالب آمد غذا نیک نمی گوارد و مستحیل نمیشود با خلاط غیر موافقه بدن و در بدن گرانی می آرد پس اگر بکیفیتی تکیف باشد اعضا آنرا جهت اغتذا نپذیرد بالعرض طبیعت دفع میکند آنرا از جهات و هیضه سه افتد و فرق درین قسم و در اقسام سابقه آنست که در اقسام اولین شرط آنست که طعام فاسد را که هنوز در معده باشد طبع دفع نماید و بقیء و اسهال و اخلاط فاسده یا صالحه بدن نیز خروج نماید بخلاف این قسم سوم که تدبیر تراجع مادهٔ تابع دفع طعام فاسد معده نیست بلکه طبیعت خاصتهٔ در دفع اخلاط که در عروق و جهات بدن ست می کوشد و علامت این قسم سه گونه است یکی آنکه پیش از وقوع هیضه بچند روز تخمه افتاده باشد و باد بسیار در شکم گرد آید بر اکه تا طعام نخستین در معده تباه نشود و اخلاط فاسد از و تولد نکنند دوم آنکه چون هیضه ابتدا کند در ناف درد پیش افتد و این اکثر بود است نه کلیه سوم آنکه اسهال مفرط باشد و قی کمتر و باشد که قی نباشد و نبودن قی از آنگاه است که مادهٔ غلیظ و متصل بود و امکان الاسهال ههنا اکثر من القی لان الامعاء هی المدفع الطبیعی للفضل لان الطبیعة تتحامی عن المعدة لشرفها بالامعاء علاج هیضه مادهٔ العسل بجوشانند گرم کرده تا معده را از رطوبات لزجه بشویند پس بطریق قی یا اسهال آنرا مندفع سازند و اگر ازین قدر تنقیه مادهٔ نشود سفرجلی مسهل و مانند آن دهند بشرط بقای قوت و بعد از تنقیهٔ اگر اسهال باقی باشد در تسکین کوشند تا اسهال و قی منقطع شود و بهترین تدابیر بهر تسکین هیضه خواب کردن و حکم چیز گرم پوشیدن و اطراف مالیدن و گرم داشتن و بعد از مرور بحمام و آمدن ضرورت تا اسهال تمام بند شود و در اثنا تلطیف نکنند و پس رجفا نکند که از استفراغ رطوبات باقیه از معده باز ماند و آنچه در گرمابه از مادهٔ غلیظه مسدد و باشد و بر لطیف گرداند و چون از هیضه برآیند باید که بچیزی سهله الانهضام اغتذا نمایند چون گوشت طیور و اگر ماهی نبود آنرا با سبزها و آب خورشها ترش کنند و تا ارجاع قوت و آمدن طبیعت بر عادت اندک اندک و غذا لطیف و تو سیع کنند تا از آفات محفوظ باشد تنبیه اگر درین هیضه درد دل و لذع بمعده عارض شود تخم اسپغول دانه انار شکر آمیخته دهند این قسم هیضه بکسانی افتد که سودا در معده غالب باشد از آنست که برای اسهال مطبوخ افتیمون سنوده اند و بعد از اخراج مادهٔ اگر مناسب دانند بهر قبض آن قرص عود که در قرنفل و کباب است و در هیضه بلغمی مذکور شده بکار برند و عند الحاجت آنچه در قسم اول ست بگزینند **فصل در نقصان و بطلان شهوت طعام نقصان و بطلان بحسب ضعف و قوت سبب** اگر سبب ضعیف باشد شهوت ناقص شود و اگر سبب قوی باشد اشتها باطل گردد یعنی آرزوی طعام هرگز پدید نیاید و فی الحقیقت سبب هر دو واحد است و از آنکه اسباب آفت شهوت بسیار ست هر یک بقسم علیحده بیان کنم و بدانکه شهوت صادق آنست که اعضا گرسنه شوند و در خواست غذا نمایند از عروق بطریق امتصاص و عروق از معده تقاضا کنند پس طبیعت بامر حکیم مطلق بخرشانه بفرستد سودا را بر فم معده و از آنکه او کثیر حس ست در یابد و متاثر شود از عفوصت و حموضت سودا و امتصاص عروق و اجزای او بهم جمع آید و طبیعت طلب غذا نماید تا از وی این اذیت برباید و گرسنگی راست همین ست پس هرگاه در امری ازین امور نقصان افتد آرزوی طعام نشود یا کمتر شود بحسب فتور چنانچه در ذکر اقسام بتفصیل این کلام سوده آید **قسم اول** اندر ضعف شهوت که سببش وقوع سودا ست اگر سوداوی گرم ساده بود بر فم معده و ظاهر ست که درین صورت فم معده مسترخی میشود و سائر قوای وی

ضعیف گردانند و هوا بجهت حرارت بر تپش شده و دو گرسنه آید و بواسطه ضعف دافعه مندفع نگردد و احتمال دارد که موجب استفراغ و قوت شهوت گردد لکن این اکثر و اولی آنست که موجب ضعف شود

شدید الاستقامت هر شهوت را بجای خود شان و غذا که اشتها آرد بسبب برکه متعفن گشته معده آید و علاج این قسم آنست که آن را دفع کرده و آنچه آید مثانه بر آن آنچه حاجت و تشنگی بسیار باشد

و از غذا هر که بالفعل گرم بود طبیعت اکراه کند و شیدن آب سرد ترتیب بود و بعد از آن مشتغول گردد علاج تعدیل مزاج کنند بعد از آن تنقیه چنانچه در سوء المزاج معده گفته شد قسم دوم

آنکه سوء مزاج سرد ساده بفرط البرودت عارض شود و در صبح اجزاء معده لیس کما ونقی و جگر نیز سرد شود و جمله قوی ضعیف شوند و جگر ضعیف شوند و بالفرد شهها باطل گردد و گاه باشد که این

عرض فرمین شود و مستتا آرد و بعد از آن علاج آنکه اگر این سوء مزاج مختص بفم معده بود شهوت کلی آرد کما لا یخفی بماند و علاج سوء المزاج باید مذکور شده نافع ترین چیزها در این مرض

خوردن ثوم است و زنجبیل و گاه در بیس تکمید کردن قسم سوم آنکه خلط امرا یا بلغم در معده حاصل آید و بطلان شهوت نماید به آنکه طبیعت بر دفع وی متوجه باشد و از درخواست

غذا مشتغل شود و علاج این قسم آنست که در معده لذیذ چیزها بپاشند و غثیان و قی بر بنجره و بعد از آن آب سرد نوشید بسیار بود و سبب فساد مزه دهن و تلخی باشد و شهوت کم باشد علاج

تنقیه معده کنند از خلط موجب بقی و اسهال قسم چهارم آنکه بلغم لزج کثیر المقدار در معده حاصل شود و سبب استیلا که مانع طلب غذا او بواسطه حایل شدن در جرم معده و در

سوداء منصب بیحد غذا اشتها نشود و علامت وی آنست که تشنگی وتمیز نباشد و بسیار برخورد آن چیز که بالفعل گرم بود راغب باشد و چون آن غذا بخورد الم و نفخ و غثیان و تمدد پدید آید و آرام

نیابد مگر آن که ورم و دفع طبیعت نفخ و الم و خیر او ننماید و لی چیز گرم زی خورد آن بیشتر که ماده در آن بالی آرد و بخوره آن در حقیقت متصاعد شود و آنکه ماده غلیظ و لزج است بالکلیه از معده مستخرج

نگردد و علاج نخستین بلطیف خوردن و چهره ورق کبر و انیسون بجوشانند و آب بنوشاند در ابتدا در با حسک باشد انقره مکه بجوشانند و بعد از حصول تلطیف و تنقیه برای تنقیه

ماده بلغم شبت و تخم ترب و اصل السوس بجوشانند و نمک و سکنجبین عسلی و سنگ ترنجبین آمیزه گرم بنوشانند و مدد نمایند تا قی آید و ماده برآید و اگر قی ممکن نباشد مسهل دهند

چنانچه در سوء المزاج معده مذکور است و بعد از تنقیه بجوارشات معده باید داد که بار دیگر بلغم و ماده بار ندهد قسم پنجم آنکه اخلاط عفن در معده گرد آید و طبیعت بدفع آن مشغول شود و از رغبت غذا باز ماند

و بر این سبب اشتها نشود و علامت این قسم آنست که غذا با نهایت تعفن نفس و بخر دهن و بوی بد آید و بسبب انگیزند بر آید و برای که ماده را طبیعت شربتها نکرده ما در قی عفونت محسوس بود و اگر طبیعت

بتدبیر تناول غذا کثیر از اخلاط شود و شبیه اند که در قی نیز بیرون آید ماده عفنه علاج تنقیه کنند و مسهل خورانند و بعد به تقویت معده دوا المسک و جوارش عود دهند باید

پرهیز قسم ششم آنکه بدن ممتلی شود از اخلاط خام بلغمی و بدین سبب مستغنی گردد از غذا زیرا که تا طبیعت از املاء و تنقیه و تحلیل این اخلاط فارغ نشود و آن را بدل ما تحلل

نسازد و اعضا در خواست نکنند غذا را از عروق با ستعمال و نه عروق از معده و در مقدمه این فصل گفته شد که شهوت صادق همین فایده خون دیگر چیزها که در ایام بحران و ناقهان

سبب بطلان شهوت همین است که ابدان آنها از اخلاط خام پر باشد و طبیعت بدفع وی اشتغال دارد و علامت این قسم آنست که بدن ممتلی باشد و تقدم طول مدت و نیز تعب و مشقت

و تناول الحلو و فاکهه و قلت حرکت و بی گواهی دهد علاج غذا کمتر خورند و حرکت و ریاضت بیشتر کنند و نافع ترین غذا به انجام است و بدن را مالش دادن قسم هفتم آنکه پوست

بدن درشت شود و مسام منسد گردد و بدین سبب تحلیل کمتر افتد و چون طبیعت بر تحلیل متوجه با عضا ورغبا نکنند و شهوت پدید نیاید و علامت وی آنست که جلد بدن [illegible]

[illegible] باید و عرق کمتر آید و اگر چه نیز با طول آن غذا بار دارند طلب غذا الفراشید و از ملو معده بسیج اندر نیابد و موید این قسم مشاهده حال حیوانات که مسمی الجلد اند چون

سنگ پشت و ضب و غیره که مدت طویل ترک طعام و شراب نمایند علاج جهت استفراغ جلد و تنقیه مسام و تحلیل فضول بحمام روند و روغنها که تنقیه کنند و بدن را بمالند و دلک نافع است

مفتح مسام شوند و با دوائی تحلیل تدبیر کنند و با بخارات کوشند که در بدن تحلیل افتد و بدین سبب محتاج شود به بدل ما یتحلل بالضرورة اعضا در خواست غذا نمایند قسم

هشتم آنکه جگر ضعیف شود یا درد یا ورم یا سده [illegible] یا سده افتد و بدین سبب کیلوس منجذب نگردد و سده جگر چنانچه با کثر سبب آن قلت شهوت و سده معده و امعاء ممتلی اند و لفا صنایع

غذا نماید و علامت این قسم آنست که بدن روز بروز لاغر شود و اسهال مختلف الالوان آید گاه سپید گاه زرد گاه سبز یا و چه و عدم تناول مسهلات و علامت که هر گاه کیلوس منجذب نگردد در معده

بسوی امعاء فرود آید و آنکه سبب دیگر منجذب شود از سپیدی و هرگاه چیزی از کیلوس بماند ارتقا آید و در آن متوقف شده دیگر با تغذیه گشته بالوان گردد و برای سبز هماچنان زیرا که

حرارت عریضه مفسد غوق باشد رقیق کند و بر سپید در غور مگه کند و آن حرارت متغیر شود و البلغم بجهت استفراغ علاج دراز العضو عنکبوت و تنقیه سده کوشند

١٩٠

[illegible] آنکه ضعف جگر باشد [illegible]

باشد [illegible] **قسم نهم** آنکه [illegible] معده است سده [illegible] سوداوی [illegible]

و سده [illegible] ظاهر است [illegible] بسبب [illegible] اشتها [illegible] معده [illegible]

اشتیاق طبیعت [illegible] معده [illegible] این قسم [illegible] است یکی آنکه [illegible]

شود [illegible] الطعام [illegible] دوم آنکه [illegible] سوم آنکه هرگاه [illegible]

[illegible] منقی [illegible] اشتها [illegible] معده [illegible]

[illegible] معده [illegible] الشهوة [illegible]

علاج [illegible] الطعام [illegible] سکنجبین [illegible]

[illegible] سکنجبین [illegible] کثیر النفع [illegible]

قسم دهم آنکه [illegible] معده [illegible] سوداء [illegible]

اشتها [illegible] این قسم [illegible] معده [illegible] قسم [illegible]

[illegible] الطعام [illegible]

[illegible] **قسم** [illegible] معده [illegible]

[illegible] **فائده** [illegible] معده [illegible]

[illegible] **علاج** [illegible]

[illegible] این قسم [illegible]

اقسام [illegible] الشهوة [illegible] علاج [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] **قسم یازدهم** [illegible]

[illegible] شهوت [illegible]

[illegible] نقصان شهوت [illegible] دوم آنکه [illegible]

[illegible] شهوت [illegible] معده [illegible]

[illegible] الاشتعاش **سوم آنکه** [illegible] **قسم دهم**

[illegible] شهوت [illegible] **فائده** [illegible]

آن [illegible] **انتباه** [illegible] قوت [illegible]

191

۱۹۲

[illegible] شود و اورا تشبیه بقوت انقباض قوت باه و بیست [illegible] الاسباب کرد [illegible] نتیجه آن گرمی بود [illegible] که این غذا اورا [illegible] کیفیت سقوط شهوت باشد

مثل آن اگر سبب اشتها ناقص شود و غذا که خورده شود [illegible] بافعل [illegible] عن غذا [illegible] حرارت کند [illegible] طعام [illegible] آید [illegible] گرم آید سقوط اشتها و بعض طعام

[illegible] گردد و گاه باشد که گران بود [illegible] گفته [illegible] بسبب اشتغال طبیعت سقوط شهوت گردد و گاه باشد که نفرت طبیعت سقوط شهوت گردد چنانچه اگر

هنگام [illegible] اذیه [illegible] از نقصان شهوت که چون غذا [illegible] اشتها موجود بود [illegible] حضور الغذا الاشتها [illegible] غذا [illegible]

باشد و سبب این [illegible] وزا [illegible] قسم پانزدهم بسبب [illegible] که [illegible] باشد مکشوف [illegible] آن [illegible] عن الاطناب ذکر نکردیم فائده در ذکر

ادویه که [illegible] طعام پدید آورد بسبب [illegible] مزاج [illegible] وغیره [illegible] مخلل [illegible] و قوم و کمثری و تفاح و سفرجل و

سماق چنانچه اگر هر یک از این [illegible] باشد [illegible] زعرور [illegible] انار [illegible] صفت آن بگیرند انار ترش و با پوست بیفشارند

و آب بگیرند و [illegible] با هم آمیزند [illegible] شکر [illegible] بقوام آرند [illegible] یک کفچه صفت سفوف

شهوت افزا [illegible] گل [illegible] ده درم [illegible] که فنه [illegible] درم اشتها آورد [illegible] فائده

در ذکر ادویه [illegible] شهوت [illegible] بسبب حرارت [illegible] معده [illegible] از آنست که چون روغن بسیار خورند اشتها زائل

شود [illegible] مخالف شهوت طبیعی بود چنانچه

در این فصل ذکر [illegible] فصل اندر فساد شهوت که [illegible] جمهور اطبا [illegible] شهوت [illegible] گویند و شهوت ردیه

نیز [illegible] سبب [illegible] گویند

[illegible] فاسد [illegible] طبیعت آرزو کند چیزی

را که [illegible] اخلاط فاسد [illegible] گفته اند که گاه [illegible] شهوت [illegible] اجتماع اخلاط فاسد در معده [illegible] را که مشاکل او ست

[illegible] استدل [illegible] کانت [illegible] اخلاط

[illegible] الاحمر والاصفر [illegible] تحقیق این [illegible] فاسد [illegible] مشاکل [illegible] شهوت و

نفرت [illegible] طبیعت [illegible] الشیخ ان میل الطبیعة الی ما یوافق

المزاج [illegible] قوت طبیعت [illegible]

ماده دلالت کند [illegible] طبیعت [illegible] فرق [illegible] فاسد [illegible] فاسد [illegible]

[illegible] طبیعت [illegible] طبیعت [illegible] بالذات

[illegible] اشتیاق طبیعت [illegible] الماده علی الطبیعة [illegible] از آنست که بعض از

[illegible] و چون [illegible] درخواست میکند

طبیعت [illegible] کیفیت [illegible] زوال

این علت [illegible] چهارم [illegible] غذا [illegible] و ایضا اندرین [illegible] بر آید

[illegible] تحلیل [illegible] تقلیل غذا [illegible] این کیفیت [illegible] قوت حرارت غذا

صفت جوارش مقوی معدہ

فصل ندر شہوت کلبی

و جهت [illegible] قسم دوم آنکه [illegible] معده [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

سودا [illegible] اگر [illegible]

[illegible] طعام [illegible]

[illegible]

سوم آنکه سوء مزاج گرم در معده و جمیع اندام [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] قسم [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

زیرا که [illegible]

[illegible]

[illegible] قسم چهارم آنکه [illegible]

[illegible]

[illegible] معده [illegible] شهوت [illegible] علاج [illegible] اندر [illegible] تشنگی [illegible] شود

سببش آنست که [illegible] علاج نخستین منع [illegible] کنند [illegible] سبب گرسنگی [illegible] تنقیه [illegible]

و [illegible] طبیعی [illegible] چون [illegible]

در اینجا ذکر کرده قسم پنجم آنکه در معده [illegible] متولد شود کرم [illegible] معده خالی ماند [illegible] اعضا

[illegible] غذا [illegible] شهوت [illegible] علاج این قسم [illegible] ظاهر است [illegible] اعضا [illegible] حرکت آن

[illegible] فصل اندر جوع البقر و این مرض آنست که تمام اعضا محتاج غذا باشند اما معده کاره و متنفر بود اندر غذا و گرسنگی که عبارت

از اقتضای اعضاست [illegible] معده [illegible]

[illegible] اهل یونان این مرض [illegible] گویند [illegible] بزرگ [illegible] و کلان و از آنکه گرسنگی و اقتضای اعضا در نهایت شدت

و بزرگی [illegible] گرسنگی [illegible] از نهایت بزرگی [illegible] و کلان [illegible]

[illegible] سبب بر سه قسم است قسم اول آنکه سوء مزاج بارد مفرط در جمیع اجزای فم معده عارض شود [illegible] قوت حس [illegible] و این بطلان در جمیع معده

[illegible] باطل شده و از آنکه قوت حاسه

[illegible] ضعف و سقوط قوت و هزال بدن روز بروز زیاده میشود

برای فقدان بدل ما یتحلل [illegible] شهوت الطعام باطل [illegible] ظهوری نماید [illegible]

[illegible] تحلیل [illegible] فقدان غذا [illegible] این قسم جوع البقر بعد شهوت کلبی [illegible]

زیرا که [illegible] فم معده [illegible] شهوت کلبی [illegible] جوع البقر [illegible] قسم مذکور [illegible]

[illegible] گرسنگی کشیده [illegible] غذا [illegible] معده است

[illegible] قوت حس [illegible] اگر معده [illegible] غذا خالی [illegible] علاج اندر حالت غشی

آنست [illegible]

[illegible] معده [illegible] مشک [illegible]

[illegible] نان [illegible] چون [illegible]

[illegible] قسم دوم آنکه بلغم [illegible] بر فم معده [illegible]

شود [illegible] طبیعت [illegible] اعضا [illegible]

[illegible] قسم سوم آنکه خلط رقیق بلغمی [illegible] معده [illegible] آنرا تباه سازد [illegible]

[illegible] شهوت باطل گردد [illegible] بلغم [illegible] مزاج معده [illegible] سودا [illegible]

[illegible] جوع البقر [illegible] علاج در هنگام غشی [illegible] در قسم اول گفته شد در حالت افاقت تنقیه معده کنند

[illegible] تقویت [illegible] قوت [illegible]

[illegible] معده [illegible] قوت [illegible] چنانچه شارح اسباب می نویسد

۱۹۵

[illegible] فصل اندر جوع البقر [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] فصل اندر عطش مفرط [illegible]

[illegible] قسم اول آنکه [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] قسم دوم آنکه حرارت [illegible]

[illegible]

[illegible] قسم سوم آنکه [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] قسم چهارم آنکه [illegible]

[illegible] قسم پنجم آنکه [illegible]

[illegible]

[illegible] قسم ششم آنکه واقع شود

[illegible] قسم هفتم آنکه [illegible]

[illegible]

[illegible] این قسم [illegible]

[illegible]

۱۹۷

این مرض گفته آید قسم هشتم آنکه عارض شود تشنگی از رسیدن حرکت گرم یا آب سرد یا از خوردن قوم با عسل یا هر طعام گرم بعد یا الفصل علاج چاره شکر این چیز یا سکنجبین خورده اندر آن آب سرد خورد یا

یا سرکه آنکه سبب خوردن نمی‌رسی طبیعت محتاج است آب شیرین یا آب خورده طبیعت بسیار آب که آب سرد شکم نرم گشته سفوف علاج تمام کند تشنگی از این سبب طبیعت بیشتر طلب نماید علاج آب انار شیرین

نیز نوشند و مانند آن هر چه لطیف حرارت برد چون لعاب اسپغول و تخم بادرنگ و آب کدو و زرشک و زرشک قرص همراه رب سیب و رب ریباس و آب انار ترش خورند و اگر برد گرمای او بیرون رود سرد کرده

افتد بود و اگر دانند که در خون حرارت شدید است فصد نماید و تدبیر الله آسان بنا فصد باید کرد خاصه که سن و فصل و عادت موافق باشد قسم نهم آنکه اسهال مفرط از ادویه مسهله اتفاق افتد و از آنکه

کثرت استفراغ محلل رطوبات اصلیه است و موجب فنای اسطقس حصول و طلب آب پدید آید علاج حصر نمایند به برف سرد کرده بر دست قطع اسهال کوشند باستعمال اسوقه

و لعاب آب انار یا کرده و بترک طلب روغن بنفشه و مانند آن بر سر مالیده بر بدن و قبل از تدبیر بحمام معتدل بر روند تا آن زمان که در جلد تلیین حاصل شود و بنشانند

بعد از بیرون آمدن تا تر طیب تمامتر و رو غن مالیدن و احتیاط ورزند که حمام گرم نباشد و عرق نیاورد زیرا که آمدن عرق در این قسم مزید مرض است و مضاد تدبیر و لکن هر چه محلل و منفذ بود

اکل و شرب و جماع و امور بدنیه و نفسانیه احتراز از آنان لازم داند قسم دهم آنکه گوشت افعی مسلوخه خورده شود و از آنکه او به سبب خود احداث تسکین می نماید در دل و سائر اعضای اصلیه

و درد و لدغ بیند و بسیار تشنگی پدید آید در دل آوری آنست که آدمی یک نیمه خوشیشتن را از آب باز نتواند داشتن و با وجود آن بول محتبس باشد زیرا که زری موهن جمیع قوی است در رکم

آب خورده شود شکم منتفخ گردد و بعد معدم الخروج و مرا این‌ها الاکثر قسم یازدهم آنکه فرفیون خورده شود و صدر و سبب عطش از آن است که فرفیون شدید الحرارت است و محلل

رطوبات اصلیه با وجود آن ملائم مزاج انسانی نیست علاج تدبیر این بود قسم آنست که شیر و روغن بادام شیرین یا روغن بنفشه و آب خیار و کدو و تربز و هر چه مرطب بود بنوشانند

و بخورانند و به التقویت دل یا ترنج نکاهد و زهر نماید مفرح سرد و بنهند بر انکه روغن گاو شیرین یا دانی قسم دوازدهم آنکه چیز مملحه و مخلص یابس چون ماهی تازه و مرسیب و کلم یا بچه

و مانند آن خورده شود و سبب عطش عظیم از این اشیا بر وجوه است یکی آنکه حرارت را طبیعت متوجه سازد و بسوی معده جهت تلطیف و تقطیع غذای غلیظ و ظاهر است که چون

حرارت رو بمعده آرد طلب آب پدید آید دوم آنکه شیء غلیظ لزج در ما سار یقات می‌چسپد و مانع نفوذ آب میگردد پس طبیعت باذن خالقها طلب آب می نماید که آنرا از اسنها

بزداید و بجای که بید نماید سازد و به سعادت آب که مقصود و مطلوب است پس تا آن زمان که غذا مذکوره تمامه مستحیل نشود طلب آب باطل یابد و این در اکثر بدون علاج خود بخود تسکین یابد

آب بدفعات و گاه باشد که محتاج بعلاج گردد علاج در تقطیع و تلطیف کوشند چنانچه در عطش گاذب گفته شد سکنجبین با آب گرم نیکو ترین تدبیر است قسم سیزدهم آنکه خوردن

برف باعث عطش شود و جهه در بعد شدن تشنگی از برف اطبا را اقوال مختلفه است بالجمله آنچه بر شیخ آمده قول قرشی است و قول استاد علامه قرشی بر آنست که برف بالفعل اگر چه

سرد است بالقوه گرم است زیرا که مرکب است از اجزا دخانیه پس هر گاه وارد شود به سبب تسخین بدن برودت عارضی وی زائل میگردد و بوجه تسخین دست معاودت می‌نماید چنانچه

دوای گرم با لحکمت عمل سرد کرده بخورند و هر گاه از حرارت بدن سرد فعلیه زائل میشود گرمی وی عائد گردد استاد علامه میگوید که برف تکثیف بلغم و رطوبات معده و این معنی باعث

اجتماع حرارت است چنانچه بالا گفته شد و هر یک بر قول دیگر ایراد دارد علاج سکنجبین و بنهد با آب گرم چیزی بدهد لوشیدن و زنجبیل مربی و آمله مربا و هلیله مربی و شربت لیمو و نارنج

و مانند آن فصل سکن این عطش است فصل اندر ورم معده و آن بر چهار قسم است قسم اول و دوم آنکه از خون بود یا از صفرا و خون را فلغمونی معده گویند علامت این هر دو

قسم است که معده درد کند و التهاب و حرقت پیدا باشد و تپ لازم بود و تشنگی شدید بود و کرب و قی و رنج و سهو و شهوت ساقط شود و زبان و دهان سرخ یا زرد نماید و اطراف سرد گردند

بحسب این عوارض ظاهر کرم کدام ماده را مخصوص است اشتداد آن بر وجود آن ماده دلالت کند چون ثقل و وجع و حمرت بر خون دلالت و حرقت و عطش و صفرت بر صفرا دلالت کند ذکر دیگر

اعراض و بدانکه اگر آماس جمیع اجزا معده بود اعراض صعب تر باشد و خوفناک تر بود اما اگر در بعض اقسام معده بود خطر و آید و ورم خاصه آنگاه که مریض تنفس نتواند یا با نحیف البدن

باشد و آنجا که ورم بجانب فم معده بود سقط منیگردد و لکن از اختلاج خفقان باشد علاج فصد تنفسین رگ باسلیق زنند خواه دموی بود خواه صفراوی اما در خونی خون بسیار گیرند و در

صفراوی اندک و اگر از فصد مانعی شود حجامت نهند مابین الکتفین و اگر ورم بجانب بود بالای معده نیز حجامت کنند و اگر ابتدای ورم باشد بر مرضع کلبتین و بعد از اخراج خون برای منع

انصباب آب انار ترش دهند و از رب‌ها شیره کدو و خیار و نیلوفر و بنفشه و آب کاسنی و شیره تخم کاسنی همه مفید است و الضماد و اما ضماد ادویه رادعه ذی عطریات اعلی القبض

چون صندل و ضماد را ضماد ... اشتها افزوده باشند آن ... ضماد نماید ... که مثلاً اگر ورم ... ورم بالا ... معده ... اگر ... باشد ... گاه ... از

سوم روز ... خطمی ... با گلاب یا آب کاسنی ... انبساط ... اگر طبیعت ... خیارشنبر

و بعد از آن ... بار طبیخ عنب الثعلب و تخم کاسنی ... گل سرخ ... هر یک ... طبیعت ... خیارشنبر ... و ... بادام ... را

بغایت مفید ... کار او ... آنکه ... مسهل ... از ... زدن ... نگردد

و اندر ... اگر ... تحلیل ... احتیاج به تحلیل

صرف ... تقویت معده ... ضعف ... معده ... قوت ... جگر ... عروق ... باید در آن

معده اندک ... اما ... تحلیل نیابد

و خراج گردد ... قسم سوم آنکه ... لعاب ... نرم ... معده ... صلابت

و شدت ... رطوبت ... معده ... فساد ... هضم ... اطعمه

و نضج بلغم ما الاصول ... تلطیف و تقویت تریاق اربعه ... اطعمه ... لطیف ... اختیار نمایند و نیکوترین

غذا ... دارچینی و فلفل ... پخته باشند ... با عرق بادیان یا ماء العسل که

با آب ممزوج کرده باشند اقتصار نمایند و اگر ... بر معده روغن گل ... سرکه ... انگور ... سرکه ... گرم بر معده

ضماد نمایند و ... روغن ... اگر ورم ... تحلیل ... سازند ... اسهال و مسهلی که ... خیارشنبر است

در طبیخ ... کرده ... معده ... صفت ماء الاصول که در ... مفید است ... بگیرند

بیخ کاسنی و بیخ بادیان ... و تخم بادیان ... شناسند و گفته اند ... قسم چهارم آنکه از سودا ... علامت ورم سودا ... صلابت ورم است و خبث

نفس و انکار ... رنگ ... خشکی چشم ... استعمال ... علاج ... در نضج ماده ... مزاج مثلاً اگر در مزاج گرمی بود بگیرند

آب بادیان ... خیارشنبر ... روغن بادام ... حرارت ... روغن بید انجیر ... ماء الاصول بکار برند و بعد از نضج تام

ایارجات ... استعمال نمایند که مسهل قوی قبل از نضج باعث ... صلابت ... هرگز ... معطر ... که

... باید چون ... سنبل ... زعفران ... مقل ... و ... گاو و زیت

... فایده گفته اند که در ورم صلب معده ... مثقال روغن بید انجیر ... خیارشنبر ... ماء الاصول اگر ... فایده ...

و اگر ورم مزمن شود قرص سنبل ... طبری ... گاه باشد که در معده ورم ... گمان می کنند که ... سرطان

در معده ممکن نیست زیرا که ... و این ... باطل ... اینها ... مرکب ... نیست ... آنکه در معده ... ده

... بسیار است صفت قرص سنبل که ... ورم صلب معده و جگر را مفید است بگیرند سنبل و ... و قصب الذریره از هر یک

... درم زعفران ... از هر یک ... درم مقل و مصطگی از هر یک دو درم ... درم و مقل را در ... حل کنند و باقی ادویه

... قرص سازند ... معده ... جگر ... گاه باشد که در معده ... ورم ... باید آید

از ... گویند ... گفته آید فصل ... المعده ... در باطن ... ورم گرد آید

... اندر ... گرم ... و علامت ... در ورم معده آنست که

۱۹۸

[illegible] چون نفخ تمام شود [illegible] و علامات آن [illegible] اسهال

[illegible] علاج اگر [illegible] شیر تازه [illegible] آب گرم نوشیدن [illegible]

[illegible] شکم [illegible] نقیه [illegible] اگر حاجت

[illegible] معده [illegible] موافقه [illegible] یا شبت

[illegible] و [illegible] گل [illegible]

[illegible] در معده

[illegible] تحلیل [illegible] نفخ [illegible]

[illegible] تنقیه [illegible] اگر [illegible] تلیین

[illegible] و دیگر مجربست برای تلیین [illegible] نفخ [illegible]

ده درم [illegible] روغن گل [illegible] فایده

[illegible] فصل اندر قرحه و بثوره که بمعده عارض شود و علامات آنست که [illegible]

[illegible] اسهال خون [illegible] خشک شود [illegible]

[illegible] اگر علت در فم معده بود [illegible] سینه [illegible] قرحه و بثره اندر [illegible] نفس [illegible]

[illegible] معده [illegible] الم [illegible] معده [illegible]

معده [illegible] قرحه [illegible] معده بالای ناف [illegible]

[illegible] قرحه [illegible] علاج

[illegible] تازه [illegible] خون ظاهر [illegible]

[illegible] قرحه [illegible]

[illegible] استعمال [illegible]

[illegible]

[illegible] شیر [illegible]

[illegible] فصل اندر نفخه یعنی دم شدن شکم و معده و این را سبب [illegible]

عارض شود سوء مزاج سادج بارد معده [illegible] حرارت غریزی [illegible] سبب نفخ کامل [illegible] بسیار [illegible]

شود و شکم [illegible] و این سبب از جهت معده [illegible] از جهت طعام بود و این چنان باشد که طعامی خوردن اتفاق افتد که حرارت معده

[illegible] نفخ [illegible] و طعام [illegible] کثیر المقدار [illegible] کثیر الرطوبت چون کدو و خیار [illegible] که چون غذا

بیشتر از مقدار باشد طبیعت [illegible] عاجز [illegible] معده [illegible] غذا [illegible] اگر چه معتدل المقدار خورده شود

چون حرارت [illegible] حرارت [illegible] تحلیل [illegible] نفخ [illegible] آنست که آن غذا [illegible]

۱۹۹

[illegible]

به طعام اگر طعام [illegible] با [illegible] بسته که [illegible] معده [illegible] آنکه معده در دکار [illegible] چون داغ و رم [illegible] [illegible] شود [illegible]

بیکر دو سوم آنکه از جهت [illegible] و [illegible] که در معده [illegible] باسوداء [illegible] گرداند [illegible] شود [illegible] این اقسام [illegible] در سوء مزاج معده و ضعف هضم

گفته آمد [illegible] نباشد و [illegible] گداز [illegible] و [illegible] باصلاح آورده [illegible] باصلاح آورد و [illegible] بتدبیر [illegible] تنقیه تحلیل در آن **فصل اندر جشا** و آنرا

[illegible] گویند و [illegible] بسیار [illegible] گداز [illegible] هنگام [illegible] با معده [illegible] قال الشارح [illegible] ریح [illegible] من المعدة الی طریق الفم و آن و [illegible]

دو گونه است طبیعی و نا طبیعی آنکه طبیعی است که باعتدال [illegible] و [illegible] گرد معده گرد آمده [illegible] بسبب [illegible] و [illegible] بسیار [illegible] از نوشیدن آب

[illegible] و خوردن طعام [illegible] و [illegible] و [illegible] طعام [illegible] سبب [illegible] شود [illegible] معده جمع [illegible] گردد [illegible] دفع

می کند از طبیعت از جهت [illegible] معده [illegible] شود [illegible] که [illegible] شراب [illegible] استفراغ اما نا طبیعی [illegible] اسباب

[illegible] گفته شد [illegible] و [illegible] چنانچه گفته آمد [illegible] العقل [illegible] **فصل اندر تثاوب** و آنرا [illegible] دهن دره و

فاژه گویند و وی حالتی است که [illegible] انسان الی انفتاح الفم [illegible] و [illegible] است که بخارات

[illegible] و [illegible] گرداند [illegible] کسب [illegible] طبیعت اراده دفع آن نماید و چون که او غلیظ است

[illegible] طبیعت [illegible] گردد [illegible] طبع از [illegible] دهن بگشاید **فصل اندر تمطی** و آنرا خمیازه گویند و سبب وی نیز همان

بخارات [illegible] بلکه در سائر عضلات بدن [illegible] علاج در هر سه قسم [illegible] جشا و تثاوب و تمطی [illegible] و [illegible] و [illegible]

مشغول گردند [illegible] ذکر یافته [illegible] این اعراض [illegible] و گلاب [illegible] و [illegible] مانند آن **فایده** [illegible] دفع [illegible] و نفخ معده

[illegible] بعدی [illegible] کنند [illegible] و [illegible] خوردن [illegible] بود و [illegible] بعد [illegible] کرد [illegible]

[illegible] و [illegible] و [illegible] مخرج ریاح و نفخ فاصله [illegible] از جمیع [illegible] و [illegible] بالطبع است و [illegible]

[illegible] در تحلیل نفخ و تسکین وجع معده که از ریاح غلیظ بود [illegible] خوردن [illegible] **فصل اندر**

فی غثیان و انقلاب النفس [illegible] حرکت معده را گویند که بدان حرکت [illegible] شود [illegible] دهن و [illegible] حرکتی است که در معده افتد مانند

حرکت [illegible] و [illegible] ماده [illegible] حرکت [illegible] و باعتبار حرکت

و عدم حرکت ماده [illegible] حرکت [illegible] حرکت ضعیفه [illegible] زیرا که چون حرکت قوی باشد ماده [illegible] غثیان

[illegible] است [illegible] طبیعت [illegible] حالتی است که [illegible] باعث باشد [illegible] انقلاب النفس غثیان لازم را گویند و غثیان را [illegible] نیز گویند و لزوم

و عدم لزوم وی بحسب [illegible] ماده است مثلاً اگر ماده در معده [illegible] شود غثیان لازم باشد و اگر از عضو دیگر [illegible] گاهی باشد

[illegible] که از عضو دیگر [illegible] معده [illegible] در [illegible] سبب غثیان دائم باشد پس لزوم و عدم لزوم وی بسبب

بودن و نابودن ماده است در معده [illegible] معده بود یا عضو دیگر [illegible] انقلاب النفس [illegible] باید دانست

که سبب این حالات اخلاط فاسده است یا طعام ردی [illegible] معده [illegible] با اخلاط یا طعام [illegible] معده گران آید پس

بحسب تقاضا طبیعت حرکتی از این حرکات [illegible] اگر ماده [illegible] معده بود [illegible] احداث کند یا الم

[illegible] اگر [illegible] معده غثیان پیدا آید و از جمله اسباب این حالات [illegible] مانند آن [illegible] طبیعت نیز بسیار افتد چون

تحلیل [illegible] و [illegible] این حالات بحسب اسباب [illegible] قسم [illegible] علیحده بیان کنیم

قسم اول آنکه صفرا اندر معده متولد شود یا آنکه از عضو دیگر [illegible] علامت آن [illegible] عطش [illegible] علاج آن تنقیه معده از صفرا
با سهال [illegible] اسهال [illegible] آب گرم [illegible] اسهال [illegible] ایارج فیقرا [illegible] تقویت معده
[illegible] ماده که [illegible] با سهال [illegible] سود دارد [illegible] در اخراج ماده معده [illegible] مفید [illegible] در انقطاع این
حالات [illegible] بعد از تنقیه اگر [illegible] ماده باقی است و اخراج وی ممکن نیست و تعدیل [illegible]
شراب سیب و شراب [illegible] عود و صندل و گلاب [illegible] شراب انار با عرق [illegible] با گلاب [illegible]
[illegible] صندل [illegible] الصفرا [illegible]
[illegible] با گلاب [illegible]
[illegible] صفراوی [illegible] صفت آن آب تمر هندی [illegible]
[illegible] زعفران [illegible] صفرا [illegible] گل سرخ چهار درم سماق
[illegible] قسم دوم آنکه بلغم در معده تولد کند و علامت [illegible] بلغم [illegible]
[illegible] تشنگی [illegible] تشنگی صفرا [illegible] عطش [illegible]
[illegible] تشنگی [illegible] علاج آنجا که ماده بلغم [illegible]
و سکنجبین عسلی نوشیده و اگر این دوا کفایت نکند [illegible] زیاده کنند [illegible] معده [illegible]
[illegible] ایارج فیقرا [illegible] تقویت معده شراب [illegible] قرنفل [illegible]
سکنجبین [illegible] گلقند [illegible] فائده [illegible]
و اگر [illegible] معده [illegible] ایارج فیقرا [illegible] درم [illegible] گل [illegible] از هر یک [illegible] درم
[illegible] از هر یک [illegible] درم [illegible] از هر یک یک درم تا یک مثقال
شراب [illegible] معده [illegible] قرنفل [illegible] از هر یک دو درم [illegible] یک درم [illegible] گلقند [illegible] ضمادی که [illegible]
[illegible] قصب الذریره [illegible] سنبل [illegible] عود و قرنفل [illegible] زعفران [illegible] ماده منقطع
شود [illegible] قسم سوم آنکه سودا در معده تولد کند و علامت وی ترشی [illegible] تشنگی [illegible] در معده [illegible]
[illegible] معده [illegible] سودا که [illegible] بر آید [illegible] علاج [illegible] بیان یافته استعمال نمایند [illegible]
[illegible] قابض [illegible] تنقیه و تقویت [illegible] دفع [illegible] سودا [illegible]
[illegible] سودا [illegible] معده [illegible] قسم چهارم آنکه اخلاط مذکوره
در معده متولد نشوند بلکه از عضو دیگر چون جگر [illegible] از اقسام سابقه [illegible]
[illegible] معده [illegible] اگر معده ضعیف [illegible] ماده [illegible] قبول [illegible] اعضا [illegible]
[illegible] اقسام سابقه گفته شد [illegible] علاج [illegible] تنقیه [illegible] عضو [illegible]
[illegible] معده [illegible]

۲۰۱

فائده قبل از تنقیه معده از قی فوت معده مبادا که چون ماده از آن قبول کند معده اندر کار آن ماده ضعیف شود و ضعف گردد و آفت تر تیز آرد قسم پنجم آنکه ماده از تمام بدن منتشر
شده بر معده ریزد و این قسم در عقب امراض بسیار افتد و نشان آن وقت است که تیغ تب پدید آید و بزوال آن زائل شود و علاج این هم موقوف بر انصباب ماده بود و علاج در تنقیه
تمام بدن کوشند مع رعایت معده قسم ششم آنکه فساد غذا باعث غثیان گردد و فساد غذا بسه گونه است یکی آنکه کمیت باشد چون تناول طعام زیاده از آنکه قوت معده
احتمال کند دوم آنکه کیفیت چنان طعام تلخ یا تیز یا شور یا ترش که معده را بگزد سوم آنکه سوء تدبیر در اکل چون تناول لطیف بالا غلیظ زیراکه لطیف که بالا غلیظ خورند هضم شده
غلیظ را فاسد سازد و این معنی باعث شود [illegible] معده [illegible] در ترتیب [illegible] فساد لطیف که بالا غلیظ خورده شود [illegible] فساد الهضم گفته ام و علامت
این قسم تقدم سوء تدبیر است علاج پیش از آنکه غذا منحدر شود برقی باز آرد و [illegible] بالجمله آنچه فاسد است از معده بیرون آرند [illegible] بعد از آن معده را قوت بخشند و از آن
تدابیر فاسده باز ایستند قسم هفتم آنکه سوء مزاج و ضعف معده افتد و بدان سبب احتمال نکند چیزی را که بر وی وارد شود و بر امساک وی قادر نباشد بلکه بمجرد ورود [illegible]
گردد و برفع [illegible] و علاج سوء مزاج معده مشروح سابقا باشد فائده قی [illegible] که از ضعف معده افتد شربت لیمو و نعناع [illegible] مفید است قسم هشتم آنکه بسبیل
بحران افتد یعنی ماده مرض را دفع کند طبیعت بر معده و علامت آنست که در ایام باحور پدید آید و در امراض حاده بیشتر افتد زیراکه مواد [illegible] طبیعت آن را
بطریق [illegible] دفع نمی نماید که خروج هر یکی از مجری طبیعی آسان تر است علاج [illegible] یاری دهند به چیزی که مناسب باشد تا معده از ماده پاک شود پس اگر تب باشد شربت نیلوفر تسکین
دهند و در [illegible] شربت انار [illegible] دهند قسم نهم آنکه کرم معده باعث این حالت شود و علامات و علاج کرم در امراض امعاء خواهید دید فصل اندر قی الدم و وی
چند گونه است قسم اول آنکه رگی از رگهای معده بشکافد یا منقطع شود یا دهن این رگها کشاده شود و قی الدم پدید آید و سبب انشقاق سه گونه است یکی سقطه یا ضربه
یا فریاد یا صیحه قویه دوم کثرت ماده [illegible] تواند شد که آلت رقیق یا نرم باشد سوم [illegible] و سبب انفتاح افواه عروق سه است یکی فضل ماده حاره که با خون
آمیزد دوم ضعف قوت ماسکه بسبب رطوبت زائده [illegible] افواه عروق عارض شود سوم کثرت مواد [illegible] رگها را [illegible] از این قبیل
قی الدم [illegible] خون پدید آید و علاج این قسم [illegible] رگ باسلیق زنند [illegible] اگر در خون کثرت باشد
کثیر المقدار یکبار [illegible] برآورده شود اگر در خون زیادتی [illegible] بدفعات [illegible] فصد بعد فصد
نیز ضرور است [illegible] قوت در هر حال ضرور [illegible] اطراف [illegible]
[illegible] بلوط [illegible] سماق [illegible] مانند آن بخورند [illegible] افواه عروق [illegible] اگر آفت در معده باشد
دوا یکبارگی بخورند و اگر [illegible] تشرب کنند بلکه قدری [illegible] تا دوا بر محل مقصود
ثابت کند و بالا گفته شد که هرگاه بخواهند که دوا در معده دیرتر بماند [illegible] و ایضا [illegible] استعمال کردن [illegible] سودمند است این قسم بسیار
خطرناک است قسم دوم آنکه جگر یا سپرز آفتی رسد و از آنجا خون بمعده فرود آید و علامت این قسم [illegible] حال آن عضو [illegible] خون [illegible] از جگر یا
[illegible] قی الدم که [illegible] و اگر خون سیاه بود از سپرز بود [illegible] با وجود [illegible]
مائل [illegible] و ایضا از نشان قی الدم [illegible] است که
گاه گاه [illegible] که در قسم
نخستین گفته آمد [illegible] امراض [illegible] فصد [illegible] قوی [illegible] معرفت
[illegible] فصد [illegible] قی الدم [illegible]
[illegible] جگر [illegible] باید [illegible]

۲۰۳

و بسیار باشد که چون جگر یا سپرز مجروح شود ... یا از خرقی الدم که از این اعضا آید با سلاقوی بود و باید داروی فائده خون جگر چون صفیح شود یا بول برآید یا اسهال
یا به بول امکان ندارد که سرفه تنش و تشنج شود و مدد ... بیاید بیرون آنکه ما بین شش و جگر حجاب است نشیند ... اندک شش رطوبت ... اگر ... تدبیر حجاب ... باشد
که قرحه ... کند یعنی افتاده بود یا قی الدم گردد و نشان بر آمدن سیم سست ... و دیگر آثار قروح المعدة علاج بالا گفته آمد یم ... هرگاه سقطه یا ضربه
رسیده و قی الدم پدید آید ... بی دیر ... فصد باسلیق ... اقاقیا و گل ارمنی و صبر ... بر موضع ضربه طلا نمایند و قرص
کهربا یک مثقال با شیره تخم خرفه بریان کرده بدهند و باید که فصد کنند و همین تدبیر کفایت کند و هرگاه گشاده شدن رگها از سستی در رسیدن بود با کیسه ... سرد
مزاج و بکار داشتن طعامهای ... و باید که غذای فارسی و ... و ... بدهند و انار ... اگر حاجت آید نیز توان کرد و آنجا که پیوست رگ سبب بوده باشد
در ترطیب کوشند ... اخراج ... بود که هرگاه در قی الدم رگ زنند و از بر آمدن خون ...
راحت ... باید ... بسیار باشد که در قی الدم خون اندر معده بسته شود مانند شیر و این را بفصل مستقل بیان کنیم **حکایت**
محمد زکریا رازی گوید ... پاره گوشت بزرگ ... که اندر معده او ... با سرخ ... رگ دهن او باز
شده بود ... **صفت** دارو که در قی الدم و حفظ صحت نهایت مفید است مانند گلنار از هر یک دو درم افیون ... گرفته با سپلسان
الحمل آمیخته و هر روز اندک ... ناشتا ... **نوع** دیگر خون ... یک ... و ... و هر روز ... ناشتا ... و در
دفع قذف الدم مجرب است و آب برگ انگور نوشیدن مفید است و آب لسان الحمل ... و آب بادروج و آب برگ ... خرفه ... دفتن رگها
سود مند است **صفت قرص کهربا** ... دم الاخوین از هر یک سه درم گلنار و ... از هر یک دو درم ... کوزن سوخته و اقاقیا از هر یک
یک درم لادن و زعفران از هر یک نیم درم ... همه را کوفته و بیخته با سپلسان الحمل آمیخته ... یک درم ... باز ...
مذکوره و ... **فصل اندر جمود و بسته شدن خون و شیر اندر معده** و امعا باید دانست که گاه باشد که از عضوی خون بر آید و چون بمعده آید بواسطه ضعف
حرارت ... منجمد شود ... و آن ... کیفیت ... گاه باشد که شیر اندر معده منجمد شود بواسطه ... معده یا از استعمال چیزی منجمد ... و علامت انجماد خون
و شیر اندر معده آنست که غشی پدید آید و عرق سرد بر آید و این همه از آن است ... و جهت اخلال قوت ... اندر اندام ... که حرارت ... ظاهر ...
دل بازگردانند ... **علاج** جهت ... خون یا شیر ... و ... سکنجبین ... گرم ... نوشیدن
پنیر ... خرگوش ... در این باب ... نافع است ... که ... سرکه ... و ... باید دانست که شیر ... جمیع حیوانات ... مگر ... خرگوش نافع تر است
... اندر معده ... شیر ... شیر یا دایه ...
و ... شیر ... گاو ... حیوانات ... دایه ... شیر ...
و از مغلظات ... تریاق ... شکم ... باشند ...
باید که شیره ... و ... خون ... **در این باب** ... خون بسته ... معده ... تحلیل کند و شیر
نیز ... سکنجبین ... شیر
... اگر ... شیر ... خرگوش ... بالا گفته شد
که ... خون و شیر ... آب ... تازه ...
... اگر شیر در معده بسته شود ...

... فصل اندر فواق یعنی هکهک ... حرکت فم معده ... حرکت

... فواق ... این حرکت مرکب است از تشنج و انقباض ... معده ...

... بسبب ... فواق ... حرکت ... بحسب سبب ... قسم ...

قسم اول آنکه ... بسبب ... تشنج و حرکت ... فم معده ...

فم معده ... اسباب ... چون ... کیفیت ... [illegible]

... لازم ... معده ... فواق بحسب سبب ... چنانچه در ...

بیان یابد علاج ... سکنجبین ... آب گرم ... قی کنند ... مزاج معده ... روغن بادام و روغن گل و روغن بنفشه و گلاب ...

... روغن بادام ... معده ... مسکن ... بود ... طبع ... [illegible]

تناول نمایند ... قسم ... آب گرم و روغن بادام ... طعام ... قسم دوم آنکه در فم معده ... [illegible]

... معده ... حرکت فواق ... این قسم آنست که عقب ... فواق ... [illegible]

عقب نوشیدن ... علاج ... معده ... [illegible]

... خوردن ... معده ... [illegible]

... قسم سوم آنکه رطوبت بسیار در معده ... [illegible]

... علاج ... معده ... [illegible]

... طعام ... قسم چهارم آنکه طعام ... غلیظ ... [illegible]

... فواق ... [illegible]

... علاج ... طعام ... آب گرم ... [illegible]

... قسم پنجم آنکه سوء مزاج ... معده ... فواق ... [illegible]

... سوء مزاج ... معده ... کیفیت ... [illegible]

... معده ... [illegible]

... حرکت ... معده ... [illegible]

... علاج ... [illegible]

... حرارت ... علاج ... معده ... [illegible]

... قسم ... [illegible]

... حرکت ... [illegible]

... فواق ... [illegible]

... معده ... فواق ... [illegible]

از عروق [illegible] کشیده میگردد و معالیق او [illegible] بالفور [illegible] میگردد و معده [illegible] متحرک میشود و جهت دفع اذیت آن فواق روی می‌نماید بنابر این [illegible] سوم

آنکه آماس که در جگر افتد [illegible] میسازد [illegible] شود [illegible] فواق می‌نماید [illegible] جالینوس

چهارم آنکه [illegible] معده [illegible] در جگر آماس بزرگ [illegible] معده اذیت [illegible] فواق روی نماید [illegible] فواق که از ورم جگر افتد [illegible] ست

و چون جگر را آماس گرم بوده [illegible] علاج [illegible] روغن بادام [illegible] علاج

از فصل ورم جگر [illegible] قسم [illegible] آنکه آماس معده [illegible] علاج [illegible] قسم [illegible] آنکه سبب [illegible] معده [illegible] طبیعت

معده [illegible] فواق [illegible] بالا گفته شد که فواق [illegible] اقسام [illegible] سبب انقباض [illegible] معده [illegible] قسم

سبب انقباض [illegible] فواق [illegible] اگر معده [illegible]

[illegible] تدارک [illegible] قوی [illegible] تدارک [illegible] تمام ظاهر گشته و

تدارک [illegible] علاج [illegible] روغن بادام [illegible] شیر [illegible]

بمقدار کثیر و لعاب اسپغول و لعاب [illegible] بنفشه بادام [illegible] روغن بنفشه [illegible] مفید است و طعام ماء اللحم

و تخم مرغ نیم برشت [illegible] فواق [illegible] فواق [illegible] سینه [illegible]

[illegible] فواق [illegible] مفید [illegible] فواق [illegible]

[illegible] اقسام مذکور [illegible] قسم فواق بود [illegible] فصل اندر

انقلاب المعده و این [illegible] گفته اند [illegible] انقلاب

و الکاموس [illegible] معده [illegible] فصل [illegible]

رود [illegible] عفونت [illegible]

حرقت [illegible] معده [illegible]

[illegible] انقلاب المعده

[illegible] طعام [illegible] معده [illegible] طعام [illegible]

[illegible] عرض [illegible]

[illegible] علاج [illegible] فصل اندر قلق و کرب [illegible] که در معده

ناخوشی و اضطراب [illegible] گرم [illegible] یا تهوع یا [illegible]

عارض شود و این مرض [illegible] قسم اول آنکه ماده گرم [illegible] معده [illegible] ماده که در جرم معده

[illegible] قلق و کرب [illegible] تهوع [illegible] معده [illegible] غثیان [illegible] معده ضعیف بود یا ماده [illegible]

[illegible] قوت ماسکه شدید بود و خروج ماده آسان [illegible] حرارت معده [illegible] علاج [illegible] معده [illegible] گرم

سکنجبین [illegible] شیر [illegible] صندل و گلاب [illegible]

[illegible] معده [illegible] ماده [illegible] معده [illegible] ماده

۲۰۵

... کفایت کند ... اگر ... معده ... [illegible] ... اگر ماده از جگر ...

... با اصلاح جگر ... چنانکه گفته آمده است و غثیان قسم دوم آنکه ماده سرد ... کیفیت ... [illegible] ... در معده حاصل شود

... و اصلاح ... از آنچه در سوء مزاج معده ... یاد کرده شد روشن است **علاج** ... چیزهای مقطعه چون سکنجبین ... اندر طبیخ

... تحلیل مواد چیزهای ملطفه چون آب ... و شراب ... معده ... اسباب ... با غثیان ...

... **فصل اندر اختلاج المعده** و آن عبارتست از حرکت خفقانی که در معده عارض شود چون اختلاج که در اعضا عضلانی پدید آید

... یا گرم که در معده متولد شود یا از جگر ... اگر این حرکت در فم معده ... خفقان پدید آید و غثیان و ...

... **علاج** ... از فصول سابقه ... بیان یافته اند ... قسم دیگر آنکه از کرم ... عارض شود و این ...

باشد ... [illegible] ... اختلاج ... علامت ...

... معده ... **علاج** ... [illegible] ... طبیعت ...

... **فصل اندر وجع الفواد** و وی عبارتست از ... فم معده ...

... معده و دل فرق نمی توانند کرد و از آن است که وجع

فم معده را وجع الفوادی خوانند ... [illegible] ...

... [illegible] ... هلاکت گردد **علاج** تا که قابل علاج

... **فصل اندر حرقت معده** ... آنکه اغذیه غلیظه چون نان

فطیر ... خام خورده شود ... [illegible] ... معده ...

... [illegible] ... خام اندر فم معده ... حموضت و حرقت و

... [illegible] ... تناول ... اغذیه ... [illegible] ...

... [illegible] ... حرارت معده ... [illegible] ... تناول

... **علاج** ... [illegible] ... آب ... غسل ...

... [illegible] ... اسهال ... [illegible] ...

... [illegible] ... **فصل اندر** ... [illegible]

... معده ... [illegible] ... خرد ...

... [illegible] ... در فصل شهوه ... گفته شد جدا

... [illegible] ... **علاج** ...

... [illegible] ... زعفران ... [illegible] ...

... [illegible] ... **فصل اندر استرخاء معده** ... [illegible] ...

... [illegible] ... قسم اول اندر استرخاء معده ... [illegible] ...

[illegible] ۲۰۱

بود و این دو گونه است یکی آنکه نفس معده مسترخی شود و بدان سبب یافته لیفها سست گردد و دوم آنکه رباطها که معده بدان رباطها معلق است یا بعضی از آن اعضا مسترخی گردد و بدان سبب

بعضی اجزای معده بر بعضی دیگر فراهم آید و در وقت نهادن آسیب کند و آنجا که نفس معده مسترخی میشود لیفها دراز بدان سبب مستطیل گردد و بدین علت بلندتر میشود و پشت فرود

میرود و فساد هضم پدید آید و آنجا که استرخا در رباط سبب باشد چنان رباط که بکدام جانب معده است علامت آن پیدا بود و اگر استرخا در آن رباط که میان فم المعده و

رباطست معده میل باسفل کند و بواسطه آن ثقل می کند و ثقل سست اعضا حلق نیز و سینه سبب شوند و در جایگاه ناف گرانی محسوس گردد و اگر استرخا در آن رباط افتد

که رباطهاست میان صلب و المعده ثقل میل کند و ثقل بر پشت محسوس گردد و اگر استرخا در آن رباط بود که از الجانبین المعده و اعضا یمین و معده بجانب چپ میل کند و ثقل بسبب

درد اعضا بجانب یمین و سینه متصل و قرع اندر کشید که پدید آید و اگر استرخا در رباطها یسر بود و آنچه در استرخا الرباط الیمین گفته شد پدید آید و آنکه معده بطبایع بسبب آن بر حیات بود و سلطانی

رباطها سیال مانند بلغم و سوء القضا بود پس هر گاه رباطها یک جهت سست بود معده بجانب مخالف مائل گردد علاج هر چه در فالج و استرخا گفته شد بعمل آرند و داروهای

خوشبو بود و قابض با گرمی بدهند و ادویه که مفرح و مسخن معده باشند و ضماد و هر چه از بهر مقوی معده و هضم طعام گفته آید مقدم دارند و در تسهیل تسخیف معده کوشند

سبب سوء مزاج بود و علاج کنند بر قوت و ... که ارتعاش سبب را استعمال کرده معده را برسد این است که جمیع افعال معده باطل با ترجیح بسیار است

معده بدین اعراض نسبت کرده باشد و گویند که در این جمله اعراض این است که طعام هرگز نگاه ندارد و ترتیب شود و به سوی باطن نکشد باشد که بعضی غذا

رسد که بالفعال تخمیات و بدین شربت ... علامتها انواع سوء مزاج و آماس پیچ ظاهر بود و بدن نحیف و ناتوان همیشه در فراق لاغر شود و قوت

ضعیف گردد و هر چه خورده شود بر معده گرانی آرد علاج شربت الاس از غل بزرگ خورد و جوارش عود و مانند آن هر چه قابض و خوشبو بود استعمال کنند و ضماد

معطر و مانند آن بر معده بمالند و داروهای مسهل ... الا بطعام و سوء ترکیب با بسیار داروی معده که مقوی باشند و بدین جهت استرخا و تهلهل

را ... اندر بحر و سنگدان مرغ خانگی بود و در جای بیمار هیچ ... را از گوشت جدا کنند و با دوا در سایه خشک شود و بکوبند و مقدار یکم مثقال با آب لطیف

یا شراب ملیسه یا حب الاس یا شربتی و تناول کنند و شکم بر معده آویختن یا ضماد صبر مفید است و اگر از اینها صداع بیمار رسد بر چیزی از این ها آمیخته نبود بخورند

نافع آید و هر چه بر تهلهل تسخیف معده سود می دهد در استرخا المعده نیز مفید است علاج این مرض از اسباب سهل العلاج است و اگر نوعی از آن دوا بسیار لازم بود که مشقت عظیم

می خواهد **فصل اندر تشنج المعده** بباید دانست که همچنانکه تشنج امتلائی و استفراغی در سایر اعضا می افتد گاه باشد که در اجزای عصبی معده یا در رباطها او

عارض شود و سبب آنکه تشنج در نفس معده بود نشان وی آنست که معده بر طعام محتوی نشود و بدان سبب غذا غیر منهضم برآید و گاه باشد که محتوی گردد و احتوای

غیر طبیعی و بدان سبب غذا بعضی منهضم و بعضی نامنهضم برآید و احتوای ضعیف یا عدم احتوا بسبب خفت و شدت تشنج است و اگر تشنج در رباطها بود

آثار وی که تشنج رباط هر چه مخصوص است ظاهر باشد چنانکه اگر تشنج در آن رباط بود که معده را به فقار بسته اند در آن طعام نایستد و بجهد خوردن اندر روده منحدر گردد

و ... یمین یا بیسار مائل بود و اگر در آن رباط باشد که رابطست میان الترقوه والمعده بیمار راست نشود یعنی منحنی و نشسته راست نتوان کرد علاج آنچه در تشنج

امتلائی و استفراغی مذکور است بکار برند **فصل اندر حرارت** که بر معده افتد یا در غضروف که بالای معده و بر فراق البطن موضع اندر و معنی حرارت

تشنج ضلع و خفقی است و این فصل به دو قسم بیان کنم **قسم اول** در حرارت معده که بسبب اخلاط غلیظ سوداوی است که در دیوار معده بر می رود و علامت آنکه این

حرارت در فم معده پدید آید یا در دیگر اجزای معده اما در فم معده بیشتر افتد و علامت آن این مرض آنست که در ماق طبیعی تهیج پدید آید و نبراق بسیار برآید و باشد که

بدیوان در آید از غلظ جسم و مریض با شکم تکیه نتواند کرد و هنگام معده سالم شود و با گرانی زود بیرون لقمه الم خفیف یا بد و شدت حفت و اعراض بسبب عظم و صغر

مثانه است علاج اگر مزاج گرم بود و ناروزه رنگین باشد رگ باسلیق بزنند و خوردن گوشت ترک کنند و چیزهای محلل ملین با مبردات ترکیب کرده

ضماد ها نهند چون حب الثعلب و ... بنفشه و آرد جو و خطمی و اکلیل الملک و اصل السوس و تخم سپیدانه و گل و روغن بنفشه که بهم سرشته باشد و اگر مزاج سرد

۲۰۷

قادر بود پس باید احتقان کند [illegible] ملین طبیعت بود چون طبیخ [illegible] السهال [illegible] و عصاره [illegible] آب [illegible] روغن [illegible]
باشد [illegible] چون [illegible] و بادام تلخ و لعاب تخم کتان و روغن [illegible]
[illegible] باشد و بعد از آنکه [illegible] سبب [illegible] سپرز [illegible] معده [illegible] علاج [illegible] طحال است زیرا که [illegible] معده
[illegible] قسم دوم [illegible] بسیار [illegible] از خلط سودا [illegible] معده [illegible]
[illegible] از شکل دوم [illegible] سوم از افعال [illegible] معده [illegible] بسیار شده [illegible] و در اثر
[illegible] باشد [illegible] معده از [illegible] چهار [illegible] شکم
[illegible] معده [illegible] و
اگر [illegible] معده [illegible] باشد علاج اگر مزاج گرم بود [illegible] شاهتره [illegible] خشک [illegible]
[illegible] با [illegible] اگر مزاج سرد بود [illegible] اخلاط [illegible] چون طبیخ
[illegible] و [illegible] تحلیل
[illegible] اسهال [illegible] اطلاق [illegible]
[illegible] معده [illegible] اسهال [illegible] سوم [illegible] که
[illegible] طعام [illegible] تحمل [illegible]
[illegible] طعام [illegible] زیرا که
[illegible] طعام [illegible] بسیار [illegible]
[illegible] چون [illegible]
[illegible] اسهال [illegible] اختلاف گویند [illegible] اسهال [illegible] الوان [illegible]
[illegible] قسم اول آنکه [illegible] معده [illegible] شود [illegible]
[illegible] طعام [illegible] و اسهال
[illegible] علاج [illegible] قسم دوم آنکه [illegible] بسیار در معده گرد آید
[illegible] طعام [illegible] اسهال [illegible] طعام [illegible] معده [illegible] مخصوص [illegible] خلط [illegible] پیدا
[illegible] علاج [illegible] جوارش [illegible] اسهال و [illegible] بلغم [illegible] حاصل شود قسم سوم آنکه [illegible]
[illegible] معده [illegible] گردد [illegible] معده [illegible] گردد [illegible] حس و [illegible]
[illegible] معده [illegible] تناول غذا حرکت [illegible]
زیرا که [illegible] بسیار باشد [illegible] طعام از معده [illegible] چون سنگ که ساقط شود و
[illegible] علاج جوارش [illegible] تناول [illegible] آب گرم [illegible] معده [illegible]
[illegible] جوارش [illegible] خربوزه [illegible] تخم پاک کرده و زیره کرمانی در

[illegible] ۲۰۸ [illegible]

در سر کرده و بریان شود و حب الآس و پیت [illegible] و [illegible] کشنیز بریان ساخته و مصطکی جوارشت [illegible] گیرند [illegible]

[illegible] پیدا بود [illegible] جوارش [illegible] **صفت جوارش** کنند [illegible] از هر یک [illegible] درم [illegible] خورده [illegible]

[illegible] و تخم [illegible] انیسون [illegible] از هر یک دو درم این کشنیز هشت درم [illegible] مذکور کوفته و بیخته با عسل [illegible] **قسم چهارم** آنکه مره صفرا [illegible] معده ریزد از بدن [illegible]

صفرا و بدن بسیار شود [illegible] اعضا [illegible] دفع سازد [illegible] معده و [illegible] این قسم آنست که [illegible] صفراویه [illegible] دل [illegible]

[illegible] و التهاب و عطش پیدا بود و در [illegible] صفرا ظاهر شود [illegible] **علاج** آن [illegible] اگر اسهال [illegible] شود [illegible] مواد [illegible] معده

[illegible] که [illegible] معده بود [illegible] همچون [illegible] بیمار [illegible] و [illegible]

[illegible] ضعف و غشی پدید آید [illegible] **فائده** در [illegible]

قوت [illegible] اسهال [illegible] گفته شد **قسم پنجم** آنکه سودا [illegible] معده ریزد [illegible]

[illegible] آنکه [illegible] عارض شود [illegible] این قسم آنست که گرسنگی [illegible] بسیار شود [illegible] سودا [illegible]

طعام [illegible] **علاج** رگ باسلیق [illegible] افتیمون [illegible] اسهال [illegible]

[illegible] بعد از [illegible] گرسنگی [illegible]

[illegible] معده [illegible] روغن بادام [illegible] روغن [illegible] عمل کنند **قسم ششم** آنکه [illegible] معده [illegible]

[illegible] پدید آید [illegible] طعام خورده شود [illegible] و [illegible]

تا [illegible] معده [illegible] این قسم آنست که [illegible] معده [illegible] خشکی [illegible]

[illegible] در معده پدید آید [illegible] طعام [illegible]

[illegible] غذا [illegible] تغییر [illegible] طعام [illegible] معده [illegible]

[illegible] طعام [illegible] هضم [illegible] طعام [illegible]

[illegible] **علاج** [illegible]

[illegible] سفوف حب الرمان و سفوف زلق الامعا [illegible] طعام [illegible]

[illegible] روغن [illegible] غذا [illegible] دادن [illegible]

و فی الحقیقة [illegible] غذا [illegible] باید دانست که [illegible]

باسلیق و اگر [illegible] حجامت کردن **صفت قرص طباشیر** که [illegible] طباشیر تخم حماض [illegible] از هر یک [illegible] درم [illegible]

[illegible] اسفغول اقراص [illegible] **صفت سفوف زلق الامعا** [illegible] تخم ریحان [illegible] اسفغول و تخم [illegible] لسان الحمل [illegible]

[illegible] بریان [illegible] گرم [illegible] **صفت حب الرمان** [illegible]

انار دانه [illegible] هشت درم [illegible] کشنیز از هر یک چهار درم [illegible] از هر یک [illegible] درم [illegible] انار [illegible]

و کشنیز را در سرکه [illegible] خشک سازند و بریان نمایند [illegible] **قسم هفتم** آنکه [illegible] معده و غذا [illegible]

[illegible] طبیعت [illegible] اسهال [illegible] غذا [illegible] معده [illegible]

باید دانست که چون فضول در دماغ بیشتر جمع شود و طبیعت در دفع وی بکوشد پس بعضی از آن از طریق بینی می آید و بعضی از طریق حلق نیز و بعضی از دهن با آواز آید و می

برآید و می آید بعضی که در تن است بجانب پشت میل کند و آنچه غلیظ است بر معده فرود می آید و علامت مذکور چون از سر فرود شود و مو در سینه گرد آید و در لفیا و مزاج معده تصور سرفه و هم ضعف معده

سبب اسهال می نماید و ازال و صورت و این اسهال را علامتی است که چون بعضی شناسند و بیان آن جنین است که بسیار تکرار کرده و علامت دیگر قسم آنست که بعد از خوردن طعام اسهال نشده بلکه بعد استوا البته [illegible]

چون معده از نزلات پاک شود اسهال باز ایستد و گاهی که بار نزلات بر معده گرد آید و این حادثه هم باشد و دیگر آثار نوازل بحسب سبب البته مثلا اگر ماده نزله صفرا بود در

دهان و معده تلخی و حرقت پیدا باشد و عطش و تلخی دهن نیز و در بول و حلق و گرد و غم عدد آن بسیار بود و اگر بلغم بود شوری و حلاوت و کثرت غلظت و سقف دهن بران گواهی دهد و اگر سودا بود ترشی در دهن

حلق و گرانی سر و آمدن آب از دماغ همچون آب بینی آید و اگر ماده خون بود سرخی چشم و گرانی حواس و شیرینی طعم که مایل باشد و شوری بد بود بران دلالت کند و آنچه دیگر علامات

فساد دماغ باید ذکر یافته بحسب سبب او گردد علاج بحسب حال در تنقیه دماغ کوشند و اعضای که نزله در آن می ریزد تقویه کنند و اصلاح مزاج و کیفیت بر نهند و هموار و ملائم سازند و نزولات

مناسبه از امراض دماغ بار با ذکر یافته و ما در اینجا بخلاف منع نزله سخن گوییم و درین جا آنکه بهتر باشند آن را که در وی تشنه بود و خوردن نمک و ترشی و اضداد آن کنند و آنکه حقیقت

ساکنین حال آن دهند و روغن دیگر طبیخ بابونه و اکلیل الملک که بر سر ریزند و آنکه دماغ پاک شود و چیزی دهند که مواد را بسوی معده ریختن نه دهد چنانچه گفته شد و الله اعلم

تدابیر که بکار برند و این چنان باشد که بر قفا ریختن کلیل را از گفتن تر و تقویه قفا و نهادن سر بر بالین بلند احتراز کنند و سر چنان دارند که گشت سر بدن فروتر باشد و سر برخیزند و [illegible]

بهتر تا ماده گاهی از راه بینی بیاید و بسوی حنک فرو آید و احیانا اگر آید بغایت کمتر باشد و اگر ماده در سینه که سبب این مرض است استعمال نمایند و تنقیه سر و آنچه بدرد دارد

نیز از و سبب که باید مانند آن و تنقیه سر شده ذکر دوا و دیگر منع نزله کند گیرند جلنار و کتیرا و صمغ و عصاره لحیة التیس و زعفران با شراب خشخاش آمیزند و بدهند

نوع دیگر گلنار و کثیرا ساز و صلبا را و عصاره لحیة التیس و سماق و اقاقیا و عدس سازند نوع دیگر برداشته صمغ و خشخاش و ربّ السوس و نشا و کتیرا و زعفران

تخم کاهو و قرص سازند در منع نزله سود مند شده تنبیه درین علت و جز این اسهال نباید کوشید زنهار و گاهی غایت در تخفیف و تنقیه دماغ و منع نزله مصروف باید داشت

که سبب آن است چون او منقطع شد اسهال خود بخود منقطع شود حکایت رازی گوید مرا دوستی بود مبتلا بدین مرض و علت او در من شد و هیچ دوا سود

نمی یافت و هر وقت همین کاوش میکرد تا چون سبب علت واقف نمی شدم تدبیر کفایت نمیکرد تا بعد از روزی بسیار دیدم که بی در پی چند بار حاجت می رود و آن تا

زمانی طویل و علت میباشد پرسیدم آنرا که بعد از خواب هم همین حادثه روی دهد گفت بلی پس دانستم که نزله گرم از سر فرود می آید پس بسودم او را که منقطع شد و خوردن فرمودم

بالشی تا چنان کرد و اسهال منقطع شد فایده تا آدم بیدار است آنچه از دماغ تحلیل میریزد بقوت ارادیه آنرا بتدریج می برآرد و بسوی معده رفتن نمی دهد اما

که در بیداری این قسم زیر بیرون مفید بود تقدیم خواب قسم شش هم آنکه روا رفت تدبیر غذا سبب علت بود و عام است که این روا رفت در کمیت غذا

بود یا در کیفیت او یا در سوء تدبیر اکل اما روا رفت کمیت آنست که غذا زیاده از مقدار خورده شود و اما روا رفت بکیفیت چهار گونه است یکی آنکه غذای لطیف سریع الاستحاله

باشد چون شیر و ماهی دوم آنکه لزج بود و قبول نا منهضام و زود فاسد شود چون آلو سوم آنکه مدر بود و مزلق یا لذع باشند که ایشان غذا را طبیعت هستند که از وی پیش از هضم

منع می سازد چهارم آنکه نفاخ و مولد ریاح بود و این چنین غذا حاجت عدم اشتعال حرارت بود و دیر می آید و هر واحد از تقدیم آن شتابان شده میشود و اما آنچه از

سوء ترتیب اکل بود و همین سوء تدبیر شاید و لیست اکنون بدانکه اطبا را اختلاف است در آنکه ترتیب حیثیت اکثر خوانند و آنکه غذای نرم و سبک زود تحلیل

خورند و غذای ثقیل عاصر بعد وی یا بطی الاستحاله سریع الاستحاله تقدیم دارند و بعضی تقدیم لطیف بر غلیظ در سوء تدبیر است و هر واحد برهان قول خود دلیلی دارند

دلیل کسانی که تقدیم غلیظ را بر لطیف منع کرده اند آنست که چون نخستین غذای غلیظ خورند و عقب وی لطیف لطیف زود تحلیل یابد پیش از آنکه غلیظ تحت او که مانع

لطیف از نفوذ است بگذرد منفذ نیابد و در معده بماند و فاسد شود و فاسد سازد و کسانی که تقدیم لطیف بر غلیظ منع کرده اند میگویند

نخستین چیز لطیف خورده شود و عقب وی غلیظ از آنکه حرارت و تعفن بدو بیشتر رسد آن لطیف زود گوارد که اول گوارد دیگر تعفن می شود [illegible]

۲۱۰

[illegible] الطبیعة و بسیار باشد [illegible] این علت [illegible] جگر [illegible]

[illegible] یکسان [illegible] عن التقدیر [illegible] التفاوت [illegible]

[illegible] فی التقدیم [illegible] التفاوت [illegible]

وامّا اذا کان [illegible] حرکات [illegible]

[illegible] اسهال [illegible] علاج [illegible]

[illegible] قسم [illegible] اسهال [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] قسم دهم [illegible]

[illegible] اسهال [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] قسم یازدهم [illegible] اسهال [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] قسم دوازدهم [illegible]

[illegible]

... تمام بود و درین صورت سده ... از صعوبت کیلوس نافذ نمی تواند شد بسوی جگر کشیده نقصان سده و علامت این نوع آنست که ... هیچ اثر ظاهر نشود و دوم آنکه

... بود و درین صورت سده ... زرد ... ضعیف ... نفوذ صفوت کیلوس ... و علامت آن ... سده ... هضم طعام ... هیچ ... نشود ... می باید خوراک

سده تمام بود خواه ناقص اما در آنجا که سده تمام بود ... ماکول ... برآید ... کم و ... سده ناقص بود و فضله نسبت بکول کمتر می برآید ...

کیلوس ... جگر ... است ... که ... بر آید و این در آن ... سده ... محدب ... فقط زیرا که چون سده در محدب کبد بود صفوت کیلوس ... جگر نافذ

... می گیرد و ... اسطه سده ... بسوی اعضا ... نتواند رفت ... می گردد ... می شود باسهال ... تا ... شدن رگها ... نیاید هیچ اثر اسهال ... شد

مسمی بقیام ... اما اگر سده در مقعر جگر بود ... نفوذ می شود ... از کیلوس بسوی جگر اصلا تا اسهال ... و ... صفوت ... برآید و علامت

سده محدب آنست که نخست ... این بیمار گرانی یابد و عارض شود هزال و نحافت و فساد لون علاج در تفتیح کوشند از آنچه در فصل سده کبد گفته آید

قسم سیزدهم درد ... باب خمل معده بود و ظاهرست که چون خمل معده زدوده شود غذا اندر روی قرار نگیرد و قبل هضم منزلق گردد ...

سطح معده گفته شده در باب خمل معده ... یکی خلط اکال که بر معده ریزد ... سطح معده ... که خشونت ... عبارت از خمل ...

شود و منعدم گردد دوم آنکه ورم گرم چون ... که اندر معده عارض شود و جرم معده بسوزد خشونت آن ... قال فی ... الورم الحار فی

المعدة ... سوم تناول سموم حاره چون ... زیرا که این چیزها معده را ... آن را منقطع ... علامت ذهاب خمل معده

آنست که غذا ... منهضم ... و ... هیچ نباشد ... خالی باشد ... فرق اندر علامات این قسم ... سوم که ... معده

در ... از ... علامات ... فائده شارح اسباب علامات این قسم ... علاج ... عدم ... و غیره با وجود ... معده باقی

ورم گرم ... این ... شارح ... خلاف ... زیرا که علامات ... ذکر نموده مخصوص ... باب خمل ... سبب ... باقی نمانده باشد

اگر از خلط اکال یا سموم حاره سطح معده ... و خمل ... گردد ... سطح ... هیچ ... باقی نماند ... خمل معده ... باشد

... است ... گفته ... ظاهرست که ... وجود ... معده عدم ... و غیره ... خلاف واقع است علاج تا که سبب باقی است در ازاله وی کوشند

در مقام ... تقویت معده و اثبات خمل ... باردة ... چون سماق ... و ... و سندل ...

عصاره ... آب ... آب ... سرب ... آمیخته بر معده ... دهن بادام تناول نمایند و اگر ... حرارت ... بود ...

لحوم ... چون کبک و ... و دراج و مانند آن ... معده ... و ... از اکل ... بسیار خواب ...

... هیچ حرکت نکنند ... گفته اند ... که ... شیر ... سمید ... نوشیدن ... خاصیت ... خمل است ...

... تکوین خمل ... است ... شعر و ظفر ... تقدیر ... درست است اما کسانی که تکوین خمل ... عبارت ... خمل

آنست که خمل ... باشد که بر سطح معده پدید آید ... زیرا که ... از نطفه ... منقطع شود ... قسم چهاردهم

آنکه ... علاج وی ... ذکر یافته ... ساعت ... بفصل اندر ...

او صغیر و ... علامت این مرض آنست که از ... هرگاه غذا ... شود ... هضم نیابد ... پیدا نشود ... اگرچه لطیف بود ...

و قلیل الحجم اگرچه غلیظ بود ... منهضم شود و این حالت پیوسته باشد و ضعف ... گواهی ... آنست که غذا قلیل الکمیة و کثیر الغذائیة خورد

و اگر لغضب ... بورم ... حادث شود ... از ورم ... مع رعایت قوت معده باید کرد فقط

۲۱۲

بعون صمد علیم و مکین فضل خلاق زمین و زمان

جلد دوم

مطلع الفوائد

بمقام کانپور

در مطبع مفید عام منشی نولکشور طبع مزین مطلع جهان گردید

بسم الله الرحمن الرحیم

باب ۱۰ در امراض کبد و این باب مشتمل است بر چند فصل و بدانکه کبد آنرا جگر گویند عضویست تاریک معدن خلط صفرا و منبت رگهای ناجنده که آنرا اورطی گویند و کیلوس اندر جگر خون میشود لیکن تغییر اندک کیلوس هم اندر ما سار یقا پدیدی آید زیرا که ما سار یقا اورطیست همچو قوت جگر و جگر گوشتیست سرخ مانند خون بسته و در بعضی گوشت آورده و شرائین و در زدات خود حس ندارد و اما غشای عصبانی که مخیل و ما نند شکل دیست حس کثیر دارد و در جگر فرزندیانا انگشتان مانند که بدان گرد معده مشتمل شده است چنانکه کسی چیزی را با انگشتان در گیرد و این فرزندیانا ابتدای ورید اند گویند این زوائد یعنی را چهار باشد و بعضی را پنج و بعضی را دو و بر زائده بزرگ تر زهره و قوع ست و موضع جگر جانب راست ست و از حجاب حاجز تا ناف مقعر و منتهی شده و صحرا و آخر با طحال تویه یا ضلع خلف مربوط است و قعر او مقعر و پیوسته از مقعر او گیست که آنرا باب گویند یعنی از آن در تمامی جگر پراگنده شده است و بعضی بیرون برآمده و معده و امعا پیوسته و این شعب با تفرعه با سار یقا مسمی شده و آلت جذب غذا هین و غذا از معده و امعا بدین عروق منجذب باشد و در رگهای مستبدنه که در جمیع جگر متفرق ست در می آید چنانکه همگی اجزاء کیلوس را با همه اجزاء جگر ملاقات می افتد نه آنکه در جگر تجویفی فراخ ست همچو معده که کیلوس در وی جمع شود و مثل تشریح جگر از صفوت کیلوس چون تشریح اسفنج ست آب را و ایضاً از معده جگر رگی رست که آن را اجوف گویند بعضی ست شعب او در نفس جگر متفرق ست و باقی بیرون سوی آمده رود شاخ شده یکی از آن صاعد گشته و با علی بدن منشعب شده آدمی را بسبب شده است و با سفل بدن متفرق گشته و کیلوس که در جگر خون میشود از این شاخها در جمیع بدن نفوذ میکند و این اجوف اصل آورده است و از اصل رود شاخ دیگر نیز فرو نشاخ دیگر بر آمده است بسوی کلیتین جهت برآمدن آب و این رود شاخ را طالعین گویند و اندر جانب مستقر که بالای باب است منفذیست بسوی زهره جهت اندفاع صفرا که کف خون ست و هم از جانب مستقر منفذ دیگر بسوی سپرز ست جهت اخراج سوداکه در وی خون بست و ایضاً از جگر رگی بدل پیوسته است جهت افاده و استفاده و گروهی بر انند که این رگ از دل رسته است و بجگر پیوسته و جریان باشد پیوستگی دل با جگر نیز بواسطه این رگ ست اما غشاء جگر دل اتصال دارد و هر چند در نفس خود عصبی نیست لیکن عصبی باریک از معده بجگر پیوسته و از آن که آن عصب بغایت

یا ریکست معده را از شرکت جگر بسیاری کنز افتد مگر بسبب الم قوی کرد و جگر پدید آید آنرا زمان نمیتواند کرد معده نیز بشارکت جگر اندر آید **فصل اندر علامت مزاج جگر**
واین بر چهار قسم است **قسم اول** گرم بود و علامت وی تشنگی مفرط است و تلخی دهن و خشکی زبان و قلت اشتها و تعفن شکم و سرعت نبض و سرخی قارورهٔ
و گرمی ملمس موضع جگر و تپیدن و درد جگر نابودن و بدانکه هریک علامت بر وجود سبب کرسازج است یا مادی و مادهٔ کدام است جهت دلالت کمالیست
چنانچه بارها ذکر یافته و ایضاً اگر مادهٔ خون فاسد باشد گرانی اعضا و شیرینی یا شوری دهن نشان دلیست و اگر مادهٔ صفرا بود زردی رنگ تنی و سیمای صفراوی تمام
دلیست **علاج** اگر سوء مزاج ساده باشد تبرید کفایت کند و اگر ماده دلیست کسبب مادهٔ تنقیه باید کرد چنانچه درد موی فصد کنند نامادهٔ از باسلیق الیطی
و اگر از قصد باقی بود حجامت نمایند و طبیخ بلیله خیارشنبر آمیخته بکار دارند مانند آن هرچه مناسب بود چون نقوع تمر هندی و آلو و تخم بین
آمیخته دهند آن و در صفراوی انچه درد مولیست بکار آید اگر فضله بدان حاجت نباشد مگر عند الضرورت و در صفراوی حاجت تلطیف بیشتر از دو موی
مطلوب است و انچه بهر تبرید کند بکار آید آب کاسنی و سکنجبین ست و آب انار بین و شربت بنفشه و شیرهٔ تخم خیارین و لعاب اسپغول با سکنجبین و مانند
آن هرچه بهر دو مطلوب باشد و جگر با شد نوشیدن و ضمادهٔ کدو و خیار با دورنگ و آرد جو و عدس و فوفل و صندل و گل سرخ و مانند آن
بر موضع جگر نهادن و قلت و کثرت تبرید بحسب حاجت ست و آنجا که تبرید بیشتر مطلوب بود دوغ سرد کرده و آب جو که در وی سرطان نهری
پخته باشند سنبد و شیر خرفه و مانند با شیر سر و منفعت بدانکه آب کاسنی و مغز فلوس فراد و مجموعه در زمینت جگر نفع کلی دارد و آنجا که
سده مفهوم گردد بشربت بزوری و شربت دینار و مغز فلوس باید کشود و آنجا که طبع نرم بود قرص طباشیر قابض و هندبا رب بهدانه و عصب الثعلب
شربت ناض درین معنی سخت موافق ست و باید دانست که درین مرض طعامی که در وی قبض بود نباید داد مفرست فاقه اگر از سده بیم بود
نگیرد شک و آب انار که بجگر مفیدست لیکن هرگاه طبع نرم بود و قبض حاجت افتد ماش و برنج بریان کرده با زرشک و سماق تقان داد
و اگر طبع قابض بود هر غذا مزورات اختیار نماید که با انبر باریس و تمر هندی و مانند آن پخته باشند و تا ممکن باشد از خوردن گوشت
مجتنب باشند و عند الضرورت گوشت مرغ یا حلوان تناول توان فرمود اصلاح نمود **فائده** حرارت غالب بود احداث
مالیخولیا و نبل و جرب و جراحت نماید و ثقل نوم و ثقل نشان عفونت کبد **قسم دوم** آنکه سوء مزاج سرد بود علامت برودت جگر ضعف و رنگ رویست و تبیج وجه و قلت عطش و سپیدی
زبان و لعاب و قارورهٔ و فتور نبض پس اگر مادهٔ بلغم بود غلظت قارورهٔ و صافیت رنگ و سردی ملمس و قلت بلغمی بران گواهی دهد و درین قسم
شکم اکثر مستحیل میباشد و علاج در مزاج تسخین کافیست و محبت تسخین جگر آنانست که باد و در اکثر کم و هندبا و مانند آن و اگر سرد با مادهٔ باشد
بجوشانند و در طبیخ گلقند عسلی آمیخته بنوشانند صواب باشد و باید که افتیمون و سنبل الطیب و سلیخه و گل سرخ و زعفران با روغن سوسن و
نارین آمیخته با لای جگر ضماد نمایند و در مادی تنقیهٔ بلغم از انچه مسهل و مدر باشد فرمایند چون مار الاصول و حب صبر دایا رج فیقرا و حب آن
زطبوخ بلیله فیدست و طبیخ زوفا با گیشنیز و دوا ر الکلکم بدین مرض مخصوصست و بهترین غذا انجا گوشت دراج و تیهوست که با نخود و زیره و شبت و دار چینی
و خولنجان پخته باشند و فلاسفه و اطریفلین درین علت مناسبت و باید که در وقت داده مبالغه نکنند تا بدبول نه انجامد و آنجا که اسهال مضرط بود
تخم سپندان که تبازی حرون گویند و تخم ریحان و صمغ عربی هریک سه درم بریان کرده بگلاب ترکرده بدهند **قسم سوم** آنکه سوء مزاج
خشک بود و علامت خشکی نگاه نخواهد بدن ست و خشکی زبان و دهن و تشنگی و صلابت نبض و قلت خون و کمی براز پس اگر مادهٔ
سودا باشد ترس و اندوه و فکر فاسد نیز پیدا باشد علاج در سانج ترطیب کفایت کند و در مادی تنقیهٔ بلغم خرفه تیزین یا عصب الثعلب

باباد الجبن و باغذای ضروری باشد و بهتر طبیخ شیر و تخم خرفه با شراب نیلوفر و شراب خشخاش نوشند و از روغن بنفشه و کدو و بادام و دوم و آب کاسنی
و آب سیب فقیر و طی سازند و چنانکه معمود است بالای جگر طلا نمایند و جهت غفا مغز جلوان و با قلای مقشر و کشک شیر مقشر و اسفاناخ و برگ خطمی و
کاهو اختیار کنند و بجای روغن روغن بادام بکار برند و کدو و با گوشت بزغاله مفید است و ماهی تازه سود مند است و اگر هر بامداد از شیره مسبوس نباشد
در روغن بادام جریره سازند و نوشند صواب باشد اما باید که در تطبیب افراط نکنند تا سبب رداءة الغذیه و استسقا نا نجامد **قسم چهارم** آنکه سوء
مزاج رطب بود علامت تری جگر تبع وجه و اجفان ست و ثقل گوشت سراشیف و بسیاری خواب و لعاب و کندی حواس و سپیدی
قارورهٔ و سوء هضم و رطوبت زبان و زمی طبع و تشنگی نابودن و باغذیهٔ ناشفه منتفع شدن **علاج** بهر تخفیف هر یک از بادیان و
تخم کرفس و اصل السوس و گلقند طلا بآن سازند و بدهند و اطریفل کبیر و دوا المسک و جوارشهای گرم بحسب حاجت بکار برند
در ریاضت و تقلیل غذا فرمایند و گوشت کبک و تیهو و دراج بقرنفل و دارچینی و مصطگی و زعفران خوشبو ساخته تناول نمایند
و کذلک معجون و قلایا متوسطه و گرباج مفید ست و باید که در تخفیف افراط نکنند تا بذبول نکشد و آنجا که سوء مزاج رطب یا بلغم تنها
تنقیه لازم دانند **فائده** هرگاه سوء مزاج مرکب در جگر افتد چون حار یابس یا حار رطب یا بارد یابس یا بارد رطب علامت و علاج
آن از بسائط مذکوره برگیرند **فصل در ضعف الکبد** دوے آنست که در مجموع قوای اربعهٔ جگر یا در بعض آن قوے
آفت و خلل عارض شود و سبب ضعیف دے بسیار ست یکی آنکه سوء مزاج سانج یا مادے در جگر افتد و مضعف قوتهای جگر شود دوم آنکه
در اعضا که مجاور جگر ست چون معده و مرارة و سپرز و رحم و سینه و گرده و شش آفتی پدید آید و بمشارکت وی ضعف در جگر پدید نماید مثلاً در
معده فساد اشتها و از انجا کیلوس ناستوده بجگر رود و قوای جگر از هضم آن عاجز آید و بدان سبب میل بضعف نماید و کذلک هرگاه در مرارة
فساد افتد صفرا از جگر جذب نکند چنانچه باید و چون صفرا از جگر بمنبع خود نرسد آن ضعف در قوے پدید آید همچون طحال و رحم
و دیگر اعضا که عند وقوع فساد نصیبهٔ خود از جگر نمی ستانند و این معنی بضعف وے می انجامد سوم آنکه امراض الیه چون امتلاء
تصغر و ریح و احتباس دم و ورم یا ورم باشق و رنفس کبد عارض شود و بدان سبب ضعف لاحق گردد و ظاهر ست که اگر سبب قویست ضعف دفع
قوه سرایت میکند والا در بعض بحسب قوت و ضعف سبب و بدانکه جاذبه در هاضمه بیشتر از سردی و تری ضعیف شود و ماسکه از تری و دافعه از
خشکی و نشان ضعف هر واحد گفته آید اما علامات ضعف جگر از هر سبب که باشد در اکثر انواع آنست که برازدکتر و شبیه بغذا که گوشت بود بدن
نحیف باشد و اشتها کم و باشد که ساقط شود و که سقوط اشتها لازمهٔ ضعف جگر ست و از جانب یاست که جایگاه ابتدای سر جگر ست تا ضلع قصری که
اسفل ترین اضلاع ست و جمیع ملائم معتدل بود خاصه هنگام نفوذ غذا بسوی جگر و رنگ روی و بدن بزردی یا سپیدی یا سبزی یا کمدی گراید و اکثر
اوقات بسبزی و سپیدی میل نماید اکنون علامات که مخصوص ست بضعف هر قوت گفته آید بدانکه نشان ضعف جاذبه آنست که برازدکتر و شبیه بغذا که گوشت بود بدن
باشد و بدن نحیف شود پس اگر هنوز بول منضج بود و قوام معتدل باشد باید دانست که آفت محصور بجاذبه ست فقط و دیگر قوی سالم خاصهٔ اگر ضعف صحیح
باشد اما اگر رنگ و قوام بول بحال نبود دلالت کند بر آنکه آفت بهاضمه نیز تجاوز کرده خاصهٔ اگر معده نیز آفت داشته باشد و نشان ضعف
هاضمه اهمال در هضم طعام ست و تثقیل و بدهضمی و فساد لون و عفونت دهان و سپیدی بول و رقت خون یعنی خون که در فصد برآید تنک باشد و
قال فی الموجز البراز اول علی الجاذبة و البول علی الهاضمة و نشان ضعف ماسکه آنست که ثقل خفی که از اهمال در غذا عند جذب بشدن
کیلوس بسوے جگر محسوس میشود در جگر در اندک زمان زائل شود و بر مقدار مایست که در هنگام صحت تا تمام نضج مدرک می باشد

نیاید زیرا که احساس ثقل مذکور از امتلاء کیلوس است در جگر و چون ماسکه ضعیف باشد کیلوس را تا تمام نضج نتواند نگاه داشت و زود دفع شود لاجرم ثقل خفی که تابع بودن کیلوس است در جگر محسوس نمیشود مگر اندک مدتی و نقصان هضم بقدر تحلیل ماسکه است و آنچه در ضعف ماسکه
اکثر آن در ضعف ماسکه یافته میشود و نشان ضعف دافعه آنست که بول در ابتدا کم رنگ و قلیل المقدار بر آید و بدن مترهل بود و رنگ او چنان
نماید که گویا زردی و سیاهی مخلوط است یا سپیدی و شکم قبض باشد و خون که در فصد بر آید سوداوی و صفراوی است و در روی نمایان بود و اشتها
برافروخته شود و جهت عدم توجه سوداء بسپرز ضعف واقع شود و اکثر سودای میشود یا استسقا یا قولنج یا یرقان و باشد که جرب و حکه و قوبا و امثال آن حادث
نماید و بروز آثار ضعف در هر قوتی بسبیل ضعف و قوت پوشیده نیست و علامت امراض آلیه که در جگر افتد در جایگاه خود مذکور است و کذلک آنچه بمشارکت
واقع شود مقدم آفت در آن عضو وجود و قضا و در آن ظاهر است مثلا آنچه بمشارکت سینه و آلات تنفس باشد سرفه و خشکی و سوء تنفس پیدا بود و آنچه
بمشارکت مراره یا سپرز باشد یرقان زرد یا سیاه پدید آید و آنچه بمشارکت رحم باشد احتباس حیض یا ادرار آن بافراط گواهی دهد و ضعف
سده و کلیه و امثال آن بتفصیل مذکور است و آنچه از سوء مزاج باشد به جمیع اقسام ساذج و مادی مذکور شد و در فصلش تحقیق وی بعون الله
و آنچه از سده یا امراض آلیه یا ورم یا فتق باشد هر واحد از این فصول علیحده گفته آید انشاء الله تعالی آنچه از مشارکت عضوی باشد تسکین و تدبیر آن عضو کنند
و آنچه مخصوص بوی است و مراعات جگر نیز لازم دانند و از آنکه ضعف جگر در اکثر از سردی و رطوبت می افتد اهتمام کرده اند که علاج ضعف جگر بیشتر با گرم
که خوشبو و قابض باشند چون دارچینی و فقاح اذخر و مرزنجوش و زعفران و امثال آن باید کرد و اکلیل الملک و حب البان همراه مویز دانه کوفته و دارچینی و
امثال آن خوشبو ساخته تناول کردن مفید است فائده جالینوس کسی را که پوست و مشک و دیگر در افعال جگر او ضعف پدید آید بود ایضا ورم یابس یا بلیله
اکنون بیان کنم هر آنچه در ضعف هر قوت مخصوص است بدانکه قوت هاضمه را تریاق اربعه و شربت ریباس خوردن و هر دو کاشانی و پوست انار و لادن و مر و کوفته و
بیخته و جلاب آمیخته بر جگر طلا نمودن قوت دهد و قوت جاذبه جگر را افسنتین و مصطکی و گل سرخ با آب ریشه ضماد کردن قوت دهد و در نیجا ادویه قابضه
نتوان داد مگر جهت قوت جگر و هیچ گونه غافل از تفتیح سده نباید بود و گوشت کبک و مرغ و تیهو با ابیخوره غذا باید نمود و قوت ماسکه جگر را جوارش خوزی
بدیده هر بامیه قوت دهد و ادویه قابض با طیب مفید است و خوردن زیره با سبب ضماد کردن منع و دافعه را ماء الجبن و سکنجبین با ماء الاصول پرورده قوت دهد و نیلا
و ضماد اسطخودوس مفید است و گوشت سکباج و صفرة البیض نیم برشته خوردن و دارچینی و زنجبیل تناول و بطعام کردن سود مند فصل سده کبد
و این را چند سببست یکی آنکه رگهای جگر در اصل خلقت باریک و تنگ باشد لیکن اندک سببی سده و بعضی شود دوم آنکه ورم در جگر افتد سوم آنکه خلطی غلیظ
لزج متولد شود و سده آرد و این کثیر الوقوع است بدانکه حرکت بعد طعام خاصه که غلیظ و لزج و خمیر نیا بود و استحمام و خوردن شراب عقب غذا از موجبات
سده کبد است و کذلک آب های بد نوشیدن و اشیای فاسده چون گل و گچ و چیزهای قابض النهایت چون زعرور نا آن خوردن اکنون بدانکه
سده را چند علامت است یکی آنکه در موضع جگر گرانی محسوس شود و خاصه اگر سده در محدب بود و وقوع سده در محدب جگر بنسبت مقعر و بیشتر
زیرا که هر چه محدب به سده عاقبت است و با وجود آن رگهای محدب تنگ و فراخ است دوم آنکه تب نباشد و این در ابتدا است زیرا که سده در بیشتر و بسیار گرد و عفونت
می پذیرد و تب احداث می نماید و کذلک آنجا که اماس سبب باشد سوم آنکه ورد و نباشد و این نیز عند قلت سده و نابودن ورم چهارم آنکه اسهال غسالی پدید
آنکه بیاز بسیار کثیر از رطوبت برآید و این وقتی است که سده در مقعر بود زیرا که چون سده در مقعر باشد کیلوس سوی جگر نتواند رفت و منها ان آید گشاده شده و گاه
باشد که در سده عدد بالهم برابر زم ششم آنکه بول رقیق و قلیل المقدار باشد و این آنگاه است که سده در محدب بود و بشدت رقت و قلت بول بحسب کثرت
سده است هفتم آنکه از لوازم سده کبد است که خون در بدن صاحبش کم بود و رنگ مائل بزردی باشد و شکل بر تافی و بسیار باشد که ضعیف و نفخ آید

از جهت مشارکت جگر با اعضای نفس و از آنجا که سبب سده ضیق تخلخل رگهای جگر بود و کثرت وقوع سده باشد که مخالفت از صفرش بدن گواهی دهد

علاج اگر سده در ابتدا بود دارو و باشی مدر دهند پس هر آنجا که مزاج گرم بود تخم خیارین و تخم کشوث و تخم کاسنی و بر سیاوشان با سکنجبین ساده آمیخته

و کذلک آب لسان الحمل و آب بادیان و سکنجبین یارکرده و آنجا که مزاج سرد بود طبیخ اسارون و سلیخه و افتیمون در زراوند و بیخ کرفس و انیسون دهند

سکنجبین عسلی بزوری گرم و شربت دینار بسیار سوده و بالای جگر ضماد و افسنتین در زراوند و بیخ کرفس با آب کاسنی سرشته ضماد سازند و اگر

سده و ورم در مقعر کبد بود مسهل دهند پس آنجا که حرارت باشد به اسهال آب فواکه دهند راوند آمیخته و در اینجا مغز فلوس خیار شنبر در طبیخ بیخ کاسنی با زعفران

حل کرده نوشیدن بغایت مفید است و کذلک با ادویه لینه حقنه کردن و آنجا که برودت در مزاج باشد برای اسهال طبیخ کبر و بادیان و تخم کرفس و اذخر و کاسنی

دهند شربت افسنتین یارکرده و حقنه کنند با ادویه حاره و در تفصیل نیز مراعات مزاج مرعی دارند و همچنان در غذا مثلاً عند حرارت خواه سده در حدبه بود یا در مقعر زیرباجات

بی مصالح خورند دهند یا با سرکه در روغن بادام نیز مفید است و عند برودت زیرباجات که با مصالح گرم خوشبو ساخته باشند تناول نمایند و آب نخود که با برگ کاسنی و انگور

سرکه پخته باشند سود مند و گوشت عصافیر فایده دارد و هر گاه سبب سده تناول چیزهای قابض بود اشیاء مرطب دهند چون شیر و شکر و حریره روغن بادام

و شوربای مرغ فربه و قلیه کدو و انار دانه دهند و هر گاه ضیق رگها سبب باشد چیزهای مفتح و شربت بزوری که در وی راوند باشد و جلاب دهند و استعمال نمایند و از

ورم جبا سده اجتناب کنند و هر گاه آماس سبب باشد تفصیل وی جمع نماید و فرق در سده و ورم آنست که ثقل در سده و بیشتر باشد و درد در ورم از درد و تب خالی نه

که ورم گرم بود و ایضاً تب از لوازم ورم است اگر چه مبتدی بود بخلاف سده که چون مزمن شود در وی عفونت افتد از زمان تب آید و تفصیل گاه باشد که سده

در خلل گوشت جگر باشد بواسطه غلظت خون غذای و ضعف دافعه و شدت جاذبه و گاه باشد که سده در رگهای جگر بود بجهت ضیق رگهای خلقیه یا سباب

دیگر که ذکر یافته **فصل در سده ماساریقا** و علامت سده ماساریقا آنست که در سده و شکم جایی که جایگاه مقعر جگر است تمدد و تناثر و ثقل یابد

و براز کیلوسی بود و آثار سده کبد و آماس و ضعف معده هیچ نباشد و بدن بکاهد و ناتوان گردد لعدم وصول غذا الیه پس اگر سده ناقص باشد

ناتوانی بمرور ظهور نماید و اگر سده کامل است بسرعت ضعف و نحافت پدید آید **علاج** هر چه برای سده مقعر کبد مخصوص است در اینجا بکار برند مع مراعات

مزاج و در جمله لازم است که تحقیق مفتحات و ملطفات دهند پس مسهلات چه در سده کبدی و چه در اینجا **فصل در نفخه الکبد** و سبب وی آنست

که در اجزای جگر یا در غشاء او یا در هر دو بخار غذای غلیظ جمع آید و بسبب کثافت احتباس برون نتواند آمد پس کثیف بود و متحلل گردد و بریاح ناخوش

علامت وی آنست که زیر قبرقه راست وجع تمددی پدید آید اما ثقل بسیار و تب هیچ نباشد و در نفخه تغیر فاحش ظهور نماید و لیعاد از نفخ طحال

نفخ یافته آمده و چون دست بران سو ضغط کنند و اغمار کنند قرار گیرد و این قراقر نشان بودن با دست در جگر و احساس کثرت تمدد نشان بودن

با دست در غشاء جگر و ایضاً از علامات نفخ غشاء علامت که چون دست بر وی مالند و یا چیزی محلل گذارند تحلیل یابد **علاج** کمونی و دواء الکرکم

و دواء اللک دهند و شربت دینار بغایت مفید است و هر نماید استحمام فرمایند و آنجا تمام بدن را بمالند بر سبیل اعتدال و آب سرد کمتر دهند

و بدان وقت برگ گلاب و عرق کاسنی و بادیان از همه اولی تر و در اینجا تکمید به نمک و گاورس و خاکستر نفع بیشتر دارد و جهت غذا قلایا بی مصالح

وکباب مانند آن چیزها که مجفف رطوبت بود نافع تر است و اگر میل درد بجانب رود ه بود نخستین مسهل دهند بعده محلل گذارند و اگر بوقت

او بجانب مراقیق بود بانحلال مدارات رجوع نمایند و مراعات مزاج چنانچه بالا گفته شد در همه حال لازم دانند **فصل در وجع الکبد**

و این را چند سبب است یکی سوء مزاج دوم سده سوم نفخه چهارم ورم پنجم تشنج ششم خلط هفتم تفرقه و هر واحد از این مع علامات

علاج در فصل وی مضبوط است در اینجا نگارند **فصل در تفرقه** و وی آنست که بر سبب ضربه یا سقطه یا حدت تب یا حرکت گرم شدن بدن از حرکت

و برآمدن از حمام آب نبایت سرد نوشیده شود و پس آن آب فی الفور بجگر رسد قبل ازانکه از حرارت معده گرم میشود و فیشرق الکبد به زنبیر معده جمع شده باخیر
سریع الزوال میشد اگر زود درنیابد اگر طبیب خورکند در علاجش می انجامد باستسقا یا ورم جگر و علامتش آنست که بعد شرب ماء بارد که چیزیکه مذکور شد
اتفاق افتاده باشد در وشدید که بیرون از طاقت باشد بغتة پدید آید و تدبیرش آنست که هما نوقت خرقه را در آب گرم تر کرده بر جگه گذارند و بعد سکون ضماد
نمایند و باب گرم تقلیل نمایند و ننشینند تا همان روز صحت یابد بعون الله تعالی فصل در ورم الکبد و این چند قسم است قسم اول در ورم
دموی علامت ارتپ بسیار و تشنگی اثقل و درد در حرقت دران موضع ذهاب قوت و ظهور ورم تحت سراشیف از بان و روی سرخ بودن و سرفه خشک
بی نفث آمدن و قوانی عارض گشتن و قی نی افتد که در قوی و عظیم باشد بحدیکه فم معده را منفتح سازد و این علامات مشترک است بهر سه قسم دیگر
و محدب ایشان خاص بهر مقعر آنست که قی صفراوی و خشی و برد اطراف ظاهر شود و شکم منقبض باشد و این بیشتر است و باشد که قبض نباشد بلکه مستسقل بود اما بدانکه
احتباس آن جا بیها شد که قوی بود و جذب غذا همی نماید ورم بدان بزرگی نبود که مجاری غذا را بند سازد و کیلوس را از انفاذ باز دارد و درین هنگام بسبب
شدت قبض مشابه میشود ورم جگر بقولنج زیرا که درین حالت وجع بجانب قولون محسوس میشود و قذف و تموج ریح میدهد لیکن آن جا که قوت بدان ضعیف
بود بحدیکه جذب غذا نتواند نمود ورم از غایت عظم بند سازد مجاری را و کیلوس سوی جگر نتواند آمد لازم است که شکم مستسقل بود و سوء مزاجی لازم
بدل علی شدة الورم و ضعف القوی و لهذا قال الشیخ ورم الکبد اذا کان من اول الامر فهو مهلک و نشان ورم محدب آنست که سعال شدید و ضیق النفس و
بول سپید بود و ترقوه با سفل کشیده شود و ورم هلالی در جایگاه کبد پدید آید و هرگاه ورم شامل بود بحدیکه مقعر کار مشکل باشد و اعراض هر دو را
نماید گاه باشد که ورم در محدب بود یا مقعر و چیزی که از آثار رطوبة که ذکر یافته در دیگر پدید آید لیکن هر چونکه باشد بدرقه فاقه از سر سند مثلا فواق و
ذهاب شهوت و وجع و ذراعت بسختی و شدتی که در ورم محدب باشد و در مقعری اگرچه پدید آید اما بدان غلبه نبود و کذلک سعال و ضیق نفس و اضطراب بول
اگر فرضا در ورم قعر پدید آید اما بدان درجه نرسد که در محدبی ظهور می نماید علاج سختین مفصلا کفتیم باسانیق یا اکحل و بچندد فعه بحسب قوت خون
بگیرند و بعد ازان آب کاسنی و آب جنبا لشعلب و انارین همراه سکنجبین تلخی دهند آبا نار نمانند مهذب و کذلک قابضات دیگر چون آسیب و
سیب تا دهان عروق را تنگ بنسازد و ورم نیفزاید و باید که در ابتدا آب کاسنی و آب کاشنیز تر و تراشیده کدو و شیره برگ زعفران با صمغ کتیرا
در روغن گل ضماد نمایند و اگر تنقیه تمام کرده باشند کافور نیز درین ضماد داخل سازند و چون سوم روز بگذرد در ادویه مزبوره بابونه و اکلیل و آرد جو
آمیزند تا ورم مع التحلیل حاصل شود بلکه در ورم دموی هیچگاه را فع صرف بکار نبرند خصوصا با فراط و قبل از فصد تا دو را سخت نکنند و کذلک
پیش از تنقیه از محللات صرف اجتناب واجب دانند تا مزید ورم و در دنگردد و درین باب انچه مرکب بود مع الرفع و التحلیل ضماد نمایند چون قرنفل
فوفل و گل سرخ یا افسنتین و اکلیل آمیخته و روغن بابونه یا رمنه و لیکن مداومات اوقات ضروریست مثلا در ابتدا و نزدیک بدو یا بدکه قوت روا دارد
باشد بعد ازان محللات را ما هو طریق العلاج و اگر ماده مجتمع بود در رات کمتر دهند و بهر تلطیفین اگر مطاوعت باشد آب نواکه تناعت و رزند زیبوت
مغز فلوس با شیره کاسنی و مانند آن مفیدست و اگر ماده مجتمع بود اعانت با دراک و مسهل ندهند لیکن طبیخ را قابض نگذارند که
قبض مزید الم ست و آنجا که ورم مع الاسهال بود این قرص دهند صفته تخم خاص و طباشیر و گل سرخ و زرشک از هریک پنج درم کافور نیم
هر واحد یک درم زعفران نیم درم کوفته بخیسه قرص سازند هر یک مثقالی در رب ریواج یا زرشک یا انار توان داد و درینجا اما بعد از قصد
قسم دوم در صفراوی و علامت آن زردی دبان و روی و براز ست و ناریت بول و سرعت نبض و قی صفراوی و شدت
التهاب و فواق و تشنگی مفرط بودن و زبان متغیر شدن بلون صفار باشد که در آخر سیاهی بر زبان پدید آید علاج برای تلطیف سده و تسکین

تخم کاسنی و بیخ سنبل بجوشانند و در طبیخ دیگر تخم قندی ترش یا رخوده بجوشانند و برای تدبیر شربتهای شیر و شکر قبض ان شود و چون شراب نیلوفر و شراب گل
همراه سکنجبین ساده یا آرد نخود بایدلود و مانند آن بر جگر ادهن و صندل گلاب کاسنی و برگ ضماد نمایند و اگر ضرورت شود اندکی کافور هم بیفزایند پس اینجا که ورم بیفزاید
اسهال مناسبت و بهر اسهال آب فواکه و چهار گل همراه فلوس خیار شنبر آمیخته در روغن بادام یار کرده نیکوترین روا است و در اینجا است از ادرار
کو بینه و ادرار و بهر اسهال هر چند بعضی اطبا درین مرض هلیله محموده فرموده اند لیکن حق آنست که زنهار نباید داد که ضرر او بیشتر از نفع اوست آنجا که ورم
بی سبب باشد دست از مسهلات باز دارند و بادرار اعانت نمایند اما قبض هم روا ندارند که قبض شکم باعث آفات است و بهر رفع قبض حقنه ملائم
و شیافات نخیف کفایت کند قال القرشی و ایاک ان تستعمل و الورم حدثی او تدر و الورم مقعری فیعظم الورم و افراط الاسهال تحلل القوة و تضعف و اعتقال
الطبیعة یولم بالمزاحمة فعلیک بالتوسط و هرگاه طبع خود بخود مستمسل باشد و لقبض حاجت آید قرصی که در آن سوذ کرشد بکار برند قسم دوم
در بلغمی و علامت وی سپیدی روی و زبان و براز است و ترهل روی و استرخا عضلات روی و تشنگی کم بودن و تب و درد شدید نابودن و
ورم ورم سبب بود و ماس نرم و در اینجا محسوس شود و تا بداند که در ورم بلغمی ثقل بیشتر باشد و در و کمتر و نشان آنکه ورم در حدبه باشد یا در مقعر در بحث
گفته شد علاج در مقعر حقنه کنند و چیزی که از یک درم ایاره فیقرا و نیم درم غاریقون ساخته باشند وقت خواب بخورانند و صباح قرص اذخر یا
راوند بدهند و در حدبه طلات دهند چون طبیخ تخم کرفس و انیسون و بادیان و نانخواه و بیخ کاسنی با سکنجبین بزوری گرم یار کرده و پس از تنقیه با اسهال یا با ادرار
تسخین جگر قرصی که از گل سرخ و انیسون و تخم کرفس و نقاح اذخر و مصطکی و سنبل و اسارون و راوند و دارچینی و عود و زعفران ساخته باشند
بخورند و تیهو و دراج با نخود و زیت و مری و زیره و دارچینی پخته تناول نمایند اما قبل از تنقیه هر غذایی بجز نخودآب یا ماش با شیره بادام چیزی نخورند و ان
صفت حقنه که در مقعری بکار برند بیخ کرفس و بیخ بادیان از هر یک و نقاح اذخر و انیسون و حشیش غافث و زوفا و پودینه و غاریقون و تربد
قنطوریون دقیق و هوفیرا و انجیر بجوشانند و صاف نمایند و در ان شکر سرخ آمیخته حقنه کنند و جهت طلا نیکوترین ادویه مشک و زعفران
بر روغن سوسن آمیخته قسم چهارم در ورم جگر سوداوی و سبب او وقوع سده است ما بین مجری که در جگر و سپرز است جهت بر آمدن سودا از جگر بسپرز و علامت
وی آنست که در جانب راست زیر دندانهای پهلو چیزی صلب نمایان شود و درد و تب نبود و بدن لاغر شود و رنگ وی خاکستری گردد و زبان خشک باشد
و گاه باشد که با ورم مذکور حرارت در مزاج پدید آید و بزید تحجر و صلابت گردد و ناگاه باشد که ورم صلب در جگر بسبب فلغمونی پدید آید و ورم جگر بسبب بلغم
بقسم چهارم گفته آید علاج تسخین بمرخیتن یا ده برز ز جالالی از بادیان و تخم کاسنی و تخم کرفس و گاوزبان و نبات بدهند و ما دام که هنوز ورم
برکیم از چربی مرغ و مغز ساق گاو و سنبل ساخته باشند ضماد نمایند و کذلک مرهم و احمد که برای تلیین صلابت مخصوص است و این ضماد و نباتات سفید دارد
و انجیر و مقل و اشق و اکلیل و سداب صندل و سنبل الطیب موم سپید و روغن گل حلبه هم بسرشند چنانچه مقرر است و بر جگر ضماد نمایند و لوازما که سخت
نرم بود و ماده نضج یابد و در استفراغ ماده کوشند و جهت استفراغ ماء الاصول و سکنجبین بزوری و مغصلی باید داد و کذلک مطبوخی که از افتیمون و سنا و بانگلوده
اصل السوس و گاوزبان و تخم کاسنی ساخته باشند و بشکر شیرین کرده و معجون نجاح تنها و همراه این مطبوخ نیز سود مند و باشد که بفصد حاجت آید نفع و
بزودی پدید آید و پس از تنقیه دواء الکرکم و اثنا ناسیا و اقراص مقل با قرص زرشک بخورند که درین مرض بغایت مفید است و اینجا که در مزاج حرارت بود در اقاقیا
وی کاسنی است و این چنینیات بر عدس اهتمام دق است آنچه مناسب حال باشد بکند و هر دو چه در غذا اما اگر حرارت نبود و مسیکی ترین اغذیه مرباها
که با بازدار و زیره و زیت و مری و شکر مفید و زیره و دارچینی ساخته باشند و نیز شیر شتر نفع دهد فقدان حرارت نوشیدن و ورم صلب جگر را البسیار
مفید است خاصه به بنظر ی یک پیاله شیر بگیرند و بقند شیرین کنند و سفوفی که از هلیله کابلی و هلیله سیاه هر یک سه درم تخم کرفس و انیسون

باد یان هر یک یک درم ساخته با سند مقدار دو مثقال انیسون مغروف بخورند و بالای آن شیر بنوشند صفت دوم الکرکم بنبل الطیب زعفران
هر یک دو درم دارچینی نرم صاف قسط تلخ نفاح از هر یک یک درم جمله شش دارو نشت کوفته بیخته با عسل مصفی انگم زعفران صفت اثاناسیا
سیاه زعفران قسط بنبل الطیب صاف عود بابسان انیسون سلیخه هر یک درم عصاره غافث دو درم بیخ مهک سه درم جمله دوا را درست کوفته و بیخته
و سه چند عسل مصفی بسرشند و معنی اثاناسیا منفعت است و ناقص اعراض و بعضی ترجمه دیاد و ادالادب گفته اند لهذا هر کسی که جگر گرگ دردی افتد او را
اثاناسیا میگویند صفت اقراص مثل گل سرخ ده درم سنبل الطیب دو درم مصطگی زعفران هر یک یک درم قسط بادام تلخ هر یک یک درم وزن مثقال
سه درم کوفته بیخته بعسل شتر اقراص سازند بنفشت دارد است و این اقراص درم بلغمی را نیز نفعیست قسم تنجم در درم جگر که از صفرا یا سقط عارض شود و علامات
او تقدم صفرا تلخی دهن و قی از صفرا یک درم سائیده در اجاب اسفرزل آمیخته بدهند و یک مثقال را نیم یک مثقال نوه یک درم دارچینی کوفته و
بیخته مخلوط سازند دیگر از صفرا یک درم ازان شربت بنفشه آمیخته بنوشانند و ابن سینا گوید برادند و گل از منی وجب الاس ازین با بیخ بهمرداهم منفعت نوردن
و قی از صفرا بسیار نماید دیگر صفت اقراص افسنتین و خشخاش و مقشر بادند و موسیائی هر یک سه درم موسیائی در روغن بنفشه یا روغن موسن یا روغن گیر بگدازند و دیگر ازا
با کوفته بیخته درین بسرشند و بردرم نهند و دیگر عود و سنبوس و زعفران وجب الاخار مقل و مصطگی سماوی بگیرند در روغن موسن یا روغن دوم آمیخته دیار غانیا
فصل دوم عضلات که بر شکم ست و این درم اکثر شبیه است بدرم جگر لهذا بعد او ادم بگذرد که این نمود و فرق مابینها لازم آید بدانکه عضلهای شکم
همگی چهار زوج ست یکی زوج در طول شکم امتداد یافته از مخروف خنجری تا عظم عانه و زوج دیگر در عرض شکم آشیده گشته دو زوج باقی مورب واقع اند فوقی که
یکی بر دیگری تقاطع عملیی تقاطع شده است از سراشیف تا عانه و از خاصره تا مخروف خنجر پس هرگاه در عضله که غالبست و مورب مائل بسمت جگر
آماس پدید آید از انکه شکل این درم شبیه ست بشکل درم جگر بواسطه تورب و تبعید آن از خس بصر امتیاز مشکل گردد که درم عضله است یا درجگر لهذا
فرق مابینها واجب آمد و فرق آنست که درم جگر مایل بشکل باشد و چندان نمایان نگردد و خاصه اگر بسوی مقعر بود یا بر بعض فربه باشد که درمردم فربه
اگر چه درم بجگر باشد نظری در آید و دیگر عوارضات که از لوازم آماس جگر ست چون احتباس بول و طین و ذهاب شهوت هیچ از آن همه پدید بود بخلاف
درم عضله که بسطیل باشد یا عریض یا مورب هرچونکه باشد یک طرف او خلیظ باشد و طرف ثانی دقیق همچون دم موش که ذنب الفار گویند و هرگز مایل
بشکل نباشد و بشیر نزدیک بان بود و از عوارضات لازمه درم جگر ست هیچ پدید نبود و السلامة الکبد و هرگاه درم در عضله مستطیل افتد بجذابت قوه دافعه
گواهی دهد و قال صاحب الافسرانی و اذا رأیته الی العراق یبادر الی النخل و الیبوسته فاعلم ان الورم کبدی بطلاح اندرین دفع تدبیر کلی آنست که
تخلیص یعنی دافعه کند و مسهل دهند و دیگر ادویه که صرف فساد نمایند و از استعمال ادویه مخروف تجربا وه نکنند و نزدیک بانتهاء دویه محلله صرف فساد فربه
مخوف انحلال قوت ننمایند بخلاف درم جگر که در وی استعمال ادویه مذکوره از ابتداء محللات فقط در انتها ممنوع ست فائده هرگاه که مادهٔ ریشه
درم گردد و بستانند بشگافند و انتظار نکنند که مادویه منفجر خود باشد زیرا که در بیشتر خود نیست که بطول مدت متاکل و متعفن سازد عضله را و منفذ را
دراز باشد که بباطن اندرون منفجر شود و باحشا متاذی گردد فصل دوم در دو بیلیه که بدین بشیر عقب گویم گرم است چنانکه صلابت در جگر بشیر
عقبه درم سرد پدید آید و باید دانست که هر درم که در چنین موضع باشد از سه حال بیرون نیست یا تحلیل یابد و غالب شیء و یا درد
جمع آرد و بیلیه گردد و نشان تحلیل آنست که اعراض بسرعت متوجه شود و صحت پدید آید روز بروز حال نیکوتر و نشان صلابت جگر آنست که محسوس
شود بنیروی محکم با صلابت اما علامت جمع شدن در بیلیه گشتن آنست که تب زود زود و جمیع اعراض چون تشنگی ذهاب شهوت و سرخی روی
و سرفه و نفس کبد بسرعه متزاید و افزون گردد و خفتن بر پشت متعذر شود و بر پهلو یا تهوع هرگاه مادهٔ تمام گرد آید و نخست بعضو هنگی اعراض بخفت آرد

و نشان انفجار و شکافتن وی آنست که قشعریره و تا قبل در بدن از انجا برآید و بدان سبب که بیکی پدید آید و ماده که از جگر برآید از چهار مجاری برون تا

یا باسهال منتفع شود یا قی و این بیشتر در ورم مقعر جگر افتد یا در ادرار مستفرغ گردد و این قیاس که ورم در محدب باشد که بسبب کلیه سر کند یا بسیل اما باید بجانب انفجار توجه

کرد بدین شرب ادامه بلبس اقتضای ارزانی و در انجا جمع میشود و منضج رست در بول و براز و قی و اثری از ریم پدید نمی آید مگر آنجا که بعضی زیاده بدین موضع

گراید و بعضی بسوی معده و امعا یا کلیه برآید اما هرگاه که توجه ماده بتمامه بجانب فضا مذکور باشد و در بول و براز چیزی از ریم ظاهر نشود در این حالت

استدلال بر انفجار ورم از صدور قشعریره و خفت اعراض و سست شدن آماس توان کرد و ایضا بالای معده که جای آن و نما ست

گرانی التهاب ماده محسوس گردد و باید دانست آنجا که ماده بیرون شود برآید در بول و براز اگر ریم سپید بود دلیل نضج ماده باشد و اگر مشابه درد

بود نشان قصور نضج باشد **علاج** هرگاه بدانند که ماده رو بجمع می شود ابتدا نمایند بفصد و حجامت و تلیین الطبیعه […] و ادرار […] حاجت

تا باشد که ماده مستفرغ شود و از تجمع باز ماند لان جمع المادة في الاحشاء خصوصا في العضو الرئيس ليس بمحمود و چون این تدبیر سود ندهد یا بسبب

بالغی متزاید گردد و ماده مجتمع بود چیزهای نرم و ضماد کنند تا زود پخته شود و چون پخته گردد و سر کند در بول یا براز یا قی منتفع شود بعد و چند

[…] بتمامه پاک گردد و در پخته با این کار آید شربت قند سفید گلاب آمیخته با سکنجبین یا ماء الشعیر تنها یا ماء العسل هم در این مفید است و کذلک شیره تخم

خیارین و تخم خربزه با شراب عناب و شربت خشخاش و شراب نیلوفر […] و بیخ کرفس و بادیان […] و نبات باشد

و هر یک ازین که مذکور است بقدر بقیه حرارت و بحسب بودن و نابودن تب و تقاضای حال بدهند و چون دو ساعت از شرب این بگذرد چیزی که

ملحم قروح جوف است بایشان که آنرا بجگر برساند آمیخته بنوشانند و دوا ملحم یعنی گوشت رویاننده که نافع است ورم الاخیرین و مانند آن و این

دوا بغایت مفید است مصطکی و تخم کاسنی و گل ارمنی […] انتقال کند و خون سیاوشان و گل سرخ و طباشیر هم […] وزن دو مثقال کوفته و بیخته

[…] شربت […] و […] سبزرق و […] برساند […] تخم کاسنی و تخم کرفس […] در سکنجبین یا ماء العسل آمیخته

ایضا […] تقویت و تنقیه جگر صندل و لسان الحمل و مصطکی […] و […] عطر […] چون […] و زعفران

[…] استعمال نمایند و غذائی که درین مرض توان خورد ماهی […] بادام […]

[…] گوشت طیور و […] شیرین کرده […] اگر […] مسهل […] و اگر […] گردد و […]

[…] و اگر […] علاج […] **فصل** […] و این علامت

[…] علامت […] آنست که حرکت و سوزش در جگر پیدا آید و آنچه […] پیدا آید و باشد که […]

[…] **علاج** آنچه […] حار […] ذکر یافته از فصد و اسهال […] و تبرید […] باید که شربت […]

[…] **فصل** […] اینکه […] علتی ست که […] اختلاجی متحرک شود […] الوقوع ست […]

[…] این علامت […] آنست که بعضی اوقات آدمی در […] جگر […]

[…] زائل شود و […] زوال آن […] محسوس […] پیدا آید […]

[…] **علاج** برای تنقیه […] سکنجبین […] زعفران […] مناسب باشد […] خلط […]

[…] **فصل** در […] ماده […]

[…] آنست که هرگاه طعام […] سیل […] عارض گردد […]

۲۳۲

در دهگر لازم نبود ورم و صلابت عامه نبود و تقید صلابت ماسه ادان کردیم که گاه باشد که در بعضی اجزاء جگر طول و عرض شقوق افتد و از راه ایشان
برگاه انفسد کنند خاصه باسلیق ایمن سر رگ فراخ بگشایند و خون چیزی شبیه برمل بیاید و قال السدیدی انی وجدت فی وحی رملا کثیرا
نفسلته و امتحنته فوجدته رملا مدتقا و کنت احد هذه العلامات فی کبدی فالقنت ان الرمل متولد فیه **علاج** تخستین مفتتات حصاة که
در حصاة کلیه گفته آید بدهند و بعده مدرات لطیف دهند تا پاک گردانند و مرهم در حصاة الکلیه گفته شود و علاج ریح **فصل در تسدد الکبد**
باید دانست که در بعضی مردم بعضی از اسباب جگر خرد باشد چنانچه ممکن است که بمقدار کلیه بود پس هرگاه غذا بیشتر از معتاد خورده شود و بهر سطح
صغر حجم جگر صفوت کیلوس در وی نگنجد و امتلا شده و آلام و تمدد و ثقل نماید و بدان سبب قوی وی ضعیف شود و فهم وی مختل گردد
و باشد که بدین سبب و اختلاف انجا مد و علامت این مرض آنست که گرانی و باد و شدت نفخ در جگر اکثر پدید آید و غذا اگرچه معتدل القدر خورده شود
گرانی آن در جگر و ضعف بدن و کوتاهی انگشتان در اصل خلقت و باریکی رگها بر آن گواهی دهد **علاج** هر قلیل الحجم و کثیر الغذا را صحیح النفوذ
باشد چون زرده تخم مرغ نیم برشت و گوشت مرغ و بره و کبک تناول کنند و غذا متفرقه خورند چند کرت اندک اندک و جهت محافظت نان و دیگر چیز
مدر و مسهل و منقی جگر با لطف و مصلح باید بکار برند چون شربت بزوری و ماء الاصول و ایارج فیقرا **فصل در قیام الکبد** و این عبارت است
از اسهال جگری و وی شش نوع است نفخی و غسالی و دموی و صفراوی و سوداوی و ضعفی **نوع اول** در نفخی و نفخ ریح را گویند
و سبب وی انفجار رو باید جگر است و در اوجاع گفته شد **نوع دوم** در غسالی و این همچو آب گوشت که در دیگ شسته باشند
سبب وی ضعف جگر است و آن نیز گفته شد و بعضی اطبا بر آنند که اسهال غسالی بخوردن مویز زائل شود و بوعلی این را تجربه کرده است
نوع سوم در دموی و این نوع را ذوسنطاریا کبدی گویند و از سه سبب خیزد یکی آنکه بترک معتاد چون ریاضت و فصد و یا سور و جز آن بالا
بدان سبب خون در جگر جمع شود و امتلا پدید آید پس طبیعت آن را دفع کند بسوی امعا دوم آنکه چون در کلان عروق بسته و یا منقطع گردد و خون که
رجع القهقری نموده بجگر بازگردد و جگر آن را نیز با معا دفع سازد و این قسم اسهال ... بالتقلیل بیگیرد و باید دانست که ...
زمانی مدید اعضا را مذکوره را در انتزاع نفوذ غذا و احداث و ... آنست که طبیعت ... مر اسهال دموی را ...
و از آنست که طبیعت از انقطاع آگاهی ندارد پس از تولید خون که نصیبه آن عضو است باز نمی ایستد ...
منقطع از کثرت تغذیه بسیار سیر گردند پس غذا کمتر میخواهند و بدان سبب ... غذا نیز کم شود و پس خون نیز کم میگردد ... تفرق اتصال
در جگر افتد و بدان سبب خون منقسم نگردد و بسوی اعضا نیاید ... بامعا فرود آید و سبب آن تفرق اتصال انفجار ورم
گرم جگر است یا کثرت امتلا که بشق انجامد یا ضربه یا سقطه قویه و جز آن علامت قیام که بدین سبب باشد ... خون بود در جگر ... تفرق الاتصال
آنست که خون دفعة بمقدار کثیر بیرون آید و باوقات ... بر تقدم الامتلا و احتباس سیلان معتاد گواهی دهد و گرانی و الم در نواحی جگر
جگر در باید بیمار و از علامت خراش روده چون وجع امعا و برآمدن خون مخلوط ... باشد و باید دانست که از جگر هرچه آید ...
بوی زیاده شود بخلاف آنچه از روده باشد چنانکه فرق میان آن در آخر این فصل بتفصیل گفته آید ... اسهال کبدی و معوی ... تفرق الاتصال
... آنست که ... و تقدم اسباب موجبه وی بر آن گواهی دهد و در باقی علامات با مثال شریک است **علاج** آنچه از امتلا بود باید
... نکوشند مادام آنکه ضعف پدید نیاید زیرا که در حبس وی خوف است که ماده بعضوی دیگر ریزد ...
صواب آنست که قبل الظهور ضعف فصد کنند تا طبیعت سبک شود و چون ضعف روی نموده باشد در آن حکیم را باید بیمار را باید که ماده را

سخاجی مائل سازد و تغییر مزاج دیگر آن وقت هم مسهلات نقیه نمایند لیکن خون مقداری گیرند که نسبت بدانچه با اسهال می برآید کمتر باشد تا ناتوانی بسیار نکشد
و طریق امالت آن نیست که دستها و پایها ببندند و حقنه حرکت برسانند و باید دانست که هرگاه بدانسته که خون ذی حدت است ... در حال
استفراغ و امالت کوشند اگرچه خون منفعت بود و لیکن از آنکه استفراغ و امالت کرده باشند و اسهال باقی بود تا مقبضات دهند ... با زشیره تخم خرفه و لعاب اسپغول
و امثال آن و تقلیل غذا واجب است درین مرض خاصه در ابتدا که اشتها بود منع کلی است و نحو از تفرق الاتصال اند نخستین ازاله سبب ... نکایت او کنند
پس قرص ... و شهد **صفت قرص** مذکور طباشیر نشاسته ... گل ارمنی را ... عصاره لحیة التیس ... مقدار
باید که بگیرند و اقراص سازند ... با آب لسان الحمل ... **نوع چهارم** در قیام صفراوی سبب ... صفرا ...
اگر دافعه قوی نباشد طبیعت ... فضول ... و علامت اسهال صفراوی که بدی آنست که در جگر گرمی و سوزش باشد و آنچه ... مزاج ...
... و این اسهال بیشتر در خلا معده افتد و چون غذا تناول کنند ساکن گردد ... سدد الطریق ... طعام ... الکلیه ...
و دفع الی الامعاء ... المعده والیضا ... اسهال ... که از علامات سحج امعا ... خالی باشد ... که اسهال کبدی ... سحج در
امعا ... باشد **علاج** ... اسهال ... منعقد ... که ... گوشند
تعدیل مزاج او متوجه گردند ... مزاج مذکور ... الشعیر ... شربت ... ترشیر بی
شیر ... اگر اسهال باقی بود شربت خشخاش و شراب ... **نوع پنجم** در قیام ... که از جگر باشد ...
گویند و سببش احتراق خون صرف است ... احتراق دیگر اخلاط ... احتراق ... سر ...
... صفراوی گفته شده والیضا
گلاب بر دل و جگر نهادن و تبدیل هوا نمودن ضرور است تا احتراق اخلاط جگر و دل سوخته نشود و درینجا فصد ... استعمال ...
مفید ... و این اسهال را نیز ... **نوع ششم** در قیام ... غریب ... در رنگ و
قوام ... یکی آنکه ... اگر نضج تمام یافته ... معتدل القدام ... دوم آنکه
سده که در جگر باشد ... با اسهال ... سده جگر ... سوم آنکه احتراق مفرط
... کیلوس ... باقی ...
... علاج ... کنند ...
... علاج نیست والیضا گفته اند که درینجا معجون ... مفید ... غذا
... **فائده** قیام کبدی که از صفرا و سده ... و اکثر
... اخلاط ... با خون ... قیام راحت ...
... باید دانست که هرگاه با قیام کبدی سحج پدید آید ...
که باوجود مراعات جگر و تعدیل مزاج او ... سحج امعا ... سحج مذکور است ... اسپغول
... تخم خرفه ... تخم خشخاش ... گل ارمنی ... اسپغول ...
... آمیزند ... در آب گرم ... روغن گل ...

باشد که اسهال کبدی بود در دوم اسهال معوی سپید باشد و همان سبب از امراض کبد غافل باشند و بیمار هلاک شود چنانچه جالینوس گوید انی لاعرف قوما کثیرا ممرا

بهذا المرض فلما کانوا ... من هذه الاطباء بالتفرقة بین النوعین من دوسنطاریا پس طبیب را واجب است که در دوسنطاریا کبدی و معوی فرق کند تا از

... تا کنون بدانکه دوسنطاریا بلفظ یونانی ست و ترجمه وی قرحه امعاست اما مصطلح اطبا چنانست که اسهال معوی خواه از کبد بود خواه از امعا

بدین نام خوانند منسوب الی العضو المائوف مثلاً آنچه از کبد بود دوسنطاریا کبدی گویند و آنچه از امعا باشد دوسنطاریا معائی خوانند و فرق میان

از چند جهت است یکی آنکه در کبدی درد نمی باشد مگر بسبیل ندرت گاه بود که در نواحی جگر وجع خفیف پدید آید بخلاف معوی که درد شدید لازم است اگر با سحج باشد

دوم آنکه در کبدی خون اکثر با دوار می آید و قال فی التشریح قد یکون لافتراقه یوم او یومین خاصة آنجا که سبب قیام کبدی ضعف ... الاتصال ...

نباشد و باشد که در روزی یا سه روز بیاید و باز منقطع شود تا زمان طویل تا که ماده در جگر جمع آید پس باز سائل گردد بخلاف معوی که همیشه طبع روان

بی ادوار ... ممکن بسیار است سوم آنکه ... اسهال کبدی ست که بدن بحاله ... بخلاف معوی که در وی چون اسهال ...

... زمان ... چهارم آنکه اسهال کبدی خاصه که ... بود ... باشد بسبب حرارت و رطوبت جگر بخلاف معوی که ...

بسبب ... اسهال ... پنجم آنکه در کبدی از اول تا آخر مرض خون محض می آید یا غسالی باشد که

نخستین غسالی آید پس ... و هر چه که باشد ... نمی باشد ... از ... در طول زمان ... شود

با خراطه امعا مختلط آید بخلاف معوی که در وی نخستین ... ظاهر شود و بعد از چند روز خراطه ... و بعد خون ...

و گاه باشد که در معوی هم از ابتدا خون خالص آید بواسطه گشاده شدن ... رگها ... از ... امتلای خون لیکن این خون کثیر ...

بلکه اندک اندک می برآید چنانچه ... بواسیر ... فرق در اسهال کبدی و معوی ... الشمس ... است لیکن اندک ...

فصل در سوء القنیه و وی مقدمه استسقا ست و ترجمه اش فساد مزاج اوست و سبب او مرض ضعف جگر و سوء مزاج اوست

و باشد که از فساد و ضعف معده افتد و علامت علت مذکوره آنست که در روی و دست و پای خصوصاً در پلک تهبج پیدا آید و رنگ ...

مائل بسپیدی گراید و باشد که تمام بدن بیاماسد مثل ... بسیاری نفخ و ... و اجابت طبع بر غیر معتاد از نشان اوست و گاه باشد که

... منقبض شود و ... خواب و بیداری از مجری طبیعی مختلف باشد و مراد از اجابت طبع بر غیر معتاد آنست که گاهی طبیعت

قبض شود و گاهی نرم و گاهی پس از اکل زود تقاضا کند و گاهی از دیر و گاهی ... آید و گاهی **علاج** نخستین تدبیری کنند که منع نزول

فضول نماید ... ایارج فیقرا ... و اگر ... مطلوب شود ...

... اشیا در این مرض ... ست ... بر چه ... علاج نیست ...

... سوء القنیه بسبب ضعیف ... قوی ... استعمال نمایند ... که ... باید داد ...

حال ... منع باید کرد و از استعمال آب شیرین باز باید داشت اما استعمال آب ... و آب دریای شور ... و اگر توانند بجای آب ...

و عرق ... نوشیدن ... کنند و اگر ممکن ... باشد چون ...

که ... و زعفران ... بود **فائده** بهترین علاج درین مرض ریاضت است بطریق سفر خاصه که بالمشی بود ...

... ضرورت ... در ... آنست که بسبب مرض ...

خون بواسیر ... آن باشد و آثار امتلا چون ... و فصل بران گواهی ...

[illegible]

۲۳۵

چون ایام [illegible] نیز [illegible] بعده اندکی خون [illegible] اگر [illegible] بگشاید [illegible] باید [illegible]
باشد و کذلک خون [illegible] اگر از [illegible] بگشاید اولی [illegible] بالجمله فصد باحتیاط تمام باید کرد که اخراج خون بسیار ضرورت [illegible] علت [illegible]
ضعف [illegible] و موجب آفات [illegible] و در این مرض [illegible] کنند و در مسهل ادویه خوشبوی چون عود و مصطکی و سنبل داخل نمایند جهت تقویت معده
که بالکلیه [illegible] اگر در معده هم ضعف باشد و هرگاه [illegible] که سوء القنیه مستحکم شده و با استسقا [illegible] با بول [illegible]
سکنجبین [illegible] گفته اند و از [illegible] با انار [illegible] مناسبست و سنبل و [illegible] و [illegible] بگلاب [illegible] بر جگر
طلا کردن مفید و روغن مصطکی و سوسن و شبث بر معده مالیدن سودمند بود **فصل در استسقا** و آن [illegible] غریبه بارده
که [illegible] اعضای ظاهری و باطنی درآید و اعضا را از جهت خود بیرون آرد و متورم گرداند و استسقا بر سه قسمست لحمی و زقی و طبلی و هر یک [illegible]
ذکر باید [illegible] آنکه [illegible] ماده در اعضای ظاهر بود لحمی است و آنکه [illegible] ماده در اعضای باطنی باشد زقی و طبلی است و [illegible]
[illegible] چنانچه در زقی گفته آید **قسم اول در لحمی** و در [illegible] ماده [illegible] لحم است [illegible] لحمی گویند و علامت وی آنست
که تمام بدن [illegible] و [illegible] شود و [illegible] گردد و همچون [illegible] و چون به انگشت [illegible] کنند فرو شود و [illegible] باثر [illegible] ماند [illegible]
و رجوع [illegible] نماید و سپیدی بول و بطلان [illegible] و انطلاق طبیعت و ترشی دهان و قلت عطش پیدا بود و اگر [illegible] الحرارت بود نشان
حرارت هویدا باشد چون شدت عطش و سرخی بول و تلخی دهان و مانند آن و باید دانست که سبب [illegible] ضعف [illegible] جگرست و [illegible]
مزاج او و [illegible] باشد که از گرمی جگر [illegible] زیرا که چون جگر ضعیف شود و [illegible] مزاج گرم یا سرد مبتلا گردد [illegible] هضم نیابد [illegible]
[illegible] خون ناشده با اعضا و خلل گوشت درآید و بدان سبب [illegible] جسد روی نماید و [illegible] سبب [illegible] رطوبات [illegible]
متفرق [illegible] بسبب [illegible] چنانچه گفته شد بخلاف زقی و طبلی که [illegible] ماده [illegible] زیرا که [illegible]
[illegible] که [illegible] شود [illegible] اسباب [illegible] ضعف و سردی جگر بسیار است [illegible] و برآمدن خون از بدن
با فراط دوم احتباس خون معتاد سوم آب [illegible] البرد نوشیدن [illegible] در حمام و در فراش گرم و عقب حرکت مفرطه بدنیه یا نفسانیه چهارم [illegible]
عضوی از اعضا که مجاور کبد اند چون سپرز و معده و [illegible] دیگر [illegible] پدید آید و بدان سبب [illegible] جگر ضعف روی نماید مثلا سپرز ورم کند یا ضعیف شود [illegible]
را از جگر نتواند کشید و کثرت سودا [illegible] جگر را ضعیف کند [illegible] با [illegible] سرد گردد و ضعیف شود و [illegible] هضم [illegible] جگر [illegible]
نتواند کرد چنانچه باید [illegible] با اعضا [illegible] و بسبب [illegible] ضعف [illegible] گردد و [illegible]
ضعف جگر [illegible] مزاج گرم [illegible] استسقا [illegible] چنانچه در آخر فصل [illegible] گفته آید
علاج [illegible] ازاله سبب سابقه کنند که [illegible] از اسباب [illegible] مذکوره [illegible] ضعف جگر
و سوء مزاج بارد جگر مذکور شد از [illegible] و [illegible] و ادویه [illegible] تعدیل [illegible] جگر جهت [illegible] رطوبات ادویه [illegible] کنند [illegible]
[illegible] و [illegible] الحرارت بود [illegible] مزاج گرم جگر مذکورست بکار برند تا حرارت تسکین یابد [illegible] استسقا [illegible]
[illegible] و تجفیف [illegible] و [illegible] شدید [illegible] احتراز لازم دانند [illegible] اسباب [illegible] و تعدیل سوء مزاج [illegible]
[illegible] این [illegible] تفصیل [illegible] اسباب [illegible] ضعف [illegible] سبب بوده
[illegible] جهت اسهال [illegible] معجون [illegible] اسباب [illegible]

شربات و ادویه صنع خویش مذکور است آخر این فصل بعد ذکر اقسام ثلثه استسقا بسبیل شتی بیان یابد و تدبیر طبیب حاذق همان است که در دو مزاج شرح گفته شد

و نافع ترین اغذیه نخود آب بود و در ینجا بارها تجربه پیوسته صفت حب لونیا ریوند درم غاریقون یک درم سفید دو درم زراوند مدحرج دو دانگ

نیم درم انیسون دانگی به دو نوبت اختیار نمایند اجزای را ... و انیسون نوشیدن بغایت مفید است و اگر مع الحرارت بود کشنیز ... حرارت نمایند و بعد علاج استسقا

گرانید لیکن هیچ وجه درین صورت بچیزهای شدید الحرارت میل ننمایند جهت استعمال صفرا سکنجبین بابلیه و شربت گل کرده و شیر شتر و آب ...

شربت ... توان داد و اگر سرفه بود شربت زوفا فائده دارد و مداومت بر شربت بزوری بادامی که در روغن بادام ... باشند سودمند است

خوردن انار در ینجا نافع ترین ادویه است چنانچه در موجز گفته تعرض للمرأة استسقاء مع الحرارة فاکلت من الرمان ما تشتهی من غیر دواء ... درم گرم

شیر ... لازم و ... غذای آن ... گوشت مرغ یا گوسفند جوان که با نخود پخته باشند اختیار نمایند ... اما طریق تعریق آنست

با روغن بابونه آمیخته بر بدن طلا نمایند ... ساخته یا پیه گاو در آمیخته ... روغن بان ...

با روغن سوسن مخلوط ساخته از ینها هرکدام که میسر شود طلا فرمایند که در تعریق ... آب هریک خاصیت دارد و طریق اندفاع آنست که مریض را در آفتاب نشانند

و بر تمام بدن او ریگ گرم اندازند چنانچه تمام بدن در پوشد و گرمی ریگ باعتدال باید تا بیوست ضرر نرساند **صفت** ضمادی که آب را از بدن

خشک سازد آرد جو ... تمام بدن ضماد نمایند **نوع دیگر** سرگین گاو سرگین بز ...

خاکستر چوب انگور ... آمیخته ضماد سازند و اگر تخفیف بیشتر مطلوب باشد کبریت نیز درین ضماد آمیزند و این ضماد ...

... بر تمام بدن استعمال نمایند ... باید دانست که جهت تخفیف در آمدن در حمام تا عرق آید بغیر

استعمال آب مفید است و عرق که برآید بپارچه خشک همی کنند تا بفراغت آید ... و نشستن در آفتاب ...

چشمه ها ... در آمدن ... و در تنور گرم در آمدن سود دارد ...

گذارند قائم مقام آب دریای شور است **فائده** قوانین که در ... گفته همه جا مفید است و نیکوترین اشیا ... تریاق فاروق خوردن است

با ماء الاصول ... و اگر تریاق فاروق یافته نشود تریاق اربعه دهند ... و احتراز از نوشیدن آب ...

واجب است و اگر صبر نتوانند ... آب ...

و بدانکه استسقا لحمی نزد اطبا محقق اسلم ترین اقسام است ... **قسم دوم در زقی** و وی آنست که جمع شود آب در احشا خواه

مابین صفاق و ثرب و خواه مابین ثرب و امعا اما مابین ثرب و امعا اکثر جمع شود و سبب و اصل این استسقا کثرت مائیت است در بدن ...

و درین موضع اما اسباب سابقه بسیار است یکی آنکه ... جگر ... یا یکی از ینها ضعیف شود سبب آنکه با این اعضا ...

مانند آن که در ضعف هر یک مذکور است پس مائیت از خون جدا نشود و متمیز نگردد و بدن آنرا قبول ننماید و ناچار کثیر المقدار گردد ... از اسباب

میل بدین جایگاه نماید و در ینجا محتبس شود دوم آنکه آب بسیار نوشیده شود سوم آنکه در رطوبات بدن ... و حال آنکه مجاری ...

باشند از آماس و جز آن بدان سبب این رطوبت ... ردی بدینجا حوالی آرد و این استسقا بدترین اقسام است ... و علامات استسقا

زقی گرانی و بزرگی شکم است و ثقالت ... پوست شکم و احساس شکم عند اللمس گویا خیکی پر آب است و خیک مشک را گویند

ایضا چون دست بر شکم زنند یا بیمار از پهلو بپهلو شود حرکت و جنبش آب مسموع گردد همچون آواز موج آب و باشد که ...

... و در خصیه و قضیب آماس پدید آید و چون ... شود سرفه و تنگی نفس رو نماید پس ... عادم ...

بانکه اول احساس سرد شا ید دست افرح بحرارت دو نشان حرارت کرد و وسیب چون تشنگی در تنگ بدن و قول جز ان مثل آن سر طوبتی که در بدن است

بحیثیت غیر طبیعی متعفن میشود و فاعده که ناچنه بود و لیس رطوبتی مجمعه در بن استسقا بجا عفونت میگیرد جواب تعفن رطوبت از شرطیست که در یک موضع ایستاده مانده بود و دیگر

از مجاری که رو هی دارند مثل چون آب که در حوض بالستیه ترشح نشود و آب گیرد و دی نیاید و بعد السبب بود و اشیای ردیه در ان تولد و بدین جا جنبین نسبت

ملکه آب حرکت میکند و از دیاد و نقصان میگیرد لهذا استقراء متعفن نمی گردد **علاج** اگر آماس جگر سبب باشد خواه ورم حار بود خواه صلب گفته شد و در تدبیر اورد

محلش تعبیر باید تبار کرما کنند و اگر سبب دیگر باشد در تبدیل مزاج جگر کوشند ببرودتی حرارت و ببرودت و در استفراغ و جز آن نیز همین شربت مرکی دارند مثلاً اگر

با حرارت بود بجهت تبدیل سکنجبین در آب کاسنی و مانند آن دهند و بهر اسهال کاکلانج بارد و اگر بی حرارت بود برای تعدیل کنجبین بزوری شربت دینار و دواء

اصول دهند و بجهت تنقیه کاکلانج حار و در هر دو حال برای دفع تنقیه مغز فلوس بحال بیخ بادام مناسبت و بعضی اطبا زرد آب که سبب استسقا بر ذقی گشته

مطبوخ هلیله زرد و تمر هندی و آب شاهتره دفع مینماید و بدانکه هلیله زرد و در دفع استسقا ما رقی که از گرمی باشد نفع کلی دارد چنانچه سکنجبین بهتر ینها

مسهلاست و در استسقا که از برودت بود و بعد از استفراغ بجهت تقویت جگر قرص انبر باریس و قرص گل و شراب انار و شربت سیب و مانند آن دهند

جهت ادرار قرص ها ذریون و مانند آن چون حبوب مطبوخات که از اسارون و بادیان و نانخواه و تخم کرفس و سنبل و وج و اذخر و دیو دینه و ملیون و کاکنج

ساخته باشند بکار برند و نفع مدرات آنست که مائیت سنه دفع میشود و ببول و در دفعات شکم جمع متاند گشته لیکن باید که بر بدر واحد الدقعات نیز باید

ملکه با بقیا بر مدره تحدید بهم کنند تا طبع بیاب جبر الفت نگیرد زیرا که چون طبیعت بچیزی الفت پذیرد به بر آن جیز منفعل نگردد **صفت قرص ماذریون**

ماذریون مطبوخ پوست بایه اصفر و آرد جو از هر یک مساوی بگیرند و بطرز اقراص سازند و یک مثقال با جلاب بدهند **نوع دیگر** تخم کاسنی ده درم تخم ماذریون

با برگ او و غاریقون و عصاره غافث از هر یک یک درم و چهار دانگ و گل سرخ و مغز تخم خیار از هر یک دو درم و نیم کوفته و بیخته از مجموع دو قرص سازند

روزی یک قرص بدهند **فائده** ماذریون تا مدبر نکنند بکار نبرند زیرا و بغایت خوردنی که از جمله سموم است و طریق مدبر کردن وی آنست که دو شبانه روز

در سرکه تر کنند چنانچه سرکه بالای او باشد بعده سه بار آب شیرین بشویند و در سایه خشک کنند و اگر ضروری باشد در آفتاب نهند تا زود خشک شود و

بهتر آنست که ماذریون تازه و بزرگ برگ باشد و بعضی تا هفت روز در سرکه میدارند و بعضی بر یک روز قناعت می کنند و در سر و در آفتاب خشک نیابد

و در گرما در سایه **صفت کاکلانج بارد** بگیرد ماذریون که هفت روز در سرکه تر کرده باشند پس ساخته و پوست هلیله زرد از هر یک پنج درم

عصاره افسنتین سه درم ریوند گل سرخ تخم کاسنی مغز تخم خیار رب السوس از هر یک دو درم ترنجبین مغز فلوس خیار شنبر طبرزد از هر یک پانزده

درم جمله یازده دار و است ترنجبین و مغز فلوس و طبرزد را در آب گرم حل نمایند و صاف کرده بجوشانند تا که غلیظ شود پس ادویه دیگر نرم کوفته و بیخته

در وی بسرشند **صفت کاکلانج حار** هلیله بلیله آمله فلفل فلفلمویه برنگ تخم کرفس شیطرج هندی دار فلفل لسان العصافیر زیره کرمانی ریوند چینی

نمک اندرانی نمک عجمین نمک هندی نمک سرخ نانخواه از هر یک سه درم تربد یک رطل آمله منقی سه رطل جمله شانزده دار و است آمله را در تغار چهار رطل

آب جز بند تا هشت رطل بماند پس صاف نمایند و در آن آب صافی کرده چهار رطل فانید انداز ند و باز بجوشانند تا بقوام عسل آید پس یک رطل روغن گنجد

تازه در آن آمیزند و حرکت دهند تا برابر شود باقی کوفته و بیخته در وی بسرشند همین دارد جهت اخراج آب استسقا و دار الکرم و معجون لک صغیر و کبیر

بیاید بالنسبه بر دو ای که در استسقا بکار برند باید که در تحمل او مبالغه نکنند تا قوت او بسر عت بغیر انکسار بجدب جگر رسیده و نیکو ترین غذا شوربا چوزه مرغ

فربه است و زیرباج و تیهو با بازیر گرم بخته اگر حرارت نباشد و آنجا که سرفه شود و بر شک دهد سرکه تنق کنند و بدانکه سرکه تشنگی مستسقی را تسکین میدهد

و سده را بگشاید و مستسقی را گرم را نفع دارد تا ماده مستحکم نشود و شیر شتر بدهند و آب انار و آب برگ ترب و شربت سکنجبین آنچه نوشیدن

معده و طحال ... دارد و در این مرض طبلی گویند ... استسقای کثیر بضعف آن اسباب خوردن شربت ... این علت خلاص شد ضعف ... بکار کرد

ارمنی پنج ... ترکیب ... هر یک سه درم ... تخم کرفس ... هفت درم ... چهار درم آرد جو ... بیست درم ... سرشته شد در آب بادیان یا کاسنی ...

بر شکم طلا نمایند تنبیه بعضی اطبا در این استسقا ... میکنند و آب ... چنانچه نزول ... این عمل عظیم الخطر است لهذا ذکر ...

قسم سوم در طبلی و ... آنست که بادهای غلیظ عسر التحلیل با رطوبت قلیل ... در آن موضع که مجتمع میشود در ان ... و در این قسم استسقا ... افراط استسقا

یابس ... و سبب این علت ... مزاج جگر است یا شدت برودت و رطوبت معده ... که سبب طبلی فساد هضم معده از ضعف هضم معده ...

ماده ... غذائی ... آنست که چون غذا منهضم نشود در معده چنانچه باید ... جگر بالضرورت از هضم آن عاجز ... آید و جهت قصور ... حرارت تحلیل نشود ...

... که حرارت ... جگر ... شود ... مثلا استسقا طبلی آنست که گرانی ...

خفة الماده ... چنان نماید که گوئیا مشک را دم داده اند ... طبلی گویند ...

... بیرون آید ... علاج جهت استخراج رطوبات ... متولد میشود از دست

باد ... ذکر یافته ... مزاج ... استفراغ ... ملایمت کنند و چیزی اختیار نمایند که ... جگر ...

... مستحبات استعمال نمایند احوط آنست که چیزهای سرد بر جگر طلا نمایند تا ...

... تحلیل ... باشند ... دماغ آید ...

... ضماد ... بادیان و تخم کرفس ...

... سازند در قسم چهارم در استسقاء طبلی که آنرا حبن و حبل گویند ...

... تحلیل ... باقی مانده ... زیاده شود ... طبلی حبل و

حبن و حبن در لغت ... استسقا است ... اما در اصطلاح اطبا ... آنست که نشان استسقاء طبلی ...

آنست که صلابت ... هضم کامل گردد ... تمام ...

... علاج چیزهای ... ضماد نمایند ... قابل انفعال شود ... تحلیل ... سازند ...

... فایده ...

استسقا ... کاسنی و بیخ کاسنی

... هر یک پنج درم ...

نیلوفر تخم کاسنی هر یک سه درم ... پانزده ... آلوی سیاه ... عناب ... سپستان ... عدد ... خیار شنبر ترنجبین ... درم ...

... عمل کنند ... کاسنی انفع المسهلات است ... سکنجبین ...

... عرق آوردن در حمام ... استعمال ... اغتسال ... مضرت ... استسقا ... عرق آوردن ...

در آید ... حمام ... بنشینند تا عرق آید و آن عرق ... کنند تا که طبع مریض برداشت کند ...

... گرم کنند و چون سرد شدن آید ... مریض ... بنشینند تا عرق آید ... این عمل از حمام

افضل است ... حمام ... یابس محض است فایده دیگر ...

ضبط استسقا

که از شرکت افتد بهر چند این قسم تحت اسباب اصناف ثلثه مذکور است لیکن برای آسانی و اظهار بعضی معانی بر اسه علیحده آید شروع

چه انواع در استسقا کاز ضعف سپرز شود علاج بتقویهٔ سپرز کنند و سپرز را قوت دهند از انچه در ضعف اللحال مدد یابد و این نوع در استسقا کاز مرده باشد علاج او صرف خشک دادن است

دوم پیدا علاج شربت زوفا و گاهند و نوع در استسقا که بمشارکت جگر و از مارسا ریقا بسبب صلب شود علاج او نرمی طبیعت و زدودن فضول اوست و در علاج شربت بنفشه و می آب انار دهند

و نوع که بگرمی شود نوع استسقا که بمشارکت مثانه شود یا بمشارکت مقعد از هر احداث او علاج آن بحسب اوست نوع در استسقا که بمشارکت رحم بود بسبب اختناق

یا حبس شهوت حیض و علامت و علاج او از مبحث دی ظاهر است و بالا گفته شد نوع در استسقا که از بیماری خون در بدن شود علامت او آنست که خون بود بسته گردد و خون نفیس نگرفته باشند علاج خون کم نمایند و در نیجا شربت زرشک و لعبوا ب تمر هندی و آب انار مفید است نوع در استسقا کاز جهت

بسیاری برآمدن خون افتد علاج شربتی و غذائی که خون از اید تناول کنند چون شربت بابونه شراب زرده تخم مرغ و گوشت نوع در استسقا کاز جهت سوء مزاج

گرم که در جمیع بدن افتد پیدا ید و علامت او تپ تیز ست یا تپهای دراز مثلاً نرمن و تقراط گفته هر استسقا کاسبب امراض حاده افتد دی ست

نوع در استسقا که از جهت سفرجل پدید بود و علامت او الم دائم نواحی ناف ست و تقراط گفته هر کرا سفرجل دائم بود و بسهل زائل نشود کار او باستسقا

طبیله انجامد علاج نخستین فکر سفرجل کنند بعده فکر استسقا نوع در استسقا که تابع ورم پشت بود و علامت او ورم دائم پشت ست علاج او علاج ورم پشت

نوع در استسقا که از جهت مجاب شود و علامت او تنگی نفس ست زوفا علاج معالجهٔ مجاب کنند و این چنان باشد که شربت بزوری کرد و بنفشه زوفا و پرسیاوشان بود

بوشانند و باقی تدابیر عمده ترکیب اسباب تقاضای طبیعت

باب در بیماری یرقان و در امراض طحال

و از انکه یرقان هم از علل جگر ست در اره هم از بیماری ذکر او بعد از امراض مختصهٔ جگر و پیش از بیان بیماری مخصوصهٔ طحال انسب بود و این باب مشتمل ست بر دو فصل

فصل اول در یرقان

و وی آنست که رنگ بدن و غیر فاحش پذیرد بزردی یا بسیاهی بحسب این خلط فاعل و باید دانست که مادهٔ یرقان در اکثر

بغیر عفونت پیدا شود از انست که سبب یا یکی از لوازم این نیست و یرقان زرد بیشتر در جگر و مراره بود و سیاه اکثر از سپرز افتد و این هر دو را قسم بیان کنیم

قسم اول در یرقان صفراوی

و این چند انواع ست یکی آنکه بسهل بحران دفع کند طبیعت مره صفرا را بظاهر بدن و علامت وی تقدم حمیات صفراوی ست و

جز آن که از لوازم بحران ست چون عفیان و تلخی دهن و قبض شکم و یافتن در اخشا الم و حدوث یرقان در روز بحران

فائدهٔ یرقان

پیش از روز هفتم یا بعد

تبصیل

ان رویست علاج باری دهند طبیعت را بر دفع مادهٔ ظاهر آنچنان باشد که بیمار در آب گرم در آید و استحمام نماید و بنجبین تنها یا شیرهٔ کاسنی

آمیخته بوشند و این نوع سهل العلاج ست دوم آنکه عارض شود سوء مزاج گرم در جگر و بدان سبب

مستحیل شود غذا بصفرای غیر طبیعی و سرایت کند با خون در سائر بدن و علامت وی همان ست که در سوء مزاج جگر

گذشت و صفرا در شدت زردی بول یا سیاهی آن پیدا بود و بالای بول کف زرد باشد و این قسم در اکثر با عمی

سودا خلط باشد لاقتباط الصفرا بالدم علاج جهت تبرید جگر آب انارین و نار الفیر و جزآن از اشربهٔ و اغذیهٔ طبایعیه در سوء مزاج گرم

بر کنار باشد استعمال نمایند جهت تنقیهٔ صفرا طبیخ و آب رانب که بسقمونیا تقویت داده باشند بکار برند و مطبوخ فواکه بحسب حال همراه شیر خشت

از بعضی علتهای مزاجی است و گاه باشد که سده اندر مجرای جگر و زهره افتد و صفرا از جگر به زهره نرسد و با خون بیامیزد و صفرا اندر تمام تن پراکنده شود و علامت آن زردی رنگ بود
بول او از کثرت کیفیت و حرارت که جوشش اندر بدن پراکنده گردد و علامت وی آنست که ناگاه یک بار زردی پدید آید بی سببی خارجی و بول در ابتدا سفید بود و سپس
زرد شود پس از آن سیاه گردد و درد آن تحلیل غلظت نماید و فرق در این قسم و در آنکه از سوء مزاج گرم جگر افتد آنست که در وی شهوت کم شود و تشنگی بسیار
و تا در زمان ابتدا بیش پیدا و رنگ تمام بدن زردی میگراید جگر را دیگر میل دارد و رقیق صفراوی بیچ زیاد بود و فرق در این قسم بود زیرا که از شدت جگر
ابتدا آنست که سده اندک اندک ظاهر شود و به تدریج با استکمال برسد بخلاف این نوع که دفعة افتد و از آنجا که سوء مزاج جگر و سده معرا بود علاج جهت تعدیل
مزاج ماده شربت آلو و انار و سکنجبین ساده و ترش و سهند با شیره کاسنی و شیره لسان الحمل و آب غوره و برای تنقیه مطبوخ هلیله زرد و شاهتره و سکنجبین البزوری نافع
و اگر از زهره گوید زهره را خوانند و سیست مخصوص یک نوع است آن جگر و زهره اند مقعر جگر منفذی اندر و گشاده جهت برآمدن صفرا از جگر بسوی زهره
و منفذی دیگر از زهره برود و آن اثنا عشری اندر گشاده است تا صفرا بدان فرو آید و طبع را برد و نفع دهد ثفل و بیرون آید و زرد و
شود و اکثر مردم این دو منفذ هست اما اندر بعضی از زهره اندر قعر معده نیز منفذی باشد و بزرگتر از آنکه بسوی معده است و سبب آن
معده را بر نماید و نشان وی تلخی دهن است همیشه و سوء هضم و قی صفراوی بیشتر افتادن و این از جمله بیماری باشد که از اسهال و قی دفع شود
اگر سده چهارم آنکه زهره را بعضی زهره بیابد و بدان سبب و ثقل وی که جذب صفرا است از جگر و دفع آن بسوی امعا ضعیف شود با یکدیگر صفرا در بدن
منتشر گردد و علامت وی آنست که تب و زردی لازم بود و زبان درشت باشد و تیرگی رنگ
دگرگونی و ناحیه جگر محسوس شود و قابل باشد بخلاف ورم جگر که در آن ثقل بسیاری باشد علاج آنچه برای ورم جگر گفته شد و در این است
پنجم آنکه عارض شود سوء مزاج گرم در تمام بدن در رگها و بدان سبب خون رگها مستحیل به صفرا گردد و علامت وی آنست که بلمس آن گرم نماید و
قبض در براز نباشد و تمام بدن بخارد و خارش در اندام بدن ظاهر شود و قی صفراوی رنج دهد و بول و براز زرد باشد و تشنگی مفرط
گردد و این یرقان نیز اندک اندک پدید آید و گاه باشد که تب ردی نماید و آنجا که حرارت غالب بود و صفرا بسوزد رنگ روی مایل به سیاهی گردد
که مخلوط بسیاهی بود علاج اگر سوء مزاج ساده بود تبرید کفایت کند و اگر با ماده بود چنانکه ماده نمود مطبوخ هلیله و شاهتره استعمال
آن طبع را بگشاید و پیش از تنقیه و بعد تبرید آنچه جهت تعدیل مزاج استعمال اشربه مبرده که بارها ذکر شده و اغذیه مناسب نمایند
چغندر و اسفناج با آب غوره و آب انار ترش ترتیب داده و آنچه ماش و کدو و قطف به کار کنند و تنقیه سازند
و پس از تنقیه استحمام نمودن و در آبزن کردن و بادرنگ و کدو و بنفشه و خبازی و گل خیری و گل نیلوفر جوشانیده باشند تا بدن نرم شود و بعد از روغن بادام
و روغن نیلوفر مالیدن بر بدن سودمند است ششم آنکه مسام بسته بدن بسته شود و سبب آن ... هوای سرد و ... و غیر آن
باشد یا حصر و این اکثر اندر رمانها و در وقت ... علاج به حمام روند و در آبزن کردن و بنفشه و اکلیل الملک و بابونه و گل خیری جوشانیده
در آمیزد و بدن را بالین کند و نخود و سبوس گندم پخته باشند ... هفتم آنکه خون بدن مستحیل شود و صفرا به سبب حرارت هوائی که از سفارش
او متولد است و علامت وی قی مراری است و تشنگی و ضعف شهوت طعام و وجود الم در معده و این نوع در اکثر با حمی ... باشد
و بیشتر کودکان را و زنان را عارض شود ... علاج ایشان تبرید و تسکین کنند و به نوع خورش ... ساکن سازند و آب میوه های
سرد چون انار و سیب و ... هشتم آنکه جگر ... و ...
... و از آن صفرا بسوی مراره نرسد و صفرا در جگر و منتشر گردد در بدن و علامت و علاج از ... آنکه در ... جگر

سده و انتقال صفرا از مراره بجگر باز دارد پس صفرا در بدن منتشر و منبسط شود و علامت وی … است … که ذکر شد … علاج …
… جگر … سیزدهم آنکه حرارت غریبه … از خلطی … مستعد … که با مزه صفرا گرداند چنانچه از لسع … یا … افاعی و دیگر حیوانات
که … گرم بود حادث شود یا از خوردن دوای قتال چون زهر که با بنگ و افعی … حادث گردد و علامت وی قی مراره است و تشنگی و
ضعف شهوت طعام و وجود الم در معده و درین نوع و علامت آنکه از لسع افعی حادث … است … و بعد وقوع لسع …
از خوردن دوای قتال … آنست که یرقان با التهاب و حمره … و … دهن باشد و تشنگی و بیقراری و غشی و … و تقطیع اعضا …
علاج آنست … اسپغول و شیره کاسنی و … کافور … و روغن بادام … تریاقیت داشته باشد … برگ گل و صندل و
کشنیز … کافور یا گلاب … بر جگر … و اگر … واجب … رگ باسلیق یا اکحل … تا زهر از مزاج …
و … جهت تلیین ماءالجبن … و آب کاسنی و عنب الثعلب مفید است … جالینوس …
تریاق کبیر … شفا یافت پانزدهم آنکه جرم مراره ضعیف شود بسبب … سردی مزاج … ضعف … صفرا … بجگر پس صفرا در بدن
پراگنده شود و این نوع با مشارکت ضعف جگر کمتر باشد و علامت وی … صفراویست و گرانی در جگر نابودن … آثار ضعف جگر … یرقان …
علاج آنچه برای ضعف جگر گفته شد … لان … تقوی باشتراک الکبد شانزدهم آنکه عارض شود سده دران مجری که مابین جگر و مراره است
و مسلک انجذاب مره صفرا است از جگر بمراره … چون صفرا … و با اعضا منبسط … زرد …
وی قی مره است و تلخی دهن و اندکی گرانی در جگر یافتن و براز سپید شدن … رنگ … صفرا در مراره باشد تمام …
پس چون در وی هیچ نماند براز … آید زیرا که براز رنگین … از صفرا که از مراره بر امعا ریزد …
براز گفته شد بر تقدیریست که سده تام بود و چیزی از صفرا … صفرای …
بود لیکن … سده تام … ضیق المجری و فرق … این مجری و … مابین مراره و امعاست …
مجری مابین مراره و امعا افتد براز … سپید … بخلاف آنکه … مابین جگر و مراره …
علاج مستفرغ سازند صفرا را از بدن بمسهلات مناسبه پس … سده … موافقه مثلا عند الحرارت آب کاسنی و عنب الثعلب
سکنجبین دهند و عند عدم حرارت آب کرفس و بادیان و سکنجبین بزوری … سده … ملطفات …
هفدهم آنکه حادث گردد سده دران مجری که مابین مراره و امعاست جهت برآمدن صفرا از مراره با امعا و علامت وی آنست که براز دفعة سپید شود
لا انقطاع … برآید … اگر … غیر … قولنج آرد و قی نباشد علاج
آنچه … گفته شد … مراعات حرارت و برودت لیکن باید که درین نوع … اقوی … استعمال … موضع …
… قاعده درین … سده … چیزها
آنست که … آب … بادام تلخ … هجدهم آنکه … یا … در یکی از … مجری …
یرقان آرد … سده این مجاری … علامت وی آنست که … علاج …
گذشت … نوزدهم آنکه قولنج بلغمی سبب یرقان گردد و این … باشد
که … امعا … مجری که محل انصباب صفرا است پوشیده گردد و صفرا نتواند برآید و …

[illegible]

علاج هر سه مزید توضیح بلغمی متوجه گردند بود و اصلاح حاصل نباشد قاعده عامه در تدبیر ایام زروی چشم کرده از قلع سبب باقی باشد سرکه نبشاق
نمایند و طعام پخته و نشسته و آب جوشانده و صاف نمایند و در چنین آب سکنجبین آمیخته غرغره فرمایند و شستشو چشم مخلل باریک ساخته هویدا و باشیر آمیخته
در بینی اندازند تا حظ آب چشم از کار نفتن زیت پخته باشند و در بینی چکانیدن نیز مفید است و سکوه و گلاب با آب نارتش در چشم ریزند و اگر بدانند که مادهٔ ظلمانی از
به سبب بارد و رطب قوی یا دفع نمایند **قسم دوم در یرقان اسود** آنرا یرقان سندی نیز گویند و شده موضعیت که اکنان آنجا سیاه اند و این چند نوعیت یکی
آنکه واقع شود سده و میان مجری که مابین جگر و سپرز است و بدان سبب سودا از جگر بسپرز و از سپرز بمعده نریزد و سپرز بکثرت گرفته باز بجانب جگر ساچ شود و اخون در تمام بدن ساری و رنگ
بدن سیاه سازد و علامات این هر دو نوع سدای آنست که یرقان بتدریج پیدا آید در جانب راست یا چپ ثقل و تمدد محسوس کند مریض فرق بینها آنست که در نوع اول
ساقط میشود اشتها بتدریج و ثقل بجانب راست میشود و در قسم ثانی ساقط میگردد اشتها یکبارگی لانقطاع سبب الشهوة فی الفور و میل غلیظ و ثقل در جانب چپ
میباشد **علاج** بهر تفتیح سده سکنجبین بزوری و دیگر افسرده و اقراص معاجین که قوی التفتیح بود بدهند و جهت تفتیح مطبوخ مقیمون با مارا لحین که آنرا با فتیمون
و نمک لفظی و غاریقون تقویت داده باشند بحسب حال بکار برند و آب کاسنی و سکنجبین مناسب و غذا گوشت بزغاله و مرغ با سرکه کبر باید و آنجا که مالیخولیا بود صید
باسلیق یا اسلیم از جهت نافع ترین تدابیر است **قسم** آنکه مرارت قویه در جگر افتد خون را سبوزد و سودا گرداند و رنگ سیاه شود **علامت** وی آنست که غلبه
غم و سواس بغیر سبب پدید آید و همه اعراض که مخصوص سوداوی مزاجیست پیدا باشد و فرق درین یرقان که کبد بیمار است و در آنکه از ضعف حال او دانست که
در کبدی سیاهی خفیف میباشد و رنگ زردی بزردی مایل و براز نیز زردی شود و آفت جگر و سلامتی سپرز گواهی سیدهد و در حال سیاهی غلیظ و شدید
می باشد و آفت طحال چون تمدد و ثقل و درد و سختی در جانب چپ و سلامتی جگر گواهی سیدهد باشد که بول و براز نیز سیاه برآید اما آنجا که یرقان بمشارکت جگر
و سپرز باشد علامت وی نیز مرکب می نماید **علاج** رگ باسلیق و اسلیم زنند تا خون فاسد برآید و مطبوخ افتیمون و شاهتره طبیخ مراز هم کنند تا خلط سوداوی
از خون جدا شود و مستفرغ گردد و جهت اصلاح جگر اشربه و اطلیه سبزه و مناسب بهستعمال نمایند تا که مقصود حاصل گردد و چهارم آنکه جاذبه بحال
یا ماسکه او یا هر دو قوت ضعیف شوند و بدان سبب یرقان آمده پدید آید و علامت ضعف جاذبه بحال کبد و رنگ بسپیدی میشتم بتدریج و
نشان ضعف ماسکه او برآمدن سودا است بقی و اسهال **علاج** قوت دهنده بحال را بانچه در ضعف الحال گفته ایم چهارم آنکه دم طحال گرجار با سبب
موجب یرقان گردد **علاج** در دم الطحال گفته ایم **قسم** ششم آنکه عارض شود یرقان از دفع طبیعت بتبدیل بحران امراض طحال و علامت وی آنست که علت
امراض طحال پدید آید و از وقوع وی خفت و راحت روی نماید **علاج** یاری دهنده طبیعت را باستعمال آب شیرین و جنان که در یرقان اصفر بحری گفته شد
و ایضاً روغن بابونه و شبت و سوسن بر بدن مالیدن مفید است **قسم** هفتم آنکه سوء مزاج بارد مفرط در جگر افتد **علامت** وی آنست که رنگ در شستشو سباط
گردد و یرقان آرد و هنوز در او قوع و علامت و علاج در سردی جگر گذشت **تنبیه** هرگاه یرقان زند و سیاه باهم جمع آیند **علاج** آنست از هر دو رنگ
کشانیدن و در میان هر فصدی سه روز فاصله کنند و مطبوخی که با مستفرغ سوداوی مخصوص ست با هم فرو آرند و آنجا که سودا بیشتر باشد تدبیر
طحال پیشتر توجه کنند و آنجا که صفرا غالب بود معالجت جگر اکثر کوشند **فائده** در معرفت آنکه سده در موضع ست یا در طحال نقطا اگر بول زنگ
آمیخته بود که زعفران ممزوج کرده باشند دلیل آنست که ماده در جاست و اگر در بول صفرت نبود باید دانست که ماده در طحال غلظ همین حکم دارد
در معرفت مکان ماده رنگ خرقه که بر بدن مریض بالند **فصل در امراض مختصه بطحال** و هر یک بقسم علیحده بیان یابد و طحال
که بیماری سپرز گویند عضوی ست مرکب از گوشت و شرائین بسیار و گوشتاوی متخلخل ست در نگش مانند ست شبیه بجگر و نی ذائقه حس ندارد

[illegible] علامت کثرت احتیاج [illegible] موضع [illegible] معده است و اگر [illegible] در معده است و تشنگی [illegible] زبان است [illegible]

و اندر [illegible] طبیبان [illegible] اگر دهن [illegible] سودا [illegible] سودا [illegible] معده [illegible]

سپرز [illegible] بود [illegible] معده [illegible] سودا [illegible] معده بر آید و فم معده را انجار [illegible]

گرسنگی [illegible] و دهان [illegible] معده [illegible] سپرز [illegible] قسم اندر سوء مزاج طحال [illegible] آنکه حار بود و علامت وی

بسیاری تشنگی است [illegible] موضع طحال [illegible] علاج در باد [illegible] رگ باسلیق [illegible]

و آب عنب الثعلب [illegible] و مغز [illegible] و مانند آن بکار دهند و اگر حرارت غالب بود قرص [illegible] یا قرص کافور

با آب کاسنی و عنب الثعلب و مانند آن استعمال نمایند و آرد جو با آب برگ [illegible] و سرکه آمیخته بر سپرز نهند [illegible] جدا جدا طلا کردن [illegible]

[illegible] کفایت کند و [illegible] حاجت آید صفت قرص کافور که درین مرض بکار آید گل سرخ چهار درم

طباشیر مغز تخم خیار تخم خیارین تخم خرفه هر یک [illegible] درم [illegible] قند ریوند [illegible] درم زعفران یک درم کافور نیم درم جمله را

کوفته و بیخته با آب [illegible] یا کاسنی قرص سازند دوم آنکه بارد [illegible] علامت وی [illegible] گرسنگی است و تشنگی نابودن و کثرت [illegible] آب

دهن علاج جهت [illegible] سپرز سکنجبین [illegible] و قرص [illegible] بزوری [illegible] حاره [illegible] باشد [illegible] برگ [illegible] پوست بیخ کبر

[illegible] قند ریوند [illegible] سرکه آمیخته بر سپرز [illegible] بر نهار [illegible] تریاق اربعه و [illegible]

[illegible] صفت سکنجبین بزوری و اصولی که درینجا بکار آید

تخم کرفس تخم بادیان [illegible] تخم [illegible] بیخ کرفس بیخ بادیان بیخ سوسن از هر یک هفت درم [illegible]

[illegible] صفت قرصی که درینجا بکار آید [illegible] بیخ کبر [illegible] قند ریوند [illegible] سنبل [illegible]

[illegible] سوم آنکه یابس بود و علامت وی [illegible] سپرز است [illegible]

[illegible] علاج جهت [illegible] تخم [illegible] تخم خربزه [illegible]

[illegible] چهارم آنکه رطب بود و علامت وی نرمی و گرانی موضع سپرز [illegible] عطش بدن [illegible]

[illegible] علاج جهت [illegible] سپرز [illegible]

[illegible] صفت قرص گل سرخ بیخ کبر [illegible] سنبل [illegible]

[illegible] پنجم آنکه حار رطب بود [illegible] تشنگی نابودن [illegible]

[illegible] علاج [illegible] سکنجبین بزوری [illegible] بیخ کبر [illegible]

[illegible] ششم آنکه حار یابس بود و علامت وی [illegible]

[illegible] شدت عطش و التهاب [illegible] علاج [illegible] برگ عنب الثعلب [illegible]

[illegible] مانند آن [illegible] هفتم آنکه

[illegible]

سوء مزاج حار و رطب بود و روی مرکب شناسد و علامات او دلیل [illegible] سپرز [illegible] ششم آنکه درد پاسبان باشد [illegible] سپرز و سیاهی [illegible]

جدا کرد باید و ادویه [illegible] که مذکور شد [illegible] قسم اندر ورم الطحال و این بر چند گونه است یکی آنکه حار دموی بود و علامات وی وجع و التهاب و ثقل

جانب سپرز است و تشنگی و تب حاد که نوبت ربع اشتداد کند و سیاهی قاروره و گاه باشد که بر پوست شکم آنجا که محل طحال است سرخی پدید آید علاج

از دست چپ باسلیق یا حبل الذراع یا اسیلم بگشایند و بعده جهت تلیین [illegible] خیار شنبر در آب کاسنی و عنب الثعلب [illegible] حل کرده بدهند [illegible]

قرص طباشیر و قرص [illegible] با طبیخ بنفشه و گل و پوست بیخ کبر فایده دارد و آب تمر هندی و شیره خرفه [illegible] و برگ کزمازو و گل سرخ و صندل و

آب حی العالم و آب عنب الثعلب و اقاقیا و شیاف مامیثا و کشنیز [illegible] هرچه میسر شود [illegible] با سرکه آمیخته بر سپرز ضماد کردن سودمند است دوم آنکه

صفراوی بود علامت وی حرقت و سوزش سپرز است [illegible] و ظاهر او غلبه تب برد در عقب و در چشم و زبان و تمام بدن زردی مائل باندک

سیاهی ظاهر شدن و باشد که یرقان اسود پدید آید علاج جهت تنقیه صفرا آب فواکه چون آب تمر هندی و آلو و مانند آن و طبیخ هلیله و شاهتره و

تخم کشوث و سکنجبین آمیخته بدهند و دو درم تخم خرفه با سرکه یا سکنجبین [illegible] ورم صفراوی سپرز را مفید است و ادویه بارده چون [illegible]

[illegible] با آب کاسنی و سرکه آمیخته ضماد ساختن سود دارد و این سفوف ورم و سوء مزاج گرم سپرز نفع دارد صفته زرشک تخم خرفه مغز تخم خیارین

مغز تخم کدو مغز تخم خربزه از هر یک سه درم صمغ عربی یک درم گل سرخ دو درم طباشیر صندل سفید هر یک نیم درم تخم کاسنی چهار درم [illegible]

و گلاب بمانند و آب [illegible] و باقی ادویه کوفته بیخته و آب زرشک آمیخته [illegible] خوراک [illegible] با آب کاسنی یا سکنجبین بنوشند

سوم آنکه ورم سپرز چون بلغمی باشد و این را [illegible] الطحال گویند و علامت وی زیادتی حجم سپرز است [illegible] در روی زبان و چشم زرد [illegible]

و [illegible] چشم [illegible] شدن قاروره [illegible] سپید [illegible] علاج جهت تنقیه بلغم [illegible] و طبیخ و حقنه بکار برند [illegible]

و قرص [illegible] و [illegible] که سپرز [illegible] مخصوص است [illegible] بر سپرز ضماد نمایند [illegible]

آمیخته یا انجیر در سرکه [illegible] و ضماد اکلیل الملک نرم کوفته [illegible] با سرکه [illegible] ضماد نمایند باید که [illegible]

و بعده [illegible] به آب گرم [illegible] کندم [illegible] باشند [illegible] با سرکه [illegible]

[illegible] کنند و نیکوترین اغذیه [illegible] آب و کباب مرغ و تیهو و کبک است و آب کمتر نوشیدن و چیزهای بادانگیز و رطوبت افزا ترک نمودن [illegible]

[illegible] صفت حب مسهل که در اینجا بکار برند افتیمون [illegible] از هر یک مقداری که باشد [illegible] کوفته

[illegible] مطبوخ [illegible] ترید و غاریقون [illegible] باشد سودمند است [illegible] پاک کردن سپرز

[illegible] پوست بیخ کبر است و افتیمون [illegible] و بخیه [illegible] درم [illegible] و بیخ سوسن کبود و برگ [illegible]

[illegible] زراوند طویل و افسنتین کوفته و بیخته سفوف سازند و از یک مثقال تا دو مثقال بدهند با سکنجبین [illegible] گفته‌اند که اگر از [illegible]

[illegible] سازند و طعام و آب اندر وی [illegible] سپرز [illegible] گوید که اگر [illegible] و تخم [illegible] بگیرند

و کوفته و بیخته به عسل معجون سازند [illegible] درم بدهند [illegible] مسهل که در اینجا استعمال نمایند پوست بیخ کرفس

و پوست بیخ کبر و بیخ بادیان و بیخ [illegible] و انجیر و مویز [illegible] بجوشانند و [illegible] شکر [illegible] روغن بادام

آمیخته [illegible] فایده جالینوس گوید که سختی و ورم سپرز بیشتر از رطوبت [illegible] باشد که [illegible]

کمتر پدید آید زیرا که [illegible] سپرز [illegible] سختی و ورم [illegible]

۲۳۵

در نهایت کثرت پر شود ... [illegible] ... کثرت میل ... [illegible] ... دوم ... رطوبت ... [illegible]

رطوبت سپرز ورم الطحال آورد آن شدن دوم ... [illegible] ... داشتن رطوبت ... از مائل شدن چهارم آنکه صلابت ... و علامت ... [illegible]

سست شده ... سپرز ... برآمدن او از جای خود چنانچه بنظر درآید به آمدگی او ... منقطع شدن ... یکبارگی کشیده نشود و هنگام گرسنگی ...

یافتن و در حالت امتلا ... گشتن و ضماد ... ثقل و گرانی در بدن و کدورت در رنگ و سرعت در نبض ... و ضربان ... در آن ...

معلوم است ... دلالت کند لاغری بدن تابع عظیم سپرز است چنانچه بقراط گوید اذا عظم الطحال هزل البدن و اذا هزل الطحال خصب البدن

و دلیل وی آنست که عظم سپرز جگر را لاغر میسازد و قوت ... ضعیف میگرداند و لاغری و ضعف جگر موجب لاغری بدن است البته **علاج**

رگ باسلیق یا اسلیم زنند اگر مانع نبود و جهت تنقیح سکنجبین بزوری و مانند آن دهند و برای اسهال مطبوخ افتیمون و بسفایج ... دهند

یا ماء الجبن با سفوف مسهل سودا که نسبت هلیله زرد و سیاه و کابلی هر یک سه درم ... گل سرخ هر یک درمی کاسنی چهار درم تخم کشوث افسنتین

انیسون بادیان هر یک مثقالی افتیمون دو درم ... دو مثقال حجر ارمنی یک درم همه را نرم کوفته بیخته دو درم با شربت بزوری یا جلاب ...

اختیار نمایند و عقب او یک پیاله ماء الجبن میل فرمایند و برای ... درم سرکه ... آمیخته با اشق در سرکه گداخته ضماد سازند و اگر ...

در سرکه بجوشانند و اشق در آن بگدازند و بر سپرز ... زیرا که سبوس ... و پاک کردن سپرز ... و اشق در تنقیح و تلیین و تحلیل

اماس صلب نفع ... سرکه برای ایصال ... قوت دوا مخصوص ... با خردل ... ساخته بر آن ... زود تحلیل ...

ضماد ... اقراص ... نفع تمام دارد و انجیر در سرکه ... مفید است گفته اند که اگر ... هر صباح یک کف ... [illegible]

... کسی گوید که ... شود خواه ... باشد خواه ... غذا ... از گوشت مرغ بچه و دراج و مانند آن ...

... غذا باید که سرکه ... زعفران ... نفع تمام تمام دارد و بدانکه ورم ... سپرز ... نفخة الطحال

و آنرا ... قسم اند به **تفتیح الطحال** و این چنان باشد که آماس سپرز ... شود و ریم گردد و منفجر شود و بدانکه آماس سپرز

... باشد که ریم گردد ... تحلیل ... صلابت ... علامت ... ماده ... [illegible]

و اجسام ... در بول ظاهر شدن ... منفجر شود ... **علاج** ... [illegible]

ریم سپرز ... بادیان و تخم کاسنی و تخم کشوث ... با شیر خر آمیخته ... ماء العسل نفع تمام دارد ...

... بکار برند ... حرارت و برودت مزاج ... از تنقیح صلابت باقی بود جهت ... در سرکه جوشانیده و اشق ...

ضماد نمایند و دیگر ... که در ورم سوداوی گفته شد بکار برند ... و بدانکه ... [illegible]

تنقیح شده باشد ... بعضی اطبا ... بشرط ... قسم اند **ضعف الطحال** ... [illegible]

... کدورت ... سقوط اشتها ... بسیاهی مائل شدن ... یرقان اسود ... امراض سوداوی چون ... داء الفیل ...

... جذام ... بهق ... سیاه پدید آید دوم آنکه ... ضعیف گردد و علامت او اسهال ... سوداوی ... سوم آنکه

... ضعیف شده و علامت او زیادتی ... اگر سودا ... سوداوی ... ورم ... چهارم آنکه ...

ضعیف گردد ... آماس و عظم سپرز ... ضعف ... گفته شد ... **علاج** جهت تقویت سپرز ... مقویه ... استعمال نمایند ...

... باید ... اگر ... فارسی که در تحفة الطحال گفته ... [illegible]

۲۲۶

[illegible]

تدبیر ترحالی آن است و دیگر اعراض که تبع ضعف طحال باشد بسبب آنچه لایق او باشد تدارک توان کرد صفت ضمادی که سپرز را قوت دهد [illegible] سنبل [illegible]

تفاح [illegible] از هر یک [illegible] گل سرخ [illegible] نرم بکوبند و با سرکه [illegible] یا آب سداب بسرشند و گرم [illegible] ضماد سازند **قسم اندر سده طحال** و سبب [illegible]

[illegible] او ران و علامت او یافتن گرانی است در سپرز [illegible] نا بودن [illegible] سده در آن مجری بود [illegible] سودا از سپرز [illegible] حادث گردد [illegible]

[illegible] ماده اگر سده در آن مجری باشد که سودا از سپرز [illegible] لطلاب [illegible] اصناف ورم [illegible] جهت [illegible] سپرز

علاج [illegible] سده [illegible] استعمال نمایند لیکن باید که [illegible] دوا [illegible] رفع [illegible] ماده [illegible] سکنجبین بزوری [illegible]

[illegible] نا خواه [illegible] **قسم اندر لاغری طحال** و آن ورم [illegible] سپرز است و سبب [illegible] و بسیاری سودا [illegible]

[illegible] علامت او [illegible] ورم [illegible] که بایگاه سپرز است [illegible] بودن [illegible]

علاج [illegible] که محلل و مفتح [illegible] بود استعمال نمایند مثلا [illegible] کنند و از آب بسیار سرد و چیزهای باد انگیز [illegible]

سکنجبین [illegible] سکنجبین [illegible] مانند آن [illegible] با مرکب [illegible]

[illegible] تمام دارد [illegible] سود مند است [illegible] نهادن [illegible]

[illegible] سپرز نهادن بعد از آنکه [illegible] باشد سپرز [illegible] روغن [illegible] یا با [illegible] زند کرده [illegible] سداب و سرکه

[illegible] **صفت سفوف** [illegible] که بپارسی [illegible] گویند [illegible]

[illegible] و روی [illegible] نان سازند [illegible] تمام پخته شود و خشک شود و سوخته [illegible] آورند و کوفته [illegible]

[illegible] که گفته آمد سفوف سازند [illegible] نان مذکور [illegible] درم [illegible] هر یک [illegible] درم [illegible]

[illegible] که [illegible] از هر یک [illegible] درم [illegible] سفوف سازند [illegible] درم [illegible] **صفت قرص** [illegible]

[illegible] اگر با حرارت بود سود دارد [illegible] از هر یک دو درم تخم کاسنی تخم خرفه از هر یک پنج [illegible] با سکنجبین [illegible]

و این سفوف [illegible] که حرارت نبود [illegible] از هر یک [illegible] درم [illegible] کوفته [illegible]

استعمال [illegible] سکنجبین [illegible] باشد [illegible] کنند [illegible] که [illegible]

[illegible] باشد [illegible] آن قدح را بر عضو [illegible] گذارند [illegible] حوالی لب قدح [illegible] سوراخ [illegible] را

[illegible] تا از هیچ راه هوا [illegible] قدح عضو را [illegible] گیرد و این [illegible]

[illegible] و چون خواهند جدا کنند سوراخ [illegible] بگشایند تا هوا داخل شود و قدح [illegible] و آنجا که [illegible] موجود نبود [illegible]

[illegible] که لبهای او باریک و هموار باشد و از آرد قرص سازند [illegible] قدح زیاده بود و این قرص [illegible] گذارند [illegible] آن

[illegible] قرص [illegible] آن قدح را بر این قرص [illegible] کنند تا [illegible] گوشت [illegible] قدح [illegible]

[illegible] ساعت [illegible] اگر خوف سوختن پوست [illegible] جدا نمایند [illegible] با دست [illegible] باز [illegible]

استعمال نمایند و این آخر [illegible] تمام دارد [illegible] که برای [illegible] آن بسیار بکار [illegible] **قسم اندر** [illegible]

الطحال [illegible] سپرز [illegible] و علامت او [illegible]

[illegible] اندر سپرز [illegible] و دیگر اعضا [illegible] که [illegible] مانند آن [illegible]

علاج جهت تنقیه ... ادویه مسهله ... وحقنه کشوث ... کلیه بشیر ... وانجیر ... روده

... مناسب استعمال نمایند که در مرض ...

ذکر یافته باب ششم از اعراض امعا و آن مجمع معاست معا روده را گویند و روده جسمی است عصبانی مضاعف مرکب از عصب وشحم و

آورده و ... آن ... روده را ... یکی اثنا عشری و دوم صایم سوم دقیق واین هر سه را علیا گویند جهت آنکه بالای دیگر روده‌ها

واقع اند و دیگر قاق خوانند ... آنکه ... پنجم قولون ششم مستقیم واین هر سه را سفلی گویند زیرا که پایین واقع اند و غلاظ

برای آنکه ... وبدانکه روده اول که اثنا عشری است بقعر معده پیوسته است وطول او دوازده انگشت مضمومه باشد بانگشتان

صاحبش لهذا اثنا عشری گویند و ... این روده که بمعده پیوسته است مسمی است به بواب علی مذهب الاصح ... انکه مری از ... است

این روده برای دفع ... روده مذکور واز دیگر روده‌ها ... تر است اما از مری تنگ تر است و ... معا ...

معده ... طعام ... نیاید ... وصایم است وصایم ازان گویند که ... اکثر ... خالی ... باشد ... خلو ... یکی آنکه روده مذکور ... بجگر

نزدیک تر است و ماساریقا در وی بسیار آمده هرچه در وی می آید ... آن زود بسوی جگر ... دوم آنکه منفذ ... زهره در این روده

... زهره ... جهت ... ثقل از روده‌ها ... صایم آید واز انکه ... باشد ... بارطوبات ...

... روده مذکور بیشتر خالی ماند ... در حال ... تنگ ... و ...

دقیق ... واین از جمله روده‌ها باریک تر است ... بسیار دارد ومنفعت درازی و اعوجاج او آنست

که ثقل در وی ... سبب ... که در وی باشد ماساریقا بکشد بالاستقصا ... طبع انسان زود ... محتاج ...

غذا نشود ... ثقل در وی ... اعور است ... اعور ازان گویند که یک منفذ بیش ندارد وانچه ... ازین منفذ اندر شود ... بیرون آید

... که مذکور کیسه ... بیشتر میل دارد ... پشت ... ومنفعت اعور ... او

آنست که ... ثقل را ... باشد ... سبب ساعت ... آدمی را احتیاج بدفع براز ... ونسبت این روده با دیگر روده‌ها ... غلاظ ...

... ماساریقا ... زیرا که هرچه در معده تمام ... باشد ... جگر ... است که در طرف جگر ... مائل

... حرارت جگر ... قولون ... روده ... مربوط نیست ...

قولون ... قولنج ... روده ... مذکور ...

پس ... بازآمده است ... گشته ... بسوی راست ... بر مهره قطنی ... فرو ...

... مستقیم پیوسته ... در ... روده ...

... که ... تا در برآمدن ... منفعت ... مستقیم ...

... قولون ... قائم ... روده ... اخر روده ... بر مهره ... است ... معده ...

... منفعت ... آنست که از دیگر روده‌ها ثقل را ... کند ... خود ... قولون ... منفعت ... فراخی ...

که مخزن ثقل باشد ... ثقل در وی بسیار جمع ... ثقل بسیار ... آسان ... دفع کردن ثقل ...

بسیار ... بالطبع مائل ... باشد ... قلیل ... دفع ... بسیار ... منفصل نگردد

۳۳۸

فصل مقدار و استعمال المطبوخ فایدهٔ تا تقلل در امور و قولون نباید عفونت نگیرد و محل کدورات اصورست امراض که با مواد متعلق دارد چند گونه و هر یک
بفصل علیحده گفته آید انشاء الله تعالی **فصل اندر رزق الاسعار** این مرضیست که طعام اندر روده نماند زود بیرون آید و وی بر اقسام ست یکی آنکه
در سطح و رونی روده بتوبر پدید آید از کثرت صفرا و سبب احداث لذع در امعا آنچه در وی آید زود مندفع گردد و غیر منفعم بطعم الامعاء و علامت او بیرون آمدن طعام
غیر منفعم باندکی هضم یافته و هر چونکه باشد باز رو آب لیق آید و هنگام گذشتن بر روده لذع احداث نماید و غایه تشنگی و تلخی دهان و خشکی زبان و گرید و تشنگی
خروج براز و احساس سوزش در مقعد و بعد از قضاء حدی بر روی و سرد و لشکین سوزش سماعتی از آب سرد و نوشیدن علاج رگ زدن و مسهل صفرا دهنده و حقنه سرد کردن
و مسکنات و مبردات بخوردن چون بست جو در روغن گل آمیخته یا هم نخ و عدس در آب پخته در روغن گل یا رکرده یا کوک کوفته و بر روغن بادام ملزوج ساخته
و بهترین ادویه مقوی رزق الاسعار تبور بست که در رزب مذکور شد و مغربات چون صمغ و نشاسته و کثیرا و لعابات چون لعاب بهدانه و اسفغول مانند آن
و شربتهای سرد چون شربت خشخاش و شربت انار شیرین و شربت آمن و جز آن همه مفیدست و از ترشی خالص پرهیزند تا مرقت نیفزاید و طلاء لطیف کرد جو
و گلنار و گل سرخ و صندل و پوست انار کوفته بخیته با آب سیب و حب الاس بسر شند و بر شکم ضماد سازند و اگر مادهٔ بسیار بود و قوی آسان باشد بفرمایند
فایدهٔ آب پست جو بر طریق کشکک بپزند یعنی پست آب او بگیرند آب مذکور را از آب کشکک بهتر ست جهت آنکه سویق را که در آب می پزند غدد بیت
و لعابیت بیشتر می آید صفت حقنه سرد بگیرند جو بخود در برنج و پوست خشخاش و تخم خطمی و تخم مرو بپزند و بسیا لایند در روغن گل و
صمغ و نشاسته دران آمیزند و حقنه کنند دوم آنکه بر سطح بیرونی روده یعنی بر خارج او شتوبر پدید آید و علامت که وی غدهٔ ملذع در احشا پدید آید
طعام غیر منهضم بر آید و مع مخالف باشد گاهی فوق ناف و گاهی زیر ناف و گاهی در پهلوها و فرق درین قسم و در آنکه شتوبر در داخل روده بود آنست
که در اینجا مدید با طعام نمی آید جهت پاک بودن سطح داخلی روده از شتوبر و الیفها و اختلاف وجع لاذع در این قسم ست علاج رگ زدن و برای تسکین حرارت
خمیره و خرفه و آب بهی و آب لفت گرم طباشیر آمیخته بنوشانند و نرد را به غوره ترش ساخته باشند بخورانند و طلاء لطیف تراشه کدو و آب برگ بید و برگ
اسفغول و برگ اسان الحمل و ی العالم و آرد جو بر احشا ضماد نمایند و پایگاه سرد و مسکن سازند سوم آنکه رطوبات فاسده همیشه در روده جمع شود و
سطح داخلی آنرا اندوده سازد و پس هرگاه طعام در روده آید بواسطهٔ لذاع سطح و سرنماند زود بر آید و علامت او بیرون آمدن رطوبات مذکور ست
با طعام غیر منهضم و قلت لعابیت طعام و رهها و حال معده نیک بودن اگر معده سالم بود و اگر معده نیز بر رطوبت فاسده اندوده گردد و منهضم معده نیز تباه باشد و بیمار امراض
معده ذکر یافته و باید دانست که این اسهال از ضعف ماسکه و هاضمه نیست بلکه علاج جهت تنقیهٔ رطوبات قی کنند و مسهل مشتمل چون ایارج فیقرا و حب
صبر خورند و اگر از تنقیهٔ مطلب تمام حاصل نشود نشته باقی رطوبات مانند حب الرمان و قرص جلنار بکار برند و آنچه در اسهال معده رطوبی
گفته شده است علاج انیست و گرسنگی و تشنگی نفع کلی دارد و باقی در سر کرده شانیده اگر بنوشند شکم به بندد و هر چه مقطع باشد مفیدست و این طلاء سودا و
سعد سنبل تخم کرفس هر یک چهار درم زعفران مسطکی هر یک یک درم بگلاب بسایند و طلاء نمایند و نیکوترین غذا گوشت طیهوست خاصه کباب با مصالح
موافق ساخته باشند اگر تب نشود گوشت ندهند چهارم آنکه سوء مزاج رطب ساده با امعا افتد و بدان سبب هضم او سست و تری ناک شود و با لشهوت
قوت ماسکه او ضعیف گردد پس طعام لذت نکند و زود بر آید و علامت هم اینست که در رطوبی گذشت مگر آنکه در اینجا با طعام رطوبتی قاتم
نمی بر آید علاج اقراص و معجونهای قابض منشف دهند و روغن گل بر امعا مالند و دیگر اغذیه موافقه کریاس باشد بخورانند پنجم آنکه خلط
لذاع صفراوی بر امعا ریزد از دیگر سبب لذع او دفع کند زود هر چه در وی باشد چنانچه در خلط نیز گفته شده و علامت او بر آمدن
صفرا ست در براز و حدوث لذع و خلش در مقعد هنگام بر وز این صفرا گاه زرد و گاه مائل بکبودی یا تیرگی علاج تنقیه بدن بقی و اسهال

در اسهال چیزی که [illegible] بکار برند بلیله زرد [illegible] آن [illegible] است که بعضی از اسهال [illegible] فصل [illegible] درست [illegible]

[illegible] طباشیر قابض و [illegible] قابض و سرد و مقوی اعضا باشد استعمال نمایند [illegible] فایده [illegible] اسهال [illegible]

[illegible] درست و [illegible] از ریختن [illegible] غذا با گوشت گوسفند است و گوشت مرغ [illegible] کباب [illegible] و آب سماق که با [illegible] پخته باشند

[illegible] گوشت و چربی [illegible] فالج [illegible]

و عصابه [illegible] فالج [illegible] اعصاب [illegible] اعصاب [illegible]

و علاج [illegible] در فالج مذکور شد [illegible] زلق الامعا شود [illegible]

و این قسم [illegible] **علاج** [illegible] استعمال نمایند و این [illegible] بلیله زرد دو مثقال [illegible]

حب الآس سماق [illegible] یک مثقال و نیم [illegible] درم [illegible] باشد [illegible]

و علامت زلق الامعا [illegible] **علاج** چهار تخم [illegible] روغن گل [illegible] سفوف گل ارمنی

[illegible] مزاج [illegible] روغن گل [illegible] آب سرد [illegible] و اگر حب الرشاد [illegible]

[illegible] آنچه درین فصل از بر آمدن طعام غیر منهضم گفته شده مراد از این غیر انهضام نه آنست که دانه ناگوارید بر آید زیرا که

چون معده سالم باشد [illegible] قابل غذا باشد [illegible]

[illegible] باطل شود یا ناقص گردد [illegible] قوام معتدل [illegible] معده [illegible]

زلق الامعا [illegible] زلق الامعا [illegible] **فصل اندر اسهال خون** که از نفس روده آید [illegible] انواع اسهال

[illegible] زلق الامعا [illegible] تفصیل گفته شده در [illegible] اسهال [illegible]

[illegible] اسهال [illegible] بر دو قسم است یکی آنکه [illegible] دوم آنکه [illegible]

[illegible] **قسم اول اندر اسهال دموی** که از گشاده شدن دهن رگها [illegible]

[illegible] علامت [illegible] آنست که [illegible] نخستین [illegible] با خون [illegible]

[illegible] گرانی [illegible] خون [illegible]

[illegible] علامت او آنست که [illegible]

[illegible] اسهال [illegible]

[illegible] **علاج** اگر خون بسیار باشد [illegible] الآس [illegible]

طباشیر [illegible] قرص [illegible] افیون استعمال نمایند

[illegible] خطر کلی دارد [illegible] اگر [illegible] افیون [illegible]

و زعفران [illegible] درین مرض گل ارمنی نیم درم [illegible] عظیم دارد و این حب [illegible]

[illegible] گل ارمنی از هر یک [illegible] درم [illegible] اسهال [illegible]

استعمال افیون [illegible] زعفران [illegible] زعفران [illegible]

قسم دوم از ... سحج و آن آنست که سطح درونی امعا خراشیده شود و در او جراحت ... و اسباب ... نوع اول صفرا ...

سطح امعا از حدت صفرا مجروح شده علامت او تقدم اسهال صفراوی است و عوارض حدت صفرا ظاهر بودن و سحج در روده ... جمیع اقسام سحج است و

اسهال نخستین صفرا با خراطه مختلط برآید و بعده با خون و خراطه و لزوجات پس اگر سحج در امعاء علیا بود نشان او درد بالای ناف است و کرب و بعد از

... تشنگی ... و برآمدن خون ... شدید الاختلاط با براز ... و در امعاء ... و خفت این عوارض ... سحج است ...

اگر سحج در امعاء سفلی باشد نشان او درد در زیر ناف ... و برآمدن خون و خراطه ... از براز ... با براز مختلط ... شدید الاختلاط ... باشد که ...

... خراطه ... با براز مختلط ... تقدم ... اختلاط ... و عدم اختلاط او ... سحج است ... اسفل ...

... سحج که ... مستقیم ... باشد ... علامت ... سحج ... و ... آنست که با خون و خراطه ... بود ...

و باید دانست که در سحج امعاء علیا ... و شدید ... باشد ... که از جمیع امعاء ... باریک می بود و این سحج ... سست خاصه اگر ... صائم بود ... اگر

... سحج ... سفلی ... باشد ...

... و این سحج ... است و بدانکه اسهال ... سحج ... و در ... باشد و ...

... شود ... و ... سوراخ کند ... از راه ... سوراخ برآید ... و ... باشد که ... اجتماع ثفل ... علاج ...

... و ... الموت ... چیزی ... باشد علاج اگر ... در ... و ... در نقطاع او

کوشند که موجب سحج ... و این ... باشند که ... ترش ... انگوره و ... انار و ... ترش و آبی ترش و ...

... و ... باشد ... آنرا ... مزاج ... انقطاع

... مرض که سحج ... گردند ... این ... باشند که تخمهای ... کرده ... سفوف مقلیاثا و مانند آن ...

... و ... سرد ... فرمایند و ... سحج ... که ... باید دانست که اگر سحج ...

بود ... نفع است اگر در امعاء سفلی باشد حقنه ... الفائده است ... سفوف مقلیاثا

... درم تخم ریحان ... تخم ... صمغ عربی گل ارمنی تخم ... از هر یک پانزده درم تخم ... از هر یک ...

... و سواء ... تخم ... و ... آب سرد ... بدانکه مقلیاثا لفظ یونانیست ... دو معنی دارد یکی سفوف

... و دوم ... که ... باشد ... مقلیاثا ... حقنه ...

... پوست انار ... آس ... صمغ و نشا و دم الاخوین و عصاره لحیة التیس و کاغذ سوخته و صدف سوخته ...

باریک ساخته ... و ... آمیزند ... کرده ... فائده آواز خوش ... عجیب ...

... تاثیر عظیم دارد و در این مرض ... باشد که ترک علاج ... و ... معده ... اعضا ...

... اگر ... سحج ... چهار درم صمغ عربی نرم بکوبند و در آب ... عسل ... نفع کلی بخشد و اگر ...

تخم ... از هر یک ... بگیرند ... با آب گرم ... و یک مثقال روغن گل ... و اگر لعاب ...

... در اسهال ... سحج ... و ... بکوبند ... آب ... داغ آهن داغ کرده ... سفوف ...

... صمغ عربی ... تخم ریحان از هر یک ... درم ... از هر یک ... با آب سرد ...

اگر حاجت بزیادتی تربت قدری افیون یا بزر البنج اضافه نمایند و آنجا که تشنگی غالب بود شیره خرفه نافع ترین چیزیست [illegible] سحج

گوشت مطلق نخورد [illegible] گوشت [illegible] با آب ترش [illegible] خورده [illegible] و آب لیمو ترش کرده باشند [illegible] نوع دوم

بلغم سبب سحج گردد و این بلغم یا مالح بود یا زجاجی باشد که از مرور او بر سطح روده [illegible] باشد [illegible] که بر سطح امعا بچسبد و چون جدا گردد تمام سطح

از روده بکند و او را مجرد سازد و علامت او تقدم اسهال بلغم مذکور است و کثرت ریاح و قراقر و برآمدن بلغم با خراطه و خون و بودن سحج [illegible] لازم

منتقل نشود و حدت نداشته باشد و دیگر آثار بلغم با او است و این اسهال [illegible] روزگار بیشتر افتد و در یک [illegible] حادث [illegible] می باید در امعا علاج

نخستین ازاله سبب کنند با استفراغ و منع انصباب و جهت زوال سحج تخمهای مغری لعابیه که مناسب سحج باشد چون تخم ریحان [illegible] در روغن

[illegible] سیاه [illegible] بریان کرده کوفته و بیخته بقدر یک درم و همچنان قند سفید آمیخته بخورانند نفع کلی دهد و این حقنه استعمال کنند حب الآس [illegible]

[illegible] زعفران [illegible] بسیار باریک ساخته در روغن آمیزند و حقنه کنند و وزن او [illegible]

[illegible] بزیادتی وزن او [illegible] طبیب [illegible] بحسب حال مریض تصرف نماید و آنجا که درد قوی بود سحج

بسیار [illegible] اضطراب اگر مقدم تخم [illegible] افیون درین حقنه آمیزند می شاید تا فی الفور تسکین فرماید نوع سوم آنکه سودا بر امعا آید و سحج احداث

نماید [illegible] عارض نمیگردد [illegible] سودا [illegible] محترق [illegible] و ازین سودا [illegible] مستقرح میشود در روده بالاجماع و علامت [illegible]

[illegible] برآمدن سودا با خون و خراطه [illegible] رنگ این [illegible] سیاه شبیه بدردی شراب سیاه باشد و درین سحج گاه باشد که غشی [illegible]

[illegible] این سودا سحج [illegible] و بالجمله از مهلکات است علاج بعد قطع سببی منع

انصباب سودا [illegible] مذکور است [illegible] سودا ترک نمایند و جهت [illegible] سحج سفوف [illegible] تخمهای

[illegible] آمیخته حقنه کنند و تقلیل غذا [illegible]

[illegible] نوع چهارم آنکه ثقل [illegible] باشد [illegible] و علامت او تقدم قبض شکم است و تناول چیزهای

[illegible] برآمدن ثقل [illegible] علاج [illegible] لعاب بهدانه و اسپغول و شراب بنفشه و مانند آن [illegible]

[illegible] مسهلات چون هلیله و [illegible] قوی العمل [illegible]

[illegible] علامات گفته [illegible]

[illegible]

[illegible] خراطه [illegible] استعمال آن نمود که در [illegible]

[illegible] ادویه [illegible] سحج [illegible] علامت او وقوع سحج است بعد تناول این اشیا و نشان [illegible]

[illegible] علاج [illegible] تسکین الم و تلیین شکم شیر تازه دهند و حسوهای مغری [illegible]

[illegible] نوع ششم آنکه خوردن ادویه مسهله باعث سحج شود و وقوع سحج از مسهلات یا از حدت کیفیت آنها باشد یا از [illegible]

[illegible] علاج ادویه مغریه [illegible]

[illegible] نافع ترین دواست [illegible] برنج یا [illegible] سحج که عقب امراض حاده پیدا [illegible]

[illegible] بیان کرده [illegible] شیر [illegible]

[illegible]

بگیرند روغن گل و بادام [illegible] لعاب اسپغول [illegible] و گاه باشد که [illegible] گردن بزرگ [illegible] سوداوی [illegible] بادام و گل [illegible]

[illegible] کرده و مواظبت نمایند یا کم و زیاده نخورند **فصل اندر بر آمدن مده و ریم از نفس** و معاودین بر دو گونه است یکی آنکه مده و ریم [illegible]

دوم آنکه ریم زرده و قرحه شود و این در امعا غلاظ اکثر افتد و اسلم است و در امعاء دقاق قرحه کمتر باشد و اگر افتد مهلک باشد لقربها بالمعدة و الکبد

اگر در صائم بود لاسیما اقرب الی الکبد و جرحه دقیق جدا [illegible] علامت بر آمدن مده از ذات زرده با تقدم ورم و وجع با وجود [illegible] علاج

نخستین برای جلا [illegible] امعا حقنه یا دو به محابیه باید کرد **صفت حقنه مجلی** سماق پوست انار [illegible] عدس ارز شعیر [illegible] در آب بجوشانند و بیالایند

[illegible] بر آب [illegible] حقنه نمایند و اگر مده روی [illegible] دلیل تاکل و تعفن باشد [illegible] الجراحة [illegible] علی القروح فی

[illegible] الریح [illegible] تاکل [illegible] مفید است لازم است [illegible] و مواظبت نمایند [illegible] یک درم قرص زرنیخ در [illegible] حل نمایند و حقنه

فرمایند تا اجزاء [illegible] و کمی و زیادتی وزن قرص در استعمال کردن با این طبیخ برای [illegible] اگر عفونت کمتر باشد از نیم درم

کمتر آمیزد و اگر تعفن بیشتر بود از یک درم هم بیشتر کنند و بالجمله بعد از پاک شدن روده از ریم و چرک با دویه مدمله حقنه نمایند تا قرحه را [illegible]

باشد که صمغ و گل ارمنی و دم الاخوین و عصاره لحیة التیس و کاغذ سوخته باریک بسایند و در شیره لسان الحمل و لعاب [illegible] آمیزند

قرص زرنیخ زرنیخ سرخ و زرد و شب یمانی مازو [illegible] سوخته نوره [illegible] از هر یک شش درم افیون زعفران از هر یک چهار درم [illegible]

بسایند و با شیره لسان الحمل بسرشند و اقراص سازند و خشک گردانند و بوقت حاجت استعمال نمایند چنانچه گفته شد و اگر اجزاء اقراص [illegible]

طبیخ سازند الطف باشد و باید دانست که این ادویه حکم داغ دارند و از آنکه داخل روده داغ آهن متعذر است بجای او استعمال این ادویه مقرر

کرده اند اما باید که در ابتدا از شما [illegible] و کذلک اگر اسهال دموی و صفراوی باشد [illegible] این ادویه [illegible]

[illegible] باشد [illegible] اگر از استعمال او لذع شدید پیدا آید بر دهن گل حقنه [illegible] اما اگر لذع بسیار [illegible] استعمال نمایند و اگر

[illegible] تحمل [illegible] نخستین [illegible] بعده حمل نمایند و عقب این حقنه گل ارمنی و صمغ با شیره [illegible] مفید است و فرق میان مده

و بلغم آنست که مده در ته آب می نشیند و هر یک از یکدیگر جدا [illegible] تفصیل گفته شد **فایده** [illegible] مجلی [illegible]

[illegible] و شربت نبات و ایارج فیقرا برای قرحه و انبات لحم سودمند است [illegible] و دوغ و [illegible] یا سنگ داغ

کرده نفع دارد و اگر [illegible] غذا حاجت آید از آرد جو [illegible] و شیره کشند و با شیر تخته [illegible] نیم برشته [illegible] با صمغ عربی [illegible]

[illegible] آنجا که [illegible] سبب خروج مده باشد [illegible] منقطع نگشته باید که نخستین انقطاع سبب نمایند [illegible] و گوشت [illegible] لطف

و قرحه روده توجه نمایند **فصل اندر زحیر** و آنرا علة الحاجة گویند و آن حرکت روده مستقیم بود [illegible] هر که او [illegible] باشد

و بر نمی آید با و نگر رطوبت مخاطیه لزجه قلیل المقدار و باشد که مختلط آید با خون خالص و این بر چند قسم است **قسم اول** آنکه رطوبت [illegible]

بر معاء مستقیم آید و بسبب لذع بر دفع میل نماید و علامت او بر آمدن رطوبت مذکور است [illegible] مخاطیه [illegible] و [illegible] قلت عطش [illegible]

مقعد **علاج** آنچه در سحج بلغمی گفته شد استعمال نمایند و این سفوف سود دارد [illegible] تخم [illegible] بریان کرده [illegible] یکدرم [illegible] نیم درم

[illegible] گرم میل نمایند و آنجا که تقاضا غالب بود و چیزی بر نیاید و الم تمام بود [illegible] و بر آتش نهند و

[illegible] که در زیر او [illegible] باشد بر آن بنشیند و مقعد بر آن سوراخ گذارند تا دود با معا بر آید و شیاف [illegible] **فایده** دارد

صفت آن کندر [illegible] زعفران [illegible] از هر یک برابر کوفته و بیخته شیاف سازند و [illegible] دوم آنکه ماده صفراوی

زحیر زردی و علامت آن برآمدن صفرا است و حرارت مقعد با حرارت و درد و تشنگی و تب با سهر و راحت یافتن علاج آنچه در زحیر صفراوی گفته شد اعمال
نمایند و باید که حقنه و شیافات از زحیر ریحی الایرسته بسبب سفیری باشد کمالا یخفی صفت حقنه که اگر پیچش مفرط بود و حرارت غالب باشد استعمال نمایند برگ گل
گل ارمنی سفید و انزروت پرورده [illegible] با یک بیضه و شیره لسان الحمل و خرفه آمیزند و زرده تخم مرغ و اندک سرکه آمیخته بول آرند صفت
حمول که درد و پیچش را تسکین دهد زرده تخم مرغ و روغن گل حل کنند و مرداسنگ در گلاب صلایه کرده در وی آمیزند و پنبه بدان آلوده بر دارند و این شیاف
سود دارد و کندر زعفران [illegible] صمغ عربی از هر یک برابر افیون قدری جدا جدا آمیزند و شیاف ساخته بردارند گل سرخ و عدس هر دو کوفته به روغن گل آمیخته
زیر ناف طلا سازند بر صفرا اگر حرقت بسیار بود قسم سوم اندر زحیر که از ورم گرم که در امعاء مستقیم حادث شود پیدا آید و ظاهر است که در چنین صورت
تحلیل میکند مریض که در روده او ثقل پیدا است و چون آن تحلیل و تمدد که لازم ورم است مضطر میشود بر دفع آن هر زمان [illegible] از احساس
وجع و ثقل سخت در اسفل که جایگاه مستقیم است و باشد که از شدت ورم تب و حصر بول نیز پیدا آید علاج برای انقطاع ماده رگ باسلیق زنند
و اگر مانعی نبود بر زیر کمتر حجامت کنند و تقلیل غذا فرمایند و اطفاء حرارت باشیاء مناسبه نمایند و پس از آنکه ماده از ریزش باز ایستد در تنقیح و تحلیل ماده
محصور و تسکین الم آن کوشند و این چنان باشد که خطمی و تخم خبازی و تخم کتان و حلبه و برگ کرنب و بابونه و بنفشه در آب بجوشانند و تنطیل نمایند بر مقعد و
شکم و اگر از این طبیخ ابزن سازند بهتر باشد و اگر حقنه کنند مفید تر بود خاصة آنجا که ورم در جزو اعلای روده باشد و اگر از این اجزا مطبوخ شیاف
سازند و بر دارند صواب باشد خاصة آنجا که ورم در جزو اسفل روده بود و اگر آسان تر باشد بفرمایند که در آب [illegible] و هرگاه ماده تحلیل نگردد و وجع
هم میشود و علیه اکلیل الملک که در آب بجوشند و پیاز پخته و زرد آتش و اندک مقل حل کرده بر مقعد گذارند تا بر تنقیح یاری دهد پس اگر منفجر شد خود بخود
ضماد و اشیاف منفجره استعمال نمایند تا سر دمل برآید و چون آنکه سر کند و چرک خروج المده من الامعا گفته آمدیم بکار برند و بعد از تنقیه به مراهم اندمال جراحت
کوشند صفت طلای که در ابتدا مفید است و حرارت بنشاند صندلین آب کاسنی و عنب الثعلب بسایند و کافور آمیخته بر مقعد طلا نمایند
و روغن گل و زرده تخم مرغ هم سرشته و اندکی مرداسنگ آمیخته بر مقعد نهادن و شیاف ساختن در تسکین الم مجرب است و از ماده سرد ورم کمتر افتد
در روده و در قولنج ورمی ورم روده بتفصیل مذکور است قسم چهارم آنکه زبل خشک در امعاء در تا فی بند شود و بدشواری بیرون آید و عز ارد و باد
ثقلها که از وی جدا گردد درد شدید احداث کند و بسبب خراطه و رطوبت از روده برآید و علامت او گرانی شکم است و دوام وجع و منقطع برآمدن ثقل
خشک قلیل المقدار همچون نخود و تقدم تناول غذیه یابسه قابضه گاه باشد که این زحیر را اسهال طبیعی هم بود بسبب خروج رطوبت خراطه و هم تحلیل
حالبات استعمال نمایند از این معنی سبب حرکت شود پس لازم آمد که فرق بیان کنیم درین نوع که مسمی است بزحیر کاذب و در باقی الانواع که مسمی اند بزحیر صادق تا
از خطا دور باشد و فرق میان آنست که آنچه بول یا دیگر تخمها مر ثقلی ما نوشانند پس اگر تخمها منتشر و به بیرون نیاید از امعا و اندر شکم بماند دانست که
زحیر کاذب است و ثقل محتقن مانع برگشته و اگر تخمها با براز بیرون آید نشان زحیر صادق باشد علاج برای اخراج ثقل یا بس محتبس بر اوقات
دهند چون شربت بنفشه و خیار شنبر و روغن بادام آمیخته و مانند آن حقنه لینه استعمال نمایند و گاه باشد که آب گرم تنها نوشیدن از دیگر
دیگر مستغنی سازد بسبب ارخا و تلیین تنبیه قاعده آنست که زحیر از هر قسم که باشد در حبس و مباد رست نکنند الا بعد تحقیق و ندادن
قسم پنجم آنکه سردی مفرط مقعد رسد باطنا و خارجا و بدان سبب تشنج در وی عارض شود و تمدد در روده مستقیم پیدا هم
کند و آدمی پندارد که ثقل هست و مضطر گردد بر دفع براز و علامت او تقدم رسیدن سردی است و مقعد و راحت یافتن از استعمال آب گرم
نشستن بر موضع گرم علاج تکمید با آب گرم و تدهین به روغن قسط گرم کرده و روغن گل و بابونه گرم کنند و نشستن فرمودن از طبیخ بابونه و شبت

۲۴۴

و عنب الثعلب و اکلیل الملک و نشستن در خشت گرم سود دارد و اگر ورم حب الرشاد بریان نموده با کوفته با آب گرم بر ناف بندند نفع کلی بخشد قسم ششم آنکه
مثانه ورم کند و مقعد و امعاء مستقیم از برآمدن ثقل سخت یا بواسطه نشستن بر چیزی سخت زمان طویل چنانچه در سواری پس جهت تسکین مقعد و امعاء عارض
گردد زحیر و علامت او تقدیم یافت علاج برای ادرار مرهمی قیروطی که از موم و روغن بابونه و ثقل ساخته باشند بمالند و بعد روغن گل و زیت حقنه کنند و زرده بیضه بروغن
گل حل کرده حمول سازند قسم هفتم آنکه در غلظ و معده و امعاء ترشی خورده شود و بدان سبب حرافت [illegible] علاج جلاب تمام و زرده تخم مرغ نیمبرشت و صمغ عربی و
گل ارمنی دهند و در تدریج اسهال کنند و قد یشاهد فی الاسهالات التی کان معها زحیر شدید تنفرح شیئا کالملح بمقدار شبر من المقعد ینقی [illegible] ایام ثم یعود
مستقطه و قد برا منه الشخص [illegible] اشخاص او اربعة و غایة الظن انه الطبقة الداخلة من المعاء المستقیم و قال فی الحاوی ذکر فرد من
اصحاب الزحیر اصابهم وجع شدید و خرج منهم بعقب ذلک حجارات مثل المتعده فصل نهم در مغص یعنی درد امعاء و وی بر اقسام است قسم اول آنکه باد غلیظ در
امعاء محتقن شود و به اسهال تند در آرد و علامت او نفخ و قراقر است و تمدد بی ثقل در شکم و بخروج باد و تنفس یا بلین علاج جهت تسکین امعاء از نفخ تمام کرم
ماده باد حب یارده و حب شبیار و معجون شهریاران و مانند آن و برای تحلیل باد تخم کرفس و انیسون و بادیان و نانخواه و زیره آن جهت بادشکن بود استعمال نمایند
و اگر قولنج از ضعف معده باشد معجون کمونی و معجون حب لغار [illegible] دهند و از آب سرد و اشیاء بادانگیز پرهیزند قسم دوم آنکه صفرا بر امعاء آید و از کیفیت
لذاع الم احداث نماید و علامت او درد باسوزش و تشنگی و زردی براز و سوزش مقعد و قلت گرانی در درد علاج تخمهای سرد لعابی چون اسفغول و ریحان
اسهال الحمل و مانند آن بروغن گل چرب کنند و آب سرد فرو برند و باید که تخمها اغیر بریان استعمال نمایند لیکن اگر [illegible] تدبیر صحت شده و الا حقنه [illegible]
و شیر خشت مانند آن خورند در آب کاسنی یا عنب الثعلب حل کرده قسم سوم آنکه سوء مزاج گرم ساده در امعاء افتد و بکیفیت خود ایشان مفصل رود و علامت او شدت لذع
و التهاب و تشنگی است و گرانی و زردی در براز نابودن زیرا که ثقل و تلیین براز از ماده [illegible] علاج برای تبدیل مزاج هرچه مبرد و مطفی باشد و در صفراوی
شد استعمال نمایند و این دو نفع تمام دارد و اسفغول در گلاب لت کنند و روغن گل در وی آمیخته و آب انار [illegible] بنوشند و اگر آب انار [illegible]
نباشد آب انار [illegible] کفایت کند قسم چهارم آنکه بلغم بورقی شور بر امعاء آید و بکیفیت بورقیه احداث مغص کند و علامت او برآمدن بلغم است در براز و گزیدن
هنگام خروج و بودن تشنگی کمتر نسبت بصفراوی و بودن ثقل بیشتر از آن علاج باید تنقیه امعاء حقنه کنند که [illegible] آید و روغن گل بحوالی ناف
صفت حقنه که در اینجا مناسب است حاشا پنج درم خبازی بنفشه نیلوفر نخاله بادیان تخم کاسنی عنب الثعلب هر یک سه درم عناب ده دانه سپستان بیست دانه
ترید و دو درم آب خیار شنبر پانزده درم ترنجبین ده درم شکر سرخ نه درم [illegible] که معروف است مطبوخ سازند و حقنه نمایند و دیگر تنها [illegible] نیز موافقت
اما آنجا که استعمال حقنه میسر نباشد مطبوخی که برای حقنه گفته شد بنوشانند قسم پنجم آنکه خلط خام بلغمی در امعاء چسپیده بسبب غلظ و [illegible]
نشود و مغص آرد و علامت او کثرت ثقل و لزوم وجع است در یکجا و برآمدن بلغم لزج در براز و احیانا [illegible] موضع الم علاج اگر خلط در امعاء علیا بود قی فرمایند [illegible]
و مسهل چیزی که منقی بلغم باشد و اگر خلط در امعاء سفلی بود حقنه نمایند و تشرب ادویه مسهل بلغم [illegible] سود دارد و [illegible] تنقیه جهت تحلیل باقی و تبدیل مزاج و تقویت
جوارش گرم دهند چون کمونی و فلافلی و مانند آن که در ریحی گفته شد و این حب در بلغمی ریحی سود دارد صفت آن نانخواه یک درم حب بلسان [illegible] درم [illegible]
با آب گرم یا عرق بادیان گرم بخورند نیم درم صبح و نیم درم شام و نیکوترین غذا در ریحی و بلغمی شوربای مرغ است و شوربای عصافیر با فلفل و قرنفل و زیره [illegible]
گوشت [illegible] بریان کرده مسکن وجع بلغمی و ریحی است قسم ششم آنکه زبل خشک در روده بند شود و بعد تقریر نیابد [illegible] علاج او در قولنج [illegible] گردد
قسم هفتم آنکه ورم در امعاء عارض شود و مغص آرد و این نیز از قولنج و رمی روشن شود قسم هشتم آنکه حیات و حب القرع باعث مغص شوند [illegible]
علیحده گفته شود قسم نهم اندر مغص که بعد شرب ادویه مسهله پدید آید علاج آب گرم بنوشند تا دوا از معده برآید و اگر برنیاید با اسهال ده [illegible]

و معده و امعاء کنند و اگر اسهال افتاده باشد یا بسبب حرارت وجع باقی بود لعاب اسپغول و خطمی و مانند آن بکار برند و روغن گل بمالند و گاه باشد که درد و اسهال
هیچ عمل نکند و وجع مشتد گردد و کرب شدید آرد درین صورت از فصد چاره نبود فصل اندر نفخ و قراقر امعاء و این بر دو قسم است اول آنکه اغذیه نفاخ
چون لوبیا و مانند آن خورند یا غذای کثیر المقدار یا ردی الکیفیت چون گوشت گاومیش تناول نمایند و بدان نفخ و قراقر افتد و علامت او تقدم سبب
علاج تجوید غذا کنند و تبدیل معتاد و گلقند و گلاب فایده دارد و دوم آنکه ضعف و برودت در امعاء پدید آید و بدان سبب هضم ناقص شود و غذا اگر چه صالح بود [illegible]
کیفیت نیک نگرداند و در امعاء قراقر شود و علامت او حدوث و قراقر است با وجود تناول اغذیه موافقه علاج اقاویل بطعام کنند و جهت تقویت و تسخین معاجین [illegible]
خورند و اگر با ضعف هضم اسهال هم باشد جوارش خوزی استعمال نمایند فصل اندر قولنج و این مرضیست معوی ذی الم که با وی اجابت طبع متعسر بود و باشد که
هیچ بر نیاید و علامت مذکور در امعاء [illegible] افتد خصوصاً در قولون [illegible] است که اغلب قولنج از تمام قولون [illegible] در امعاء علیا [illegible] مسمی است
بایلاوس و در آخر این فصل گفته شود بتفصیل معنی و علاج ایلاوس [illegible] آنکه قولنج یا ذاتیست [illegible] اقسام معلوم شود اول
آنکه بلغم غلیظ زجاجی مختلط شود با ثفل در امعاء و قولون [illegible] گردد و قولنج آرد و علامت [illegible] در اسافل [illegible] حدوث
قولنج سقوط اشتها و تخمه و تناول الاطعمه غلیظه و بر آمدن بلغم و ثفل و قلت خروج [illegible] عارض شده باشد [illegible] بیرون نیاید و نفخ پیدا بود [illegible] دل
نخواهد و باشد که از شدت وجع [illegible] جگر گرم شود و تشنگی عظیم پدید آید در قاروره [illegible] بر آید و جاهل پندارد که قولنج ریحی یا صفراویست حال آنکه بلغمی است [illegible]
نظر تشنگی و بول نباید کرد و عوارض دیگر باید جست تا مغالطه نیفتد علاج نخستین بشیاف و حقنه طبع را بگشایند تا اگر از شیاف کار نگشاید حقنه [illegible]
و بعد از آنکه بگشاید چیزی دهند که [illegible] الاسهال باشد چون سفرجلی مسهل و شهریاران [illegible] تخم حنظل [illegible] مقوی بود [illegible]
اسهال و رفع [illegible] تقویت معده [illegible] سفرجلی و شهریاران [illegible] و باید دانست [illegible] شیاف و حقنه طبع گشاده شود [illegible] مسهلات [illegible]
خطر عظیم دارد [illegible] قولنج [illegible] طعام [illegible]
بر داشت تواند کرد [illegible] بهتر بود [illegible] قائم مقام استفراغ است [illegible] تحلیل [illegible] باقی باشد و غذا [illegible] شوربا [illegible] نخود آب که
از گوشت خروس پیر یا گوشت کبک و عصافیر یا گوشت گوسفند جوان که در وی دارچینی و زنجبیل و زیره [illegible] باشد باید داد [illegible]
[illegible] سفید [illegible] روغن زرد گاو [illegible] و بعد از طعام حرکت و سواری معتدل و تقلیل غذای [illegible]
[illegible] و تقلیل آب ضروری است و اگر بجای آب [illegible] عرق بادیان و گلاب بهتر باشد صفت شیافی که اینجا نفع دارد تربد شحم حنظل
[illegible] و نمک [illegible] جمله مساوی بگیرند و شیافها مقدار چهار انگشت و بعضی گفته اند که مقدار شش انگشت باید که تا زود بگشاید [illegible]
بگشاید [illegible] صابون زنجبیل نمک هندی سداب تخم [illegible] جمله برابر کوفته شیاف سازند
و گاه باشد که صابون فقط شیاف سازند [illegible] صفت حقنه که قولنج بلغمی و ریحی را [illegible] از هر یک
قدری بگیرند و نرم بکوبند با آب برگ چغندر و کرنب [illegible] مثقال روغن زرد گاو [illegible] روغن بادام [illegible] گرم عمل نمایند
و اگر [illegible] بهتر باشد و اختیار ادویه قویه و ضعیفه جهت حقنه بحسب قوت سبب و شدت اعراض است [illegible] ضماد که
قولنج [illegible] از هر یک قدری بگیرند و نرم بکوبند [illegible] زهره گاو آمیخته بر ناف طلا نمایند [illegible] روغن [illegible]
مقوی است [illegible] روغن [illegible] فرفیون [illegible] باید دانست که وجع قولنج مشتبه
میشود [illegible] گاهی بوجع کلیه یا وجع رحم یا وجع کبد یا وجع طحال یا وجع دیدان [illegible] لازم آمد که [illegible] قولنج و این اوجاع فرق

بیان کرده‌اند تا رفع اشتباه نماید اما فرق در قولنج طبعی و در شدت آنست که وجع این قولنج ثقیل باشد و تقدم تخمه و سقوط اشتها و تناول ثقل و خوردن
و اغذیه غلیظه گواهی دهد و قولنج از گرفتگی باشد لازم نیست که طبیعت متعسر الانحلال بود بخلاف مغص که در وی مجیئه طبع عسر نبود بلکه شکم نرم شود
به تخصیص ابتدا مانعی از قیام وجع فاحش که آب گرم نوشیده شود و پس اگر سبب مغص خلط لذاع بود رقیق بود یا مراری وجع اکال لذاع نیز شاهد است
و فرق در وجع قولنج و درد وجع کلیه آنست که درد وجع در گرده در جایگاه گرده ثابت میباشد و از آنجا تجاوز نمی‌کند و چنان مخصوص میکنند که در قطن چپ و راست
مرکز است و ایضا احتباس با ثقلت بول و برآمدن ریگ در بول و دیگر علامات و رحم گرده گواهی میدهد بخلاف قولنج که درد او در یک موضع ثابت نمی‌ماند
بلکه ممتد و منبسط میگردد و گاهی افزون و گاهی بجوانب بخلاف احتقان نفرات قطن و قال جالینوس ان سا قولون یبلغ جهات القطن فلذلک ابعاض
یبلغ الجهات کلها و ایضا خاصه درد قولنج است که از اسفل به یمین میخیزد زیرا که ابتدا قولون از همین جاست و اشدت میباشد بحیثیتی که
موذی میگردد و عفنی و عرق سرد و این درد باطلاق طبیعت ساکن میشود بخلاف درد گرده که از قی راحت میگردد و فرق در وجع قولنج و وجع
دلیله طحال و معده و دیدان ظاهر است از موضع مخصوص و مقدار وجع و عوارض لازمه هر یک مثلا وجع رحم منتقل میباشد بسوی عانه و گواهی میدهد بر آن
احتباس طمث و جز آن که در باب او است بخلاف وجع قولنج و اکثر ما بین گرده و عانه میباشد اما وجع دیدان غایت ضعیف میباشد
و مختلف المواضع بحسب انتقال و ایضا افتادن کرم و جز آن که لازم او است بیان گواهی دهد اما وجع معده و جگر و سپرز بجهت بعد این
اعضا فرق ظاهر دارد و محتاج بیان نیست و بدانکه سقوط اشتها و قی و نفخ و وجع مداخلین از علامات خاصه قولنج است فائده بسیار باشد
که قولنج منتقل شود به دیگر امراض چون فالج و لقوه و درد مفاصل و درد پشت و بواسیر و مالیخولیا و صرع و استسقا و بعضی بر آنند که قولنج از تخمی
و تخمه انتقال کند مانند وبا قسم دوم آنکه باد غلیظ در التفافات رود و بسته شود و ابو سهل احداث نمود در امعاء ضیق در مجری قولنج آرد و علاج او
وجع مغلی است و انتقال درد و تیامدن آروغ و تقدم تناول اغذیه نفاخه شدید البرد و فواکه رطبه چون انگور و خیار و جز آن و تقدم
وجود قراقر و ایضا از خواص وی است که چون بچیزی گرم تکمید کنند یا دلک نمایند درد زیاده شود و بعد از زمانی روی بسکون آرد اما ریاحی وجع
الانفصال الحجره غلیظه زجاجیه است که از رطوبات زجاجیه جدا میگردد بواسطه سخونت و دلک و تکمید و سکون وی بسبب تحلیل ریاح است که
علامت ریاحی تکمید و دلک است و اندرین مرض گاه باشد که محلل احتقان باد مرتفع شود چنانکه بظهر در آید و گاه باشد که براز نرم بر آید و این براز متنفخ بود چون سرگین
بر آب نماند بالا ایستد و فرو ننشیند علاج آن شیافه و حقنه کاسر النفخ نرم کنند طبع صفت شیافه که درین مفید آید بوره مقل جاوشیر تخم سداب جند بیدستر
حنظل از هر یک مقداری لایق بگیرند با قوام شکر سرخ بسرشند و شیافه زنند صفت حقنه بادشکن سداب تمام بابونه قیصوم مرزنگوش تخم کرفس
نانخواه انجیر هر قدر که خواهند در آب بجوشانند و عسل آمیخته نیمگرم حقنه کنند و هرگاه شیاف و حقنه کرده باشند و باد و بلغم زجاجی که ماده باد است بر آید و
با وجود آن وجع باقی باشد باید دانست که برودت در روده افتاده و در این جهت تسخین مزاج امعا این حقنه کنند صفت آن بابونه اکلیل سنبل
سداب نانخواه سیاه دانه شکوفه حلبه را در آب بجوشانند و بپالایند روغن زیت و اندکی جند بیدستر آمیخته حقنه کنند و بفرمایند مریض را که در اداره دوره مانند
طویل بدارد تا تسخین بوجه تمام حاصل گردد زیرا که درین حالت سخونت مطلوب است نه تنقیه و نافع ترین چیزها در قولنج ریحی کمونی و [illegible]
و جند بیدستر و تریاق کبیر خوردن است و بگاورس و نمک تکمید کردن و روغن سداب و یاسمین مالیدن و از نوشیدن آب سرد و کثیر المقدار پرهیز
بدن و بجای آب ماء العسل و عرق بادیان و گلاب کفایت کردن ضروری است از قولنج ریحی که عارض میشود بسبب سودا
که بر شکم ریزد و باعث نفخ گردد چنانچه در مالیخولیا مراقی بعضی را پدید آید و علامت او آروغ ترش است و انتفاخ شکم بغیر وجع شدید

[illegible]

۱۲

علاج جهت تنقیه سودا مطبوخ افتیمون دهند برای تحلیل ریاح [illegible] گفته شد [illegible] و شیاف استعمال نمایند فایده [illegible] ادرار بول صاحبان [illegible]

نخی گفته شد [illegible] شود [illegible] تحلیل [illegible] است [illegible] مقدار دو نخود یا زیاده بدهند و صفت شیافی که در [illegible]

بارد و نفخ دهند و به تسکین درد و آوردن خواب مخصوص است [illegible] زعفران [illegible] افتیمون [illegible] بسازند قسم سوم در قولنج ورمی

و این بر چند گونه است یکی آنکه ورم [illegible] و [illegible] قولنج پدید آید و علامت تب تیز و تشنگی و برآمدن [illegible]

و [illegible] ثقل با وجع و ضربان در جایگاه ورم حدوث قولنج بتدریج بسبب [illegible] ورم [illegible] بول تنگ [illegible] بول [illegible] علاج

فصد باسلیق یا اکحل کنند از دست راست و [illegible] اندک اندک [illegible] باشد [illegible] ازلاق ثقل ملینات [illegible]

ثقل [illegible] وجع [illegible] زیاده [illegible] اسباب [illegible] قولنج ثقلی و [illegible]

[illegible] شیرخشت و شربت بنفشه [illegible] مفید است [illegible] آب [illegible] آب کاسنی و آب کاهو [illegible] روغن بادام [illegible]

[illegible] و این حقنه سود دارد و صفت آن حلبه تخم کتان بابونه در آب بجوشانند [illegible] بنفشه [illegible]

استعمال نمایند و اگر با وجع حرارت شدید بود [illegible] باشد این حقنه نفع تمام دارد و صفت آن [illegible]

درم [illegible] در آب بجوشانند و صاف نمایند و آب خیار [illegible] روغن [illegible] یا بادام [illegible] درم

حقنه کنند و بالا گفته شد [illegible] طبع [illegible] بشاید [illegible] مسهلات [illegible] ورم باید [illegible] گلاب و سرکه [illegible]

نمایند و بعد از آنکه سوزش ساکن [illegible] ایام [illegible] بنفشه و خطمی [illegible] بابونه [illegible] روغن بابونه [illegible] تخم کتان [illegible]

[illegible] ضماد نمایند و اگر بجای ریان بادام یا روغن [illegible] روغن بنفشه [illegible] بابونه [illegible]

است و بدانکه [illegible] این قسم تعجیل باید کرد تا منجر [illegible] دوم آنکه ورم صفراوی در امعا افتد و قولنج آرد و علامت [illegible]

و قی [illegible] و تلخی دهن و وجع [illegible] علاج آنچه در ورم دموی است تدبیر آنست [illegible] حاجت نیست [illegible] صفرا غالب [illegible]

[illegible] شربت بزوری و شربت بنفشه و شربت گل [illegible] و آب تمر هندی و گلقند و گلاب و عرق بادیان

سوداوی [illegible] سوم آنکه ورم بلغمی در امعا افتد و قولنج آرد و این قسم نادر افتد و علامت [illegible] بدن و کثرت ثقل [illegible] تشنگی

نابودن و تقدم بلغمیت [illegible] علاج [illegible] اکلیل الملک و [illegible] ضماد نمایند بر شکم در جایگاه درد و حقنه [illegible] بلغم بود استعمال فرمایند [illegible]

خوردن مفید است [illegible] خصوصا [illegible] و خیار و مانند آن احتراز واجب [illegible] قولنج بلغمی است تدبیر آنست و آنچه [illegible]

[illegible] علاج ولیست و چهارم آنکه ورم صلب سوداوی در امعا افتد و قولنج آرد و علامت [illegible] ثقل وجع و تشنگی است و تقدم [illegible]

علاج حقنه که از [illegible] و روغنها [illegible] نفخ شکن ساخته باشند استعمال نمایند [illegible] ملینه [illegible] مطبوخ افتیمون [illegible]

[illegible] و حالانکه در قولنج بلغمی ورمی مذکور است سود دارد و در این قسم نیز نادر افتد قسم چهارم در قولنج التوائی و [illegible] قسمی است از التوا

التوا آنست که روده [illegible] فرو برود یا به پیچد [illegible] که [illegible] وقوع التوا در روده که [illegible] است [illegible] بیشتر افتد [illegible] گونه است یکی

آنکه روده پیچ خورد و [illegible] دوم آنکه [illegible] روده با پشت [illegible] سوم آنکه [illegible]

[illegible] روده [illegible] خورد [illegible] اگر این [illegible] باشد [illegible]

[illegible] تشریح [illegible] روده [illegible] حرکت [illegible]

یا بطریق امراض بر دو اقسام یا از جای بلند افتاده باشد یا خوف اتفاق افتاده باشد بر اثر آن قولنج پدید آید و علامت آنکه پیشتر از این علت قولنج بود
یا از فاقه این قولنج سخت شود و بسیار یابد تا مقتضا لاحوال بود و حیلی انتقال کنند و زیادتی بسیار نگیرد بلکه بر یک حالت باشد بخلاف دیگر قولنجها که در حینی در انتقال باشد
و در ثقلی بعضی از رقایت بغایت عایتی و نجا کرده به جانب فوق باشد یعنی بلند بینی و از موضع عظیم که بیش ثقل بین گواهی بر جهت تحتانی فوق درد او حیا شود و او را اعراض قوی باشد
و ذکر علامت علاج بیمار را بفرمایند تا بر پشت بخوابد و بر خود راست روی بر روی شکم و فاصره و دیگر نیز می مالند بر وجهی مناسب تا باید و ناید و هر جا اگر این تدبیر مفید نکنند
ایدرانیدن از ساق او ببیان سخت بر بندند و پارکس و دو پای او بگیرند و بیاویزند چنانکه پشت و دو کتف و شکم او در قطر هیچ ساکن و در اسی باشد بهر طریقی
بار دیگر بر موضع اصلی باز آید و اگر بدین طریق هم سود ندهد باز بنیاد حیلت خود باید که سیماب زنده یعنی ناکشته بگیرند و بشویند و مقدار یکیک دو پیکی یا لاده
باشد تا دو دو تیره مریض بخورانند و بفرمایند تا چند قدم بگیرد و پس شکم او را از بهر خود سخت بگیرند چنانکه سیماب از فوق با سفل باشد و در وقت باید که مریض ایستاده
دقت نمی کنند و تدبیر ... تا رودها ... به جای خود ... و بیماری بعد از آن سیماب شکم شور یا مثل اسفیداج چرب ... چند روز همین شوربا بستانند و از دیگر
اغذیه پرهیز کند تا که زائل شود و تمام همه مقرر که از ثقل سیماب پدید آمده باشد و شرط این است که یک یک زیاده روز پیشتر از شهر سیماب نیز غذا همین شوربای ساده
تا اثر تشرب او ولی طریق پدید آید و گاه باشد که سیماب بخور ... نماید و عبارت سبب ... آید و گرانی غالب نماید و بیمار مضطر شود و تدبیر این ... آن
که مریض را سرنگون دارند چنانکه پای او راست بسوی آسمان باشد و زمانی به آن هیئت وضع بدارند تا که سیماب تمامه از دهن بیرون افتد و ...
که مقتول گویند بکار برند که مهلک است نفوذ ذو فی العروق و اشتهر بسیار اسهال نماید و طریق ... سیماب آن است که سیماب را در ... مقطر نهند و آب ...
بیاید بجیر بر روی بریزند و به مالند تا که سیاهی و چرک او ... زائل شود و پس آب مذکور دور نمایند و آب خوب عنب الثعلب بر آن ریزند و باز به مالند زمانی تا ... ببینیم
این آب نیز بیندازند و سیماب بکار برند و آنجا که آب عنب الثعلب ... نرسد برگ ... بابونه و یک تا نیم روز در آب ... ترکنند ...
بپتانند و در این آب را بمالند تا که پاک گردد و طریق دیگر آنست که بگیرند سیماب نو و مثقال و آب ... در دیگ اندازند ... تا آب آن ... سیر گاه
روی ... ابدال دیگر بریزند و همچنان بجوشانند تا که آب بیتلون شود و سیاهی که در سیماب باشد ... و به ... پاک گردد و فائده قولنج ...
کسب فتق و قروح باشد تدبیر وی بعد از بجای آمدن روده بجایی مذکور همانست که در فتق و قروح گفته آید و بعض رفاید صریح بر امعا نهد که روده را از جا
پیش نه ... و ... بعمل فتق ادویه قابض نهادن و آنجا به ... نفع تمام دارد قسم ششم اندر قولنج ثقلی ظاهر است که چون ثقل در روده ... شود ...
آید و احتباس ثقل را ... سبب یکی آنکه طعام فی حد ذاته خشک باشد چون گاورس ... و غیره دوم آنکه قلیل المقدار غیر ... باشد و ...
سوم آنکه حرارت یابس در امعا افتد و بدان سبب ثقل در روده متحجر شود و به نیاید و این باشد که از جهت گرمی جگر عارض شود و گرده را گرم سازد چهارم آنکه
... بسیار از بدن بر آید ادرار بول یا اسهال مانند آن و بدن خشک گردد و بدل ما ... از غذا جذب ... نمایند بالاستقصا و ثقل خشک در روده ... ظاهر
سست تا ثقل در قوام مایل بر طوبت شود و برون آید پنجم آنکه تحلیل در بدن بسیار افتد جهت تحلل بدن یا گرمی هوا یا تعب مفرط و بعلتی که در خروج ...
شد احتباس ثقل آرد ششم آنکه حس امعا تباه شود و بواسطه شرب مخدرات یا بسبب مزاج بارد که مفرط که در امعا افتد و یا فتد در روده ... آید
و ... حس و کرد هفتم آنکه در منفذی که ما بین زهره و امعاست جهت آمدن صفرا سده عارض شود و صفرا که ... امعاست ... انصباب
و با ... ثقل بسته شود هشتم آنکه دیدان و کرم در امعا تولد شود و ثقل که با امعا آید رطوبت او را بخورد و ثقل خشک بماند و قولنج آرد نهم آنکه
روده قوت ... ضعیف شود و دفع فضله نتواند نمود و این انواع ... ثقلی هر یک ... بیان کرده آید اما علامت قولنج ثقلی کلی آن است
با دو ثقل دائم ... یا روده ... طعام باشد ... اغذیه یا ... است ... بیان سخ

اگر در علت و جهت آن و ما سوا از قلت طعام باشد اقدام بتقلیل طعام بران کوشی و هرچه از حرارت امعا باشد علامت آن صداع و تشنگی است و التهاب و عرق
و آنکه چیزیا از صداع تو ریح و ثقل هشتگی بود و سیاه مایل بسرخی برآمده باشد پس اگر موجبش حرارت زهره بود و خشکی دهان پیدا بود و گاه گاه تب و
بیرون رود بود و آنچه از یبوست امعا باشد علامت او همانست که در حرارت امعا گفته شد سوای التهاب و حراق زدن و سودا بر او و آنچه از پی حس
نشان او آنست که طبیعت اجابت نکند اگرچه چیزهای تیز خورند چون سیر و خردل و کرفس و مانند آن و در کیا از جهت نشان آنکه اگرچه چیز ملایم حاجت بود
نکلیف صابون ... و هرچه تناول نمایند تضخیم شکم آرد و آنچه از کثرت در در بول یا افراط خروج باشد بود نشان او صداع و توریح است و عقب او اسهال
انواع ماست که مضطرب باشد و آنچه از کثرت تحلیل بدن بود نشان او وجود اسباب تحلیل است چون هوای گرم و تحلیل مسام و کثرت عرق و ریاضت و جز آن
تحلیل چون حمامی و مانند آن و آنچه از سده که برابر روده امعاست پدید آید نشان او سده پراز سست و نفخ شکم و ظهور ریاح و قیاس انچه در باب قولنج
ایلاوس ... تفصیل ذکر یافته و آنچه از دیدان بود نشان او هیجان وجع و غثیان است و رغاو و باقی علامات باب دیگر گفته شد و آنچه از ضعف قوت
نشان وی آنست که براز برنیاید مگر باستعمال شافها یا حقنه علاج هرسبیل که باید از هر سبب که باشد نخست سعی در گشادن طبع و اندفاع کوشند آنچه
باشد که آنجا مر روغن بادام بهم آمیخته و گرم کرده بنوشند و شوربای چرب تمر انیده گرم چون شوربای مرغ و ماکیان فربه تناول کنند آنجا که
از حرارت و یبوست باشم جلاب بنفشه و عنب الثعلب و تخم کاسنی و ترنجبین و نبات سودمند است و شربت بنفشه با آب گرم و لعاب بهدانه و آب کدو و شیره
تخم خرفه و ترنجبین نفع دارد و روغن بنفشه و لعاب بهدانه و کتیرا و شکم بالیدن مفید است و در اینجا بوضع امراق حاره و سرهای چرب بخورند دو
اشیای مزلقه و حصول تلیین در ثقل باید که هر یک را جهت آهسته آهسته تا ثقل بیرون آید و اگر ازین نشاید حقنه کنند با این مطبوخ ... برگ چغندر
بنفشه و سبوس و خطمی و انجیر و مغز ... و گوشت از هر یک مقداری که خواهند بگیرند و بآب بجوشانند و بپالایند و روغن کنجد و شکر سرخ
و آنجا مر و آب خیار شنبر بروی داخل کرده بگرم حقنه کنند و آنجا که حرارت یا یبوست امعا سبب باشد این حقنه سود دارد و صفت آن بنفشه
عنب الثعلب نیلوفر تخم خطمی تخم خیارین بابونه سبوس ... از هریک ... درم عناب ده دانه سپستان بیست دانه ... بجوشانند و صافی کنند و ترنجبین و
لعاب اسپغول و روغن بنفشه یا بادام یا کنجد هر یک ده درم دران آمیزند و حقنه کنند و چون طبع نرم شود اما باستفراغ حاجت باشد چیزی
بسیار اسهال بکار برند چون پوره و سقمونیا و تخم حنظل لیکن اگر حرارت ... باشد این اشیا استعمال نتوان نمود و بعد از آنکه ... زایل شود بحسب
سبب ثقل تدارک نمایند مثلا اگر حبس غذا یا قلت مقدار او سبب باشد ... و اگر حرارت و خشکی امعا سبب باشد
میوه های سرد و تر چون ... آلو و ... خورند و شربت بنفشه و ... و شیره ... تناول کنند و دیگر اشربه و اغذیه مرطبه ملینه
که بار ها ذکر یافته استعمال نمایند و آنجا که حرارت امعا از گرمی زهره بود ... نفع دارد و اگر ... و اگر ... حس امعا سبب باشد تریاق کبیر و
شرود یطوس و جند بیدستر و ... در روغنهای مقوی چون روغن ... استعمال نمایند و ...
بر شکم و خاصره ... و غذا شوربای گنجشک و کبوتر سازند و ... مسهلات ... ارغاذیه است فایده ...
شراب کهنه ... که در وی زنجبیل و دارفلفل و قرنفل و عسل باشد و ... سوسن ... و اگر کثرت در در بول سبب باشد دوای ... تناول
مدرات ... و موبیز و ... از اشیای ... ساخته باشند تناول نمایند و هرچه ... تلیین براز بود چون شربت بنفشه و خیار شنبر ... بخورند
... سود دارد ... و تخم ریحان مفید است و بهترین غذا مرغ فربه است و اگر کثرت تحلیل سبب باشد در جایگاه سرد بنشینند ... که از ... بکشند چون
روغن گل ... و اگر ... تناول کنند و اگر ... روغن گل ... آمیزند و بجوشانند

تا روغن بمالد پس دوم سپید در آن گذارند و بمالند چندان عمل کند اگر سده منعقد که در امعاء بجهت انفصال ثفل باشد قولنج باشد و تقطیع

سده کوشند به آنچه در بیرون آن گفته شد و اگر و بدان سبب باشد در تقل در اخراج او توجه نمایند بدانچه در باب گفته آید و اگر ضعف دردمند سبب بود

در دیجا بیز در باب ... گفته آمدیم بکار برند و از چیزهای ترش و قابض و آب سرد پرهیز کنند و طبیخ سلیخه و دارچینی و سپستان حب رباوند ... کزبره

با روغن بادام بنوشند و جهت اسهال ایارج فیقرا مفید است و بیشترین غذا نخود آب گوشت مرغ **قسم ششم** اندر قولنج صفراوی که ماده صفراوی در آید

قولنج از روی نادر افتد لان المادة الصفراویة لا یلبث الی ... علامات و علاج این قسم از مفصل صفراوی جوید و تمام اقسام قولنج و ایلاوس بود

قسم هفتم آنکه بمشارکت عضوی پیدا آید و این را قولنج عرضی گویند و دوی الانواع است یکی آنکه بمشارکت ورم مثانه پیدا آید دوم آنکه بمشارکت ورم گرده

سوم آنکه بمشارکت ورم جگر و سپرز و حجاب عارض شود و چهارم آنکه بمشارکت رحم لاحق گردد علامت و علاج این قسم از باب هر یک از ... بطلبد

بالا گفته شد که گاهی مشتبه میشود وجع قولنج با وجع این اعضا و فرق بینهم بتفصیل بیان یافته **تنبیه** بدانکه علامت ... قولنج که مسمی است بایلاوس

از باب رحم است و روی بدترین اقسام قولنج و ... باشد خاصة آنگاه که زبل گندگی ... بر آید و از بدن و از دهن بوی بد آید و عرق

... زرد و تحلیل است یعنی امعاء ... در این مرض گاه ابتدا افتد با سبا بیکه در قولنج گفته شد و گاه باشد که قولنج منتقل شود بایلاوس

و علامت ایلاوس آنست که درد بالای ناف بود و از پائین چیزی البته بر نیاید و حقنه نفع ظاهر نکند و تهوع و قی لازم باشد و این مرض از جهت

قی مشتبه میشود با انقلاب معده و فرق بینهما آنست که در ایلاوس آنچه بقی بر آید خالی از عفونت نبود بلکه زبل محض باشد و گاه باشد که بول

بر آید و از خوردن غذا ... شدت نکند بخلاف انقلاب معده که بعکس است چنانچه در امراض معده گفته شد و گاه باشد که این مرض از زیاده گرم و طعام گرم

قابض و ... پیدا آید و نشان ... علاج آنکه اسباب قولنج در این مرض ... بحسب آنچه در روی گفته آمدیم استعمال نمایند

و بدانند که در ابتدای این علت فصد نفع کلی دارد خاصة اگر ... ورم باشد یا ورم موجود بود ... بالغی در فصد نباشد و دیگر تدابیر تلیین و تنقیه

و جز آن بر حسب مشاهده طبیب حاذق است اما آنچه کرده ... با غذا ... باشد باید که ... بنوشند آب نیم گرم با روغن گنجد یا با دام ...

... کنند تا آن شیء فاسد بیرون آید و بعد طبع را نرم سازند فایده ... گرده ... بالخاصیت خوردن آن انواع قولنج را سود دارد ...

... گوشت او و خراطین خشک کرده هم بریان و شاخ گوزن سوخته اما کرم بریان شدید النفع است و شاخ گوزن سوخته ... در یک ساعت

می نشانند و اگر ... از خوردن استخوان حاصل شده باشد بگیرند و با شهد با العسل آمیزند و بلیسند نفع عجیب ... اما ... سرگین گرگ که از خوردن

استخوان حاصل شده باشد آنست که سپید محض باشد و از این سرگین آنچه ... بود ... باشد که در این سرگین گرگ استخوان

صحیح یابند و وی را خاصیت عجیب الاثر است و در خواص این استخوان آورده اند که تعلیق وی و خوردنش نافع تر است در گلو آویزند یا بسایند لیکن این استخوان باید

که امعا باشد و اگر سرگین استخوان ... بگیرند ... یا پوست قولنج ... اگر ... نبود بهتر عمل کند **فصل اندر حصر** و او آنست

که شکم منقبض ماند زمانی طویل خواه با درد خواه بی درد پس حصر عام است از قولنج علاج آنچه در قولنج است نفع نماید بحسب ... مزاج

و این دوا مفید است انجیر زرد و بنفشه و زبیب ... و ... رب السوس ... هر یک ... بپزند و صاف نمایند و مغز فلوس خیار شنبر و روغن بادام ... ادم

خشکی طبع را زایل کند ... باید که ... **فصل اندر دیدان** یعنی کرم شکم و این از رطوبت بلغمی که در امعا متعفن شود

متولد گردد و انواع او چهار است **قسم اول** آنکه مسمی است بحیات و وی دراز بود تا یک وجب بلکه یک ذراع و این

نوع امعاء را ... و علامت او ... است و ضعف نبض و سردی اطراف و سرفه خشک ... و بر ... ندان

٣٥١

در حوالی ناف [illegible] و [illegible] معده [illegible] حرکت [illegible] بسوی معده و در حالت گرسنگی در برآمدن آن [illegible] احیاناً [illegible]

[illegible] و جمیع [illegible] انقطاع [illegible] بطن [illegible] در استسقا [illegible] حرکات [illegible] عبارات مختلفه [illegible] اعراض [illegible]

و از خاصیت جمیع انواع دیدان است که در روزها خشک [illegible] و در شب تر گردند و لعاب از دهن سیلان نماید علاج در قتل و اخراج کرمها کوشند [illegible]

[illegible] یک رطل با قند [illegible] ساخته در روز چهار درم دوائی که قاتل و مخرج حیات بود با شیر آمیخته بخورند و هنگام گرسنگی و حالت

تشنگی [illegible] دوا [illegible] تا بوی دوا [illegible] برسد [illegible] صفت دوای مذکور [illegible] کابلی مقشر و ترمس و [illegible]

از هر یک [illegible] درم [illegible] قسط تلخ از هر یک هفت درم شیح ده درم نمک هندی یک درم کوفته بیخته سه درم بخورند [illegible] و دیگر [illegible] کابلی

مقشر [illegible] درم [illegible] سه درم [illegible] در وقت خواب [illegible] نماید و اگر خوردن [illegible]

دارد [illegible] و سماق اقاقیا و گل مختوم [illegible] شراب آمیخته [illegible] ضماد سازند و این شیاف سود دارد [illegible] حنظل [illegible]

[illegible] و شیاف سازند [illegible] و آنجا که حقنه و شیاف بکار [illegible] با بادام تلخ و قنبیل [illegible] آمیخته [illegible]

درمنه ترکی و صبر و قسط و سیاه دانه از هر یک دو مثقال نرم بکوبند و آب برگ شفتالو بر ناف طلا کنند و اگر مزاج گرم بود [illegible]

و چیزهای سرد که بدین کار مخصوص است [illegible] چون آب کاسنی و [illegible] شاه توت [illegible] با مثلث آمیخته [illegible] کشنیز [illegible]

مثقال با مثلث یا سکنجبین آمیخته خوردن [illegible] و آب برگ شفتالو و پوست درخت شاه توت نفع دارد و اگر پوست انار ترش و

بیخ آن را بجوشانند و آب آن را [illegible] نمایند کرم معده را بکشد و بیرون آرد مجرب است و سماق را اگر در آب بمالند و آن بنوشند کرم را بکشد [illegible]

استفراغ [illegible] مقدار چهار درم تا ده مثقال نفع کلی دارد [illegible] ماده [illegible] در این مرض [illegible] از خوردن شیرینی [illegible]

چیزهای غلیظ [illegible] ماده او بتمامه پاک شود از امعا [illegible] غذای [illegible] با توابل گرم [illegible]

[illegible] خوردن سود دارد [illegible] با بادام تلخ و چهار مغز نافع است و پنیر و نان فطیر ضرر دارد صفت دوائی که گرم مزاج را نفع [illegible]

پوست درخت شاه توت و پوست درخت انار ترش [illegible] در آب [illegible] تا نیمه بشود [illegible] سازند و آب برگ

شفتالو [illegible] قسم دوم آنکه عریض باشند همچو دانه کدو و آنها مسمی است بحب القرع قسم سوم آنکه

[illegible] باشند [illegible] این هر دو قسم در طول [illegible] اقسام [illegible]

بالطول احیاناً [illegible] صفرت رنگ و سیلان لعاب [illegible] خشکی لب [illegible] در شب [illegible] حیات و این قسم آنست که بسیار در حمام در آید [illegible]

تا که [illegible] گرم شود [illegible] تشنگی غلبه کند [illegible] پاره یخ با ظرفی تنگ [illegible] بر شکم [illegible] بمالند [illegible] اگر بالای ناف [illegible] بلندی

پدید آید [illegible] حرکت [illegible] محسوس شود نشان حیات باشد و اگر در زیر ناف شود و بلندی معلوم گردد نشان حب القرع باشد علاج در قتل و اخراج

کوشند بدانچه در حیات ذکر شده از ادویه [illegible] قوی تر بود استعمال نمایند زیرا که محل [illegible] از محل حیات است و دوای مسهل اگر قوی نبود تا

با امعا [illegible] غلاظ [illegible] شکسته شود [illegible] حب القرع [illegible] ماده گرم [illegible]

[illegible] و پنیر [illegible] آن که مولد رطوبت بود [illegible] اگر [illegible]

نافع [illegible] باشد [illegible] ماده [illegible] دیدان نماید صفت دوائی که بحب القرع و بقسم سوم [illegible] از آن سود دارد درمنه ترکی و [illegible] کابلی مقشر

از هر یک [illegible] مثقال نمک هندی دانگی و نیم [illegible] یک درم [illegible] قنبیل دانگی نرم بکوبند [illegible] که در حیات گفته شد [illegible] با شیر آمیخته

یا بجیرد دیگر صفت دوائی که صب النقیع و رطوبات لزجه فاسده را از امعا بیرون آرد برنگ کابلی مقشر هفت درم تربد ده درم سقمونیا پنج درم بهم آمیزند

و بقدر استطاعت بخورند و دیگر آنچه در قسم اول گفته شد از علاجات مزاج مرعی دارند قسم چهارم آنکه خرد بود شبیه بکرمی که در سرکه و در پنیر پیدا آیند و این را دود ستقیم سپید گویند

و اگر حبه و دیدان بر جمله معده من کرم اطلاق کرده اند و اکثر جا مراد از دیدان همین قسم پیدا شده و علامت او خارش غدغه مقعد است و ظهور او بالفعل علاج حقنه کنند بجیزی که

زرده از پاک کنند و پنبه بروغن خسته زردالو تلخ یا در آب سداب تر کرده حمول سازند همین دارو صبر که در آب افسنتین یا در آب برگ شفتالو یا در قطران حل کنند

و پنبه بدان آلوده برداشند و اگر مریض کودک در سنه یک مثقال صبر سقوطری نیم درم کوفته بخته با آب برگ شفتالو آمیخته بر ناف طلا نمایند صفت حقنه که در قسم

رابع جلیل القدر است و جهت اسود دارد ماء لوبیه اکلیل الملک منقع بر مناسب هر یک یک کف برگ سداب برگ شفتالو هر یک پنج درم برگ چغندر یک دسته جمله بجوشانند

و صاف کنند و تخم حنظل دانگی بر سر آن آمیزند و حقنه نمایند و کودکان را این مرض بسیار افتد و زود گذرد اما پیران کمتر افتد و مشکل تر باشد چاره اگر دیر بماند لهذا

حمل علاج منع کرده اند و نیکوترین حیل برای حیل ایشان آنست که موم و صابون سرشته شافه سازند و بردارند و پس از لحظه سوراخ مقعد بطفل ابلا بر چراغ بدارند

آهسته آهسته کنارهای مقعد را بسر انگشت بخارند و بکشایند و چون ظاهر شود بگیرند و بیرون آرند و اگر حوالی مقعد خورده باشد مغز خسته شفتالو بر آن هم کوفته

طلا نمایند و خوردن شکر و نار جیل کودکان را مفید است درین علت و چرب داشتن مقعد ایشان برای منع خوردن کرم زنهار باید آن نفع کلی دارد و بخته

باب اندر امراض مقعد

انفاق دارد فرایج جمیع اقسام و ود سودا را بخورند یا بر مقعد مالند باب اندر امراض مقعد و وی مشتملست بر چند فصل فصل اندر بواسیر

و آن بر دو قسمست قسم اول آنکه بر سر رگهای مقعد فزونی پدید آید از خون غلیظ سوداوی و این فزونی و جوشش هفت گونه پیدا شود یکی آنکه سر

منتفخ میشود و چیزی از و ترشح نکند دوم آنکه شاخ شاخ و بنجها دارد و آنرا نخلی گویند سوم آنکه مدور و مستعرض بود همچون دانه انگور و آنرا عنبی گویند چهارم آنکه

بانجیر ماند و آنرا تینی خوانند پنجم آنکه صغیر و صلب باشد چون عدس و نخود باشد و آنرا ثولولی گویند ششم آنکه مشابه دانه خرما باشد و آنرا تمری گویند هفتم آنکه دراز و نرم

مشابه توت باشد و آنرا توتی گویند و سر توتی مدور و مجیب بود و بیخ او باریک باشد و هر یک از این اقسام یا عمیا بود یا دامی و مع ذلک یا خارج مقعد بود یا داخل

و هر چه داخل مقعد بود اصعب العلاج است و عمیا آنست که سوراخ ندارد و از وی هیچ نیالاید و دامی آنکه سوراخ دارد و زرد آب و خون از وی ترشح نماید

و در بن دانه اندک باشد لا سیما در الوقت الماده المؤذیه و بدترین جمیع اقسام بواسیر نخلی است پس از آن تینی و بعد از آنچه باقی بود و گاهی میل بزیر یا بدبس وا رفته باشد گاه

نماید و درد شدید آرد و باید دانست که سوزش و درد شدید بالذع در باسور نشان خون صفراویست و خلیدن و کثرت ثقل و قلت لذع علامت خون غلیظ علاج

اگر خون غالب بود رگ باسلیق زنند یا رگ صافن و یا بالفعل بجهت حاجت در ما بین الورکین حجامت کنند و جهت تلیین شکم مطبوخ هلیله دهند و باصلاح جگر و سپرز

کوشند و از اغذیه هر چه مولد خون صالح بود چون اسپیدبا جات که با گوشت ماکیان فربه ساخته باشند خوردن فرمایند و هر چه غلیظ باشد و سودا منع نمایند چون

گوشت گاو و آش بادنجان و عدس و کرنب و شیر و خرما و ماهی شور و جز آن از اغذیه فواکه که دارد و چه که این علت را ضرر دارد و جلابه سان کوشند که طبع ملایم باشد

و برای تلیین هلیله مربی و آلو هم ربی و اطریفل صغیر و اطریفل مقل بکار برند و مانند آن مگر آنجا که اسهال بود که در آن وقت با ستمساک حاجت باشد بقدر حاجت

بعد از حصول تنقیه و اصلاح نظر بر احوال بواسیر کنند و بحسب آن تدارک نمایند مثلاً اگر بواسیر ایذا دهد در دنکند چیزی که آنرا ببرد و خشک کند استعمال نمایند

و اگر بواسیر منتفخ و بادی بود و سائل نباشد چیزی استعمال نمایند که دهن رگهای مقعد را بکشاید و خون از آن برآرد و تسکین درد نماید و اگر سیلان خون از

بواسیر بافراط بود و خون سرخ و صاف و رقیق آید و ضعف حادث گردد حابسات خون بکار برند اما آنجا که حرارت بشدت باشد و خون صفرائی بود

و خون سیاه آید سزاوار آنست که در حبس مبادرت نکنند زیرا که در بر آمدن این خون امن است از چند امراض سوداویه چون مالیخولیا و خفقان و صرع و دوا

و وجع الورک و درد گرده و رحم و مانند آن لهذا گفته اند که خون بواسیر بمنزله خون حیض است که از چند بیماری امان دهد و اگر بوقت بند کنند بهمان امراض

زیرا که اگر دیگر بار ببرند و در استعمال نرفتن با دوای مقطع باشد بطریقی که گفته آید و علاج تام چون دست یافت آن از میر که اتی لازم است

می شود بعون الله تعالی ادویه که جهت حبس و سقوط بکار آید بگیرند برگ آس و جوز السرو و اقماع بادنجان و پوست بیخ کبر و تخم حنظل و صمغ الحبة الخضراء

کنند مغرق و هم چنین طریق تجفیف آنست که پیکان تنور تفته و زنند و از این ادویه هر چه بجوشند بران سوده نمایند که زیاده از سوراخ بود و بر آن آتش باشد و بخار آن بر بواسیر

نبات چنانکه مقعد او سوراخ دهنک باشد و دودی که آید در مقعد در آید و باید که مریض دهان طویل بخور بگیرد تا که خشکی در مقعد پیدا آید و بسیار با کفه صابون

بسیار روان گردد دیگر که بواسیر را خشک سازد پوست انار کندر و عفص بلوط و جوز السرو هر چهار بکوبند و با آب انگور بجوشند و در ساعات آن کند و صمغ

را دانه نمایند و مقل ازرق و کندر و رلیخ و صبر و بیخ کبر تجفیف نماید آورده و بهر جهت تفتیح افزاید و دوق مقعد بکار آید و خون بگشاید آب پیاز در بره گاو و دندان

بهم آمیزند و معروف پاشیم و پنبه بران آلایند و حمول سازند و همین عمل دارد و سرگین کبوتر تفته را بخور سر کم و باید دانست که چون مختصات ذکر کرده شد و مثال کنند

نخستین انجام نمایند و روغن مغز خسته زردآلو و مغز ساق گاو و پیه کوهان شتر بر بواسیر بمالند تا نرمی در وی پدید آید و از منافذ بسته و کشاده زیرا که اگر قبل از تلیین فرو بسیار

مفتحات بکار برند ایلام مفرط آید و بیار استعمال سازند و بسیار باشد که اقبال صابون و بالعکس خون بواسیر روان گردد و بسیار باشد که تلیین استعمال کنند در گشادن خون و باستعمال

مفتحات احتیاج نیفتد و بالجمله هرگاه ادویه مفتحه استعمال کرده شد و روغن بید آرد و از شدت وجع با سوزش تبرید کند که عظیم ورم فراید کرد و قوت ساقط خواهد شد ادویه مسکن

الوجع ضماد نمایند صفت آن بگیرند اکلیل الملک و افیون و خطمی و زعفران و تخم کتان و زرده بیضه و پیه مرغابی و مقل و پیاز و مویز

سائله و مغز ساق گاو و مغز کوهان شتر و آنچه گفتنی است بکوبند و هر چه گداختنی است بگدازند و بهم بسرشند تا همچون مرهم شود ضماد نمایند و اینها

مسکن است و هم منفع دوا دیگر که در در انبشانند برگ کرنب بجوشانند تا مهرا شود و بروغن گل و سپیده تخم مرغ بسرشند و قدری افیون آمیخته ضماد

کنند و مرهم اسپیداج در روغن گل برای تسکین وجع مخصوص است صفت آن سپیدها ارزیز و موم سپید و روغن گل با هم حل کنند تا یکسان

شود و پس بکار برند اگر پیاز را بر روغن گاو و پخته نیم گرم بر مقعد گذارند در وی نشانند یا روغن گاو و روغن پخته و در پارچه نرم کرده همین عمل دارد و بعضی از

شتر دریند و بید گداختن از وی بواسیر و تسکین الم نفع تمام دارد و بیالایند یا حمول سازند زرده بیضه با روغن گل نفع تمام دارد دیگر که جهت قبض خون ...

قرص کهربا و حب مقل و ممسک و معجون خبث الحدید بخورند و شیاف کحلی بر دارند و طبیخ مازو و پوست انار و مورد و تخم گل و اقاقیا و مانند آن بر مقعده ریزند و آنرا زنند

اگر پشم خرگوش و فلنج عنکبوت با آب لسان الحمل یا با آب تنها تر کرده بذرور قابضه یا تحقیق مرداسنگ و سپیداج بیالایند بر مقعد نهند و بعضا بر بندند قوت ... بشد

کنند فی الفور صفت حب مقل ممسک هلیله سیاه و پوست هلیله کابلی و پوست بلیله آمله مقشر از هر یک دو درم مرجان کهربا صدف سوخته از هر یک یک درم

مقل در آب ... گندنا حل کنند و دیگر ادویه کوفته بیخته با آب بسرشند و حب سازند دو درم بخورند دیگر هلیله کابلی سه درم بروغن گاو بریان کرده و کهربا دو درم و مقل

چهل درم در آب گندنا حل کنند و دیگر ادویه کوفته با آن بسرشند و حب سازند شربت دو درم صفت شیاف کحلی کندر گلنار مازو و سرمه اقاقیا

صمغ عربی برابر بگیرند و شیاف سازند و بر دارند اکنون تدبیر قطع بیان کنم باید دانست که قطع علاج تام است و خوف هم دارد پس علاج کرد ضرورت قوی باشد

بقطع نپردازند و قطع یا با آهن یا بوضع ادویه اکاله چون زرنیخ و دیگ برد و قلقدیون و زرنیخ و هر چه نکو بود و صواب در آن است که همه را نبرند بلکه یکی برا نبرند یا

احیانا اگر ماده بدان سوا به بر آمدن او را اراده باشند و از آفات مذکوره خوف نباشد چنانچه در وصایای بقراط است لا یجوز قطع کل البواسیر بل یجب

ان یترک احدها و نیز گفته اند صواب آنست که اگر بواسیر متعدد باشد نخستین یکی را ببرند و لیوا ازان که او ... شود دیگر ببرند و همچنان یک یک ببرند تا یکی باقی ماند و پس

آنرا ابرا کنند جهت سیلان خون فاسد و آنجا که قطع بدوا خواهند باید که ادویه قاطعه بقصد از وی نهند تا که سیاه گردد و بیفتد و گوشت صحیح ظاهر شود و پس

بمراهم مدمله تدارک کنند و قطع آهن بود باید وارها بات حال بیمار را و جهت مثلا اگر قوی دل و محتمل الوجع بود بیکبارگی ببرند و گرنه بتدریج قطع نمایند و فیها امن

۳۵۴

جراحتی مسکنه ... کنند تا که بواسیر منقطع ... بواسیر کنافذ ... اصل شیخ باشد ... باید که ... مقعد ... کنند تا که منقلب شود و مقعد
و مقعد را ... بیرون آید پس ... باید ... که ذکر یافته اطریفل ... استفراغ ... سعده و بواسیر ... پوست هلیله کابلی و زرد و هلیله سیاه
و پوست بلیله و آمله مقشر و ساری ... بروغن بادام چرب ساخته با شهد یا قوام قند بسرشند و دو درم اطریفل مقل که شکم را نرم کند و بواسیر را نفع عظیم دهد
پوست هلیله کابلی پوست بلیله و آمله مقشر هر یک دو درم مقل ازرق ... و درم مقل در آب گندنا حل نمایند و سه چند عسل اضافه فرمایند و بجوشانند تا بقوام آید و
... و دیگر ... بسرشند شربتی ... مثقال قسم دوم آنکه سمی ... بواسیر و این بادیست غلیظ عسر التحلیل که حادث میکند دردی همچون تو لنج
و از انجا گاهی ... و بسوی پشت ... گاهی ... و حوالی مقعد ... شکم قراقر و نفخ و باشد که اسهال
خون آرد یا شکم قبض کند و گاهی بجانب اعضای دیگر چون دست و پای میل نماید و بسبب ... مفاصل و ... نشستن ... آواز ... برآید
و این آواز مفاصل را قرقره گویند و سبب این علت خلط سوداویست که ... و بادی از آن متولد شود پس بسبب حرارت گرده تحلیل شود و باد غلیظ
بسبب غلظت تحلیل را نپذیرد و در نواحی گرده ... و ... نماید آنچه گفته شد و اگرچه این مرض ... نزدیک ... گرده ... منصب
آن ... لیکن ... مشارکت ... که ... در این باب ضبط یافته علاج تنقیه سودا کنند بمطبوخ افتیمون و حب افتیمون و بعده
جوارشها و ... بادشکن ... تناول کنند و باید که ... بادشکن ... ترکیب نمایند تا ... که ... باد انگیز باشد چون ...
و ... و مانند آن ترکیب نمایند ... حبی که باد بواسیر را فائده دارد ... هلیله سیاه ... سندی ... قرنفل
دار فلفل تخم گندنا مقل از هر یک برابر ... و ... گندنا حب سازند شربت دو درم نوع دیگر که باد بواسیر را نفع نماید
پوست بیخ کبر ... فارسی ... شربتی دو درم فائده گاه باشد که فصد باسلیق در باسور ریحی نفعی تمام دهد جهت استخراج
ماده سودا ... این علت ... حمام و سواری اسپ ... جهت تحلیل ... فصل اندر ناصور مقعد و این قرحه
ایست ... که در مقعد حادث شود ... مستقیم و پیوسته زرد آب برآید و ... مستقیم ... باشند ... باشد
... گفته آید علاج ... زرد آب ... برآید ... میل ... اگر نمی تواند درآید شیاف ... بسایند دو
... صبح و شام ... باید که بیمار ... آنکه ... باشد و ... شود و اگر میل نتواند در آید میلی
... از سوراخ ناصور ... باشند ... شیاف ... اند ...
صفت شیاف ... صبر کندر ... دم الاخوین ... زنگار ... با گلاب شیاف سازند و دوم
آنکه داخل ... ناصور ... علامت ... باد ... از این منفذ ... میل در ... گردد در انگشت ... در ...
... اگر این منفذ ... تنگ ... میل نتواند ... از ضیق مسلک ... نتواند برآید ... مشتبه گردد که ناصور است یا نه ...
که ... اندر مقعد ... برآمدن هوا را مدخل نباشد ... حبس کرده قوت کنند ... جهت اخراج براز ... انگشت
بر قرحه باشد پس اگر حرارت برآمدن بیخ با انگشت محسوس شود قرحه نافذ است و الا فلا طریق دیگر آنست که ... مانند بیان کاداک ...
و بواسیر ... قرحه ... ثانی ... در این ... اندر شود پس اگر بیمار در باطن خود حرارت در آمدن دود یابد
دگر نه غیر نافذ علاج سزاوار آنست که دست از علاج این قسم بدارند زیرا که اذیت تداوی ... از بودن وی ...
باد و نیم ... فصل اندر اورام مقعد و این بر دو قسمست قسم اول اندر ورم گرم و این ... استعداد ...

۲۵۵

حال بیرون نهست یا ابتدا چه پیدا آید یا عقب استعمال دوا یا مادۀ حادث شود یا بعد ملک یا شقاق یا قرح یا بعد قطع با اسیر عارض گردد و علاوه درد و التهاب و داغ و ظهور

و تقدم اسباب بجهت این ورم ابتدا اکثر اوقات علاج در ابتدا فصد باسلیق کنند اگر مانعی نبود و اگر به بطن نجا نمایند و جهت ردع مرهم اسفیداج و حنا از اقسوه و بیضه

پخته استعمال فرمایند و اگر سپید بیضه را به روغن گل آمیخته در ها دن قلعی یا اسرب سحق کرده بر ورم نهند نفع تمام دارد و آنجا که درد شدید بود تدریجا افیون

بیفزایند تا درد درازه و غشا نشد و جهت تعدیل مزاج شربتهای سرکه در دوتخم ریحان و اسبغول بود در نقوع عناب و آلو با نبات بنوشند و از اغذیه هر چه منافی

خورند و بپانند که رقیق بغایت سود دارد و هرگاه ماده بر ادعات و تنقیه نفع نشود و روی بجمع آرد و اجتنب که آنرا بزید دی التیسگا فند و انضاج نفع هر گز نکنند اگر

اگر بروز شکافند ماده غائر شود و ناسور گردد و لیکن از آنکه حرارت ساکن شود و درد باقی بود و مقعد بیرون آمده باشد این ضماد سود دهد برگ چقندر را در نرم کوبند

با روغن پخته بار دیگر بطبیخ پسته شسته و بکار برند صفت ضمادی که ورم صخت را مفید است اکلیل الملک خطمی سپید عدس مقشر برگ عنب الثعلب بنفشه از هر یک جزو

بگیرند و بروغن گل و بنفشه دبزرده تخم مرغ و آب کاسنی و آب حی العالم بسرشند و استعمال نمایند صفت طلائی که ورم نرم را سود دهد عدس

گل سرخ برابر بگیرند و کوفته بپخته با آب عنب الثعلب بر روغن گل طلا نمایند و اگر نان سپیده را با آب بجوشانند و با زرده تخم مرغ در روغن گل ضماد نمایند

سود دهد قسم دوم در ورم سرد مقعد و اگر این بلغمی بود دستی ورم و فقدان آثار گرمی شاهد است علاج قی فرمایند و باشد که بقصد حاجت آید و بعد

حقنه استعمال نمایند هرگاه پخته باشد نشتر نکافند و آنجا که ورم صلب بود جهت تلیین و تحلیل او چربی لبط و مرغ در زرده تخم مرغ در روغن گل زرفت

طلا نمایند و اگر ورم دیر مانده باشد مقل اضافه فرمایند و در طبیخ ادویه محلله نشسته ستن و مرهم داخلیون با روغن گل یا مرهم باسلیقون با زرده تخم مرغ فایده دارد

فصل اندر شقاق مقعد و این خشکی است که در سر حلقه مقعد اندر است و همچون شقاقی که در دست و پا عارض شود و دو نوع است یکی آنکه حرارت و یبوست

مقعد پدید آید و شقاق آرد و این بیشتر افتد و علامت او غلبه حرارت و یبوست است علاج مرهم اسفیداج طلا کنند و این قیروطی سود دارد بگیرند روغن گل

اسفیداج و مرداسنگ و توتیا یا نقره زنگار سنده و غبار آسیا و کثیرا و لعاب خطمی و اسبغول و بیدانه و مرهم سپید مرهم سازند چنانکه ستارق است

و شوربای چرب دهند و اگر موجب این حرارت ماده صفرا یا خون سوخته باشد سوزش و گرمی مقعد و دیگر آثار آنها گواهی دهد علاج جهت تنقیه مطبوخ

هلیله و مطبوخ خیار شنبر و سهید و شربت بنفشه و نیلوفر و گلاب با تخم اسبغول و قند و شیره خرفه سود دارد و استعمال مراهم مذکور مفید است دوم آنکه ورم گرم مقعد

سبب شقاق شود و علامت او وجود ورم و سببیت باد شد به علاج تدبیر الورم المقعد مذکور شد بحسب وی بکار برند و بدانند که فصد باسلیق و صافن

و مالیقن و حجامت قطن در اینجا نفع تمام دارد سوم آنکه ثقل غلیظ خشک هنگام برآمدن احداث شقاق نماید چهارم آنکه بواسیر باعث شقاق شود

و علامت هر یک ظاهر است از تقدم وجود سبب پنجم آنکه امتلاء رگهای مقعد از خون و کثرت شکم رفتن باعث شقاق گردد و علامت امتلای رگها و سیلان

خون است از شقاق با فراط علاج نخستین قطع سبب کنند چنانچه بارها ذکر یافته و بعده جهت ازاله تشقق مرهم سازند از روغن گل و اسفیداج و

زرفت رومی و بعده مغز ساق گاو بمالند و آنجا که خون از شقاق جاری باشد و فصد کرده باشند و به تعلیق خون حاجت افتد اقراص کهربا بخورند و در طبیخ

عفص و آس گلنار و پوست انار گل سرخ و جوز السرو و ثمرة الطرفا نشانند و بعده ضماد سوخته و قشار کندر و غبار الرحی و مرمر با زنگ سوده بر شقاق نشانند

فایده صاحب شقاق را احتراز از آب شدید البرد و چیزهای قوی الحموضت و القبض لازم است کذلک تحریک شکم فرو دارد و لهذا گفته اند که مریض مذکور هر صباح شربت

بالعاب بهدانه بنوشد و از اغذیه هر چه ملین بود تناول کند فصل اندر استرخاء شرج و انرا استرخاء المقعد نیز گویند و شرج بشین معجمه و راء مهمله و جیم نام عضوی

مابین خصیه و حلقه مقعد واقع است و علامت استرخا او برآمدن ثقل و باد است بی اراده و این مرض بحسب اسباب بر چند گونه است یکی آنکه

عضوی که بر عضله مطیف و ممسک مقعد فرو آمده است منفسخ و متهتک شود و یا وقوع ضربه یا سقطه و بدان سبب عضله مذکور ایذا یابد و شرح متنی گردد

دوم آنکه قطع و العصب باعث ابتدای عضله و استرخای شیخ شود و علامات این هر دو قسم آنست که یکبار رگی پیدا آید عقب آن قطع ضربه یا سقطه یا شیب تشنج یا استرخای
قسم را علاج گفته اند سوم آنکه درد حرکتی باطنیه یا فاعلیه موجب این علت شود و علامات آنست که اندک حادث شود و اسباب سرد و مرطوب یا تسلی اتفاق افتاده باشد
حیوان مستقیم بر سنگ یا در آب یا بر جای سرد نشستن یا خوردن آب سرد با افراط و مانند آن از ظاهر و باطنیه و از عوارض ترین علامات این قسم که ظاهر است طول
در مقعد این قسم مشتبه انند سستی با اقسام علاج جهت استفراغ ماده مرضیه و تبدیل مزاج آنچه در علاج مذکور شد استعمال نمایند و روغن قسط یا جندبیدستر و فربیون
آنچه بر مقعد و پشت بر نرمی ضماد یا لنه و طبیخ ادویه حاره قابض چون نقل الطبیب قسط تلخ و ... السرو و مانند آن آبزن سازند چهارم آنکه ورم مقعد حادث شود
و علاج ورم درد است و علاج آنچه اورام درد است و علاج ورم مقعد گفته شد **فصل اندر خروج المقعد** و این بر دو گونه است یکی آنکه بسبب آماس عارض شود و علاج
ورم گفته شد بسبب او ... کنند و حیله از خال مقعد ... آنست که چیزهای مرخی ورم و مسکن وجع چون بنفشه و خطمی و بابونه و برگ کرنب ... و تخم کتان
بجوشانند و در طبیخ او بسیار نشینند و قیروطی که از روغن شبت و بابونه و موم ساخته باشند بمالند بر مقعد تا ورم نشیند و اندر رود پس ...
قابض چون شاه بلوط و برگ مورد و مازو و گلنار و تخم گل ... نمایند و نقل این ادویه مطبوخ نرم کوفته تا همچون مرهم شود ضماد نمایند بر بندند تا باز ...
کنند و آنجا که مزاج سرد بود باید که دارچینی و شاه بلوط و مرزنجوش و مازو و زیره ... آهن و شراب کهنه ترکنند ... و بیا کار در آن طبیخ ... نشانند
خشک زرد ... فرمایند بر مقعد دوم آنکه عضله که ممسک مقعد است سست شود از امتلای رطوبت و ... و علامات آنست
... بیاری اندر رود با ... و همچنان بر آمدن او نیز سهل باشد بخلاف ورمی که رجوع او و خروج او عسر باشد پس ... و روغن ...
بر مقعد بمالند و بالای ... از ... و گلنار و مازو و ... سر و پوست انار و صدف سوخته و اقاقیا و لحیة التیس ... باشند بسیار ...
... و جهت آنکه باز نبر آید ... که در روی مذکور شد مریض بنشیند و روغن قسط و بابونه ... و فربیون و جندبیدستر حل کرده
بالیده بر مقعد ... کردن نفع تمام دارد و ... و بر گاه جراحت ... آید در مقعد ... تخم گل ... و سماق ...
... باشند پس اندر برند و تدهین روغن ... لازم دارند بر مقعد **فصل اندر قروح المقعد** علاج آنچه قوی التجفیف باشد استعمال نمایند
چون ... و ... سماق و ... آهن باریک ساخته بر جراحت پاشند و درین مرهم ... نفع تمام دارد و ...
اگر ... جهت ... **فصل اندر حکة المقعد** و این چند نوع است یکی آنکه گرم ... در روده ...
... و بدان سبب ... باشد که ... باشد ... گفته شد دوم آنکه خون سوداوی ...
این مقعد ... باشد و علامت او سوزش مقعد و احساس بر سر مقعد ... ناسور علاج فصد باسلیق کنند یا باسلیق ...
... با استعمال غذا و ... که با رطوبت ... باشد و ... روغن ... الوحل ...
بر مقعد ... سوم آنکه ... علاج فکر کنند که ماده ...
... یا از ... آن ... و اگر ... تنقیه ...
در ... نفع تمام دارد و ... باشد که ... حاجت آید و باید ...
... و روغن گل بر مقعد ... نفع کلی دارد و ... روغن ... روغن گل ...
... تنقیه ... الطبع ... اعضا ...
... پیدا ... گاه ...

[illegible]

باب در امراض کلیه

یعنی گرده بدانکه گرده دو عضو است گوشتی مانند در میان پهلو بر بالای سرین خود که زیر پشت است مستقر گشته است و رگ مجوف از جگر میگذرد و بر گرده میرسد و شش رگ هوا و شش یا ابتدای هر یک از آن رگ مجوف که بر دو قسم است یکی از آن رگ مجوف که بر گرده واقع است مسمی است بطالعین گرده اول این رگ بزرگ را از اجزای گرده میشمارند و میگویند که از گرده برآمده است و بجگر رفته و گرده و جگر را آب میدهد و میگویند که این هر دو رگ از آن رگ بزرگ که از جگر رسته ناشی شده است و جگر و پیوسته و هر آنقدر که با خون آمیخته از جگر بیرون آید بگرده از همین رگ آید و آلت جدا کردن آب از خون همین دو رگ است همچنان که از گرده جاذبه است جهت آب همین رگ نیز جاذبه است که از رگ بزرگ جگر آب را میکشد و جگر و پیوسته است و بمثانه پیوسته جهت دفع مائیت و این رگها را ابهاج گویند یعنی سوراخها و باید دانست که شکل هر یک گرده چون نیم دائره است و پشتا پشت و محدب است و گوشت او فشرده است تا حرارت بقلب نرود و روی او ناهموار باشد که بسیار باشد که بوی او ناخوش شود و باشد که مرض گرده بعلامات جگر و دل و شش و التهاب تنفس موجود گردد و کل ذلک بمشارکت عرق الکلیه و الکبد و امراض گرده بسیار است هر یک بفصل علیحده گفته آید

فصل اندر سوء مزاج کلیه و این چند قسم است قسم اول در سوء مزاج حار ساذج و علامت او سرعت نبض است و کثرت عطش و باه و سرخی

تاروره و زیادتی آن در کمیت و انتن و در محل گرده گرمی یافتن و جهت دفع بول بسرعت خاستن چنانکه حفظ او مقدور نباشد و بالای بول جربش پدید آید و جهت گداختن چربی گرده از گرمی و باشد که تپ روی نماید و چون مفرط شود و یابس حار آرد و آنرا جدا بیان نمائیم علاج چیزهای سرد و مرطب که قوی او را رطوبت باشد مانند شیر و شیر ترش و خشکاش و لعاب اسبغول و بهدانه و مانند آن و آب انارین با بنفشه و شیره تخم خربزه با قرص خیار شنبر و شیره تخم کاهو با شراب بنفشه نفع تمام دارد و روغن بنفشه و روغن نیلوفر و روغن کدو نفع عظیم دارد و لیکن باید که در خوردن کافور افراط نکنند که مقلع باه است و ایضا اقیا و عصاره لعیه آتیس و صندل و گلنار با آب عالج الکرم یا با آب برگ آس آمیخته تر کرده بمالند و صندل با گلاب سائیده طلا کردن سریع النفع است و نیکوترین غذا آش غوره و اسفاناخ و عدس است عالج تنقیه و تلطیف تقاضا میکند و نرم کنند گویند و کرم و رخت انگور است قسم دوم در سوء مزاج حار رطوبی و علامت او احساس ثقل در دست و گرمی و رقان خانیه خون پیدا بودن و باشد که در لغاری بشست در جایگاه گرده سرخی پدید آید علاج رگ باسلیق زنند و جهت تبدیل مزاج اینچه در مانیخ گفته شد بکار برند قسم سوم در سوء مزاج حار صفراوی و علامت او همان است که در ساذج بیان یافته و نشان زیادتی صفر پیدا بودن علاج جهت تقیه صفرا جلاب مغز فلوس خیار شنبر و سنبد و آب انارین با شیر خشت و شربت بنفشه و باقی تدابیر که در ساذج است بر گزینند قسم چهارم در سوء مزاج بارد و این از خوردن آب سرد بسیار و ادویه اغذیه اسوئه سرد عارض شود و علامت او سپیدی تاروره و سپیدی رنگ روی است و سردی گرده گاه و ضعف باه و عدم تشنگی و ظهور ضعف و انحناد پشت علاج گلقند عسلی و گلاب عرق بادیان بخورند و خوردن کمدی تناول کنند و فندق و پسته و جبة الخضرا و بادام با شکر تنقل نمایند و روغنهای گرم چون روغن قرطم و بادام مطبخ و پسته و قسط و مانند آن بر گرده بمالند و هم بدین روغنها حقنه فرمایند و از حموضات و میوهای سرد احتناب واجب شمارند و غذا اسفاناخ و گوشت بریان و ملفوفه و گوشت کبوتر و عصافیر با تو ابل گرم سازند و آنجا که سوء مزاج بارد بلغمی باشد و ثقل موضع و آثار بلغم پیدا بود قی و سعال مقدم دارند بر دیگر

فصل اندر بثر ال الکلیه یعنی لاغری گرده و این را سه سبب است یکی آنکه سوء مزاج که در گرده افتد حار بود یا بارد مادی بود یا ساذج اما آنکه حار بود یا بارد مادی بود بیشتر افتد دوم اجماع مفرط سوم آنکه استفراغ کثیر باشد اگر بود یا بسیار و علامت لاغری گرده علی العموم سپیدی بول است و ران و ساق بدن و قلت باه و لزوم وجع ملائم در صلب و در سوخ و استرخا بر نوعیت سبب از تقدم آن سبب بتوان دریافت علاج تخمین ادویه سبب مبنی نه کنند

وجوده است خشکی و فربهی گرده اغذیه مسمنه خورند و مغز بادام و فندق و بندق و نارجیل با شکر مغز نمایند و نخود و پسته و کیان و پنبه دانه در ... تمام [illegible]

خاصه اگر با نان گندم خورند لیکن باید که این را گرم خورند زیرا که اگر سرد باشد در معده بماند و گرانی آرد و دیگر ده رفتن شوانا اند و هریسه با مغز و تخم مرغ نیمبرشت و دوا

ورد و ا الترنجبین بغایت سودمند است و این حقنه بغایت نافع است بگیرند کله میش و نخود و لوبیا و باقلی بجوشانند و بپالایند و روغن لبوب بر کرده و روغن لب القرطم

وحبة الخضراء و کنجد و مغز ساق میش و گاو و شتران در آن طبیخ آمیزند و نیم گرم حقنه کنند **صفت دوا الترنجبین** ترنجبین سپید سی درم از خار و خاک پاک کرده

و در دو رطل شیر تازه بجوشانند تا القوام آید و شربت دو ملعقه بخورند **فصل اندر ضعف الکلیه** اسباب و تدبیر سه است یکی سوء مزاج دوم هزال و سوم آنکه

جرم گرده سسته شود و مجاری او وسیع گردد از کثرت استعمال مدرات یا از افراط جماع یا از ضربه و سقطه که بر گرده رسد یا از مشی بسیار و ذکر در اصلاح و غیران از اسباب

و علامت آنکه ماندگی و تنفس با حدات ثابت و دردی و علامت ضعف گرده آنست که گاه گاه کرکا دوری کنند خصوصا هنگام انحنا و انتصاب هنگام از پهلو به پشتی

قوت باه و تقاضای بول کمتر باشد و بول غسالی آید مثل آبی که گوشت تازه در و شسته باشند و اگر زمانی بدارند رسوب کنند و بر سر بول همچون کفک

در یا پدید آید **اشتباه** غسالة البول انگاه است که غذا در جگر منهضم شده باشد و اگر نه قبل از هضم بول مائی میباشد کذا قال شارح الاسباب

و استدلال بسبب موجبه از وجود و تقدم وی توان کرد **علاج** اگر سوء مزاج سبب باشد در تبدیل مزاج کوشند بحسب حرارت و برودت در یا دی سقیم بما

مقدم دارند بر دفع ماده و نیکوترین منقی باشد درین علت فصد باسلیق است بخلاف قی و اسهال و مدرات که ماده مجاری بول می آرد و وسیع گرداند

اگر منقیه ماده کرده باشند و قدری در تنقیه عضو باقی باشد چیزهای مدر نفع تمام می بخشد و گذ لک مسهل تا ضرورت نباشد ندهند زیرا که اگر چه مسهل ماده

را از مجاری بول با معا آرد اما از انکه بعضی اجزای او خالی از ذکار نیست چیزی از ماده بدن بمجاری بول هم متفرق ستد کما الحنی ادویه که ضعف با

حرارت را مفید است دم الاخوین گلنار گل ارمنی صمغ عربی باربیک ساخته با شیره لسان الحمل بنوشند و سرکه در روغن گل سرد

بمالند و صندل و گل سرخ و اقاقیا و رامک آمیخته آب آس و سکه آمیخته ضماد نمایند و انجا که ضعف از برودت باشد چیزهای گرم دهند چنانچه در سوء مزاج ذکر رفت

اما هیچ وجه در تسخین افراط نکنند که مزید سبب بلکه مرتبه اعتدال مرعی دارند تا نفع بی ضرر مترتب گردد و ظاهر است که گرمی بسیار موضع مجاری را دو جاذب خون است

و این هر دو مزید ضعف گردد و اگر ضعف گرده لاغری آن باشد علاج او از فصل هزال جویند و اگر ضعف سبب گرده اتساع مجاری و تحلیل اکتناز گوشت او بود

علاج آنست که منع اسباب کوشند و بعده جهت تلزیز و تقویه اغذیه غریه با لبنه تناول نمایند و قنب و زعرور بی تکلف فرمایند و حقنه که در هزال الکلیه ذکر

یافته استعمال آرند و باید دانست که معجون لبوب نفع تمام دارد و هیچ چیز بهتر از شیر میش و شیر شتر نیست خاصه اگر گل ارمنی و مانند آن چیزهای قابض

با شیرهای مذکوره آمیزند و گفته اند که فلوسهای رومی با شیر شتر جلیل النفع است و محمد بن زکریا گفته که اگر اطراف درخت انگور را بزنند و آبی که از و بر آید بگیرند

و در بن ابا نرکی نمک پراگنند و هر روز بخورند همه بیماریهای گرده را ببرد و بهترین اغذیه در ضعف کلیه نیمرست که با دانه مویز و پیه گرده بر ساخته باشند و

کله پاچه که با ترشی پخته باشند و کذلک شیر برنج و سویق که از جو و گندم ترتیب داده باشند **فصل اندر ریح الکلیه** و آن بادیست غلیظ که نواحی

گرده تولد کند از اخلاط غلیظ و از آن باد دردی در پشت و در گرده حاصل شود مع التمدد و علامت و تمدد و درد و گرانی که گاه است بغیر گرانی و بدان آن نشان

سنگ گرده و ایضا خاصه این بادست که در تهیگاه و حالت گرسنگی و آنجا که مهضم نبکار رفته وجع زیادت و کمتر گردد **علاج** آنچه مدر و مخرج و محلل ماده باد بود

مع ذلک شدید التسخین نباشد بنوشند و بدان حقنه کنند و زیره و شبت و تخم سداب و بابونه بر گرده ضماد و روغن قسط و زنبق و خیری و سداب و مانند

آن مالند و نمک و سبوس و خاکستر تکمید نکنند و دوائی که درینجا سودمند دارد تخم بادیان و سداب و گل سرخ و انیسون و پوست بیخ بادیان و پوست

بیخ کبر بجوشانند و بقند شیرین کرده یا با عسل آمیخته بنوشند و شربت بزوری سود دارد **فصل اندر وجع الکلیه** و این یا از باد کلیه

[illegible]

بیماری بود از ضعف اربان ورم ایشان از اصحاب اعیاد اگر وجع و علامات بیمر را اسباب آن در محل خود مذکور است در جمله هر بیماری که نوع وجع او نفس دارد
انواع ورم چنین باشد این کار از ان سبب است اگر از طبع باشد و جهت دخیلی هم بیگیرند باشند فصل نهم در ورم کلیه این بر چند نوع است نوع اول آنکه گرم
شبیه خون غالب یا خون صفراوی باشد علامات وی تب مختلط است و تشنگی و قلق و بیخوابی و حرقت و وجع و گرانی در ان موضع و در پشت و صفرا در قی
بر آمدن و بول و براز بدشواری آمدن پس اگر ماده خون غالب بود از دو یاد ثقل و وجع در آن که از مخصوص علامات است پیدا بود و اگر صفراوی باشد عطش و زردی
بول نیز آن که مخصوص است بر درست ظاهر باشد و باید که آنرا بشناسی که در یک گرده بود و یا در هر دو گاه در عضل جز ابریکی یا هر دو باشد گاه در باطن کلیه بود و گاه
خارج آن و ثقل منفذ شانه متصل یا متصل بعلائق و گاه در آن منفذ افتد که میان گرده و جگر است و گاه در آن مجری عارض شود که میان شانه و گرده در است
و جهت اعراض و ظهور بعضی بدون بعض بحسب اختلاف موضع ورم و قلت و کثرت است مثلاً اگر ورم در گرده ایمن بود وجع نیز بهمان جانب باشد
نزدیک جگر و اگر در گرده ایسر بود درد نیز بدان جانب باشد مائل بسوی شانه و ابتدا وجع یعنی و ثقل بسیری جهت آنست که گرده یمنی بالاتر از ایسر
و اگر آماس گرده نزدیک انتشار علائق بود نشان او آنست که درد و غایت شدید بود و اگر در میان ناحیه بود که جانب مجاست نشان او وجع غائر است یا
که تو بیخ آرد و تنفس نماید و اگر ورم در مجاری بود شدت حبس بول ظاهر است و گاه باشد که ورم گرده بزرگ بود و زور و شد بیگیرد و داء و حیل از بیخ بالا دماغ
سد و اختلاط ذهن پدید آید **فائده** تب مختلط تب لازمه را گویند که گسبارد و در گیرد بلا انتظام و از عدم تعیین آن را نام متوان نهاد **علاج** فصد باسلیق
کنند یا صافن و ماء الشعیر و شربت بنفشه و لعاب اسپغول و بهدانه و تخم خطمی بنوشانند و آنکه وجع شدید بود و یا با آب عنب الثعلب و آب کاسنی و روغن
بنفشه سرشته بر گرده ضماد نمایند و اگر طبع قبض بود مغز فلوس و روغن بادام یا آب تمر هندی و شیر خشت یا بطبیخ اهلیله که در دی عناب و سپستان و آلو و بنفشه
و کاسنی و عنب الثعلب مانند آن باشد تلیین فرمایند و هر گاه یکهفته بگذرد و ادویه تحلیل نگردد و گرانی و دوران افزون شود و قارورره رقیق باشد بدانکه
ماده جمع میشود و پخته می گردد و درین حالت باید که یاری دهند به نضج شربا و ضماد و طلا مثلاً لعاب تخم کتان و تخم خطمی و حلبه بنوشند
فرمایند و اکلیل و خطمی و حلبه و تخم کتان و آرد جو با آب گرم و روغن گنجد آمیخته ضماد نمایند و البتها با آب گرم و طبیخ ادویه منضجه بر عضو ریزند و هر گاه
وجع ساکن شود و ثقل مخصوص باشد بدانند که تمام پخته شد پس اگر انفجار نه نماید و اگر نه اعانت کنند بر انفجار و این چنان باشد که ادویه مفجره چون
کبوتر و آرد کرسنه و ... الرطبی با آب پیاز آمیخته یا با دیگر ادویه منضجه مذکوره سرشته ضماد سازند و پس از تفجیر تحریک دهند و لطیف کنند که پوست
ورم انفجار دریم بر راه بول بیرون آید و هر گاه ورم انفجار دریم در بول نماید باید که شیره تخم خیارین و تخم خربزه و تخم کدو با دیان دهند
قند آمیخته تا که مده پاک شود و شربت بنفشه و شیر خر نفع تمام دارد خاصه اگر با بیرون زیره مذکور دهند و هر گاه ماده دریم تمام بیرون آید و این از
بول و زوال ثقل گرده توان دانست باید که ادویه التحام دهند تا که مندمل شود و قرحه داد و یه التحام نیست تخم کتان بریان کرده کاکنج و خشخاش گل
و نشاسته و قرص کاکنج از هر یکی مقداری که خواهند بگیرند و بدهند تا که اثر گرانی هم محسوس شود و این ادویه ندهند زیرا که گرانی نشان جوده آمده
در گرده و یا وجود مدملات ضرر دارد لا سیما الا انتخلو عن الفتق **فائده** در ورم گرده که دیر مانده باشد فصد باسلیق سود دارد و صفت شربتی که در ابتدای
ورم مفید آید عناب پنجاه عدد خشخاش سپید سی درم کشنیز خشک ده درم مدس مقشر سه درم بجوشانند و یا دو صد درم قند سفید قوام آرند و مواد نه ده درم
بنوشند یا با آب شیره خرفه و خیار این صفت سفوفی که هم اندر ابتدا و هم بهنگام نضج بود و نفع دارد مغز تخم خیار مغز تخم خرفه و تخم کاسنی تخم خشخاش
سفید از هر یکی بگیرند و نرم بکوبند و هم چندان قند آمیزند هر صباح دو مثقال بخورند و تعقب آن شربت بنفشه با آب سفل نمایند و نیکو تر این غذا در تمر
آبکامه و ماقی و جدقیل است مبتدی که طبیعت قبض نباشد رسیده ... مستعمل بود نکشت باشد نوع دوم آنکه ورم بارد بلغمی بود و علامات او

الفت کرد و قطن خاصه نزدیک شجا فسر گرداند و تمدد محسوس شود بغیر وجع شدید و بدون التهاب انجیار مخصوص علامات الم است چون علامت سردی ظاهر شود و سپید
و براز سپید آب و در بطن است و امتلا اندا بسیار و باشد که درد در چشم و جبهه بدن خصوصا اگر گاه تنزل پدید آید **انتباه** در درد گرده شبیه شود و قولنج چنانچه فرق هر دو از قولنج گذشته
شده با الجمله باید دانست که فائده ورم گرده آن است که چون حقنه استعمال کنند درد می افزاید بخلاف قولنج که حقنه درد وی نفع تمام میدهد **علاج** بابونه و تمام و برگ غار و نخود
با آب گرم آمیخته ضماد نمایند و تخم کرفس و خسک و انیسون و پرسیاوشان و حلبه را بجوشانند و بیالایند و گلقند عسلی یا کرده بنوشانند و در طبیخ بابونه و اکلیل و شبت
و حلبه کرنب و تخم حلبه و خسک بجز اینها ن فرمایند و حقنه نمایند و چون حقنه خواهند که در روغن کنجد و نمک بوره نیز در این طبیخ آمیزند و تدهین کردن به روغن قسط و خسک
با بابونه نفع تمام دارد و قی درین علت بغایت مفید است و مغز فلوس خیار شنبر و ترنجبین و ورام احشاء باطنی را اکثیر النفع است شربا دقتنا و فرموده اند که اگر بول غلیظ آید
شب در وقت خواب بکیدرم ایارج فیقرا خوردن و عقب آن آب گرم چهار فاشق نوشیدن اخراج ماده می نماید و اگر کفایت نکند این حب بزنند **صفت آن** جوانی
زیره از هر یک نیم درم و سقمونیا یک درم صبر دو درم با آب با در نجبویه یا گلاب حب بندند بدن را از رطوبت و ماده ورم پاک نماید و غذا درین مرض نخود آب گوشت طیهو بریان
کرده که در وی ادویه کرفس و زیره باشد مناسبت **نوع سوم** آنکه ورم گرده صلب سوداوی باشد و این بیشتر عقب ورم گرم و از ورم بلغمی افتد بسبب خطائی که در علاج
رو دهد و گاه باشد که ابتدا پدید آید و علامت او شدت ثقل است و کبودی بول و رقت آن و قلت وجع و ظهور ضعف در رخ و تن و در کمر و ضعف در ساقین و این مرض
بسیار باشد که باستسقا انجامد و لیکن مریض خم ماند و راست نتواند شد و گاه باشد که دق آرد قال الطبری قد یعرض منه الدق بسبب انقطاع الغذا عن الاعضاء
ضعف العرق الصاعد من الکلیة الیه الذی یجری فیه غذاء **علاج** بابونه و اکلیل و تخم کتان و حلبه و تخم خطمی و مقل و اشق و پیه خروس و مغز ساق گاو و پیه
مرغ بطن و کرگدن ضماد کنند و روغن بابونه و قرطم و غار بمالند و به روغن قسط و شبت و آب گرم تکمید نمایند و به طبیخ بابونه و خسک و تخم کتان و بنفشه و بسفایج
انجیر و حلبه بلطول و آبزن سازند و هر صباح تخمهای ملینه چون تخم خطمی و کتان و حلبه کوفته بیخته همراه شیره تخم خیارین و مسترهٔ بنوشانند و کشک جو بنفشه
خشخاش و شربت بنفشه سوداء رو مطبوخ اگر مانعی نبود و فصد باسلیق کنند و مطبوخ افتیمون و فلوس خیار شنبر سوداء را رد و آنجا که قوت ضعیف بود و مادر
با سکنجبین افتیمونی و سپند و اطریفل بزرگ نافع است و بهترین غذا شیرهٔ سبوس گندم است با روغن بادام و نخود آب و قلیه اسفاناج و بعد بود و ان بابونه
حرارت و عند قلت حرارت مسکه و عسل خوردن بغایت مفید است و لا یخفی ان علاج هذا الورم متعسر **فصل اندر قروح کلیه** و سبب این قرحه
همان است که در قرحه مثانه گفته شود و قرحه تفرق الاتصال را گویند که در عضو افتد و ریم کند و این بیشتر در لحم و عضو لحمی حادث شود و علامت وی درد
پشت و گرده است و ثقل و تمدد نا بودن و ریم و خون و پوستها با بول بر آمدن و گاه باشد که پوستهای سخت و آگنده و شبیه لیفات گوشت بود فرق
در قرحه گرده و در قرحه مثانه آن است که در قرحه گرده درد از قطن تجاوز نمی کند و تجاوز نمی رسد و سلس البول و بر آمدن پوستهای سرخ و بودن
شدید الاختلاط با ماده و قلت بدبوی بول و عدم عسرت او نیز از خواص آن است بخلاف قرحه مثانه که عسر البول و سپیدی آن شود و رجوع عانه و شدت بدبو
بول از لوازم است و اکثر ماده با بول کمتر مختلط باشد و در آنجا وجع بشدت باشد و فرق میان آنکه جراحت در گوشت گرده است یا در پرده آن است
آن که اگر در غشا بود درد قوی باشد و سوزش بسیار و اگر در گوشت گرده بود درد کمتر بود و سوزش اندک و باید دانست که اگر قرحه نزدیک منفذ بود که با این
دیگر گرده است درد تا کتفین بر آید و تشنگی غالب باشد و اگر سمت خبری بود که میان گرده و مثانه است باشد که درد تا زانو گراید و فرق میان آنکه
جرک از گرده است یا از اعضای آلیه ظاهر است از آفت عضو و بالجمله هر چند که ریم از عضو بعید تر گذشته الا اختلاط باشد با بول **علاج**
نخستین القدیل اخلاط کنند تا مراریت و بورقیت از اخلاط زائل شود و نفد و بیت مائل گردد و اشربه و اغذیه معدله بحسب اخلاط ذکر یافته و صواب آنکه اگر
مانعی نبود فصد باسلیق کنند از جانب ورم و اگر الم در هر دو جانب بود از هر دو دست رگ زنند و بدانند که قی درین علت نفع تمام دارد زیرا که ماده از طرف مخالف

۲۷۶

[illegible]

ی نماید و نطولات استعمال کند هرچند قوی تر بود مضر تر باشد لیکن چنین خفیف رطوبات را دفع نماید تا ماده را ازین جانب بسوی اسافل مایل سازد و با وجود آن اخلاط
را تنشیف نماید و پس از تنقیه بدن و تعدیل اخلاط مدرات نوشند تا قرحه را پاک کند و استعمال مدرات بر حسب مزاج است مثلا اگر حرارت نباشد بیخ کرفس و پوست بادیان
و اذخر و بادیان بجوشانند و با عسل میل نمایند و اگر حرارت باشد شیره تخم خیارین و خربزه و تخم کتان و مانند آن با عسل یا قند بنوشند و هرگاه قبل از پاک شدن جراحت
بسته شود بطبیخ خارخسک و بابونه و پرسیاوشان و خبازی آبزن سازند و ایضا آب گرم بر کمرگاه و گرده ریختن سود دارد و ریم بسته را بگدازد و این سفوف مفید است
تخم کرفس و بادیان و انیسون و زوفا از هر یک دو درم کندر چهار درم شیر خشت دو درم با بیست درم با عسل و اگر در وی تب بود قدری تخم و بیخ لفاح و افیون افزایند
و در اینها پوست خشخاش اضافه نمایند و روغن گل بر گرده بمالند و هرگاه قرحه پاک شود با زلال او گوشت روید و چنان باشد که ادویه مدمله چون مرهم الاسفیداج گل ارمنی
و اقاقیا و سوخته و کندر و مانند آن و قرص کهربا و قرص خشخاش و جز آن با ادویه [illegible] چون نشاسته و صمغ و کتیرا و ادویه مدره چون تخم خیارین و تخم خربزه و تخم کاسنی
و بادیان و [illegible] و باید که در علاج این قرحه و جمیع قروح [illegible] را کافور باشد زیرا که اندمال او صعب است برای پنج چیز یکی آنکه گرده از معده دور است
اثر دوا [illegible] دوم آنکه گرده مجرای بول است [illegible] سوم آنکه فضلهای گرم که موجب قرحه است بتوسط بول همیشه بر گرده
می ریزد چهارم آنکه جرم گرده سخت است و هرچه سخت جرم بود جراحت او دیر به شود پنجم آنکه همیشه گرده بکار است و سکون ندارد و اندمال بی سکون [illegible]
[illegible] قرحه مثانه نیز عسیر است [illegible] مثانه [illegible] و قرحه [illegible] عصبانی نسبت
بقرحه [illegible] صفت قرص کاکنج که قرحه گرده را سود دارد گل ارمنی صمغ عربی کندر دم الاخوین تخم خشخاش
مغز بادام رب السوس نشاسته کتیرا از هر یک دو درم تخم کرفس افیون از هر یک یک درم کاکنج [illegible] اقراص سازند
هر یک دو درم شربتی یک قرص بود با شربت بنفشه و باید که از اطعمه حریفه و مالحه و از جماع و تعب احتراز واجب دانند فصل اندر جرب الکلیه
که بثور [illegible] گرده حادث شود بسبب حرارت و بورقیت خارش آرد و این خارش بیشتر وقتی باشد که بثور مذکوره منفجر گردند و سبب این علت [illegible] اول
[illegible] گرم کند یا مواد صفرا و بلغم باشد و علامت او آنست که در گرده درد و خارش و ثقل محسوس شود و اطراف سرد باشد و پوسته
با ریم اندک و خون همراه بول بیرون آید و این نشان انفجار بثور است و آنجا که بثور بر ظاهر گرده بود وجع شدید دائم بود و اگر در باطن او بود در یکبار
بول هنگام برآمدن درد و سوزش زیاده [illegible] ساکن گردد و باید دانست که قلت و کثرت درد بسبب کمی و بیشی بثور و اتساع قروح است علاج
جهت تنقیه رگ باسلیق زنند یا بر موضع گرده حجامت کنند و بطبیخ شاهتره و آلو و سپستان و ترنجبین آمیخته بنوشند تا طبع بگشاید و قی و حقنه نرم
سود دارد و کسی را که قی آسان بود که هر سه روز قی کند و بعد از آن شربت بنفشه و نیلوفر و خشخاش و بنادق بزوری خوردن خاصه بعد از تنقیه [illegible]
[illegible] اسفاناخ و کشنیز میل کردن سود مند است و روغن بادام با شیاف ابیض آمیخته در احلیل چکانیدن و در آب نشستن و [illegible] و آب آهن داغ نوشیدن
فایده دارد صفت بنادق بزوری مغز تخم خربزه و مغز تخم خیار و مغز تخم کدو و تخم خطمی تخم [illegible] مغز بادام نشاسته رب السوس خشخاش سپید
از هر یک دو درم [illegible] بکوبند و بلعاب اسبغول بنادق سازند و چون خواهند که میل نمایند با [illegible] گل ارمنی [illegible] تا تجفیف و اندمال نیز حاصل شود
فصل اندر ذیابیطس و این مرضیست که آب را چنانچه بیاشامند همچنان براه بول بیرون آید در اندک زمان بلا اراده و بهمین فرق میکنند در
و سلس البول و این علت را چند نام دیگر است چنانچه زلق الکلیه و سلس البول و دولاب و دوارة [illegible] استسقاء [illegible] بزبان یونان [illegible]
است [illegible] استسقا [illegible] آنست که همچنانکه آب باستسقاء در احشا جمع شود [illegible] آب [illegible] جمع نمیگردد و پس گویا [illegible] ماده استسقاء که در
گرده [illegible] این بر دو قسم است قسم اول آنکه [illegible] مزاج گرم مفرط در گرده افتد و بدان سبب جاذبه او آب را [illegible] میکشد [illegible] ضعف [illegible]

[illegible] شود و افزونی مثانه دفع کند و باز گرده جذب نماید و جگر [illegible] از معده و بدان سبب تشنگی غالب باشد و تسلی نشود و این کشیدن آب اگر
[illegible] از یکدیگر میکشند بلغت یونان ذیابیطس گویند یعنی دولاب و علامت او شدت تشنگی است و بمجرد نوشیدن آب بول دفع کردن بی تغیر رنگ و بعد از [illegible]
[illegible] چون مرض مزمن شود جگر را ضعیف کند و دق آرد علاج در تطفیه حرارت گرده کوشند بدانچه در سوء مزاج او ذکر یافته و بدانند که ماء الشعیر و شربت انار ترش و شربت [illegible]
و لعوب حماض و قرص کافور و قرص ذیابیطس و قرص طباشیر خوردن و شیره خیارین و لعاب اسپغول مانند آن نوشیدن و صندل و گلنار و اقاقیا و گل ارمنی [illegible]
بر پشت گرده ضماد کردن و ریاحین چون نیلوفر و بنفشه و گل سرخ و تفاح [illegible] بر بستر فرش کرده و دائم مستلقی خفتن و از اغذیه [illegible] مانند آن [illegible]
[illegible] نفع تمام دارد و گفته اند که فصد باسلیق سود مند صفت قرص کافور طباشیر صندل [illegible] کشنیز خشک تخم حماض تخم کاهو تخم خیار [illegible]
کدو [illegible] صمغ عربی گل ارمنی کافور [illegible] از هر یک بمقدار مناسب بگیرند و نرم کوفته اقراص سازند قرص طباشیر طباشیر سفید تخم خرفه تخم کاهو گل سرخ گل ارمنی گلنار
[illegible] کوفته و بیخته اقراص سازند صفت قرص ذیابیطس طباشیر [illegible] از هر یک پنج درم تخم خرفه تخم کاهو از هر یک پانزده درم کشنیز خشک
تخم حماض گل ارمنی از هر یک سه درم [illegible] صندل گلنار سماق صمغ از هر یک دو درم کافور نیم درم کوفته بیخته باب خرفه یا کاهو یا انار ترش اقراص سازند
قسم دوم آنکه سوء مزاج سرد بر تمام بدن یا گرده فقط مستولی شود و جهت رسیدن برد مفرط یا نوشیدن آب سرد و مانند آن ذیابیطس [illegible] علامت
او عدم آثار حرارت است مگر تشنگی که ذیابیطس اگرچه سرد بود خالی از تشنگی نباشد و باید دانست که اگر برودت در گرده باشد فقط تشنگی بیشتر بود بنسبت بآنچه تمام
بدن برودت بود و هرچند که باشد تشنگی ذیابیطس بارد [illegible] تشنگی ذیابیطس حار هرگز نرسد و الفرق بینهما ظاهر [illegible] علاج جهت تسخین گرده و
بدن [illegible] و معاجین گرم دهند و روغنهای مقوی و گرم چون روغن قسط [illegible] بر گرده [illegible]
در آمدن در آب چشمه گوگرد نفع دارد و آنجا که تنقیه حاجت آید قی فرمایند بشربت طبیخ ترب و سکنجبین عسلی حقنه نمایند [illegible] بهترین غذا
گوشت [illegible] از گوشت طیور است صفت معجونی که درینجا سود دارد و مسمی است به ماسک البول [illegible]
خولنجان قرفه [illegible] فصل اندر حصاة و رمل که در گرده پدید آید و سبب
این علت رطوبت خام لزج است که متحجر شود [illegible] اگر غلظت و لزوجت او بیشتر باشد سنگ احداث کند و اگر بدان غلظتی نباشد ریگ پیدا نماید
و گاه باشد که ریم و خون [illegible] ریگ و سنگ شود و سبب فاعلی حصاة و رمل حرارت قویه محجره است که رطوبت لزجه را [illegible]
گرداند و بدانند که علامات مذکوره [illegible] علامت یکی آنکه نخستین بول که [illegible] برآید صافی دوم آنکه [illegible]
محسوس شود [illegible] سوم آنکه هرگاه [illegible] چهارم آنکه
بول سرخ یا زرد بود و رنگ مائل بسرخی و زردی برآید پنجم آنکه گاه باشد که الم گرده ممتد شود تا خصیه که مقابل گرده [illegible] ششم آنکه گاه باشد که [illegible]
طرف الم [illegible] پدید آید و باید دانست که درد سنگ گرده شدید المشابهت است بدرد قولنج و فرق [illegible] در قولنج گفته شده و اطفال را این علت بیشتر از
شیر دایه افتد و بعضی مردم را این مرض [illegible] حادث شود چنانچه بعد از هفتاد یا هشتاد [illegible] تمام یکبار عارض گردد و فرق در سنگ و ریگ
گرده از شدت و خفت اعراض و ظهور ریگ در بول توان کرد علاج جهت تنقیه بدن نخستین قی فرمایند که نهایت سود دارد و بعد از آن مسهلات و مدرات که
مناسب مزاج بود و بسیار گرم نباشد دهند و اگر خون غالب بود فصد نمایند و از آنچه مولد حصاة بود چون [illegible] طعام خوردن و [illegible] چون شیر
گاو [illegible] و نان خطیره تازه و نان جواری و هریسه [illegible] و حلواهای لزجه و فواکه [illegible] چون سیب و شفتالو و زردآلو و مانند آن [illegible]
و جز آن باز دارند و بعد از حصول تنقیه بدن و قطع ماده موجبه [illegible] باستعمال ادویه مفتته که ذکر یابد [illegible] کنند

غالب بود رنگ با سفیدی زند و اگر طبع خشک باشد بادروج آب و آنچه مرطبه مفید باشد و خلط فاسد را تحلیل کند تا الم نیز زایل شود البته اول دواییکه مجاری را نرم کند و در وی اشتعال

چون خشک و خطمی و بنفشه و کرفس و کشت و پرسیاوشان و مانند از طعم مکونه و حلبه و بیخ کبر و برگ آن و اصول و غیره و بنفشه و برگ کنجد و مانند آن از مریض در بین طبیخ بنشیند تا از زیر آن

ادویه بخور و قطن و خواص عالیه ضماد کردن سود دارد و باید دانست که قشریت در حالت که بیاید در آن باشد و جمیع الاشیاء سست که لایخفی و چون رازیان برآید روغن خیری

شبت بر پشت و کمر و گرده بمالند بحسب نیات مزاج و در اینجا حرارت و برودت مزاج و جمیع امور در این شمارند اغذیه و اگر رنگ در گرده بود محتاج باد و نیز قوه نفسیه که تبدیل بسیاری

شد زایل می‌گردد اما سنگ گرده از دو حال بیرون نباشد یکی آنکه از دو نیمه مفتته لیغنی ریزانید و آب ساخته ریزه ریزه شود و بیرون آید دوم آنکه همچنان ثابت بر او بول خارج گردد

و خورد کبود و اجیلا ما که جهت استخراج او مخصوص است لهذا گفته اند که چون مریض از آبزن برآید قطن او را با دهان بمالند و لغز بمالند تا منتی کنند و سرین خورد الجنبا

بریکی بجنبد و از میان با فرود آید این همه برای آنست که سنگ بیرون افتد پس اگر بیرون آید فبها و اگر در مجری که میان گرده و مثانه است بند باشد حیله کنند و حیله

کنند قبه تا آنان وضع که سنگ محتبس است محجمه نهند و بکشند سخت و مقصد تا که در آن سنگ به پیچ گراید باز محجمه از انجا بردارند و فروتر گذارند و همچنان می‌کنند فروتر

تا که سنگ در مثانه آید و اگر درین اثنا حاجت ارخاء و نرمی مجری از تخم خطمی و کتان و حلبه لعاب کشیده در روغن قرطم آمیخته حقنه کنند در امعا و تمر فاوین با طبیخ خطمی حلکاوه

روغن بادام آمیخته خوشانند بهتر باشد و هرگاه سنگ در مثانه آید و خود کبود در نیاید و در مجری تعضب بند تدبیر اینوقت آنست که قضیب را در آب گرم نشانند

و ابدا بماردة مثانه تغمهای مواقف که ذکر یافته در احلیل بچکانند و آهسته آهسته از دست آلت را بمالند تا که سنگ بیرون آید و اگر درین هنگام بسبب

تعلق حصاة در مجاری درد غلبه کند و بسیار مضطرب شود فادنیا دهند و جز آن هرچه متعذر بود چون دو واسه لها می ریشه و تریاق کوهکه در وقت اینها

مانده باشد و گاه باشد که سنگ از مجری قضیب به هیچ حیله برنیاید و از شدت درد احتباس بول خوف هلاک روی نماید و درین حال علاج از دست کاری نیک که نزد است تا لنگا

سنگ بیرون آرند و جایگاه شق عبراحان سید نامند ذکر ادویه که جهت استعمال درین مرض بکار آید بیستان ابخیر اصل السوس خطمی بچوشانند و عنز

فلوس و ترنجبین آمیخته بدهند ذکر ادویه که جهت ادرار بکار برند آنچه گرم است تخم کرفس و بادیان و انیسون و صعتر و شونیز و بابونه و آنچه سرد

تخم خیارین و خشک و نهرداند و تخم کدو و کاکنج و آنچه معتدل است پرسیاوشان و فوه و تخم خربزه و اینها هرچه مناسب حال باشد بدهند لیکن

گاه گاه باید داد نه همیشه که دوام ادرار ضرر دارد بیان ادویه مفتته خشک و دو و نیه و فنستین و کرفس و بیخ بابونه و بیخ غار و بیخ کاکنج و بادیان

سداب بری و تخم خیار و حرشف و پرسیاوشان سود دارد و خواه از این ادویه معجون سازند خواه اقراص و سفوف و سکنجبین عنصلی که از اصول غیره باشد

مخرجه جعامقا زند نفع تمام دارد و دوائیکه مسمی است بحیدالله و در حصاة مثانه باید در ما دالعقرب دارالمرب آبگینه که همچون غبار سائیده باشد و گوشت

که مسمی است با بوالفضل و آن نرمی است که دنبال دراز دارد و چون بر زمین نشیند دم بر زمین بنهد تا انگشت است هر یکی ازین جهت هر یک را تفتیت حصاة مفید

دانسته بخورانند و معجون حجرالیهود با شیره تخم خیارین و خربزه نفع تمام دارد و معجون عقرب بغایت مفید است صفت معجون حجر الیهود که سنگ

گرده و مثانه بریزد مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه حب کاکنج از هر یک پنج درم حجرالیهود اصل پنجاه درم کوفته بیخته با شهد بسرشند شربت

دو درم تا سه درم صفت معجون عقرب خاکستر عقرب سه درم و نیم جندبیدستر یک درم و نیم زنجبیل یک درم فلفل دو درم دارفلفل دو درم

کاکنج پنج درم و نیم حب بلسان چهار درم کوفته بیخته با عسل بسرشند شربت دانگی با آب کرفس دیگر دو دانگ فایده آب سرد در میان طعام دیگر

خوردن گاه گاه منع تولد حصاة نماید و خفتن بر بستر کتان سود دارد و بر بستر ابریشم ضرر دارد و بهترین تدابیر تجوید هضم است و تقویت معده و خلو شکم بحالت

و کم ساختن آب و اغذیه لطیفه چون گوشت تیهو و چوزه مرغ و بزغاله که بزیبل اسفیداج پخته باشد و نان خشکار و حمیه از سفیدها و خیار و دیل

اگر در طبیع نطفه خلق بسیار را از حصاة و دشواری بول خلاصی داده صفت آن خطالیه بکار برد بال آن را دور نماید

در دیگ نمایند و بعد روغن بادام و مغز بادام نیز بریزند و آب برگ خرفه بر آن بریزند ... و خوردن اینها در التهاب مثانه فایده کلی دارد صفت ضماد که کثیر المنفعت
است سنبل الطیب و گل حکمت گیرند و ... بریان کنند و در تنور گرم یک شب یا کمتر گذارند و بامداد برآرند و بکار برند و باید که شیشه از آبگینه بهتر از ظرف سفال است جهت آنکه
عرق نیز برای سفال ... جذب کند و قوت دوا کم شود ... بسبب ... ضعیف نگردد و طریق دیگر آنست که عرق ... در دیگ آهن ... سر پوشیده در تنور معتدل
بیش ساعتی نگهدارند باب ششم اندر امراضی که مخصوص بمثانه است و امراضیکه هم از گرده افتد و هم از مثانه و مثانه کیسه ایست عصبی که شکل آن
مدور و سر تیز و میان فراخ دارد و دو طبقه است باطنیه عصبی است جهت احساس تیزی بول تا دافعه بحرکت آید و طبقه خارجیه عضلانی است جهت حفظ تا که
طبقه باطنیه بسبب امتلاء و ترنجیدگی پاره نگردد و دهانه را گردنی است بسوی قبل که مجری برآمدن بول است و این عنق مثانه در مردان منحنی دارد و در زنان
یک خم بازگردد بسوی مثانه دو رگ که آنرا حالبین گویند فرو آمده است برای نازل شدن آب از گرده بمثانه و چنان نیست که این دو رگ بعد رسیدن بمثانه برابر
اندرون گشاده باشند بلکه این هر دو منفذ میان هر دو طبقه گشاده است و تا درازی مثانه آمده نزدیک بگردن مثانه که مخرج است یکی شده اندر طبقه اندرونی گشاده
و آب از گرده در مثانه بدین طریق داخل شود و منفعت مثانه جمع بول است و دفع او دفعة و این باب مشتمل است بر چند فصل فصل اول اندر ورم مثانه و این بر چند قسم است قسم اول
آنکه حار بود و این ورم یا ابتداء افتد یا از خراش سنگ ریزه خشنه یا از ضربه و سقطه حادث شود و علامت ورم گرم مثانه چهار یکی آنکه در عانه وجع شدید و تمدد و گرانی و انتفاخ
محسوس شود دوم آنکه تب گرم محرق و تشنگی پیدا بود و دست و پا سرد باشند و هذیان و سیاهی بر زبان ظاهر آید سوم آنکه بول بعسرت برآید بسبیل تقاطر یا بحبس مطلق شود
بسبب عظم ورم و این حبس و احتباس هنگام قیام تخفیف می یابد بسبب سقوط مجری چهارم آنکه براز نیز محتبس شود و این در آنجاست که آماس بغایت بزرگ باشد و ... را
سازد و باید دانست که ظهور سرخی بر عانه دلیل آنست که آماس مثانه مائل بانفجار است ... رگ باسلیق زنند و بقدر قوت خون بگیرند و چون در حال ابتداء ...
رگ صافن گشایند و بعد از فصد آب عنب الثعلب که در وی مغز فلوس حل کرده باشند و حقنه نیز سود دارد و جلابی که از بنفشه و تخم کاسنی و عناب و شکر و ترنجبین سازند
شربت بنفشه و گلاب با شیره خشخاش نفع تمام دارد و قبل از فصد و بعد او در ابتداء ... هیچ وقت ... صرف ضماد نکنند ...
... را منجمد نگردانند زیرا که مثانه عضوی عصبی و سرد مزاج است بسرعت قبول صلابت ... بعد از آن ... استعمال نمایند ...
مثلا بنفشه و خبازی و مانند آن بکوبند و بر عانه ریزند ... سازند ... ضماد نمایند ... و برگ
بابونه و خسک ضمادی نیک است و آرد جو و بنفشه و خطمی با آب کاسنی و آب عنب الثعلب سرشته ضماد کردن نفع دارد و احتیاط لازمست که چون این ضماد ...
... استعمال نمایند ... روغن ... بسبیل ... گشادگی ... داخل نمایند و اگر روغن بنفشه ...
روغن بابونه آمیخته مدام ... بر عانه ... باشد ... ضماد نکنند بلکه باشیا ...
... کنند چون بابونه و تخم کتان و آرد باقلی یا ... و مانند آن ... تحلیل ...
تجمیع آرد ... چنانچه در ... ذکر یافت بکار برند ... باشد شیره تخم خیارین ...
و تخم خطمی و خبازی از هر یک دو درم کوفته بیخته با شراب بنفشه بخورانند ... گفته شد نفع تمام دارد ...
که در ورم گرده مذکور گشته ... نفع تمام دارد ...
جهت تخدیر ... افیون ... زعفران ... روغن بادام ...
تسکین الم نماید و فرق در آنکه ورم حار مثانه دموی است یا صفراوی از شدت علامات ...
و حبس آن که مخصوص بخون است پوشیده نیست ... در صفراوی در ابتداء ... صرف ضماد کردن جایز داشته اند

۲۶۵

... و اگر ما و کثرت ... قسم دوم آنکه از ماده ... علامات ... و دشواری بول برآمدن ... علاج

کنند و حقنه ... بکار دارند و در طبیخ ... و بابونه و بادام ... و ... حقنه کنند ... گرم و مدرات ... العسل ... شده و اگر بول ... آید

از تخم کرفس و تخم خربزه و ... السوس ... و هر روز ... بخورند و عقب ... سکنجبین ... با شیر گرم بنوشند ... روغنهای محلله ...

... کنند و ... بریان و کباب ... فاله ... غذا سازند قسم سوم آنکه ورم صلب در مثانه ظاهر شود و این ورم ابتدا کمتر افتد و بیشتر عقب ورم گرم یا عقب ...

... آید و علامات او بدشواری برآمدن بول ... است و ... اسباب ... موجب ... باشد که محسوس شود ورم ... علاج از تخم خیارین ...

... و ... و بیرسیاوشان ... خیارشنبر جلاب سازند و ... روغن بادام آمیخته بدهند و باید که در ادرار مبالغه نکنند زیرا که آنچه صافی ...

... بالقی ... تر ... گشت پس صواب آنست که ... ادرار رعایت نضج و تلیین لازم دانند مثلا ... آب ... دهند و طبیخ بابونه و اکلیل ...

کتان و حلبه ... خشک ... پرسیاوشان و ... فرمایند و ایضا طبیخ مذکور ... سازند و روغن ... و ... کتان و ...

بالنک ... بابونه و تخم کتان ... و ... ساق ... و روغن قسط و زیت ... نمایند و اگر ... نافع ... تا ... یافته ... باستعمال ...

... و باسلیق ... فصل اندر قروح مثانه و این را سبب یکی خلط مراری اکال که بر مثانه آید و از حدت و تیزی خود آن را بخراشد

... سنگ ... که خراش آرد سوم ورم مثانه که کشاده شود و علامات قرحه مثانه آنست که بول بدشواری و حرقت برآید ... چیزها

... ظاهر شود و فرق در کلیه و مثانه در قرحه کلیه کر یافته ... قروح المثانه ... عسر ... علاج پس از تعدیل ...

تنقیه اخلاط بدن بدانچه در قرحه کلیه گفته شد برای تنقیه ... مثانه ... العسل ... السکر ... منقیات قرحه که در اینجا ... بدهند ...

و بول ... اقراص ... اقراص ... کاکنج ... خشخاش ... شیر ...

... گل ارمنی ... و کندر و ... باشیر زنان آمیخته ... فایده تمام دارد ...

بسیار ... العسل ... قرص کاکنج که قرحه مثانه را نفع دارد ... تخم خیار ...

تخم کاکنج ... تخم کرفس ... و گل ارمنی ... الاخوین ... بیخ ... افیون ... اقراص ... خشخاش ...

و بدانند که هرچه در قرحه گرده گفته شد در اینجا نیز ... داشت و هرچه در اینجا ... ضرر دارد ... اینجا هم ... فصل اندر جرب مثانه

... همان است که در جرب گرده گفته شد و علامتش ... سوزش و بدبوی بول ... اینجا ... مثانه بودن ...

باشد ... بول ... گاه باشد که خون ... بول ... مثانه ...

... آید علاج در اصلاح و تعدیل ... لعاب ... اسپغول ... نشاسته ... صمغ عربی ... باروغن بادام ... دارد ...

لعاب بهدانه و شیر زنان و روغن بادام ... مفید ... حقنه کنند مثانه را ... حقنه مثانه ...

... در حقنه ... سلیق ... اسهال ... در اینجا ...

... اصلاح ... تنقیه ... غذا ... تخم مرغ

... و شیر و برنج ... گندم و روغن بادام ... فصل اندر جمود و بستن خون در مثانه و این مرض ... الدم ... پدید آید

و عقب ... و صغر نبض ... عرق سرد ... لرزه ... سردی ... اعضای ...

... علاج ... با ... در ... و اگر ... تخم کرفس ... تخم ...

٢٦٦

در آب بجوشانند و با سکنجبین مذکور آمیخته بدهند و داروهای که در چنین باید مثل گوش در آب خاکستر چوب انگور حل کرده خوردن بغایت نافع است و در احلیل چکانیدن

کلیل حمار الهندی خورد و اکحال دار فلفل و جوز روغن بابونه مالیدن و مسهلات مثل حب صبر و صبر طبیخ نافع بود و ضماد کردن نفع تمام دارد و کشک و حمام بر آن بالای دلیل و نشستن در طبیخ

روغن بابونه و شبت ... مالیدن نافع بود و هرگاه درین تدابیر تبدیل بر بدن قوی الادرار ... تماما نمایند و بدانند که اگر ... از سنگ

... در احلیل بچکانند ... مخصوص است

... به در تدبیر ... و خوف هلاکت باشد دستکاری فرمایند و خون ... حصاة مثانه بیرون آرند و غذا در بیماری آب مرغ که با نخود سیاه و دال ... پخته باشند

بجهت باشد **فصل اندر وجع مثانه** و این را هفت سبب است یکی ورم دوم قرحه سوم جرب که این هر سه گفته شد چهارم حصاة پنجم باد و این هر دو گفته آید ششم آنکه

سوء مزاج گرم یا سرد در مثانه افتد و درد آرد و این سوء مزاج بر دو نوع است **نوع اول** آنکه گرم باشد و این از کثرت تناول مدرات و چیزهای گرم

پدید آید و علامت او تشنگی است و درد مثانه و درد و حرقت با منی و بول زرد و سوزان آمدن **علاج** از تخم خیار و تخم خرفه و تخم کدوی شیرین و تخم کاهو

و تخم کاسنی شیره کشند و با شراب بنفشه و خشخاش بدهند و تناول شربت بارد با این شربتها و آب کدو با سکنجبین سود دارد و باید که صندل و کوفل آرد جو

با آب عنب الثعلب و آب کاسنی ضماد نمایند و روغن بنفشه و کدو و نیلوفر بمالند و در احلیل زرق نمایند و طبیخ بنفشه و نیلوفر و تخم خیار و عنب الثعلب آبزن سازند

و بهترین غذا قلیه اسفاناخ و زرده تخم مرغ قلیه و خیار و گوشت مرغ با آب انار است **نوع دوم** آنکه سوء مزاج سرد باشد و سببش خوردن اشربه و ادویه سرد

و جز آنست و علامت وی سپیدی بول است و عقب تناول ادویه شدید البرودت چون کافور و مانند آن یا عقب شرب آب یا سرد عارض

گشتن قال جالینوس الریح الباردة لتوهن الحرارة وتضعفها بالمضادة وتبرد الصدر سیما الاعضاء العصبیة **علاج** تخم بادیان و تخم کرفس

پودینه و انیسون و تخم زردک در شراب بجوشانند و بیالایند و شربت دینار و دی آمیزند و بنوشانند و چیزهای گرم چون سداب بری شقاقل و شبت پودینه

با قدری جند بیدستر و حلتیت یار کرده ضماد نمایند و طبیخ بابونه و قیصوم و بنفشه و اکلیل و مرزنجوش آبزن سازند و نخود آب و سالیخه و گوشت

کبوتر بچه غذا نمایند و کمادکنند عسلی و اطریفل صغیر و تریاق کبیر و مویز الجبیر خوردن و روغن سوسن و نرگس فرمایند و در مثانه بالمیدن و آب شیر گرم

بر مثانه ریختن نفع دارد و سبب هفتم از وجع المثانه آنست که طبیب با ده را الطریق بحران از راه مثانه براند و علامتش او وقوع اوست روز بحران والارکم

ظاهر شدن **علاج** بر او در ارباری **فصل اندر خلع المثانه** و سبب خلع یعنی بجا شدن ضربه باشد یا سقطه که بر پشت رسد یا کف عصله مندر شود و ...

ضربه و سقطه نشان او احتیاج بول است و اگر در عضله استرخا راه یافته باشد سلسل البول پدید آید **علاج** فصد و خرگوش خشک ساز و شراب سیاهی آمیز کرده

بخورند و حجر ... سوخته با آب بنگیم سود مند است و تطلیه غالیه نفع دارد و ضماد ادویه بالخاصیت عمل دارند و در تقویت آنجا که تمدد عضله باد و با قبض ...

صافی تیمار کرده شبیا رسیده یا اگر قاع مثانه با دیگر امراض او چون ورم مثانه و قرحه آن یار باشد در تدبیر رتخشیتین بازآید دیگر امراض عارضیه که گوشته ...

بدانست ... توجه نمایند **فصل اندر انتفاخ و ریح مثانه** و این مشابه ورم است هر چند که ورم نیست و این از دو حالت یکی آنکه غذاهای باد انگیز

چون لوبیا و باقلا و مانند آن بخورند انتفاخ آرد دوم آنکه رطوبت در مثانه پدید آید و مثانه بر نفیج و ... و علامت از ظهور تمدد است و مثانه ...

اگر ... موجب ... انتقال و عدم ثقل پدید آید و اگر رطوبت سبب باشد تمدد مع الثقل ظاهر شود و نفخ منتقل نباشد **علاج** تا سه روز یا زیاده بحسب حال

ماء الاصول جارسه تنها یا ندکی روغن بید انجیر دلیده از ان دو مثقال روغن بید انجیر بر سبیل دوام خوردن فرمایند و روغن ... زنبق با ...

و با شیاف بر مثانه بمالند و ... و ضمادهای مذکوره و در احلیل زرق نمایند و بچکانند و سداب و پودینه و شبت ... جند بیدستر و مانند آن هر سه با تسکین بود

ضماد نمایند و از چیزهای باد انگیز ... اصحاب احتراز فرمایند و بدانند که روغن زعفران خوردن با لیدن بر مثانه نفع تمام دارد و ... بول

[illegible] پوست [illegible] اندکی [illegible] با آنکه [illegible] غالب بود [illegible] و تریاق و معجون [illegible]

و انجیر [illegible] **فصل اندر حصاة المثانه** و حبّ سنگ و ریگ مثانه علامت کردن کلیه گفته شد و باید دانست که سنگ مثانه بکودکان و جوانان [illegible]

و سنگ گرده بکهولان و پیران و فربهان اکثر عارض شود و جوان در معطوفات مذکور است [illegible] سنگ مثانه بنا و عادت گرده برای آنکه عنق مثانه ایشان فراخ

است و از یک جسم بیش ندارد لهذا ماده در وی کمتر میماند بخلاف مردان که عنق مثانه ایشان تنگ است و دراز و سه خم دارد و ماده در وی بیشتر تمکن میگیرد [illegible]

حصاة را علامت سنگ مثانه سپیدی و رقت بول و غلبه خطوط و تواتر تقطیر بول و گاه [illegible] و تحجیر بار است شدن آن [illegible] خارش کردن [illegible] بول [illegible]

بازافتادن و دایم بودن آن بدانند که ریگ مثانه خاکستری رنگ باشد و در اکثر یا سپیدی رنگ بود بحسب کثرت و قلت حرارت اما احتباس [illegible] بول و ریگ مثانه [illegible]

که سنگ در دهن مثانه افتد و هرگاه در گرده [illegible] بود پس [illegible] شود باشد که سنگ مثانه فرود آید و فرق در سنگ گرده و مثانه آنست

که سنگ گرده زرد یا سرخ باشد و سنگ مثانه خاکستری گون یا سپید باشد و از خاصه سنگ مثانه است که در بول [illegible] آید یا [illegible] نباید چون بسیار

بر پشت بخسپانند و بر دو پای او را بردارند و آب گرم بر مثانه ریزند و عانه را از اسفل با علی بمالند بول بفراغت آید و علامت نازل شدن سنگ از دهن مثانه

علاج آنچه در حصاة الکلیه گفته آمد هم استعمال نمایند و از آنکه مثانه عضو [illegible] بعید الانفعال است [illegible] مزاج [illegible] که در وی تولد کند بزرگ باشد [illegible]

ادویه هرچه قوی تر بود بکار برند و در تجربه این سنگ گفته اند گاه باشد که از [illegible] کالبیان [illegible] ترشود و نافع ترین چیزها در [illegible] روغنهای [illegible] الحصاة

روغن عقرب و روغن [illegible] و روغن بابونه و مانند آن بر عانه بمالند و در احلیل بچکانند و [illegible] داروها [illegible] چون تریاق [illegible] و [illegible]

[illegible] معجون مفتت الحصاة بکار برند اگر مقصود حاصل شود بهتر و گرنه عند الضرورت دستکاری فرمایند و این [illegible] گفته آید صفت معجون الحصاة

[illegible] حجر الیهود خاکستر عقرب [illegible] کوفته بیخته آب [illegible] خشک سازند باز [illegible] خشک [illegible]

[illegible] صفت [illegible] اگر بخواهند استفاف کنند و اگر بخواهند با عسل معجون [illegible] مذکور [illegible] آب [illegible] بکار برند و اباشد

[illegible] قوی باشد [illegible] یک ماشه تا سه ماشه است و بحسب حال [illegible] و کمی توان کرد صفت [illegible]

[illegible] چهار ساله باشد و در آن هنگام که انگور رنگ گیرد و آنرا ذبح کنند و خون او را [illegible] خون [illegible] بگیرند [illegible]

[illegible] نهاده [illegible] پوشیده تا غبار [illegible] در آفتاب بگذارند تا خشک شود [illegible] دارند [illegible] از آن [illegible] کرمش [illegible]

[illegible] صفت روغن عقرب [illegible] عقرب [illegible] شیشه [illegible]

یک رطل روغن بادام تلخ در آن ریزند و اگر روغن کنجد بجای این انداز [illegible] پس این شیشه در آفتاب گذارند [illegible] عقرب [illegible]

[illegible] روغن اندازند و سر شیشه بسته [illegible] هفته دیگر [illegible] قطره [illegible] بچکانند [illegible] بر عانه بمالند و اگر [illegible] روغن را [illegible] احلیل [illegible]

[illegible] باشد [illegible] کنند [illegible] دستکاری آنست که عنق مثانه [illegible] و سنگ بیرون آرند و احتیاط نمایند که جرم مثانه [illegible]

زیرا که جرم مثانه عصبی است و رباطی الجوهر [illegible] التیام [illegible] بخلاف [illegible] لحمی است [illegible]

[illegible] در نهایت سن صبی [illegible] و ما قبل و ما بعد این سن خطر دارد کما قال الشارح و یتأتی هذا الفعل فی سن الصبی حتی لا یبلغ السن الی [illegible]

عشر سنة فان [illegible] فی هذا السن [illegible] الشق و [illegible] الالم [illegible] التیام الشق فیه [illegible] و اما [illegible] فی الشبان [illegible]

[illegible] الورم [illegible] و اما فی الشیوخ فلان القروح فی ابدانهم لا تندمل و اما فی الکهول فانهم [illegible] فی الندرة [illegible] الورم [illegible]

[illegible] فانهم [illegible] قسمت [illegible] گفته [illegible] خطر عظیم [illegible]

الجملة بی ضرورت قوی هرگز نکند و اعلم ان الحصاة قد تتولد فی الکلیة وغیرها وقد تتولد فی المعا والاعور وفی المثانة وفی المفاصل وقال محمد وقد رأینا خلقا ماتوا صارخا صاحا لوجعها

مجاری وروایت الی الحصاة اتولد فی قطعنا ها واخرجنا ها **فصل اندر حرقت سوزش بول** واین بر چهار نوع ست **نوع اول** آنکه بسبب حرب گرده یا مثانه یا بسبب لذع مده کرار قرحه گرده یا مثانه آید پیدا شود وحرب وقروح گرده ومثانه مذکور شد بسبب او تدارک کنند **نوع دوم** آنکه جگر گرم شود وصفرا غالب آید وبدان سبب بول سجدت وبورقیت گراید وحرقت احداث نماید وعلامت او آنست که بول رنگین برآید وریم وتشور وردی نبا شد وجمیع آثار حرارت پیدا بود

واستعمال دوا وغذا بسرد وجزآن گواهی دهد **علاج** لعاب اسبغول بهدانه وشیره خرفه وکاهو وشربت خشخاش وبنفشه وبنادق بزور بارد وماء الشعیر وشیره تخم خیارین

ومانند آن بنوشند وبیفکنه تخم خربزه ودرو مغز بادام ودرو مغز کدو ودرجزآن هرچه درو بلغم بارد تناول کنند واز مشور وترش وشدید الحرارت بپرهیزند وبدانند که جماع ضرر تمام دارد

ودر علاج امر فرض انتهام نمایند که چون بیرماند منجر بشیوخ وبقراح مثانه وقضیب آنجا که ماده بسیار باشد وبتعدیل کفایت نکند تنقیه کنند بفصد قی تلیین بحسب حاجت وآنچه در سوء

مزاج جگر بذکور شد اختیار نمایند وشیاف اهلیلج با شیر عورت حل کرده بارد وغن گل یا بادام آمیخته در احلیل چکانیدن نفع دارد وعند شدت وجع اندکی از انیسون وبزر البنج بادویه بنادق

بزور در جزآن آمیخته توان داد **نوع سوم** آنکه رطوبتی که برای تعدیل بول وتغریه مجری در مجاری بول ملتصق ست منفلق وشود از شربه یا ات قویه حاره یا بمباشرت امری که علل آن طبیعت

باشد چون کثرت جماع ومانند آن علامت وی تقدم سبب وخفاف بدن وآثار حرارت در مزاج غالبودن **علاج** بعد قطع سبب بحبت تغریه مجری شیاف اهلیلج با شیر زنان در احلیل کنند

ودیگر الغرض غرایت که ذکر یافته تناول نمایند **نوع چهارم** آنکه قرحه مجری قضیب سبب مرتفن بول شود وظاهرست که چون بول برقرحه گذارد لذع آرد وعلامت او آنست که بعد

در بول برآید ودر موضع قضیب وجع لازم باشد ودر جایگاه قرحه وفرق درین دو قرحه مثانه آنست که اگر قرحه در مثانه بود بول قلیل المقدار وکثیر العدد باشد وبدانند که آن

در علاج قرحه قضیب بالاستقلال بیان خواهد یافت **فصل اندر احتباس البول** واین بر چند قسمت وهریک گفته آید وباید دانست که احتباس بول اگر مفرط بود

بحدیکه پنج بر نیاید آنرا سرگویند واگر عسر خوانند قسم اول آنکه ورم گرده یا مثانه یا حصاة انیها یا جمود خون ودرده در مثانه یا ریح المثانه محدث احتباس شود واین

مع علامات وعلاج بیان کرده شد قسم دوم آنکه گوشت زیادتی در مجاری بول روید واحتباس آرد وعلامت او آنست که بعد انعال قروح مجاری بول عارض شود و

این اکثر بیماران گاه باشد که بدون تقدم قرحه گوشت زاید در مجاری روید خود بخود پس اگر این گوشت زاید در مجری بود که فیما بین گرده ومثانه است یا دران منفذ باشد

که میان نگیرد گرده است ثقل وگرانی کمر وخلو مثانه از بول گواهی دهد واگر گوشت زاید در مجری قضیب روید گرانی وسختی مثانه وگرانی حانه ووجع شدید وتمدد مفرط پیدا بود

وبالجمله اکثر آنست که این گوشت زاید بدان مرتبه نرسد که بول را بتمامه منع **اختیاری** گوشت زاید که خود بخود روید بغیر آنکه قرحه در مجری افتد معرفت او تامل طبابت تواند

علامان ایشکار گفته اند که انبات که در مجری قضیب بود به تاطیر توان یافت وانبات که بالاتر از مثانه باشد معلوم نیگردد مگر بعد از انقطاع از علاج وبدانند که مجری قضیب

تا مثانه است واین مجری که مابین مثانه وقضیب ست مجری بول گویند حقیقة ومجاری را که مافوق مثانه است تا گرده نیز مجری بول خوانند مجازا **للان المائیة** النازلة من الکبد

انما یسیمی بالبول اذا خصمت فی المثانة **علاج** تفحص کنند که گوشت در مجری قضیب روئیده است یا دران مجری که میان مثانه وگرده وجگر ست هرچند

باشد ازالهٔ آن گوشت زائده امکان ندارد کما لا یخفی لیکن عند شدت احتباس تدبیر تفریغ بول توان کرد وانچنین باشد که اگر انبات مجری قضیب شود قاطیر

استعمال نمایند وآن آلتی مخصوصست برای اخراج بول وصفت او بطریق استعمالش در آخر این فصل گفته آید اما آنجا که آماس صعب بسیار بود قاطیر کار نفرمایند

مزید الم خواهد شد درین وقت عند احتباس تام وخوف هلاک از شکافتن چاره نباشد ما بین خصیتین وبشرح شکافند چنانکه برای اخراج حصاة میکنند ودرین شکاف انبوبه گذارند

تا بول ازین راه بیرون آمده باشد وبیمار از هلاک محفوظ ماند واگر انبات مافوق مثانه باشد هیچ حیلهٔ دیگر سود ندارد بجز درآمدن با بزرگی که از اداویهٔ ملینه مرخیه ساخته باشند

تا بدانکه بسبب ادویهٔ قاطیر مجری وسعت پذیرد ولهذا گفته اند که مرقین مرخ کور باید که زمانی طویل در آبزن بنشیند وبعد از انکه از آبزن برآید آرد حلبه بضبازی ونبقشه بابونه

واکلیل تاب کرنب وورد وغن خشک سرشته از مثانه تا جگر فرو نماید جهت ازدیاد تلیین واداویهٔ آبزن انسیت صفت آن بابونه بنفشه خطمی خشک برگ کرنب

٣٦٩
الجزء الثالث

پیدا شدن تخم کتان و مانند آن و دیگر آن قسم سوم آنکه عضله ماسکه مجاری عنق مثانه را در آلت حرکت داد از نوع شاده است مستر خی است شود و علامت

او آنست که هرگاه بر مثانه غمز کنند بول با آسانی خروج او در ارباشد نه متقاطر و زرق و حرکت اراد یکه بر دفع بول مخصوص شود در صحت باطل میگردد

و حبس و دفع هیچ مقدور نباشد علاج معجونهای گرم چون شرو دلیطوس و معجون بلادری سنجر نیا و تریاق کبیر و معجون مادة الحیوة بخورند و روغن ناردین

یا سداب با بید انجیر یا سوسن بر مثانه بمالند و اگر جند بیدستر و فرفیون در این روغنها آمیزند نفع تمام دهد و طبیخ دارچینی و سنبل و سلیخه و قرنفل و لب یا سه تحیح کرده

بر مثانه بریزند سود دارد قسم چهارم آنکه خلط لزج در مجاری که از مثانه بقضیب می آید موجب سده گردد و علامت او آنست که بیمار در عانه ثقل یابد و از علامات

حصاة و ورم دانیات و لحم و جمود الدم هیچ نباشد و تقدم راحت و سکون و تناول چیزهای لزج چون گوشت گاو و کله و پاچه و پنیر و مانند آن گواهی کند

و در بول بلغم خام ظاهر شود علاج جهت اخراج خلط ملتصقه مدرات قویه دهند و بطبیخ برگ تمام و غار و مرزنجوش و بابونه و شبت و اکلیل

حمل آبزن فرمایند و روغن خنک و شبت و عقرب در احلیل چکانیدن و بر عانه مالیدن نفع تمام دارد و شربت مدرات در آبزن و تقطیر او بالای احلیل

بر آمدن ان سریع الاثر است ضمادی که در جمود الدم گذشت سود دارد و قی و حقنه باشد که سود دهد دیگر ادویه قوی الادرار انیسون تخم کرفس تخم

بری و دوکو فته بخته با طبیخ شبت بنوشند و یکرسنگدان مرغ خشک کرده یکمثقال نمک هندی یکدرم کوفته بخته با آب گرم یا شیر حل نمایند دیگر ...

آب ترب و روغن بادام تشرب نمایند قسم پنجم آنکه خلط حاد بر مثانه ریزد و از حدت خود و رطوبت مفرطه مثانه و مجری بول را بخراشد و از آنکه مرور بول بر ...

میگرد و طبیعت از خوف الم بر دفع دگر ابد و بدان سبب بول بعسر متقاطر آید و این قسم مسبب بول فی الجمله و علامتش سرخی بول است و حرقت مجری ...

گرم و تناول چیزهای گرم و از خاصه این قسم است که اگر بیمار دل قوی دارد و بر وجع که هنگام بر آمدن بول پیدا میشود صبر کند بول بفراغت بر آید ...

خروج بول بجز با اتفاقی دافعه هیچ نیست علاج جهت تعدیل خلط لعاب اسبغول و بهدانه و تخم مرو شربت بنفشه و نیلوفر و خشخاش و عناب و روغن کدو و بادام ...

و بنفشه و آش جو و مانند آن تناول کنند و از چیزهای گرم و ذی الادرار بپرهیزند تا افنای رطوبت بتغیر آید و برای تغریه مجاری لعاب اسبغول و صمغ عربی در احلیل ...

و شیاف ابیض با شیر زنان حل کرده و قدری روغن بادام یا کدو در رنجه چکانیدن نفع تمام دارد و اگر ماده بسیار آید باید که تنقیه را مقدم دارند قسم ششم

زمانی طویل بول در مثانه ماند و بر بنا به واسطه لوم یا استعمال دیگر که آدمی را افتد و بواسطه امتلاء مثانه از آب عضله دافع استفراغ تشنج و تمدد در مثانه افتد

و قوت دافعه او بمیرد و لهذا این را موت قوت نام می نهند و علامت او آنست که عضله ماسکه بول پدید آید علاج تخم کتان و حلبه و قرطم و برگ کرنب ...

و در این طبیخ مریض را بنشانند و بعد که مثانه را از دست منغمز سازند تا بول بیرون آید ولا یخفی ان الغمز بالید یقوم مقام عصرها علی ما فیها من القوة الدافعة

الطبیعیة التی بها و برای احیاء قوه روغن بلسان و قسط بر عانه بمالند و اگر بدین حیله بول نگشاید قاثاطیر استعمال نمایند و این چنین مریض را احست ...

از مجالس اکابر و هرچه موجب منع بول باشد محذور است قسم هفتم آنکه قرحه یا بثره در مجاری بول پدید آید و از آنکه مرور بول بر آن محدث الم میگردد ...

دفع بول اجتناب نمایند و بالضرور بول بعسرت و تقاطر آید مگر آنکه بیمار بر اندام بر آمدن بول مصابره نماید که درین صورت بول بفراغت می بر آید ...

در افنای رطوبی گفته آمدیم و علامت او وجود آثار قروح و بثور است و خروج بول با سانی اگر بیمار مصابره کند بر اذیت آن و فرق درین و آنکه از افنا رطوبت مجاری ...

وجود و فقدان آثار حرارت ظاهر است علاج هرچه برای قروح مثانه گفته شد استعمال نمایند و بدانند که افیون و تخم بنج و مانند آن در احلیل چکانیدن ...

زوال الم و لعاب اسبغول و صمغ عربی و نحو آن جهت تغریه و تلطیخ نفع تمام دارد قسم هشتم آنکه ضربه بر پشت و مثانه افتد و قوتهای مثانه را ضعیف سازد و ...

احداث ورم در مثانه یا الم و اسطه الیقاع تشنج و تبلبل در لیفهای آن آنچه مودی بورم شود علامت و علاج او از ورم المثانه جوید و آنچه منجر بتشنج گردد یا منقضی بتبلبل شود

فصد باسلیق سود دارد و روغن گل مالیدن نافع است و الیقا اند تحلیل الیاف استعمال آبزن نات ملینه مسکنه تا ضمه نفع میدهد و در جمله حیله استفراغ ...

قاناطیر بود باید پس دیگر بدانند که آنچه از آست شدن بانت لیفها گشاده با خلاصی از وی کسیرت قسم نهم آنکه تنقل شکلی در مجری بول افتد از حرارت شدید یا
در تنها مجرق و بسیار بیاید ذوبانی پدید آید و علامت او آنست که بول اگر اندک باشد برنیاید و اگر بسیار بود با سانی برآید و حدت و التهاب بول انقطاع از مرطبات گاهی
علاج برای حصول ترطیب لعاب اسبغول و بهدانه با شربت بنفشه و روغن گل آمیخته بنوشند و ماء الشعیر و اسفاناخ و کدو و مغز بادام مانند آن تناول کنند و طبیخ ادویه
آبزن سازند و تنطیل نمایند و روغنهای مرطبه چون روغن بنفشه و کدو بر مثانه مالند قسم دهم آنکه در مثانه و مجاری بول تشنج افتد بواسطه انصباب بلغم
یا اعصاب و رباطهای و علامت او آنست که آثار تشنج ظاهر شود و گاهی اگر بول اندک برآید بسبیل زرق آید نه بطریق ادرار بخلاف آنچه از استرخای
مثانه باشد علاج بازاله تشنج کوشند قسم یازدهم آنکه ارتفاع خصیه باعث احتباس بول گردد و ارتفاع الخصیه مذکور شد فواید قسم دوازدهم آنکه حس مثانه
ضعیف شود و از لذع بول متنبه نگردد تا دفع بول نماید و موجب ضعف حس مثانه سده یا آفت است در مثانه یا در عضلهٔ مثانه یا در مبدا و اعصاب مثانه
یا در دماغ که مبدا همه اعصاب است کما یظهر فی القرانیطس و لیثرغس و علامت فقدان حس آنست که آدمی لذع و حرقت بول در نیابد علاج روغن یاسمین و سوسن
و نرگس و زعفران و بلسان هر کدام که میسر آید با مشک و جندبیدستر آمیخته در احلیل چکانند و بر عانه مالند و چیزهای خوشبو و مقوی چون برگ سیب [illegible]
و پشت ضماد نمایند و تریاق کبیر و مثرودیطوس و فلونیا و معجون مادة الحیوة و دواء الاصول و روغن بلسان خوردن فرمایند و اگر در بدن امتلا باشد تنقیه فرمایند قسم سیزدهم آنکه [illegible]
موجب احتباس شود و آن گفته شد قسم چهاردهم آنکه در اعضای که مجاور مثانه اند چون روده و رحم و مقعد و ناف و حالبین ورم عظیم عارض شود یا رحم منخرف شود یا خروج
نماید و بسبب مجاورت مجری بول منضغط گردد و احتباس افتد و علامت و علاج این قسم از فصل عضو ماؤف جویند قسم پانزدهم آنکه فقراتی که محاذی
مثانه است زوال پذیرد و احتباس البول آرد و این در سلس البول گفته آید فائده در ذکر قاناطیر که آلتیست مخصوص برای گشادن بول و [illegible]
از سرب یا قلعی یا نقره آلتی می سازند مجوف بحسب طول قضیب علیل در وسعت و ضیق احلیل و در یک سر او سوراخها کنند و نفع سوراخ آنست که اگر یکی از آن [illegible]
از خون و خلط غلیظ باقی مفتوح ماند جهت خروج بول و طریق استعمال او آنست که بگیرند صوف منظوم الخیوط و در او رشتهٔ ابریشم محکم قوی بر بندند سر این صوف
موصوف را در جوف انبوبهٔ مذکور در آورند و بدیگر احکام صنائع مسدود گردانند بنهجی که هوا مدخل نماند و این انبوبه را که مسمی به قاناطیر در احلیل در آورند از آن طرف که [illegible]
تا طول قضیب ساخته بعده رشتهٔ ابریشم را که یک سر او بصوف بسته اند و سر دیگر بیرون باشد بقوت تمام بکشند یکبارگی تا بجهت ضرورت خلا بجر خروج
بول بیرون آید و باید که پیش از استعمال قاناطیر آبزن فرمایند تا تلیین حاصل شود و اگر چیزی لعابی باشد بر سر وی بگذارند [illegible] بیرون
آید و این عمل نسبت باول سهل است فصل اندر تقطیر البول و این نیز بر چند قسم است قسم اول آنکه بول حدت پذیرد بسبب اختلاط گرم و علامت او
سوزش و زردی بول است و هر لحظه برخاستن و این قسم از کثرت جماع و تناول اغذیه و ادویه گرم [illegible] حادث شود و بیشتر در زمان گرم و گرم مزاج [illegible]
علاج شیرهٔ تخمهای بارد چون تخم خرفه و تخم خیار و کدو و خشخاش و کاهو و خیارین و خربزه بنوشند و قرص ماسک البول بارد [illegible] کاسنی و کاهو
و کدو و مانند آن تناول کنند و تسکین شربت بنفشه و شربت خشخاش سودمند و صفت قرص ماسک البول بارد طباشیر کشنیز تخم حماض گل ارمنی صندل [illegible]
کثیرا صمغ عربی کوفته بیخته با آب کاهو اقراص سازند قسم دوم آنکه قوت ماسکه ضعیف شود بسبب ضعف جرم مثانه یا سردی مزاج او یا بسبب [illegible]
که مطیف مثانه است علامت او سپیدی بول است و تقدیم تدابیر مبرده و حرقت و عطش نابودن و گاهی بول بی اختیار بیرون آمدن علاج معجونهای گرم چون
چون مثرودیطوس و اطریفل کبیر و جوارش کندر [illegible] با حبی قوابض چون حب بلوط و حب الآس مانند آن خوردن نفع تمام دارد و در [illegible]
[illegible] بغایت سودمند است ماسک البول حار کندر و انجیر و مویز در تسخین مثانه و جلای او مخصوص است و روغن بید انجیر خوردن و مالیدن و مومیایی بر روغن زنبق
یا روغن بادام حل ساخته در احلیل چکانیدن و درد و سرد داشتن کثیر النفع است صفت قرص ماسک البول حار بلوط و کندر از هر یک ده درم

[illegible]

سعد و فوفل و خولنجان و دارچینی و قرنفل و کبر با از هر یک مثقالی نرم کوفته و دو درم عسل نماید بشراب کهنه یا مثلث یا آب تمام ملائم نموده هر روز خوردن نفع دارد و بخور
کند و او و دیگر رم باشد مفیدست قسم سوم آنکه ورم باجمادات یا رطوبت لزجه یا جمود الدم یا قروح یا جرب مثانه افتد از ذهاب حس مثانه و جز آن که در عسر البول گفته شد
تقطیر گردد و علامات و علاج او از عسر البول جوینده **فصل اندر سلس البول** و دی آنست که بول بغیر اراده بیرون آید و آن بر چند قسمست قسم اول آنکه مثانه یا
سحیط او مسترخی شود از بسیطه فرط برودت در طوبت و علامات و سپیدی بول است و عدم حرقت و جمله علامات سوء مزاج بارد و سپید البودن و این قسم در اکثر بیماریها
عارض شود علاج دو دیگر گرم قابض چون کندر و سعد و خولنجان و مانند آن هر چه سخن مثانه و مجفف رطوبات بلغمی بود با چیزهای بارد قابض مجفف چون
حب الآس و گلنار و مانند آن مرکب ساخته بدهند و مشک و جند بیدستر برد غنهای گرم یار کرده بر مثانه بمالند و بهترین چیزها خوردن اطریفل صغیر و کبیرست
اگر او دیه اطریفل را بر دهن گاو چرب سازند و بریان نمایند و شاه بلوط و مصطکی و سعد و بلیله سیاه با قند سفوف ساخته خوردن نفع دارد و گو
روباه بریان نموده این علت را و دردیست را خاصیت فایده مند گفته اند قسم دوم آنکه فقرات که در برابر مثانه است زوال گیرد بخارج یا داخل
یا سقطه آید والنسته که انچه در وی زوال فقار بسوی خارج بود از دو حال بیرون نباشد یکی آنکه با انقطاع رباطهای مثانه انجامد و علامت او نتوو
شدن فقارست و علاجش ممتنع زیرا که رباط گسسته مرتبط نمی گردد دوم آنکه رباطها بر حال باشد و گسسته نشود اما بسبب مد در رباطها که لازمه زوال
فقارست متاذی گردد و عضله که حاصر مثانه است علاج او در فقارست و گاه باشد که زوال فقار موجب اسرالبول گردد و انچه در وی زوال فقار
بداخل بود علاج او جذب فقارست بمص محاجم یا تضمید زفت قسم سوم آنکه سوء مزاج گرم مفرط مثانه عارض شود و علامت او حرارت مزاج مثانه و
قاروره رنگین بودن و بچیزهای گرم ضرر یافتن علاج از طباشیر و گلنار و گل ارمنی و خرفه و تخم کاهو اقراص سازند و بدهند و انچه در ذیابیطس گرم
ذکر یافته و هر چه بارد و قابض باشد بکار برند قسم چهارم آنکه در اعضای مجاور مثانه چون رحم و ناف ورم عظیم پدید آید و بدان سبب مثانه منضغط گردد یا
امعا از ثقل بسیار جمع شود و مثانه را تنگ کند و از همین قبیل است که زنان را هنگام حمل ثقل پدید آید علاج بزوال سبب رجوع نمایند قسم پنجم آنکه استعمال
مدرات چون شراب خربزه و جز آن باعث سلس البول شود علاج ترک سبب کنند و بعده اگر باقی باشد بچیزهای موافقه تعدیل نمایند قسم ششم آنکه خلع المثانه
فاجیه شود و آن در فصل مستقل ذکر یافته **فصل اندر بول کردن در فراش** و این علت کودکان را بسیار افتد علاج انچه در سلس البول که سبب او برد مثانه
باشد بهتر غذاهای عضله بود گفته استعمال نمایند و بدانند که مرض مذکور بسیار باشد که دوا نپذیرد و چون کودک بسن بلوغ رسد خود بخود زوال گیرد و نیکوترین حیلی آنست که از غذا ابا و ریاستار
بول کنانند و شبانگاه طعام و آب ندهند و از چیزهای سرد و تر باز دارند و روغن و بان که در و مشک قدری فرفیون آمیخته باشند بر عانه بمالند و گلقند عسلی بخورانند و
خشکه و بلیله و نخود و بلیله و این دوا سود دارد زیره کند حب الآس زهر یک پنج مثقال با چهل مثقال عسل بسرشند شربتی دو درم **فصل اندر بول الدم** این بر سه
قسمست قسم اول آنکه رگی از گرده گشاده شود یا شگافته گردد و علامت این قسم آنست که خون صاف برآید بغیر درد و ورم و چرک و ریم نباشد پس اگر گشاده شدن
رگها بسبب پری خون اندک اندک برآید و اگر رگ شگافته خون کثیر المقدار یکبار بیرون آید و رسیدن ضرب بر گرده و تناول اطعمه و ادویه تیز دیگر سبب آن
دهد و باید دانست که بول الدم که بسبب انفتاح یا انشقاق رگ گرده افتد گاه باشد که بادوار معین آید چون خون بواسیر در هنگام احتباس و امتلا عروق
گرده رجوع بجانب قطن محسوس نشود بعد از آنکه خون روان گردد و وجع کم شود تا که بعض رگها ممتلی شود علاج فصد باسلیق و صافن کنند و قرص کهربا و قرص نفث الدم
قرص بول الدم دهند و شربت عناب با تخم خشخاش و شربت خشخاش در لعاب و کاکنج سود دارد و حجامت کردن بر سفره و عانه مفید گفته اند و آنجا که خون سبب باشد
آب سوبه مثانه ریزند و گل ارمنی و اقاقیا و صندل و گل سرخ و حی العالم ضماد نمایند و هر چه در ذیابیطس گرم ذکر یافته استعمال فرمایند و بدانند که تناول اطعمه حریفه و شیرین
شرش و اسحام و حرکات عنیفه و سواری اسپ و غیره و مشی سریع در بول الدم ضرر تمام دارد و صفت قرص بول الدم تخم خیار چهار درم نشاسته کثیرا

۲۷۳

بیاض طبی جلد دوم

کلنار و گل سرخ هم الا ان که این صمغ عربی از هر یک یکدرم جمله را بکوبند و با آب خرفه یا لسان الحمل قرص بندند و بحسب حاجت آب خرفه یا لسان الحمل با جز آن بدهند قسم دوم آنکه گرده

یا مثانه ضعیف گردد و بول بسبب آن دائم چکیده شود چنانچه باید دمی را بول بیرون آید و علامت او آنست که بول غسالی باشد یعنی برنگ آبی که گوشت در وی شسته باشند

بول بیرون آید و علامت او آنست که بول غسالی باشد چنانچه از ضعف گرده بود مائل بسرخی و رقت بود علاج آنچه در ضعف جگر ذکر یافته استعمال نمایند بحسب سبب قسم سوم آنکه رگهای اعضای بول

و بدان سبب بول الدم پدید آید و تاکل و درین عرق نمیشود دیگر بعد جراحت این اعضا و علامت که با ریم آید و مع بو باشد و تقطار نیز بیرون شود اندک اندک خصوصا

که تاکل در رگهای مثانه باشد علاج آنچه برای قروح گرده و مثانه گفته شد استعمال نمایند و گل ارمنی و قرص کهربا نفع فایده دارد و گل ارمنی و قرص طباشیر مسکن

در جمله تمام باب اندر امراض که بمردان مخصوص است و این باب مشتمل است بر چند فصل فصل اندر نقصان باه باید دانست که مجامعت

کار طبیعی است و استکمال این فعل مشروط بصحت اعضا رئیسه و عضو رئیس چهار است یکی دل دوم دماغ سوم جگر و این هر سه هم جهت بقای شخص و هم بقای

نوع و چهارم انثیین او و عصب منی است و این از جهت ابقای نوع است فقط و پوشیده نماند که نقصان باه بر دو گونه است یکی آنکه شهوت جماع ضعیف شود دوم آنکه

آلات منی گرم گردد و هر دو را اسباب این فهمی بیان کنم قسم اول در نقصان باه بسبب ضعف شهوت باشد و اسباب ضعف انواع است نوع اول آنکه بدن لاغر و ضعیف شود از قلت غذا

و بدان سبب سوء و ریح و خون کرباده شهوت کمتر گردد و علامت او نحافت بدنست و ضعف قوت و زردی رنگ و قلت غذا علاج جهت قوت بدن غذای

خورند و خواب بسیار کنند و جماع ترک نمایند و خوردنی و سرور و خوشبوئیها مشغول دارند از اغذیه هر چه مناسب حال خود دانند بخورند و معجون لبوب نفع تمام دارد

نوع دوم آنکه منی قلت پذیرد و جماع بسیار است که چون در اعضا رجماع منی بسیار نباشد تحریک شهوت نکند و باید دانست که منی فضله هضم چهارم که پس از

تولید و تقسیم غذا در اعضا باشد و از آنجا مترشح شده از اشیا اعراق العروق و از جمله رطوبت غریبه است که قریب العهد بانعقاد است و اعضای اصلی چون عظم و غضروف و عصب

و اوتار و رباط و شریانها و وریدها اعضای ازوی متکون میگردد و طریق حصول منی آنست که خمیر و اصل او از دماغ فرود آید از آن دو رگ که پس دو گوش است

و این هر دو رگ با نخاع واصل شده از آن گذشته اند و از هر عضوی رئیس شعبه و جزوی بدین رگها پیوسته است و همه آن برگهای انثیین رسیده و قدرت کامله صانع

مطلق چنان اجرا یافته که رگها در این ماده مستعد با انثیین آید بسبب بر غلیانی گرایند چنانچه خون در پستان بشیر استحاله می نماید و جمهور اطبا اتفاق دارند که منی

زن و مرد است بنص قرآنی نیز بر این دال است کما قال تبارک و تعالی فلینظر الانسان مم خلق خلق من ماء دافق یخرج من بین الصلب والترائب و دلیل بر آنکه خمیر منی از رگها

پس گوش می آید آنست که تجربه رسیده که قطع این رگها قطع تناسل میکند و ایضا خون این رگها مشابه بشیر میباشد و دلیل بر آنکه از هر عضوی ترشح میگیرد منی آنست

که ضعیفی کاو بر آمدن اندکی از این حاصل شود و از برآمدن خون کرد و چنانچه او باشد نه شود و از آنجاست که هر عضوی کاو بیمار ضعیف باشد از پسر همان عضو ضعیف

و اکثر امر و علامات قلت منی حسب خشکی او است و حرارت او پس اگر بسبب قلت منی خشکی و لاغری آلات منی بود نشان او غلظت منی است باستعمال مرطبات تمام آنکه

ابدان آب بنفع یا فتق و اگر بعلت سردی آلات منی باشد نشان او شدت غلظت و جمود و برودت منی است و خروج او بدشواری بعد مداومت بسیار و حرکات بسیار و استفراغ یا فتق از

گرسنگی و حرکات معتدله و ادویه سخنه و هوای گرم و از این قبیل است که بعضی کسان بعد از دخول بنفوذ استکمال میگیرد و جهت حرارت موضع و حرکات اگر بعلت حرارت آلات منی بود

او علامت زردی منی است و مواظبت ترک ادویه سرد و بسیار اتعاب یا فتق و در تسکین غضب و در رگها تغیب اندکی پیدا بودن فائده غلظت منی بر قدر نیست که حرارت مفرط باشد

لان الحرارة المفرطة تشوی و تجفف و انچه با فراط نبود رقت ضرور نیست لان الحرارة تذوب و ترقق اذا لم تفرط و اگر بعلت رطوبت آلات منی بود نشان او رقت منی و کثرت

او و سستی و تنبیه و آب بسیار مانند آن ضرر یا فتق و بجفف مستفیع گشتن و قارورة سپید غلیظ بودن اگر بسبب قلت اجتماع برودت و رطوبت یا برودت و رطوبت یا حرارت و یبوست باشد

نشان او از ترکیب آنچه در بسیار او گفته شد ظاهر شود و باید دانست که اجتماع حرارت و رطوبت سبب قلت نمیشود بلکه موجب کثرت منی است چنانچه شارح اسباب گفته

المزاج الحار الرطب فهو السبب الخفیا علی الدم لتفتیح الصالح المستلزم لکثرة تولد المنی والمزاج الشهوانی والفتح المنفصلة ولا یمکن ان یکون سببا لقلة المنی علاج اگر

٢٧٣

صفت معجون لعوب

که از خوف ازاله آن شهوت اصلی نبود و اگر حیلتی دیگر باشد که گریختن تمنای طبیعت گاهی فسخ و لعشق و یا وزنا خانی کار دو گردد و یا که را علاج کند تا شهوت میان کمی باید یا بایع

بدو نماید باید که در دل اندیشه تا کند و خیالات نکند که لذتی و خیالات مرتب بسبب آنکه دل را تسلی دهند که کار طبیعت بقوت حرکت آید و نیاید باشد و علاج خیالی کار خانه

جمیع تماید خیالات فاسده که در نفس باشد و تقویت دل و دماغ مشغول باشند که چون دل و دماغ قوی بود خیال فاسد و اندیشه باطل از دل دور کند و آن ماده در هفت

نوع ششم آنکه ضعف در دل پدید آید از تعب کثیر یا مرض طویل یا جماع مفرط و جز آن هرچه عرارت غریزی را تحلیل کند و قوت را تضعیف سازد و ظاهر است

که چون دل ضعیف شود روح شهوانی در ریح نباشد متولد نگردد و بالضرورت ضعف در باه پیدا شود و علامت آن نرمی و ضعف نبض است و تضعیف بر گشتن جماع کمتر خود

و نشاط از جماع کمتر شدن و بعد از جماع حالتی نزدیک بغشی پیدا شدن و آنجا که حرارت بود ظهور تشنگی و خفقان بیشتر از همه اکثر مرض است و خاصه اهل حاجت است که

از شم و شنیدن نیز این کار است از رائحه علاج در تقویت و تعدیل دل کوشند و بحسب ضعف بمفرحات با تقویت و جز آن که در باب امراض دل است اینها اند خاصه

خوش آواز مشغول دارند و از فکر و غم دور دارند و معشوقه جمیله هم آغوش سازند که صحبت محبوبه در تقویت اعضا و فزودن شهوت باه بیشتر از همه که بیست

و هیچ چیز با وی نمی رسد نوع هفتم آنکه معده یا جگر ضعیف شود و بدان سبب خون صالح که تولید منی را شاید کمتر پیدا شود و بدان سبب ضعف در

باه پدید آید علامت او آنست که آرزوی طعام و جماع کمتر شود و هضم ضعیف باشد و دیگر آثار ضعف و سوء مزاج این دو عضو هست پدید آید علاج

در تقویت و اصلاح مزاج اعضا مذکور کوشند بحسب چنانچه در محال خود منضبط است نوع هشتم آنکه دماغ ضعیف گردد پس ماده قوت نفسانیه

حساسه منقطع شود از اعضای تناسل و بدان سبب اعضای مذکوره از حرکت لذت و دغدغه منتبه نگردند و ظاهر است که تا در اعضای تناسل دغدغه

محسوس نگردد باه انتشار صورت نه بندد و علامت او آنست که حواس تکدر باشند و حرکات تنفیره لطیفی بود و نشاط بجماع کمتر آرزو شود خاصه اگر دماغ را پیدا

بیداری و جز آن و جماع لذت ندهد و تضعیف است باشد اگر ضعف دماغ از سردی بود هوای سرد و چیزهای سرد ضرر دهد و گرمی نفع بخشد و اگر از حرارت بود

عکس این باشد و اگر از رطوبت بود ترطیب ضرر دهد و در حمام و قدرت جماع نشود و تخفیفا نفع بخشد و اگر سبب یبوست دماغ بود بعکس این باشد علاج در تبدیل مزاج

کوشند با نچه سبب بود و اگر یا در غالب باشد تنقیه خلط غالب و اگر ... و تبدیل مزاج آرند و در جمله جهت تقویت دماغ معاجین مقویه و مشمومات و

اطلیه و جز آن بر و فق حرارت و برودت استعمال نمایند چنانچه در امراض دماغ ذکر یافته نوع نهم آنکه ضعف یا آفتی دیگر بگرده رسد و بدان سبب شهوت طبیعی نقصان راه یابد

و ظاهر است که شهوت جماع بی تکمیل منی و تکثیر آن متعذر گردد و قال الشیخ الاسباب لان مادة المنی تاتی من الکبد الی الکلیتین فی شعب من الاجوف النازل و تصفی فیها من المائیة ثم

الی المجری الذی بینها و بین الانثیین و هو عرق المعالف والاستعداد لطول المسافة فینضج فیه المنی و یصفی لیه اجزاءه ثم سند الی الانثیین فیها نقصها علی تمام

تکون المنی باستحالتها الدم النافذ فی هذه العروق و لذلک صاحب الکلیة الحارة باعتدال تکون کثیر المنی قویا علی الجماع و علامت علاج آفات گرده در جایگاه خود

گفته شده بدان رجوع نمایند قسم دوم در نقصان باه که سبب او استرخا و سستی آلت بود و این بر چهار قسم است نوع اول آنکه ضعف و لاغری بدن

موجب استرخا و سستی آلت شود و علامت و علاج او همانست که در نوع قسم اول در این فصل گفته آمد نوع دوم آنکه آدمی زمانی طویل از جماع باز ایستد و

بدان سبب تقلص و ذبول در قضیب افتد و هو یا است که سائر اعضا قوتی یابند بعملی و ریاضتی که بدان عضو مخصوص شده باشد و ضعیف بگردند که ترک آن

کنند قال الاطباء العمل یقوی و التعطیل یضعف علاج آب گرم بر آلت ریزند جهت تحلیل و تدبیر ماده و ترطیب و تسمین ... بمالند زمانی طویل بتدریج که ذکر

نواحی آن و برآهنج فقرات ... استعمال نمایند تا نفع پدید آید نوع سوم آنکه در اسفل بدن تشنج و ریح کثیر تولد کند و بواسطه برد یا حرارت مفرط یا بجهت

دیدالسبب آلت سست مدا ومت نکند و مستنفری باشد و علامت او قوت بدان و سلامتی اعضا و تشنج تا بود و آن باعضا فید و قند تشنج نفع گشتن ذمی بسیار ... و این سبب مدا

انتشار کامل باطل نمیباشد بلکه اندک و ضعیف میباشد که عدم تولد نفخ از قلت حرارت و نقصان رطوبت بود نشان او آنست که پس از اکل و شرب ...

در انشیین ... ضعیف ... منی بطول می کشد

دراری ... گرم بیاورد و ... که بعد از حرکت

پیش ... ازان رنگ بطرف ... ایذیرش آن بر رو

قضیب برکون منی ... در ... کرده تا نشود

دروی ... سبب صاحب گرده گرم باعتدال کثیر المنی قوی

سبب ... علی الجماع ... قول قال الاطباء العمل یقوی

وقوت ... آن ... کار ... باعث

... اسباب ... عضو ... ۱۲

اگر ماکول رطوبتی بود و کثیر الرطوبة باشد و مقدار رقت پدید و کم باشد که مدهم صرف مانع تولد نفخ باشد و این بسیار بود دلشان او قیست که هنگام گرسنگی
و خلو معده و عند حرکة مسخنه و استعمال غذیه مواد و مسخنه ها و اقشار رقت گیرد علاج انجا فقدان رطوبت بود جهت ترطیب استحمام و تریخ و مانندان بکار برد و از غذا
چون باقلا و عدس و شیر تازه با اندکی دارچینی تناول نماید و از ادویه با بیه هر چه بسیار گرم نبود اختیار فرمایند و شدید الحرارت زنهار نخورند که حرارت مفرط خشکی آرد و این
معنی مولد نفخ است و انچه از حد حرارت باشد جهت تخلیص اعلا جین گرم و ادویه و جز آن هر چه مناسب او بود استعمال نمایند نوع چهارم آنکه عارض شود با عصاب جنبی از فالج
بواسطه انصباب فضله مادی در عصاب مذکوره یا بواسطه ستادن در آب سرد زمانی طویل یا نشستن بر برف و مانند آن و ظاهر است که چون بسبب این اسباب مزاج اعضا فاسد و قوت
محرکه و ماسکه منفعل نگردد و آن عضو در اثر و غرارت و قت حسی سست سهولت خروج او بغیر انتشار و آنکه آلت ضعیف الحس و الحرکة بود در روز بر زلاغر و باریک شود و سر بند آب سرد متقلص
فشرده نگردد یا کمتر گردد بسبب بطلان و نقصان حس بدانند که مرض مذکور را اگر قوی تر باشد و مزمن شده و هنوز آلت بسیار راه تهدد باشد قوی علاج نباشد و این را مفلوج گویند و صاحب او را
عنی خوانند اما اگر حدیث بود و سبب قوی نباشد و بر سیدن آب سرد آلت منقبض و مجتمع تواند شد و بنایت باریک نباشد و اپذیر علاج انچه در فالج گفته شد بعمل آرند و
بدانند که در نیم رض مقننه و حمولاً و سوتا مسخنه اثر تمام دارد فصل در مظلمات قضیب و در بیان تدبیر و کیفیت اوقات جماع و بیان مدارک مضرت
از کثرت جماع حاصل شود و این فصل را بسه قسم بیان کنیم قسم اول در انچه قضیب را بزرگ کند و باید دانست که بزرگی آن در طول نمیشود الا در سن بلوغ و
ایام نمود چون نمود در گذرد و بزرگی قضیب صورت نبندد مگر در عرض و عمق و اسباب بزرگی انواع ست یکی آنکه آلات را چند بار بخرقه خشن چندان بمالند
سرخ شود و بعد از ان روغنهای مناسبة خاصة روغن مورچه طلا نمایند تا نشد سامات کند و نگذارد که آن خون منجذب تحلیل یابد و عقب آن نرمت طلا نمایند تا خون
منعقد گردد و باید که این عمل مکرر کنند تا عظم تمام آورد دیگر آنکه قضیب را با آب گرم بشویند و بروغن بلسان مکرر چرب کنند دیگر آنکه بر روغن زیتون الدوا
مالش دهند بزرگی آرد دیگر آنکه آب کرفس مکرر بشویند دیگر آنکه بروغن گوسپند مکرر چرب کنند دیگر آنکه خراطین با علق خشک در روغن سوسن بسایند
و بمالند و شیخ الرئیس در استعمال علق گوید که زلو را در نار جیل که آب وی خشک نشده باشد اندازند تا لکه شده یا بشتر شود آنگاه بر آورند
و بسایند و طلا نمایند و اطبا گفته اند هر عضوی را که بخواهند فربه کنند نخستین مالش دهند و آب گرم بران ریزند بتدریج آنرا بزنند پس زفت بروی
طلا سازند و هر گاه انتفاخ رو بد بدانند که این تدبیر بار مانند تا انچه منجذب شده باشد بتحلیل رود و قال جالینوس علاج نجاشی فلا ما نقص الآلة
بهذا الاعلاج لوما نیوما فنعت آنکه دسمنت فی زمان یسیر صفت روغن مور چه مورچه در از هفت عدد بگیرند و بار و غن زیتون در شیشه اندازند و سر وی محکم کنند و اندر
سرگین گوسپند یکروز و یکشب دفن نمایند و بیالایند و بر مانوق الحلیل بالبند عظم آورد و قوت مباشرت بفزاید دیگر تا کیب در این باب بسیار است اما در اینجا بهمین قدر
که مبتذل است بسنده کردیم قسم دوم در تدبیر و کیفیت جماع و اوقات آن و این قسم مشتمل است بر چند فوائد فاکده بهترین اوقات برای جماع آنست که طعام
از معده گذشته باشد و هضم اول و ثانی شده باشد و از انکه هضم هر شخصی و هضم هر غذائی یکسان نیست آنرا وقتی معین نتوان کرد لیکن بتقریب گفته می آید که مستعمل الهضم را
باید که بعد از غذا تا سه ساعت نگذرد و جماع نکند مثلا اگر عادت طعام خوردن وقت نماز پیشین باشد بعد از نماز عشا استعمال باین کار اولی تر بود و بوعلی
گوید که التفات نباید کرد بر قول گروهی که وقت جماع بعد تمامی همه هضمها قرار داده اند زیرا که این وقت جوع باشد و بعضی محققان ذوی تجربه بر انند که نیکوترین وقتی آنست
که طعام در معده هضم شده باشد اما نه از معده نگذشته باشد زیرا که جماع بر خلو معده بغایت مضرست و علیل را ناوسزاوار آنست که بساط مباشرت را گاهی
منبسط گردانند که شهوت صادق بود و داعیه منی متملی و قوتهای تن قوی و سالم و آلت انتشار پذیرفته بی حدیث باعثی مثل خیال جماع و رویت و ملاعبت
دلیل امثال اینها باید که در این کار وقتی شروع کنند که هوا معتدل بود فائده بهترین اشکال در جماع آنست که زن بر بستر نرم بر پشت باز خفته باشد و
مرد بالای او بود و سر این برداشته چنانکه تواند و سر او بر بالش باشد تا هم لطفه بجایگاه خود رسد و لذت هم بیشتر بود و بدین عمل اگرچه قضیب کوتاه باشد

رحم میرسد و ظاهر است که تا سر آلت رحم را نرسد آنرا که بدولت رسیدن نشود و بدانند که دیگر اشکال نیز مضرت است خصوصاً که مرد زیر بود و زن بالا
بهتر اوضاع آنست که پس از دخول ملاعبت نماید بسیار و پستان را بمالد و بن ران و ابر انگشت بخارند و سر آلت بر لب فرج بساید تا که شهوت زن غالب شود و هیجان
او بسرعت آید و باشد که نفس عظیم زند و چشم او منقلب گردد و مرد را با پای خود سخت گیرد بالجمله چون شهوت زن غلبه کند باید که بکار مشغول شوند زبان زن را در دهان کشند و مالش
شدت انزال رسیدن بتدریج و علامت بیرون آمدن آنست که بیرون آرند و هرگاه در منی جنبش افتد زن را در هم کشد و بپیچد و هم منی را باز نگیرند خاصه اگر حرکت کرده باشد و جائی که چنین اتفاق شود باید
صحت وجود موجب انقطاع نطفه و ظهور مولود باشد فائده عقب تخمه و ناگواریدن طعام و عقب استفراغ قوی و بیخوابی و پس از ریاضت ماندگی و رنج و حالت غم و
اندیشه مفرط جماع نشاید کرد که از کثرت تحلیل هم غشی و ضعف باشد و ایضاً در مستی و خمار ممنوع است و خشک گرداند ایمان را در گرما و سرما قوی ضرر دارد و همچنین در حالت
گرسنگی و تشنگی با سرما یا بنه باشد پرهیز از این کار واجب است و اگر اتفاق افتد از پس گرم شدن با اسباب آن باشد که از پس آن نفس فائده نیستکس را از جماع آب سرد
و شربت ونشاید خوردن زیرا که اکثر استرخا و رعشه آرد و جگر را سرد کند و با ستسقا کشد و ایضاً با آب سرد غسل نشاید کرد و خویشتن را از مزاد هوای سرد محفوظ باید
داشت زیرا که اگر سوا مسام اندر شود حرارت غریزی را ضعیف کند و ضرر رساند فائده گروهی باشند که میان هر جماعی که مع الانزال باشد نمی توانند باید
وکذلک در سن اعمال هکیس زین باب یکسان نیست بعضی باشند که یکروز خود را باز نتوانند داشت و مع ذلک هیچ ضعفی پدید نیاید بلکه راحت
و قوت یابند اما اعتماد بر شهوت و امتلاء منی باید کرد و کسی که برین کار حریص بود و یا وجود ظهور اولین ضعف از ارتکاب آن باز نماند باید که ناظر حال خود باشد تا گرفتار
دل و سستی اندامها و قوتها نگردد که در هر دو حال طبعی نگردد و انزال دیر تر عادت شود خود را باز دارد و آسایش جوید که اگر چنین نکند منع بواز جماع نایستد
در امراض مهلکه افتد پس باید که هرگاه حدوث این چنین اعراض احساس کند خود را از جماع باز دارد فائده بر جماع که با لحاح بود و حرکت بسیار کرده شود
زیان دارد و آخر ضعف در باه آرد و کذلک صحبت با زنان حائض و نابالغ و الواکره و زنانی که بعید العهد باشند از جماع ممنوع و ضرر دارد بالقا اما باکره
یا شهماه که گاه گاه سهم حد حکم الکبیر دارد کما لا یخفی علی اهل التجربة اما جماع در دبر با وجود حرمت شرعیت کراهت طبعیت نزد حکما نیز مقرر و در موجب گفته که باز دو
لیاقت بشیر کند ایمن نباشد از آنکه فرزند اوذی ابنه آید قسم سوم در تدارک مضرت که از جماع پیدا آید و حیله آنکه از جماع ضعف روی نماید هرگاه از کثرت جماع ضعف و
ناتوانی روی نماید از آن باز ایستد و تخمین و ترطیب و تقویت و تفریح کوشند و بماهی تازه و نان لطیف و زرده و شیر گاو و شیر تازه و شرب نمایند که در انتعاش و
تقویت نفع تمام دارد و کذلک بیضه مرغ نیمبرشت و دیگر اغذیه و حلوا مقویه مسمنه هرگاه از کثرت جماع رعشه پدید آید نیز دماغ قرار نیابد و آنچه بر عضو مناسبت
استعمال نماید و روغن بان و روغن سوسن و مانند آن بر بدن بمالند و اگر در ماده رطوبی بسبب بسیار جماع که موجب حرارت است کثرتی محسوس شود استفراغ بمقدار کند
بدانند که بمضرت جماع در مردم ضعیف الاعصاب بیشتر میشود و هرگاه از استکثار یا مباشرت ضعف در بصارت پدید آید تدبیر آن دماغ کنند و روغن بنفشه و روغن بادام و کدو
بینی چکانند و باشیر استحمام نمایند و در آب شیرین چشم بگشایند و گلاب بر چشم چکانند و تا ضعف بالکل دور نشود جماع نزدیک آن نکنند و بر غذای لطیف که باعث نیست تناول فرمایند فائده هرکه
بعد از جماع چند لقمه چرب و شیرین خوردن عادت کند از جماع مضرت نیابد و کذلک هر چه برای تدارک ضعف گفته شد اگر در حالت صحت استعمال می نموده باشند ضعف
و بهترین چیزها درین باب شیر گاو بیش است خاصه اگر قطره زنجبیل در وی بجوشانند و نیکوترین و نافع ترین طریقه آنست که آنرا بجوشانند تا تازه بنوشند بشرط آنکه طبعیت
و از این قبیل است روغن خوشبو مالیدن بر بدن مالیدن و تحت خواب ساق پا و کف پا وقت خواب نرم مالش دادن باید دانست که جماع با مرغوبات طبع و شاهد
پر عشوه و ناز که بسن بلوغ رسیده باشند موجب مسرت و انتعاش حرارت و تقویت قوت است و لهذا کثرت غایت رغبت و درین صورت هر چند منی
دفع شود اما ضعف کمتر افتد مسبب وی بدو لیفه منی و روح و کثرت شوق و فضل اندر سرعت انزال و این چند گونه باشد یکی آنکه قوت ماسکه ضعیف شود
بسبب برودت و رطوبت و علامت آنست که منی بسیار رقیق و رقیق برآید و آثار گرمی هیچ نباشد علاج برای تنقیه ایارج بادیه دهند و بعد ازان فرمایند مرغان

عجائب به ... و همین زعفران آن ... و قسط ماشر آن باشد و ... بالله ... از شراب خشخاش و معجون خبث الحدید ... تمام دارد ... مفرحات صحت

حب مسک ... و بهترین غذا قلیه خشک مطبخه ... چینی و جوز ... صفت شربت خشخاش که انگور ... ماش ... دارو گلنار و گل سرخ ... کشنیز خشک و صعتر و

سعد از هر یک ... درم زعفران ... از هر یک یک درم خبث الحدید سی مثقال ادویه را کوفته با آب انگور ... بجوشانند تا سوم حصه آب بماند پس بپالایند و بدارند

بحسب حال بنوشند و ... خبث الحدید که گویند صفت معجون خبث الحدید بلیله سیاه و بلیله آمله و فلفل و زنجبیل و دار فلفل و سعد ... هندی ... از هر یک

تخم گندنا و تخم ... از هر یک چهار درم خبث الحدید ... درم ... بکوبند و ببیزند و ... با دام ... بزنند و با عسل مصفی ... بعده دو درم ... و ...

بدارند و بعد از شش ماه بکار برند شربتی دو درم یا زیاده بحسب قوت مزاج و طریق تدبیر کردن خبث الحدید ... ببرند و در سرکه ... بیندازند ...

... و ... بعمل آرند صفت ... مفید ... بجوشانند و بعسل ... نمایند نوع دوم آنکه کثرت منی ... با ...

و علامت او اعتدال قوام کثرت منی و قوت آلت است علاج رگ زنند و تقلیل طعام نمایند و چیزها یکه خون افزاید چون گوشت و شراب و مانند آن بگذارند ...

و شربت ... و ... و مانند آن بنوشند و جماع بسیار کنند که بغایت سود دارد و ... اگر ... طویل جماع اتفاق نیفتد ... نوع سوم آنکه منی ...

پس بحرکت جماعی یا بمجرد مباشرت فاحشه یا بمجرد ... بحسب قوت و ضعف ... کند حدت و حرقت و بدان سبب ... منی ...

و علامت ... وقت برآمدن لذع و حرقت ... و رنگ منی زرد و قوام او ... علاج هر چه ... تبرید و ترطیب ... استعمال کنند ...

با شیره تخم خرفه و تخم کاهو و تخم حماض و مانند آن بنوشند و ... با شیره خشخاش ... غذا ... و ...

... شود و ... آن در سایر اعضا ضعف عارض گردد ... آید ... کرم ... اگر ... باشد و ... علاج آن

از ضعف باه جویند و بحسب آن تدارک کنند ... اگر در قوت و ضعف باه و خروج ... صحت ... امساک ... تمام ... لیکن اکثر

... که هر چه امساک آرد در ضعف باه باشد ... اهل تجربه گفته اند ... که ... باشد باید که ... نظر و تجویز ...

... در ... اختلاف مزاج ... مثلا اگر ... حرارت بود ... سرد باید ... تدارک حرارت نمایند و ...

... و ... با شد ... جهت ... آلت ...

کفایت کند و ... باید ... و امثال آن ... باشد فصل در کثرت شهوت جماع و این ... گونه ... شود و ... افزون

و علامت وی قوت بدن و سرخی رنگ و قلت ضعف با وجود کثرت خروج منی با احتلام و جماع ... و کثرت شهوت که با قوت بدن و صحت مزاج ...

و ... در ... اگر ... شهوت ... ضرورت ... مزاج و ... قوت ... اما هرگاه کثرت شهوت ...

نماید ... علاج ضروری باشد علاج رگ زنند و مسهل خورند و تقلیل غذا نمایند و از اغذیه هر چه مایل ... بود ... میل نمایند ... و عدس خورند

و انگور و انار ترش و سرکه ... و تخم کاهو و تخم ... و شاهدانه و کشنیز خشک ... بلوط نیلوفر و تخم خرفه و ... و سماق و گلنار و ... با شیر و ...

... و کافور و ... آن هر چه بارد و مقلل منی بود ... کنند و برای تبرید پشت و گرده دا ... اقاقیا و گل ارمنی و ... گلنار ...

بر پشت و گرده ... نمایند و ... از کتان سازند و برگ بید و برگ نیلوفر و مانند آن بر فرش بگسترند و ... بر این بستر ...

... بسبب ... نوع دوم آنکه منی ... رقت ... و ... خروج ... شهوت ...

او ... بول ... و ... انزال ... خروج منی ... و حرقت پدید آمدن ... در بدن ... علاج ... سرد و تر چون ...

و خرفه و کاهو و شیر ... و هر چه بارد و مقلل منی بود ... باشد چون پوست خشخاش و برگ ... سود دارد و ...

دفع آن مثل نوشیدن ست و کذلک در آب سرد و آمدن و احمره و اطلیه که بالا ذکر یافت سیم در بیان مفید ست نوع سوم آنکه رطوبات ای جهت گشتن
منی مستعد باشد از دن شود و با وجود صحت بدن و قلت خون و فتور قوی شهوت غالب باشد و علامت او غزارة و رقت و بیاض منی ست و تیز
نوع علاج ادویه حار مقلل منی چون شونیز و تخم سداب و تخم بنج کشت و اپودینه و مرزنجوش و مانند آن بکار برند تا رطوبت را تحلیل دهد و جوارش کمون
درینجا اثر تمام دارد و از اغذیه هر چه بادشکن بود تناول نماید چون دراج و تیهو و کباب ماشند آن نوع چهارم آنکه اعضای منی قوی بود سالک
دیگر اعضای رئیسه ضعیف باشند و رطوبت اندک ما بدن سیال بود و ظاهر که چون بدن نحیف بود و عضوهای منی بقوت کثرت شهوت مستولی شود اگر چه بعض عضو
ضعیف باشد لیکن از آنکه عضو ضعیف باشد استفراغ منی ضرر رساند مثلاً شخصی که دماغ و عصب وی ضعیف باشد و اعضای منی قوی اگر جماع ترک کند منی بسیار
جمع شود و بسبب تبخیر که از لوازم کثرت ماده رطبه مولد الحرارة ست و بواسطه قبول انفعال که از لوازم ضعف ست فاسد شود و دماغ جهت قبول ابخره و دیگر
لازمست می نماید بر جماع استفراغ شود و دماغ و عصب این نوع وجود ضعف ست در بعضی از اعضای رئیسه و ظهور قوت در اعضای منی
اگر ضعف در دماغ باشد کلال حواس و فساد فکر و جز آن پیدا بود و کذلک در دیگر آثار که بضعف هر عضوی مخصوص ست چون ضعف در آن عضو
پیدا آید آثار آن ظاهر ست علاج اگر با قوت اعضای منی برد دل و تقلیل غذا باشد نیلوفر با آب کاهو ضماد نهند و اینها با آب نیلوفر تحلیل نمایند
و تدبیر اعضای منی کرشند و باید که ادویه مجففه بارده با بعضی مرکب کرده استعمال کنند تا اثر دوای بارد مجففه صاحبه دوای منی عضو قابل
سه نوع پنجم آنکه در اوعیه منی و مجاری منی عارض شود و شوری یا قروح یا نارش و بسبب دغدغه باعث شهوة گردد و علامت وی آنست که
جماع شهوة زیاده شود و انزال بسرعت و لذت تمام نشود و اگر چه انزال افتد اما شهوت قائم باشد و هر گاه شوری نقرب شود نشان آن عضو
هست خصوصاً عقب انزال و دیگر علامات قروح چون خروج قشور و ریم در بول و جز آن پیدا بودن علاج رگ زنند اگر مانعی نباشد و تبرید
مسهل دهند و تعدیل مزاج شیرهٔ خرفه و کاهو و خشخاش و لعاب اسبغول با شراب بنفشه بنوشانند و قضیب را در آبی که شدید البرودت باشد نهادن
نوع ششم آنکه نفخ در بدن تولد کند و باعث شهوت شود چنانچه در اصحاب مراق پیدا است و علامت این نوع شدت انعوظ ست و تقدم
بیماری نفاخ و با وجود آن اگر نفخ در اصل مزاج باشد یعنی صاحب آن سوداوی مراقی بود دلیل قوی بود بر وجود این نوع علاج اگر سبب
نفخ قوت حرارت بود مبردات دهند چون شیرهٔ تخم کاهو و خرفه و کاسنی با آب آمیخته و اگر موجب نفخ ضعف حرارت و کثرت رطوبت بود
محلل ریاح باشد استعمال نمایند و اگر باعث وی کثرت سودا بود جهت استفراغ او رگ باسلیق زنند و طبیخ افتیمون و جز آن که بارها ذکر یافته
فصل در کثرت ورود منی و مذی و ودی باید دانست که مذی رطوبتی ست که هنگام لمس و نظر سر ذکر و مجری او بالا اثر از مجری منی ست می آید و طریق
خروج وی چنانست که هر گاه شهوت پدید آید اجزای قضیب بحرکت آید و نعوظ قائم شود و منفصل میگردد و غده که در گردن مثانه موضوع ست و بالضرور از آن غده
رطوبت سائل شود و مذی اینست و هر چند ظهور او در اکثر ذکور ست و مضرت نمیرساند اما گاه باشد که بسیار بر آید و دفع نعوظ اثر افتد و در ینجا تدارک
او واجبست اما ودی رطوبتی ست لزج مشابه منی که همراه بول بر می آید و گاه باشد که بعد از بول بر آید و تولد وی در آن غده است که نزدیک گردن مثانه موضوع
ست و مجری ودی و مذی یا صورت و طریق خروج او چنان ست که چون بول حرکت کند غده مذکور منضغط شود و از آن بالضرور رطوبت مذکور
بر آید و اگر چه این غده در همه حال هست اما بر آمدن رطوبت از وی موقوف بر انحلال ست و منی را شرح و حال در باب قوت باه گفته آمد یم اکنون بدانکه
سیلان منی بر چند گونه است نوع اول آنکه منی زیاده شود و بسبب تناول مولدات منی و ترک جماع و علامت او آنست که هنگام
جماع منی بسیار بر آید و مستوی القوام باشد و با وجود آن ضعف حادث نشود مگر آنجا که بدن در اصل خلقت ضعیف بود

و دعیه منی قوی زیرا که چون اعضای قوی بود منی را از بدن بیشتر جذب نماید و هر گاه منی بیشتر برآید ضعف در بدن ضعیف از ان تر بود علاج حقنه

منی اند یا دعای کنند و اگر بدن قوی بود تقلیل غذا نماید و بپرهیزد [illegible] مقلل منی باشد [illegible] سبب حرارت و برودت علاج استفراغ کنند نوع دوم آنکه منی تند و تیز بود و سبب لذع ادعیه

منی ادو کشده و علامت او آنست که منی رقیق باشد و هنگام برآمدن سوزش کند و دیگر اسباب با حرارت گواهی دهد و باشد که حرقت بول پدید آید علاج شربتهای سرد

شربت نیلوفر و عناب بنوشند و دوائی که از گلنار و تخم کاهو و اسبغول و خرفه و بیخ کاسنی و کشنیز و نیلوفر سازند و تبرید و تقلیل منی کوشند نفع تمام دارد نوع سوم آنکه

منی مسترخی شود بسبب قوت رطوبت و بدان سبب ماسکه او ضعیف گردد و حفظ منی نتواند نمود و منی خود بخود بیرون آید و علامت او رقت منی است و تقلیل [illegible]

شدن و دیگر علامات سردی پیدا بودن فاما اگر ضعف در ماسکه با فراط باشد همچنان که منی در اوعیه آید بیرون شود [illegible] اما اگر ضعف با فراط [illegible]

محتاج باشد حرکت بسیار باشد و این نیز [illegible] بسیار باشد و گاه باشد که بمجرد شروع نعوظ انزال شود و گاه باشد که بعد تمام او یا عند مباشرت فاحشه که عبارت

از ملاقی فرجین بود و دخول [illegible] باشد و درین مرض [illegible] نعوظ نمی شود علاج ادویه گرم مقلل منی که تخم پنجنگشت و برگ پودینه و سداب و گلنار [illegible]

تخم سداب هر دو [illegible] و شهد [illegible] مانند آن سازند و بخورند و اغذیه گرم تناول نمایند و معجون کمونی نفع دارد نوع چهارم آنکه در عضلات

اوعیه منی تشنج عارض شود و بسبب عصر و افشردگی سائل شود منی و علامت او آنست که با نعوظ و بسرعت و قوت از قضیب بیرون آید علاج هر چه در تشنج گفته شد

استعمال نمایند [illegible] مالند نوع پنجم آنکه گرده ضعیف شود و سبب او از شدت حرارت شهوت یا از کثرت جماع گداخته شود و سیلان نماید و این فی الحقیقت

منی نیست [illegible] که [illegible] می برآید [illegible] سیلان منی گویند و علامت وی آنست که [illegible] جماع چون بول کند چیزی غلیظ سپید سیال

برآید [illegible] علاج هر چه [illegible] ضعف گرده و سوء مزاج

گفته شد استعمال نمایند و چون [illegible] تمام دارد و این قسم بدترین اقسام است [illegible] ناتوان می سازد انسان را نوع ششم آنکه استماع سخن

جماع و [illegible] در رهگذرهای منی شود و آن چنان باشد که چون آدمی اندیشه این کار بسیار کند اعضای منی نیز در حرکت آیند پس اگر حرارت

ضعیف باشد مذی خارج شود و اگر قوی باشد منی سائل گردد اما در اتمام این کار شرط است که منی بسیار باشد یا ماسکه اوعیه منی ضعیف بود یا

ذی حدت باشد زیرا که بدون این چیزها حرکت اعضا تنها اخراج مذی نتواند نمود علاج از استماع احادیث جماع و ذکر او باز دارند و اگر مجرد باشد تاهل

پس اگر منی بسیار بود کثرت جماع سود دارد و مقللات منی مفید بود و اگر ماسکه ضعیف باشد تقویت [illegible] شروبات [illegible] ذکر [illegible] نمایند

[illegible] مانند آن و اگر منی ذی حدت بود در تبرید او کوشند [illegible] گاه باشد که سیلان منی زنان را هم پیدا آید بهمان اسباب که در مردان گفته شد و گاه باشد که

[illegible] باعث این علت گردد علاج او بحسب اسباب کنند چنانچه در سیلان منی مردان گفته شد اما اگر [illegible] مسترخی شود در آب [illegible] نشستن [illegible]

و گاه گاه قی کردن نفع کلی دارد صفت دوائی که [illegible] را نفع دارد تخم سداب تخم پنجنگشت گلنار از هر یک مساوی بگیرند و کوفته بیخته دو درم با [illegible]

دیگر مانع مذی و ودی بود [illegible] بریان کرده بعسل آمیزند و بخورند دیگر که قطع سیلان منی کند [illegible] را نافع باشد تخم سداب [illegible] تخم پنجنگشت [illegible]

از هر یک یک درم و نیم کوفته بیخته دو درم در دوغ یا آب غوره حل کرده بنوشند دیگر که سیلان منی و مذی و ودی را [illegible] دارد تخم و بیخ [illegible] سنگ [illegible] از هر یک

دو درم بلوط تخم کاهو سعد از هر یک سه درم [illegible] تخم خرفه چهار درم پوست [illegible] کابلی [illegible] از هر یک هفت درم کوفته بیخته سفوف

سازند فصل اندر منی الدم گاه باشد که بجای منی خون آید بسبب ضعف [illegible] خصیه بود که خون را تمام سپید ساخته با وعیه فرستد

علاج در تقویت گرده و خصیه کوشند و جهت این کار خصیتین [illegible] نفع تمام دارد اگر باعث ضعف حرارت بود فصل اندر

کثرت احتلام و علامت و علاج این مرض همانست که در [illegible] گذشت و قطعه اسرب [illegible] بستن [illegible] گرده نفع تمام دارد

و کند که علامت خرد باشد از کتان سلخ حق و برگ بید و بیخ بنفشه و گل سرخ و امثال آن بر روی گستردن و بر پهلوی راست خفتن با بالاپوش فرش حریر بخسپد از خوابیدن بر پشت احتراز
نماید که سلسله موجب گرمی گردد و شراب نیز کنند از فرش ادیم فائده نگاه باشد که شخصی علی الانزال ضعیف الشهوت بود مع ذلک محتلم بسیار شود بنابر آنکه منی او حاد و لسبب آن
غذا لسوم گرم شود چون منی گرم شود دفع او بطبیعت لازم آید لسبب آن دیاد حجم او یا بواسطه لذع او علاج او ادویه ایست که مخرج منی باشد و استعمال نماید تا آنکه
از جهود باز دارد فصل اندر فریسموس و این یونانی نام لعینی سست قائم الذکر که اهل روم در عروس بلواحیت نماید لهذا علتی که قضیب به سبب قائم بود و شهوت
بدین نام مسمی شده و علت مذکور نگاه باشد که با آرزوی جماع باشد و گاه باشد که بدون شهوت بود و گاه باشد که در ریه بود و افزون تر شود و قضیب به طول و عظم
آنچه عرض آید و تمدد که کند تا مودی به ورم گرم شود و بسبب مشارکت به دماغ و دل موجب هلاک نگردد و فقا آگر نامی باشد سبب این مرض ریح غلیظه که در اعضا جماع بسیار شود
در مجاری قضیب آید و از کثرت غلظت تحلیل نشود علاج اگر فریسموس با حرارت و غلبه خون بود فصد کنند و تقلیل غذا نماید و بر پشت و پیش ضماد اسپغول
داد و ادویه سرد و مجفف منی که در کثرت شهوت و سیلان منی گفته شد بنوشند و اگر با برودت بود و رنگ منی سپید باشد و قوام او رقیق قی کنند بحب ایارج و چیز با باد
شکن چون روغن سداب با منذ آن بر پشت و عانه بمالند و همه چیز برای سیلان که از رطوبت بلغمی بود گفته شد بکار برند و از استعمال احتراز نمایند که در ان امتناع از
ازانکه ماده با سفل ریزد و مزید سبب گردد فائده آنجا که ریح در نفس قضیب بود نعوذ مع الاختلاج باشد و آنجا که ریح در عروق و مجاری باشد نعوذ بلا اختلاج
نباشد و بدانکه نگاه باشد که بسیاری منی در اوعیه لسبب ترک جماع مدتی باعث انعاظ شدید گردد و تدبیر او همان است که در کثرت شهوت گفته شد بحسب حال
بکار برند فصل اندر عذیطه بفتح عین مهمله و کسر ذال معجمه و سکون یای تحتانی و فتح طای مهمله و وقف با و این مرضیست که هرگاه جماع نمایند و شیء انزال
نمائد بر آید بغیر اراده و مقعد حفظ او نتواند و این علت بیشتر کسانی را افتد که از جماع لذت تمام یابند و منی ایشان در غایت رقت و حدت بود و خون ایشان
رقیق و عصبیات بود دارواح اندک و عضلات در غایت ضعف و طبع کثیف و لذت محسوسات لمسی بیشتر باشد و فرزند این مرض ناقص العقل آید و گاه باشد که
علت مذکور عورات را حادث شود و باید دانست که صاحب این مرض را عذیوط گویند بکسر عین مهمله و سکون ذال معجمه و فتح تحتانی و سکون واو با طای مهمله بر وزن
قرطعبوس عذیطه مرض باشد و عذیوط صاحب مرض تحقیق کلام اینست اما در اکثر کتب بجز لفظ عذیوط یافته نمی شود علاج در تقویت دل و دماغ و اعصاب کوشند
و دل بر جماع حریص نداشته و چون خواهند شروع در جماع کنند نخستین باستنجا روند تا روده پاک شود و باید که شکم خالی باشد و نیز از در بیم مرض چیزها قابض
چون قلایا با زیره آمیخته و کباب تیهو و کبک و تناج و برنج بریان با اندکی روغن پخته و از اقاقیا و در آکاسی و گلنار و صمغ و کندر و سماق و مسازند و سفوف بردارند بعضی عند
الجماع روغن بهی و روغن اسپغول و روغن ناردین در مقعد بمالند و مرهم قابض بر سر مقعد نهادن سود دارد و ازانکه کثرت لذت مدد این علت و صدق حس لمس یا
آرزو یا ولذت جماع یا نامرغوبه و با رد آن موضع نفع عظیم مفیدست و تدبیری که گفته شد بزنان نیز بکار آید و عذیطه نادر افتد در زنان فصل اندر ابنه
آنرا علت المشائخ نیز گویند للکثرة و توهم بهم و دی مرضیست که جماع کنانیدن در دبر آرزو شود و بدون ادخال چیزی در دبر او تسکین نیابد و این از چند وجه
افتد یکی آنکه شخصی از صغر سن بمصاحبت حیزان و نامردان مبتلای این فعل نابسته شود و عادی گردد دوم آنکه گاه باشد که در بعضی مردم مزاج انوثی
غالب آید و بدان سبب آلات تولید میل بباطن نماید چنانچه آلات اناث غایر است و هرگاه منی بسیار شود یا گرم گردد در ناحیه معای مستقیم دغدغه
آید جهت نزدیکی او با آلات مائله فی الباطن و جهت احتکاک او ادخال چیزی در و طبع بخواهد ازانکه معای مستقیم محاذی آلات مائله است از احتکاک او در آلات
نیز سکون رو نماید و آدمی ازین فعل تا ابقای اثر بر آساید و دلیل بر میلان آلات بباطن آنست که مابون مذکور بغایت صغیر القضیب و الخصیتین می باشد
سوم آنکه در معای مستقیم ظاهر شود عظیم افتد بسبب حصول خلطی در دو این خلط بیشتر بلغم شور باشد تنبیه گفته اند که با زنان خو لواطه کند در دمین نماید
ازانکه فرزند او مابون شود علاج آنچه بر سبیل عادت و غلبه مزاج الوثنیت باشد بضرب و حبس و استهزاء و محاکمات و فحاشی از آن فعل باز دارند

۱۳۸۱ صفت آن [illegible]

و بالوان عموم و تهوم وانکار مبتلا ساز مرتا باشد که این کار باز ماند و آنچه سبب حصول او دو راهها و خارش اوست و درین علم غور افتد باید که دقیقا دره توجه
و بخیر آنکه دفع خارش فرو نشاند چون رو بنفشه و لعاب های تخم و غیران حقنه کنند و این قسم بهران بیشتر افتد جهت طراوت غریبه زود تر علاج پذیرد بخلاف قسم اول که جهد
فصل اندر ادرام انثیین و این چند نوع است اکنون بدانکه خصیتین مرکب است از گوشت سپید غددی و رودها و مانند بسیار است و آورده و شرائین و اعصاب
بدو متصل است و غشاء ها بر او کشیده و منی در وی جمع میشود و پخته میگردد و واسطه بیاض جوهر انثیین است گراید چنانچه خون حیض در پستان شیر شود و کیفیت تولد صعود و نزول
منی در باب گذشته شد و باید دانست که انثیین مردان بزرگ تر از زنان است و انثیین زنان صغیر و پهن باشد در زهدان طرف نرم نهاده اند و فایده مانند آن که مانند او
برخاسته لحمی فراخ تر شده او با لحمی تنگ برگشته است و دیگر بار فراخ تر شده است چنانچه لحمی تجویف پدید آمده است و تنگ تر شده و این منافذ را ابتدا گویند
از عنبه زیر دیگر جای بر آمده و بسوی گردن مثانه میل کرده و بقضیب آمده است و مجری بول بالا است و تشریح قضیب شرح داده گفته آید قسم اول در آماس گرم خواه سبب
خون بود یا صفرا یا حبس منی در محل جماع و علامت وی سرخی است و وجع و گرمی لمس و گرمی بود عظم حجم ورم و ثقل پیدا بود اگر صفراوی بود شدت التهاب
و بدر بباید دانست که این بر دو گونه است یکی آنکه ورم در پوست خصیه بود فقط و نشان وی قلت اعراض است و لمس دریافتن دوم آنکه در پوست درون خصیه
باشد و نشان وی شدت اعراض است و تپ و تشنگی ظاهر شدن جهت اتصال او بدل علاج رگ باسلیق یا صافن زنند اگر مانعی نبود و الا بر ساق پشت حجامت کنند
مع الشرط و خرقه را بگیر و گلاب لعاب اسبغول و آب کشنیز تر یا آب عنب الثعلب یا کاسنی یا کدو تر کرده بر خصیه نهند و اگر ضربان و وجع بشدت بود برگ کاهو و برگ
خشخاش فایده دارد و این رو ادعات تا زمان ابتدا استعمال نمایند و بعد از آن تا زمان انتها بر رادعات مذکوره آرد جو و آرد باقلا و آرد نخود و اندکی زعفران
مرکب سازند تحلیل مع الردع حاصل شود و پس از انتها محللات صرف ضماد سازند چون بابونه و اکلیل الملک و زیره و مانند آن با روغن گل و زرده بیضه و تخم کتان
و برگ کرنب با حلبه با آب عسل و مثلث طلا ساختن فایده دارد و آنجا که طبع قبض باشد بخیر که ملائم طبع را تواند کنند و لیکن باید که از مدرات حیزی دیار نباشد قسم دوم
سرد که کثرت بلغم افتد و علامت او سپیدی رنگ و درد خاوس تمامت درد است و علاج قی فرمایند بحنند و قع بقیات بلغم و جهت نضج مطبوخ با دیان و اصل السوس با گلقند تر
و بر آنقیه با سهال حب قوقایا و مطبوخی که در و تربد و افسنتین باشد خورند و ادویه محلل بود ضماد نمایند چون آرد باقلی و آرد نخود نا پخته و مانند آن با عسل
یا شراب کهنه آمیخته استعمال کنند فایده در تحلیل افراط نکنند تا ماده صلب نشود و بهتر آنست که محلل قوی تلیین بکار برند و ادویه با روغن کنجد یا زرده تخم مرغ سرشته
تقیه و بهترین غذا کرده است قسم سوم در آماس صلب سوداوی و علامت او صلابت و کمودت عضو است و عدم وجع علاج قی کنند بقیات سودا و جهت نضج
منضج سودا نوشند چون جلاب با انگور و بادیان و اصل السوس گلقند عسلی و جز آن و ادویه محلله ملینه چون مقل و بابونه و اکلیل الملک و برگ کرنب یا مغز
ساق گاو و مغز کوبان شتر و پیه بط و مرغ داشتی و پیه سائله و میفختج یا کرده ضماد نمایند و ازاد و یه و حب فیلقون و مانند آن و میفختج آنست که شیره انگور
بجوشانند فقط قسم چهارم در ورم ریحی که در کیس خصیه حادث شود و علامت او انتفاخ عضو است بدون حرت و ثقل بغیر حرارت و صلابت و از آنکه
ملازم اوست از سائر اقسام متمیز باشد علاج تکاور و سبوس و نمک گرم تکمید کنند و کمونی دهند و اگر باین قدر زائل نشود قی فرمایند و بدانچه بر آماس بلغمی
گفته شد توجه نمایند انثیان و ورم گرم که در خصیه افتد گاه باشد که بر سبیل سعال بسوی سینه انتقال کند ماده او و گاه باشد که پوست خصیه بخورد و ساقط
سازد و خصیتین برهنه نماید و پوست دیگر سخت تر از اول پیدا شود فصل در تعظیم الانثیین باید دانست که باشد که در خصیتین عظم پدید آید بر سبیل تسمن و
فربهی نه بطریق ورم و این عظم عظم بدین ماند علاج هر چه قوت جاذبه و غاذیه را ضعیف سازد چون تخم شوکران و لفاح و پوست خشخاش و حکاکه حجر المسن
با آب کشنیز آمیخته ضماد کنند و اگر گل ارمنی و سرکه درین مضاف نمایند بهتر باشد و حکاکه امرب و حکاکه حجر الرحی درین باب طلا کردن نفع تمام دارد و ادویه
ادویه محذره که در ضماد ذکر یافته اگر بر پستان نوخیز ضماد نمایند بزرگ شدن ندهد و بهمان قدر بدارد اما نشاید که بر پستان شیر دار استعمال نمایند

فصل اندر ... تا وقتی که در قضیب ... علاج آنقدر که ... سبب گرم ... شدید ... علاج

نماید تا از شدت ... و مرد ... علاج او ... و سرد آید ... باز دارد ... اند علاج ... کنند

ولایم چون ترنجبین و شیر خشت و مغز ... و گل ارمنی و ... آب کاهو و کشنیز طلا سازد ...

و شیر و آب خرفه و عصی الراعی ... کنند ... و بعد از آنکه ... کرده باشند ... قضیب ... کنند ...

... فصل اندر وجع که با انثیین و قضیب ... و این بر چند گونه است نوع اول آنکه از سوء مزاج ... و علامت او حرارت و التهاب

علاج آب کشنیز و کدو و کاسنی و عنب الثعلب طلا نمایند و اگر وجع شدید بود و خوف ... باشد افیون ... و در ... اگر حرارت بسیار بود

کافور نیز داخل نمایند ... نوع دوم آنکه از سوء مزاج سرد ... علاج ... گرم چون ...

در دهن ... و زنجبیل و دارچینی تناول کنند ... نوع سوم آنکه از باد ... و علامت او انتقال وجع

از جائی بجائی ... علاج بابونه و اکلیل ... و سداب طلا نمایند در دهن یاسمین و سداب ... نوع چهارم آنکه از ضربه

سقطه یا ... افتد علاج فصد کنند و بنفشه و نیلوفر ... و عنب الثعلب ... باشد ... نوع پنجم

آنکه از ورم پدید آید و آن به تفصیل گفته شد ... فصل اندر ارتفاع الخصیه ... ارتفاع آنست که خصیه از کیسه ...

... ارتفاع میل ... و در این صورت عسر بول ... هنگام خروج بول ...

... و اکثر حرکات ... و در این اعراض ... ارتفاع ... و سبب این علت ... ضعف ...

... در آخر مرض حاد پدید آید ... علاج پذیر نباشد ... که خصیه ... در ... نود ... آنکه میل

... نمایند ... علاج ... و تخم کتان و اکلیل ... سازند

برای جذب خصیه ادویه ... چون روغن ... و زهره گاو ... و اکلیل و بابونه ... نمایند ... و اگر

... و صغر الخصیه ... باید دانست

که گاه باشد که قضیب ... بالکل ... علاج او همان است که در ارتفاع خصیه مذکور شد فصل

اندر دوالی صفن و صلابت او باید دانست که صفن جاء خصیه است و دوالی او آنست که ... رگها بسیار ... دوالی ...

ظاهر شود و صلابت صفن آنست که سختی ... عارض شود ... گاه باشد که در صفن باد غلیظ محتبس شده باشد و اختلاج و

تواتر آرد و گاه باشد که این تواتر و اختلاج در جرم خصیه ... و صلابت ...

... علاج جهت دوالی صفن ... در دوالی پای گفته خواهد شد ... برای صلابت ... ورم صلب خصیه ذکر یافته استعمال نمایند

... فصل اندر استرخاء الصفن و وی آنست که ... خصیه ... شود ... و این استرخا

گاه باشد که ... علاج ادویه قابضه سرد چون مازو و ... گل سرخ ... و گلنار ... کنند

... فصل اندر قروح قضیب و خصیه و حوالی آن ... این مواضع ... علاج ...

... علاج اگر قرحه ... و گلنار استعمال کنند

... و اگر قرحه ... استعمال ...

[illegible]

و این ورم نامه دارد که ورم الانثیین عن الرزیح را برگ بید و مثقال صبر در سرکه بو ریت از هر یک دو درم بروغن گل بهم سازند و اگر ورم را حرص اکله بود دلالت نماید
بر چیزی خورده گوشت فاسد و ضعیف و منقی شده بود بکار برند چون خاکستر موی آدمی و صبر کنند و خون سیاوشان و انزروت نرم کوفته و بیخته با دیگر لقای ابرهیم طحینه دل
سازند فایده ترجمه که اندر قضیب بود نشان وی آنست که بول بسختی و دشواری برآید و خون و پوست با در آن ظاهر شود علاج آنچه در قروح تازه گفته شد بعمل آرند و مرهم اسلام
تر بود بر گرد نیند تا مزید الم نشود و باقی تدبیر همانست که در قروح مثانه گفته آمد مرهم و بدانکه قضیب که مست از اعصاب و شرائین و اوردة و خلل آن از گوشت
پیوسته و اصل او در باطن است که از عظم عانه رسته و منفذ این را اتحاد دیگر طبیبان است و اندر قضیب مجری است یکی مجری اول دوم مجری منی سوم مجری ودی و این
مجاری در اصل و تمام دارند و سبب همین یک مجری پیوسته تا مثانه آمده است و لنوط آمده است که بجا و لیف رباط وی بی رگی متلی شود و شرائین وی بروح و آورده بخون
توت برخاستن آن از دل است و حس او عصب نخاعی و اصل آن از دماغ است و غذا از جگر آید و شهوت بمشارکت جگر و گرده ظهور می نماید و اصل همه دل است و
حشفه که پر الحس است تا آدمی از جماع لذت تمام یابد و فایده آن طرس الشمس است که بی او تولد صورت نبندد و بیرون او مرد بر خود حیات نه پسندد و شیخ سعدی رحمه
بیست طبیعت این کیفیت زنان باشند مرد را گیرد خایه زینت بس فصل اندر حکه و خارش که در قضیب و انثیین افتد و سبب آن ماده تیز بود که بدینجا
فرود آید علاج فصد باسلیق کنند و بر ساق و زانو های مریض حجامت نمایند و طبیخ هلیله و شاهتره طبخ را نرم نمایند و سرکه در روغن گل یا قدری گل ارمنی یا آب کرفس
تازه آمیخته طلا فرمایند و اگر ماده رقت نداشت بجای آب کرفس آب کشنیز تازه آمیزند و شستن قضیب باب گرم جهت تلطیف و تلیین جلد و تفتیح مسام و تحلیل مواد و
لذع و بیاض سپید تخم مرغ طلا کردن برای منع انصباب ماده و قوت عضو نفع تمام دارد و از آنجا که ماده غلیظ باشد این تدبیر سود ندهد باید که در باطن ان نزدیک بیخ حجامت کنند و بر قضیب و
یا انثیین زلو چسپانند و اطلیه که در باب جرب گفته شد استعمال نمایند فصل در اورام قضیب و علامت و علاج او همانست که در ورم خصیه گذشت بحسب تدارک کنند و
در اینجا اینقدر بدانند که اگر ورم قضیب گرم بود پوست انار و عدس و گل سرخ در آب کشنیز یا عنب الثعلب یا آب خالص بخته و کوفته در روغن ساخته ضماد کردن نفع تمام دارد
و اگر ورم سرد باشد ضماد کوفته بخته و خطمی با سرکه بر دو بارگره ضماد ساختن مفید است فصل در شقاق قضیب و این از خشکی افتد علاج آنچه در شقاق مقعد گفته شد
بکار برند و مرهمی که از قیمولیا و توتیا و ضما و کتیرا و شمع در روغن گل و زرده بیضه مرغ سازند طلا کردن بغایت مفید است اگر زرده تخم مرغ با روغن گل بسرشند و
مرداسنگ کوفته بخته در آن آمیزند و طلا کنند همین عمل کنند فصل در ثالیل و بثور و صلب که بر قضیب و نواحی او پدید آید علاج آنچه برای ثالیل مطلق گفته شد
استعمال نمایند و این طلا سود دارد و صفت آن بوره محرق و خاکستر چوب انگور و مانند آن بر جمله محلل و منشف که بتدبیر بسته بود و اگر سیاه دانه و سرکه بجوشانند طلا
نمایند سود دارد و هرگاه از این تدابیر دور نشود و قطع نمایند و جهت حبس خون زاج و زنگار باریک ساخته بپاشند فصل در حصر که بجری قضیب افتد و علامت او حرقت
بول است و بر آمدن بول بدشواری علاج فصد باسلیق کنند و شربت بنفشه با لعاب اسپغول و شیره خرفه و خیارین بنوشند و شیره تخم خربزه با شربت خشخاش سود دارد
و اسپغول در روغن بنفشه و بادام بر قضیب گذارند و چون مستریح نشود شیاف ابیض با شیر دختر در روغن گل حل کرده در احلیل چکانند و اگر لسکین وجع مطلوب باشد
افیون نیز در شیاف داخل سازند و به زه انقرحه مبدل بسهولة لان مرور البول علیها ینقیها من الوسخ و یجففها نوع دوم آنکه خلط غلیظ لزج در مجری
قضیب چسپد و علامت او آنست که بول بدشواری آید و خلط غلیظ در بول ظاهر شود حرقت تیز نباشد علاج انیسون و تخم کدو و تخم کرفس و تخم خربزه و بابونه
و مانند آن جمله بجوشانند و جهت تلطیف آب حمص شربت کمون با زیت و شیره تخم تشربه نمایند و طبیخ بابونه و اکلیل الملک بر نهاسف و مرزنجوش و فودنج
صعتر بالای قضیب ریزند و ایضا قدری روغن بابونه با طبیخ مذکور آمیخته در احلیل زرق نمایند فرق و آن انبوبه است که از نقره و زر می سازند در احلیل
نهاده و آب ادویه در وی انداخته میل دیگر در وی میدارند تا آب مذکور بنهایت قضیب فرو ترسد نوع سوم آنکه ثولول در مجری قضیب پیدا آید و نشان او
عسر خروج بول است و حرقت نابودن و در بول یا شیم نابودن علاج اگر ثولول نزدیک بمخارج بود و محسوس شود صبر و روغن گل و سپیداب را زیر حلکرده بچکانند

۳۸۴

بند و را یک شاید و اگر در قوی بود فصد صافن کرد یا فی باشد حجامت نفع فصل دار عوجاج قضیب و سببش یا اخلاط غلیظ که دو فصل دو عضلات قضیب پدید آید

سازد آنرا بدان جانب مایل و ورم که در عضلات افتد و اعوجاج آرد یا تشنج یا لین و امتلا که در عضلات اعصاب قضیب پدید آید و ازین تشنج شود آلت را کج کند اگر تشنج از آن بود و اعانت آن

بیاید تشنج بالا داگر از آن سبب بود که از قطع آید عصب بباشد تشنج نیز و هر چه باشد بر تشنج آنست که حرکت مقابل هم بسیار باشد و بسیار استقا بتقدیر هم مند فی شود

علاج نبود و اول حجامت تلیین بضیع روغن سوسن نرگس به یا کیان ابتدا مغز ساق گاو و موم و در اینجا استعمال نمایند بر قضیب باکه درد باشد و اکلیل و بنفشه

جوشانیده باشند و هنوز سرد نشده باشد الت را بشوید چند نوبت و بعد از حصول حرارت و نرمی اصلاح دهند با زوست تا راست شود و سبب گیرد

باب در امراض صفاق و ثرب و مراق فصل در فتق پوشیده نماند که در پیش شکم پوست است و غشا خارجی که آنرا مراق گویند و عضلات

و دو غشا دیگر یکی ازین دو غشای داخلی است و ملاصق عروق ست و این غشا را ثرب گویند و بیونانی و یرا ابلیس خوانند ترجمه ابلیس طاقی و حاوی ست غشا دومی

خارجی ست و این غشا را صفاق گویند و باریطون خوانند جهت ممتد بودن مراد به حرف را ترجمه باریطون ممتد ست این غشا تا بجایگاه و مفو کران

آمده است و در اینجا دو منفذ ساخته شده از هر سو یکی فرود آمده تا نزدیک هر دو خصیه یک خریطه گشته حقیقت پوش شکم شیبا کمون ماهیت قبل فتق دانسته شو که گره

یا بجه کند یا بار گران برگیرد یا جز آن هر چه از وی غشا را آسیب رسد چون جماع بر شکم سیری و تخمه و احتباس ثقل و ریح ممد دوام آن بوقوع آید و از ضعف قوت

باریطون متاذی اند و بیرون نباشد یکی آنکه باریطون شکافته شود از محل تا یا زیر یا فرود تر از ان پوست شکم سالم بود پس در پی روده یا تحت پوست در سرین در آید

از جایگاه خود بر آید و پوست شکم آنجا را بحسب حجم خود بلند سازد و این را فتق مراق البطن گویند در معنی فتق شق ست مراق پوست شکم را گویند دوم آنکه منفذ که

آخر باریطون که بیضه یکی از آن یا هر دو گشاده شود به سبب اسباب مذکوره خصوصا آنجا که رطوبت بر خی معاون آن است این نوع بصبیان بیشتر افتد که کثرت رطوبة

مزاجهم و ضعف اعضاهم و تشنیج و کثرت حرکات هم تعلیم یا باریطون شکافته شود از انجا که فیما بین دو منفذ که بوده است با لجمله نیز او منفذ گشاده خواه باریطون آنجا که گر

یا چیزی از مافوق در کیسه خصیتین در آید آنرا علی الاطلاق فیل گویند و این مخصوص بر آن است اگر نازل ثرب با قیل الثربی گویند اگر روده باشد قیل الامعا خوانند

و اگر باد بود قیلة الریح و اگر آب بود قیلة الماء جمهور اطبا قیلة را ادره و قرو نیز گویند و آنجا که ماده غلیظ با خصیتین فرود آید و غلیظ تر شود آنرا قرد اللحمی نیز گویند و قبل

نزول ثرب یا امعا و باد غلیظ مخصوص است نزد اینها و ما ائی و دمی و ماآن زمین کلام در قیل و فتق تفادت عموم و خصوص ظاهر شد که فتق عام ست و قیل

خاص پس که فتق در اصطلاح اطبا عبارتست از انسلاع آن در مجری که بالای خصیتین ست و نزول چیزی در کیسه آن شکافتن باریطون هر جا که شکافته شود پس اگر جوانب آن شکافته شود

فتق مراق البطن گویند و اگر در پیغوله ران شکافته شود چیزی از بالا همین جا نب شود تا بخصیه نرسد آنرا فتق الاربیه گویند و اگر بخصیه رسد قیل نیز خوانند پس قسمی با

از فتق بدانکه فتق الاربیه و فتق مراق البطن ران را بسیار افتد و قیل و فتق را اقسام هر یک تقسیم علیحده گفته آید ان شاء الله تعالی و آنچه در اینجا مقصود قیل ست و نیز فتق

مراق البطن و فتق الاربیه نیز به نوع جدا گفته آید فصل اول در قیل الامعا و علامت آنست که اندک اندک پدید آید و باسانی بجای خود در رود و اگر چه بسیار بیفت باز خسپد و بدانرا

بالا میشتاید باز گردد و هنگام رجوع قراقر کند هر گاه طعام و باد انگیز و بد گوار خورده شود یا بار نهد زیاده انتفاخ در روده فرو آید و نا پدید نماید گویا کسی که آگر درنیا

حالت باز نرفته با تمام و بضیع تام باز گردد که در قیلة الامعا عنقه عظم سبب جی حیوان رجع قولنج ظاهر شود چنانچه در قولنج گفته آمدیم و این اکثر بهلاکت میکشد بسبب عدم

انحلال قولنج فامده روده که بخصیه فرو می آید ثرب که طافی است نیز همراه فرو می آید مگر وقتیکه ثرب نیز شکافته باشد آم نزبار روده فرو می آید بعدم قبولیت اثر علاج با تنگی و نرمی

باز گردانند آنرا بمالش خفیف و نرمی نکنند که موجب اوجاع و انساع شود اگر بدین قدر باز نگردد آب گرم و در زیر نهند در آب گرم نشانند و روغن بابونه گرم کرده بمالند و ثبت

ضماد نمایند تا خشونت شود پس با تنگی باز گردانند و چون باز گردد این ضماد استعمال نمایند تا باز نشود و صمغ آن مصطکی انزروت کندر جوز السرو برگ سرو اقاقیا گلنار

و باشد که چنانکه باید بر کودکی است باز نخست با زحمت و چیزی بلا زحمت فاضف گرد و مجری بسته شود بعضی گفته‌اند هر گاه که درد ادرار باشد تا اسستنگی نرخ و یا پیچ و سستی گرداند اما بعضی ذکر بول کرده‌اند

چون با قلا دل بیاوه عدس آورد و سبب نشار یعنی مانند آن بپرهیزند و گذاک از جماع و نحوه نزدن و حقن و در استلای معده و سستی کردن و بر اسب تند سوار شدن و از خرچه

تیح آرد و تحریک سرفه و واقف باشند و پیوسته گوارش زیره و معجون حب النشا رمی خورده باشد و الحق این را تجربه انجام که مخصوص بدین کار است نسبت دارند خاصه هنگام

حرکت جماع و هیچگاه در جماع اطناب و تقلب مسیات قوی نگردند که سخت مضر دارد رحمت ضماد دیگر که قائم مقام اول است نگیرند اشق و کندر و صبر مر از هر یک یک جزء

یکجا نبید و یک شبانروز در سرکه ترکنند پس بجا دن بسایند و قدری اهل باریک ساده در وآمیزند و بکار برند بطریقی که گفته شد و این ضماد فتق البطن و فتق از علته را نیز سود دارد

قسم دوم در قیلة الثرب علامتش آن است که به شماری بازگردد و اما قرار نگیرند و بها بفرق بین المعائی والثرب و بشتر ملایم شد که چون صفاق پاره شود یا منفلد

شده گردد گاه گاه باشد که تریت خصیه در آید و بسیار با مع الاسعاد گاه گاه باشد که ثرب نیز پاره گردد و در این صورت زرده نقط تا زان گردد بالجمله علاج ها که در قیلة الامعا گذشت اینجا که

باز نشود چندان نفع ندارد و خصیه بسیار سخت می‌شود و قولنج نمی‌اندازد اشتباه اینجا که قیله انفتاق و اتساع مجری تا رود در اصطلاح هنگام بخلاف آنکه انشقاق صفاق موجب

که التیام او متعذر است بلکه متعذر و در این صورت اثر ضماد بیش از این نیست که شکم را قبض و منضم سازد قسم سوم در قیلة الریح و علامت و آنست که تا عنان بجای خود

بیاساید مستلقی باشد خواه غیر مستلقی وقرار شدید داشته باشد علاج آن موضع را بسته دارند و از طعام و فواکه باد انگیز و از سائر حرکات خصوصا از جماع پرهیز نمایند

و جوارش کمون و معجون حب الغار و معجون بینا و مانند آن بخورند و بخیک مشت و سداب و درمج و لوتنج و مرزنجوش و شیح و اقحوان ضماد سازند و روغن قسط و زنبق و نار دین

و مثل آن بمالند و روغن زنجو کید و قیصوم و مشک و منبه بهتر یک یک مثقال بهم آمیخته بدارند و قطره چند از آن هر روز در احلیل بچکانند داد و دیگر که در استسقاء طبلی گفته شد

بکار برند و مهما امکن از جماع دوری گزینند و عند الضرورت تا که شکم از طعام خالی نشود نزدیک وی نگردند و هنگام جماع و حرکت سخت بند محکم ببندند بعده مشغول شوند

حب کبیر باد را بشکند تخم کرنس انیسون نزار سپند سعدکی زعفران از هر یک دو درم بابونه کابلی بلیله آمله از هر یک سه درم سکبینج و مقل از هر یک یک درم بود دینه قسط زرنباد و درونج

اسارون از هر یک نیم درم سکبینج و مقل را در آب بادیان و مانند آن بگذارند باقی ادویه کوفته در وآمیزند و حب سازند هر بامداد یک مثقال بخورند قسم چهارم در قیلة الماء

و علامت او آنست که قرار نکند و پوست خایه روشن و تابناک نماید و خصیه چون در دست گیرند سنگین نماید و کیسه خایه در اندک مدت بزرگ شود و چون خصیه را بجنبانند

آواز حرکت آب مسموع شود و اگر خواهند آن را به زانو بازگردانند هیچ وجه بازنگردد و در بول اندک اندک آید بد نمائی برآید بسبب اجتماع آب و رطوبت در کیس انثیین برد و گونه است

یکی آنکه از دفع طبیعت بود دوم آنکه در بهین جا متولد شود و بواسطه برودت مزاج که فضول در بسیار است که چون برودت در کیس باشد غذائی که بدو می‌رسد مستحیل گردد بمائیت

و چون چنین بود اگرچه فتق سالم بود و چیزی از انفتاح عاصم اما اعظم در کیس پدید آید و از آنکه این وا حد المقدار اند این را نیز مجازا قیله گویند والا فی الحقیقت

قیل آنست که چیزی از مافوق در کیس در رود و بسبب شکافتن بار یطون یا گشاده شدن مجری او چنانچه بالا گفته شد و آب کمتر نوشند و معجون

کندر سود دارد و این ادویه نفع دارد خاکستر چوب کرنب خاکستر چوب بلوط با روغن زیت سرشته ضماد سازند و دیگر سعد آرد و جو پشک گاو و بهم آمیخته ضماد کنند

زیت در آن ادویه آمیزند که آن را انکستین بجوشانند تا غلیظ شود و پس بادویه آمیزند و دیگر آرد جو سعد گل ارمنی زیره برگ مورد سرگین گوسپند کهنه جمله را برابر بگیرند و نرم سایند

در آب مورد و سرکه طلا سازند و این همه تدبیر آنست که سبب قوی نباشد و آب بسیار جمع نشده باشد زیرا که اگر بسیار بزرگ بود بجز بزل و داغ نفع نگیرد و بزل آنست

پوست خایه را بشکافند و آب بیرون آرند و طریق بزل آنست که بیمار عریض یعنی پهن بیشتر به قفا بگیرند و کیس را از جانب یمین یا یسار در شکافند و در زیر هر گز نشکافند و بعد از شکافتن

آب بیرون آرند و باشد که نائره نهاده بطریقی که زرد آب سیلان دو آب استسقای زقی میگیرند بگیرند اما اگر آب بسیار باشد یکبارگی بیرون نیاورند تا موجب غشی

و هلاک نشود و بلکه اندک اندک بدو سه روز بیرون آرند و در تقویت می‌کوشند تا گنج صحت بی رنج و مشقت حاصل آید و چون آب تمام برآید داغ دهند تا

دیگر نریزد و اگر سبب اجتماع برودت مزاج کیس انثیین بوده باشد بسبب سمونت داغ مبدل بحرارت گردد و دیگر تولد نکند رطوبت و طریق داغ وی آنست که چون آب تمام برآید

باید که با طبیب دو در تر بنده طرفی که خواهند پس آنست آهنی که در فتیله مثلث محمی که بیضاوی مخصوص با این دست و در آتش گرم کرده در موضع نزول در آورند و میان کیس بگردانند تا کیس
را بطون شادلی شود و موضع نفق تبیخ دست گیرد و مگیر آنها سیاهی و جمع نشود و هنگام داغ اهتمام باید کرد که آلت داغ بجرم بیضه نرسد الی داغ بعلاج ... اندوال کنند
فائده و فرق بین داغ اگر چه بیضه در صحت نیست اما باز مرض عاید میشود قسم چهارم در قرو اللحمی و این عبارتست از آنکه ماده غلیظه سوداویه بخصیه فرود آید و علامات او غلظت صلابت
و تمدد و فرق در این و در ورم صلب ... باعتبار ظاهر آنست که ماده آماس در حجم عضو نفوذ سکند خواه در کیس با فراد و در نفس خصیه بخلاف این ماده که در جوف کیس است
علاج برای تنقیه سودا مطبوخ افتیمون نوشند سیاحه در ورم صلب بیضتین گفته شد از محللات و ملینات بکار برند و ضماد ... بر روغن یا آهن با بروز مالیدن در ذیل
... سود دارد ... کردن ... آب کند و ماء الحیوة و ... نفع تمام دارد و ضماد که در جمیع اقسام فتق مفید است گلنار ... مورد ماز و صبر کنند
... استعمال کنند قسم ششم در فتق مراق البطن و فتق الاربیه و تحقیق این در ابتدای باب کرده شده و اگر چه این مرض بهم شود
اما برای آنکه ... بر نوشته می آید علاج آن موضع را بدوام برفاده محکم بسته دارند و رفاده بحسب شکل مربع سازند یا مثلث و ادویه که در ذیل ... مذکور
گذشته بکار برند و پرهیز در اینجا نافع است و ... منع دانند فائده در جمیع اقسام فتق باید که بسیار از خوردن طعام بپشت بخسپد بلکه در حالت استفراغ ... هنگام
و بجماعت رفتن متصدد فتق باشد فائده جلیله در ذکر داغ که حکما نهند برای فتق و فتیله مقرر کرده اند باید که مریض را بپشت بخوابانند و بر شکل فتق ...
کنند ... پس برون نشان داغ نهند تا آنکه بحسب فتق ... داغ ... نشود حرکت منع است و اکثر حال ... باید کرد
... بود و بعضی جراحان عوض داغ آن موضع را می شکافند ... برشیمان می دوزند و بر هم ... مانند ... تا ... بخبر شود تا موی ...
... و از حرکت باز میدارند و بعضی گفته اند که در ابتدای مرض انگشتان بر دو پا را از جانب ... تا ... بسیخ گرم ... داغ کنند عادت زیاده نشود و بعضی بر آنند که ...
... از ... است از راست بجانب چپ ... کنند و بعضی گویند رگ ... دست را از آنجا که در پیچ بر انگشت ... بالا ... داغ کنند ... از ... کنند و این ...
... که پارسی ... صفاق اندک بود سود دارد و چون مزمن شود ... بسیار ... از خیاطت ... نیست لیکن از آنکه خیاطت ... شکافتن ... مشکل ... نمی ... شود ...
... خالی از خطر نیست ... ضرورتی ... مرتکب ... شد اما داغ انگشتان یا داغ رگ دست ... شروع این علت باید کرد که اگر نفع گیرد فبها والا ضرری ندارد فصل
اندر خروج السره و یعنی بلند آمدن ناف و این بر دو گونه است یکی آنکه بعد از ولادت پدید آید بسبب ... سوء تدبیر که بناف رسد و این را در همان ایام اصلاح ... دایه
... آن چون متحکم شود ... نپذیرد و نوع دوم را پنج سبب است یکی آنکه آنکه صفاق ... سبب ... شکافته شود ... ثرب ... بیرون آید و ناف ... کند دوم آنکه
رطوبت بلغمی در ناف حاصل آید ... در استسقا زقی سوم آنکه باد جمع شود در ناف چنانچه در ... چهارم آنکه زیر پوست که ... گوشت زائد بر روید
پنجم آنکه رگی شریانی که متصل بناف است شکافته شود و خون از وی برآید زیر پوست محاذی ناف جمع گردد و هر یکی علامتی دارد مثلاً اگر سبب شکافتن صفاق بود نشان
او آنست که رنگ ناف مشابه رنگ بدن باشد و در لمس نرم نماید و در ... کند ... باز گردد و از ... و اگر ... نیز ... شکافته ... درد ... موجب
... و اگر سبب رطوبت بلغمی ... نشان او آنست که ... کند و در لمس نرم و ذی رطوبت نماید
و اگر چه هم رنگ بدن بود ... دست ... هیچ حال ... نگردد ... و اجتماع رطوبت ... اگر سبب شکافتن رگ با
شریان بود نشان او آنست که رنگ ... بنفسجی یا سیاه نماید و اگر سبب گوشت زائد بود ... نشان ... آنست که ... سخت بود ... و اگر سبب آن
باد بود نشان او آنست که ... ملمس ... علاج آنچه در ذیل فتق بود بعلاج فتق
مراق البطن رجوع نمایند ... آنچه ... در ... سائل ... توجه فرمایند و آنچه از انفجار رگ بود خون از آن موضع بیرون ... سطل
... و ... گوشت ... اولی آنست که آنرا داغ ... الی قطع ... خطر

باب اندر بیان کیفیت رحم و بیماریهای آن و علاج آنها و ذکر مخصوص بحمل و عقر یعنی نازائی

کرد از فصل جنین بود و ستاده که لازم عظم جنین است رحم بود و دران دو طبقه است و در طبقه اندرونی رگها بسیار است و دهانها دارد در شانزده حمل میشود ...

دو تجویف دارد گویا دو کیسه است اما گردن واحد است اندازه رحم بقدر یک شکم و شرمی بود و در مردم اما رحم دیگر حیوانات را تجاویف رحم بعدد پستانها باشد و بیشتر بچه

بیان بود و آرند چون سگ و گربه و جز آن و این طبقه اندرونی از لیفهای جاذبه ماسکه و دافعه یافته است اما طبقه بیرونی بمنزله غلاف است طبقه اندرونی را است

و این را یک جوف است پس جمع رحم زیر مثانه و بالای روده راست و درازی و نزدیک نافست تا منفذ فرج و درازی این منفذ از بیشتر شش انگشت کم نبود با انگشتان هر شش و از

یازده انگشت زیاده نباشد و کوتاهی و درازی آن باندازه آلت مرد باشد و بسبب کثرت جماع نیز از شود و عمیق گردد و فایده عمق رحم یعنی گردن رحم و همچون عضله است

تو بر تو بهم نهاده تا در آن افزاید شد و رحم بجذب منی شوق دارد و از آنست که در وقت جماع است مایل میشود بجانب فرج و رحم تمام ... شکل خایه و قضیب است که اندرون منقلب

گشته است گردن او بجای قضیب است و بن او بمثال کیسه خایه و خایه هاد منیه همچون خایه مرد است لیکن خصیه مرد بزرگتر و گرد است و اینکه میل بدرازی دارد و هر دو در

یک کیسه است اما زن کوچک است و گرد و هریکی میل وارد و هر دو در باطن فرج از طرفین موضع است خارج از رحم و هر خصیه غشای جداست و از یکدیگر بسیار فصل دارند

و همچنان که در مردان میان خصیه و قضیب منفذ است بر مثل موری دراز و آنرا اوعیه منی گویند زنان را نیز همچنانست لیکن از مردان خصیه بالا بر آمده است و یکی

مثانه میل کرده و دوسر خم گرفته بجهت قضیب فرو آمده است و اندر زنان این وعایه خایه بسوی تهیگاه میل کرده است تا منی از وی برحم آید و نفع دیگر خایه زنان

راست که وقت جماع سخت شوند و گردن رحم را ثابت دارند تا نطفه مرد در رحم زود شود و فایده رحم زنان نارسیده و دوشیزه کوچکتر باشد و تا رسیده نشود

و تمام نگردد و پس از زائیدن وسیع تر شود و رحم در حالت علوق منضم میباشد و در حالت ولادت فراخ میگردد و فضله طمث در هنگام حمل غذای جنین میشود

و در اوقات رضاع مستحیل بشیر میگردد و فایده غشای تنگ که میان فرج تنیده شده از رگهای سخت و دوشیزگی عبارت از وست و ازاله بکارت عبارت از

خرق و دریدن آنست و فایده عصبیه از دماغ برحم آمیخته است و بوساطت او رحم مشارکت دارد بدماغ اما مشارکت قوی تر ... اکثر

نیست فصل در عقر یعنی بچه نا شدن و این بر دو قسم است یکی آنکه از جانب زن بود دوم آنکه از جانب مرد بود قسم اول در عقر که از جانب زن بود و آن

انواع است نوع اول آنکه سوء مزاج سرد در رحم افتد منی و خون را سرد و خشک سازد و علامت او آنست که خون حیض دیر آید و کم آید و منجمد و رقیق بود

چون آید اگرچه اندک باشد اما بزمان طویل منقطع گردد و زیرا که خون بلغمی زود دفع نشود و این کس را موی در عانه کم باشد و آنجا که مزاج سرد در تمام بدن عام بود سپید

لون و سردی ملمس جز آن که از لوازم برودت است پیدا بود علاج اگر سوء مزاج ساده بود تبدیل کنند بمسخنات و اگر با ماده بلغم بود تنقیه سازند آنرا بایارجات و حقنهای ملینه و بعد تبدیل

کوشند و آنچه بدین کار مشهور است طلیوس بسفر مینا و دوا المسک و مانند آن خوردن زعفران و سنبل و کاکیل ساذج هندی و قرد مانا و سپید را با کیان زردی بیضه روغن

نار دین حل کرده بهم آمیخته و صوف را بدان آلوده فرزجه سازند و بعد از پاک شدن از حیض زرنیخ و مرو و سرو ... و بخور کردن طریق تبخیر آنست که ادویه را

در ظرفی نهند و آتش بران اندازند و متوسط قمعی دو را بهم سازند و باشد که تغار را در زیر سوراخ کنند و این ادویه در پوشند و زن محل مخصوص مقابل سوراخ دارد

بر تغار بنشیند تا دود داخل شود و نیز بالطبیخ حنظل نشستن نفع تمام دارد و کذا مجمره آتش بر رحم گذاشتن و بهترین غذا آبیه و مطبخه گوشت طیور و غیر آنست که در

توابل گرم با دو زرده بیضه نیمبرشت که برود از چینی یا تخم انجیر باریک ساخته بیاشامند نوع دوم آنکه سوء مزاج گرم در رحم افتد و منی را بسوزد و فاسد سازد و علامت

او حرارت و غلظت و سیاهی خون حیض است و موی در عانه بسیار بود و پس اگر حرارت در تمام بدن بود لاغری و زردی رنگ پیدا باشد علاج جهت تبرید

شربت بنفشه و نیلوفر و خشخاش و سیب و صندل و لیمو و فواکه بنوشند و گوشت مرغ بچه و بزغاله و کدو و اسفاناخ غذا سازند و زرده بیضه و سپید

ماکیان بروغن بنفشه آمیخته فرزجه کنند و آنجا که صفرا نیز غالب بود تنقیه او کوشند که بجز آن مناسب نوع سوم آنکه سوء مزاج خشک در رحم افتد

و علامت آن کاسته شدن ... سازد و علامت او آنست که حیض نیاید مگر اندکی و بدن نحیف باشد اگر عام باشد خشکی بدن و نوع هشتم خشک باشد و باشد که از کثرت خشکی چنان ... جهت

علاج جهت ترطیب ... با جماع و سمنه و ... غذا خورند و شیر تازه و شربت بنفشه و نیلوفر نوشند و روغن بنفشه و کدو و نیلوفر و ... فرج مالند ... روغن گاو ...

و اجابت ... جهت زنان ... بالجمله ... آلوده فرزجه سازند نوع چهارم آنکه سوء مزاج تر و رحم افتد و امثال آنرا ضعیف سازد و ... سبب ... بدان سبب منی در وی باستد

در اکثر علامات او آنست که از رحم دائم رطوبت سیلان و اگر رحم نطفه گیرد ماندن تواند شود و بیشتر از ساقط ... قرار نگیرد علاج جهت تنقیه رطوبت ایارج خورند و ... و ...

تمام ... و اغذیه ... چون ... گرم و خشک تناول کنند و تخم حنظل ... و شبت و ... و عود ... سازند و ...

فرزجه سازند ... از ادویه خوشبو چون گل سرخ و اطفال الطیب ... و سنبل و مشک ... رحم را تنقیه کنند نوع پنجم آنکه خلط بلغمی یا صفراوی یا سوداوی بر رحم ریزد و ...

مزاج رحم را فاسد سازد و علامت او بر آمدن رطوبت سپید در بلغمی و زرد در صفراوی و سیاه در سوداوی و این نوع اگر چه در انواع سابقه مذکور شد اما بواسطه تنقیه نوع مستقل ... گفته آید

علاج تنقیه خلط غالب کنند بمشروبات جهت تنقیه عام و برای پاک شدن رحم حقنه کنند و بعد جهت قوت رحم تا دیگر قبول نکنند ماده را از اشیا فات و ضمادات ...

هر چه خوشبو و قابض بود استعمال نمایند نوع ششم آنکه زن فربه شود با فراط در بدن و در رحم پیه زیاده گردد و علامت او آنست که شکم بزرگ و بلند باشد از آنچه باید که فرج تنگ باشد

و اگر حمل گیرد جنین چون کلان و بزرگ شود فرود افتد جهت تنگی مکان علاج برای تهزیل و لاغر کردن فصد کنند و مسهل بکار برند و غذا کمتر کنند و ... الحرکة ...

و کمونی و هر چه ... بود مداومت نمایند و دواء المسک درین باب خاصیتی عجیب دارد صفت دواء المسک کبیر که ... منقول ده قرص کندر و ... زیره کرمانی

زنجبیل از هر یک هشت درم ... دارچینی ... از هر یک چهار درم و چهار دانگ ... زرا و ند مدحرج از هر یک یک درم ... از هر یک دوازده درم

... پانزده درم حب بلسان ... مصطکی ... اسارون ... از هر یک شش درم ... چهار درم فلفل زراوند طویل از هر یک ... درم ... السوس ... بیست و ...

درم زراوند مدحرج ... از هر دو ... درم فلفل ... از هر یک ... درم ... درم جمله ... کوفته بیخته بعسل ... شربتی یک مثقال و فواید این دوا

آنست که تختی ... جگر و معده را ... کند و استسقا و ... و ... بگشاید و بول براند ... و ... سنگ گرده و مثانه بریزاند

صفت دواء المسک صغیر که منافع او قریب بمنافع کبیر است ... از هر یک ده درم ... پانزده درم

جمله هشت چیز است کوفته بیخته بعسل آمیزند شربتی یک درم بطبیخ الفستقین یا آب گرم نوع هفتم آنکه زن لاغر شود با فراط ... که از اغذیه اعضای ...

نماند تا فرزند متولد کند جهت تغذیه جنین علاج جهت تسمین و فربهی او ... خورند ... و سکون ورزند و تدبیر تسمین در ... کتاب خواهد آمد

نوع هشتم آنکه خون حیض که غذای جنین است بسببی از اسباب بند شود و علامات او احتباس حیض است علاج هر چه مدر طمث است و در احتباس او گفته آمد

استعمال نمایند نوع نهم آنکه عارض شود در رحم ورم گرم یا بواسیر یا صلابت یا قروح ردیه و بدان سبب حمل صورت نه بندد و لا یخفی ان الحمل لا یکون الا مع

صحة الرحم و سلامته انفعاله و علامات و علاج هر یکی ازین امراض ... آن خواهد آمد نوع دهم آنکه باد غلیظ در رحم متولد شود مانع تمکین نطفه و استقرار جنین

گردد و علامت او آنست که ... یعنی ما بین ناف و فرج دائم منتفخ بود و چیزهای باد انگیز ایذا دهد و اگر حمل شود پیش از آنکه بزرگ گردد ساقط شود و بهنگام مجامعت باد از

فرج بیرون آید چنانچه از مقعد بیرون می آید علاج ماء الاصول بروغن بید انجیر نوشند و جمیع آنچه نفخ را دفع نماید مثل گلاب و عرق بادیان و ... گفته ... در تدبیر

رحم باید ... گفته شد از دفع ... حجم ناری ... گرم و ... و اغذیه ... بکار برند و از چیزهای باد انگیز ... پرهیز ... علاج

ماء الاصول و روغن بید انجیر ... باید داد که حمل نبود اما پس از ظهور حمل احتراز از آن لازم است تا معاون اسقاط نشود ... الرحم صفت جوارشی که باد را

دفع نماید زرانباد درونج ... قاقله قرنفل ... تخم کرفس زنجبیل از هر یک دو درم زیره ... درم ... کوفته بیخته با دو چندان عسل سرشته

شربتی یک مثقال با آب گرم نوع یازدهم آنکه عارض شود در فم رحم ورم صلب یا ... یا ثؤلول و جز آن هر چه مسد فم رحم و مانع نزول منی برحم باشد و این نوع

مادهٔ اکاله این موجب مضرت است نوع دوازدهم آنکه فم رحم از اتصال فرج منحرف شود و بدان سبب منی در نیاید و علامت او آنست که هنگام مجامعت رحم
درد کند و چون قابله با انگشت تفحص کند دریابد که بکدام جهت مایل است و باشد که زحیر افتد و بول و حائض حبس گردد و دیگر آثار بحسب سبب … رحم
یا نکاثف و تقبض که در رباط رحم افتد یا امتلا که در رگهای یک شق وی پدید آید یا … که در رباطها و لیفها در یک شق عارض شود و جهت انصباب اخلاط غلیظ بر رباطات و الیاف
آن و یا بار گران برداشتن و جهیدن و ترسیدن و چیزی گران کشیدن و جز آن که در … رحم گفته آید از … است علاج اگر سبب آن امتلا و انسداد رگها بود فصد صافن کنند
از جانب محاذی شق مایل و اگر موجب تشنج و تقبض و تکاثف بود … حقنه کنند … بطبیخ انجیر و بابونه و آب حلبه و حب القرطم و تخم کتان روغن کنجد آمیخته و روغن بابونه …
با کیان بمالند و برگ … در روغن کنجد و یا با کیان آمیخته و صوفه را بدان آلوده حمول سازند و حمام رطب آب شیرین جهت ازاله تقبض و تکاثف رحم نفع تمام دارد و اگر …
انصباب رطوبات بود بر رحم جهت تنقیه او یا رجات بکار برند … هرگاه سبب آن زایل شود و میلان باقی باشد باید که قابله یعنی دایه راست کند آنرا با انگشت تا که دهن رحم مقابل
فرج آید و انگشت قابله باید که … یا به شحم آلوده باشد تا رحم را آسیب نرسد … نوع سیزدهم آنکه رحم از علت پاک و بدن سالم بود اما از امور …
یا نفسانیه چیزی بوقوع انجامد که مانع استقرار نطفه یا جنین گردد و این چند گونه است یکی آنکه زن بسرعت برخیزد بعد از انزال و هنوز منی در رحم قرار نگرفته باشد دوم آنکه جماع
عنیف کند یا جوع شدید کشد یا متالم شود بامری از امور بدنیه یا نفسانیه سوم آنکه با استفراغ خلط یا کثرت جماع یا کثرت استحمام اتفاق افتد و بدان سبب جنین ساقط شود
با مضرت استفراغ جهت آنست که … و بمجاورت آن رحم نیز منفعل … از آنکه متحرک میکند رحم را انزعاج بنا بر اشتیاق طبیعی او
بر جذب منی … استحمام از آنکه مزلق و مرخی رحم است و مخرج جنین با اشتیاق هوای بارد بحرکت می آرد رحم را انزعاج …
امور نفسانیه غضب … باعث عقر و سقوط … مگر عند الافراط خصوصاً فرح نادر باشد که باسقاط انجامد و امور بدنی که موجب اسقاط شود
هر مرضی و تبی است که … رحم را ضعیف کند علاج از اسباب سقط و دافع استقرار نطفه احتراز فرمایند و آنچه حبالی را مضرت و تدابیر ایشان گفته آید اگرچه تقریباً نیز گفته شد
قسم دوم در عقر که از جانب مرد باشد و این از امراض رجال است … از آنکه ظهور او موقوف بر نسوان است در این باب … آید و اکثر عوام از این مقام
غافل اند در این صورت بجز از جماع … پس طبیب را لازم است که تحقیق و تفحص کند که سبب از مرد است یا از زن و بحسب آن تدارک کند و این قسم سه گونه است
نوع اول آنکه مزاج منی مرد … بحرارت یا رطوبت یا برودت اما الحرارة فلانها تحرق و اما البرودة فانها … باید
که رطوبت و یبوست مزاج منی مانع … دیگر آنجا که این مرد را با زنی اتفاق افتد که مزاج رحم با منی او مشاکل مزاج منی مرد باشد که در صورت زیاده … گردد
و علامت فساد و علامت حرارت منی که زرد … باشد و هنگام خروج حرقت و دیگر علامات حرارت مزاج پیدا بود و باشد که از منی بوی بد آید و این … است که
حرارت … و علامت برودت منی آنست که رقیق و سپید باشد و دیگر علامات برودت که بارها ذکر یافته پیدا بود علاج تعدیل مزاج کنند بحسب حرارت و
برودت با اغذیه و ادویه موافقه … آنکه مزاج او نقد مزاج مرد باشد تا منی با امتزاج او اعتدال پذیرد و در رحم قرار گیرد نوع دوم آنکه رباط کمر …
بود و بدان سبب منی … بجانب انثیین و بول نیز راست … نشود بلکه مائل بسفل برآید و کره
… علاج … و لعابها و روغنها بمالند که نرمی … آید پس آن آلت را … کنند و بچیزی مستقیم … بر بندند تا که … راسخ
و اگر این تدبیر سود ندهد شاید که از جانب … پاره قطع بکنند و بچیزی … و بر بندند و … بدارند تا که جراحت به شود نوع سوم آنکه در آلات
منی مرد فتوری افتد مثلاً رگهای … کما قال … فی الکتاب الکلی و الجراحات قطعها یبطل النسل علاج …
غیر ممکن است و بدانکه گاه باشد که … شود … و جز این اسباب سببی دیگر از اسباب … باشد چنانچه
بعضی اطبا … آرند و … که بحسب مشیت الهی … آید فاعلم

۲۹۰

برای امتحان آنکه عقرار نر مرد ست یا از زن منی بردار و را جدا در آب بینداز هر کدام که بر آب ایستاد و فرو نشست عقرار او باشد و دیگر بول هر یکی را بیخ درخت کاهو یا کدوی هندی انداز
سبز شود پس بول کسی که آن درخت را خشک کند عقرار او باشد و دیگر از گندم موجود تفاوت هفت دانه بگیرد و در آرد سفال انداز و بهر ماهیه ابران بول میکرده باشند
و آنند هر یک از زن و مرد جدا باشد پس جدا در آوند هر کدام که نرم دیر عقرار او باشد و این امتحان مخصوص باین عضو ست که در بعضی خاصیت عدم تولید القاح دارد
در اصل آفرینش ندا متحان دیگر بیان ادویه که با لخاصیت یاری میدهد بقبول حمل نشاره عاج یعنی برادهٔ دندان فیل مقدار یک مثقال
خوردن نفع دارد و دیگر بول فیل وقت جماع با پیش از ان نوشیدن عجیب تر ست و دیگر بزر الاخوان که بزر سیسالیوس گویند خوردن او مجرب ست و دیگر برداشتن
بعیر یا بها خصوصا شیر مایهٔ مرگوش بعد از طهر نفع دارد و دیگر فرج که از سک و سنبل و خصیة الثعلب و روغن بلسان و روغن بان و روغن سوسن سازند درین باب مجرب ست
و دیگر فاذزهر حیوانی با دریغ خوردن معین بر حبل ست فصل ندر علامات حمل و فرق میان نر و ماده و تدبیر جبالی و کثرت اسقاط و عسر ولادت و اصناف مشیمه
و جنین میت نفاس و تدبیر تسکین وجع که در رحم پدید آید بعد از ولادت و حیله ساقط کردن و آنکه حبل ماندن ندهد و هر یک بقسم جدا گفته آید قسم اول در علامات
حبل و فرق نر و ماده اما علامت حبل آنست که فرج تنگ و خشک شود و دهن رحم بهم پیوندد و ما بین فرج و ناف اندکی درد پدید آید و زن از جماع اکراه کند
فائده اگر حبل پسر بود مجامعت ملائم باشد و دیگر آنکه چون تخم بریده بعد از جماع بر طرف شدن حیض و سیاهی و کمودت بیاض چشم و غثیان و میل بچیزهای بد
چون انگشت و گل و جز آن پدید آید و نشان نر مایه آنست که رنگ شیر خوب صاف نماید اول زنگین بود و در اکثر اوقات سینهٔ راست کلان تر از چپ باشد و سر پستان بسرخی
گراید و حرکت جنین از جانب راست محسوس شود و زن خفیف الحرکت و چیزهای لطیف خوردن آرزو کند و گفته اند که هنگام ولادت اگر درد از کمر زن برخیزد پس در
شکم آید پسر باشد و اگر درد از ما بین فرج برخیزد دختر باشد و علامات مادینه آنست که رونق سیه و دو حرکت اولی بود سینه سیاه شود و سینهٔ چپ کلان تر از راست
باشد و قاروره سپید بود در اکثر حال و حرکت جنین بیشتر جانب بود و شکم آید و زن چیزهای رديه چون گل وغیره بیشتر خواهد اشتها کاذب عارض شود و با متحان بقرا طیان
حکیم گفته که اگر شک افتد در حبل عسل با آب سرد آمیزند و پیش زن نهند اگر مغص و پیچش در زنان افتد حامله باشد والا دیگر بفرمایند تا روزه دارد
و وقت شام پیش از افطار پیش از خود یا شوهر در ظرفی محفوظ که بوی آنرا بر بدن ندهد بسوزد و دخن درین مجمره سر آن در فرج در آرند پس اگر بوی آن در بینی خود زن
در نیابد حامله باشد والا نه دیگر دانه سیر حمل سازد پس اگر بوی آن از باطن خود در نیابد حامله باشد و در پنجا نیز روزه شرط ست دیگر گفته اند
که زرا وند را بکوبند و بعسل آمیزند و بصوف کبود بفرمایند که بر گیرد وقت صباح بر نهار و تا میانه روز هیچ نخورد پس اگر در دهن خود هیچ طعم نیابد حامله نباشد اگر
طعم می یابد حامله است پس اگر طعم شیرین یابد پسر باشد و اگر مزهٔ دهان تلخ باشد دختر بود قسم دوم در تدبیر جبالی یعنی زنان باردار هر گاه که حبل صدمتی
گیرد واجب ست که زن خود را از جستن و یا برداشتن دو دیدن و صیحه کردن و جز آن و از امتلا و غضب و نظم و از خوردن اشیا که ادرار طمث و درد آرد
باز دارد و بفصد و مسهل نپردازد خصوصا بیش از ماه چهارم و بعد از ماه هشتم و آنجا که باسهال ضرورتی افتد جهت تلیین بنجبار بشیر و امثال آن تدارک کنند
و آنجا که اخراج خون لازم آید و بجامت تسکین آن نتواند کرد بهتر باشد و اگر فصد کنند خون بدان اندک اندک و حامله را باید که مشی بسیار کرده باشد و اقتصار
نماند تا فضول تحلیل رود و حوامل را جماع مضر خاصة اگر زوج قوی الجماع و طویل الذکر بود که هر زمان سر ذکر بر جرم رسد ایضا چیزهای باد انگیز چون لوبیا
و کرپا و ترمس و نخود و کچند و کرفس ضرر دارد و باید که جهت حفظ جنین تا از سقوط محفوظ ماند او و یه قدیمه چون مفرحات یاقوتیه و مانند آن و تریاق و شربت بنفشه
و دوا المسک و دوشاب و زرنباد میل کرده باشند بسبب حرارت و برودت مزاج و نان پاکیزه و گوشت بز بکر یا له و بیضهٔ بط و لعرد و زاردمو نیز و شراب ریحانی
نافع ست اما آنجا که رطوبت مزلقه بسیار باشد و هوا الاکثر لازم ست که از مرقد و اسپیداج و فواکه و استحمام بپرهیزند بالجمله قبض طبع حامله را خوب مصلحت
زیرا که امتلا و استرخا بجاذبیت رحم جنین را از حرکت می رساند پس اگر طبع حامل بقبض بود بنرمی او عنایت مصروف دارند بچیزهای مناسب جهت دفع

(۳۹۱)

بر که میباید و اگر فربه باشد آنکه مطابق بحقیقه نرم کشاید مشروبات مسهله اشاره کرده شد عوارضات که ایشان را شیرانه تدبیر ... ان ... تدبیر قی و غثیان آن
حبلی را بیشتر افتد جهت اجتماع اخلاط در معده اند اگفته اند که ما که مرطوب باشد در منع حبس ... خاصه اگر بعد از چهار ماه گذشته باشد زیرا که مواد ... ست که منع ... شود
خود ضعف افتد یا از کثرت تهوع بهم المم جنین باطل یا از چهار ماه دیگر گذشته باشد تسکین اولادم جهت ... آنچه در امراض معده در باب قی و غثیان گفته شده جهت دفع غثیان
قی کردن بشبت و تخم ترب سود دارد که آمیزا که قی آسان آید و ریاضت معتدل مثل مشی بسیاری اندک نفع دارد جهت تحلیل اخلاط و شد بهم آورد ... امراض معده
تفصیل گفته شد آنچه مناسب حال حبالی بود از آن اختیار نمایند تدبیر خفقان گاه باشد که خلطی در سر معده حامله آید و خفقان آرد و بدین صورت آب گرم و گلاب
گرم جرعه جرعه خوردن و ریاضت معتدل کردن صواب باشد و اگر بدین قدر دور نشود با مراض قلب رجوع نمایند تدبیر باد که در معده و روده بگردد آنرا
دفع میکند معجون کمونی و سفوف مقوی و اشتها و اندکی بالای طعام خوردن سود دارد و تقلیل غذا و حرکت معتدل بسیار نیک باشد تدبیر ورم که بر
پشت پای ظاهر شود در روغن گل و سرکه بهم آمیخته طلا کنند و نمک با سرکه نیز مفید است و برگ کرنب پخته ضماد کردن و حضض با آب کرنب و صبر و صندل و فوفل
با آب عنب الثعلب طلا کردن نفع دارد تدبیر خارش و جوشش که اندرون فرج یا بیرون فرج پدید آید لعاب خطمی و گل ارمنی طلا کنند و در دوغ و شیره
عنب الثعلب یا آب ... کاسنی و بهر چه از اینها بهم رسد گل ارمنی حل کرده در روی نشستن و در دون و بیرون فرج بدین دوای مذکور آلائیدن فایده دارد
تدبیر آنکه عضلات پشت و شکم بسبب بار و گرانی جنین ممتلی شود و کشیده گردد و اعیا و ماندگی قوی در وی پدید آید و در این صورت روغن گل مالیدن و از پشت
آرد جو نان پخته و در پارچه گرفته تکمید کردن و تلطیف غذا کردن و عضلهای پشت و گردن و کتف و بازو و شکم مالیدن سود دارد تدبیر خونی که از جایی ظاهر شود بی محل و
دستور بگیرند عدس و گلنار و پوست انار و ابخیر خشک و طباشیر در آب و سرکه بجوشانند و از آب وی آبزن سازند و ثفل آنرا با زاج سائیده طلا نمایند و اگر خون بسیار آید قرص کهربا در
آنچه در افراط طمث گفته آید انشاء الله تعالی استعمال نمایند فایده هرگاه ماه نهم شروع شود باید که حامله هر روز سه درم روغن بادام شیرین یا ناشتا بخورد و از چیزهای ترش و
قابض و غلیظ پرهیز نماید و اگر چنین کند فرزند بی زحمت آرد در غایت پاکیزگی ایضاً هرگاه ولادت نزدیک شود باید که در حمام و آبزن که در وی کرنب و حلبه و شبت و تخم کتان
جوشانیده باشند در آید و زیر شکم و پشت و روغن شبت و بابونه و کنجد بمالند و اغذیه چرب چون حلوای تندر و روغن بادام خوردن تا آسانی آید و تدبیر عسر ولادت گفته خواهد شد قسم سوم
در کثرت اسقاط یعنی افتادن حمل و اسباب آن بسیار است یکی خارجیه چون ضربه و سقطه و وثبه قویه خاصه سوی خلف دوم نفسیه چون غضب مفرط و حزن طویل و اقامت در حمام
و فرط حرارت و برودت هوا و شم رایحه مأکولات که دل بدان مائل شود و خوردنش میسر نباشد و باشد که فرج منفرج از سبیل ندرت باسقاط انجامد سوم بدنیه چون بیماری و فرط
خلو خواه از جوع باشد و از استفراغ و فرط امتلا و تخمه و فرط جماع چهارم آنکه فساد حال جنین باعث اسقاط شود و مثلاً جنین ضعیف باشد یا بمیرد و دلیل ضعف آن دفع
نمایان نشدن شکم جنین و مرض او و کثرت اسقام مادر است و کثرت استفراغات و جریان حیض و درد و رشید در اول حمل و از خاص ترین علامات ضعف آنست که جنین حرکت
نکند یا حرکت ضعیف کند در عهد این فقیر شخصی را حمل شد تا چهار ماه حرکت جنین چنانچه می باید می یافت بعده بی عارضه ظاهری خود بخود جنین از حرکت باز ماند
و شکم از بالیدگی و نشست بلکه از نشو نمایی که در این چهار ماه پیدا کرده بود در وی انحطاط و انحلال مهمین حالت هشت ماه تمام شد ماه نهم بود که یکبار رگی درد
در شکم وی پدید آید بشدت تمام و جنین در غشا پیچیده بیرون آمد چون غشا را منخرق ساختند بچه از آن بر آوردند تمام الخلقت بود و جمیع اعضا چنانچه طفلی را که
بماه نهم زایید بچه کمال رسیده لاغر وی و سر که در وی لنوری راه یافته بود تمام مشلسل بود گویا استخوان ندارد و در صفحه روی بجز دو دهن و دو سوراخ بینی خرد تر چیزی دیگر نبود و چشم
و ابعاض الف و جز آن هر دو گوش در پیچ گردن رسته بود و گردن بغایت آگنده بود و جایگاه شانها سخت بود و پیش مانند سر بر آورده گویا دندان و چون بر آوردند نفس ندا شت
و در بین تا حمل با و رسید هیچ علت و آزاری نداشت و این حکایت مفید نتایج است سبب پنجم که استعداد آرد که دهن رحم وسیع تر بود یا کثیر الرطوبت یا بدین علت جنین استقرار نگیرد در رحم
مزلق شود ششم آنکه سوء مزاج حار غریزی یا بارد مجمد یا ریاح در رحم افتد و موجب اسقاط شود هفتم آنکه احتباس طمث که از مدتی سبب اسقاط انجامد بخصوص کثرت خون بسیار باشد جنین کمتر غذا کند

۳۹۳

پس آن فم رحم را یاد کرده شد [illegible] سازد جنین [illegible] تا حرکات جنین [illegible] چنانکه از غذا [illegible] جهت حصول [illegible] پس جنین

شود و طبیعت آنرا اندفاع [illegible] و دفع [illegible] اگر [illegible] داخل [illegible] اما [illegible] کثرت [illegible] عسر الولادت بود و دوم [illegible]

قوه دافعه [illegible] رحم [illegible] زیادت [illegible] علاج [illegible] بدان سبب [illegible] ضبط جنین [illegible] اسباب [illegible] علاج

ازان و انچه از اسباب [illegible] علاج [illegible] تعجیل در ازالت [illegible] مثلا اگر [illegible] فم رحم [illegible] رطوبت

پاک کثرت آب [illegible] شربت [illegible] و اگر [illegible]

[illegible] رحم [illegible] و روغن زنبق خلوق حقنه کردن مفید است و این معجون نفع دارد [illegible]

[illegible] رحم [illegible] بجهت [illegible] عمل کند [illegible]

[illegible] درم [illegible] رحم [illegible] و اگر [illegible] رحم [illegible] و این [illegible]

[illegible] علاج [illegible] و [illegible] دارد [illegible]

[illegible] و روغن زنبق [illegible] و این معجون [illegible] دارد [illegible]

[illegible] با عسل [illegible] و اگر [illegible] باشد [illegible] علاج [illegible]

[illegible] روغن [illegible] و روغن بنفشه [illegible] بادام [illegible] دارد و اگر [illegible]

[illegible] ذکر [illegible] اکثر [illegible] مذکور [illegible] بجهت تفصیل [illegible]

[illegible] رجوع نماید [illegible] آنکه [illegible] رحم [illegible]

[illegible] رحم جنین [illegible] فم رحم [illegible] کردن زن [illegible]

علاج روغن بنفشه [illegible] و روغن [illegible] آب [illegible]

چنانکه آب تا ناف باشد [illegible] و [illegible]

تا قوت دفع [illegible] جنین [illegible] و دوم آنکه [illegible]

[illegible] فم رحم [illegible] علاج بحمام گرم [illegible] آب [illegible]

سوم آنکه [illegible] مشیمه [illegible] در رحم [illegible] جنین [illegible]

جرات برآمدن کند و قوی باشد [illegible] جنین [illegible] مشیمه برآید [illegible]

جنین از [illegible] و عدم حصول آن [illegible] هلاک [illegible] علاج [illegible] مشیمه را [illegible]

[illegible] این کار [illegible] مشیمه [illegible] و جنین [illegible] فایده [illegible]

[illegible] الولادت باشد [illegible] وضع [illegible] بحمام گرم [illegible] آب گرم [illegible]

پس [illegible] جنین کند آنگاه قابله [illegible] کتان [illegible] روغن بادام [illegible] روغن بنفشه

[illegible] در فم رحم [illegible] زن را [illegible]

[illegible] و تقلیل غذا نماید [illegible]

واو اندر بهم دو در کنند و ... آرد و ... تا میل زور ... در باطن ... بکشد ... دور ... این ... که اگر ... اند ... آرد ...

واستیجی اصل ... بهم ... مثقال ... کرفته ... بعسل ... شد ... آب یا دو ماء ... گرم یا ... کرده ... چهارم آنکه ... عسیر شود این ... در ...

... اسباب ... علاج ... روغن ... بنفشه و حنا ... گلاب ... بشکم ... بالله ... بنوشانند ... احتراز فرمایند ... معتدل ... دارد ...

... مذکوره ... ست فایده ... باخاصیت ... وارد ... حجر ... وسید ... آسفن ... و اگر ... مثقال

پوست ... یک ... جنین ... فی الفور اخراج جنین ... کند مجرب است و اگر ... بجوشانند ... همین عمل کند ...

... آسان ... کند ... ملیم ... حامل را ... وضع الحمل ... عسر الولادة ... احتباس ... الحیه یعنی

پوست مار زرد ... در اخراج جنین مجرب است اما نشاید استعمال کرد مگر آنکه ... باشد ... خود جنین ... فایده هرگاه طلق یعنی درد زه ...

... که جنین هلاک شده ... تدارک آن باید کرد ... در اخراج مشیمه ... جنین مرده ... شکم ... بطفل ... مشیمه ...

... بطفل ... در اخراج ... سعی کنند ... موجب هلاک نگردد علامات مردن جنین آنست که حرکت محسوس نشود و شکم ... اطراف ... سرد شوند ... علاج

... اشتیج ... اصل ... یک ... درم ... بجوشانند ... دو مثقال نبات شیرین ساخته بنوشانند ...

... اخراج مافی الرحم ... مدد کاری کند ... زهره گاو ... کنند ...

... درم ... زهره گاو ... شیر ... زهره گاو ...

... اخراج مافی الرحم ... حنظل ...

... جنین ساقط کند دیگر ... زهره گاو ... آمیزند ... درم ... آب گرم ...

... فی الفور اخراج جنین و مشیمه کند دیگر پوست مار ... اگر تبخیر کنند ... بدین تدابیر ...

اندر کنند و بیرون کشند ... دیگر ... فایده ... اخراج جنین ... پاره پاره کرده بیرون آرند ...

این کار ... خطر عظیم ... تا آنکه ... بدین عمل توجه نکنند قسم ششم در احتباس نفاس باید دانست که خونی که عقب آمدن بچه ظاهر

شود آنرا نفاس گویند ... روز ... تا سی روز بود ... تا چهل روز ...

... احتباس ... امراض ... که بادرار ... در احتباس طمث مذکور است ...

... نباتات ... بنوشانند ... خردل ...

... بسیار ... ولادت برآید ... قسم ... ورم ... بعد از ولادت ... علاج

... بنوشانند ... تخم کتان بجوشانند ... آب ... رحم را حقنه کنند ... رحم ...

... رحم را حقنه کردن نفع دارد ... بجوشانند ... بنوشند ... حقنه ...

که بعد از ولادت ... زائل شود ... حقنه کردن ...

... اگر ... رحم ... دیگر آب ... بنوشند ...

و دیگر ... ولادت ... جمع ... نفاس ... قوی تر

... اخراج نفاس ... رحم را پاک نماید ... آدمی ...

۲۹۳

بر آتش دیگر تعلیق الحلتیت ... تا بچه شیر ... و پشم را بر صوف یا پنبه بدان آلوده بر نهند فایده دهد و بچه بیفکند و نیز زادن بچه سهل کند عن المجربات و در همه جا بچه بکشد و بیرون
آرد گفته اند درین قسم ... پشم رساند و کرفس و انگدان و جز این باید دانست که ضرورت را ... تنها ... باید شد ... و از ... و این کار
از مزاج جنین ... گفته شد ... دیگر بلیله از کاغذ یا صوف نم رحم رساند در حال بچه بیفکند ... اگر این بلیله کاغذ ... با آب حنظل طبیخ ... آلوده با
دیگر تخم هزار اسپند ... برداشتن و ... بلسان برداشتن بچه بیفکند دیگر ... مریم مجربست گفته اند اگر ... بخور مریم ... کنند
دیگر عصاره بخور ... اگر ... با پنبه بدان آلوده برداشتن بچه بیفکند دیگر عصاره برگ حنظل در رحم حقنه کردن و پشم پاره بدان ... مجربست دیگر عصاره ...
... مجربست دیگر ... بخور ... دیگر ... روز ... بخورانند ... بیفکند این ... مجرب ... مزاج ... است دیگر دارو ...
انگر ... درم ... درم هر یکی درم ... شربت است بامداد و شبانگاه با طبیخ ... بیفکند دیگر تریاق اربعه ... مجربست دیگر ... دارد ...
... درم ... را در آب یا چیزی دیگر حل کنند ... در ... پشم ... یا ... ساز ... در رحم نهند ... تمام شب ...
واد بر بالش ... تمام شب ... دیگر ... دارد ... بچه ... در رحم اندر شود ... دیگر گرم مزاج ... سوده ...
با ... آب سرد ... بچه ... بیفکند ... تمام ... شکم ... بچه ... آب ... از ...
... بکار ... دیگر ... بچه بیفکند
دیگر ... در آب ... آن ... بچه ... دیگر که بچه زنده ... مرده ... بیرون آرد ... اگر
... بلسان ... از هر یک ... در ...
از اسقاط ... که ... در ... هر کدام که موجود شود ... نهاد ... رحم رساند ... قسم ...
در تدبیر باز داشتن از حمل ... آنست که مرد زن را هنگام جماع ... انزال ... بیرون ...
... تا انزال ... انزال زن ... زن ... عورت ... بیرون ...
... از رحم ... بیرون ... دیگر ... باشد
... بعد از جماع ... دیگر ... بعد از جماع ... نهادن ...
... از مباشرت برداشتن ... سرگین موش ... منع حمل کند دیگر اگر بول ... زن ... آبستن نشود دیگر
اگر ... سرگین فیل خشک کنند و ... زن ... تمام عمر حمل نپذیرد و سرگین ... برداشتن نیز منع حمل می نماید و گفته اند که اگر ...
دوست زن بدان ... کنند منع حمل کند و احتباس حیض نماید دیگر خون نفاس که از فرزند نخستین باشد اگر عورت در تمام بدن ... در عمر ...
باز نگیرد و نیکوترین و بهترین و آسان ترین حیل آنست که عند الانزال پارچه باریک بر قضیب پیچیده دخول نماید و بعد از فراغ آنرا بیرون کشد تا منی
در میان پارچه بیرون آید فصل اندر رجا و آن آنست که زن را حالتی شبیه باحوال حبالی روی نماید از احتباس طمث و تغیر رنگ و سقوط شهوت
طعام و انضمام فم رحم و انتفاخ پستان و باشد که شکم بزرگ شود همچو شکم حبالی و سختی محسوس شود و حرکتی مثال حرکت جنین پدید آید و چون بدست
... بر وی ... دفع ... میل کند و این مرض را احوال مختلف است گاه باشد که به هیچ علاج زایل نشود تا آخر عمر بماند و گاه باشد که باستسقا منجر گردد
و گاه باشد که ... در وقت زادن ظاهر شود و از ... پاره گوشت یا رطوبات و فضلات جدا شود یا باد بسیار برآید یا هیچ ظاهر نگردد و بسیار باشد که ماده
بسبب حرارت غریبه متعفن شود و مزاجی که مزاجی ... استعداد قبول الحس ... آید و قبول نفس نماید پس آن ماده بصورت حیوانی برآید چنانچه ... کرده ...

۲۹۵

زن به شود سقط ... بحسب ... زائید و آن ساعتی چند حس حرکت میکند و دوی دیگر آنکه اکل ... بعد از آن ده بار ... آنکه ... بسیار ...

اثر آن است که آن مواد منعقد گشته ... صورت انسان ناقص ... و از حمل صادق ... آنست که درین علت ... بود و ... با ...

باشند و حرکت و ثقل و حرکت جنین نباشد بلکه ... انتقال کند بخلاف آنکه ... و ... در ... سال بماند بلکه بعضی

تمام عمر ... بود و ... درین علت بسبب اهمال علاج و امتداد زمان باستسقا میانجامد و فرق ... استسقا ظاهر است ... و علامات که مخصوص است ... و عدم علامات

استسقا ... و این مرض ... گفته است نوع اول آنکه در فم رحم یا جرم او ورم صلب پدید آید و بدان سبب بازماند و دیگر اعراض که در خود است پدید آید و علاج

و علاج او همانست که در اورام رحم گفته‌ایم نوع دوم آنکه بسیار در رحم ... حرارت شده ... تحلیل ... لطیف است و باقی غلیظ گشته ... و باد

گرفته او را ... بعمل حرارت ... کند ... و ... سوء مزاج گرم است در رحم ... آن ... گرمی ... احوال ...

قسمت علاج اگر حرارت ... باسلیق و صافن کنند ... حرارت ... یا ماده دیگر ... سهل ... الاصول ...

اشربه بدهند و طبیخ تخم بادیان و تخم کاسنی و تخم کشوث و انیسون باگلقند دارد ... حصول نضج ... سازند ماده را ... و ...

ایارج ... ایارج جالینوس سود دارد ... و حرمت ... یا طبیخ ... و ...

بیرون ... و ... آب کرفس ... روغن یاسمین و غیره ... گرم کرده ...

و قرص ... خوردن نفع دارد ... گفته‌اند از مشروبات و حمولات ... سود مند است و گفته‌اند که اگر دو درم ... یک قدح آب کرفس

زن ... در ... نماید نوع سوم آنکه باد غلیظ ... رحم محتبس شود و تحلیل نیابد و علامتش انتفاخ و تمدد و ... پیدا بودن

علاج شربت ... الاصول دهند و ... نفع از ضماد ... و حقنه و شافه استعمال نمایند و آنچه در استسقا طبلی و قولنج ریحی گفته شد بکار برند و غذا

باتوابل گرم ... سازند و این سفوف سود مند است تخم کرفس ده درم زیره در سرکه ... نه درم ... زنجبیل ... چهار درم کوفته ...

همچنان ... دو درم تا سه درم میل نمایند نوع چهارم آنکه سبب ... جماعی باشد که در وی ... شود در رحم ... و ... ظاهر است که چون رحم ... مشتمل

شود و از اغذیه بهره ... و حال آنکه ... از قوت ... خالی ... علامت وی آنست که ... مخصوص ... است

نباشد علاج ... برای اخراج مشیمه ... گفته شد استعمال نمایند ... که استفراغ ... کند ... آسان شود ... جاوشیر

هر یک مساوی شربت دو درم با آب کرفس یا آب بادیان دیگر تخم کرنب یا شگوفه آن مقدار دو درم ... در رحم ... بیرون

دیگر شب ... بر سفال نهاده بر آتش گذارند تا بجوش آید ... هندی ... درشب ... و جوش ...

و از آتش فرود آرند ... طول ... باریک ... رحم ... شیاف ... اندر رحم ...

باشد ... دارند ... در رحم ... خواهد برآمد مجربست دیگر ... جاوشیر ...

گاو ... فصل ... کثرت طمث یعنی افراط سیلان حیض و این بر دو وجه است یکی آنکه در ایام حیض خون بسیار برآید دوم آنکه اگرچه ایام

حیض درگذرد اما سیلان خون باقی باشد ... ایام حیض ... و مستمر گردد و این را استحاضه گویند و این مرض بحسب اختلاف سبب بر چند نوع است نوع اول آنکه

خون بسیار شود و طبیعت آنرا دفع نماید ... و علامتش ... و سرخی ... و با وجود برآمدن خون بسیار در قوت بدن

ورنگ ... تغییر ... باشد که هر چند که خون برآید ... قوت ... آنست که حبس وی ممنوع است تا که ضعف در قوت و تغییر در رنگ ...

... نوع ... زنان ... باشد ... علاج ... تقلیل ... خون ... ضرورت ... بر گیرند ... باید ...

۳۹۶

و هر دو پستان محکم ببندند و بمالند و زیر پستان محاجم بزرگ بنهند و بی شرط بمالند و برای قبض خون قرص کهربا دهند و شیافات ممسک مخصوص بر داشتن فرمایند صفت قرص کهربا که نزف الدم را نافع است صمغ عربی سوخته تخم خیارین از هر یک سه درم گلنار دو درم اقاقیا کهربا از هر یک یکدرم کوفته بیخته با آب لسان الحمل قرص سازند شربتی یک مثقال با شربت حب الآس

انجبار صفت شیاف ممسک سرمه گلنار شب یمانی شکار رصاص جه قنار کند مازو اقاقیا مساوی کوفته بیخته شیاف طولی سازند و یکی از آن بر داشتن فرمایند و در

رحم نهند و چون آن حل شود دیگر نهند تا که خون باز ایستد و اگر مازو را با گوشت دیگر شیاف نهند و شیم بدو آلایند و سرمه بدان فرو آمیزد و فرمایند یا فرزجه از سودوی آب ابی الاقماع الاقاقیه

انقباض تیز کارد و گویند است معتدل و صناعی منحصر از قسم نمک است و مزه شور رسائل تلخی دارد و صناعی مصنوعی است صفت و حیثیات که نمک رحلی و نطرون با شیر گاو بپزند و این قسم نوع

و در شیاف هم همین قسم ماخوذ است فایده رگهای رحم در رگهای پستان با هم مشارکت دارند در مراد اندر زیر پستان لهذا این جا را بوضع محاجم مخصوص کرده اند و از آنکه حرکت خون

طبعی با سفل بالطبع است و طبیعت نیز معاون اوست بر دفع مانع قوی باید تا آنرا باز دارد در جالینوس محجمه ناری فرموده اند و همین معنی محجمه کلان مستوده اند تا بکان کشیدن آن

عرق منجذب شود و جذب قوی افتد اما حجامت بر نفس بدن در مافوق او نفع دارد زیرا که اینجا مشارکت رگها نیست نوع دوم آنکه خون رقت و حدت پذیرد و جهت

لطافت و رقت از افواه رگها را باریک رحم جریان نماید و علامتش رقت و صفرت و حرقت خون است و خروج او بسرعت و شدت و زردی رنگ علاج جهت تنقیه صفرا

مطبوخ هلیله زرد و شاهتره دهند که اینها با وجود قوت مسهله قوت قابضه هم دارند و جهت ما انچه در نوع اول گفته شد بعمل آرند و جهت قبض و زبر بید تغلیظ طرف متوجه گردند

باستعمال مشروبات و اغذیه و اطلیه آبزنات که قابض و بارد بود از اشربه شربت عناب و انار و ابر بارلیس رب ریباس و بهی سیب و از اغذیه حصرمیه زرشکیه و ریباسیه با سرکه

و عدس سوده و قرص کهربا با آب ریباج یا شربت زرشک انار حابس خونست و در طبیخ گلنار و آس و گل سرخ و مازو و پوست انار سمق و بدان آبزن کردن و شیاف

محل بر داشتن نفع تمام دارد نوع سوم آنکه رطوبت مائی در بدن غالب شود و بدان سبب تمام خون رقیق گردد و افواه عروق متسرخی شود و بالضرر سیلان خون افتد و علامت آن

دسپید رنگ خون است و تا در دیگر انواع نا بودن و جمله علامات بلغم پیدا شدن علاج قی فرمایند بدو فقاع و ایارجات دهند و مسهلی بلغم دهند تا از اغذیه اشربه مجففه دارند و کذا اطلیه

آبزنها و شیافات که مناسب وی باشد نوع چهارم آنکه خلط صفراوی غالب شود و اختناق افواه عروق رحم نماید و علامت و علاج او همانست که در نوع دوم یعنی اختلاط رقت و حدت

خون افتد گفته شد نوع پنجم آنکه خلط حاد سوداوی مفتح افواه این عروق گردد و علامت او سیاهی خونست و باشد که کمد یا سبز آید فائده اگر پنبه پاک تازه بر آتش

گرم نموده زن آنرا بر دارد و تمام شب بدارد و صباح آنرا بر آورد در سایه خشک کند لون آن پنبه دلیل قوی باشد بر احقاق سبب مثلاً اگر سپید بود رطوبت بلغمی است و اگر

سیاه یا کمد یا سبز بود سوداویست و اگر زرد بود صفراوی اما گرم کردن پنبه برای آنست که بر رنگ خلط نیکو متاثر گردد و احتیاج بدین تحقیق آنگاه افتد که تشخیص و تحلیل با

و بدیگر اعراض اعتبار نتوان کرد دیگر آنجا که آثار هر یک دلیل ساطع است بر وجود هر سبب پیدا بود حاجت بدین تدقیق نیست علاج جهت تنقیه سوداوی مطبوخ افتیمون دهند

و باشد که فصد باسلیق کنند اگر ماتنی نبود و دیگر ادویه و اغذیه و شیافات که ذکر شد کفایت کنند نوع ششم آنکه بواسیر الرحم موجب سیلان خون طمث شود و آن

گفته آید و این خون قطره قطره افتد و صاحب او از درد سری خالی نباشد جهت مشارکت رحم بدماغ نوع هفتم آنکه قروح رحم باعث این مرض گردد و علامت او

آنست که خون با ریم زرد آب بر آید و بدبو باشد و ذی الم و حرقت بود و این نیز بتفصیل جدا گفته شود نوع هشتم آنکه بواسطه عسر ولادت رحم ضعیف شود و رگها

او پاره گردد و غشای آن منفسخ و گسسته شود و بدان سبب خون بسیار سیلان نماید علاج آنچه در قروح و شقاق رحم گفته آید استعمال نمایند و بعضی اوقات بعد ولادت

بسیار باشد که خون نفاس بسیار آید جهت کثرت او در رحم و اجزای رحم لبسا باشد و حبس آنچنین خون بغایت مضر است که بهلاکت میکشد مگر آنگاه که خون نفاس فقط شود

و حبس او بدانچه در نوع اول گفته شد توان کرد اما آنجا که در عروق و اغشیه رحم خرق و تشنج راه یافته باشد و اده و ... بر بود و ... حبس او نکو شمرند بلکه بین

ببندند کنند بدانچه در قروح و شقوق رحم سرت و اگر واجب الدفع نبود حبس آن توان کرد بدانچه گذشت نوع نهم آنکه زوال بکارت موجب سیلان خون رحم شود

بدانکه گاه باشد که بکارت زایل شود و بسبب عظم آلت رحم مجروح گردد و رگهای او متخرق بود و خون بسیار آید و لهوست عسر افتد علاج ...

وضماد نمایند و گلنار را بگل سرخ آمیخته فرمایند بر روغن ... یا روغن گل بر خرقه ... طلا کنند ... نهاده بر فرج بدارند ... و آب ... و دوغ

بیاشامند و بنوشانند که با تحقیقات مفید است و اشقاق را بدانچه در فصل گفته آید تدارک کنند فصل اندر قروح و جراحت که در رحم افتد از اسباب خارجیه مثل ضربه و سقطه

که بموضع رحم رسد و رگهای آنرا منصدع گرداند و فشار را ... سازد و داخلیه مانند عسر الولادت و شدت طلق و جذب مشیمه و جنین میت که بطرق رفع عروق و اغشیه

انجامد و ورم و بثور که در رحم با منفجر گردد و خلط حار مراری منقطع اکال که در رحم افتد و اجزا آنرا اتاکل سازد و علامت قرحه رحم و جراحت در جمیع احوال خروج لازم خون ریم

تنها یا مرکب بیرون آمدن پس اگر خون سرخ خالص آید دلیل شگافتن رگ باشد و باید دانست که هنوز جراحت ریم نکرده و اگر خون سیاه بد بو آید با وجع شدید دلیل تاکل

و اگر شبیه بآب گوشت بر آید با وجع اندک دلیل تعفن قرحه و ذو بان گوشت و جرم رحم باشد و اگر آنچه از رحم آید کثیر المقدار بود شبیه به دردی دلیل آن باشد که ورم گرم رحم

پیش از استکمال نضج منفجر گشته و اگر مده سپید غلیظ و قلیل المقدار بر آید مع اللذع و آنچه بر آید اشتغال دلیل آنست که قرحه نضج یافته و پاک شده دلالت ... مباین المدة و ...

تصبغ ... فیها و احالتها الی مشابهته الاعضاء الاصلیة فی اللون و القوام علاج آنچه از ضربه و سقطه یا عسر ولادت و شدت طلق یا جذب مشیمه و جنین میت

پدید آید و خون صرف بآب ... قیم ... نشستن و بدان استنجا کردن و فرزجه حابسه بر داشتن فرمایند و در ضرابی اگر مانعی نبود فصد باسلیق مقدم دارند و اگر جراحت در قعر رحم باشد

گل ارمنی و اقاقیا و مازو و دراک ... آمیخته حقنه رحم نمایند تا دوا بقعر اندر رسد و اقراص کهربا یا آب لسان الحمل خون قطع نماید و بدانند که حقنه و فرزجه بنسبت

مشروبات در ینجا سریع الاثر ... صفت فرزجه حابسه کندر انزروت دم الاخوین شب یمانی پوست انار جوز سرو کوفته بیخته بآب عصا الراعی یا لسان الحمل

یا آس بسرشند و صوف در ان آلایند و بردارند و درین کار صوف را از ان اختیار کرده اند که او ملایم ... غیر ملذع رحم ... درد و قوت خابض ... و باید

که بعد تخفیف ... انزال ... ما که ... گفته شد تدبیر جراحتیست که متقیح نشده باشد پس از ان که قیح کرد و قرحه شد نخستین تنظیف و تنقیه قرحه باید کرد و بعد

با ندمال کوشند و آنچه سبب اولی انفجار ورم با ثور بود و جهت تسکین لذع و وجع ... و قرحه روغن گل و روغن بنفشه و آب ... بهم آمیخته رحم را حقنه نمایند اول از نقا قرحه

جهت انبات گوشت و اندمال جراحت حقنه رحم نمایند بمرهم باسلیقون روغن گل یار کرده و دیگر تدابیر از قروح گرده و مثانه بر گیرند صفت مرهم باسلیقون

زفت راتینج موم از هر یک هشت مثقال قنه چهار درم روغن زیت سی مثقال موم را در زیت بگدازند و یگر ادویه کوفته بیخته بسرشند و آنچه در او مده دید بود یا چیزی

شبیه بآب اللحم آید چیزهای بارد قابض چون ارز و عدس و پوست انار و گلنار و حب الاس و مازو و جفت بلوط بجوشانند و در طبیخ او روغن گل آمیخته رحم را حقنه

نمایند تا قرحه را از عفونت و جرم رحم را از ذوبان باز دارد و بعده با ندمال کوشند انتها ... گاه باشد که مده رحم بجانب مثانه میل کند و همراه بول بیرون آید و گاه باشد

که قرحه را ... نمایند پس هرگاه ادرار ... مثانه احساس کنند در ان کوشند که مده در مثانه نایستد و زودی بر آید یا بول و مثانه را متقرح نسازد و جهت ...

ادویه ادرار ... مفید است مغز تخم خربزه و خیارین و کدو و تخم خشخاش از هر یک یک درم صمغ و نشاسته و کتیرا و رب السوس از هر یک یکدرم همه را نرم کوفته بدارند و موازی

درم با شربت خشخاش دهند ... از موم و روغن گل ساخته باشند بر پهلو نهند مدرات آنست که ریم را از مثانه بزداید و ... آنست که بر جرم مثانه ملتصق شود و از ...

ریم محفوظ دارد و هرگاه میلان ریم بجانب مستقیم ظاهر شود در رجوع او متوجه گردند تا مده باز پس گردد بسوی رحم و بریده به برد زیرا که جرم رحم سخت تر و بر ...

مده نسبت بامعا صابر تر است الرحم ... از آنست که مده را از روده باز داشتن بسوی رحم مایل کردن صواب دیده اند حقنه که مده بر دو در تجفیف بلاد ... سرخ ...

و در طبیخ او گل ارمنی دم الاخوین صمغ عربی و زرده بیضه که در سرکه جوشانیده باشند و روغن آمیخته حقنه کنند ... دوده را و آنچه در دردی تاکل ... مده ... سیاه ... باشد یا

آید باید که ... تنقیه او مبالغه نمایند تا که اجزا فاسده بتمامه دور شود و برای این کار ... شیر و عسل یا آب ... ماء ... طبیخ اصل السوس رحم را حقنه کردن سود مند ...

بنفسه بر داشتن نفع تمام دارد و حمله قرص ... که خالی از حرارت باشد پس از تنقیه قرحه حقنه کنند بادویه مدمله که ذکر یافته فی آمده هرگاه وجع شدید در قرحه پدید آید جهت تسکین

افیون و زعفران و شیر زنان حل کرده بر داشتن فرمایند و اگر قرحه غائر بود حقنه نمایند و بنوعی دوا در رحم برسد ... اگر خطمی تازه و بقلة الحمقا بجوشانند

۲۹۸

و بعمل آرد روغن گل بالای رحم ضماد نماید و بنشاند دیگر مسکنات جمع رحم را نصل گذشته مشتمل بست بر تدبیر حبالی و عوارض بقسم مستقله گفته شده از انجا بگیرند

فصل اندر شقاق رحم و اسباب و علامات او بسیار است دانستن بیشتر افتد باشد که از کثرت جماع پدید آید و علامت وی آنست که از زیاد وضع هنگام جماع نمایان گشته

بر رحم و برآمدن ذکر خون آلود خاصه اگر شقاق در عنق او باشد و آنجا که شقاق در گردن بلمس و نظر محسوس شود و اما اگر در جوف او باشد بآلتی دیده دانست که دهن رحم را بگشایند یا نگه

دانند دنظر کنند و اگر منظور نشود بعد انضاج فم او آئینه کلان بمقابله فرج آرند تا عکس رحم در آئینه منعکس شود و محسوس گردد که شقاق در کدام محل بست علاج انچه در

شقاق معده است انجا بکار آید و این او دویه گرفته می آید برداشتن و طلا کردن مفیدست مرهم باسلیقون باندکی چربی ریاد و ماکیان یا روغن بنفشه آنچه دیگر مغز ساق

گاو و بار و غن بنفشه روغن سوسن بار نفت و علک لاآنباط مخلوط ساخته و بدانکه علاج شقاق قبل نیز همچنین بست فائده گاه باشد

که هنگام ولادت یا ازالهٔ بکارت قبل نمی بشگافد که در دربر جواب نماند و علاج او آنست که از مغز ساق گاو موم سفید و پیه گرده بزمرهم سازند و در انجا نهند تا ملتحم

مداومت نمایند و اجماع و حرکت عنیف منع نمایند شود و اگر سنگ جراحت باریک ساخته درین مرهم آمیزند بتر باشد فصل اندر حکه و خارش که عارض رحم شود

و سبب او خلط حاد صفرا دیست یا مالیخولیا یا اکال سوداوی باشد که منی حدت پذیرد و حکه آرد و استمال بر نوعیت سبب تنگ طبعت توان کرد بوضع پنبه در فرج

چنانچه در سیلان طبعت گفته شد و عدم استفراغ منی زمانی طویل دلیل قوی بست بر حدت او دیگر آثار که بر او مترتب بست پوشیده نیست باید دانست که خارش رحم

گاه باشد که بر شانه غالب شود که قوت ساقط شود خاصه این علت آنست که از جماع سیری حاصل نشود و هر بیشتر کنند شهوت او زیاده گردد علاج فصد کنند و بسیب

مسهل مهند و در حمام صندل و مایثا و عصارهٔ لحیة الثعلب و کشنیز سبز و خرفه و کاهو طلا کردن در و دهن گل بنفشه با لیمان سود دارد و این دو او در بن باب مجربست

برگ پودینه با پوست انار عدس مقشر کوفته آنرا بمثلث یا شراب یا سرکه آمیزند بجوشانند و بصوف بردارند و آنرا که حدت منی سبب باشد با دویه مبرد مرطب کاندکی تخدیر

داشته باشد و در باب مختفة الرجال در فصل کثرت شهوت ذکر یافته سود دارد و علاج حکة القبل همینسان کنند که گفته شد فصل اندر بواسیر رحم

باید دانست همچنانکه در مقعد فرو نیفتاد ظاهر میشود در عنق رحم نیز پدید می آید از غلبهٔ سوداوی و این فرو نیفتادن اگر در ظاهر باشد آسان می نماید اگرچه باطن او

بود غائر نمیشود و چون دهن رحم بگشایند ظاهر میگردد و خاصه اگر آئینه مقابل او دارند پس اگر هنگام هیجان و امتلاء را قتباس خون بود فرو نیفتادن همتلی و سرخ و با الم باشد و اگر

بر طوبتی شبیه بورد که مائل باشد بسیاهی سائل باشد فرو نیفتادن زرد و بار یک و بی الم بوند علاج جهت تنقیهٔ سوداگرند و مطبوخ افتیمون و هندبا و بر آصلاح خون

اغذیه مرطبه چون گوشت بره و بز غاله و مانند آن خوردن فرمایند و بواسطهٔ تحلیل و تجفیف روغن نرگس و سوسن بمالند و این مرهم استعمال نمایند اقلیمیا زرد چوبه مرداسنگ

از هر یک سه درم موم سفید پنج درم روغن خستهٔ زرد آلو یا شفتالو هشت درم مرهم سازند چنانچه رسم بست و دیگر تدابیر همانست و در جوامع المقعد گفته شد و آنجا که دوا سود

ندید قطع نمایند آنرا با آهن یا ابریشم بشرطی که فرو نیفتاد ظاهر بود و عریض نباشد و اگر غائر بود و یا عریض باشد دست از قطع باز دارند و بجراحت تلطف آن نمایند

نباشد بکار برند طریق قطع یا مین آنست که فرو نیفتاد را بآلتی که مخصوص بدین کار ست بگیرند و ببندند و بعد از مقراض پنج دی قطع نمایند تا پیچ نماند و عقب آن گل ارمنی و کهربا و شاخ

گاو کوی و کاغذ سوخته بردی باشند و طریق قطع بابریشم چنانست که پنج تا سورا بابریشم تافته محکم ببندند و ریا کنند و بعد از ان خرقه را بروغن بام آلوده بر گذارند و بعد

لعاب تخم کتان و روغن بادام و عفران ضماد فرمایند تا آنکه ساقط شود و بواسیر المقعد را نیز بدین طریق توان برید فصل اندر شیور رحم و آن از خون روی یا از صفرا

که مخلوط بخون بود پدید آید و این بیشتر در فم رحم افتد علامت او آنست که ممیز انگشت محسوس شود و چون قبل را بگشایند فم رحم را ملاحظه نمایند منقلب گردد و باشد

که خارش کند علاج قصد باسلیق کنند و جهت تسکین صفرا شربت نارنج و بنفشه بین و شیرهٔ خرفه و کشنیز جو دهند و غذا آش عذره و سماق و

مانند آن فرمایند پس اگر شیور ظاهر بود مرهم اسفیداج یا مرهمی که از گل سرخ و طین قیمولیا و خبث الفضه و مرداسنگ و سپیدهٔ ارزیزد

موم سپید و روغن گل ساخته باشند بر خشونتها طلا نمایند تا که ماده خشک شود و لذع ساکن گردد و اگر شیور ظاهر نبود همین ادویه مذکوره را

باب نسیان الحمل در وعن گل و شیرزنان حقنه کنند در رحم فصل اندر مداوای سیلان رحم و قطع او طریق شناختن تبور بود علاج تنقیه بدن نماید مبلوغ الفیمون با

بجب یاره واز اغذیه که محدث غلظ غلیظ بود احتراز فرمایند در وعن سوسن و عن دانه قطونا دائم بمالند و بطیخ با بوه و اکلیل الملک طلیه تخم کتان نشلند و باید که مرطبات مذکوره

بمیزان طبیخ ابهست میکرده باشند بعد از فراغ بول در وقت که خواهند فصل اندر ناصور رحم و اخلاق ناصور دقتی کنند که بر قرحه مدتی گذشته باشد و قال شارح الاسباب

و الحلاقات الناصور لا یطلق علی القرحة الا اذا عهد بها و مضت علیها مدة من وقت الانفجار و قلها اربعون یوما و علامت وی آنست که پیوسته زرد آب

سائل بود و در دل لازم باشد علاج او دویه منقیه و مجففه که در حق قروح رحم گفته شد استعمال نمایند اما انچه قوی تر بود برگیرند و زنهار دستکاری بآن ننمایند که در وی خوف

گزاز و اختلاط عقل و غشی ست و اگر بدون ممتلی بود از فصول فصد و مسهل بحسب حاجت بکار لتوان بست تا بر تجفیف یاری دهد فصل اندر سیلان رحم و وی آنست که

رطوبت بسیار از رحم برآید بسبب ضعف غاذیه او و این فضول که از رحم آید یا بلغمی بود یا صفراوی یا سوداوی یا دموی یعنی دم غالب باشد زیرا که اگر خون خالص بی آمیزش آید آنرا استحاضه گویند نه سیلان رحم

و علامت غلبه بر خلط ظاهر ست از رنگ او و حزان در استخراج این اسهال آنست که زن خرقه بردارد و بعد از خشک شدن خرقه بلون خرقه نظر کنند صاحب سیلان رحم سقوط

اشتهاء و متغیر اللون و متهیج الوجه و العین باشد علاج بحسب تنقیه بدن کنند بفصد یا مسهل و قی بحسب سبب و بعده مبت تنقیه رحم اپریسا و از خرد اصل السوس فراسیون و نخود

سیاه در آب بجوشانند و ایارج فیقرا تیا کرده رحم را حقنه کنند بشرطی که حرارت نبود و اگر با حرارت بود این دو از نهار بکار برند و برای تنقیه رحم شیره تخمهای ریحو شانند

و هم بدان حقنه کنند و پس از انکه رحم و بدن پاک شود بحسب تقویت او فرزجه قابضه و حقنه قابضه استعمال فرمایند از انچه در اغلاط طمث مذکور شد فصل اندر

سیلان منی از رحم و اسباب و علاج او هم انست که در سیلان منی مردان گفته شد و فرق در منی و رطوبات آنست که منی سپید رنگ غلیظ القوام بی عفونت

باشد بخلاف رطوبات فضلیه تنفیه غدیه و اغبه و عاقره و زنان را نیز افتد و تدبیر هم انست که در حق مردان گفته شد فصل اندر احتباس طمث و وی اقسام

قسم اول آنکه خون بدن کم شود و علامت او نحافت بدن ست و ضعف و زردی رنگ و تقدم جوع مفرط و تعب و تقدم امراض محلله و استفراغات خصوصا

استفراغ خون علاج جهت تقویت بدن و تولید خون غذای مقوی چون تخم مرغ نیم پخت و شوربای مرغ فربه و گوشت او و گوشت گوسفند جوان و شیر و شیرینی

بیشتر خورند و خواب و راحت گیرند و استحمام مرطب فرمایند قسم دوم آنکه خون غلیظ شود بسبب بردت یا مخالطت اخلاط غلیظه و علامت او سپیدی و سستی بدن

ست و کبودی رگها و بسیاری بول و بلغمیت براز جهت تصور مفهم سده و خواب گران بودن و خون رقیق برآمدن اگر برآید علاج جهت تنقیه اخلاط غلیظه

او دویه ملطفه دهند مثل ایاره و جوزبوا و بعده برای ترقیق خون و سهولت جریان او تخم کرفس و انیسون و پودینه و بادیان و مشکطرا مشیح و مانند آن خورانند مطبوخ ساخته

با در عسل یا در قند مجون نمود او بطبیخ شبت و مرزنگوش و پودینه و سداب و بابونه و اکلیل و صعتر آبزن فرمایند و سنبل و دارچینی و سلیخه و حب بلسان و

عود بلسان و جوزبوا و قاقله صغار و قسط و غیر آن هر چه ذی عطریت و تفتیح و تقطیع و تلطیف و تسخین بود تکمید نمایند و ایضا افاده مذکور بر مجمر بسوزند و دود

آن بر رحم رسانند بعد حصول ترقیق در خون فصد صافن و باسلیق و حجامت ساقین نفع تمام دارد و دور و ز پیش از نوبت حیض بکار برند لسیلان النوعان

من الاستفراغ فیحدث الضعف و فتور القوة و این فصد و حجامت در حق کسی که فربه و جسمانی بود و بغایت سود دارد و اگر طبیب لایق داند قبل از ترقیق خون نیز

استعمال نماید قسم سوم آنکه دهن رگها رحم بسته شود و بدان سبب حیض نیاید و این بر چند گونه است یکی حرارت مجفف مقبض که بر رحم افتد و التهاب و جفاف رحم شاهد

او ست علاج شیر خشت و سماق و نبات و مغز کدو و خیازی و بادیان کوفته ذرجه سازند و بعسل و زرده تخم مرغ چند روز بردارند و شیره طرفه موجود دارد و دیگر ناشی

از حرارت زخم از عقر یفرمایند دوم برودتی که در رحم افتد علامت او سپیدی لون و تفاوت نبض سردی رگها و جزآن گواه اوست فائده سوء مزاج اگرچه در رحم افتد اما آثار آن

مزاج در تمام بدن ظاهری شود بهر آنکه رحم عضوی شریف ست مزاج وی بجمیع بدن سرایت میکند علاج جهت تسخین او دیگرم ملطف استعمال نمایند در عقر بتفصیل

مذکور ست و فرض مرد در تسخین رحم نظیر ندارد صفت آن مرسه درم تمس بیخ درم برگ سداب پودینه مشکطرا مشیح فوه الصبغ حلتیت سکبینج جاوشیر

۳۰۱

از سرایت ورم و ورم انچه گذا ... نگذارند و هرچه ... زنند و ... حاجت تطلیع ... سوم آنکه حبس ... که عارض رحم شود خشکی ... رحم و هزال آن

ذکر کرده شد دلیل است **علاج** مرطبات استعمال نمایند چنانچه در عقر گفته شد **قسم چهارم** آنکه ورم رحم موجب احتباس شود **علاج** آن در فصل اورام گفته آید **قسم پنجم** آنکه تروح رحم ...

شود و دهان رگهای آنرا مسدود سازد **علاج** اگرچه ازاله این علت ممکن نیست لیکن جهت آنکه مضرت احتباس صاحب این علت ... نصد ... جهت اخراج و تحلیل

فضول طمثیه مداومت منقیات و بسیار رفتن لازم دارند **قسم ششم** آنکه رتق مانع طمث یعنی بر فم رحم و فرج چیزی پیدا شود که مانع جماع بود و بسبب نابودن منفذ و در ...

طمث را نیز منع نماید ... حیض ... **علاج** آنچه در فصل رتق گفته آید بکار برند و اگر ازاله ممکن نبود جهت ایمن بودن از آفات احتباس

چیزی که در اندمال قروح گفته شد از فصد و جز آن استعمال نمایند **قسم هفتم** آنکه سمن و فربهی مفرط ... **علاج** ...

... و چون وقت نوبت آید رگ صافن زنند ... درد ... حرکت ... طعام ... استحمام ...

... نفع تمام دارد و اگر حرارت بود ... بکار برند **قسم هشتم** آنکه رحم منحرف شود ... که دهن رحم از مقابل فرج ... شود و بدان سبب ... باید ...

... گفته آمد ... امراضی که از احتباس حیض حادث شود ... رحم را ... امراض معده چون سوء هضم ... و غثیان و تشنگی ...

... و صداع و مالیخولیا و فالج و امراض سینه همچون سعال و ضیق نفس امراض گرده و امراض جگر و استسقا و درد پشت ... و حمیات محرقه و درد چشم ...

... بیان ادویه حیض ... درم ... مثقال ... **دیگر** ... با شربت سکنجبین ...

حیض نماید **دیگر** ... درم بیخ سوسن کبود دو مثقال آب پودینه ... عسل ... مثقال ... استعمال نمایند حیض براند **دیگر** ...

... دو مثقال ... نمایند ادرار حیض نماید و آب نخود سیاه ... حلبه با تمر ...

دیگر ... حلبه ... درم ... چهار درم ... در یک پیاله آب ... صاف کنند و ... مثقال سکنجبین ... **دیگر** ...

... هشت درم ... درم ... هشت درم کوفته ... **دیگر** ...

دیگر انچه برای اخراج جنین و مشیمه گفته شد ادرار حیض ... **دیگر** ... هر ماهی ... بخور ... نوبت

فصل اندر رتق و وی آنست که چیزی زائد از جنس عضله یا غشا ... بر فم فرج یا مابین فرج رحم بیرون ... انچه بر فم فرج بود منع ... **علاج** ...

در آمدن قضیب و انچه مابین فرج بود منع می نماید دخول تمام ... و انچه فم رحم بود منع دخول ... مانع حبل ... حیض ...

باشد ... چون ... گوشت ... که در اصل خلقت منفذ پیدا نباشد **علاج** ...

سبب التحام بود ... در طول ... بسیار ... گوشت بود ...

... الالتحام ... جراحت ... چون ...

... بعضی زنان را فرج ... بزرگ ...

... جماع ... **علاج** ...

فصل اندر نتو رحم یعنی خروج رحم و این دو گونه باشد یکی آنکه رحم بهمان ... که هست فرود آید و گردن او از فرج بیرون آید دوم آنکه رحم از اصل منقلب گشته بیرون

... باطن ... ظاهر شود ... و این قسم را انقلاب الرحم نیز گویند ...

... و اسباب نتو رحم بسیارست یکی آنکه ... جنین ... کشیده شود دوم آنکه عورت از محل بلند ... یا باری گران برگیرد ...

... سبب باطات رحم ... شود یا منقطع گردد یا ... از موضع خود زائل ... سوم ... چهارم ...

[illegible] رحم عارض شود و آثار [illegible] بیرون [illegible] اجتماع رطوبت [illegible]

است که در عانه و مقعد و قطن و پشت درد عظیم پیدا آید و اگر او دو غشی دفع بلا سبب عارض شود و میان فرج چیزی نرم زرد آکنده باشد پس اگر باعث نمو رطوبت بلغمی باشد سیلان رطوبت از رحم گواهی دهد و امتلا و بسیار باشد که در رحم و مشیمه فرق مشکل گردد بر جهال اطبا و فرق آنست مشیمه تنگ جسم و باریک باشد و رحم ضد او بود و علاج از هر سبب که افتد نخستین امعا را پاک کنند از ثقل با استعمال حقنه لینه تا بار او بر رحم کمتر افتد و ایضا تنقیه مثانه مدرات و آنجا که رطوبت بلغمی سبب بوده باشد جهت استفراغ ایارجات دهند و به تدبیر تقویت داده و در حالیه بعد تنقیه امعا و مثانه باید که روغن زنبق یا روغن گل بگیرند و قدری روغن خلوق در او آمیزند و فتیله در آن گذارند و شیاف هم چند قطره در رحم بچکانند اگر قضیب منطفی نشده باشد یعنی رحم منقلب نگشته بود و دیگر همین ادویه را بران مالند و بیرون آن تدبیر کنند که در رحم بر مکان خود در رود و تدبیر آنست که زن بر پشت بخسبد و رانها برداشته و کشاده باشد و دایه بوساطت فرزجه که گفته آید آن را به آهستگی رد همی کند تا که بجای خود قرار یابد فرزجه آنست قرطاس [illegible] آرد [illegible] هر چهار مساوی بگیرند در آب اندکی شراب [illegible] بالا [illegible] باریک ساخته در پیچ طبیخ آمیزند و حاضر دارند و پاره از پشم نرم که آنرا مرغزی گویند در رحم پیچیده کرده بساز زنند و درین طبیخ تر کرده رحم را بدین کرده فرو برند بستر پیچ و چون بجای خود بنشیند ادویه قابضه بر عانه و نواحی فرج ضماد کنند و مریضه را بر پهلو غلطانیده در کرگاه او فرو سوی ناف محجمه نهند بی شرط و بکنند و اگر زیر پستان و ضع محاجم نمایند بهتر باشد و درین حالت چیزهای خوشبو بویانند و از چیزهای بدبو و عطسه حرکت و جز آن هر چه مزلق رحم بود پرهیز فرمایند و این هم آنست که رحم مایل با علی شود باید که بعد ارجاع رحم فرزجه مذکوره را همانجا بدارند و چند لو پارچه کتان با بنبه بر فرج گذارند و بالای آن انگوشته بندند و تا دو روز همبرین شکل مستلقی باشد و اگر از غذا باز ماند بهتر بود و الا چیزی اندک که قابل اماسیت و سبک بود دادن او چون صورت بیضه نیم برشت مانند آن روز سوم لنگوته بگشایند و فرزجه بیرون آرند و پشم دیگر کرده ساخته در شرابی که در و برگ مورد و گل سرخ و اقاقیا و پوست انار و مانند آن دیگر تو ابضا جوشانیده باشند تر کرده فرزجه سازند و هم وقت بر داشتن فرزجه بهمان شکل که گفته شد بخسبد و پشم دیگر درین شراب تر ساخته بر فرج و زهار نهند و بهتر باشد تا رانها را مستقیم ساخته به پهلو آید و بر کرگاه او محجمه گذارند و زهار شیاف بدارند پس بنشانند و در شرابی که در وی قابضات جوشانیده باشند چنانچه بالا گفته شد و چون از آن برآید ادویه قابضه بر عانه و نواحی فرج ضماد نمایند و لنگوته بربندند بدستوری که گفته شد و اضمده قابضه باید که بر سبیل دوام نهاده دارند و بعد از سه اعتی چند در طبیخ مورد و برگ گل و از خرنشانند و از پس هر دو روز تجدید تدبیر همی کنند تا یک هفته تمام شود و درین اثنا مشی زینهار نکنند و از انچه بالا گفته شد اجتناب لازم دانند از عطسه و جز آن و بیشتر مستلقی باشند و شاید که گاه گاه تکیه زده بنشینند و لنگوته نگشایند مگر بحاجت ضروریه فایده شمیدن چیزهای بدبو موافق ترین چیزهاست درین مرض زیرا که رحم بالطبع بروائح طیبه میل دارد و از روائح کریه نفرت همینانکه کند میل بجلاوت دارد و از تلخی نفرت ... و آنکه مرغزی پشم نرم ملایم را گویند که درین سو بیاید و فیش میرو بیده و آن را بپا رسی گور گنید گویند

فصل اندر سیلان الرحم و وی آنست که رحم بجانبی میل کند و اسباب و علامات او در عقب گفته شده باید آگاه باشند که چون رحم منحرف شود و حیسر افتد یا عسر حبل باهر دو و در تحقیق مرضی که علت در کدام عضو است اشتباه پدید آید پس طبیب را لازم است که در مرض عرض و اسباب فارقه نیک تامل کند تا در خطا نیفتد و نشان انحراف رحم بس اصیع زنان میدانند حاجت بتصریح نیست پس چیزی که زنان را افتد بعد توقع اسباب محدثه انحراف آید چون بار گران کشیدن و برداشتن و جهیدن و ترسیدن و جز آن لازم است که نخست تفحص نمایند تا انحراف در رحم ست یا نه پس بمعالجه آن قیام نمایند فصل اندر اورام رحم و وی منقسم است نوع اول آنکه ورم گرم در رحم عارض شود و اسباب و بسیار است یکی ضربه و سقطه که بر رحم افتد دوم احتباس حیض و نفاس سوم سقوط جنین و عسر ولادت و افراط جماع و ازاله بکارت چهارم ماده دموی یا صفراوی که بدن این حالت خود میل کند بر رحم ریزش کند و علامات ورم گرم رحم بسیار است یکی آنکه تب تیز و سیاهی با آن هم در درد و هر دو حقنه در عانه کرده سوم در ناف و عانه امتلا رد و تارک عانه و قتی باشد که ماخن مقدم رحم بود چهارم در قطن پشت اگر ورم جزو رحم باشد و پنجم در غاص [illegible] اگر ورم در [illegible]

رحم باشد وگاه باشد که وجع با سین ناف بود و یا در قطن باشد و از آنجا بسوی ران و سرین ظاهرتر فرود آید و امتداد وی بجانبی که بیماری است بیشتر شود و اگر آن نفخ که در وی در زیر ناف

باشد بر ران فرود آید دور و که در قطن و سرین گرانی باشد ششم عسر البول اگر ورم در مقدم رحم مایل بطرف اعلی باشد هفتم عسر البراز اگر ورم در موخر رحم بود و مایل باسفل نماید ظاهر گردد و خطرات عسر

البول و غایط بحسب کمی و گرانی ورم است هشتم تواتر نبض و نفس نهم فساد معده و دماغ علاج فصد باسلیق و صافن کنند و در ابتدا آرد جو و باقلا و نخود و بنفشه با آب کشنیز تر

و کاسنی آمیخته و قدری کافور یا کرده بر عانه و ناف ضماد نمایند و لعابها و روغن عصاره که سرد در رحم چکانند و شیره خرفه و شربت بنفشه و آب انار میخوش و آب جگر

با روغن بادام و قند و لعابها به بخورانند تا ممکن باشد از آب سرد خوردن منع نمایند و اگر طبیعت قبض بود بنفشه و سپستان و عناب و آلو

بجوشانند و مغز فلوس در آن حل کنند و شیر خشت و روغن بادام در آن آمیزند و بدهند و اندازه مقدار ادویه بحسب حاجت موقوف برای طبیب است و مغز فلوس با شربت

بنفشه یا در آب کاسنی و عنب الثعلب نوشیدن در رفع قبض و ورم حشا نفع تمام دارد و حقنه اگرچه این ورم در ابتدا باشد رادعات صرف هرگز تنها نباید داد

که منجر شود اما هرگاه که بانتها رسد بابونه و خطمی و جز آن هرچه ملین و محلل بود استعمال فرمایند ضماداً و نطولاً و طبیخه و باید دانست که چون بانتها رسید و سیری نیابد

یکی آنکه بتحلیل رود دوم آنکه بسوی تقیح آرد و علامت جمع و تقیح آنست که درد شدت کند و تبها مختلف و قشعریره پدید آید و طبیعت و جمیع اعراض قوت کنند و درین

باید که لعابهای گرم چون لعاب حلبه و تخم کتان و خیره و نگرم حقنه نمایند در رحم و بابونه و حلبه و تخم کتان و خطمی و بنفشه و آرد باقلا طبیخ انجیر سرشته بر عانه ضماد سازند

در آبزن گرم بنشانند و این همه بهر آنست که در پختن یاری دهد و چون پخته گردد از درد و خالی نیست پس سر کند و منفجر شود یا همچنان بماند و باید گرد و پس اگر بیند باید که در خروج

آن مدد کنند و حیلت این کار تا در آن اول در رحم حقنه کردن مدرات خفیفه چون طبیخ تخم خربزه و تخم خیار و تخم کاسنی نوشانیدن سود مند و شیر گاو با نبات بهراست

حقنه رحم مقرر است و باید که همین تدبیر لازم باشند تا که قرحه پاک شود و مدرات قویه نشانند که موجب جذب مواد و زیادتی گند قرحه را و چون قرحه از رحم خالی شود

باندمال او توجه کنند از آنچه در فصل قروح گفته شد و بعضی بتفصیل جدا گفته آید فایده چون ورم رحم بگشاید گاه باشد که با بول یا مثانه گراید و با غایط یا بول

زرد آب و چرک برآید و درین وقت می باید که مادر را از بین اعضا بازگردانند بسوی رحم چنانچه در قروح رحم مذکور شد نوع دوم آنکه در بلغمی در رحم پدید آید و

علامات او ثقل و درد و نزاجی عانه است علاج تسخین و تقی فرمایند و هرچه در ورم سرد و مثانه ذکر رفته استعمال نمایند نوع سوم آنکه ورم صلب سوداوی در

در رحم عارض شود و این ورم بیشتر عقب ورم گرم افتد و باشد که ابتدا هم پدید آید از خون سوداوی سوخته یا سببی دیگر بدون تقدم ورم گرم و ورم مذکور سرطان باشد و گاهی

دیرینه علاج باستسقا مبدل می شود و علامت ورم سوداوی رحم پنج است یکی آنکه در محل ثقل محسوس شود و در ابتدا حرکت کاهلند شود دوم آنکه صلابت پدید آید و در لمس بگرده باز نماید

نشان تورم گردن رحم است و حال اکثر سوم آنکه هنگام مشی در حرکت ساق ای اضطراب شدید پس اگر ورم بیک جانب رحم باشد اضطراب نیز در ساق همان طرف پدید آید و اگر

هر دو جانب رحم باشد در هر دو ساق اضطراب روی نماید چهارم آنکه در دیگر بود درین سرد تدبیر که ماده غلیظ بود در طبیعت میل نکرده باز میرا اگر ماده خلط

وجع لیند باشد و کذلک اگر به مریان شود و چنانچه گفته آید پنجم آنکه رحم بجانبی مایل شود و قبل رحم گاه با که بجانب بخلاف ورم شود مثلاً اگر ورم در جانب ایمن رحم با

بطرف ایسر میلان کند رحم و بالعکس و اگر در قدام باشد بخلف میلان کند و بالعکس و اگر در اسفل بفوق میلان کند و بالعکس این بر تقدیر یست که ورم بنهایت بزرگ

باشد فان العضو تنقلب میل الی الجهة الخالیة و گاه باشد که مایل شود بطرف ورم و این اینگاه است که ورم صغیر الحجم باشد فیمیل الرحم بالتمدد الی جانب الورم علاج بزودی

باسلیق کنند و جهت اسهال سوداء ماء الجبن و طبیخ افتیمون دهند و جز آن دهند برفق و بدفعات و بهر تلیین ورم مرهم داخلیون یا سلیقون و مقل و پیه بط و مغز ساق

در روغن سوسن و نرگس و شبت و بابونه و پیه بط بجیر در رحم استعمال فرمایند زرقاً و نزولاً و فرزجاً و ایضاً مقل و پیه و اشق و حلبه و بابونه و برگ کرنب با روغن سوسن

و لعاب اصل کتان سرشته بر رحم ضماد سازند و نشانیدن روزی دو بار در طبیخ شبت و کرنب و اکلیل الملک و خطمی و بنفشه و بابونه و مرزنجوش و جز آن هرچه

ملین بود نشانند فصل اندر سرطان رحم و این بیشتر عقب ورم گرم عارض شود و سبب تحلیل نیافتن و صلب کردن ماده و علامت او صلابت

و حرارت و ضربان و درد با عاجاب ... باشد ... [illegible]

انجامد باید دانست که ورم طرالی ظاهر ... و گاه ... باشد که ... الجراحت برد و نشان ... در مانده کشش ران

زیر شکم و پشت درد شده ... ظاهر باشد ... بسیار است ... رطوبت ... سیلان کنند ... رطوبت ... [illegible]

اکثر بود و بیاض باد علاج سرطان رحم ... اما علاج پذیر نیست لیکن ... تا آفت دیگر ... لازم است که در اصلاح او ... [illegible]

و ضربان ... و نشان ... استعمال کنند و ... سکون ... جبرای لبن که تحلیل ... روغن بابونه ... [illegible]

بابونه و تخم کتان ... سازند ... تقلیل سودا و تنقیه بدن فصد نمایند و مسهل سودا دهند ... لازم ... [illegible]

یعنی الجراحت باشد باید که برگ خطمی و کرنب ... و تخم کتان بجوشانند در طبیخ او مریض را بنشانند و ایضا جهت تسکین وجع شیاف ... و افیون با شیر زنان حل کرده

در رحم حقنه کنند و در این شیافات ... زعفران نیز داخل نمایند ... افیون باز دارد و بهترین اشیا در علاج طرالی مرهم سوده با آب کشنیز یا آب کاسنی یا آب کاکنج ...

و حقنه رحم نمودن ... در این مرض خاصیت عجیب دارد و خشخاش و کشنیز تر و عنب الثعلب و سفیده تخم مرغ و روغن گل و ... کردن ... آب لسان الحمل ...

و روغن گل حقنه نمودن نفع تمام دارد و آنجا که خون بسیار رود با آب لحیة التیس و گل ارمنی و سپیده ارزیر و آب لسان الحمل حقنه رحم کنند خون باز دارد فصل

اندر دبیله رحم باید دانست که چون ورم گرم رحم پخته شود و منفجر گردد آن را دبیله خوانند و علامات آن در ورم گفته شد علاج اگر دبیله بر فم رحم باشد تا شکافته

بیرون آید و اگر در قعر رحم باشد جهت انفجار او طبیخ تخم خربزه و تخم خیار و تخم کاسنی و خار خسک بجوشانند ... و حلبه و تخم کتان و بابونه و اکلیل الملک و خطمی ...

و تخم ... با ... بیخ خطمی با آب گرم و آب انجیر و روغن کنجد آمیخته ... تا شکافته شود و اگر دیر کشد خوف آن شود که ... [illegible]

انجیر و خردل بجوشانند و آب ... رحم حقنه نمایند و ادویه ... گذارند و آنجا که ورم باشد چون شکافته شود تنقیه ... [illegible]

ورم گرم رحم مذکور شد فصل اندر اختناق رحم و این علتی است شبیه بصرع و غشی یعنی ... علامات ... پدید می آید چون ... تشنج در بعض اعضا

و سقوط و سهم علامات غشی ظهور می نماید چون سردی اطراف و زردی رنگ و صغر نبض و نفس و باید دانست که اگرچه مبدء این علت رحم است از آنکه میان رحم

و دماغ و دل مشارکت قوی است آفت رحم بدماغ می انجامد و ایضا بدل متادی میگردد از آنست که ضیق نفس و غشی و صرع و خفقان عارض میشود و در رو

و این مرض را دو سبب است یکی آنکه بسبب منی عدم استفراغ کثرت پذیرد و متراکم شود در اوعیه و مستحیل گردد بکیفیت سمیه پس رحم ... المؤذی متقلص و متشنج شود ... و

بخارات رویه وی بسوی دل و دماغ برآید و بالضرور مرض مذکور ظهور نماید دوم آنکه خون حیض ... شود و بسبب ... او در رحم بهمان کیفیت که بالا ذکر

یافت روی نماید و علت مذکور باد دارد نوبت می افتد همچون صرع و عند کثرت مواد هر روز پدید می آید ... و متقارب النوائب باشد قاتل و مهلکات است

و علامات آنست که چون نوبت به نزدیک رسد ... ذهن و افکار فاسد و دردسر و تاریکی چشم و صفرت لون و کسل ... سرد و چشم ... شود و ضعف ساقین پدید آید

و ... نزدیک رسد باشد که ... چیزی از نواحی عانه بسوی دل مرتفع میشود و درد ... حرکات ... نماید پس ... شود و بیهوش ... [illegible]

... مستقطع گردد ... سائر الحرکات الارادیه فرق در این و در صرع ... آنست که در این علت عقل بالکل مفقود نمیشود ... [illegible]

اکثر آنچه گذشته است حکایت نماید و ایضا عدم سیلان کف ... عدم وقوع اضطراب ... بدن ... نیست بخلاف صرع که ظهور اضطراب ... لازم او علاج

در وقت نوبت دستها و پاها را محکم ببندند و کف پای ... بمالند ... یا آب گرم یا طبیخ بابونه پاشویه سازند و آب سرد بر روی زنند ... چیزهای بدبو چون ...

... و ... فطراسالیون ... مشک و عنبر گداخته باشند بر رحم مالند ... [illegible]

حقنه کنند و زیر ناف و پاها و ساقها و باطن فخذین و بن ران نمایند بغیر شرط و در گوش ... وا دارند بلند ... [illegible]

[illegible] دانستن [illegible] تمام و [illegible] و مرغ بچه پخته بخورد [illegible] ضعف گردد [illegible]

بادیان و بابونه [illegible] بادام و [illegible] حل کرده باشند حب کنند [illegible] رحم [illegible] و فرو کنند و این [illegible] رطوبت [illegible]

[illegible] اگر [illegible] نفع تمام [illegible] احتباس [illegible] باشد [illegible] حمول [illegible] بخار [illegible]

[illegible] تا [illegible] و [illegible] و [illegible] مانند آن [illegible] که در [illegible] یا [illegible] و [illegible]

احتباس [illegible] النفع [illegible] رحم [illegible] المسک [illegible] با [illegible] حرارت با

نشان برودت [illegible] حرکت و [illegible] وشیان [illegible] اگر حرارت [illegible] اختناق [illegible] سرخی رخساره [illegible]

[illegible] نشان [illegible] در این صورت استعمال سخنات [illegible] افاقت [illegible] کنند [illegible] حجامت نماید [illegible]

[illegible] شربت [illegible] و [illegible] سرد [illegible] شربت نیلوفر [illegible]

نیلوفر [illegible] مانند [illegible] که گفته شد [illegible] استعمال سخنات [illegible] قال [illegible] اختناق الرحم [illegible]

[illegible] فی جمیع [illegible] الارحام [illegible] قال ابن ماسویه [illegible] الرحم [illegible] علی [illegible]

احتباس حیض عارض بود در حالت نوبت [illegible] که مذکور شد [illegible] رعایت برودت و حرارت [illegible] در حالت افاقه [illegible]

احتباس [illegible] ذکر یافته اما اگر [illegible] استعمال [illegible] مناسبت [illegible] باشد [illegible]

اگر ایام وضع [illegible] باشند [illegible] مراعات مزاج و حرارت و برودت [illegible] در حالت نوبت [illegible]

[illegible] باشد [illegible] در حالت افاقه نفع تمام [illegible] حافظ جنین است [illegible]

[illegible] که [illegible] ماه [illegible] باشد [illegible] در این مرض [illegible]

[illegible] مناسبت و اگر برودت غالب باشد گوشت [illegible] موافق [illegible] فصل اندر [illegible]

علامت وی آنست که حیض [illegible] هنگام حرکت [illegible] باستسقای زقی [illegible] باشد که گاهی رطوبت از رحم [illegible] علاج [illegible]

[illegible] حیض [illegible] و رحم [illegible] که در استسقای زقی گفته شد استعمال نمایند [illegible] برای [illegible] استسقای زقی و سیلان رحم

[illegible] نفع تمام دارد [illegible] فصل اندر نفخ رحم [illegible]

رحم است [illegible] و سوء مزاج سرد [illegible] دشواری [illegible] که رحم [illegible] چون [illegible] رحم ضعیف شود [illegible]

آن [illegible] بواسطه حرارت ضعیفه [illegible] در عمق رحم [illegible] اجزای [illegible] شود و نفخ [illegible]

سوء مزاج سرد که مفرط [illegible] حرارت است موجب نفخ [illegible] لان النفخ لا یکون الا بالحرارة القاصرة علامت مرض مذکور آنست که [illegible]

[illegible] در اسفل بطن ورم [illegible] نفخ پدید آید [illegible] و باشد که [illegible] و چون [illegible]

[illegible] در تعریف او گفته اند که [illegible] باستسقای طبلی و باشد که [illegible] باشد [illegible] در این علت [illegible]

[illegible] رحم [illegible] الاصول [illegible]

[illegible] بادیان [illegible] استعمال نمایند [illegible] آنست که [illegible]

[illegible] و آنچه در استسقای طبلی مذکور شده [illegible] مفید است [illegible] ذکر کرده شد

باب اندر امراض کہ از پشت و اطراف پدید آید چون صرع و درد سر و سرسام و دوج خمر و دوج ظاهره و دوج مفاصل و لقوه و عرق النسا

دوج صعب و درد دوالی و دوار و نسیان و دوج صعب یا بفعلی گفته آید انشاء الله تعالی **فصل** اندر حدیه و آن زوال نقار بود به پیش یا پس یا بکلی از وجاعت

پس اگر زوال نقار بسوی قدام بود تقعیر گویند و اگر بسوی خلف بود تقدم خوانند و آنجا که تقعیر با حرکت استخوان سینه باشد تقعس نیز نامند و اگر زوال بسوی خلف بود به

الموخر گویند و حدبه حقیقی همین است و اگر زوال یکی از جانبین بود التواء و اگر سبب زوال نقار باد غلیظ بود سایح او فرسند و اسباب زوال نقار پنج است و هر یک بنوع

گفته آید نوع اول آنکه ورم گرم در عضلی که متصل نقار است رخ نماید خارج یا داخل و علامت او تقدم اوجاع است در صلب مع حمیات دائمه عظم نبض و لزوم حرارت

شبیه بدو هرگاه که او مدد شود ورم خراج گردد و تب ساکن گردد و محسوس نکند بجز ثقل و وجع تمدد و دشواری از زون نیگردد و تحارب علاج و ابتدا ورم گرم با یکی زنند و خاص

تخم کتان و بیه یا کیان مغز ساق گاو بنفشه و خطمی بر آماس طلا کنند و روغنهای گرم بالفعل بمالند و نطول سازند و فلوس خیارشنبر بروغن بادام آمیخته بر شانند و

بروغنهای گرم بالفعل که در وی تخم خطمی و تخم کتان جوشانیده باشند ضمد نمایند **نوع دوم** آنکه باد غلیظ از بر نقار محتبس شود و از غایت تمدد فقار را از موضع او بخروج

این نوع حدبه ریاح الاقربیه گویند و اقرب جمع قرب است و هو یح ناقه من العنق فیقرسای یکسر و علامت او آنست که عقب او دشواری پدید آید حدبه با ادبار و ثقل بناشد

و گاهی در روز زیاده شود در آخر نقصان گیرد علاج بیخ بادیان و بیخ کرفس و بیخ اذخر و انیسون و زیره و تخم سداب تا نخواه بجوشانند و بیالایند و روغن بابونج بر حسب تقاضای

حال بیامیزند و بعضی گفته اند که یک مثقال روغن بید انجیر با هفت مثقال شراب ماء الاصول و البرز نجد باشد و گفته اند که در روغن مصطکی و انیسون بود سود مند و سب یا رباشد

که بهمین قدر نفع پدید آید دیگر نه تنقیه بدن نمایند بحب سورنجان یا حب سکبینج یا حب منتن و مانند آن و سعیه یا حبه قسط و قصب الذریره و حسل لبنی و اهلیلج و فرفیون

با آب بادیان و سداب و روغن بابونه یا نارون ضماد سازند و بطبیخ مرزنجوش و سداب و اذخر و قیصوم و نمام نطول فرمایند و بر موضع الم حجامه ناری وضع کنند بجای

که متقعس بود نیروی داخل نه بر موضع که متحدب بود در آمده باشد بخارج و هر چه مفتشی باد ست نفع تمام دارد **نوع سوم** آنکه رطوبت مائی در جرم یا حاق نقار نفوذ

کند و نرم مستر خی گرداند و بالضروره نقار از جای خود بلغزد علامت او سپیدی لون مست و سردی ملمس تقدم تدابیر مرطبه و آنکه چون بر آن روغن مالند کمتر نشف شود یعنی

زود بدن آنرا جذب نماید **علاج** آنچه در ریاح اقربیه گفته استعمال نمایند و دهان مقویه گرم چون روغن سداب و صعتر و عاقرقرحا مالیدن و دوایه قابضه چون نا

بزر سرو و گلنار در برگ غار رود داشته ضماد کردن نفع دارد **نوع چهارم** آنکه نقار با تمامی نقار تشنج شود بسبب رطوبت غلیظه لزجه که در خلاء حاصل آید یا بواسطه

این که نرم افتد و با فطرت و علاج دشوار پذیرد و علامت و علاج او از باب تشنج جویند **نوع پنجم** آنکه سقطه یا ضربه موجب زوال نقارات شود و علاج اگر زوال بسوی

خارج بود با بیانی نقار را بجای او بندند بموضع خود اگر زوال بسوی داخل بود یا بجهتی بیرون کشیده آنرا بمیان محاجم یا بوضع مجمره ناری فرو نشاند و بقل اندکی عاقرقرحا

طلا کردن جهت حدبه دارد و چون نقار بر موضع خود قرار گیرد ادویه قابضه ضماد نمایند تا آنرا بران تمکن تمام دارد **فصل** اندر وجع ظهر یعنی در پشت و آن انواع است

نوع اول آنکه سود مزاج بارد سابح در پشت افتد و علامت او درد و ثقل است و احساس مردی از چیزهای گرم و حرکت و مشی دشوار نفع گشتن دین وجع اندک

پدید آید و زمان بشود **علاج** جهت تبدیل مزاج بارد الاصول و بارد العسل و مانند آن منجر نیاوتریاق اربعه و مثروذ یطوس بخورانند و روغن قسط و سداب

بمالند و مقل و اشق و حلبه در آب انغار با لعاب تخم کتان و روغن بید انجیر آمیخته ضماد سازند و آب بخود و گوشت طیور با تو ابل گرم میل فرمایند **نوع دوم**

آنکه اخلاط در عضلات پشت مجتمع شود یا خلط بلغمی که در بدن ساکن بوده باشد بحرکت آید از غضب یا تعب حرارت او در عضلات در بر ابر پشت بریزد یا بادی غلیظ که در بین فصول ساکنه بوده باشد عند الحرکت آن خلط هیجان هیجان نماید و در بین عضلات او تار در آید و بسبب امتلاء شدید در آن

او تار پشت بریزد یا بادی غلیظ که در بین فصول ساکنه بوده باشد عند الحرکت آن خلط هیجان هیجان نماید و در بین عضلات او تار در آید و بسبب امتلاء شدید در آن

او تار علامت تمدد و وجود تمادل چیزهای بلغم افزاست و در پشت وجع با ثقل پدید آیدین و در وقت بردن درد و ثقل فزون تر شدن از کمان که بسبب تولد

اراده نیمار علامت حرکت بلغم ساکنه و در آمدن او در پشت و قوع درست بدین سبب غضب یا جماع متعب پس اگر آن مادهٔ متحرکه خود در آمده باشد در پشت و ثقل

لازم بود و ریاحات غلیظه باشد اگر باد در آن ماده و مواد غلیظه در پشت درآمده باشد این نوع مهردی و پیشاب دارد و تنقل بود و کثرت نقل غذا علاج اگر سبب تولد غذا خام بود استعمال مسهلات بلغم جهت رنجانیدن خروج آن و غذا بلغم مستفرغ شود و تنقیه نفع دارد و دیگر بر آن سبب مذکور است که در باب رحا علاج کرده باشد و نشسته شد در آب گرم

در پیچا تقلیل غذا و اگر سبب درد برآمدن بلغم یا ریح منتصف از بود چنانچه گفته شد جهت تحلیل ماده و تلیین طبع طبیب اعضا استحمام فرمایند و باستراحت مرخا بنهد و روغن خیری

و بنفشه یکجا کرده بمالند و تنقیه بطبیخ حشائش مرخیه محلله سود دارد و اگر بدین قدر رفع نشود و مستفرغ سازند آنچه در باب بلغم گفته شد نوع سوم آنکه کثرت جماع

سبب در درد پشت شود و جهت منع شدن فضول پشت و گاه باشد که کثرت فضول سبب شود علاج جماع ترک کنند و تحلیل و تلیین طبع کرده

در ماده بلغم متحیر گفته شد و تدبیر نفع دارد فایده بسیار باشد که فضب و تعب جماع و لشت هم کرده نشستن در حمام و در باب اشپشت عیادنا که آید و در جا

نماید بدین که ماده بلغم با ریح در آن قبل نماید و این بمالیدن پشت دفع شود درد و در گذرد و گاه باشد که تعب مفرط سبب گردد با حرارت پس جماع نوع چهارم آنکه

عارض شود در گرده ضعف یا علل دیگر که بسبب مجاورت مشارکت درد با اجزای پشت باز دهد و علامت او وجود آن است در گرده و درد قطن ضعیف یا گرم

او است علاج هرچه برای امراض گرده ذکر یافته بحسب سبب بود یا حرارت تدارک نماید نوع پنجم آنکه رگ بزرگ که بر طول پشت موضع صلب از خون ممتلی شود و به سبب تمدد

درد آورد و علامت وی آن است که از ابتدای فقرات پشت که آخر فقرات گردن است درد ممتد پیدا بود تا آخر فقرات قطن یا در اثر حرارت مکان و دیگر آثار رگ

دهد و هنگام حرکت و وجع اشتداد کند علاج رگ باسلیق زنند یا بالعق و در ابتدا ماء الشعیر و شیره حرفه و تخم خیارین با سکنجبین دهند و جهت تبرید

موضع بابسرد در آمدن و صندل و گلاب و روغن گل بالند که بر پشت طلا کردن بجایگاه سرد و تر سکونت گرفتن فرمایند و از اغذیه سرد و تر چون آش جو و مانند آن

نوع ششم آنکه موجب پشت درآمدن باد باشد در عضلات و رباطات و اوتار پشت و آن در نوع دوم گفته شد نوع هفتم آنکه سبب مشارکت رحم درد پشت پدید آید و این

نوع مخصوص زنان است و بایام آمدن حیض عارض شود و بسبب برآمدن حیض چنانچه باید علاج هرچه ادرار حیض نماید استعمال کنند و روغن گل بر پشت مالند

شربتی که ادرار حیض نماید بقوت تخم کرفس یک مثقال حلبه هفت مثقال تخم خیارین کوفته چهار مثقال بادیان نیم کوفته انیسون جدا تخم شبت و ماء حب

مثقال حلبه را جوشانند و شصت مثقال قند بقوام آرند و هفت روز استعمال نمایند فصل در وجع خاصره یعنی درد تهیگاه و اسباب وی همانست که در

درد پشت ذکر یافته لیکن وجع خاصره بیشتر از بلغم افتد یا از باد و الان الخاصرة ابرد من الظهر لزیادة بعده من القلب و الکبد و لقلة اللحم فلا یکیفه فیه سوء المزاج الحار الا نادرا

لهذا گفته که علاج او همان کرده شود مزاج صاف بارد و بلغمی و هیچ وجع ظهر ذکر یافته و استعمال شیافات حقنه در وی نفع تمام دارد و جهت اینکار شیافی که از مثقال اشق

زنجبیل و تخم کرفس تخم حنظل و سورنجان با عسل و مانند آن ساخته باشد نفع تمام دارد فصل در وجع المفاصل باید دانست که درد بندگاه است آن را وجع مفاصل

گویند و این وجع گاه بی ورم بود چنانچه در حال سافع و گاه با ورم بود چنانچه در اکثر مادی و در اصطلاح اطبا چنان اجرا یافته که آنچه در مفاصل دست و پای باشد آن را

مفاصل گویند و آنچه در مفصل ورک یعنی سرین باشد آن را وجع ورک خوانند و آنچه از مفصل ورک خیزد و بجانب پا نازل شود آن را عرق النسا نامند و آنچه در مفصل کعب

یعنی شتالنگ یا در مفصل انگشتان پای خاصه در انگشت بدید آید آن را نقرس نامند و نوع دیگر که در بندگاه بیشتر از ماده افتد و ماده مذکور بیشتر در آن

گوشت بود که گرد اگرد مفاصل است و باشد که بجانب باطن نیز نافذ شود اما با عصاب و اوتار نیز پیدا است و این علت که مزمن بود و خاصه ورم ندارد که پخته نشود و در هم

نگردد و قبول دوام دیگر و سبب کلی درد بندگاه یا دوی ضعف مفاصل و اجتماع یا انصباب ماده است و روی و موجب ضعف مفاصل اما سوء مزاج مستحکم است یا تعب کثیر

یا ضربه و باعث اجتماع و انصباب ماده در مفاصل بسیار است یکی آنکه ریاضت متروک شود و بدان سبب فضلات در غذا جمع آید دوم آنکه هضم معده

ضعیف شود و بدان سبب اخلاط خام تولد کند و بمفاصل ریزد سوم آنکه بدی ترتیب مثل خوردن طعام بر طعام و تناول اطعمه سوء القنیه بغیر

ترتیب و نوشیدن شراب بافراط و عقب طعام ریاضت و مجامعت کردن و بسیار در حمام آب خوردن و بسیار شیر گرم استحمام نمودن و با آب گرم غسل کردن

اتفاق افتد و بعضی گفته‌اند سبب ماده مفصل آن است که ماده بسیار باشد و ماده در مفصل نیز داخل گردد و حکما گفته‌اند که استفراغ ماده کامل و بعد از آن تقویت اعضا کنند و ماده را تحلیل کنند [illegible]

گردد و سبب آن امتلا و ضعف عضو است و علاج آن بعد از تنقیه به دوایی که ماده را تحلیل کند و اعضا را قوی گرداند و ضماد با اطراف مفاصل کنند و تنقیه به گرمی که در مفاصل [illegible]

فی سبب تا علی درد مفصل گاه با سوء مزاج ساذج یا با ماده و عام که ماده بلغم یا صفرا یا سودا یا خون بود و بعضی گفته‌اند که از خون [illegible] و اکثر از بلغم و صفرا [illegible]

از سودا نادر و هرگاه با ریح و با امتلا سبب این علت شود یا ماده دیگر مرکب گشته اما ترکیب بلغم و صفرا و سودا نادر الوقوع است لیکن صفرا با بلغم بیشتر مرکب شود و محدث این مرض شود و اگر چه [illegible]

بند گاه و سبب علامت و علاج یکسان است اما اسم بعضی علیحده مخصوص شده است و هرگاه این تقسیم علیحده گفته آید تقسیم اول آن است که وجع مفاصل یا از ماده و صلابت [illegible]

یعنی وردی و ورم که در بند گاه حادث شود و درد بند را نیز گویند و این انواع است نوع نخستین آنکه سوء مزاج ساده گرم یا سرد و یا خشک عارض شود در مفاصل و تمام

بدن و علامت ساده آن است که [illegible] اندک بود و آماس هیچ نباشد و رنگ عضو متغیر نگردد و بدن بود و چون سوء مزاج حرارت بود [illegible]

چون سبب آن [illegible] گوای و علاج اگر سوء مزاج گرم بود دست تبدیل مبردات دهند و شربت لیمو و سکنجبین و مانند آن بنوشانند که فصد کنند و قدری خون بیرون [illegible]

دهند تا استفراغ شود اینجا که ساده است برای آن گفته‌اند که تا ماده مستعد الضباب بود استفراغ شود و بدان سبب منع الم که مفاصل است از ریزش ماده محفوظ ماند و لا یخفی [illegible]

[illegible] ما کان منها مستعدا و اگر سرد بود به سکنجبین کوشند با استعمال ادویه گرم و ضماد سحق و اگر محتاج شوند به استفراغ سازند و طبیخ [illegible]

بلغم شود و صفرا [illegible] و حرارت [illegible] ترک استفراغ نیست [illegible] استفراغ بلغم یمکن ان یخرج الصفرا [illegible]

کثیرا و اگر سوء مزاج خشک بود در این [illegible] باید که تر طیب نمایند و در اینجا روغن بادام و گل و [illegible] سوم ساخته باشند [illegible]

[illegible] و خوردن آن نفع دارد و اینجا سوء مزاج رطب باعث وجع و الم نشود [illegible] در علاج ذکر یافته نوع دوم آنکه از کثرت خون بدید آید [illegible]

موضع است [illegible] حرارت [illegible] سخت [illegible] گرم و ترید [illegible]

و فصد [illegible] و علاج [illegible] کنند از دست راست اگر [illegible] اگر [illegible]

اگر [illegible] باشد و آنجا که مرض در دو جانب باشد رگ اکحل باید زد و آنجا که در پای بود رگ باسلیق باید گشود و خون [illegible] بیرون [illegible]

خواهند و اگر فصد مانع بود به جهت اخراج خون فرو تر از موضع درد حجامت نمایند تا هم استفراغ خون شود [illegible] مخالفت [illegible] فصد [illegible]

[illegible] سکنجبین [illegible] گرم [illegible] دو درم [illegible] تا خیار [illegible]

بهتر باشد و سکنجبین با آب گرم [illegible] نفع تمام دارد خاصه آنجا که مرض در پای بود و اگر مسهل حاجت آید [illegible]

برگ گاوزبان و تخم [illegible] شیرخشت [illegible] سورنجان و شاهتره [illegible]

[illegible] مرض [illegible] باید کرد

که [illegible] روغن بادام نفع دارد [illegible]

[illegible] فصد [illegible] کاسنی [illegible]

کشنیز و مانند آن طلا نمایند بر مفصل [illegible] نفع [illegible] آنجا که ماده

کثیر المقدار و قوی الحرکت باشد [illegible] استفراغ [illegible] آنکه [illegible] ماده قوی الحرکت بود [illegible]

استعمال نمایند [illegible] آنکه [illegible] ماده قوی باشد [illegible] استعمال نمایند که شاید ماده باز [illegible]

توجه نماید از آن است که [illegible] آنجا که ماده قوی الحرکت باشد و اگر [illegible] بود و [illegible] سبب درد زیاده شود

[illegible]

و خوف آن باشد که ماده باعضای رئیسه میل کند و آن از وقوع تغیر در اعضای رئیسه توان یافت پس نوبت باید که تا بهنگام نضج [illegible] فصد [illegible] تحلیل

ماده [illegible] باز گردد و باعضای رئیسه مایل نشود و نیز مفرحات قویه جهت تقویت اعضا بخورانند تا اعضا [illegible] تحلیل [illegible] دفع سازند [illegible]

ماده [illegible] قابل التحلیل چون بنفشه و خطمی و مانند آن استعمال نمایند و هرگاه [illegible] ماده [illegible] اکلیل الملک [illegible]

و مانند آن بکار برند ضماد [illegible] الصفت ضماد محلل [illegible] و در مفاصل [illegible] و لعاب تخم کتان [illegible] روغن بادام [illegible] استعمال نمایند [illegible]

سماق و غوره و نخود [illegible] اگر [illegible] هندی [illegible] کرده و [illegible] از لحوم [illegible] مانند آن [illegible] شربت [illegible] عسل [illegible] اگر [illegible] گوشت [illegible]

خرگوش و مرغ بچه [illegible] آنجا که مرض ضعیف بود نوع سوم آنکه از خون صفراوی یا صفرا خالص پیدا آید و وقوع وجع مفاصل از صفرا خالص کمتر است

کما قال الشارح الصفرا [illegible] و لطافتها لا تحتبس فی المفاصل بل تتحلل [illegible] و اما از خون صفراوی بیشتر [illegible] و صفرت رنگ و شدت وجع و التهاب

و حدت نبض و [illegible] بول [illegible] خاصه در صفرا خالص [illegible]

و تدابیر سابقه و سن و مزاج [illegible] و این نوع بیشتر [illegible] مزاج گرم و خشک بود [illegible] باشد [illegible]

مواد در [illegible] مفاصل استعمال [illegible] جهت میل ماده [illegible] اعضای [illegible] چنانچه در [illegible] مذکور [illegible] تدارک این [illegible]

که خوف رجوع ماده استعمال روادعات [illegible] باعضای رئیس [illegible] از تنقیه در این نوع بیشتر از آنست که [illegible] خون صرف باشد زیرا که صفرا و خون صفراوی [illegible] سریع [illegible]

و طبیعت [illegible] علاج اگر خون صفراوی باشد نخست فصد کنند و بعد ظهور نضج جهت استفراغ صفرا طبیخ هلیله دهند [illegible] و قوت ماده مریض و اگر طبع نرم باشد

بر منضجات [illegible] ماده [illegible] و در این مرض چیزهای سرد که [illegible] چون [illegible] آب خیار [illegible]

و کافور و مانند آن استعمال نمایند ضماد [illegible] در [illegible] تسکین درد [illegible]

[illegible] زیرا که صفرا [illegible] سریع التحلیل [illegible] خون صفراوی [illegible]

باید که چیزهای مذکور [illegible] تخم خیار و مانند آن [illegible] ادویه [illegible] در این امراض [illegible]

[illegible] جهت تنقیه [illegible] برای تنقیه [illegible] ادویه [illegible] صفراوی [illegible]

بسیار [illegible] گرم چون بادیان و کرفس و مانند آن [illegible] ماده [illegible] تجربی [illegible] فائده

هرگاه مسهل حاجت آید و قوت مساعد باشد [illegible] سورنجان [illegible]

اما اگر تب بود نافع ترین مسهلات [illegible] خیار شنبر [illegible] بنفشه خشک [illegible] آب [illegible] شکر [illegible]

و اگر تب [illegible] هلیله زرد ده درم [illegible] صد درم آب [illegible] کشنیز [illegible]

[illegible] درد مری [illegible] بکار برند آنجا که ماده علت صفرا صرف باشد [illegible] نفع تمام دارد و [illegible] حاجت نباشد و دیگر تدابیر [illegible] که ذکر یافته

[illegible] ادویه مسکن وجع عدس مقشر [illegible] سورنجان [illegible] تخم کاهو کشنیز خشک [illegible] ادویه [illegible]

[illegible] مریض بخورانند و [illegible] استعمال سورنجان [illegible] مفاصل باید کرد [illegible] آب سرد بسیار بر مفاصل

[illegible] را در آب گرم [illegible] پس بر روغن گل آمیخته طلا ساختن تسکین درد می نماید و دیگر [illegible] بالا ذکر کرده باشد در نوع دوم [illegible]

صفت [illegible] که [illegible] را ساکن کند سورنجان سپید [illegible] شکر طبرزد مساوی بگیرند و سه درم با آب سرد بدهند دیگر استخوان [illegible]

و سورنجان هر یک یک درم عدس مقشر دو درم [illegible] ادویه [illegible] کشنیز خشک سه درم

[illegible]

تخم [illegible] درهم [illegible] سفید [illegible] مسهل [illegible] ماده [illegible] تب [illegible] سورنجان [illegible]

با هیچ یا شکر و زر و بنشاسته و شکم قبض نماید و دیگر تخم خشخاش سپید ده درم با هیچ شکر و زر و بنشاسته و شکم براند و دوای مجرّب که عند جمیع اطبا تجربه شده است تخم کاسنی تخم ... نیم درم

هر یک پنج درم شحم حنظل افیون هر یک یک درم مثل حلبه ... و حب سازند و یکی بدهند نوع چهارم آنکه از بلغم عارض شود و علامتش آنست که ثقل بسیار بود و حرارت التهاب نباشد

و درد لازم بود و ورم هم رنگ بدن نماید و باشد که بیضا صیت گرداند و این ورم اندک نرم و منبسط بود و درد و در عرض و عمق مایل باشد و دیگر علامات بلغم پدید آید و نزع

و سن و سواد و تقدّم تدبیر بلغم افزا بران گواهی دهد و چیزهای گرم نفع علاج نخست قی فرمایند به طبیخ شبت و اصل السوس و عسل آنچه بشناخته که فصل گرم نبود تا ضعیف نباشد

بسیار باشد که چون نقی بلغم بسیار آید حاجت بدیگر تبرید باشد و الا مسهل بپردازند و چون خواهند داد اول بانضاج خلط کوشند تا چهار روز با گلاب و عرق بادیان

با طبیخ بادیان و گل سرخ و اصل السوس حل کرده باشند و تناول نخود آب درین باب نفع بسیار دارد و چون در چهار روز آثار نضج ظاهر شود در بول ... دیگر ایارج

دهند با روغن بید انجیر آمیخته و روز چهارم مارالاصول تخم ... بدهند با روغن بید انجیر هرگاه آثار نضج پدید آید یک مثقال ایارج و یک مثقال تربد ... باید داد و بعد تنقیه

نفع تنقیه بدن بحسب سورنجان یا شحم حنظل یا حب منتن باید خورد و آنکه ماده بلغم در بدن بسیار است و تنقیه او یکبارگی پی در پی باعث ضعف قوت شود باید که

تفصیل دهند و میان مسهلات باستعمال منضجات قانع باشند و همین نضج میکرده باشند تا که ماده تمامه مستفرغ شود و هرگاه ماده قلیل مانده باشد در رگها مدرات ... چون

بادیان و تخم خربزه و مانند آن بکار برند تا ماده از رگها بیرون کنند و ایضاً جهت تحلیل دو یکه محلل و ملین بود چون بابونه و شبت و خطمی و سپید و مر و صبر و سپید

و فرفیون و لعاب حلبه و تخم کتان و مانند آن ضماد سازند و روغنهای گرم چون روغن بید انجیر و نار و پنج قسط و بادام تلخ تدهین نمایند و محللات صرف زنهار نسازند که

درد فزون تر ... باید دانست که اگر ماده بلغم یا خلط صفرا مرکب باشد مسهلات مدرات سخت که ذکر یافته بپردازند و طریقه اعتدال نگاه دارند و دوای که بدهند بسبب ترکیب ماده

باز ... آمیخته باشد دیگر و اخراج بلغم از مفاصل نظیر ندارد شحم حنظل و بوزیدان سورنجان تربد ماهیزهره تنطور یون مجرّب ... جبّ النیل و باید که درین مرض طبیعت نسبت

اما ... باشد اگر طبیب را برای تخفیف و تقلیل ماده تجویز نماید حال مریض و قوام ماده ملاحظه و ... که در همه جا و در جمیع اقسام رجع مفاصل ...

بکار برند ... که سورنجان خوردن و طلا کردن انواع وجع مفاصل را سود دارد خاصه در بلغمی و در ترکیب آن ... از جمیع مسهلات قانع سبب ... مسهلات ماده وجع را

و مفاصل را پاک ... و ... بعد مسهل ... حرکت آید ... و ... سخت ... مفاصل تا ماده دیگر ... نریزد اما وجود

خاصیت معده را زیان کارست و عضلات مفاصل را ... سازد ... آنست که سورنجان را با زیره و زنجبیل خورند تا معده را زیان نرساند و ایضاً با ... مصطکی

تقویت دهند تا اسهال و تقویت باشد از معده زود برآید و هنگام استعمال آن باید که مفاصل را به موم و روغن ... و ... و مانند آن چرب کنند تا عضلات مفاصل

از ضرر او محفوظ ماند نوع پنجم آنکه ماده سودا محدث درد مفاصل شود و علامت او آنست که درد در ... و علامت در ورم و کمودت و مایل بکبودی در رنگ اعضا

پیدا باشد و میل طعام بسیار باشد و سایر علامات سودا پدید آید و علاج کمتر سود دهد و چیزهای سخت و مرطب مفید آید علاج فصد کنند اگر برآمدن سودا متوقع بود و پس از نضج تمام

مسهل سودا و نهار چون مطبوخ افتیمون و مانند آن و جهت تنقیه باقی سودا معجون افتیمون و جوارش ... سود ... و ... تحلیل ورم باید که ... با تخم

کتان و مقل ... شیر ... و انجیر همراه بیره ... باشند و ... روغن گاو ... ضماد سازند ... که از روغن سوسن قسط و بید انجیر ... باشد

... بره ... و ... ساخته باشند همین عمل دارد در روغنهای گرم ... و ... و ... ساختن آن

نمودن نفع دارد و ... در اصلاح ... کوشند و ... ترطیب بدن غافل نباشند و در تحلیل افراط نکنند ... محلل ملین باشد استعمال نمایند و استحمام ...

معتدل پیش از تناول غذا سود مند است انتهاه فصد درین نوع وقتی سود دارد که برآمدن سودا متوقع بود و ... غایت غلیظ نباشد و نشان او آنست که

اگر در فصد خون سیاه و کدر و غلیظ برآید آمدن دهند که ماده سوداست فاگر خون سرخ و صاف و معتدل القوام بود باید دانست که ماده سودا نه بغایت غلیظ ...

و درین صورت دانسته که همین ساعت خون ... بند ... آمدن ندهند که موجب ازدیاد تحجر خواهد شد و در جمیع امراض سودا و به فصد ... باید کرد

ورگ بزرگ باید کشود چون باسلیق و هفت اندام هرکدام که مناسب حال بود بدانند رگ تنگ کشادن نفع ندارد خاصه در امراض عتیقه و بیرگاه در رجوع مفاصل سودا
حاجت بفصد آید عند الفصد خون صاف آید و مادهٔ سودا نباید باید دانست نخستین منضج و تلطیف سهال سودا متوجه گردند بعده لطیف گذارند که خون بسبب نضج و تلطیف سودا لطیف
شود و فصد مستفرغ خواهد شد بلکه احوط است که در جمیع امراض غیر حموی چون بفصد حاجت آید اول باید که منضج آن خلط کوشند بعده فصد کنند زیرا که گفته اند که در اخراج
خون انتظار نضج باید کرد و مقصود از ان امراض حموی صرف است نوع ششم آنکه مادهٔ ریحی در دو مفاصل آرد و علامات او تمدید شدید و انتقال درد از موضعی بموضعی علاج
کلقند و گلاب عرق بادیان و شربت بزوری دهند درد و نعمهای مقوی چون روغن گل مانند آن بالند و از تنقیه بالجمله غافل نباشند و گاه باشد که مادهٔ ریحی در نهایت
حدت و حرارت باشد در غایت قساوت باستخوان نافذ شود و آنرا فاسد گرداند و لنگند و وی سمی ست بریح الشوکه و تدبیر وی اخراج فوراست و استفراغ صفرا نوع ششم آنکه در
مفاصل ترکیب دو خلط یا بیشتر عارض شود و این مرض از ترکیب بلغم یا صفرا اکثر افتد و علامات جمیع مفاصل مرکب آنست که اعراض هر یک بحسب قلت و کثرت او پیدا بود و هر مفرد و
بارد کمتر سود دهد و باشد که دواگاهی سود دهد و باز گاهی ضرر رساند همان دوا بواسطهٔ اختلاف مواد علاج نظر کنند که ترکیب چند خلط است پس بحسب او دوا از ترکیب باید
از اجزاء مختلفه که برای هر خلطی تخصوصیت اکلا و طلا و دونها و درین ترکیب غلبه هر خلط ملحوظ دارند تا هر کدام که غالب بود دوائی که مخصوص آن خلط غالب باشد و تا
نضج تمام پدید نیاید مفصد و مسهل نپردازند و این همه تصرفات در ترکیب اجزا موقوف بر آنست حاجت نوشتن ندارد اما از انکه بلغم یا صفرا بیشتر مرکب شده در مفاصل
آرد بسبب اجتماس بسیط در مرکبه تدبیر او علی ده بیان کرده آید تدبیر جمیع المفاصل که از ترکیب بلغم یا صفرا افتد آنست که جهت اسهال حب سورنجان با مطبوخ سورنجان و
بعد نضج مادهٔ حضض و صبر و صندل و شیاف ماهیزهر و زعفران هر یک دو درم و گل ارمنی یکدرم و کرنب سوخته چهار درم جمله را نرم کوفته با آب عنب الثعلب و کاسنی
بسرشند و قرص نمایند تا انجا که در بصورت پوز زعفران و افیون برابر باشیر بسایند و با شمع در روغن گل یا روغن کنجد آمیزند قطلا فرمایند و لوبیا در آب پخته و کوفته ضماد کردن
محلل مادهٔ و مسکن وجع مست صفت حبی که در مفاصل یا که از بلغم و صفرا افتد سود دارد و صبر یکدرم سورنجان چهار دانگ هلیلهٔ زرد چهار دانگ گل سرخ مصطگی هر دو
یکدانگ جمله را بشربت بنفشه کوفته بخیه با آب گلاب حب سازند و فرو برند اگر بجای صبر ایارج نیقرا آمیزند بهتر بود صفت حب سورنجان صبر متوطری ماهیزهر هر یک یکدرم
سورنجان تربد سپید هر یک بمثقال کتیرا دانگی حب الغل نیم درم شحم حنظل دانگی نمک هندی دانگی نیم کوفته بخیه با آب کرفس حب سازند شربت سه درم و اگر مریض قوی
بود و طبیعت او سهل الاجابت نباشد جمله یک شربت کنند و جمع مفاصل و نقرس عرق النسا و وجع الورک را که از برودت بود سود دارد صفت مطبوخ سورنجان هلیلهٔ زرد
هشت درم بنفشه گل سرخ هر یک پنجدرم تخم کاسنی سه درم سورنجان نیکوفته دو درم پودینه شافی چند و اگر پودینه نباشد یکدرم مصطگی عوض او کنند و جمله را در سه
رطل آب بجوشانند چون یک رطل بماند بیالایند شربت دهند دقیقه بشکر شیرین ساخته و اگر بجای شربت بنجبین اندازند بهتر تلیین و باقی علاج از نوع صفرا و
دلنقی اخذ نمایند و مرکب ساخته استعمال نمایند مسکنات وجع باز گردد ضماد یافته بحسب حاجت بکار برند قسم دوم در نقرس او عبارت ست از وجع و
درم که در مفصل کعب و اصابع پای پدید آید و این درد بیشتر از انگشتان پای خاصه از ابهام انگشت ابتدا کند لهذا ابن سهل گفته و مفصل ابهام الرجل یسمی
نقورس و من هذا اللفظ اخذ اسم النقرس لیسمیه العال باسم المحل و گاه باشد که از بلغم و صفرا افتد سود دارد و صبر یکدرم سورنجان چهار دانگ هلیلهٔ زرد چهار دانگ گل سرخ مصطگی هر دو
یکدانگ جمله را بشربت بنفشه کوفته بخیه با آب گلاب حب سازند و فرو برند اگر بجای صبر ایارج نیقرا آمیزند بهتر بود صفت حب سورنجان صبر متوطری ماهیزهر هر یک یکدرم
سورنجان تربد سپید هر یک بمثقال کتیرا دانگی حب الغل نیم درم شحم حنظل دانگی نمک هندی دانگی نیم کوفته بخیه با آب کرفس حب سازند شربت سه درم و اگر مریض قوی
بود و طبیعت او سهل الاجابت نباشد جمله یک شربت کنند و جمع مفاصل و نقرس عرق النسا و وجع الورک را که از برودت بود سود دارد صفت مطبوخ سورنجان هلیلهٔ زرد
هشت درم بنفشه گل سرخ هر یک پنجدرم تخم کاسنی سه درم سورنجان نیکوفته دو درم پودینه شافی چند و اگر پودینه نباشد یکدرم مصطگی عوض او کنند و جمله را در سه
رطل آب بجوشانند چون یک رطل بماند بیالایند شربت دهند دقیقه بشکر شیرین ساخته و اگر بجای شربت بنجبین اندازند بهتر تلیین و باقی علاج از نوع صفرا و
دلنقی اخذ نمایند و مرکب ساخته استعمال نمایند مسکنات وجع باز گردد ضماد یافته بحسب حاجت بکار برند قسم دوم در نقرس او عبارت ست از وجع و
درم که در مفصل کعب و اصابع پای پدید آید و این درد بیشتر از انگشتان پای خاصه از ابهام انگشت ابتدا کند لهذا ابن سهل گفته و مفصل ابهام الرجل یسمی
نقورس و من هذا اللفظ اخذ اسم النقرس لیسمیه العال باسم المحل و گاه باشد که از پاشنه قدم با انگشتان قدم را درگیرد و تمام قدم را درگیرد و باشد که
وجع از انجا بالا برآید و ساق را نیز آماس پدید آید و باشد که درد مذکور بسوی فخذ یعنی ران صعود نماید و بعضی برانند که اگر در بند دست و انگشتان او
دو درم پدید آید اثر انیز نقرس گویند بالجمله درد نقرس شدید و صعب میباشد خاصه انچه در ابهام یعنی نرانگشت افتد و هوالاکثر زیرا که بند نرانگشت تنگ ست
و ماده که در و آید بتحلیل نمیرود و تمدد شدید می آرد و بسبب کثرت احساس او که قوی ست و بواسطهٔ صلابت او انچه بدو ریزد بآسانی نگذرد پس بالضرر
اگرچه بسیار ندک بود اذیت او بسیار باشد و نقرس از جمله امراضی ست که از پدران بفرزندان تعدی نماید بارث و بدانکه اسباب علامات و معالجات
و کثرت حدوث او از مادهٔ و قلت حدوث او از مادهٔ دیگر بعینه همانست که در وجع مفاصل ذکر یافته شرح اسباب هر دو را یکجا شمرده بیان او ثانیا

تفصیل مفاصل بود بنا بر علیه همان [illegible] پرداخت [illegible] کرده [illegible] تا [illegible] فرمودند و علاج [illegible] نمایند و در [illegible]

[illegible] نکنند و صاحب [illegible] مزاج بود [illegible] مفاصل می [illegible] گردد و [illegible] تا [illegible] این [illegible] تدارک می کنند با [illegible]

ماده به مفاصل [illegible] تحلیل طبیخ حشایش مرطبه [illegible] چنانچه در وجع مفاصل گفته شد قسم سوم در وجع الورک یعنی درد ورم که در [illegible] گاه [illegible] شود و این درد

تا که در سرین [illegible] است بدین نام خوانند و هرگاه که از [illegible] و [illegible] شود و بسوی پای فرود آید عرق النسا نامند و وجع ورک [illegible] است که بعرق النسا منتقل گردد و [illegible]

اسباب و علامات این علت همان است که در وجع المفاصل ذکر یافته اما [illegible] که ماده [illegible] مرض ورک در مفصل است و این مفصل غائر و عمیق و در گوشت پوشیده و نشان [illegible]

[illegible] آید مگر [illegible] که [illegible] مفصل [illegible] کثرت ماده که درین صورت رنگ موضع نیز [illegible] بر نوعیت خلط [illegible] خاص [illegible] است که [illegible]

از زمان سواری [illegible] علاج اگر علامت خون ظاهر باشد و مانعی نبود [illegible] باسلیق کنند از دست مقابل و رگ [illegible] عادت [illegible]

در [illegible] عرق النسا [illegible] ماده در مفصل [illegible] است [illegible] محتبس خواهد ساخت و از تحلیل باز خواهد داشت بلکه گاه باشد که مفصل را بخلع مهیا گرداند [illegible]

[illegible] در ابتدا برای تسکین درد چیزهای مرخی که [illegible] الحرارت [illegible] نمایند چون تخم کتان و بابونه و روغن شبت و مانند آن و اگر [illegible] استعمال نموده آید

[illegible] خوف خلع مفصل [illegible] تدارک کنند و آنچنان باشد که بحجام [illegible] برند و طبیخ حشایش مرخی [illegible] ریزند [illegible] تازه [illegible] دیگر معالجه همان است

که در وجع مفاصل [illegible] ذکر یافته و اگر علامت بلغم پیدا بود [illegible] بطبیخ تخم [illegible] شبت [illegible] و برای اسهال حب [illegible] و حب منتن و مانند آن [illegible]

نضج ماده [illegible] گرم [illegible] که در وجع خاصره مذکور شده بکار برند و روغن [illegible] چیزهای محلل [illegible] نمایند [illegible] بسیار [illegible]

مرض در ابتدا [illegible] استعمال نموده آید و بهمین قدر ماده [illegible] منقطع شود و گاه باشد که [illegible] و اسهال [illegible] حاجت آید و بهترین [illegible] که در وجع ورک

بلغمی بکار آید [illegible] یک رطل [illegible] آب [illegible]

عرق بادیان [illegible] و هرگاه از این تدابیر نفع پدید نیاید [illegible]

[illegible] ماده از عمق مفصل [illegible] برای این کار [illegible] نهادن [illegible] سود دارد و اگر [illegible]

[illegible] مفصل [illegible] شود [illegible] گردد [illegible] ماده از [illegible]

[illegible] بسیار باشد که درین مرض [illegible] نهادن [illegible] خون بسیار [illegible] ماده از [illegible] گاه بیرون می آرد و از [illegible]

و آنجا که [illegible] مفصل [illegible] گاه [illegible] داغ باید داد [illegible] داغ [illegible] آلتی سازند

[illegible] دائره [illegible] مفصل

[illegible] دائره [illegible] با شد و زیر این [illegible] پیوسته نمایند و [illegible] الحاجت سر این [illegible] کنند [illegible] بر دارند [illegible] در رگ بگذارند تا

[illegible] داغ [illegible] چهار [illegible] المفصل [illegible] الرطوبة [illegible]

[illegible] وقتی بکار توان بست که [illegible] کرده باشند [illegible] اسهال [illegible] تا ضرر [illegible] قوی [illegible] بدان

[illegible] باید دانست که وجع ورک و عرق النسا [illegible] است و آنچه از بلغم پدید آید [illegible] مشکل [illegible]

در عرق النسا و آن دردیست که از [illegible] گاه ورک [illegible] جانب [illegible] نازل شود و باشد که از جانب انسی فرود آید و این نادر است [illegible]

[illegible] فرود آید و [illegible] گاه [illegible] انگشت خرد پای فرود آید و النسا بفتح نون و سین مهمله والف مقصوره نام

رگیست که درین محل واقع است و عادت اطبا بر آن رفته که وجع النسا را عرق النسا خوانند و تقدیر کلام چنان است که وجع العرق الذی هو النسا

ساق ورگهای عمیق است ... اسباب علامات وعلاج واحترازات مثل وجع الورک گفته شد درینجا نیز همان تا آنکه در عرق النسا ... فصد عرق النسا ...
بالخصوص رگ صافن ... سود ... از عرق النسا ... صافن ... فصد صافن ... درحالت ...
گفته اند باید که دو روز ... غذا کمتر خورند ... فصد صافن نمایند که انفع خواهد بود و علاج این مرض مبادرت کنند که اگر دیر باقی بود قوی گردد و پای در زانو بسبب الم ...
گردد و باشد که پای زانو برگردد ... فصل بسیار ... ماده ... سایر اوجاع ... ماده ... عمل میکنند و مجرب ترین
حیل در ... آنست که ... عسل کنند وغذای مرطب ... بعدازان رگ عرق النسا از میان خنصر و بنصر پای مقابل ...
فصد باسلیق کنند ... درد قوی بود روغن شبت وگل ... گرم کرده بمالند ... بسیار دیده شد که ... داغ دادند صحت کلی روی داد وطریق داغ
درین آنست که سیخی آهنی گرم کنند و بالاتر از ... انگشت ... رگ عرق النسا را ... داغ نهند و اکثر جراحان ... بسبب عدم اطلاع بران رگ
وساق پای داغ ... خطا ... رگ مذکور ... نخواهد بود ... داغ گاه باشد که سود دهد ... بعروق ... گاه باشد که نفع دهد
بعدم ... آنست ... عقود ... رگهای ... آید اگر در ساق پای ... انگشت
خنصر و بنصر پای ... سیخ آهنی گرم کرده ... گذشت ... داغ نفع دهد ...
ساق بالاتر از کعب ... ساق ... آن رگ را ابتدا ... بر ... داغ ...
... وثشی لازم ... فصل اندر دوالی و آن مرضیست که رگها ساق بزرگ ... خون سوداوی که در رگها
ساق ریزد ... پیکان ... پیاده روان وکسانی که پیش ... بسیار ایستند وکسانی که بارها ... ایستاده بسیار باشند
واقع گردد و ... گاه باشد که این مرض از خون بلغمی پدید آید درین صورت رنگ رگها سبز ... گاه باشد که ... بسبب انتقال مواد عارض گردد گاه
باشد که جراحت ... عارض ... علاج ... رگ باسلیق زنند ... سودا ... بلغم ...
فرمایند ... ساق را فصد کنند ... خون
حرکت منع نمایند و از اغذیه مولده سودا احتراز فرمایند و ... ساق را از دست بمالند تا خون غلیظ بسبب ...
شود ... ساق ... تا زانو ...
رفتن ضرورت شود نخستین تدبیری که در داء الفیل گفته آید ... علاج این مرض و داء الفیل ... فصل اندر داء الفیل که ساق وقدم ...
... این مرض ... پای ... ساق ...
نوع اول آنکه خون غلیظ سوداوی ... پای ریزد ... صلابت ... سبزی گراید ...
... خفیف ... گاه باشد که ... باطل شود ...
مجاری ... علاج ... باسلیق کنند از جانب پای ... فتیمون ... سودا ...
... اخراج ... اسهال ... قوی ... بدن ...
... حجامت کنند ... اقاقیا ...
... دوالی ... از اغذیه مولده سودا و از پیاده رفتن ... پای ...
واگر ... پیاده ... باشد ... اقاقیا ... ساق ...

ساق پای ... عریض ... لازم نیست بلکه در ساق ... گفته ... باید ... صاحب ...

[illegible] استعمال [illegible] بفرمایند که [illegible] حرکت کند [illegible] بر اعضا [illegible] گردد و در ابدان [illegible] و ادویه ... تدبیر مشغول باشد تا خاطر جمع شود [illegible]

ماده [illegible] تمام [illegible] صاحب [illegible] نوع دوم آنکه خلط غلیظ لزجی برپای گرد آید [illegible] داء الفیل نامند و علامت [illegible] و سردی [illegible]

فاسد ساق و قدم تا پوشیدن [illegible] گرفته [illegible] علاج [illegible] تنقیه [illegible] بارد [illegible] صاحب [illegible] داء الفیل صغیر [illegible] داء الفیل صغیر [illegible] کنند [illegible]

[illegible] سنگی [illegible] مرض [illegible] تمام دارد [illegible] تنقیه تمام برای تقویت عضو صبر و مر و اقاقیا و جوز السرو [illegible] سازند یا آب برگ سرو [illegible]

[illegible] بندند و از اغذیه [illegible] بود [illegible] و [illegible] بلغم [illegible] منع نمایند و [illegible] الحرکت [illegible] قسم اول گفته استعمال [illegible]

[illegible] ماده [illegible] ترس [illegible] و سرگین [illegible] آرد [illegible] کنند [illegible] بربند و نرم ساخته طلا سازند و [illegible]

و الفیل [illegible] بحال [illegible] و علاج [illegible] ماند و اگر جراحت گردد [illegible] آنکه [illegible] قطع علاجی نیست [illegible] تنقیه [illegible]

[illegible] باشد و این [illegible] یکی آنکه [illegible] زخم رسد یا [illegible] سببی افتد از ضربه و سقطه دوم آنکه [illegible] افتد [illegible] از موزه تنگ [illegible]

یا بار [illegible] علاج [illegible] اگر سبب [illegible] زخم بود مرهم استعمال کنند و اگر سبب [illegible] ضربه و سقطه باشد [illegible] گل ارمنی [illegible] طلا کنند آب [illegible] گلاب [illegible]

[illegible] سود دارد و باشد که [illegible] آید و اگر سبب آن فشار دادن موزه بود [illegible] آب سرد [illegible] گل ارمنی طلا کردن نفع دارد و اگر سبب [illegible]

ماده [illegible] باشد [illegible] کنند در روغن گل [illegible] ماده [illegible] بارد [illegible] کنند و مسهل بلغم و سودا [illegible] و روغن [illegible] مفید است

باب اندر حمیات یعنی تبها و حمی در اصطلاح اطبا عبارتست از حرارت غریبه که در دل افروزد یا در عضوی دیگر افروخته شود و از آنجا [illegible]

باشد از دل [illegible] روح و خون [illegible] تمام بدن پراگنده شود [illegible] و خاصه آنست که [illegible] طبیعی [illegible] متضرر سازد [illegible]

طبیعی [illegible] طعام [illegible] برخاستن و رفتن و خفتن و جماع کردن و مانند آن بر وفق طبیعت [illegible] حرارت غضب [illegible]

[illegible] بدان حد [illegible] طبیعی [illegible] باخلاط یا بدون آن [illegible] سبب [illegible] حرارت غریبه والا [illegible]

[illegible] فایده حرارت که [illegible] تعلق دارد [illegible] غریزی [illegible] و غریبی [illegible] حرارت غریزی [illegible] عبارتست [illegible]

حرارت [illegible] که [illegible] از مزاج [illegible] بدان [illegible] برودت و حرارت عارضی [illegible] در بدن [illegible]

[illegible] تفاوت [illegible] غریزی [illegible] مرکب [illegible] محققان [illegible] حرارت غریزی [illegible]

[illegible] نفس [illegible] و قوی [illegible] دیگر حرارتها [illegible] حرارت [illegible] غریزی [illegible]

[illegible] درجات [illegible] سیاه میشود [illegible] حرارت غریبه [illegible]

[illegible] شود [illegible] آن [illegible] بدانکه تن آدمی [illegible] مرکب [illegible] بنیاد تن [illegible]

[illegible] اخلاط و دیگر رطوبتها [illegible] استخوان [illegible] مانند [illegible]

[illegible] تفصیل [illegible] دق گفته آید و جنس سوم ارواح [illegible] ترکیب تن [illegible] داده [illegible]

[illegible] عبارت از اعضای اصلیه است [illegible] دیوار [illegible] حمام است و جنس دوم [illegible] اعضای اصلی و دیگر اعضا [illegible] آب حمام [illegible] جنس سوم

که روح [illegible] بجای هوای حمام است پس [illegible] حرارت [illegible] اعضای اصلی [illegible] باشد که حرارت آتش اندر دیوار و سنگ و خشت حمام آویزد

و این جنس مسمی است [illegible] و هرگاه حرارت تب نخستین اندر اخلاط و دیگر رطوبتها [illegible] با عضا [illegible] شود بدان ماند که آب گرم

اندر [illegible] حمام کنند و سنگ و خشت و دیوار حمام از آن گرم شود و این جنس مسمی است [illegible] و مرد [illegible] اخلاط [illegible] تمام

رطوبات رسیده اخلاط چارگانه [illegible] بدن [illegible]

التهاب پذیرد گاه حرارت نخستین با ارواح و انجره آمیزد پس از آن با اعضای و اخلاط بدان ماند که در حمام آتش زیر زنند و هوای او گرم شود بعده از گرمی هوا آب دیوارها
گرم شود و این جنس مسمی ست بحمی یوم مطلق چنانچه گفته شد از تعلق حرارت میگویند ترکیب تن بحسب و تپ با هم ماخوذ گشتن مراد از آن تعلق و نسبت حرارت بر سبیل استقرار
دالانه حرارت که در روح یا اخلاط آویزد بدیگری نیز متعدی میگردد تا آنکه در منتهی لیکن تشبث و استقرار نشود بدان نام مسمی نگردد مثلاً حرارت که با اخلاط آویزد و اعضا را نیز گرم
بیسازد و حال آنکه حمی عفنی ست لیکن چون در اعضا راسخ شود دق باشد و قس علیه آخر و چون اجناس تپ کلیه سه است هر یک بتفصیل علیحده گفته شود انشاء الله تعالی

فصل اول در حمی یوم وآنرا بدین نام از آن خوانند که تپ مذکور در اکثر یک شبانروز منقضی شود بشرطیکه بجنس دیگر منتقل نگردد گاه باشد که بندرت سه روز بماند
و حمی یوم باشد پس اگر ازین مقدار تجاوز کند دلیل انتقال او بود و بعضی برآنند که تا شش روز نیز بماند و این تپ سه گونه است یکی آنکه با حوال بدن منسوب بود دوم آنکه
بیرونی تن منسوب باشد سوم آنکه با روح منسوب باشد اما آنچه بنفس یعنی بروح تعلق دارد پیداست که از غم و هم و اندیشه و خشم و خوف عارض شود و آنچه ببدن تعلق
دارد پیداست که از رنج و ریاضت و استفراغات و اوجاع و ورم و تخمه و سده و عطش و جوع لاحق گردد و آنچه بخارج تعلق دارد پیداست که از آفتاب و سرما و از [illegible]
و از غسل کردن بآبهای معدنهای بد چون زاج و شب و گوگرد و جز آن پیدا آید فائده متعلق علیه در بخار روح ست خواه سبب تپ حرکت نفس بروح بود چنانچه در غم
جز آن و خواه حرکت بدن و خواه اسباب خارجیه چنانچه گفته شد و از انکه این تپ بروح تعلق دارد و ارواح سه است طبیعی و حیوانی و نفسانی پس هر کدام که متعلق شود
آنرا بهمان نام خوانند چنانچه حمی یوم طبیعی و حمی یوم حیوانیه و حمی یوم نفسانیه بسبب تعلق حرارت بدین ارواح باشد و استدلال برآنکه حمی یوم بکدام روح متعلق است بطور بالقدم
توان کرد مثلاً اقدام تخمه و سوء هضم او تناول اغذیه و اشربه حاره و بیه گرم نشان تعلق او ست بروح طبیعی که در جگر ست و تقدم غم و رنج و حرارت نام علامت تعلق ست
بروح حیوانی که در دل ست و تقدم هم و فکر و بیخوابی دلیل تعلق او ست بروح نفسانی که در دماغ ست [illegible] بباید دانست که [illegible]
معالجات جمیع انواع او را بسبیل کلی دوم آنکه مخصوص باشد بهر نوعی از انواع بسبیل جزئی قسم اول در علامات و معالجات حمی یوم بسبیل کلی بباید دانست که علامات
او علی الاطلاق چند است یکی آنکه در وی نافض یعنی لرزه نباشد و هوا اکثری وگاه باشد که قدری [illegible] سوم آنکه
در مقدمه او کسل و تکسر عضو دون کمتر باشد و صاحب او چون بحمام برد فراشا یابد و اگر [illegible] چهارم آنکه نبض او منتظم و متواتر بود
و درد عضو و اختلاف نباشد و اگر اختلاف بود با نظام باشد مگر آنکه پیش از تپ چیزی بوقوع آید که عدم انتظام او از آن باشد چون [illegible] احشا و بسیار
باشد که از کثرت سردی هوا یا از اسباب خشکی افزا نبض صلب شود و ممکن ست که حرکت انبساط نبض سریع تر بود از حرکت انقباض [illegible] و اگر حال نبض مشکل گردد
با حال و مزدن نگاه کنند پنجم آنکه حرارت او سوزان و تیز نمی باشد بلکه مستوی بود همچون حرارتی که از ریاضت معتدل حاصل کند در مردم [illegible] گردد
ششم آنکه اثر نضج در بول اول روز پدید آید مفهم آنکه رنگ وی و نبض معتدل برقرار بود مگر در انجا که سبب تپ [illegible] و ورم و تخمه بود هفتم آنکه ابتدای او [illegible]
آهسته باشد و روزگار زیادت از دو ساعت زیاده نباشد و از اعراض منکره چون خشونت زبان و تواتر نفس و جز آن که از لوازم حمی عفنیه است هیچ پیدا نباشد
اگر صداع یا درد یا [illegible] دیگر باشد از ین تپ زائل شود و خاصه حمی یوم ست که بعرق پاکیزه باندازه یکبار [illegible] اگر عرق مفرط بود حمی یوم نباشد نهم آنکه [illegible]
تجاوز نکند مگر بندرت باشد که سه روز کشد و چون از ین درگذرد حمی یوم نباشد بل انتقال نموده باشد [illegible] و آنکه جالینوس گفته گاه باشد که تا
شش روز بماند و حمی یوم باشد فقط خلاف اکثر محققان ست علاج حمی یوم بر سبیل کلی بدانکه هیچکس را از صاحبان این تپ [illegible]
بانگیزند مگر آنکه سبب تپ تخمه باشد و نیز ادرین تپ چیزی که [illegible] و سریع الهضم دهند و آنرا که صفراوی مزاج بود یا در آغاز فراشا یافته باشد اگر
اندر آغاز لقمه چند از نان خورانند در آب [illegible] آب انار یا شراب [illegible] کرده بهتر باشد و شراب با آب ممزوج سازند و گوارد و آنجا که سبب تپ [illegible]

۳۱۵

[illegible]

و درشتی باشد یا طعام قوی خورده باشد و یا چیزی رسیده و تنگی مسام و کثافت بشره پدید آمده باشد ... بحرقهای درشت یا به جامهای مخالف فرماید پس بحمام رود

و غذا در وقت و انحطاط تب باشد و چون تشنه شود از آب سرد باز ندارند مگر در حالتی که ضعیف بود و تب از برودت باشد که در معده آب اندک دهند و دوست بجهت تبرید ... دهد

حمی یومیه هیچ یکی را استفراغ نباید کرد مگر بسه حال اول آنکه تب را از معده امتلائی بود دوم آنکه تب را از کثافت بشره و بستگی مسام باشد و اندرون را تبخر بود و تالث

تب از تخمه باشد و باشد که در آخر حمی یوم حمام بسیار سود دارد خاصه آنجا که بستگی مسام کثافت بشره سبب بود اما خداوند زکام را نشاید تا آنجا که تب نفخت کرد

در نضج پذیرد اما صاحب تخمه را روا نباشد حمام تا که طعام هضم نشده در جمله خداوند حمی یوم در مرا حمام نشاید که باشند لیکن در آب نیندازند تا لاغر نگردد

روا باشد مگر آنکه تب او از کثافت بشره باشد که او را در هوای گرم پیش بار بودن و عرق آوردن نفع تمام دارد قسم دوم در علامات و معالجات حمی یوم به سبیل تفصیل

این قسم مشتمل است بر چند نوع نوع اول آنکه از غم مفرط پدید آید بدانکه غم مفرط متحرک بسیار روح را به داخل پس بسبب نیندازد گرم می شود روح و تب پدید آید

و علامت او تعدد غم است و غور چشم و زردی و خشکی روی یا سپیدی آن و ضعف و صغر نبض و نارسیت بواسطه صدت او و هنگام بر آمدن علاج بیشتر با عانت دل

کوشند زیرا که غم به روح حیوانی تعلق دارد و معدن او دل است و آنچنان باشد که حکایتهای خنده آور در دو ... های عجائب ... طرب افزای دل بسیار نزدیک کنند

و مفرحات سرد تجویز کنند بر سینه صندل و گلاب طلا نمایند و معقول آب برگ خرفه و آب برگ کشنیز و حیاتی پیشتر آمیخته که کافور آمیخته طلا نمایند و عطرهای سرد و تر

بویانند و چون تب ساکن شود بحمام معتدل الهوا که آب او شیرین و گوارنده باشد غسل فرمایند و تا به نکهت و نشاط آید و چون از حمام فارغ شود روغن بنفشه یا

روغن نیلوفر یا روغن مغز تخم کدوی شیرین اندر همه تن او بمالند با هستگی و بستر او نرم سازند و یاسمین مناسب حاضر دارند و جماع منع نمایند و چیزهای لطیف

و زود گوار و تری افزا تغذیه فرمایند چون گوشت بزغاله و چوزه مرغ خانگی فربه و بیضه نیم برشت و ماهی تازه خرد و قلیه با کدو و خیار و اسفاناخ پخته باشند

و ماش مقشر و آش جو و دوغ تازه و پالوده و غذا به مقدار بود و شهد از مهه هر چه مناسب حال مریض بود بر گزینند و امر بتفاریق غذا جهت آنست که معده سنگین

نشود و بدین تدبیر ملازم باشد تا که بحال آید و نیز از انفعال محفوظ مانند نوع دوم آنکه از هم قوی پدید آید و باید دانست که هم قوی متحرک میگرداند روح را

مره به داخل و مره به خارج و بدین سبب روح گرم شده تب می آرد و علامت او همانست که در غمی ذکر یافت دگر آنکه نبض به غایت قوی باشد علاج تدبیر و نیز

همان است که گفته شد لیکن چنانکه در غمی بیشتر با عانت دل میکوشند درینجا باعانت دماغ کوشند زیرا که هم و فکر بروح نفسانی تعلق دارد و معدن او دماغ است

و آنچنان باشد که عطریات در دماغ و یاسمین تازه و خوشبو بویانند و باستماع اشعار و سمرها و حکایتها و سرود زنان جمیله مشغول دارند و بر هی ... بگیرند

محبوب القلوب ... هر غوب حاضر سازند و با جماعه هر چه مزیل اندیشه او باشد بعمل آرند و فرق در غم و هم اینست غم حالیست که هر گاه چیزی ضروری از دست آدمی

فوت شود یا بدان نتواند رسید یا کاری باشد که منع آن نتواند کرد و نه بدان راست و مکافات نتواند نمودن پدید آید و هم حالیست نفس را که هر گاه آدمی با تمام کار

اهتمام کند و همگی همت بدان گمارد خواه آن کار دنیا باشد خواه عقبی و از نیایی و ... زیادت و باید دانست که صاحب غم را فوت شده باشد حصول و ممکن نبود صاحب هم از ...

صاحب طالب او وصول آن عاجز بود بخلاف معلوم صاحب هم که ممکن الحصول بود اگرچه به دشواری حاصل شود نوع سوم آنکه از فزع قوی یعنی از ترس پدید آید

جهت سعی روح بداخل و علامت همان است که در غمی ذکر یافته اختلاف نبض درین بیشتر از غمی بود علاج قانونی که در همه گفته شد مرعی دارند و آنکه ترس را دفع نماید

و شربت سیب و صندل و عرق بیدمشک و شراب نفع تمام دارد نوع چهارم آنکه از فکر بسیار پدید آید و سبب او نیز رجوع روح است بباطن و بدان سبب گرم شده

و علامت او همان است که در غمی مذکور شد علاج آنچه در همه ذکر یافت بکار برند زیرا که فکر هم بروح نفسانی تعلق دارد پس درینجا رعایت دماغ اهم باشد

نوع پنجم آنکه از غضب شدید یعنی خشم مفرط پدید آید جهت آنکه روح در غضب میل بخارج میکند و گرم میشود و علامت او آنست که روی بیمار بلکه تمام بدن

او سرخ و منتفخ بود و چشمها نیز سرخ و برآمده باشند و نبض عظیم و طول سریع بود و بسیار باشد که دست دیگر ... نبض ... و ممتلی باشند و اگر قسم

دکاری بود که هم وخون بالا بار بود و رنگ او زردی زده باید علاج تحت برقی و معاد و اقتدا و زیمنا مطابق و موافق مزاج خشک و ساکن باشد و تا باشد فزا

بسیار فرحت افزا و استماع اصوات نرم راحت افزا مشغول دارند و گلاب و کافور و صندل و بنفشه و نیلوفر بویانند و بر سینه طلا نمایند و گلاب و سرکه و آب بر نیزه نیز بشرب

انار و شراب غوره و ریواج و سیب و صندل و هرچه سرد بود بنوشانند و از اغذیه هرچه سرد و تر باشد بخورانند با مزورات فتق داده و پس از آنکه حرارت انحطاط یابد به حمام

معتدل که هوا و آب او موافق و آب او شیرین بود برند و آب بر نشانند و نیکوترین تدبیر در حق کسی که مرد جوان مجرور مزاج و قوی السینه بود و روزگار تابستان باشد آنست که چون به از آن

حمام برآید همان لحظه یکبارگی خود را در آب سرد اندازد و زود برآید و صاحب این تب را از شراب منع نمایند و گلی در آن کوشند که خواب آید و آسایش دهند و باید نوع ششم آنکه

از فرح مفرط پدید آید و باید دانست که فرح شدید روح را متحرک سازد به خارج و بدان سبب بسیار باشد که روح گرم شود زیرا که روح گرم و لطیف است بادنی حرارت که در وی

واقع شود گرم میشود و باز به جهت لطافت بحالت خود باز میگردد و از آن سبک حمی یوم برود گذرد و علامت و همان است که در غضبی گفته شد مگر آنکه سرخی چشم در اینجا بر خلاف

هیئت چشم ذی غضب باشد و ایضاً نبض در اینجا اکثر بود و علاج آنچه در غضبی ذکر یافت معمول دارند و سرور و فرحت تحقیر و فانی و لاشی انکار ... نوع هفتم آنکه از سهر مفرط

یعنی بیداری بسیار پدید آید زیرا که بیخوابی مفرط روح را بمنزله ریاضت است و بدان دلالت او غور چشمها ست به جهت تحلیل رطوبات و ... چشم و رنگ و انتفاخ بدن ... است

بخار ... خام که از عدم هضم طعام حاصل شود و تیرگی بول به جهت بدهضمی و رنگ روی زرد شدن و تکسر و ماندگی در اندام پدید آمدن و نبض صغیر بودن علاج حیله کنند که خواب آرد

و به جهت خواب بر بدن روغن بنفشه و کدوی شیرین یعنی مالند و طبیخ بابونه و بنفشه و نیلوفر و کشنیز و خشخاش و پوست خشخاش به سر ریزند نیم گرم و ایضاً طبیخ مذکور در حالت

اندازند و قدری از روغن بنفشه یا روغن مغز تخم کدوی شیرین بر آن اندازند و سر بخاری دارند بر سر در پوشند چنانچه متعارف است تا بخار ریگین نشود و بدماغ برآید و آنچه

در غضبی گفته شد معمول آرند تا بخواب رود و چون تب انحطاط یابد به حمام رفتن و آب شیرین نیم گرم بسیار و ... بر سر ریختن و آبزن نشستن نفع دارد و باید که احتیاط کنند تا عرق نیاید از

حمام زود برآید و پس از حمام غذای لطیف دهند و سکباج بخورانند چون فراریج و مانند آن و روغنهای در لت ... بدن ... که از آنکه طعام زده ... و گلاب و عرق ... بید مشک

ساخته باشند و این مفید است و جماع و جمله آنچه خشکی افزاید زیانکار است نوع هشتم آنکه از خواب طویل یا از ترک حمام و ترک ریاضت معتاد پدید آید و ظاهر است که از

بسیاری خواب یا ترک ما لیدن بخارهای فضولی در بدن گرد می آیند و به روح آمیزند و آنرا کدر و گرم بسیار سازند و علامت او تقدم سببست و امتلای نبض علاج به حمام برند و عرق

آورند و آب نیم گرم بر بدن ریزند و به ریاضت معتدل مشغول دارند و خفتن ندهند بسیار و به دستمال مختلف دلک فرمایند و اگر سویق گندم و تخم خربزه و قدری ... با ...

ساخته بهتر مالند بهتر باشد و غذای لطیف سریع الهضم و قلیل المقدار دهند و از شراب اجتناب فرمایند زیرا که شراب بخارانگیز است و این نوع مسمی است بحمی یوم تشنجی

نوع نهم آنکه از تب و رنج پدید آید و لاکن ... که حرکت بدن مفاصل و دیگر اعضا را گرم میکند و بدان سبب حرارت مشتعل میگردد و ارواح را گرم میسازد و دلالت و

تقدم تعب بدن سست و خشکی بشره و نبض صغیر و مایل بصلابت بودن و مفاصل نسبت به دیگر اعضا گرمتر نمودن و اعیا و ماندگی ظاهر شدن و باشد که سمال

خشکی و صبغ بول پیدا آید علاج به آسایش و راحت خواب کنند چنانکه توانند و چون تب کمتر شود به آب شیرین نیم گرم استحمام فرمایند و بدن را به آهستگی بمالند و چون از

استحمام فارغ شوند آنرا بمنشف خشک نمایند و روغن بنفشه یا نیلوفر یا گل یا جز آن تدهین فرمایند و به دستمال مختلف مالش دهند بملایمت و باز به حمام برند و در

نشانند و آب خشک نموده تدهین ادهان سازند پس غذای رطب مایل به برودت چون گوشت فراریج و پاچه بزغاله و زرده بیضه نیمبرشت بخورانند و جلاب

شکر و گلاب بنوشانند و از جماع و چیزهای خشکی افزا پرهیز فرمایند و پوشیدن جامه نرم و خفتن بر بستر ملایم و فواکهات رطب مایل به برودت خوردن نفع دارد و

... اگر شراب طلبد ... ممزوج با آب بنوشانند و احتیاط باید کرد تا عرق نیاید چه در حمام و چه خارج نوع دهم آنکه از استفراغ پدید آید و این استفراغ

عام است که از خون بود یا از اخلاط دیگر بنفسه عارض شده باشد یا بخواهش طبیعت چنانچه پس از ادویه مسهله و منقیه و بعد از فصد حادث گردد اما حدوث تب بعد ... مسهل ...

آن سست که بیع گرم میشود و بقیه سبکست . از حرکت اخلاط و امالیس زیر آمدن خون است آنست که صفرا غالب آید و خون باقی گرم تر میگردد و به جهت میل ...

طعام و بادام سبب تب و خفقانی تواند شد و روح را گرم ساخته تب آرد و علامت آنست که فی الحال تب پدید آید علاج اگر سبب امتلا نباشد رجوع مسهل کنند
از آنچه در خور او باشد و در بحث اسهال و قی ذکر یافته و تعیین علاج آن در بحث ... یا رجوع به مسهل ... نفع تمام دارد و آنکه ... دیگر که ...
آرد و آنجا که تب بجهت گرم باشد و تشنگی پیدا آید و ضعف ... تا آب ... گلاب ... دل و جگر ... حرارت ... اسهال و قی بازدارد و غذا ...
... باز ... با ... و آنجا که سبب افراط ... تمام ... نافع ترین ... ماء اللحم ...
بهترین ماء اللحم ... آنست که صاحب ... ذکر کرده و اگر ... فصد ... آمدن خون ... پدید آمده باشد ... صفرا ...
این کار ... و ... باشد ... خون اند مقداری که باید کمتر گیرند بدان سبب بحران ... و اخلاط در حرکت آید و روح گرم
ساخته حمی یوم احداث نماید و در این وقت باید که ... رگ زنند و خون ... تا حمی یوم ... نوع یازدهم اندر حمی یوم که از درد پدید آید و بباید
دانست که درد قوی حرارت ... روح را گرم ... و بدان سبب تب ... و علامت ... درد ... گوش یا چشم یا دندان یا ...
علاج باز ... تسکین درد ... زیرا که تب عرض درد است ... زایل شود عرض نیز زایل گردد اما اگر درد باز ...
باقی باشد از قبیل حمی یوم ... نوع دوازدهم آنکه از غشی پدید آید بدانکه گاه باشد که سبب غشی روح
گرم شود ... و علامت ... حمی یوم ... و علامت او آنست که ... نباشد و بعد غشی پدید آمده باشد و سقوط
قوت ... احوال ... در غشی مختلف ... حرارت ... آنگاه که ... غالب آید ... و آنگاه که حرارت
برافروزد ... علاج هرچه در غشی گفته شد در باب امراض ... آرند و ماء اللحم ... و جز آن ...
... و اگر ماء اللحم ... قوت ... بازآرد و در این وقت از حرارت تب اندیشه نکنند زیرا که در این حال رعایت قوت واجب تر است
... باقی باشد ... نوع سیزدهم آنکه از جوع مفرط پدید آید
و علامت او ضعف ... علاج ... گوشت ... روغن بادام ... اندک اندک ... چون ... هضم شود
... نوع چهاردهم آنکه از عطش مفرط پدید آید و ...
و عطش ... علاج ... آب سرد ... شیره خرفه و ...
و آب خیار ... نفع دارد ... و اگر ... نبود آب سرد و غسل کردن ... و باید که بخواب و آسایش ... و غذا ...
نوع پانزدهم آنکه رگها ... پراگنده ... بسته شود و ... جمع گردد و گرم شود روح
نیز گرم شده احداث تب نماید ... یا اخلاط غلیظ ... بالجمله این تب ... حمی یوم ...
... زیرا که ... تمام دارد و باشد که ... و باز گردد و مدت بقای این تب ...
سه روز ... شش روز ... و اگر ... بسیار ... حمی یوم ... انتقال ... عفونت
علامت حمی یوم ... و اگر ... باشد
... اخلاط ... علاج ... فصد کنند و اگر ... فصد ... و اگر امتلای مفرط بود ...
طبع را ... بعد از فصد ... سکنجبین ... ماء الشعیر ... حرارت نباشد ...
... که ضرر دارد و چون ... آب ... گرم بسیار ... آرد جو ... آلو ...

و مانند آن چون هیچ سودمندی نشان داده نشده بدان مالند و مخصل کنند و هرگاه این تب معاودت کند و نوبت هم آید باید که چهار ساعت پیش از نوبت بحمام برند تا بیاشامند و بعد از مسلخ یعنی جامه خانه بخسپانند چیزی لپوشیده تا عرق آید که بدین تدبیر بسیار باشد که تب نیاید و در تب مطبقه نیز تدبیر مذکور نفع تمام دارد و چون بیمار گرسنه شود اگر طبیب جلیل دریابد تب غذا گیرد تب مذکور بکمی مادهٔ منتقل گردد و فائده دهد یوم کراثا یوم خلط است پس آنجا که سال و عمر و سنه و قوت و فصل و سال و عادت و مزیج موافق باشد چندان خون گیرند که بیم غشی نشود و بدانند که انواع حمی یوم خوف آنست که بدق باز گردد بخلاف این نوع و اگر بسبب غلیظ اخلاط بود علاج همان مسهل کرد اسقلاذ یافت نکردند که در نیابدان طاجت نباشد و بالفرض اگر فصد کرده شود جست جت اما خون بسیار گرفتن هرگز خوب نباشد و در این حالت شراب لطیف انسنتین و طبیخ تخم بادیان و بپوست بیخ او و بپوست بیخ کرفس و کبابین بزور تا گرم و بخورند آن بیمار لطیف بود سود دارد و غذا اگر خورد بادیان یا چیزی سازند و سوسن آب بروغن بادام مناسب و ذکاب بسیار در حمام نفع دارد نوع ثمانزده هم آنکه بشره و منافذ و مسام بسته گردد و بدان سبب حرارت و انچه از زدن باز ماند روح را گرم کند و تب پدید آید و سبب دریافت و کثیف شدن بشره و انسداد مسام پنج چیز یکی آنکه از عرق حمام بر بدن گرد آید دوم گرد و غبار که از سفر و جز آن بر بشره نشیند سوم عرقها چهارم حرارت آفتاب که بشره را بسوزد پنجم غسل با بهای قابض چون آب مازو و جز آن که منفذ بشره را ببندد و گویند و خلاصت این تب آنست که عقب تب حمام و غسل یا بعد ملاقات گرد و غبار یا عقب غسل با بهای مذکوره یا پس از ملاقات سرما پدید آید و پوست بدن بافسرده نماید و در چشم و روی اندکی انتفاخ ظاهر شود و نبض سریع باشد و بول زرد برآید و باشد که سپید آید و از نشان کشاننده جلد آنست که چون دست بران گذارند حرارت تب چندان ظاهر نباشد و چون ساعتی نهاده دارند گرمی او زیاده تر نماید جهت نقبض مسام که از حرارت دست حاصل آید و بدان سبب بخار و خانی لختی برون نگذارد پس آنچه نسبت بدیگر انواع گرم تر نماید علاج بحمام گرم بعض را فرمایند و بخسپانند و بدان آزار آسودگی بمالند و بجای گرم و نرم در پوشند تا عرق کند پس هرگاه تب با سکون افتد بحمام برند و زمانی طویل در آنجا دارند و مجایا یه که از صدی گفته شد ایشان را بدهند و بیاشامند تا عرق نهی آید و آب بکار برند اگر گرمی از ترک حمام سبب با اما آنی که در دنبشده و بالجمله هرگاه بوی عرق نیکو شنیده باشند بدن ریختن صواب تر و هم صورت دارد که چون عرق تمام آید آزار نشسته کرده بروغن بنشانند و با لوشه و قشط و سوسن سرکه ام که شیرآید تدهین نمایند و باز جامهای پوشیده و بیرون آورده ساعتی در مسلخ بدارند اگر خواب آید خفتن دهند بعد از ان طعامی لطیف دهند چون سیر شوند دراج بریان کرده یا گوشت گوسفند با انگور و بیخته و هندوانه و خربزه بدهند پس اگر هنوز اثر مسام باقی ماند تعریق کفایت کند و این کس اگر شراب شراب خواهد روا باشد تا که مسام بنماند کشاده نشود و نوع سیزدهم آنکه از تخم و ناگوار بدین طعام بدید آید و بدانند که چون طعام هضم نشود فاسد گردد تولید میکند در و آنچه رویه و حانیه و حرارتهای انگیزد در روح را گرم میسازد خاصه صفراوی مزاج را و این تب بیشتر آنان را افتد که بر امتلای معده و بدهضم حرکت ریاضت کنند و یا در آفتاب بسیار نشینند پس با استحکام نماند و علامت او فساد مهضم معده و ازدیاد و ناک برآمدن و اعراض تب مطبقه چون سرخی چشم و زردی سرخی و غلظ نبض پدید آمدن و تب سخت گرم بودن و باید دانست که در این تب بول سفید باشد و گاه بود که رنگین آید و کدورت کمتر باشد که در این تب آروغ ترش برآید و بالجمله هرگاه بوی آروغ خالی از ترشی باشد بدن ریختن صواب و هم صورت دارد که چون عرق تمام آید آزار نشسته کرده بروغن بنشانند و با لوشه و قشط و سوسن سرکه ام که شیرآید تدهین نمایند و باز جامهای پوشیده و بیرون آورده ساعتی در مسلخ بدارند اگر خواب آید و نمی یوم باشد و صنفی دیگر نگردد علاج آنچ اگر طبیخ نرم بود بجز طعام فاسد دهند تا استفراغ نه برآید هیچ علاج مشغول نشوند جز آنکه آب گرم جرعه جرعه می دهند تا معده و روده را از بقای طعام فاسد بشویند و پس از انحطاط را نگه دارند تا بیاشامند و آب گرم بسیار نوشند و زود برآیند پس جهت تقویت معده گاهی پاسکنجبین مفرح یا معجون ساده بخورانند آب چربش قابض و آب سیب تازه بدهند و روغن گل با هم یار کرده با آتش نرم بجوشانند تا آب برود و روغن بماند و پیشتر پاره بدین روغن تر کنند و بنشانند تا روغن از بیرون رود پس آن پشم را گرم کرده بر قم معده گذارند و ببندند و آنجا که باستفراغ خلطهای دیگر برآید و قوت منفعل باشد استحمام منع نمایند و بیاز گرفتن طبیخ اشتغال فرمایند و جهت این کار معجون حب لرمان و شراب لیمو و غوره و انار

و مانند آن بار و دانه بعض خورده و غیر ... نماید ... باشد که ... سیر بود و در این ... از جهت ... [illegible]

بحسب حاجت مثلاً اگر تهوع و غثیان باشد و طعام در معده بود قی فرمایند و اگر ... بود ... و اگر ... بود ... [illegible]

شیاف ها بکار برند ... باید آنچه تقاضای مرض بود توان کرد مثلاً اگر در اعضا سوزش و حرارت بود از غذا ... بنفشه ... روغن بنفشه ... [illegible]

... سازند و اگر ... باد یا ... بود در حقنه ... گرم باد یان و زیره و ... داخل نمایند ... استحمام و تضمید ... باشد که ... [illegible]

... باشد ... پای ... بحقنه حاجت آید و هر چه ... معده ... گرم بالفعل باید زیرا که ... معده را ... سازد و ... مزاج

... اگر مزاج گرم بود ... باشد ... شیر ... مع ... مانند آن طبع را ... اگر مزاج ... بود ... [illegible]

... و فصد ... گفته اند اگر ... اتفاق افتد ... [illegible]

... با سهال ... کنند ... و ... [illegible]

... بسبب ... ورم پیدا آید ... اعضا ... عفونت ... سازد ... اما اگر عفونت ... [illegible]

... عفونت ... اعضای ظاهره ... اعضای باطنه حادث ... شود ... عفونت ... [illegible]

... ورم ... صلابت و قاروره ... باشد ... [illegible]

مثلاً اگر ورم ... [illegible]

... باید که ... [illegible]

... مانند تا دل و ... معده و دماغ قوت ... استعمال ... [illegible]

... تا ماده خام ... تقویت ... گاه ... باقی ... [illegible]

بکار برند و شراب منع نمایند که درین نوع ... تمام دارد ... نوع ... آنکه از حرارت آفتاب ... آتش ... گرمی ... دماغ رسد آنجا

بدل و از آنجا ... گرم سازد و این تپ ... حرارت ... آفتاب ... دماغ

باشد ... اگر درین ... از حرارت آفتاب ... دماغ ... حرارت تمام ... [illegible]

... آتش ... گرم ... حرارت ... اعضا ... [illegible]

... گرم ... باطن ... تشنگی ... آتش و حمام باشد تشنگی ... [illegible]

... سر ... دل ... بنفشه و نیلوفر ... [illegible]

... روغن گل ... سرکه ... [illegible]

اگر آب گرم ... بنفشه و نیلوفر ... باشد ... [illegible]

... استعمال ... استحمام فرمایند ... [illegible]

... بنفشه و نیلوفر ... روغن بنفشه و روغن نیلوفر

... گرم پیدا آید و باید دانست که این تپ ... طبیعی ... [illegible]

... دماغ ... حمام ... روح و دماغ یا دل گرم می شود و درین تپ از گرمی ... دوا

[illegible]

گرم شود و علامات او اکل دوا و غذای گرم ست و شدت تشنگی و خشکی دهن و تلخی طعم و زردی و بجانب جگر حرارت بیشتر بود و نبض بزرگ باشد علاج او در اول

فرمایند و شربت شیره تخم خیارین تخم خرفه و تخم کدو و سکنجبین ساده در آب ممزوج بود و بعده تلیین طبع نمایند بشیر خشت و تمر هندی یا آب آلو یا شیر خشت با سکنجبین گرمی جگر صندل و گلاب

ضماد سازند و بالجمله باصلاح جگر کوشند بدانچه در خور او بود و بعده تسکین تپ آش غوره و سماق دهند و زر آلو و تمر هندی نوع بیست و یکم آنکه از نزله زکام پدید آید و علامت آن ست که

هرگاه آن بخره گرم نارسیده بدماغ برآید و با هیئت انسداد مسامات و ضعف دماغ بر دن نرود و تحلیل نیابد ناچار باز منعکس شده روح نفسانی را گرم کند و حمی یوم آرد و علامت

او ضعف دماغ و وجود نزله یا زکام ست علاج او نکنند و اگر مانعی بود بر فقره حجامت نمایند و بعده مطبوخ خفیف طبع را بگشاید و اگر با صرفه بود سکنجبین ساده و بعد از گوشت و شراب

و هرچه در نزله و زکام گفته شد بعمل آرند و لیمو و تسکین تپ بحمام برند و در علاج اکمال رسند تا منجر نشود و بحام نوع بیست و دوم آنکه از شرب پدید آید علاج آب انار و شربت غوره

سرد کرده دهند و بوی کافور را د و ساز دو بکار برند و دست و پای بمالند و بموضع معتدل بخوابانند و اگر بدین قدر بود طبع را با آب میوه ها نرم کنند یا رگ زنند

حجامت نمایند هرچه ضروری دانند و چون تپ انحطاط آید بحمام برند و آب نیم گرم بسر ریزند و بگوشت دراج و تیهو و چوزه مرغ خانگی اغتذا فرمایند با آب غوره یا انار و اندر ترش

ساخته نوع بیست و سوم آنکه اندر حمی یوم که از زحیر شده باشد و مدتی ماند که پدید آید سبب آن زحیر و علامت آن ست که در حمی ذکر گفته شد علاج

تسکین زحیر و امساک خلط کوشند و بعد فرود آمدن تپ استحمام فرمایند اشتباه در دانستن آنکه حمی یوم به تپ دیگر منتقل شده هرگاه بکسار در هیچ عرق نکند یا عرق

کند و لیکن تپ بسر رگ گسل بدن باقی بود و در انحطاط تپ طویل بود و بعد نشاط کسالت که بوده باشد زائل نگردد باید دانست که جنسی دیگر باشد پس اگر تپ از عنای گرم بوده باشد

تپ اندر عقب آن صداع و آمیزه باشد و بسیار نال عنای حرارت تپ ها بر شود و نبض مستوی با نظام بود و اما بطور صلابت یا نال با نشال انتقال او یقین باشد و اگر تشنج و درد

متصله و سرخ و دهن عظیم و رخساره آن رو بعضه نشان انتقال او بمطبقه دموی باشد که آن را سونوخس گویند و اگر در اثنا پدید آید نبض مختلف اندر رنج سوزد و تن گران

گردد و رنجها بفزاید نشان انتقال او بحمی عفونت باشد بالجمله هرگاه حمی یوم بگردد و اندر وقت انتها نوبت یا وقت انحطاط او علامتی از علامات باد گیرد باید جهت آن

فصل دوم اندر حمیات خلطیه و آن چنان ست یکی آنکه از یک خلط پدید آید آن را بسیط گویند دوم آنکه از دو خلط یا زیاده پدید آید آن را مرکبه گویند و مرکبه دو گونه است

یکی آنکه نام دارد چون غب غیر خالص و شطر الغب دوم آنکه نامی ندارد پس اقسام بسیط و مرکب مسمی با یک مقاله بیان کنیم و مرکبه غیر مسمی را مقاله دیگر و از انکسب تپی که بر تشنج آنها

و بسیاری و حقیقه بار پدید آید و آنکه چون در گیر و غشی آرد و هر یک را مقاله جدا گفته شود ان شاء الله تعالی مقاله اندر تپهای بسیط و مرکبه مسماة از آنکه خلط چهار ست

این مقاله را بچهار قسم ذکر کنیم نخستین بر سبیل تمهید فایده کلی که جامع باشد جمیع اقسام خلطی را بیان کرده می آید بباید دانست که حدوث تپ از افلاط بر دو گونه است یکی آنکه

خلط عفونت پذیرد بسببی و گنده شود و بدان سبب تپ آید دوم آنکه خلط اگرچه عفن نشود اما گرم شده جوش زده تپ آرد و این نمی شود مگر در خون و صفرا زیرا که سودا و

دگر بسبب برد مزاج یا قلت مقدار احداث تپ نتوانند کرد و از حرارت غالبا نگیرد تا که عفونت در وی راه نیابد بخلاف خون که او گرم مزاج و کثیر المقدار ست هرگاه گرم

و جوش زد تمام اخلاط و ارواح و اعضا را گرم می سازد و تعفن اخلاط از دو حال بیرون نیست یا داخل رگها باشد یا خارج از رگها مرد دماغ یا معده یا ما ساریقا یا

بالجمله یا سینه یا ریه یا مانند آن پس اگر خلط اندرون رگها متعفن شود تپ لازم و دایم باشد و اگر خارج از رگها گنده گردد تپ نوبتیه دارد مگر خلط خام که اگر

در خارج رگها گنده و متعفن شود اما تپ لازم دارد و تعفن خون خارج عروق صورت نمی بندد مگر در اورام عظیمه خاصه که در باطن بود و عفونت عبارت است از فسادی که در

جسم رطب افتد از اثر حرارت غریبه و آن جسم از استعداد و خاصیت خود برآید اما نوعیت او باقی باشد یعنی نامی که پیش از حدوث فساد مسمی بود بعد وقوع تعفن نیز همان نام

باشد و قبول عفونت رطوبت بالفعل در کار ست اگرچه بالقوه خشک بود چنانچه صفرا و سودا یا برگ مورد و برگ گل تر که بر هم نهاده دارند اگرچه بالقوه خشک ست گنده

می گردد و پوشیده نماند هر خلطی که بیرون رگها عفن شود بسببی دیگر چون آماس اعضای اندرونی که بخار عفونت از آن بدل رسیده باشد تپ او نوبت می آید

و میگوید دگر تپ بلغمی که اگرچه می گسارد اما پاره مخفی باشد و نچه اندرون رگها عفن شود هر خلطی که بود تپ او لازم باشد و نمی گسارد لیکن گاهی سست تر و گاهی گرم تر

و اگر صورت یابد درین هر دو کها... یا دوران بود ... دل ... جهت ... ماده ... و رنگ ... ادرا مدار رنگها ... شود و دم ...

یا جنس باشد یا مختلف الجنس بود فایده ماده کرد درون تنگها ... شود اگر در جوان ... بسیار بود چون بلغم و ... ماده گران ماده ... بود چون ...

در میان یا ده ... آید و اگر توسط میان این و آن باشد چون صفرا ... در میان آید ... بلغم مرکب شود ... صفرا در ... بسیار باشد چون ... که بحران

... دیگر ... باید دانست ماده که در خارج رگها باشد ... شود بیرون ... آنکه ورم آرد ... آید جهت آنکه ماده ... در یک موضع ... بلکه اندک اندک ...

... خلط ... گرمی آید ... از ماده ... بلاق ... خلط ... اندک اندک مستحیل ... تا که ... آید که ... بر آید و از آنجا

... و ... گرم تر شود پس حرارت حرارت ... نیز بسبب حرارت تب مشتعل شود ... ماده ... حرارت ... تا که ... بر آید ...

... خلط ... از اسباب ... یا بسبب غلیظی ... تحلیل کردن لیکن از آنکه ... بود ... شود تا که ...

ماده گرداید ... طریقه گرفتن ... تب ... ماده اصلی که مایه ... سیری شود و نوبتهای تب منقطع گردد ... و نطفه القطاع ... و کثرت

ماده یا بسبب رقت و غلظت آن بسیار باشد که ماده رقیق بود ... تدبیر غلیظ شود و بالعکس ... تب ... غلیظ ... ماده ... بسیاری او

یا ... قوت حرارت غریزی یا از بستگی مسام و عدم تحلیل و بسبب کوتاهی نوبت ... باشد ... اسباب کوتاهی ... شود ...

... بیشتر گردد ... **قسم اول** اندر حمی دموی و آنرا مطبقه گویند ... دو نوع ... اول آنکه خون گرم شود ... سونوخس

گویند و سبب این تب مطبقه امتلا و ... داده اکثر کسی را افتد که ... یا استفراغ بوده باشد و ترک آن نماید و تب ... مسام و ...

... رقت و غلیان خون و علامت او سرخی چشم ... و انتفاخ و ... نفخ ... سرخی ... غلظت بول ... از تب

ثقل و کسل ... تب لازم باشد و عرق نکند و گرمی او ... از حرارت ... چون ...

... گرمی ... این تب ... حمی یوم ... عفنه ... و نه آن ... بسیار باشد ...

... و نفس تنگی ... بعضی اطبا ... الربویه ... تنگی نفس است و تنگی نفس درین تب ... پدید آید که خون

... و جگر و دل ... آن گرم شود ... بخار ... سینه ... گرد آید ... نفس ... آنست که بحران ...

فایده ... تکسر ... آنست که ... آدمی ... چیزی گران ...

... و ... است ... تحریر شود ...

... حرکت ... اعضای ظاهر و باطنی ... اختلاج ... آن ممکن نباشد ...

... بسیار ... کثرت مقدار ماده ... سوم قوت حس عضو ... ماده است چهارم قوت دافعه عضو ... غلظت ...

... و سرعت ... رقت و غلظت ماده ... غلیظ ... رقیق ... دافع قوی باشد

... قوی ... بالعکس اگر ماده ... گرم ... باشد لیکن بسرعت ... و اگر غلیظ ...

... الزوال باشد علاج ... فصد ... کنند و ... و اگر مانع نبود ... حال ... مریض ...

... سر آرند که ... غشی ... حرارت ... و دران ... طبیعت ... بیدیر یا ... است که ...

... بسیار باشد ... یا اسهال ... خون ... است اما اگر تب ... زوال ... فصد ...

... درین تب بهترین علاج ... اگر ... روز ... باید ... اگر ... باشد لیکن ...

و این روز با اتفاق اند در روز سوم گر شده باشند و بیمار چیزی نخورده باشد و در اخراج خون از اطفال پرهیز کرده بهمه شرطی باید گرفت و کدام که اگر زمان ... بود
ضعیف باشد لیکن بعد روز بحران قصد رفع گردد و هرجا که از فصد مانع بود میان سر و کتف با بردوش حجامت نمایند و اگر مریض طفل بود حجامت نا سازگار ... باشند
بسیار باشد که دهند آب سرد و زنگ ... ساز دو جالینوس گوید آنجا که از فصد و حجامت مانعی نبود علاج آب سرد کنیم اگر درد ... تمام با ... باشند
اطفای خون ... خون ... با سرکه تخفیفی خوردن قطع دارد دیگر ... گفته آید کار توان بست نوع دوم اندر ... عفونت
خون ... بیرون ... چون عفونت ... وردی حادث گردد و این از جملهٔ تبهای خطرناک است که ... آماس ...
و علاج او علاج آماس ... است ... آخر این فصل ... تبهای ... ذکر خواهد یافت ... نمایند دوم آنکه خون اندرون رگها عفن شود مطبقه حقیقیه
خوانند و این تب ... و کثرت ... اجزای خون از سه حال خالی نباشد یا هر حال ... یکی آنکه ... بود و اندک اندک ... شود و این تب ... مخطرکه گویند
... آنرا ... و این سهل ترست ... دلالت کند بر آنکه اجزای خون ... تحلیل میرود ... عفن میگردد دوم آنکه هر ساعت ... تیز ...
باشد ... در اکثر ... بحران کند و این ... بغایت ... و علاج ... این را متزایده و زائد فی العفونة خوانند و دلالت کند بر آنکه اجزای خون بیشتر از آنچه
تحلیل می‌رود ... عفن میگردد سوم آنکه از اول تا آخر بر یک حالت باشد ... میان این و آن باشد و بسیار باشد که تا هفت روز بر یک ... بر یک
... دلالت کند بر آنکه اجزای خون بالتساوی عفن میگردد ... تحلیل میرود ... عفن میگردد ... است تمامی
خون ... دیگر آنکه ... کند با جمله علامات مطبقه عفنیه آنست که تب مذکور گرم تر از سونوخس ... اعراض او قوی تر باشد ... و ... ذکر ...
باشد و بول ... ناخوش ... بود ... عفونت ... از رگها ... اعراض او ... که ذکر ... باشد ...
سونوخس شدید باشد ... بول ... سونوخس ... باشد ... علاج فصد کنند و ... بحاجت و قوت ... که گفته شد خون بگیرند و در حالت خون ...
نظر نمایند که رقیق مائی یا ... است یا غلیظ اگر رقیق یا صفراوی بود ... شراب انار ... بدهند تا ... تحلیل ... اصلاح قوام
... آب انار ... و آب ... هندی و شربت ... و ... آلو و نیلوفر و کاسنی ... هندی ... شربت آلو و نیلوفر ... و سکنجبین ... با شیره تخم خیارین ...
... در ... حالت ... طبیعت باید داد ... آب ... با شیر خشت ... خون ... تمام دارد
آب ... در اطفای حرارت و دفع عفونت و ... خون رقیق ... مفید است و ... و هر ... اگر ... دهند باید که به یخ و برف سرد کرده
دهند ... یخ دادن ... سردی ... یخ و برف معده ... حرارت شدید ...
... بیمار ... اگر ممکن بود ... ماش ... اگر بیمار ضعیف ...
مرغ یا ... باید داد ... تا ... که عبارت از ... اگر خون ... غلیظ بود ...
... نوبت یا دو نوبت بکار توان بست ... که ... صفرا ... بسیار باشد ...
اما اگر ... صفرا با خون ... مبالغه ... نیز ... باید ... آنجا که صفرا با خون ...
بسیار ... صفرا ... سازد ... فصد ... خون ... قوت ... بسیار ...
... ضعف ... از عدم قوت ... و ماده ... سبب ... مرض و خلو بدن و تحلیل اخلاط ...
... باشد ... آنکه شخصی از غلبه حرارت ... ناتوان ... حاجت باسهال آید مطبوخ ... زرد و ... شاهتره
و ... درم ... خیارشنبر ... آب کاسنی ... حل کرده و ترنجبین ... بهایت ... است ...

هر اد لعاب بحمل درست تشنگی خیاشند که شدید بود و التهاب هر گاه که بعد بحران باقی ماده غب بود رنگها با ماده با شنبه با یکدیگر کاسنی چهار گوید تب لیسانید پدید با شنبه

تلف پرورد و باز دهد و دوم آمیخته جوشانیده هندبان سپرد زرد یا پنج روز بدنبه تا ماده باقی را تنقیه کند و آب کشوث با سکنجبین نیز عمل دارد و آب لبو و زرالو

تلیین طبیعت و تنقیه عروق برضی نفع تمام دارد قسم دوم اندر حمیات صفراویه بسیطه و مرکبه معلومه وی دو گونه است یکی آنکه ماده اندر رگها عفن شود و از آن غب

لازمه گویند خواه خالص بود خواه غیر خالص لیکن اگر این ماده بیشتر بنواحی دل یا جگر باشد محرقه خوانند دوم آنکه ماده بیرون رگها عفن گردد و آنرا غب دائره نائبه دارد

باشد بحسب اختلاف ماده یکی از آن غب خالصه و وی آنست که ماده او صفرا صرف بود دوم غب غیر خالصه و وی آنست که ماده صفرا بود و دیگر با بلغم و ترکیب آن گونه باشد

که هر دو یکی شده باشند و امتیاز اینها نبود سوم شطر الغب و وی آنست که ماده صفرا با بلغم اگرچه ترکیب شده باشد اما محل تعفن هر واحد جدا بود و فعل هر یک جدا

پدید آید و هر یک از این اقسام خمسه نیز گفته آید نوع اول اندر غب لازم و دائم و سبب او تعفن صفرا در تمامی عروق بدن است و علامات وی همانست که در غب خالصه محرقه گفته آمد

لیکن عراض درین تب بنسبت غب خالص بیشتر باشد و بنسبت محرقه کمتر و نا فقض در رنبود مگر سبیل بحران و عرق نباشد مگر در آخر یا در بحران و فرق میان غب دائم و

محرقه از روی اعراض هر چند و جه است اول آنکه حرارت و لذع در محرقه اشد بود از آنکه در غب دائم بود دوم آنکه فترات درین ظاهر بود سوم آنکه کرب و غثیان و اختلاط

عقل و درد و خفقان و خشکی و سیاهی زبان نباشد بخلاف محرقه فائده ماده غب دائم اگر صفرا و خالص بود و خطائی در علاج نرود از یکهفته تجاوز نکند و شدت و

اعراض او بحسب خلوص و عدم خلوص صفراست علاج هر چه در غب دائره خالصه گفته آید بکار برند و در ینجا بنسبت غب خالصه دائره بیشتر و نضج کوشند و بچیزهای سرد دادن

چندان دلیری نکنند خاصة که غیر خالص بود و تا نشان نضج پدید نیاید استفراغ نفرمایند و در ابتدا جوز بقشه نرم یا آب فواکه و کلها و شراب بنفشه و مانند آن طبع را نرم

دارند حمام باز دارند و شربت لیمو و نارنج و شیره تخم کاسنی و آب تمر هندی و آلو بخارا نفع دارد نوع دوم اندر تب محرقه در بالا گفته شد که هر گاه ماده حاد در داخل

رگها عفن شود و جهی که بیشتر در عروق و نواحی دل و معده و جگر باشد محرقه خوانند و ماده وی یا صفرا و تنها یا با بلغم شود و عام که صفرا صرف بود یا بلغم مالح مرکب بود یا

که بلغم شود در حکم صفراست کما قال صاحب الاسباب البلغم المالح فی حکم الصفراء علی ما مر فی بحث الاخلاط فاذا تعفن فی قرب القلب فی الشرائن داورد فی القریبه منه

اشتعل اشتعالا عظیما کاشتعال الصفراء و بالجمله تب محرقه تبی ست شدید الاعراض و اکثر بصبیان و شبان افتد و مشایخ را کمتر عارض شود و اگر شود هلاک

سازد بقوت سبب زیرا که تا سبب قوی تر نبود محرقه پیران را نیفتد و از آنکه قوی ایشان ضعیف ست با سبب قوی همسری نتوانند کرد و این تب را علامتها

علامت یکی آنکه تب لازم بود و باطن سوزان تر از ظاهر باشد و بدان تشنگی عظیم بود دوم آنکه در ابتدا فراشا و لرزه و عرق هیچ نباشد مگر در

زد یکی بحران و در بحران هم اندر ... فراشا کند و هم اندر آخر عرق آرد سوم آنکه سرفه قلیل و قشعریره باشد که پیدا بود و بقراط گفته که اگر در محرقه سرفه پدید آید

تشنگی زائل شود چهارم آنکه حرارت او زیاده تر از غب لازمه باشد پنجم آنکه زبان یا سیاه بود یا زرد یا درشت اما سیاه بدبو و ذرشتی و سنوخت الم و سعل

باشد و زردی متوسط بود ششم آنکه اعراض ردیه مثل سهر و اختلاط عقل و قلق و درد سر و رعاف و غور عینین و کرب و قوط تنها و افراط سرسام پیدا آید این عرض را

پدید آید که صفرا خالص سبب باشد و غثیان بی قذف نشان بودن ماده است در حوالی معده و محرقه که باشد اعراض بود و نشستی است به حادثه باید دانست که بحران

محرقه یا باقی باشد یا با اسهال یا برعاف یا بعرق و نکس در وی کمتر افتد و اگر افتد سبکتر از دیگر باشد بشرط آنکه بی تدبیری کرده نشود و غب با محرقه با طبقه کثیر

الشابهت و فرق میان آنست که محرقه بذیت غب قوی تر شود و رنگ روی و چشم بدان سرخی در گهای ران پیری نباشد که در مطبقه باشد و الیها قد دبه ذنیق لفظ

و در بدر محرقه نبود و فرق در محرقه و غب لازمه گفته شد و انما الفرق بینهما بشدة الاعراض و خفتها فائده محرقه کودکان را سهل تر بود زیرا که مزاج کودک

سبیل بسرب دارد و بسیار باشد که کودک را در تب محرقه سبات پدید آید یا حالی که بدان ماند و کودک شیر خواره اندرین تب شیر نخواهد و آنچه بر دوده

از معده او تر شی شود علاج نظر کنند که حرارت غالب ست یا ماده اگر حرارت غالب بود نخستین تسکین او کوشند و بدانند که در محرقه تسکین حرارت

تشنیه از غیب خالص مطلوبست و افراط نشود و در تبهای حرقه جهت تلذذ بار اگر بود و جهت تسکین حرارت شربت آلو و تمر هندی و کشمش و گل و آب لیمو و ترشی انار و شربت نارنج و شیره خرفه و مانند آن
بجهت حاجت توان داد و خاصیت برای نفع حرارت دل شربت صندل و ترش و شربت حماض و ترنج خورند و خمیره صندل و گلاب بدهند که کافور و عرق بید بیاشامند شستن چند کرت نفع دارد و در حمی کافور
حرارت قوی نشاند و قال الرازی ان الکافور فی الحمیات یکره استعمال فی العالم للتبرید و تجفیفه لقوه و معادنه للعفونه و آنجا که در احشا آفتی قوی نباشد آب سرد کرده بجایت مفید است
و اگر آفتی بود جرعه جرعه دادن کم مضرت بود و اگر ماده بر حرارت غالب تر باشد نخستین منضج او کوشند بچیزهای مناسب بعده مسهل دهند و در آخر تسکین حرارت سعی نمایند و تبرید
مسهل سبک باید داد و این همه از بهر تقویت برای طبیعت ایست و جهت تلیین آب آلو و تمر هندی مانند آن و شیرخشت آمیخته نفع دارد و اگر حاجت آید مغز خیارشنبر نیز در دین آب اضافه نمایند
و آنجا که طبیع نرم بود آب انار مع تخم کوفته باشند نفع تمام دارد و غذا هرچه موافق بود و به بالفعل سرد باشد سود مند است بار عایت قبض و انحلال طبیعت و آنجا که بیم سقوط قوت بود هرچه
ماء بعوبت باشد و میل نشود غذا باید داد و فصد کردن در محرقه تجویز نشر طی که تا روره غلیظ و منضج بود و الا نشاید زیرا که صفرا تیز شود و تپ زیادتر گردد و هر گاه ظن اخلاط افتد
که با بلغم مرکب باشد بسبب تپ بلغم منشور بود و آنجا که ماده در حوالی فم معده باشد غثیان و تشنگی قوی بود و لیکن اگر قی نیز بفراغت همی آید آمدن دهند که ماده منع
سهل شود و اگر بفراغت نیامده باشد سکنجبین آب نیم گرم خورانند تا مدد کند در اخراج و اگر ماده غلیظ بود یا در طبقهای معده فرو رفته باشد باید جهت استفراغ او ایارج فیقرا دهند که صبر آن
شسته باشد یا حب صبر دهند و لیکن از تنقیه آب انار میخوش یا آب انار بر خورانند تا حرارت ایارج را تلافی کند و اگر با وجود تنقیه قی باقی بود و افراط او ضعف همی رسد جلس
د کنار کلک ... استفراغ بحرانی را نخستین حبس نباید کرد مگر وقتی که مفرط شود و خوف ضعف افتد و بحران این گاه باشد که بعرق یا رعاف افتد لیکن اگر عرق مفرط آید زود او را بند
باز دارند باید که جامه سبک کنند و هوای خانه خوش نماید و عرق از وی پاک نشانند زیرا که هرچند پاک کنند بیشتر آید و اگر همچنان بگذارند خشک شود و باز ایستد و دیگر تدابیر
احتباس عرق بسیار است و لعاب اسبغول و بهدانه و آب که در وی صمغ حل کرده باشند طلا کردن و دست و پای در برف و یخ نهادن عرق شدید الافراط را باز دارد و اگر بهار داشتن رعاف
حاجت آید یخ بر سر و پیشانی گذارند و اطراف سر بندند و بر پیه بسرگین خر تر کرده در بینی نهند یا قطره تری آن در بینی چکانند دیگر او به حالت رعاف در سعوت او ذکور است و صاحب
ذخیره گوید شخصی را هیچ تدبیر رعاف باز نمی ماند از همان دست فصد کردم و مقدار بیست درم خون گرفتم در حال خون باز ایستاد و بسیار باشد که در محرقه سبات پدید آید بسبب تصاعد
بخار بر دماغ و از خود غافل شود و اگرچه تشنه باشد آب نخواهد و درین وقت باید که بیمار را بیدار همی کنند و با وی سخن گویند و آواز بلند دارند و با تهیا از بن ران تا قدم بر بندند
بیستنه که از الم او ضجر باشد و اگر مانعی نبود و پیشانی لطیف بردارند تا طبع بکشاید و بر مهره گردن و میان دو کتف محاجم فرمایند و اگر از طلب آب غافل شود هر ساعت جرعه جرعه در
دهان او بچکانند تا حلق خشک نگردد و اگر حاجت آید لعاب اسبغول رقیق یا جلاب با آب انار او را توان داد و دانه خرمای هندی که با وی لحمی گوشت او باد در دهان
دهان تر دارد و تشنگی بنشاند اشتباه بخار که در محرقه بر دماغ بر آید صفراوی باشد یا رطوبی و فرق بینهما آنست که با بخار صفراوی خواب نبود و بینی خشک باشد و بخار زیر
بینی را تر دارد و مرگرانی و سبات و غفلت آرد و مقصود آنست که اگر بخار مرتفعه تر باشد شیر برد و شیدن و روغن گل یا نیلوفر یا ترنج سرد کرده بر سر مالیدن ...
مختصوصست نشاید بر آنکه بیم باشد که برسام آرد اما اگر بخار صفراوی باشد روغنها و آب سرد و شیر همه سود دارد و بسیار استعمال کردن و هرگاه که بخار تر باشد و سرخی در بینی د
روی فاحش پدید آید که رعاف آرند تا ماده را بجای جانب پای فرو کشند تا دماغ را ضرر نرساند و هرگاه در محرقه بسبب تشنج خشک که در عقبها و عضلها افتد
ضیق النفس پدید آید باید که بر سینه و گردن موم روغن که از روغن بنفشه ساخته باشند بمالند و اگر بنفشه و خطمی خشک کوفته و بیخته بموم روغن سرشته استعمال نمایند
صواب باشد و ترا نشه کدو و برگ خرفه کوفته بر روغن گل آمیخته ضماد کردن بر سینه و گردن سود دارد و گاه باشد که صاحب محرقه را شهوت کلی عارض گردد و درین حالت
حلوا که از ترنجبین و مغز تخم کدو و خیار در روغن بادام ساخته باشند خورانیدن ازاله او نماید و هرگاه عطسه بسیار تولد کند و بدان سبب مبتلا در دماغ و ضعف در قوت
روی نماید باید که چشم و بینی و پیشانی بیمار را بمالند و لفرمایند تا بتکلف آروغ آرد و گردن و اطراف او نیک بمالند و حمام و روغن بنفشه و اگر قطره چند از روغن نیم گرم اندر
گوش بچکانند صواب باشد و خرقها و نمد گرم کرده بر پس گردن نهادن از گرد دود و در و داشتن سود مند است و بسیار باشد که در محرقه هر گاه که تپ گرم تر خواهد شد

گاهی … با … و … و اطراف … بر سر نهند
با ماده فرو رود و … باشد که حاجت آید … اندک بگیرند و دست بر دهان … تا حرارت اندرون باز گردد و قوت … و اگر سکنجبین با آب گرم اندر حلق
ریزند تا دو چیز یکی حاصل آید یا ماده از فم معده زدوده شود و طبع اجابت کند یا قی باز گردد و اگر این ممکن نباشد سوم شراب سیب با آب سرد آمیخته در حلق ریزند …
چون بجوش آید پست جو و انار دانه دهند و چون عادت بیمار چنین بوده باشد که پیش از آنکه وقت گرم شدن تب رسد چند لقمه نان پاکیزه در آب غوره یا آب انار ترش یا آب لیمو
ترکرده بخورد … از غشی ایمن باشند دیگر تدابیر اعراض … و در محل خود مضبوط بحسب حاجت برگیرند صفت حبی که تشنگی نشاند مغز تخم خیارین تخم کاهو رب السوس
اصل السوس ترنجبین جمله مساوی بگیرند و کوفته بیخته بلعاب اسبغول حب سازند و در دهان دارند دوائی که تشنگی بنشاند و … شربت خشخاش …
امیزند و به بیمار … بیماری که خفتن … عادت داشته باشد عادت گردانیدن فرمایند که … کنند و بهترین تدبیر … از آنکه خشونت زبان نشست از هر صباح
روغن بادام در دهان گیرد و ساعتی بدارد و پس بریزد و زبان بچیزی درشت پاکیزه بمالند تا … و درشتی از وی بخیزد و عقب آن اندکی لعاب اسبغول یا جلاب … کنند تا حرارت
نشاند فائده در فرو نشاندن حرارت محرقه فاحشه که ماده بود هیچ تقصیر نباید کرد و سخن جهال که گویند مبالغه نباید در آن بحران باز پس افکند … نباید شد که نزد اهل تجربه
فرو نشاندن حرارت بخطر تر و سلامت ترست پس باید که سه چهار وقت مبردات مختلف دهند چنانچه محمد زکریا گفته سحرگاه آب آلو دهند و بامداد کشکاب و نیمروز آب انار
یا آب خربزه هندی و وقت خواب لعاب اسبغول و علی هذا القیاس و آنجا که گرانی در سر بود بابونه و بنفشه بجوشانند و سر بخار آن دارند و … در سر
پدید آید تدبیر سکون و … در دق گفته آید نوع سوم اندر غب خالصه دائره و سبب این تب صفرا صرفست که در خارج عروق متعفن شود و خاصه این تب آنست که یک روز
در میان آید مگر آنکه دو غب مرکب شود که آنرا نیز هر روز می آید کما قالوا و اذا ترکب غبان نابت کل یوم یا سه غب مرکب شود که درین صورت نیز تب هر روز می آید اما یک
روز کم و یک روز زیاده همچون شطر الغب که ماده صفرا و بلغم … دائره باشد و … که هر یک روز در میان … آنست که چون غب جمع شود … دو نوبت …
می شود و روز دوم نوبت دو غب و اجتماع دو غب باعث ازدیاد اعراض است و فرق درین و در شطر الغب … اعراض لازمه … غب خالص چند علامت یکی آنکه چون
آغاز خواهد کرد سرما و … لرزه قوی آرد و چنان محسوس شود که گویا سوزنها می خلانند و لرزه زود ساکن شود دوم آنکه بدن زود گرم شود و گرمی …
از سائر تبها بود و محرقه و چون دست بر بدن نهند تیزی تب دست را بسوزد اگر زمانی همچنان بدارند گرمی آنجا کمتر گردد سوم آنکه بول ناری … رقیق بود ممکن است که
اندک … باشد و بسیار بود که روز نخستین یا روز سوم اثر نضج در بول پیدا گردد چهارم آنکه در ابتدا نوبت نبض صغیر و ضعیف و … بود و در اندک زمان بگردد
و عظیم و سریع و مختلف گردد پنجم آنکه مدت اخذ نوبت او تا وقت … از دوازده ساعت کمتر از چهار ساعت نباشد و این علامت از خاص ترین علامات است و آنکه
چنان بود غب خالصه نباشد ششم آنکه عدد نوبت تب از هفت بیش نبود … که خطائی نرفته باشد … نوبت … باشد که در یک نوبت منقضی گردد
بسبب ادرار عرق یا بول یا قی یا اسهال صفراوی هفتم آنکه چون تب فرود آید عرق بسیار آرد و هرگاه اندر تب آب خورده شود … آید گویا عرق خواهد آمد هشتم آنکه
… تشنگی مفرط و غثیان و قی و اسهال صفراوی و صداع و مانند آن و … اعراض غب لازمه … نهم آنکه
با صداع گرانی درد سر نباشد … کمتر بود و زبان و دهان خشک بود و … تلخ باشد نوبت اول و دوم و سوم … قوی تر بود و هر چند روزگار برآید …
مگر آنکه بسبب … و عدم اجتماع ماده … اکثر … شباب … گرم … مزاج ایشان گرم و خشک بود … باشند و … دارند و
… که طعمه و شربه گرم و خشک بسیار خورند عارض گردد علاج … سکنجبین … یا شراب … و اگر تشنگی غالب بود …
… تسکین نمایند و بهترین چیزی در این تب آب انار ترش و شیرین است که با … و بنفشه … تا حرارت ساکن شود … طبع را نرم گردانند
و اگر چه … مزاج و … حرارت غریزیه … اما مع ذلک … تقلیل ماده … غافل نباید بود … استفراغ … نضج … فرموده … استفراغ

رعایت جانب میل ماده البته باید نمود و اگر چنانچه طبیعت خود بخود دفع ماده می نماید چنانچه باید بحرکت شاید بلکه اگر هر روز یک مجلس یا دو مجلس طبیعت فراغت اجابت کرده
باشد تیرکنا دن طبع حاجت نباشد و الا هر روز بیست چنانچه گفته آید اگر قوت مساعدت کند تا نخست طبع نرم نکنند تنقیه نکنند هر چه از منضج غلیظ بود نهند و آنجا که مسهل ع
تنقیه بهم باشد یا بود تلیین طبع بحقنه نرم یا بشیاف ملائم اولی تر باشد و استفراغ بحسب میل ماده چنان است که اگر غثیان بود قی باید فرمود بشرطیکه مانعی نبود و قی آسان باشد
و اگر در امعا نضج و قراقر بود مسهل باید داد و اگر تقاضای بول بسیار شود و ادرار تمام نکنند مدرات باید خورانید و اگر بر پوست بخاری ترشح پیدا آید و عرق تمام بکنند تعرق
باید کوشید و اگر نشان میل ماده بهیچ جانب نباشد و استفراغ مطلوب بود اسهال موافق باشد و اصل اندرین تب آنست که روز نوبت هر چه بخورانند چون کشکاب خرد آن
هیچ ندهند و تا تب تخم خرفه ای هندی و شکر با آب ترنج و مانند آن اقتصار نمایند و اگر حرارت بغایت قوی بود قدری طباشیر سوده درین چیزها بیفزایند و هرگاه وقت لرزه
آغاز کند سکنجبین با آب گرم آمیخته بدهند تا باشد که قی افتد و ماده صفرا برآید یا اگر چه قی نیاید اما بقوت تبع یا به تب بگذارد و هم چنانکه باشد تسکین در لرزه زود پدید آید و هرگاه
تب فرو آید پای درآب گرم نهند و بمالند تا بقیه حرارت تب او از میمرد کشد و سکنجبین نیز درین وقت موافق است و سکنجبین که بر روز نوبت تخم و شنشم دهند بزوری باید آب
درین تب نبود درشدن لرزه و سرما توان داد که سود دارد خاصه اگر بلغمی نبود در احشا و بعد گسارید درین تب کشکاب مناسب است و از پس روز هفتم از شروع تب استحمام
روا باشد اگر چه نقاهت این نضج پدید نیامده باشد خاصه آنرا که معتاد باستحمام بود فایده اندر ابتدای بیماری از وادر تبرید نشاید مگر آنجا که حرارت مفرط بود و ترسند که محرقه
گردد و روز نوبت اگر ممکن بود معده از طعام خالی دارند اما اگر وقت نوبت پیش از ظهر بود مثلا می توانند که صباحی قدری کشکاب رقیق دهند و اگر بیمار حریص مطلق باشد یا
طفل بود که از غذا باز نتوانند داشت و بکشکاب کفایت نکند از مزوره دادن چاره نباشد اما هر چند که از وقت نوبت بیشتر افتد بهتر باشد و نافع ترین اغذیه درین باب کشکاب
ست و دیگر مزورات که ساخته باشند از تمر هندی و زردآلو و انار و شفتالو و کدو و کاهو و کشنیز تر و اسفاناخ و ماش مقشر و ارزن و مانند آن هر چه لایق بود و نقل ترشی در غذا
لازم دانند اگر مانعی از سرفه و زکام نباشد خصوص مزوره کدو که بی ترشی نشاید خورد را این خفقان بود که از غایت نزاکت مستحیل شود بصفرا اگر گفته اند اگر در معده هیچ گونه صفرا
بود که مستحیل شود و صفرا گردد و دیگر آنکه بچیزی حامض از غوره اصلاح داده باشند انتها و عدد نوبتهای این تب اگر سوء تدبیر یا نیابد از هفت نوبت
بیش نباشد و مجموع آن یوم اخذ تا ترک تمام چهارده روز می شود پس اگر زیادتر تطویل وار طبیب غلطی رفته است باید که از پس نوبت پنجم
غذا کمتر خورند و سکنجبین دهند و پس نوبت ششم که روز آسایش است و سیزدهم روز است درین روز کشکاب با آب انار ترش و توت بفرمایند و دیگر غذا ندهند تا که نوبت
هفتم بحران تمام کند و بگذرد بامر الله تعالی و باید دانست که روز نوبت در هیچ تب مسهل نباید داد و در تبهای گرم تا که کار از آب میوه ها گشاید چیزی دیگر نشاید داد که
طبیبان گفته اند که داروی که در وی گرمی و درشتی باشد احتراز از دادن آن لازم است تا تب محرقه نگردد یا سرسام نیانجامد و مغز فلوس با تمر هندی یا آب کاسنی و مانند آن
یا با آب کوکنار جو آمیخته مسهلی مبارک است و اگر قدری روغن بادام یا روغن گل نیز اضافه نمایند بهتر بود اما اولی تر در تبهای گرم آنست که ترنجبین بکار برند
و اگر ضرورت افتد بسبب تمر هندی و آب آلو ندهند و اگر بعوض ترنجبین شیرخشت دهند احوط باشد که ترنجبین نیز همچون که در معده گرم مستحیل بصفرا
می گردد اگر ترشی اصلاح او نمایند و محمد زکریا گوید که اگر قوت مساعد بود دلبست درم هلیله زرد مقشر اندر آب جوشیده ترکرده بدارند یک شبانروز پس بمالند
و صاف کرده بیست درم ترنجبین در وی حل کرده روز آسایش وقت سحر بدهند صواب باشد و احوط آنست که قدری آب آلو یا تمر هندی نیز داخل سازند
و اگر شیرخشت بجای او کنند بغایت ستوده باشد و هرگاه بعد از بحران چیزی از حرارت باقی بود سکنجبین و شیره کاسنی با تخم خیارین سه دهند
و شربت [illegible] هر روز دست دارند تا که حرارت بتمامه زایل شود و بعد زوال تا سه روز دیگر ملاحظه نمایند بهمان دستور پس بتدریج بغذا توجه فرمایند
و بمعتاد رجوع آرند و دیگر تدابیر ازاله خشکی دهن و عطش و جز آن در محرقه بتفصیل ذکر یافته بحسب حاجت از آنجا اخذ نمایند نوع چهارم اندر غب دائره
نوع خالصه درین تب [illegible] ست که حادث میشود از صفرا که مختلط باشد برطوبات اختلاطی که امتیاز نتوان نمود [illegible] علامت است [illegible]

و با مدت طولی ... باشد ... دوم آنکه اوقات نوبت ... بود و مدت نوبه از دوازده ساعت افزون
باشد ... ساعت ... چهار ساعت ... باشد که چهل و چهار ساعت ... افتد که تپ ربع است حال آنکه
غیر خالصه ... سوم آنکه ... اما از صفت نوبت ... افزون باشد اگر چه تدبیر صواب کرده شود چهارم آنکه نضج دیرتر پدید آید و عرق کمتر از خالصه آرد
و سنگ‌ران ... پنجم آنکه بول ... باشد که بسبب گرانی معده برآمدن ماده
... باشد ... باشد که در خالصه باشد ... که اگر صفرا ... رطوبت
غالب بود علامات او ... خالصه بود از قصر نوبت ... و کثرت عرق و صفرت بول ... و حرارت ... و غلبه عطش ... و شدت اعراض
... اگر رطوبت ... صفرا غالب بود علامات ... بلغمی قریب باشد و اگر ... علامات ... میان این و آن باشد اگر ...
مقدار از دوازده ساعت افزون بود نوبت او از غب خالصه دیرتر باشد علاج ... نظر کنند که کدام ماده غالب است بحسب ... مثلاً اگر صفرا غالب بود علاج او
... خالصه ... و اگر رطوبت غالب بود علاج ... بلغمی قریب ... و علاج غیر خالصه ... و بدانند که اگر ...
... بود ... اگر ... فصد کرده باشند حاجت تلیین ... و اگر فصد ... بود ... طبع چاره نباشد ... نضج ... مسهل ...
اگر ... مسهل خفیف نیز مناسب است ما دام که نضج پدید نیاید مگر آنکه خلط منتقل بود ... آرد که در این حال از اسهال چاره نباشد و بدانند که در این تپ ...
غذا ... باید که در نضج ... ماده بیشتر کوشند ... رطوبت غالب ... برابر باشد یا صفرا ... تدابیر ...
حال ... وقت آغاز نوبت ... آن ماده که غالب ... حرارت ... تجویز مسهل ...
مثلاً اگر تسکین ... سکنجبین ... و اگر حاجت به تلطیف رطوبت ... نضج او باشد ... بادیان
... سکنجبین ... معتدل یا حار ... گلقند ... سکنجبین ...
... بدهند برای نضج ... و اگر گلقند عسلی در طبیخ بادیان با عرق ... سکنجبین ... تلطیف و تنقیه ... رطوبت غالب
بود اما اگر رطوبت برابر باشد ... باید که گلقند قندی در آب گرم بمالند و اندکی تخم بادیان در ... سکنجبین ... نضج پدید آید و طبیعت قبض بود
مسهل باید داد ... ترین مسهلات آن است ... گلقند با سکنجبین ... خیار شنبر در ... بدهند ... ترید ...
بنفشه و شراب افسنتین موافق است و اگر ... درم ترید سفید یا ... درم غاریقون یا ... درم سقمونیا ... شراب گل ... شکر ... مسهل لطیف ... و اگر ... درم ترید ...
غاریقون و دانگی سقمونیا ... سکنجبین با گلاب ... و اگر قوی تر خواهند معجون خیار شنبر ... بدهند ... مسهل قوی باید داد
... قرص گل ... فایده ... در وقت لرزه آب گرم ... و دست و پای ... نضج تمام ... نضج مناسب ... نضج
گفته اند ... غیر خالصه ... تشنگی و درد سر ... چشم ... ماده ... جگر بود ...
... باشد ... استعمال ... شیره تخم کاسنی و بادیان و خیارین و خرفه
با سکنجبین ... موافق است و تخم کرفس نیز ... اگر غلبه صفرا نباشد و دیگر تدابیر ... غذا یوم نوبت ... مسهل ...
... در خالصه ذکر یافته صفت قرص بنفشه بنفشه خشک ده درم ترید سفید یک درم رب السوس ... درم سقمونیا دانگی جمله را کوفته ...
با پنج درم ... اندر آب گرم بخورند صفت شراب افسنتین افسنتین رومی پنج درم ترید سفید تراشیده ... کوفته دو درم سنبل یک درم
گل سرخ پانزده درم جمله را در سه من آب بجوشانند تا یک من باز آید و بپالایند و هر صباح چهار درم با ده درم شکر بدهند و اگر ... درم ... بدهند قوی تر باشد

صفت معجون خیار چنبر تربد سفید چهل درم [illegible] درم مصطکی هندی رب السوس هر یک هفت درم بادیان اصل السوس مصطکی هر یک پنج درم [illegible] ده درم
خیار چنبر سه مثقال باید که مغز خیار چنبر را [illegible] عسل [illegible] حل کنند و باقی ادویه کوفته بیخته با دام [illegible] شربتی پنج مثقال تا هفت مثقال
صفت قرص گل آنجا که صفرا و رطوبت غالب بود سود دارد گل سرخ سنبل الطیب ده درم تخم کاسنی مغز تخم خیار هر یک چهار درم اصل السوس پنج درم کوفته بیخته
اقراص سازند شربتی یک مثقال دیگر اگر صفرا و بلغم بود سود دهد گل سرخ ده درم سنبل دو درم تخم کاسنی پنج درم مصطکی یک درم شربتی [illegible] مثقال [illegible] هر چند اشتها [illegible]
[illegible] نهند در روز آسایش زیره یا غوره [illegible] انار یا دراج و تیهو و چوزه مرغ خانگی باید داد و حرکت و ریاضت [illegible] کرد و اگر ممکن بود در روز نوبت [illegible]
[illegible] سکنجبین [illegible] فرمایند و الا اندر کشکاب یا شکر یا سپوس آب یا روغن بادام و شکر و یا [illegible] پست گندم با آب سرد و شکر توان داد و نزدیک [illegible]
[illegible] نان خمیری یا شربت [illegible] است [illegible] بماند که غب غیر خالصه گاهی تا شش ماه باقی بماند هر چند علاج صواب همی باید [illegible]
[illegible] اندر شطر الغب [illegible] این تب [illegible] است که از ترکیب بلغم و صفرا تولد کند اما محل تعفن هر واحد جدا باشد [illegible] بود و علامات
این تب [illegible] آنکه تب مذکور بسبب کثرت و قلت و غلظت و رقت احد الخلطین الممتزجین و بسبب استحکام امتزاج و عدم استحکام آن حدی معین ندارد
مختلف الاعراض پیدا شود از حیطه ضبط [illegible] خارج است زیرا که گاهی غب دائره با بلغمی دایمه آمیزد و بعضی این را شطر الغب خالصه گویند و گاهی غب لازمه
با بلغمی دایره و گاهی غب دائره با بلغمی دایره و گاهی غب لازمه با بلغمی لازمه و با وجود آن گاه باشد که صفرا غالب بود بر بلغم یا هر دو برابر باشند بالجمله
[illegible] خاص ترین علامات او آنست که یک روز نوبت تب درازتر و آهسته تر بود و یک روز سبکتر لیکن گرمتر و آشفته تر باشد و این بر تقدیر [illegible] که هر دو ماده دائره باشند
زیرا که بلغمی [illegible] هر روزی آید و صفراوی دایره یک روز در میان [illegible] روز که صفراوی و بلغمی جمع خواهند شد اعراض نیز مشتد خواهند شد [illegible] اعراض تب بلغمی [illegible]
[illegible] روز دوم اعراض بلغمی مع اعراض صفراوی [illegible] و این تحقیق [illegible] بسیار بود [illegible]
[illegible] آثار [illegible] از اعراض لازمه او [illegible] مثلا اگر بلغم غالب بود [illegible] درازتر باشد [illegible] ضعیف‌تر [illegible] الاطراف [illegible]
[illegible] صفرا غالب بود [illegible] کوتاه‌تر باشد و اطراف زودتر گرم گردد و تشنگی زیاده باشد و عرق تمام کند [illegible] قوی‌تر بود [illegible] و بول رنگین باشد و اگر صفرا و بلغم [illegible]
برابر بود اعراض [illegible] و گاه باشد که اندر شطر الغب ماده بلغمی [illegible] کند و بدان سبب [illegible] صفرا [illegible] گردد و بحران دیرتر شود و گاه باشد و اگر [illegible]
بلغم [illegible] کند و زودتر نضج دهد تا بدان سبب [illegible] بلغمی [illegible] شود و بحران زودتر کند [illegible] باشد و دیرتر گذرد و گاه باشد که شطر الغب [illegible]
[illegible] باشد که حاده گردد و یا بدق منجر شود و علاج طریقه [illegible] همان است که در غیر خالصه گفته [illegible] اخلاط [illegible] استفراغ [illegible]
[illegible] عام است که استفراغ [illegible] اسهال بود یا قی یا ادرار یا تعریق اما استفراغ [illegible] نشاید [illegible] نضج [illegible] اما اگر طبع قابض بود [illegible]
توان داد هر چند نضج ظهور نکرده باشد [illegible] طبع آب لعاب [illegible] نیک است پس اگر بلغم غالب بود [illegible] و اگر صفرا غالب شده [illegible]
برابر [illegible] خیار چنبر [illegible] مقداری [illegible] دیگر [illegible] تعریق [illegible] نضج و اسهال و ادرار همان است [illegible] گفته شد [illegible]
[illegible] نضج دارد خاصه اگر بلغم غالب بود صفت قرص گل که درین تب سود دارد خاصه اگر صفرا غالب بود گل سرخ شش درم تخم [illegible] صمغ عربی هر یک چهار درم نشاسته
زرشک [illegible] و طباشیر تخم خرفه هر یک دو درم کتیرا زعفران و سنبل [illegible] ریوند چینی هر یک یک درم کافور دانگی شربتی دو درم دیگر که اندرین تب که با اسهال
و اسهال بود [illegible] سنبل [illegible] زعفران هر یک سه درم عصاره زرشک دو درم ریوند چینی و گل سرخ که تمام شگفته باشد [illegible] و طباشیر و صمغ بریان کرده هر یک
[illegible] درم تخم خرفه بریان کرده شش درم گل ارمنی هفت درم شربتی دو درم و نصف دیگر که در آخر تبهای کهن سود دارد گل سرخ و اصل السوس هر یک چهار درم
[illegible] سه درم سنبل [illegible] رومی و طباشیر هر یک دو درم شربتی دو درم صفت [illegible] پس از نضج توان داد [illegible] یک درم [illegible] درم [illegible] دانگ

[illegible]

٣٣٩

... دانگ مثقال و دانگی حب کنند چنانکه رسم است و دیگری که در آخر تبهای کهن مرتب او در هم [illegible] بدهند و آن جوهری عصاره غافث

و عصاره ... افسنتین و گل سرخ هر یک [illegible] و زعفران [illegible] حب سازند و در بعضی نسخها عوض عصاره [illegible] کرده ...

... عصاره ... افسنتین ... باید عصاره ... افسنتین بجای آن قرار کرد فائده در علاج علائی نوشته که اگر تب یکروز ... دوم روز ... خالصه بود

خالصه مرکب نباشد با خالصه دیگر ... گرد دوم روز تب [illegible] اما از صفت [illegible] وغیر خالصه بود و اگر یکروز تب بشدت آید و دوم روز نیز آید اما کمتر از آن شطر الغب ...

باشد که سه غب [illegible] مرکب شود مانند شطر الغب یکروز کم دیگر روز زیاده همی آید تا آنکه یکروز نوبت یک غب باشد و روز دوم نوبت دو غب ... اجتماع غبین ... روز ...

... چنانچه در غب ... گفته شد و باید دانست که غیر خالصه و شطر الغب در جمیع امور با هم متحد اند چه در علامات و چه در معالجات و از تبهای که ... است ...

... قسم سوم ... از حمیات بلغمیه بسیط دائره ... بلغم در رگها متعفن شود و گاه بیرون رگها متعفن شود چون معده و ...

خالی بود ... و ... گویند زیرا که هر روز نوبت دارد و تب بلغمی را چند علامت است یکی آنکه بول سپید ... بود و چون ... در انتهای مرض سرخ و تیره شود

دوم آنکه ... و ... مختلف بود و آخر ... گردد و شدید الاختلاف سوم آنکه تشنگی ... و دیگر آنکه ... باشد که تشنگی لازم ... اما ...

... آنکه ... بسیار باشد ... زیرا که تب بلغمی ... حال از ... معده خالی نبود از آنست که در روی ... طعام ...

... الطحال ... وجع الراس للغب پنجم آنکه رنگ ... چون ... بود ...

... بسیار باشد ... زرد و سبز ... ششم آنکه دهن تر بود و تلخ نباشد ... نرم و رقیق برآید و قی ... بلغمی ... هفتم آنکه عرق کمتر آید و اگر آید

... اما ... گاه گاه بخار ... ظاهر شود و گویا عرق خواهد آمد ... عرق گفته شد ... است اما ... آنکه ... لطیف گردد ...

... حرارت ... صفراوی هرگز ... نوبت ... بیشتر ...

... مانند ... آنکه ابتدا ... کنند ... مثلا اگر ...

... باشد و اگر ... ضعیف باشد و ... آخر ...

... و هر چه ... باشد ... آنکه ... باید دانست که بلغم طبیعی ... است ...

... بلغم ... شود یا ... گرم شود و ... گوید ...

... آنکه ... حرارت یکسان نباشد ... گرم ... گویا چیزی گرم ...

... مرطوبان مرد ... چیزهای بلغم افزا بیشتر خورند ... کمتر کنند ...

... علاج ... آنست که تا یک هفته ... سکنجبین ساده عسلی ... باشند ...

... بهتر ... واگر ... نبود ... وقت ...

... سکنجبین عسلی ... با قندی ... آب گرم ... سکنجبین ... آب گرم ...

... سکنجبین ... بپزند ... اگر ... سکنجبین با آب ...

...

... تا ... سکنجبین ... اگر قوت قوی ...

... سکنجبین ...

بنوشانند اما اگر طبیعت [illegible] دو بار یا سه بار [illegible] حاجت [illegible] باشد [illegible] توان داد و دیگر قانون که [illegible] تا چهار روز [illegible]

و قرص گل نباید داد و فایده اگر بول درین تب غلیظ و رنگین بود و مانعی نباشد فصد باید کرد و بحسب [illegible] بلغم [illegible] مثلا اگر ماده تب بلغم شور بود

چیزهای گرم ندهند بلکه [illegible] مزوره [illegible] سازند [illegible] غلبه برودت [illegible] باشد زیرا که بلغم شور [illegible] صفراست و اگر بلغم [illegible] بود چیزهای [illegible] معتدل باشد [illegible]

گلقند با سکنجبین ساده [illegible] و مانند آن و اگر بلغم ترش یا زجاجی بود چیزهای قوی تر و گرم تر [illegible] لطیف کنند [illegible] مانند [illegible] فلفل [illegible] و مانند آن [illegible]

[illegible] گرسنگی [illegible] نفع دارد [illegible] استحمام سودمند است [illegible] شراب [illegible] و اگر ماده بلغم شور بود [illegible]

[illegible] زیرباج [illegible] نخود [illegible] با زیره [illegible] اگر بلغم [illegible] بود و اگر غذای [illegible]

خواهند گوشت تیهو و مرغ و کبک [illegible] دراج [illegible] آن بریان کرده [illegible] باشد [illegible] تقطیع بلغم نماید [illegible] سرکه [illegible]

بود [illegible] و مانند آن داخل سازند [illegible] میوه های تر [illegible]

شود [illegible] غذا [illegible] مثال آن در تب [illegible] اگر عطش [illegible]

که [illegible] نوبت اتفاق [illegible] و اگر [illegible] از نوبت [illegible] باید که از وقت طعام تا بوقت تب شش ساعت فاصله بود [illegible]

[illegible] ده درم [illegible] هر یک [illegible] درم [illegible] مجموع [illegible] شربت [illegible] بالا ذکر شد [illegible] سه درم [illegible]

دو درم گل سرخ و قصب الذریره هر یک پنج درم زعفران یک درم [illegible] تمام [illegible] گرم کرده [illegible] قرص گل [illegible]

[illegible] سخت [illegible] انیسون چهار درم [illegible] هندی [illegible] هر یک [illegible] درم [illegible]

[illegible] سه درم [illegible] کرفس [illegible] سکنجبین [illegible]

تب بلغمی [illegible] سخت [illegible] دفع گردد [illegible] با عسل [illegible]

نفع دهد که محل تعجب بود و اگر فلفل [illegible] دانه الایچی کلان و نبات برابر بگیرند [illegible] خوردن [illegible] تب لرزه بلغمی دفع نماید

فایده آنجا که در تب بلغمی از مسهل دادن مانعی باشد باید که [illegible] بلغم [illegible]

و الا [illegible] استفراغ [illegible] کرفس [illegible] بادیان [illegible] انیسون [illegible]

هر یک [illegible] تخم کرفس [illegible] درم [illegible] آب [illegible] دو درم [illegible] گلقند [illegible]

دهند و آنجا که ماده سخت غلیظ بود [illegible] سرد باشد [illegible] استفراغ قوی تر تریاق فاروق یا مثرودیطوس یا تریاق اربعه توان داد [illegible]

[illegible] بلغم شور [illegible] سکنجبین [illegible] گلقند و قرص گل [illegible] بلغم اندرون رگها [illegible]

این دو گونه باشد یکی آنکه بلغم شور [illegible] کثیر الحرارت در رگها [illegible] معده و جگر [illegible]

در اینجا [illegible] تب [illegible] بلغمی [illegible] علامات [illegible] تب [illegible]

که باشد [illegible] پوشیده بود [illegible] عرق [illegible] تب [illegible] مشابهت دارد زیرا که

حرارت او نرم [illegible] حرارت [illegible] طبیبان [illegible]

و قال [illegible] الاسباب و قد رایت کثیرا من المدقوقین [illegible]

فقتلوهم ظلما [illegible] واجب [illegible] فرق [illegible]

و قال شارح الموجز حمّى اللثقة [illegible] حرارة [illegible] الاستلاء ظاهره [illegible] الدق علامات الحميات [illegible] عدم الامتلاء [illegible]

اللثقة ان هذا الاشتباه انما يقع عند داخل الدق اللثقة لان في اوايلها لا تظهر آثارها ظاهراً بل يبقا بالجملة فرق آنست که لثقة پس از تعادل غذا تشد میگردد و تشنه

متصل و متصع بیا باشد و نبض صغیر و لین میگردد و در ابتدا تقدم تدابیر بلغم فرمایند چون کثرت اکل و شرب و عدم استفراغ و استحمام بر آن گواهی میدهد و تب بر دوام طبیعت شدید و بلغمیه

و نیز حس مجلد و رطوبت مشاهده است بخلاف دق که بعض ارد صلب و محتد بود و [illegible] روز بروز نگذارد و عقب اکل غذا حرارت اشتعال نماید و از آثار امتلا هیچ پیدا نباشد

علاج آنچه در نائبه گفته شد درینجا نیز بکار برند و اگر امتلا در خون ظاهر باشد فصد نمایند اما در استعمال منضجات و ملطفات چندان [illegible] در نائبه کنند درینجا [illegible] زیرا که هم

باشد که در تیز آمدن ماده لطیفه برگشته بر دماغ برآید و سرسام آرد خاصه اگر با صداع یا ضعف دماغ بود ده یا اما سکنجبین بیانی ده یا گلقند و سکنجبین که در روی قدری بیخ بادیان تا گرم شده

پخته باشد با جلاب جهت تقویت معده و تلطیف خفیف سود مند و اگر دماغ ضعیف بود سکنجبین بدهند و بر گلقند اقتصار فرمایند خواه تنها خواه با عرق بادیان

آمیخته و امثال آن هر چه مشاهده واجب کند و بعد از خیار شنبر طبیع را فرو دارند و اگر دماغ قوی بود و صداع نباشد نرم بود و استفراغ بلغم نمایند بجهت آنکه [illegible]

حنظل بود و جهت ادرار بول ماء الاصول دهند و استفراغ را ادرار بعد نضج شاید و قرص غافث درینجا مفید است و لهذا استفراغ قرص گل سود دارد فائده بسیار

که این تپ با خر استسقا منجر گردد پس هر گاه علامتهای آن پیدا آید بعلاج آن مشغول باید شد صفت ماء الاصول که ادرار بول نماید و مزاج را باصلاح آرد

بیخ بادیان بیخ کرفس [illegible] زرد هر یک ده درم انیسون سه درم مصطکی دو درم غافث و افسنتین و هلیله سیاه پنج از هر یک هفت درم باداورد پنج درم شکاعی

درم مویز منقی بیست درم [illegible] صفت قرص غافث غافث سی درم گل سرخ شصت درم طباشیر [illegible] درم شربت دو درم دیگر عصاره غافث شش درم

و سنبل و طباشیر و تخم [illegible] هر یک دو درم شربتی یک مثقال صفت قرص گل که درینجا نفع تمام دارد گل سرخ شش درم اصل السوس سنبل هر یک چهار درم مصطکی [illegible]

یک [illegible] شربتی یک مثقال صفت قرص افسنتین بگیرند اسارون افسنتین و انیسون تخم کرفس بادام تلخ و شکاعی و باداورد و عصاره غافث و مصطکی و سنبل هر یک دو درم

شربتی یک مثقال با پنجدرم گلقند یا پانزده درم سکنجبین بدهند و آنجا که در سینه خشونت بود جلاب بنفشه و سپستان بسیار [illegible] فائده دارد و استحمام بعد نضج کثیر النفع

[illegible] بلکه در دماغ ضعف نبود و صداع نباشد و نوعی است از حمی بلغمی که آنرا حمی اتقیالوس گویند و وی آنست که اندرون سرد دارد و بیرون گرم و سبب این تپ بلغم زجاجی است

که در باطن کثیر المقدار جمع شود و عفن گردد و بخره گرم از و بظاهر پراگنده شود پس بسبب بردت ماده که در باطن است برد در باطن محسوس گردد و بسبب انتفاع بخار

بظاهر گرمی محسوس شود و نوعی است دیگر که آنرا حمی لیفوریا خوانند و وی آنست که اندرون گرم بود و بیرون سرد و این تپ نادر افتد و باید دانست که لیفوریا اکثر

از ماده بلغم پیدا آید گاه باشد که از ماده غلیظ صفراوی عارض شود اما آنچه بلغمی بود چنان باشد که بلغم اندر قعر تن عفن شود و گرم گردد و بسبب بسته بودن مسام یا رجوع

حرارت غریزی بباطن یا بسببی دیگر بخار او بظاهر تن کمتر رسد پس ظاهر سرد بود و باطن گرم و آنچه صفراوی بود چنان باشد که صفرا اندر معا و باطن عروق عفن گردد

و بدان سبب تحلیل دیر پذیرد و بخار او بظاهر کمتر رسد پس ظاهر سرد بود و باطن سوزان و علامت لیفوریا بلغمی آنست که بول خام بود و نبض بطی و متفاوت باشد

و در اکثر نائبه باشد و علامت لیفوریا صفراوی آنست که تپ لازم باشد و بر دور غب اشتداد کند و دیگر آثار صفرا پیدا آید علاج تدابیر این هر دو نوع آنست [illegible]

و لیفوریا بلغمی باشد قریب بیکهفته [illegible] آنست که از اول مرض تا هفت روز بطبیخ تخم [illegible] و سکنجبین قی فرمایند و هفت درم گلقند هر صباح بخورانند و عقب آن بدو ساعت

درم سکنجبین بیانی ده نوشانند و آنجا که سرما قوی باشد گلقند عسلی و سکنجبین عسلی بکار برند و هر چند که باشد پس از [illegible] نضج مسهل دهند و در استعمال دوا مسهله و غیره اختیار الغذا [illegible]

[illegible] و قانون [illegible] نائبه ذکر یافت [illegible] گلقند که در وی مصطکی و انیسون [illegible] جهت تقویت معده [illegible] بلغمیه نفع تمام دارد و لیفوریا که از صفرا غلیظ حادث شود علاج او [illegible]

[illegible] بلغمیه و صفراویه چنانچه در شطر الغب ذکر یافته و سکنجبین یا گلقند نیز مناسب است و نوعی است دیگر از حمی بلغمیه که در وی حرارت و برودت محسوس گردد بظاهر

و باطن و سبب او بلغم عفن کثیر البخار است که در ظاهر و باطن گرم نماید علاج او همان که در انواع سابقه گفته شد فائده گاه باشد که بلغم زجاجی در قعر تن بسیار متولد شود [illegible]

... باشد و علامت او آنست که در باطن سردی محسوس گردد و ضعف و ظاهر تن بر حالت خود باشد و گاه باشد که بلغم زجاجی در [illegible]
... آنکه عفونت پذیرد و علامت او آنست که با رعشه و لرزه بود و بدن افسرده و تب حرارت [illegible] نباشد و سبب لرزه [illegible] استعمال [illegible] علاج
ملطفات [illegible] کنند و تنقیه بلغم نمایند خاصه قی و در اینجا ادرار و تعریق با حمام و ریاضت اولی تر از اسهال است و نوع [illegible] بلغمی که آنرا نهاری گویند
و وی آنست که نوبت او در روز باشد و [illegible] در شب [illegible] دیگر آنرا لیلی خوانند و وی آنست که به شب گیرد و [illegible] و این هر دو [illegible] بود اما
نهاری اطول و بدتر باشد [illegible] سبب و این هر دو تب باشد که [illegible] علاج آنچه در تبهای بلغمی ذکر یافته استعمال نمایند [illegible] که
مسطور شد و گاه باشد که تب لیلی و نهاری حادث شود از بلغم زجاجی که [illegible] گردد [illegible] در بدن و عفونت کمتر داشته باشد علاج [illegible]
بلغم افزاید منع نمایند [illegible] شربت [illegible] مانند [illegible] حمام و [illegible] باشد [illegible] بلغم [illegible]
[illegible] و خمس و سدس و سبع و ثمن [illegible] ربع [illegible] اصناف [illegible] علاج [illegible] گفته آید [illegible] اصناف [illegible]
لیکن [illegible] کرده شود [illegible] نوع اول از تب ربع و این [illegible] آنکه ماده [illegible] عفن شود و [illegible] ربع دایره [illegible]
[illegible] عفن گردد [illegible] صنف اول [illegible] ربع دایره [illegible] آنست که در روز در میان [illegible] کند [illegible] روز [illegible] و چهارم [illegible]
و این [illegible] عفونت [illegible] عارض شود [illegible] و اکثر [illegible] ممکن [illegible] تا یک سال [illegible] و [illegible]
رهائی یابند و اکثر علاج چنانچه باید [illegible] یا خطائی [illegible] یا ماده سخت غلیظ و خام بود و مدت وی طویل شود و باشد که دوازده سال [illegible] دراز [illegible]
انجامد و علامت کلی وی آنست که در نوبت نخستین لرزه و سرما کمتر باشد و در هر نوبت زیاده شود تا قریب به انتها [illegible] کمتر گردد [illegible] این تب [illegible] که
[illegible] و تکسیر [illegible] و نیک [illegible] گرم شود و مدت نوبت ربع [illegible] و چهار ساعت [illegible]
[illegible] ساعت [illegible] یک نوبت تا ابتدای نوبت دیگر [illegible] دو ساعت باشد اما علامت [illegible] اختلاف ماده [illegible]
[illegible] پنج وجه بیان کنیم [illegible] که تب ربع یا از عفونت سودای طبیعی بود و یا از عفونت سودای غیر طبیعی و سودای غیر طبیعی خالی نیست
از آنکه از احتراق خون حاصل شود یا از احتراق صفرا یا از احتراق بلغم یا از احتراق سودای [illegible] خلط [illegible] غیر طبیعی مراد از احتراق اخلاط
[illegible] سوخته خاکستر شود بلکه [illegible] اجزاء او [illegible] و باقی غلیظ گشته ماند [illegible] علامت آنکه از عفونت سودای طبیعی [illegible] آنست که [illegible]
بود و اسباب سودا انگیز [illegible] گوشت گاو و [illegible] ماهی [illegible] سود [illegible] اتفاق افتاده باشد و این [illegible] و [illegible] مزاج
سرد و خشک و در خریف پدید آید اما علامت آنکه از احتراق خون افتد آنست که غلبه خون [illegible] باشد و سرخی بول [illegible] و [illegible]
[illegible] و [illegible] کثیر الاکل و در ایام ربیع پدید آید اما علامت آنکه از احتراق صفرا افتد آنست که نوبت [illegible] باشد و عطش بسیار بود و تلخی دهان [illegible] عرق
[illegible] و تواتر [illegible] التهاب و غضب [illegible] و جز آن که از لوازم غلبه صفرا است پیدا باشد و این [illegible] مزاج ایشان گرم و خشک بود و [illegible]
[illegible] گرم و خشک [illegible] پدید آید و [illegible] صفرا [illegible] اما علامت آنکه از احتراق بلغم افتد آنست که بول [illegible] غلیظ باشد و سردی [illegible]
[illegible] قلت عطش و کثرت خواب و جز آن که از لوازم بلغم است پیدا بود [illegible] پدید آید [illegible] اما علامت آنکه از احتراق سودا افتد آنست
که [illegible] خواب [illegible] و [illegible] سرخی [illegible] سودا و کبودی و لاغری بدن و کدورت لون [illegible] پیدا آید [illegible] عفونت سودای طبیعی [illegible]
در جمیع انواع ربع [illegible] بول سپید و رقیق و خام [illegible] سیاه و غلیظ [illegible] گفته اند [illegible]
نشان [illegible] علاج [illegible] مشترک در جمیع اصناف این تب آنست که [illegible] طعام و شربت باز دارند [illegible] و اگر [illegible] بیمار [illegible]

[illegible] نوبت [illegible] هر چه گرم و خشک باشد [illegible]

وارد و [illegible] باد انگیز و سریع التعفن است [illegible] حرکات [illegible] در ابتدا لطیف تر [illegible]

چون از نضج استفراغ قوی [illegible] اگر [illegible] مسهل [illegible]

گوشت طیور [illegible] معتدل بود [illegible] اما [illegible]

[illegible] نضج [illegible] جهت استفراغ رقیق [illegible] غلیظ نضج [illegible]

[illegible] آب گرم [illegible] حمام معتدل که عرق بیارد [illegible] نفع تمام [illegible] فصد [illegible]

[illegible] آنجا که خون سرخ و صاف آید [illegible] البته خون [illegible] رگ باسلیق [illegible]

[illegible] رگ فراخ باید [illegible] خون [illegible] سرخ و صاف [illegible] غلیظ [illegible]

[illegible] سودا [illegible] ماء الجبن که آنرا با افتیمون [illegible]

سودا [illegible] شاهتره [illegible] سکنجبین [illegible]

[illegible] نفع تمام دارد [illegible] حرارت قوی [illegible] سکنجبین با آب [illegible]

[illegible] سکنجبین [illegible]

[illegible]

[illegible] گل سرخ [illegible] باید کرد [illegible] صفت گلنگبین
مسهل [illegible] چهار دانگ [illegible] گلنگبین [illegible] سکنجبین [illegible] شربت [illegible]
[illegible] هلیله کابلی هلیله سیاه [illegible] بسفایج افتیمون [illegible] کوفته [illegible] شکر [illegible] آب گرم [illegible]
[illegible] زمستان [illegible] گرم نفع دارد [illegible] تریاق بزرگ [illegible] دو دانگ [illegible]
[illegible] غایت عجیب النفع است [illegible] و اگر ربع سوداوی بود [illegible] عفونت سودا طبیعی باشد [illegible] احتراق سودا باید [illegible]
قریب [illegible] ربع بلغمی [illegible] استفراغ قوی پیش از نضج [illegible] بعد ظهور نضج [illegible] مسهل قوی و فصد [illegible] مسهل درین نوع
[illegible] مراعات قوی فیما بین المسهلات زیرا که مادهٔ سودا عسر الانفعال است [illegible] استفراغ ماده [illegible] نضج [illegible] قوت بحال [illegible]
[illegible] مسهل گردد و تقویت جگر و سپرز [illegible] سکنجبین [illegible] جایز نیست مگر [illegible] از نضج
چون رگ زنند باسلیق باید زد خاصة از چپ و رگ باید که فراخ گشاده شود [illegible] در مسهلات این ربع افتیمون [illegible]
[illegible] حجر ارمنی و حجر لاجورد [illegible] سیاه [illegible] جالینوس گوید بسیاری [illegible] ربع سوداوی را علاج کردم بدین طریق که از پس نضج مسهل دادم [illegible]
[illegible] شربت افسنتین خورانید [illegible] تریاق بزرگ فرمودم [illegible] درین تپ نفع دارد [illegible] گرم [illegible]
[illegible] خون گرفتن [illegible] سودا [illegible] سپرز را مالیدن و حجامت [illegible] بسیار [illegible] مجرب [illegible]
[illegible] نفع [illegible] اگر [illegible] باشد [illegible] دوم اندر ربع لازمه [illegible] عفونت سودا است [illegible] علامت وی [illegible]
[illegible] دائره گفته شد [illegible] رگ باسلیق زنند [illegible] سکنجبین [illegible]
[illegible] در گرمی و سردی معتدل بود [illegible] مطلوب شود [illegible] مطبوخ افتیمون [illegible]
[illegible] مسهل قوی بعد نضج تام باید داد [illegible] سکنجبین و آب گرم [illegible] تقویت [illegible]
[illegible] نفع دارد [illegible] همان است که در دائره ذکر یافته [illegible] مراعات حرارت و برودت [illegible]
سوم اندر دیگر حمیات سودا [illegible] اسامی [illegible] مثلا اگر [illegible] خمس گویند [illegible]
اگر [illegible] سدس [illegible] سبع و ثمن و تسع و عشر [illegible] اتفاق افتد قال القرشی شاهدنا رجلا کانت حماه تنوب
ثمانیة عشر یوما نوبة واحدة [illegible] حمیات [illegible] اطبا گفته [illegible]
[illegible]
[illegible] ربع است [illegible] سودای بلغمیه [illegible] انواع [illegible] خمس است زیرا که [illegible]
[illegible] بوعلی گوید که مراد بقراط از خمس [illegible] علاج
[illegible] همان است که در ربع گفته شد [illegible] مسهل قوی [illegible] اگر
[illegible] بلغم [illegible] سودای سوخته [illegible] استفراغ پیش از نضج [illegible]
[illegible] حرارت و برودت مزاج [illegible] ذکر یافته [illegible] مراعات جگر و معده و سپرز [illegible] بلغمی ذکر یافته [illegible]
سکنجبین [illegible] اندر حمیات مرکبه مختلطه [illegible] مرکبات [illegible] زیرا که [illegible]

۱۴

[illegible] هر گاه باشد آن را تب مرکب گویند [illegible] چون [illegible] عفونی [illegible] عفونی [illegible]

بود و چون ترکیب تبها عجایب [illegible] باشد چنانکه [illegible] و از این ترکیب [illegible] نظام بود مثلا [illegible]

شود پس بر تدبیر آن [illegible] و همچنان بسیار مرکبات است [illegible]

و از آنچه مرکب است هر یک از تبها [illegible] بسبیل اختلاط باشد چنانچه [illegible] انتظام [illegible] و عدم تعیین آن [illegible]

اختلاط گویند [illegible] اما ترکیب مداخله آنست که [illegible] تب در بدن باشد که تب [illegible]

[illegible] عارض مشغول گردد و ترکیب مداخله آنست که [illegible] یکی و دیگری [illegible] خواه بمجرد مفارقت خواه [illegible] و ترکیب مشارکت آنست که هر دو [illegible]

[illegible] ترکیب [illegible] باشد [illegible] در معرفت این تبها [illegible] مهارت تام [illegible]

مشکل [illegible] گفته اند که بر نوبتهای تب اعتماد نشاید کرد زیرا که [illegible] اختلاط [illegible]

مختص [illegible] استدلال کنند و باید دانست که هر گاه تب نخست [illegible] و لازم گردد [illegible] یا در میان تب [illegible]

[illegible] بحکم باید کرد که تب مرکب است و همچنین هر گاه اندر تب [illegible] لرزه [illegible] باشد [illegible] تب مرکب باشد [illegible]

نوبتهای تب کوتاه بود [illegible] علاج [illegible] تمام [illegible]

ترکیب [illegible] مذکور است ترکیب [illegible] هر کدام تب که قوی تر و خطرناکتر بود [illegible] نسبت [illegible]

و این [illegible] موقوف بر رای طبیب [illegible] آنست [illegible] تا اخلاط

کم [illegible] اخلاط [illegible] بر آمدن [illegible]

لطیف بود [illegible] قوانین که بالا ذکر یافته [illegible] فایده [illegible] تبها

مرکبه [illegible] مقاله [illegible] مرکبات باید [illegible] هر گاه [illegible]

مطلوب [illegible] آماس [illegible] آماس [illegible] حادث شود [illegible]

در باطن [illegible] گفته شده اسباب این آماسها در اکثر [illegible]

باشد چون زخم و ضربه و سقطه و هر گاه این تب که حمی یوم است [illegible] آماس [illegible]

از اسباب سابقه حاصل شده باشد و علامت این تب آنست [illegible] گوشت [illegible]

علاج تدبیر این قسم [illegible] گفته شده [illegible] باشد [illegible]

و سهولت این تب [illegible] عضو متورم باشد [illegible] و رقیقی [illegible] آن [illegible] تبها

[illegible] آماسهای باطنی [illegible] آماسهای باطن [illegible] نام خاصه دارد [illegible] و برسام و خناق و ذات الجنب [illegible]

و ذات الریه و ذات العرض [illegible] ذات الصدر [illegible] آماس جگر [illegible] آماس [illegible] آماس معده [illegible]

[illegible] آماس [illegible] و علامت و علاج [illegible] عضو متورم [illegible] باید دانست که درین تبها [illegible]

[illegible] آماس [illegible] باشد [illegible]

[illegible] مقاله [illegible] تب [illegible] باشد [illegible]

[illegible]

... هوائی که در ... و حرارت ... [illegible]

هوای ... ایشان که هوا گرم و خشک بود و یا کم باشد و پوشیده نماند که ... سبب ... اخلاط ... [illegible]

... اخلاط ... دل ... کند که کثیر الجماع و ضعیف القوی و مفتوح المسام بود ... باشد و ... [illegible]

و بارانی بودن فصول ... و جود آن بسیاری ستاره‌های دنباله‌دار و ... هوا و بسیاری حشرات از زمین و قلت باران و کدورت هوا ... [illegible]

... روز و خنکی شب دیگر ... و دیگر جانورهای زمین ... حدوث وباست و اکثر آنست که ... [illegible]

... علامات و این علامات گاه باشد که ... در یک شخص پدید آید و گاه بود که بعضی از آن ظاهر شود ... [illegible]

... بالجمله نخستین علامات آنست که ظاهر تن سخت گرم نباشد اما در باطن ... و حرارت قوی بود دوم آنکه ... [illegible]

... النفس ... و بعضی را ... و بعضی ... با ... پنجم آنکه ... [illegible]

... ششم آنکه ... هفتم آنکه ... [illegible]

... تشنگی شدید و خشکی زبان و دهان لازم باشد ... [illegible]

... و اندام سست باشد و قوت ساقط گردد و غشی افتد ... بر ... ظاهر شود و باز پنهان گردد و بسیار باشد که طاعون ... [illegible]

... گاه باشد که در این تب ... از ابتدای تب شروع نماید و ... دست و پای سرد شود و غشی افتد ... [illegible]

... گاه باشد که حرارت تب سخت پدید نیاید و ظاهر ... در باطن دلیل ... [illegible]

... اگر با طاعون ... مردم از این بلا ... اللهم ... عن جمیع البلیات علاج ... وبائی ظاهر شود ... [illegible]

... میوه ... کافور و بنفشه و نیلوفر و برگ بید و سیب ... شیرین و گلاب ... [illegible]

در خانه ... و چون ... حاجت آید هوا ... خانه باید ... زمین ... [illegible]

... اسباب ... باید که ... کافور ... سیب ... ترنج ... [illegible]

... و گلاب ... سرد ... کافور ... [illegible]

... تب ... باید داد اگر ... [illegible]

... القوه ... باید کرد ... گوشت ... اصلاح کرده ... [illegible]

... کافور و ... و برگ بید و برگ مورد ... و صندل و کافور و سرکه و گلاب ... [illegible]

... و اطراف سرد گردد و ... تنفس ... [illegible]

حرارت از باطن بظاهر ... مسام ... دل و دماغ ... [illegible]

رطبه و هوای ... تمام دارد زیرا که ... هوا ... [illegible]

... دل و دماغ ... اخلاط ... اعتدال بود ... [illegible]

... خشکی ... اخلاط ... [illegible]

... آن اخلاط ساکنه ... طبیعت ... مسام بود ... جماع و استحمام و ... [illegible]

از دبا زمانند و ورد و انست بعادت اندک خورند تا استعمال نشود و گوشت الایاقی و زرشک و حلوای زبان ان بخورد و سرکه نیز ... نمایند و اگر گوشت خورند

و درایام تریاق و شیره و طعوس و انگه خوردن نفع تمام دارد و بعضی برانند که صبر و مرّ و زعفران در سه یا کرده بخیه مقدار یک درم با عسل ... به روز بکاهند فساد هوا ... کنند

باید دانست که استعمال این چیزها گرم وقتی رخصت است که هوای سرد بود و خورنده مزاج سرد و تر داشته و گرنه هرگاه این اشیا را حیزی نباید خورد که زبان کاملی دارد و رود

ترشی و تنگی و شربت ... انار و ... و جو که در اسهال زند بیده باشد منع است زان که فساد هوا و ارض نیز فساد میگیرد و آنست که آب جوشیده خورند و از آب

چاه و حوض احتراز نمایند و آب انها را اختیار نمایند و آب باران نشاید خورد و آنجا که فساد هوا عام بود هوای خانه بهتر از هوای صحرا باشد و الا ... که فساد

بهتر است چنانچه در صحرا روغن گاو و خوردن و بیرون بالیدن در این ایام نفع دارد مقاله اندر جی جدری و جی حصبه باید دانست که جدری و حصبه حقیقتاً گرچه ...

علیحده مقاله مستقل ذکر خواهیم ... اما در اینجا که مبحث حمیات است بیان تبی که لازم جدری و حصبه است واجب نموده اند و این هر دو از جوشیدن خون عارض شود خواه غلیان ادر ...

نضج طبیعت باشد چنانچه در سن طفولیت پیدا آید بواسطه پختن خون خام زیرا که خون کودک خام و تر بود و ممکن نیست که چیزی گرم و تر پخته شود و خالی نجاتی ...

بی آنکه پخته شود و چون خون بجوشد اکثر آنست که بر جلد ظهور بثرهای مذکور نماید و کمتر باشد که خون بجوشد و پخته شود و بر ظاهر نشود و بر چیزی پدید نیاید که این اشیا ... بعض الالطاف

و خواه غلیان او بر وجه نا طبیعی باشد چنانچه بیرون می آید در بدن مستعد از ... اخلاط با سباب ... این هر دو از جمله بیماری های واست یعنی هرگاه

وبائی ظاهر شود در آن فصل خلقی بسیار بدان بیماری گرفتار شوند و فرق در این هر دو آنست که ماده جدری که آنرا آبله و نغز کان گویند خونی باشد گرم و کثیر المقدار

و در طبیعت مایل از آنست که دانه او بزرگ حجم باشد و بیشتر به عدس بزرگ یا بزرگتر از آن در بدن بر آمده بود و زردی از ریم کند و در ابتدا سرخ باشد و زرد یا نضج سفید زند

گاه باشد که هم از ابتدا سپید بر آید و قلیل المقدار و پراکنده بود و این است خاصه اگر تمام زود بر آید و زود پخته شود و گاه باشد که ... در تمام ... کثیرا

بود و رنگ او سیاه یا بنفش باشد و ... بسیار بر آید و ... البرود و نضج باشد و این با خطر باشد ... اگر خون از جدری بر آید آنچه آبله باشد تب ...

... هیچ آن اگر بعد بر آمدن آبله تب فرو ننشیند ... باشد که آبله مضاعف بود یعنی در جوف آبله بثره دیگر باشد اما ماده حصبه ... باشد ...

... با اول بود ... کمتر باشد ... گاه در سر و با پوست ملتصق باشد ... نبود و ریم نکند بلکه چون ... شود ... ریشه آرد ... پوست ...

... گردد و ... آبله ... و رنگ ... ظاهر شود ... و حصبه ... است ... خاصه آنچه سیاه ...

... باشد ... بر آید ... نضج ... غشی ... باشد ... غشی ... باشد و بهترین ...

... و حصبه آنست که ... در حال ... آب ... باشد و علامت تب جدری و حصبه آنست که پشت درد کند ... و سیلان اشک سرخی چشم ...

و ... سر ... و بر ... بر آید و ... هرگاه ... پشت ... گردد ... باید باشد

... و ... تنگی نفس ... عارض گردد و فرق در تب جدری و حصبه آنست که تب حصبه ... باشد و در پشت درد کمتر شود و قلق

غثیان بی جدری و حصبه ... بر آید ... اگر زود ... بر آید ... آثار ... مخصوص ... زکام ...

باشد حکم باید کرد که آبله یا حصبه پدید آید علاج هرگاه این تب ظاهر شود و خون غالب بود رگ باسلیق یا اکحل یا قیفال زنند پس اگر خون غالب بود ... نیاحید

... که غشی ... زیرا که خون کمتر ... و در وقت بسیاری حاجت ... دارد و اگر ... فصد ... حجامت نمایند یا ارسال علق ... جهت ...

... گرم و دهان تلخ و چشم زرد و بول ناری باشد ... صفرا کمتر کنند ... اگر طبع نرم باشد ... مشغول گردند و فصد ... کمتر ...

... حجامت ... خون ... نظر کنند که قوی ... غیر قوی ... باشد ... معاونه ... و سرد ... و ...

... قوی ... باشد حاجت ... بود بلکه ... حال در جی جدری و حصبه ... ظهور ... کرده باشد رخصت ... تدبیر ...

۳۳۹

[illegible]

[illegible]

[illegible] اگر خواب نیاید [illegible]

[illegible] چشم [illegible] گلاب [illegible]

و اندکی کافور و اندکی [illegible] بچکانند و آب کشنیز تر و آب تخم [illegible] انار ترش [illegible] بگلاب [illegible] در چشم چکانیدن چشم را از آبله نگاه دارد [illegible]

[illegible] زعفران [illegible] سازند و با آب کشنیز تر بسایند بیرون چشم طلا نمایند [illegible] اگر آبله پدید آمده باشد کافور اندر گلاب حل کنند و بچشم

اندر چکانند [illegible] در سپیدی چشم [illegible] آب کشنیز حل کنند [illegible] بچشم اندر چکانند [illegible]

بگلاب [illegible] تمام دارد [illegible] شیاف [illegible] در چشم برآمده باشد [illegible]

[illegible] چشم [illegible]

و نگاه داشتن [illegible] گلاب [illegible] چند قطره بچکانند [illegible]

و آب [illegible] گلاب یا آب [illegible] روغن گل [illegible] بچکانند [illegible]

[illegible]

[illegible] سماق و گل [illegible] و عدس [illegible] در گلاب [illegible] اگر گلاب [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] شیر [illegible] بادام [illegible]

[illegible]

آنست که صندل و شیاف [illegible] گلاب بسایند [illegible]

پدید آید [illegible]

[illegible] فایده

اندر طعام و شراب [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] طباشیر [illegible] تخم خشخاش [illegible]

[illegible] تخم خشخاش [illegible]

[illegible] طعام و شراب [illegible]

[illegible]

[illegible] حصبه [illegible] گفته شد [illegible] و حقوقات [illegible]

[illegible] احتیاط [illegible] حصبه [illegible] ساخت [illegible]

[illegible] ده ساله و دو ساله [illegible] تا آنگاه که [illegible] ده ساله [illegible] باشد هرگاه [illegible] کمتر باشد

[illegible] خشک چون [illegible] سوء القوه [illegible] احتیاط کردن [illegible] یا از رسالان [illegible] نباید

[illegible] لازم است [illegible] غسل کردن [illegible] در آب [illegible] نفع تمام [illegible] خوردن [illegible] شیر [illegible] مانند آن [illegible] مشغول و

[illegible] گرم [illegible] از اطعمه [illegible] گوشت و بادنجان [illegible] شراب [illegible] شیر [illegible] ایام کودکان و جوانان جدری و حصبه [illegible]

[illegible] آفتاب و آتش [illegible] حرارت آفتاب [illegible] ملاقات [illegible] ریاضت [illegible] آن منع نمایند [illegible] انجیر و انگور و مانند آن [illegible] عسل

[illegible] چون [illegible] بسیار باشد که [illegible] فایده [illegible] نباید [illegible] استفراغ [illegible] نفع دارد [illegible] جدری و حصبه [illegible] گاه گاه [illegible]

[illegible] خشک کردن [illegible] تدبیر [illegible] حاجت آید و تدبیر [illegible] گاه باشد که بدین تدبیر حاجت [illegible] کردن [illegible] حاجت [illegible]

[illegible] حصبه گفته خواهد شد در باب [illegible] انشاءالله تعالی مقاله اندر حمی غشیه یعنی تبی که بیهوشی [illegible] و ضعف [illegible]

آنکه از بلغم خام [illegible] باشد که بلغم خام در بدن افزون شود و عفن گردد و تب آرد و چون [illegible] ماده حرکت نماید [illegible] دل [illegible]

[illegible] شود و غشی افتد و [illegible] سبب ضعف معده غشی روی نماید و تبهای بلغمی از ضعف معده [illegible] خالی باشد و آنجا که هم [illegible] معده ضعیف بود [illegible]

ماده به دل ریزد سخت قوی باشد [illegible] علامت حمی غشیه بلغمی آنست که [illegible] در بدن [illegible] پیدا بود و تب [illegible] و تب بلغمی [illegible] و رنگ

روی صاحب [illegible] مایل به کبودی و سیاهی و سبزی و چشمهای تیره گردد و وقت هیجان [illegible]

[illegible] باشد [illegible] بلغم [illegible] غشی آرد [illegible]

[illegible] اگر [illegible] باید دانست [illegible] تب [illegible]

[illegible] علاج [illegible] آنست [illegible] ماده [illegible] خام [illegible]

[illegible] اگر غذا [illegible] ماده [illegible] گردد و اگر [illegible]

[illegible] ماده خام [illegible] ضعیف [illegible] نقصان بود که ماده [illegible] حرکت آید [illegible] نفس [illegible]

[illegible] اگر [illegible] استفراغ [illegible] زیرا که استفراغ نا کرده و خلط نا جنبانیده غشی [illegible] حرکت آید و ماده [illegible]

[illegible] آنست که از شروع تب [illegible] ماء العسل ساده چیزی دیگر ندهند و اگر قوت ضعیف بود [illegible] و اگر قوت [illegible]

[illegible] ماء العسل [illegible] شراب [illegible] غشی [illegible] و آنجا که طبع [illegible] بود [illegible]

[illegible] قوت ساقط نشود و آنجا که طبع قبض [illegible] قلیل الحده چون [illegible] که درد [illegible] باشد [illegible] و قانون علاج [illegible]

تب [illegible] ماده [illegible] گرم شود [illegible] اشربه و اغذیه باید که ملطف و قلیل الحده باشد و تقلیل حدت ملطفات [illegible]

بیشتر توان کرد و بهترین [illegible] مالش بدن [illegible] دستها و پایها [illegible] روغن [illegible] تازه [illegible]

[illegible] روغن زیت [illegible] گل [illegible] مالیدن [illegible] و ترتیب مالش آنست که نخست [illegible] از بالا [illegible]

[illegible] باز رجوع [illegible] مالش [illegible] سرخ شود و بیم باشد که بیمار بیهوش گردد [illegible]

[illegible]

[illegible] و [illegible] در غایت [illegible] باید و اگر [illegible] ممکن بود [illegible]

و اگر مریض بدان معتاد بود و تابستان باشد سکنجبین با [illegible] و در زمستان سکنجبین عسلی [illegible] گرم [illegible] باید داد تا ممکن بود [illegible] آب [illegible] سکنجبین [illegible]

و اگر [illegible] معتدل مفید است و آنچه [illegible] آسان باشد [illegible] نفع کلی دارد سکنجبین عسلی با یک درم [illegible] با یک درم [illegible] هر صباح دادن [illegible]

سخت گرم باشد فائده تدبیر این مرض [illegible] زیرا که سبب بیماری ماده خام است و از اخراج خون [illegible] شود و خلط خام تر گردد [illegible]

و آنکه در یا [illegible] آماس بود [illegible] و [illegible] رخصت نباشد بلکه هیچ علاج روا نبود زیرا که امید نجات مفقود است لیکن [illegible] علاج [illegible]

[illegible] باختن و [illegible] سزاوار این تدبیر [illegible] بر رای طبیب است که آنچه [illegible] و [illegible] بود [illegible] استعمال نمود [illegible]

و در [illegible] که شده نوع دوم اندر حمی غشیه که از صفرا افتد [illegible] باشد که صفرا رقیق تر شود و [illegible] حرکت ماده [illegible] حرارت

[illegible] ماده [illegible] غشی آرد و علامت او آنست که [illegible] آید و بدین نزدیکی بلاغری گراید و در یک نوبت تا دو نوبت [illegible]

[illegible] و در قوت [illegible] نماید و [illegible] احوال [illegible] چنان شود که بیمار [illegible] و این تب بیشتر در [illegible] گرم که در غایت حرارت [illegible] بود [illegible]

[illegible] صفرا و [illegible] حادث گردد و [illegible] قوت ساقط کند [illegible] باشد و خصوصا [illegible] معده و جگر ورم باشد فائده حمی غشیه که سبب

[illegible] علاج [illegible] آب انار [illegible] آب [illegible] و تخم خیارین [illegible] شربت [illegible] و فواکه [illegible] باشند [illegible]

[illegible] سرد کرده [illegible] صندل [illegible] گلاب [illegible] در فراش [illegible] خوشبو و فواکه [illegible] بیمار [illegible]

و اگر [illegible] سرد کرده [illegible] وقت [illegible] ایشان را از [illegible] قوت [illegible]

[illegible] گردد و باشد که [illegible] تمام نماید [illegible] غشی [illegible] ذکر کرده [illegible] رقیق کرده [illegible] شراب [illegible] با آب [illegible] گلاب

[illegible] نماید و اگر تب شدید الحرارت بود [illegible] باید داد [illegible] سرد کرده باید داد [illegible]

استعمال باید کرد [illegible] معده و جگر ورم باشد [illegible] تدبیر باید کرد که [illegible] شفا [illegible] فصل سوم اندر حمی دق و وی آنست که حرارت غریبه با اعضا اصلی [illegible] دل [illegible]

و غذای رطوبات [illegible] طبیعیه [illegible] باید دانست که [illegible] در سه نوع رطوبت است که هرگاه یکی از آن [illegible] شود دق پدید آید [illegible] دقه [illegible]

[illegible] شده [illegible] لاغری لازم دارد [illegible] نخستین رطوبت است که [illegible]

[illegible] است [illegible] غذا [illegible] تحلیل شود [illegible] رطوبت [illegible] باشد [illegible] لیکن [illegible] تمام [illegible]

[illegible] سوم رطوبت است [illegible] اعضای اصلی [illegible] هرگاه [illegible]

[illegible] اجزای [illegible] اول [illegible] دوم [illegible]

[illegible] نخستین [illegible] از حوالی دل [illegible] باشد [illegible]

و این نخستین دق [illegible] علاج پذیرد و لیکن دق [illegible] مشکل توان دانست زیرا که دق [illegible] هرگاه [illegible]

و دوم [illegible] چنان باشد که [illegible] شود و این درجه دوم دق است و [illegible] دق را ذبول گویند [illegible]

علاج پذیرد [illegible] دشوار [illegible] هرگاه [illegible] رطوبت [illegible] شود [illegible]

دق را [illegible] گویند [illegible] علاج پذیرد [illegible] اعضای [illegible] اجزا [illegible] دو گونه است یکی آنکه [illegible] اعضای [illegible]

[illegible] عضو [illegible] و [illegible] دوم [illegible] گوشت [illegible] باید [illegible]

[illegible]

اسباب باد عارض شود و یا از اسباب بادیه اسباب بادیه چون تب محرقه است و ورم گرم سینه و شطر الغب و حمی یوم [illegible] و حوالی [illegible]

[illegible] آن که حرارت بدل باشد بدو ادویه حار است که [illegible] قوت و [illegible] بیمار را [illegible] الملک [illegible] گرم شود و در [illegible]

اما اسباب بادیه چون غم است و بیم و تعب مفرط و جوع بسیار کشیدن و در وقت شباب کسی را که مزاج او گرم و خشک بود و [illegible] اسباب بادیه [illegible]

کند زیرا که مبادی دق دل است [illegible] ماند که تب دق در اکثر انتقالی میباشد زیرا که [illegible] حرارت غریبه [illegible] با اعضا [illegible] آنکه [illegible] یا روح [illegible]

تب گاه مفرد و گاه با حمی عفنیه مرکب گردد و بدترین ترکیب ها با [illegible] است و علامت تب دق مفرد [illegible] آنست که [illegible] ضعیف [illegible]

[illegible] ثابت باشد و تب آهسته لازم بود بیمار را از تب [illegible] آگاه نباشد و هرگاه دست بر بدن وی گذارند نخست گرم نبود چون دست [illegible] گرمتر نماید [illegible]

اگر [illegible] نظر کنند [illegible] و درست ترین علامات تب دق آنست که هرگاه بیمار غذا خورد [illegible] تغییر گردد [illegible]

[illegible] باشد که [illegible] چراغ [illegible] بسیار باشد که طبیب جاهل [illegible] آنکه تب [illegible] غذا [illegible] بیمار را [illegible]

اگر چه [illegible] غذا [illegible] و درتبهای دیگر [illegible] فرق بسیار است [illegible] آنست که [illegible]

[illegible] گرانی اعضا و برودت اطراف و اختلاف نبض زیادت شود و در دق [illegible] ظاهر شدن تب [illegible] نباشد [illegible] مرکب نباشد و نشان ترکیب [illegible]

[illegible] عفنیه [illegible] خالی بودن [illegible] خارج از عروق بود [illegible] مرکب شود [illegible]

رطوبت اول [illegible] حرارت [illegible] آنست که [illegible]

ظاهر گردد [illegible] و پوست پیشانی کشیده گردد [illegible] چشم [illegible]

[illegible] گردن باریک شود [illegible] استخوان سینه برآید [illegible] موی [illegible]

[illegible] درجه اول است [illegible] درجه دوم [illegible] درجه سوم [illegible] آید موی [illegible]

[illegible] و بجز پوست و استخوان هیچ نماند و این نشان [illegible] باشد [illegible] گوشت [illegible] استخوانها [illegible]

باشند امید صلاح [illegible] باشد [illegible] هرگاه [illegible] و حرارت زیاده نگردد [illegible] خشکی [illegible]

[illegible] علاج هرگاه متحقق شود که تب دق است [illegible] علاج [illegible]

[illegible] علاج [illegible] سوم [illegible]

و [illegible] چهارم شیر [illegible] پنجم غذای موافق خورانیدن [illegible] فایده [illegible] اگر فصل [illegible]

بود [illegible] آب جاری باشد [illegible] آب [illegible]

[illegible] کتان نرم [illegible] تازه کنند [illegible]

باشد [illegible] گلاب [illegible] کافور [illegible] آب [illegible] گرم [illegible]

[illegible] کتان [illegible] آهستگی [illegible] صندل و گلاب و آب [illegible] گل [illegible]

[illegible] گرم شود بردارند و دیگر [illegible] خرقه [illegible]

[illegible] نفس [illegible] گرم کرده [illegible]

[illegible] فصل زمستان [illegible]

[illegible] بحسب فضول اختیار نماید مثلا در کسانی که [illegible] استحمام [illegible] و [illegible]

کودکان بود و که موجب [illegible] باشد و گرمی حمام بدان علت [illegible] دل را گرم کند [illegible] و اگر [illegible]

صواب باشد اگر [illegible] و قدری [illegible] استحمام [illegible] ساعت [illegible] حمام [illegible]

[illegible] بدارند و در حمام [illegible] پوست نرم شود و تری پذیرد و بعد از استحمام [illegible] در آب سرد غوطه دهند تا [illegible] توقف [illegible]

[illegible] نماید که در تابستان [illegible] باشد و نفع در آوردن در آب سرد بعد استحمام آنست که حرارت حمام زایل شود و قوت باز آید و مسام مفتوحه با اعتدال آید [illegible]

[illegible] تحلیل نماید [illegible] در آب سرد [illegible] چون روغن بنفشه و نیلوفر [illegible] بادام [illegible] باید [illegible] روغن با آب [illegible]

باشد [illegible] بعد استحمام [illegible] غوطه دادن [illegible] سزاوار است که [illegible] گوشت [illegible] باشد و طریق در آوردن [illegible] آنست که بعد استحمام [illegible]

کمتر از آب حمام باشد در آورند پس [illegible] که گرمی او از آن کمتر بود و همچنان بتدریج تا به آب مایل بسردی [illegible] تا که نوبت به آب سرد [illegible]

استحمام و در آوردن در آب سرد [illegible] چیزی نرم بخورانند چون [illegible] تازه [illegible]

دیگر [illegible] استحمام [illegible]

بنشانند [illegible] و همچنان دو سه بار [illegible]

استعمال [illegible] آن [illegible] موجب [illegible] باعث [illegible] شرط اول [illegible]

[illegible] دیگر [illegible] باشد [illegible]

[illegible] منع نماید [illegible] شیر [illegible]

جوان [illegible] باشد [illegible] و در خشکی و تری معتدل بود [illegible]

[illegible] آب گرم [illegible] و همچنان [illegible] و اگر رعایت این [illegible]

[illegible] روز اول [illegible] و همچنان [illegible]

دیگر [illegible] شیر [illegible]

بود [illegible] شیر [illegible] باید داد و اگر ضعیف [illegible]

[illegible] شیر دادن [illegible] و همچنان [illegible] شیر [illegible]

[illegible] باید داد [illegible] شیر [illegible] نرم کردن [illegible]

آنست که [illegible] شکر [illegible]

[illegible] شیر [illegible] باشد [illegible] آب [illegible]

[illegible] طبع نرم بود [illegible] شیر [illegible]

[illegible] شیر [illegible]

[illegible]

[illegible]

یک درم دو ... بکار برند ویک درم نان ... بفرمایند تا ... درم ونان ... درم با ... آمیزد آنگاه این ... شیر خوانند ... درم ... کافور

باید هرگاه بپسندد به سبب ... یا ... تولد کند ... با قرص طباشیر باید داد صفت قرص طباشیر که اینجا بکار آید طباشیر چهار درم گل سرخ ... درم

تخم خیار مغز تخم کدو شیرین تخم خرفه هریک سه درم گل ارمنی کهربا هریک دو درم کوفته بیخته با آب لسان الحمل یا لعاب اسبغول بسرشند واقراص سازند هر قرص

یک مثقال فایده اندر تدبیر این شربه داده ... هر صبح قرص کافور همراه شراب خشخاش با آب انار شیرین یا آب تربز یا آب کدو یا آب خیار یا همراه

چون آفتاب طلوع کند کشکاب سرطانی یا آب انار شیرین یا جلاب اسپغول ... بدهند داد کشکاب ... ساعت بگذرد وشربت عناب یا شربت خشخاش

بعد درم با آب سرد ... نوش فرمایند وهنگام خواب لعاب اسبغول وجلاب خورانند یا شراب عناب یا آب تخم خرفه وشکر وروغن بادام با لعاب ... وجلاب

اقتباه دادن ... کرده وتقویت معده ضعیف ... الا بجز آب انار شیرین هیچ نتوان داد صفت کشکاب سرطان که جهارپای خرچنگ گویند ... آب شیرین

جاری بستانند دشاخها وپایها بیافگنند داورا به نمک وخاکستر بمالند چند بار وبشویند تا زهومت وچرک ببرد ... کشکاب ... وبپزند چنانکه ...

شیر یا ... دل ... چون ... سپید ... آنجا که سرطان موجود نباشد بجای او مغز تخم خشخاش اندر کشکاب بپزند وروغن بادام

بر ... دمند صفت کشکاب که در اول ... آب کدو ... وکشکاب وسرطان موصوف اندر وی بپزند وروغن بادام

کدو ... آنگاه ... قرص خشخاش باید داد صفت قرص خشخاش تخم خشخاش سپید مغز تخم کدو شیرین تخم خرفه مغز تخم خیارین ...

هریک شش درم صمغ عربی طباشیر ... تخم حماض هریک سه درم نشاسته دو درم گل سرخ ... درم کافور یکدرم ... وصمغ ... کوفته وبیخته

واقراص سازند هریک دو درم وهر بامداد یک قرص اندر آب سیب یا ... یا امرود ... بمالند ... وکشکاب ... قدری حب الاس

پاره کرده نیز اندازند وبعد از پختن گل ارمنی وصمغ عربی باریک ساخته قدری دران آمیزند وخوردن فرمایند صفت قرص دیگر که اسهال باز دارد

چند درم شاه بلوط بریان کرده وتخم حماض وگل سرخ هریک چهار درم طباشیر کهربا هریک سه درم زرشک ... کرده شش درم قرصها سازند چنانکه ...

و ... با شراب امرود ... بدهند شبانگاه یک مثقال از سنبل بریان کرده ونیم درم صمغ عربی بریان کرده ونیم مثقال گل ارمنی ... با ...

یا سیب ... داده باشند تا ... قبض شود فایده اندر تدبیر غذا هرگاه شربت وکشکاب ... آن که خورده شود ... غذا ... غذا باید که اندک

... تا گرانی نیارد ... اندر ... همراه او ... اسفاناخ وکدو ومغز بادام کوفته وبیخته باشند

وقلیه کرده وقلیه خیار اسفاناخ وماننده آن دادن رواست واگر نان پاکیزه در آب گرم ترنجانند ... در آب ... آنگاه ... تا طراوت

... باطل کنند وکشکاب ... وکدو وساق ... بپزند ... وروغن بادام ... همان عمل کنند واگر ... باشد آب سرد ... شراب ...

کنند چنانکه شراب ... وآب ... آنجا که صفرا غلبه کند مخصوص ... ودراج ... خانگی ... ماهی تازه ...

موافق باشد ... تمام وارد ... شوربا کرده پاک نباشد ... دراج ... خانگی ومغز بادام بسیار ...

چاشنی کرده نیکو باشد واز فواکه انار ... وسیب شیرین رسیده وترنج عناب ... روا باشد واز شیرینی حلوا ... روغن بادام وتخم خشخاش ...

موافق است واگر تخم خشخاش ... مغز تخم کدو شیرین مغز تخم خیار ... با دوغ ... مغز بادام کوفته بدل آن ... آب ... بید ...

... حرارت ... تا ... ممکن باشد احتیاط باید کرد تا ... شود ... شود ...

سود دارد وهرگاه ... ضعیف ... چنانکه غشی افتد ماء اللحم باید داد صفت ماء اللحم گوشت ... اندر ...

... تا ... گوشت ... تا پخته باشد که آب ... گوشت ...

[illegible]

[illegible] این ابیات [illegible] جماعت [illegible] دیگر [illegible]

باید دانست که اگر تب دق [illegible] را اول بود حاجت [illegible] بسیار [illegible] مشروح [illegible] ذکر [illegible]

اند دق پیران شد که مسمی است بدق الشیخوخه و دق الهرم و باید دانست که [illegible] اطبا [illegible] که در ذبول تب دق این را [illegible]

است چنانچه که میان او فرق حقیقی الهرم است زیرا که در مرض آدمی الصورت مدقوقان [illegible] به پیری [illegible] باحوال پیران [illegible] دق الشیخوخه [illegible]

پیران [illegible] اند که [illegible] اسباب دق الهرم پنج است یکی آنکه آب سرد [illegible] خورده شود [illegible] عقب ریاضت قوی [illegible]

جماع و استحمام که هنوز گشاده بود مسام و طبیعت [illegible] نهاده و باشد و اندر تبهای عفونی که [illegible] خام بود زیرا که خوردن آب در چنین محل مبطل قوت و

حرارت غریزیست دوم آنکه بخارهای [illegible] رطوبتهای فاسده [illegible] سوم آنکه سبب [illegible] حرارت [illegible]

باشند سردی و خشکی غالب شود چهارم آنکه استفراغها [illegible] اتفاق افتد و ماده حرارت غریزی را [illegible] کنند پنجم آنکه در بیماریهای گرم سرد مفرط استعمال نموده شود و بدان

مزاج بگردد و سردی غالب آید و بسیار باشد که از [illegible] که سخت سرد باشد اندر تبهای گرم بود در تب دق [illegible] دق الهرم شود و بالجمله این علت [illegible] گردد

[illegible] و علامت مرض مذکور [illegible] حرارت [illegible] ذبول [illegible] حال مریض مشابه بحال پیران نمودن علاج

[illegible] تا مرض [illegible] مستحکم شده باشد [illegible] علاج [illegible]

گرمی و تری معتدل باز آرند و [illegible] زرده تخم مرغ نیم برشت [illegible]

[illegible] شراب انگوری [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

فصل اندر معرفت بحران و بحران لفظ یونانیست بمعنی غالب شدن خصمی بر خصمی و در اصطلاح اطبا عبارت است از [illegible] طبیعت با [illegible]

و [illegible] تغییر عظیم [illegible] باید دانست که تغییر حال بیمار بر شش گونه است یکی آنکه طبیعت غالب آید و ماده مرض را یکبارگی از بدن خارج نماید

و این را بحران تام گویند دوم آنکه [illegible] یکبارگی [illegible] مرض غالب آید [illegible] هلاک سازد و این را بحران ردی تام گویند [illegible]

[illegible] سوم آنکه طبیعت غالب آید [illegible] نه یکبارگی [illegible] بلکه باقی را اندک اندک دفع سازد چهارم آنکه اگرچه غلبه طبیعت

[illegible] طبیعت ماده را اندک اندک [illegible] پنجم آنکه مرض غالب آید [illegible] بحران [illegible]

یکبارگی هلاک نسازد بلکه طبیعت [illegible] اندک اندک ضعیف سازد تا بهلاکت رساند ششم آنکه اگرچه مرض غالب آید [illegible]

[illegible] بحران [illegible] و این چهار قسم آخر [illegible] بحران [illegible]

اندک اندک [illegible]

[illegible]

رود و بحران [illegible] کرده [illegible] بمرض [illegible] شود و در این [illegible] و دو بحران گویند و [illegible] و دو قول مختص [illegible] بالمرض [illegible] و هر گاه طبیعت [illegible] بحران [illegible]

[illegible] بسیار باشد [illegible] از [illegible] دفع نماید و [illegible] اعضا [illegible] کنند آنرا بحران انتقالی گویند و این انواع است بعضی جید بود و لیکن [illegible] بیرون [illegible]

[illegible] است [illegible] و [illegible] و سله و داء الفیل و دوالی و نقرس و تشنج [illegible]

[illegible] بحران که انتقال [illegible] گویند که اصل مرض اگر چه دور میشود و لیکن بیمار بمرض دیگر که بعضی از آن [illegible] و بعضی مبتلای [illegible]

انتقالی [illegible] زیرا که اگر قوت قوی و خلط معتدل القوام و قابل الدفع بود بحران تام [illegible] و نشان [illegible] بحران جید بود [illegible]

[illegible] نشان نقصان او قلت آن و بیان بحران [illegible] که چگونه باشد این [illegible] گفته آید [illegible] هر مرضی که آخر بسلامت بود چهار [illegible]

[illegible] بحران [illegible] وقت انتها باشد و [illegible] در ابتدای مرض [illegible] و در وقت بحران [illegible] باشد اما [illegible] انتها [illegible]

[illegible] بحران باشد نه موت و وقت موت ابتدا [illegible] انتها و هر بحرانیکه در روز بحران [illegible]

سلامت باشد [illegible] باشد دلالت کند بر [illegible] بسیاری ماده و [illegible] طبیعت با جمله حرکت بحران [illegible] وقت انتها [illegible] بیماری [illegible] طبیعت

[illegible] روزی که بحران نیک [illegible] با علامت پدید آید [illegible]

[illegible] بیماری بعضی روزهای بحران باشد و آنرا ایام البحرانیه گویند و بعضی [illegible] خبر دهنده باشد که بحران کی خواهد بود و آنرا ایام الانذار گویند و بعضی [illegible]

باشد [illegible] بحران [illegible] واقع شود و آنرا ایام الواقعة فی الوسط گویند اما روزهای که در وی بحران [illegible] تمام نیک باشد یازدهم و بیستم چهارم [illegible]

چهاردهم [illegible] بیست و یکم [illegible] بیست و چهارم [illegible] سی و یکم سی و چهارم [illegible] چهلم و آنگه [illegible] بحران باشد [illegible] ایام الواقعة فی الوسط [illegible]

[illegible] یازدهم [illegible] و آنچه در وی بحران ناقص باشد [illegible] و خطر بود [illegible] ششم [illegible] دوازدهم [illegible] پانزدهم [illegible] شانزدهم [illegible] نوزدهم و آنچه [illegible]

بحران نباشد [illegible] بیست [illegible] بیست و سوم [illegible] بیست و ششم [illegible] سی و دوم [illegible] سی و [illegible]

[illegible] روزها که در وی بحران [illegible] باشد علی الاصح و بعضی [illegible] روزهای بحران شمرده اند [illegible] هفت [illegible]

بگذرد و [illegible] تغیر حال است [illegible] بحران [illegible] گفته شد از تعداد ایام باحوریه در امراض حاده واقع میشود و بحران [illegible] بیماریهای حاده در اکثر [illegible]

[illegible] باشد [illegible] بحران [illegible] روز [illegible] چهاردهم [illegible] و در [illegible] امراض [illegible] روزهای بحران باشد مثلا هفت و [illegible]

[illegible] هفت [illegible] باشد [illegible] و باید دانست که بعضی [illegible] چهار روزی باشد و بعضی [illegible]

روزی و بعضی [illegible] روزی و وقت بحران [illegible] تا [illegible] و قوت بحران هفت [illegible] تا چهل روز باشد اما در امراض مزمنه عدد ماه و سال [illegible]

عدد روزهای بیماریهای حاده باشد چنانچه در ربع سوداوی [illegible] هفت ماه [illegible] از پس چهل روز [illegible] هشتادم و صد [illegible]

[illegible] روزهای بحران [illegible] زیرا که [illegible] بحرانهای [illegible] روز باشد [illegible] صد و [illegible] روز بحران [illegible] از پس هفت ماه باشد

یا از پس هفت سال یا از پس [illegible] سال یا از پس بیست و یکسال [illegible] روز چهلم آخر بحران حاده است و اول بحارین [illegible] حاده و بحران [illegible]

چهارم [illegible] و اگر [illegible] آخرتر پدید می آید تا چهلم و مرض [illegible] بحران او [illegible] چهلم باشد اما ایام الانذار [illegible] روز بحران

[illegible] روز [illegible] واقع میشود [illegible] ایام بحران باشند [illegible] چنانچه [illegible] مذکور است [illegible] گفته آید

[illegible] امراض حاده [illegible] اثر نضج پدید آید بحران [illegible] باشد و اگر [illegible] گرم و سریع الحرکت بود [illegible] سوم بحران [illegible] چهارم بحران

[illegible] اگر [illegible] روز چهارم بود و بیماری گرم [illegible] بحران [illegible] باشد و اگر آهسته تر [illegible] بحران [illegible] چهارم بود و نشانهای [illegible] بحران [illegible] باشد و اگر

۱	بحران	۲۱	بحران محمود
۲	خلافی	۲۲	مسهل الاخلاط
۳	بحران	۲۳	مسهل بلاخلاط
۴	بحران	۲۴	بحران
۵	واقع فی الوسط	۲۵	مسهل بلاخلاط
۶	بحران روی	۲۶	مسهل
۷	بحران محمود	۲۷	بحران
۸	روز مسهل بلاخلاط	۲۸	خلافی
۹	بحران	۲۹	مسهل بلاخلاط
۱۰	یوم مسهل بلاخلاط	۳۰	خلافی
۱۱	بحران جید	۳۱	بحران
۱۲	مسهل بلاخلاط	۳۲	مسهل بلاخلاط
۱۳	بحران محمود	۳۳	مسهل بلاخلاط
۱۴	بحران جید	۳۴	بحران
۱۵	خلافی	۳۵	مسهل
۱۶	مسهل بلاخلاط	۳۶	مسهل بلاخلاط
۱۷	بحران	۳۷	بحران
۱۸	بحران	۳۸	مسهل بلاخلاط
۱۹	یوم مسهل بلاخلاط	۳۹	مسهل بلاخلاط
۲۰	بحران	۴۰	بحران

هذه الجدول فی ایام البحران

و دمامیل و حمره و مانند آن بود باید دانست که ماده بدان عضو خواهد ریخت منتقل شده و بعضی از بحران انتقال جید بود و بعضی ردی چنانچه بالا گفته آمد و آن [illegible]

از اعضای دیگر منتقل شده خواهد ریخت در تحلیل یا در بدن عضو آفت خواهد آورد باید که آن عضو را قوت دهند تا ماده را به عضوی دیگر که از عضو شریف [illegible] ماده [illegible] مضرت کمتر بود بازگردانند

گردانند بطریقی که مسطور باشد و طریق آن نیز گفته آید در هیچ بحث و باید دانست که در بحران طبیعت را هیچ حرکت نباید داد [illegible] تا کار طبیعت را برگردانند

اما اگر دانند که اگرچه طبیعت غالب است اما در اتمام کار خود محتاج باعانت است میتوانند که او را یاری دهند [illegible] مثلاً اگر طبیعت ماده را به عرق دفع خواهد کرد و محتاج اعانت

اعانت باشد سر گرم دارند و آب گرم بسیار بر سر ریزند و اگر تعرق حاجت بود آب گرم بیاشامند و پوششی در پوشند بیمار را از طرف آنجا عرق به [illegible] خشک همی کنند

تا بیشتر آید و اگر محتاج قی بود قی فرمایند و اگر حاجت به تلیین داشته باشد تلیین طبع نمایند و اگر [illegible] باشد و [illegible] بحرانی [illegible] گفته شده

و همچنان هر استفراغ بحرانی که مفرط شود و خوف ضعف افتد مخالفت طبیعت باید داشت و حبس آن باید کرد و هیچ استفراغی بحرانی را بی ضرورت نباید بست و کمی [illegible] بازگردانیدن

ماده از عضوی به عضوی وزان چند وجه است یکی آنکه عضوی که برابر است محکم ببندند چنانکه مثلاً اگر رعاف باشد و ماده بالا [illegible] بازگرداند [illegible] برابر دست

شبیه باشد باز گذارند یا دارو های گرم جاذب ضماد نمایند [illegible] اگر ماده در [illegible] بود [illegible] کنند بازگردانند [illegible]

که در زیر نشانند بر آن استعمال نمایند و پای را سخت بمالند یا در آب گرم گذارند یا بحاجمها از ساق تا کعب یا بربندند تا ماده از بالا فرود آید و همچنان هرگاه ماده سبب

خواهد افتاد در روی معده و حقنه زده باشند تا ماده از اطراف بازگردد و در ادرار بول [illegible] یا ادرار بول و اسهال [illegible] باسهال یا [illegible]

بازگردانند بجانب مخالف باید گردانید عضوی دورتر دیگر مثلاً کسی را که از کام و زبان خون برآید [illegible] بجانب مخالف [illegible] بازگردانند بجانب [illegible] بازگردانند اگر [illegible]

به عضو دورتر بازگردانند از اعضا و از فصل رگی بگشایند و همچنان [illegible] بازگردانند [illegible] بازگردانند اگر آن عضو [illegible] دور تر باز [illegible] گردانید

[illegible] هرگاه خواهند ماده از عضوی باز دارند قانون کلی آنست که [illegible] نمایند [illegible] که در ماده [illegible] بازگردانیدن

سهل و ضعیف [illegible] باشد [illegible] عضوی شریف و عضوی قوی الحس و عضوی ضعیف ماده نباید آورد تا ممکن بود [illegible] آن عضو باشد و [illegible]

باید آورد و چون بازگردانیدن ماده مطلوب شود تعمل نماید کرد که رجاع ماده در ابتدا آسان باشد جهت قلت ماده [illegible] گردانند که اگر ماده در وی [illegible] قابل الحرکت

بازگردانیدن او بدن استفراغ نسبت باشد و مضرت نرساند اما اگر بدن ممتلی و ماده کثیر الحرکت باشد امالة مع الاستفراغ باید کرد تا [illegible] اخراج او

رعایت محاذات لازم شمارند مثلاً اگر ماده بجانب راست بود فصد از دست چپ باید کرد یا از پای راست و بالعکس و اگر بجانب راست مایل [illegible] از [illegible]

[illegible] باید زد از دست راست یا از پای راست و اگر بجانب چپ مایل باشد فصد از دست راست [illegible] از دست چپ [illegible]

مقابل آسان باشد و همچنان برای رجاع ماده جگر از دست چپ باید زد برای ارجاع ماده دل و سپرز از دست راست [illegible] گفته شد [illegible]

[illegible] که هنوز ماده در اعضا به ریزش باشد ولیکن بیش از آنکه ماده از فوران و انصباب ایستاده باشد [illegible] از طرف مقابل عضو باید کرد تا [illegible]

عضو برآورده شود چنانچه در دوات الجنب [illegible] آن نیز ذکر یافته و کذالک [illegible] استقرار یافته [illegible] باید که در [illegible]

بالکلیه برآورند و [illegible] که بدنها برون به ید آید و آنچه ظاهر تر تعلق دارد در این باب [illegible] فصل [illegible] اورام و بثور [illegible] فصل [illegible]

بر [illegible] اورام [illegible] است که در عضو [illegible] پس [illegible] فی الورم [illegible]

اما بثور [illegible] که فروتر باشد [illegible] و قال الرازی بالقاف [illegible] باشد

[illegible] استفراغ [illegible] حرارت [illegible] حمره و [illegible]

[illegible] باستقامت [illegible] بود [illegible]

۳۲۹

[illegible] بکار برند و در نیزه بیرون انتها محللات نیز داخل سازند بر قدر حاجت بجا نجید و ... گفته شد ... که در حصر و ملح ... [illegible] کرده آنم

حقیقت الذی جمره را زحیا جیم المنتزه بیابد ... گویند و آن عبارتست که ظاهر شود ... ریح ... سیاه باشد ... سرخ باشد ... رنگ

و زیر درم محرو د ... باشد ... گوشت و سرخی ... سیاه ... در و ... تولی گو ... اگر ... محل نهاده ... واهنرا ... درم ... نگیرند ...

خشک ... گشت ... پوست ... اندکی ... آید ... بسبب ... صفرا ... السوداء ... باشد با خون حاد علاج انچه در ... گفته آمد بعمل آرند

و ... باشد که ... خون ... حاجت آید ... خون ... عضو ... استعمال نمایند باید که در دی کافور ... داخل ... زند

این ادویه ... سرکه ... زنند ... آبغیره ... و طلا سازند ... گل ... شیر ... دیگر

اما ... را ... کنند ... سرکه ... نرم شود ... نهاده ... ادویه ... استعمال ... بکار برند

در انحطاط و دیگر ... خون ... صفرا ... انچه ... و بعضی ... اگر خون غالب بود ... باشد فصد کنند ... خون گیرند

نزدیک ... اندر ... آن گاه ... باشد ... شدید ... گوشت ...

مورچه بود ... اهمیت ... باید ... حالی ... باشد ... لازم ... آنکه ماده صفرا

خاص ... آنرا ... گویند ... ساعی ... بر جلد ... صفرا ... آنرا ... علامت ساعی شده

حرقت ... و سرخی ... کلمه ... پوست و گوشت اما الساعی لا یسمی الا ...

ظاهر الجلد ... ظاهر ... و باطنا ... نیز ... صندل ... آب ... صفرا نمایند و بعد تنقیه

... کاسنی طلا فرمایند ... مطبوخ ... هلیله ... نرم ... الاذن ...

شب طلا سازند ... اسهال اگر حاجت آید فصد کنند ... استعمال باید کرد ... خون ... جراحت

سفیداج ... قرص ... قرص ... ما زو ... یک ... چهار درم ... دوازده درم کوفته ...

با شراب ... حاجت طلا نمایند ... و آن ... سفید باشد ... در بدن ...

برآید ... باشد که با ورم ... شدید ... زرد ... صفرا است که ... بود ... علاج

فصد کنند ... صفرا و بلغم مطبوخ هلیله ... سرکه طلا نمایند و اگر رطوبت بلغمی افزون ...

و آن ... باید که ... طلا فرمایند ... صفرا ... بلغمی ... آرد ...

تخم کشوث تخم کاسنی بقدر حاجت از هر یک بگیرند ... ترنجبین ... مقاله ...

برآب رقیق شدید الحرقه و کثیر الحکه ... خشک ... حمره ...

همچون ... نمایند ... گویند و بعضی آنرا ... حمره ... علامت ... آبله ...

خشک ... آرد علاج فصد کنند ... آب ... آب ... مطبوخ هلیله ...

مرداسنگ صندل سپید ... کافور ... لسان الحمل ... نفع تام ...

... کافور ... سفیداج ... گل ...

آب ... کاسنی ... حاجت آید ... خرفه ...

۳۵۱

و جمله ادویه مذکوره باید و اندر مقاله اولی اندر لفقاطات ذکر رفته است اشیم که بعلاج او مسهل و مخرج اخلاط بعلت فتق پدید آید و باید دانست که دهان و زبان و دهن و هر آن که از زبان فتوق نباشد

بود که خون رقیق باشد و گاه بود که بجز تبرید هیچ نباشد و اندر لفقاطات بعلاج گرم ترکی کنند و معده ضعیف و لطیف خور کباب کرده و ماء الشعیر و ماء الرمان و نیز آن هر جا که عرق شود

و قبض بود بجز آنکه و مدر مشک تر و سرکه و چند مقدار بیاید اگر حاد بود بیا عناب و نیز جهت تبرید باشد و لفقاطات را به ترتیب آن ذکر کنند و بعد برای تبرید خون [illegible] فرصت

سپید و اسپغول و هر دو مغز تخم بادرنگ که گلاب آب مورد حلال نمایند و اطلبه که در شاهی خار رسمی گفته شد نفع دارد و مقاله اندر شری و آن با شین المعجمة المکسورة و الراء المهملة و الالف

المقصورة و آن عبارت از قبور و سطح قرمزی و تبرقی مائل که بعضی ورمی خرد باشد و بعضی بزرگ و خارش و کرب لازم اوست و در اکثر دفعة پدید آید و گاه باشد که از شرب

مجوبت مائل گرده و آنرا چارسی بوم گویند و سبب این علت بخاران خار النفت از خون حرارتی یا از بلغم شود و رقیقه سوداوی هر چون یا علامت دموی آنست که رنگ سرخ

بگر می و ظهور بیشتر بود و در روز سه غلبه کنند و شوربند و در ظهور شاید و علامت بلغمی آنست که لون او سپید زند و در غسب تلیله کنند و در پیطا بر شود و شهری بلغمی را جالینوس

در حبه الهبر نیات الملیل خواند و علاج دموی فصد کنند و باید آثار و لقو آلوی ترش دوزد آلو ترش و مثل آن طبیع را نرم نمایند از تنقیه قرص کافور تا

آن بتسکین حرارت فرمایند و برای انجا تلیین جلد و تحلیل انجره و تفتیح مسام آب گرم بر بدن ریزند و سبوس با تخم خربزه کوفته بمالند و اقریا واسطه تبرید و تسکین تغذیه دوع

ماده تلیین جلد و تفتیح مسام سرکه و گلاب و روغن گل مالش فرمایند و غذا عدس با سرکه بچه و قریص از سماق غوره و کاهو و اسفاناخ و خرفه و سرکه و آب غوره ساخته باشند

سازند و در بلغمی حبه تنقیه مطبوخ هلیله هندی به افزودن و جهت تقطیع بلغم سکنجبین عسلی خورانند و برای تلطیف و تحلیل بلغم استحمام فرمایند و حبه ادرار عرق و تفتیح مسام

و تقطیع و تحلیل اخلاط با ب گرفس و سرکه سویق جو بسرشند و بر بدن مالند مقاله اندر ما شرا و آن در لغت سریانی ورمی را گویند که از خون و صفرا پدید آید در هر موضعی که باشد

و اطبای متقدمین این لفظ را اطلاق میکنند بر ماشوی که از دوی و حرارت شود و گاهی اطلاق میکنند بر ماشوی که در جوهر دماغ و شرایین و رگ و سر عارض گردد کما صرح

بها صاحب الکامل و شیخ الرئیس بورم صفراوی صرف جگر نیز اطلاق ما شرا کرده اند لیکن بعرف خاص اطبا عبارت است از ورم که بر روی افتد و ماده او خون حاد مرکب با

صفرا باشد و مقصود در اینجا همین است و علامت او آنست که روی نجابت سرخ باشد و درد کند و سر گوش و بینی در جنباند و جبهه بلتفع نماند و وجع و ضربان

لازم است علاج رگ قیفال زنند اگر مانعی نبود و گفته اند که چندان خون بگیرند که بغشی رسد و اگر فصد ممکن نباشد حجامت کنند و هر چه باشد بعد اخراج

خون طبع را با ب فواکه بگشایند و حقنه استعمال نمایند بر حلق و بینه صندلین و ما میثا و حضض و گل ارمنی با ب کشنیز تر یا خرفه یا کاهو و عنب الثعلب سرشته

ضماد نمایند تا ماده به بینی باز نرود و اگر از یک فصد مقصود حاصل نیاید فصد را مکرر باقی باشد روز دوم و سوم باز فصد کنند و بعد تلیین گلاب قدری کافور سرشته بمالند

حبه تبرید و شربت واخذ به بر سر ریزد که مفید بود و موافقت چون طبیخ عدس و کشنیز خشک با کشک یا عناب یا ماش مقشر و اگر عناب سی دانه بجوشانند و آب آنرا

بسکنجبین بدهند نفع تمام دهد و اخیر مرض حمامه امراض مرض سرد ترذکر یافته مقاله اندر طاعون و آن کالشری صغیر الحجم باشد همچون باقلا یا خرد تر از آن گاه و رم بزرگ تر

بود همچنانکه چهار مغز یا کلان تر از آن و هر چه نزدیکتر به دل شود بدتر است و همیشه رنگ سیاه باشد یا سبز یا کمد یا زرد

یا سرخ و ترتیب آن در قلت و کثرت ماده نیز سیاهی بدتر باشد و آنچه بعد از آنست و سبز دوم نسبت به فوق و کمتر اعدا زردی و سرخی را اسلم میشمرند

و هر جه کم باشد سمیت در وی بیشتر بود و خفقان و غشی شدید تر باشد و باید دانست که طاعون اکثر در عضوی افتد که گوشت او نرم بود یا شد خواه آن عضو

رئیس بود و چون فرج و ران و خصیه و خواه خسیس باشد چون مسامی یعنی لیسلی و زیر بغل گوشت ران اما انچه در بغل و گوش افتد بدتر باشد جهت مقارنت دل و دماغ

تا فته آنکه در هیچ افزون تر بود طاعون در وضیق علاج در تبرید و تقویت دل مبالغه نمایند و آنچنان باشد که شربتهای خنک و خوشبو چون شربت انار و سیب و به

و ترش ترنج و نارنج و لیمون خورانند و بر کنده صندل و نیلوفر و کافور به گلاب سائیده در سینه طلا نمایند و بنفشه و نیلوفر در گلاب و صندل و کافور و سیب

ریحان و ترنج رانند آن طیوبات دافع السم بیویانند و از هوا گاهنه چنانچه در حمی و بائیه گفته آمد بپرهیزانند هر چه زیاده مزاج گرم دل و حمی و بائی نیکو بهست بعمل آرند

[illegible]

و از معالجات او بعد از فصد در طاعون ... و مکان آن محل ... اگر آن چیزهای سرد و طلاها ... تا ماده ... [illegible]

آن موضع ... [illegible] ... ماده ... هرگاه در این علت ... [illegible]

... [illegible] ... ماده ... تحلیل ... هرگاه ... [illegible] ... حوالی آن جهت ... [illegible]

... [illegible] ... تکمید کنند تا که ... هوا و این محل ... رسیدن سردی ... [illegible] ... لان المبرودة ... [illegible]

گفته اند ... [illegible] ... خون ... [illegible] ... مقصود ... آب گرم ... [illegible]

گرم است ... [illegible] ... خالی نباشد ... [illegible] ... خون باشد ... چون ... [illegible]

باشد ... [illegible] ... اطبا ... موافق است ... بیرون آوردن خون ... اختلاف دارند ... [illegible]

... [illegible] ... بدن ... بعضی گفته اند که فصد باید کرد ... [illegible]

... [illegible] ... قوت ... طبیعت ... [illegible] ... اگر ... نافع نباشد ... [illegible]

... [illegible] ... الشیخ و السید ... فصد ... ماده سمیه که در نفس عضو ... بیرون آید ... ماده عفنه ... [illegible]

... [illegible] ... فصد ... [illegible] ... طاعون ... [illegible]

چون ماده سمیه ... [illegible] ... طاعون ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] **فائده** ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible] **اما سبها** ... [illegible] ... طاعون ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

علاج [illegible] بدن بايد [illegible] استعمال و تقليل [illegible] و تخم [illegible] روغن [illegible]

بايد كه استعمال [illegible] و [illegible] اورام ممنوع است [illegible] اگر ماده در بدن بسيار باشد [illegible] بر جراحات سازند و اندر انتها [illegible]

تحليل [illegible] و اگر [illegible] تحليل آرد [illegible] گشته غايله [illegible] كه چون [illegible]

زائل گردد [illegible] استعمال [illegible] اورام استعمال [illegible] لابد است تقويت دل و دماغ [illegible] تا ماده [illegible]

رئيسه باز نگردد [illegible] در استعمال [illegible] بالاتفاق [illegible] مخصوص آنچه از جميع اعضاى رئيسه بود در جراحات [illegible] نيست [illegible] قوت دل [illegible]

[illegible] بالكليه [illegible] مقاله اندر [illegible] اكله و آنرا [illegible] گويند [illegible] تا كل [illegible]

و علامت [illegible] نخستين قرحه يا ورم يا بثره خبيثه حادث شود و در بدن بسرعت [illegible] گردد و گوشت [illegible] گفته اند [illegible]

[illegible] گوشت آن عضو [illegible] علاج گرد آن [illegible] داغ كنند تا بديگر اعضا تعدى نكند و [illegible]

[illegible] رطوبات فاسده گردد و بدان را باسهال [illegible] پاك نمايند [illegible] تا ازاله عفونت [illegible]

رطوبت نمايد [illegible] و كوفته بر روغن [illegible] تا آنچه سياه [illegible] سست گشته ساقط گردد و گوشت صحيح بر آيد [illegible]

متوجه گردند و اگر بدين قدر آكله پاك نشود از عفونت بايد كه بر آكله داغ دهند و آنچنان باشد كه [illegible] و قلعه [illegible]

گذارند و مرهمى [illegible] زرد [illegible] آب [illegible] كه [illegible] كوفته بيخته [illegible] روغن گاو [illegible]

روغن [illegible] بر موضع [illegible] بطريقى كه روغن مذكور [illegible] و اگر ماده [illegible] بود [illegible] تغير نگردد [illegible] داغ [illegible]

غايت العلاج [illegible] قطع عضو است اگر ممكن القطع بود مقاله اندر دمل و هو بالضم و التشديد [illegible]

[illegible] صنوبرى بود و گاه مستدير يا مفرطح باشد و ماده [illegible] خون حاد است [illegible] غليظ باشد [illegible]

[illegible] مسهلات دهند [illegible] دمل در اطراف بود [illegible] تقليل غذا و ترك گوشت [illegible]

سكنجبين [illegible] صندل و نوفل و برگ خرفه [illegible] و [illegible]

[illegible] تخم مرغ سرشته طلا نمايند تا تسكين [illegible] كنند و ماده [illegible] جمع گردد [illegible] بران [illegible]

[illegible] كه ريم بر آيد [illegible] پاك شود [illegible] اگر قرحه [illegible]

[illegible] تا زود پاك كند و رطوبت خشك نمايد [illegible] مراهم [illegible] دمل بر دو گونه است يكى آنكه صنوبرى شكل بود [illegible]

[illegible] مستدير يا مفرطح باشد [illegible] خود بخود [illegible] و گاه باشد كه [illegible]

ذكر ادويه منضجه [illegible] كوفته ضماد نمايند ديگر تخم [illegible] شير [illegible] ديگر [illegible] گندم [illegible] تخم كتان [illegible]

[illegible] خميره سازند ديگر آرد [illegible] چهار حصه [illegible] يك حصه [illegible] در روغن [illegible]

[illegible] صبح و شام تازه كنند و اين عمل مجرب [illegible] ذكر ادويه منفجره يعنى شكافنده خمير ترش و تخم [illegible]

[illegible] تخم مرغ و عسل [illegible] ضماد نمايند [illegible] اگر [illegible] بهتر است [illegible] فائده گفته اند اول [illegible]

[illegible] بايد كه [illegible] روغن [illegible] تخم مرغ [illegible] شود [illegible]

[illegible] بدن [illegible] لازم [illegible] مقاله اندر بيا [illegible] و آن [illegible]

از وصل عرق کرده و درد کند و اگر عصب نخس حسی یا با استطالت دوزد و ذی مدت و رنگ او همرنگ پوست بدن بود و از آخر سخت متصل باشد و چون دست و انگشت برگذارند

و غمز کنند [illegible] ساکن نشود و جهت غلظت ماده و هام هست که دبیله بظاهر بدن افتد یا در باطن آن بعضی گفته اند که دبیله [illegible] بر درد آن [illegible] تر باشند و دیگر باده از جمله

چون زرنیخ و استخوان ریزه و مانند آن [illegible] که دبیله گویند و [illegible] باید دانست مده که از دبیله ها می آید مختلف الالوان و متنوع الاقسام باشد همچون گل سیاه و

دردی زیت و گل و زرنیخ و گچ و ریزه ناخن و موی و ریزه سفال و سنگ ریگ و ریزه چوب و امثال آن بسبب استحاله ماده علاج ابدان تنقیه و تلطیف و تدبیر بحسب نضج و

تلیین ماده بروغن گل و زیت و چربی ابل و چربی گاو ضماد نمایند و لعاب تخم کتان و حلبه اگر داخل باشد بهتر باشد و مرهم داخلیون نیز فائده دارد و بعد از نضج و تلیین

بشگافند آنرا بعد بتفاریق ماده بیرون آرند زیرا که اگر یکبارگی انچه در پوست بیرون کنند غشی آورد [illegible] ریم و غیر آن [illegible] کهنه در آن [illegible] تا [illegible]

مانده باشد یا تمام بچسپد و عقب آن بمراهم مندمل [illegible] جراحت را [illegible] از دبیله که آنرا دبیله [illegible] گویند [illegible] آنست که ماده در عمق عضو جمع شود

و از جلد دور تر باشد و اثر نضج [illegible] بر نیاید و چون آنرا بشگافند غیر از خون صرف هیچ بر نیاید مگر آنکه شگاف عمیق کنند چنانکه باستخوان رسد آنوقت ریم برآید یا الوان

مختلفه چنانکه گفته شد و این دبیله در اکثر قاتل بود و علاج تدبیری همانست که ذکر یافت لیکن باید که در تلیین و نضج بیشتر کوشند زیرا که ماده شدید الغوصیت [illegible]

[illegible] تلیین بعد نضج بشگافند چنانکه نشتر باستخوان در رسد و ماده که در عمق است بیرون آید فائده دبیله که در اعضای باطنه افتد هر یک در محل خود مذکور گردد

و باید دانست که دبیله احشا را تدبیر کلی به تحلیل و تلطیف است و آنچه دافع ماده بود چون تریاق کبیر و تریاق افاعی و مثرودیطوس خورانیدن [illegible]

و مقلل وجع او باشد چون تخم سرد و خبازی و کثیرا هر یک [illegible] بقدر حاجت نرم کوفته بروغن بادام آمیخته صبح و شام بمقدار دو درم با آب [illegible] ترخشقوق باید [illegible]

[illegible] نوشانیدن و آنجا که تپ نبود و خواهند که دبیله احشا زود بشگافد باید که هر روز صبر ده دانگ و زعفران دانگی بگلاب یا شراب بدهند [illegible]

[illegible] و در تنقیه کوشند [illegible] و [illegible] کوشت [illegible] در دبیله الکبد و المعده [illegible] مقاله اندر خراج [illegible]

[illegible] جمهور اطبا [illegible] که میل بجمع ریم نماید خواه ورم گرم بود خواه سرد و بعضی برآنند که ورم گرم [illegible] آنرا بدین نام خوانند [illegible]

[illegible] ورم گرم بزرگ عظیم که درد اختلاج باشد ماده در وی ریزد و ریم گردد [illegible] ماده [illegible] که طبیعت [illegible] دفع کند ماده [illegible]

[illegible] و در گوشت [illegible] و [illegible] در فضای عضو [illegible] که در [illegible] سازد آنچه در نواحی [illegible] چون [illegible] بسیار [illegible] که پوست را

[illegible] منفجر گردد و باید دانست که هرگاه [illegible] ورم اشتداد کند و [illegible] پدید آید نشان جمع مده باشد و بعد از آن سکون وجع و نرمی ورم [illegible]

ماده باشد علاج [illegible] رگ زنند و مسهل دهند و آنجا که [illegible] بود و از قی [illegible] مسهل [illegible] و چون ماده جمع شدن خواهد [illegible] تخم کتان

[illegible] و [illegible] ضماد نمایند و بعد از آن که [illegible] بشگافند [illegible] ماده [illegible] و [illegible] اعصاب [illegible] که در آن

و در آن [illegible] محفوظ ماند [illegible] شگافتن [illegible] دیگر [illegible] باید دانست که [illegible] نیک پخته [illegible] شگاف [illegible] بهترین محل [illegible] شگافتن [illegible]

[illegible] تر آنست که شگاف [illegible] آسان تر بود و الم کمتر [illegible] التیام [illegible] فائده [illegible] تر آنست که [illegible]

[illegible] از موضع ورم [illegible] آن باشد که طبیعت ماده را از [illegible] دفع کردن [illegible] طبیعت بود [illegible] جمیع [illegible] الطبع [illegible]

[illegible] آنست که مده [illegible] بیرون آید و این سهل [illegible] فائده شق باید که در طول بدن کنند [illegible]

[illegible] در طول بدن [illegible] باید کرد [illegible] اسره باید کرد [illegible] بدن بخلاف [illegible] که اگر [illegible]

[illegible] آن [illegible] اسره نباید کرد و بطول بدن باید کرد چنانکه شارح گفته [illegible] الا [illegible] الشق

[illegible] الاسره [illegible] فان [illegible] الاسرة [illegible] في الطول فلو [illegible]

[illegible]

۳۵۵

[illegible]

۱۲

الامر ورمی البطة عضد الحجة علی الحاجة البعض کما قال فی تکاید اندرون و بخش ماخذ الملک اما هر گاه ورم را تکشاید اگر ماده لسیار باشد به
چیری ان اگر دان حصیت بیفتد جدا را بر آوردن و هم حاجت بوجه کنند تا کشاده ایج بر کند نمایند پس از دمان گوشت نتا پخته گردد و این حسی بر هیچ گاه از اصفیداج
توتیا و گلنار و زراوند و قوام الاخوین و اعزولات نماید که نفع تمام دارد و مرهم الایدیان است اقلیمیا و اعزوده و مرار نفع سین بجهت سنگ و صبیان اگر بنیند که در عیبشان
در دیگرا عضا افتد و اندره و اسرار حجر و بیست و جمع الجمع اسیا زیر مقابله اندر ورم رخو که ما ذ دیا انسی است و آن ورمی است سپید رنگ که حرارت در وی دو ندارد
لیکن ذکی است و ثقل میباشد و چون انگشت بران گذارند با آسانی فرو شود و بازی تا دیر منفر نمانند گاه باشد که در این ورم وجع خفیف نیز باشد و این
در صیبانیا زیاد تر ... اسباب بود مثل آنکه ماده بلغم افزون گردد علاج اگر سبب فساد مزاج بود نخستین اصلاح او نمایند و بعده عضو را بر روغن گل
روغن کنند و نمک و سرکه بمالند اگر سبب بلغم بود و آن از سپیدی و غلیظی بول و جز آن که لوازم غلبه بلغم است توان دانست باید که نخستین منضجات او دهند
و بعد ما مسهل بلغم سازند و مرطبات منع نمایند و نمک زیت بر ورم مالیدن و طلا کردن با آب گشنیز و خاکستر درخت انگور و قدری سرکه
آمیخته نمایند کردن و بار چند را آب خاکستر درخت انگور و بلیط آغشته بر ورم گذاشتن نفع دارد و این طلا نافع است نمک و خاکستر درخت انگور و مگس و شبت
صبر هلیله با بابونه ساخته بسر کرده طلا سازند دیگر صبر اقاقیا سعد شیاف ماميثا زعفران گل ارمنی برابر هر یک ... ساخته بسرکه و آب کرنب اقراص سازند و وقت
حاجت بگلاب یا آب کاسنی داند که مرکب علی کرده بمالند مقابله اندر ورم ریحی و این دو گونه باشد یکی آنکه ریح در جوهر عضو در آید و هیئتان توجه نماید و دوم نفخه
حبس است دوم آنکه در جوهر عضو در نیاید بلکه در جوف عضو یا بین فضای عضوین یکجا گرد آید پس اگر عضو مذکور لیس الجرم بود انتفاخ دران پیدا آید و این قسم النفخه
فا مگوید محلی احتاع ریح در بدن یا عضو مجوف بود چون معده و امعاء و مانند آن یا فضای مابین چون فضا که مابین بخشیه بطانه عضو محاط است یکی که ...
با نیا این ... مجامع ... الحجة المقلبع ... التحلیل است ... و ... ورم ریحی ورم است و گرانی ...
و پیچیدن مشابک بر بادغوطه و فاصله است که چون انگشت بر وگذارند اندکی بتدریج فرو رود و رجوع کند و اثر هیچ نماند علاج نخستین از چیزهای باد انگیز
ز ... تدبیر نمایند ... ماده که مولد ریح است بدان گسسته شود پس برای تحلیل ریح ... ضمادی بیرون ... نمایند و خاکستر چوب درخت
انگور و آب مرو ... سازند و گلقند و گلاب شربت ... بادیان خوردن نفع دارد ... مقابله ... بالسین المهمله المفتوحه
او را ... و آن ورم ... حبس ... سپید ... است هر جائی که ... دامند ... گردد ... ماده
تا مستند ... آنکه ... سپید ... است ... ورم ازو ... بلغم ... است ... امرار ... ذوا
دشیر ... التحتمیه ... النوع است ... که ... المتمر ... می ... دادند که ... در تابین و قوام ... نماید ... المعتبر
فرو نشود و ... مادر ... مادة ... رقیق ... و لون ... اسهال ... بنا ... انسانیه ... قد
مائل ... مسیحی است ... ماده همچون ... بار ... بلبه ... در ... با ... و ... مرکب ... فارسی ... شکرین
سنت و اگر ... رقیق ... رقتی را گویند ... ماده ... سپیده غلیظ باشد ... از شیراز در پارسی ... المنکوش
را گویند که از شیر ... بیمار ... و این ... سیم ... گستر ... در ... حبس ... نخستین ... غلیظ ... تازه ... دیگر ...
اضمده ... چون ... آن ... نماید ... ماده ... تحلیل ... قلت ماده وقلت صلابت ... ابتداء ... گذرد ... غلیظه
گرد ... مسوفند ... ورم ... گذارند ... ورم ... از ... تا ... سانید و ... ساخته ... و ضماد
از اشق و خاکستر ریح کرنب و آب ... صابون و زرشک و روغن گل سازند در این کار مخصوص است یا اشق نمایند و ... ابرص آرند

[illegible] آنست که پوست که بالای او است [illegible] تمامی پوست بالای [illegible] گردن [illegible]

[illegible] صحیح و سالم [illegible] احتیاط کنند [illegible] پوست [illegible] بیرون آید [illegible]

[illegible] مقاله [illegible]

[illegible] طبیعی چون [illegible] زبان [illegible] ناطبیعی ست [illegible] ظاهر [illegible] ماده غلیظ

[illegible] باشد [illegible] ماده [illegible] دیگر [illegible]

[illegible] هیچ حال از نرمی خالی نباشد علاج [illegible] بالای او محکم [illegible] اگر تحلیل رفت [illegible]

[illegible] استفراغ نمایند [illegible] باشد [illegible]

[illegible] گوشت [illegible] دست [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] تحلیل [illegible] علاج [illegible]

[illegible]

[illegible] بزرگ شود علاج اگر در گوشت بود باید که آنرا ببرند و بیرون آرند و اگر در غیر گوشت بود [illegible]

[illegible] و این [illegible] همچون سلعه باشد [illegible] گفته شد [illegible]

[illegible] علاج [illegible] ساق گاو [illegible] ساخته و چون [illegible] ظاهر آید [illegible]

نرمی اعضا با [illegible] باشد که عارض شود [illegible] اعضا [illegible]

[illegible] باشد [illegible] اعضا [illegible] علاج [illegible]

[illegible] اگر تحلیل رفت [illegible] گوشت [illegible]

یا بوضع مرهم اکال [illegible] و هو بضم الدال المهملة و سکون الشین المعجمة [illegible] و سکون الذال المعجمة

[illegible] عبارت [illegible] اطلاق میکنند بر چیزی [illegible]

میشود [illegible] مقاله اندر [illegible] عبارت [illegible] غددی پدید آید و از جنس طاعون نباشد [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible]

[illegible] مقاله اندر [illegible] گوشت [illegible]

[illegible]

[illegible] گردن [illegible]

[illegible]

[illegible] و ورم [illegible] علاج [illegible] تا [illegible] تحلیل [illegible] اورام [illegible]

[illegible] گفتن [illegible] بجهت [illegible] [illegible]

بتحلیل [illegible] و اگر [illegible] منضج و مفجر [illegible] بعد از اندمال جراحت [illegible] مجلله خوردن تخم انجره [illegible] و قلیل [illegible]

تریاق [illegible] بپیه [illegible] و دیگر [illegible] بیخ کبر [illegible] و بیخته [illegible] ضماد نمایند و در مرهم داخلیون در تحلیل خنازیر [illegible]

اورام صلبه نفع کلی دارد خاصه اگر در وی بیخ سوسن آسمان گونی کوفته و بیخته داخل نمایند و مرهم رسل نیز فایده تمام دارد و داروی منضج و مفجر بار بار ذکر یافت [illegible]

و ترمس بریشته و [illegible] کودک نا بالغ برشته بر ضماد نهادن در نضج و تفجیر سوده نافع [illegible] و تخم کتان و تخم مرو و بیخ سوسن کبود و تخم خطمی در شراب [illegible] و سرگین کبوتر [illegible]

[illegible] کردن نفع دارد و هرگاه منفجر شود باید که فتیله [illegible] یک بر وی [illegible] استعمال نمایند تا مواد فاسد تمام پاک شود در عقب استعمال این دو [illegible] روغن

[illegible] قطع کرده باشند [illegible] پاک شدن [illegible] مرهم زنگار [illegible] تا که مندمل گردد و نوعیست از خنازیر که در جلد منبسط [illegible] بسیار [illegible]

و زود منفرج شود بجهت خباثت ماده و این [illegible] اصناف خنازیر [illegible] و چون منفرج گردد [illegible] نماید که گویا [illegible] علاج [illegible] قطع [illegible]

[illegible] هیچ اثر از ماده او باقی نماند و بعد [illegible] داغ کنند تا دیگر [illegible] نیاید و هنگام قطع احتیاط کنند تا رگها و عصبها که قریب اوست بریده نشود [illegible]

[illegible] از عصب بریده شد فی الفور آواز صاحب باطل گشت [illegible] باشد [illegible]

و باقی را بدارو پاک سازند تا قطع بی مضرت حاصل آید و در این چنین حال مرهم زنگار نفع دارد و نوعیست از خنازیر که ماده او ماده سرطان باشد [illegible]

[illegible] گرم کرد [illegible] علاج [illegible] با روغن گل [illegible] و اگر در وی حرارت بود [illegible] کشنیز ضماد نمایند [illegible] کشنیز

سازند فایده [illegible] بعضی از حکما گفته اند [illegible] بگیرند [illegible] هر صباح [illegible] جمیع انواع خنازیر [illegible]

[illegible] فصل مخصوص مقاله اندر ورم صلب که در لغت یونان آنرا اسقیروس گویند [illegible]

[illegible] ماده [illegible] علامت [illegible] صاحب [illegible] کمود اللون باشد [illegible] و [illegible]

[illegible] بود و آنچه عدیم الحس باشد [illegible] ماده [illegible] و علامت وی آنست که ورم [illegible] باشد [illegible] صلابت او کمتر بود و اکثر [illegible]

اورام گرم [illegible] علاج [illegible] سودا [illegible]

سوداوی [illegible] مرکب [illegible]

و امثال آن از [illegible] علاج [illegible] عدیم الحس [illegible] علاج [illegible] قلیل الحس [illegible]

[illegible] با حس باشد [illegible] مقاله اندر سرطان و آن ورم سوداویست که از احتراق صفرا

حاصل شود یا از احتراق بلغم [illegible] سودای طبیعی [illegible] این [illegible]

نخستین چون ظاهر شود مانند بادام بود یا خرد تر از آن و بعد از آن زیاده شود و هر چند که زیاده گردد رگها سرخ و سبز شبیه [illegible] پایهای خرچنگ که آنرا تازی

سرطان گویند [illegible] این علت [illegible]

[illegible] اللون [illegible] صفراوی و سوداوی [illegible] متقرح [illegible] احتراق بلغم [illegible] صفرا [illegible]

[illegible] متقرح نباشد [illegible] متقرح باشد [illegible] سرطان [illegible] القرح [illegible]

[illegible] در [illegible] بعضی از آن [illegible] الوجع بود [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] باسلیق [illegible] طلا کنند [illegible]

[illegible] ساییده با آب کشنیز و آب عنب الثعلب [illegible]

[illegible] مانند [illegible] استعمال نکنند چرا که ورم را حرکت می آرد

[illegible] بادرد [illegible] آب [illegible] بر روغن گل [illegible]

این مرهم سود دارد [illegible] آب لسان الحمل [illegible]

[illegible] روغن گل مرهم سازند [illegible] طلا نمایند [illegible] عنب الثعلب با آب کشنیز [illegible] بالند و بدانند که ورم [illegible] اندر ابتدا باشد

تدبیر معالجه [illegible] علاج [illegible] اصلاح غذا و بهترین [illegible] برای این ورم شربت [illegible] است و شربت نیلوفر و [illegible]

نیلوفر [illegible] آب کشک جو [illegible] گوشت مرغ [illegible] و ماهی تازه [illegible] این گوشت را [illegible] تا [illegible]

[illegible] سرطان که میان دو شانه افتد [illegible] بجز قطع دوا نگیرد [illegible] مقاله [illegible]

عرق مدنی یعنی رشته [illegible] آنست که نخستین بثره ظاهر شود و پس نفخ گیرد [illegible] سوراخ گردد [illegible] بیرون آید رنگ

او سرخ مایل به سیاهی باشد و طول این رشته چون تمام برآید یک شبر یا بیشتر بود و بسیار باشد که اندر گوشت حرکت کند همچون حرکت کرم و این علت [illegible]

گرم و خشک چون حجاز [illegible] اکثر می افتد [illegible] بیشتر بدان [illegible] سبب فضول [illegible] از خون گرم سودا و یا بلغم سوخته [illegible]

شود در رگهای گوشت [illegible] خشک گشته اندر عروق منعقد گردد [illegible] رگ باشد و بیشتر در پا [illegible] افتد و [illegible] خوردن [illegible]

غذاها [illegible] علاج [illegible] این مرض [illegible] باید که رگ باسلیق و صافن زنند از جانب مخالف [illegible]

[illegible] افتیمون و حب [illegible] مزاج [illegible]

استحمام [illegible] گوشت [illegible] آب کشنیز تر [illegible] کاسنی طلا [illegible]

[illegible] روغن گل [illegible] کافور [illegible]

[illegible] کاسنی [illegible]

[illegible] آب کاسنی [illegible] شب و صباح [illegible] شیرین [illegible]

بالجمله اگر بثره مذکور دفع شد و ماده او منقطع گشت [illegible] فهو المراد و اگر رشته [illegible]

رشته [illegible] روغن گل [illegible] آب گرم [illegible]

[illegible] رشته [illegible] منقطع [illegible]

[illegible] گوشت ورم [illegible]

[illegible] رشته [illegible]

فائده [illegible] معجون قنبیل است صفت آن هلیله کابلی و هلیله [illegible] قنبیل [illegible]

هر یک [illegible] معجون سازند [illegible] درم [illegible]

مقاله اندر جذام [illegible] آن علت [illegible] اعضا را [illegible]

[illegible] باشد [illegible] خشکی [illegible] استحکام [illegible]

[illegible] اعضا [illegible] این علت آنست که [illegible] اعضا [illegible] انتشار [illegible]

السودا [illegible] فی البدن [illegible] صنفا [illegible] الجلد [illegible] الاسود [illegible] جذام [illegible]

[illegible] جذام [illegible] دو گونه است نوع اول آنکه [illegible] خون [illegible] اعضا [illegible]

[illegible] ولیکن [illegible] این نوع [illegible] تا کل اعضا [illegible]

[illegible] گرسنگی [illegible] الاسد [illegible] مشابه بودن [illegible] الاسد [illegible]

[illegible] و این قسم [illegible] علاج پذیرد [illegible] نوع دوم آنکه سودا [illegible] صفرا [illegible] جذام گردد و این نوع هیچ حال [illegible] تا کل اعضا [illegible]

[illegible] علاج [illegible] و بعضی گفته‌اند که این قسم [illegible] علاج پذیرد [illegible]

[illegible] علامات ابتدای جذام آنست که رنگ [illegible] چشم [illegible] تنفس [illegible] صوت [illegible]

[illegible] پدید آید و بوی بد از بینی پدید آید و عرق [illegible] چشم [illegible] خواب پریشان [illegible] صورت [illegible]

[illegible] و قبح صورت [illegible] اعضا [illegible] جذام است علاج [illegible] تنقیه بدن [illegible]

[illegible] سودا و استفراغ [illegible] تنقیه [illegible] خشکی [illegible] استحمام [illegible]

[illegible] نفع دارد [illegible] استحمام [illegible] اغذیه [illegible]

[illegible] بادام و شیر [illegible] آن از گوشتهای [illegible] مناسب است [illegible]

[illegible] ممنوع چون گوشت گاو [illegible] شیر گوسفند [illegible] اگر [illegible] با نان خورد [illegible]

[illegible] در نوع اول یعنی آنکه [illegible] سودای [illegible] گوشت [illegible] دیگر [illegible] نوع

ثانی یعنی آنکه از سودای صفراوی بود [illegible] ابتدا [illegible] فساد [illegible] تا کل [illegible]

[illegible] تنقیه [illegible] علاج [illegible] ابتدای جذام نخست رگ [illegible]

[illegible] رگ [illegible] اگر احتیاج [illegible] و اگر [illegible] ظاهر شود رگ [illegible]

[illegible] مقدار خون [illegible] مقاله اندر [illegible] عبارت از قروح [illegible]

پدید آید و گاه باشد که در جمیع بدن [illegible] ابتدا [illegible] متفرق [illegible]

[illegible] و آن دو گونه است نوع اول آنکه زرد آب [illegible] شیر [illegible] گویند [illegible]

[illegible] فاسد است و [illegible] علاج [illegible] اگر [illegible] رگ [illegible]

[illegible] نفع تمام دارد [illegible] کودک [illegible] باشد [illegible] خون [illegible]

[illegible] نرم سازند [illegible] اشیا [illegible] و [illegible]

[illegible] و پس از تنقیه و اصلاح خون [illegible] بادام [illegible]

[illegible] دیگر آنکه ابتدا [illegible] روغن گل طلا نمایند [illegible]

[illegible] روغن گل طلا نمایند [illegible] بالله [illegible]

[illegible] نوع دوم آنکه سعفه خشک بود [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

سود آورد [illegible] آب گرم و لعاب تخم خطمی و تخم کتان [illegible] روغن [illegible] نفع دارد [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] روغن گل طلا نمایند نوع علت [illegible]

[illegible]

[illegible] نوع اول [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] نوع علت دیگر که آنرا [illegible]

[illegible] گوشت [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] روغن گل [illegible]

[illegible] نوع علت دیگر که آنرا [illegible] علاج [illegible]

[illegible] نوع علت دیگر که آنرا [illegible]

[illegible] نوع علت دیگر [illegible]

[illegible] علاج [illegible] نوع علت دیگر که آنرا سعفه حمره گویند

[illegible]

[illegible] علاج رگ قیفال زنند [illegible]

[illegible]

[illegible] فصد قیفال در رگ پیشانی [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ۳۷۱ [illegible]

علاج و ادا [illegible] باز دارند و اگر [illegible] با شند [illegible] و خیار [illegible] و آب [illegible] دهان [illegible] نافع بود و [illegible] اندر [illegible] فصل علاج حار [illegible]

[illegible] کلیست [illegible] و جا [illegible] بر جلد پدید آید یا خارش بسیار و خلش در جهان باشند گاه یا خارشی خلد [illegible] گردید و این [illegible]

در بدنها که عرق بسیار کند و کمتر شوید [illegible] وقتی که هوای گرم و یا سرد باد رسد و توجیهات اندک [illegible] خفیف با خارش [illegible] ظاهر شود

فقط [illegible] بعد فصد اسهال اخلاط سازد [illegible] بابونه و اکلیل الملک و سبوس بدن [illegible] در حمام [illegible] و روغن گل [illegible]

مالیدن سود دارد [illegible] روغن گل طلا ساختن نفع دارد و غسل با آب سرد مانع تولد حصف است و اکثر امراض گرم جلد و این دوا سود مند است [illegible]

[illegible] گل و گلاب [illegible] در حمام طلا نمایند [illegible] با آب سرد و سبوس بشویند انتقیا [illegible] حاجت [illegible] اسهال [illegible] است

که بدن [illegible] و آن [illegible] جلد [illegible] است [illegible] اندر [illegible] و آنرا [illegible] گویند و وی خشونتی است که در جلد ظاهر شود با خارش [illegible] خارش

[illegible] در آن [illegible] دایره باشد و وی گاهی ساعی بود و گاهی واقف و گاهی زود گذرد و گاهی [illegible] شود

و گاه باشد که از [illegible] دیگر [illegible] باشد [illegible] باز رد [illegible] کند و آن [illegible] و [illegible] اندر [illegible]

زود علاج [illegible] باشد [illegible] باشد و باید دانست که [illegible] سه مرتبه دارد و علاج هر مرتبه [illegible] اول [illegible]

شده باشد [illegible] مرتبه دوم [illegible] باشد و مرتبه سوم [illegible] غایت شدت [illegible] تمام

کرده باشد [illegible] که در مرتبه اول [illegible] روغن گندم [illegible] روغن [illegible] آب دهان [illegible]

[illegible] روغن که [illegible] با سرکه [illegible] یا سرکه [illegible] که [illegible]

مرتبه دوم [illegible] اطلیه [illegible] اول نمایند [illegible] حل کرده یا [illegible] و [illegible] با آب [illegible] نرم کرده

و روغن گل [illegible] سرکه [illegible] طلا نمایند [illegible] سوم [illegible] است و برای اسهال [illegible] افتیمون [illegible] باید داد و [illegible]

نوبت و حمام نفع کلی دارد [illegible] آنرا [illegible] و بالای [illegible] طلا سازند [illegible]

[illegible] روغن گندم [illegible] آنرا [illegible] نمایند اگر ممکن بود [illegible] دوا [illegible] گذارند تا [illegible] زیاده

[illegible] درم [illegible] درم [illegible]

[illegible] باشند [illegible] گفته شود [illegible] دارد [illegible]

[illegible] اگر [illegible] اول بود [illegible] اسهال [illegible] مقدم دارند

[illegible] روغن [illegible] گندم [illegible] آن [illegible] و او را [illegible]

[illegible] مانع [illegible] گندم شود [illegible] روغن از آن [illegible] در روغن

[illegible] گندم [illegible] گرم کرده [illegible] و چیزی [illegible] بالای او [illegible]

و آنچه از [illegible] گندم [illegible] و روغن گندم اکثر [illegible] و مالیدن نفع دارد [illegible] اندر [illegible]

[illegible] اگر [illegible] بود [illegible] و اگر بارد یا رطب بود [illegible]

[illegible] باشد [illegible] اگر ماده گرم بود [illegible] یا حجامت [illegible] و [illegible] فوا که [illegible] تقویت

داده باشند طبع نرم سازند و اگر ماده رطوبت غلیظه بود [illegible] ایارج و اگر رطوبت رقیق بود [illegible] هلیله که [illegible]

[illegible]

[illegible] و آن بثره سپید کم‌عرض [illegible] علاج [illegible]

سبب پاره ... مانند آن [illegible] اگر از این [illegible]

[illegible] بیشتر با سرکه طلا سازند [illegible] اندر نار الفارسی [illegible] بنات اللیل [illegible]

[illegible] هنگام سرما [illegible] و این [illegible]

بنات اللیل گویند و سبب این علت انقباض مسام و احتباس بخار [illegible] علاج [illegible] بدن به فصد و اسهال [illegible] و تفتیح مسام [illegible]

و تمریخ و ذلک و باقی علاج همان [illegible] مقاله اندر ثآلیل [illegible]

[illegible] و مفرد [illegible] بسبب اختلاف القوابل [illegible] آنکه [illegible]

چون سر بیخ بزرگ شود و بیخ آن باریک باشد و اندر درون بدن فرو رفته بود و آن را مسماری گویند چهارم آنکه [illegible]

[illegible] و این [illegible] نامند و سبب تولد [illegible] خلط غلیظ [illegible] تحلیل یافته و [illegible] سوداوی [illegible]

[illegible] ظاهر بشره [illegible] علاج اگر ثآلیل [illegible] خون غالب باشد فصد کنند و بعده تنقیه ماده [illegible]

جهت [illegible] دیگر [illegible] رعایت در ترطیب مزاج فرمایند با غذیه [illegible]

[illegible] و باید دانست که همیشه ثآلیل را [illegible]

[illegible] نمایند [illegible] شیر [illegible]

[illegible] علاج تنقیه بدن [illegible]

[illegible] طلا نمایند [illegible]

از بیخ برکنده شود مقاله اندر بلخیه و آن قروح [illegible] خشک [illegible] است که زرد آب از آن برآید [illegible]

که گرد [illegible] نامند [illegible]

[illegible] طلا نمایند [illegible]

[illegible] اگر [illegible] گندم و سرکه [illegible]

[illegible] تا گوشت فاسد برآید بالجمله چون گوشت صحیح پدید آید [illegible] که از خون سیاه [illegible]

مقاله اندر [illegible] و آن بثره سیاه است که در ساق پدید آید و متقرح شود و زرد آب سیاه از آن برآید و از آنکه این بثره [illegible]

بدین نام خوانند و این مرض دیر به شود زیرا که ماده او سوداوی سوخته است که از تمام بدن [illegible] علاج [illegible]

[illegible] و خون فاسد [illegible]

[illegible] و پوست بیخ کبر [illegible] سوخته [illegible] طلا نمایند

و دیگر علاج همان است که در قروح خبیثه ذکر یافته مقاله اندر [illegible] و آن بثره متقرح است [illegible]

پدید آید [illegible] و سبب [illegible] خلط غلیظ است [illegible]

جاده و چهار و استعمال نمایند تا کرم ... بالای ... و گوشت ... ظاهر گردد و باشد که ... احتیاج ... اگر ... ذکر حرارت

مرهم سرد بکار برند مثال ... و بعض دوای ورم گرم است که در پیچ ناخن حادث گردد و ... و شریان ... و اگر ورم عام بود ... ناخن بکشند

بسیار است که ... در ... چه ... علیه ... کند در محل ریزد علاج ... کنند ... و جهت تبدیل مزاج آب ... آن ... و اندر ابتدا از

و سرکه با چرک آهن یا اسفغول و سرکه طلا نمایند ... از این به برف سرد کرده و انگشتان در برف نهادن همین عمل دارد و اگر وجع مفرط بود ... افیون ... سرکه طلا سازند

پس اگر از این تدبیر وجع ساکن شد و صحت روی نمود ... و الا روغن زیت نیک گرم کنند و انگشتان در آن نهند تا تحلیل رود و اگر بدین هم ... نشود تخم کتان و تخم ...

نمایند تا ورم پخته شود پس آن ... مرهم نهند ... در پوست بیرون آرند بعد مرهم ... سازند ... و طلا بر برف سرد کردن و انگشتان ... در برف

نهادن و ... فراط نمودن وقتی سزاوار است که ماده اندک بود و حرارت او شدید نباشد و الا ... کما قال شارح الاسباب ... الباب ... اذا کانت

المادة یسیرة شدیدا الحرارة فالثلج ... فیقل ... بالتحلیل ... و یمنع التحلیل ... فلا ... الی ...

... فیه الدم و غیره من المواد ... آخر مقاله ... بسیار و بعضی بجای ... نون ثابت کنند ... در عربی سیلان الدم

و این را ام الدم نیز گویند و وی آنست که شریانی ... زیر جلد بواسطه ضربه و سقطه پس خون و ریح و هوائی که در آن شریان است بیرون آید از میان او و در

فضائی که مابین جلد و شریان است جمع شود ... و از آن جمله است آنکه جراحی ... بر ... و پوست و شریان را ... اگر ... شود لکن شریان

باریده باشد چنانچه بالا گفته شد خون و ریح از آن برآید در زیر پوست جمع شود و علامت این ورم آنست که متحرک باشد بحرکت انبساط و انقباض حرکت شریان

هنگام انبساط شریان ورم ... شود و هنگام انقباض او بلند گردد و ... چون بدست غمز کنند ورم کمتر شود جهت بازگشتن خون از فضا ... بداخل

شریان و بسیار باشد که ... حرکت خون ... از حرکت ... شنیده شود و از آن محل و رنگ این ورم ... باشد ... علاج چیزهای قابض ...

و ... آن ضماد سازند ... موضع را محکم گردانند ... را تنگ سازند و خون کمتر ریزد و احتراز کلی فرمایند از ... ورم ... قال شارح الاسباب

... من هذا الدم عند انخراق الجلد کما ینزف من الشریان ... الی عاقبة غیر محمودة ... مقاله اندر شبور ... و آن

چند گونه است نوع اول آنکه خرد ... و سخت ... بود مانند ... الروس و قلیل الالم و غیر النضج باشد ... شبور ... نمایند ...

ذات الاصل گویند و گاه باشد که ذات الاصل بزرگ شود و ... دل علاج ... کنند اگر مانعی نبود ... طبع ... و در ... مزاج ... و ابتدا

اسفغول بر ورم نهند تا ماده جمع شود و بعده ادویه منضجه چون تخم ... اسفغول و اطراف کاسنی و چیزی ... روغن بنفشه ضماد نمایند جهت تمام نضج و باید اطراف کاسنی

و چیزی ... بیان کرده بکار برند و بعد نضج ورم را ... بازین ... نوع دوم آنکه خرد و سخت ... درد ... منتقل بود ...

... ظاهر شود و ... پنهان شود و در جای دیگر برآید در زمانی طویل ... علاج ... مذکور است بکار برند نوع سوم آنکه ...

روی و رخساره ... آید و حوالی او ... گردد و این نوع را ... گویند ... خون ... نیز ... اگر در علاج او ... کنند شبور ... منتهی شوند تمام روی ...

... گردد ... علاج رگ زنند و مسهل دهند و ... شبور را ... تا ماده ... بیرون آید و گاه باشد که در میان ... خونی ... برآید ...

... و لذت باید که مرهم اسفیداج و مرهم ... و مرهم ... استعمال نمایند نوع چهارم آنکه شبره ... ظاهر شود لهذا آن را

شبور الاصداغ گویند و خاصه ... است که ... سرخ شود و اگر ... غیر از خون ... چیزی برنیاید و اکثر ... علاج

رگ ... زنند ... و ... و آرد باقلی و آرد جو و ... تخم ... و آب ... ضماد نمایند که تحلیل رود و برای ...

... نوع پنجم آنکه شبره ... شبور اصداغ در ... گردن عارض شود و آن را ... گویند فرق در شبور اصداغ ... آنست

[illegible] باشد و هیچ [illegible] ... [illegible] علاج [illegible]

و [illegible] ... [illegible] یک [illegible]

و کرسینا [illegible] ... [illegible] بسیار است [illegible] مختصر [illegible]

چون [illegible] ... [illegible] ایراد کردیم [illegible] قسم اول آنکه از غلبه خون بود [illegible] علاج [illegible]

شیرینی [illegible] ... [illegible] سرخی روی [illegible] خون [illegible]

[illegible] علاج [illegible] خون [illegible] نفع تمام دارد [illegible]

[illegible] حجامت کنند [illegible] ... [illegible] آب انار و آب تمر هندی

و شربت لیمو [illegible] بحسب تقاضای حال [illegible] و [illegible] هرگاه جراحت

[illegible] ... [illegible] شاهتره [illegible] سه مثقال [illegible] عناب [illegible]

خشک می سازد و اگر [illegible] ... [illegible] یک درم [illegible] ده درم [illegible] دو درم

[illegible] روغن گل [illegible] ... مطبوخ سنا [illegible] چهار درم شاهتره سه درم تمر هندی [illegible] درم پوست [illegible]

[illegible] عناب و سپستان هر یک پانزده دانه [illegible] تخم کاسنی [illegible] خطمی [illegible] شیر خشت [illegible]

شیر گرم [illegible] ... [illegible] بحسب تقاضای حال مریض [illegible] مرهم [illegible]

مثقال روغن گل [illegible] ده درم موم سپید یک درم [illegible] اسفیداج [illegible] ... [illegible]

[illegible] باشد قسم دوم آنکه از صفرا عارض شود و علامتش زردی [illegible] تشنگی [illegible] خشکی [illegible]

و [illegible] نبض [illegible] ... [illegible] بسیار رود و علاجش

صفرا [illegible] شربت نارنج و لیمو و آب انار [illegible] تمر هندی [illegible] سکنجبین [illegible] ... [illegible] پوست [illegible]

هر یک [illegible] درم تمر هندی [illegible] پانزده درم تخم کاسنی [illegible] تخم خطمی [illegible] ... [illegible]

[illegible] سکنجبین [illegible] ... [illegible] آب تمر هندی [illegible] صفرا [illegible]

نیز [illegible] ... [illegible] زعفران [illegible] دو مثقال [illegible]

نرم کوفته بگلاب [illegible] ... [illegible] دم الاخوین و طریق استعمال آنست که

مریض را [illegible] ... قسم سوم آنکه از بلغم عارض شود و علامتش [illegible]

[illegible] سپیدی بول است و رنگ [illegible] سپیدی مایل بودن [illegible] جراحت [illegible] رطوبت [illegible] جراحت [illegible]

[illegible] آب آمدن [illegible] چشم گران بودن [illegible] علاج [illegible] حب ایارج [illegible]

[illegible] سکنجبین [illegible] ... [illegible] نفع دارد [illegible] عدس [illegible] گل سرخ و تخم [illegible] حنظل در

آب جوشانیده [illegible] ... [illegible] سازند [illegible] ساییده در آن

[illegible] ... [illegible] دم الاخوین [illegible] نرم کوفته [illegible]

[illegible] و این طلا نفع دارد [illegible] سه درم [illegible] ده مثقال [illegible] پنج مثقال [illegible] بسیار باید [illegible]

[illegible] اندر آبله فرنگ که از خلط سودا باشد [illegible] علامت او گرانی و خشکی [illegible] سرخی و تیرگی [illegible] دلالت [illegible] چشم [illegible]

[illegible] بودن و خشکی بر حرارت غالب بودن در این مرض [illegible] علاج اسهال سودا [illegible] مطبوخ افتیمون [illegible]

[illegible] سودا [illegible] نفع دارد [illegible] با آب گرم سرد [illegible]

و این طلا فائده دارد [illegible] مثقال سفال [illegible] دو مثقال [illegible] درم [illegible]

در روغن گل [illegible] بمالند و اگر جراحت باشد مرداسنگ [illegible] کنند و گل [illegible] فائده [illegible] تا امکان بود دارو [illegible] بمالند [illegible]

و اگر [illegible] روز [illegible] صفت [illegible] کابلی و آمله [illegible]

شاهتره [illegible] پنج مثقال [illegible] چهار مثقال افتیمون سه مثقال [illegible] مثقال [illegible] دو درم [illegible] فائده

آنچه که آبله فرنگ از اخلاط مرکب بود بحسب [illegible] تنقیه [illegible] و اشربه و اغذیه تصرف باید کرد [illegible] مقاله اندر حصبه و جدری

و حصبه [illegible] در بحث حمیات اگر چه این امراض ذکر یافته لیکن در اینجا نیز [illegible] فوائد دیگر بیان کرده میشود [illegible] مقاله مستقله کما هو حقه اما حصبه [illegible]

[illegible] متفرقه [illegible] خواهد [illegible] سرخ [illegible] آنجا پدید آید [illegible]

[illegible] بزرگ [illegible]

[illegible] سپیدی [illegible] جدری

[illegible] علامت [illegible] جدری [illegible] سپید متفرقه [illegible]

[illegible] و عقل برقرار بود و نفس قوی باشد [illegible] باد آبله خوانند [illegible]

و علاج [illegible] آبله [illegible] خشک کردن آن [illegible] آبله [illegible] گفته می آید تدبیر [illegible]

باید [illegible] آبله [illegible] نبض و نفس بحال طبعی آمده باشد [illegible] تدبیر [illegible]

و اگر [illegible] نبض و نفس بحال طبعی [illegible] علامت نیک [illegible]

[illegible] بنفشه و خطمی یا سبوس گندم [illegible] آب [illegible]

[illegible] تمام [illegible] بزرگ باشد [illegible]

[illegible] گل سرخ [illegible] برگ مورد [illegible] صندل [illegible] گل مورد و صندل [illegible]

برگ [illegible] گل سرخ [illegible] و اگر آبله بزرگ و بسیار آب باشد

برگ گل سوده یا آرد ارزن یا آرد جو در فراش اندازند و بیمار را بران خوابانند و اگر پوست خراشیده شود برگ سوسن [illegible] جدا کنند و بران برگ خوابانند و برگ

گل خشک [illegible] خشک سوده بر فراش باشند و اگر بر برگ خوابانند سخت نیک باشد و نفع او در یک روز پدید آید و اگر ریش خشک بود از نمک آب چاره

نباشد اما آنجا که پوست خراشیده باشد یا آبله شکافته بود نمک آب نشاید رسانید و تا تمام پخته نگردد [illegible] باید داشت [illegible]

که عدس سرخ و برگ گل سرخ و چوب گز [illegible] اندر آب [illegible] اندر [illegible] افگنند و پنبه پاکیزه نرم بدان ترکرده بر آبله نهند و آب آن [illegible]

رسانند و اگر حرارت قوی بود قدری کافور و صندل سوده اندرین آب حل کنند و برگ [illegible] سوده و [illegible] اسفیداج [illegible] مرداسنگ [illegible]

۳۷۸

…ر اکنده و آبله که ریش گردد مرهم کافوری نفع دارد و همچنان اگر خشک شده بود همین مرهم کافوری استعمال باید کرد و چون آبله خشک شد …

باید کرد و قشر خشک ریشه و دور کردن چنانکه خشک شده آن پوست را گوشت کرده نشود پس هرگاه آبله خشک شود و خشک ریشه شده باید که اگر خشک ریشه …

در زیر او هیچ تری نبود باید که قطره روغن بکرم بر روی او ریزند یا بچکانند تا روز دیگر و بهترین روغن از برای این کار روغن شیرخشت تازه است اما اگر بر روی استعمال خواهند کرد

روغن پسته تر استعمال باید نمود و روغن شیرخشت دور باید داشت زیرا که از روغن کهنه نشان آبله در روی بماند و اگر خشک ریشه سطبر بود یا اندر زیر او رطوبتی باشد آنرا با سنگ

بردارند پس استعمال روغن و رطوبت از تحت او جنبید پس نظر کنند که عمق دارد یا دیگر پوست فرو رفته است یا اگر عمقی دارد از صبر و مرو زرد چوبه مرداسنگ و اقلیمیای سیم

و سپیدهٔ ارزیز و اسپیداج زرد رسانند و بپاشند و اگر عمقی ندارد یا پوست برابر بود شب یمانی و نمک سوده بران پاشند و بگذارند تا دیگر بار خشک ریشه آرد و دیگر بار

بردارند و بنگرند اگر زیر وی همچنان رطوبت باشد همچنان علاج کنند و اگر رطوبت نبود بعلاج حاجت نباشد و اگر دیگر بار خشک ریشه آرد بر روغن چرب کنند تا بیفتد

تدبیر زایل ساختن نشان آبله بیخ نی خشک آرد باقلا مغز تخم خربزه و ترنج و نبات و مغز بادام وآرد جو از هر یک مقداری بهم کوفته بسپیدهٔ تخم مرغ طلا سازند دیگر

نشانهای از روی بر استخوان سوخته یا پوسیده و ملک گویند کنند سفال نو تخم خربزه نشاسته سپنج شسته آرد نخود از هر یک ده درم حب البان قسط زرآوند طویل یکی

چهار درم بیخ نی خشک بیست درم همه را کوفته بیخته با آب خربزه یا با آب باقلا یا شکاب سرشند و شب طلا نمایند و صباح بشویند خشک در آب گرم شویند و روی بدان بشویند و در آب

زینت نیز آنچه که مذکور شد بکار آید فایده اثر آبله که در چشم ماند یا آفتی دیگر چون حول و جز آن که باشد آبله در چشم پدید آید از آنچه در باب امراض چشم گفته ست تدارک آن توان کرد

اثار آبله که غایر باشد در بدن به تسمین و فربهی زایل شود و آنچه غایر نبود باده و دیگر نفع باید کرد و بسیار باشد که آثار آبله به شبیه بدنها بدنها و اثر آبله و مرهم داخلیون ضماد کرد

نفع دهد و آنچه جهت دشپیذ گفته شد بکار آید و این طلا برای ازالهٔ آثار آبله بر روی بود یا بر بدن سود دارد بگیرند مرداسنج و آنرا اسپید زنند و بروغن گل آمیزند و استعمال نمایند دیگر

مرداسنج سفید آرد نخود و بیخ نی خشک استخوان کهنه قسط حب البان آرد بیخ تخم خربزه کوفته بیخته با آب خربزه یا بلعاب حلبه و تخم کتان سرشته طلا نمایند فایده مرداسنگ را

سپید کرده درین ادویه باید آمیخت زیرا که سپید کرده سیاهی می آرد و سپید جلا دهد و طریق سپید کردن آنست که یک رطل مرداسنگ و هم سنگ او نمک با هم آمیخته در ظرفی گدازند

بر سر او آب ریزند و ظرف را در آب نهند و چون آب گرم شود آنرا بردن اندازند و دیگر آب بران اندازند و همچنان تجدید آب می نمایند تا که مرداسنگ سپید شود

فصل اندر امراضی که بلون جلد تعلق دارد و این فصل مشتمل ست بر چند مقاله مقاله اندر برص یعنی پیسی و آن سپیدی است

غلیظ که بر جلد ظاهر شود و در گاه در بعض اعضا باشد و گاه تمام بدن را در گیرد و آنکه عام بود بر بدن و بیا برص منتشر گویند و باید دانست که این مرض متعسر العلاج

خاصه آنچه که مزمن بود و دراز و یاد باشد اما آنچه از مالیدن سرخ باخشونت بود و موی که در آنجا روییده شد بیاض نباشد و چون سوزن در پوست آن محل خلانند

خون برآید یا رطوبت مایل بحمرت و آن که احکام کرد نشد باشد بدانند که دوا پذیرست و فرق در برص ابیض و بهق ابیض آنست که برص براق بود و هم چونکه مزمن گردد و عمق

کند در عمق پوست و گوشت بجد یکی گفته اند چون مستحکم شود تا استخوان سرایت میکند و موی که در آنجا بر دید مایل به بیاض باشد و آخر سفید محض بر آید و

پوست آن موضع نرم تر و سست تر از سایر بدن باشد و در آخر حال یعنی عند الاستحکام چون سوزن در پوست خلانند رطوبت نرم سپید ظاهر شود و خون نباشد

و هر چند آن جایگاه را بمالند سرخ نگردد بخلاف بهق ابیض که سپیدی او رقیق و تنک باشد و غایص نبود و در اکثر مستدیر الهیئة افتد و دفعةً ظاهر شود و باستعمال

اطلیهٔ جالیه بزودی زایل گردد موی که در آنجا روید سیاه بود یا اشقر و برگز سپید نباشد اگرچه مزمن باشد و کذلک چون سوزن در پوست خلانند خون ظاهر شود الفنن

هر چند مستحکم شده باشد اشتباه سوزن کرباسی استخوان خلانند باید که در پوست خلانند در گوشت و آنچنان باشد که پوست آن محل را بالا کشیده با ابهام و سبابه اگر

جدا شود و بعده سوزن در پوست بر داشته بزنند تا بگوشت نخلد و حقیقت علت معلوم گردد که خون آید یا نه علاج برای تنقیهٔ بلغم غلیظ نقی فرمایند حبات و مسهلات

بکرات و بعد استفراغات بجهت تبدیل مزاج معاجین گرم که مخصوص بدین کار است چون کلکلانج و قرص شبرم کبریت و تریاق و مثرودیطوس بخورانند و از اغذیه بپرهیزد

مولد خون گرم بود چون گوشت دراج و ماننده آن و گوشت حیوانات وحشی خوردن فرمایند و گوشت ماهی و کبابهای با کره و ... گرم ... باشد و اجتناب

از لبنیات و ماهی و بقول بارده و طعام غلیظ و فواکه و هر چه مولد بلغم بود ضروریست جمیع مزورات و ... این ادویه در این مرض که در سایر ایام نفع دارد اطریفل ... گلقند عسلی

مربای ... و بعضی ادویه ... باید ... داخل ... فصد کردن و خون بسیار گرفتن نیز تجویز کرده اند و عجب نیست که مفید افتد چنانکه محققان اطبا یونان ... نوشته اند

بالجمله غیر از تنقیه و تبدیل مزاج ادویه که جهت طلا مخصوص است استعمال نمایند این ادویه سه چیزند ... آنکه شدید الاسخان ... و جاذب خون باشد چون زرنیخ ... و دارچینی

سرخ و خربق سیاه و ... کندش و ... زرنیخ سرخ ... عسل و شیطرج و عاقرقرحا و شونیز و پوست بیخ ... ماننده آن فرداهی و مجموع استعمال نمایند تا ... باکثر

در حمام یا در آفتاب یا نزدیک آتش و خون مار سیاه طلا کردن بالخاصیت نفع دارد دوم آنکه مقشر و مقرح بود چون فراریح ... بسرکه آمیخته و عسل بلادر و ... کندش

و تخم ترب با دریون و فرفیون و مانند آن و ... قرع و ... کشیده باشند و هرگاه ازین ادویه مقرحه جراحت افتد یا گوشت برص بر دارند مرهم ... و این بسیار

وقتی ست که برص اندک بود و جراحت آن محل بخوبی باشد سوم آنکه برص را رنگین سازد و ... مردم باز دارد و جهت این کار این طلا مخصوص است ... سیاهی

شیطرج و دو درم ... گل ارمنی ... خبث الحدید و همه بسرکه طلا سازند چند کرت و رنگ ... نهایت تا یکماه باقی ماند و هرگاه خواهند این دوا

بکار برند باید که نخستین آن موضع را به آب ماز و بشویند بعد از این دوا طلا سازند ... دوا خشک شود ... و بشویند دوا را ... هرگاه برص

در مواضع باشد که داغ ... کرد با آهن داغ کنند که به تحقیق ... داغ ... تقرح ارتفاع نگیرد اشتباه گاه باشد که با ... در محل حجامت

داغ ... برص ظاهر شود و ... شدن داغ ... و علاجش آنست که ... شیطرج ... و آب ... و آب ... آمیخته طلا نمایند ... کنند و مرداسنگ

... کند مقاله اندر بهق ابیض و آن سپیدی رقیق ست که بر ظاهر جلد پدید آید و ... و دفعة ظاهر شود و ... زود تر زوال پذیرد

و فرق میان او و برص سپید در برص گفته شد علاج آنچه برای برص گفته شد خفیف تر از آن انتخاب ... بود و جهت اسهال بلغم ترید ... حنظل با ترید

دهند و ... دوبارقی فرمایند و برای ... اطریفل و گلقند عسلی مداومت کردن و بحمام عرق آوردن نفع دارد ... با بیخ کبر بسرکه

آمیخته طلا سازند و شیطرج و عاقرقرحا و تخم ترب و کندش و خردل کوفته بیخته و با سرکه طلا نمودن سود دارد و چون دوا بکار برند باید که بسیار در آفتاب باشد یا قریب

آتش و هرگاه دوا خشک شود از دست بمالند تا دوا در ... و بسیار باشد که ماده در بدن کمتر بود و بادویه طلا ... تنقیه نفع تمام حاصل آید و این دوا

مجربست عاقرقرحا اطریفال پوست بیخ کبر شیطرج از هر یک ... کوفته بیخته بسرکه و عسل ... مقدار ... و یک ساعت در آفتاب نشانند تا

عرق کند پس همان روز یا روز دیگر ... که بهق ... خواهد شد و زرد آب از وی بر آید و صحت روی خواهد نمود ... مقاله اندر بهق اسود و

برص اسود و این مقاله را به دو قسم بیان کنم قسم اول اندر بهق اسود و خاصه ... که چون بمالند پوستی ... جدا شود ... سرخ نماید

باید دانست که بهق در ایام شباب بیشتر افتد خاصه بهق سیاه علاج فصد کنند و جهت اسهال سودا ماء الجبن و مطبوخ افتیمون و غاریقون و هلیله سیاه

و بسفایج دهند و برای ترطیب بدن و مزاج استحمام فرمایند و اغذیه که مولد خون رطب بود بخورانند و بعد تنقیه خربق سیاه بسرکه یا زرنیخ و زاج و کبریت با تخم

ترب ... و کندش و تخم ... طلا نمایند قسم دوم اندر برص اسود و آن فی الحقیقه بهق سیاه است که با خارش و خشونت شدید باشد و از وی پوست ...

همچون فلوس ماهی جدا گردد و این قوبا را قوبای مقشر نیز گویند و او مقدمه جذام ست علاج آنچه جهت بهق اسود گفته شد بکار برند مع قوة فی الاسهال

و زیادتی فی ترطیب المزاج مقاله اندر کلف و نمش و بهرش کلها بتحریک الاول والثانی اما کلف آنست که رنگ جلد بسیاهی گراید و آن تا

کبود یا سرخ ... پدید آید و در اکثر در روی افتد و فرق در این و در بهق اسود آنست که کلف صاف بود بخلاف بهق که در وی خشونت باشد و ما نفرق

بین بهق الاسود و بین النمش و البرش ... نمش نقطه ... سیاه یا سیاه مایل بسرخی است که در جلد بدن پدید آید و بیشتر در روی افتد و این گاه

و چون نقطه‌ها اندک و گاه زرد باشند همچون کلف [illegible] سیاه یا سرخ [illegible] که بیشتر در روی پدید آید [illegible]

و نقطه‌ها بسرخی مائل بود نمش گویند و اگر سیاه باشد [illegible] و اگر سفید نقطه‌ها [illegible] کلف اندر علاج در جمیع انواع [illegible]

اخلاط سوخته [illegible] مطبوخ افتیمون و غاریقون [illegible] برآورد [illegible] تنقیه اطلیه بکار باید برد تا باز عود نکند فائده کلف دو گونه است یکی آنکه

سودا در معده جمع شود و بخارات خون سوخته از آن بجانب روی برآید نشانش [illegible] لون کلف مائل بخضرت و صفرت بودن و تدبیرش تنقیه معده [illegible] و تقویت او

[illegible] فصد باسلیق [illegible] دارد دوم آنکه میان جلد و گوشت خون تباه شود از امتزاج سودا و بخارات [illegible] ظاهر جلد [illegible] کند و این علت اگر کسی را افتد

[illegible] اگر حیض ایشان [illegible] باشد [illegible] نشانش آن لون کلف سیاه یا سرخ مائل بسیاهی بودن و تدبیرش

تنقیه تمام بدن است چنانچه بالا گفته شد و این سفوف نفع دارد افتیمون هفت مثقال [illegible] یک مثقال غاریقون یک مثقال [illegible] نوبت [illegible] اختیار نماید اکثر

[illegible] عمل کند [illegible] اطلیه که [illegible] سودا [illegible] بورق [illegible] تخم خربزه و تخم ترب

و ترمس و تخم ترب و کندش و دارچینی و قسط و [illegible] مغز بادام تلخ و تراب زیبق و حب بلسان [illegible] و فرفل جمله را باریک ساخته بشرح تین یا [illegible]

تین طلا سازند و عند استعمال این دوا باید که نخستین آب گرم آن محل را تکمید نمایند پس طلا فرمایند تا زود [illegible] کند و سزاوار آنست که در اوایل مرض این ادویه

بعضی از قوابض چون آب مورد و گلاب [illegible] آرد عدس نیز طلا سازند جهت آنکه ادویه نیز [illegible] گشاید [illegible] زیاده می نماید اما اگر مرض [illegible] نبود حاجت باستعمال

قوابض نباشد جهت سکون ماده [illegible] بعد زوال مرض تا چند روز [illegible] طلا باید کرد تا عوض عود نکند و تراب زیبق خاکی است

که از معدن سیماب برآید و رنگ [illegible] همچون [illegible] و شرح تین [illegible] انجیر است [illegible] آنست که انجیر خشک را در آب بپزند تا که مهره شود و پس صاف نمایند

و این آب صافی را دیگر بجوشانند تا که غلیظ شود و بعضی گفته‌اند که انجیر پخته را بکوبند [illegible] و شرح تین [illegible] آنست که انجیر رطب را در آب

[illegible] بجوشانند و آب او بستانند و گفته‌اند که چیزی سپید که از [illegible] انجیری برآید [illegible] طلاهای دیگر

[illegible] عسل آمیخته ضماد نمایند و دیگر تخم کرنب با آب [illegible] باقلی یا خون خرگوش [illegible] یا زرنیخ زرد با آب [illegible] تخم ترب [illegible] آب [illegible] طلا نمایند

و دیگر آب [illegible] بجوشانند تا غلیظ گردد بعده دارچینی و قسط [illegible] بدان آمیزند و طلا کنند و جمله اطلیه مذکوره بعد از استحمام باشد

آب گرم یا تکمید با آب گرم استعمال باید کرد [illegible] چون اطلیه بکار برند احتیاط [illegible] که جراحت نشود و اگر سوزش آرد روغن گل بمالند مقاله

اندر خیلان [illegible] و او جمع خال است و خال نقطه سرخ یا سیاه [illegible] که بر جلد بدن [illegible] باشد ذی حجم [illegible] بدن افراشته بود و گاه [illegible]

بود و گاه حادث شود و مولودی را علاج نکنند [illegible] خال که [illegible] خال باشد یا رنگ او سرخ [illegible] باشد [illegible]

زیرا که استعمال [illegible] ادویه حاده در خال سرخ [illegible] که گفته شد ضرر تمام دارد زیرا که دلالت میکند بر آنکه در اطراف [illegible] واقع است [illegible]

که اگر [illegible] حاده [illegible] بشریان [illegible] خون آرد [illegible] محتاج [illegible] که سبب خال [illegible] خلط سودا [illegible]

که از رگ بیرون آید [illegible] علاج [illegible] فصد [illegible] مسهل [illegible]

[illegible] تحلیل [illegible] بیرون آرند [illegible]

[illegible] بتمامه [illegible] روغن استعمال نمایند [illegible] مقاله اندر [illegible] آنست که

موضعی از جلد سبز نماید [illegible] خون زیر او و این چنان باشد که بر عضوی ضربه افتد یا سقطه [illegible] رگ [illegible] زیر پوست

خون از وی برآید [illegible] یا از خارج جراحتی افتد [illegible] خون [illegible] زیر پوست جمع آید [illegible]

علاج جهت تدبیر و تحلیل برگ کرنب یا برگ ترب یا پونیه یا زرنیخ را شق یا بشکنند و بر که طاهر نمایند و اگر این ادویه را کفایت نکند کف نظر کنند که خون منجمد شده است
یا مدار مجمد گشته بسوزنها بگادند تا خون برآید و با برآمدن خون را پاک همی کنند تا بتمامه بیرون آید و اگر منجمد شده با شد هر دو یه او ران مدخل باشد باید که از جانب
موضعت را بمنضع چاک سازند و بردارند چنانکه خون بسته دیده شود پس آنرا بسوزن آهسته آهسته بیرون آرند بعده در انجا نمک سائیده بمالند نظرون علک البطم
ضماد نمایند فائده طبرزد که بعد قرحه پدید آید و هنوز در دهنه و حرارت باقی باشد هیچ یکی ازین تدابیر نشاید کرد تا که الم ساکن نشود مقاله اندر دشنام
دهم با لفتح عبارت ست از انکه جاهل بسوزنها بگادند پس سرمه یا نیل در ان پر نمایند یا سیاهی یا آب گندنا در آن بمالند تا عضو کبود یا سبز نماید این عمل
در دیار عرب بجهت تزیین زینت می سازند و فی الحقیقت مقبوح ترین چیزیا ست بالجمله اگر خواهند که آنرا زائل سازند باید که نخستین بنطرون و آب گرم آنرا بمالند و بعده
علک البطم بعسل نرم کرده ضماد نمایند و سه روز بدارند پس از سوم روز ضماد دوم کرده بنمک و آب گرم بشویند و باز علک البطم بعسل نرم ساخته ضماد نمایند همچنان میکنند
تا که بتمامه زایل شود و اثر او اگر ازین دوا در نگردد باید که عمل بلادر بدی گذارند و پس از ان بسوزنها بگادند تا اثر بلادر بوجه اتم فرو تر رود و دیگر ادویه مقرره
همین عمل دارد و بعد تقرح و زوال تاکل پوست منضجه بمراهم مندمل سازند تا بپوست نرویده مقاله اندر باد شنام و آن مرضی مائل بکبودیست بر روی
و اطراف ظاهر شود خاصته در ایام سرما و هنگام سرد و گاه باشد که مع القروح بود علاج فصد کنند و بعده جهت استهال مطبوخ هلیله دهند پس از ان برآنقیه
ماده از نفس عضو ضع محاجم دار سال خلق نمایند بر عضو ماؤف و عقب تنقیه بدن و نفس عضو اگر ممکن و سهل باشد باید که آنجا را بچیزی خشن بخراشند تا خون
بسیار ازوی برآید که تقیح تمام دارد و منع تاکل و تقرح می نماید و ایضاً چون تنقیه عام و خاص کرده باشند باید که نمک طلا نمایند تا خون باقیمانده را بگدازد
و آنجا که خراش و قرحه باشد مرهم اسفیدباج داخل گذارند و نافع ترین چیزیا برای استجلاب خونیکه باقی مانده باشد رعفران است که صابون طلا سازند و بگذارند تا خشک شود
و خون را اندک اندک بمکد پس بآب گرم بشویند و بعد از زمانی باز صابون طلا نمایند و چون خشک شود باز بآب گرم بشویند همچنان بکنند تا که ماده بتمامه بیرون آید
و جلد پاک نماید مقاله اندر فسادلون یعنی رنگ بدن از اینچه بوده باشد تغیر گردد و آن شش گونه است یکی آنکه بطبیعت خلط فاسد مخالف الوان جلد
دفع نماید علاج ادویه جالیه چون آرد جو و جز آن تر بی ابر سا و تخم خربزه و بادام و نشاسته و کتیرا و بوره و اندک آن نرم ساخته با شیر آمیزند و طلا نمایند
تا خشک شود و بعده با آب گرم بشویند و همچنان چند مرتبه استعمال نمایند که رنگ اصلی آید دوم آنکه باده در بدن افزون شود و با خون آمیزد پس بالفرض
جایه متلون گردد بلون خلط غالب کما یشاید در فی الیرقان علاج نخستین تنقیه بدن نمایند بعده مسهل بحسب جایت بعده ادویه جالیه استعمال نمایند سوم آنکه
در جگر یا سپرز یا معده پدید آید و بسبب او تغیر از رنگ بدن و علامت او وجود آفت ست در عضوی ازین اعضا و ضعف در افعال ایشان ظاهر شدن
علاج انچه در باب امراض اعضا مذکور گشته بحسب جایت استعمال نمایند چهارم آنکه عضوی در آفتاب برهنه ماند زمانی طویل و سیاه شود و بهتر
آنست که اینمایت حرارت آفتاب اخلاط ردی گردد و بسوی پوست می گراید پس اگر اعضا پوشیده بود اخلاط مذکوره بعرق و بخار بیرون می آید و اگر عضو برهنه
باشد اخلاط بر روی می سوزد بملاقات آفتاب و در مسام محتبس میماند و عضو سیاه میگردد و ازین قبیل ست انچه از مصانعت باد گرم تغیر در لون پدید آید
بدانکه سبب تغیر رنگ در زمستان و زمان سرد آنست که حرارت غریزی از ظرف سردی خارجی مائل بباطن میگردد و حرارت غریزی بر استیلای مینماید و آنرا
سوخته سیاه میسازد و میتواند که سبب آن انجماد خون بود در زیر پوست بواسطه کثافت علاج استحمام نمایند و آب گرم انکبار نرم نمایند و بعد از مضمون تلیین در
جلد او و یا جالیه بکار برند صفت عمره که نفع دارد باقلی آرد عدس و پوست بقیه مرغ ارزیز برادره دندان فیل استخوان بوسیده بادام مغز تخم نرگس
نشاسته کوفته بشیر یا با آب برگ ترب بسرشند و طلا نمایند و الغرق بالضم ادویه مرکبه که بشره را صاف و سپید کنند بمالیدن آنرا
بپارسی روی شوی گویند پنجم آنکه تناول چیزهای متغیر اللون اتفاق افتد چنانچه ناخواه زیره بسیار خوردن و آب راکد و یعنی غیر جاری و غیر مستعمل

مدل و بشیدن و بشرب سکنجه و اکل طبیخ اوران و اسپکتار نمودن و باید دانست که اخراج و بریدن باقی صبیت اون از دیدن چه از دیدن عمل میکند

علاج تبدیل غذا نماید و از انچه سبب تغییر است پارهیز نماید و بر چه مصلح انچیز بود بکار برند و از مضرات احتراز فرمایند ثم آنکه طول امراض فقدان غذا و هیجان غم و کثرت جماع و شدت اوجاع

و اقرطاگری هوا سبب تغییر لون بدن گردد و علاج در مقابل امراض تقویت کوشند و در فقدان غذا طبعا بمیرند و از طعمه هر چه موافق تر و رقیق تر صید بود بفرمایند

ماء اللحم و بیضه شیر شت و نخود و انجیر دهند آن و در انچه از غم بود ازاله غم نمایند بتفریح دل توجه فرمایند و در کثرت جماع ترک لازم است و در انچه از وجع باشد تسکین الم باید کرد

و بگرمی هوا تبدیل دهند چنانچه در حمیات گفته آمد بعد انواع مبردات فوائد و انچه خون را از فضول غلیظ پاک کند اطریفل ست و هلیله مربی و انچه خون را منبسط و پراگنده سازد

فاضل ست و سود و زعفران و زوفا باید که در طعام بدهند و انچه خون را از باطن بظاهر کشد بطلا کردن انیست خردل و زرنیخ بشیرگا و ابهر شند و بالند و دیگر

مصطگی کندر سرکونته و بنفشه با آب پیاز عنفل سرشته بکار برند غرغره و طلا **فصل اندر حزاز** بفتح حا مهمله و زائین مجتمتین مینها الف و آخرا ابر نیز گویند

و اجسام صغار باریک شبیه بسبوس ست که از جلد سر بر می آید بغیر جراحت دگاه مع الجراحت بود **علاج** انچه خفیف و حدیث العهد بود او را بروغن بنفشه و روغن

گل و بالند و باشیا رجالیه بشویند چون آب چقندر بوره آمیخته یا آرد نخود و خلمی بسرکه مخلوط کرده یا آرد کرسنه و تریس بلعاب اسپغول مفروج ساخته یا آرد باقلی و سرکه

و تخم خربزه یا تخم خربزه یکجا نموده و انچه قوی و زمن بود باید که نخستین تنقیه خون و بلغم و سودا نمایند بسبب غلبه خلط سوداوی و چیزی که قوی الجلا بود

استعمال نمایند چون آرد نخود و عاقرقرحا بوره آبگینه سپیدو فردل و سریش بسرکه آمیخته و بعد از زمانی این دوا بشویند و چیزی مالزج چون روغن بنفشه و تخم خلمی و کتیرا و امثال

و مانند آن طلا فرمایند همچنان می کنند تا که تمامه دور شود و تلطیف غذا لازم شناسند و شیره انگور با روغن بادام نوشانند **فصل اندر شقاق اطراف و وجه و شفت** یعنی ترقیدن دست و پا در وی و سبب **علاج** سبب شقاق اگر اسباب خارجیه بود چون گرمی مجفف و سرد

کاشف و غسل بآب قابض چون شبه و زاجیه و مانند آن باید که دلیذا نباشند استعمال نمایند موم با روغن و همه را روغن آمیخته مرهمیه خاصه روغن بادام و روغن کنجد و

بیه و اکیان و بیه ربط و اگر موجب وی اسباب داخلیه بود چون سوء مزاج یابس باید که در ترطیب کوشند بنشر سه البان و ادهان مرطبه در عادی تنقیه خلط نمایند بمسهلی

مرطب بعد از تبدیل و ترطیب طلا نمایند چیزی که مرطب و مغری بود و برای هر عضو طلائی مخصوص ست اما در شقاق و جع شمع و روغنهای رطب و بیه ربط و نشاسته و کتیرا و

لعاب بهدانه و روغن گل هر هم ساخته طلا کردن نفع دارد و در شقاق لب روغن گل و روغن حنا و بیه ربط و بیه برباده و عاقرقرحا اسطم و شاخ ایل سوخته و کاه هم سرشته

بر نهادن سود مند ست و بالای او باید پوست انار و نی میخه بچسپانند تا او به را خشک شدن نرهد و تا دیر بدارد و این پوست میخه تنها بر لب نهادن شقاق

بوزی را دفع کند و مازو و ارم کوفته بعسل یا روغن زیت و عاقرقرحا و چوب لبلاب همین عمل دارد و در شقاق مزمن کنجد و بنفشه نرم کوفته و بروغن و چربی سرشته

مفید ست و در شقاق زمین زفت ربه تنها و علکها که در زیت حل کرده باشند و روی زیت پخته با پیاز عنصل کوفته هم سرشته بر نهادن سریع الاثر ست و در شقاق

عقب یعنی پاشنه مازو کتیرا کوفته و بنفشه و با چربی بز که گداخته باشند سرشته مالیدن جلیل النفع ست و روغن سندروس فقط و قند بروغن اکارع آمیخته و مغز ساق و ارم

در روغن بنفشه یکجا کرده و قدری مردار سنگ در ان سرشته همین عمل دارد و اگر شقاق در گوشت اثر کرده باشد این مرهم النفع دارد مردار سنگ نرم سوده بروغن زیتا پخته تا

که غلیظ شود و بعد از فرو چکانند و باید که شقاق را نخست در آب گرم نهند تا نرم شود و پاک شود و بعد ازه معالجه فرمایند و باید که پای را از غبار و خاک نگاهدارند و

برای این کار احتیاط آنست که موزه بپوشند و آب سرد نرسانند و جمله شقاق را غبار و خاک و هوا و آب سرد ضرر دارد و فاکره گاه باشد که در شدت قین رطوبتی شود

از سر فرود آید و بدان سبب شقاق در وی پدید آید و سپید و تر نماید **علاج** فصد بسمل دهند و بعد ازه نازود در سرکه بجوشانند و بدان تمضمض فرمایند و

بآب سماق و آب انار تر ش سرمه بسایند و طلا نمایند و اگر از روغن کدو و بادام دموم قیروطی سازند و با آب انار مغیوش و آب سماق آنرا فوت

دهند و طلا سازند سود دهد فاکره و گاه باشد که زیر قدم خصیص اندر عقب در وی عارض شود که صاحب او قدم بر زمین نتواند نهاد سبب او

خاصه اگر زخم عمیق بود که بر قدم رسد و از بدن ... عارض شود ... علاج فی فرمایند در روغن گل بمالند و اگر ورم کند مرهم دیگر آرد که آهن یا باد

آنکه اگر ... جراحت ... سازند تا زخم ... و اگر ... ماده ... اعضا ... الیه ... جا

... اگر ... تحلیل ... ماده بود آهن گرم کنند و داغ عمیق نهند تا زوال پذیرد و وجع العصب و وجع المفاصل نیز گفته شد تفصیل

فصل اندر تشقق و تقشر جلد تشقق ... و شین ... خشونت و درشتی پوست ... باشد که درشتی در جلد افتد و از وی پوست جدا شود و ... بیرون

... علاج ... تنقیه ... کنند ... و ... بدن ... مزاج اغذیه ... دهند چون گوشت جانوران و شیر ... ماکیان

و قشر ... سرد ... آلیدن ... فائده ... گاه باشد که عارض شود و تقشر در ... بیرون

آنکه ... شود ... علاج ... پوست انار ... سوخته ... ساخته ... گاه

آرد ... پیشانی ... باریک ... خارش کنند علاج تنقیه دماغ کنند ... بعده آب گرم ... نرم شود ... بالای

بمالند و این ... نفع دارد ... و گل ... بسایند ... فصل اندر سحوج جلد یعنی خراشیده شدن پوست

و آنرا چهار سبب ... یکی برداشتن چیزی درشت ... دوم سواری ... استعمال آن ... اگر البته در ... خراش ... خصوص ... بیرون

... چیزی ... سوم ... افتاده شدن یا از موزه و کفش تنگ چهارم آنکه در ریسمان ... عضوی ... بجهت ... بدان سبب ... جلد

بخراشد علاج اگر سحوج جلد بسیار بود و ... ریم باشد باید که رگ زنند و خرقه سرد کرده ... بگذارند ... در اطراف ...

... خراشیده شود و خرقه سرد کرده آنجا بگذارند ... بعده ... خرقه ... مرداسنگ ... گلاب ... و گل ارمنی با گلاب ... کرده ...

و اگر ... روغن گل ... باریک ساخته بران باشند نفع دهد ... مرداسنگ ... اسفیداج ... روغن گل زرد ...

... بسایند ... و ... بیاید ... و این دوا ... کفش ... بسوزند و بسایند ... روغن گل

... بمالند ... باریک ساخته ... نرم کرده ... سریع الاثر

... سوخته ... برای ... خاصه آنرا که ... کفش باشد و اگر از موزه ... حضض ... گل ارمنی یا اقاقیا ...

طلا نمایند و اگر ورم کند ... که از ریسمان افتد ... سرد کرده روغن بنفشه آمیخته ... کافور ... خراش ...

... شود و آسایش و ترک سواری فرمایند ... ساخته ... سرد ... خرقه کتان ... گلاب سرد ساخته بران نهند و مرداسنگ ... گلاب ...

نفع دارد فائده سحوج و شقاق ... علاج ... روغن ...

... نفع دارد که خاکستر ... اسفیداج و مرداسنگ ... روغن ...

مرداسنگ ... گفته شد باب در امراض و جز آن که تعلق دارد بموی ...

و در وی چند فصل است فصل اندر داء الثعلب و داء الحیه و این هر دو علتست که موی بدن بریزد ... فرق میان آن است

که اگر با وجود ... جلد و سقوط موی پوست ... الحیه گویند و اگر پوست ... داء الثعلب خوانند ...

... باید دانست که این هر دو مرض بیشتر بموی سر و ریش ... عارض شود ...

... ماده ... داء الثعلب ... داء الحیه ... داء الثعلب سهل العلاج است

داء الحیه مشکل ... از آنکه ماده این امراض یا بلغم سوخته بود یا صفرا ... یا سوداء ... یا خون غلیظ فاسد ... جدا گفته شود

شیح از روغن با دام تلخ ... تمام دارد نوع چهارم مسام تنگ گردد از رطوبت غلیظه لزجی ... یا بارکی ...
آن باشد علاج استعمال فرمایند ... تحلیل رطوبت لزج غلیظ ... بادام تلخ چرب باشند ... طعام و بلطرون و بوره و دردی گاو
... ماده را و از اغذیه آنچه ... و مخلف رطوبات بود خورانیده و توابل گرم ... بیشتر کنند فائده درین نوع روغن مالیدن ممنوع است ... الطبیب
... المسام باللزوجة نوع پنجم آنکه مواد غلیظه تحت جلد جمع آید و ماده موی را فاسد سازد و فتا فتا در موی افتد چنانچه در داء الحیه و ثعلب گفته شد علاج
... ماده منقیه نمایند ... استعمال فرمایند نوع ششم آنکه رطوبت بر جلد مستولی شود و آنرا مترهل سازد و بالضرور موی ساقط گردد و علامت او نرمی جلد و ...
... در رنگ و جلد بکیفیت ماده موجبه ... بودن علاج تنقیه کنند و تقویت مسام نمایند از آنچه در داء الثعلب و الحیه ذکر یافته نوع هفتم آنکه سعفه و قروح
... انتشار گردد علاج برای تحلیل ماده سعفه و قروح ... موی ... و محلله چون خطمی و ... لعاب ... و مراهم ... استعمال
نمایند و این علاج وقتی است که از سعفه و قروح جلد ... منقطع نشده باشد ... بالکلیه مسام را نیافته باشد زیراکه اگر مسام فاسد شده باشد و جلد اصلی
منقطع گشته علاج نپذیرد و نوع علتیست از انتشار که آنرا علت ثعلب گویند ... کثرت ... آنست که با وجود انتشار موی پوست سر
... چنان نماید که گویا پوست ... که موی سیاهی او کنده شده ... موی ... گردد ... ابریشم ... رنگ بشره زرد نماید این علت
... علاج ... بادام ... روغن ... حب الغار ... طریق کشیدن روغن حب الغار آنست که حب
... بجوشانند اندکی ... آب ... بر آن افشانند ... آن بگذارند و چیزی گران بران نهاده ... کنند تا روغن جدا شود و طریق
دیگر آنست حب را کوفته در روغن ... بجوشانند ... فصل اندر صلع ... آنست که موی اعالی سر محو شود ... موی اصداغ که سالم بود
پس اگر در سن شیخوخت افتد علاج نپذیرد اما آنچه پیش از پیری بود علاج او همانست که در انتشار گفته شد ... انتشار و صلع
... عارض ... از دوام ... علاج ... فائده شیخ بو علی در شفا گفته والنساء لا الصلعن لکثرة رطوبتهن والخصیان
لان مزاجهم یمیل الی مزاج النساء ... الرطوبة فصل اندر تشقق شعر یعنی شگافتن سر های موی و مضرت او آنست که موی از بالیدن باز
... رونق می ماند و باشد که با انتشار ... و سبب این علت ... خشکی ... علاج اگر خشکی اندک بود و تشقق در بعض موها باشد کفایت ... آنرا
... مادهیکه در گرمی و سردی معتدل بود چون روغن بادام و بنفشه و مانند آن و مالیدن لعابهای مرطبه چون لعاب خطمی و تخم کتان و امثال آن و اگر خشکی
... ماده باشد ... کنند ... استعمال نمایند ... در ترطیب مبالغه فرمایند و اگر خشکی زیاده بود
... فصل اندر ... آنست که ... تمام موی سر ... روغن ... کرده اند و چون ...
... تمام ... و سبب این علت ... کثرت ... علاج برای تنقیه ... و سر را ...
... چون ... بادام تلخ و امثال آن و گاهی ... فصل اندر شیب یعنی سپیدی موی و این فصل مشتمل است
... که موی را زود سپید شدن ندهد و آنرا که ... باشد سیاه سازد ... که بادام که خون بدن ... و غلیظ و تیز ... است موی سیاه
... باشد و هرگاه ... سپیدی در موی روی نماید پس اگر سبب مائیت خون ضعف حرارت غریزیه و ضعف طبیعت باشد چنانچه
در سن ما فوق شباب ظهور ... کند از تدبیر ... است و ازاله این چنین شیب ... و اگر سبب مائیت خون امری حادث باشد
... آنچه ... موی را زود سپید شدن ندهد و اگر ... شده باشد ... زایل سازد ... خلط بلغم

... و علاج کوکردن دارد و آنچه ... اطلا کردن ... و استعمال ... [illegible]

دارچینی باشد و دیگر مشویات که ذکر خواهد شد ... [illegible]

آن خوردن تریاق و شرودیطوس و معجون بلادر و جوارش هلیله درین باب تجاربست اثر دارد و لعابات و مطبوخات و ... و شراب ... استعمال ... کثرت جماع

کثرت غم و هم از سرعت شیب است و احتراز از آنها ... الشباب ... صفت معجونی که موی زود سپید شدن ندهد و وقت سپید شدن زایل سازد هلیله سیاه ... درم

بلیله کابلی ... از هر یک ... درم فلفل دو درم و نیم زنجبیل ... و نیم صندل سپید تخم کاسنی هر یک سه درم همه را کوفته و بیخته بعسل ...

بسرشته شربتی سه درم ... بلادر ... معجون جاودانی نیز گویند ... این معجون ... در جو دفن میکنند ... الشیبه نیز خوانند و در قرابادین ...

مشهور است زیرا که نام بلادر ... درین جا ضبط ننمودیم فصل اندر محافظت شعر تا بحال طبیعی بماند از آنچه بدین کار

آید مالیدن روغنهاست که حرارت لطیف و قبض در وی باشد چون روغن لادن و روغن مورد و پرسیاوشان و شقائق و سنبل و مصطکی و سعد و تخم چقندر و تخم کرفس و آس

و اقاقیا و مازو و امثال آن هر روغنی که ازینها باشد نفع دارد و روغن لادن انفع است و اگر پوست درخت صنوبر ... بدین روغنها آمیخته استعمال نمایند

بغایت سود دهد صفت روغن لادن لادن ده مثقال نرم کوفته در یک پیاله روغن مورد ... بعده در دیگ آب گذارند و بجوشانند تا حرارت

آب ... لادن در ظرف بگدازد ... طریقه روغن مصطکی ... دیگر اشیاء مذکوره در قرابادین ... مذکور است ... اگر ... روغن

آب ... و اگر خشک باشد در آب بجوشانند پس این آب را با روغن ... بجوشانند تا روغن بماند و از غسولات که موی را بدان بشویند ...

آب هلیله سیاه است و آب ... و آب چقندر و آب آمله فصل اندر تطویل شعر و از آنکه درازی موی بلندی سرزنان است ذکر او اهم ...

طالبان این کار را آنچه در فصل محافظت گفته شد باید که بدان ملازم باشند ... و جهت درازی موی ... و برگ ...

آمله و پرسیاوشان هر سه بهم رسد کوفته و بیخته بعد از ترکردن سر ... و برگ ...

چقندر ... اگر در آب چقندر قدری خردل هم بار کنند بهتر باشد صفت روغنی که موی را دراز کند ... درم آمله ... درم

هر دو را در آب جوشانند تا ... بپالایند و ... روغن بنفشه آمیزند و ایضا لادن سه درم و آب برگ خطمی و برگ ... هر یک ده درم

داخل سازند و بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند ... روغن ... فصل اندر انبات شعر باید دانست که برای روییدن موی ...

... داء الحیه و داء الثعلب ذکر یافته نفع دارد ... خاکستر ... سوخته ... روغن بان با ذراریح آمیخته ...

... دارد و طریق ... ذراریح که حیوانیست سرخ و نقطهای سیاه دارد ...

... در سایه خشک نمایند ... ذراریح ... روغن بان ریزند ... ظرف را بالای آتش ... گذارند تا که روغن غلیظ

گردد پس ... بر ابرو بمالند و اگر ... قدری مشک و عنبر اضافه کنند بهتر باشد و از خاصیت این دوا آنست

که ... سیاه ... سوخته ... با روغن زیت ... بر ابرو بمالند ...

... و اگر ... سائیده طلا نمایند و بعده بر روغن لادن بمالند همین عمل کند فصل اندر حلق شعر و ادویه که ...

آنکه آب ... بر گیرند ... بمالند و اگر ... آهک زیاده باشد ... قدری سپیداب ... داخل سازند

... سوخته ... سوخته ... همین عمل کند و طریق استعمال اینها مشهور است فائده مردان را ...

... زیرا که ... شهوت کم کند ...

از روی تجربت این تمام مواد فصل در مسح انبات موی با بدانست داشته موی را از رو پایندن باز دارد با بخور زیرا بود چون بیخ نشکرک واقیون سرکه

بیاسد دستام بود چنان سفید گردد از نیز بودن و پیشب آب بیخ یا بکرد دیا با کاسیت مانع انبات بود چون هنگام بیت بشیند بود و ادان افتیاد هره

مانع انبات بر عضوی بگذارند باید که نخستین موهای آنجا بر کنند بموچینه یا بنوره حلق نمایند د تجربت زودها کنند و اگر موی را باستره تراشند دوا بهتر نیکو عمل کند

گفته اند منقلی و بید المعقد او الحلق بالنوره دون المموسی فصل اندر تجعید الشعر یعنی دشوده و درهم کردن و انچه بدین کار آید اسفنجه هست چون سدر رمایده

و غبار دستا آرد حلبه آمله و برگ سدر و کز مازو در غوره طبخ و مانند آن ارغوره بالج عبارت است از کف نمک که در نواحی تربیت یا زمین بنگلین جمع شود فصل در ترقیق الشعر

یعنی باریک ساختن موی باید که در آزوره خاکستر چوب تر آمیزند و غلولیسا نند و آنرا بر محلی که خواهند زمانی معتدل همی گرداند و یکی نهاده بدارند تا پوست بشود بعده

که بر عضو مانده باشد به آب بشویند و آرد جو و آرد باقلا و تخم خربزه بمانند تا بر رقیق باری دیده و ادریسیا از الضرر آنکه نمایند فصل در تسبیط الشعر و انچه موها را

راست دارد و درهم شدن ندهد آنست که روغن به آب و رحم زنند و نیکو هم بر موی داغم دهر گاه این را استعمال نمایند بعده بانی آب گرم بشویند و روغن بنفشه

نفع دارد فصل اندر تسوید الشعر یعنی سیاه کردن موی سپید و ادویه سوده اقسام هست چون روغن لادن و آمله و افسنتین و شقایق و حب آن که

در قرابادینها هست دیگر شنگون در مخت جوز نرم کوبند و مربان آمیخته استعمال نمایند دیگر مازو یک رطل زیت بریان کنند و کتیرا و شب یمانی و روشنج هر یک

پانزده درم نمک نفت و سوم نرم کوبند همه را با آب گرم خمیر سازند و بر موی بر بندند سه ساعت دیگر مرداسنگ و آهک سرد کرده گل سرشوی که بهندی گل ملتانی

گویند هر سه برابر باریک بسایند و با آب سرشته بر موی بندند و برگ بید انجیر بالای او نهاده دارند و بر پارچه محکم کنند و سه ساعت یعنی یکپاس بدارند بعده با آب گرم

بشویند و عقب آن روغن بمالند تا دفع مضرت دوا نماید و اگر روغن آمله باشد بهتر است و بعضی گل سه و سه حنا آهک و مرداسنگ یکجا که بهم می سازند در گل ملتانی میکنند

ملتانی باشد یا دیگر همان عمل دارد و آهک سرد ناکرده می آمیزند دیگر حبه سرد در شراب بجوشانند و خضاب نمایند و اعده هر گاه خضاب خواهند کرد نخستین

موی را با آب گرم بشویند تا چرک موی دور شود و خشک سازند بعده خضاب گذارند فصل در تشقیر و تحمیر و تبییض الشعر انچه موی را اشقر کند حنا است

و دردی شراب و راتینج و شب در نیج بهم مخلوط کرده و زعفران فقط همین عمل دارد و شقرت رنگی است میان سرخی و زردی و انچه موی را سرخ کند

سدر و کندش است و انچه موی را سفید سازد خربق سفید است و پوست خشخاش و نفاح و کافور و تخم ترب و گوگرد نرم کوفته با زهره گاو و دیگر کبریت و خشتین

موی را گوگرد بخور دهند بعده این دوا گذارند چند کرت تا که موی سپید شود و اگر شو ماش باریک بسایند و بسرکه آمیخته خضاب نمایند موی سپید کند

باب اندر امراض اظافیر و ظفر ناخن را گویند و اظافیر جمع اوست و این باب مشتمل بر چند فصل است فصل در برص الاظفار

و آن سپیدی است که بناخن ظاهر شود همچون برص و سبب او رطوبتی غلیظ فاسد بود که زیر ناخن در آید علاج

استفراغ بدن کنند اگر حاجت باشد این ادویه ضماد سازند زفت رطب علک الانباط خاک سرخ هم بر بیخ سوسن دیگر

زرنیخ تفسیا و زراوند و دبق بسرکه بهم سرشته بر ناخن نهند دیگر ترمس جوز السرو بسرکه سرشته یا بدر وسنه سرکه بر ناخن بمالند دیگر تخم حلبه

تخم کتان کوفته بعسل طلا کنند فصل در صفرة الاظفار و سبب زردی ناخن قلت خون است و غلبه صفرا علاج تخم حب سپید

و سرکه طلا کنند و تقلیل صفرا نمایند فصل اندر وجع الاظفار علاج برگ ورد و برگ سرو کوفته طلا نمایند و انار ترش

بشراب پخته ضماد سازند و مرهمها و شحمها با سرگین بز و سرگین گاو بگذارند فصل اندر جذام و تقصف الاظفار و آن عبارت است

از آنکه ناخن غلیظ و ناهموار شود و منجمد گردد خاصه بیخ او و از غایت خشکی همچون استخوان پوسیده شود و چون بخراشند ریزه ریزه از آن جدا

گردد و سبب ناقص او خلط سوداوی است که از احتراق حاصل شود علاج جهت تنقیه سودا و فصد کنند و طبیخ افتیمون و مانند آن دهند

[illegible]

[illegible] اصلاح نمایند [illegible] بادام و روغن [illegible] ناخن [illegible]

اگر [illegible] از ملاقات چیزی سخت و مثل آن [illegible] و غلظت [illegible] باید [illegible] که ناخن را نرم سازند با استعمال [illegible]

و گفته اند [illegible] در تلیین صلابت ظفر [illegible] تمام دارد و بالجمله چون ناخن نرم شود [illegible] بشکل طبیعی بر آید **فصل اندر تشقق الاظفار**

یعنی شکافتن ناخنان و شقاق که در طول ناخن افتد از طرف سر او [illegible] و سبب [illegible]

و اجتماع [illegible] **علاج** در [illegible] تنقیه [illegible] مثل آن [illegible]

[illegible] یا مرهم [illegible] و [illegible] یا [illegible] سود دارد

فصل در تقلیع الاظفار یعنی بر کنده شدن ناخنها [illegible] انگشتان [illegible]

[illegible] **علاج** تنقیه بدن کنند [illegible]

[illegible] **علاج** فصد [illegible] و [illegible] حجامت نمایند و اگر مرض در ناخن دست [illegible]

[illegible] **فصل اندر انتفاخ و خارش اظفار** **علاج** [illegible] آب [illegible]

[illegible] **فصل در رض الاظفار** یعنی کوفته شدن ناخنان **علاج** [illegible]

[illegible] انگشت یا عارض شود علاج آنست [illegible]

[illegible] سود دارد [illegible]

تدبیر اقلاع اظفار [illegible] ناخن فاسد شود [illegible] بادام [illegible]

[illegible] ضماد [illegible] ناخن [illegible]

ناخن [illegible] **فصل در [illegible]** [illegible] ناخن [illegible]

علاج [illegible] بادام شیرین [illegible]

[illegible] بادام شیرین [illegible] **فصل در [illegible] الدم [illegible]** یعنی مردن خون زیر ناخن [illegible]

[illegible] ناخن [illegible] **علاج** [illegible]

[illegible] ناخن [illegible] مفید است و [illegible]

[illegible] **علاج** [illegible] ناخن [illegible]

باب اندر امراض متفرقه این باب مشتمل است بر چند فصل **فصل در قمل و صئبان** قمل [illegible]

[illegible] صئبان [illegible]

[illegible] مسام [illegible]

[illegible] **علاج** [illegible]

[illegible] بادام [illegible]

[illegible] ناخن [illegible]

دافع حرارت غریزیه است و نوعی از فصول که آن را تمام بر نزد کرد و این آنست که در مسام جبیده و تنها تبی بود و چون آن تا بدار کرد پس سوی آنها که طبیعت ببرکار و بدن می انشق

یا آنکه با سه لا آب گرم بروی سفید شما سندکه و مجروح اوراز ان ازان دیجاب آن بند و علاج این قسم نیز بجا است که گفته شد این آن عضو که سست شد و خل بعد از ان سفید انار و آب مجوشانند و بطبیخ آن عضو را بشویند بمبالغه دوائی که در کشتن حیوان خصوصیت او بعرق بقیه نشاد بر سر که جل کنند و بمالند و قال صاحب الاقسرائی اللعدر فی منع تولد القمل والصیبان تاثیر عظیم انتبا لاطبیعت که رطوبت را باذن الله تعالی بسوی جلد دفع می نماید اگر رطوبت رقیق بود مستولد میگردد بعرق و اگر غلیظ بود متولد می شود

شپش و اگر غلیظ تر باشد متولد میگردد حصف و اگر رطوبت لیطا هر شیره و بنفع نشود در زیر جلد بماند تولید میکند دا و التعلب و اگر مختلط گردد بثرات صدید تولید میکند و

اگر مختلط نگردد و مستعد شود قبول صورت حیوانیه را تولید میکند قمل فصل در کثرت عرق و ادر حسب اسباب ببشنعیست نوع اول آنکه بدن ممتلی شود از مطعوم و مشروب

رطوبات را طبیعت بعرق دفع کند کما قال بقراط فی المقالة الرابعة من الفصول العرق الکثیر الذی یکون بعد النوم من غیر سبب بین یدل علی ان صاحبه

یحمل علی بدنه من الغذاء الکثیر مما یحتمل نوع دوم استلا و متقادم که حاصل شده باشد از اخلاط در بدن موجب کثرت عرق شود و علامت امتلا و استلا از قول او

و با وجود خلو معده و عدم کثرت اکل عرق آمدن و آنجا که مطعوم وقتی سبب بود تقلیل طعام فرمایند و گرسنگی و ریاضت نفع دارد و آنجا که امتلا التی ذم

تنقیه خلط نمایند بحسب علامات مزاج نوع سوم آنکه ماسکه سست و ضعیف شود و مسام گشاده و قوت از منضم جسد جدا آید و علامت او

آنست که در قوت فتور افتد و ضعیف در بدن روز بروز ظاهر شود خاصة اگر استفراغ با لعرق مواد صالح بود فقط علاج آنچه حبس عرق کند و مسام را تنگ

سازد استعمال نمایند شربا و طلاء و غذاء ذکر مشروبات بگیرند برنج و سماق و کشنیز خشک و عدس و عناب و در آب تر کنند یا بجوشانند و آب او

بر غذا بنوشانند و شربت خشخاش نفع دارد ذکر اطلیه جالبسه بازو باقدری اسفید اج ارزیز با سرکه ساخته طلا نمایند بگلاب مورد و گل سرخ

و گلنار و اقاقیا و عفص و کندر هر یک از ین بروغن گل یا گلاب بعیده طلا کردن نفع دارد چنین بروغن سعود موسست و آب لف الکرم و آب غوره و صندل

و کافور و همه لعابهای سرد چون لعاب اسپغول و بهدانه مالیدن مفید است و گرد طین کنار و عرق نشاسته باد ام و غبار آسیا و موم سفید و سفید سازند یا جیر بی ...

منع سازند و نفع عرق می نماید و غذائی که حبس عرق کند همه لیست و گوشت بز و گوشت گاو و امثال آنها هر چه غلیظ بود مثل گرده لف الکرم ...

سست یعنی شاخهای نرم و سبز درخت انگور و بعضی گفته اند که لف الکرم چیزیست که بر درخت انگور می پیچد نوع چهارم آنکه بسیار حرکت و ریاضت

و ملاقات حرارت هوا و جز آن باعث کثرت عرق گردد و علامت او وجود سبب و علاجش ترک سبب نوع پنجم آنکه طبیعت ماده مرض را دفع کند و علامت او وجود

حمی است کثرت عرق در ایام بحران افتادن و اینچنین عرق را حبس نشاید کرد که مضر است مگر آنکه خوف ضعف افتد فائده از جمله حیل باز داشتن عرق آنست که

بسیار ننوشند و بهوای خوش ننشینند و عرق پاک نکنند زیرا که هر چند پاک کنند بیشتر آید و اگر بگذارند همچنان و پاک نکنند باز ایستد صفت روغن حابس

آب برگ مورد و آب سبی یا روغن گل بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند پس در شیشه و مقاصل بمالند و اگر مورد تر نباشد برگ مورد خشک و گلنار و گلسرخ و مغز ...

آب بپزند و آب صافی کرده بگیرند و چهارم حصه آب روغن گل یا گنجد آمیزند و بجوشانند تا روغن بماند و گر بار و نیکو فته باین ادویه بجوشانند قوی تر باشد و روغنی که حبس

عرق کند برگ مورد و گلنار کمر با هم چون غبار کنند و بر بدن پاشند و روغنی که عرق حبس کند و بدن را قوت دهد و مانع غشی گردد که در زمان گرم حادث گردد

آب سیب و آب بهی و گلاب و روغن کنجد یا روغن گل همه برابر با آتش نرم بجوشانند تا روغن باقی ماند و جز و یست از تدبیر حبس عرق در حمیات

محرقه نیز گفته شد فائده بسیار باشد که تدابیر عرق آورنده حاجت آید لهذا در اینجا ذکر کرده می شود تا حسب حاجت بعمل آرند و بتلای کثرت

عرق و از ین چیزها در اربعه باید دانست که هر چه مفتح مسام بود عرق آرد و از تدابیر خارجیه استحمام است و ریاضت و انکباب بر آب گرم امثال آن

و ایضا آنکه کرفس و گلاب و قدری سرکه در روغن گل بهم آمیخته و بر بدن بمالند و کرنب کرد و روغن بابونه تنها یا پوده آمیخته بر روغن غار و بابسان ...

۷۹

۱۲

فصل دوازدهم در عرق الدم و عرق الدموی

فصل سیزدهم در تسمین

دران آمیزد و [illegible] و با شکر [illegible] و روغن [illegible] بهترین [illegible]

[illegible] هضم [illegible] در طعام [illegible] و دیگر جلاب [illegible] مفید است [illegible]

[illegible] و در تناول [illegible] هضم [illegible] اکل [illegible]

بالقصور هضم [illegible] صورت گوشت [illegible] بهترین اغذیه [illegible] فربه [illegible] و دیگر غذا [illegible]

هضم [illegible] معده [illegible] استعمال فرمایند [illegible] دوم [illegible]

[illegible] فی السمن المفرط [illegible] مفید است [illegible]

[illegible] دل و دماغ سوم [illegible] رقیق الجرم بود و چون [illegible] خون [illegible] از بدن بیرون آید چهارم خفقان [illegible]

[illegible] الصفراء [illegible] و عدم نفوذ [illegible] بسبب [illegible] روح [illegible]

لان اللحم [illegible] الی [illegible] الرحم واما فی المرأة [illegible] المنی [illegible] الرجل [illegible]

[illegible] اسهال بسبب کثرت رطوبات والیضا امراض [illegible] فربه [illegible]

[illegible] فربه [illegible]

[illegible] گرسنگی [illegible] مسهل [illegible] تقلیل غذا [illegible]

[illegible] روغن [illegible] معجون [illegible] خوردن نفع دارد [illegible]

[illegible] مفید است [illegible] خوردن [illegible]

[illegible] استعمال نکنند و حمام [illegible] گرسنگی [illegible] بدن را [illegible]

[illegible] خشک [illegible] درم [illegible] مثقال [illegible] دیگر [illegible]

[illegible] دانگ [illegible] درم [illegible] دانگ [illegible] درم [illegible]

خوردن بدن را [illegible] تشنگی بسیار [illegible] فصل در تشنج جلد [illegible]

[illegible] علاج [illegible] روغن [illegible] شیر [illegible] دیگر [illegible]

[illegible] تشنج [illegible] جلد [illegible] تشنج جلد [illegible]

[illegible] فصل در تشنج جلد [illegible] تشنج [illegible]

[illegible] علاج [illegible] تخم مرغ [illegible] موم و روغن [illegible] فصل در

تقطیع الرأس [illegible] سرد [illegible] رطوبات [illegible]

[illegible] علاج [illegible] رطوبات [illegible]

[illegible] زعفران [illegible] پوست سر [illegible]

[illegible] رطوبت [illegible] علاج [illegible]

[illegible] سرکه [illegible] پوست [illegible] ماهیت [illegible]

۳۸۱

[illegible] و سیاه شود و چون اعضای مرده گردد [illegible] الاطراف [illegible] الاطباء [illegible]

[illegible] و اول هنگامی که کبودی ظاهر شده باشد و پس از آن فساد [illegible] گفته شد روغن

[illegible] که گل را بهمین مرتبه کنند [illegible] روغن گاو [illegible] و روغن ذراقی روغن سوسن سپید را افزایند و دیگر ضمادهای گرم [illegible] بمالند و اگر ورم [illegible]

سیاهی ظهور نکرده اکلیل الملک [illegible] و شبت و سوسن و حب الخضراء و شلغم و کرنب [illegible] و تخم کتان [illegible] اطراف در آن گذارند [illegible]

[illegible] گرم باید و آب گرم [illegible] و بعد از بر آوردن اطراف از این طبیخ [illegible] بمالند و [illegible] گرم [illegible] و در آن گذارند و اگر بعد [illegible] اطراف

سیاهی ظهور کرده باشد باید که در آن موضع شرط عمیق زنند و بعد در آب گرم گذارند و [illegible] خون بر آمدن دهند تا که [illegible] گل [illegible]

با آب و عسل و سرکه طلا سازند و بعد زمانی [illegible] با آب و سرکه روزی چند [illegible] تا که [illegible] و در محل شرط گوشت [illegible] و اگر بعد [illegible]

عفونت در اطراف افتد باید که برگ [illegible] بر روغن گاو و سرکه [illegible] و [illegible] گذارند و همین ضمادی کنند تا که گوشت گنده و سبز و سیاه شده

ساقط شود و اعضای صحیح و سالم ماند و این عمل از استعمال آهن بهتر است اما آنجا که اسقاط اجزای متعفنه [illegible] ممکن نباشد [illegible]

از استعمال آن [illegible] احتیاط کلی باید کرد هنگام قطع تا [illegible] عروق بریده نشود و [illegible] سقوط اعضای گنده [illegible]

[illegible] پردازند با استعمال [illegible] و جز آن که لازمه علاج قروح است و مختصر گفته شد **فصل در سوختن از آتش و آب گرم و روغن گرم**

[illegible] و آن [illegible] قسم اول فی حرق النار هرگاه بدن سوخته شود بآتش [illegible] و آبله نکرده باید که [illegible]

[illegible] و چون گرم شود [illegible] و چون گل ارمنی [illegible] گرده و [illegible]

و سیاهی [illegible] و قال جالینوس فی الماء [illegible] علی حرق النار و ترک [illegible]

[illegible] روغن گل و سپیده تخم مرغ بهم آمیخته [illegible]

[illegible] سپیده تخم مرغ در روغن گل آمیزند و طلا نمایند [illegible] برگ خطمی [illegible]

[illegible] و آب کشنیز تر [illegible] و آنجا که [illegible] و فصد کنند اگر

بدن ممتلی و قوت قوی باشد [illegible] استعمال [illegible] و اگر [illegible] مرهم [illegible]

[illegible] و از اطراف عروق بر آمده [illegible]

[illegible] مرهم [illegible]

[illegible] روغن گل خام یا روغن [illegible] اضافه نمایند [illegible]

[illegible] سپیده [illegible] حرکت دهند [illegible] آب [illegible]

[illegible] و آب اول جدا کرده چنانچه گفته شد [illegible] که همین

[illegible] سپیده و روغن [illegible] آمیزند و بکار برند

و [illegible] الدجاج [illegible] الدیک لان فی اعضائها [illegible] **قسم دوم فی حرق الدهن الحار علاج**

[illegible] ذکر یافت در سوختن آتش و در سوختگی گرم نیز کفایت کند و این دوا مخصوص است [illegible] سپیده [illegible] آمیزند و در [illegible]

[illegible] باشند تا یکسان گردد و طلا نمایند **قسم سوم فی حرق الماء الحار علاج** تا که آبله بر آمده باشد باید که [illegible]

فصل فی الجراحات

وبیان اقسامہ وذکر جراحات مخوفہ

[illegible] حالی [illegible] اندر جراحت [illegible] اول علاج جراحتی که [illegible] باشد [illegible] است که [illegible]

[illegible] تازه و خون آلوده [illegible] باشد [illegible] از غباده [illegible] چنانچه [illegible] بستن [illegible]

که [illegible] باشد [illegible] بستن [illegible] خوف ورم [illegible] احتراز نمایند تا در جراحت روغن [illegible]

[illegible] از [illegible] باشد [illegible] جراحت [illegible] زیرا که اگر چیزی که [illegible] اشیاء مذکوره اندرون [illegible]

[illegible] اگر [illegible] باشد لیکن [illegible] باید که [illegible] بعضی باطن جراحت را [illegible] تا خون آلوده [illegible]

[illegible] **مقاله در جراحت که [illegible] غائر بود** یعنی بزرگ و عمیق [illegible] باشد [illegible]

[illegible] علاج تدبیر اینچنین جراحت آنست که [illegible] باشند [illegible]

[illegible] دو [illegible] باشند [illegible] برآمدن خون [illegible] گردد [illegible]

[illegible] **فائده** آنجا که خون در بدن بسیار بود از جراحت بسیار [illegible]

باید که [illegible] تقلیل خون فصد کنند [illegible] گوشت [illegible] قال الشارح [illegible] اللحم [illegible] فی البدن [illegible]

[illegible]

انتباه آنجا که کناره‌ها جراحت از [illegible] بود [illegible] گرد [illegible] بالای [illegible]

[illegible] آب [illegible] ورم دفع کند [illegible] جراحتی که [illegible]

مقاله اندر جراحت [illegible] یعنی جراحتی غائر که [illegible] گوشت [illegible] ساقط شده باشد [illegible] جراحت [illegible]

[illegible] آنست [illegible] علاج تدبیر اینچنین زخم آنست که [illegible] باعتدال [illegible]

[illegible] استعمال نمایند [illegible] روغن [illegible]

[illegible] جراحت [illegible] محکم [illegible] گذارند [illegible] آنست تا [illegible]

[illegible] آنست که [illegible]

[illegible] جراحت [illegible] قال جالینوس [illegible]

[illegible] کان [illegible] الی اسفل و باید [illegible]

[illegible] روغن [illegible] آلوده اندر جراحت گذارند [illegible] آب [illegible] خشک سازد و اگر [illegible] روغن [illegible] باشد [illegible]

جراحت پاک گردد [illegible] گوشت [illegible] علاج کنند [illegible] در فصل قروح [illegible] ذکر کرده شود [illegible] گوشت [illegible]

گوشت [illegible] و گلنار [illegible] بود [illegible]

خشک کند [illegible] فائده جراحت [illegible]

[illegible] جراحت [illegible] استعمال نمایند چون مازو و گلنار [illegible] **فصل اندر جراحت [illegible]**

[illegible] بدن [illegible] استخوان شکسته باشد یا [illegible] عصبی بریده باشد

[illegible] علاج تدبیر اینچنین جراحت آنست که [illegible] اعراض [illegible] جراحت نمایند

۳۸۵

[illegible]

[illegible] استخوان باشد [illegible]

[illegible] سکنجبین [illegible] گوشت [illegible] سکنجبین [illegible]

[illegible] مطلوب باشد [illegible]

[illegible] گوشت [illegible] باید [illegible] روغن گل [illegible]

[illegible] گوشت [illegible] مقاله [illegible]

جراحت الراس [illegible] استخوان [illegible] علاج اگر استخوان شکسته باشد [illegible]

[illegible] اگر استخوان شکسته باشد [illegible] استخوان شکسته [illegible]

[illegible] مقاله اندر جراحت البطن [illegible] اگر [illegible]

[illegible] علاج آنست که در حال [illegible] باز گردانند [illegible] و اگر [illegible] باز گردانیدن [illegible]

[illegible] بشراب گرم [illegible] روغن [illegible] تا [illegible]

[illegible] و اگر [illegible]

[illegible] سالم [illegible] زخم [illegible] شکم بود و اگر [illegible]

[illegible] معتدل [illegible]

[illegible] فائده هرگاه [illegible] باید [illegible]

[illegible] در هوا [illegible] سبزی [illegible] آنست که [illegible]

[illegible] باید کرد [illegible]

[illegible] متغیر گشته [illegible] تغیر [illegible] اول ببرند و [illegible]

[illegible] بسبب [illegible] شکم [illegible]

[illegible] فصل اندر جراحت العصب جراحت المفاصل

[illegible] اول [illegible] علاج جراحتی که [illegible] اعضا [illegible] باید که [illegible]

[illegible] آب سرد و آب [illegible] روغن [illegible]

[illegible] سکنجبین [illegible] روغن گل یا روغن [illegible]

[illegible] روغن [illegible] روغن [illegible] روغن گل [illegible]

[illegible] مزاج [illegible] الرطوبت [illegible]

[illegible] فائده الفاظ [illegible] هرگاه [illegible]

[illegible] و اگر حرارت [illegible]

[illegible] سکنجبین [illegible] گردد

[illegible] زخم [illegible] بالای آن [illegible] جراحت [illegible] اگر جراحت
[illegible] جراحت عصب [illegible]
[illegible] آنست که عصب [illegible] قطع [illegible] تشنج [illegible] عصب [illegible]
[illegible] روغن [illegible] پشت و گردن [illegible] روغن بنفشه [illegible] مقاله اندر جراحات العروق هرگاه رگی زخم افتد [illegible] یا شریان
و خون از آن روان گردد باید که بحبس خون کوشند و بدانند که حبس خون شریان بزرگ یا ورید بزرگ مشکل باشد و اما شریان خرد چون شریان [illegible]
خون شریانی آنست که رقیق بود و ارغوانی رنگ بود و به دفعات برآید [illegible] و طریق حبس خون آنست که [illegible]
[illegible] و بالای زخم [illegible] تا [illegible] خون گردد [illegible] و اگر ممکن بود بالای
از محل مجروح [illegible]
[illegible]
ضماد کردن [illegible]
دم الاخوین [illegible]
[illegible] اگر جراحت شریان را
[illegible]
[illegible] واگر [illegible] گوشت [illegible] که بالای رگ مجروح [illegible]
[illegible]
[illegible] تا گوشت بروید [illegible] جراحت [illegible] رگ ممکن نباشد داغ [illegible]
[illegible] جراحت [illegible] اگر داغ [illegible] جراحت [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
از هر موضع که باشد مقاله اندر جراحتی که شفا یابد استخوان هم در آن باشد علاج [illegible] استخوان [illegible]
[illegible] استخوان در جراحت [illegible] استخوان [illegible]
[illegible] علاج گوشت [illegible]
[illegible] استخوان [illegible]
[illegible] استخوان [illegible] استخوان [illegible]
[illegible] استخوان [illegible] گذارند

فصل فی نشوب النصل والشوک وغیر آن ... پیکان و امثال آن ... باید که آنرا ... بیرون آرند ... [illegible] جراحت ...

تا التحام نپذیرد و اگر پیکان یا استخوان در آن بماند ... راست ... نمایند ... [illegible] ... تشنج ... لیکن

گذارند تا او را جذب کند و اینجا که ... حرکت ... پیکان ... بیرون ... بیرون آرند ... پیکان را ... و اگر ... استخوان

آبگینه و امثال آن ... بیرون ... و اگر ... بیرون آرند و اگر ... جراحت ... چون ... ذکر

نیز بعمل آورده نمایند تا جراحت ... التحام جراحت ... چون ... [illegible] ... آورد

زود ... فصل فی القروح باید دانست که قرحه بفتح قاف جراحت متقیح را گویند ... جراحت تفرق اتصال گوشت ... خارجیه چون

شمشیر ... آن ... چون انفجار خراج و تقیح ... و اقسام قروح بسیار است و هر یک بنوعی گفته آید نوع اول در قرحه بسیط ...

باشد ... علاج اگر رطوبت اندک بود و قرحه خرد باشد باید که ... کهنه ... در آن

بپاشند و بالای آن ... کهنه ... روغن گل یا ... آلوده ... تا ... ملتحم شود تا که ... مرهم ... بقدری ...

... نمایند ... در مرهم ... التجفیف ... بکار برند ... اندمال ... نمایند و اگر قرحه

بزرگ ... بود ... مرهم ... ترتیب کرده باشند ... استعمال نمایند ... بکار برند

... دارد ... که این قرحه با بدان ... بود ... التجفیف باشد چون ... و گلنار ... فاسیا ... سوسن ... بکار برند

... و مراد از ابدان ... بسیار ... در تجفیف مبالغه کنند تا رطوبتی که در غور ... جمع ...

شود ... مرهم ... بکار برند و احتیاط تمام نمایند ... و غور ... نمایند و احتیاط است ... جراحت

نهاده دارند تا منع التحام نماید ... آن ... و ... مرهم ... کنند ... غایت ... التحام

نمایند ... احتیاط ... غور و کثرت اجتماع رطوبات ... باید که ... غایت غور

شق نمایند تا ماده ... آید ... مرهم ... ساخته ... نمایند ... شود ...

... دم الاخوین ... دم الاخوین ... نمایند تا یکسان گردد ... دم الاخوین

نوع دوم در قرحه مرکب ... چون وجع و سوء ... سیلان فضول ... سیلان فضول ...

... علاج ... جراحت ... کرده شد ... قرحه ... نوع

سوم در قرحه عسر الاندمال یعنی آنکه دیر ... شود ... فساد ... علاجی دارد یکی آنکه خون ... بدان

... موجب التحام ... اعضا ... گردد ... خون

... قرحه ... علاج ... گرم ... نمایند ...

... گردد والیتا آب بسیار گرم ... نمایند

... استعمال نمایند

... دوم آنکه خون فاسد شود ... گوشت ... استعمال نمایند و علاج

... اگر موجب ... خون ... مزاج ... مزاج ...

٣٨٩

و اگر سبب ضعف و [illegible] مزاج [illegible] بود و رنگ بدن به سیاهی مایل باشد [illegible] علاج [illegible]

[illegible] مزاج گرم [illegible]

[illegible] بگوشت [illegible] علامات [illegible] سرخی و سوزش قرحه است [illegible] علاج [illegible] عضو مناسب بود [illegible]

[illegible] مرهم اسفیداج [illegible]

[illegible] چهارم آنکه سوء مزاج سرد باعث ضعف قوت عضو [illegible] علاج [illegible]

[illegible] گرم [illegible] مرهم باسلیقون [illegible]

[illegible] مرهم [illegible] طریق ترتیب [illegible]

[illegible] پنجم آنکه [illegible] علامات [illegible] گوشت [illegible] علاج [illegible]

[illegible] مانند آن بدن پاک کنند [illegible] استعمال نمایند صفت آن [illegible]

[illegible] ترتیب کنند [illegible] ششم آنکه [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] آنکه [illegible]

[illegible] گوشت [illegible] بعضی [illegible]

[illegible] معلوم شود که [illegible] علاج [illegible]

یا ادویه حاده [illegible] گوشت [illegible] استخوان [illegible]

[illegible] علامات آنست که قرحه [illegible]

این قرحه [illegible] استخوان [illegible] استخوان [illegible]

[illegible] استخوان [illegible] علاج [illegible] استخوان [illegible] گوشت مرده [illegible] استعمال

[illegible] گوشت فاسد [illegible] استخوان [illegible]

باشد [illegible] استخوان فاسد [illegible]

و مانند آن [illegible] قطع استخوان [illegible] استخوان [illegible]

کنند [illegible] استخوان که فاسد باشد [illegible]

است [illegible] قطع [illegible] سالم [illegible] قرحه [illegible]

[illegible] سبب [illegible] عضو [illegible] باشد

[illegible] علاج [illegible] حرارت [illegible] رطوبت [illegible]

باشد [illegible] صفرا [illegible] اگر [illegible] باشد [illegible]

اگر [illegible] خون [illegible] تنقیه [illegible] مزاج [illegible]

[illegible] بود و جای [illegible] گوشت [illegible] اطراف [illegible] روغن [illegible]

مرهم [illegible] استعمال نمایند [illegible] گوشت [illegible] صحیح [illegible] مرهم [illegible]

این جایگاه [illegible] ورم [illegible] باشد [illegible] **علاج** [illegible]

[illegible] گوشت [illegible] ظاهر گردد [illegible] رگ بزرگ باشد [illegible] **علاج**

فصد کنند و [illegible] غذا [illegible] رگ مذکور [illegible] فصد کنند [illegible] العرق [illegible]

[illegible] استعمال نمایند [illegible] افراط کرده [illegible] بسیار [illegible]

[illegible] و قوت عضو [illegible] افراط [illegible] ورم زیاده شود **علاج** [illegible]

تا افراط شود [illegible] قرحه [illegible] **علاج**

مرهم [illegible] استعمال نمایند [illegible] قرحه [illegible] گوشت [illegible] **علاج** [illegible]

چون [illegible] مرهم [illegible] مانند آن [illegible] باشد [illegible] نشان او آنست که قرحه [illegible]

علاج مراهم [illegible] گوشت [illegible]

[illegible] گوشت [illegible] قرحه [illegible] زیاده [illegible] لازم آید [illegible] گوشت [illegible]

تا از [illegible] فرق آنست که [illegible] قرحه [illegible] باید دانست که گوشت [illegible]

و نشان [illegible] گوشت آنست که [illegible] ورم [illegible] قرحه [illegible] **علاج** [illegible] مرهم [illegible]

[illegible] بدان [illegible] قرحه [illegible]

[illegible] قرحه [illegible] **علاج** نخستین [illegible] بدن [illegible] غذا [illegible] قرحه [illegible]

انتباه [illegible] قرحه [illegible] و قال [illegible] فی شرح [illegible] القرحة [illegible]

[illegible] الطبیب **نوع** [illegible] ناصور [illegible] قرحه [illegible]

[illegible] گوشت [illegible] سیلان [illegible]

[illegible] ناصور [illegible] سیلان [illegible] ناصور [illegible]

[illegible] ناصور [illegible] نشان [illegible] رقیق [illegible]

[illegible] نشان او آنست که [illegible] رقیق [illegible] سائل [illegible] نشان [illegible]

[illegible] سائل باشد [illegible] نشان او آنست که [illegible]

ناصور [illegible] نشان [illegible] آنست که [illegible] رقیق [illegible] سائل باشد [illegible] گوشت [illegible] نشان او آنست که رطوبت [illegible]

[illegible] گوشت [illegible] آنست که [illegible]

و باید دانست که [illegible] ناصور [illegible] ناصور [illegible]

متعدد و مختلف اللون بود باید دانست که ناصور [illegible] مثلاً [illegible] ناصور [illegible]

واسهل اسرکه علاوه جهت علاج نخستین جهت خنک شدن رو واب یا گلستین از برگ خرفه و گلاب کرفه جهت اگر درآن بخته باشند بنیاد اگر قوتی قوی
سپید و اسفید داباجا بون که بود ونکی از سرخ و ونشاد و خطا کرده باشند و نعدستین بنه کرده بشراب و ساخته باشند بعد و بعدا که از دست علم الاخوین کرد
وافتیمون و زعفران ساخته باشند آلایند و در قرحه گذارند و هیجان میکنند تا که به شود و اگر به نیاید تغیر گردد ولنگاه قرحه گوشت فاسد لازمی و با همین یا دو
حادثه دانید اگر گوشت سرخ ظاهر شود و بعد مرهم بکار برند و بدانند که نشکافتن ناصور و غایت صعب است دیگر و قرحه صعب باشد شریف با نوع پنجم اندر قروح عصبی
مجتمع شود و خشک شده و بزرگ تیار دو در طوبت در زاب پنیر تشنج باشند دو دوای رطوبت چون برجاید صحیح دگوشت صحیح رسد از این یا سه بسازد و قیا زرم این قرحه
لبسنه عفونت و باشد که خفقان آرد و قروح بلغمیه از جمله اینست علاج فصد کنند و مسهل صفرا و سپید و جهت تعدیل آب انار و آب تمر هندی خوانند و بعد در
تمر هندی بارها طلا سازند تا حدت او ساکن شود و فساد او بحوالی سرایت نکند و لسان الحمل و بنیاد و مرداسنگ کاغذ سوخته و اقلیمیا و لقره در آب عاس تراشیده
وما میران نرم ساخته و بسرکه و یا نشتر ریشتر طلا نمایند و غذا آش غوره و سماق و اسفاناخ با گوشت مرغ و زیر غاله سازند فایده تراب نحاس چنین بیست شیاف
چون مس سرخ بگدازند پیدا می آید و آن از شبه گران بکار برند واو در تخفیف و تنقیه اندمال قروح و منع انتشار شدید الاثر است تراب نحاس همان است و نیکین که
مس را میگدازند نوع ششم در قروح آکله علاج فصد کنند و مسهل صفرا دهند و شربت سکنجبین ساده و یا با آب انار تعدیل نمایند و زرگر داگر در قرحه چسپانند و عضو را
در آب سرد گذارند یا خرقه با آب سرد یا گلاب ساخته و بر برف سرد کرده بر آن نهند و بالتراب باسرکه ممزوج نفع دارد و این ضماد مفید است عدس مقشر پوست انار تر
تخم گل برگ مورد برگ حاض گل ارمنی کوفته بیخته با سرکه ضماد نمایند و برگ لسان الحمل و آرد جو و برگ زیتون نرم کوفته بجای طلا کردن سود مند و کذلک برگ حاض
نشسته کوفته بیخته واگر به نیاید به شود بجدید یا بد و ازین قطع عضو مستقرحه نمایند تا اثر فساد او بعضو دیگر بحول نرسد نوع هفتم در قرحه که از خون سوخته سودا و
که طبیعت ظاهر بدن دفع کرده حادث گردد و علامات او آنست که نخستین بثور کبار ظاهر شود و بعده سرد بد و ریم کنند و خشک شده آرد سیاه یا رفادی اللون
داغ و خاصه او آنست که درد کمتر کنند و بیشتر در روی افتد علاج فصد کنند و مطبوخ افتیمون و غاریقون و ما الجبن اسهال سودا نمایند و اقراص سه دائی
قوی الاثر است بلیله کابلی و سیاه وافتیمون و اسطوخودوس و بسفایج و گاوزبان و نمک هندی کوفته بیخته سفوف سازند و بعد از فصد و اسهال ارسال علق
فرمایند تا خون سوخته از نفس عضو بکشد و لسان الحمل مرهم احمر که از مرداسنگ و زرد چوبه و سرکه و زیت ساخته باشند استعمال نمایند فایده گاه باشد که در جلد
نخستین بثره سرخ ظاهر شود و پس سیاه گردد و الم شدید آرد و چنانکه قرار سازد و سبب او بخارات غلیظه و مویه محترقه است که زیر حجابی که بر مخصوص است محتقن گردد و
عاملیه با ریت حجاب را بسوزد و بیرون آید علاج جهت سهولت برآمدن آن بخره غلیظه مسکنه که بعض از نا ریست کسب کرده و عزم خروج میکنند چیزهای مانند چون
اطراف کاسنی کوفته و بروغن گل بر حمیتانیده باشند ضماد سازند تا زود برآید تیار و نمایند و اگر درین ضماد قدری آرد جو و خطمی اضافه نمایند بهتر با و بعد برآمدن
تسکین وجع و اندمال قرحه مرهم کافوری گذارند و مرداسنگ و توتیا در گل و فتیل بر روغن گاو سرشته مرهمی نیکو است تمام سود دارد و برای تحلیل ابخره و سهولت خروج او
و تکمید به طلبه ابخره است فصل اندر سقطه و ضربه و او چند گونه است یکی آنکه بادی و رم گرم و تپ تفرق الاتصال و نزف خون و هیچ نباشد علاج
چیزی که عضو را محکم کند چون ماش و گل ارمنی و اقاقیا و برگ مورد و ماش مقشر با آب آس ضماد نمایند و اگر آنجا فی الفور حجامت کنند مع الشرط
نفع تمام دارد دوم آنکه ورم گرم و تپ نیز پیدا گردد علاج فصد کنند یا حجامت نهند و گل سرخ و عدس مقشر و گل ارمنی و ماميثا و صندل و فوفل ضماد نمایند
و بسبب حرارت تپ سرد دهند و ماش و مونج و نخود و عدس غذا فرمایند و بعد زوال تپ جهت تقویت عضو ریوند ما حب و فوفل و اکسیر
گل مختوم از هر یک نیم جزو کوفته بیخته از دو درم تا چهار درم به لعوق نخود بنوشانند و ضمادی که در اول گفته شد بعمل آرند فایده
مومیایی خالص خوردن و مالیدن در کسر و وهن و خلع نفع تمام دارد مع هذا بالی صحیت در وقربه و سقطه را ساکن میسازد سوم آنکه بر جراحت علاج

[illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible] ضماد [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible] سکنجبین [illegible]

[illegible] گل [illegible] بنفشه [illegible] زعفران [illegible] بگلاب و روغن گل ضماد سازند و اگر جراحت [illegible]

[illegible] روغن گل [illegible] ضماد [illegible]

[illegible] علاج [illegible] ضماد [illegible]

[illegible] ضماد [illegible]

[illegible]

[illegible] علاج [illegible] زعفران

[illegible]

[illegible] روغن [illegible]

[illegible] علاج روغن گل [illegible]

[illegible] فایده [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] فصل [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

[illegible] علاج [illegible]

و بهترین علاج آنست که [illegible] پوست گوسفند که همان لحظه از گوشت او جدا کرده باشند و بران عضو مضروب بپیچند تا [illegible]

[illegible] الضرب [illegible] فی یوم و لیلة [illegible]

[illegible] **فصل فی الکسر و الخلع**

و الوثی و الوهن و الوهی و این فصل مشتمل است بر چهار قسم **قسم اول در کسر** و آن شکستن استخوان است و شکستگی استخوان بنظر

می درآید اگر تفرق در اجزا او بیشتر باشد اما اگر تفرق کمتر بود و اجزای استخوان از یکدیگر اندک تر جدا شده باشند نشان او آنست که چون دست بر آنجا مالند

[illegible] علاج [illegible] استخوان [illegible] راست کنند آنرا [illegible] بجایگاه آورند

۲۹۲

[illegible]

[illegible] عصابه [illegible] معتدل [illegible] ان ربط الشدید یمیل العضو [illegible] الابتدای [illegible]

[illegible] مجمل [illegible] عضو [illegible] همچنان [illegible]

[illegible] اینست که [illegible] نظر عظیم [illegible] آنست که عصابه طول بحسب عضو گیرند و نخستین از آنجا که شکسته است در پیچند و سه کرت بعده بطرف بالا همچنان بپیچند

عصابه دیگر بسته باشند و باز بر شکستگی سه کرت بپیچند پس از آن بطرف پائین بپیچان فرود آیند و اگر کسر عظیم بود عصابه سوم بپیچند بدین نوع که از بالای عضو از آنجا

که ابتدای عصابه اول است به پیچیدن شروع کنند تا اسفل آن عضو که نهایت عصابه ثانیست فرود آیند و باید دانست که عصابه بر شکستگی عضو محکم تر باید پیچید پس از آن اندک نرم تا غلظ

باز نماید و عصابه هموار باشد [illegible] و عرض عصابه باندازه عضو باید چنانچه عصابه سینه و پهلو بعرض یک وجب باید و کم و بیش عصابه ساعد و ساق

مقدار سه انگشت یا چهار انگشت و علی هذا القیاس و بعد از بستن عصابه هر جا که گاواک و پست بود در پاره گذارند بنوعی که تمام عضو مستوی و برابر شود و هیچ جا نشیب و فراز نباشد

و جوهر پارچه افتاده نرم و پاکیزه بود تا عضو را آسیب نرسد [illegible] تخته [illegible] بندند و این تخته را [illegible] جبیره [illegible] و تخته [illegible] اشتمال

آن هموار باید ساخت تا نیک ملایم گردد و لیکن تخته را از آنجا که شکستگی [illegible] واقع شود اندکی [illegible] است و تخته از هر چهار جانب باید نهاد [illegible]

و چون از بستن جبائر فارغ شوند جهت ایمن بودن از ورم فصد کنند و اگر مانعی نبود [illegible] طبع نرم نمایند بتلطیف تدبیر فرمایند و بهترین غذا مزوره چوزه های

مرغ است و خوردن یکمثقال گل ارمنی در جلاب جهت [illegible] نفع تمام دارد و مومیائی پارسی نیز سریع الاثر است اکنون بدانکه جبائر را [illegible] زود زود

یا سه روز نباید گشود مگر ضرورتی افتد چنانچه درد بسیار کند و ماده [illegible] یا خارش شدید آرد که درین صورت گشادن لازم است هر وقت که باشد عضو را

بگشایند و زمانی در هوا بدارند تا که بیمار راحت یابد اگر خارش [illegible] آب [illegible] گرم که مفرط الحرارت نبود [illegible] تحلیل [illegible] ساکن شود و بعد از آن

عصابه را در گلاب و روغن و سرکه تر کرده باز بر بندند و نفع گلاب و غیره آنست که عضو را قوت دهد [illegible] باشد که رنگ جلد و گوشت متغیر

گردد و پوست [illegible] و بدانسبب حاجت آید که [illegible] بگشایند و هرگاه حال این بود تخته نباید بست [illegible] عصابه [illegible] روز نگذرد و درد

جز آن عارضه دیگر پدید نیاید [illegible] حرارت غریبه [illegible] شود باید که در بستن عصابه [illegible] محکم بندند [illegible] الشدید [illegible]

[illegible] اعظم مع حصول الامن فی هذا الوقت من الحکة والورم و اندرین صورت جبیره نباید گشود مگر [illegible] از چهار روز تا پنج روز [illegible] استعمال باید نمود [illegible]

باید فرمود یعنی درین وقت [illegible] لطیفه [illegible] اغذیه غلیظه [illegible] باید داد [illegible] شکسته [illegible] پاچه [illegible] گاو [illegible] زرده [illegible] مرغ نیمرشت

[illegible] جبیره [illegible] عدس [illegible] گل ارمنی اقاقیا کوفته [illegible] با آب [illegible] بر بندند ضماد [illegible] اقاقیا گل [illegible] گل ارمنی کوفته [illegible] بیضه مرغ

[illegible] بر بندند و اگر حاجت [illegible] شود [illegible] و اکلیل الملک [illegible] برگ سرو مخلوط نمایند فائده در اواخر مرض که هنگام انعقاد [illegible]

باید بست و هر بار که [illegible] سست [illegible] زیرا که [illegible] بستن [illegible]

[illegible] اگر خواهد [illegible] و مادام که [illegible] سخت [illegible] حرکت [illegible] الحرکة [illegible]

عضلات [illegible] از حرکت [illegible] اندک اندک حرکت باید داد [illegible] تخته [illegible]

اگرچه گمان افتد که استخوان بسته شده زیرا که ممکن است که [illegible] محکم نشده باشد [illegible] عضو کوژ گردد [illegible] باشد که ده روز یا

[illegible] از چهار [illegible] دارند و هیچ مضرتی نرسد لیکن احوط [illegible] روزی [illegible] باشند [illegible] تغیری [illegible]

گویند که تخته بیش از پنج روز نباید نهاد [illegible] عضو کوژ شود یا آفتی بزرگ تولد کند [illegible] شکسته [illegible] بزرگتر [illegible] تخته [illegible] لیکن [illegible]

[illegible] باید داشت تا عضو [illegible] و اگر در [illegible] بستن تخته [illegible] باید بست اگرچه روز اول [illegible] استخوان [illegible] باز [illegible]

[illegible]

درین صورت [illegible] و در تدبیر الفصال [illegible] این است که بر حوالی آن عضو [illegible] و اگر [illegible] خون [illegible]

[illegible] کنند [illegible] و تحلیل [illegible] چون [illegible] گرم [illegible] آن [illegible] بعضی [illegible]

محل کرده و فلان نمایند و همچنان نابسته دارند تا که آماس زایل شود و اگر [illegible] بندند [illegible] نماید [illegible] تا که ورم [illegible]

ارند آنچه [illegible] است و آنجا که با کسر گوشت کوفته شده باشد باید که بر لحم [illegible] تا کل محفوظ ماند و آنجا که کسر مع الجراحت بود

کرفاده و تخته از جای نگاه جراحت دور دارند یعنی جراحت برهنه دارند و حوالی او رفاده و تخته ها گذارند و بربندند بشکلی که موافق بود و قال صاحب الاسباب فی الحلات ما دلالة [illegible]

لم الجرح بل یشد عصابة علی لحم الجرح عند شفته العلیا و یدور به الی اسفل و اخری عند شفته السفلی و یدور به الی الاعلی لیمیل [illegible] الجرح عند الفصد [illegible] عصابه [illegible] باید

تا از دیده محفوظ ماند و بر دهن جراحت پنبه [illegible] تا زرد آب [illegible] و ورم [illegible] و تخته ها و رفاده [illegible] در میان [illegible] کشاید

مرهم را [illegible] کرده [illegible] تدارک فرمایند و اگر خوف حدوث ورم شود رفاده [illegible] گلاب تر کرده و سرد نموده بر حوالی جراحت نهند تا آماس باز دارد و درین حالت

مرهم از جراحت دور دارند خاصه در تابستان تا بهم عفونت نباشد و اگر جراحت بزرگ باشد یا در محلی باشد که گذاشتن تخته بالای او ضروری [illegible] باید

جراحت رفاده نهند و بالای آن تخته گذارند [illegible] که ورم و جراحت [illegible] و مرهم در آن توان در آورد [illegible] تخته [illegible]

شد گرم بر جراحت رسد و آنجا که از عضو مکسور [illegible] خون سیلان کند باید که [illegible] دم الاخوین [illegible] بر جراحت [illegible] کنند و اگر بدن پر خون بود [illegible]

[illegible] مایل [illegible] جهت مخالفت [illegible] آن [illegible] و آنجا که استخوان بشکند [illegible] ریزه [illegible]

و در زیر پوست بودن نشان او آنست که چون دست بران گردانند آوازی آید همچون آواز خشخاش بشرطیکه استخوان بسیار ریزه شده باشد والا احساس [illegible]

اجزای عضو [illegible] چنین کسور آنست نخستین برفق و تدریج [illegible] بجای خود [illegible] بعده مرهم [illegible]

پاره استخوان [illegible] و درد شدید آرد [illegible] باصلاح [illegible] بجای می نشیند باید که آن موضع را بشکافند [illegible] استخوان جدا [illegible] بیرون آرند و اگر [illegible]

چنانچه گفته آید و اگر استخوان ریزه ریزه شده باشد تمام ریزه ها بیرون آرند و بعد اصلاح [illegible] و تدبیر کسر [illegible] استخوان [illegible]

[illegible] سوراخ کنند باندازه [illegible] گذارند [illegible] سوراخ [illegible] بیرون آید [illegible] پوستی [illegible] بالای [illegible] گذارند [illegible] بیرون [illegible] و دست ببندند

[illegible] برفق [illegible] این کار [illegible] استخوان [illegible]

[illegible] گفته شد و این از خطر خالی نبود زیرا که [illegible] استخوان [illegible]

احتیاط درین آنست [illegible] استخوان [illegible] خالی [illegible] فایده

انجبار هر عضو مکسور را مقداری نهاده اند چنانچه [illegible] روز [illegible] و استخوان [illegible] روز [illegible] و استخوان ران [illegible]

روز باشد که [illegible] یا چهار ماه [illegible] خون معتاد انجبار [illegible]

نماید و تدبیر او آنست که آن موضع را [illegible] بتدریج [illegible] دست [illegible] تا آن محل گرم شود [illegible] تحلیل [illegible] خون صالح قوی

[illegible] آید [illegible] ریشهای [illegible] چنانچه بسیار [illegible]

[illegible] حرکت دادن [illegible]

[illegible] خوردن و تقلیل غذا نیز [illegible] استخوان [illegible]

[illegible] استخوان [illegible]

از شکستگی دو بینی ... ریشه دو و اگر خون ایشان لرج نباشد دارو چنانست که تمام شکسته العظم هر یکی را بجهد بر یکی که اشتال آن هر تو بجدتر بیخ آن بر ساخته بندند فایده گاه باشد که

استخوان شکسته چون بسته شود معقد و علامات آن باقی مانده باشد که آن عقده ایشان بجهد از حرکت و اکثر اعمال منع نماید بنابراین اگر تریخ بعلیل شیخ واگر نیاید بدیه از آن که

تنبیخ لازم است و حیث ... لازم است او هر دو جهت علاج اگر آن تعقد تحجر نشده باشد و قریب العهد بود بانعقاد باید که قطع است و باید دو شیئی که لافیض محکم بود بر آن گذارند

و برباط قویه محکم بندند که تحلیل برود و اگر متحجر شده باشد و بعید العهد بود در انعقاد باید که چیزها به نفرزاد در عضها و مرهمها و ضمادات کنند تا که تعقد نرم شود و تحلیل

آب گرم نفع دارد و این ضماد جهت تلیین سود مند است کندر و لبنی تنه ... و شیر اشق و مقل و مانند آن در روغنهای گرم و چربی بط ... حل نمایند و بر بندند و استعمال نمایند

و اگر بجای روغنها دردی آنها ... استعمال نمایند بهتر باشد خاصه ... زیت **فایده** اگر استخوان کوز بسته شود و باید راست کردن کوزگی دو دو خواهند که آن را بشکنند و راست ببندند

تدبیر او آنست که نخست باد ... مانند که در تعقد ذکر یافت آنجا نرم گرداننده دردی و روغن زیت مالیدن و در آب بر ... نشستن و دنبه گداخته و مغز استخوان مغز بادام

و مغز ... مانند و مغز تخم ... بید انجیر ضماد کردن از تلیین ... و ... تمام دارد بالجمله هر گاه و ... نرم گردد عضو را جنبش دهند و استخوان را بشکنند و راست کرده ببندند

و اگر جراحت شود آن را نیز رعایت کنند چنانچه گفته شد و بسیار باشد که چون عضو را نرم کنند چنانچه باید بشکنند خود بخود بجای آید لیکن آنکه بشکنند و این عمل ... تا کار

عظیم بسیار است پیشه زنهار در این شکستن نشوند الا ... آفات و چون شکسته شود بربندند و احتیاط ورزند که باز کوز نگردد **قسم دوم در خلع** بفتح خا معجمه و آن نست که

استخوان از حفره که در آن با استخوان دیگر پیوسته بود یعنی مفصل تمام از آن حفره بیرون آید و علامت وی آنست که شکل عضو متغیر شود و مفصل ... گودی

... ظاهر شود و حرکت بندگاه باطل گردد و چون عضو مخلوع را با عضو دیگر جانب که مشابه او باشد قیاس کنند تفاوت پیدا باشد در طول و قصر و استقامت و

اعوجاج و ممکن است اگر خلع و مفصل باز در آن باشد معرفت آن مشکل است جهت عدم ظهور تفاوت بین ... الراس العضد اذا انخلع یدخل فی الابط و یظهر فیه الاعوجاج ظهورا

بینا الا الغور و الا العوز و فقد جمیع الحرکات و الاکثر مخالفة بینه و بین الاخت و قس علیه مفصل الورک بالجمله خلع هر عضوی را علامتی و تدبیری علیحده است چنانچه

هر نوع جداجدا گفته آید بعد ذکر علاج کلی که مشتمل است جمیع انواع را **علاج** هر گاه عضو متخلع شود و مانعی نبود و نترسند که مادّه بسبب الم بجانب آن عضو ... نخست

نخست فصد کنند و خاصه رگی که بدان عضو متصل بود و گشنیز ... گل ... در جلاب قند و گلاب بخورانند و طبیخ ... و ... شیر خشت ... یا

با ... یا شکر ... نگشایند و غذا افروره بروغن بادام فرمایند تا از تپ و آماس محفوظ ماند پس نظر کنند که خلع مبسوط یا ... است بجراحت یا با آماس یا با قرحه اگر مرکب

بود نخست قرحه و جراحت و آماس را علاج کنند بعد از خلع خاصه خلع اگر در بندگاه بزرگ بود و اگر در عضو بود که تا ... بجای باز شود و در دو بجای باز برنه

و بجراحت و ورم التفات نکنند و تدبیری بجای بردن آنست که آن عضو را به آهستگی اندک اندک ... تا بند ... پس به تدریج بکشند تا بجای آن نشیند و بسیار باشد که

چون بجای نشیند آوازی کند که بدان معلوم کنند که بمحل خود قرار یافت و بعد از آنکه عضو بموضع خود درود آنرا ببندند تا باز برنیاید الا اگر از بستن درد شدید آرد ببندند

و همچنان بدارند با احتیاط و نشاید که بخرقه خشک ببندند زیرا که بیم باشد که آنجا گرم شود و آماس آرد ... ولی بهتر آنست که ... گل ... آب برگ مورد ... تر کرده

و خرقه بدان آلوده سرد ساخته بر بندند و آرد جو با آب مورد ضماد نیکست و عصابه سخت نباید و از سه چهار کرت زیاده نباید پیچید **فائده** هرگاه از کسر و خلع

گوشت و پوست نیز جدا شود باید که آن گوشت و پوست باز شده را ببرند و آن جای را بروغن زیت گرم کرده داغ دهند تا استخوان ... چنانچه آورده اند که در زمان

... را بر دوش سنگ افتاد و پوست و گوشت از وی باز جا شد و استخوان باز و برهنه گشت و ... جای ... جاهل استخوان را بجای باز برد و گوشت

و پوست را بجای خود باز نهاده بربست پس آن گوشت گنده شد بدان سبب استخوان هم تباه و ... آفت قوی تر از خلع روی نمود و علاج او آنست

که بحسب هر عضو مخصوص ... نوع جدا گفته می آید **نوع اول** در خلع فک که بپارسی ... گویند و علامت او آنست که دهان گشاده ماند و دندانها برابر یکدیگر

نباشد **علاج** یکی را فرمایند که سر او بگیرد و دیگر ... دهان او گشاده ... بگشایند ... است دارد و طبیب ... را به آهستگی گرفته بجنباند و بجنب ... راست ...

۳۹۵

... و در ... دی ... بگیرند ... مفاصل ... و چون ... بجایگاه ... از خواص آنست که ... ببندند ... نفع ... آفات ... شکستن ... بسیار است

۱۲

[illegible] و مفصل [illegible] پیدا [illegible] مفصل [illegible] بعضی حرکات ممکن بود [illegible] **علاج** اگر استخوان از جای

[illegible] باشد قوی [illegible] چون [illegible] رگ [illegible] رسمی [illegible] مالش [illegible] بکار برد [illegible] نگاه دارند [illegible]

[illegible] سپیده بیضه [illegible] بعد از [illegible] روغن و دهن [illegible] دهن و موم [illegible] استخوان [illegible]

از [illegible] باشد [illegible] آنکه استخوان از جای خود بیرون آید و علامت آن است که در آن عضو درد و کوفتگی پیدا بود [illegible]

حرکات ممکن باشد [illegible] بعضی حرکات آسان بود و بعضی دشوار **علاج** آنچه [illegible] علاج [illegible] بکار آید [illegible] هرگاه [illegible]

[illegible] باید [illegible] **فائده** گاه باشد که مفصل خالی بود [illegible] اگر [illegible]

[illegible] اعضا [illegible] چنین [illegible] علامت [illegible] مفصل آن است که عضو [illegible] چون [illegible] از دست [illegible]

کنند [illegible] اگر [illegible] عارضی [illegible] که در مفصل [illegible] پیدا [illegible]

[illegible] **علاج** عضو مسترخی را [illegible] تا [illegible] بحال [illegible] قوی [illegible]

[illegible] چون [illegible] و [illegible] زوال [illegible] مفصل قوی گردد

در [illegible] ... **فصل در تدبیر مسموم بسبیل کلیه و طریقه احتراز آن** هرگاه بدانند که شخصی زهر خورده [illegible]

فرمایند [illegible] از آنکه قوت زهر در بدن منتشر گردد آب نیم گرم و روغن کنجد با سکنجبین بسیار [illegible] قی کنند و اگر قی [illegible]

آن [illegible] و روغن [illegible] قوی تر باشد بالجمله [illegible] برای قی [illegible] باید داد که قی [illegible] اگر [illegible]

[illegible] قوت زهر [illegible] و چون قی [illegible] شیر [illegible] **فائده** اگر [illegible] باشد [illegible] زهر [illegible]

[illegible] قی آید [illegible] و مسکه و روغن گاو [illegible] شیر [illegible] زهر [illegible] لعاب [illegible] تریاق [illegible]

و [illegible] و امثال آن [illegible] تریاق [illegible] معده را پاک [illegible] گرم [illegible] حرارت [illegible] روغن [illegible]

باید [illegible] مسموم [illegible] تدبیر [illegible] ممکن [illegible] طعام [illegible] زهر [illegible]

آسان [illegible] معده [illegible] تدبیر [illegible] مسموم [illegible] زهر [illegible] شود باید [illegible]

[illegible] آن است که [illegible] زهر [illegible] گلاب [illegible] مانند آن [illegible] و اگر [illegible]

[illegible] باشد [illegible] گرم [illegible] زهر [illegible] یا چیزی دیگر

[illegible] مخصوص [illegible] باشد استعمال کنند چنانچه بتفصیل گفته شود ان شاء الله تعالی استدلال بر آنکه [illegible] زهر [illegible]

که [illegible] خورده [illegible] آنکه نظر [illegible] کنند [illegible] آنچه [illegible] خورده باشد [illegible] سموم [illegible]

[illegible] مثلاً اگر [illegible] آورد باید دانست [illegible] اسباب [illegible] چیزی [illegible] التهاب [illegible] و [illegible]

[illegible] و [illegible] دانسته [illegible] که چیزی گرم [illegible] مثل آن و اگر [illegible] بدن و زبان [illegible] اطراف پیدا گردد باید دانست که چیزی [illegible]

[illegible] افیون [illegible] و اگر [illegible] مفرط [illegible] عرق سرد [illegible] ظاهر شود [illegible] مزاج [illegible]

فائده هرگاه [illegible] مسموم [illegible] چشم [illegible] اسهال [illegible] چشمها [illegible] باشد و زبان [illegible]

[illegible] جاری گردد [illegible] احوال [illegible] در علاج [illegible] امید [illegible] زهر [illegible]

فصل ندرجیان ادویه یعنی قوم معالجات

قسم اول در معدنیات

قسم ثالث در حیوانات

۳۹۹

سده و آب انار تمام وارد و زنج و آهک بجای زرنیخ دیر و حیات رود و شفتگی زبان و اسهال و ... و ... اطراف آرد و دیگر
عوارض که در زرنیخ مذکور شد آب ... داروی دیگر ... احداث نماید و در آن ... علاج آب گرم و جلاب و روغن بادام
مسکه و روغن گاو چند کرت دهند تا قی آید و بعد کشک گندم و ... از تخم کتان با عسل ... و آب خیار و عسل سود دارد و بعد شیر تازه و
المبه و شوربای چرب ... خوردن آنها ... شد ... علاج شیر و مسکه با قند دهند و شربت بنفشه در آب کشک جو
و روغن بادام ... تخم ... شوربای مرغ فربه و قلیه ... غذا فرمایند و خوردن آب سرد ... و جماع استسقا و فساد مزاج جگر آرد
علاج دواء المسک ... و شراب کنند و شربت دینار ... قسم دوم در نباتات بیش حاد و کشنده است و خوردن او ورم لب و زبان و تواتر
نفس و غشی ... و صرع و سقوط قوت آرد و اگر آدمی از آن خلاص یابد بدق و سل مبتلا باشد علاج به تخم شلغم قی فرمایند و شراب و روغن بسیار دهند
و ... قی فرمایند تا نفع حاصل آید و ... شاه بلوط که در دیگ ... دوار ... باشند سود ... تریاق کبیر و مثرودیطوس ...
فاد زهر حیوانی مجرب است از جمله ... که اثر عظیم دارد ... پوست بیخ کبر و روغن گاو ... که آنرا ... موش گویند ... النفع است ... و خوردن او سیاه
زبان و بول الدم و اعراض سرسام آرد علاج قی فرمایند آب شیر یا روغن گاو و بنفشه و بعد از ... کافور ... قرص کافور یا دوغ گاو و ... لعاب اسپغول
و آب خیار و آب انار و شیره خرفه در روغن بادام و گل ارمنی و آب ... که ... صندل و گلاب بر سینه و جگر گذارند فرفیون خوردن او
کرب شدید و لذع شکم و سوزش احشا و فواق و اسهال مفرط آرد علاج قی فرمایند و شیر و مسکه و روغن گاو و غیره بدهند و خوردن حریره ...
... و آب سرد و آب انار و گلاب و آب انار جرعه جرعه نوشیدن و سیب ... دن نفع دارد و باقی تدبیر همان است که در قرن ... کرنب ...
... و لاغیر خوردن او زیاده از مقدار ... بول و لذع و اسهال مفرط آرد علاج شیر تازه و مسکه و روغن و دوغ گاو ... سیب ... و
... دافع اسهال بود ... و آب برنج که در حرارت و برودت معتدل باشد نفع دارد ... خوردن او زیاده از ... اسهال مفرط و
عطش ... علاج دوغ ... و شربت فواکه و فادزهر ... سیب ... خوردن او ... دهان ... و امراض حاد
و سوزش و فساد اعضا آرد و ... از آن کشنده بود و بعد خلاص شدن وسواس بماند علاج چیزهای سرد و روغن بادام و کدو و شوربای چرب خورانند
و مغزهای چهار مغز فادزهر آنست بخاصیت فائده ... بلادر در بعضی ابدان پدید نیاید و در بعضی اثر عظیم احداث نماید حتی که ... دو داد اگر ...
... آماس کند و بخار رو آفت قوی افتد و باشد که پوست بدن ... رسیدن بلادر ... که آماس ... آنجا را
بدوغ بشویند و دوغ هر چند ترش بود بهتر است و مغز چهار مغز و مغز نارجیل و حب السمنه ... نرم کوفته ضماد نمایند و بعد از چند ساعت فرود آرند و بدوغ
بشویند و زمانی همچنان بدارند و باز ضماد تازه بکار برند و اگر ... قوت او ... آب ... نمایند و مغز نارجیل ... صندل
بسایند و طلا نمایند حرقت ... فی الفور زائل کند و صندل سپید ... طلا کردن سود دارد و سرگین گاو ... تازه ... که همان ساعت
از شکم برآید گفته اند که اثر تمام دارد و چون خشک شود ... حل کنند و آنجا که بدن ممتلی و مستعد عفونت باشد و آماس قوی بود و ... تدابیر زوال نگیرد
باید که فصد کنند و مسهل دهند تا بدن ... محفوظ ماند و در جمله حال فصد دارد ... ورم ... اعراض ... علاج
او مثل علاج ذراریح باشد سداب تناول او سوزش و لذع و تب دق آرد علاج ... تریاق فائده دارد ... خوردن انیسا
سوزش حلق و معده و ... احتباس بول ... ورم زبان و قراقر و نفخ شکم و غشی آرد علاج ... شیر تازه
غرغره فرمایند و کشک جو ... روغن ... و عسل بخاصیت سود دارد و تخم سداب ... بخاصیت مفید است و شیر و مسکه نافع است

[illegible] خوردن از اسهال و خناق و خفقان و ضیق نفس و سرفه و دل درد [illegible] علاج [illegible]

دفع اسهال نماید یا از آن گرم [illegible] فرمایند و شراب [illegible] و جمله بیشتر خوردن او اسهال آورد [illegible] علاج [illegible]

شربت لیمو و دوغ ترش و شیره خشخاش و آب سیب و [illegible] و تریاق و [illegible] خوردن او [illegible] آورد

علاج شیره [illegible] آب فواکه و [illegible] و شیر با [illegible] و تخم مرغ نیمبرشت بدهند و جمله آنچه مانع اسهال [illegible] تنقیح دارد [illegible]

زبان زرد [illegible] علاج آنچه در قسم ثالث گفته آمد بکار برند [illegible] گاه باشد که خوردن او اسهال مفرط [illegible] علاج

قی فرمایند و شیر تازه و سکنجبین دهند [illegible] و آب سرد [illegible] کردن [illegible] و تریاق کبیر و فاد زهر [illegible] غثیان و غشی [illegible]

آورد علاج شیر تازه دهند و قی فرمایند و شربت لیمو و شیره [illegible] خوردن [illegible] و خناق و اختلاط عقل [illegible]

علاج فصد و قی و تلیین طبیعت فرمایند و ترش [illegible] و دوغ ترش و آب فواکه [illegible] مزاج [illegible]

استعمال مزاج این چیزها افراط نماید غثیان و قی شدید و خناق و غشی و عرق سرد آرد علاج [illegible] طبخ فرود آرد [illegible] استعمال نماید و

تریاق و فاد زهر و آب گرم و شیر سود دارد و اگر زمان خوردن قریب بود [illegible] باشد به قی [illegible] خوردن [illegible] اگر تشنگی باقی [illegible]

خوردن [illegible] عرق سرد و فواق و ضیق النفس و تاریکی چشم [illegible] آید [illegible] کشنده بود علاج [illegible]

فرمایند و حقنه حاد طبخ [illegible] و تریاق و مثرودیطوس دهند و اگر نباشد [illegible] آب عسل [illegible]

سعتر [illegible] و فلفل و حلتیت [illegible] مقدار [illegible] خورانیدن سود دارد [illegible] فایده [illegible]

[illegible] خوردن [illegible] از خوردن او اول [illegible] چشم و سبات و تیرگی چشم پدید آید [illegible] عقل [illegible]

کشنده بود علاج او مثل علاج افیون بود و [illegible] فایده کلی دارد [illegible] علاج [illegible] آورد و [illegible]

سبات شدید لازم بود علاج [illegible] روغن گل و گلاب اندک بر سر [illegible] و تریاق سود دارد

[illegible] خوردن او استرخای زبان و [illegible] و ضیق نفس و [illegible] علاج بعد قی شیر و طبیخ و روغن بادام [illegible] تریاق [illegible]

[illegible] بسیار خوردن او [illegible] و سبات آرد [illegible] تمام بدن [illegible] آرد [illegible] بسیار [illegible]

[illegible] علاج [illegible] یا روغن زیت [illegible] قی آید [illegible] تخم مرغ

[illegible] و فلفل و [illegible] گوشت مرغ [illegible] و فلفل خورانند و شراب مثلث سود دارد فایده اگر [illegible]

بود [illegible] اگر آن را [illegible] خورند غم و کرب و تنگی نفس و سقوط نبض [illegible] آرد و تمام بدن سرد شود علاج

[illegible] گرم و عسل یا طبیخ شبت و بوره قی فرمایند و [illegible] تریاق [illegible] تخم مرغ [illegible] شیره [illegible] سود دارد [illegible]

[illegible] که گل او سیاه و برگ او مثل برگ [illegible] بود [illegible] خوردن او خشکی زبان و فواق و قی و خون [illegible]

[illegible] علاج بعد قی خوردن شیر و عسل یا افیون [illegible] و بادام تلخ فایده دارد [illegible] بسیار خوردن او خناق [illegible] آرد و

انواع است سپید و سیاه و کبود و [illegible] و سرخ و [illegible] انواع [illegible] بود [illegible] زهر باشد [illegible]

[illegible] و [illegible] بود [illegible] خوردن [illegible] ضیق نفس و عرق سرد و [illegible] و فواق و غشی آرد و تمام بدن [illegible]

[illegible] علاج [illegible] طبیخ تخم [illegible] آمیزند و بدهند تا قی آرد [illegible] علاج [illegible] شراب [illegible]

... یا انگبین با آب گرم ... گلاب ... نمایند

... قسم سوم در حیوانات زهردار گرم ... خوردن او سوزش دهان و زبان ... دور ... بول ... اختلاط

عقل ... آرد علاج به آب گرم و روغن ... بالطبیخ انجیر ... فرمایند و ... شیر تازه ... نوشانند ... آب

... مرغ ساخته باشند استعمال نمایند ... بادام نافع است ... روغن ... بالیدن ... مفید است ... نافع دارد

... روغن ... تخم مرغ ... گوشت ... اگر ... شراب ...

خوردن ... گوشت ... آفتاب ... علاج ... بجای آن

... روغن گاو ... روغن بالیدن و ... علاج ... کنند

... خوردن ... استسقا ... ورم زبان ...

... علاج ... تریاق افعی و مثرودیطوس ... نافع دارد

... رنگ ... علاج به آب گرم قی فرمایند ...

... عرق آوردن ... روغن ... بالیدن نافع دارد ... مقدار دو مثقال ... شراب ...

... علاج روغن ... شیر تازه ... خرگوش خوردن ... روغن بادام ... بالیدن ... سود دارد ...

[illegible]

... [illegible] فصل در معالجه گزیدن زنبور و جانوران دیگر که زهر دارند علی سبیل الکلی باید دانست

که اقسام آن بسیار است و از جهت [illegible] مفصل نمی‌گردد علاج جهت [illegible] که در [illegible] مذکورست [illegible]

لائق نمود و [illegible] جامع که در دفع سموم بکار آید اکتفا کرده شد بدانکه طریقه دفع زهر با جهت [illegible] آنکه چیزی دهند که حرارت غریزی را برافروزد و قوت

دهد و بدان طبیعت قوت گیرد و زهر را دفع نماید چون تریاق کبیر و [illegible] جز آن دوم آنکه [illegible] تن بیرون آرند تا زهر [illegible]

بدن پراگنده شود و با عضای [illegible] طریق تعلیل [illegible] و استعمال [illegible] جامع النفع است در جمیع اقسام سموم بخلاف فصد که جا بکار خواهد آمد

سوم آنکه فاد زهر از مواد و تریاق که با لخاصیت بدان زهر مخصوص بود و دهند چون [illegible] تمساح [illegible] گزیدن تمساح و گوشت افعی جهت گزیدن افعی چهارم آنکه

دوائی خورانند که ضد مزاج آن حیوان بود چون انگور و که ضد مزاج کژدم است و امثال آن پنجم آنکه دوائی زهلی کنند که اخلاط را بجهت [illegible] طبیعت زهر را بسبیل [illegible]

پوست [illegible] و دفع نماید همچون [illegible] بادویه [illegible] یا جزان [illegible] این تدبیر خالی از خوف نیست زیرا که گاه باشد که حرکت اخلاط یاری دهد بر سرایت زهر

با عضای رئیسه ششم آنکه تدبیری کنند که منع انتشار زهر نماید و آنچنان باشد که بجهت [illegible] عضو ملسوع را قطع نمایند یا از تن جدا سازند اگر ممکن بود [illegible]

بالاتر از موضع لسع را سخت ببندند و بر محل لسع ادویه جاذبه گذارند تا زهر بجا و ز نکند دیگر آنکه بر آن محل حجامت کنند مع الشرط یا بغیر شرط یا شرط زنند [illegible]

یا زالو چسپانند تا زهر بدین طریق بر آید و بجانب تن نگراید و مکیدن عضو ملسوع بدهان جهت جذب بغایت طریق مفید آسان است اما احتیاط کنند را باید که شکم سیر به طعام

و دهن را [illegible] کند [illegible] خود روغن گل یا بنفشه [illegible] مکیدن آغاز نماید و هر زمان که دهن بردارد و آن دهن بشوید [illegible]

ذات او و دندان او از آفت محفوظ ماند **فائده** در ذکر ادویه مفرده و مرکبه که گزیدن جانوران زهردار را سود دهد [illegible] شیر او گزیدن افعی را سخت نافع است [illegible]

در زمینه [illegible] گزیدن همه جانوران را مفید است [illegible] مقدار دو مثقال [illegible] زهرهای حیوانات [illegible] انجدان [illegible]

و بادام و انجیر و [illegible] [illegible] برگ او و دارچینی و [illegible] نفع دارد و [illegible]

که از درخت خیار تازه بر آمده باشد عجیب الاثر است [illegible] ساخته [illegible] و طبیخ [illegible]

و طبیخ [illegible] و دشتی زنده با شراب [illegible] سرطان نهری و خون سنگ پشت و سپرداو عجیب النفع است و سرگین [illegible] خوردن و ضماد کردن و [illegible] و تخم باد آورد

و عرق [illegible] و شیر و [illegible] و شراب [illegible] کوهی ضماد کردن و خوردن نفع دارد **صفت** تریاق گزیدن همه جانوران

زهردار و همه تمام ادویه زیان کار را مفید [illegible] تخم [illegible] اسپند زیره هر یک دو درم [illegible] زراوند گرد هر یک یک درم [illegible] سپید هر یک نیم درم

جمله مفت دار [illegible] کوفته بیخته با عسل آمیزند شربتی مقدار باقلی رومی اندر شراب بدهند **نوع** دیگر [illegible] زنفای خشک تخم شلغم دشتی پلپل سپید

پلپل سیاه دار پلپل بیخ [illegible] انیسون فطراسالیون و اسارون زیره [illegible] هر یک چهار درم [illegible] هر یک شش درم جمله چهار ده دارو کوفته بیخته

بعسل آمیزند شربتی مقدار باقلی رومی **نوع** دیگر عجیب الاثر است افیون مر هر یک یک درم و نیم بیخ زراوند طویل بیخ هر یک سه درم [illegible]

دو درم [illegible] وار [illegible] آب [illegible] و کف برداشته و صافی کرده [illegible] تر [illegible] و [illegible] بشراب [illegible] سود دهد

[illegible] سپید یا ارزق طلا نمایند دیگر شیر بخته و خام بر [illegible] گاو [illegible] بسیار باعصاره [illegible] بیاری [illegible] یا بول سود ده با سرکه و نمک یا زهره گاو

[illegible] یا خاکستر [illegible] انجیر [illegible] انگور [illegible] با سیر [illegible] همه سود دارد دیگر مرغ خانگی خانه [illegible] سینه [illegible] زنده او را [illegible]

بر آنجا گذارند و چون گرمی او کمتر شود دیگر [illegible] و سرگین [illegible] سود دارد دیگر [illegible] مار [illegible] بازی [illegible] روغن زیت

جوشانیده و نمک [illegible] طلا نافع است گزیدن افعی را دافع کننده است **احتیاط** هرگاه محل لسع جراحت آرد با استعمال ادویه با [illegible] داند او را

ملتحم شدن نمایند تا زهر بیاید پنجاه بار و آنجا تسلی دهند که قطع او ممکن بود یا نه اگر نشاید دست و پا از بیخ بگذارند که سرایت نکند و باقی را بگذارند
یا استخوان پاکیزه برآرند پس معالجه کنند باطلیه که بیاید زهر بگیرد اندمال و التحام چون پیدا شود و جزآن هر چه مناسب آن زهر باشد از انواع مذکور آنجا آهن تفته یا روغن
روغن بنفشه نماید **فصل اندر معالجه گزیدن حیوانات** علی سبیل التفصیل هر یک موضعی گفته آید **نوع اول در لذع عقرب** و علامت گزیدن او درد سر و
حمرت و صلابت موضع است و احساس ورم شدید و آنجا اگر نیش بر شریان افتد مختنق آرد و اگر بر عصب افتد صرع و صداع آرد **علاج** فی الفور بالا تر از محل لذع
ببندند و زهر را بکاهند بدین یا بمجامم و آب گرم یا بالطبیخ ابزنه و سوس بر نجاست و صداب مضمور الشونیز و بندق هندی در دهن نجایند و در هاون صلایه کنند و بران محل
گذارند و پودینه و آرد جو با آب سداب یا گوگرد و تخم کتان و تخم خیار و تخم کاهو و تخم خربزه و تخم کدو و تخم خیار تلخ و تخم بنفشه و تخم خرفه و تخم کاسنی
بمالند و حقنه حلتیت و عاقرقرحا بشراب بخورانند یا شقالی حلتیت بیکاوقیه شراب و شربت خیار و شنبلیله و سپستان مقدار آن آب جو باندک شراب سود دارد و غسل
آوردن و بحمام رفتن مفید است و اگر تدبیر نکنند که همان عضو ملذوعه عرق کند بتر باشد و بعد حمام شراب انضخ گفته اند و از مجربات است و بکمادی خوردن
و بعضی گفته اند ترب با سرکه اگر میل نماید لذع عقرب ضرر نرساند پس آن جا که عقرب بسیار بود خوردن ترب با سرکه مفید است و سالک را از تعرض او مانع آید
نماید چون تخم کرفس و امثال آن و نوعیست از کزدم که آنرا اجراره گویند زیرا که چون او را رود هم خود بزمین کشد زهر او گرم بود و غالبه لیست آخر زکه بگزد در نگذرد و
دوم و سوم در و غلبه کند و زبان بیاماسد بجای خود آید و کرب شدید و غشی و خفقان و بیرقان و حبس طبیعت آرد باشد که هلاک سازد **علاج** سخت بمجامم کنند و داغ
دهند بعد از فصد کنند و اگر داغ میسر نیاید فرفیون و جند بیدستر بر موضع لذع نهند و حوالی او بگل ارمنی و سرکه طلا نمایند و بدانند که خوردن شیر تازه
و سرب سیب و به و شیره کاهو و کاسنی و خیارین و کدو و آب جو و آب طلخشقوق و لیسیت سیب با آب سرد و قرص کافور سود دارد و نیم مثقال کافور
با آب سیب ترش نفع تمام دارد و اگر دردی قوی بود آب خواکسرکه ده دوغ ترش و سپند و طلخشقوق و برگ بید و خشخاش هر جزو بکشنیز خشک یک جزو هر یک نرم کوفته
سه کف در دهان اندارند و آب میوه بر دهن گل سرد کرده تا سر نشاند و اگر تشنگی باد گیرد و هضم نماید و اگر زبان بیاماسد و گرگ زیر زبان ببرند و با کاسنی و سکنجبین خورند
نماید **فائده** زهر کژدم و جراره چون بمجامم بکنند باید که میان مجمر پنبه بزوف زده پر کنند زیرا که اگر چنین نکنند و کنند هلاک مشهور است پس تکمیل او بدین هیچ و جه نشاید
نگریستن الا بی که در معالجه گفته شد **نوع دوم در لذع نوعیست از زنبور** که سر او بزرگ تر از دیگر زنبورهاست و بر تن وی دانه ها باشد و چون بگزد الم شدید آرد
باشد که بگشد **علاج** و بعال سه کف کشنیز بخورانند و در بنشاند و شیافی از بیخ پردازند و آب خیارزی و خطمی و خرفه و عنب الثعلب و کاهو طلا نمایند و حقنه بسکه
تر کرده و برف و غیره سرد ساخته بران گذارند و طلیه خربسکه یا کافور بسکه یا آرد جو بسکه یا تخم خربزه کوفته بسکه یا آب کشنیز تر بسکه و اندک کافور طلا کردن نفع دارد و
آب سیب و سکنجبین و آب انار ترش و آب خیار و آب کاسنی و کاهو و کشنیز و قند آب سرد خوردن مفید است و اگر زنبور کلان بود یا بدن متلی باشد فصد باید کرد و
کل خانه زنبور بسکه آمیخته طلا نافع است **فائده** زنبور عسل چون بگزد نیش او آنجا بماند علاج او مثل علاج سائر زنبور باشد و دانستن نگس درین محل روشنائی قند
نوع سوم در گزیدن نمله یعنی مورچه و انواع او بسیار و چنان آورده اند که در بعضی اماکن بعیده در هایان مانند مورچها هستند بشابه گرگ که چون
آدم را بیابند هلاک سازند بالجمله علاج گزیدن مورچها چون علاج زنبور است **نوع چهارم در گزیدن رتیلا و عنکبوت** انواع او بسیار و بدترین
اقسام او مصریست که مثالم پروانه بود و از گزیدن همه آنها دردم و اندک حمرت و کمودت و خضرت ظاهر شود و در اکثر و هر نوع او را جراحتی خاص چنانچه از گزیدن
همرای او دردم و اندک و حکه افتد از سیاه و سرخی بدن و خشه و از سفیه اختلاف لطین و در و اندک و حکه و از کوکبیه که سر پشت و خطوط براق بود و خدر و
سستی بدن و از زرداد که سوی پاک بود و در شدید و رعشه و عرق و اختلاف لطین عارض شود و گاه هلاک کند **علاج** هر آنست که اول موضع لسع را بدان بالجمله
بکنند جهت جذب زهر و بعد ده دم آب گرم گذارند و نمک آب طلا نمایند و اتمام فرماید که در تسکین ورم و فائده تعلیم دارد و سزاوار آنست که هر لحظه در آب گرم نهند

نوع پنجم در گزیدن کرپاسه

نوع ششم در گزیدن آدمی را

نوع هفتم در گزیدن آدمی

نوع هشتم در گزیدن سگ دیوانه

نوع نهم در گزیدن سگ آبی و نهنگ دریایی

نوع یازدهم در گزیدن ابن عرس یعنی راسو باید دانست که در گزیدن او زهر و تب پراگنده شود علاج شیر با انجیر خام آرد کرسنه ضماد نمایند گزیدگی را
بوده [illegible] در حال درد و نشانه سود [illegible] و فایده ابن عرس گاه باشد که همچون سگ دیوانه گردد هر کرا بگزد دیوانه شود و معالجه گزیدن ابن عرس دیوانه
کرده علاج سگ دیوانه ذکر یابد **نوع دوازدهم در گزیدن هزه** یعنی گربه بسیار باشد که اگر گزیدن او درد و اصحاب [illegible] آید و آن محل سبز بسیار گردد **علاج** زهر آن کشند
با مثل امص دهن یا بمحاجم یا پیاز و پودینه ضماد کنند و سیاه دانه یا کنجد با آب ضماد کردن و پودینه خوردن مفید و باقی علاج تمام بحسب باید کرد **نوع سیزدهم در گزیدن**
گرگ همچون علاج آنچه در جهت عس پلنگ و غیره گفته شد و نوع نهم بکار برده و پیاز نمک و سیر کوفته بر گزیدگی همچون [illegible] دارد **نوع چهاردهم در گزیدن ورل**
و آن ذات السینه همچون سوسمار چون بگزد جراحت پدید آید و علاج او همچون علاج قروح رد کنند **فائده** در بحر و بر حیوانات گزنده بسیار اند که اگر گزیدن [illegible] اعراض
[illegible] شود علاج همه آن است که جهت زهر نمایند تا وقت خلاص حاجت مندل شدن ندهند و تریاق و فاد زهر و جدوار و مسکنات زهر میداده باشند [illegible] و شراب [illegible]
نوع پانزدهم در گزیدن غلطه کنند و این جانوری بود مثل مورچه بزرگ هر اگر گزیدن او خون از جمیع مجاری روان شود و جمیع اعضا چشم و دندان بر آید
علاج [illegible] آب کاسنی و صندل سرخ و خرفه و لعاب بهدانه گزیده محل طلا نمایند و حلتیت و شیرگاو یا شیر بز و طین مختوم و [illegible] با آب خیار و آب کدو [illegible]
بعد از تریاق و غیره استعمال فرمایند **نوع شانزدهم در گزیدن ضفدع بحری** دار سرخ رنگ بود و جانوری پلید است زهر او بد بود و هر جانور که بیند قصد کند
و از دور بر جهد و اگر بتواند گزیده بسوی او دم زند و [illegible] او هم زیانکار است و مضرت او آنست که آماس آرد و برگ و زرد باشد **علاج** تریاق بزرگ
آنچه در علاج رتیلا یاد کرده شد بکار برند و اگر گزیدن غوک بری و بحری آماس نرم پدید آید و علاج او مثل زهرهای سرد است **نوع هفدهم در گزیدن**
دوی الاربعه و الاربعین [illegible] و گوش خزنده معروف [illegible] و چهار پا دارد [illegible] و [illegible] و هم از [illegible] یک انگشت بود [illegible]
[illegible] وقت بود و اگر گزیدن او درد شدید و حالتی شبیه بود و سوء تنفس و ضیق النفس پدید آید و طبیعت چیزی شیرین خورد **علاج** همان جانور را بکوبند
بر آن محل بگذارند و در ریوند طویل و جندبیدستر با پوست [illegible] آرد کرسنه اجزا برابر بشراب یا ماء العسل بخورانند و تریاق اربعه و [illegible] و دواء المسک [illegible]
[illegible] **نوع هیجدهم در گزیدن موش** باید دانست که دندان بعضی موش زهردار باشد اگر گزیدن موش آماس عضو آرد و جراحت کند و در نمایند آن موضع
[illegible] و اسپیدا گردد و باشد که فاسد شود و فساد او درون سرایت کند و دیگر اعضا را فاسد سازد [illegible] **علاج** زهر را بکشند یا بمصاصه [illegible] زهر کلاه [illegible]
[illegible] استعمال نمایند و آنجا اگر شرط زنند و خون بیرون آرند بهتر باشد اگر درگیر [illegible] تقلیل رطوبات فرمایند [illegible] قی و ادرار و فاد زهر میداده باشند
نوع نوزدهم در گزیدن سگ دیوانه سگ را بتازی کلب گویند بفتح کاف و سکون لام و کلب بفتح کاف و لام مرضیست جذام مانند که سگ و گرگ و شیر و
شغال و راسو و روباه و [illegible] گرفتار وی شود و آنرا دیوانه سازد پس این حیوان هر کرا بگزد او نیز بدان بلا مبتلا گردد و اگر تدارک کرده نشود و از ان که این علامت سگ را [illegible]
[illegible] گذشته در این نوع سه فائده گفته آید **فائده اول در علامات سگ دیوانه و امتحان گزیدن** او هرگاه سگ دیوانه شود [illegible]
او دیگر شود و چیزی کم خورد و هرگاه آب بیند بلرزد و بترسد و آب نخورد و تشنه ماند و چشم او سرخ شود و زبان از دهان آویخته دارد و [illegible] کند و [illegible] بینی [illegible]
بود و سر در پیش نگون کرده و پشت بر آورده و دم در میان پای گرفته و مثل مستان باشد و چند قدم برود و [illegible] در آید و بر دیوار رود و بجز آن حمله آرد و آواز [illegible]
[illegible] گرفته بود و سگان از ان بگریزند و امتحان آنکه گزیدگی سگ دیوانه است یا غیر دیوانه [illegible] یکی آنکه مغز بر جراحت نهند و ساعتی نها دو دارند و بعده
پیش مرغان نهند پس اگر مرغ آنرا نخورد یا بخورد و بمیرد سگ دیوانه گزیده است دوم آنکه پارچه نان بر آلوده که از جراحت می بالاید بالایند پیش سگان نهند اگر سگ
نخورد یا بخورد و بمیرد دلیل گزیدگی سگ دیوانه باشد سوم آنکه آب سرد بر بدن آن کس بزنند اگر عقب آن بدن او گرم شود سگ دیوانه گزیده باشد [illegible]
اشتباه از آنگاه باشد که بسبب تاریکی یا جز آن بر صورت حال سگ گزیده اطلاع نشود که دیوانه بنا بر علیه بطریقه امتحان مرقوم شد پس هرگاه سگ بگزد

۴۰۵

صفت اعلام الكبير

ابن عرس

ابن عرس صحيح

[illegible] فایده دوم در بیان احوال [illegible]

[illegible]

اختلاط عقل [illegible]

دیگر [illegible] باشد که آواز سگ [illegible]

یا آواز منقطع گردد و در بول او حیوانی با شکل کوچک بیرون آید و بول او رقیق و گاهی سیاه بود و در بعضی چنین گردد و بول کردن و طبع خشک گردد و دیگر [illegible] مردم [illegible]

گردد و هرگاه روی خود را در آئینه ببیند نشناسد و صورت سگ در روی او ملاحظه کند و بدان سبب از آئینه نیز بترسد اشتباه اگر [illegible] که چون سگ دیوانه گزد

از یک هفته [illegible] احوال پیدا آید و بعضی را بعد شش ماه [illegible] گفته اند که بعد از هفت سال نیز ظهور کند و این قول نزد بعضی اطبا درست نیست لیکن اهل تجربه [illegible]

کرده اند ثابت است چنانچه در عهد این درویش شخصی را تغیرات مذکوره یکبارگی ظاهر شد و تمام هوش او بجای بود [illegible] آب نمیخورد و اگر آب می آوردند و دید

چون خوردن میکرد [illegible] عظیم در بدنش می افتاد و حرکات نا طبیعی میکرد و نعره میزد و کوزه آب بر زمین میزد [illegible] حمل آسیب جن کردند و گزیدن سگ از خاطر

ایشان رفته بود [illegible] تفحص کرده بیاد آوردند که سگ دیوانه این را گزیده بود و جگر آن سگ خورانیده بودیم [illegible] از خاطر رفته [illegible] بعد از چهل سال [illegible]

پدید آمد [illegible] حالت بود و بعده بیهوش شد [illegible] چشم او [illegible] نشست [illegible] آدم [illegible] سگ گزیده تغیر در وی پدید آمد

باشد [illegible] مبتلا گردد باید دید که [illegible] سگ دیوانه گزد [illegible] خون بسیار آید [illegible] علاج پذیر [illegible]

بحران [illegible] بول [illegible] گفته اند که چون سگ گزیده از آب بترسد قبول علاج نکند فایده سیوم در [illegible]

هرگاه بدانند که سگ دیوانه گزیده باید که [illegible] جراحت را [illegible] شدن [illegible]

[illegible] جراحت را فراخ تر کنند [illegible] فراخ تر [illegible]

برآید [illegible] جراحت درست شده باشد دیگر پاره [illegible] چون [illegible] سرکه [illegible]

ضماد نمایند [illegible] و این مرهم [illegible] سرکه [illegible] بهم آمیزند [illegible]

[illegible] و اگر [illegible] استعمال نماید [illegible] ازاله سمیت نماید

[illegible] استعمال [illegible] تریاق کبیر [illegible] سرطان که نفع عظیم دارد [illegible]

[illegible] گفته اند [illegible] سگ [illegible] کرده [illegible] و اگر [illegible] نفع [illegible] گفته اند [illegible]

[illegible] صفت دارو [illegible] سرطان نهری بریان کرده [illegible] جنطیانا [illegible] روغن گاو [illegible]

[illegible] صفت [illegible] ذراریح [illegible] ذراریح [illegible] پاک کرده یک [illegible]

و عدس [illegible] زعفران [illegible] هر یک دو دانگ شربتی [illegible] یک قرص [illegible] حمام [illegible] بول کنند

[illegible] و اگر [illegible] این دوا [illegible] عدس در آب [illegible]

[illegible] روغن گاو [illegible] سرطان نهری جنطیانا هر یک پنج درم [illegible] هر یک سه درم گل مختوم ده درم

[illegible] گفته اند که [illegible] آن کس [illegible] مانند [illegible] پوست [illegible]

[illegible] آن کس [illegible] آب [illegible] سگ [illegible]

... تشنه شود ... آب ... [illegible] ... بآب باید داد تا از تشنگی هلاک نگردد و حیله آنست که ... [illegible]

... [illegible] ... از تشنگی ... [illegible] ... تشنگی ... هلاک گردد

... گویند که ... سگ ... [illegible] ... آن سگ ... [illegible] ... این تجربه گفته‌اند ... [illegible]

... اصل علاج که گفته شد ... [illegible] ... استخوان آن سگ ... آب ... [illegible] ... چون سگ دیوانه بگزد ... [illegible]

انداخته ... زمین ... [illegible] ... تا آب ... [illegible] ... زخم ... [illegible]

... **فصل در دفع الهوام** یعنی دور کردن حشرات ... [illegible] ... سوسن ... [illegible] ... اگر ... [illegible]

... اگر ... [illegible] ... در آب حل کرده در خانه اندازند ... [illegible] ... اگر ... [illegible] ... یعنی کژدم ... [illegible]

گوسفند ... [illegible] ... راست بگیرند ... [illegible] ... کژدم ... [illegible] ... اگر ... [illegible] ... کژدم ... آب ... [illegible]

بر آن اندازند ... [illegible] ... و آب ... [illegible] ... چون بر کژدم افتد ... [illegible] ... اگر ... [illegible]

... [illegible] ... اگر ... در آب حل کنند در خانه بپاشند ... [illegible] ... اگر ... [illegible]

... [illegible] ... یعنی ... [illegible] ... اگر ... [illegible] ... آب ... [illegible] ... یعنی ... [illegible]

... [illegible] ... برگ ... [illegible] ... اگر ... [illegible]

چوب ... [illegible] ... برگ ... [illegible] ... در خانه ... [illegible] ... آب یعنی ... [illegible] ... اگر ... [illegible]

... [illegible] ... آب ... [illegible] ... تمام ... [illegible] ... سیاه ... [illegible] ... یعنی ... [illegible]

اگر ... [illegible] ... اگر ... [illegible]

... [illegible] ... و تمام ... [illegible] ... همه ... [illegible]

... [illegible] ... یعنی ... [illegible] ... اگر ... [illegible] ... در خانه ... [illegible]

و اگر ... [illegible] ... آب ... [illegible] ... اگر ... [illegible]

... [illegible] ... آنست که ... [illegible]

از ... [illegible] ... در خانه ... [illegible] ... حشرات ... [illegible]

و ... [illegible] ... حشرات ... [illegible]

ذکر بعضی ادویه قاتله حیوانات چهارپایه و سگ ... [illegible] ... بادام تلخ ... [illegible]

... [illegible] ... **فصل آخر در ضبط منافع** ... یعنی داغ و ذکر بیماریهائی که علاج آن بداغ کنند باید دانست که

داغ آنست که ... [illegible] ... آن عضو ... [illegible]

... [illegible] ... داغ کردن بآتش آن رطوبت ... [illegible] ... آن رطوبت ... [illegible] ... داغ ...

... [illegible] ... داغ ... [illegible] ... سوم ... [illegible] ... چهارم ... [illegible]

... [illegible] ... [illegible] ... اندر ... [illegible]

وتنها و شدت سوء مزاج و مرض هر دو هم ضعف معده و بسیاری سده ها و اورام و ادرار هم و رسته ها و آماس و درد استخوان از آن که انسب ... بدین باب ...
انجی ... و هم ... و حسی ... گاه ... ریاح و رنگ ... و عرق النسا و ... و هم ... الا ... و هم ... مرض ... اطراف ... بجز ...
گفته شد و طریقه داغ در ... و ضیق النفس ... سر ... تا بجا ... نزله ... که نزله قوی بود و داغ باشد ...
داغ را ... باید داشت و ... تا ... بدو تا ... از هر جانب ... بالا آید بعده ... طریق داغ ... هرگاه ... که ... امتداد ...
پنج داغ نهند یکی آنجا که ... سوی پیشانی ... دوم آنجا که ... سوم ... از فقره ... و ... که ... متصل گردن ...
ودود داغ دیگر ... بر جایگاه ... و طریقه داغ در دو سر و شقیقه آنکه ... نزول ... شریان صدغین ... داغ کنند بعضی ...
بعضی ... شریان را ... داغ نهند تا بسوزد و شریانها ... بدان ... گذر ... شقیقه و نزول الماء ...
طریق داغ شعر زائد نخست موی فزونی پلک برکنند ... آلت باریک سوزن مانند گرم کرده بر بن موی گذارند ... هر موی را ...
کنند و این ... بهم متصل باشد ... هر موی را داغ علیحده باید کرد و بعضی ادویه داغ نهند و این چنان باشد که دارو ... سوزاننده ... پلک چشم ...
بر آن موضع که تشمیر کردن رسم است ... بشکل ... تشمیر کند ... داده دارند و دیگر ... پاک نمایند ...
سوم ... یک ... و دیگر ... پوست آنجا سیاه و سوخته شود ... گرم ترکرده نگذارند ... استعمال ...
چون ... روغن ... و مرهم ... روغن طلا نمایند و دارو سوزاننده ... آب ...
... خاکستر ... کودکان نابالغ ... گرفته شده عمل ... و طریق ...
داغ غرب یعنی ناصور گوشه چشم باید که ناصور ... تا استخوان ظاهر شود و ببینند که استخوان درست ... تباه شده ...
تباه باشد ... و بعده ... سوراخ استخوان را داغ نهند و چون داغ خواهند داد نخست ... آب سرد کرده بر چشم گذارند
تا اگر ... داغ بچشم نرسد و داغ یکبار اگر کفایت نکند دو بار ... گرم کنند و در سوراخ گذارند ... منفذ ... بگشاید ...
... منفذ ... که ... سوراخ ... کنند که از این سوراخ نفس ... اگر ... منفذ ...
... آلوده ... گذارند ... و طریق داغ جراح که ... کنند و این جراح را ... هرگاه ...
... گرم ... روغن زیت بسیار گرم کنند ... تا گرم شود ... داغ
... دانسته که ... مرض ... نشاید داد ... خطر بزرگ است و ... ناصور گردد ...
... داغ کنند یکی آنجا که ... استخوان ... چون ... داغ کنند نخست پوست آنجا بالا ... بعده داغ کنند دوم آنجا که ...
پیش دارد داغ کوچک باید کرد یکی سوی راست دیگری ... میان ... آنجا که ... داغ بزرگ کنند چهارم ... میان ...
دیگر ... بعده یک داغ پنجم بالای ... داغ ششم میان دو شانه و این داغهای پشت کوچک باید ... داغ ... مرهم ... علاج کنند
طریق داغ جگر هرگاه ... جگر ... علامتهای ... گرانی ... جانب راست ظاهر شوند ... در گوشت ... علاج
آن ... چنانچه ... هرگاه ... باشد و هیچ علاج سود ندهد ... داغ باید داد
بدین طریق که آلت داغ گرم کنند و بر آخر جگر آنجا که ... اندکی ... داغ ... پوست ... بسوزد ...
بیرون آید ... پاک شود ... باید داد تا پاک شود و بعده ... طریق داغ ...

... ۴۰۸

[illegible] بالای [illegible] آلتی آهنی [illegible] دو داغ [illegible] تقریب [illegible]

[illegible] داغ حاصل آید [illegible] بعضی طبیبان قدیم گفته‌اند که یک آلت باید ساخت [illegible] داغ کرد طریق داغ معده

[illegible] از داغ آنها [illegible] معده [illegible] داغ [illegible] مثلث چنانچه یک داغ اندکی [illegible]

[illegible] بود و دیگری [illegible] بشکل مثلث و داغ [illegible] بیست [illegible] داغ [illegible]

[illegible] طریق داغ در استسقا هرگاه علاج [illegible] داغ کنند [illegible] معده [illegible] سیوم [illegible] چهارم [illegible] بالای ناف طریق داغ کتف

[illegible] مهره استخوان بازو [illegible] باید که اول [illegible] داغ کنند [illegible] آن محل [illegible]

[illegible] انگشت [illegible] داغ [illegible] داغ کنند [illegible] چهار داغ [illegible] داغ [illegible]

طریق داغ مفصل سرین هرگاه وجع الورک و عرق النسا [illegible] سرین [illegible]

ران [illegible] سرین بیرون افتد [illegible] بعضی طبیبان آلتی بشکل قدحی ساخته اند [illegible] دایره [illegible]

[illegible] یکبار سه داغ حاصل آید [illegible] دایره [illegible]

[illegible] داغ [illegible] مانند در وجع الورک [illegible] داغ باید کرد [illegible]

[illegible] که درین کتاب [illegible] در کدام فصلست تا طالبان را [illegible]

باید [illegible] مرکبات باب [illegible] در مصطلحات و فرق بین الامراض و بحران باب [illegible] در ادویه مرکبه و آن بر سبیل حروف تهجی ذکر یافته

فصل الالف انوش دارو [illegible] در مالیخولیا [illegible] اخلاط [illegible] زعفران [illegible] اطریفل صغیر در بواسیر اطریفل مقل در بواسیر

فصل الباء الموحدة باسلیقون [illegible] ضعف بصر [illegible] فصل التاء الفوقانیه

تریاق الاسنان [illegible] تریاق اربعه [illegible] فصل الثاء المثلثه [illegible] فصل الجیم

جوارش خوزی [illegible] جوارش [illegible] فصل الحاء المهمله [illegible] سوداوی [illegible]

[illegible]

[illegible] حب [illegible] فصل الخاء

المعجمه [illegible] فصل الدال المهمله [illegible] مالیخولیا [illegible] دواء السلطان [illegible]

[illegible] دواء المسک [illegible] خفقان [illegible]

[illegible] فصل الذال المعجمه [illegible]

[illegible] فصل الراء المهمله [illegible]

[illegible] روغن گل [illegible] روغن [illegible] در سنگ مثانه روغن [illegible] روغن گندم [illegible]

[illegible] فصل الزاء المعجمه [illegible] فصل السین المهمله [illegible] سفوف [illegible]

[illegible] سفوف [illegible] فصل الشین المعجمه

[illegible]

[illegible]

شیافات دیگر در فصل شیافات احمر ... و شیاف ابیض ... در رمد ... شیاف ... نیا ... در ظفره
آب ... شیاف ... دیگر در فصل شیاف ... در اسهال و شیاف ... از ... شیاف ... معروف در ... دیگر
عرق ... در ... شیاف ... فصل الصاد المهملة ... فصل الصاد ... در سعال ... مسک ... شیاف ... در ... شیاف زحیر و زحیر شیاف ...
فصل ... کلیه ... در امراض ... طبیعت ... فصل الطاء المهملة ... در حمی بلغمی ... و مسک ... در ... فصل الضاد المعجمة ...
الدم ... قرص ... در سعال و ... فصل القاف ... در ... فصل الفاء ... فصل ... العین و الغین ... الطاء ...
دو ... قرص ... الدم قرص ... قرص کل ... قرص ... قرص عود ... قرص ... المعدة قرص ... قرص کوکب الارض ... قرص ... دیگر ... در ... الدم قرص ...
قرص ... کافور ... قرص ... در ... قرص ... نسخه دیگر ... اطباء ... قرص ... مثانه ...
... قرص ... قرص گل ... قرص ... بول الدم ... قرص ... باسلیقون ... گرده و مثانه ...
... الاخلاق ... عزیزی ... کحل ... فصل الکاف ... در ... دیگر ... نسخه ...
... صورت ... در ... زنجبیل ... فصل اللام ... لا ... طابق ... کاکنج ... خارو ... الاجرب ...
... مطبوخ ... در ... مالیخولیا مطبوخ ... افتیمون در مالیخولیا ... مطبوخ ... فصل المیم ...
... الصرع ... الاصول ... مالیخولیا ... معجون ... ماء الجبن ... در مالیخولیا ... در ... فصل ...
معجون ... در سنگ گرده و معجون ... عقرب ... در سعال ... معجون ... الصرع ... مفرح در مالیخولیا ... در سعال ...
... معجون ... الجماع در قوت باه معجون ... معجون ... الحصاة در سنگ مثانه ... مفتت الحصاة
... مرهم ... مرهم ... مرهم ... مصری ... مرهم ابیض ... مرهم ... سگ دیوانه ... گزیدن ... ادراج ... معجون انزال ...
... فصل النون ... دیگر ... مرهم ... باسلیقون ... مرهم ... حرق النار ... مرهم ... فرنگ ... مرهم ...
خالی است باب دوم در لغات مصطلحه و فرق در امراض مشتبه و تدبیر بعض ادویه و اصلاح آن و طریق رعاف آوردن و منع نزد
دیگر فوائد که از جمله ضروریات است هر یک ... نوشته آید قسم اول در مصطلحات اعضای مفرد و اعضای مرکب ... باب امراض
سرانکتاب در صداع ... اخلاط و استفراغ ... در صداع مادی ... صداع ... و صداع ... در صداع شمسی ... اختلاف
و آشنا در مالیخولیا ... اختلاط عقل ... در صرع ... در سکته ... جرب الاجفان ... در ... حمی ... و کمید
تفریق ... در صداع ... در صداع مادی ... در مالیخولیا ... و در ... در استرخا ... صداع و ... و سرسام
... در حمی مطبقه ... زمین ... تراب ... خاص ... در ... صداع ... در صداع مادی ... در صداع ... حواس باطنی
و ظاهری در نسیان ... در صداع ... در ... خبر ... در مالیخولیا ... در صداع ... در ... رعونه ... در ...
... در صداع ... در ... سرسام ... و ... در ... مالیخولیا
... در امراض ... فصل ضعف العضو ... و ... در ... العین ... در فصل ... فارسی در ... چشم
صحیح ... در صداع مادی ... صداع مادی ... در نسیان ... در ... صداع ... فلسفه ... صداع
مادی قوت نفسانی در نسیان قوت حیوانی در باب امراض دل قوت طبیعی ... صداع ... مادی ... تشنج ... ۴۱۰

خاتمه الطبع

پس از حمد حکیم علی الاطلاق مدبر قانون کون و فساد النفس و آفاق و نعت طبیب حاذق امراض جهل و نفاق شرده باد که درین زمان سعید
و اوان حمید بیامن توفیقات ربانی و عون عنایت سبحانی نسخه نزیل اسقام جسمانی و داروی شفا بخش آلام ابدانی دستور العمل حکمای زمانی
یکتا آمد اطبای جهانی معروف و اشهر بنام طب اکبر مشتمل بر دو مجلد در اول امراض و اسباب علامات و معالجات از سر تا معده و در دوم
از جگر تا قدم و عامه و خاتمه مولفه سراید حذاق عالم طبیب مسیحا دم و لاثانی محی مراسم لقمانی مجسم تیغ لسان یونانی حکیم محمد اکبر عرف
ارزانی بار هفتم در مطبع نامی مجمع کمالای دهر منشی نولکشور واقع کانپور بسرپرستی و بعلو همت منشی روزگار نامور نامدار
ستوده خصال خوشخو معلی القاب عالیجناب منشی پراگ نرائن صاحب بهار گودام اقبالهٔ مالک مطبع بهمه حسن و خوبی
بزیوران خوش اسلوبی بماه جون سنه ۱۹۰۵ عیسوی قالب طبع در پوشید

استشهار

بر ضمایر ارباب فهم و فراست و اصحاب فطانت و کیاست واضح باد کما هم مهمات و اهم حاجات بهر کس حفظ صحت و تدبیر آن
مفروض بود کما موقوف علیه آن دانستن تبیین علم طب باشد بنابر این علی هذا بر هر فرد بشر بالا لزمت لازم آمده که باستحصال این سعادت کبری و
استفهام این دولت عظمی فراخور حال و استطاعت همت گمارد و اشاعت و ترویج این گرامی فن که نفع بخشی خاص و عام در تحت آن
مندرج است از مستحبات و واجبات شمارد از خجاست که همواره همت بلند و نهمت ارجمند باکمک مطبع هذا مصروف و معطوف باشاعت و ترویج
کتب نفع بخش کافهٔ انام عموماً و کتب طبیه کیاب مفیده خاص و عام خصوصاً میباشد و پیوسته بحسب تغیر و تبدل زمان و زمانیان کتب
طبیهٔ عربیه را ترجمه از عربی بفارسی و از فارسی بار دو زبان عام فهم شائع میگردد و هرگاه کتابی جدید التالیف از این فن شریف
بهم میرسند فوراً باهتمام بطبع آن میگردد و ظاهر است که از زمان موجد این فن بزرگ یعنی معلم اول ارسطاطالیس تا امیدم این علم شریف
طب یونانی با وجود ارتقاء علم طب انگریزی ڈاکٹری و بیدک و غیره هیچ گاه بتری روز افزون قدر و منزلت دارد پس این فن بزرگ
مرغوب و مطبوع طبایع فاضل و عام و عزیز دلها چگونه نشود که اطبای نقراط اندیش به تجربه آن تمسک کنند و حکمای فلاطون منش
باستحقاق اعتصام گیرند فی الجمله این مطبع نامی مخزن علوم و فنون هر قسم است پس بفضله تعالی اکثری از کتب این فن شریف طب عربی
و فارسی و اردو که درین مطبع موجود بود بطور مشتی نمونه از خروار ی بر اوراق محافظ اول و آخر همه این کتاب زیب تحریر گشته
تا باعث نظر فگار گیان اهل شوق در آید و سبب ابتعاث شوق خریداری بر روی کار آید فقط

۴۱۳

تاریخ طبع از سخنور علیم المثال موزخ کامل جناب منشی بهگوان داس صاحب مطبع هذا

طب اکبر نسخه زیباتر است	همسر او کی کتاب دیگر است
فکر سال همچو پیش عاقل مکن	گوک - زیبا خرد طب اکبر است

کیمیائی مصری - ترجمہ قرابادین قادری مترجمہ حکیم نور محمد
تشریح الاجسام علاج اقسام پھوڑا پھنسی لقد یر افضل علی قاکر
مجمع البحرین یہ کتاب طب یونانی اور ڈاکٹری مین تالیف
ہوا اس عنوان کی کتاب ابتک تالیف نہین ہوئی جو جامع کمالات
حکیم محمد حمید خان رئیس ٹانڈہ ہر ملازم سرکار رہا ہے پور تحفہ یادگار شاہی
ترجمہ ذخیرہ خوارزم شاہی - مسلوج اور دھ اخبار
کی ہمیشہ خواہش دلی اسی بات کی مقتضی رہی کہ علوم
وفنون کی کتب تصنیفات قدیمہ سی جہان تک ممکن ہو
باسلہ یا انتخابا ترجمہ ہوکر جس سی افادہ عالم وتزیین عام
ہو یکجا شایع ہون چنانچہ مجلد دیگر علوم وفنون سے
اکثر کتب طبیہ یونانی مثل طب اکبر وقرابادین قادری
وگنجینہ الادویہ وخلاصۃ التجارب وتذکرہ المعالج
ومفرح القلوب وسعدان الشفاء مسکن بیماری اعضا
وغیرہ وغیرہ کرکے بعد اولی زمرہ بعد خبری یا اصول مذہب
اکثر اردو ہوکر طبع ہوئین اور والا ہمت علم دوست
اصحاب کی قدردانی سی جلد تر فروخت ہوکر بدفعات
اشاعت پذیر ہوئین چنانچہ انہی سلسلہ سے ترجمہ اردو
قانون شیخ الرئیس کا ایک نایاب اور جامع کتاب
علم طب مین ہر علی ہذا القیاس بہ لحاظ نفع عام وفائدہ
تمام ہمیشہ یہ خیال مرکوز خاطر رہا ہے کہ فن طب کی
ونی نامور جامع کتاب کا ترجمہ اردو زبان مین
تمام نفع کیواسطے کیا جاوی اور اس سے شائقین کو
مستفاد وبہرہ ور ہو جاوی لہذا باتفاق رائی طبا ماذق
وحکمای کامل کتاب ذخیرہ خوارزم شاہی جو

بہ اعتبار جامعیت مسائل طبیہ کے بے نظیر ہے اور جسکو کہ
حکیم لاثانی مولوی اسمٰعیل بن الحسن محمد احمد الحسنی الجرجانی نے
بزبان فارسی سنہ ۵۰۳ ہجری مین جسکو سنہ ۱۳۰۸ ہجری تک ۸۰۲
برس گذر ہی تصنیف فرمایا چنانچہ بہ صرف زر کثیر اور بہ بالغ خلیہ
افضل الاطبا حکیم ہادی حسین مراد آبادی سی فرمایش
ترجمہ عام فہم اردو مین ہوئی حکیم صاحب موصوف نے جو
اعلے درجہ کے مترجم ہین نہایت عمدگی سی شستہ اور
سلیس زبان اردو مین تمام وکمال بہ ترتیب تصنیف
اسکا ترجمہ فرمایا اور بعض مقامات پر حاشیہ اضافہ فرمائے
اس لاجواب کتاب مین کلیات وعلاجات ونشریحات
طب کو نہایت درجہ کی تحقیق اور تدقیق سے لکھا ہے
اور کوئی دقیقہ فروگذاشت نہین کیا گیا مصنف نے اکثر
الہور سنہ کے کتب متقدمین کے حوالہ دیے ہین اور
احوال حکما متقدمین اور متاخرین کو نہایت وضاحت سے
لکھا ہے اور تشریح کو اس تنقیح وتصریح کے ساتھ تحریر کیا ہے
الفاظ اور عنوان اور مفاصل اور تردد اور اعصاب وغیرہ کا
ایک مرقع بنا دیا ہے اور جسکو کچھ بھی ممارست اور مناسبت ہے اس علم سے
وہ بخوبی مطالب کتاب کا سمجھ سکتا ہے یہ کتاب ہو طلا اور کثیر
نایاب ہے کمیاب تھی بعد بہت بڑی تلاش اور کوشش کے صرف
ایک ہی نسخہ قلمی دستیاب ہوا اور اس زمانہ مین جبکہ اردو زبان
کو روز بروز ترقی ہو مناسب معلوم ہوا کہ ایسی مفید اور نایاب اور
مبسوط کتاب اردو مین ترجمہ ہوکر منصہ شہود پر جلوہ نما ہو چنانچہ
عنایت ایزدی سے یہ نادر الوجود کتاب اس حواشی کے چھپکر تیار ہے اور
قیمت اسکی ۱۵ اس مجلد اہتمام ترجمہ کے بہت ارزان

قرار پائی ہو ما سبد ہو کہ اس کتاب کو قدردان اور عموم
طبیعت فرماوین اور اس سے ملک کو فائدہ پہونچا دین اور خود مستفید
ہون ایک منتخب فہرست ذیل مین درج ہوتی ہے جس سے
واقفان اور ماہران فن طب کو معلوم ہوگا کہ کیسی عمدہ کتاب ہے

۱ - جلد اول مین تعریف اور مقصود علم طب کا بیان ہے اور ارکان اور
اخلاط چہارگانہ اور قوی اور امزجہ اور احوال عادات اور تشریح
اعضا کا ذکر ہے اور اس کتاب کی چھ گفتار ہین

۲ - جلد دوم مین احوال جسم انسانی کا ہے اور تندرستی اور بیماری
اور انواع امراض اور اسباب کا بیان ہے اور فضلات اور مادہ اور جو کچھ انسان
کے جسم سے نکلتا ہے مثل پسینہ اور تھوک اور پیشاب وغیرہ کا ذکر نو گفتار مین ہے

۳ - جلد سوم نگاہداشت وحفاظت تندرستی اور تدبیر ہوا اور
مکان سکونت کی کیفیت یا نیوں کی اور تدبیر گھانے اور پینے وغیرہ کی

۴ - جلد چہارم استخراج مرض یعنی اور فصد تنقیہ وبحران وغیرہ مین

۵ جلد پنجم بچون کے احوال اور علاج مین

۶ جلد ششم - علاج جملہ امراض کا ذکر ہے

۷ جلد ہفتم - علاج دمبلون اور زخمون اور قلاب
داغ دینے اور سب طرح کے زخمون کے علاج مین

۸ جلد ہشتم تدبیر مین پاکیزگی اور آراستگی ظاہر
جسم کے بارہ اور واغلا اور اس کتاب کا نام کتاب

۹ جلد نہم سب قسم کے سیاہ کا ذکر ہے خواہ خارجی یا داخلی

۱۰ جلد دہم ادویہ اور مفرد کی کیفیت کا ذکر ہے اور

اجلد اول و دوم سوم و چہارم
۲ جلد پنجم و ششم و ہفتم
۳ جلد ہشتم و نہم و دہم

فہرست کتب

مجربات اکبری اردو ہر مرض کے لئے آزمودہ نسخے ترجمہ حکیم عبدالحی صاحب

طب نبوی کی جامع ہر مستند روایتوں کے لیے اکسیر اعظم ہے انتخاب

اسماء دیہ نبوی ہے مولفہ حافظ اکرم الدین

رموز الحکمت۔ اس علامتوں کا بیان ہے جس سے ابتدا مرض سے

حال ایک یا دو ہی معلوم ہوتا ہے اور اسکو دفع کی تدبیر ہو لفہ حکیم

معالجات احسانی دلائل تشخیص امراض اور علاج بواسطہ حکیم

علاج الامراض اردو طب کی مستند کتاب ترجمہ حکیم ہادی

مرکبات احسانی۔ بطور قرابادین ہر مرض کی تشخیص

ترتیب حروف تہجی از حکیم احسان علی

اکسیر القلوب ترجمہ اردو مفرح القلوب

تصنیف حکیم محمد اکبر ہے مترجمہ حکیم محمد نور کریم۔

تجلی المسیحی معالجات بائی دسوتھنی مولفہ حکیم سید محمد علی

تریاق مسموم نسخوں مختلف تمام سانپوں کے علاج میں معدن کی

شکلیں تصاویر ہر مقام انکی پیدائش کے مولفہ حکیم محمد حبیب الدین امیر

ترجمہ اردو قانون شیخ الرئیس بوعلی سینا کی

جلد اول کلیات طب یعنی ترجمہ مولوی غلام حسین صاحب

شفاء الامراض۔ مخصوص ہر ہر عضو کے امراض کا

علاج مولفہ حکیم محمد نور کریم۔

تحفہ اردو امراض سوداگری۔ سیکھنے میں انتخاب

کتاب ہے جس شخص کے جس نسخہ کو آزمایا مجرب

پایا مترجمہ پنڈت پیارے لال ملازم مطبع

مجتبائی میزان الطب اردو رسالہ بیان

وغیرہ مفصلہ ذیل)

میزان الطب اردو ۲۰۰ رسالہ بیان

۴۔ مطب نبوی ہے ۴۔ رسالہ دلائل النبض۔ ۵۔ رسالہ

دلائل البول۔ مترجمہ حکیم مولوی صادق علی۔

کتب مختص بہ علاج بہائم وطیور

علاج الحواشی۔ عمدہ معالجات بہائم وطیور کے رسالہ

ڈاکٹر جی ایچ فی ہیلین صاحب کا مترجمہ مولوی کرامت حسین

علاج احسانی۔ مسمی بہ دوا برا بہائم والطیور اسمیں

بہائم وطیور کے جملہ امراض کی ہے مولفہ حکیم احسان علی

زینت الخیل مع تذکرہ اشکال تمام اسپان کی امراض کا

علاج وشناخت حسن وقبح وعمر اسپ مولفہ منشی حمید مہدی

الیضاً۔ رنگین تصاویر

فرسنامہ۔ معالجہ اسپان مولفہ سعادت یار خان رنگین تصاویر

کتب مختص بہ علاج طیور

مخزن الادویہ۔ اردو جسمیں ہر کیڑے مکوڑے کی

طبیعیہ یعنی علاج بدل۔ قدر شربت۔ اقسال مرغاں

کمال بسط و شرح سے لکھی ہیں مع رسالہ تعداد ادویہ۔

مترجمہ حکیم محمد نور کریم۔ دو جلد میں ۱۔ جلد اول

مجمع تجاویز ادویہ۔ الفاظ الادویہ فرہنگ تصویر

مخزن الادویہ یہ تینوں کتابیں علی الترتیب تصنیف

حکیم امین الدین بہادر حکیم ظل سبحانی وحکیم امیر علی حکیم آباد کی

حضرت مولانا مولوی حکیم مہتاب رائے جلد اول

میں نام دوا اور اسکے مفرد مصلح کا بیان ہے

مقالات احسانی مفردات کا بیان تصنیف حکیم احسان علی

نفیسی شرح موجز قانون علم طب عربی کی کتاب طلباء علم

میں مشہور و معروف ہے اسکا مستعد طالب علم کسی جوہر استاد

مسلم الثبوت سے پڑھے جو ہیں اسکو بعد قانون شیخ بوعلی سینا کے

پڑھنے کا مرتبہ ہے اس کتاب میں کلیات طب سے بحث کی گئی ہے

اول عناصر اربع یعنی آگ ہوا مٹی۔ پانی اور اسکے انسام

اور رطوبت غریزی سے بحث کی گئی ہے اور ثابت کیا ہے کہ کوئی جسم بغیر

ان چار عنصر کے مرکب موجود نہیں ہو سکتا اور نہ کیفیت ممتزجہ

پیدا ہو سکتی ہے پھر مزاج کے اقسام معتدل اور غیر معتدل اور انکی پہچان

کیفیت مزاج باعتبار حرارت اور برودت بتائی ہیں پھر اخلاط

مقدار اعتدال انکی خصوصیتیں بیان کی گئی ہیں کہ کس طرح پیدا ہوتا ہے

اور شریان میں جسم انسان اور روح اعتدال کے کہاں ہوتے ہیں

اعمال الثلاثہ کہنا چاہیئے پھر جسم انسانی کی آٹھ اعضا کا بیان

ہے جو سب میں اعلیٰ ہیں اس کے بعد عضو عضو کی ساخت اور بیرونی

اور بیوست اور رطوبت میں غذا عضو سے ہوتی ہے اور دلائل

عقلی و نقلی سے ثابت کیا ہے پھر اخلاط اربعہ کا ذکر ہے کہ کس عضو میں

ہونے کا بیان ہے پھر اخلاط کی تفصیل باعتبار حیوانی طبعی

نفسانی ہونے کی وجہ ہے۔ پھر قوتوں کا ذکر ہے جو جاذبہ ممسکہ

ہاضمہ۔ نامیہ۔ غاذیہ۔ مولدہ مصورہ۔ پھر

ان اعضا کا ذکر ہے جو قوت غاذیہ کے خادم ہیں

اور انکے ذریعہ سے وہ غذا اعضا کے بدن

جذب ہوتی ہے۔

CALL NO. 615 / ط۳۷۱ ACC. NO. ۳۹۶۸
AUTHOR اکبرزادی، محمد
TITLE طب اکبر - درجلد ۱۰

Date	No	Date	No.

MAULANA AZAD LIBRARY
ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES.

1 The book must be returned on the date stamped above
2 A fine of **Re. 1-00** per volume per day shall be charged for text-book and ***10 Paise*** per volume per day for general books kept over-due